This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

DE GILDEN VAN UTRECHT

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

TOT 1528.

817162

VERZAMELING VAN RECHTSBRONNEN

UITGEGEVEN

DOOR

MRS. J. C. OVERVOORDE EN J. G. CH. JOOSTING.

EERSTE DEEL.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1897.

[illegible] History, [illegible] Utrecht,

80

WERKEN DER VEREENIGING

TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET

OUDE VADERLANDSCHE RECHT,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

EERSTE REEKS.

No. 19.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1897.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
817162
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1918 L

TYP. J. VAN BOEKHOVEN. — Utrecht.

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

DE GILDEN VAN UTRECHT

TOT 1528.

VERZAMELING VAN RECHTSBRONNEN

UITGEGEVEN

DOOR

M^RS. J. C. OVERVOORDE EN J. G. CH. JOOSTING.

EERSTE DEEL.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1897.

VOORWOORD.

In de laatste jaren werd meer en meer de aandacht geschonken aan de verhoudingen tusschen werkgever en werknemer en in het algemeen aan den toestand, waarin zij verkeeren, die het meest bij de industrie betrokken zijn. In verband hiermede werd reeds vele malen de vraag gesteld, in hoeverre de afschaffing der oude gilden kan medegewerkt hebben tot het scheppen van de ongunstige levensomstandigheden van den zoogenaamden vierden stand. Eene beantwoording van deze vraag en eene historische beschouwing van het arbeidersvraagstuk is echter onmogelijk zonder voldoende kennis van de inrichting der oude gilden, van de ontwikkeling van hunne macht en van de reden van hun later verval.

Terwijl men elders en vooral in Duitschland reeds op verschillende degelijk bewerkte uitgaven van bronnen betreffende de gilden kan wijzen [1]), is er in Nederland tot heden nog slechts zeer weinig op dit gebied geleverd. De oudere werken bepalen zich gewoonlijk tot eene oppervlakkige beschouwing [2]), en in het eenige werk, waarin ook voor de gilden ernstige studie van de bronnen gemaakt is, vormt de bespreking dier

---

1) De voornaamste werken zijn aangehaald door Karl Hegel in zijn: Städte und Gilden der germanischen Völker im Mittelalter. Leipzig, 1891. 2 Bnde.

2) C. F. Fortuyn, De gildarum historia, Amst. 1834; H. W. Tydeman, Verhandeling over de gilden (Zeeuwsch gen. IV. 1ste stuk); Mr. H. O. Feith, De gildis Groninganis (Diss.) Gron. 1838; idem, Het oldermansboek; idem, De gildebrief van 1436 (in de werken van Pro Excol. V bladz. 219); J. Raepsaet, Geschied- en oordeelk. vertoog over poorterijen (Verhand. v. d. Maatsch. v. Ned. letterk. III 2de st.); Beekhuis, Over de gilden in de middeleeuwen (Overijss. prov. almanak voor 1842); J. ter Gouw, De gilden Amst. 1886; en verschillende kleine verhandelingen.

vereenigingen slechts een onderdeel van de geleverde studie. Ook is hierbij slechts een gedeelte der oudste bronnen bewerkt [1]), zoodat deze bewerking uit den aard der zaak niet als eene volledige en afdoende is te beschouwen.

Wij hopen een steentje bij te brengen voor eene later te bewerken geschiedenis van den arbeid door eene zoo volledig mogelijke uitgave van de bronnen betreffende de gilden van Utrecht binnen de grenzen van het door ons gestelde tijdvak.

Het meest gewenscht kwam ons voor eene volledige behandeling van de geschiedenis der Utrechtsche gilden, van de oudste tijden tot hunne definitieve opheffing, waardoor wij een beeld hadden kunnen geven van hunne wording, hunne ontwikkeling, hunnen bloei en hun verval. Doch hiertegen verzetten zich de statuten der vereeniging en de uitgebreidheid van de stof, welke tot beperking raadde.

Wij stelden daarom eene grens en kozen daarvoor 1528, het jaar waarin door Karel V aan de gilden de door hen veroverde politieke macht werd ontnomen en zij eene nieuwe phase van ontwikkeling intraden: die van zuivere bedrijfsvereenigingen onder strenge controle van het stadsbestuur [2]).

Tot het jaar 1528 namen wij derhalve alles op, wat eenig licht kan werpen op de ontwikkeling der gilden. Doch wij meenden hiermede niet te mogen volstaan. Door de maatregelen van 1528 werd een nieuwe toestand geschapen, die echter eerst na eenige jaren hare omschrijving vond in de keizerlijke ordonnanties, welke tusschen 1538 en 1555 aan de verschillende gilden gegeven werden [3]).

Wij meenden daarom ook deze ordonnanties te moeten opnemen, daar men hierdoor een duidelijker overzicht verkrijgt

---

1) Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, De geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht. Utrecht 1882 en Verslagen Prov. Utr. Gen. 1876. Enkele bronnen vindt men daarenboven in verschillende uitgaven van stadrechten. Over het Groninger goud- en zilversmids-gilde verscheen eene verhandeling van Mr. J. A. Feith in den Groningschen volksalmanak voor 1895. Eene populaire behandeling der gilden vindt men in: A. J. M. Brouwer Ancher, De Gilden. 's Gravenhage, 1895.

2) Deel I n°. 187.

3) Volgens bevel van den raad werden de oude gildeboeken voor Woensdag na Letare 1536 ingezonden, om te zien, welke bepalingen konden worden overgenomen in de nieuwe ordonnanties en welke niet (Deel I n°. 6). Den 14 Augustus 1538 werden door den raad algemeene bepalingen vastgesteld, welke voortaan in elke gilde-ordonnantie zouden opgenomen worden (Deel I n°. 7). De laatste van deze nieuwe gilde-ordonnanties dateert van 1555.

van de belangrijke wijziging, welke ten gevolge van de gebeurtenissen van 1528 voor de gilden werd tot stand gebracht. Ook verspreiden de genoemde ordonnanties veel licht over den ouden toestand, daar zij, behalve de wijzigingen ontleend aan de ordonnanties van 1502 en 1528, in hoofdzaak eene codificatie zijn van de oude bepalingen, voor zoover deze strookten met de nieuwe voorschriften. Waar derhalve de oude bronnen karig vloeien, geven de keizerlijke ordonnanties eene dikwijls hoogst noodige aanvulling.

Voor het tijdvak tusschen het jaar 1528 en de uitvaardiging der keizerlijke ordonnanties beperkten wij ons van de toch reeds veel schaarscher zijnde bepalingen tot die, welke ons voorkwamen van het meeste belang te zijn tot goed begrip der keizerlijke ordonnanties.

Door den sterken band tusschen de gilden en het stadsbestuur is het onmogelijk een volledig overzicht van de ontwikkeling der gilden te verkrijgen zonder nagenoeg het geheele stadsarchief te raadplegen.

Behalve de gildeboeken en verdere stukken uit de gildenarchieven werden daarom door ons bepalingen opgenomen uit de raads dagelijksche boeken (notulenboeken van den raad), de buurspraakboeken (registers van afkondigingen van den raad) en verder uit al die archiefstukken, welke voor de kennis der gilden van belang te achten zijn.

De beide series (door ons aangehaald als R. D. B. en B.spr.b.) werden geheel doorzocht over het voor dit werk gestelde tijdvak en van de overige gedeelten van het archief werd zooveel mogelijk nagegaan, waar eenige gegevens over de gilden verwacht konden worden.

Het trekken van de grens voor de opname van stukken was dikwijls moeilijk. In hoofdzaak hebben wij bij herhaling van bepalingen ons tot de eerste vermelding beperkt en latere stukken slechts opgenomen, voor zooverre deze nieuwe gegevens bevatten. Van de verordeningen van den raad zijn niet slechts die opgenomen, welke de gilden zelf betroffen, maar ook die, welke politie-voorschriften bevatten tot beperking van het bedrijf van een gilde. De opname van deze stukken, reeds als aanvulling wenschelijk, achtten wij nood-

zakelijk voor het verkrijgen van een juist begrip van de verhouding tusschen de wetgevende bevoegdheid van den raad en de autonomie der gilden. Van de voorschriften op de inning van de accijnsen, waardoor ook de gildeleden menige beperking in hunne vrijheid van handelen ondervonden, namen wij slechts de voor dit onderwerp belangrijkste bepalingen op, wegens het groot aantal voorschriften op dit gebied en het slechts verwijderd belang voor het door ons behandelde onderwerp.

Wat de indeeling der bronnen betreft, meenden wij eene splitsing te moeten maken tusschen de bepalingen, die de gilden in het algemeen, en die, welke ieder der 21 oude gilden en de daarin opgenomene bedrijven in het bijzonder betreffen. Daaraan voegden wij toe in eene derde rubriek de stukken betreffende ambachten en neringen, welke vroeger eene vereeniging vormden en na 1528 als gilde voorkomen. Door deze beperking, door ons aangenomen in verband met ons onderwerp, omvat de laatste rubriek alleen stukken betreffende de wijnkoopers, die in de 13de eeuw eene „hansa" vormden, en de zakkendragers, die in het midden der 15de eeuw als een „gilde" worden aangeduid, zonder echter te behooren tot de 21 gilden der stad Utrecht.

De drie hoofdafdeelingen werden, ten einde het overzicht der stof te vergemakkelijken, door ons onderverdeeld. Bij de stukken betreffende de gilden in het algemeen onderscheidden wij die betreffende de rechten en verplichtingen der gilden (I), de rechten en verplichtingen van de leden der gilden (II), het bestuur der gilden (III), de morgenspraak (IV), de uitoefening van het bedrijf (V), de kerkelijke verplichtingen der gilden (VI), de verplichtingen van militairen aard en in geval van brand (VII) en de politieke rechten der gilden (VIII).

De stukken betreffende de gilden in het bijzonder zijn ingedeeld over de betreffende gilden naar de officieele volgorde, waarin zij genoemd worden in de raads dagelijksche boeken: wantsnijders, snijders, bakkers, molenaars, linnenwevers, vleeschhouwers (en brouwers), vischkoopers, louwers, wolwevers, marslieden, boterlieden, corduaniers, oude-corduaniers, korenkoopers, oude-wantsnijders, steenbikkers, grauwwerkers, riemsnijders, bijlhouwers, smeden en zadelaars. Bestond een gilde uit meerdere *zelfstandige* ambachten (wantsnijders en

barbiers vormden te zamen het wantsnijders-gilde), dan deelden wij de stukken naar deze afdeelingen in. In iedere rubriek of afdeeling plaatsten wij de stukken in chronologische volgorde, behalve wanneer het oude gildeboek bewaard was gebleven; in dat geval gaven wij eerst het gildeboek in zijne oorspronkelijke volgorde en dan de overige bronnen, ten einde een duidelijk overzicht te geven, wat in de gildeboeken werd aangeteekend en wat niet. Hoewel het moeilijk valt, om steeds aan te geven, wat de dekens leidde bij het al of niet in het gildeboek opnemen van bepalingen, achtten wij het ongeraden, om het verband der gildeboeken te verbreken. Wij brachten de stukken, ontleend aan de gildeboeken, niet over in chronologische volgorde, omdat dit niet geheel door te voeren was bij de vele ongedateerde bepalingen.

De indeeling van de derde hoofdafdeeling was zeer eenvoudig, daar hierin slechts twee vereenigingen opgenomen zijn; wij plaatsten de stukken betreffende de wijnkoopers vooraan, omdat dezen in de bronnen het eerst vermeld worden.

De bronnen, die ons voor de uitgave ten dienste stonden, werden reeds boven door ons aangeduid. Voornamelijk zijn het de gildeboeken, voor zooverre zij bewaard zijn gebleven, de ordonnanties, na de overdracht der temporaliteit van het Sticht in 1528 met betrekking tot de verschillende gilden uitgevaardigd, en verder de enkele losse stukken betreffende de gilden vóór hunne degradatie in 1528, welke nog aanwezig zijn in de archieven der gemeente of van andere corporaties. Voegt men daarbij de series der notulen en der afkondigingen van den raad, dan blijkt voldoende, dat het aantal bronnen zeer groot is. Daarom scheen het ons ongewenscht, hier ter plaatse eene beschrijving van allen te geven en maakten wij eene splitsing tusschen de bronnen, waaraan wij vele stukken ontleenden (gildeboeken, raadsnotulen, publicatieboeken enz.), en die, welke ons slechts een enkel stuk leverden (charters, losse stukken). Van deze laatsten gaven wij telkens eene korte beschrijving onder den medegedeelden tekst; eene omschrijving der eerstgenoemden moge hier plaats vinden.

1. *Gildeboeken, berustende in de in het archief der gemeente opgenomen archieven der gilden:*

a. gildeboek (officieel) der linnenwevers, op perkament, groot 12 folio's, in perkamenten omslag; bevattende de ordonnanties voor het gilde over de jaren 1550—1594, in chronologische volgorde, geteekend door den secretaris der stad; het laatste folio ontbreekt gedeeltelijk;

b. gildeboek (officieel) der louwers, op perkament, groot 16 folio's (waarvan 9 beschreven), in perkamenten omslag; bevattende de ordonnanties voor het gilde over de jaren 1545—1663, geteekend door den secretaris der stad, nog een vonnis dd. 1764 betreffende het gilde en 6 onbeschreven folio's; de laatste bladen, van eene andere soort perkament, zijn blijkbaar later (bij het inbinden?) bijgevoegd;

c. gildeboek der marslieden, afschrift uit de 16de eeuw op papier in klein quarto formaat, groot 36 bladzijden, waarvan 35 beschreven, bevattende de ordonnanties voor en besluiten van het gilde tot 1541; het eerste gedeelte is ongedateerd, het laatste, behoudens ééne uitzondering, in chronologische volgorde;

d. gildeboek (officieel) der oude-wantsnijders, op perkament, in houten banden met perkament bekleed; bevattende de ordonnanties voor het gilde over de jaren 1548—1616, geteekend door den secretaris der stad, met aanteekeningen (op papier) over de bestuurders sedert 1662, eene naamlijst der uitdraagsters en aanteekeningen over de rekeningen enz. sedert 1759; voorin een afschrift van het oude gildeboek;

e. gildeboek (officieel) der grauwwerkers, op perkament, groot 21 folio's, waarvan 17 beschreven, bevattende de ordonnanties voor het gilde over de jaren 1540—1695, geteekend door den secretaris der stad; tusschengevoegd zijn later (in de tweede helft der vorige eeuw?) eenige geapostilleerde requesten van het gilde aan de vroedschap en andere stukken over 1603—1766;

f. gildeboek (officieel) der riemsnijders, op perkament, groot 72 bladzijden, in of na 1750 gepagineerd 1—64 (tusschen bladzijden 24 en 25 zijn 8 ongepagineerde bladzijden tusschengevoegd), bevattende de ordonnanties voor en besluiten en aanteekeningen betreffende het gilde over 1417—1750, in later tijd geteekend door den secretaris der stad;

g. gildeboek (officieel) der bijlhouwers, op perkament,

groot 52 folio's, gefolieerd 6—56, aan het begin en het einde defect; bevattende de ordonnanties voor het gilde over 1618—1757, geteekend door den secretaris der stad. Op de eerste folio's werd in het begin der 17de eeuw (in 1618?) het oude gildeboek afgeschreven;

h. gildeboek der bijlhouwers, afschrift op papier, gefolieerd 1—83 (voor het meerendeel beschreven), voorin een ongefolieerd register, achterin eenige ongefolieerde en onbeschreven bladen; bevat afschrift van het oude gildeboek en van de latere ordonnanties tot 1788; het schijnt in 1779 als officieel gildeboek in gebruik te zijn genomen, immers een extract eener vroedschapsresolutie van dat jaar is geteekend door den secretaris der stad.

2. *Gildeboeken berustende in het archief van het Eloyen-gasthuis te Utrecht* [1]):

a. gildeboek (officieel) der smeden, op perkament, klein 8°, gebonden in met leder bekleede houten banden, groot behalve de schutbladen 32 folio's, waarvan fol. 8 verso, 23 verso, 25 verso—27, 32 verso onbeschreven; op het schutblad voorin staat: „Liber domus Brandane Daventriensis", terwijl op fol. 27 de juistere titel voorkomt „Dit boek hoert der smede gilde tUtrecht"; het bevat de ordonnanties voor en de besluiten en aanteekeningen van het gilde tot de overdracht der temporaliteit; het boek werd later „I" genummerd;

b. gildeboek (officieel) der smeden, op perkament enz. als voren; bevattende de ordonnanties voor het gilde sedert de overdracht der temporaliteit tot 1631; dit HS. is later „II" genummerd.

3. *Handschriften, aanwezig in het gemeente-archief van Utrecht:*

a. Liber Albus (op perkament) (Gemeente-archief I N°. 7),

b. Liber Hirsutus Minor (op perkament) (Gemeente-archief I N°. 8),

c. Θ 1 en Θ 2 (op perkament) (Gemeente-archief I Nos 226 en 227),

---

1) Het zij ons vergund, hier nogmaals openlijk onzen oprechten dank te betuigen aan het bestuur van het Eloyen-gasthuis (waarvan helaas de secretaris Dr. J. W. Schubärt sedert overleden is), dat ons de gelegenheid opende den oorspronkelijken tekst der gildeboeken te leveren. Een afschrift van de gildeboeken hadden wij wel tot onze beschikking (zie Deel II blz. 377 noot 1), doch dit was tamelijk onnauwkeurig.

d. tRoede Boeck (op papier) (Gemeente-archief I N°. 9),

e. Die Roese (op papier) (Gemeente-archief I N°. 11),

Deze 5 boeken zijn door Mr. S. Muller Fz. in zijne Inleiding op de Rechtsbronnen der stad Utrecht beschreven respectievelijk op blz. 353 vlg., 363 vlg., 363/4, 368 vlg. en 374 vlg.;

f. Copijboek B (Gemeente-archief I N°. 28),

g. Memoriale Tylmanni (Gemeente-archief I N°. 32),

h. Copijboek D (Gemeente-archief I N°. 33),

i. Register van ampten (Gemeente-archief I N°. 214),

k. Registerboeck der Buerkerck (Gemeente-archief I N°. 586),

Deze 5 boeken zijn door Mr. S. Muller Fz. in zijne inleiding op de Regesten der stad Utrecht beschreven respectievelijk op blz. VIII, X, XI en XII;

l. de raads dagelijksche boeken (Gemeente-archief I N°. 13), zijnde notulenboeken van den raad, sedert het jaar 1402 tot 1528, geschreven op langwerpig folio papier en gebonden in kalfslederen banden;

m. de buurspraakboeken (Gemeente-archief I N°. 16), zijnde publicatie-boeken van den raad over de jaren 1385—1391, 1396—1528, geschreven op folio papier, gebonden in perkamenten banden, waarin de afkondigingen van den raad chronologisch werden ingeschreven;

n. Quoyer van de ordonnantiën der respective gilden binnen deser stad Utrecht (Gemeente-archief II N°. 462), zijnde eene officieele verzameling van de ordonnanties, aan de gilden verleend sedert 1538 (bijgehouden tot 1654), geschreven op papier en meestal geteekend door den secretaris der stad;

o. Gildeboek (Gemeente-archief II N°. 461), zijnde een afschrift op papier van ordonnanties aan de gilden verleend, over de jaren 1417—1790, bestaande uit 2 deelen;

p. Banboick (Gemeente-archief I N°. 673), zijnde een register van procedures voor de schepenbank wegens pretensiën, waarover banbrieven zijn uitgevaardigd, op langwerpig folio papier, in perkamenten band.

De bewerking van deze uitgave werd begonnen door den eersten ondergeteekende tijdens zijn verblijf te Utrecht, doch liep ernstig gevaar door diens vertrek naar Dordrecht, daar verschillende nog te bewerken archiefstukken niet voor tijde-

lijke deponeering op een ander archief in aanmerking konden komen [1]), terwijl het te verrichten onderzoek te uitgebreid was om hiervoor tijdelijk naar Utrecht over te komen. Door de medewerking van zijn opvolger aan het gemeente-archief te Utrecht werd dit bezwaar echter overwonnen; alleen leidde het bewerken door twee personen tot eenige vertraging in de uitgave. Ook vorderde de correctie der drukproeven zeer veel tijd, daar alle stukken buiten de archiefuren met de handschriften vergeleken moesten worden.

Van de te bewerken bronnen werden door Mr. Overvoorde hoofdzakelijk de middeleeuwsche gildeboeken en de serie buurspraakboeken voor de uitgave bewerkt. Met het verzamelen der verder in het archief verspreide losse gegevens werd door hem begonnen, welk onderzoek later door Mr. Joosting werd voortgezet en aangevuld. Deze bewerkte vervolgens de latere gilde-ordonnanties van na 1528 en de serie raads dagelijksche boeken. Bij beide werkzaamheden werd voortdurend tusschen beide bewerkers overleg gepleegd, en ook verder werd niets vastgesteld, voordat op de hoofdpunten volkomen overeenstemming was verkregen.

Ten slotte achten wij ons verplicht onzen dank te betuigen aan den archivaris van Utrecht Mr. S. Muller Fz. voor de medewerking en steun, dikwijls van hem ondervonden.

Van zijn zooeven verschenen artikel in de Gids van Juni 1897 hebben wij geen gebruik meer kunnen maken, daar onze inleiding reeds gereed was.

Dordrecht / Assen, Juni 1897.

J. C. Overvoorde.
J. G. Ch. Joosting.

---

1) O. a. de hoogst belangrijke serie raads dagelijksche boeken.

INLEIDING.

De gilden in het algemeen.

Reeds werd elders uitvoerig de vraag besproken, wat de oorsprong is van het woord gilde en welke vereenigingen onder dezen naam voorkomen. De hierachter volgende bronnen openen hierover geen nieuwe gezichtspunten, zoodat wij slechts eene herhaling zouden kunnen geven van hetgeen elders door deskundigen is uiteengezet. Wij onthouden ons hiervan en vermelden slechts, dat de naam gilde door ons alleen gebezigd wordt voor de handwerksgilden, waartoe wij ons bij deze uitgave beperkt hebben.

Over het ontstaan van handwerksgilden werden reeds verschillende theorieën geopperd; de voornaamste hiervan zijn: het ontstaan uit de hofhoorige ambten en het ontstaan door vrije associatie van ondergelijke omstandigheden levende handwerkslieden ter verdediging van hunne rechten en verbetering van hunnen toestand. Velen willen aan beide invloeden kracht toekennen.

Het bestaan van hofhoorige ambten, dat zijn geordende vereenigingen van hoorige bedrijfsgenooten van eenzelfden heer, is voor verschillende Duitsche bisschopssteden met zekerheid aangetoond. Hierbij was voor deze ambten eene regeling getroffen, welke in vele opzichten met die der latere gilden overeenstemt. Men redeneert nu aldus: de hofhoorigen hebben zich langzamerhand de vrijheid verworven en als vrijen hebben de oude hoorigen het oude verband behouden en in dit verband kracht gezocht in den strijd voor het verwerven

van rechten. De vrije handwerkslieden sloten zich bij hen aan of vormden in navolging vereenigingen van gelijke strekking.

Anderen meenden ook zonder dit ontstaan uit de hofhoorigheid, waarvoor trouwens slechts enkele gegevens voorhanden zijn, de wording der gilden te kunnen verklaren uit den druk op de handwerkslieden uitgeoefend, die hen van zelf bracht tot associatie.

Het waarschijnlijkst komt het ons voor, dat vooral het laatste is aan te nemen, doch dat bij de organisatie der gilden de vroeger bestaande regeling van hofhoorige ambten niet zonder invloed is gebleven.

De meeste oude steden zijn ontstaan onder de beschutting van kasteelen; de zich vestigende vrijen verwierven de bescherming van den heer van het kasteel, doch kwamen hierdoor ook meer of minder onder diens gezag. Naarmate nu de nederzetting zich uitbreidde, trachtten de ingezetenen zich meer en meer vrij te maken van den heer en zich eigen rechten te veroveren. Zoo ontstond langzamerhand eene gemeente met eigen bestuur en eigen rechten en, na de verkrijging van stadrechten, eene stad.

In den oudsten tijd berustte het stadsbestuur gewoonlijk in handen van de onafhankelijkste en machtigste burgers: de aanzienlijken of den ouden adel, en was de handwerksstand van allen invloed verstoken en geheel overgeleverd aan de willekeur der aanzienlijken.

Deze toestand kon echter niet stand houden; naarmate de welvaart toenam en de industrie zich ontwikkelde door de verdeeling van werkzaamheden, klom de handwerksstand in aantal en beteekenis. Toen vereenigden zich de beoefenaars van eenzelfde of van aanverwante bedrijven, welke in het gemeenschappelijk gebruik van verkoopplaatsen en het veelal bijeenwonen reeds voldoende aanraking hadden, om gezamenlijk voor hunne belangen op te komen, en, eenmaal vereenigd, vonden zij in hunne vereeniging tevens de kracht om tegen de misbruiken bij het handwerk op te treden. Dit laatste was echter slechts met succes mogelijk, zoodra hunne verordeningen kracht hadden voor alle beoefenaars van hetzelfde handwerk en alleen zij, die zich bij hen aansloten, het recht verkregen om dit bedrijf te beoefenen.

Hiertoe was noodig, dat dit recht van hooger hand verleend

werd, door den heer of door het stadsbestuur. Door deze erkenning en de verleening van het monopolie voor een bepaald bedrijf wordt de vereeniging van bedrijfsgenooten een gilde.

In de door de omstandigheden gedwongen samenwerking van personen met gelijke belangen stellen wij derhalve den grond voor het ontstaan van vereenigingen, die door de verkrijging van den „Zunftzwang" in gilden overgaan. Uit het vroeger bestaan hebben van hofhoorige ambten alleen gelooven wij het ontstaan van gilden niet te mogen verklaren, doch van de andere zijde valt het niet te ontkennen, dat de zich vormende vereenigingen ongetwijfeld in vele opzichten zich gericht zullen hebben naar het voorbeeld, door deze ambten gegeven.

In hoeverre te Utrecht hofhoorige ambten bestaan hebben, die invloed kunnen gehad hebben op de gilden, is bij gebreke aan gegevens niet te bewijzen; de overeenstemming tusschen de toestanden te Utrecht en in de Duitsche bisschopssteden maakt het echter waarschijnlijk, terwijl ook het instituut van het verheergewaden van het gilde naar oude hofhoorigheid terugwijst.

Andere verklaringen voor het ontstaan van gilden leveren nog: 1°. de Romeinsche groepen van onvrije handwerkslieden en 2°. de godsdienstige vereenigingen.

De eerste hypothese is reeds voldoende weerlegd en kan hier buiten bespreking blijven. Door verschillende schrijvers werd reeds aangetoond, dat de Romeinsche vereenigingen niet overeenkomen met de gilden en reeds lang voor hun ontstaan verdwenen waren. De invloed van de kerk op de gilden is onweerlegbaar en het is niet onmogelijk, dat de kerk hier en daar het ontstaan van gilden heeft aangemoedigd; het afstammen van de gilden uit kerkelijke vereenigingen is echter nooit bewezen en voor Utrecht althans zeker onjuist, daar de broederschappen slechts bij enkele gilden voorkomen en van een deel van hen met zekerheid is aan te toonen, dat zij eerst *na* de gilden zijn ontstaan. Ook was de toetreding tot de broederschappen voor de leden oorspronkelijk niet verplicht en werd zij dat eerst, toen die vereenigingen achteruit gingen.

Eerst na het verkrijgen van den „Zunftzwang" kan men van gilden spreken; het zijn dan vereenigingen van beoefenaars van eenzelfde of van aanverwante bedrijven, die het monopolie

hebben van dit bedrijf en het recht om voor hare leden voor de uitoefening van het bedrijf bindende voorschriften te maken, al of niet onder gehoudenheid van goedkeuring door het openbaar gezag. Het zijn dus van huis uit zuiver industrieele bonden zonder politieke beteekenis. Door hunne organisatie en den hierop veelal gegronden verplichten krijgsdienst werden het machtige lichamen, die niet nalieten voor hunne belangen op te komen en weldra den strijd aanbonden tegen het aristocratisch stadsbestuur, daarin dikwijls bijgestaan door eenigen van de veelal in partijen verdeelde aanzienlijken. Meer en meer breiden zich nu hunne wenschen uit: van den strijd tegen de onderdrukking komt in sommige steden een strijd om invloed op het bestuur, welke eindigt in het verkrijgen van meer of minder politieke rechten, niet zelden zelfs in het veroveren van alle politieke macht.

Na eene periode van zuiver industrieele ontwikkeling volgt derhalve gewoonlijk eene periode, waarin het gilde én eene vereeniging van bedrijfsgenooten vormt én een politieken groep van burgers, totdat ten slotte deze politieke macht, hier vroeger daar later, weder verloren gaat en zij terugkeeren tot het eerste stadium, al of niet nog in het bezit van een overblijfsel van politieke beteekenis, welke nu echter geheel ondergeschikt is aan die van het bedrijf.

De gilden te Utrecht.

Keeren wij thans terug tot de zuiver Utrechtsche verhoudingen, zoo zien wij geheel eene bevestiging van den boven omschreven ontwikkelingsgang.

Reeds vroeg mocht Utrecht zich in eene voorspoedige ontwikkeling verheugen en handel en industrie bereikten weldra een hoogen graad van bloei [1]). De verschillende verdragen, welke aan de burgers tolvrijheid of bijzondere bescherming verzekerden in vreemde landen [2]), bewijzen de uitgebreidheid van den handel en wederkeerig blijkt dat de Utrechtsche

---

1) Zie Jhr. Mr. H. M. A. J. van Asch van Wijck, Geschiedkundige beschouwing van het oude handelsverkeer der stad Utrecht. Utrecht, 1838 en 1839.

2) Zoo te Tiel in 1228, in Denemarken in 1251, in Holland en Zeeland in 1252, te Keulen in 1258 en 1262, te Stade in 1270, te Kleef in 1282, in Lotharingen, Brabant

markten reeds vroeg door vreemdelingen van heinde en verre bezocht werden [1]).

Vereenigingen van handwerkslieden bestonden reeds in de eerste helft van de 13de eeuw, doch de sporadische gegevens vermelden slechts enkele namen, zoodat het onzeker is, in hoeverre deze vereenigingen reeds het monopolie voor hun bedrijf verkregen hadden en dus als gilden zijn te beschouwen [2]). Zoodra wij gilden zien optreden, zijn zij reeds in het bezit van politieke macht, ofschoon zij slechts enkele jaren in staat waren deze te handhaven [3]).

Uit een charter van 1267 [4]) blijkt, dat de handwerksstand te Utrecht toen zeer grooten invloed bezat. Dit charter werd gegeven door: *„scabini, consiliarii et oudermanni confraternitatum civitatis Traiectensis"* [5]). Waarschijnlijk hadden de gilden bij den inval der Kennemers de partij der aanzienlijken overwonnen en voor hunne oudermannen de plaats veroverd, vroeger door de oudermannen van het groot koopmans-gilde ingenomen [6]).

Over de inrichting der gilden in dezen tijd ontbreken alle gegevens, doch uit het feit, dat hunne oudermannen mede-

---

en Limburg in 1303, in Gelre en Zutphen in 1332, enz. Gezamenlijke tochten naar vreemde markten worden o. a. vermeld naar Antwerpen, waarheen in 1406 een tocht werd ondernomen onder vier homans „elc man mit zinen harnasch ende die scutten mit horen bogen" (Vgl. Deel I nº. 51).

1) In 1122 worden o. a. vermeld kooplieden uit Duitschland beneden en boven Duisburg, Friezen, Saksers, Denen en Noren. In 1127 waren er reeds vier jaarmarkten: op O. L. V. Geboorte, St. Maarten, Paschen en St. Jan, welke op verzoek van de kooplieden in de wijk Stathe gehouden zouden worden (Archief der gem. Utrecht Afd. I nº. 39).

2) Zie Jhr. J. J. de Geer van Oudegein, Het oude Trecht, 1875, bladz. 116 en 147: „pellifices" in 1231, eene „camera sutorum" in 1260, enz. Over het aanwezig zijn van vereenigingen vóór de erkenning als gilden zie v. Maurer II bladz. 346 en 347.

3) Voor het optreden der gilden in 1267—1270, het ontstaan van den gildenbrief van 1304 en in het algemeen voor de gilden in hunne verhouding tot het stadsbestuur zie het reeds geciteerde werk van Jhr. v. Riemsdijk en de Inleiding van Mr. S. Muller Fz. op de Middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht (dit werk citeeren wij in het vervolg als Muller Rsbr.)

4) Het jaar van den inval der Kennemers in Utrecht.

5) Archief der gemeente Utrecht, Afd. I nº. 5.

6) Muller Rsbr. Inl. bladz. 19. Reeds vroeger worden „oudermanni" vermeld, waaronder echter geen oudermannen der handwerksgilden te verstaan zijn, maar voorloopers van de latere burgemeesters, wellicht oorspronkelijk de oudermannen van het groot koopmansgilde, hetwelk reeds in 1233 en 1251 vermeld wordt als „hansa", „mercatores Rheni" (zie Muller Rsbr. Inl. bladz. 24; ook in Duitsche steden had het groot koopmans-gilde vóór de overwinning der handwerks-gilden grooten invloed op het stadsbestuur). Na 1304 wordt van dit gilde geen gewag meer gemaakt.

werkten aan het stadsbestuur, blijkt voldoende, dat zij reeds georganiseerd waren.

Deze macht duurde echter slechts kort: zij ging verloren door de contra-revolutie van 1270 onder Gijsbrecht van Amstel en werd eerst in 1304 na hernieuwden strijd heroverd en nu voor goed behouden. Na dien tijd werd wel de politieke macht der gilden meermalen verkleind of uitgebreid, naarmate de *aanzienlijken* of de *gilden* de macht in handen hadden, doch de macht zelf werd niet meer ontnomen en bleef door de gilden gehandhaafd tot 1528, toen Karel V hun voor goed alle politieke rechten ontnam.

De gildenbeweging van 1304 was voornamelijk gericht tegen de *„nobiles communitatem aggravantes"*, zoodat dan ook na de overwinning de *„tribinutie dignitatis illustres viri et nobiles"* uit de stad gebannen werden [1]). Het was dus een strijd van de handwerkslieden tegen de overheerschende klassen, die haren onbeperkten invloed op het stadsbestuur misbruikten tot haar eigen voordeel en tot onderdrukking van hen, die van allen invloed waren verstoken. Door den druk van boven sloten de gilden zich aaneen tot den strijd om de macht der aanzienlijken te breken en hunne erkenning ook op politiek terrein te verkrijgen.

Door de overwinning van 1304 was voor de gilden de erkenning verkregen als politieke groepen, waardoor voor hen eigenaardige voorrechten geschapen werden en bijzondere lasten hun werden opgelegd, welke in geen rechtstreeksch verband staan met hunne inrichting als oeconomisch gilde.

Toen eenmaal aan de gilden bij uitzondering de bevoegdheid was verzekerd om door hunne stem invloed te oefenen op de raadskeuze, werd de toetreding tot een der gilden een vereischte voor allen, die deel wilden hebben aan de politieke macht, — ook al beoefenden zij geen der tot het gildemonopolie behoorende bedrijven. Van dat tijdstip af trad het gilde niet slechts op als vereeniging van bedrijfsgenooten, maar ook als grondslag van de politieke indeeling der stad, — twee onderwerpen, te zeer gescheiden om, zonder het overzicht te bemoeilijken, bijeen te behandelen. Wij beschouwen derhalve eerst de oeconomische gilden en daarna de politieke vereeniging, met

---

1) Beka, Chronica. p. 92 en 93.

de rechten en plichten, aan de gilden als leden der gemeenschap toegekend.

Naast de twee genoemde functies der gilden valt nog te wijzen op hunne verhouding tot de kerk, welke wij als tweede afdeeling zullen behandelen na de gilden als bedrijfsvereenigingen, daar de verhouding van de gilden tot de kerk, hoewel minder gewichtig, meer is overeenkomstig hunnen aard dan de politieke macht en de hun opgelegde plichten van tocht en waak.

Wij zullen dus achtereenvolgens behandelen: I de gilden als bedrijfsvereenigingen, II de gilden in hunne verhouding tot de kerk en III de rechten en plichten van de gilden als leden der gemeenschap en als politieke vereenigingen.

A. DE GILDEN ALS BEDRIJFSVEREENIGINGEN.

I. De gilden in het algemeen.

a. *Aantal gilden.*

Sinds de oudste vermelding treft men te Utrecht voortdurend 21 gilden aan, en wel gewoonlijk in deze volgorde:

I. Wantsnijders-gilde,
II. Snijders-gilde,
III. Bakkers-gilde,
IV. Molenaars-gilde,
V. Linnenwevers-gilde,
VI. Vleeschhouwers-gilde (in 1433 vervangen door het Brouwers-gilde),
VII. Vischkoopers-gilde,
VIII. Louwers-gilde,
IX. Wolwevers-gilde,
X. Marslieden-gilde,
XI. Boterlieden-gilde,
XII. Corduaniers-gilde,
XIII. Oude-corduaniers-gilde,
XIV. Korenkoopers-gilde,
XV. Oude-wantsnijders-gilde,
XVI. Steenbikkers-gilde,
XVII. Grauwwerkers-gilde,
XVIII. Riemsnijders-gilde,
XIX. Bijlhouwers-gilde,
XX. Smeden-gilde,
XXI. Zadelaars-gilde [1]).

1) Deel I n°. 203 (1347). Niet genoemd worden de wijnkoopers, ofschoon de wijnhandel te Utrecht geen geringe beteekenis had. Dit bedrijf werd door aanzienlijken en adellijken uitgeoefend, die echter niet tot een gilde vereenigd waren. Als voorbeelden

Ingrijpende wijzigingen kwamen in dit aantal niet voor behalve door de vernietiging van het vleeschhouwers-gilde en de vorming van het brouwers-gilde in 1433. Wel werden enkele andere gilden tijdelijk opgeheven, doch zij werden na korten tijd weder erkend en in hunne oude rechten hersteld.

In 1527 werden door den bisschop in verband met den politieken toestand de gilden der molenaars en der linnenwevers opgeheven en werden de wolwevers bij de louwers gevoegd, de oude-corduaniers bij de corduaniers, de oude-wantsnijders bij de riemsnijders, de steenbikkers bij de korenkoopers en de zadelaars bij de grauwwerkers. Op deze wijze werd het aantal gilden tot 14 teruggebracht [1]). In 1528 werden weder 18 gilden vermeld, doch slechts voor korten tijd, daar men weldra tot het getal van 14 terugkeerde.

Twaalf dezer gilden waren de zoogenaamde hoofdgilden, de overige 9 de lage gilden [2]). Het verschil tusschen beide soorten is slechts van belang voor hunne politieke beteekenis en hopen wij daarbij te behandelen. Later vindt men gewoonlijk 11 en eenige malen 13 of 14 hoofdgilden vermeld, doordien de snijders en brouwers zich tijdelijk als zoodanig wisten te doen erkennen en ook bij de samenvoeging der gilden tot waken komen eenige afwijkingen voor.

Na het verlies der politieke macht in 1528 onderging het aantal meermalen wijziging, daar het bezwaar tegen het vormen van nieuwe gilden toen verdwenen was.

b. *Bijbehoorende bedrijven.*

Door de bezwaren, welke, gelijk wij hieronder zullen aantoonen, verbonden waren aan het vormen van nieuwe gilden,

---

van adellijke wijnkoopers noemen wij: Zweder van Abcoude (1372), den heer van Putten (1384) en den heer van Gaesbeeck (1384) (Copieboek E fol. 135).

1) Deel I nos. 224 en 225. Men behield toen derhalve de: 1. wantsnijders, 2. snijders, 3. bakkers, 4. brouwers, 5. vischkoopers, 6. louwers, 7. marslieden, 8. boterlieden, 9. corduaniers, 10. korenkoopers, 11. grauwwerkers, 12. riemsnijders, 13. bijlhouwers en 14. smeden. Door deze 14 gilden werd ook het compromis van 26 Februari 1527 (belofte van trouw en gehoorzaamheid aan oversten en raad) onderteekend (Deel I no. 226).

2) Ook in andere steden vindt men juist aan 12 van de gilden meer rechten toegekend, zoo had men te Dordrecht 12 sleutelgilden of tresorien (Mr. J. C. Overvoorde, Rekeningen van de gilden van Dordrecht Inl. bladz. IX en X), te Groningen waren 12 raadsgilden en te Nurnberg 12 geschenkte Handwerke (B. Schoenlank Soc. Kämpfe bladz. 83). Ook andere aantallen van bevoorrechte gilden worden vermeld: te Lübeck waren 4 groote ambten (bakkers, smeden, snijders en schoenmakers), te Stralsund, Hannover en Neuruppin 4 bevoorrechte gilden, te Dortmund 6, enz.

werd de splitsing van gilden belet en werd men genoodzaakt, om nieuw ontluikende bedrijven bij een der bestaande gilden in te deelen. Hierdoor omvatten verschillende gilden meerdere bedrijven, die of slechts uit historische reden bijeengebleven waren of door latere toevoeging bijeengebracht werden, zonder in het uit te oefenen ambacht veel overeenstemming te vertoonen. Dergelijke gilden werden als „vergadert gilde" aangeduid. Ieder lid mocht, althans bij het zadelaars-gilde, slechts zijn speciaal ambacht uitoefenen [1]).

Voorbeelden van onderafdeelingen of bij een der gilden ingedeelde groepen zijn o. a.:

bij het wantsnijders-gilde: de barbiers [2]);

bij het molenaars-gilde: de olieslagers [3]);

bij het wolwevers-gilde: de volders, ververs, hoedenmakers, blauwlinnenververs, garenmakers, „bleckverwers", haarwerkers, dekenwevers, „legwerckers" en mutsenmakers [4]);

bij het marsliedengilde: de koekenbakkers [5]), apothekers en drogisten, juweliers [6]) enz.;

bij het boterlieden-gilde: de harnasvegers [7]);

bij het steenbikkers-gilde: de beeldhouwers (gedeeltelijk), de grof-steenhouwers voor schoorsteenen „ofte metsellerie", glazenmakers, leidekkers, straatmakers en tegeldekkers [8]);

bij het riemsnijders-gilde: de nestelmakers, „busse"makers, handschoenmakers. zweepmakers, beugelmakers, „vlegelbande"makers, „maelen"-, buidel-, kussen-, lantaren-, teerlink-, kammen-, blaasbalk- en balmakers en een gedeelte der speldenmakers [9]);

bij het bijlhouwers-gilde: de kuipers, draaiers, mandenmakers, houtzagers, kistenmakers, radenmakers en stoel-

---

1) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 20 (1540).

2) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 18 (1542).

3) Molenaars-gilde n°. 15 art. 18 (1540).

4) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 9 (1548).

5) Marslieden-gilde n°. 30 art. 13 (1541); bakken zij zelf, zoo moesten zij tevens het bakkers-gilde winnen, waartoe ook allen behoorden, die brood verkochten „bij penwarden sonder toespyse". Bakkers-gilde n°. 7 (1457).

6) Marslieden-gilde n°. 30 artt. 9, 10 en 11, enz. (1541).

7) Boterlieden-gilde n°. 14 art. 16 (1538).

8) Steenbikkers-gilde n°. 12 artt. 9, 13 (1539); cf. n°. 6 (1512).

9) Riemsnijders-gilde n°. 7, artt. 9, 10 en 12 (1555) (met eenige beperkingen). De speldenmakers zouden volgens eene overeenkomst met het smeden-gilde van het jaar 1377 om beurten bij een dezer twee gilden worden ingedeeld (Gildeboek van de smeden dd. 1554). In 1561 werden de speldenmakers geheel bij het Riemsnijdersgild gevoegd (Gildeboek 1561).

draaiers, schuitenmakers, antiekdraaiers, boogmakers, houtkoopers, doozenmakers, verkoopers van schoppen, hakhout, zweepen, vlegels, enz. [1]);

bij het smeden-gilde: de naaldenmakers, spannegieters, tinnegieters, messenmakers, goudsmeden en de helft der speldenmakers [2]);

bij het zadelaars-gilde: de beeldhouwers (gedeeltelijk), schilders, „cleerscryvers", scheedenmakers, verlichters, boekdrukkers, binders, trijpmakers, klompenmakers [3]) en goudslagers [4]);

Van de hier genoemde toegevoegde bedrijven bezaten vooral de barbiers en de tinnegieters eenige meerdere onafhankelijkheid.

De barbiers waren geheel als zelfstandige vereeniging georganiseerd en genoten als oeconomische vereeniging nagenoeg dezelfde vrijheid als een gilde. Zij mochten zelf keuren maken en verkozen zelf twee busmeesters, aan wie in hun ambacht nagenoeg dezelfde bevoegdheden waren toegekend als aan de oudermannen in een gilde. Zij konden zelfs panden, zonder dat hiertoe de toestemming van de oudermannen van het wantsnijders-gilde werd vereischt.

Hiertegenover staat, dat de gildeproef moest afgelegd worden voor de oudermannen van het wantsnijders-gilde, eene bepaling, die wellicht gehandhaafd bleef wegens de voor deze oudermannen hieraan verbonden voordeelen.

Oorspronkelijk kwamen de boeten voor een deel aan het wantsnijders-gilde, doch dit verviel in 1545 [5]).

Als politieke groep behoorden zij geheel bij het wantsnijders-gilde, ook ten opzichte van de militaire lasten, doch in 1542 verkregen zij, dat hun aandeel werd bepaald op een derde gedeelte, terwijl de overige twee derden bleven ten laste der overige leden van het wantsnijders-gilde [6]).

Wegens hunne vrijere positie werden de barbiers reeds in de vijftiende eeuw, doch ten onrechte, een gilde genoemd [7]);

---

1) Bijlhouwers-gilde n°. 8 (z. j.) en n°. 20 artt. 9 en 10 (1540).

2) Smeden-gilde n°. 43 (1377), n°. 29 (1486), n°. 42 artt. 17 en 25 (1538).

3) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 9 (1540), van de beeldhouwers slechts zij, die dit deden in hout of steen (art. 12).

4) Zadelaars-gilde n°. 11 (1548).

5) Wantsnijders n°. 30 (1542).

6) Barbiers n°. 17 (1545).

7) Barbiers n°. 2 (1434). Zie verder Barbiers n°. 4 art. 2 (1459), n°. 5 art. 3 (1461), n°. 8 (1479), n°. 9 (1489), n°. 12 (1494), n°. 13 (1498) en n°. 16 (1525).

later drukte men zich voorzichtiger uit en sprak van: „*gilde ofte ambochte*" [1]).

De tinnegieters worden eerst in 1517 afzonderlijk vermeld, toen de oudermannen en gildebroeders van het smeden-gilde, „*die tambacht vant tinnegieten mitter hant rueren*", eene overdracht maakten, waarbij de bekeuring van de tinnegieters aan hen alleen werd overgelaten, onder voorwaarde, dat zij de helft der boeten aan het smeden-gilde zouden uitkeeren [2]). De tinnegieters hadden ook afzonderlijke keuren [3]); sporen dus van eene begrensde autonomie.

Bij de snijders vond het ambacht van de droogscheerders in 1540 in zooverre erkenning, dat bepaald werd, dat twee van de zes gezworenen van het gilde uit hen moesten gekozen worden [4]).

Eene dergelijke bepaling vindt men bij het bijlhouwers-gilde voor de houtzagers; het werd hun echter uitdrukkelijk verboden, om afzonderlijk morgenspraak te houden [5]).

Ook de wevers en volders schijnen naar meerdere zelfstandigheid gestreefd te hebben: zij mochten afzonderlijk vergaderen, doch alleen met toestemming van den waardijn van de draperie [6]).

Eene eigenaardige positie bekleedden de pijnders of zakkendragers. Zij vormden eene afzonderlijke corporatie, doch geen gilde, en waren ook niet bij een der gilden ingedeeld.

Zij worden reeds in 1447 vermeld en vormden eene vereeniging van door het stadsbestuur tot een bepaald bedrijf geauthoriseerde werklieden en vonden in deze vereischte machtiging en de hieraan verbonden voorwaarden en regelingen, meer dan in het beoefenen van hetzelfde bedrijf, den band, die hen bijeenhield.

Eerst toen de politieke beteekenis der gilden vervallen was, werden zij meer met de gilden gelijk gesteld en ook wel gilde genoemd.

Zij waren verplicht tot het verleenen van hulp bij brand

---

1) Barbiers n°. 17 (1545), aan het hoofd staat echter: „Barbiergilt". De uitdrukking „ambochte" naast gilde wordt o.a. gebezigd in Barbiers n°. 2, 4 en 5.

2) Smeden-gilde n°. 23 (1517).

3) Smeden-gilde n°. 23 (1517).

4) Snijders-gilde n°. 18 art. 15 (1540).

5) Bijlhouwers-gilde n°. 8 art. 3 (z. j.).

6) Wolwevers-gilde n°. 26 art. 64 (1488).

en hadden hun aandeel in de verdediging der vier stadspoorten, doch waren niet gehouden tot een bijdrage voor de verdedigingskosten of tot het deelnemen aan den tocht.

Politieke macht hebben zij als vereeniging nooit bezeten.

Door hunne ondergeschiktheid aan het stadsbestuur en de voor hen gemaakte verordeningen, verkregen zij eene bijzondere positie en vormden zij eene afzonderlijke corporatie, wier innerlijke inrichting veel overeenstemming vertoonde met de gilden, zelfs werden bij hen oudermannen gekozen, zij het op andere wijze als bij de gilden.

Eerst toen de gilden tot zuivere bedrijfsgenootschappen waren teruggebracht, werden ook de zakkendragers officieel als een gilde erkend. De graanmeters en de houtschilden werden toen met hen vereenigd en zij werden in twee afdeelingen gesplitst, naarmate zij in het Benedeneinde of het Boveneinde der stad hun bedrijf uitoefenden [1]).

c. *Het ontstaan en tenietgaan der gilden.*

De ontwikkeling van de industrie, die de gilden machtig maakte, voerde tot splitsing van bedrijven en het ontstaan van geheel nieuwe takken van nijverheid.

In andere steden leidde dit ook tot het ontstaan van nieuwe gilden, doch te Utrecht was dit niet mogelijk door de politieke macht der gilden en de lasten, hun van stadswege opgelegd. De verkiezing van den raad geschiedde door de gilden, zoodat elk nieuw erkend gilde het aantal van hen, die hieraan medewerkten, moest vergrooten en de macht verkleinen van de reeds bestaande gilden. Ook de verdeeling van waak en tocht berustte op het aantal gilden. Aan elk hunner was een gedeelte van het onderhoud van wal en torens toevertrouwd, zoodat elke erkenning van een nieuw gilde eene nieuwe verdeeling zoude geëischt hebben, tenzij men het nieuwe gilde hiervan had willen vrijstellen en hiermede eene onrechtvaardigheid begaan tegenover de bestaande gilden. Ook eischten deze diensten juist, dat de gilden niet verbrokkeld werden, maar zooveel mogelijk in sterkte aan elkander gelijk bleven.

---

1) Zakkendragers n°. 11 (1551).

Behalve de algemeene geest van behoud werkten hier dus verschillende oorzaken mede om de uitbreiding van het aantal gilden tegen te werken. Men deelde daarom de nieuwe bedrijven zooveel mogelijk in bij de bestaande gilden en trachtte de gelijke sterkte der gilden te verzekeren door het toevoegen aan de minder talrijke gilden van burgers, die geen bedrijf uitoefenden, doch die voor de uitoefening van politieke rechten tot een der gilden moesten toetreden. In latere jaren werden zelfs handwerkslieden ten opzichte van politieke rechten en plichten soms bij een ander gilde ingedeeld, dan dat, waarvan zij het bedrijf beoefenden.

Toch wordt eenmaal de vorming van een nieuw gilde vermeld. Toen het vleeschhouwers-gilde in 1433 werd opgeheven, verzamelde men de brouwers, die over verschillende gilden verspreid waren, tot een afzonderlijk gilde, stelde dit in de plaats van het opgeheven vleeschhouwers-gilde en deelde de vleeschhouwers in bij de verschillende gilden, naarmate van het aantal brouwers, welke hieraan door de vorming van brouwersgilde onttrokken werden.

Alle rechten en plichten van het ontbonden gilde gingen op het nieuwe gilde over en dit verkreeg diens toren, ondiep, renten en andere inkomsten.

Door de erkenning van het brouwers-gilde was het weder oprichten van het vleeschhouwers-gilde nagenoeg onmogelijk gemaakt, daar tegen de verheffing van dit gilde naast het nieuwe brouwers-gilde alle bezwaren bestonden, verbonden aan de erkenning van een nieuw gilde, en het niet te verwachten was, dat de brouwers ten behoeve van de vleeschhouwers later vrijwillig zouden afstand doen van de door hunne erkenning als gilde verkregen rechten en voordeelen [1]).

In de verhouding van de gilden tot de stad had door de erkenning van het brouwers-gilde geen verandering plaats, daar slechts voor de vleeschhouwers de brouwers waren in de plaats getreden.

Beschouwen wij die vorming van het brouwers-gilde nog eens wat nader; wel is zij, zooals wij reeds mededeelden, geschied onder niet dagelijks voorkomende omstandigheden,

---

1) Waar later gilden werden opgeheven, zonder dat hiervoor nieuwe gilden werden in de plaats gesteld, ziet men de opgeheven gilden weldra weder erkend en in hunne oude rechten hersteld.

maar geene andere geboorte van een gilde staat ons ten dienste. Zij geschiedde door den raad der stad, die den gilden hunne monopolies schonk, deze introk of beperkte.

Een monopolie bezaten de brouwers reeds vóór 1433. Immers in 1424 wordt het brouwen voor eigen gebruik en in eigen woning toegestaan, doch onder betaling van accijns gelijk de brouwers [1]). Hieruit volgt dus, dat alleen brouwers van beroep voor anderen mochten brouwen.

Het brouwen als ambacht was dus alleen geoorloofd aan hen, die zich daartoe het recht hadden verworven. Al bracht de vorming van het brouwers-gilde dus geen monopolie met zich, zij gaf een ander groot voordeel. Thans was er in de vergadering der leden, de morgenspraak, eene eenheid, die bindende voorschriften voor het bedrijf kon geven, die de belangen van de leden tegenover derden kon handhaven, die vereischten kon stellen, waaraan allen moesten voldoen, die toelating tot de uitoefening van het ambacht begeerden. Terwijl vroeger de voorschriften op de uitoefening van het ambacht, bij gebreke aan eene vereeniging, steeds uitgingen van den raad, kon nu het gilde zich eenige autonomie verwerven, zelf op menig punt voorschriften geven, voor zoover het niet in strijd kwam met verordeningen van den raad, en, waar stedelijke bepalingen het bedrijf mochten drukken, als geheel optreden met meer kracht en meer uitzicht op mildere bepalingen.

Naast die vorming van een gilde, eene exceptioneele gebeurtenis, — waarschijnlijk geschied ten einde het vleeschhouwers-gilde voor goed de mogelijkheid te benemen ooit te herleven, — staat de *erkenning* van eene vereeniging als gilde. Het kenmerkende is in dit geval, dat er reeds eene vereeniging aanwezig is, levende naar de voorschriften, haar door het stedelijk bestuur gegeven of door het „vergadert gilt", waartoe het ambacht behoorde. Het recht om zelve voorschriften te geven aan hare leden, om hen tot toetreding te dwingen, die het handwerk wilden uitoefenen, waarvoor het gilde van de stedelijke regeering het monopolie ontvangen had, — dat werd eerst verkregen door de erkenning als gilde, door de verleening van den zoogenaamden „Zunftzwang".

Door de verandering, welke de gilden ondergingen door de

---

1) Brouwers-gilde n°. 8.

keizerlijke ordonnantie van 1528, vernieuwd in 1550, waarbij hun alle politieke macht werd ontnomen en zij tot zuivere bedrijfsvereenigingen werden teruggebracht, verviel het grootste bezwaar tegen de erkenning van nieuwe gilden, terwijl de ontwikkeling van het bedrijf de splitsing meer en meer gewenscht maakte. In de 16e en 17e eeuw ziet men dan ook voortdurend nieuwe gilden door den raad erkend en in de uitoefening van hun bedrijf door eene ordonnantie geregeld. Hiertoe behooren o. a. de gilden van de apothekers (ord. 20 Juli 1657), beeldsnijders (ord. 13 September 1611), biertappers, blauwververs (in 1619 van de wolwevers gescheiden), boekdrukkers (ord. 3 December 1599), borduurwerkers (4 December 1699 van de snijders gescheiden), glazenmakers, gorters en grutters, hoedenmakers (tot 1622 bij de wolwevers), knoopenmakers, lakenkoopers, mandenmakers (tot 1597 bij de bijlhouwers), passementmakers (ord. 9 Maart 1601), schuitenvoerders (sinds 1541), tabaksverkoopers en wijnkoopers.

Leveren de bronnen weinig met betrekking tot de wording van gilden, van eenige meerdere beteekenis zijn zij voor de opheffing. De eerste maal, dat wij daarvan melding gemaakt vinden, is het reeds omschreven geval in 1433, toen bij de instelling van het brouwers-gilde dat der vleeschhouwers werd opgeheven.

Dit geschiedde door den raad, nadat deze reeds meermalen, doch tevergeefs, getracht had, dit oproerig gilde tot gehoorzaamheid te dwingen en daartoe o. a. in 1432 de afbraak van het vleeschhuis bevolen had [1]). De vleeschhouwers werden toen, zooals wij reeds zagen, over andere gilden verspreid en alleen de weduwen van leden van het gilde werden bij het nieuwe gilde der brouwers gevoegd, totdat zij hertrouwden of een ander gilde wonnen.

Een dergelijk lot trof het louwers-gilde in 1484 [2]); ook toen werden de louwers over andere gilden verspreid, maar geen nieuw gilde werd voor het opgehevene in de plaats gesteld. In 1495 werd het gilde weder in zijne rechten hersteld [3]). Het blijkt echter niet, of men intusschen maatregelen ge-

---

1) Vleeschhouwers-gilde n°. 4. De opgerichte twee nieuwe vleeschhuizen waren reeds Woensdag na Driekoningen van het volgend jaar in gebruik.

2) Louwers-gilde n°. 8.

3) Louwers-gilde n°. 9.

nomen had, om de op het gilde rustende verplichtingen over de andere gilden te verdeelen.

In 1527 zien wij een paar gilden opheffen en eenige met andere gilden samenvoegen, doch wij kunnen daaromtrent niets naders vaststellen, wegens de groote kortheid van den schrijver der raadsnotulen. Kort daarop werden trouwens enkele der opgeheven gilden hersteld, om echter in 1528 weder gesupprimeerd te worden.

De opheffing van een gilde geschiedde, evenals de instelling, door den raad, die dit verordende, zonder dat blijkt van verzet van den kant der overige gilden; toch waren zulke handelingen in strijd met de gildenbrieven en moeten dus als een ongewettigd uiterst redmiddel worden aangemerkt.

De gevolgen, welke de opheffing met zich bracht, zijn helaas niet voldoende door ons na te gaan; alleen aan de opheffing van het vleeschhouwers-gilde worden eenige meerdere woorden besteed. Daaruit blijkt, dat de leden van het gilde over andere gilden werden verspreid, doch niet, dat het monopolie, aan het gilde verleend, werd ingetrokken. En waar wij zien, dat de raad in 1481 den vleeschhouwers dreigde, aan vreemdelingen het slachten en verkoopen van vleesch toe te zullen staan, wanneer zij zich niet aan zijne voorschriften hielden [1]), en — wat nog sterker is — in 1470 het verkoopen van worst en pekelvleesch aan het monopolie werd onttrokken [2]), daar ligt het voor de hand om aan te nemen, dat inderdaad het monopolie der vleeschhouwers niet werd opgeheven. Toch valt het niet te ontkennen, dat de leden van het gilde in de uitoefening van hun bedrijf de gevolgen ondervonden van de opheffing van hun gilde. Immers evenals de brouwers na hunne vereeniging tot een gilde zich krachtiger konden doen gelden tegenover den raad ten opzichte van de regeling van onderwerpen, hun bedrijf rakende, zoo misten na 1433 de vleeschhouwers den band, die hun kracht gaf om gezamentlijk voor hunne belangen op te komen. Zij waren verdeeld over de andere gilden, vergaderden dus met de leden dier verschillende gilden, en eene samenwerking van al die gilden zoude vereischt geweest zijn, om met vrucht voor de wenschen der vleeschhouwers op te komen.

---

1) Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 18.
2) Vleeschhouwers-gilde n°. 14.

Een dergelijk gezamenlijk optreden der gilden voor de beoefenaars van eenzelfde ambacht was niet te verwachten en heeft zich ook niet voorgedaan.

Doch niet alleen op oeconomisch terrein ondervond het gilde den invloed der opheffing, ook zijne overige rechten en verplichtingen werden gewijzigd. De lasten van militairen aard, welke tot 1433 op het vleeschhouwers-gilde waren gelegd, werden in hun geheel overgedragen op het nieuwe gilde der brouwers; daarentegen werden de vleeschhouwers verplicht tot deelneming in de lasten van die gilden, waarbij zij werden ingelijfd. Hetzelfde werd bepaald omtrent de uitoefening der politieke rechten: voortaan zouden de vleeschhouwers in de gilden, waarbij zij gevoegd waren, deelnemen aan de verkiezing van den magistraat. De leden van het opgeheven gilde behielden dus hunne politieke rechten en plichten, alleen de *gezamentlijke* uitoefening ervan *als gilde* was hun ontnomen. Hierdoor was de door hen gevoerde oppositie over meerdere gilden verdeeld en de kracht daarvan gebroken. Slechts in één opzicht werden zij persoonlijk in rechten verminderd, daar de raad hen uitsloot van de verkiesbaarheid voor den raad, zoolang zij het bedrijf van vleeschhouwer zelf bleven uitoefenen.

d. *Bescherming van de gilden en beperking van het aan hen verleend monopolie.*

Bij de ontwikkeling van het handelsverkeer werd het het streven der gemeenschap om de belangen van haar leden naar buiten te verdedigen en voor hen voorrechten te verkrijgen, die het hun mogelijk maakten ook elders te concurreeren. Wederkeerig wisten de gilden, naarmate zij zich ontwikkelden en in macht toenamen, in den raad bepalingen door te drijven, die de macht van de stad dienstbaar maakten aan de verdediging van hunne belangen.

In tijden, dat men den burger aansprak voor de schulden van zijne stad of zijne medeburgers of de ongerechtigheden, door hen bedreven, was het een eisch voor de gemeente om hare burgers ook buiten haar gebied te verdedigen en voornamelijk de handeldrijvende gildebroeders, die door hun reizen en trekken het meest van vreemden te lijden hadden.

Reeds in den gildenbrief van 1304 vindt men dan ook de

bepaling, dat, wanneer een burger ten hoogsten rechte aan hals of goed werd aangeklaagd tusschen Noede en Bodegraven [1]), de stad een schepen, een lid van den raad en een voorspraak zoude zenden [2]), een bepaling, die voornamelijk aan de kooplieden ten goede kwam en dan ook letterlijk herhaald werd in het gildeboek der marslieden, met de bijvoeging, dat ook het gilde tien man zoude zenden tot zijne verdediging [3]).

Wanneer een burger gevangen genomen werd of zijn goed werd aangehouden, zond de stad een bode tot zijne hulp [4]).

Belangrijken steun gaf de stad verder aan hare handeldrijvende burgers door de tolvrijheden en het vrijgeleide, dat zij voor hen wist te bedingen, en streng werd dan ook elk gestraft, die, zonder burger te zijn, van deze voordeelen trachtte te genieten door zich valschelijk als burger voor te doen [5]).

De hulp van de stad bleef niet tot de traktaten beperkt, zij trad ook meer daadwerkelijk op door den naar vreemde markten trekkende kooplieden een gedeelte van de stadsschutten ter bescherming mede te geven, gelijk in 1406 geschiedde voor hen, die naar de Antwerpsche markt togen [6]).

De uitoefening van een gildebedrijf in de buitenwijken werd ten behoeve van de in de stad gevestigde gildeleden verboden, behalve voor de bakkers en de snijders, die bij klanten aan huis werkten [7]). Enkele malen werd een speciaal verlof verleend om zich in de buitenwijken te vestigen [8]).

De plicht om de gilden te beschermen werd openlijk erkend [9]), jazelfs werd in 1455 tegen hen, die iets tegen de kapittelen of de gilden ondernamen, de doodstraf bedreigd [10]);

---

1) Het oude rechtsgebied van den bisschop: Noede lag tusschen Wageningen en Rhenen.

2) Deel I n°. 109 art. 6.

3) Marslieden-gilde n°. 5 art. 1 (14de eeuw?).

4) Deel I n°. 109 art. 8.

5) Deel I n°. 50 (1385).

6) Deel I n°. 51; zij trokken uit onder vier homans.

7) Deel I n°. 3 (1412).

8) B.v. aan barbiers in 1448 en 1489 (Barbiers n°. 3, 9 en 10).

9) Met name tegen de geestelijkheid: „So syn wy sculdich den gemenen orbair voir te staen ende te beschutten onse gemeenten in horen ambochten ende weerliken neringen". Brouwersgilde n°. 9 (1429).

10) Deel I n°. 205. Reeds in 1361 vindt men een voorbeeld, dat de raad iemand op straffe des doods deed beloven om voortaan niets meer te ondernemen tegen den raad, de wollewevers of de andere gilden (Deel I n°. 29). In 1464 werd iemand, die het linnenwevers-gilde beleedigd had, veroordeeld tot eene boete van 20.000 steenen (Linnenwevers-gilde n°. 3).

en de raad wendde zich zelfs tot andere steden om voor de gildeleden bescherming te verzoeken tegen hunne belagers [1]).

De raad beschermde de gilden in haar gebied door de rust op de morgenspraak te handhaven door strenge straffen [2]) en voor de oudermannen en lagere gildebeambten in hunne functie gehoorzaamheid te eischen [3]) en alle beleediging hun aangedaan streng te straffen [4]).

Het monopolie werd aan het gilde verzekerd door de regeling van de procedure tegen de overtreders en door de verleening aan de gilden van de bevoegdheid om te ageeren tegen personen of gilden, die hun monopolie schonden. Aan de snijders was zelfs toegestaan, om zelf de vreemde gezellen te mogen aanhouden en gevangen te zetten, die te Utrecht werkten zonder lid te zijn van het gilde [5]). De oude-wantsnijders mochten eene boete van 1 ℔ eischen van vreemdelingen, die (behalve des Zaterdags) oude kleeren verkochten of in de stad herstelden [6]).

Tot het gildemonopolie behoorde alleen het ambacht en de detail-verkoop; de groothandel viel hier buiten. Vandaar verschillende bepalingen ter aanwijzing van de grenzen, waarboven de verkoop vrij bleef.

De grenzen van het monopolie zijn vaak vreemd getrokken, en eenige malen zien wij speciale bevoegdheden aan een gilde toegekend, die door ons zonder uitdrukkelijke bepalingen eerder tot het monopolie van andere gilden of niet tot het monopolie van een gild zouden gerekend worden.

---

1) Zoo in 1347 tot de regeering van Brugge. (Deel I n°. 203).

2) Vechten in de morgenspraak en tijdens de keuze der oudermannen bestrafte de raad met eene boete van 50.000 steenen (B.spr.b. dd. 1455 en B.spr.b. dd. 1484), en bij het dwingen tot het beleggen van eene morgenspraak werden de overtreders in voorloopige hechtenis genomen (Deel I n°. 207). Onbehoorlijk gedrag in de morgenspraak werd van raadswege bestraft (Deel I n°. 40) (1458), en zelfs met opsluiting op de poort en 10 jaar verlies van stemrecht, indien het bij de loting geschiedde (Deel I n°. 115) (1406).

3) Deel I n°. 32 (1410); Snijders-gilde n°. 2 (1473), Bakkers-gilde n°. 12 (1478), Smedengilde n°. 1 artt. 33 en 35 (z. j.), Zakkendragers n°. 11 art. 8 (1550). De overtreder moest volgens deze laatste bepaling aan den betrokkene vergiffenis vragen, voordat hij weder tot het werken werd toegelaten.

4) Linnenwevers-gilde n°. 3 (1464), Brouwers-gilde n°. 40 (1492), Smeden-gilde n°. 1 art. 46 (z. j.), n°. 42 art. 13 (1538) enz. In 1409, 1410 en 1425 werden personen wegens ongehoorzaamheid aan de oudermannen ontburgerd (Deel I n°. 31, 33 en 34).

5) Snijders-gilde n°. 16 (1522).

6) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 artt. 12 en 13 (14de eeuw?).

Zoo wisten de barbiers in 1494 hun monopolie tegen de kiezentrekkers te handhaven [1]) en in 1498 zelfs de rondtrekkende doctoren tot eene bijdrage te verplichten; de te Utrecht gevestigde doctoren waren echter vrij, terwijl voor de tandentrekkers en wormkruidverkoopers de oude gewoonte gehandhaafd werd [2]). In 1545 werden doctoren en licentiaten vrijgesteld, doch werden de zich vestigende verkoopers van oliën en zalf tot toetreding tot het gilde gedwongen en werd van de verkoopers, die tijdelijk te Utrecht verblijf hielden, eene bijdrage van 20 st. aan het gilde gevorderd [3]).

Voor de bakkers was de detailverkoop van brood gereserveerd [4]), behoudens de aan de buitenlieden gelaten vrijheid tot verkoop op een dag in de week [5]).

Aan de marslieden was, behalve de gewone kleinhandel in verschillende waren [6]), ook de verkoop toegestaan van tot het louwers-gildemonopolie behoorende zaken, voor zooverre deze niet door de louwers te Utrecht zelf vervaardigd werden [7]).

Het monopolie van de boterlieden strekte zich uit over den detailverkoop van alle vette waren, zoodat zelfs een olieslager geen olie beneden de kan mocht verkoopen zonder het boterlieden-gilde gewonnen te hebben [8]).

Tot de speciale privileges, aan de afzonderlijke gilden tot versterking van hun monopolie toegekend, behooren:

a. het recht van de bakkers om bij de molenaars het eerst geholpen te worden [9]) en de hun toegekende jaarlijksche vrijdom van accijns voor 8 mud koren [10]);

b. aan de vleeschhouwers werd in 1393 indirekt bij uitsluiting het recht van voorkoop van vee verleend, toen verboden werd om vee, dat naar de markt werd gevoerd, onderweg op te koopen om dit weder levend te verkoopen [11]). Na de opheffing van het gilde werd het verbod herhaald, doch zoo-

---

1) Barbiers n°. 12.
2) Barbiers n°. 13.
3) Barbiers n°. 17.
4) Bakkers-gilde n°. 7 (1457).
5) Bakkers-gilde n°. 16 (1484).
6) Marslieden-gilde n°. 21 (1410), 22 (1413), 23 (1418), enz.
7) Louwers-gilde n°. 15 art. 10 (1545).
8) Boterlieden-gilde n°. 14 artt. 9, 10 en 11 (1538).
9) Molenaars-gilde n°. 1 art. 1 (1434).
10) R. D. B. dd. 1502 Vrijdag na Bartholomei.
11) Deel I n°. 42 (1442).

danig gewijzigd, dat het privilege voor de vleeschhouwers vervallen was [1]);

c. de louwers genoten vrijstelling van de verplichting voor ieder, die een hond hield, om een loop zout te houden [2]);

d. de corduaniers hadden het voorrecht om voor lager gildegeld het oude-corduaniers-gilde te mogen winnen [3]);

e. de bijlhouwers bezaten tevens het monopolie van handel in hout, behoudens de bevoegdheid der vreemde kooplieden om 14 dagen achtereen uit hun schip te verkoopen, mits zij daarna het overschietende en bloc of bij koopen van minstens 25 Arnoldus-gulden verkochten [4]);

f. bij de smeden was het koopen van ijzer en smeedkolen geregeld [5]) en werd aan de vreemden meerdere zekerheid verschaft, indien zij bij den verkoop de tusschenkomst van den bode inriepen [6]); verkoop van bewerkt ijzer in het klein was aan vreemden alleen een dag per week geoorloofd [7]).

Het recht van geldwisselen werd, althans sedert 1490, mede uitgeoefend door de goudsmeden [8]).

Mocht de stad in het algemeen de gilden in hare bescherming nemen, niet altijd was de houding der gilden zelven van dien aard, dat zij op groote welwillendheid van het stadsbestuur te rekenen hadden. In het besef hunner kracht verzetten zij zich niet zelden tegen de uitdrukkelijke bevelen van den raad en bonden een strijd aan, die niet altijd in het voordeel der stad beslist werd. Bovendien konden oeconomische omstandigheden aanleiding geven om meer concurrentie in een bedrijf in het leven te roepen, dan door de verleening van een monopolie aan een gilde mogelijk was. Dan maakte het stadsbestuur van zijne macht gebruik tot opheffing of beperking van het monopolie, waardoor het bedrijf of het uitdrukkelijk aangewezen onderdeel daarvan uitgeoefend mocht

---

1) Deel I n°. 43 (1443).

2) Louwers-gilde n°. 4 (1446).

3) Oude-corduaniers-gilde n°. 2 art. 13 (1552). Later werd algemeen het winnen van een tweede gilde tegen minder gildegeld veroorloofd.

4) Bijlhouwers-gilde n°. 3 (1432).

5) Smeden-gilde n°. 1 art. 20 (z. j.).

6) Smeden-gilde n°. 42 art. 23(1538).

7) Alleen 's Zaterdags (Smeden-gilde n°. 1 art. 24) en later van Vrijdag 2 ure tot Zaterdag 2 ure (Smeden-gilde n°. 42 art. 16).

8) Smeden-gilde n°. 55 art. 17 (1490).

worden door alle burgers, en het bestuur van het gilde dus veel van zijn gezag verloor, daar dan ook personen, die geene leden waren van het gilde, tot het bedrijf gerechtigd werden. Wel bleef natuurlijk ieder lid van het gilde gebonden door de beslissingen van dat gilde, doch deze troffen niet meer alle beoefenaars van het bedrijf. De niet-leden waren slechts gehoorzaamheid verschuldigd aan de verordeningen van den raad, welke natuurlijk door de leden van het gilde in acht genomen moesten worden. De besluiten van het gilde verloren dan dus veel van hunnen invloed, nu de algemeen bindende kracht daaraan ontbrak en het gilde dus ophield een beslissenden invloed uit te oefenen op den oeconomischen toestand van het bedrijf. De opheffing of eene belangrijke beperking van het monopolie plaatste het gilde dus terug in den tijd, toen nog slechts niet erkende vereenigingen van bedrijfsgenooten bestonden, die zich verbonden hadden om de besluiten der meerderheid op te volgen, zonder hiertoe de niet-toegetreden concurrenten te kunnen dwingen.

De macht van het monopolie te kunnen opheffen of beperken was derhalve voor den raad een krachtig middel tegen oproerige gilden, zoodat meestal eene bedreiging daarmede voldoende was om hun verzet te breken. Tot die dwangmaatregelen werd door den raad het meest besloten in tijden, dat de nood hoog gestegen was en de gildebroeders, door tot het uiterste vast te houden aan hunne rechten, alle tegemoetkoming weigerden om de ellende te verzachten. Dan was de raad genoodzaakt, het belang van enkelen te doen bukken voor dat van het algemeen en in dit overigens revolutionair middel eene toevlucht te zoeken. Vooral tegen hen, die de eerste levensmiddelen verschaften en bij oorlog en tegenspoed door hun monopolie de prijzen opdreven, werd dit middel aangewend, zoodat men b.v. bij de brouwers en de korenkoopers hiervan voorbeelden vindt.

Zoo werd in 1424 het brouwen voor eigen gebruik aan iederen burger toegestaan [1]). Dit werd in 1442 weder voorloopig voor een jaar verboden [2]), en het blijkt niet, of later opnieuw die vrijheid werd verleend; in 1468 werd het

---

1) Brouwers-gilde n°. 8.
2) Aldaar n°. 16.

monopolie geheel hersteld en het brouwen aan hen, die het ambacht niet als beroep uitoefenden, verboden op straffe van tien jaar ballingschap [1]). Het monopolie werd in 1483, tijdens het beleg der stad door aartshertog Maximiliaan, weder geheel opgeheven en zelfs werd het bier, voor eigen gebruik gebrouwen, vrijgesteld van accijns [2]), eene vrijheid die in 1493 wederom werd ingetrokken [3]). In 1525 werd het zelf-brouwen toegestaan zelfs tot voor 4 personen tegelijk mits niet ten verkoop aan anderen [4]), doch in 1531 werd het monopolie weder aan de brouwers verleend [5]).

Evenzoo werd in 1491, wegens de duurte van het graan, aan de landlieden toegestaan, koren te verkoopen bij de kleine maat [6]); in 1492 werd deze vrijheid echter beperkt tot de marktdagen [7]), en in 1494 werd het monopolie der korenkoopers weder volledig hersteld [8]). In 1542 werd aan alle burgers de verkoop in het klein toegestaan [9]), terwijl in 1546, wegens de korenschaarschte en de daardoor ontstane duurte, aan vreemdelingen de invoer van koren werd toegestaan, terwijl hen verboden werd, hun graan in het groot aan korenkoopers te verkoopen, voordat zij minstens een etmaal aan alle burgers gelegenheid hadden gegeven tot aankoop in het klein [10]).

Het opheffen van het aan een gilde verleend monopolie was natuurlijk een maatregel, waartoe het stadsbestuur zelden zijne toevlucht nam. Niet zoo ingrijpend evenwel was eene beperking van het monopolie, die wij dan ook meermalen zien toegepast; somtijds kunnen wij daarvan vaststellen, dat zij geschiedde in het algemeen belang. Zoo streefde de Utrechtsche raad in de tweede helft der 15e eeuw naar eene opwekking der kwijnende lakennering. Hij stond daarom in

---

1) Aldaar n°. 31.

2) R. D. B. dd. 1483, Maandag na Arnulfi, fol. 81.

3) Brouwers-gilde n°. 42.

4) Deel I n°. 216 art. 10.

5) B.spr.b. dd. 1531, des Manendages na Judica, fol. 115. — 28 April 1533 werd het monopolie weder opgeheven (Archief, Afd. I n°. 34).

6) Korenkoopers-gilde n°. 19 art. 2.

7) Aldaar n°. 22; de burgers, die te voren koren gekocht hadden, mochten dit nog in het klein verkoopen tot St. Victor.

8) Aldaar n°. 23.

9) Aldaar n°. 24 art. 10.

10) B.spr.b. dd. 6 Mei 1546.

1464 aan eenige Engelsche kooplieden toe het verkoopen van een bepaald soort laken [1]) en veroorloofde in 1473 en 1475 aan ieder den verkoop en het uitsnijden van Utrechtsch laken, niettegenstaande het aan de wantsnijders verleend monopolie [2]).

Het door de snijders bezeten monopolie werd geschonden door de vrijheid, in 1540 aan ieder verleend, om snijderswerk ten behoeve van zijn huisgezin door zijne bedienden te doen verrichten [3]). In 1484 werd de invoer van brood veroorloofd op Vrijdag na 12 uur en den geheelen Zaterdag [4]). Het monopolie der vleeschhouwers werd in 1470 beperkt tot den verkoop van versch vleesch, en de verkoop van worst en gezouten vleesch werd naast hen aan de boterlieden toegestaan [5]). In 1488 stond de raad aan de Barbara- en Bartholomei-gasthuizen toe, om voor zich en het Kruis-gasthuis bier te brouwen, onbekreund van het brouwers-gilde [6]). In 1521 werd het monopolie der vischkoopers beperkt door het verlof, toen aan ieder verleend, om zalm, steur, elft, aal en zeespek te verkoopen [7]). In het algemeen was vrij de verkoop van visch, gevangen binnen een omtrek van twee mijlen van de stad [8]), terwijl aan vreemde visschers in 1535 werd toegestaan, tweemalen per week te markten, mits zij de niet verkochte visch op den afslag brachten [9]). De louwers ondervonden in 1545 inbreuk op hun monopolie, doordat toen aan alle burgers werd toegestaan, huiden te koopen, te zouten en buiten de stad weder te verkoopen [10]). Op het aan het wolweversgilde verleend monopolie maakte de raad ter bevordering der draperie inbreuk door in 1473 aan vreemde drapeniers toe te staan, zich te Utrecht te vestigen en hun ambacht uit te oefenen [11]).

---

1) Archief, Afd. I n°. 525. Vgl. B.spr.b. dd. (1464) 1465, opten Jaers-avont, fol. 32 verso en dd. 1465, des Woensdages na Aghathe, fol. 37.

2) Wolwevers-gilde n°. 17 art. 4, Wantsnijders-gilde n°. 21 art. 2.

3) Snijders-gilde n°. 18 art. 18.

4) Bakkers-gilde n°. 16.

5) Vleeschhouwers-gilde n°. 14.

6) R. D. B. dd. 1488 fol. 147 verso.

7) Vischkoopers-gilde n°. 27 artt. 1 en 3.

8) Vischkoopers-gilde n°. 4 art. 8.

9) Vischkoopers-gilde n°. 33.

10) Louwers-gilde n°. 15 art. 11.

11) Wolwevers-gilde n°. 17 art. 2. — Zoo werd ook in 1488 aan eenige tapijtwevers toegestaan, hun ambacht een jaar lang te Utrecht uit te oefenen „sonder wever-gilde te winnen" (Wolwevers-gilde n°. 28).

Het monopolie van het geldwisselen, te voren door de marslieden bezeten, werd in 1436 geschonken aan toen door den raad aangestelde beëedigde wisselaars [1]); in 1523 werd den marslieden de verkoop van rattenkruit ontnomen en deze aan bijzondere voorschriften gebonden [2]). Ook het monopolie der korenkoopers werd eenige malen besnoeid, het sterkst in 1542, toen behalve het verkoopen van koren bij de 12 mud, dat aan ieder werd toegestaan, ook de verkoop per mud aan burgers vergund werd tegen eene kleine jaarlijksche bijdrage (4 stuivers) aan het gilde [3]). De verkoop van haver en mout werd toen tevens onafhankelijk verklaard van het lidmaatschap van het gilde, zoo ook de verkoop van het graan, door burgers van Utrecht op eigen grond verbouwd of uit tienden verkregen, terwijl den landlieden werd toegestaan, om op de weekmarkten te verkoopen of wel samenkoops [4]). Den grauwwerkers werd in 1413 bevolen, het bont te verkoopen zonder te mogen eischen, dat ook de bewerking aan hen zoude worden opgedragen [5]). In 1447 werd aan de houtschilden, die buiten de vereeniging der „pynres" of zakkendragers stonden, toegestaan om zakken beneden de drie el te dragen [6]); voor het dragen van grootere zakken bleef het lidmaatschap van het zakkendragers-ambacht vereischt.

De raad kende zich de bevoegdheid toe, de grenzen van de aan de gilden te verleenen monopolies vast te stellen en te wijzigen, ja zelfs het monopolie geheel in te trekken. Daarom ging dan ook van hem uit de regeling van de bevoegdheden der vreemde kooplieden. De voorschriften op dit gebied kunnen hier slechts worden aangegeven, daar zij bestonden uit voorrechten voor die kooplieden; die voorrechten raakten echter de monopolies der gilden en moeten dus vermeld worden.

Zij bepalen zich hoofdzakelijk tot:

1. de *vrije jaarmarkten.* — Op deze markten genoten de kooplieden bescherming der stad en het voorrecht, ongehin-

---

1) Marslieden-gilde n°. 35.
2) Marslieden-gilde n°. 44.
3) Korenkoopers-gilde n°. 24 artt. 11 en 10.
4) Aldaar artt. 12 en 14.
5) Grauwwerkers-gilde n°. 1.
6) Zakkendragers n°. 2.

derd door de gilden, te mogen verkoopen. Zelfs ontvingen zij vrijgeleide voor hunne reis heen en weder, en werden hun andere voorrechten toegekend. Buiten de vrije markten, die zich tot enkele dagen in het jaar beperkten, was aan vreemdelingen verkoop in het klein doorgaans verboden [1]).

2. de *groothandel.* — Deze bleef steeds onbelemmerd, doch er werd gewoonlijk een minimum bepaald, waar beneden niet verkocht mocht worden, en er werd gevorderd, dat de vreemdeling eerst zijne waar en bloc aan het betrokken gilde moest aanbieden. Was het gilde tot den aankoop ongenegen of bleef antwoord uit, dan mocht hij, mits boven het gestelde minimum, ook aan anderen verkoopen, doch was dan gehouden onafgebroken met den verkoop voort te gaan. Ter bescherming van den vreemden koopman waren bij verkoop aan het gilde, (dat dan onder de leden eene veiling van het overgenomene deed houden,) bepalingen vastgesteld, welke strekten om de richtige betaling door de gildebroeders van het door hen gekochte aan den vreemden koopman te verzekeren. De leden van het gilde konden namelijk een aandeel in het door het gilde gekochte goed overnemen; de betaling van den koopman geschiedde dan door de gildebroeders, die gekocht hadden.

In enkele gevallen werd aan vreemde kooplieden eene bijzondere markt toegestaan, waarbij hun dan evenals op de jaarmarkten verkoop in het klein geoorloofd was. Dit geschiedde o. a. in 1465 ten behoeve van Engelsche lakenkoopers. Ter bevordering van den aanvoer van grondstoffen en levensmiddelen in tijden van nood werden meermalen zulke afwijkingen toegestaan.

Ten slotte moeten wij hier nog melding maken van eene beperking van de monopolies van eenige gilden door de privileges toegekend aan kloosters en gasthuizen. Wij maakten reeds melding van de vrijheid tot brouwen, door den raad in 1488 verleend aan twee gasthuizen. Op het recht om te mogen tappen en brouwen werd trouwens door de geestelijke gestichten steeds aanspraak gemaakt, evenals op vrijdom van accijns. In hoeverre zij overigens gebonden waren door de monopolies der gilden, is niet vast te stellen wegens gebrek

---

1) Ook voor de weekmarkten genoten de vreemde kooplieden meer vrijheid.

aan gegevens; maar zeker is het, dat wij gedurig de sporen vinden van strijd tusschen de gilden en de geestelijke instellingen. De laatste kunnen zich natuurlijk een tijd lang verdedigd hebben met zich niet te onderwerpen aan de wereldlijke rechtspraak, maar dat wapen verloor langzamerhand zijne kracht door het meer en meer uitbreiden van de macht van den raad. Reeds in 1442 achtten dan ook eenige conventen het gewenscht, zich het vrij gebruik van eenige weefgetouwen voor eigen gebruik te verzekeren, waarbij zij zich tot eene kleine recognitie aan het gilde verplichtten [1]). In deze overeenkomst verklaarden de conventen uitdrukkelijk, niet rechtens tot deze bijdrage verplicht te zijn [2]), maar het is niet denkbaar, dat zij haar beloofd zouden hebben, wanneer zij niet gevreesd hadden, dat zij bij een geschil daaromtrent het onderspit zouden delven en dat het stedelijk bestuur zich aan de zijde der gilden zoude scharen. Deze vrees bleek niet ongegrond: 10 jaren later stelde de raad verschillende bepalingen vast tegen de concurrentie, door geestelijken den gilden aangedaan, en bekrachtigde zijn voorschrift door eene strenge boete te bepalen: wie werk, waarvan gilden het monopolie bezaten, opdroeg aan of kocht van kloosters of geestelijke personen of wel bij hen werkte, werd beboet met 10.000 steenen; de geestelijke, die handel dreef, werd eens gewaarschuwd èn bij herhaling voor 2 jaren verbannen [3]). In 1525 werd uitdrukkelijk het neringdoen aan de kloosters verboden [4]); en een later voorschrift dwong geestelijken, die het zadelaarsbedrijf wilden uitoefenen, tot toetreding tot het betrokken gilde, indien zij de producten van hunnen arbeid wilden verkoopen [5]).

Eindelijk moeten wij hier nog vermelden, dat het op den afslag koopen van visch den conventen slechts op eene bijzondere voorwaarde schijnt te zijn vergund geworden; althans in 1555 werd den dekens van de vischkoopers verboden, hierom vleesch van de conventen te eischen [6]).

---

1) Linnenwevers-gilde n°. 1 en 2.

2) „Soe sal dat convent ..... nyet van enich rechts wegen mer uut gunsten jairlix binnen den twaleff nachten na den heiligen Kors-dach uutreyken ende betalen een pont ende tyen schelling der stat pay van Vtrecht" (Linnenwevers-gilde n°. 1).

3) Deel I n°. 4.

4) Deel I n°. 216 art. 12.

5) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 22.

6) R. D. B. dd. 9 Januari 1555.

e. *Autonomie der gilden.*

Naarmate men verder teruggaat bij het beschouwen van het gebied van de staatsbemoeiing, vindt men gewoonlijk een steeds beperkter terrein. Eerst langzamerhand breidde de staatsbemoeiing zich uit, eerst duldde de staat naast zich verschillende autonome groepen, die zelf de bevoegdheid hadden bindende regelen te stellen.

Op het gebied der inwendige regeling waren de gilden in de eerste tijden geheel onbeperkt, behoudens de regeling van de verkiezing der oudermannen, die met de verkiezing van schepenen en raad opgenomen was in de gildenbrieven, de grondwetten voor de stad Utrecht in de middeleeuwen. Voor het maken van zware keuren werd door den gildenbrief van 1304 de medewerking der gemeene oudermannen geëischt [1]). Ook in later tijden betrad de raad slechts bij uitzondering het terrein van de inwendige gildeverhoudingen, wanneer het algemeen belang een ingrijpen vorderde. Zoodra de vrijheid, aan de gilden gelaten, tot misbruik leidde, moest de gemeenschap bevoegd zijn om in te grijpen. Meer en meer werd de stad genoodzaakt om zelf te regelen, daar de ontwikkeling van de industrie en het ingewikkelder worden der bedrijven tot ingrijpen noopte; doch voornamelijk leidde de ontaarding der gilden zelf tot uitbreiding van de raadswerkzaamheid.

Eerst hoofdzakelijk slechts bedacht op het verkrijgen en verdedigen van de voor hun vrij bestaan noodzakelijke rechten, werd langzamerhand de bevoordeeling van de eigen leden, desnoods ten koste der overige burgers, maar al te veel een hoofddoel der gilden. Toen werd een ingrijpen van stadswege meer en meer geboden ter bescherming van de zwakken en tot keering van de al te nadeelige gevolgen der gildemonopolies.

Zoo ontstonden regelingen door de stad en door de gilden over nauwverwante onderwerpen en kon eenige wrijving niet uitblijven over de grens van beider regelingsgebied.

Eene juiste grens te trekken was niet altijd mogelijk en meerdere voorbeelden zijn ons dan ook bewaard van strijd

---

1) Deel I n°. 109 art. 18: „bi rade der gemeen oudermans".

tusschen de stad en de gilden over door de stad genomen maatregelen, waardoor de gilden meenden, dat inbreuk gemaakt werd op hunne rechten. Om het hieruit te duchten gevaar zooveel mogelijk te keeren waren de gilden reeds vroeg er op bedacht, om voor de regelingen op hun gebied althans de medewerking te eischen der gezamenlijke gilden. Wel maakte het een groot verschil, of een gilde voor zich zelf alleen eene regeling trof of zich moest bepalen tot den invloed, dien het op de andere gilden kon uitoefenen, om eene door den raad voorgenomen regeling te wijzigen of te keeren, doch de solidariteit der gilden stond althans in de meeste gevallen borg, dat ook de andere gilden hunne medewerking niet zouden verleenen aan besluiten van den raad, waardoor te veel werd ingegrepen in de bevoegdheden van een der gilden [1]).

Bij vergelijking van de verschillende voorschriften, door de gilden en door den raad gegeven, zien wij dat in hoofdzaak beiden zich gehouden hebben aan de natuurlijke grenzen: aan de gilden werd de regeling van de innerlijke verhoudingen overgelaten met uitzondering van de verkiezing der oudermannen, die wel door de gilden geschiedde, doch volgens regelen niet door het gilde gesteld, — en de raad beperkte zich tot de voorschriften in het belang van de openbare orde en de verdediging der zwakkeren tegen de overmacht van het gildemonopolie.

Van de wetgevende werkzaamheid der gilden vindt men voorbeelden betreffende de volgende onderwerpen:

1°. plichten der leden (gehoorzaamheid aan de oudermannen, geldelijke verplichtingen, verplichte viering van Zon- en feestdagen, verplichte deelname aan de begrafenis van gildeleden en enkele bepalingen over den dienstplicht);

2°. begin en einde van het lidmaatschap (leerlingwezen, proef, verlies van het lidmaatschap) en rechten van de weduwen van gildebroeders;

3°. rechten en plichten van het bestuur en de beambten (rechtspraak door de oudermannen, hunne geldelijke verantwoordelijkheid, plichten van den bode);

1) Over den invloed, door de gezamenlijke gilden geoefend op de raadsbesluiten, zie men hierachter: De gilden als politieke vereenigingen.

4°. onderlinge verhouding der gildeleden (keering van concurrentie en van onderhuur, regeling van marktplaatsen);

5°. uitoefening van het bedrijf (kwaliteit van het werk, keuring voor de verzending naar buiten, werktijd).

Slechts een tweetal bepalingen vallen buiten dit kader, namelijk de omschrijving der grenzen van het monopolie bij de wantsnijders en eene vermelding van het recht om tegen half gildegeld het marslieden-gilde te winnen. Deze beide komen voor in algemeene keuren en zijn hoogstwaarschijnlijk slechts herhalingen van vroeger door den raad genomen besluiten.

Bij den ondergang van de politieke macht der gilden werd ook hunne autonome bevoegdheid ten zeerste verkleind. Het houden van vergaderingen werd zeer beperkt en aan hunne besluiten werd alle kracht ontzegd, zoolang zij niet waren goedgekeurd door de stedelijke regeering en als bewijs hiervan door de onderteekening van den secretaris waren gewaarmerkt.

De regelingen, door den raad getroffen, betreffen de volgende onderwerpen:

1°. de grenzen van het monopolie en de verhouding tot de vreemde kooplieden;

2°. bescherming tegen het monopolie (rijding, maalloon, draagloon);

3°. zorg voor de algemeene veiligheid (keering van brandgevaar, opgave van vreemdelingen door de herbergiers, voorschriften betreffende de uitoefening van de genees- en heelkunde en de bereiding en den verkoop van kruit en vergiften, aanwijzing van de plaats voor de uitoefening van hinderlijke bedrijven);

4°. marktpolitie (bepaling van gewicht, maat en gehalte, keuring van eetwaren, opzicht over de hallen, aanwijzing van de plaatsen van verkoop);

5°. voorschriften in verband met de heffing van belastingen (brandteeken op de biervaten, beperking van het brouwen);

6°. de verplichte diensten der gilden ten behoeve van de stad (tocht, waak, brandwezen);

7°. maatregelen tot handhaving van de voorschriften van den raad.

Enkele malen greep de raad direkt in de inwendige gildeverhoudingen in en betrad dus geheel het gebied van de

autonome regeling door de gilden. Zoo wordt de proef geregeld voor de barbiers (1434, 1459 en 1461) [1]) en voor de snijders (1459) [2]) en de leertijd voor de barbiers (1479) [3]) en voor de snijders (1459) [2]).

De reden voor het ingrijpen bij de snijders is ons niet bekend; voor die bij de barbiers meenen wij den grond te mogen vinden in het gevaar voor eene medische behandeling door onbevoegde hand. Dit is dan minder eene uitzondering dan wel een voorschrift, vallende onder het hierboven onder 3°. genoemde.

Ten slotte blijven nog een drietal bepalingen te vermelden, waar de raad meer of min ingreep in de bevoegdheid der gilden: 1°. een verbod van het jaar 1369 om het gildegeld in drinkgelagen te verkwisten [4]), 2°. een voorschrift over het verschaffen van kaarsen door de gilden aan de door hen gekozen schepenen, raden en oudermannen bij den omgang op O. L. V. Lichtmis (1495) [5]) en 3°. een voorschrift over de verplichte deeling van grondstoffen bij de corduaniers (1487) [6]).

De eerstgenoemde bepaling vond haren grond in het gevaar, dat de gelden zouden ontbreken voor de militaire lasten, aan de gilden opgelegd, en het tweede voorschrift betrof èn raad èn gilden.

Ten slotte valt nog te wijzen op de belangrijke bepalingen van 1502 [7]), waarbij door den raad leergeld en gildegeld voor alle gilden op gelijke wijze geregeld werden, welke bepalingen in 1528 en later nog aanmerkelijk werden uitgebreid [8]).

---

1) Barbiers n°. 2, 4 en 5.
2) Snijders-gilde n°. 1.
3) Barbiers n°. 8.
4) Deel I n°. 37.
5) Deel I n°. 54.
6) Corduaniers-gilde n°. 2.
7) Deel I n°. 20.
8) Deel I n°. 187 en de ordonnanties na de overdracht der temporaliteit aan de gilden verleend.

II. De gildeleden.

a. *Soorten van leden.*

1. Bedrijfs- en politieke leden.

Zooals reeds ter loops door ons is opgemerkt, hadden de gilden naast hunne oeconomische ook eene politieke beteekenis door de politieke rechten, welke zij zich verworven hadden. Het gevolg hiervan was, dat ook burgers, die geen bedrijf uitoefenden, zich bij een gilde moesten aansluiten, ten einde mede invloed te oefenen op de regeering der stad. Men heeft derhalve de leden van een gilde te onderscheiden in hen, die het bedrijf ook metterdaad uitoefenden, en personen, die slechts om politieke redenen tot het gilde waren toegetreden.

Getuigt van de macht der gilden een voorschrift van 1428, waarbij werd bepaald, dat ieder burger verplicht was, zich bij een der gilden te laten opnemen, al was hij niet voornemens een bedrijf, waarvoor de gilden monopolie bezaten, uit te oefenen [1]), van nog grooter invloed spreekt eene oudere bepaling van 1390: men zal niemand tot burger aannemen, „hi en hebbe eerst vol ghilde ghewonnen, zodat hi een vol ghildebroeder tUtrecht is" [2]). Later verminderde de macht der gilden en in 1502 vinden wij dan ook omgekeerd het burgerschap genoemd als vereischte om in een gilde opgenomen te kunnen worden [3]).

---

1) Deel I n°. 11. Uit den gildenbrief dd. 1341 blijkt, dat de politieke leden toen reeds bestonden (Deel I n°. 111 art. 11).

2) Deel I n°. 8.

3) Deel I n°. 20 art. 8. Reeds in 1417 worden slijkburgers vermeld, personen, die „onser stat bruggen, trappen, straten, stegen of enige andere steden schoenhouden sellen, ende daerom borgerscap gegeven is *ende daerop voert ghildebruedere geworden siin*" (Deel I n°. 10).

In verband met de lasten, aan de gilden opgelegd, als tocht, waak, hulp bij brand en het onderhoud der stadswallen en grachten [1]), was het noodzakelijk, dat de gilden alle burgers omvatten, omdat deze lasten anders slechts op de bij de gilden ingedeelde burgers zouden drukken. Vandaar dat zelfs aan hen, wien als gratie het burgerschap was verleend, geboden werd, zich binnen veertien dagen daarna in een gilde te doen opnemen, op verbeurte van het pas verkregen burgerschap [2]). Zij moesten daartoe voor de oudermannen verschijnen, die hen bij een der gilden zouden indeelen. Velen schijnen dit voorschrift niet te hebben opgevolgd, waarom eene herhaling in 1429 en 1434 den raad noodig voorkwam [3]). Daarbij werd aan hen, die zelf zich binnen veertien dagen aangaven, het recht toegekend, een gilde te mogen kiezen, terwijl de overigen, ook zonder aanmelding, door de oudermannen zouden worden ingedeeld. In 1471 werd dit voorschrift nogmaals herhaald en eene boete bepaald voor hen, die zich niet vrijwillig aangaven [4]).

Oudtijds stond het onder de genoemde beperkingen aan ieder vrij, zelf een gilde te kiezen ter verkrijging hetzij van het recht het bedrijf uit te oefenen, waarvan het gilde het monopolie bezat, hetzij van politieke rechten. Er was alleen bepaald, dat men voor de uitoefening van het bedrijf moest voldoen aan de daarvoor gestelde eischen van bekwaamheid. Zij, die van meerdere gilden lid waren, zouden hunne politieke rechten slechts uitoefenen en de lasten dragen in het gilde, dat hun hoofdbedrijf omvatte; hierbij zoude echter ambacht steeds gaan boven koopmanschap [5]).

Later moest echter van dat stelsel worden afgeweken door de overmatige toename in ledenaantal van sommige gilden, gepaard aan den achteruitgang, welken andere moesten aanwezen, een verschil, dat voor de achteruitgegane gilden vooral bezwaarlijk was, omdat de plicht van tocht en wacht en de hieraan verbondene financieele lasten gelijkelijk over de

1) Zie over deze lasten hierachter: De gilden als leden der gemeenschap.

2) Deel I n°. 13 (1429) en voor de slijkburgers (zie bladz. XLII noot 3) Deel I n°. 10 (1417).

3) Deel I n°s. 14 en 15.

4) Deel I n°s. 18 en 19.

5) Marslieden-gilde n°. 19 art. 1 (1352).

gilden verdeeld waren en derhalve voor elk lid des te drukkender werden, naarmate het aantal van hen, met wie hij deze lasten deelde, kleiner werd.

Weldra werd dan ook de tusschenkomst van den raad ingeroepen, die ter herstel van het euvel meermalen het besluit nam, dat een bepaald aantal van hen, die het burgerschap zouden begeeren, als politieke leden zouden worden ingedeeld bij het kleinste gilde, onverschillig of en welk bedrijf door hen werd uitgeoefend.

Op deze wijze trachtte men in het tekort aan leden te voorzien. Vooral het gilde der oude-wantsnijders schijnt zulk eene versterking noodig gehad te hebben; daaraan toch werden successievelijk toegewezen: in 1418 de eerste 32 [1]), in 1438 de eerste 10 [2]) en in 1439 de eerste 7 [3]); terwijl in 1448 de eerste 25 nieuwe burgers werden toegewezen aan het wantsnijders-gilde [4]). Dat deze toevoeging ten doel had de lasten minder op de leden van het gilde te doen drukken, blijkt duidelijk uit de bijgevoegde bepaling, dat de toe te voegen leden geen schutten mochten worden, tenzij met uitdrukkelijke toestemming van den raad [5]). Immers de schutten waren vrijgesteld van den waakdienst [6]) en opname van hen zoude dus aan de leden van het gilde geringe verlichting van lasten aangebracht hebben.

De toegevoegde leden deelden hunne politieke rechten met het gilde, waarbij zij ingedeeld waren, doch waren bij de uitoefening van hun bedrijf gehouden aan de keuren van het gilde, waaronder hun bedrijf ressorteerde. Zij behoefden echter voor dit laatste gilde niet opnieuw gildegeld te betalen [7]).

Het ingewikkelde van deze verhouding gaf waarschijnlijk aanleiding, dat in 1448 werd bepaald, dat zij, die een bedrijf wenschten uit te oefenen, bij tijdige opgave zouden worden

---

1) Oude-wantsnijders-gilde n°. 11.

2) Aldaar n°. 12.

3) Aldaar n°. 13.

4) Wantsnijders-gilde n°. 16.

5) Oude-wantsnijders-gilde n°. 11 (1418).

6) Deel I n°. 101 (1417). Vergelijk ook de overweging in 1445 en 1447 bij de aanneming van schutten (Deel I n°s. 103 en 104) en de oproeping in 1483 van schutten *naast* de waak (Deel I n°. 80).

7) Deel I n°. 129 art. 41 (1455): „Nietmin sellen sy hoir ampten doen mogen *sonder gelt* in des gilden, dat hy mitter hant vuert, ende anders geen gilden vueren dan omt gelt te winnen, *behoudelike dat hy die ordinancie van den gilde houden sell, dat hy voert mitter hant*".

ingedeeld bij het gilde, welks bedrijf zij wenschten uit te oefenen [1]). Doch reeds in 1455 werd deze beperking opgeheven, terwijl in het algemeen bepaald werd, dat alleen de geboren burgers hun gilde zouden mogen kiezen [2]), doch dat de nieuwe burgers zonder aanzien van hun bedrijf door de oudermannen zouden worden ingedeeld bij de zwakste gilden; zij werden echter vrijgelaten in de keuze van het bedrijf, dat zij zouden uitoefenen [3]). Hierdoor werd natuurlijk meer dan vroeger de gelegenheid geopend tot toevoeging van vreemde bestanddeelen aan de gilden, wat tevoren slechts bij uitzondering geschiedde.

Ten opzichte van het gilde had men derhalve politieke leden, die met het gilde lootten en dienden, en bedrijfsgenooten, die het bedrijf, waarvan het gilde het monopolie bezat, metterdaad uitoefenden, onverschillig bij welk gilde zij als politieke leden waren ingedeeld. Aan de leden van het gilde, die beide eigenschappen in zich vereenigden, d. i. die politiek lid waren van een gilde, dat zij ook met de hand voerden, waren door de meeste gilden voordeelen toegekend. En daar na 1455 slechts de geboren burgers vrij waren in de keuze van een gilde, waren dit feitelijk voorrechten voor de geboren burgers. Tot deze voordeelen behoorden: langer vrijdom, aan de weduwe van een gildebroeder toegekend tot uitoefening van het ambacht van haren man na zijn overlijden en toelating van den oudsten zoon tot het verheergewaden van het gilde na zijns vaders dood. Waar dit laatste ook aan zoons van andere leden werd toegestaan, ontvingen zoons van hen, die tevens politieke leden waren van het gilde, gunstiger voorwaarden.

Voor hen, die een bedrijf uitoefenden, waardoor zij het terrein van meerdere gilden betraden, werd vereischt, dat zij als bedrijfsgenoot lid werden van elk dier gilden; als politiek lid behoorden zij echter slechts tot één gilde en wel, zoo zij niet door de oudermannen aan een gilde waren toegevoegd, tot dat gilde, waartoe hun hoofdbedrijf behoorde [4]). Bij de

---

1) Deel I n°. 16. cf. Wantsnijders-gilde n°. 16.

2) Deel I n°. 129 art. 39.

3) Deel I n°. 129 art. 41.

4) Marslieden-gilde n°. 19 art. 1 (1352), waarbij echter deze restrictie werd gemaakt: „mer ambochte gaen boven die comenscappe".

marslieden was voor de toetreding tot meerdere gilden de toestemming der gemeene ondermannen vereischt [1]), doch dit verviel door den gildenbrief van 1455, waarbij slechts gevorderd werd, dat men voldeed aan de eischen, voor de bedrijfsleden gesteld, en voor ieder gilde het verschuldigde gildegeld betaalde [2]). Voor enkele nauwverwante bedrijven werd de toetreding tegen verlaagd entree opengesteld. In 1502 gaf de raad in dit opzicht eene uniforme regeling door te bepalen, dat een lid van een gilde voor de toetreding tot een ander gilde slechts het halve gildegeld behoefde te voldoen [3]). Dat hiervan bij de enge grenzen, aan het monopolie der gilden gesteld, een veelvuldig gebruik werd gemaakt, blijkt o.a. hieruit, dat wij in de 15de en 16de eeuwen als leden van het riemsnijders-gilde aantreffen: 53 louwers, 26 marslieden, 6 zadelaars, 2 smeden, 2 schoenmakers en 1 bakker [4]). Bij de smeden mocht men zelfs geen knechts, die leden waren van en dienden in een ander gilde, te werk zetten, voordat zij lid waren geworden van het smeden-gilde [5]).

De „beeldesnyders" evenwel hadden het voorrecht, hunne leerkinderen ook te „leeren wercken van haut ende van steen ende van alreley substancien, daertoe dienende", zonder daarvoor leerkindsgeld in een ander gilde dan dat der zadelaars verschuldigd te zijn [6]).

Het verschil tusschen bedrijfs- en politieke leden verviel in 1528, toen de politieke macht der gilden werd vernietigd en het aan de gilden verboden werd, andere leden aan te nemen dan hen, die het bedrijf zouden uitoefenen [7]).

2. Leden en aanworpen.

Naast de leden worden in verschillende gilden personen vermeld, die als „aenworpen" worden aangeduid. Daaronder verstond men oudtijds hen, wier bedrijf nauw met dat van het gilde verwant was, doch die geen lid van het gilde kon-

---

1) Aldaar art. 2.

2) Deel I n°. 129 art. 40, dat zich alleen met de financieele zijde der zaak bezighoudt, en dus de algemeene vereischten van leertijd, gildeproef enz. niet uitsluit.

3) Deel I n°. 20.

4) Riemsnijders-gilde n°. 6.

5) Smeden-gilde n°. 8 art. 1 (1474).

6) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 13 (1540).

7) Deel I n°. 187 art. 3.

den worden, of bewoners der stadsvrijheid, die als zoodanig geen vol gildebroeder konden zijn [1]).

Als aanworpen worden vermeld: de aanstaande kooplieden bij het marslieden-gilde [2]), de brouwers, die in de stadsvrijheid woonden, en de brouwersknechts, die zelf brouwden, bij het brouwers-gilde [3]) en de bouwlieden in de stad en de stadsvrijheid bij het korenkoopers-gilde [4]). Ook bij de smeden vindt men aanworpen genoemd, doch zonder nadere aanwijzing omtrent de personen [5]).

Burgerschap werd van hen eerst niet geëischt, doch daar dit tot ontduiking aanleiding gaf, werd in 1434 bepaald, dat zij burgers moesten worden. De oudermannen van het gilde, waarbij zij als aanworpen waren toegetreden, moesten hen aan den raad opgeven en behielden hen dan bij hun gilde; waren de oudermannen in deze aangifte echter nalatig, dan werden de aanworpen ingedeeld bij het gilde, welks ouderman de aangifte deed [6]).

Het voordeel voor de aanworpen was hierin gelegen, dat zij door hunne toetreding tot een gilde zijne privileges genoten [7]); terwijl omgekeerd het gilde daardoor het voordeel verkreeg, dat de aanworpen voortaan ook aan zijne verordeningen gebonden waren.

Verder blijkt omtrent de aanworpen alleen, dat zij in plaats van het gildegeld slechts eene kleine bijdrage hadden te storten [8]) en dat zij door de lasten, aan het gilde opgelegd, als waak en tocht, niet of althans minder werden gedrukt [9]).

---

1) „Ende alle brouwere, die buten woenen zellen, die sellen anworpe wesen" (Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 3). In het bakkers-gilde waren in 1539 de bakkers, in de buitenwijken wonende, als gewone leden opgenomen (Bakkers-gilde n°. 20 art. 21); in het molenaars-gilde in 1540 zelfs bewoners van het plattelaṅd, mits zij te voren burgerschap wonnen (Molenaars-gilde n°. 15 art. 20, echter hoogstens 28 personen).

2) Marslieden-gilde n°. 30 art. 15 (1541).

3) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 artt. 3 en 4 (1433). De ongehuwden alleen, „off sijs begeerden".

4) Korenkoopers-gilde n°. 24 art. 13 (1532).

5) Smeden-gilde n°. 4 (1458).

6) Deel I n°. 15 (1434).

7) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 5 j°. artt. 3 en 4 (1433).

8) De bouwlieden betalen aan het korenkoopers-gilde jaarlijks 4 stuivers (Korenkoopers-gilde n°. 24 art. 13) (1532).

9) Bij de smeden doen de aanworpen halven dienst (Smeden-gilde n°. 4) (1458); de buiten wonende brouwers waken met de buren (de bewoners der buitengerechten), doch trekken te velde met het gilde (Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 3) (1433), de brouwersknechts, die aanworpen werden, zouden dienen en loten met het brouwers-gilde (Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 5).

3. Bevoorrechte en in hunne rechten beperkte leden.

Eene bijzondere positie bekleedde in de gilden de *vrouw*. Oudtijds was zij niet uitgesloten van het lidmaatschap, zooals blijkt uit den gildenbrief van 1304, welke bepaalt, dat „zo wie hem gheneren wil aen enighen ambochten, dat ghilde heeft, diet nyet aengheerft en is, die zellent winnen, *ist mansname ist vrouwenname*" [1]). Hier wordt dus uitdrukkelijk voorgeschreven, dat vrouwen het gilde *moeten* winnen, waarvan zij het ambacht willen uitoefenen. De statuten der meeste gilden maken wel gewag van de vrouw, maar geven niet altijd duidelijk te kennen, of zij daaronder verstaan de weduwe van een gildebroeder of wel de vrouw in het algemeen. Eene onbeperkte toelating wordt nagenoeg niet aangetroffen. De vrouw wordt genoemd bij de barbiers [2]), snijders [3]) (vóór 1525), bakkers [4]), linnenwevers [5]), vleeschhouwers [6]), brouwers [7]), vischkoopers [8]) (vóór 1555), wolwevers [9]), marslieden [10]), boterlieden [11]), korenkoopers [12]), oude-wantsnijders [13]), riemsnijders [14]) en bijlhouwers [15]); zij waren waarschijnlijk uitgesloten van het lidmaatschap van het gilde bij de smeden [16]) en zeer zeker nà 1525 bij de snijders [3]), en nà 1555 bij de vischkoopers [17]).

Uitvoerige bepalingen vindt men bij de vischkoopers. Volgens

---

1) Deel I n°. 109 art. 19; vgl. Deel I n°. 39 (1455), waar verboden wordt „dat nyemant, *bij sij man off wijff*, van den gildbroederen in des anders morgenspraeck en come".

2) Barbiers n°. 7 (1475). Zij konden hier ook lid zijn der broederschap, zij betaalden dan half entreegeld.

3) Snijders-gilde n°. 17 art. 2 (1525): „Ende oick mede dat voertan geen vrouen der snijer gilde wynnen en sellen moegen; dan die nu zijn, sellen moegen bliven", — zij waren dus vóór 1525 toegelaten.

4) Bakkers-gilde n°. 1 art. 4 (1374), n°. 2 (1435), n°. 20 art. 23 (1539).

5) Linnenwevers-gilde n°. 6 artt. 12, 13 en 14 (1550).

6) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 10 (1433).

7) Brouwers-gilde n°. 15 (1442).

8) Vischkoopers-gilde n°. 27 art. 4 (1521).

9) Wolwevers-gilde n°. 2 (1376), n°. 3 (14de eeuw), n°. 17 art. 2 (1473), n°. 21 (1474).

10) Marslieden-gilde n°. 1 art. 2 (14de eeuw), n°. 6 artt. 4, 5 en 7 (1394), n°. 7 (1394).

11) Boterlieden-gilde n°. 14 artt. 9, 13, 14 en 15 (1538).

12) Korenkoopers-gilde n°. 24 art. 9 (1542).

13) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 artt. 2, 4, 5, 6, 8 en 10 (14de eeuw?).

14) Riemsnijders-gilde n°. 1 artt. 1, 2, 3, 4 en 17 (1417), n°. 3 artt. 2 en 3 (1507).

15) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 16 (z. j.), n°. 20 artt. 26, 27 en 28 (1540).

16) Smeden-gilde n°. 1 art. 37. (z. j.), vgl. echter art. 45.

17) Tenzij weduwen van gildebroeders (B.spr.b. dd. 20 Juli 1555).

de oudste bepaling, die wij kennen, waren de vrouwen uitgesloten met uitzondering van de weduwen van leden van het gilde, doch zij konden als vennooten in de winsten deelen [1]). In 1392 werd het veroorloofd aan de vrouw van een gildebroeder, om haren man te helpen, doch eerst nadat hij reeds lid van het gilde was. Stierf zij en hertrouwde de man, dan moest zijne tweede vrouw wederom zes jaren wachten [2]). Drie jaren later werd dit verlof uitgebreid tot alle vrouwen van gildebroeders, onverschillig hoelang zij gehuwd waren, mits de man in het gilde diende; haar aantal werd echter beperkt tot hoogstens 40. Kwam er later eene plaats open, dan zoude deze toekomen aan de vrouw van het oudste lid van het gilde, wiens vrouw nog niet dit voorrecht deelachtig was geworden. Vrouwen van ballingen waren echter uitgesloten [3]). In 1521 was de uitoefening van het bedrijf onbeperkt toegelaten aan de vrouwen van leden van het gilde [4]); doch reeds in 1525 werd hun aantal weder op 40 teruggebracht [5]). De tweede vrouw was echter sedert 1525 niet meer gebonden aan een stage van 6 jaren, doch verkreeg het recht, terstond te mogen treden in de rechten van de overledene [5]). In 1555 werden de vrouwen geheel van het lidmaatschap uitgesloten, met uitzondering van de weduwen van gildebroeders, terwijl het aan de vrouwen van leden werd veroorloofd, op eene toonbank visch te verkoopen met bijstand van hare dochter of eene helpster. De ongehuwde gildebroeders mochten hiertoe zelfs eene vrouw aanstellen, die echter geen aandeel mocht hebben in de winst [6]).

Bij dit gilde was dus de toelating uiterst beperkt en kon eene vrouw slechts in het gilde optreden door hare verhouding tot een gildebroeder.

Bij de overige gilden zijn de voorschriften minder uitvoerig en is daardoor de positie der vrouw minder goed vast te stellen, doch verschillende gegevens wijzen op eene onbeperkte toelating van vrouwen bij sommige gilden.

Eenmaal toegelaten bleef de vrouw waarschijnlijk uitgesloten

---

1) Vischkoopers-gilde n°. 1 artt. 7 en 10 (14de eeuw).
2) Aldaar n°. 4 art. 1.
3) Aldaar n°. 6.
4) Aldaar n°. 27 art. 5.
5) Aldaar n°. 29 art. 2.
6) B.spr.b. dd. 20 Juli 1555.

van het actief en passief kiesrecht. Ofschoon dit nergens uitdrukkelijk vermeld wordt, is dit zoo overeenkomstig den tijdgeest, die de vrouw van het politieke leven uitsloot, — tenzij zij haar stemrecht ontleende aan het bezit eener waardigheid of stemgevend riddergoed, — dat men het mag aannemen, waar het kiesrecht niet uitdrukkelijk aan de vrouw werd toegekend [1]).

Krijgsdienst en waak kon de vrouw bezwaarlijk zelve vervullen; uitdrukkelijk daarvan vrijgesteld werd zij echter niet. Integendeel: van de uitdraagsters werd met zooveel woorden gevorderd, dat zij mede dienen zouden, tenzij haar man reeds te voren een ander gilde gewonnen had [2]). Men zoude geneigd zijn hieruit af te leiden, dat zij dus haren dienst door haren echtgenoot moesten doen vervullen. Waarschijnlijk is dan ook de eisch, bij de riemsnijders aan de gildezusters gesteld, dat zij evenals een vol gildebroeder in last en dienst zouden deelen [3]), aldus op te vatten: dat hare kunne haar geene ontheffing verleende van dat, waartoe alle leden van het gilde verplicht waren, maar dat zij die plichten moest doen vervullen door een plaatsvervanger. — Bij de vischkoopers waren de weduwen, die in het gilde bleven, eerst „ganx, wakens ende des toorns" vrij, — doch werden zij hiertegenover in de uitoefening van haar bedrijf beperkt: zoo was het haar verboden „stoer, meerswijn, zalm noch cabbeliauwe (te) sniden" [4]). — Bij de smeden waren de weduwen vrijgesteld tegen betaling der halve afkoopsom [5]).

Uit andere bepalingen blijkt, dat men trachtte, de vrouw, al kon zij niet zelve dienen, toch in de lasten te doen deelen. In 1431 werden de vrouwen door de gilden verplicht, geld te leenen voor den oorlog en werd eene vrouw, die dit weigerde, uit de stad verbannen, totdat zij de geëischte som, vermeerderd met $^1/_3$ als boete, geleend zoude hebben [6]).

---

1) Uit de hierboven (bladz. XLVII noot 1) aangehaalde verbodsbepaling voor „man off wijff" met betrekking tot het komen in de morgenspraak van een ander gilde, zoude men opmaken, dat de vrouwen aan die vergaderingen konden deelnemen. Uitdrukkelijk worden zij daarvan, eene eeuw later, uitgesloten bij de zakkendragers (Zakkendragers n°. 11 art. 12) (1551).

2) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 1 (1382).

3) Riemsnijders-gilde n°. 3 art. 2 (1507).

4) Vischkoopers-gilde n°. 1 art. 6 (14de eeuw).

5) Smeden-gilde n°. 7 art. 7 (1472).

6) Deel I n°. 36 (1431).

Ook moesten vrouwen, die in 1433 deelnamen aan den gewapenden tocht van kooplieden naar de markt te Antwerpen, eene bijdrage geven voor het haar door de stad verstrekt geleide, wanneer hare koopwaar meer dan 100 Beijersche guldens waarde had [1]). In 1483 werden de vrouwen, toen tijdens het beleg van aartshertog Maximiliaan de nood in de stad ten top gestegen was, zelfs opgeroepen om mede te werken aan het herstel der muren [2]); en sedert 1484 betaalden zij evenals de gildebroeders een oort per week voor de bereden omrijders [3]).

Eindelijk valt te vermelden, dat de elders veel voorkomende bepaling, dat wie eene dochter of eene weduwe van een gildebroeder huwde, bijzondere voorrechten bij het lid worden van dit gilde genoot [4]), in de Utrechtsche bronnen niet wordt aangetroffen. Daarentegen wordt bij het snijders-gilde uitdrukkelijk vermeld, dat de man, die eene vrouw, die dit gild reeds gewonnen had, huwde, alleen dan het ambacht mocht uitoefenen, indien hij ook zelf het gilde won [5]).

Onder de vrouwen was eene bevoorrechte positie toegekend aan de weduwen van gildebroeders. Aan haar werd toegestaan een annus gratiae, waarin zij het bedrijf van haren man mochten voortzetten zonder door het gilde daarover lastiggevallen te worden; daarna konden zij het gilde winnen tegen het halve gildegeld. Het annus gratiae duurde gewoonlijk een jaar en zes weken en wordt vermeld bij de wantsnijders [6]), de barbiers [7]), de bakkers [8]), de vischkoopers [9]) en de zadelaars [10]). De grauwwerkers en de bijlhouwers stonden wel zulk een rouwtijd toe, doch verleenden den weduwen niet

---

1) Deel I n°. 52.

2) Zie hierachter het hoofdstuk over tocht en waak.

3) Deel I n°. 87 art. 1.

4) Deze bepaling is in de Duitsche bronnen vrij algemeen. Ook in Nederland was zij niet onbekend (o. a. te Dordrecht).

5) Snijders-gilde n°. 18 art. 21 (1540), op grond van deze overweging: „sce die man voicht ende momber is". cf. Statuts des Poulailliers à Paris (Livre des Mètiers p. 178): „Quar li hom n'est pas en la seignorie à la fame; mès la fame est en la seignorie à l'ome".

6) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 15 (1542).

7) Barbiers n°. 17 art. 28 (1545).

8) Bakkers-gilde n°. 20 art. 15 (1539).

9) Vischkoopers-gilde n°. 6 art. 1 (1395), B.spr.b. dd. 20 Juli 1555.

10) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 21 (1540).

het recht, om daarna het gilde te winnen met half gildegeld [1]). De louwers gaven aan weduwen hunner gildebroeders een jaar treurtijd en het recht, om daarna het gilde te winnen „als boven", zonder nadere aanduiding [2]); waarschijnlijk echter wordt hiermede bedoeld: als andere leden van het gilde [3]). — Bij een tweetal gilden, de marslieden en de boterlieden, wordt onderscheiden, of de overledene al dan niet in het gilde gediend heeft: in het eerste geval geniet de weduwe een treurtijd van een jaar, in het tweede een van 6 weken [4]). Ook de korenkoopers maakten deze onderscheiding, doch verbonden daaraan slechts een verschil in het te betalen gildegeld [5]).

Eene voor de weduwe bijzonder gunstige bepaling vindt men bij de linnenwevers, de wolwevers en de riemsnijders, die haar het recht gaven, het bedrijf van haren man te blijven uitoefenen haar leven lang [6]) of tot haar hertrouwen [7]). Bij de opheffing van het vleeschhouwers-gilde in 1433 werden „alle der vleyschouwer weduen, dairin bestorven", toegevoegd aan het daarvoor in de plaats tredende brouwers-gilde, „ther tijd toe, dat sy hem verhilicken off andere ghilde wijnnen nae der ouder gewoenten" [8]).

De weduwen mochten waarschijnlijk het bedrijf ook door een gezel doen uitoefenen. Alleen bij de barbiers wordt dit uitdrukkelijk vermeld, waarbij echter de eisch wordt gesteld, dat die gezel voldaan moest hebben aan de gildeproef [9]).

Bij het winnen van het gilde waren bevoorrecht de oudste zoons van gildeleden, aan wie het veroorloofd was om na hun vaders dood het gilde te verheergewaden [10]), en in het

---

1) Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 20 (1540), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 25 (1540).

2) Louwers-gilde n°. 15 art. 15 (1545).

3) En niet tegen hetzelfde gildegeld, waarmede „een jonge zoen" van een overleden gildebroeder het gilde mocht winnen, welke bepaling onmiddellijk voorafgaat aan die betreffende de weduwen.

4) Marslieden-gilde n°. 30 artt. 33 en 34 (1541), Boterlieden-gilde n°. 14 artt. 17 en 18 (1538).

5) Korenkoopers-gilde n°. 24 artt. 16 en 17 (1542).

6) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 24 (1555).

7) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 31 (1550), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 15 (1548).

8) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 2.

9) Barbiers n°. 17 art. 28 (1545).

10) Eene bijzondere en goedkoopere wijze van gildewinning. Zie bladz. LXI.

algemeen de kinderen van gildeleden, die geen leerkindsgeld te betalen hadden, indien zij bij hunnen vader leerden [1]), en aan wien bij het betalen van het gildegeld in sommige gilden eenige korting werd toegestaan. Wij hopen hierop nader uitvoeriger terug te komen.

De geboren burgers waren tegenover vreemden hierin bevoorrecht, dat zij hun gilde konden kiezen.

b. *Vereischten voor het lidmaatschap van het gilde.*

Voor het verkrijgen van het recht, om een bedrijf te mogen uitoefenen, waarvan een gilde het monopolie bezat, werd vereischt het volbrengen van een bepaalden leertijd, het doen van eene proef en het afleggen van een eed van trouw bij de opname in het gilde, terwijl daarenboven bij de aanneming tot leerling het leerkindsgeld en bij de opname in het gilde het gildegeld aan het gilde te voldoen was.

Men begon met zich als leerjongen te doen inschrijven en de daarvoor gestelde bijdrage, het leerkindsgeld, te storten, waarvan alleen de zoons van leden, die het ambacht bij hunnen vader leerden, waren vrijgesteld. Daarna had men den leertijd te doorloopen; was deze verstreken, dan kon men de gildeproef afleggen en met betaling van eene entree, het gildegeld, het gilde winnen [2]). Die vereischten voor het lidmaatschap behoeven een nadere beschouwing.

Het leerkindsgeld. — Dit was eene bijdrage aan het gilde, die verschuldigd was bij de inschrijving als leerling [3]) en waarvoor de meester borg moest blijven [4]). Om ontduiking hiervan te voorkomen, werd later den meester, die een leerling bij zich nam, opgedragen, om binnen acht of veertien dagen kennis van die aanneming te geven aan de oudermannen van het gilde; bij verzuim van aangifte was de meester tot be-

1) Bij de snijders ook al leerden zij bij vreemden.

2) Bij de bijlhouwers kon ieder *terstond* lid van het gilde worden, doch moest dan, voordat hij zijne rechten mocht uitoefenen, toch alle phasen doorloopen (Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 1) (1454).

3) Barbiers n°. 17 art. 16 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 13 (1540) enz.

4) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 6 (1454).

taling eener boete van een Carolus-gulden verplicht [1]). Door den bode van het gilde werd toezicht gehouden op de naleving van dit voorschrift [2]).

Het te storten bedrag was bij de gilden verschillend. Bij de algemeene regeling dd. 1502 werd het voor alle gilden bepaald op een gouden Rijnsgulden, voor zooverre niet reeds een ander bedrag was vastgesteld [3]). De zoons van leden, die het ambacht bij hunnen vader leerden, waren van de betaling vrijgesteld [4]). Deze vrijstelling werd bij eenige gilden uitgebreid tot de zoons van alle gildebroeders [5]); terwijl de snijders slechts half geld eischten, wanneer een zoon van eenen gildebroeder bij een anderen gildebroeder in de leer ging [6]).

Vreemdelingen, die zich te Utrecht vestigden, waren van betaling van het leerkindsgeld ontheven, zoo zij konden bewijzen, reeds in eene andere stad den vereischten leertijd volbracht te hebben; konden zij dat bewijs niet leveren, zoo waren zij gehouden, de bijdrage te betalen en ook den vollen leertijd opnieuw te doorloopen [7]). Bij de barbiers moesten zij oudtijds in elk geval de bijdrage storten [8]), en bij de linnenwevers en de steenbikkers waren zij verplicht eene extra bijdrage te geven ten behoeve van het altaar van het gilde [9]).

De bakkers hieven van hunne leerjongens sinds 1545 nog eene afzonderlijke bijdrage ten behoeve van de broederschap van het gilde [10]), en de linnenwevers voor gelijk doel jaarlijks

---

1) Snijders-gilde n°. 18 art. 20 (1540), Bakkers-gilde n°. 20 art. 13 (1539), Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 29 (1550), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 18 (1548), Riemsnijdersgilde n°. 7 art. 16 (1555), Zadelaars-gilde n°. 10 art. 16 (1540). Bij de bakkers en de bijlhouwers moest de opgave binnen 8 dagen geschieden. De oudermannen hielden een register van de leerjongens, die bij de smeden soms in het gildeboek werden ingeschreven (Smeden-gilde n°. 17) (1490—1494).

2) Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 2 (1522).

3) Deel I n°. 20 art. 5.

4) Bakkers-gilde n°. 20 art. 12 (1539), Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 30 (1550), enz. Dit werd in 1533 beperkt tot die zoons van gildebroeders, die evenals hun vader geboren burgers waren (Deel I n°. 27).

5) Smeden-gilde n°. 42 art. 22 (1538).

6) Snijders-gilde n°. 18 art. 14 (1540).

7) Barbiers n°. 17 art. 20 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 24 (1540), Bijlhouwersgilde n°. 5 art. 4 (1454).

8) Barbiers n°. 8 (1479).

9) Gildeboek der linnenwevers dd. 9 Maart 1551 art. 2, Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 14 (1540).

10) Namelijk een pond was (Quoyer v. d. ordonnantien der respect. gilden n°. 13 art. 2).

eene bijdrage van een stuiver, waarvoor de leerjongens echter door het gilde op bier werden onthaald [1]).

Liep de leerjongen weg van zijnen meester, voordat zijn leertijd verstreken was, dan had hij later opnieuw het leerkindsgeld te betalen en een leertijd van 2 jaar door te maken [2]).

Het leerkindsgeld werd gewoonlijk voldaan bij het in dienst treden als leerjongen [3]): zoo betaalde men bij de louwers, wanneer de leerling voor het eerst run op het leder gelegd had [4]). Bij de riemsnijders betaalde hij 5 schellingen terstond en, zoodra hij zijn eerste loon ontvangen had, de helft daarvan [5]).

Bij enkele gilden strekte later het leerkindsgeld in mindering van het gildegeld [6]).

De leertijd. — Het doorloopen van een bepaalden leertijd werd door alle gilden geëischt, behalve door het marslieden-gilde, dat geen leerkindschap kende [7]). De duur werd gewoonlijk op twee jaren bepaald [8]), doch eene enkele maal vindt men een langeren of korteren termijn voorgeschreven [9]).

De leerlingen moesten in dien tijd bij den meester werken en het was dezen op straffe van boete verboden om hen in het verborgen op te zoeken, ten einde de betaling van het leerkindsgeld te ontduiken [10]).

---

1) Gildeboek der linnenwevers dd. 9 Mei 1552.

2) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 7 (1454).

3) Immers nergens wordt uitstel van betaling verleend, terwijl overal straf bepaald was op het „rueren" van het gilde, zonder daartoe gerechtigd te wezen. Uitdrukkelijk vindt men het verbod bij de riemsnijders (n°. 1 artt. 39 en 54) (1417) en bij de bijlhouwers (n°. 5 art. 6 (1454) en n°. 15) (1515).

4) Louwers-gilde n°. 15 art. 16 (1545).

5) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 39 (1417).

6) Bv. Louwers-gilde n°. 15 art. 17 (1545). Bij de riemsnijders en de bijlhouwers werd op het gildegeld de helft van het vroeger betaalde leerkindsgeld gekort (Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 54 (1417) en Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 13 (1540). Bij de marslieden werd volgens de ordonnantie dd. 1541 het geld, betaald om „aenworp" te worden, gekort (Marslieden-gilde n°. 30 art. 15).

7) Marslieden-gilde n°. 30 art. 15 (1541). Door de snijders werd, doch blijkbaar vruchteloos, aan de oude-wantsnijders het recht betwist, om leerjongens aan te nemen (Oude-wantsnijders-gilde n°. 7) (1471).

8) Snijders-gilde n°. 1 art. 3 (1459), Bakkers-gilde n°. 20 art. 10 (1539), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 11 (1548), Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 17 (1539), Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 15 (1540), Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 19 (1555), Smeden-gilde n°. 1 art. 30. (z. j.).

9) Bij de barbiers 3 jaar en voor heelmeesters 4 jaar (Barbiers n°. 8) (1479), later (1545) ook 2 jaar (Barbiers n°. 17 art. 17), — bij de linnenwevers 1 jaar volgens de ordonnantie van 1550 (Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 27).

10) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 6 (1454).

Het aantal leerjongens, dat elke meester tegelijk mocht houden, was beperkt tot een of twee [1]); stierf echter een leerjongen tijdens den leertijd, dan mocht de meester terstond een anderen aannemen [2]).

Ontliep een leerling zijnen meester voor het eindigen van den leertijd, dan werd de reeds volbrachte leertijd voor zijne stage niet medegeteld [3]). Daarenboven mocht hij niet door een anderen meester aangenomen worden, voordat hij zich met den eersten meester verzoend had [4]). Ook de meester mocht, indien hem een leerjongen ontliep, geen nieuwen leerjongen aannemen, voordat de leertijd van den weggeloopen leerling was verstreken [5]). In hoeverre de meester vrijheid had tot ontslag bij gebleken ongeschiktheid van den leerjongen, blijkt niet: alleen bij de messenmakers wordt dit uitdrukkelijk vermeld [6]).

Tijdens hunnen leertijd ontvingen de leerjongens geen loon [7]), doch genoten zij kost en inwoning bij hunnen meester, waarvoor zij echter eenige vergoeding hadden te betalen [8]). Het bedrag dezer vergoeding was niet geregeld, en werd daarom onderling bij overeenkomst vastgesteld [9]). Dit kostgeld bleef zelfs verschuldigd, indien de leerjongen binnenstijds wegliep [10]).

De gildeproef. — Had de leerling na betaling van zijn leerkindsgeld zijnen leertijd uitgediend, dan werd hij toegelaten tot de gildeproef, het leveren van het bewijs, dat hij in het ambacht, dat hij uitoefenen wilde, voldoende bekwaam was. De proef toch bestond in het maken van een nader omschreven stuk werk onder toezicht van de oudermannen van het gilde, zoo noodig bijgestaan door eenige deskundigen,

---

1) Zie de verschillende ordonnanties tusschen 1538 en 1555 aan de gilden respectievelijk verleend.

2) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 1 (1417), Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 2 (1454).

3) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art 7 (1454), n°. 20 art. 15 (1540).

4) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 7, Smeden-gilde n°. 1 artt. 26 en 27 (z. j.).

5) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 2.

6) Smeden-gilde n°. 21 (1521), n°. 42 art. 25 (1538).

7) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 1 (1417).

8) Deel I n°s. 23—25 (1455 en 1456).

9) Volgens contracten dd. 1455 werd toen in twee gevallen een kostgeld betaald van 28 gulden voor 2 jaren en in een geval van 30 gulden voor 3 jaren (Deel I n°s. 23, 25 en n°. 24).

10) Deel I n°. 26 (1512).

die zij hiertoe konden oproepen [1]). Bij de barbiers, die een eigen bestuur hadden, werd de proef niet daarvoor afgelegd, maar ten overstaan van twee gezworenen voor de oudermannen van het wantsnijders-gilde, waartoe de barbiers behoorden [2]). Bij de bijlhouwers werd de proef niet afgenomen door de oudermannen, maar door twee (later drie) speciaal daartoe aangewezen proefmeesters, desverlangd bijgestaan door deskundigen voor de onderdeelen van het vak [3]). Deze proefmeesters werden gekozen uit de verschillende ambachten, die tot het gilde behoorden. Er waren eerst twee, later drie, nl. een timmerman, een kistenmaker en een kuiper [3]). Deze proefmeesters brachten advies uit aan de oudermannen van het gilde, bij wie de beslissing over de proef berustte [3]).

De proef verschilde natuurlijk naarmate van het gilde, en was ook onderscheiden voor de verschillende ambachten, die in een gilde vereenigd waren. Men was daarom alleen bevoegd, om dat ambacht uit te oefenen, waarvoor men de proef had afgelegd [4]). Eene uitvoerige omschrijving van de gildeproeven vindt men bij de barbiers [5]), de snijders [6]), de bijlhouwers [3]) en de messenmakers [7]).

Wie de proef wenschte af te leggen, had op eigen kosten voor de grondstoffen te zorgen, waaruit hij zijn proefstuk zoude vervaardigen [8]), en had gewoonlijk aan de oudermannen, voor wie hij zijne proef aflegde, eene vereering te geven voor hunne moeite [9]). Slaagde de aspirant bij zijne proef, dan moest hij hun soms ook een maaltijd aanbieden [10]); bij de bijlhouwers konden de burgers van Utrecht en hunne kinderen dit later afkoopen tegen betaling van een Carolus-gulden [11]).

Slaagde de aspirant niet, dan mocht hij zich later opnieuw

---

1) Barbiers n°. 17 artt. 7 vlg. (1545), Snijders-gilde n°. 1 artt. 1 en 2 (1459), n°. 18 artt. 9 en 10 (1540), Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 17 (z. j.), n°. 20 art. 23 (1540).

2) Barbiers n°. 17 art. 8 j°. n°. 2 (1434).

3) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 17, n°. 20 art. 23. Iets dergelijks bestond later bij de messenmakers (Gildeboek der smeden III dd. 22 April 1545).

4) Barbiers n°. 17 art. 11, Zadelaars-gilde n°. 10 art. 20 (1540). Bij de bijlhouwers waren afzonderlijke proeven voor kistenmakers, timmerlieden, stoeldraaiers en kuipers.

5) Barbiers n°. 17 art. 8.

6) Snijders-gilde n°. 1 artt. 1 en 2 (1459), n°. 18 artt. 9 en 10 (1540).

7) Gildeboek der smeden III dd. 22 April 1545 art. 4.

8) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 17 (z. j.), n°. 20 art. 23 (1540).

9) Barbiers n°. 17 art. 8, Snijders-gilde n°. 18 art. 9.

10) Snijders-gilde n°. 18 art. 9 (1540).

11) Gildeboek der bijlhouwers dd. 15 December 1540.

aanmelden, zonder dat hij daarvoor een bepaalden tijd moest wachten. Alleen bij de barbiers vinden wij bepaald, dat wie voor de doktersproef niet slaagde, een jaar moest wachten, voordat hij zich weder aan de proef onderwerpen mocht; in dien tijd mocht hij zelfs niet barbieren, tenzij hij besloot zich voor goed tot het barbiersvak te beperken [1]).

Tegen misbruik van macht door de examinatoren werd bij de snijders gewaakt door de bepaling, dat de beslissing hoogstens een uur na de proef mocht gegeven worden; bij overschrijding van dien tijd verloren zij alle aanspraak op eene vereering, terwijl zij bovendien nog eene boete beliepen [2]). Bij de barbiers werd aan den afgewezene beroep toegekend op het geheele gilde, behalve wanneer de proefmeesters eenstemmig waren in hun oordeel [3]).

Het gildegeld. — Bij de intrede in een gilde werd eene entree geheven, het gildegeld genoemd. Oorspronkelijk was de bepaling van het bedrag daarvan aan ieder gilde overgelaten. Later echter werd een uniform tarief door den raad vastgesteld; toen werd tevens bepaald, dat het gildegeld der politieke leden van een gilde niet meer aan dat gilde zoude ten goede komen, maar dat het zoude gestort worden in de algemeene kas der gezamenlijke gilden, ter bestrijding van de kosten der op de gilden rustende lasten [4]). Eene algemeene regeling, waarmede men gelijkheid van druk hoopte te bevorderen, werd eveneens gegeven in 1502, met voorbehoud echter van de toen reeds bestaande privileges der gilden [5]). Hieruit blijkt dus, dat het oudere voorschrift niet naar zijne woorden was opgevolgd geworden, of althans toen niet meer opgevolgd werd. In de ordonnanties, na 1528 aan de verschillende gilden verleend, worden verschillende bedragen genoemd, hoewel de zaak voor sommige gilden uniform geregeld werd. Doch bij die regeling werd slechts een maximum, dat men mocht vorderen, bepaald: bij niet minder dan 16 gilden vindt men eene som genoemd met deze bijvoeging:

1) Barbiers n°. 5 (1461).
2) Snijders-gilde n°. 18 art. 9 al. 2 (1540).
3) Barbiers n°. 17 art. 9 (1545).
4) Deel I n°. 129 art. 41 (1455).
5) Namelijk 3 gouden Rijnsguldens (Deel I n°. 20 art. 1 en 7). In 1525 werd het gildegeld op 6 goudguldens gebracht (Deel I n°. 216 art. 1).

of zooveel minder als de dekens zullen goedvinden [1]). Dezen konden dus in bijzondere gevallen met een lager gildegeld genoegen nemen. Daarentegen vindt men bij sommige gilden vermindering uitdrukkelijk verboden, onder verplichting van de oudermannen van het gilde tot aanzuivering van de verleende reductie [2]).

Speciale verminderingen werden toegestaan aan groepen onvermogenden [3]) en aan bevoorrechte personen, zooals de oudste zoons en bij enkele gilden alle kinderen van gildebroeders [4]), de weduwen van gildebroeders [5]), de leden van speciaal bevoorrechte gilden [6]). Sedert 1502 genoten in het algemeen allen, die reeds lid waren van een ander gilde, reductie [7]).

Eene verlichting in de betaling werd bij de oude-wantsnijders en de zakkendragers verleend, door afbetaling in termijnen toe te staan [8]); bij de bijlhouwers bestond oudtijds deze bepaling ook, doch werd zij in 1515 afgeschaft [9]).

---

1) Snijders-gilde n°. 18 art. 1, Bakkers-gilde n°. 20 art. 1, Molenaars-gilde n°. 15 art. 1, Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 1, Louwers-gilde n°. 15 art. 1, Wolwevers-gilde n°. 33 art. 1, Marslieden-gilde n°. 30 art. 1, Boterlieden-gilde n°. 14 art. 1, Oude-corduaniers-gilde n°. 2 art. 1, Korenkoopers-gilde n°. 24 art. 1, Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 1, Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 1, Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 1, Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 1, Smeden-gilde n°. 42 art. 1, Zadelaars-gilde n°. 10 art. 1.

2) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 10 (1542), Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 24 (1550) (dus tegen art. 1), Gildeboek der marslieden dd. 22 April 1572 (dus tegen de oude bepaling), Oude-corduaniers-gilde n°. 2 art. 15 (1552) (dus tegen art. 1), Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 22 (1555).

3) Marslieden-gilde n°. 30 art. 31 (1541): schamele marskramers, die geen winkel hielden en wier mars niet meer dan 3 Carolus-guldens waard was, zouden betalen „tot discretie van de dekens". In 1572 werd dit bedrag tot 100 guldens verhoogd. Bij de riemsnijders werd in 1507 geëischt van „een man van der straet", „een lanternmaker of een blaesbalchmaker of een budelmaecksters" „datgheen, dat men daerofi ghecrighen can"; wie het gilde „mytten handen doet", moest vol geld betalen, of, wanneer hij diende met het gilde, half gildegeld (Riemsnijders-gilde n°. 3 art. 1). Volgens de ordonnantie dd. 1555 betaalden „die budelmakers, cussemaecksters, lanteernmakers, terlijnckmakers, kammemakers, blaesbalckmakers ende ballemakers" „nyet meer . . . . dan XII stuvers" (Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 12). — Bij de bijlhouwers waren „alle doosmakers ende alle diegene, die schuppen, werven, haickhouten, zweepgarden, vlegelen ende cluppelen ofte diergelijcke houtwerk vercopen", slechts tot betaling van 20 stuivers verplicht (Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 10) (1540).

4) Marslieden-gilde n°. 1 art. 1 (14de eeuw) n°. 3 art. 2 (14de eeuw?). En verder het verheergewaden (Marslieden-gilde n°. 15 art. 4) (14de eeuw?), waarop wij nader terugkomen.

5) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 15 (1542), Bakkers-gilde n°. 20 art. 15 (1539).

6) Marslieden-gilde n°. 1 art. 2, Oude-corduaniers-gilde n°. 2 art. 13 (1552), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 30 (1417).

7) Deel I n°. 20 art. 3.

8) Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 19 (1548), Zakkendragers n°. 11 art. 1 (1551).

9) Bijlhouwers-gilde n°. 15 (1515).

Daarentegen vond eene verhooging van het gildegeld plaats bij het bakkers-gilde voor hen, die in de stadsvrijheid woonden; zij waren hiertegenover echter vrijgesteld van de op het gilde rustende lasten en ontvingen bovendien door den bode van het gilde bericht van de rijding van het brood [1]). Bij de oude-corduaniers werd eene extra-bijdrage gevorderd van de gildebroeders, die op de weekmarkten uitstalden [2]).

In plaats van het gildegeld werd door enkele gilden van de doortrekkende kooplieden [3]) of verkoopers in het klein [4]) eene bepaalde bijdrage geheven.

Wanneer men uit een gilde trad om een ander gilde te winnen, dan had men natuurlijk in het nieuwe gilde opnieuw het (zij het dan ook verminderde) gildegeld te betalen [5]). Was echter de verwisseling van gilde niet geschied uit vrije beweging maar op bevel van den raad, dan was men aan het nieuwe gilde niet opnieuw het gildegeld verschuldigd. Dit wordt uitdrukkelijk vermeld in 1433, toen de vleeschhouwers na de opheffing van hun gilde werden ingedeeld over de andere gilden [6]), en kan afgeleid worden uit het besluit van den raad, waarbij in 1561 den smeden werd gedreigd, de speldenmakers te zullen inlijven bij het riemsnijders-gilde [7]). Evenmin waren zij tot betaling van gildegeld verplicht, aan wie de raad verlof had gegeven tot uitoefening van een ambacht

---

1) Bakkers-gilde n°. 20 art. 21 (1539).

2) Oude-corduaniers-gilde n°. 2 art. 14 (1552).

3) Tijdelijk te Utrecht verblijf houdende heelmeesters betaalden 20 stuivers ten behoeve van het altaar der barbiers, bij vestiging echter moesten zij het gilde winnen tegen het volle geld, 9 ℔ aan geld en 1 ℔ was, (Barbiers n°. 13) (1498). — Vreemde gezellen, die bij een lid van het steenbikkers-gilde werkten, moesten iedere week een stuiver opbrengen ten behoeve van het altaar van het gilde (Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 14) (1539). — Bij de bijlhouwers was aan vreemden toegestaan, 6 weken lang het ambacht uit te oefenen om niet; wilden zij langer werken, dan moesten zij het gilde winnen (Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 8) (1452). — Vreemde venters waren tot betaling van een halven stuiver ten behoeve van het altaar van het zadelaars-gilde verplicht voor iederen dag, waarop zij hunne nering deden (Zadelaars-gilde n°. 10 art. 23) (1532).

4) Utrechtsche burgers, die koren bij de kleine maat verkochten, betaalden jaarlijks 4 stuivers aan het gilde der korenkoopers (Korenkoopers-gilde n°. 24 art. 10) (1542).

5) Althans nergens wordt eene uitzondering vermeld, terwijl bij sommige gilden uitdrukkelijk vermindering van het gildegeld wordt verleend aan leden van andere gilden, die het gilde willen winnen.

6) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 10: „Item voirt alle andere vleyschouwere in allen ghilden te deylen ende te setten, geliken den ghildebruederen van dien ghilde dairijnne geset warden, *sonder gelt* als voirscreven is" (vgl. aldaar art. 6).

7) Gildeboek der smeden III dd. 28 April 1561.

zonder het gilde te winnen. Dit geschiedde tijdelijk ten opzichte van de drapeniers [1]) en de tapijtwevers [2]).

Eene bijzondere wijze om het gilde te winnen gold voor de oudste zoons van gildebroeders: algemeen hadden dezen het voorrecht, na huns vaders dood het gilde te *verheergewaden*. De bijkomende omstandigheden zijn verschillend bij de onderscheidene gilden, doch in hoofdzaak gold overal, dat aan den oudsten zoon het recht werd toegekend, om binnen een bepaalden tijd (gewoonlijk 1 jaar of 1 jaar en 6 weken) na het overlijden van zijn vader het gilde te winnen tegen een verminderd gildegeld. Veelal wordt het recht van verheergewaden alleen toegekend, voor het geval dat de vader met het gilde gediend heeft.

Welke is nu de oorsprong en de beteekenis van dit recht? Reeds de naam doet vermoeden, dat wij hier een overblijfsel van het leen- of hofrecht voor ons hebben; wij worden teruggevoerd naar den oudsten toestand der handwerkslieden voor het ontstaan der gilden.

Gewoonlijk neemt men aan, dat de gilden ontstaan zijn uit de vereenigingen van oude hofhoorige handwerkslieden of uit de vrije associatie der verdrukte lagere standen. Te Utrecht, eene oude bisschopsstad, is het mogelijk, dat beide feiten hunnen invloed op de vorming der gilden hebben doen gelden, al missen wij hiervoor de bewijzen bij gebreke van oude bescheiden. Nemen wij deze verklaring aan en gaan wij elders, waar het bestaan van de eerstgenoemde vereenigingen bewezen is, hunne ontwikkeling na, zoo zien wij hare leden eerst zich eenige vrijheden verwerven boven de gewone onvrijen en dan de vereeniging dier ambachtslieden reeds spoedig meer aanzien genieten, waardoor het lidmaatschap van zulk eene vereeniging een hoogeren rang van hoorigheid geeft, die, evenals de leenen, vererft op den oudsten zoon. Volgens dezen oudsten vorm verkrijgt dus de zoon, terstond na het overlijden zijns vaders, het recht, om hem in het ambt of gilde op te volgen, al bezit hij nog niet de daarvoor vereischte hoedanigheden. In dat geval wordt de uitoefening

1) In 1473 (Wolwevers-gilde n°. 17).

2) In 1488: „Die raet heeft gegunt zekeren personen, die tapecery wercken, een jaer te woenen alhier sonder wever-gilde te winnen" (Wolwevers-gilde n°. 28).

van het recht tijdelijk opgeschort, doch het recht zelf wordt met den dood des vaders verkregen.

Hetzelfde vinden wij nog in eene oude, ongedateerde keur in het gildeboek der marslieden en bij de bijlhouwers. De zoon kan daar terstond na het overlijden van zijnen vader het gilde verheergewaden, al bezit hij nog den vereischten leeftijd niet, doch moet bij verzuim hiervan met het lid worden van het gilde wachten tot zijne mondigheid [1]). In het eerste geval wordt hij dus terstond lid van het gilde, maar wordt de uitoefening van de daaraan verbonden rechten geschorst tot zijne meerderjarigheid.

De vrije vereenigingen hebben deze instelling van de hofhoorige ambten overgenomen, waartoe hen het belang dreef, om het door den vader uitgeoefend bedrijf ook na diens dood te kunnen voortzetten. Langzamerhand konden echter door verandering van tijdsomstandigheden wijzigingen noodig worden, al bleef het verheergewaden in principe behouden. In overeenstemming met de eischen, gesteld voor de uitoefening van het bedrijf, is de bepaling, dat de oudste zoon na het verheergewaden het bedrijf niet mag uitoefenen voor het eindigen van den leertijd, welke gewoonlijk op 2 jaren gesteld was. Dit is slechts eene schijnbare afwijking van het principe; immers niet het recht van verheergewaden wordt onthouden, maar de uitoefening van het verkregene recht wordt slechts geschorst. Deze regeling wordt aangetroffen bij de bakkers, de grauwwerkers en de zadelaars [2]).

Eene andere regeling vindt men bij het vischkoopers-gilde in eene bepaling van het jaar 1555 [3]), waarbij het aantal leden van het gilde gesteld werd op hoogstens vijftig: zoolang het getal niet beneden dat cijfer gedaald was, mochten dus geen nieuwe leden worden aangenomen. Aan de oudste zoons van overleden gildebroeders wordt nu wel het recht van verheergewaden toegestaan, doch met deze beperking, dat zij eerst lid van het gilde zouden kunnen worden, wanneer er plaatsen openkwamen; dan zoude het eerst hij gerechtigd zijn, wiens vader het langst geleden gestorven was. Ook hier

---

1) Marslieden-gilde n°. 15 art. 4 (14de eeuw?), Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 15 (z. j.).

2) Bakkers-gilde n°. 20 art. 9 (1539), Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 14 (1540), Zadelaars-gilde n°. 10 art. 10 (1540).

3) B.spr.b. dd. 20 Juli 1555.

wordt dus de oudste zoon niet terstond lid van het gilde, maar kan hij eerst later, wanneer er eene vacature is ontstaan, zijne rechten doen gelden. Was eenmaal het aantal leden gereduceerd tot 50 en waren er geene expectanten meer, dan behoefde men natuurlijk met de uitoefening van zijn recht niet te wachten. Het recht van verheergewaden werd bij de molenaars [1]) en de steenbikkers [2]) zonder nadere bepaling aan den oudsten zoon toegekend.

Behalve het verheergewaden werd aan den oudsten zoon of aan alle zoons van gildeleden door eenige gilden het recht toegekend, om ook reeds bij het leven van den vader het gilde te winnen. Dit werd, zij het dan ook tegen eene hoogere bijdrage dan na het overlijden van den vader, veroorloofd bij de snijders [3]), de marslieden [4]), de oude-wantsnijders [5]), de riemsnijders [6]), de bijlhouwers [7]) en de smeden [8]). Ten onrechte wordt ook dit recht verheergewaden genoemd, immers er is geene plaats opengevallen en slechts bij anticipatie wordt het recht van opvolging toegekend. Terwijl het verheergewaden oorspronkelijk was het in bezit nemen van de rechten, door den vader nagelaten, is het hier een voorrecht, speciaal toegekend aan den oudsten zoon van een gildebroeder. Toch blijkt uit het eischen van minder dan het volle gildegeld, dat men nog niet geheel het oorspronkelijk begrip van dit instituut uit het oog verloren had.

Het vereischte, dat de vader gediend moet hebben met het gilde, zal de oudste zoon het recht van verheergewaden kunnen doen gelden, vindt men in de oudere bronnen bij de riemsnijders [9]) en de smeden [10]), en in de latere ordonnanties bij de wantsnijders [11]), wolwevers [12]), korenkoo-

---

1) Molenaars-gilde n°. 15 art. 9 j°. art. 1 (1540).
2) Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 10 j°. art. 1 (1539).
3) Snijders-gilde n°. 18 art. 22 (1540).
4) Marslieden-gilde n°. 1 art. 1 (14de eeuw), n°. 3 art. 2 (z. j.).
5) Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 13 (14de eeuw).
6) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 13 j°. art. 1 (1555).
7) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 15 (z. j.). Dit werd veranderd in de ordonnantie van 1540 (Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 11).
8) Smeden-gilde n°. 1 art. 36 (z. j.), misschien ook n°. 42 art. 9 (1538), waar het verheergewaden niet beperkt wordt tot een termijn na het overlijden van den vader.
9) Riemsnijders-gilde n°. 7 artt. 13 en 14.
10) Smeden-gilde n°. 1 art. 36.
11) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 13 (1542).
12) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 16 (1548).

pers [1]) en riemsnijders [2]). Daarentegen wordt bij de barbiers [3]) en de bijlhouwers [4]) geëischt, dat de zoon dient, en bij de louwers, dat de zoon met het gilde dienen zal [5]).

De tijd, waarbinnen na het overlijden van den vader het verheergewaden moest geschieden, wordt bepaald bij de wantsnijders op 1 jaar en 6 weken [6]), bij de barbiers, de snijders, de bakkers, de louwers, de wolwevers, de marslieden, de oude-wantsnijders, de grauwwerkers, de bijlhouwers, de smeden en de zadelaars op een jaar [7]). Bij de andere gilden was geen termijn aangegeven; ook niet bij de wolwevers in de ordonnantie dd. 1548 [8]), voor wie echter in 1590 een termijn van een jaar werd gesteld volgens eene „verclaring", op 29 Juni van dat jaar bij het betrokkene artikel van de ordonnantie van 1548 geschreven.

In verloop van tijd ging het oude begrip van verheergewaden geheel verloren en werd het recht uitgebreid tot alle zoons van gildebroeders, zooals bij de snijders [9]), de louwers [10]), de marslieden [11]), de oude-wantsnijders [12]), de riemsnijders [13]) en de smeden [14]); terwijl de snijders en de oude-wantsnijders het bovendien aan de dochters toekenden [15]) en de smeden het ook verleenden aan zoons, buiten huwelijk verwekt [16]). Het recht werd toen ook niet meer geregeld verheergewaden

---

1) Korenkoopers-gilde n°. 24 art. 15 (1542).
2) Riemsnijders-gilde n°. 7 artt. 13 en 14 (1555).
3) Barbiers n°. 17 art. 14 (1545).
4) Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 11 (1540).
5) Louwers-gilde n°. 15 art. 13 (1545).
6) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 13 (1542).
7) Barbiers n°. 17 art. 14 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 22 (1540), Bakkers-gilde n°. 20 art. 9 (1539), Louwers-gilde n°. 15 art. 13 (1545), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 16 noot 1 (1548), Marslieden-gilde n°. 30 art. 16 (1541), Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 13 (1548), Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 14 (1540), Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 15 (z. j.) en n°. 20 art. 11 (1540), Smeden-gilde n°. 1 art. 36 (z. j.) en n°. 42 art. 22 (1538), Zadelaars-gilde n°. 10 art. 10 (1540).
8) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 16 (1548).
9) Snijders-gilde n°. 18 art. 23 (1540).
10) Louwers-gilde n°. 15 art. 14 (1545).
11) Marslieden-gilde n°. 30 art. 18 (1541).
12) Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 14 (1548).
13) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 14 (1555). In vroeger tijd was het verheergewaden beperkt tot den oudsten zoon (Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 38) (1417).
14) Smeden-gilde n°. 1 art. 36 (z. j.).
15) Snijders-gilde n°. 18 art. 23, Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 14.
16) Smeden-gilde n°. 1 art. 36.

genoemd; het had geheel het karakter aangenomen van eene reductie van het gildegeld voor de zoons van gildebroeders. Bij de marslieden werd het door hen te geven bedrag zelfs geheel overgelaten aan de discretie van de dekens [1]). Geheel in strijd echter met den oorsprong van het verheergewaden werd het toen bij de snijders, de marslieden en de oudewantsnijders beperkt tot het leven van den vader [2]); terwijl de riemsnijders het recht na diens overlijden slechts tegen eene hoogere bijdrage verleenden [3]).

Eene eigenaardige uitbreiding van het verheergewaden vindt men in eene overeenkomst, in 1377 tusschen de riemsnijders en de smeden gesloten over de speldenmakers, wier bedrijf tusschen beide gilden in stond en die daarom over beide gilden verdeeld waren. Bepaald werd, dat zoons van speldenmakers toetreden konden tot dat gilde, waarvan hun vader lid was, doch dat de andere nieuwe leden bij de riemsnijders en de smeden om beurten zouden ingedeeld worden [4]).

c. *Rechten en verplichtingen van de leden der gilden.*

Door de opname in een gilde verkreeg men natuurlijk de rechten aan de leden als zoodanig toekomende en was men gebonden door de plichten aan de leden opgelegd. Deze rechten en verplichtingen zijn uitvoerig besproken bij de behandeling der speciale onderwerpen, — eene globale bespreking moge daarom hier volstaan.

Onder de rechten moeten wij in de eerste plaats noemen: het recht tot uitoefening van het bedrijf, waarvan het gilde het monopolie verkregen had, het recht tot deelneming aan de bijeenkomsten der gildebroeders, dat tot medegenot der eigendommen van het gilde (gildegraf, gildepel enz.) en het recht op bescherming en bijstand door de gildebroeders.

---

1) Marslieden-gilde n°. 30 art. 18 (1541).

2) Snijders-gilde n°. 18 art. 23 (1540), Marslieden-gilde n°. 30 art. 18 (1541), Oudewantsnijders-gilde n°. 10 art. 14 (1548).

3) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 14 (1555).

4) Smeden-gilde n°. 43 artt. 2 en 4 (1377). — Toen den messenmakers het voeren van een eigen merk werd voorgeschreven, werd aan den oudsten zoon speciaal het recht gegeven, om het merk van zijnen vader te blijven voeren. (Gildeboek der smeden III dd. 22 April 1545.)

Ook behoort hiertoe het aandeel aan den dienst op het altaar van het gilde, het lidmaatschap van de broederschappen en het genot van alle politieke rechten, welke aan de gildeleden als zoodanig waren toegekend. De bescherming was in het algemeen opgedragen aan de oudermannen van het gilde en bestond in het waken tegen inbreuken op de rechten en het monopolie van het gilde. Ook koos het gilde dikwijls partij, waar een gildebroeder met een ander gilde over het monopolie in strijd geraakte, en in eene der oudste bepalingen van het gildeboek der marslieden wordt aan het gilde de verplichting opgelegd, om zijne leden bij gedingen binnen het rechtsgebied van den bisschop bij te staan door het zenden van tien man [1]).

De plichten waren in hoofdzaak: gehoorzaamheid aan de besluiten van den raad en van het gilde ten opzichte van het bedrijf, het aanvaarden van waardigheden, waarmede men door zijne medebroeders bekleed werd, deelname aan de morgenspraak, gehoorzaamheid aan het bestuur en de beambten van het gilde, onderlinge bijstand aan de leden van het gilde, ook in geval van ziekte, deelname aan de begrafenis van gildebroeders, aan de kerkelijke en wereldlijke plechtigheden, waaraan door het gilde werd deelgenomen, en het deelen in de lasten, door de stad van de gilden geëischt of door het gilde zelf opgelegd.

Een enkel woord over deze verschillende plichten.

1. De gehoorzaamheid, verschuldigd aan de besluiten van den raad en van het gilde, betrof voornamelijk de voorschriften rakende het bedrijf en werd daarom door ons daarbij behandeld. Ook de verplichting om eene waardigheid te aanvaarden, wanneer zij door het gilde was opgedragen, is hieronder te rekenen. Bij verschillende gilden vindt men haar vermeld [2]); bij de linnenwevers vorderde men zelfs eene boete van 12 stuivers per dag van hem, die, tot busmeester gekozen, weigerde dezen post te aanvaarden.

2. Het opkomen ter morgenspraak was vooral verplicht gesteld met het oog op de politieke functies van het gilde.

---

1) Marslieden-gilde n°. 5 art. 1 (14de eeuw).

2) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 33 (1550), Marslieden-gilde n°. 27 (1514), Smeden-gilde n°. 7 art. 6 (1472).

Het wegblijven zonder wettige reden werd met verbanning en boete gestraft [1]), en in 1413 zien wij dan ook iemand uit de stad gebannen, omdat hij, ofschoon gezond en in de stad zijnde, niet ter morgenspraak verschenen was [2]).

3. De verplichte gehoorzaamheid aan de oudermannen en de beambten van het gilde was een uitvloeisel van de gehoorzaamheid aan het gilde, omdat zij de vertegenwoordigers waren van het gildegezag. Tegen ongehoorzaamheid aan of beleediging van beambten in functie waren zware straffen bepaald [3]); bij ongehoorzaamheid aan de gemeene oudermannen kon zelfs aan den schuldige het burgerrecht ontnomen worden [4]). Ook het wegblijven na eene oproeping, hetzij van de oudermannen, hetzij van de busmeesters of de gezworenen, werd gestraft [5]).

4. De verplichting der gildebroeders tot onderlingen bijstand vond uiting in menige bepaling: zoo was het verboden elkander te betichten, te beleedigen of te slaan [6]). De marslieden verboden het aanklagen van een medeburger buiten de stad [7]) en eischten, wanneer twee gildebroeders gezamenlijk op reis gingen, dat de een steeds vrijwillig en op eigen kosten een dag op den ander zoude wachten, indien deze door ongeval opgehouden werd; duurde het oponthoud langer, dan was het blijven alleen verplicht, wanneer de persoon, ten wiens behoeve het geschiedde, de kosten wilde dragen [8]).

Van zorg voor zieke gildebroeders wordt alleen bij het smeden-gilde melding gemaakt [9]). Het ontbreken van be-

---

1) Deel I n°. 114 art. 4 (1386), n°. 116 art. 2 (1413), n°. 122 art. 2 (1427), enz. Marslieden-gilde n°. 9 art. 1 (14de eeuw?), Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 7 (14de eeuw?), Smeden-gilde n°. 1 art. 5 (z. j.). — Doch ook na de opheffing van de politieke macht der gilden werd de eisch gesteld: Barbiers n°. 17 art. 34 (1545).

2) Deel I n°. 116 art. 1.

3) Snijders-gilde n°. 2 (1473), Bakkers-gilde n°. 12 (1478), Linnenwevers-gilde n°. 3 (1464), Wolwevers-gilde n°. 23 (1476), Steenbikkers-gilde n°. 4 (1498), Smeden-gilde n°. 20 (1511).

4) Deel I nos. 31—34 (1409—1424).

5) Barbiers n°. 17 art. 33 (1545): een stuiver. En bij oproeping voor de waak: Marslieden-gilde n°. 8 art. 3 (14de eeuw?): 2 stuivers.

6) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 artt. 1, 2 en 11 (14de eeuw?); Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 16 (1417), Bijlhouwers-gilde n°. 9 artt. 6 en 7 (z. j.), Zakkendragers n°. 11 artt. 19 en 20 (1551).

7) Marslieden-gilde n°. 5 art. 2 (14de eeuw).

8) Marslieden-gilde n°. 4 art. 2 (14de eeuw?).

9) Smeden-gilde nos. 19 (1520), 22 (1517), 24 (1517) en 35 (1484).

palingen hieromtrent bij de andere gilden wekt te meer verwondering, omdat de bronnen toch overigens vrij uitvoerig zijn. Wellicht hebben de broederschappen, waar zij bestonden, deze zorg overgenomen of was deze instelling bij de andere gilden slechts door de gewoonte geregeld. Volgens de voorschriften bij de smeden had elke gildebroeder bij ziekte recht op eene ondersteuning van 1 pond op St. Eloyen-dag en kon hij, zoo noodig, verpleging ontvangen in het gasthuis van het gilde, waartoe echter de toestemming was vereischt van de oudermannen en den busmeester van het gilde [1]).

De verplichte deelneming aan de begrafenis van een gildebroeder was mede een uitvloeisel van den algemeenen plicht tot hulp, waartoe de leden van een gilde gehouden waren. Zelfs tot in den dood waren zij elkander bijstand verschuldigd. Stierf een lid van een gilde, zoo werd hij statig begraven en dekte de gildepel (het lijkkleed van het gilde, versierd met de emblemata van het gilde) de baar [2]), terwijl de bode in vol ornaat den stoet vergezelde [3]). Aan het graf verzamelden zich de gildebroeders; de afwezigen werden beboet [4]). Deze verplichting rustte echter alleen op de leden, die „volle" gildebroeders waren [5]). Verschillende gilden hadden eigen grafsteden, waarvan het gebruik vrijstond aan hunne leden tegen betaling van eene kleine bijdrage door de nabestaanden [6]); de broederschappen zorgden voor de zielmissen [7]). Bij de begrafenis werd door het gilde een dienst gevierd, waarbij de gildebroeders verplicht waren te verschijnen en gewoonlijk eenen zielpenning moesten offeren [8]). Bij de marslieden was

---

1) Smeden-gilde n°. 1 art. 29 (z. j.), n°. 22 art. 4 (1517).

2) Barbiers n°. 17 art. 29 (1545), Marslieden-gilde n°. 15 art. 9 (14de eeuw?) j°. n°. 16 artt. 7 en 8 (14de eeuw?), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 27 (1540), Zakkendragers n°. 11 art. 5 (1551).

3) Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 4 (1522).

4) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 19 (1542), Barbiers n°. 17 art. 31, Bakkers-gilde n°. 20 art. 23 (1539), Marslieden-gilde n°. 10 (14de eeuw?), Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 8 (14de eeuw?), Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 21 (1539), Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 26 (1555), Smeden-gilde n°. 1 art. 23 (z. j.) (wanneer de begrafenis 's avonds plaats had), Zakkendragers n°. 11 art. 3.

5) Marslieden-gilde n°. 10.

6) Molenaars-gilde n°. 15 art. 19 (1540), Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 2 (1444).

7) Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 3.

8) Barbiers n°. 17 art. 31 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 31 (1540), Smeden-gilde n°. 1 art. 23 (z. j.), Zakkendragers n°. 11 art. 4 (1551). Bij de bijlhouwers moest men „goetwillentlic offeren" en „innicheit daertoe hebben" (Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 5) (1444).

ook het bijwonen van de vigiliën verplicht gesteld [1]). De boeten van de afwezigen vloeiden gewoonlijk in de kas van het gilde [2]); bij de oude-wantsnijders echter werden zij besteed voor brood, dat men tot rust voor de ziel van den overledene onder de armen verdeelde [3]).

Ook bij het overlijden van de vrouw van een gildebroeder waren de overige leden verplicht mede ter groeve te komen [4]).

5. De deelneming aan de kerkelijke plechtigheden wordt besproken naar aanleiding van de verhouding der gilden tot de kerk, waarheen wij dus verwijzen. Over de deelname der gilden aan wereldlijke plechtigheden wordt niets vermeld in onze bronnen, doch van elders blijkt, dat de gilden als zoodanig deelnamen aan verschillende optochten en inhuldigingen.

6. De verplichtingen, voortvloeiende uit de lasten, door de stad den gilden opgelegd, bestonden in den tocht, de wacht, het onderhouden van slagen in de stadswallen en de stadsgracht en in hulp bij brand. Deze worden door ons afzonderlijk besproken, daar zij den gilden waren opgelegd als leden der gemeenschap. De lasten, door de gilden aan hunne leden opgelegd, bestonden in geldelijke bijdragen; men vindt ze behandeld bij de financiën van het gilde.

---

d. *Voorschriften, gegeven met het oog op de verhouding van de gildebroeders onderling.*

Een belangrijk verschil tusschen den tijd der gilden en het heden vormt het begrip van solidariteit van belangen, aan de gilden eigen, terwijl tegenwoordig maar al te veel slechts het eigenbelang den boventoon voert. Dit solidariteitsgevoel bracht de gilden tot de overtuiging, dat een meester, bekwaam in zijn bedrijf, ook een voldoend bestaan kon en moest vinden, wanneer hij hierin niet belet werd door te ver gedreven mededinging van zijne bedrijfsgenooten. Van daar verschillende bepalingen tot keering van onderlinge concurrentie

---

1) Marslieden-gilde n°. 10 (14de eeuw?).
2) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 19 (1542), Barbiers n°. 17 art. 31 (1545), enz.
3) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 8 (14de eeuw?).
4) Marslieden-gilde n°. 10.

om te voorkomen, dat een gildebroeder zich zoude kunnen verrijken ten koste van het geheel of door onedele praktijken. Doch ook tegen den afnemer toonde men zich solidair door b.v. te verbieden, voor iemand te werken, die nog aan een gildebroeder voor geleverd werk schuld had.

Onder de bepalingen, welke ten doel hadden, om te sterke mededinging te keeren en aan alle leden van het gilde een voldoend bestaan te verzekeren, behooren voornamelijk: 1. het verbieden van meer dan één toonbank, 2. het beperken van den arbeidstijd, 3. het vaststellen van het maximum aantal leden, tot de uitoefening van het bedrijf gerechtigd, en 4. het deelrecht en het verbod van voorkoop.

1°. Het verbod, meer dan één toonbank te hebben, of eene bepaling van gelijken geest, treft men aan bij de wantsnijders [1]), de bakkers [2]), de vleeschhouwers [3]), de vischkoopers [4]), de wolwevers [5]), de marslieden [6]), de boterlieden [7]), de oude-corduaniers [8]), de oude-wantsnijders [9]), de riemsnijders [10]), de bijlhouwers [11]), de smeden [12]) en de zadelaars [13]). Bij de bakkers was den gildebroeder, „die after van

---

1) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 14 (1542), „uutgesondert alleen opte vrij jaermerckt van Ponciani".

2) Bakkers-gilde n°. 20 art. 16 (1539). Doch „enich gildebrueder, die after van der strate woent, die zel moegen opten Witten Donredach ende Paesch-avont een voerveynster hebben" (aldaar art. 17).

3) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 13 (1433): slechts ééne „banckstede". In 1546 mocht een vleeschhouwer ééne bank huren in het oude en ééne in het nieuwe vleeschhuis (Vleeschhouwers-gilde n°. 22 art. 8).

4) Vischkoopers-gilde n°. 2 art. 7 (14de eeuw).

5) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 25 (1548).

6) Marslieden-gilde n°. 15 art. 6 (14 de eeuw?), n°. 30 art. 19 (1541).

7) Boterlieden-gilde n°. 14 art. 14 (1538): „maer twee manden" „mit cleynder waskeerskens . . . . om in den kercken ofte daervoer te vercoepen".

8) Oude-corduaniers-gilde n°. 2 art. 17 (1552) slechts „een toen, daer hy dagelicx werckt".

9) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 6 (14de eeuw?): slechts „enen stal" op de Zaterdagsche markt).

10) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 18 (1555) slechts „enen toen ende dat in zynre huysinge, daer hy woent, ofte in zyn gehuerde winckel".

11) Bijlhouwers-gilde n°. 11 (1502): slechts „tot eenre stede, te weten daer sy haer hoochste weer houden", — n°. 20 art. 24 (1540): slechts „eenen thoon ende die voor ende binnen zijnre deuren, daer hy woont. . . . . Ende hierinne sijn uutgesondert alle vrye marcten".

12) Smeden-gilde n°. 1 art. 1 (z. j.): niet „meer smidt dan twe", — n°. 14 art. 1 (1489): slechts „een toen, ende die sel wesen bynnen sijnre doeren, daer hy woent, ende anders nergent", — n°. 42 art. 15 (1538) (als n°. 14 art. 1).

13) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 20 (1540): „mer eenen thoen . . . ., ten waer op gehuerde plaetsen, dair dese stadt profyt off hadde".

der strate woent", het uitstallen voor de vensters slechts gedurende twee dagen in het jaar geoorloofd [1]).

Het dusdanig uitstallen, dat men een ander hinderde in zijne nering, was in het algemeen verboden [2]).

Tot dezen groep van bepalingen zijn mede te rekenen het verbod, om meer dan een vennoot te hebben [3]) of meer dan een helper of helpster te nemen [4]), bij de vleeschhouwers, de vischkoopers en de boterlieden voorkomende, en de artikelen, die een maximum bepalen van het aantal knechts [5]), van de hoeveelheid te verwerken grondstof [6]), van de getouwen [7]) en van de brouwsels [8]).

2°. Een maximum arbeidstijd vindt men gesteld bij verschillende gilden; sommige der desbetreffende artikelen zijn echter gemaakt met het oog op het gevaar voor brand bij het werken bij kunstlicht. De geoorloofde arbeidsdag wisselt bij de verschillende gilden, en bij eenige gilden wordt zelfs onderscheid gemaakt voor de verschillende daaronder ressorteerende bedrijven. 's Zomers mocht over het algemeen langer gewerkt worden dan 's winters en het einde van de dagtaak werd geregeld naar het luiden van de klok, die de wacht op de wallen riep, of werd door den bode van het gilde aangezegd, die daartoe zijn „werc laet" liet hooren [9]).

Zoodoende werd een maximum arbeidsdag bepaald, die,

---

1) Bakkers-gilde n°. 20 art. 17 (1539).

2) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 5 (1382) (men mocht zijn „stoc" niet meer dan twee ellen uitsteken), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 44 (1417), n°. 7 art. 28 (1555).

3) Vleeschhouwers-gilde n°. 22 art. 6 (1546), Vischkoopers-gilde n°. 1 art. 10 (14de eeuw), n°. 2 art. 7 (14de eeuw).

4) Boterlieden-gilde n°. 14 art. 14 (1538), B.spr.b. dd. 20 Juli 1555.

5) Een volder mocht slechts twee knapen houden op een kom (Wolwevers-gilde n°. 26 art. 54) (1487).

6) Een wijnkooper mocht slechts een „legel" wijn per dag tappen (Wijnkoopers n°. 13 art. 4 (1431), n°. 19 art. 4) (1458).

7) Linnenwevers-gilde n°. 4 (1473): slechts drie getouwen.

8) De brouwers mochten slechts tweemaal per week brouwen (Brouwers-gilde n°. 12 art. 1 (1436), n°. 26 art. 8) (1465), later slechts eenmaal per week (aldaar n°. 32 (1469)).

9) De linnenwevers mochten des zomers slechts bij daglicht werken en 's winters (van Victoris tot Petri ad Cathedram) van 's morgens 6 tot 's avonds 8 uur „by die keerse" (Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 10) (1550). De wevers mochten „nyet knopen bi der keersen" (Wolwevers-gilde n°. 12 art. 33) (1414). Den wolwevers was voorgeschreven te werken „alleen by dachlicht", „welverstaende, dat sy des wynters by de keersse zellen moegen wercken van vyff uren tsmorgens beghinnende ende des avonts tot acht uren toe" (aldaar n°. 33 art. 26) (1548). Het weven was verboden „des wynters, alst vriest binnen shuys", doch de volders mochten dan nog een dag „nawercken" (aldaar art. 28). Een volder mocht niet „by der keerssen kaerden" (aldaar art. 31). Speciaal voor de

met inbegrip van den schafttijd, 's winters 12 à 13 uren en 's zomers 15 uren mocht duren. Door een tijd van rust voor te schrijven bereikten de gilden een dubbel voordeel: zij keerden de drukkende concurrentie tengevolge van te groote productie en zij wisten zich daardoor tevens te vrijwaren tegen de nadeelen van overmatigen arbeid. Zoo werd eeuwen geleden onder minder ingewikkelde maatschappelijke toestanden gepoogd om een vraagstuk op praktische wijze op te lossen, dat ook heden zich meer en meer naar voren dringt en eene oplossing vordert.

3°. Beperking van het aantal gildebroeders werd slechts bij twee gilden aangetroffen, namelijk bij de vleeschhouwers [1]) en bij de vischkoopers. De toetreding tot dit laatste gilde was oudtijds onbeperkt, eerst in 1555 werd het vischkoopers-gilde een zoogenaamd gesloten gilde [2]). De beperking van het aantal vleeschhouwers vond haren grond in het beperkt aantal vleeschbanken in het vleeschhuis [3]).

Bij de oude-wantsnijders was voor een onderdeel, de uitdraagsters, een maximum leden vastgesteld n.l. 12 [4]).

---

hoedenmakers was als arbeidstijd toegelaten: van Vastenavond tot St. Victor van 4 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds, terwijl zij 's winters niet voor 5 uur 's morgens mochten beginnen (aldaar art. 35). — Eveneens mochten de riemsnijders sedert het begin der 15de eeuw slechts bij daglicht werken, waarbij eene uitzondering werd gemaakt voor „alle natwercke" (Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 21) (1417). Waarschijnlijk is het aan ontduiking van de bedoeling dezer bepaling te danken, dat later werd bevolen het werk te laten rusten, „als die clocke ghelaten is sinte Meertijn ende die bode „werc laet" gheboden heeft" (aldaar art. 40). Nog later werd de geoorloofde werktijd gesteld op 's zomers van 5 uur 's morgens tot 7 uur 's avonds, terwijl men 's winters („van sinte Victoers-misse tot Paeschen toe") niet voor een uur later mocht beginnen (aldaar art. 53). — Bij de bijlhouwers vinden wij de volgende regeling: in het algemeen mocht men 's winters (van St. Victor tot Lichtmis) niet langer werken dan van 's morgens 6 tot 's avonds 7 uur, doch de kuipers mochten van St. Victor tot St. Maarten in den winter doorwerken tot 9 uur, welke vrijheid de draaiers en de mandenmakers den geheelen winter genoten (Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 1) (1452). Voor de smeden was de werkdag gesteld 's winters (van St. Victor tot Paschen) op 5 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds, terwijl zij 's zomers een uur vroeger mochten beginnen en later eindigen (Smeden-gilde n°. 1 artt. 13—16) (z. j.). In 1538 werd toegestaan te werken van 4 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds (Smeden-gilde n°. 42 art. 12). De goudsmeden mochten oudtijds „mit hameren smeden vroeger noch later dan een ysersmit" (Smeden-gilde n°. 1 art. 39), doch waren later geheel onbeperkt in hun werktijd, waarvoor zij jaarlijks 2 stuivers in de kas van het Eloyen-gasthuis moesten storten (Smeden-gilde n°. 42 art. 17).

1) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 artt. 12 en 13 (1433).

2) B.spr.b. dd. 20 Juli 1555 art. 1. Het aantal vischvrouwen was reeds in 1395 tot 40 beperkt (Vischkoopers-gilde n°. 6 art. 6).

3) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 artt. 12 en 13 (1433).

4) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 1 (1382).

Dit weinig voorkomen van gesloten gilden in een tijd, dat deze in Duitschland vrij veelvuldig worden aangetroffen, is een niet onbelangrijk verschijnsel en misschien een blijk van den gunstigen toestand, waarin de bedrijven te Utrecht verkeerden.

4°. Een gewichtig middel om het overwicht van de afzonderlijke leden van een gilde te keeren was gelegen in het toekennen van het recht aan de gildebroeders om te deelen in het voordeel, dat een medebroeder zich bij aankoop van grondstoffen kon verschaffen, en in het verbieden van den voorkoop. Door het verbod van voorkoop werd bemoeilijkt, dat een gildebroeder al de aangebodene grondstoffen zoude opkoopen en daardoor de overige leden van het gilde dwingen tot stilzitten of het van hem overnemen dier stoffen tegen overmatige prijzen; door het deelrecht werd aan alle leden van een gilde de gelegenheid geopend om, waar een hunner op voordeelige wijze grondstoffen had verkregen, zijn aandeel daarvan te eischen [1]). Vooral bij het moeielijker vervoer en het beperkte verkeer dier dagen had men hierin een zeer goed werkend middel om ongerechtvaardigde bevoordeeling van den eenen gildebroeder boven den anderen tegen te gaan.

Voorkoop was verboden van vee en visch [2]), die naar de markt werden gevoerd, en evenzoo het opkoopen van graan [3]) en van visch, die bij de Wittevrouwen-poort werd aangebracht [4]). Het deelrecht was toegekend aan allen, die eene wijnnering deden, met betrekking tot den wijn, dien men tusschen Utrecht en Vreeswijk had gekocht [5]), — aan de corduaniers met betrekking tot leer en smeer [6]), — aan de grauwwerkers met betrekking tot hunne grondstoffen [7]), — en

---

1) Een eenigszins analoog geval vindt men in 1481 bij de korenkoopers: om de groote korenschaarschte bepaalde de raad, dat men van iemand, die koren gekocht had, terstond koren mocht overnemen tegen eene winst van 1 kromstaart per mud; had de verkooper zijn koren reeds op den zolder gebracht, dan had men nog een etmaal recht tot koopen, doch moest dan 2 kromstaarten geven boven den inkoopsprijs (Korenkoopers-gilde n°. 14 artt. 1 en 2).

2) Deel I nos. 42 (1393) en 43 (1442), Vischkoopers-gilde n°. 4 artt. 9 en 11 (1392), n°. 20 (1490).

3) Korenkoopers-gilde nos. 2 (1412), 3 (1427) en 8 (1427).

4) Vischkoopers-gilde n°. 24 (1515).

5) Wijnkoopers n°. 16 (1445).

6) Corduaniers-gilde n°. 2 (1487).

7) Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 12 (1540).

aan de smeden met betrekking tot ijzer, van vreemdelingen gekocht; dit laatste was echter oudtijds beperkt tot de oudermannen en de raden [1]).

Een deelrecht betreffende den te verrichten arbeid werd toegekend aan de leden van het zakkendragers-ambacht [2]); de loting om het werk werd daar uitvoerig geregeld [3]). In verschillende gevallen mochten de overige leden van het gilde eischen, dat het werk zoude worden aangebracht en dat over de verdeeling daarvan door de aanwezigen zoude worden gesmakt of gedobbeld [4]). Ook het verbieden van voorkoop werd bij hen in gewijzigden vorm toegepast, door aan de gildebroeders te verbieden, een werk aan te nemen, voordat het schip aan den wal lag [5]).

Ook op andere wijzen werd eenigszins in de boven aangeduide richting gewerkt nl. door het verbod aan de vischkoopers, om meerdere vennooten aan te nemen [6]), en aan de boterlieden, om vette waar door anderen te doen koopen [7]). Onedele mededinging werd beperkt door het verbod van het vóórtoonen (met zijn toonbank voor die van een ander te gaan staan) [8]), van het onderhuren van huizen [9]) en knechts [10]), van het wegroepen van koopers van eens anders uitstalling [11]), of het beschimpen van diens koopwaar [12]). Ook hierover zijn onze bronnen niet zoo uitvoerig als die in sommige Duitsche steden.

Tegenover slecht betalende afnemers wisten eenige gilden zich te beveiligen door aan hunne leden te verbieden aan iemand te leveren, wanneer hun aangezegd was, dat deze een

---

1) Smeden-gilde n°. 1 art. 20 (z. j.).
2) Zakkendragers n°. 11 artt. 38 en 39 (1551).
3) Aldaar artt. 24 volg.
4) Aldaar artt. 30, 37 en 38.
5) Aldaar art. 31.
6) Vischkoopers-gilde n°. 1 art. 10 (14de eeuw).
7) Boterlieden-gilde n°. 14 art. 13 (1538). Zie een gelijk verbod bij de oude-wantsnijders: Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 15 (14de eeuw?).
8) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 5 (1382), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 44 (1417), n°. 7 art. 28 (1555).
9) Marslieden-gilde n°. 6 art. 4 (14de eeuw?).
10) Riemsnijders-gilde n°. 1 artt. 14, 26 en 34 (1417), n°. 7 art. 21 (1555), Smeden-gilde n°. 1 art. 51 (z. j.).
11) Marslieden-gilde n°. 6 art. 7, n°. 30 art. 20 (1541), Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 5 (14de eeuw?), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 18.
12) Grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 13 (1540).

anderen gildebroeder nog niet voldaan had wegens eene vroegere levering. Dergelijke bepalingen vindt men bij de molenaars [1]), de brouwers [2]), de steenbikkers [3]), de bijlhouwers [4]) en de smeden [5]). Bij de barbiers gold hetzelfde voorschrift ten opzichte van hem, die nog een kwartaal scheerloon verschuldigd was [6]), en voor een nog in het boek staand patient, tenzij men zijnen medebroeder voor het nog verschuldigde wilde instaan [7]). In dat geval werd de eerste doktersvisite berekend op 4 stuivers en werd het daarenboven verschuldigde door het gerecht begroot.

De toepassing van eene dergelijke bepaling had echter eene schaduwzijde, daar de afnemers hierdoor belemmerd werden in hun recht, om van leverancier te verwisselen [8]), en zoodoende te zeer aan dezen gebonden waren. Dit leidde den raad in 1477 tot het verbod aan de brouwers, om eene levering á contant aan een tapper te weigeren wegens diens achterstallige schulden bij een anderen brouwer [9]). Het „aenslaen" door een brouwer van een tapper, voordat diens vorige leverancier voldaan was, werd hierop in 1508 door den raad verboden [10]) en zoodoende het misbruik maken door tappers van de bepaling van 1477 tegengegaan.

---

e. *Verhouding tusschen meester en knecht.*

Vergeleken met de reeds gepubliceerde bronnen over de gilden in andere steden zijn de bepalingen over de verhouding tusschen meester en knecht te Utrecht zéér schaarsch. Be-

---

1) Molenaars-gilde n°. 15 art. 13 (1540).
2) Brouwers-gilde n°. 50 (1508), n°. 51 art. 1 (1508).
3) Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 15 (1539).
4) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 3 (1454), n°. 20 art. 18 (1540).
5) Smeden-gilde n°. 1 art. 35 (z. j.).
6) Barbiers n°. 17 art. 27 (1545).
7) Aldaar art. 23.
8) Dit recht werd uitdrukkelijk toegekend aan de afnemers van de brouwers: „Overdroegen die raide out ende nywe, dat die tappers van den byer of diezelve, die byer inlecgen tot hoeren drincken, niet ghehouden noch verbonden en sullen wezen altois hoer byer te halen van enen brouwer, dair zy hoerre byeren van halen" (Brouwers-gilde n°. 35) (1477).
9) Brouwers-gilde n°. 35.
10) Brouwers-gilde n°. 50, vgl. ook n°. 51.

halve over loon en arbeidsduur ontbreekt, op eene enkele uitzondering na, nagenoeg elk gegeven, — waaruit valt af te leiden, dat de geschillen tusschen beide partijen door de oudermannen van het gilde volgens gewoonterecht beslist zijn geworden en er hiervan geene codificatie heeft plaats gehad. De meesters zullen wel de invloedrijkste leden van het ambacht geweest zijn. Hun invloed op het stadsbestuur, gepaard aan het ontbreken van eene organisatie der gezellen, heeft zeker medegewerkt tot versterking van de positie van den meester. Wel wordt er eene enkele maal melding gemaakt van eene beweging der wevers ter verkrijging van hooger loon, doch deze beweging was blijkbaar slechts spontaan en bleef ook tot dat gilde beperkt.

Vaststelling van een maximalen arbeidstijd treft men aan bij verschillende gilden, doch deze werd hoofdzakelijk ingevoerd met het doel om hierdoor de te strenge concurrentie onder de meesters te keeren en niet om aan den arbeider eene betere positie te verschaffen. Bepalingen in dien geest hebben wij dus behandeld naar aanleiding van de maatregelen tegen te groote concurrentie. Alleen zij hier vermeld, dat de arbeidstijd bepaald werd bij de linnenwevers, de wolwevers, de riemsnijders, de bijlhouwers en de smeden, en wel wisselende tusschen 13 en 15 uren [1]).

Een loonstandaard vindt men bij de linnenwevers [2]), de wolwevers, de timmerlieden en de metselaars. Bij de wolwevers werd de bepaling van het standaardloon opgedragen aan den waardijn [3]), terwijl de raad het voor de timmerlieden en metselaars vaststelde op het loon, dat zij sedert 25 jaren genoten hadden [4]). Waar geen vast loon bepaald was, waren partijen geheel vrij, doch moesten het daarover eens zijn vóór den aanvang van den arbeid, daar de huur eerst als bindend werd beschouwd, wanneer het loon was vastgesteld [5]). Het zich aaneensluiten van de wevers ten einde opslag van loon te bedingen, lokte eenige verbodsbepalingen tegen hen uit, waarin tegen de volders, die anderen met bedreiging

1) Zie hierboven bladzijde LXXI noot 9.
2) Gildeboek der linnenwevers dd. 27 November 1559.
3) Wolwevers-gilde n°. 19 art. 2 (1474), n°. 26 art. 49 (1487).
4) Deel I n°. 48 (1490).
5) Smeden-gilde n°. 1 art. 28 (z. j.), n°. 42 art. 18 (1538).

daartoe zochten te bewegen, zelfs de doodstraf werd bepaald [1]). Werd door een meester werk beloofd, dan moest hij deze belofte gestand doen of althans het loon voor eenen dag betalen [2]). Had de meester hetzelfde werk aan meerdere knechts toegezegd, dan moest hij het laten verrichten door hem, dien hij het eerst had aangenomen [3]). Wederkeerig was de knecht, die zich aan meerdere meesters tegelijk had verhuurd, het loon van een dag verschuldigd aan den meester, dien hij in den steek liet, terwijl hij aan het gilde eene boete van vier stuivers moest betalen [3]). Bij de „wyester" of „ofsteker" was de boete voor den meester of den knecht, die in gebreke bleef, bepaald op 5 schellingen [4]).

Het zelf weder knechts in dienst nemen was bij de riemsnijders aan de knechts verboden [5]).

Over den duur van het dienstcontract vindt men geene gegevens; alleen blijkt, dat de linnenwevers het werk niet mochten verlaten tusschen Lichtmis en Buurkerkmis [6]), zoodat het waarschijnlijk is, dat bij dit gilde bij het halfjaar gehuurd werd. Tegen het ontijdig verlaten van het werk werden bij verschillende gilden straffen bedreigd. Bij de linnenwevers werd dan het loon verbeurd [6]); — bij de drapeniers moesten de knechts 10 of 12 dagen van te voren het werk opzeggen [7]) en was het verboden, om een weggeloopen knecht aan het werk te zetten, voordat hij zijn vorigen meester voldoening had gegeven [8]); — bij de volders mocht niet voor des Donderdags afgerekend worden, tenzij met toestemming van meester en knecht beiden [9]).

De knechts waren gehoorzaamheid en eerbied aan hunnen meester verschuldigd: wie zijn meester beleedigde of sloeg, mocht niet meer werken, totdat hij zich weder met hem verzoend had [10]), en den leerknaap, die zijn meester bestal voor

---

1) Wolwevers-gilde n°. 19 art. 3 (1474).
2) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 20 (1548).
3) Aldaar art. 21.
4) Wolwevers-gilde n°. 12 art. 11 (1414).
5) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 15 (1417).
6) Gildeboek der linnenwevers dd. 27 November 1559. De meester verloor burgerschap en gilde, als hij het voorschrift schond.
7) B.spr.b. dd. 26 April 1572 art. 15.
8) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 22 (1548).
9) Aldaar art. 32.
10) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 13 (1417).

eene waarde van 4 penningen, werd voor goed het werken verboden [1]). Bij de smeden werd diefstal gestraft met verbod van een jaar lang te werken, terwijl bovendien den meesters werd verboden, om den dief binnen dien tijd in dienst te nemen [2]). Mishandeling was natuurlijk ook verboden, zoowel aan den meester als aan den knecht; de meester werd in zulk een geval gestraft volgens het oordeel van het gilde [3]).

Voor de schade, door een knecht veroorzaakt, was de meester aansprakelijk [4]), die waarschijnlijk wederom op den knecht kon verhalen de schade of het verlies, door zijn toedoen geleden [5]). De meester was zelfs aansprakelijk voor overtredingen, door den knecht begaan, van voorschriften op de uitoefening van het bedrijf. Die aansprakelijkheid kon echter opgeheven worden, zooals bijv. bij de riemsnijders, waar bepaald was, dat de knechts voor het werken in verboden tijd zelf de boeten zouden te betalen hebben [6]).

Geschillen tusschen meester en knecht werden berecht door de oudermannen van het gilde, bijgestaan door 3 of 4 van de bekwaamste gildebroeders [7]). Van hunne beslissing stond hooger beroep open op de morgenspraak van het gilde, hiertoe door de oudermannen te beleggen [8]). De partij, die in het ongelijk werd gesteld, moest 3 ℔ was betalen, waarvoor de knecht, die het beroep instelde, borg te stellen had [9]). Bij geschillen over loon moest de klager de kosten voorschieten, die later door de verliezende partij gekweten werden [10]). De klager kon zelfs aan den ander het werk laten verbieden op boete van 2 stuivers per dag [11]). Over het algemeen was het

---

1) Aldaar art. 11.

2) Smeden-gilde n°. 1 art. 31 (z. j.). Ook bij de bijlhouwers werd den knaap, die zijn meester voor 4 penningen bestal, een jaar het werken verboden (Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 13) (z. j.).

3) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 12, waar in het algemeen bepaald wordt: „Voert waer enich meyster van onsen ambocht, die sinen knape mysdede, dat zoude hi dien knape beteren tots ghilden segghen".

4) Gildeboek (Archief Afd. II n°. 461) n°. 7 art. 12.

5) Naar analogie van het voor een leerling bepaalde. (Smeden-gilde n°. 49 (1412).)

6) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 40 (1417).

7) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 21 (1555), Smeden-gilde n°. 42 art. 20 (1538).

8) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 9 (14de eeuw?). Bij de smeden konden de meester en de knecht de zaak waarschijnlijk ook terstond voor de morgenspraak brengen (Smeden-gilde n°. 12 art. 1) (1486).

9) Smeden-gilde n°. 12 art. 1 (1486).

10) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 23 (1548).

11) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 23 (1548).

recht gelijk voor meesters en knechts, alleen werd de meester op zijn woord geloofd, behoudens tegenbewijs door den knecht [1]).

Eene organisatie der gezellen als in vele Duitsche steden, met eigen herbergen en herbergmeesters en met bemiddeling voor plaatsing van vreemde gezellen, ontbrak te Utrecht. Bij de linnenwevers vond deze bemiddeling plaats door den bode van het gilde, aan wien was opgedragen, de vreemde gezellen behulpzaam te zijn bij het zoeken naar werk [2]). Waarschijnlijk gold dit ook bij andere gilden, doch bewijs hiervoor ontbreekt [3]).

---

f. *Einde van het lidmaatschap en beperking in de rechten als lid van het gilde.*

Het lidmaatschap van het gilde eindigde bij overlijden, door vrijwilligen afstand, door verlies van het burgerschap, — waardoor eo ipso het lidmaatschap van het gilde werd verloren, — en door ontzetting uit het lidmaatschap in bijzondere gevallen.

De eerste vorm is het normale geval, doch het kon natuurlijk ook voorkomen, dat men, lid geworden van een gilde, het lidmaatschap opzegde b.v. om een ander gilde te winnen. Een voorschrift daaromtrent vinden wij bij de wolwevers, waar de knecht, die een gildebroeder had verlaten om te gaan werken bij een linnenwever, een stuiver boete moest betalen aan het gilde, wanneer hij later tot het wolwevers-vak wilde terugkeeren. Verwisseling van gilde kon echter ook van hooger hand worden bevolen, gelijk in 1433 de vleeschhouwers over verschillende gilden werden verspreid en in 1561 den smeden gedreigd werd, de speldenmakers bij het riemsnijdersgilde te zullen indeelen. Bij zulk eene gedwongen verwisseling werd geen gildegeld geëischt.

---

1) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 21 (1550).

2) Gildeboek der linnenwevers dd. 9 Mei 1552.

3) Wel blijkt (Deel I n°. 47), dat het aannemen van werkkrachten in 1465 ook geschiedde op het Buurkerkhof; dit werd toen verboden, terwijl de Mariaplaats als arbeidsbeurs werd voorgeschreven. Onzeker is het echter, of dit alleen gold voor landbouwers en losse knechts dan ook voor gezellen.

Waar het gilde verloren werd door verlies van burgerschap, meest altijd om politieke redenen, kon men het weder winnen, wanneer men het burgerschap herkregen had. Enkele malen werden ballingen bij hunne terugroeping tevens in hunne volle rechten als gildebroeders hersteld en werd dus de verbanning met al hare gevolgen gecasseerd. Daar het herstel in de rechten als gildebroeder soms uitdrukkelijk vermeld wordt bij de terugroeping uit de ballingschap, mogen wij vermoeden, dat men niet als gildebroeder werd hersteld en dus het gilde opnieuw moest winnen, waar die teruggave niet uitdrukkelijk vermeld wordt.

Als redenen voor ontzetting uit het lidmaatschap worden opgegeven, dat iemand was „beruft van simpele zaicken off van ondaet off van verrade off meneedich" [1]), of, gelijk het bij de riemsnijders genoemd wordt, „beruft van diefte, van moerde, van verrade, van meenedich" [2]); in het algemeen gaf elke handeling, waardoor men den goeden naam van zijn gilde te schande maakte, daartoe aanleiding [3]).

Naast de ontzetting uit het gilde kende men ook beperking in de rechten als lid van het gilde. Deze was tweeërlei: de uitoefening van het bedrijf kon voor korter of langer tijd verboden worden, zonder dat men daarom in zijne politieke rechten beperkt werd, en men kon alleen zijne stem in het gilde verliezen, zonder hierdoor het recht tot uitoefening van het bedrijf te verliezen. Het eerste wordt door ons behandeld onder de straffen in het hoofdstuk over de rechtspraak over gildezaken; terwijl wij voor het tweede verwijzen naar de behandeling van de gilden als politieke vereenigingen.

---

1) Marslieden-gilde n°. 15 art. 2 (z. j.).
2) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 49 (1417).
3) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 12 (z. j.).

III. Bestuur van het gilde.

a. *De oudermannen.*

Gelijk alle georganiseerde vereenigingen hadden de gilden een bestuur, dat de innerlijke aangelegenheden regelde en het gilde naar buiten vertegenwoordigde. Dit bestuur bestond voor elk gilde uit twee oudermannen, welke naam reeds voorkomt in het reeds vermelde charter van 1267, waarin gesproken wordt van de „oudermanni confraternitatum" [1]), en daarna geregeld gebezigd wordt, totdat onder Karel V met den politieken invloed der gilden ook deze benaming voor hun bestuur verdwijnt en zij onder den elders meer gebruikten naam van „dekens" worden aangeduid [2]). Slechts eenmaal wordt een andere naam vermeld en wel in een charter van 1498, waarin sprake is van „magistri et procuratores pro tempore sertorum" [3]), terwijl in het Liber Albus naast de twee oudermannen van het vleeschhouwers-gilde twee „voerraetsmanne" vermeld worden [4]).

De oudermannen werden door de gildebroeders in de morgenspraak gekozen [5]). De raad oefende geenen invloed op de keuze uit en beperkte zich tot het stellen van enkele regels, die de verkiesbaarheid begrensden. Zoo werden de molenaars, die in de stadsvrijheid woonden, uitgesloten uit den raad [6])

1) Zie boven bladz. XV.

2) In de ordonnanties van na 1528 wordt gesproken van „die dekens, welke oudermans geheten plegen te worden" (bv. Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 5) (1542). Waarschijnlijk deed Karel V met opzet den ouden naam veranderen, om de herinnering aan de vroeger zoo machtige stelling der gilden te doen verdwijnen.

3) Zie het charter dd. 4 December 1498 in de archieven der gilden (opgenomen in het gemeentearchief) n°. 4.

4) Vleeschhouwers-gilde n°. 1 artt. 6 en 9 (14de eeuw).

5) Zie de voorschriften op de raadskeuze in deel I.

6) Molenaars-gilde n°. 2 art. 4 (1435).

en werden in 1403 na den oorlog met Arkel de leden van de overwonnene partij niet verkiesbaar verklaard [1]). De algemeene regels omtrent de verkiesbaarheid waren in de gildenbrieven opgenomen; zoo bepaalde die van 1341, dat iemand niet verkiesbaar was, „hi en si volle ghildebroeder, of hi en voer dat ghilde mitter hant, of hi en hebt ghevoert, oft en si hem aengheerft van sinen ouders, diet ghevoert hebben, oft en si hem aengheboren" [2]). Bovendien werd de leeftijd van 30 jaar geëischt [3]).

Bij de barbiers, die, ofschoon behoorende tot het wantsnijders-gilde, vele vrijheden genoten en ten opzichte van de innerlijke regeling nagenoeg met de gilden gelijkstonden, waren de bevoegdheden van de oudermannen opgedragen aan twee busmeesters, die ten opzichte van de leden met nagenoeg gelijke macht waren bekleed als elders de oudermannen [4]).

De oudermannen werden gekozen voor een jaar en legden bij de aanvaarding van hun ambt een eed af [5]).

De werkkring van de oudermannen moet in twee hoofdafdeelingen gesplitst worden: het bestuur van het gilde als bedrijfsvereeniging en de vertegenwoordiging van de politieke macht van het gilde. In deze laatste hoedanigheid was hun voor een groot deel de feitelijke uitoefening dier macht opgedragen: zij kozen langen tijd den raad en de overste oudermannen, die met de twee burgemeesters het college der vier „oversten" vormden, hadden invloed op de raadsbesluiten en de regeling der stedelijke financiën en hadden eenige administratieve en rechterlijke bevoegdheden van algemeenen aard. Dit alles zullen wij behandelen in het hoofdstuk over de gilden als leden der gemeenschap en als politieke vereenigingen; hier zullen wij ons bepalen tot bespreking van het bestuur van het gilde als bedrijfsvereeniging.

Aan de oudermannen was opgedragen:

1. het toezicht op de naleving van de keuren van het

---

1) Deel I n°. 204 (1403). Evenzoo in 1433 de gebannenen en voortvluchtigen „ruerende van den opstaen, dat geweest is van bisscop Zweder van Culenborch" (Deel I n°. 123).

2) Deel I n°. 111 art. 8 (1341), n°. 163 art. 8 (1456).

3) Deel I n°. 128 art. 9 (1455).

4) Barbiers n°. 13 art. 1 (1498), n°. 17 artt. 1, 14, 15 en 17 (1545).

5) Deel I n°. 126 art. 2 (1450); de eed wordt medegedeeld in Muller Rsbr. Deel I blz. 387.

gilde en het recht van vervolging bij overtreding [1]). Het innen der daarbij geslagene boeten geschiedde onder hun toezicht door de busmeesters [2]);

2. de handhaving van de orde in de morgenspraak [3]) en in de jaarlijksche feestelijke bijeenkomsten van het gilde [4]);

3. de berechting van geschillen tusschen de gildebroeders onderling;

4. het afnemen van de gildeproef en het aannemen van nieuwe gildeleden;

5. de benoeming van en het toezicht op de beambten van het gilde;

6. het beheer van de financiën van het gilde;

7. de verdediging van de rechten van het gilde naar buiten;

8. het toezicht op de vervulling der plichten, door het stadsbestuur aan de gildebroeders opgelegd.

1. Toezicht op de naleving van keuren van het gilde en berechting der overtreders.

Het toezicht op de naleving der keuren van het gilde was een noodzakelijk uitvloeisel van de bevoegdheid der gilden,

---

1) Smeden-gilde n°. 7 art. 4 (1472).

2) Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 1 (1472), Smeden-gilde n°. 7 art. 8. Bij de bijlhouwers mochten de gildebroeders, bij afwezigheid der oudermannen, zelven de boeten uitpanden op het niet komen „tot eenen dode ghildebroeder ofte gildesuster" (Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 2). De panden werden bewaard tot 14 dagen na O. L. V. Lichtmis en dan, zoo zij niet ingelost waren, verkocht (Smeden-gilde n°. 1 art. 48) (z. j.).

3) Zij bekeurden bv. den gildebroeder, die zonder hun verlof in de morgenspraak het woord voerde (Marslieden-gilde n°. 9 art. 2) (14de eeuw?) en die, na hun verbod, voortging „onlust" te maken (Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 3) (14de eeuw?). In later tijd konden de dekens der linnenwevers op een heel of half vat bier de gildebroeders „contrarolleren", die anderen „rebellicken" of „met onbehoorlijcke woerden ende wercken" toespraken of misdeden (Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 34) (1550); evenzoo Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 25) (1555).

4) Zij hadden dan het recht het geven van een vat bier als boete op te leggen: Barbiers n°. 17 art. 45 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 28 (1540), Bakkers-gilde n°. 20 art. 24 (1539), Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 34 (1550), Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 20 (1539), Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 25 (1555), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 32 (1540), Gildeboek der smeden dd. 16 April 1550 art. 10: „Item tot allen tijden als die gildebrueders van den voirscreven smede-gilde te samen teeren, zoe en zall nijemant den deeckens ofte enige goede gildebrueder rebellicken noch mit onbehoirlicken woirden ende wercken toespreecken ende misdoen. Ende indien bij ijemant sulcx geviele ende bewijselicke waere, zoe sellen die deeckens denselven moegen contrarolleren op een vat biers ofte een halff vat nae gelegentheijt der saecken; ende bij gebreecke van willige opleggingе zel men alsdan den brueckigen tselve doen uuijtpanden, behouden altoes ende onvermindert die schout van Keyserlicke Majesteyts wegen ende deser stadt hoer recht".

om regelen, welke rechtskracht bezaten, voor hun bedrijf vast te stellen; het wordt dan ook slechts hier en daar uitdrukkelijk vermeld, doch blijkt uit verschillende bepalingen. Uitdrukkelijk werd aan de betrokken oudermannen opgedragen het toezicht op het gewicht van het brood bij de bakkers [1]), op het geregeld afwerken bij de linnenwevers [2]), op de grootte van de tegels bij de steenbakkers [3]) en van de turfzakken bij de zakkendragers [4]), en op het werk van de riemsnijders [5]), de goudsmeden [6]) en de messenmakers [7]).

Enkele malen wordt het toezicht nader omschreven. In het linnenwevers-gilde was aan de oudermannen niet slechts de inspectie opgedragen van de weefgetouwen, doch was het later ook verboden, zonder hunne voorkennis getouwen te verkoopen of te verhuren [8]). De inspectie bij de riemsnijders

1) Bakkers-gilde n°. 12 (1478): „onse oudermans, daer zy quamen om dat broet te wegene *na der gewoente*".

2) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 14 vlg. (1550).

3) Steenbikkers-gilde n°. 3 (1495).

4) Zakkendragers n°. 6 (1516).

5) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 33 (1417): „Voert yemant, die ter mercte of op kermissen voere mit zinen wercke, die zelt laten bezien onsen ouderman ofte onsen bussemeysters, eer hi besloeghe".

6) Ordonnantie op de goudsmeden dd. 13 April 1551 in het Gildeboek (Archief Afd. II n°. 461, deel II n°. 7) art. 17: „Item dat die deeckens ende gesworenen van den gout- ende silversmeden-ambachte, elcke in de stadt van hoere residentie, alle werck, tsy dat die binnen dierselver stadt sijn gewrocht off aldaer van buyten gebracht, zoewel op vrye als onvrye plaetsen sullen neerstelijck ondersoecken ende visiteren, off die zijn oprecht ende achtervolgende der ordonnantie ende den alloye voorseyt gewrocht off te coope gebrocht geweest off niet".

7) Gildeboek der smeden dd. 22 April 1545 art. 6: „Item soe sell voertaen een ijegelick messmaker, die der stadts wapen vueren will, onder sijn teijcken smeden sijn stoff groot off cleijn, dair sij die koerstoff mede voldoen willen, soe goet off beter dan dat stoff is, dat in der smeden gilden kist leijt, dat een prueff is, mer niet arger, bijt verboeren van sijn stoff ende daertoe telcker reijse van thien stuvers tottet gilden behoeff. Ende dit sellen die dekens in der tijt mitte koermeijsters moegen doen, als hem des gelieven sell. Ende wije nu der stadt wapen als voerscreven van de gildebrueders in der tijt onder sijn teijcken niet en set, die en is niet gehouden in de koerstoff voergeruert".

8) Gildeboek der linnenwevers dd. 13 Augustus 1579: 1°. „Die raet heeft geaccordeert ende belieft den gemeen gildebrueders van den lijnnewever-gilde, ten eynde dat der goeder luyde werck nyet verdorven en worde duer quade reeschap van tauwen enz.: alse dat van nu voirtan gene gildebrueders enige oude ofte nyeuwe touwen ende alle ander gereetschap daertoe dienende en sullen mogen vercopen noch verhueren dan alleen by kennisse van de dekens. Ende alzulcke touwen ende ander reeschap, by kennisse van de dekens vercoft ofte verhuert zynde, indien den coper op zyn behoerlicke betaildach deselve nyet en betailden ende den vercoper voldede, soe zullen de deeckens denselven coper ende quade betailder zyn werck mogen verbieden, totter tijt toe dat hy den vercoper vernuecht ende voldaen sal hebben. Ende die deeken, die dit geboth doet, sal hebben voor zyn loon enen stuver, te betalen by dengenen, die in onrecht blyft".

was beperkt tot het werk, dat ter markt of naar de jaarmarkt gebracht werd [1]), en diende dus vooral om de eer van het gilde naar buiten op te houden. Van de messenmakers waren de bij het instellen der keuring reeds gevestigde meesters daarvan vrijgesteld, doch het was hun verboden het stadswapen op hunne messen te slaan, wanneer zij zich aan dat toezicht onttrokken [2]).

De dekens der smeden moesten tweemaal per jaar bij alle goudsmeden rondgaan; zij hielden toezicht met de door het gilde gekozen gezworenen [3]), aan wie vroeger (reeds circa 1382) dit toezicht alleen was opgedragen [4]).

De bevoegdheid, bij de linnenwevers en de wolwevers aan de dekens toegekend, om bij vorst het werk te verbieden [5]), valt mede onder de hier besprokene werkzaamheden der oudermannen.

Gelijk uit de aangehaalde plaatsen blijkt, was deze bevoegdheid aan de oudermannen niet slechts door de gilden toegekend ter verzekering van de door het gilde gemaakte keuren, maar werd hun ook door den raad menigmaal het toezicht op de door hem voor een gilde vastgestelde verordeningen opgedragen [6]).

Een uitvloeisel van dit toezicht was het recht om ten allen tijde de werkplaatsen binnen te treden [7]), terwijl zij bij de goudsmeden zelfs met geweld kisten enz. konden doen openen [8]).

De aan de oudermannen opgedragen rechtspraak over overtredingen van de gildekeuren wordt op verschillende plaatsen vermeld, o.a. wegens de volgende strafbare feiten: het houden van te veel leerjongens [9]), het laten werken door personen,

---

2°. „Item die dekens zullen van nu voirtan alle jaers eens tenminste omgaen ende visiteren alle de tauwen, ende die zy quaet bevynden, doen repareren, sulex dat se goet ende ganckaftich zyn".

1) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 33 (1417).

2) Vergelijk noot 7 op bladzijde LXXXIV.

3) Gildeboek (Archief Afd. II n°. 461) deel II n°. 7 artt. 17 en 18 (1551)

4) Smeden-gilde n°. 47 art. 15 en n°. 52 artt. 18 j°. 15.

5) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 19 (1550), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 28 (1548).

6) Bakkers-gilde n°. 12 (1478), Bijlhouwers-gilde n°. 25 (1466).

7) Voor de keurmeesters vindt men dit soms uitdrukkelijk bepaald (Snijders-gilde n°. 18 art. 18) (1540), ook voor „onse raitsheeren" (Brouwers-gilde n°. 40) (1492); en evenzoo voor de gezworenen (Smeden-gilde n°. 50 art. 17) (1433).

8) Volgens de ordonnantie op het snijders-gilde (n°. 18 art. 18) volgde slechts boete voor hem, die tegen de ordonnantie gehandeld had en den toegang had geweigerd.

9) Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 2 (1454).

die men daartoe niet gebruiken mocht [1]), het werken buiten den gestelden werktijd [2]), het treden in eens anders werk voordat deze is voldaan [3]), het niet betalen van goed gekocht op eene door het gilde gehoudene veiling [4]).

In vele gevallen was naast de oudermannen aan speciaal daartoe benoemde keurmeesters het toezicht op de naleving der keuren opgedragen [5]).

Tweemaal vindt men aan de gildebroeders zelven het recht van bekeuring gegeven, te weten bij de tinnegieters [6]) en, voor het bekeuren van nalatige keurmeesters, bij de smeden [7]).

Door de gilde-ordonnanties van na 1528 werd voor het innen der boeten de toestemming van den schout vereischt [8]).

2. Handhaving van de orde in de morgenspraak en de andere bijeenkomsten van het gilde.

Dit onderwerp wordt door ons behandeld naar aanleiding van de morgenspraak, waarheen wij dus hier verwijzen.

3. Berechting van geschillen tusschen de gildebroeders onderling.

De uitspraak der oudermannen in geschillen tusschen gildebroeders onderling was bindend voor de partijen [9]); alleen bij de marslieden en de oude-wantsnijders wordt een hooger beroep op het geheele gilde in de morgenspraak vermeld, doch wordt tevens eene extra-boete bepaald voor hem, wiens beroep ongegrond wordt verklaard [10]). Ook van het gilde schijnt appèl op de gemeene oudermannen of den raad mogelijk te zijn geweest, althans bij de oude-wantsnijders wordt eene boete gevorderd van hem, „die daerboven opt huys ghinghe ende vellich daer worde" [11]).

---

1) Smeden-gilde n°. 1 art. 37 (z j.).
2) Smeden-gilde n°. 1 art. 16.
3) Smeden-gilde n°. 1 art. 35.
4) Smeden-gilde n°. 3 (1452).
5) Gildeboek der linnenwevers dd. 8 Febr. 1557, Riemsnijders-gilde n°. 3 art. 4 (1507), Smeden-gilde n°. 50 artt. 17 en 18 (1433).
6) Smeden-gilde n°. 23 art. 5 (1517).
7) Smeden-gilde n°. 1 art. 22, n°. 42 art. 14 (1538).
8) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 24 (1542), Snijders-gilde n°. 18 art. 29 (1540), Bakkersgilde n°. 20 art. 26 (1539), Molenaars-gilde n°. 15 art. 21 (1540), enz.
9) Smeden-gilde n°. 1 art. 35: wie hun uitspraak niet volgde, verviel in eene boete.
10) Marslieden-gilde n°. 12 (14de eeuw?), Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 9 (14de eeuw?).
11) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 9.

Bij de marslieden wordt herhaaldelijk het getuigenbewijs vermeld [1]).

Van de geschillen was alleen eene procedure over zware verwonding aan de rechtspraak der oudermannen onttrokken [2]).

Tot de geschillen, welke aan hunne jurisdictie onderworpen waren, behooren voornamelijk:

a. de geschillen tusschen meester en knecht, bv. over het niet of te laat op het werk komen [3]), het niet laten verrichten van toegezegd werk [4]), het loon en de betaling daarvan [5]). Bij geschillen over loon konden zij èn aan den meester èn aan den knecht tijdelijk het werken verbieden [6]). Bij de riemsnijders werden de oudermannen bij deze rechtspraak bijgestaan door drie of vier van de bekwaamste gildebroeders [7]);

b. geschillen tusschen producenten en consumenten over de hoedanigheid van de door den afnemer geleverde grondstof [8]), de hoedanigheid, te late oplevering en onderbreking van het werk [9]).

Eene uitzondering op deze regeling vindt men bij de oude-wantsnijders, waar de hoedanigheid van het werk stond ter beoordeeling van twee gildebroeders [10]).

4. Het afnemen van de gildeproef en het aannemen van nieuwe leden.

De werkzaamheden der oudermannen met betrekking tot deze beide onderwerpen vindt men behandeld bij de vereischten voor het lidmaatschap en kunnen dus hier onbesproken blijven. Alleen zij vermeld, dat de oudermannen bij het afnemen van de proef soms werden bijgestaan door eenige deskundige gildebroeders, doch steeds zelven de beslissing

1) Marslieden-gilde n°s 6, 7, 8, 10 en 15 (14de eeuw?).

2) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 1 (14de eeuw?), B.spr.b. dd. 1407 fol. 65 verso.

3) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 21 (1548), Bijlhouwers-gilde n°. 8 art. 2 (z. j.).

4) Wolwevers-gilde n°. 33 artt. 20 en 23.

5) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 21 (1550), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 32.

6) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 21 (verbod voor den meester), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 23 (verbod voor meester en knecht). Vgl. Bijlhouwers-gilde n°. 8 art. 2 (z. j.) (verbod voor een houtzager, die zijn plicht niet vervulde tegenover een bijlhouwer).

7) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 21 (1555) (over het te werk stellen van een knecht, voordat zijn dienst bij een anderen meester is afgeloopen).

8) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 17.

9) Linnenwevers-gilde n°. 6 artt. 13, 14 en 16.

10) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 4.

behielden. Ook bepaalden de dekens het bedrag van het gildegeld, wanneer daarvoor slechts een maximum was vastgesteld [1]).

5. Benoeming van en toezicht op de beambten van het gilde.

De aanstelling van de beambten van het gilde was doorgaans opgedragen aan de oudermannen. Dit wordt o. a. vermeld van den busmeester en de keurmeesters van de linnenwevers [2]), den busmeester der marslieden [3]), de twee keurmeesters van de riemsnijders [4]), de procuratoren van de broederschap der bijlhouwers [5]) en verschillende beambten van het smeden-gilde [6]); de busmeester der smeden werd echter door de gildebroeders zelven gekozen [7]). Over opname in het gasthuis der smeden beslisten de oudermannen met den busmeester [8]), en met hem konden zij opgenomenen wegens wangedrag uit het gasthuis verwijderen [9]).

6. Beheer van de financiën van het gilde.

De oudermannen voerden het beheer over de financiën van het gilde [10]), tenzij dit, zooals in 1512 bij de smeden, speciaal aan den busmeester was opgedragen [11]). De financiën van zelfstandig aan het gilde verbonden vereenigingen, zooals de broederschappen en het Eloyen-gasthuis, stonden onder het beheer van de daarover gestelde procuratoren en den gasthuismeester [12]).

Overdracht van eigendommen van het gilde geschiedde gewoonlijk door de oudermannen, behalve bij het boterliedengilde, waar bv. in een transport dd. 1428 speciale gemachtigden daarvoor optreden [13]). Voor de vervreemding hadden

1) Snijders-gilde n°. 18 art. 1 (1540), Bakkers-gilde n°. 20 art. 1 (1539), Molenaars-gilde n°. 15 art. 1 (1540). Zoo bepaalden zij ook de geringe bijdrage, door de kleine marskramers aan het marslieden-gilde verschuldigd (Marslieden-gilde n°: 30 art. 31) (1541).

2) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 33 (1550), Gildeboek der linnenwevers dd. 8 Februari 1557.

3) Marslieden-gilde n°. 27 (1521).

4) Riemsnijders-gilde n°. 3 art. 4 (1507).

5) Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 7 (1444).

6) Smeden-gilde n°. 7 art. 5 (1472).

7) Smeden-gilde n°. 7 art. 6.

8) Smeden-gilde n°. 22 art. 4 (1517).

9) Smeden-gilde n°. 24 (1517).

10) Marslieden-gilde n°. 13 (14de eeuw?).

11) Smeden-gilde n°. 28 (1502). Vergelijk ook de paragraaf over de financiën van het gilde.

12) Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 7, Smeden-gilde n°. 22 art. 1.

13) Boterlieden-gilde n°. 4 (1428).

zij steeds machtiging noodig van het gilde [1]). Voor onbelangrijke bedragen was hun soms meerdere vrijheid gelaten [2]).

Bij het eindigen van hun beheer deden de oudermannen rekening en verantwoording binnen een bepaalden termijn [3]). Bij nalatigheid hierin vervielen zij in eene boete, die meestal per dag berekend werd [4]). Hadden zij ontvangsten onvermeld gelaten, zoo moesten zij bezweren dit zonder opzet gedaan te hebben, terwijl zij anders beboet werden [5]); voor heimelijk gemaakte kosten waren zij met eigen beurs aansprakelijk [6]).

In de ordonnanties, welke de gilden na de overdracht der temporaliteit ontvingen, werd den oudermannen bevolen, om jaarlijks aan den schout eene lijst over te leggen van de geslagen boeten, waarvan aan den keizer of de stad een gedeelte toekwam; en om die gelden over te dragen, op straffe van anders tot betaling van het dubbele bedrag verplicht te zijn [7]).

7. Verdediging van de rechten van het gilde naar buiten.

Het verdedigen van de rechten van het gilde naar buiten, m. a. w. van het aan het gilde verleende monopolie tegen niet-gildebroeders, was aan de oudermannen bij verschillende bepalingen opgedragen. Uitdrukkelijk wordt het vermeld in de ordonnantie op de gilden dd. 1502 [8]).

Bij de marslieden vindt men hun speciaal opgedragen het toezicht dat geen ventgoed door vreemde kooplieden werd

---

1) De oudermannen der bijlhouwers mochten zelfs de kleinoodiën van het gilde niet uitleenen op verbeurte van hun gilde (Bijlhouwers-gilde n°. 13 art. 1) (1513); den dekens der linnenwevers werd in 1550 uitdrukkelijk verboden „der gilden incomen ende goet" te verbrenghen ende verberghen, op arbitraele correctie des raets" (Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 25).

2) Marslieden-gilde n°. 13 art. 1 (14de eeuw?) (tot 5 schellingen), Smeden-gilde n°. 1 artt. 38, 42, 43 en 45 (z. j.).

3) Bij de bijlhouwers op de feestelijke bijeenkomst op St. Jozefsdag (Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 30, (1540), bij de barbiers binnen eene maand (Barbiers n°. 17 art. 37, (1545), bij de wantsnijders binnen 3 maanden (Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 21) (1542) en bij de riemsnijders binnen het jaar (Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 24) (1555).

4) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 21 (1542), Barbiers n°. 17 art. 37 (1545) (de busmeesters), Bijlhouwers-gilde n°. 10 (1502), n°. 20 art. 30 (1540), Smeden-gilde n°. 1 art. 49.

5) Deel I n°. 38 (1490).

6) Barbiers n°. 17 art. 38.

7) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 24, Snijders-gilde n°. 18 art. 29 (1540), Bakkers-gilde n°. 20 art. 26 (1539), enz.

8) Deel I n°. 20 art. 6.

ter markt gebracht. Zij hadden de overtreding te constateeren en bij schout en burgemeesters aan te brengen, die de zaak zouden berechten [1]).

Dergelijk toezicht werd hun o. a. opgedragen bij de bakkers, de molenaars, de linnenwevers, de wolwevers, de oude-wantsnijders, de riemsnijders, de bijlhouwers, de smeden en de zadelaars.

Bij de smeden was het handhaven van het monopolie aan de hiervoor benoemde keurmeesters toevertrouwd [2]).

8. Toezicht op de vervulling der plichten, door het stadsbestuur aan de gildebroeders opgelegd.

Ook dit toezicht was aan de oudermannen opgedragen. Zoo moesten de gildebroeders bij het te velde trekken aan hen verlof vragen [3]), en bepaalden de oudermannen de plaats, waar het gilde moest aantreden, wanneer het stadsleger met den stadswimpel uittrok [4]); de vaandeldrager van het gilde werd door hen benoemd [5]).

Aan hen was opgedragen de handhaving van de orde onder de gildebroeders tijdens tocht en waak [6]); de duur van de waak werd door hen bepaald [7]). Zij waren aansprakelijk voor de nalatigheid van de leden van hun gilde, die niet opkwamen in de waak [8]); zij pandden hunne gildebroeders, die 's winters verzuimden het hakken van bijten in den gilde-slag [9]); zij pandden hen wegens verzuim bij de verplichte wapening en bij de waak [10]). De nalatige schepenen, raden en oudermannen van den nieuwen raad, die weigerden hunne boete te betalen, werden echter niet door de oudermannen maar door den busmeester van den raad gepand [11]).

---

1) Gildeboek der maralieden dd. 20 Juli 1552 art. 3.

2) Smeden-gilde n°. 1 art. 46 (z. j.).

3) Marslieden-gilde n°. 15 art. 3 (14de eeuw?). In hunne afwezigheid moest men den raden verlof vragen (Smeden-gilde n°. 1 art. 21). In 1402 werd den oudermannen deze bevoegdheid tijdelijk ontnomen (Deel I n°. 61).

4) Smeden-gilde n°. 1 art. 33.

5) Smeden-gilde n°. 1 art. 32.

6) Deel I n°. 57 art. 1 (1387), Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 3 (14de eeuw?).

7) B.spr.b. dd. 1390.

8) Deel I nos. 89—91 (1514—1519).

9) Deel I n°. 98 (1511).

10) Deel I nos 82 en 84 (1483).

11) Deel I n°. 68 (1437).

Aan het bekleeden van het ambt van ouderman waren alleen eenige emolumenten doch was geen salaris verbonden. De eer en invloed, aan het ambt verbonden, wogen voldoende op tegen de zorgen, en, mocht de lust tot aanvaarding ervan ontbreken, dan had men tegen de onwilligen nog altijd een wapen in de boete, waarin zij vervielen, die weigerden eene hun opgedragen betrekking in het gilde te bekleeden.

De emolumenten, welke den oudermannen ten deel vielen, waren voornamelijk: 1. vergoeding voor speciale werkzaamheden, 2. aandeel in de boeten en 3. eenige vereeringen, door het gilde geschonken.

Onder de vergoeding voor speciale diensten is te rekenen hun aandeel in de gelden, voor het afleggen van de proef verschuldigd [1]), en in het gildegeld [2]) en de vergoeding, door niet-leden van het gilde verschuldigd, wanneer zij de hulp der oudermannen inriepen [3]). Zij ontvingen een aandeel in de boeten, welke werden opgelegd wegens het onbevoegd uitoefenen van het bedrijf [4]). Vereeringen, soms in wijn, vindt men hun toegekend bij den jaarlijkschen maaltijd van het gilde [5]) en bij het afleggen hunner rekening en verantwoording [6]). Zulke vereeringen genoten zij bij het wantsnijders-gilde van wege de barbiers voor het afnemen van hunne gildeproef [7]) èn het verleenen van hulp, waar deze verlangd werd [8]). Bij andere gilden ontvingen zij jaarlijks eene waskaars en een paar

1) Snijders-gilde n°. 18 art. 9 (1540) (de dekens, de gezworenen en de bode ontvingen bij welslagen van den candidaat „tsavonts een maeltyt"); Gildeboek der smeden dd. 22 April 1545 art. 4.

2) Gewoonlijk 4 stuivers (Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 1 (1542), Barbiers n°. 17 art. 1 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 1 (1540), enz.) ook van hen, die niet het volle gildegeld betaalden (Wantsnijders-gilde n°. 30 artt. 2 en 3; Barbiers n°. 17 artt. 2 en 3; Snijders-gilde n°. 18 artt. 2 en 3; enz.). Bij de bijlhouwers werden bij de stichting der St. Jozefs-broederschap in 1444 „die vijff schelling van elcken niven gildebroeder ende leerknaepe, die tot deser tijt toe die oudermans gehadt hebben", toegekend aan de broederschap (Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 6); doch 10 jaar later werd dit geld weder aan de oudermannen teruggegeven (aldaar n°. 5 art. 1).

3) Linnenwevers-gilde n°. 6 artt. 15 j° 14 (1550) (voor het zorgen voor eene geregelde aflevering), Smeden-gilde n°. 3 (1452), n°. 42 art. 23 (1538) (voor het verbieden te werken bij wanbetaling) en Gildeboek der smeden dd. 22 April 1545 art. 1 (voor het deponeeren van de merken der messenmakers).

4) Barbiers n°. 4 art. 2 (1459) (voor de oudermannen van het wantsnijders-gilde).

5) Barbiers n°. 17 art. 43 (1545). Vergelijk Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 31 (1540).

6) Barbiers n°. 17 art. 43, Marslieden-gilde n°. 13 art. 3 (z. j.).

7) Barbiers n°. 5 art. 8 (1461), n°. 17 art. 8 (1545).

8) Barbiers n°. 5 art. 9.

handschoenen [1]), welke vereering volgens raadsbesluit dd. 1 Februari 1495 door de gilden ook moest gegeven worden aan hunne schepenen en raden [2]). Bij de smeden zien wij de oudermannen schadeloos gesteld voor de kosten van den maaltijd, dien zij na afloop van den plechtigen kerkgang op den dag voor St. Eloy aan hunne gildebroeders moesten geven [3]).

Voor de door de oudermannen ten behoeve van het gilde gemaakte onkosten konden zij van het gilde teruggave vorderen, voor zooverre deze veroorzaakt waren door handelingen, door hen binnen hunne competentie verricht [4]).

---

b. *De busmeester.*

Zooals wij reeds boven vermeldden, vond men bij eenige gilden een busmeester, meer speciaal belast met het geldelijk beheer. Deze wordt genoemd bij de marslieden [5]), de bijlhouwers [6]), de smeden [7]) en de zakkendragers [8]).

Zij volgden in rang terstond op de oudermannen en werden bij de smeden tegelijk met dezen in de morgenspraak gekozen [9]), doch bij andere gilden door de oudermannen benoemd [10]).

Hun werkkring was niet beperkt tot het beheer der geldmiddelen; zij stonden in het algemeen de oudermannen ter zijde [11]) en konden bij de oude-wantsnijders en de smeden o.a. verlof geven tot het aannemen van leerjongens [12]) en het in termijnen betalen van het gildegeld [13]).

---

1) Barbiers n°. 17 art. 41 (1545): „Item zoe zellen die geswoerens, busmeysters ende bode hebben hoir keertsen ende hantschoen nae der gewoenten, gelyck andere gemeen gilden doen". Zie ook Snijders-gilde n°. 18 art. 27 (1540).

2) In 1500 werd dit wederom afgeschaft: Deel I n°. 54 art. 4. In 1542 wordt dezelfde verplichting nog aan de wantsnijders opgelegd (Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 22).

3) Smeden-gilde n°. 7 art. 2 (1472).

4) Snijders-gilde n°. 18 art. 27 (1540).

5) Marslieden-gilde n°. 27 (1514).

6) Bijlhouwers-gilde n°. 13 art. 1 (1513).

7) Smeden-gilde n°. 7 artt. 5 vlg. (1472), n°. 28 (1502).

8) Zakkendragers n°. 11 artt. 1 en 8 (1551).

9) Smeden-gilde n°. 7 artt. 5 vlg.

10) Marslieden-gilde n°. 27.

11) Smeden-gilde n°. 22 art. 2 (1517), n°. 24 (1517).

12) Oude-wantsnijders-gilde n°. 1 art. 39 (1400), Smeden-gilde n°. 42 art. 10 (1538).

13) Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 19 (1548).

Zij deelden gewoonlijk met de oudermannen in de vereeringen van het gilde [1]), doch ontvingen slechts bij uitzondering een aandeel in de boeten. Bij de smeden genoten zij jaarlijks 6 ℔ van het gilde [2]).

---

c. *De bode van het gilde.*

Bij alle gilden wordt gewag gemaakt van een bode; deze post werd te Utrecht echter niet zooals in andere steden waargenomen door den jongsten gildebroeder maar door een vasten, hiertoe speciaal benoemden persoon. Misschien heeft zich doorgaans wel een gildebroeder daarvoor aangeboden wegens de niet geringe emolumenten, aan deze betrekking verbonden, maar nergens wordt voor den bode het lidmaatschap van het gilde als eisch gesteld [3]).

De bode werd voor het leven benoemd, behalve bij de bijlhouwers, waar hij slechts een jaar in functie was en niet kon worden herbenoemd, voordat gebleken was, dat hij zijne betrekking behoorlijk had waargenomen [4]). Ook bij de andere gilden kon wegens wangedrag steeds ontslag gegeven worden [5]).

Door het aanstellen van een vasten bode bereikte men een dubbel voordeel: de jongste gildebroeder toch was uit den aard der zaak weinig vertrouwd met de bijzondere aangelegenheden van het gilde en het was voor hem zeer bezwaarlijk, juist in den eersten tijd zijner vestiging zich niet geheel en al aan zijn eigene belangen te kunnen wijden. Om die reden werd dan ook later in andere steden tot aanstelling van een vasten bode besloten [6]).

De bode stond direct onder de bevelen der oudermannen

---

1) Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 31 (1540).

2) Smeden-gilde n°. 28 (1502).

3) In 1485 werd een bode van een gilde, die uit de stad geweken was, toegestaan weder in de stad te komen, doch hij moest „zyns dienst ofstaen, dat hy gheen bode wesen en zel in zyn gilde ende sel uter morgenspraick van zynen gilde bliven" (Deel I n°. 30); uit dit laatste zoude men geneigd zijn af te leiden, dat hij gildebroeder was.

4) Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 5 (1522).

5) Ook door den raad, vergelijk noot 3 hierboven.

6) Zoo bv. te Dordrecht op 22 December 1570 bij het Kuipers-gilde (Kuipersgildeboek Archieven der gilden n°. 471, fol. 13), waar voor deze verandering gelijke redenen genoemd worden.

en moest bij de bijlhouwers tweemalen per week bij hen en den busmeester gaan vragen, of zij ook opdrachten voor hem hadden [1]). Bij den rondgang van de proefmeesters werden dezen desverlangd door den bode vergezeld [2]).

De werkzaamheden van den bode waren zeer uitgebreid [3]): hij had de gildebroeders op te roepen voor de morgenspraak en voor de begrafenis van een gildebroeder en hen te dagvaarden, wanneer zij voor de oudermannen ontboden werden [4]). Ook had hij verschillende kennisgevingen aan de leden van het gilde te doen, zooals b.v. van de rijding aan de bakkers in de stadsvrijheid [5]), en ook rond te gaan om te onderzoeken, of geen onbevoegden het bedrijf uitoefenden. Het innen van de boeten en de doodschulden geschiedde door den bode en aan hem was gewoonlijk de bewaring toevertrouwd van de kleinoodiën en gereedschappen van het gilde [6]), waarvoor hij bij de riemsnijders en de bijlhouwers borg te stellen had [7]). Bij de smeden zorgde hij ook voor vuur en licht in den toren van het gilde en genoot hiervoor 5 ℔ per jaar [8]).

Eene jaarlijksche bezoldiging van den bode wordt slechts bij de smeden vermeld [9]); misschien werd hij bij de andere gilden benoemd op het genot van de emolumenten, aan de betrekking verbonden. Hij ontving bijdragen van de leerkinderen [10]) en de nieuwe gildebroeders [11]) en eene gratificatie voor het doen van kennisgevingen [12]) of bijzondere verrichtin-

---

1) Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 1 (1522).

2) Aldaar art. 8.

3) Eene uitvoerige instructie voor den bode vindt men bij de bijlhouwers (Bijlhouwers-gilde n°. 19).

4) Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 29 (1540).

5) Bakkers-gilde n°. 20 art. 21 (1539).

6) Riemsnijders-gilde n°. 5 (1514).

7) Riemsnijders-gilde n°. 5; Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 9 (dit mag men wel aannemen in verband met de hooge borgtocht).

8) Smeden-gilde n°. 7 art. 10 (1472).

9) Smeden-gilde n°. 2 (1432): jaarlijks 8 pond salaris en 20 pond voor zijne kleeding behalve de emolumenten.

10) Gildeboek der linnenwevers dd. 9 Mei 1552 (nl. 1 stuiver; de bode moest daarvoor alle 14 dagen bij de leden van het gilde rondgaan en „opsicht nemen opte aengecoemen leerkynderen", en tevens „die vremde knechts behulpelick wesen ende aenwysinge te doen omme aen een meyster te coemen"), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 17 (1548), Bijlhouwers-gilde n°. 5 art. 1 (1454).

11) Smeden-gilde n°. 13 art. 2 (1493) en de verschillende ordonnanties na 1528 artt. 1—3.

12) Bv. het oproepen voor de morgenspraak (Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 4) (1522), het noodigen ter begrafenis (Marslieden-gilde n°. 15 art. 8 (14de eeuw?), Bijlhouwers-gilde

gen [1]); de behoeftige leden van het gilde waren echter tot het geven van deze gratificatie niet gehouden [2]). Bij de smeden ontving hij kleeding, deelde in de voordeelen van de kolenmaat [3]) en genoot gedeeltelijke vrijstelling van den waakplicht [4]).

Gedurende de uitoefening van hunne functie droegen de boden een onderscheidingsteeken, soms zelfs eene volledige uniform: bij de bijlhouwers droeg de bode een tabberd van het gilde „van tweerley verwen", waarop bij bijzondere gelegenheden het embleem van het gilde (een zilveren bijl) gehecht werd [5]). Waar het gilde zich officieel vertoonde werd het steeds door den bode in vol ornaat voorafgegaan [6]).

d. *Overige beambten van het gilde.*

Behalve de oudermannen, de busmeesters en de boden treffen wij bij de gilden nog enkele andere ambtenaren aan; omtrent hen bevatten de bronnen niet veel, alleen blijkt het volgende.

De *keurmeesters* hadden te zorgen voor de naleving der keuren, door de overtreding daarvan te constateeren; de panding geschiedde echter door de oudermannen. Zij werden benoemd voor de handhaving der keuren in het algemeen of om te waken tegen het overtreden van een bepaald voorschrift [7]). Zij waren ondergeschikt aan de oudermannen, door wie zij gewoonlijk benoemd werden. Eene benoeming voor het leven

---

n°. 7 artt. 2 en 3 (1452), n°. 19 art. 4), het doen van „weeten" en „verboden" (Barbiers n°. 17 art. 31 (1545), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 29 (1540).

1) Bv. het bezorgen van het lijkkleed (Barbiers n°. 17 art. 29 (1545), Snijders-gilde n°. 18 art. 26 (1540), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 27 (1540), Zakkendragers n°. 11 art. 5) (1551). Bij de smeden ontving hij 10 stuivers per jaar voor zijne werkzaamheden ten behoeve der broederschap (Smeden-gilde n°. 13 art. 6) (1493).

2) Barbiers n°. 17 artt. 29 en 30; Bijlhouwers-gilde n°. 20 artt. 27 en 28.

3) Smeden-gilde n°. 2 (1432).

4) Smeden-gilde n°. 1 art. 41 (z. j.): in plaats daarvan moest hij „vueren ende lichten" (zorgen voor vuur en licht op den toren van het gilde).

5) Bijlhouwers-gilde n°. 19 artt. 3 en 4 (1522). Bij de smeden werd 20 pond 's jaars uitgetrokken voor de kleeding van den bode, de oudermans zouden daarvan laken koopen, „dat onse bode mit eren dragen mach" (Smeden-gilde n°. 2); blijkbaar had dus ook deze bode eene uniform.

6) Bijlhouwers-gilde n°. 19 art. 4.

7) Tegen het werken in verboden tijd bv. bij de riemsnijders (Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 21) (1417) en de bijlhouwers (Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 1) (1452).

vinden wij voor den „yserprover" bij de smeden [1]), die geen salaris doch emolumenten genoot [2]).

De *gezworenen* waren belast met het afnemen van de gildeproef of verleenden hunne medewerking, wanneer dit door de oudermannen geschiedde. De beslissing berustte in beide gevallen bij de oudermannen, die ook tijd en plaats daarvoor bepaalden [3]). Zij werden benoemd voor het leven [4]) of voor een jaar, tegelijk met de oudermannen [5]). Zij genoten geen salaris doch eenige emolumenten [6]). Bij de bijlhouwers werden zij proefmeesters genoemd [3]).

Verder worden genoemd de *waakmeesters* [7]), die op het vervullen van den waakplicht toezicht moesten houden, — de *leverancier van de was* bij de smeden [8]), die voor de levering van de was, o.a. voor de gildekaarsen, zorgdroeg, — de *drager van den wimpel van het gilde* [9]) en de *huismeester van het Eloyen gasthuis* bij de smeden [10]). Deze laatste voerde het beheer over de financiën van het gasthuis en mocht geen twee jaren achtereen dien post waarnemen [11]). Hij genoot voor zijn beheer twee Badensche guldens 's jaars, behalve wanneer hij zijne rekening niet deed binnen den daarvoor gestelden tijd [12]).

Ten slotte moet hier herinnerd worden aan *„der ouderman clerck"*, den secretaris van het college der gemeene oudermannen [13]).

---

1) Smeden-gilde n°. 39 (1443—1446).

2) De „yserprover" ontving „van elcken stic (nl. ijzer), dat hi proeft, een oude tuun" en jaarlijks op Kerstavond „een vlessche wyns van onse gilden goede" (Smeden-gilde n°. 1 artt. 54 en 55 (z. j.)).

3) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 17 (z. j.), n°. 20 art. 23 (1540).

4) Barbiers n°. 17 art. 40 (1545).

5) Snijders-gilde n°. 18 art. 15 (1540); en wel 4 „van der snyer ambocht" en 2 „van der droichsceerre ambocht".

6) Barbiers n°. 17 artt. 8 en 12 (1545), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 23 (1540).

7) Marslieden-gilde n°. 15 art. 7 (14de eeuw?): de waakmeesters moesten zelven waken. — Smeden-gilde n°. 1 artt. 9 en 10: zij waren volgens de eerste bepaling *niet*, volgens de tweede *wel* vrijgesteld van de waak; tenzij men het voorschrift „die sel waken" in art. 9 moet opvatten als: hij zal voor de waak zorgen.

8) Smeden-gilde n°. 37 (1457).

9) Smeden-gilde n°. 1 art. 32. Deze was gedurende zijn dienst vrij van de waak en genoot voor elken tocht „een myngelen wyns".

10) Smeden-gilde n°. 19 (1520) en n°. 22 (1517).

11) Smeden-gilde n°. 22 artt. 1 en 2.

12) Smeden-gilde n°. 19.

13) Oude-wantsnijders-gilde n°. 7 (1471).

IV. Vergaderingen van het gilde.

De vergaderingen der gilden zijn tweeërlei: de gemeene morgenspraak (morgenspraak „van der stat weghen") en de gewone morgenspraak (morgenspraak „van der ghilden weghen") [1]).

De gemeene morgenspraak was eene gelijktijdige bijeenkomst van alle gilden, waarbij elk gilde afzonderlijk vergaderde onder zijn eigen oudermannen. Deze bijeenkomsten dienden ter verkiezing van de oudermannen en de raden, en het werd in 1457 zelfs op straffe des doods verboden, in deze vergaderingen andere zaken te behandelen of brieven te lezen [2]). Deze vergaderingen hadden plaats op het St. Jans-kerkhof [3]). gewoonlijk den dag voor Lichtmis [4]) en verder, wanneer het wegens ernstige politieke aangelegenheden noodig was of wanneer het door twee gilden werd gevorderd [5]). In 1455 werd het aantal van deze bijeenkomsten bepaald op vier per jaar [5]), en in 1528 vervielen zij geheel en al met de ver-

1) Deel I n°. 41 (1525): „Sleten scepenen, raide, oudermannen ende meentmannen uut allen gilden, dat voertan nyemant te mergenspraeck in zijn gilde van der stat wegen gaen en sel, hij en heb tien jair borger geweest.... Ende nyemant en sel oick in zijn gilde van des gilden wegen ter mergenspraeck moegen gaen, hij en zij borger....", — n°. 180 art. 14 (1492): „Item soe en zel men van deser tyt voert gheen gildebrueders, dat gheen geboeren borgers en ziin, aennemen, zy en zellen hoeren eedt doen, dat zy binnen X jaeren in hoer gilde niet te morgenspraeck comen en zellen, *als men gemeen morgenspraeck van der stat wegen hout.* Dan *als er morgenspraeck van hoere gilden wegen is*, soe zellen zy daer wel moegen comen".

2) Deel I n°. 165 (1457).

3) Deel I n°. 129 artt. 33 en 55 (1455).

4) Deel I n°. 112 art. 2 (1379), n°s. 114 (1386), 116 (1413), 120 (1417), 122 (1427) en 124 (1441).

5) Deel I n°. 129 art. 33.

dwijning van de politieke macht der gilden [1]). Het waren vergaderingen van het gilde als politieke vereeniging en zij kunnen dus verder hier onbesproken blijven [2]).

Een geheel ander karakter droeg de gewone morgenspraak van een gilde, welke slechts diende ter bespreking van de belangen van het bedrijf, het maken van keuren en het berechten van geschillen tusschen de leden. Deze vergaderingen werden gehouden, zoo dikwijls hieraan behoefte was.

In 1455 werd aan de gilden de onbeperkte vrijheid tot het houden van deze vergaderingen verzekerd [3]), en ook later, in 1493, zien wij den raad wel samenspanning verbieden aan de oproerige brouwers, die weigerden tegen den door den raad vastgestelden tax te brouwen, doch tevens hun toestaan, in de morgenspraak van hun gilde te komen [4]).

Tot het bijwonen dezer vergaderingen waren bevoegd alle leden van het gilde, die het bedrijf met de hand uitoefenden, ook al bezaten zij niet de politieke rechten, die vereischt waren om in de gemeene morgenspraak te lote te gaan [5]). Hiertoe waren dus èn meer èn minder leden bevoegd dan tot het bijwonen der gemeene morgenspraak: *ook* bevoegd waren de zooeven genoemden en, naar wij vermoeden, ook de beoefenaars van het bedrijf, die bij andere gilden waren ingedeeld, en *niet* bevoegd waren de leden, die slechts politiek lid waren van het gilde [6]). Vrouwen en kinderen waren bij de zakkendragers tot het bijwonen van beide soorten van morgenspraak onbevoegd [7]). De toelating van vrouwen bij andere gilden wordt verder nergens uitdrukkelijk vermeld en is alleen af te leiden uit eene bepaling dd. 1455 [8]).

De vergaderingen der ambachten van een gilde mochten gewoonlijk slechts plaats hebben met toestemming van de

---

1) Deel I n°. 187 art. 2.

2) Zie daarover hierachter bij de gilden als politieke vereenigingen.

3) Deel I n°. 129 art. 33: „Item so mogen die gilden morgensprake houden in horen gilden, so dick hem dat gelieft, van saken horen gilden anruerende, een ygelic op syn oude gewoentlike stede".

4) Brouwers-gilde n°. 43 art. 2.

5) Volgens bepalingen dd. 1492 en 1525 waren zij, die hun burgerrecht gekocht hadden, tot het bijwonen der gewone morgenspraak terstond bevoegd, doch tot de gemeene morgenspraak werden alleen zij toegelaten, die hun burgerrecht 10 jaren bezeten hadden (Deel I n°. 41, 180 art. 14).

6) Althans sedert 1528 (Deel I n°. 187 art. 3).

7) Zakkendragers n°. 11 art. 12 (1551).

8) Deel I n°. 39.

817162

oudermannen van het gilde [1]); alleen de barbiers kwamen misschien bijeen onafhankelijk van de goedkeuring der oudermannen van het wantsnijders-gilde, waarbij zij waren ingedeeld [2]).

Als voorschriften ter bevordering der goede orde op de morgenspraak treffen wij aan: het bevel om in behoorlijke kleeding te verschijnen [3]) en zich behoorlijk te gedragen [4]); ongehoorzaamheid aan de oudermannen, schelden en vechten werd gestraft [5]), en volgens het gildeboek der bijlhouwers moest ieder op zijne bank blijven zitten en mochten er slechts drie personen tegelijk staande zijn om op hunne beurt te spreken [6]).

Het verhandelde op de morgenspraak moest geheim blijven [7]) en aan de gildebroeders was verboden, om iemand later verwijten te doen wegens het door hem gesprokene [8]).

Over de plaats, waar deze morgenspraken werden gehouden, is niets bepaald; alleen de gildenbrief van 1455 schreef voor, dat elk gilde bijeen zoude komen „op syn oude gewoentlike stede" [9]). Waarschijnlijk kwamen de gilden, die een eigen hal of gildekamer bezaten, daarin bijeen en waarschijnlijk vergaderden de andere gilden in eene vreemde gildekamer of in een klooster [10]).

---

1) Bijlhouwers-gilde n°. 8 art. 3 (1424), — met toestemming van de waardijns: Wolwevers-gilde n°. 26 art. 64 (1487).

2) De oudere bronnen geven hierover helaas geen licht. Alleen eene ordonnantie dd. 1545 bepaalt uitdrukkelijk, dat men voortaan geene vergadering van het gilde zoude mogen bijwonen, als men het ambacht niet uitoefende (Barbiers n°. 17 art. 39); doch dit kan een uitvloeisel geweest zijn van de algemeene ordonnantie op het bestuur der stad dd. 31 October 1528 (Deel I n°. 187) art. 3.

3) Smeden-gilde n°. 1 art. 19 (z. j.).

4) Marslieden-gilde n° 9 art. 3 (14de eeuw?), Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 3 (14de eeuw?), Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 5 (z. j.).

5) Marslieden-gilde n°. 9 artt. 2, 4 en 9, Bijlhouwers-gilde n°. 9 artt. 2, 6 en 7, Smeden gilde n°. 1 art. 8, Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 3.

6) Bijlhouwers-gilde n°. 18 (1519).

7) Zakkendragers n°. 11 art. 11 (1551).

8) Zakkendragers n°. 11 art. 15.

9) Deel I n°. 129 art. 33.

10) De volgende gildehuizen worden vermeld: het vleeschhuis (Vleeschhouwers-gilde n°. 1 art. 7, n°. 4), — sedert 1433 twee vleeschhuizen (aldaar n°. 5 art. 1), — de schoenmakershal naast het Schoonhuis in de Marsegast (v. d. Monde: Straten enz. I blz. 31), en de oude-schoenmakershal op de Ganzenmarkt noordzijde (genoemd in een charter dd. 1632). De meeste gilden verkregen hun gildehuis waarschijnlijk eerst in de 16de eeuw of later. — De boterlieden en later de brouwers vergaderden in den Minderbroedersreventer (Brouwers-gilde n°. 22 (1457).

In 1528 werden alleen deze, zuiver aan het bedrijf gewijde vergaderingen nog toegelaten. Ten einde te beletten, dat zij zouden ontaarden in gemeene morgenspraken, werd bevolen, daarin slechts zaken betreffende het bedrijf te behandelen, en werd bepaald, dat hoogstens twee gilden op denzelfden dag zouden mogen vergaderen. Ook werd nu voor het beleggen van iedere morgenspraak de toestemming vereischt van den stadhouder, den schout en de burgemeesters, terwijl steeds een vertegenwoordiger van de regeering de vergadering zoude bijwonen. Aan leden van gilden, die het bedrijf niet uitoefenden, werd de toegang tot de morgenspraak ontzegd.

V. Voorschriften betreffende de uitoefening van het bedrijf.

De voorschriften betreffende de uitoefening van het bedrijf zijn te onderscheiden in drie groepen:

a. de voorschriften, gegeven met het oog op de verhouding der gildebroeders onderling en van meester en knecht;

b. de voorschriften, gegeven met het oog op de verhouding der gilden onderling (grenzen der monopolies);

c. de voorschriften, gegeven in het algemeen belang (veiligheidswetten, marktpolitie, enz.).

De onder a genoemde voorschriften zijn voor verreweg het meerendeel gegeven door het betrokken gilde; de beide andere soorten daarentegen zijn meestal uitgegaan van den raad. En hiertoe bestond aanleiding: bij de eerste soort was de regeling ontworpen in het belang van het gilde en zijne leden; bij de beide anderen trad het algemeen belang, voorgestaan door den raad, op den voorgrond en betrof het eene inkorting van de rechten der gildebroeders, voor zooverre dit geëischt werd ten algemeene nutte.

a. *Voorschriften betreffende de verhouding der gildebroeders onderling.*

Deze voorschriften werden door ons reeds vroeger behandeld.

b. *Voorschriften betreffende de verhouding der gilden onderling.*

Oorspronkelijk vormden de gilden waarschijnlijk ook duidelijk afgescheiden groepen van beoefenaars van eenzelfde bedrijf, doch de grenzen moesten vaag worden, naarmate de industrie zich ontwikkelde, terwijl de politieke macht, door de gilden

veroverd, een beletsel was tot het scheppen, van nieuwe gilden. Nu werden de oude grenzen groote struikelblokken voor het werkelijk industrieel leven, zoodat geschillen over competentie tusschen aanverwante gilden niet konden uitblijven en men genoodzaakt was allerlei, tot in kleinigheden afdalende bepalingen te maken om de grenzen van de bevoegdheid van elk gilde te omschrijven. Tot welke misstanden dit aanleiding gaf, blijkt hieruit, dat voor de uitoefening van verschillende bedrijven het lidmaatschap van meer dan een gilde vereischt werd [1]), en dat omtrent één bedrijf de magistraat zelfs niet tot eene indeeling bij een gilde kon geraken en eindelijk besloot, de beoefenaars om beurten in te deelen bij een der beide daarmede het meest verwante gilden [2]).

Tot de gilden, die door hunne verwantschap met andere gilden het meest tot strijd aanleiding gaven, behoorden in de eerste plaats de marslieden. Dezen hadden o.a. verschil met de riemsnijders over het uitstallen van waren [3]), met de smeden over het verkoopen van smeedwerk [4]) en met de zadelaars over het verkoopen van vergulde en niet vergulde beelden [5]). Verkoop van ongevijld, ongeslepen en onvertind werk werd hun verboden [6]), doch die van lederwerk en zeep was hun toegestaan [7]); zij bezaten ook het monopolie voor den kleinhandel in lood en tin (beneden 10 ℔) [8]) en van „werp in werp", als zijde en andere luxe-stoffen, voerlaken, mutsen, dekens, kousen enz. [9]), gesteenten, kruiden en apothekerswaren [10]). Schamele kooplieden, die geen winkel hadden en wier mars geen drie gulden waarde bevatte, mochten hun bedrijf uitoefenen zonder het gilde te winnen, en waren slechts tot eene kleine bijdrage aan het gilde verplicht [11]).

---

1) Zoo moesten b.v. de koekbakkers, die zelf bakten en hun koek wilden verkoopen, zoowel lid zijn van het bakkers-gilde als van dat der marslieden (Marslieden-gilde n°. 30 art. 3 (1541).

2) De speldenmakers werden verdeeld tusschen het riemsnijders-gilde en het smeden-gilde (Smeden-gilde n°. 43 art. 2 (1377)).

3) Marslieden-gilde n°. 37 (1472).

4) Aldaar n°s. 40 en 41 (1512).

5) Aldaar n°. 21 art. 1 (1410).

6) Aldaar n°. 21 art. 2.

7) Aldaar n°. 23 en 25 (1418 en 1499).

8) Aldaar n°. 22 (1413).

9) Aldaar n°. 21 art. 3.

10) Aldaar n°. 21 art. 4.

11) Aldaar n°. 30 art. 31 (1541).

Tusschen de gilden der snijders en oude-wantsnijders was meermalen aanleiding tot geschil. De laatsten bezaten het monopolie voor herstelwerk, doch de snijders mochten het bij hen aan huis bezorgde goed herstellen [1]); het doen herstellen van hunne kleederen door eigen huisbedienden was aan alle burgers veroorloofd [2]). Het herstellen van goed van anderen was den huisbedienden dus verboden en aan de snijders het herstellen bij klanten aan huis; gedurig echter schijnt hiertegen gezondigd te zijn [3]). Daarentegen was den oude-wantsnijders geoorloofd het maken van nieuwe mouwen aan een jas, nieuwe pijpen aan een broek, een nieuw lijf op een vrouwerok en alle nieuw werk, dat zij konden maken van eene halve el laken [4]); het opvullen van wambuizen en het vermaken van kussens en mutsen behoorde tot hun monopolie [5]). De mutsenmakers, die mutsen breidden, behoorden tot de oude-wantsnijders, — zij, die mutsen weefden, tot het wolwevers-gilde [6]).

De louwers en de corduaniers hadden gedurig twist, nu eens over het koopen door de laatsten van leer, dat niet door Utrechtsche looiers bereid was [7]), dan over de hoeveelheid leder, die de corduaniers voor eigen gebruik mochten looien [8]), verder over de plaats, waar de corduaniers hun leer zouden looien [9]), terwijl eindelijk hun geschil over het winnen van het louwers-gilde met half gildegeld [10]) meer van algemeenen aard was.

De oude-corduaniers waren meermalen in geschil met de uitdraagsters, die deel uitmaakten van het oude-wantsnijders-gilde, en met de corduaniers. Aan de uitdraagsters was verboden oude schoenen te verkoopen, tenzij zij deze op een erfhuis hadden gekocht [11]), en aan de corduaniers was het

1) Oude wantsnijders-gilde n°. 10 art. 12 (1548).
2) Snijders-gilde n°. 18 art. 18 (1540), Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 18.
3) Zie de geschillen daarover: Snijders-gilde n°s 7—15 (1511—1521).
4) Oude-wantsnijders-gilde n°. 10 art. 12.
5) Oude-wantsnijders-gilde n°. 6 (1366), n°. 10 art. 11.
6) Oude-wantsnijders-gilde n°. 1 (1400).
7) Louwers-gilde n°. 6 (1459).
8) Louwers-gilde n°. 10 (1514).
9) Louwers gilde n°s 10—12 (1514 en 1515).
10) Louwers-gilde n°. 14 (1520).
11) Oude corduaniers-gilde n°. 2 art. 12 (1552).

lappen van schoenen ontzegd [1]). De oude-corduaniers wederom mochten geen nieuwe schoenen vervaardigen, doch wel een nieuwen lap, achterlappen en nieuwe zolen aan schoenen zetten [2]).

Het monopolie der riemsnijders grensde aan dat der louwers, vooral omdat zij voor zichzelven en hunne medeleden leer mochten touwen [3]), niet echter voor anderen [4]).

Ook de smeden kenden twisten met andere gilden, zoo b.v. met de marslieden over den verkoop van spijkers [5]) en grof ijzerwerk [6]) (het venten van hun eigen werk was den smeden verboden [7])).

Aan de zakkendragers was verboden, om zelven makelaardij in koren te doen [8]), ten einde niet met de gezworen makelaars in conflict te komen [9]).

Ziehier eene kleine bloemlezing van de geschillen, waartoe de enge grenzen der gilden aanleiding konden geven. Zonder moeite ware deze lijst nog aanmerkelijk te vergrooten, doch voldoende blijkt reeds, hoe de gilden, door de grenzen hun gesteld, telkens tot botsing moesten komen

c. *Voorschriften gegeven met het oog op het belang van het algemeen.*

Deze voorschriften betreffen de volgende onderwerpen:

1. bescherming van derden tegen het monopolie,
2. zorg voor de algemeene veiligheid,
3. marktpolitie,
4. belastingheffing,
5. verzekering van de nakoming der door den raad gegeven voorschriften.

---

1) Aldaar art. 16.

2) Aldaar art. 10.

3) Althans „tot wasac of te maken of vleghelbande of te maken" (Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 5 (1417), vergelijk aldaar art. 6). Zeemleder en diergelijke mocht een riemsnijder later touwen en verkoopen (Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 11 (1555)).

4) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 5 (1417).

5) Smeden-gilde n°. 30 (1512).

6) Marslieden-gilde n°. 40 (1512).

7) Smeden-gilde n°. 14 art. 2 (1489).

8) Zakkendragers n°. 11 art. 57 (1551).

9) Korenkoopers-gilde n°. 3 art. 4 (1427).

1. Bescherming van derden tegen het monopolie.

Onder de voorschriften tot bescherming van derden tegen het monopolie vallen verschillende bepalingen tegen het opdrijven der prijzen: het vaststellen van den prijs en de te behalen winst, strafbepalingen tegen het opdrijven van loonen. verbod van uitvoer in ongunstige tijdsomstandigheden, waardoor de marktprijs zoude stijgen, maatregelen tegen het in ééne hand brengen van den voorraad grondstoffen en tegen het sluiten van vennootschappen, waardoor de macht tegenover den afnemer vergroot werd, en regeling van de orde van aflevering van werk.

Het opdrijven van den prijs van het koren werd den korenkoopers in het algemeen verboden in 1481 [1]). Van dezelfde strekking zijn de volgende bepalingen: het was den vischkoopers verboden zelf te mijnen [2]) om de prijzen hoog te houden, of hun visch met dat oogmerk achter te houden [3]), en den korenkoopers om het koren van de markt te voeren vóór 12 uur 's middags [4]).

Het vaststellen van een prijs, waar noch boven noch beneden mocht verkocht worden, geschiedde door den raad reeds vóór 1341 voor wijn [5]), in 1374 voor brood [6]) en in 1390 voor bier [7]) en wijn [8]), terwijl in 1397 in het algemeen verboden werd, levensmiddelen duurder te verkoopen dan zij tot dien tijd gegolden hadden [9]) Ook later werd meermalen de prijs van verschillende artikelen vastgesteld o.a. voor brood [10]), koren [11]), boter en kaas [12]), spiering [13]), vogels [14]), wijn [15]) en bier [16]), malvezij

1) Korenkoopers-gilde n°. 13 art. 2.
2) Vischkoopers-gilde n°. 4 art. 4 (1392).
3) Vischkoopers-gilde n°. 4 art. 9, n°. 30 art. 1 (1529).
4) Korenkoopers-gilde n°. 7 (1443).
5) Wijnkoopers n°. 2 art. 8 (14de eeuw).
6) Bakkers-gilde n°. 1 art. 7.
7) Brouwers-gilde n°. 1.
8) Wijnkoopers n°. 7.
9) B.spr.b. dd. 1397 fol. 90.
10) Bakkers-gilde nos 14 en 15 (1481).
11) Korenkoopers-gilde n°. 14 artt. 1 en 2 (1481), n°. 21 (1492).
12) R.D.B. dd. 1482, Zaterdag na Johannis Decollatio (voor eene „reyse").
13) Vischkoopers-gilde n°. 26 (1515).
14) Boterlieden-gilde n°. 10 (1477).
15) Wijnkoopers n°. 19 art. 10 (1458), nos 22 en 28 (1482 en 1523).
16) Brouwers gilde n°. 4 (1401), n°. 5 (c. 1404), n°. 20 art. 2 (1451), n°. 24 (1462), enz.

en „romanye" [1]), laken [2]), kalk [3]) en steenen [4]). Het was dus voornamelijk voor artikelen van dagelijksch gebruik, waarvoor behoefte gevoeld werd van overheidswege in te grijpen.

Doch niet slechts de prijs werd vastgesteld, de raad bepaalde ook het loon voor verschillende werkzaamheden, waarbij de grondstof al of niet door den besteller geleverd werd; zoo bv. voor het malen van koren [5]), het brouwen [6]), het goudsmidswerk [7]) en het dragen en meten door de vischgrommers [8]), de bierdragers [9]) en de zakkendragers [10]).

Deze zetting leidde echter meermalen tot moeilijkheden, vooral wanneer volgens de gildebroeders een te lage prijs werd bepaald en zij ongenegen waren daarvoor te leveren of te werken. Dit leidde o.a. tot geschillen met de molenaars en noopte den raad in 1514 tot het besluit, aan de molenaars, die hunne molens in huur hadden, wegens de verlaging van het maalloon, de bevoegdheid toe te kennen, hun huurcontract te verbreken [11]). In 1493 weigerden eenige brouwers te brouwen, omdat huns inziens de rijding te laag gesteld was; toen werd niet door den raad toegegeven, doch werden de weerspannelingen gecorrigeerd [12]). Ten einde deze bezwaren te ontgaan bepaalde de raad zich op anderen tijd tot het vaststellen van de winst, die genomen mocht worden (bij verkoop van zout [13]) en koren [14])), en werd geen vaste prijs voor het bier vastgesteld, maar werd deze afhankelijk gemaakt van den prijs van het koren [15]). Evenzoo werd voor den wijn de prijs bepaald in verband met eene beëedigde verklaring omtrent den inkoopsprijs [16]).

---

1) Wijnkoopers n°. 22 (1482), B.spr.b. dd. 1415 fol. 79 verso.
2) Wolwevers-gilde n°. 26 art. 9 (1487).
3) B.spr.b. dd. 18 April 1576.
4) R. D. B. dd. 1444, des Manendages na Mei-dach, fol. 100 art. 6.
5) Korenkoopers-gilde n°s 7, 10—12 (1433—1481).
6) Brouwers-gilde n°. 24 (1462), n°. 26 art. 12 (1465), n°. 37 (1484) enz.
7) Smeden-gilde n°. 55 art. 16 (1490).
8) Vischkoopers-gilde n°. 34 art. 2 (1546).
9) Brouwers-gilde n°. 52 (1509).
10) Zakkendragers n°. 11 art. 48, vgl. art. 63 (1551).
11) Molenaars-gilde n°. 13.
12) Brouwers-gilde n°. 43 (1493).
13) R. D. B. dd. 1441, des Donredages na Victoris, fol. 11 verso.
14) Korenkoopers-gilde n°. 14 artt. 1 en 2 (1481).
15) Brouwers-gilde n°. 12 art. 9 (1436) (voor den tapper), n°. 24 (1462) („Ende nae dezer rydinge van den koerne zel men dat byer voertmeer op- ende ofzetten").
16) Wijnkoopers n°. 21 art. 14 (1475).

Aan de gestelde zettingen werd zooveel mogelijk openbaarheid gegeven. Zoo werd de rijding oudtijds aan alle bakkers medegedeeld [1]); later werd in de stad wekelijks voor den predikstoel van iedere kerspelkerk eene lijst opgehangen van de zetting van het brood [2]) en werd aan de bakkers in de stadsvrijheid de zetting door den bode van het gilde medegedeeld [3]).

Door het vaststellen van verschillende prijzen was het ook noodig om voor enkele bedrijven het loon van de knechts te bepalen. Dit geschiedde in 1474 voor de voldersknechts, wier loon bepaald werd door de waardijns en tegen wier poging om verhooging van loon te verkrijgen de raad gestreng optrad [4]).

Verbod van uitvoer wordt slechts vermeld voor (Stichtsch) koren [5]); doorvoer van koren bleef echter geoorloofd [6]), waardoor verschillende voorschriften noodzakelijk waren tot het keeren van bedrog [7]).

Het verbod van voorkoop strekte om te beletten, dat men een artikel (b.v. graan) opkocht, voordat het ter markt was aangevoerd, waardoor de prijzen moesten stijgen en den opkooper ten koste der burgerij een groot voordeel te beurt viel [8]). Ook ten opzichte van het naar de stad gevoerde vee werden dergelijke verbodsbepalingen gegeven [9]). Vooral het opdrijven der korenprijzen deed zich terstond ernstig gevoelen en kon zeer gemakkelijk geschieden in tijden van oorlog, wanneer de aanvoer van buiten toch reeds met allerlei moeilijkheden gepaard ging. Daar dit opdrijven dan spoedig tot ongeregeldheden aanleiding kon geven, werden hiertegen uitvoerige voorschriften gegeven [10]). Zelfs werd bepaald, hoeveel koren ieder hoogstens mocht inslaan [11]), waarbij aan de bakkers en de brouwers, met het oog op hun bedrijf, eenige vrijheid

1) Bakkers-gilde n°. 1 art. 7 (1374).
2) Bakkers-gilde n°. 19 art. 4 (1492).
3) Bakkers-gilde n°. 20 art. 21 (1539).
4) Wolwevers-gilde n°. 19.
5) Korenkoopers-gilde n°. 2 art. 6 (1421), n°. 5 (1437), n°. 6 art. 1 (1437).
6) Korenkoopers-gilde n°. 4 art. 3 (1427), n°. 6 art. 4.
7) Korenkoopers-gilde n°. 11 (1478), n°. 20 art. 2 (1491).
8) Korenkoopers-gilde n°. 2 art. 3, n°. 3 art. 1 (1427).
9) Deel I n°s 42 en 43 (1393 en 1442).
10) Korenkoopers-gilde n°s 2, 3 enz.
11) Korenkoopers-gilde n°. 2 artt. 1 en 2, n°. 4 art. 2.

gelaten werd [1]). Een paar malen ook werd den korenkoopers verboden Stichtsch koren te koopen, om aan de burgers de gelegenheid te openen, zichzelven op de markt te kunnen voorzien [2]).

Bepalingen tegen het sluiten van vennootschappen vindt men alleen bij de vischkoopers, voor wie vennootschappen met vreemdelingen of van meer dan 2 personen verboden waren [3]).

Ter verzekering eener geregelde aflevering van aangenomen werk werden bij verschillende gilden boeten gesteld op het onderbreken van het werk [4]) en de levering van onvoldoende waar [5]). Eene uitvoerige regeling maakte het stadsbestuur voor de steenbakkers: eerst moesten zij de stad voorzien en daarna hen, die een teeken medebrachten van den schutmeester; deze gaf dit de eerste veertien dagen alleen aan burgers, daarna aan oude kerken en kloosters en eindelijk aan ieder, die het begeerde, doch steeds aan burgers vóór vreemden [6]). Hierdoor werd eene geregelde aflevering verzekerd en tevens voorkomen, dat de steenbakkers zich voor spoedige levering bij groote navraag buitengewone voordeelen bedongen.

2. Zorg voor de algemeene veiligheid.

De voorschriften, door ons over deze en de volgende rubriek gesplitst, zijn allen politie-maatregelen. Eene scheiding werd gemaakt, omdat de hier onder 2 te bespreken bepalingen meer van algemeenen aard zijn en slechts ter loops de gilden betreffen: zij dienden meer tot afwering van gevaar en hinder en ter verzekering der algemeene veiligheid. Daarentegen behooren onder marktpolitie de voorschriften, welke met het oog op den handel en meer direkt op de gilden en hun bedrijf gegeven zijn, zooals bepalingen over het gehalte en de bereiding, het gewicht en de maat, merken en keuren en de plaats, voor verschillende bedrijven aangewezen.

Ter verzekering der algemeene veiligheid werden besluiten

---

1) Korenkoopers-gilde n°. 8 art. 1 (1455), n°. 13 art. 1 (1481).

2) Korenkoopers-gilde n°. 4 (1427), n°. 19 art. 1 (1491).

3) Vischkoopers-gilde n°. 1 art. 10 (14de eeuw).

4) Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 16 (1539), Bijlhouwers-gilde n°. 20 art. 19 (1540).

5) Marslieden-gilde n°. 1 artt. 1, 2 en 5 (14de eeuw), Boterlieden-gilde n°. 2 (1416), Korenkoopers-gilde nos 10 (1471), 15 (1481).

6) R. D. B. dd. 1444, des Manendages na Mei dach, fol. 100.

genomen tot wering van gevaar voor brand, over verkoop en bereiding van kruit en vergiften, over de uitoefening van de heel- en geneeskunde en de gezondheidspolitie, over de opsporing van strafbare feiten en over het herbergen van vreemdelingen.

Wering van gevaar voor brand. — Hiertoe behoort het verbod, om vlas te snijden of te hekelen bij kunstlicht [1]), meer dan 50 bezems of meer hei, dan een man kan dragen, in huis te hebben [2]), en om bakovens of glasovens op zolder te hebben [3]). Den pannenbakkers in de Weerd werd in 1518 bevolen, om zich elders te vestigen wegens het gevaar voor brand voor hunne omgeving [4]), en in het algemeen was het hun verboden om een oven aan te steken zonder daarbij een wachter te plaatsen [5]).

Verkoop en bereiding van kruit en vergiften. — De bestanddeelen van het kruit werden voorgeschreven [6]) en voor verkoop en vervoer werd verlof vereischt van de vier oversten der stad [7]). De verkoop van rattenkruit was alleen geoorloofd met inachtneming van speciaal hiervoor gestelde bepalingen [8]).

Uitoefening van de geneeskunde en gezondheidspolitie. — In een tijd, toen de wetenschappelijk gevormde doctoren tot de uitzonderingen behoorden en de heel- en geneeskunde voornamelijk door de barbiers werd uitgeoefend, was het dubbel noodzakelijk, eenige voorschriften te geven om althans eenige zekerheid te hebben. Van overheidswege werd het afleggen van een doktersproef voorgeschreven, ten overstaan van eenige deskundigen en de oudermannen van het wantsnijders-gilde, waartoe de barbiers behoorden [9]). Aan vreemdelingen was het „meysteren" verboden, tenzij met verlof der oversten [10]), doch

---

1) B.spr.b. dd. 1459, des Woensdages na Onser Vrouwen-dach Conceptio, fol. 78 verso: „Die raet verbiedt, dat nyemant bij keerssen vlas en snye off en hekell, bij enen koer van enen ponde, so dicke alst yemant dede. Ende dair sell een ijgelic koermeyster van wesen".

2) R. D. B. dd. 1490, op sunte Symon ende Juden-avont, fol. 89 verso, en dd. 1494, op sunt Jacobs-avont, fol. 143 verso.

3) Bakkers-gilde n°. 9 (1461).

4) R. D. B. dd. 1518, des Manendages na Oculi, fol. 164.

5) R. D. B. dd. 1460, des Vrydages na Onse Vrou Assumpcionis, fol. 22.

6) Marslieden-gilde n°. 34 (1432).

7) Marslieden-gilde n°. 33 (1417).

8) Marslieden-gilde n°. 44 (1523).

9) Barbiers n°. 2 (1434).

10) Barbiers n°. 7 (1475).

gepromoveerde doctoren werden ongehinderd toegelaten [1]). Het aderlaten en zetten van koppen werd aan de barbiers verboden, als de maan in het lid stond, waarop men die kunstbewerking wilde toepassen; met goedkeuring van een gepromoveerd doctor werd het echter toegelaten [2]).

Koop en verkoop van goed uit het huis van een pestlijder was verboden, tenzij 6 weken na zijn dood [3]); verkoop van aardewerk en metalen voorwerpen uit zulk een huis was echter toegelaten [4]). Tegen den verkoop van bedorven levensmiddelen waren verschillende strafbepalingen uitgevaardigd, zooals hieronder bij de marktpolitie blijken zal. Om bedorven vleesch te weren werd bevolen om het vleesch dat 's zomers in 3, in het voor- en najaar in 4 en 's winters in 6 „malen" niet verkocht was, in te zouten en niet meer ongezouten te verkoopen [5]). Verkoop van mosselen, die ongezond geacht werden, was oudtijds verboden [6]) en werd eerst in 1533 toegelaten [7]); doch „alle ranen, die quaet zijn ende hemselven scamen, sel men den merct verbieden" [8]).

Ten slotte zijn hier nog eenige voorschriften te vermelden, houdende verbod, voor de gezondheid nadeelig geachte stoffen op de straten te vergaderen of in de grachten te werpen. Deze voorschriften strekten zoowel in het belang van de openbare gezondheid als van de reinheid der straten in het algemeen. Zoo was het den barbiers verboden, om het gelaten

---

1) Barbiers n°. 13. art. 1 (1491).

2) Barbiers n°. 17 art. 24 (1545). De stand van de maan werd namelijk in verband gebracht met den dierenriem en het menschelijk lichaam. Zoo heet het b.v. in „Der Schaepherders Kalengier", gedrukt te Antwerpen „op die Lombaerde veste" „by mi Symon Cock" in 1539: „Leo is een werm ende drooch quaet teeken, aensiet therte, dye rechte side ende den rugghe. Ende als dye mane in dit teeken is, sal men sherts ende maechs aderen nyet laten, men sal gheen cleederen maken ende niet te weerschap gaen ende gheen medecynen nemen". Op deze wijze was aangegeven, op welke tijden men bepaalde lichaamsdeelen niet mocht aderlaten; het „expres consent of bywesen van enich medecyn", voor het geval, dat zulk eene lating gewenscht scheen, was daarom noodig! — Een uittreksel uit den genoemden Kalengier werd ons ter inzage verstrekt door den heer C. L. DE LEUR, klerk op het gemeente-archief van Utrecht. — Dit bijgeloof behield lang zijne kracht. Zelfs in de 18de eeuw vindt men dikwijls op het laatste blad van almanakken eene verklaring van de „Regeeringe der Maan in der Menschen Ligchaem".

3) Oude wantsnijders gilde n°. 15 (1481).

4) Aldaar art. 2.

5) Vleeschhouwers gilde n°. 16 art. 7 (1481).

6) Vischkoopers-gilde n°. 25 (1515).

7) Vischkoopers-gilde n°. 32 art. 2 (1533).

8) Aldaar art. 5.

bloed op de straat uit te gieten, — zij moesten het begraven [1]); de vleeschhouwers moesten hunne goten zoo inrichten, dat er geen bloed op de straat kon vloeien [2]), zij mochten geen varkens in de Louwerstraat leggen [3]), geen penzen wasschen tenzij bij den Plompentoren [4]), over dag op den wal buiten de Wittevrouwen-poort [5]) en, na poortsluiting, bij de Weerdpoort [6]). De ververs mochten den afval van verf niet in de grachten storten [7]); de riemsnijders mochten geen stinkend kalkwater bewaren, geen afval op straat werpen, in den zomer (Paschen—St. Victor) geen geweekte vellen op straat leggen, geen huiden op straat schoonmaken noch de horens daaraf nemen buiten hunne kelders [8]).

Opsporing van strafbare feiten en voorschriften betreffende het herbergen van vreemdelingen. — Aan de barbiers was bevolen, om terstond aan het stedelijk bestuur kennis te geven, wanneer zij gewonden verbonden hadden [9]); en den herbergiers was het uitdrukkelijk verboden, om doodslagers te herbergen, terwijl zij, bij opzettelijke overtreding van dit verbod, zelf als daders zouden gestraft worden [10]). Voor enkele bedrijven, die meer dan andere geacht werden, aanleiding te kunnen geven tot het plegen van strafbare feiten, werden verbodsbepalingen tegen speciale handelingen uitgevaardigd. Den smeden was het bv. verboden, loopers te vervaardigen [11]). De goudsmeden mochten geen op goud geslagen munten vergulden, tenzij zij daarin een gat boorden om de mindere specie te doen zien [12]); ter smelting aangebrachte voorwerpen moesten zij minstens een etmaal tentoonstellen, opdat men zich overtuigen kon, dat zij niet gestolen waren [13]); bij verzuim van zulk eene tentoonstelling gedurende 6 dagen werden

1) Barbiers n°. 11 (1490).
2) Vleeschhouwers-gilde n°. 13 art. 1 (1465).
3) Vleeschhouwers-gilde n°. 20 (1520).
4) Vleeschhouwers-gilde n°. 10 (1451).
5) Vleeschhouwers-gilde n°. 11 art. 1 (1451).
6) Vleeschhouwers-gilde n°. 11 art. 2.
7) Wolwevers-gilde n°. 1 (1355).
8) Riemsnijders-gilde n°. 1 artt. 27—29 (1417).
9) Barbiers n°. 6 (1471).
10) B.spr.b. dd. 1404, op zinte Peters-dach ad Cathedram, fol. 80 verso. Het verbod was algemeen, doch wordt hier speciaal voor de herbergiers herhaald.
11) B.spr.b. dd. 1444.
12) Smeden-gilde n°. 52 art. 11 (1471).
13) Smeden-gilde n°. 52 art. 16, n°. 55 art. 12 (1490).

zij in later tijd, wanneer van diefstal bleek, als helers gestraft [1]). De herbergiers waren voor hunne gasten aansprakelijk [2]), zooals wij reeds zooeven zagen; zij konden zelfs als daders gestraft worden, wanneer zij met met kennis van zaken doodslagers herbergden. Zij moesten desgevraagd inlichtingen kunnen geven aan het stadsbestuur omtrent de door hen opgenomene vreemdelingen, terwijl de raad verzuim of overtreding van dit gebod „woude rechten tot horen goeduncken" [3]).

Later moesten de herbergiers aan een der oversten bericht zenden, wanneer zij gasten hadden opgenomen, die niet uit het Sticht afkomstig waren [4]); terwijl in 1462 hun werd voorgeschreven, dat zij althans hunne namen zouden vragen [5]).

Ten slotte zijn in deze rubriek nog eenige politie-voorschriften van algemeenen aard te vermelden, waardoor ook de gilden in hun bedrijf getroffen werden. Ter beveiliging van het verkeer was het den molenaars verboden, om het koren van de Korenmarkt en de Neude met hunne wagens af te halen [6]), omdat daardoor opstopping te vreezen was, en aan de brouwers en hunne knechts, om op hunne wagens, sleden of paarden te gaan zitten [7]), waarschijnlijk om hierdoor het te hard rijden te voorkomen. Voor de herbergen was reeds vroeg een sluitingsuur bepaald: in 1396 werd verboden om na 10 uur 's avonds te tappen, tenzij aan rondgaande raadsleden en wachters [8]).

3. Marktpolitie.

De voorschriften betreffende de marktpolitie hadden ten doel het publiek te beschermen tegen kwade praktijken der verkoopers, in zooverre daardoor maat en gewicht bepaald, gehalte en bereiding voorgeschreven en tegen knoeierijen te velde getrokken werd. Ook de bepalingen over merken en keuren strekten om den afnemer zekerheid te geven omtrent de hoe-

1) Gildeboek der smeden (Archief Afd. II n°. 461), deel II n°. 7 art. 15.
2) B.spr.b. dd. 1402, des Manendaghes na des heylighen Sacraments-dach, fol. 12 verso.
3) B.spr.b. dd. 1414, des Donredages na sinte Merten Scuddekorff, fol. 16.
4) B.spr.b. dd. 1423 fol. 186.
5) B.spr.b. dd. 1462.
6) Molenaars-gilde n°. 6 art. 1 (1481).
7) Brouwers-gilde n°. 28 (1466).
8) Deel I n°. 65 art. 3 (1396).

danigheid der aangeboden stoffen. Ten slotte valt hieronder het aanwijzen van eene plaats voor den verkoop van bepaalde goederen of de uitoefening van bepaalde bedrijven.

Maat en gewicht. — Voor de lakens werd de grootte bepaald [1]) en gekaarde wol mocht slechts gewogen worden met den ijzeren evenaar of met koperen gewichten [2]). Ook voor enkele andere stoffen werd de maat bepaald, o. a. voor kalk [3]), wijn [4]) en in herbergen getapt bier [5]). De biervaten waren geijkt [6]) en men mocht geen vat veranderen, zonder eerst het ijkteeken te verwijderen en later het vat opnieuw te doen ijken [7]); tegen het met opzet verkleinen van een geijkt vat werd zware straf bedreigd [8]). Verkoop van het vleesch moest per pond geschieden [9]) en verkoop van goud en zilver en edelgesteenten bij Troysch gewicht [10]). Voor het koren was voorgeschreven, dat het door een gezworen meter moest gemeten worden [11]), en het zout moest in het bijzijn van den kooper gewogen worden en per schepel verkocht worden [12]). De turf werd per zak verkocht; van die turfzakken waren door de stad modellen opgehangen in het Oudermannenhuis, op de Rodenburgerbrug en op de Beierbrug [13]). Later werd ook eene maat voor de turfschouwen vastgesteld, waarvan een officieel model op het Oudermannenhuis aanwezig was [14]). De turfschouwen werden van stadswege geteekend en herstelling ervan mocht alleen geschieden na gedane kennisgeving aan het stadsbestuur. De reeds aanwezige ongeijkte turfschouwen werden echter voorloopig nog toegelaten en mochten zoo noodig hersteld

---

1) Wolwevers-gilde n°. 12 artt. 6, 18–22 (1414).
2) Wolwevers-gilde n°. 12 art. 5.
3) R. D. B. dd. 1523, des Vrydages na Petri ad Vincula, fol. 125 verso.
4) Wijnkoopers n°. 2 artt. 1 en 2 (14de eeuw).
5) Brouwers-gilde n°. 7 art. 2 (1421).
6) Brouwers-gilde n°. 25 (1464).
7) B.spr.b. dd. 1564, den XIIden Decembris.
8) Bijlhouwers-gilde n°. 20 (21, deel II bladz. 369) (1398): „die verboerde een half jaer ziin ambocht".
9) Vleeschhouwers-gilde n°. 15 (1472).
10) Smeden-gilde n°. 55 art. 18 (1490).
11) Korenkoopers-gilde n°. 17 (1485).
12) R. D. B. dd. 1441, des Donredages na Victoris, fol. 11 verso artt. 13 en 14.
13) B.spr.b. dd. 1397, des Woensdaghes na zinte Johans-dach te Middezomer, fol. 91, Zakkendragers nos 5 (1504) en 6 (1516).
14) Bijlhouwers-gilde n°. 26 (1395).

worden [1]). Ook voor de tegels was eene bepaalde maat voorgeschreven, waarvan een model op Hasenberg was opgehangen [2]).

Gehalte en bereiding. — De voorschriften hierover zijn velerlei, doch zijn hoofdzakelijk terug te brengen tot *preventieve* voorschriften (waarbij ook het verbod om stoffen van verschillende kwaliteit te vermengen of bij elkander in voorraad te hebben) en *repressieve* strafbepalingen tegen vervalschers.

Den brouwers werd voorgeschreven, welke bestanddeelen het bier moest bevatten en de verhouding tusschen de hoeveelheid koren en het daarvan te brouwen aantal vaten bier [3]).

De behandeling van het laken was uitvoerig geregeld in de verschillende ordonnanties op de draperie; geen stuk mocht van de ramen genomen worden, voordat het door de waardijns gekeurd was [4]). Het mocht niet slechter zijn dan het voorschrift [5]), doch ook niet beter; in dit laatste geval toch hadden de waardijns het recht, het te ruilen tegen een laken, dat juist aan de eischen voldeed [6]). Het goedgekeurde laken werd van het zegel der stad voorzien [7]). Ook het vollen en verven was geregeld; het kaarden en het noppen met ijzeren kaarden was verboden [8]) en voor de verfstoffen werden de bestanddeelen aangewezen [9]). Ten einde meerdere vastheid aan het bedrijf te geven werd bepaald, dat de waardijns deze voorschriften alleen zouden mogen veranderen met goedkeuring van den ouden en den nieuwen raad [10]); doch reeds in het volgend jaar (1488) werd alleen de goedkeuring van den nieuwen raad gevorderd [11]), en nog vier jaren later (1492) werd de geheele regeling op verzoek der gilden voor een jaar buiten werking gesteld [12]).

Verschillende voorschriften werden door den raad gegeven aangaande het gehalte van goud en zilver. Reeds in 1382

1) Bijlhouwers-gilde n°. 26 artt. 2 en 3 (1395), n°. 27 (1516).
2) R. D. B. dd. 1506, des Vrydages na den heyligen Derthien-dach, fol. 29.
3) Brouwers-gilde n°. 18 artt. 1 en 2 (1447), n°. 20 art. 1 (1441), n°. 21 art. 1 (1454) enz.
4) Wolwevers-gilde n°. 26 (1487) artt. 7 en 39.
5) Wolwevers-gilde n°. 26 artt. 18, 22, 47, 48, 53 en 59.
6) Wolwevers-gilde n°. 29 art. 5 (1488).
7) Wolwevers-gilde n°. 2 artt. 2, 18 en 19 (1376).
8) Wolwevers gilde n°. 2 artt. 1 en 6, n°. 5 (1385).
9) Wolwevers-gilde n°. 26 artt. 55 en 56.
10) Wolwevers-gilde n°. 26 art. 65.
11) Wolwevers-gilde n°. 27.
12) Wolwevers-gilde n°. 32.

was eene regeling gemaakt [1]), welke in 1433 vernieuwd werd[2]); in dat laatste jaar werd het gehalte bepaald [3]) en in 1471 werd het teekenen door de gezworenen voorgeschreven voor werk, zwaarder dan een lood, later zelfs voor alle werk zwaarder dan $^1/_2$ ons [4]). Wie werk leverde beneden het vastgestelde aantal karaat, werd beboet, terwijl zijn werk in stukken werd geslagen [5]). Oud zilver van ander gehalte mocht men nog verkoopen, mits men het verschil in waarde aangaf en in rekening bracht [6]). Gebrand zilver moest steeds het voorgeschreven gehalte bezitten of opnieuw gebrand worden [7]).

Voor de overige bedrijven vindt men o. a. voorgeschreven: voor de bakkers de bestanddeelen van het brood [8]), — voor de riemsnijders, dat de rijgsnoeren slechts uit hondenleer mochten gemaakt worden [9]), en dergelijke bepalingen voor andere voorwerpen [10]), — en voor de steenbakkers, dat zij de aarde tweemaal moesten keeren [11]).

Van de wantsnijders en de brouwers werd een eed op de hun gegevene ordonnanties gevorderd, om hen van ontduiking daarvan af te houden [12]).

Bepalingen tegen het vermengen van verschillende kwaliteiten vindt men bij de wantsnijders, die niet tegelijk geverfd Engelsch en ander laken voorradig mochten hebben [13]), — bij de vleeschhouwers, aan wie het verboden was, vleesch van verschillende koeien tegelijk uit te stallen [14]), — bij de brou-

---

1) Smeden-gilde n°. 47.

2) Smeden-gilde n°. 50.

3) Het vereischte gehalte bedroeg voor goud 18 karaat, in 1490: voor toetsgoud 19 karaat, filetgoud 22 en fijn goud 24 karaat. Bij overtreding bedroeg de boete het dubbele der waarde van het gemaakte werk. Het zilver werd gesteld op 11 drachmen en 8 grein met eene remedie van 2 tot 4 grein. In 1551 werd geëischt voor goud 22 karaat met $^1/_4$ à $^1/_2$ karaat remedie.

4) Smeden-gilde n°. 52 art. 4 (1471) een loot, n°. 55 art. 8 (1450) $^1/_2$ ons.

5) Smeden-gilde n°. 47 art. 1, n°. 52 artt. 1 en 2 (1471).

6) Smeden-gilde n°. 55 art. 13.

7) Smeden-gilde n°. 55 art. 15.

8) Bakkers-gilde n°. 3 (1448).

9) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 50 (1417).

10) Riemsnijders-gilde n°. 1 artt. 7, 9, 32, 36 en 37 enz.

11) R. D. B. dd. 1444, des Manendages na Mei-dach, fol. 100 art. 1.

12) Wantsnijders-gilde n°. 11 (1441), Brouwers-gilde n°s. 27 (1466), 56 (1422), 57 (1522), 58 en 60 (1530).

13) Wantsnijders-gilde n°. 8 (1431).

14) Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 6 (1431). Van St. Victor tot Kerst-avond mochten zij wel meer dan een rund tegelijk te koop hangen, doch moesten die verkoopen bij een geheel rund, $^1/_2$ of $^1/_4$; blijkbaar met het oog op het inslaan van den wintervoorraad.

wers en tappers, voor wie het verbod gold, hop te mengen in bier [1]), „koeyt" te verkoopen voor Hamburger bier [2]), Rijn- en Franschen wijn te vermengen [3]) of tegelijk inlandsch en buitenlandsch bier in te slaan of te tappen [4]). Ook wordt verboden het vermengen van verschillende soorten haring [5]) of ouden en nieuwen haring [6]), van verschillende soorten olie [7]) en zout [8]) en het in hetzelfde schip aanvoeren van verschillende soorten zout [9]).

Onder de vele strafbepalingen tegen het knoeien bij de vervaardiging of bereiding van stoffen noemen wij die tegen het verkoopen van ongekrompen laken [10]) en van laken, dat slecht geverfd of van slechte kwaliteit was, zonder dit den kooper te zeggen [11]), het hangen van een vreemd zegel aan Utrechtsch laken [12]), het bakken en het niet willen afgeven van duf koren [13]), het bakken met zoetigheden en in het algemeen het knoeien met brood [14]) en het vervalschen van meel [15]). Aan de slagers werd verboden, het vleesch op te blazen [16]), en een slager, die eene zieke koe geslacht had, werd in 1454 veroordeeld tot eene boete van 25.000 steenen en openbare boetedoening [17]). Straffen werden bedreigd tegen

---

1) Brouwers-gilde n°. 40 (1492).

2) Brouwers-gilde n°. 2 (1397).

3) Wijnkoopers n°. 2 art. 12 (14de eeuw).

4) Brouwers-gilde n°. 10 (1429).

5) Vischkoopers-gilde n°. 7 art. 2. Tijharing, Engelsche en Heilige-landsche haring mochten slechts gevent worden met een wit vaantje en de *niet* „Schoensche" haring alleen met een rood vaantje (Vischkoopers-gilde n°. 7 (1397) n°. 8 (1404) enz.).

6) Vischkoopers-gilde n°. 3 art. 2 (1388).

7) Marslieden-gilde n°. 6 art. 1 (z. j.).

8) B.spr.b. dd. 1432, des Donredages up sinte Gallen-dach, fol. 16 verso: „Voirt verbiet die raet ende waernt enen ygeliken, die zout vercopen, dat sy engeen sout en menggen, mer elc sout op hemselven vercopen, also dat gesoden is. Want die raet dat anders voer valsch rechten willen, dair sy dat ter waerheit vonden; daer sy van horen raede toe setten willen, dat tonderzueken".

9) R. D. B. dd. 1441, des Donredages na Victoris; fol. 11 verso, art. 7: „Item alle coeplude, zij sijn van binnen ofte van buten der stadt, die sout in scepen te brengen plegen, die sellen eenreleye sout, te weten baeys-sout, selsout off ander sout elcx alleen in enen scepe brengen, by enen kuer van XII ℔ . . . .".

10) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 11 (1542).

11) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 23.

12) Wantsnijders-gilde n°. 17 (1461).

13) Bakkers-gilde nos 10 en 11 (1466) en n°. 8 (1460).

14) Bakkers-gilde n°. 2 (1435), n°. 19 artt. 2 en 3 (1492).

15) Quoyer v. d. ordonnantiën der respectieve gilden (Archief Afd. II n°. 462) n°. 13 art. 5.

16) Vleeschhouwers-gilde n°. 9 (1449).

17) Vleeschhouwers-gilde n°. 12.

verschillende knoeierijen in de draperie; genoemd worden o.a. het maken van laken van slechte grondstof [1]), het zegelen van laken, dat onvoldoende bereid was [2]), het vernietigen van het teeken van den waardijn [3]), het afdoen van het zegel en het uitbijten van het merk, ten einde te trachten bij eene nieuwe keuring het zegel of het merk voor eene betere kwaliteit te verkrijgen [4]), het bereiden van wol, voordat deze door den waardijn gekeurd was [5]), het afnemen van het raam van een laken, waarop de waardijn „laet staen" had geschreven [6]), en het schrapen van laken met een schraapijzer [7]). In 1516 werd een verkooper van slechte lijnkoeken, waardoor schapen gestorven waren, veroordeeld tot boete en tot schadevergoeding aan den afnemer [8]). De korenkooper, die dut koren leverde, werd bestraft en moest het tegen koren van goede kwaliteit inruilen [9]). Bij de goudsmeden treft men strafbepalingen aan tegen het vergulden van koper of latoen, tenzij ten verzoeke van voorname lieden of voor den kerkdienst [10]), het vatten van valsche steenen in goud of van echte steenen in een valsch garnituur [11]) en het opvullen met onwaardig metaal [12]). Verder werd o. a. bestraft: het maken van kunstwijn [13]), het knoeien met kruit [14]), het verkoopen van slechte kaarsen [15]) en van Engelschen wierook voor goeden wierook [16]), het verzwaren van een pak wol door steenen [17]), het branden van kalk met slakken [18]) en het verkoopen van slecht garen [19]).

---

1) Wolwevers-gilde n°. 12 artt. 23 en 45 (1414).
2) Wolwevers-gilde n°s 10 en 11 (1409).
3) Wolwevers-gilde n°. 23 (1476).
4) Wolwevers-gilde n°. 21 (1474).
5) Wolwevers-gilde n°. 20 (1474).
6) Wolwevers-gilde n°. 23.
7) Wolwevers-gilde n°. 2 art. 6 (1376), n°. 5 (1385).
8) Marslieden-gilde n°. 42.
9) Korenkoopers-gilde n°. 10 (1471).
10) Smeden-gilde n°. 52 art. 9 (1471).
11) Smeden-gilde n°. 47 art. 9 (1382?).
12) Smeden-gilde n°. 47 art. 6.
13) Wijnkoopers n°. 5 art. 18 (14de eeuw).
14) Marslieden-gilde n°. 34 art. 3 (1432).
15) Boterlieden-gilde n°. 2 (1416).
16) Marslieden-gilde n°. 6 art. 5 (1394).
17) Marslieden-gilde n°. 6 art. 2.
18) R. D. B. dd. 1402, des Woensdaghes na zinte Bonifaes-dach, fol. 39.
19) R. D. B. dd. 1501, des Vrydages na Mertini Translationis, fol. 102: „Want Pons, die lyndreyer in die Weert, valsch gaern gemaict heeft, soe dat ondervonden is van den vynders ofte werdeyns, soe sleten scepene, rade ende oudermanne, dat hy

Een touwslager, die slechte waar binnen in een pak verborgen had, werd in 1471 veroordeeld tot schadevergoeding aan den kooper èn voor het daardoor minder geleverde èn voor het nadeel aan hem, die het onwetend weder als goede waar verkocht had, in zijn goeden naam toegebracht, en bovendien tot eene boete van 10 oude schilden aan de stad [1]).

Merken en keuren. — Het verplicht stellen van keuring geschiedde om den kooper zekerheid te geven, dat de gekochte waar aan de bij de ordonnanties gestelde eischen voldeed. Het was dus een waarborg voor den afnemer en strekte bovendien den fabrikant tot eene aansporing, omdat onvoldoende waar geen keur ontving en aan het product, voorzien van een keur, hierdoor meer aftrek verzekerd werd. Keuren worden vermeld voor het vleesch [2]), het laken [3]), kruiken en zoutvaten [4]); voor tinnen kruiken had men tweeërlei keur: een kroon voor fijn en eene letter voor grof werk [5]).

Terwijl de keuren voor alle fabrikanten in dezelfde stad golden, had men ook handelsmerken voor iederen meester afzonderlijk. Deze hadden ten doel, den fabrikant aan te wijzen, om hem bij overtreding der verordening te kunnen bekeuren, en strekten, eenmaal ingevoerd, tevens als reclamemiddel voor hen, die deugdelijk werk leverden. Deze merken werden geëischt bij de wolwevers, de tinnegieters, de messen-

---

na vermoegen der ordinancie van der werdeynscap ter beteringe geven zel ende brengen opter kisten bloots hoofs X ℭ en Manendages naistkomende. Ende men zel mergen dat gaern openbairlyck bernen in der Noede".

1) R. D. B. dd. 1471, des Vrydaghes na XIII-dach, fol. 47 verso: „Sleten scepene, raide ende oudermans tusschen Jan Hugensoen, aen die eene, ende Reyer Willemsoen die lyndreyer, aen dandere zyden, ruerende dat Jan Hugensoen gecoft heeft van Reyer Willemsoen die lyndreyer voorseyt een deel schiven gaerns voer koipmansgoet; want Jan Hugen niet anders geweten en heeft, dan dat voerseyde gaern koipmansgoet was, ende heeftet daerop tAntwerpen in die marct gebrocht, ende aldaer voert enen anderen koipman voer koipmansgoet vercoft. Ende want datzelve gaern boven koipmansgoet was ende binnen gheen koipmansgoet en was, daerby Jan Hugensoen groet scaempte geleden ende oick schade gehadt heeft, ende deze hantieringhe oick in oneere onser stadt ende der gemeynre koipmanscap gaet, daerom zel Reyer voerseyt den raide vergifnisse bidden ende geven Jan Hugensoen voer zynen scade thien Rynsch guldenen, daerof zellen gaen seven Rynsch gulden, die Jan geboert zoude hebben. Ende Reyer zell der stadt ter beteringe geven X oude schilde aen gelde, te betalene binnen XIIII dagen naistkomende, alle dage by enen (schilt)".

2) Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 1 (1481).

3) Wolwevers-gilde n°. 3 art. 18 (14de eeuw).

4) Smeden-gilde n°. 23 (1517).

5) Smeden-gilde n°. 23 art. 3.

makers en de goudsmeden; de wolwevers moesten hun merk in het laken weven [1]), de tinnegieters hun naam of voorletter op hun werk slaan [2]), bij de messenmakers werd het staal met hun merk geteekend [3]). De voorschriften voor deze laatsten zijn uitvoerig: zij moesten, zoodra zij meester werden, een merk kiezen en konden dit van den vader op den oudsten zoon doen overgaan. Nabootsing van eens anders merk werd streng gestraft. Daarbij werd ook het merken met het stadswapen toegestaan, doch men was dan gehouden voor een bepaald gehalte zorg te dragen [4]). De fabrikanten, die reeds een merk hadden aangenomen, mochten dit blijven voeren of het stadswapen daarbij plaatsen, doch waren in dit laatste geval ook gedwongen om zich aan de keur te onderwerpen. De goudsmeden moesten hun werk teekenen met hun merk, en het dan doen keuren door den waardijn „mitter stat teyken" [5]).

Aanwijzing van eene plaats voor den verkoop van bepaalde goederen of de uitoefening van een bepaald bedrijf. — Volgens een raadsbesluit dd. 1400 moesten alle ambachten in de stad zelve worden uitgeoefend en werd hierop slechts eene uitzondering gemaakt voor de snijders, die bij particulieren aan huis werkten, en de bakkers [6]). Later werd ook eene uitzondering toegelaten voor de molenaars, omdat hun bedrijf niet in de stad kon worden uitgeoefend [7]). De raad kende zich de bevoegdheid toe, om ook in bijzondere gevallen dispensatie te verleenen, wat echter slechts zelden geschiedde [8]).

In de stad zelve was men evenmin geheel vrij, om zijn bedrijf uit te oefenen, waar men wilde; voor vele artikelen was eene bepaalde verkoopplaats aangewezen en voor eenige bedrijven was de plaats bepaald, waar zij alleen mochten uitgeoefend worden. Zoo werd bv. den vleeschhouwers in 1481 slechts toegestaan op de van ouds daarvoor gebruikte plaatsen te

---

1) Wolwevers-gilde n°. 26 art. 32 (1487).

2) Smeden-gilde n°. 23 artt. 1 en 2 (1517).

3) Gildeboek der smeden n°. II dd. 22 April 1545.

4) Aldaar art. 6.

5) Smeden-gilde n°. 47 art. 4 (1382?).

6) Bijlhouwers-gilde n°. 2 (1400). Het voorschrift werd vernieuwd in 1412 (Deel I n°. 3).

7) Molenaars-gilde n°. 2 (1435).

8) Zoo werd in 1448 en 1489 aan een barbier verlof gegeven om zich in de Weerd te vestigen (Barbiers n°. 3 en 9), en werd in 1436 aan een kuiper dezelfde vrijheid verleend (Bijlhouwers-gilde n°. 22).

slachten [1]) en was voor het plaatsen van ramen bijzondere vergunning van den raad vereischt [2]).

De volgende plaatsen waren aangewezen voor den verkoop van bepaalde waren:

de Vleeschhal voor vleesch [3]);

het Wanthuis voor vreemd laken [4]);

de Mariaplaats voor ijzer [5]) en oude kleeren [6]);

het Buurkerkhof voor haring, behalve voor Schotschen haring [7]);

Onder de Korenmarkt voor appelen [8]);

de Oude Gracht tusschen de Gaard- en Borchbruggen voor zout, behalve „selzout"; — tusschen de Borch- en Vischbruggen voor „selzout" [9]); — tusschen de Visch- en Jansbruggen voor brood van buiten, te koop aangeboden door niet-gildebroe-

---

1) Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 12.

2) Wolwevers-gilde n°. 15 (1465). Uitdrukkelijk werd het vereischte gesteld in 1551: „Item soe en sal nyemant enich raemt setten ofte laicken ramen anders dan op alsulcke plaitse ende stede, als deser stadt Vtrecht toegelaten heeft ende noch in toecomende tyden vorder toelaten sel mogen, opt verboeren, die contrarie van dese deden ofte bevonden worde gedaen te hebben, van elcker reyse drie gulden tot behouff als voren", nl. „van der Keyserlicke Majesteit, deser stadt ende weerdeyns, elcx een derdendeel" (B.spr.b. dd. 1551, des Manendaichs den XI^en^ in Meye art. 4).

3) Vleeschhouwers-gilde n°. 4 (1432), n°. 5 art. 12 (1433), n°. 18 art. 3 (1503). Na het afbreken van het vleeschhuis in 1432 werd tijdelijk den vleeschhouwers bevolen om het vleesch in hunne huizen te verkoopen (Vleeschhouwers-gilde n°. 4 art. 2).

4) Wantsnijders-gilde n°. 13 (1442) en n°. 26 (1484).

5) Gildeboek der smeden n°. II dd. 19 November 1539: „Overcomen ende belieft bij den raijde, dat die gildebruederss van den smede-gilde zellen moegen op alle weeckmerckten staen mit hoer ijserwerck op sunte Marijen-plaetse nae ouder gewoenten, te weten van twee uren voir den weeckmercktdach tot twee uren van den weeckmercktdach toe, nyettegenstaende tpunt, staende in der smede gilde ordonnantie vermelt, dat nijemant van den smede-gilde meer hebben zal dan eenen toen ende die bijnnen zijnre dueren".

6) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 4 (1382): de gildebroeders moesten iedere week loten om hunne plaatsen.

7) Vischkoopers-gilde n°. 8 (1404). In 1388 mocht men dezen haring, behalve op het Buurkerkhof, ook verkoopen op de Smee- en Viebruggen (Vischkoopers-gilde n°. 3). Verkoop van Schotschen haring was overal toegelaten in de stad en hare vrijheid (Vischkoopers-gilde n°. 5 art. 2) (1395).

8) B.spr.b. dd. 1401, opten heylighen Dertienden-avont, fol. 296 verso: „Want de raet van der stat voertiids de appelmarct gheleyt heeft onder de Coremarct, zo wil de raet de appelmarct daer voert also ghehouden hebben op sulken koer, alse daerop staet".

9) Zie de ordonnantie „van den sout ende soutluden" (R. D. B. dd. 1441, des Donredages na Victoris, fol. 11 verso), art. 2: „Item en sell nyemant geen sout in scepen leggen off dairuut vercopen tusschen der Borchbrugge ende der Vischbrugge dan selsout. Ende alle ander sout sel men leggen tusschen der Gaerdebrugge ende der Borchbrug voirseyt, bij enen koer van X ℔, zoe dicke alst yemant verbrake".

ders [1]); — tusschen de Plaats en de Beierbrug voor hennep [2]);
de Maartensbrug voor visch, die met „hoepnetten" gevangen was [3]);
Calis voor visch, door vreemdelingen gevangen [4]);
de Plaats voor gezouten steur, gezouten zalm, gezouten zeespek en gezouten aal, door vreemdelingen te koop aangeboden [5]);
de Ganzenmarkt voor ganzen en vogels [6]) en hennep [7]);
de Neude voor wol [8]);
de Steenweg voor zuivel [9]);
De Vaart voor wijn, komende van beneden Keulen [10]).

Misschien waren ook de gilden, die eene hal bezaten, verplicht, om slechts daar hunne waren te koop te stellen, behalve tijdens de weekmarkten en de algemeene jaarmarkten.

Voor enkele bedrijven was alleen een gedeelte der stad verboden of eene algemeene beperking voorgeschreven: zoo was den ververs en volders verboden om hun ambacht uit te oefenen boven de Viebrug en aan de Oudelle [11]), mochten de marskramers niet gaan staan tusschen de Maartensbrug en de Plaats en de Plaats en de Beierbrug [12]), was het verkoopen van spek slechts veroorloofd in de Vleeschhal of aan eigen huis en niet op de Ganzenmarkt [13]), en werden de ververs verwezen naar de bovenstad aan de gracht, waar zij niemand hinderden [14]).

Hierbij moet eindelijk ook vermeld worden het verbod voor de kramers, om met hunne waren te veel plaats in beslag te nemen [15]).

---

1) Bakkers-gilde n°. 18 (1492). De bakkers mochten in 1539 hun brood niet venten dan tusschen Pinksteren en St. Jacob (Bakkers-gilde n°. 20 art. 20).
2) B.spr.b. dd. 1434.
3) Vischkoopers-gilde n°. 17 art. 1 (1484): de andere visch werd op Calis verkocht.
4) Vischkoopers-gilde n°. 33 (1535).
5) Vischkoopers-gilde n°. 27 art. 3 (1521).
6) B.spr.b. dd. 1401 fol. 296 verso, Boterlieden-gilde n°s. 9 en 13.
7) B.spr.b. dd. 1475.
8) B.spr.b. dd. 1474: voor het St. Laurens-gasthuis.
9) Boterlieden-gilde n°. 3 (1427). Eene herhaling van dit gebod was negen jaren later noodig (Boterlieden-gilde n°. 5).
10) Tenminste wanneer men zijne medeburgers niet het deelrecht wilde doen genieten (Wijnkoopers n°. 16) (1445).
11) Wolwevers-gilde n°. 6 (1394).
12) Marslieden-gilde n°. 39 (1504).
13) Marslieden-gilde n°. 8 (14de eeuw?).
14) Wolwevers-gilde n°. 24 (1476).
15) Marslieden-gilde n°. 37 artt. 1 en 2 (1472).

4. Belastingheffing.

Onze voorouders bezaten steeds eene groote vindingrijkheid in het uitdenken van belastingen. Hieronder bekleedden de accijnsen eene voorname plaats en bijna geen artikel bleef onbelast. Deze fiscale bepalingen vallen buiten ons bestek en zullen daarom onbesproken blijven; slechts enkele voorschriften moeten vermeld worden ten bewijze van de beperking, welke de gilden daardoor in de uitoefening van hun bedrijf ondervonden.

Den brouwers b.v. werd bevolen, om beëedigde dragers te bezigen [1]), niet in het klein te tappen [2]) en slechts te brouwen met kuipen en werktuigen, die een brouwsel van 20 vaten konden bevatten [3]). Dit voorschrift bleek echter te beperkend, waarom hun eene speling tusschen 12 en 20 vaten gelaten werd [4]). Toen ook hierna de ontduikingen niet ophielden, moesten de brouwers zelven opgave doen en later lijsten inleveren bij den accijnsmeester van het door hen voor anderen gebrouwen bier [5]).

De molenaars in de stadsvrijheid mochten niet malen zonder bewijs van den accijnsmeester [6]), en evenzoo was het den wijntappers verboden om zonder diens verlof wijn te tappen [7]). In het algemeen mocht niemand aan accijns onderworpen goed inslaan zonder verlof van dien ambtenaar [8]).

Ter keering van fraudes bij de lakenbereiding werd den scheerders opgedragen om den naam van den eigenaar van het laken op te geven, op straffe van zelf den accijns te moeten betalen [9]).

Dergelijke bepalingen vindt men voor nagenoeg alle goed, dat aan accijns was onderworpen; voor ons doel komt ons deze korte aanwijzing echter voldoende voor.

---

1) Brouwers-gilde n°. 12 art. 5 (1433).
2) Brouwers-gilde n°. 12 art. 4.
3) Brouwers-gilde n°. 12 art. 11.
4) Brouwers-gilde n°. 14 (1437).
5) Brouwers-gilde n°. 18 artt. 6 en 7 (1447), n°. 21 art. 3 (1454).
6) Molenaars-gilde n°. 4 (1444).
7) Wijnkoopers n°. 23 (1486).
8) Vischkoopers-gilde n°. 14 (1476).
9) B.spr.b. dd. 1429.

5. Verzekering van de nakoming der door den raad gegeven voorschriften.

Naarmate de raad of het gilde eene verordening vaststelde, werden ook door den raad of door het gilde de personen aangewezen, met de zorg voor de naleving der voorschriften belast.

De handhaving van de door het gilde uitgevaardigde verordeningen was gewoonlijk opgedragen aan de oudermannen. Zij hadden b.v. het toezicht op het werk der linnenwevers [1], der riemsnijders [2], der messenmakers [3] enz., — en in het algemeen, wanneer het tegendeel niet was bepaald.

Bij de uitoefening hiervan werden de oudermannen bijgestaan door den bode van het gilde [4], en bovendien bij eenige gilden door bijzondere ambtenaren [5]. Somtijds was ook aan deze laatsten, met uitsluiting van de oudermannen, het toezicht op de naleving van bepaalde voorschriften opgedragen. Tot deze ambtenaren behooren de gezworenen, bij de bijlhouwers naar hunne werkzaamheid proefmeesters genoemd, de keurmeesters en de waakmeesters.

Waar de raad voorschriften gaf aan de gilden, wees hij gewoonlijk tevens ook de ambtenaren aan, met het toezicht op de nakoming daarvan belast. Zoo b.v. voor het toezicht op het gewicht van het brood [6], op het werk der goudsmeden [7] en op de grootte der tegels [8]. Slechts bij uitzondering werden hiervoor de beambten der gilden gekozen [9]. Regel was natuurlijk, dat de raad zelf deze controleerende ambtenaren aanstelde [10], maar daarnaast zien wij het opmerkelijke feit, dat die aanstelling in sommige gevallen was opgedragen aan het betrokken gilde [11].

---

1) Linnenwevers-gilde n°. 6 artt. 13 volg. (1550).

2) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 33 (1417).

3) Gildeboek der smeden n°. II dd. 22 April 1545 artt. 6 en 7.

4) Bijlhouwers-gilde n°. 19 (1522).

5) Zie het hoofdstuk over het bestuur van het gilde.

6) Bakkers-gilde n°. 12 (1478).

7) Gildeboek der smeden (Archief Afd. II n°. 461), deel II n°. 7 art. 17.

8) Steenbikkers-gilde n°. 3 (1495).

9) Het toezicht op den verkoop van visch was in 1392 opgedragen aan 2 oudermannen, daartoe door de overste oudermannen te kiezen (Vischkoopers-gilde n°. 4 art. 14).

10) Bv. Vleeschhouwers-gilde n°. 3 (1431), Brouwers-gilde n°. 21 art. 9 (1454), Vischkoopers-gilde n°. 12 (1465) enz.

11) De keurmeesters bij de goudsmeden werden volgens de ordonnantie van 1507 door de gildebroeders gekozen (Smeden-gilde n°. 56) (1507).

Verschillende beambten werden aangesteld voor het toezicht op levensmiddelen en dagelijksche benoodigdheden, als brood [1]), vleesch [2]), bier [3]), visch [4]), koren [5]), wijn [6]) en zout [7]), en verder laken [8]), tin [9]), goud [10]), kolen [11]), touw [12]) en steenen [13]).

Behalve door dit repressief toezicht trachtte de raad zich ook vooraf te verzekeren van de opvolging zijner voorschriften door de gildebroeders, en eischte daarom van hen een eed, dat zij die getrouw in acht zouden nemen. Dit werd o.a. in 1441 gevorderd van de wantsnijders [14]), in 1465,

---

1) Weegmeesters van het brood worden reeds in 1374 vermeld: Bakkers-gilde n°. 1.

2) „Onser stat gezworen verken-besieren" worden genoemd in 1413 (Vleeschhouwers-gilde n°. 3), keurmeesters van ter slachting aangevoerd vee in 1444 (Vleeschhouwers-gilde n°. 6) en 1481 (Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 1).

3) Brouwers-gilde n°. 21 art. 9 (1454): „Item soe sel die raet zetten tot elken sisoen, twe coermeisters tot den broken van der brouwerien".

4) Vischkoopers-gilde n°. 12 (1465): door den raad werden twee „vijnders" benoemd, „die goet goet weten te prysen ende quaet te laken".

5) Korenkoopers-gilde n°. 1 art. 1 (1412): „Die raet van der stat heeft twe manne ghezet, dat coern te verwaren ende te bezien".

6) Wijnkoopers n°. 20 (1461): „twee guede manne uut den raide . . ., die koermeysters wesen zellen van deser ende anderen ouden ordinancien, van den wyn ende wynneringe ghemaict".

7) Zie de ordonnantie „van den sout ende soutluden" (R. D. B. dd. 1441, des Donredages na Victoris, fol. 11 verso), waar in art. 7 gezegd wordt omtrent de zoutkoopers: „Ende hoir sout onder ende boven sel even goet wesen, bij den gezwoeren makelaren . . . . Ende die makelairs sellen die coeplude dairvoir waernen, als zij hoir sout vercopen willen", — en in art. 8: „Item zoe en sell niemant sout uut scepen opslaen off vercopen, ten is yerst besien ende gekoert van den gezworen makelaren, wairt selsout is dan ander sout ende oftet even goet is onder ende boven; by enen koer van X ℔, zoe dicke alst yemant dede".

8) Wantsnijders-gilde n°. 24 art. 2 (1477) voor ingevoerd laken: het werd geteekend „mitter stat teyken", — en voor Utrechtsch laken: Wolwevers-gilde n°. 3 artt. 18 vlg. (14de eeuw): na keuring werd het bezegeld, n°. 18 (1473): wol moest gekeurd worden.

9) Smeden-gilde n°. 51 (1456): er was een waardijn tevens ijker van het tinwerk.

10) Smeden-gilde n°. 47 art. 15 (1382?): twee beëedigde goudsmeden en een waardijn zouden toezicht houden op de naleving der voorschriften.

11) Smeden-gilde n°. 52 art. 2 (1471): „Item zoe en sellen die meters ghene colen veylen, zy en zyn yerst gheprueft, by enen koer van thien ponden tot onser stadt behoiff".

12) 8 Januari 1481 herstelde de raad het waardijnambt „op die touslagers ofte lyndreyers" (R. D. B. dd. 1481, des Manendages na XIII-dach, octava Januarii, fol. 184 verso).

13) Zie „der steenbacker ordinancie" (R. D. B. dd. 1444, des Manendages na Mei-dach, fol. 100), art. 4: „Item en sellen die steenbackers genen steen vercopen, als hi gebernt is, hi en si yerst besien ende geloeft van den scutmeysteren in der tijt opter tegenwoerdiger ordinancie", — en art. 8: „Voert sellen die scutmeisters in der tijt horen eedt daertoe doen, dat sij den steen loven ende laken sellen na der voerseyder ordinancie".

14) Wantsnijders-gilde n°. 11.

1466, 1491, 1495, 1505, 1522 en 1530 van de brouwers [1]) en in 1501 van de molenaars [2]).

1) Brouwers-gilde n°. 26 art. 7, n°. 27, n°. 39 art. 2, n°. 44 art. 2, n°. 49, n°. 56 j°. n°. 57, n°. 60. Tijdelijke ontheffing van den eed werd verleend in 1488 „om den groten oploep van den koerne" (Brouwers-gilde n°. 38).

2) Molenaars-gilde n°. 9.

VI. Rechtspraak in zaken betreffende de gilden.

Gaan wij de onderwerpen na, waarover door de gilden rechterlijke beslissingen in den loop der tijden zijn ingeroepen, dan blijkt ons dat deze rechtspraak, wanneer wij die in zuiver burgerrechterlijke geschillen over bezittingen der gilden buiten beschouwing laten, te verdeelen is in twee hoofdgroepen [1]):

a. rechtspraak in zake overtreding van gilde-keuren en van verordeningen van den raad, in geschillen tusschen de gildeleden als zoodanig, en enkele malen in geschillen over geleverd werk tusschen leden van het gilde en buiten het gilde staande afnemers;

b. rechtspraak tusschen de gilden onderling over de grenzen van het monopolie.

a. *Rechtspraak in zake overtreding van de keuren van het gilde enz.*

1. Rechtspraak door de oudermannen.

De rechtspraak in geschillen, waarin een of meer leden van het gilde betrokken was of waren, werd waarschijnlijk te Utrecht evenals elders oorspronkelijk uitgeoefend door het betrokken gilde, in morgenspraak vergaderd. Al spoedig echter moet zij op de oudermannen als bestuurders en vertegenwoordigers van het gilde zijn overgegaan, althans in

1) De bijzondere rechtsmacht van het college der gemeene oudermannen blijft hier buiten bespreking, daar deze aan dit college niet als vertegenwoordiger der gilden was opgedragen, maar als door de stad erkend administratief lichaam, hetwelk voor de berechting dezer speciale geschillen de meeste geschiktheid bezat. Wij verwijzen daarvoor naar onze behandeling van dit onderwerp.

de bronnen ziet men geen melding maken van zulk eene rechtspraak door het gilde en nog slechts twee oude bepalingen in de gildeboeken der marslieden en der oude-wantsnijders hebben daaraan eene herinnering behouden, door rechtspraak door het gilde als mogelijk voor te stellen en aan de partijen appèl van de oudermannen op de morgenspraak toe te kennen [1]). Later zien wij de berechting van overtreding van de keuren van het gilde opgedragen aan zijne oudermannen, terwijl die van de overtreding van verordeningen, door den raad vastgesteld, gewoonlijk bij dat college berustte.

Rechtspraak vinden wij door de oudermannen b.v. uitgeoefend in zake van verstoring der orde in de morgenspraak, het houden van te veel leerjongens, het in verboden tijd werken, wanbetaling van goed, gekocht op eene door het gilde gehoudene veiling, het doen werken door personen wien dit verboden was, het leveren van slecht werk, het nietnakomen van verplichtingen tegenover het gilde enz. Waren deze overtredingen bewezen, dan legden de oudermannen den schuldige eene boete op; was hij in de betaling daarvan nalatig, dan werd door de oudermannen of hunnen bode een pand van hem genomen. Deze panden bleven, wanneer zij niet door den eigenaar werden ingelost, tot O. L. V. Lichtmis of 14 dagen daarna bewaard, doch werden dan verkocht.

De geschillen tusschen leden van het gilde als zoodanig onderling behoorden mede tot de bevoegdheid der oudermannen. Zij spraken hierbij recht in hoogste instantie, behoudens de reeds genoemde uitzonderingen van appèl op het gilde. Tot deze geschillen behoorden o. a. alle geschillen tusschen meester en knecht (als over het loon, over het niet of te laat op het werk komen enz.), schelden en beleediging van een gildebroeder door zijn medebroeder, onttrekking van klanten enz., — alleen geschillen over zware verwonding waren uitgesloten, als behoorende tot de lijfstraffelijke rechtspraak en dus tot

---

1) Marslieden-gilde n°. 9 art. 5 (z. j.): „Waer enich man, die onse gildebroeder waer ende den anderen een onscout wedde *voor dat gilde*, ende daernae dat verplage, daer hy voor die onscout gedaen hadde, die verboert II sc.". Eene beschuldiging tegen de oudermannen, „raidtsmanne" en „dienstluyde" werd voor het gilde behandeld (Marslieden-gilde n°. 12 (z. j.), — Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 9 (14de eeuw?): „Item wat ghildebroeder, die een boete verboerde ende hem die boete *overghewijst* worde *mitten oudermans ende mitten menen ghilde*, die daerboven opt huys ghinghe ende vellich daer worde, die verboerde V sc. totter gilden behoef".

de bevoegdheid der schepenen [1]). De oudermannen werden in de berechting dezer zaken bij de riemsnijders en de smeden bijgestaan door 3 of 4 van de bekwaamste gildebroeders [2]).

Van de geschillen tusschen leden van het gilde en afnemers vindt men o.a. vermeld: die over de kwaliteit van het geleverde en over te late oplevering en onderbreking van het werk [3]). Bij de oude-wantsnijders werd de klacht over slecht werk echter door twee gildebroeders beslist [4]).

Karakteristiek is een voorschrift, dat wij aantreffen bij de linnenwevers, n.l. dat de dekens uitspraak zouden doen, wanneer een gildebroeder verklaarde de ter bewerking gegeven grondstof wegens hare ondeugdelijkheid niet te kunnen bewerken; evenzoo in „ander ghelycke questien" [5]).

Eene beperking van de rechtspraak der oudermannen vindt men genoemd bij het vischkoopers-gilde, waar de geschillen over vennootschap waarschijnlijk waren opgedragen aan het college der gemeene oudermannen [6]). Waarom juist deze geschillen aan de competentie van de oudermannen van het gilde onttrokken zijn, blijkt niet. Misschien is deze rechtspraak eerst in later tijd op de gemeene oudermannen overgegaan, daar het onderwerp van geschil behoort tot het handelsrecht en dit in hoofdzaak tot hunne competentie be-hoorde [7]).

2. Rechtspraak door den raad.

Hierover kunnen wij zeer kort zijn: door den raad werd recht gesproken in zake van overtreding van de door hem uitgevaardigde verordeningen. Overtreding dus van zijne voorschriften betreffende de openbare veiligheid, de marktpolitie als anderszins, werden door hem berecht. De wijze van rechtspraak week niet af van de gewone rechtspraak en kan dus hier buiten behandeling blijven.

---

1) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 1 (14de eeuw?).

2) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 21 (1555), Smeden-gilde n°. 42 art. 20 (1538).

3) Linnenwevers-gilde n°. 6 artt. 13—16 (1550).

4) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 4.

5) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 17 (1550).

6) Althans de schuldige had, na acht dagen hechtenis, „bloetshoefts te comen van Hazenberch voer de oudermans opter stat huys ende brenghen daer zinen koer, alzo dicke alze hien verboert hadde, ende bidden verghifnisse" (Vischkoopers-gilde n°. 2 art 1 (14de eeuw)).

7) Men denke aan hunne rechtspraak over de vijf punten.

3. Straffen, door de oudermannen van het gilde of den raad opgelegd.

Tot deze straffen behoorden:

a. boete;
b. openbare boetedoening, bedevaart enz.;
c. verbod van de uitoefening van het bedrijf;
d. uitstooting uit het gilde.

Boeten. — Waar door het gilde in zijne keuren straffen werden bepaald, waren het meestal boeten, gewoonlijk in geld, enkele malen in was of bier. De geldboeten kwamen ten bate van het gilde, terwijl veelal een deel ervan werd toegewezen aan de oudermannen of den aanbrenger; de boeten in was kwamen aan het gilde, zijn altaar of de broederschap; de boeten in bier, die alleen werden opgelegd wegens wangedrag bij de feestelijke bijeenkomsten van het gilde, werden terstond door de aanwezigen verdronken. De boeten werden geïnd door de oudermannen of hunnen bode; bij wanbetaling werd de veroordeelde hiervoor gepand.

Geheel anders was de verdeeling van de boeten, door den raad gesteld op overtreding van zijne verordeningen. Deze kwamen in het algemeen ten bate van de stad, die veelal een deel ervan afstond aan den aanbrenger of de met het toezicht op de naleving dier verordeningen belaste beambten. Deze boeten moesten aan de stad of hare ambtenaren betaald worden.

Enkele malen werd van de door den raad vastgestelde boeten een gedeelte toegekend aan het gilde of zijne oudermannen, waarschijnlijk omdat de raad zich hier bewoog op het bijzonder terrein der gilden en door de overtreding ook hunne privileges geschonden werden. Dit geschiedde b.v. in 1459 bij het raadsbesluit, dat de boete wegens het uitoefenen der geneeskunde door barbiers, die niet de vereischte doktersproef hadden afgelegd, toekende voor de helft aan het ambacht der barbiers en voor de andere helft aan de oudermannen van het wantsnijders-gilde [1]). In een ander

---

1) Barbiers n°. 4 art. 2 (1459). Twee jaren later gaf de stad zichzelve ook aandeel in de boete, en ontvingen de stad, de oudermannen van het wantsnijders-gilde en het ambacht der barbiers ieder een derde.

besluit van dat jaar komt de boete half aan de stad en half aan het betrokken gilde [1]) en evenzoo in eene oude ongedateerde bepaling in het gildeboek der marslieden (misschien een daarin opgenomen raadsbesluit) [2]). Eenmaal wordt naar aanleiding van eene boete vermeld, dat zij zoude verdeeld worden „aen drien na den gildenrecht", en wel de stad, het gilde en den aanbrenger ieder een derdedeel [3]). Hieruit te willen opmaken, dat dit toen (in 1487) als regel gold bij de verdeeling der boeten, zoude onjuist zijn, omdat de stad slechts bij uitzondering aan een gilde een aandeel toekende in boeten, door gildebroeders verschuldigd wegens overtreding van zijne verordeningen; dit werd eerst regel na de overdracht der temporaliteit [4]). In de toen gegeven ordonnanties werden gewoonlijk alle voorschriften uit vroeger vastgestelde keuren van het gilde en besluiten van den raad kort samengevat en werden daarbij de boeten over het algemeen toegewezen aan den keizer, de stad en het gilde, elk voor een derde gedeelte. Verschillende afwijkingen hiervan komen echter voor: soms wordt de oude verdeeling der boeten gehandhaafd of wordt een gedeelte toegewezen aan de dekens of het altaar van het gilde of de broederschap; terwijl daarentegen enkele boeten, wegens overtreding van voorschriften op de verhouding der gildebroeders als zoodanig, geheel aan het gilde of zijn altaar ten goede komen [5]). Hiertoe behooren o.a. boeten wegens het niet óf te laat ter begrafenis komen [6]), het te laat rekening doen door de dekens [7]), het hebben van meer dan ééne toonbank of het te ver uitstallen [8]), het venten op straat [9]), het

---

1) Snijders-gilde n°. 1 art. 4.

2) Marslieden-gilde n°. 1 art. 2 (14de eeuw?).

3) Corduaniers-gilde n°. 2 (1487).

4) De raad, die de strafbepalingen maakte, was natuurlijk bevoegd tot het toekennen van de boete of een deel daarvan aan derden. Dit geschiedde o. a. in 1481, toen hij tweemalen eene boete, door een bakker verschuldigd wegens het bakken van brood in strijd met de rijding, aan de armen ten goede deed komen (Bakkers-gilde nos. 14 en 15). Ook de gilden schonken menigmaal een deel der boeten aan hunne altaren of broederschappen.

5) In de ordonnantie dd. 1540 op het molenaars-gilde worden de „koeren van stuvers" gesteld op het malen voor een bakker of brouwer, die een anderen molenaar nog niet voldaan had, en op het malen op Zon- en feestdagen, besteed voor „den dienst Goids" (Molenaars-gilde n°. 15 art. 17 j°. artt. 13 en 14).

6) In nagenoeg alle ordonnanties.

7) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 21 (1542).

8) Bakkers-gilde n°. 20 artt. 16 en 17 (1539), Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 28 (1555).

9) Bakkers-gilde n°. 20 art. 20.

te lang laten werken [1]), en het aan twee meesters tegelijk beloven te komen werken [2]), het werken op feestdagen [3]), in verboden tijd of bij kunstlicht [4]) en het niet binnenlaten van de keurmeesters [5]). Merkwaardig is, dat ook alleen aan het gilde wordt toegekend de boete wegens het op straat laten liggen van afval of stinkend goed [6]).

De boete voor de oudermannen, die verzuimden het aandeel op te geven, dat den keizer of der stad in de door hen geslagen boeten toekwam, verviel alleen aan den keizer, de stad en den aanbrenger, omdat hierbij tegenover het gilde geene overtreding gepleegd was [7]).

Eene nadere uiteenzetting van de overtredingen, welke met boeten gestraft werden, is hier overbodig: zij werden reeds behandeld, waar wij de voorschriften bespraken, door den raad en de gilden aan de gildebroeders gegeven.

Openbare boetedoening, bedevaart enz. — Deze straffen werden alleen door den raad opgelegd en verschilden niet van dezelfde straffen, door den raad op overtreding van andere voorschriften gesteld. Eene nadere bespreking ervan schijnt ons daarom hier overbodig.

Verbod van de uitoefening van het bedrijf. — Verschillende gilden verboden de uitoefening van het bedrijf, wanneer de veroordeelde weigerde zijne boete te betalen [8]) of zijn aandeel te betalen in een door verschillende gildebroeders gezamenlijk gedanen koop (samenkoop) [9]). Het verbod duurde dan, totdat het geld betaald was. Verder werd dit verbod als straf gesteld op weigering van een „aenworp" om zijn dienstplicht met het gilde te vervullen [10]), op het gaan werken bij iemand, die geen

---

1) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 10 (1550).

2) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 21 (1548).

3) Wantsnijders-gilde n°. 30 (1542).

4) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 10 (bij kunstlicht), Wolwevers-gilde n°. 33 art. 26 (bij kunstlicht), art. 29 (verboden werktijd), art 31 (bij kunstlicht).

5) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 27. — Ook de boete van den keurmeester, die ten onrechte verlof gaf tot werken, was ten behoeve van het gilde (Wolwevers-gilde n°. 33 art. 30).

6) Riemsnijders-gilde n°. 7 art. 27 (1555).

7) Wantsnijders-gilde n°. 30 art. 24, Snijders-gilde n°. 18 art. 30 (1540), Bakkers-gilde n°. 20 art. 27 (1539).

8) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 41 (1417), Zakkendragers n°. 11 art. 50 (1551).

9) Smeden-gilde n°. 3 (1452).

10) Smeden-gilde n°. 4 (1458).

lid van het gilde was [1]), op het onderhuren van eens anders knecht [2]) en voor den knecht op het binnentijds ontloopen [3]) of bestelen van zijnen meester [4]). Bij de wolwevers kon de knecht, wanneer zijn meester hem het bedongen loon niet uitkeerde of het beloofde werk niet opdroeg, hem het werken doen verbieden [5]). Tijdelijke schorsing gedurende het geding wordt vermeld bij de zakkendragers, voor het geval, dat een gildebroeder zijn medebroeder aanklaagde van diefstal; beiden werden in de uitoefening van hun ambacht geschorst, totdat de zaak uitgewezen was [6]). De raad verbood de uitoefening van het bedrijf gewoonlijk wegens knoeierijen in het bedrijf of wegens ontduiking der accijnsen Dit verbod was b.v. als straf gesteld op verschillende overtredingen van de ordonnantie op de „draperye" [7]), het bakken met slecht koren [8]) of met zoetigheden [9]), het niet uitleveren van duf koren [10]), het verkoopen van goed beneden eene bepaalde waarde [11]) of werken boven den gestelden prijs [12]), het op verboden plaatsen behandelen van afval [13]), het mijnen of doen mijnen van eigen visch of van visch, waaraan men deelgenoot was [14]), het smouten van laken [15]), het vermengen van verschillende soorten pulver [16]), het verkoopen van vergulde niet doorboorde munten [17]), het zetten van valsche steenen in goud [18]), het heimelijk verkoopen van ongeteekend

---

1) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 25 (1417).
2) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 34.
3) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 14, Smeden-gilde n°. 1 art. 27 (z. j.).
4) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 11, Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 13 (z. j.), Smeden-gilde n°. 1 art. 31.
5) Wolwevers-gilde n°. 33 art. 23 (1548).
6) Zakkendragers n°. 11 art. 54 (1551).
7) Wantsnijders-gilde n°. 18 (1474).
8) Bakkers-gilde n°. 2 (1435), n°. 13 art. 2 (1481).
9) Bakkers-gilde n°. 2.
10) Bakkers-gilde n°. 8 art. 1 (1460).
11) Wantsnijders-gilde n°. 21 art. 1 (1475).
12) Molenaars-gilde n°. 11 (1511).
13) B.spr.b. dd. 1555.
14) Vischkoopers-gilde n°. 4 art. 4 (1392).
15) Wolwevers-gilde n°. 7 art. 1 (1394).
16) Marslieden-gilde n°. 34 art. 3 (1432): „die sel verbueren een halff jaer siin neringe ende viif pont stat-pay".
17) Smeden-gilde n°. 47 art. 10 (1382?): „die verboerde een jaer zijn ambocht".
18) Gildeboek (Archief Afd. II n°. 461), deel II n°. 7 art. 5 (1551): hij mocht in 2 jaren niet werken. Vroeger werd in dit geval alleen eene boete bedreigd, vgl. Smeden-gilde n°. 47 art. 9 (1382?), n°. 50 art. 4 (1433), n°. 52 art. 10 (1471), n°. 55 art. 4 (1490).

gebrand zilver [1]), het vermengen van Rijn- en Franschen wijn [2]), het ontduiken van de voorgeschrevene grootte der tichelsteenen [3]), het maken van „eenigherhande enighe buten rade van der stat" [4]) en het beleedigen van ambtenaren [5]). Tegen ontduiking der accijnsen wordt deze straf bepaald bij de molenaars [6]), brouwers [7]) en tappers [8]). Hieronder is ook te brengen het uitoefenen van het ambacht, voordat men den eed op de ordonnantie had afgelegd [9]), het vervoer van bier zonder beëedigde dragers [10]), het hebben van overmaat en het veranderen van geijkte tonnen [11]).

Uitstooting uit het gilde of verbod, om het bedrijf uit te oefenen. — Deze straf werd in het algemeen bepaald bij de marslieden tegen hem, die was „beruft van simpele zaicken off van ondaet off van verrade off meneedich" was [12]), — in het gildeboek der riemsnijders tegen elk, die was „beruft van diefte, van moerde, van verrade" of „van meneedich" [13]), — en bij de bijlhouwers tegen hem, die eene handeling bedreef, waardoor een gildebroeder zijn gilde te schande maakte [14]). Als speciale overtredingen, waarop deze straf kon volgen, worden vermeld: het verliezen, eigenmachtig vervreemden of verhuren van eigendommen van het gilde door zijne oudermannen, den busmeester of den bode [15]), en het zich laten

1) Smeden-gilde n°. 47 art. 13: „een jaer zijn neringhe".
2) Wijnkoopers n°. 8 art. 1 (1397).
3) R. D. B. dd. 1506, des Vrydages na den heyligen Derthien-dach, fol. 29: „Overcomen by den rade, dat men voertaen die groetste form van den tegelen te maken aennemen ende die voer Hazenberch uuthangen zel, om die tiechelairs hem daerna te rechten. Ende men zel alle jaer twee uten oudermanne daertoe scicken om ondersueck te doen onder die tiechelairs, oft zy die rechte maet houden. Ende wie brokich bevonden worde, zel verboeren een half jaer ziin neringe ende daertoe C ℔, half ter stat ende $^1/_2$ ter koermeysters behoef".
4) Vleeschhouwers-gilde n°. 1 art. 4 (14de eeuw).
5) Zie noot 9 op bladz. CXXXV.
6) Molenaars-gilde n°. 8 (1485): een half jaar, wegens het malen zonder bewijs van betaalden accijns.
7) B.spr.b. dd. 1424 en 1429.
8) Voor 1 saisoen = 3 maanden?
9) Brouwers-gilde n°. 26 art. 6 (1465).
10) R. D. B. 1468 ($^1/_2$ jaar).
11) Bijlhouwers-gilde n°. 21 (1398): „die verboerde een half jaer ziin ambocht".
13) Marslieden-gilde n°. 15 art. 2 (z. j.).
12) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 49 (1417).
14) Bijlhouwers-gilde n°. 9 art 12 (z. j.).
15) Bijlhouwers-gilde n°. 13 art. 1 (1513).

omkoopen van een keurmeester [1]). Op verschillende wanbedrijven werd deze straf ook gesteld in de strenge ordonnantie op het brouwen dd. 1447, o. a. op ontduiking door het brouwen van verschillende biersoorten [2]), het behouden van te veel „drinckelbier" [3]), het weigeren om de plaats van bestemming van het bier te vermelden [4]), het heimelijk brouwen van dubbel „koyte" [5]), het verbergen van bier [6]) enz.

Met levenslang verbod om het bedrijf uit te oefenen werden o.a. gestraft de brouwers, die weigerden te brouwen volgens de rijding dd. 1462 [7]), de tappers, die weigerden te tappen voor den in 1475 vastgestelden prijs [8]), en, in geval van recidive, de vischkoopers, die ambtenaren beleedigd hadden [9]), en de meters, die getracht hadden, hooger loon dan het bepaalde af te dwingen [10]).

Met ontzetting van het burgerrecht ging gepaard ontneming van het lidmaatschap van het gilde, omdat alleen burgers lid van een gilde konden zijn; implicite werd dus in zulk een geval het recht tot uitoefening van het bedrijf ontnomen.

Uit de notulen- en publicatie-boeken van den raad blijkt

---

1) Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 1 (1452).

2) Brouwers-gilde n°. 18 art. 3 (1447).

3) Aldaar art. 5. „Drinckelbier" was het bier, dat iedere brouwer voor eigen gebruik mocht houden en waarvoor hij minder accijns betaalde.

4) Aldaar art. 6.

5) Aldaar art. 7.

6) Aldaar art. 8.

7) Brouwers-gilde n°. 24.

8) Brouwers-gilde n°. 33: de raad verbood in dat geval het tappen, tenzij met zijne uitdrukkelijke goedkeuring.

9) B.spr.b. dd. 1555, Juli 20, art. 11: „Item alzoe grote ongeregeltheit ende kyvagie dagelicx vallen tusschen die viscopers ende hoere huysfrouwen, die oick die zyssmeysters, scryvers, offslaeger, deurweerders, stadt-dienres, grommers ende andere int doende hoere officien injurioselicken, quaelicken ende schandelicken toesprekende zyn, wairop by voirgaende ordonnantie by den rayt deser stadt zekere bruecken geordonneert ende geset zyn ende nyettegenstaende dieselven bruecken hem nyet en wachten qualicken als voeren te doen, soe ist, dat die rayt dairop dese naebescreven pene totte voirgeruerde bruecken geaddeert heeft te wetene: soe wye van de viscopers ofte haer huysfrouwen, dochteren ofte meechden voer dyerste reyse brueckich bevonden ende verclairt worde, dieselven zel boven die eerste bruecken gesuspendeert zyn omme in een maent lang die neringe vant viscopen te doen noch te doen doen. Ende soe wye andermael brueckich bevonden ende verclairt worde, dieselve zell boven danderde bruecke gesuspendeert zyn omme in een halff jaer geen viscoper-neringe te doen noch te doen doen, als voeren. Ende soe wye derdemael brueckich bevonden ende verclairt worde, dieselve zel gehelick gesuspendeert ende gepriveert werden omme die neringe voirseyt nyet te doen noch te doen doen ende unyte viscoper-gilde gestelt worden."

10) Zakkendragers n°. 11 art. 48 (1551).

duidelijk, dat de raad niet schroomde de straf van het verbieden der nering gedurig toe te passen.

Werd de verlangde gehoorzaamheid niet verkregen, dan kon hechtenis opgelegd of het burgerrecht ontnomen worden. Spande echter het geheele gilde samen, dan waren er slechts twee uiterste redmiddelen: intrekking van het aan het gilde verleende monopolie [1]) of vernietiging van het gilde. Reeds in het begin der inleiding zagen wij, dat ook voor deze maatregelen zoo noodig niet werd teruggedeinsd. Gewoonlijk echter zal het dreigen daarmede reeds voldoende zijn geweest.

---

b. *Rechtspraak in geschillen tusschen gilden onderling over de grenzen van het monopolie, aan ieder hunner toegekend.*

Reeds werd door ons opgemerkt, dat het behoud der oude grenzen van de monopolies der gilden aanleiding moest geven tot moeilijkheden, waar de industrie zich ontwikkelde en het terrein, waarop ieder ambacht zich bewoog, daardoor uitgebreid werd. Er was dus veel aanleiding tot geschillen over de bevoegdheid van ieder gilde en zoodoende behoefte aan rechtspraak door een college, dat, vertrouwd met de bijzonderheden der bedrijven, in staat was, om bij voorkomende geschillen eene beslissing te nemen.

Aan de oudermannen van een der twistende gilden kon de beslissing niet worden opgedragen, daar dezen zelf partij waren in het geding. Er moest dus een ander college worden aangewezen en hiervoor konden in aanmerking komen drie colleges, nl. dat der schepenen, de raad en het college der gemeene oudermannen. Het college van schepenen was, als in het algemeen met de rechtspraak belast, daartoe zeer geschikt, doch het miste de noodige technische kennis, terwijl bovendien het algemeene streven in die dagen meer was om de macht der schepenen te besnoeien dan om haar uit te breiden, en de fierheid der gilden er zich tegen

---

1) Dit middel zien wij in 1481 toegepast op de vleeschhouwers: de raad had in dat jaar eene ordonnantie op de uitoefening van hun bedrijf vastgesteld en bepaalde in het laatste artikel: „Ende waert dat die vleyshouwers deze ordinancie niet en hielden, als voerseyt staet, zoe wil die raidt den vreemden gonnen hoir vleysch alhyr binnen onser stadt te slaen ende te vercopene na goetduncken des raits, gelyck die rait dan overkomen zel" (Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 18).

verzette om zich aan de rechtspraak van dit college, hetwelk geheel onafhankelijk van hen was, te onderwerpen. Meer kwam in aanmerking de raad, die zich reeds menig prerogatief in de rechtspraak had aangematigd, omdat bij hem de bevoegdheid berustte, om de monopolies uit te breiden of te beperken, ja zelfs deze buiten werking te stellen of geheel te vernietigen. Doch de gemeene oudermannen waren voor deze rechtspraak als aangewezen wegens hunne bekendheid met de onderwerpen, die in geschil konden gebracht worden, en hunne nauwe verhouding tot de gilden.

Aan welk college was nu deze jurisdictie opgedragen? In de tot ons gekomen bronnen wordt geen college aangewezen en de vonnissen zien wij door verschillende rechters gewezen. Waar dus een voorschrift dienaangaande ontbreekt, moeten wij trachten uit de beslissingen op te maken, op welke wijze deze rechtspraak geregeld was.

De vonnissen kunnen wij in vier rubrieken verdeelen, naarmate zij werden geveld door:

1. de gemeene oudermannen,

Voorbeelden hiervan vindt men in geschillen tusschen de bakkers en de marslieden [1]), de oude-wantsnijders en de wolwevers (1400) [2]), de riemsnijders en de marslieden (1418 en 1499) [3]), de oude-wantsnijders en de snijders (1366 en 1471) [4]), de marslieden en de boterlieden (1499) [5]).

2. den (nieuwen) raad,

Dit college werd gevormd door schepenen, raden en oudermannen.

Beslissingen door dit college worden vermeld in geschillen tusschen de appelkoopers en de zoutmeters (1446) [6]),

1) Marslieden-gilde n°. 26 (1499).

2) Oude-wantsnijders-gilde n°. 1.

3) Marslieden-gilde n°s. 23 en 24.

4) Oude-wantsnijders-gilde n°s. 6 en 7.

5) Marslieden-gilde n°. 25.

6) R. D. B. dd. 1446, des Vridages op sunte Lamberts-avont, fol. 20 verso: „Steven Willamssoen, Wouter Dammert ende Jan Louwensoen, die appelcopers, optie een side, ansprakers, ende die zoutmeters, angesproken, optie ander side, sijn hoerre zaken gebleven an den rade vant meten van den appelen ruerende". R. D. B. dd. 1446, des Woensdages na Francisci, fol. 23 verso: „Sleten scepenen, rade ende oudermans, dat Steven Wulue, Wouter Dammert ende Jan Louwensoen, die appelcopers, betalen sellen den zoutmeters hoer maetgelt van horen appelen tot desen dage toe ende voertaen na der ouder gewoente; ende die appelcopers sellen die appelmaten selve vullen bina tot den oversten toe, als dat altoes gewoente geweest heeft. Ende Steven Wulve sel der stat te beteringe geven III^{m} steens ende Wouter Dammert ende Jan Louwensoen onder hem beiden III^{m} steens".

de boterlieden en de brouwers (1457) [1]), de marslieden en de riemsnijders (1472) [2]), de louwers en de corduaniers (1515) [3]), de snijders en de huisnaaisters (1511) [4]), de steenbikkers en de zadelaars (1520) [5]), de snijders en de oude-wantsnijders (1521) [6]).

3. den raad oud en nieuw,

Dit college werd gevormd door den nieuwen raad en de leden van den afgetreden raad.

De door dit college gewezen vonnissen zijn het talrijkst.

Wij vinden het optreden in geschillen tusschen de louwers en de corduaniers (1459) [7]), de wolwevers en de louwers (1465) [8]), de snijders en de huisnaaisters (1512) [9]), de steenbikkers en de zadelaars (1512) [10]), de snijders en de oude-wantsnijders (1512) [11]), de smeden en de marslieden (1512) [12]), de louwers en de corduaniers (1514, 1519 en 1520) [13]), de zadelaars en de steenbikkers (1516) [14]), de bijlhouwers en de marslieden (1552) [15]).

4. de overste oudermannen en den oudraad,

Een vonnis van deze beide colleges gezamenlijk wordt geveld in een geschil tusschen de smeden en de marslieden (1486) [16]); verder komen vonnissen van deze colleges gezamenlijk niet voor.

---

1) Brouwers-gilde n°. 22.

2) Marslieden-gilde n°. 37.

3) Louwers-gilde n°s. 1 en 12. (Het aanwijzen van *twee* „gescicten" door den raad zonder aanwijzing, of zij lid van den ouden of den nieuwen raad waren, doet vermoeden, dat hier alleen de nieuwe raad bedoeld is).

4) Snijders-gilde n°. 7.

5) Steenbikkers-gilde n°. 10.

6) Snijders-gilde n°. 14.

7) Louwers-gilde n°. 6.

8) Louwers-gilde n°. 7.

9) Snijders-gilde n°. 8.

10) Steenbikkers-gilde n°. 6.

11) Snijders-gilde n°s. 9 en 10.

12) Marslieden-gilde n°s. 40 en 41.

13) Louwers-gilde n°s. 10, 13 en 14.

14) Steenbikkers-gilde n°. 9.

15) Gildeboek der marslieden dd. 1552, April 4: „De raedt heeft die saecke van de pandinge, gedaen by dekens van de bylhouwer-gilde aen seecker gildebroers vant marsluyden-gilde, die seecker spiesse vercocht hebben, in advise genomen ende overcomen, dat die gepanden haer panden zullen mogen lichten op cautie, mits dat die gepanden middeler tyt zullen mogen verkopen haer spiesse. Ende was ondertekent: Jan van der Voort".

16) Smeden-gilde n°. 29.

Laten wij dit laatste geval als geheel op zichzelf staande ter zijde, zoo blijven er drie colleges over, die tusschen twee gilden vonnis velden over de grenzen hunner monopolies. Zij kunnen niet elkander zijn opgevolgd in de rechtspraak, immers hunne vonnissen zijn uit denzelfden tijd; welke was dan de reden van het verschil in de berechting van gelijksoortige zaken? Zooals wij reeds zagen, een voorschrift daaromtrent is niet bekend; doch uit de vonnissen is eene gissing op te maken.

In 1446 onderwierpen de appelkoopers in een geschil met de zoutmeters zich aan de rechtspraak van den raad. Dit „bliven an den rade" toont aan, dat de raad niet het college was, voor de zaak aangewezen; anders toch was die verklaring der appelkoopers overbodig: dan *moesten* zij de uitspraak van den raad afwachten en opvolgen. Uit het vonnis van den raad, geveld door schepenen, raden en oudermannen, blijkt, dat er eene beslissing door den raad is genomen en dat aan die procedure voor den raad een ander vonnis was voorafgegaan. Letten wij op de colleges, die in de onderhavige gevallen rechtspraken, dan moet dat eerste vonnis geveld zijn door de gemeene oudermannen. En de gang van zaken is dan ook volkomen opgehelderd: de appelkoopers hebben een geschil met de zoutmeters en brengen hunne zaak voor de gemeene oudermannen, die uitspraak doen, — die uitspraak behaagt aan geen van beide partijen, zij kunnen daarvan echter niet appelleeren en verklaren dus, zich te zullen voegen naar de zienswijze van den raad (het college van schepenen, raden en oudermannen), die eene eindbeslissing geeft.

Deze gissing, dat de beslissingen van den raad, hetzij dan het college van schepenen, raden en oudermannen of het uitgebreider college, waarin ook de oudraad zitting had, steeds stonden boven die van het college van de gemeene oudermannen, wordt bevestigd door eene beslissing van burgemeesters en schepenen in 1532 (in de plaats van schepenen, raden en oudermannen), die een vonnis „slijten" na voorafgaande „overdrachten ende slijtinge van den oversten ende gemeynen oudermannen" [1]).

---

1) Steenbikkers-gilde n°. 11.

In hoeverre steeds overdrachten van de oudermannen zijn voorafgegaan, valt moeilijk te beslissen, daar het oudermansboek is verloren gegaan [1]). Het is echter niet onmogelijk, dat de raad, die voortdurend het gebied van zijne rechtspraak trachtte uit te breiden, het terstond bij den raad aanbrengen der geschillen, met voorbijgang van de gemeene oudermannen, zal bevorderd hebben.

De verhouding tusschen de beslissingen van den (nieuwen) raad en die van den raad oud en nieuw valt slechts af te leiden uit enkele bepalingen. In 1516 geeft de raad een vonnis, waarbij de corduaniers met 5 ℔ boete per dag bedreigd worden, wanneer zij zich niet onderwerpen aan een vonnis, hierover door den raad oud en nieuw gewezen [2]), en eenige jaren later (1521) „slijt" de raad, dat eene bekeuring ongeldig was, als zijnde in strijd met eene uitspraak over de zaak in geschil, gegeven door den raad oud en nieuw [3]). Ook in 1532 beslisten burgemeesters en schepenen, overeenkomstig een „slyting" van raad oud en nieuw, waarop de eene partij zich beroept, dat zekere beeldhouwer zal behooren tot het zadelaars-gilde [4]).

In de genoemde gevallen erkent de raad de beslissing van den raad oud en nieuw als door hem onaantastbaar, waaruit valt te gissen, dat de beslissing van het grootere college stond boven die van den raad. Dit komt ook geheel overeen met hetgeen door Mr. S. Muller Fz. over de verhouding van beide colleges wordt medegedeeld [5]). Volgens de door hem gegevene uiteenzetting behoorde o.a. tot de competentie van den raad oud en nieuw de beslissing in moeilijke gevallen, waarin de raad geen beslissing wist te nemen. Hiertoe zullen wel in de eerste plaats vele geschillen tusschen de gilden behoord

---

1) Slechts een paar aanteekeningen uit het oudermansboek zijn tot ons gekomen, waarbij uitdrukkelijk vermeld staat, dat zij aan dit register ontleend zijn, nl. de voorschriften omtrent het winnen van een tweede gilde (Marslieden-gilde n°. 19) (1352) en het vonnis gewezen door de gemeene oudermannen tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over het aannemen van leerkinderen (Oude-wantsnijders-gilde n°. 7) (1471). Door het verloren gaan van dit oudermansboek, hetwelk vroeger in de Buurkerk bewaard werd, missen wij noode een document uit de oudste tijden, dat ons omtrent de werkzaamheid van de gemeene oudermannen nader zoude kunnen inlichten.

2) Louwers-gilde n°. 12.

3) Snijders-gilde n°. 14.

4) Steenbikkers-gilde n°. 11.

5) Muller, Rsbr. Inleiding bladz. 159—167.

hebben, zoodat het niet te verwonderen is, dat juist het uitgebreide college hierbij zoo dikwijls wordt vermeld.

Kort samengevat achten wij dus de volgende verklaring het waarschijnlijkst. Het college der gemeene oudermannen was bevoegd in de geschillen tusschen de gilden recht te spreken, doch van die beslissing kon men zich beroepen op den raad, die of zelf of in samenwerking met den oudraad zijn „slijting" gaf. In ernstige gevallen wordt de beslissing genomen door het uitgebreidere college (raad oud en nieuw) en de hierdoor genomen beslissingen zijn onaantastbaar voor den nieuwen raad.

Eene beslissing van den raad van 1520, bepalende dat eene panding geschorst zal worden totdat over de zaak in rechte beslist zal zijn [1]), wijst waarschijnlijk op eene te verwachten beslissing door den raad oud en nieuw.

In een viertal gevallen wordt speciaal vermeld, dat de aangebrachte geschillen verwezen zijn naar eene commissie van onderzoek. Dit geschiedde in 1515 in een geschil voor den raad, waartoe twee raadsleden werden aangewezen [2]), — en in 1512 [3]) en 1519 [4]) in geschillen voor den raad oud en nieuw, waarbij telkens twee leden uit den raad of twee uit den oudraad werden benoemd.

---

1) Steenbikkers-gilde n°. 10.
2) Louwers-gilde n°. 11.
3) Snijders-gilde n°s. 8 en 10.
4) Louwers-gilde n°. 13.

VII. Financien van het gilde.

Het beheer van de financiën was bij de gilden opgedragen aan de oudermannen, voor zooverre niet speciaal daarvoor een busmeester was aangesteld [1]). Na afloop van het beheer was, gelijk wij reeds opmerkten [2]), het doen van rekening en verantwoording verplicht. Bij het voeren van het beheer waren de oudermannen gebonden aan de besluiten van het gilde. De door hen op eigen gezag gedane uitgaven kwamen ten hunnen laste, wanneer zij door het gilde niet werden goedgekeurd; kleine uitgaven mochten zij echter doen zonder speciale machtiging [3]). Schade, door hen aan het gilde berokkend in hunne administratie, moesten zij vergoeden [4]).

Vervreemding van eigendommen van het gilde geschiedde door de oudermannen, die daartoe echter de machtiging van het gilde van noode hadden; alleen bij het boterlieden-gilde schijnt eene andere bepaling gegolden te hebben, daar in twee transporten namens dit gilde wordt overgedragen door gemachtigden ad hoc van schepenen, raden en oudermannen oud en nieuw van het gilde, na eene uitdrukkelijke machtiging, in eene gemeene morgenspraak gegeven [5]).

Bij de overdracht door de oudermannen wordt van de machtiging van het gilde gewoonlijk in de akte melding gemaakt [6]).

---

1) Zooals bv. bij de smeden (Smeden-gilde n°. 28) (1502).

2) Zie boven bladz. XC.

3) Marslieden-gilde n°. 13 art. 1 (z. j.), Smeden-gilde n°. 1 art. 42 (z. j.).

4) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 25 (1550): de eigendommen van het gilde niet te „verbrenghen" of te „verberghen", Bijlhouwers-gilde n°. 13 art. 1 (1513).

5) Boterlieden-gilde n°. 4 (1428).

6) Zie de transporten uit 1406 namens het vleeschhouwers-gilde (Cartularium van het Heilige Geesthuis fol. 12) en uit 1490 en 1494 namens het linnenwevers-gilde.

Volgens eene overdracht dd. 1406 toonden de oudermannen zelfs een machtbrief van het gilde „spreeckende, hoe dat de oudermans ende die gemene gildebroeders van der vleyshouwers-gilde tUytrecht machtich gemact hadden Jacob Ermbrechtz ende Peter Foeyten, oudermanne in deser tyt, ende elcken byzonder van haerre wegen ende in haeren naeme op te dragen ende over te geven .... ende hem mede te loven van haers gilde weegen ende op haers gilden goede jaer ende dach te waeren ....".

Overdrachten ten behoeve van het gilde geschiedden steeds aan zijne oudermannen.

De inkomsten van het gilde bestonden uit:

1. de inkomsten uit de bezittingen van het gilde;

2. de bijdragen van de leden en de personen, die tijdelijk het bedrijf van het gilde uitoefenden of slechts terloops het terrein van het monopolie, aan het gilde verleend, betraden, — het leerkindsgeld en het gildegeld;

3. een gedeelte van de boeten;

4. vergoedingen voor enkele verrichtingen door het gilde ten behoeve van particulieren, zooals het houden van veilingen, het afnemen van de gildeproef enz., — en voor het gebruik van goederen van het gilde, zooals het vaandel van het gilde, het lijkkleed bij de begrafenis van gildebroeders, het gebruik van grafsteden van het gilde enz.

5. buitengewone baten.

Tot de eerste rubriek kunnen gerekend worden b.v. de inkomsten uit het gilde-ondiep, de opbrengst van het gras langs het gildeslag en het verhuren van den toren van het gilde [1]).

De uitgaven bestonden hoofdzakelijk in:

1. kosten van beheer, tractementen van de beambten, kleeding van den bode, kosten voor de vergaderingen van het gilde;

2. kosten, gemaakt ter verdediging van de belangen van het gilde, voor processen, bekeuringen, requesten enz.;

3. onderhoud van de eigendommen van het gilde, als administratie-kosten van landerijen, onderhoud van de gilde-

---

1) Marslieden-gilde n°. 16 artt. 11—14 (z. j.): het ondiep (een stuk land in de stadsvrijheid) was verhuurd voor 8 loot zilver, het gildeslag voor 2 loot zilver, de groote toren voor 4 stadsponden en de kelder onder den toren voor 2 stadsponden jaarlijks.

kamer, van de teekenen van het gilde, van het vaandel, het lijkkleed, enz.;

4. kosten voor het altaar van het gilde en de broederschap, in zooverre deze niet geheel van het gilde gescheiden waren;

5. uitgaven voor de verdediging van de stad, als het versterken en onderhouden van het aan het gilde toegewezen gedeelte van den stadsmuur, den daarin gelegen toren en de stadsgracht [1]) en voor het te velde trekken voor de stad [2]). — Als tegemoetkoming voor deze kosten genoot het gilde de opbrengst van het gras en de huur van den toren, en waren aan de gezamenlijke gilden de inkomsten der stadsweide afgestaan [3]).

De financiën van de met de gilden verbonden broederschappen en het gasthuis der smeden waren in hoofdzaak gescheiden van het gilde; zij stonden bij de broederschappen onder beheer van den procurator of den rentmeester en bij het Eloyen-gasthuis onder den gasthuismeester. Vermenging van de gelden van het gilde met die van het gasthuis was bij de smeden streng verboden; voor de stukken van waarde, behoorende aan het gasthuis, was eene afzonderlijke kist aangeschaft met verschillende sloten, waarvan de sleutels waren toevertrouwd aan de oudermannen en den gasthuismeester [4]).

Behalve de fondsen van elk gilde bestond er nog eene algemeene kas voor alle gilden gezamenlijk, welke strekte om aan de op de gilden drukkende militaire lasten te voldoen [5]). Hierin werd geregeld het gildegeld gestort der nieuwe leden van de gilden [6]) en eenige boeten wegens overtreding van de gildenbrieven [7]). Het beheer was toevertrouwd aan den kameraar der gemeene gilden [8]).

1) Vergelijk de stukken over de gildeslagen, opgenomen in Deel I n°. 92—100 en Bijlhouwers-gilde n°. 4 (1391).

2) Deel I n°. 64 (1511), waaruit blijkt dat de gilden „oncosten" hadden bij een tocht.

3) Charter dd. 1366, Gemeente Archief afd. Gilden n°. 13.

4) Smeden-gilde n°. 22 art. 3 (1517).

5) Deel I n°. 129 art. 37 (1455).

6) Deel I n°. 129 artt, 39, 40 en 41. In deze bus kwam ook ¾ van de boeten door de woekermeesters opgelegd (het vierde ¼ was voor de woekermeesters zelven), vgl. Muller Rsbr., Inleiding blz. 222 vlg.

7) Deel I n°. 129 art. 54.

8) Deel I n°. 129 art. 37.

B. DE GILDEN IN HUNNE VERHOUDING TOT DE KERK [1]).

Algemeen was de invloed, door de kerk in de middeleeuwen op het maatschappelijk leven uitgeoefend, en overal vindt men sporen van aanraking tusschen de kerk en hare leden en de groepen, waarin dezen zich vereenigd hadden. Ook tusschen de kerk en de gilden was er menig punt van aanraking en op velerlei gebied blijkt de invloed der kerk.

De betrekking van de gilden met de kerk uitte zich voornamelijk hierin, dat bijna ieder gilde een altaar bezat, waarop ten behoeve van zijne leden kerkelijke diensten werden verricht, en waaraan zelfs door enkele gilden een gilde-broederschap verbonden was [2]). De invloed der kerk blijkt uit het kiezen van een heilige tot schutspatroon van het gilde en zijn altaar, het kerkelijk vieren van diens naamdag door alle gildebroeders en de verplichte viering van Zon- en kerkelijke feestdagen.

I. De altaren der gilden.

Van de meeste gilden kunnen wij uit de oude bescheiden bewijzen, dat zij een altaar bezeten hebben, waarop voor het

1) Vergelijk bij deze paragraaf het interessante boek van Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk: Geschiedenis der kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht, en zijne later daarover verschenen Bijdragen tot de geschiedenis der St. Jacobs-kerk (uitgegeven door het Prov. Utr. Genootschap).

2) Namelijk de bakkers, de molenaars, de steenbikkers, de bijlhouwers, de smeden en de schilders. Ook de zakkendragers hadden eene broederschap, gevestigd in de St. Jacobskerk (vgl. v. Riemsdijk, a. w., bladz. 34 en de aldaar aangehaalde Bijl. XVIII, en bladz. 206 noot 1).

gilde en zijne leden de kerkelijke plechtigheden werden verricht, zijn schutspatroon op de aan hem gewijde dagen werd vereerd en bij overlijden van een gildebroeder de zielmissen voor dezen werden gevierd in tegenwoordigheid zijner medebroeders, die verplicht waren daarbij te offeren voor de rust der ziel van den afgestorvene. Slechts van zes gilden ontbreken gegevens en kunnen wij dus niet vaststellen, of zij een altaar bezeten hebben [1]).

De volgende gilden waren in het bezit van een altaar:

het wantsnijders-gilde: het Drie-Koningen-altaar in de Buurkerk [2]);

de barbiers: het altaar van St. Cosmas en Damianus in de Buurkerk. Dit altaar, in 1498 vermeld, werd in 1520 opgeheven in verband met de stichting van eene nieuwe kapel [3]);

het snijders-gilde: het altaar van St. Vitus en Modestus in de Buurkerk, aan de noordzijde van de raadskapel, wordt vermeld in 1498 [4]) en 1569 [2]);

het bakkers-gilde: bezat eerst in de Vrouwenbroeders-(Karmelieten)kerk het altaar gewijd aan St. Gallus en St. Ober; dit werd echter in 1545 verplaatst naar de Buurkerk, ter plaatse waar vroeger het St. Barbara-altaar stond [5]);

het molenaars-gilde: het altaar van St. Victor, St. Cornelius en

1) Namelijk van de vleeschhouwers en brouwers, de wolwevers, de boterlieden, de korenkoopers, de oude-wantsnijders en de grauwwerkers. Van de laatste drie gilden zijn er echter gegevens, die het bestaan van een altaar van het gilde doen vermoeden.

2) v. Riemsdijk, a. w. bladz. 194.

3) Barbiers n°s. 13 (1498), 14 (1520) en 17 art. 21 (1545).

4) Charter dd. 9 Mei 1498 in de Archieven der gilden (opgenomen in het gemeente-archief).

5) v. Riemsdijk, a. w. bladz. 194 en 195. Quoyer v. d. ordonnantien der respective gilden (Archief Afd. II n°. 462), n°. 13 dd. 22 October 1545 art. 1: „Schout, borgermeysteren, scepenen ende raede der stadt van Vtrecht hebben der backer gilde noch toegelaten ende belieft desen naebescreven articulen ende puncten:

1. In den yersten, alsoe toutair-taeffel van sunte Gall ende sunte Obert nu in de Buerkerck geset is opt outair, dair sunte Barbara-outair te staen plach, twelck te staen plach in de kerck van sunte Katrynen in de Nieuwestraet ende voortyts der Vrouwenbrueders kerck te wesen plach, etc., — ende overmits die veranderinge der heeren voorseyt ende oick dat die kerck van sunte Katrynen vervallen es, de bruederscap van sunte Gall ende sunte Obert voorseyt een deel jaeren geen vergaderinge ende geregeltheyt gehadt en heeft, soedat oick die dienst Goidts van missen ende anders opt voorscreven outair nyet gedaen en is geweest, — hebben dairomme toegelaeten ende believen mets dese, dat alle giltbroeders ende giltzusters, die van nu voortaen der backer gilt zullen willen wynnen, gehouden zullen wesen mede te wesen in de voorscreven bruederscap ende te geven tot behoeff van den outair ende den Goidts-dienst eens XX stuvers, te wetene alle manspersonen, ende die vrouwen eens tien stuvers".

St, Anthonius in de St. Jacobs-kerk, later het St. Victors-altaar genoemd [1]);

het linnenwevers-gilde: het St. Severus-altaar in de St. Nicolaas-kerk, later het altaar van de St. Huberts-broederschap in de St. Jacobs-kerk [2]);

het vischkoopers-gilde: het St. Petrus-altaar in de Buurkerk [2]);

het louwers-gilde: waarschijnlijk een altaar in de St. Jacobskerk [3]);

het marslieden-gilde: het St. Nicolaas-altaar in de Buurkerk, vermeld in 1541 [4]);

het corduaniers-gilde: het altaar van St. Crispinus en Crispinianus in de Buurkerk [5]);

het oude-corduaniers-gilde: bezat waarschijnlijk het Vonts- of St. Leonardus-altaar in de St. Jacobs-kerk [6]);

het steenbikkers-gilde: het altaar der Vier Gekroonden in de Buurkerk, vermeld in 1458 [7]);

het riemsnijders-gilde: het altaar van St. Michiel in de Buurkerk, aan welk altaar eene vicarie was verbonden; dit altaar wordt vermeld in 1467 [8]);

het bijlhouwers-gilde: het St. Josephs-altaar in de St. Geertruida-kerk [9]);

het smeden-gilde: het St. Eloyen-altaar in de Buurkerk, vermeld in 1398 [10]), en in 1513 naar de raadskapel in de Buurkerk overgebracht [11]);

het zadelaars-gilde: het Maria-altaar in de Buurkerk, vermeld in 1540 [12]).

De altaren der gilden waren rijk begiftigd met verschillende sieraden, welke meestal in de kerk zelve bewaard werden. Van twee gilden is nog eene lijst dezer sieraden bewaard gebleven: de riemsnijders bezaten eenen kelk met eenen schotel,

1) Molenaars-gilde no. 15 art. 10.
2) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 13 (1550).
3) v. Riemsdijk, a. w. bladz. 195.
4) Marslieden-gilde n°. 30 art. 13.
5) v. Riemsdijk, a. w. bladz. 196.
6) v. Riemsdijk a. w. bladz. 30, 31 en 196.
7) Steenbikkers-gilde n°. 2.
8) Riemsnijders-gilde n°. 2.
9) Bijlhouwers-gilde n°. 1 (1444).
10) Smeden-gilde n°. 48.
11) Smeden-gilde n°. 58.
12) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 15.

eene kazuifel met twee alben, een missaal, drie kandelaren, twee antependia enz. [1]), — de bijlhouwers drie kazuifels met toebehooren, twee missalen, een zilveren paas, twee zilveren pullen, altaarkleeden enz. [2]). In het begin der 16de eeuw zien wij deze kostbaarheden van de twee genoemde gilden in bewaring bij den bode, aan wien somtijds ook de overige kostbaarheden van het gilde ter bewaring waren toevertrouwd [3]).

Werd door een kerkbestuur aan een gilde toegestaan om een altaar in de kerk te plaatsen of den dienst te zijnen behoeve op een reeds aanwezig altaar te doen verrichten, dan werd gewoonlijk eene vergoeding ten bate der kerk bedongen en de dienst op het altaar geregeld. Een voorbeeld daarvan vindt men in de overeenkomst tusschen de kerkmeesters der Buurkerk en het smeden-gilde in 1398: de kerkmeesters stonden aan het gilde toe het vrij gebruik van de „tortysen" der kerk, het orgel en de klokken en beloofden bovendien jaarlijks op de twee feestdagen van St. Eloy vijf waskaarsen van een pond aan het gilde te zullen schenken, waartegenover het gilde afstand zoude moeten doen van de penningen, door de gildebroeders op het altaar geofferd [4]). Eene dergelijke overeenkomst werd in 1402 door de kerkmeesters der Buurkerk gesloten met het zadelaars-gilde, waarbij aan het gilde jaarlijks, op den dag vóór O. L. V. Conceptio, een „tortys" van zes pond was werd toegezegd, welke den volgenden dag ter hoogmis moest gedragen worden [5]). Door het riemsnijdersgilde werd in 1467 besloten met betrekking tot den dienst op zijn altaar in de Buurkerk, dat de benoeming van den vicaris door de oudermannen van het gilde zoude geschieden, doch dat zij niet bevoegd zouden zijn, den benoemde af te zetten zonder speciaal besluit van de morgenspraak van het gilde [6]).

De inkomsten, aan de altaren verbonden, bestonden in de opbrengst van eenige boeten, de offerpenningen voor zooverre deze niet aan de kerk ten goede kwamen, en enkele bijdragen van het gilde; het eventueel te kort zal waarschijnlijk door het gilde gedekt zijn, wanneer daarin niet door de

1) Riemsnijders-gilde n°. 5 (1514).
2) Bijlhouwers-gilde n°. 13 (1513).
3) Zie hiervoor bij de afdeeling: de gildebode.
4) Smeden-gilde n°. 48.
5) Zadelaars-gilde n°. 1.
6) Riemsnijders-gilde n°. 2.

broederschap van het gilde werd voorzien. Door het ontbreken van oude rekeningen der Utrechtsche gilden is hieromtrent niet met zekerheid te beslissen, maar die van de Dordtsche gilden toonen duidelijk aan, dat althans daar ter stede de rekeningen van gilde en altaar niet steeds streng gescheiden werden.

De gewone vorm, waarin de ondersteuning door het gilde geschiedde, was het toekennen van de opbrengst van eenige boeten, welke dan gewoonlijk in ponden was uitgedrukt werden [1]). Ten onrechte zoude men echter meenen, dat alle boeten in was aan het altaar van het gilde vervielen; meermalen toch worden wasboeten ten behoeve van het gilde vermeld [2]), welke echter middellijk wel aan den dienst op het altaar zullen zijn ten goede gekomen. In vele gevallen toch wordt als straf op eene overtreding alleen eene boete in was vermeld, zonder bijvoeging of deze aan het gilde of wel aan het altaar van het gilde moest betaald worden [3]). Het ligt voor de hand, dat, waar geene bijzondere bepaling dit uitsloot, de boete verviel aan het gilde, omdat dit de boete inde; het gilde zal dan de ontvangen was gebezigd hebben voor den dienst op zijn altaar. Is dit vermoeden juist, dan zoude het stellen van wasboeten indirect wijzen op het bestaan van een altaar van het gilde. In dat geval zouden dus ook de gilden der korenkoopers, oude-wantsnijders en grauwwerkers een altaar bezeten hebben.

De aard van de overtreding, waartegen de wasboete bepaald was, geeft meestal geene aanwijzing, of de boete voor het gilde of voor het altaar bestemd was. Tot de aan het altaar toegewezen boeten behooren:

1. boeten wegens het niet vieren van Zon- en heilige dagen [4]), het niet komen ter begrafenis van een medebroe-

---

1) Zelfs nog in 1572 werd door een besluit van den raad dd. 22 April voor de marslieden op het verzuimen van de morgenspraak eene boete gesteld van „een halff pont wasse *off drie stuvers daervoir* tot des gilde outair behouff" (Gildeboek der marslieden i. d.). Het doordringen der Hervorming zal veel bijgedragen hebben tot afkoopbaarstelling en verdwijnen der boeten in was.

2) Bv. Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 10 (14de eeuw?).

3) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 artt. 5 en 7 (1382), Riemsnijders-gilde n°. 1 artt. 14 en 15 (1417), Zakkendragers n°. 11 artt. 8, 11—23, 27—40, 42—49, 52, 53, 55, 56, 58, 63 en 64 (1551).

4) Quoyer v. d. ordonnantien der respective gilden (Archief Afd. II n°. 462) n°. 13 dd. 22 October 1545 art. 4: „Item soe zullen alle giltbroeders ende -zusters van de backer-gilde vieren opten dach van sunte Gall ende sunte Obert hoor patroonen, ende sullen optenselven daegen nyet backen moegen nae acht uren des smorgens, dan sullen

der [1]) en het niet voldoen aan den voor de leden van het gilde verplichten kerkgang [2]);

2. enkele boeten wegens overtreding van keuren van het gilde. Daartoe behooren bv. die wegens het verknoeien van werk [3]), het leveren van slechte waar [4]), het te werk zetten van eens anders knecht of meid [5]), het werken na ontvangen verbod [6]), het te laat indienen door rekenplichtigen van hunne rekening [7]), het wegblijven uit de morgenspraak [8]), het instellen van een ongegrond appèl [9]), enz. enz.

hoor broot wel met open veensteren vercoepen moegen. Ende wairt dat yemant opten daegen voornoempt als voeren nyet en vierden, sel verbueren vier stuvers tottes outair (nl. van de genoemde heiligen) voorseyt behoeff." — Molenaars-gilde n°. 15 artt. 14 en 17 (1540). — Gildeboek der linnenwevers dd. 9 Maart 1551 art. 1: „Item dat alle die gildebrueders van de lijnneweversgilde op sunte Severus-dach ende mede opte kermissdach van hoir gilden-autair gehouden sullen wesen, van hoer ambocht te doen te vieren, ende optenselven daghen ter hoochmissen te coemen ende aldaer te offeren nae gewoonten van doen, opt verboeren, die versumich ende in gebreecke bevonden worden, van eenen stuver tot des gilden autair behoiff. Welverstaende dat diegene, die buten gereyst ofte zieck zellen zyn, die zullen nyet verbueren".

1) Gildeboek der marslieden dd. 22 April 1572 art. 1: „In den yersten als enich van de gildebroeders off -zuster vant voirnoemde gilde oflivich geworden sal zijn, dat alsdan alle die gildebroeders ende -zusters, diet selve gilde selfs mitter hant doen ofte gebruken, gehouden zullen zijn te groeff te comen, op pene van enen stuver tot onderhoudenisse vant gilde-autaer, ten waer yemants enige noitsaicken hadde om thuys te bliven of dat hy sieck of uuyter stadt ware, vant welck elcx gehouden wert den dekens ofte bode te adverteren".

2) Gildeboek der marslieden dd. 22 April 1572 art. 2: „Insgelycx zullen alle die gildebroeders voirscreven gehouden wesen te kercken te comen ende den dienst Godts te horen op sinter Niclaes-, hoer patroen, ende oick hoer kermis-dagen, bijt verboren als voren" (namelijk „van enen stuver tot onderhoudenisse vant gilde-autaer").

3) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 13 (1550).

4) Quoyer v. d. ordonnantien der respective gilden (Archief Afd. II n°. 462) n°. 13 dd. 22 October 1545 art. 5: „Item soe en zullen gheene baeckers moegen backen eenich ruyge, weyten- ofte roggenbroot om voort te vercoopen heymelick ofte openbair, dairuut sy eenich bloom, luttel ofte veel, gesyft ofte doen siften hebben, off dair zy meer zemels toe gedaen hebben dant van de muelen gecomen es, opt verbueren van eenen Carolus-gulden totter gilden outair voorscreven behoeff, ende noch dairenboven arbitralick ende zwairlick gecorrigeert ende gestraft te worden tot discretie van den gerechte, nae gelegentheyt van der saeke".

5) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 23.

6) Molenaars-gilde n°. 15 art. 13 (1540), Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 21.

7) Smeden-gilde n°. 1 art. 49 (z. j.).

8) Gildeboek der marslieden dd. 22 April 1572 art. 3: „Sullen oock alle gildebrueders voirseyt, als er morgenspraeck geleyt is, gehouden zijn opte morgenspraeck te commen ende tanhoren, wat die dekens den gemeen gildebroeders van der stadt ende gilde wegen voirhouden zullen, byt verbueren van een halff pont wasse off drie stuvers daervoir tot des gilde outair behouff, ten ware ymant merckelicke oirsake hadde als boven" (nl. uitstedigheid of ziekte).

9) Smeden-gilde n°. 12 art. 1 (1486).

Bij de eerste soort van boeten ligt de grond van toekenning aan het altaar in den aard der overtreding; bij de tweede rubriek is geen grond op te geven, waarom bij eenige gilden juist deze boeten aan het altaar werden geschonken, terwijl bij andere gilden de boeten voor dezelfde overtredingen genoten werden door het gilde. Gewoonlijk ontving het altaar slechts enkele der lage boeten.

In lateren tijd wordt het stellen van wasboeten zeldzamer; in de ordonnanties van Karel V zijn zij gewoonlijk uit oudere bepalingen overgenomen. Onder de daarbij nieuw ingestelde boeten, welke voor een deel aan den keizer en de stad ten goede komen, wordt slechts éénmaal eene boete vermeld, wier opbrengst gedeeld zoude worden tusschen den keizer, de stad en het altaar van het gilde. Alleen in de ordonnantie dd. 1551 voor het zakkendragers-gilde worden zeer vele wasboeten vermeld, waarvan echter meestal niet gezegd wordt, of zij aan het gilde of aan het altaar zouden vervallen [1]).

Behalve de boeten ontving het altaar verschillende bijdragen. Daartoe behoorden bij enkele gilden o. a.: bijdragen van de weduwen van gildebroeders, die het bedrijf van haren echtgenoot bleven uitoefenen [2]), bijdragen voor het verheergewaden [3]), het leerkindsgeld [4]) en bijdragen wegens de vrijstelling van dienst [5]). Verder de bijdragen van personen, die tijdelijk hun ambacht te Utrecht wenschten uit te oefenen: de bijdragen van rondtrekkende dokters aan het altaar der barbiers [6]), van vreemde linnenwevers aan dat der linnenwevers [7]), van vreemde steenbikkers-gezellen aan dat der

1) Zakkendragers n°. 11 artt. 8, 11—23, 27—40, 42—49, 52, 53, 55, 56, 58, 63 en 64.

2) Linnenwevers-gilde n°. 6 art. 31 (1550).

3) Marslieden-gilde n°. 30 art. 16 (1541), korenkoopers-gilde n°. 24 art. 15 (1542), grauwwerkers-gilde n°. 4 art. 14 (1540).

4) Molenaars-gilde n°. 15 art. 10 (1540).

5) Zie noot 8 op bladz. CLIV.

6) Barbiers n°. 13 art. 1 (1498): zij betaalden 20 stuivers en, kwamen zij later terug, weer 20 stuivers (aldaar art. 3); vestigden zij zich, dan moesten zij het gilde winnen (aldaar art. 2).

7) Gildeboek der linnenwevers d.d. 9 Maart 1551 art. 2: „Item dat alle vreemde knechts, die van -buyten coemen omme bynnen deser stadt mede te leeren weven, tijckten off cruysbelt- ende taeffellaickenen ende tselve te bevoerens nyet geleert en hebben gehadt, die sellen daeroff sculdich zyn te gheven een pont was tot des gilden autair voirseyt behoiff."

steenbikkers [1]), van venters van boek-, prent- en schilderwerk en van hen, die dit in eene kraam verkochten, aan het altaar der zadelaars [2]), en eindelijk ook de bijdrage verschuldigd door een meester, die een jongen op proef aannam [3]).

Eene directe bijdrage door het gilde wordt alleen aangetroffen bij de smeden, waar het gilde 15 stuivers betaalde ten behoeve van het altaar, wanneer de zoon van een gildebroeder zijne eerste mis vierde; alle gildebroeders moesten die plechtigheid bijwonen [4]).

De verdere inkomsten van de altaren bestonden in vrijwillige bijdragen en de geofferde penningen; tot dit offeren waren bij sommige gilden de leden op bepaalde tijden verplicht, o. a. de linnenwevers op St. Severus-dag [5]) en de smeden bij de eerste mis van den zoon en bij het overlijden van een gildebroeder [6]).

1) Steenbikkers-gilde n°. 12 art. 14 (1539).
2) Zadelaars-gilde n°. 10 art. 23 (1540).
3) Zadelaars-gilde n°. 6 art. 15 (1516).
4) Smeden-gilde n°. 26 art. 1.
5) Vergelijk het aangeteekende over de linnenwevers in noot 4 op bladz. CXLIX.
6) Smeden-gilde n°. 13 artt. 3 en 4 (1493), n°. 26 art. 1 (1519). Zij waren ook gehouden op St.-Eloyen-avond te vesper en op St. Eloyen-dag ter misse te komen (Smedengilde n°. 1 art. 10) (z. j.).

II. De broederschappen der gilden.

Krachtiger nog werd de band tusschen de kerk en het gilde, wanneer door het gilde eene broederschap werd opgericht. Over deze broederschappen zijn te Utrecht slechts weinig gegevens bewaard gebleven. Uit het feit, dat bij verschillende gilden, waarvan uitvoerige bronnen tot ons gekomen zijn, niet de minste melding wordt gemaakt van eene broederschap, mag opgemaakt worden, dat bij die gilden nooit eene broederschap bestaan heeft. Het is echter mogelijk, dat zij met andere gilden eene broederschap gevormd hebben of zich aangesloten hebben bij reeds bestaande geestelijke vereenigingen [1]).

Tot het vormen van broederschappen bestond trouwens geene groote behoefte, omdat de gildebroeders ook afzonderlijk tot eene der bestaande broederschappen konden toetreden en het gilde reeds nadere aaneensluiting op kerkelijk gebied aan zijne leden verschafte door de kerkelijke diensten op zijn altaar, terwijl het gilde ook zonder broederschap bij ziekte of overlijden den gildebroeders gebood elkander onderling hulp te verleenen.

Dat het bestaan van eene broederschap niet bepaald vereischt werd en de gilden te Utrecht dus niet uit kerkelijke vereenigingen van bedrijfsgenooten zijn ontstaan, blijkt onder meer uit het feit, dat de broederschap der bijlhouwers eerst in 1444 is opgericht [2]).

---

1) Hierop wijst de bepaling in een charter dd. 6 April 1524, betreffende het St. Machuytaltaar in de St. Jacobs-kerk, behoorende aan de schuitenvoerders: „beholtlicken dat wy tot allen tyden alst ons belieft meer goede luden in onse geselscap ende vergaderinge sellen mogen nemen ende een broederscap opten voirgenoemden autair stichten" (v. Riemsdijk, a. w. bladz. 307, Bijlage XXXVI). Ook hier bestond de broederschap dus voor 1524 niet.

2) Bijlhouwers-gilde n°. 1 (1444).

De toetreding tot de broederschap was oorspronkelijk voor de leden van het gilde niet verplicht en werd eerst in later tijden, toen de neiging tot aaneensluiting wat al te sterk was afgenomen, door den raad verplicht gesteld. Zoo werd eerst in 1493 de toetreding tot de broederschap van St. Eloy voor alle leden van het smeden-gilde vereischt [1]). Terwijl in den stichtingsbrief der St. Josephs-broederschap van de bijlhouwers wordt bepaald, dat de gildebroeders, die *tevens* leden der broederschap waren, op heilige dagen zouden bijeenkomen [2]), en daaruit dus blijkt, dat beide begrippen elkander niet dekten, wordt in 1516 aan alle gildebroeders bevolen, tot de broederschap toe te treden [3]). Het toetreden tot de broederschap van St. Gallus en St. Ober werd eerst verplicht gesteld, toen deze zeer achteruit was gegaan, waarom ook de verplaatsing van het altaar uit de verbouwde Carmelietenkerk naar de Buurkerk plaats vond [4]).

Het bestaan van broederschappen blijkt, behalve van de drie genoemde, slechts van die van St. Victor bij de molenaars [5]), van die van de Vier Gekroonden bij de steenbikkers [6]), van die van St. Barbara in de Buurkerk bij de klompenmakers, (die deel uitmaakten van het zadelaars-gilde) [7]), van die van St. Lucas in de Predikheerenkerk, die waarschijnlijk behoorde aan de schilders, (die deel uitmaakten van het zadelaars-gilde) [8]), en van de pijnders-broederschap bij de zakkendragers [9]).

Meer uitvoerige gegevens zijn ons alleen bewaard gebleven van de broederschappen der bakkers, bijlhouwers en smeden.

Aan het hoofd stonden de procurators, die ook met het

1) Smeden-gilde n°. 13 art. 1 (1493). Deze eisch werd in 1550 herhaald, zie het gildeboek der smeden dd. 16 April 1550 art. 1: „Item zoe sellen alle gildebruederes van der smeden gilde ende ambochte mede gehouden wesen te wijnnen tbroederscap van sunte Loeijen in de Buerkercke, ende daervan tselve broederscap geven thien stuvers ende die bode eenen stuver".

2) Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 4 (1444). Immers vóór „broederen" wordt het lidwoord niet herhaald.

3) Bijlhouwers-gilde n°. 16 (1516).

4) Vergelijk noot 5 op bladzijde CXLVI.

5) Molenaars-gilde n°. 15 art. 13 (1540).

6) Steenbikkers-gilde n°. 2 (1458).

7) Zadelaars-gilde n°. 2 (1447).

8) Zadelaars-gilde n°. 3 (1448).

9) v. Riemsdijk, a. w bladz. 34 en Bijl. XVIII.

financieel beheer waren belast; bij de bijlhouwers werden zij benoemd door de oudermannen van het gilde [1]).

De toetreding tot de broederschap van St. Ober en St. Gallus werd in 1545 voor alle bakkers verplicht gesteld; de entree bedroeg 20 stuivers voor mannen en 10 stuivers voor vrouwen [2]). De verdere inkomsten bestonden uit eene bijdrage van een pond was door ieder leerkind [3]), van 6 stuivers per jaar door hen, die niet met het gilde dienden [4]), eene boete van 4 stuivers van hen, die op den dag aan St. Gallus en St. Ober gewijd na 8 uur 's voormiddags bakten [5]), en van een Carolus-gulden van hen, die gezift meel bezigden [6]).

De St. Josephs-broederschap werd in 1444 gesticht door de oudermannen en de gildebroeders van het bijlhouwers-gilde met toestemming van de kerkmeesters en de buren van de St. Geertruida-kerk [7]); de laatsten stonden aan de broederschap een altaar af en vier daarbij gelegen grafsteden, voor welker opening telkens een pond aan de kerkmeesters moest betaald worden [8]). 's Maandags na St. Lucas-dag verzamelden zich alle leden 's morgens te 8 uur op de Smeebrug, terwijl er later een gemeenschappelijke maaltijd plaats had, waarvoor het gilde 15 pond bijdroeg [9]). Daags daarna werd eene mis gevierd voor de overleden gildebroeders, waarvoor elk lid bij zijn overlijden een pond had te betalen, met uitzondering van de behoeftigen: „den armen sel ment doen ter God" [10]). De broederschap zoude „buyten grooten cost" van het gilde

1) Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 7 (1444).

2) Vergelijk noot 5 op bladzijde CXLVI.

3) Quoyer v. d. ordonnantien der respective gilden (Archief Afd. II n°. 462) n°. 13 dd. 22 October 1545 art. 2: „Item noch zullen alle leerkynderen voortaen boven hoor leerkyntsgelt geven tot behoeff van den outair ende Goidts-dienst voorscreven eens een pondt wassche".

4) Aldaar art. 3: „Item zoe zullen alle diegeene, die der backer neringe doen ende nyet metter backer gilde en dienen, voortaen gehouden wesen te betalen alle jairs sess stuvers tot behoeff van den outair ende Goidts-dienst voorscreven. Ende hiervoor zullen die dekens van der backer gilde in elcker tijt weder gehouden wesen, hemluyden alle weecke off zoe dicke dat behoort by hoor gilden boede te seynden ende doen weten die rydinge van den broode, opdat sy oick als andere gemeen gildebrueders dairvan egeen ignorancie en moegen pretenderen" (vgl. Bakkers-gilde n°. 20 art. 21) (1539).

5) Vergelijk noot 4 op bladzijde CXLIX.

6) Vergelijk noot 4 op bladzijde CL.

7) Bijlhouwers-gilde n°. 1 art. 1 (1444).

8) Aldaar art. 2.

9) Aldaar art. 3.

10) Aldaar art. 5.

bestaan, doch verkreeg de opbrengst van verschillende boeten. Bij zijne opname in het gilde moest men een pond betalen aan de broederschap en bij de aanneming als leerkind 10 schellingen. In verband hiermede werden het leerkindsgeld en het gildegeld, door het gilde te innen, eenigszins verminderd [1]).

De broederschap van St. Eloy ontving geene inkomsten uit boeten, maar hare onkosten werden gedeeltelijk door het gilde zelf betaald, zoo b.v. de twee hoogtijden geheel [2]) en de missen voor de helft [3]), terwijl het daarenboven 2 „tortysen" en de was voor het altaar schonk [4]). Ook ontving de broederschap eene maat kolen van ieder, die kolen deed verkoopen door tusschenkomst van den bode, telkens wanneer een koop gesloten werd [5]). Voor den dienst op het altaar werd in 1398 de reeds vermelde overeenkomst gesloten met de kerkmeesters der Buurkerk [6]). De leden moesten hun penningske offeren iederen Zondag [7]) en wanneer de zoon van een gildebroeder zijne eerste mis opdroeg [8]). De broederschap verzekerde aan hare leden na hunnen dood dertig zielmissen en eene vigilie, waarvoor zij verplicht waren haar een gouden Davids-gulden te vermaken [9]).

1) Aldaar art. 6.
2) Smeden-gilde n°. 16 art. 3 (1493).
3) Smeden-gilde n°. 13 art. 5 (1493), n°. 16 art. 2.
4) Smeden-gilde n°. 16 art. 2.
5) Smeden-gilde n°. 16 art. 1.
6) Smeden-gilde n°. 48 (1398).
7) Smeden-gilde n°. 13 art. 3.
8) Smeden-gilde n°. 26 (1519).
9) Smeden-gilde n°. 13 art. 4.

III. Verplichte viering van Zon- en feestdagen.

Bij nagenoeg alle gilden, waarvan voldoende gegevens bewaard zijn, treft men bepalingen aan over de verplichte viering van Zon- en heilige dagen. Dit was reeds in het algemeen door de kerk voorgeschreven voor de Zondagen, de vier hoogtijden, de dagen gewijd aan Onze Lieve Vrouw en aan de Apostelen [1]) en werd in later tijden door de gilden herhaald en verscherpt. Sommige gilden noemen daarbij de te vieren dagen [2]), andere schrijven slechts in het algemeen voor, om niet te werken op de dagen, die de kerk gebiedt te vieren [3]). Gewoonlijk moest reeds den avond te voren het werk gestaakt worden [4]); het verst gingen hierin de riemsnijders door in 1417 het werk te verbieden drie dagen na Paschen, Pinksteren en Kerstmis [5]).

Eene uitbreiding hiervan is de verplichte viering van den

1) Aan de vleeschhouwers werd in 1500 uitdrukkelijk verboden om te verkoopen op Pinksteren en O. L. V. Assumptio, als zijnde twee van de „vier principalen hoecyden" (de beide andere waren Paschen en Kerstmis); den avond te voren was verkoop echter geoorloofd (Vleeschhouwers-gilde n°. 17).

2) Molenaars-gilde n°. 15 art. 14 (1450), Marslieden-gilde n°. 6 art. 6 (14de eeuw), n°. 30 art. 32 (1541), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 17 (1417).

3) Bakkers-gilde n°. 20 art. 19 (1539) (zij mochten geen vuur in den oven hebben van 10 uur in den avond vóór den feestdag tot op den feestdag 's avonds 10 uur), — Gildeboek der linnenwevers dd. 10 December 1565: „Die rayt heeft geaccordeert ende belieft die deeckens ende gemeen gildebrueders van de lynnewever-gilde omme te voersien totte ongodlicke ende onbehoirlicke misbruyckinge, diewelcke versceyden gildebrueders van de voirseyde lynnewever-gilde doende zyn omme opte heylige ende vierdaigen van de heylige kercke huer hantwerck van weven, bomen, dreyen, reyen ende stercken te exerceren, ende dit tot grote verachtinghe van de voirseyde gilde ende scandalisatie van de gemeen burgeren ende allen anderen gilden deser stadt Vtrecht, alsedat die deeckens ofte huere gecommitteerden van de lynnewever-gilde voirseyt alle die gildebrueders, die zyluyden bevynden opte geboden heyligen daigen ende vierdaigen der heyliger kercken te weven, bomen, dreyen, reyen ende stercken, dieselve [be]kueren ende uuyt doen panden sellen moegen van elcker reyse vier stuvers totte gilde outaer behouff", — Oudewantsnijders-gilde n°. 2 art. 14 (14de eeuw?), n°. 4 (1397), — Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 22 (1417), — Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 10 (z. j.), — Smeden-gilde n°. 1 art. 12 (z. j.).

4) Bakkers-gilde n°. 20 art. 19, Wolwevers-gilde n°. 12 art. 33 (1414), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 19, Smeden-gilde n°. 1 art. 17.

5) Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 42.

dag, gewijd aan den schutspatroon van het gilde. Dit voorschrift vindt men o.a. bij de barbiers, wien het scheren op St. Cosmas et Damianus-dag verboden was, en wien zelfs bevolen werd, om op dien dag hun bekken in te nemen [1]), — bij de bakkers, die op St. Gallus et Ober na 8 uur 's voormiddags niet mochten bakken doch ongehinderd bleven in den verkoop van brood [2]), — bij de linnenwevers, die den dag van St. Severus en dien van de wijding van hun altaar herdachten [3]), — en bij de marslieden, die den St. Nicolaas-dag vierden [4]). Deze laatste bepaling dateert echter eerst van 1541, terwijl oorspronkelijk slechts het vieren van de algemeene feestdagen verplicht was geweest.

Voor zeer dringend werk werd bij een paar gilden eene uitzondering gemaakt [5]), — bij de molenaars ook voor het malen op bevel van hoogerhand [6]), — en bij de barbiers en de marslieden werd voor drukke dagen eene regeling getroffen. De barbiers vierden den feestdag van hunne schutpatroons, wanneer deze op een Vrijdag of Zaterdag viel, eerst op den volgenden Zondag [7]), — en bij de marslieden werd eene uitzondering gemaakt voor de feestdagen, die op marktdagen of in den oogsttijd vielen [8]).

Omtrent de viering van den jaardag van den patroon wordt van drie gilden vermeld, dat de leden gezamenlijk ter kerke gingen onder leiding van de oudermannen, die aldaar eene kaars wijdden. Bij de smeden werd daarna de legende van St. Eloy den gildebroeders voorgelezen door den priester, die

1) Barbiers n°. 17 art. 36 (1545).

2) Vergelijk noot 4 op bladzijde CXLIX.

3) Gildeboek der linnenwevers dd. 9 Maart 1551 art. 1: „Item dat alle die gildebrueders van de lijnnewevergilde op sunte Severus-dach ende mede opte kermiss-dach van hoir gilden-autair gehouden sullen wesen van hoer ambocht te doen vieren, ende optenselven daghen ter hoochmissen te coemen ende aldaer te offeren nae gewoonten van doen, opt verboeren, die versumich ende in gebreecke bevonden worden, van eenen stuver tot des gilden autair behoiff. Welverstaende dat diegene, die buten gereyst ofte zieck zellen zyn, die zullen nyet verbueren".

4) Marslieden-gilde n°. 30 art. 32 (1541), waar de St. Nicolaas-dag genoemd wordt naast de gebruikelijke Zondagen, „Apostel-daghen, Ons Vrouwen-daghen" en „sinte Martyns-daghe". Hieruit valt op te maken, dat St. Nicolaas de schutspatroon was van het Marslieden-gilde.

5) Wolwevers-gilde n°. 12 art. 33 (1414), Riemsnijders-gilde n°. 1 art. 19 (1417).

6) Molenaars-gilde n°. 15 art. 16 (1540).

7) Barbiers n°. 17 art. 36 (1545).

8) Marslieden-gilde n°. 6 art. 6 (14de eeuw?).

daarvoor tien stuivers van het gilde ontving [1]). De zakkendragers gingen 's Zondags voor O. L Vrouw in den Zomer in statigen optocht ter kerke: de gildebroeders van het Overeinde verzamelden zich op de Rodenburgerbrug en begaven zich naar de St. Nicolaas-kerk, die van het Nedereinde kwamen bijeen op de Bakkerbrug en trokken naar de St. Jacobskerk [2]). Den marslieden werd eerst in 1572 bevolen, om op St. Nicolaas-dag en den jaardag van de wijding van hun altaar plechtig ter kerke te komen [3]).

Waarschijnlijk hebben ook bij de andere gilden dergelijke bepalingen bestaan, doch de bronnen geven ons daarover geen nader licht.

Na afloop van de godsdienstoefening had eene morgenspraak plaats, waarin aan het gilde door de oudermannen rekening en verantwoording werd gedaan van hun beheer. Hierna vereenigde men zich aan eenen gemeenschappelijken maaltijd, waarvoor de smeden jaarlijks uit de kas van het gilde het entree-geld van een gildebroeder beschikbaar stelden; de overige kosten werden over de leden omgeslagen [4]).

Zeer uitvoerige bepalingen omtrent dezen maaltijd bevat de ordonnantie dd. 1550 op het zakkendragers-gilde. Deze verbood, zich onbehoorlijk te gedragen, te drinken vóórdat de dekens daartoe verlof hadden gegeven, en den beker aan eenen medebroeder te weigeren. Ook op het misbruiken of storten van spijs of drank was eene boete gesteld, die verhoogd werd, wanneer het opzettelijk geschied was. Bij verschillende gilden hadden de oudermannen de bevoegdheid, om hen, die zich aan den maaltijd onbehoorlijk gedroegen, voor een vat bier te beboeten.

Het was den gildebroeders geoorloofd om hunne vrouwen aan deze maaltijden te doen deelnemen, doch het medebrengen van vreemdelingen was verboden.

1) Smeden-gilde n°. 9 (1475).

2) Zakkendragers n°. 11 art. 2 (1551).

3) Gildeboek der marslieden dd. 22 April 1572 art. 2: „Insgelycx zullen alle die gildebroeders voirscreven gehouden wesen te kercken te comen ende den dienst Godts te horen op sinter Niclaes-, hoer patroen, ende oick hoer kermis-dagen, bijt verboren als voren" (nl. „van enen stuver tot onderhoudenisse vant gilde-autaer").

4) Of de afwezigen medebetaalden, blijkt niet.

C. DE GILDEN ALS POLITIEKE VEREENIGINGEN EN ALS LEDEN VAN DE GEMEENSCHAP.

I. De gilden als politieke vereenigingen.

Inleiding.

Waar wij te Utrecht, evenals in meer andere steden, aan de gilden in de middeleeuwen belangrijken politieken invloed zien toegekend, kunnen wij ook hier aantoonen, dat deze overwinning eerst na langdurigen strijd werd bevochten en dat deze invloed met zeer groote moeite op de vroegere machthebbers veroverd werd.

De gilden toch vormen geen bestanddeel van de oorspronkelijke organisatie van de stad, zij zijn geen noodwendig vereischte daarvoor. De vorming van bedrijfsgilden is eerst dan mogelijk geworden, wanneer de handwerksstand eenige beteekenis heeft verkregen. Dan brengt de eenheid van belangen en de verdediging daarvan de beoefenaars van eenzelfde bedrijf tot nadere aaneensluiting, waartoe reeds te voren de grondslag is gelegd door de gelijkheid van markt of van woonplaats, van godsdienstige vereeniging of van verhouding tegenover den landsheer. Eerst treden zij dan slechts op ter verdediging van hunne rechten, doch weldra gaan de gilden, bewust van eigen kracht, ook aanvallend te werk, ter verkrijging van meerdere vrijheid van beweging voor de uitoefening van hun bedrijf. Is deze verkregen, dan rusten zij niet, voordat zij politieke macht veroverd hebben: — de vroegere bestuurders worden soms geheel van de regeering uitgesloten en de gilden nemen bezit van de door hen ontruimde zetels.

Niet overal echter wordt dit verkregen: hier winnen de gilden den strijd, daar lijden zij de nederlaag; maar overal

gaat aan de overwinning eene lange periode van dikwijls heftigen strijd vooraf, omdat het hier geldt de toekenning van politieken invloed aan eene klasse, die vroeger daarvan was uitgesloten.

Ook te Utrecht heeft eene dergelijke ontwikkeling plaats gevonden. Met den gildenbrief van 1304 zien wij de eerste blijvende overwinning der gilden bevochten, doch zij was niet dan ten koste van harden strijd verkregen.

Reeds in de jaren 1267 tot 1270 had de handwerksstand zich invloed veroverd op het stadsbestuur, zooals blijkt uit een charter, dat gegeven werd door „scabini, consiliarii et *oudermanni confraternitatum* civitatis Trajectensis" [1]), terwijl een jaar te voren slechts genoemd worden „scabini, consiliarii et *universitas*" [2]). Hieruit blijkt dus duidelijk, dat de oudermannen der gilden de „universitas" der oude aanzienlijken op zijde hebben gedrongen en hunne plaatsen innemen naast de schepenen en raden der stad. Helaas ontbreken over deze eerste machtsontwikkeling der gilden en den daaraan vooraf geganen strijd verdere gegevens; waarschijnlijk is het echter, dat de inval der Kennemers in Utrecht in 1267 niet zonder invloed is geweest op de door de gilden behaalde overwinning. Eveneens mag men veronderstellen, dat de tegen-revolutie in 1270 onder Gijsbrecht van Amstel de oorzaak is geweest of er althans veel toe bijgedragen heeft, dat de gilden hunne macht weder verloren.

Doch weldra braken voor de gilden betere tijden aan. De aanzienlijken waren verzwakt door den strijd in 1301, die eindigde met het sneuvelen van bisschop Willem, en werden in 1304 in het nauw gedreven door de Vlamingen, die bisschop Guy gevangen namen en de Fresingen aan het bewind brachten. Toen de bisschop gevangen zat en de vijanden zijn gebied bestookten, was het voor de gilden de aangewezen tijd, om, gebruik makende van de door de Vlamingen begunstigde democratische strooming [3]), de in 1270 verloren macht terug te winnen. Aan deze overwinning danken wij

1) Gemeente-archief van Utrecht, Afd. I n°. 5.

2) 21 Augustus 1266 (Gemeente-archief van Utrecht, Afd. I n°. 4). Over de reeds in 1251 vermelde „jurati" zie Muller, Rbr. Inl. bladz. 24.

3) Merkwaardig zijn de gilden-oproeren te Utrecht in verband met die te Gent en te Yperen in 1303 en 1304. Vgl. ook Van der Velde, Le siècle des Artevelde.

den gildenbrief van 1304, de eerste grondwet als het ware der stad, waardoor de gilden voor goed hunne positie verzekerd zagen. En al bleef hunne macht niet onaangevochten, en bleef deze niet steeds gelijk, nooit was de vermindering van langen duur, zoodat wij mogen zeggen, dat zij tot 1528 hunne politieke macht hebben weten te handhaven.

Of ook in 1267, na de eerste ons bekende overwinning der gilden, eene dergelijke overeenkomst is op schrift gesteld, is thans, bij gebrek aan gegevens, niet meer te beslissen. Waarschijnlijk achten wij het echter, dat toen reeds de gilden hunne veroverde rechten hebben doen vaststellen, doch dat het stuk, dat die regeling bevatte, in 1270, toen de tegenpartij haar verloren terrein heroverd had, door haar weder is vernietigd [1]). De gildenbrief van 1304 toch bepaalt zich alleen tot hoofdpunten, zoodat daaraan eene andere regeling, die men slechts ten deele wijzigde, schijnt voorafgegaan te zijn.

De gildenbrief van 1304 is ontworpen „bi ghemenen rade" der „ghemene oudermanne van den ghemenen ghilden" en daarna aan „scepene ente mene raet van der stat" ter goedkeuring toegezonden. Dezen verbonden zich tot de handhaving ervan door de bezegeling met „onser stat zeghel" en de zegels der zeven schepenen [2]). Het was dus een verdrag, door de overwinnaars den vroegeren machthebbers voorgelegd en door dezen goedgekeurd, eene overeenkomst tusschen de heerschers van toen en nu, waarbij echter door de laatsten, de gilden, de wet werd gesteld. De bisschop wordt daarbij niet genoemd, omdat hij in Vlaanderen werd gevangen gehouden; na zijnen terugkeer in 1305 haastte hij zich evenwel den gildenbrief te bevestigen [3]). In die bevestiging erkent hij „dese voerscreven pointen ende alle ghoede pointen der ghilden recht ende hore brieve, die si ghemaket hebben ende *bi ons* noch maken sullen" [4]). Deze restrictie is van belang, in zooverre als daaruit blijkt, dat de bisschop zich de goedkeuring der latere besluiten van de gilden voorbehield, terwijl schepenen en raden deze bij voorbaat goedkeurden. Wel een bewijs, hoe

---

1) v. d. Water, Plac. bk., deel III bladz. 68.
2) Deel I n°. 109.
3) Deel I n°. 110, Muller, Rbr. Inl. bladz. 36.
4) Deel I n°. 110 art. 4.

volkomen de overwinning van de gilden op het oude stadsbestuur moet zijn geweest [1]).

Behalve ter verkrijging van politieke macht schijnt de strijd in 1304 voornamelijk gericht te zijn geweest tegen den adel, omdat de gilden uitdrukkelijk verboden, leden in den raad te kiezen, „die heren cleder draghet van binnen of van buten" [2]) en zijne kleuren te doen dragen door meer personen dan men in werkelijken dienst had [3]).

De aanzienlijke kooplieden, de leden van de „hansa", schijnen in den strijd gestaan te hebben aan de zijde der overwonnen partij, waartoe zij ook geheel behoorden. Onder de gilden toch wordt niet genoemd het groot-koopmans-gilde en ook later wordt daarvan geen gewag gemaakt, terwijl dat gilde reeds lang te voren als „hansa", „fraternitas hanse", „mercatores Reni" vermeld wordt [4]) en ook vroeger deel schijnt uitgemaakt te hebben van de stedelijke regeering [5]). Dit groot-koopmans-gilde vormde eenen krachtigen band voor de aanzienlijken [6]); het is dus zeer begrijpelijk, dat dat gilde in politieken zin tenonderging door de overwinning der gilden van handwerkslieden.

De gildenbrief van 1304 handelde alleen over eenige hoofdpunten en eischte derhalve eene nadere uitwerking. Deze volgde eerst in den gildenbrief van 1341, gegeven door „scepene, raet ende ghemene oudermanne van den ouden rade ende van den nywen der stat van Vtrecht .... bi consente der meenre ghilden der stat van Vtrecht" [7]). Hierbij werd tevens de macht der gilden verder uitgebreid. Van medewerking van den bisschop wordt daarin geene melding gemaakt.

In 1379 had eene nieuwe regeling plaats van magistraatsverkiezing, waarbij van de medewerking daaraan door de gilden uitdrukkelijk wordt melding gemaakt [8]). Het was eene

---

1) Het is ook belangrijk, te constateeren, hoe juist na 1304, toen de gilden invloed verkregen op den raad, dit college meer en meer optreedt tegen de macht van den bisschop (vgl. Muller, Rbr. Inl. bladz. 25, 41 enz.).

2) Deel I n°. 109 art. 5.

3) Aldaar art. 10.

4) Wijnkoopers n°. 1 (1234).

5) Muller, Rsbr. Inl. bladz. 19, 24 en 25.

6) Adellijke wijnkoopers worden door ons genoemd bladz. XVIII noot 1.

7) Deel I n°. 111.

8) Deel I n°. 112, waar wij een uittreksel mededeelen. Een volledige tekst (uit het

bekrachtiging door den bisschop en de acht oversten van den ouden en den nieuwen raad van eene overeenkomst tusschen den raad oud en nieuw, de stad en de gilden.

Eene geheele omwenteling kwam door den gildenbrief van 1450 [1]), die echter maar enkele jaren van kracht bleef. Hij had nl., in tegenstelling tot de andere gildenbrieven, zijn ontstaan te danken aan eene anti-democratische strooming, die in het voorjaar van 1455 hare sterkste uiting vond in een besluit van den raad oud en nieuw, zonder medewerking van de gilden, waarbij de oudermannen buiten den raad werden gesloten en de gildenbrieven van vroeger werden vernietigd [2]).

Reeds vijf dagen later dienden echter de gilden bij den raad een ontwerp in voor een nieuwen gildenbrief in democratischen geest [3]), waarop zij eene „verclaringe" gaven in gelijken geest [4]); dezen gildenbrief met de „verclaringe" deden zij bekrachtigen door burgemeesteren, raad, de gemeene oudermannen en de gezamenlijke gilden [5]). Hierbij werd alle macht gebracht bij den raad, gekozen door de gildebroeders zelven, en werd ter definitieve bevestiging van de macht der gilden eene zware boete geëischt tegen ieder, die zich tegen dezen brief verzette, en de doodstraf tegen hem, die „oploep ende vergaderinge maecte om mit machte gewapender hant tegen dese overdrachten in enigen punten te doen off die te breken off oploep tegen den gemenen gilden maecte" [6]). Iedere nieuwe gildebroeder moest den gildenbrief bezweren, terwijl alle gilden als bewijs hunner instemming hun zegel aan den brief hingen.

Aldus hoopte men de voorrechten der gilden voor goed bevestigd te hebben, doch reeds in 1456 vond eene belangrijke wijziging plaats [7]), nadat met bisschop David van Bourgondië een krachtiger gezag was opgetreden.

Liber albus) vindt men bij Muller, Rsbr. deel I bladz. 66 vlg.; het overige gedeelte in het register Θ 2 van het Gemeente-archief.

1) Deel I nº. 126.

2) Deel I nº. 127.

3) Deel I nº. 128.

4) Deel I bladz. 77 en 78.

5) Deel I nº. 129.

6) In 1361 schijnt het „eniinghe" maken „teghen ... ghilden" minder of niet strafbaar geweest te zijn, vgl. Deel I nº. 29 en Muller, Rsbr. Inl. bladz. 57.

7) Deel I nº. 163. Deze wijziging werd in 1479 nogmaals uitdrukkelijk bevestigd (Deel I nº. 170).

Eene sterke reactie tegen de gilden vertoonde zich in 1483, toen de oudermannen voor de waak door den raad oud en nieuw werden aangesteld, waarvoor de gilden alleen eene voordracht hadden opgemaakt [1]). Enkele jaren later wist zich zelfs een erfraad staande te houden (1491 – 1493), nagenoeg geheel buiten invloed der gilden gekozen [2]).

Eene laatste beweging der gilden greep plaats in 1525 en leidde tot eene nieuwe regeling in dat jaar [3]). Hierbij traden echter de politieke rechten minder op den voorgrond; de gilden verzetten zich voornamelijk tegen de verkwisting der stadsgelden ten behoeve van de regeeringspersonen en tegen de concurrentie, door de gilden ondervonden van de „cloesteren ofte conventen bynnen der stadt" [4]).

De politieke macht, welke bij de verschillende gildenbrieven aan de gilden werd toegekend, wisselde voortdurend, al naarmate de gilden krachtiger waren of wel eene partij onder hen zich meer kon doen gelden. Doch het behoeft geen betoog, dat, naast de meer of minder democratische neigingen der elkander opvolgende bisschoppen, hierop ook van zeer veel invloed was, of het gezag van den landsheer, den bisschop, al of niet krachtig was. In tijden toch van zwak bisschoppelijk gezag konden de gilden zich meer doen gelden. Het verwondert ons dan ook niet, dat, toen de krachtige hand van Karel V de teugels van het bewind aanvaardde, hij zich in de eerste plaats keerde tegen de gilden, de oude vijanden van de wereldlijke macht van den bisschop.

Door de ordonnantie van 1528 werd voor goed een einde gemaakt aan het politiek karakter der gilden, en werden ook de bijzondere rechtspraak en de administratieve bevoegdheden der oudermannen en gemeene oudermannen opgeheven. Alle bevoegdheden, op politiek terrein door de gilden veroverd, werden door den keizer vereenigd in den persoon van den door hem aangestelden stadhouder, den vertegenwoordiger van zijn landsheerlijk gezag. Tegenover den machtigen keizer ontbraken den gilden moed en kracht, en zijne overwinning bleef door hen onaangevochten. De door hem gegevene voor-

1) Deel I n°. 84.
2) Deel I n°°. 174 (1491) en 183 (1493).
3) Deel I n°. 214 vlg. Zie meer uitvoerig hierover de paragraaf over de raadskeuze.
4) Deel I n°. 216 art. 12.

schriften waren gestreng en afdoende, zoodat dan ook later geen weerstand meer door hen werd geboden, en voor de gilden in Utrecht in 1528 hunne politieke macht voor goed een einde heeft genomen [1]).

De macht der gilden was vóór 1528 zeer groot. Zoo achtte de raad, toen in 1493 de brouwers weigerden om tegen den van raadswege vastgestelden tax te brouwen, het gewenscht, om eerst de overige gilden te polsen, en trad hij eerst krachtig op, toen deze laatsten verklaard hadden hem te zullen bijstaan [2]). En toen de bijlhouwers in 1513 hunne makkers, die wegens het oproer van 1512 in hechtenis genomen waren, eigenmachtig bevrijdden, durfde de raad niet doortasten, maar verleende hij algemeene amnestie [3]). In 1526 noopten de gilden den raad tot verleening van amnestie [4]), en meermalen werd door den raad een der gilden geraadpleegd over te nemen besluiten [5]).

Ook buitenaf werd hunne macht erkend. In 1332 sloten graaf Reynaut van Gheire c.s. eene overeenkomst over de bewaring van gevangenen met den bisschop *en de gilden* [6]; — in 1345 beloofde bisschop Johan aan de stad Utrecht, om met heer Johan van Henegouwen geen zoen te zullen bewerken tusschen den graaf van Holland en de stad Utrecht, *tenzij met toestemming van de meerderheid der daartoe benoemde vertegenwoordigers der gilden* [7]); — in 1356 nam hertog Willem van Beieren naast de burgers „die ghemene ghilden" van Utrecht in zijne bijzondere „hoede ende bescerme" [8]).

Vragen wij ten slotte, welke gilden bij den strijd om verkrijging van politieke macht het meest op den voorgrond traden, zoo valt geen bepaald gilde aan te wijzen. In 1304 wordt speciaal het bakkers-gilde genoemd [9]); in 1433 werd het vleeschhouwers-gilde vernietigd wegens zijn buitengewone

1) Wel werd in 1577 gesproken over het herstellen van de politieke macht der gilden, doch zonder veel aandrang en zonder succes (S. Muller Fz., Het oprichten eener vroedschap te Utrecht, in Bijdr. en Medcd. Hist. Gen. dl. I bladz. 77 vlg.)

2) Brouwers-gilde n°. 43.

3) Bijlhouwers-gilde n°. 14.

4) Deel I n°. 222.

5) Zoo bv. het smeden-gilde in 1458 en 1461 (Smeden-gilde n°s 4 en 5).

6) Gemeente-archief Afd. I n°. 371.

7) Gemeente-archief Afd. I n°. 386.

8) Gemeente-archief Afd. I n°. 105.

9) Deel I n°. 109 artt. 20 en 21.

ongehoorzaamheid aan den raad [1]); het louwers-gilde werd in 1484 opgeheven [2]) en in 1493 schijnen vooral de snijders de gilden tegen den erfraad aangevoerd te hebben [3]). Onder de gildebroeders, die in 1456 wegens ongehoorzaamheid aan den raad verbannen werden, vinden wij genoemd 4 wantsnijders, 8 bakkers, 4 vischkoopers, 4 louwers, 3 marslieden, 2 boterlieden, 4 corduaniers, 1 korenkooper, 3 riemsnijders, 4 grauwwerkers, 3 bijlhouwers en 4 smeden [4]). Eenigen tijd later in hetzelfde jaar werden uit de stad verdreven 3 wantsnijders, 3 bakkers, 5 vischkoopers, 5 louwers, 5 marslieden, 6 boterlieden, 6 korenkoopers, 1 riemsnijder, 1 grauwwerker, 1 bijlhouwer en 3 smeden [5]).

a. *Soorten van gilden.*

In den gildenbrief van 1341 vinden wij gesproken van 21 gilden, waaronder zich 14 „hooftghilden" bevonden [6]). Het ontwerp voor een gildenbrief dd. 1455 werkte voor het eerst deze onderscheiding uit, er wordt daarin gesproken van „hoeftgilden" en „lege gilden" [7]). Dit verschil was van groot belang voor de verkiezing van den magistraat: ieder der „hoeftgilden", wier aantal in 1455 op 12 wordt gebracht, zoude een schepen, twee raden en twee oudermannen kiezen. [8]), terwijl voor de „lege gilden" alleen de keuze van twee oudermannen wordt vermeld [9]). Bedenkt men daarbij, dat het aantal leden der verschillende colleges, die den magistraat in dien tijd vormden, wordt vastgesteld als volgt: 12 schepenen en 24 raden, en dat het aantal oudermannen op 42 wordt bepaald, — dan blijkt daaruit, dat de hoofdgilden, behalve de oudermannen hunner gilden, de colleges

1) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 (1433) j°. n°. 4 (1432).
2) Louwers-gilde n°. 8.
3) Snijders-gilde n°s. 3 en 4.
4) B.spr.b. dd. 1456 fol. 145.
5) B.spr.b. dd. 1456.
6) Deel I n°. 111 art. 9 j°. art. 3.
7) Deel I n°. 128 artt. 1, 3, 8 en 9.
8) Aldaar art. 1.
9) Aldaar art. 8.

van schepenen en raden kozen, terwijl de lage gilden evenals de andere in het college der gemeene oudermannen hunne tweetallen afvaardigden.

De eerste vraag, die zich naar aanleiding van die onderscheiding der gilden voordoet, is natuurlijk: welke gilden waren hoofdgilden en welke lage gilden?

Die vraag is zeer gemakkelijk te beantwoorden. In 1341 wordt gesproken van 14 hoofdgilden, welk aantal waarschijnlijk tot 1455 zoo is gebleven, — althans eene wijziging daarin is niet bekend, — en het genoemde ontwerp deelt ons mede: „In den yersten sijn geset die XIIII hoeftgilden op XII gilden, te weten elc gilde blijft alst is, gesondert die wantsnijders ende snijders sijn tot enen gilde geset, soet een waeck is, ende sall heten der wantsnijder gilde. Ende die viscopers ende brouwers sijn oeck tot enen gilde geset ende sall heten der viscoper gilde" [1]). Van de 14 hoofdgilden zijn ons dus reeds vier met name aangewezen.

De gildenbrief van 31 Maart 1455 [2]), die gegrond was op het genoemd ontwerp, nam vele bepalingen daaruit over, doch niet het artikel, waarin sprake was van de keuze der oudermannen voor de lage gilden. De magistraat, gekozen volgens het ontwerp, telde 38 oudermannen [3]) dus 2 voor ieder der 19 gilden (na de vermelde samenvoeging van de wantsnijders en snijders en de vischkoopers en brouwers). Daarentegen is het aantal oudermannen, vólgens den gildenbrief gekozen, 24 behalve de twee overste oudermannen [4]), die volgens dien gildenbrief buiten de oudermannen gekozen zouden worden. De gildenbrief sloot dus de oudermannen der lage gilden geheel uit den magistraat en de 24 oudermannen zijn de oudermannen der hoofdgilden. Daaruit blijkt, dat de 12 hoofdgilden waren de: wantsnijders, bakkers, vischkoopers, louwers, marslieden, boterlieden, corduaniers, korenkoopers, grauwwerkers, riemsnijders, bijlhouwers en smeden. Was het aantal hoofdgilden veertien, dan voegden zich bij de genoemde twaalf gilden nog die der snijders en brouwers.

Een reden voor het gemaakte onderscheid wordt nergens

---

1) Aldaar art. 1.
2) Deel I n°. 129.
3) Burman, Utrechtsche jaarboeken, deel II bladz. 265.
4) Burman, Utrechtsche jaarboeken, deel II bladz. 290 en 301.

opgegeven, maar alleen mogen wij erop wijzen, dat, toen in 1527 eene vermindering van het aantal gilden van 21 op 14 plaats vond en de gilden, die wij als lage hebben leeren kennen [1]), in de andere werden opgelost, gezegd werd, dat „oick andere *cleyn* gilden tot anderen gilden geleyt zyn" [2]). Het is dus mogelijk, dat ook vroeger dit motief van verdeeling gegolden heeft.

Hoe was nu de samenvoeging der lage gilden bij de hoofdgilden geregeld? Dit kunnen wij, tot onzen spijt, niet volledig aangeven, maar toch wel voor de meeste gilden. In het ontwerp van 1455 gold voor de reductie van de 14 tot 12 hoofdgilden dit principe: „soet een waeck is"; in de indeeling der gilden tot waken hebben wij dus de oplossing te zoeken. En daar omtrent de indeeling der waken van 1478 gezegd wordt, dat zij „van outs gewoenliken is geweest" [3]), kunnen wij haar als grondslag aannemen. Toen waren er elf waken:

1. wantsnijders en snijders,
2. bakkers, molenaars en linnenwevers,
3. brouwers en vischkoopers,
4. louwers en wolwevers,
5. marslieden en boterlieden,
6. corduaniers oud en nieuw,
7. korenkoopers,
8. oude-wantsnijders en steenbikkers,
9. grauwwerkers en riemsnijders,
10. bijlhouwers,
11. smeden en zadelaars.

Er moet nu voor de molenaars, linnenwevers, wolwevers, oude-corduaniers, oude-wantsnijders, steenbikkers en zadelaars, als lage gilden, een hoofdgilde worden aangewezen, waarbij zij behoorden; terwijl, zooals wij reeds vernamen, in 1455 de vroegere hoofdgilden van de snijders bij de wantsnijders en de brouwers bij de vischkoopers werden gevoegd.

Nu vermeldt een raadsbesluit van 1456, dat de molenaars te lote gaan met de bakkers [4]); wij mogen hen dus als laag gilde toevoegen aan het hoofdgilde der bakkers. Een charter

---

1) Deel I n°. 225.
2) Deel I n°. 224.
3) Deel I n°. 78.
4) Deel I n°. 161.

van 1456 draagt een zegel, waaruit blijkt, dat de steenbikkers gevoegd waren bij de korenkoopers [1]). Bij vergelijking van de indeeling in waken van 1478 met die van 1469 [2]) zien wij de oude-corduaniers in beide gevallen vereenigd met de corduaniers; wij mogen dus onderstellen, dat het lage gilde der oude-corduaniers behoorde bij het hoofdgilde der corduaniers. Evenzoo mogen wij de wolwevers als laag gilde toevoegen aan het hoofdgilde der louwers. Alleen omtrent de lage gilden der linnenwevers, oude-wantsnijders en zadelaars blijven wij dus in het onzekere.

Nu heeft zich in 1527 weder voorgedaan eene reductie van het aantal gilden tot 14 [3]) en merkwaardig is het, dat wij in die veertien gilden de boven aangeduide hoofdgilden terugvinden. Verder zien wij de wolwevers gevoegd bij de louwers, de oude-corduaniers bij de corduaniers, de steenbikkers bij de korenkoopers, juist zooals wij de samensmelting in 1455 meenden te mogen verklaren. Waarschijnlijk mogen wij dus aannemen, dat ook de oplossing der andere gilden in 1455 geschied is evenals in 1527. Is dat zoo, dan behoorden dus de oude-wantsnijders als laag gilde bij het hoofdgilde der riemsnijders en de zadelaars bij de grauwwerkers.

Wij verkrijgen dus de volgende samenvoeging der gilden:

	hoofdgilden:	*lage gilden:*
1.	wantsnijders	(snijders),
2.	snijders,	
3.	bakkers	molenaars,
4.	brouwers,	
5.	vischkoopers	(brouwers),
6.	louwers	wolwevers,
7.	marslieden,	
8.	boterlieden,	
9.	corduaniers	oude-corduaniers,
10.	korenkoopers	steenbikkers,
11.	grauwwerkers	zadelaars,
12.	riemsnijders	oude-wantsnijders,
13.	bijlhouwers,	
14.	smeden,	

1) v. Riemsdijk, Kerspelkerk van St. Jacob, bladz. 211.
2) Deel I n°. 75 art. 1 j°. n°. 78.
3) Deel I n°s. 224 en 225.

terwijl wij alleen omtrent de plaatsing der linnenwevers geene opheldering kunnen geven.

Eene derde vraag van meer belang is: wat was het onderscheid tusschen de hoofd- en lage gilden? Al zoude het ontwerp voor een gildenbrief van 1455 doen vermoeden, dat het lage gilde geheel samensmolt („sijn tot *enen gilde* geset") met het hoofdgilde, dit is echter niet zoo. Reeds dadelijk blijkt dit hieruit, dat oudermannen zouden gekozen worden voor de 21 gilden, en ook uit het feit, dat er ook later nog onderscheid wordt gemaakt tusschen beide soorten van gilden, wat bij eene samensmelting onverklaarbaar ware. In hunne beteekenis als bedrijfsvereenigingen treden de hoofd- en de lage gilden *naast* elkander op, zonder dat eenig verschil merkbaar is. Voortdurend worden in de notulen en afkondigingen van den raad de lage gilden afzonderlijk vermeld; en in de gildeboeken worden de besluiten van beide soorten van gilden aangeteekend, zonder dat iets aanleiding geeft tot de veronderstelling, dat op oeconomisch gebied of bij de innerlijke inrichting het lage gilde den invloed ondervond van het hoofdgilde. Voldoende blijkt dus, dat de lage gilden als bedrijfsvereeniging stonden *naast* de hoofdgilden.

Moet daarom een verschil op oeconomisch gebied verworpen worden, des te beter is dit te constateeren op politiek gebied. Volgens den gildenbrief van 1341 mochten de overste oudermannen, volgens dien van 1450 mocht de raads-burgemeester slechts uit de hoofdgilden gekozen worden [1]). Het ontwerp van 1455 en de daaruit voortgesproten gildenbrief bepaalden, dat de schepenen en raden gekozen zouden worden uit de hoofdgilden [2]). Voor de verkiesbaarheid tot sommige ambten was dus de onderscheiding in hoofd- en lage gilden van groot belang. *In hoofdzaak* niet op de andere bevoegdheden. Immers volgens den gildenbrief van 1341 werden de overste oudermannen gekozen door 42 oudermannen, dus door de oudermannen zoowel van de hoofd- als van de lage gilden [3]). Aan de raadsbesluiten werd medegewerkt door de gemeene, dat zijn de 42 oudermannen van alle 21 gilden [4]). En wanneer

1) Deel I n°. 111 art. 9, n°. 126 art. 8.
2) Deel I n°. 128 art. 1, n°. 129 art. 1.
3) Deel I n°. 111 art. 9.
4) Zie de raads dagelijksche boeken sparsim.

in de gilden gestemd werd over politieke zaken, was deze stemming niet beperkt tot de hoofdgilden, doch geschiedde zij door alle gilden [1]).

In hoofdzaak zeiden wij zooeven, immers de lage gilden stonden, wat betreft de raadskeuze, niet steeds in dezelfde verhouding. Van 1341 tot 1450 werden de raden gekozen door de oudermannen van alle gilden; de gildenbrief van 1341 toch regelt de keuze der oudermannen en zegt dan: „Ende alse si [2]) ghecoren hebben, so sellen si de nywe oudermanne al rechtevoert . . . in der stat rade presenteren, daer te sweren ende dien raed te kyesen alse ghewoenlic is" [3]). De laatste clausule kan wel is waar ook beteekenen, dat de raad gekozen zoude worden door de oudermannen der hoofdgilden [4]); doch geen stuk, dat hierop wijst, is bewaard gebleven, ook niet in het stadboek, dat in hetzelfde jaar werd vastgesteld [5]); en, waar zulk eene beperking zeer zeker uitdrukkelijk behoorde geconstateerd te zijn, mogen wij voorshands aannemen, dat zij niet bestaan heeft.

In 1450 kwam de keuze van de raden aan de oudermannen der hoofdgilden alleen [6]). Vijf jaren later werd bepaald, dat de leden zelven der hoofdgilden de raden zouden kiezen [7]), en in 1456 keerde men weer terug tot het principe van 1341 [8]), dat, behoudens het interregnum van den erfraad, gevolgd bleef tot 1528.

De erkenning van een laag gilde als hoofdgilde had dus ten gevolge, dat de keuze voor hooge magistraatspersonen soms ruimer werd, omdat voortaan ook leden van het vroeger lage gilde verkiesbaar waren, en althans in de jaren na 1450,

---

1) Deel I n°. 175 (1491) en n°. 195 (1487); er werd gestemd door 20 gilden, omdat het louwers-gilde in 1484 was opgeheven (Louwers-gilde n°. 8).

2) De vijf kiezers, die de oudermannen kozen.

3) Deel I n°. 111 art. 4.

4) De clausule kan *niet* beteekenen, dat de raden alleen zouden gekozen worden uit de hoofdgilden. Immers de gildenbrief van 1456 keerde terug tot het principe van 1341 en is, wat de raadskeuze betreft, gelijkluidend aan het oude voorschrift. En nu zien wij in 1465 (dus onder vigeur van den gildenbrief van 1456) de wolwevers, dus een laag gilde, zich beklagen, dat geen raad uit hun gilde gekozen was (Louwers-gilde n°. 7). Dit is alleen dan mogelijk, wanneer de raden ook mochten (ja moesten) gekozen worden uit de lage gilden.

5) Het Liber Albus, gedrukt in Muller, Rsbr. deel I bladz. 1—68.

6) Deel I n°. 126 art. 2.

7) Deel I n°. 128 art. 4 j°. art. 3.

8) Deel I n°. 163 art. 4.

dat de oudermannen van het vroeger lage gilde deelnamen aan de keuze van de raden. De hoofdgilden zullen wel nimmer zulk eene erkenning gewenscht hebben en althans niet het hoofdgilde, dat, bij het beperkt aantal raden, daardoor gevaar liep van het getal der uit dit gilde te kiezen raden verkleind te zien.

Toen in 1433 het vleeschhouwers-gilde werd opgeheven en vervangen door het brouwers-gilde, werd dit laatste tevens een hoofdgilde; en om dat nieuwe gilde nu „te bet te starcken" werden „sommige goede manne", die „in sommigen legen ghilden gedrucket sijn ende dairmede hoir vryheiden vernedert sijn" aan het hoofdgilde der brouwers toegevoegd. Dit moet niet worden opgevat, alsof de leden der lage gilden van allen politieken invloed verstoken waren; zij genoten dien wel, doch, zooals wij zagen, in beperkte mate. Onbillijk vond men alleen deze beperking tegenover de aanzienlijken, die, omdat zij geen ambacht uitoefenden, waren ingedeeld bij verschillende (toevallig lage) gilden. Dat achtte men voor hen onrechtmatigen druk, daarmede werden „hoir vryheiden vernedert", en daarom zouden zij worden opgenomen in het nieuwe hoofdgilde der brouwers. Ware grootere politieke onmondigheid het gevolg geweest van de indeeling bij een laag gilde, dan had men nadere bepalingen gemaakt omtrent het recht van indeeling van nieuwe burgers, die geen bedrijf uitoefenden, — dan had men niet alle burgers verplicht tot uitoefening van het kiesrecht in hun gilde, — dan had men in 1456 niet gezegd, dat de molenaars, een laag gilde, hun stemrecht zouden uitoefenen in het hoofdgilde der bakkers, — dan had men in 1465 niet het recht erkend van het lage gilde der wolwevers, om zich in den raad door een lid van hun gilde vertegenwoordigd te zien.

Onze conclusie is dus deze: indertijd bestond er een onderscheid tusschen de verschillende gilden; een gedeelte der 21 en wel ongeveer $^2/_3$ waren hoofdgilden, de overigen lage gilden. Ten opzichte van het gilde als bedrijfsvereeniging was deze onderscheiding zonder invloed. Ten opzichte van het politieke leven der gilden kon het verschil in beide soorten invloed hebben op de verkiesbaarheid tot overste oudermannen en raad-burgemeester, schepenen en raden, en op het recht der oudermannen om mede te werken aan de raadskeuze.

b. *De leden der gilden.*

Reeds behandelden wij uitvoerig het verschil tusschen de bedrijfs- en de politieke leden der gilden [1]); daarom zij het voldoende eraan te herinneren, dat in later tijd een gilde niet uitsluitend bedrijfsgenooten omvatte, maar dat ook personen, die geen bedrijf uitoefenden, lid werden van een gilde om zoodoende deel te kunnen nemen aan de verkiezing van den magistraat en de verdere politieke bemoeiingen der gilden, — terwijl ook anderen, die lid waren van een gilde, waarvan zij het bedrijf uitoefenden, voor de uitoefening hunner politieke rechten werden ingedeeld bij minder talrijke gilden, ten einde op die wijze de getalsterkte der gilden zooveel mogelijk gelijk te doen zijn.

Lid van een gilde werd men door zijne opname daarin, doch de uitoefening van het recht, om aan de verkiezing van den magistraat deel te nemen, was aan verschillende voorwaarden verbonden: volgens den gildenbrief van 1341 moest men 20 jaren oud en jaar en dag burger zijn, en met het gilde dienen en waken, — in 1364 werd geëischt, dat men geboren burger moest zijn, of anders het burgerrecht 10 jaren hebben bezeten. Ook voor de verkiesbaarheid tot ouderman of raad waren bepaalde eischen gesteld, zooals hierachter bij de bespreking der raadskeuze zal worden aangegeven.

Bovendien was er verschil in rechten voor de leden van de hoofd- en die der lage gilden, zooals hiervoor reeds is gezegd. De verandering van een hoofdgilde in een laag gilde was dus van belang voor de politieke rechten zijner leden; zij geschiedde dan ook alleen bij lage gilden, die zich ten onrechte als hoofdgilden hadden doen gelden.

De politieke rechten, aan de leden toegekend, waren, behalve het kiesrecht, de medewerking in hun gilde aan de verschillende uitingen van den politieken invloed der gilden ten opzichte van de raadsbesluiten, de benoeming van eenige stedelijke ambtenaren en het beheer van de geldmiddelen der stad.

Kiesrecht was tevens kiesplicht: men moest deelnemen aan

---

1) Zie bladzijde XLIII vlg.

de verkiezing [1]) en mocht zich niet tegen dien tijd uit de stad verwijderen [2]), dan met toestemming der vier oversten [3]).

Deze politieke rechten konden zeer besnoeid worden: als straf kon aan een gildebroeder het lidmaatschap van het gilde worden ontnomen of wel zijne stem in het gilde; in dit laatste geval bleef men dus wel lid van zijn gilde en mocht men het bedrijf blijven uitoefenen, maar miste men de uitoefening zijner politieke rechten. Ten opzichte dier rechten kwamen beide straffen dus op hetzelfde neer.

Het verlies van het lidmaatschap van het gilde was een gevolg van het verlies van het burgerrecht. Terugroeping uit de ballingschap schijnt niet uit zichzelf de verkrijging van de stem in het gilde te hebben medegebracht, althans in 1426 werd bij zulk eene terugroeping uitdrukkelijk aan de ballingen hunne stem in hun gilde teruggegeven [4]). Dit was eene buitengewone tegemoetkoming, die alleen in bijzondere gevallen verleend werd [5]).

Het ontnemen van de stem in het gilde had alleen plaats wegens politieke vergrijpen en het niet voldoen aan verplichtingen, door den raad den gilden opgelegd. Deze straf werd b.v. toegepast in 1403 op hen, die den stadswimpel niet gevolgd waren in den strijd tegen Arkel [6]), — in 1406 op iemand, die zich onbehoorlijk gedragen had bij de verkiezing [7]), — en in 1433 op hen, die gebannen of voortvluchtig waren wegens den opstand tegen Zweder van Culemborch [8]). Het ontnemen van de stem wordt betrekkelijk weinig vermeld, doch schijnt in den eersten tijd niet zelden te zijn toegepast, getuigen de bepalingen van 1379 en 1413, waarbij als waarborg tegen misbruik van die straf daarvoor een besluit geëischt wordt van den raad oud en nieuw [9]).

---

1) Deel I nos. 114 art. 4 (1386), 116 (1413), 122 art. 3 (1426). Het schijnt echter, dat de raad oud en nieuw hiervan vrijstelling kon geven, althans in 1465 werd door hem aan een gildebroeder verlof gegeven om niet ter loting te komen, „want hy een out man is" (Deel I no. 167).

2) Deel I no. 159 (1455).

3) Muller, Rsbr. deel I bladz. 113 no. LXI (1376).

4) Deel I no. 121.

5) Deel I nos. 121 (1426) en 169 (1470).

6) Burman, Utr. jaarboeken, deel I bladz. 33.

7) Deel I no. 115 (uitsluiting voor 10 jaren).

8) Deel I no. 123.

9) Deel I nos. 112 art. 1 (1379) en 118 (1413).

Behalve om de bovengenoemde redenen werd het medeloten in 1386 in het algemeen verboden aan hen, die de boeten, door den raad of het gilde hun opgelegd, niet voldaan hadden [1]).

---

c. *Bestuur en vertegenwoordiging der gilden.*

Het bestuur van de gilden als politieke vereenigingen berustte bij de twee oudermannen van het gilde; zij traden ook voor het gilde naar buiten op. De gezamenlijke gilden werden vertegenwoordigd door de gezamenlijke („ghemene") oudermannen of wel door de beide voorzitters van dit college, de twee „overste oudermanne". Toen in het laatst der 15de eeuw de „meentmannen" voor een zeer groot deel de functie der (gemeene) oudermannen overnamen, werden zij ook vertegenwoordigers der gilden; terwijl bovendien af en toe speciale gecommitteerden van de gilden optraden, de „gescicten uten ghilden".

1. De oudermannen van het gilde.

Aan het hoofd van elk gilde stonden de beide oudermannen, die in oeconomische en in politieke zaken het bestuur en de vertegenwoordiging van hun gilde vormden. Op politiek gebied hadden zij het toezicht op de vervulling van de plichten, aan de gilden opgelegd, en de handhaving van de orde in de morgenspraken, de politieke vergaderingen van het gilde. In verband daarmede legden zij boete op aan afwezigen en verstoorders der orde, in zooverre dit niet door den raad zelven werd berecht. Zij zorgden voor den regelmatigen gang der verkiezingen en verleenden hunne tusschenkomst in zaken, waarin de raad de medewerking van de gilden inriep. Een en ander is door ons naar aanleiding der verschillende onderwerpen nader uiteengezet.

2. De gemeene oudermannen der gilden.

Dit college bestond uit de gezamenlijke oudermannen der verschillende gilden en vertegenwoordigde de gezamenlijke

---

1) Deel I nº. 114.

ilden, voor zoover dit niet was opgedragen aan hun dage-ksch bestuur, de uit en door hen gekozen overste ouder-annen.

De werkkring der gemeene oudermannen was zeer uitgebreid: zij kozen de raden [1]), een tijdlang ook de schepenen, en werkten mede aan de raadsbesluiten, welke de stad en de gilden betroffen [2]). Bij hen berustte het oppertoezicht op de gilden; zij hadden als zoodanig de beslissing in geschillen tusschen de gilden onderling onder hooger beroep op den raad [3]) en moesten toezien „dat gene gilde nyeuwe ordinantie by hemselven en maken boven vyf scellingen den gemenen (gilden) tegendragende" [4]). Voor het aangaan van schulden door de stad was hunne toestemming noodig [5]). Zij hadden het toezicht op de rechtspraak van den raad en het college van schepenen, die zij bij plichtverzuim te berechten hadden, terwijl zij zelven stonden onder toezicht der gilden.

In 1456 berustte bij hen de indeeling van de nieuwe burgers bij de gilden; daarna echter werd deze bevoegdheid teruggebracht bij de oudermannen der verschillende gilden onder toezicht van de gemeene oudermannen.

Ten slotte hadden zij te beslissen in hoogstgewichtige politieke quaesties, daar zij geraadpleegd moesten worden over alle „saken, die der stad ende den menen gilden ofter meenten aengaen" [6]), of zooals het elders luidt: „grote saken . . ., dat der stat ende lande van Vtrecht gesien is tot oirlogen ofte lasten te comen" [7]), of wel, voor de meentmannen, „merkelike saken . . ., die stat ofte lande aengaen ofte onsen gilden" [8]), of alle „zaken, die den lande, stat ofte gilden . . . rueren, of daer die gilden . . . in benoemt . . . ziin" [9]). In deze bepaling vond het college een machtigen steun in zijnen strijd tot handhaving van de macht der gilden, daar het feitelijk in alles

1) Behalve volgens den gildenbrief van 1455, toen dit, met een trap, door de gildebroeders zelven geschiedde.

2) Deel I n°. 129 (gildenbrief dd. 1455).

3) Zie de voorafgaande behandeling der geschillen tusschen gilden onderling bladz. CXXX.

4) Ordonnantie op het oudermansrecht dd. 1484 (v. d. Water, Plac.bk., deel III bladz. 313 art. 14), Deel I n°. 109 art. 18 (gildenbrief dd. 1304).

5) Deel I n°. 109 art. 9.

6) Deel I n°. 128 art. 39 (ontwerp-gildenbrief dd. 1455).

7) Deel I n°. 129 art. 29 (gildenbrief dd. 1455).

8) Dee n°. 174 art. 4 (ordonnantie omtrent den erfraad dd. 1491).

9) Deel I n°. 179 art. 1 (ampliatie op de ordonnantie omtrent den erfraad dd. 1491).

moest gekend worden. Deze eisch alleen is dan ook reeds voldoende om te doen begrijpen, welk eene invloedrijke plaats de gilden in de middeleeuwen te Utrecht hebben ingenomen.

Tot 1489 bleef hunne positie nagenoeg onveranderd, al mocht hun werkelijke invloed meermalen rijzen of dalen, naarmate de bisschoppen meer of minder krachtig regeerden. In de jaren 1450 en 1454 werd zelfs eene belangrijke beweging tegen hen op touw gezet. Van meer gewicht is echter het besluit van 1489, waarbij bepaald werd, dat de gemeene oudermannen „gheen regiment hebben (sullen), dan alleen van hoeren vyf punten te berechten after opter ouderman huys ende hoer gilden, na uutwysinge der ouderman boeck; dan als men van statzaken spreket, zoe zellen zy mede voer opten huse zitten" [1]). Tevens werd hun de keuze der overste oudermannen ontnomen ten behoeve van den bisschop, aan wien de benoeming verbleef tot het jaar 1493.

In 1491 werd besloten het geheele college in zijne politieke qualiteit op te heffen en te vervangen door de „meentmannen" [2]); zij behielden echter, ieder voor zich, de macht in hun gilde [3]).

Ten slotte werd hun in 1528 alle macht ontnomen: de oudermannen zouden zich voortaan niet bemoeien met zaken buiten den kring van hun gilde en daarin alleen met zaken rakende het bedrijf.

3. De overste oudermannen.

Dezen vormden oorspronkelijk het uitvoerend gezag van het college der gemeene oudermannen, doch wisten zich weldra eene zeer gewichtige positie te veroveren als tusschenpersonen tusschen de gilden en het stadsbestuur; zoo zelfs, dat zij geruimen tijd met de twee burgemeesters als het college der „vier oversten" het uitvoerend gezag in de stad geheel in handen hadden. Ten einde te beletten, dat zij hierbij zich te veel van de gilden vervreemden en werktuigen

1) Deel I n°. 213 art. 2. De rechtspraak over „wanrechtinge" was hun dus toen ontnomen.

2) Deel I n°. 174 art. 4. De rechtspraak over de vijf punten werd echter gebracht bij de twee afiredende burgemeesters en de vier oudste raden (aldaar art. 5).

3) Aldaar art. 8.

in handen van anderen worden zouden, werd hun geboden om slechts met de gemeene oudermannen en de twee burgemeesters te rade te gaan.

Zij werden gekozen door en uit de gemeene oudermannen en tijdelijk (1489—1493) door den bisschop. Verkiesbaar waren alleen de oudermannen der hoofdgilden.

Zij schreven de gemeene morgenspraken der gilden uit, en waren daartoe verplicht, wanneer dit door twee gilden werd verlangd. In deze morgenspraken mochten geen geschriften gelezen worden, voordat zij bij de overste oudermannen waren ingezonden; ook de brieven, gericht aan de gemeene oudermannen, moesten in 1457 en 1525 terstond aan hen ter hand gesteld worden.

Uit den aanhef van verschillende raadsbesluiten blijkt van hunne medewerking. Als bestuur van de gemeene oudermannen werd hun door den raad mededeeling gedaan van de zaken, waarover de gilden moesten gehoord worden; zij brachten deze aan bij de gemeene oudermannen, die ze wederom in de morgenspraken aan hun gilde mededeelden.

Als deel van het college der vier oversten stelden zij met de twee burgemeesters enkele stadsambtenaren aan [1]) en deelden zij in sommige boeten [2]).

4. De „meentmannen".

Zooals wij reeds opmerkten, werd in 1491 de politieke macht aan de oudermannen ontnomen en opgedragen aan een toen ingesteld college van 40 „meentmannen". Bij de instelling van den erfraad werd nl. bepaald, dat door ieder der 20 gilden [3]) twee „meentmannen" zouden worden gekozen voor het leven, „ten waer dat zyt misbruycten" [4]). Bij vacature in den raad zoude deze die aanvullen uit de „meentman-

---

1) Bv. de „vive" (v. d. Water, Plac.bk. deel III blz. 18 § 4 jº. 87 § 5). Zij benoemden eerst de vinders van den visch (Vischkoopers-gilde nº. 15 art. 7) (1478), en later twee oudermannen, die deze vinders zouden aanwijzen (aldaar nº. 27 art. 7) (1521).

2) Soms met de gemeene oudermannen.

3) Het louwers-gilde was opgeheven in 1484 en werd eerst in 1495 hersteld (Louwersgilde nºs. 8 en 9).

4) Deel I nº. 174 art. 4 (1491). De gronden voor het afzetten van „meentmannen" (ook geldende voor schepenen en raden) worden opgegeven in art. 6. Oorspronkelijk vulden de „meentmannen" zelven bij vacature in hun college de ledige plaats aan (art. 3), doch reeds spoedig werd dit aan het betrokken gilde opgedragen (art. 3a).

nen" [1]). Zij zouden slechts toezicht oefenen op het beheer der stedelijke financiën en gehoord worden over „merkelike zaken .., die stat ofte lande aengaen", waarover zij echter geen besluit mochten nemen, voordat zij hunne gilden daarover hadden geraadpleegd [2]). In hetzelfde jaar (1491) werd, volgens den wensch der gilden, hunne werkzaamheid belangrijk uitgebreid. Hun werd nl. bij vacature in de colleges van schepenen en raden het recht van benoeming gegeven [3]), hunne medewerking werd geëischt voor het gebruik van het groot stadszegel [4]) en zij moesten toezien op de vervulling van de waakplicht [5]). Voor het verleenen van gratie door den raad werd in 1492 eveneens hunne medewerking geëischt [6]).

In 1493 verviel de erfraad en werd de oude wijze van verkiezing van schepenen en raden hersteld [7]).

In 1525 werden echter weder 2 „meentemanne" gekozen uit ieder gilde „in de stede van den ouden raide" [8]), en wel tot het afhooren van de stadsrekeningen [9]); doch reeds in hetzelfde jaar is hun naam weder verdwenen [10]).

5. „Gescicten" uit de gilden.

Naast de gemeene oudermannen en de „meentmannen" wordt meermalen gesproken van „gescicten" uit de gilden; dit waren gecommitteerden ad hoc. Zij worden gedurig vermeld sedert 1489 [11]). In 1525 bedroeg hun aantal 42, namelijk 2 uit ieder gilde [12]), en later (1526) 84 of 4 uit ieder gilde [13]). Zij hadden toen de rekeningen, waarover geschil

1) Aldaar art. 3.
2) Aldaar art. 4. (Zie noot 4 bladz. CLXXIX.)
3) Aldaar art. 3a.
4) Deel I n°. 176 art. 3 (1491).
5) Deel I n°. 178 art. 2 (1491). Dit toezicht werd uitgeoefend door 4 meentmannen en 4 leden van den raad.
6) Deel I n°. 180 art. 9 (1492).
7) Deel I n°. 183 art. 1.
8) Deel I n°. 215.
9) Deel I n°. 216 art. 2.
10) Deel I n°. 219.
11) Deel I n°. 210. Doch reeds in 1345 ontmoeten wij zulke gedelegeerden, zie bladz. CLXVI.
12) Deel I n°. 215.
13) Deel I n°. 221 art. 1, R.D.B. dd. 1526 fol. 65 en 68.

was, te doorzien [1]), waarvoor zij eenmaal per week bijeenkwamen; achtten zij het noodig, dan konden zij eene gemeene morgenspraak der gilden uitschrijven [2]). Opmerkelijk is het, dat van sommigen hunner de functie in 1525 zóó spoedig was afgeloopen, dat men het niet noodig oordeelde om hunne namen in het raads dagelijksch boek op te teekenen, zooals anders gewoonlijk plaats vond [3]).

6. De „voerraetsmanne".

Het Liber Albus vermeldt in een voorschrift op het vleeschhouwers-gilde bij dat gilde twee „voerraetsmanne . . ., alse ander ghilden hebben" [4]). Uit deze bijvoeging blijkt, dat zij toen ook bij andere gilden voorkwamen; uit gebrek aan meerdere gegevens, is niet te zeggen, of zij bij *alle* gilden gevonden werden. Hun werkkring ligt geheel in het duister.

Jhr. van Riemsdijk veronderstelt, dat het raadslieden zijn [5]), die hunnen gildebroeders van advies dienden bij het nemen van besluiten.

De naam schijnt dan ook te wijzen op personen, die (bij eene stemming) vooraf van raad dienden. Zeker is het alleen, dat het geen andere naam is voor oudermannen [6]).

Waar hun naam in later tijd, wanneer de bronnen ruimer vloeien, niet meer gevonden wordt [7]), ligt het vermoeden voor de hand, dat zij spoedig verdwenen zijn.

---

1) Deel I n°. 217 art. 2

2) Aldaar art. 5.

3) Deel I n°. 215: „Item naderhant zijn der noch XXI uuten gilden bijgescict, die nyet te boeck gecomen zijn, want hoer regiment nyet lange en duerde".

4) Vleeschhouwers-gilde n°. 1 art. 6 (14de eeuw).

5) v. Riemsdijk, Geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht, bladz. 191.

6) Immers zij worden in het vermelde voorschrift op het vleeschhouwers-gilde *naast* elkander genoemd (Vleeschhouwers-gilde n°. 1 art. 9).

7) Wel worden genoemd: bij het oude-wantsnijders-gilde een persoon, die „onsen dingen in den gilde beset ende hoir woirde hout, dair tgilde te doen heeft" (Oude-wantsnijders-gilde n°. 8) (1472), — bij het bijlhouwers-gilde naast de twee oudermannen, de afgetreden oudermannen en de gildebroeders: „die raetsheeren" (Bijlhouwers-gilde n°. 17 (1516), n°. 18 (1519) en n°. 19 aanhef (1522)), — en bij het smeden-gilde naast de oudermannen „raetsmanne" of „raetsliede" (Smeden-gilde n°. 1 artt. 20 en 21) (z. j.), — doch dit geeft geen nader licht. Bij de oude-wantsnijders is er sprake van den rechtsgeleerde van het gild, den advocaat; — bij de beide andere gilden (en althans bij de smeden) misschien van de raden, uit het gilde gekozen, ook in de gildenbrieven

d. *De gemeene morgenspraak.*

De gemeene morgenspraak was eene gelijktijdig gehoudene bijeenkomst van alle gilden ter verkiezing van den magistraat (oudermannen en raden) en ter bespreking van onderwerpen van algemeen belang.

Ieder gilde vergaderde daarbij afzonderlijk en nam afzonderlijk een besluit, waarna in eene bijeenkomst der gemeene oudermannen het resultaat van de verschillende besluiten werd samengevat.

Volgens den gildenbrief van 1455 zouden er jaarlijks vier gemeene morgenspraken gehouden worden op het St. Janskerkhof, telkens den eersten werkdag na de verpachting der stedelijke accijnsen; in ieder gilde moest dan telkens de gildenbrief gelezen worden, „opdat den gemenen gildebroederen dat inhouden des briefs int hoeft blive" [1]).

De morgenspraak ter verkiezing van den magistraat werd gewoonlijk den dag vóór O. L. V. Lichtmis gehouden [2]). Men mocht daarin alleen behandelen de aan de orde zijnde verkiezingen of de zaken, waarin de gilden van stadswege werden gehoord; het behandelen van andere zaken was op straffe des doods uitgesloten, zelfs het voorlezen van ingekomene brieven [3]).

Iedere gildebroeder was verplicht in zijn gilde ter morgen-

van 1304 en 1341 „raetsmanne" genoemd (Deel I n°. 109 artt. 5 en 6, n°. 111 artt. 4 en 5). „*Voer*raetsmanne" doet denken aan adviseurs (vgl. ook den gildenbrief dd. 1341 (Deel I n°. 111) artt. 2 en 3: „dat die vive hem in hoeren coer mit nyemant *beraden* en sellen anders dan mit hemselven" en art. 4: „sonder runen of *raden* mit hem of mit anders yemant").

1) Deel I n°. 129 artt. 33 en 55. — De keuze van een kerkhof, die men ook elders aantreft, geschiedde waarschijnlijk niet alleen om de ruimte, maar ook om de bijzondere vrede, die daar heerschte. In Dordrecht werd bv. in 1488 eene boete van 6 ß. was bepaald tegen hem, die een gildebroeder in de morgenspraak opvorderde om het kerkhof te verlaten, ten einde daarbuiten een strijd te beslechten (Gilden-archief, Scheepmakersgilde n°. 253; Mr. J. C. Overvoorde, Rekeningen van de gilden van Dordrecht bladz. 212).

2) Deel I n°. 114 art. 4 (1386), n°. 116 art. 1 (1413), n°. 122 art. 3 (1427). — Enkele uitzonderingen kwamen voor: in 1455 werd de raad vernieuwd 's daags na St. Pancratius (Deel I n°. 159), in 1456 op 5 November (Deel I n°. 164), in 1484 op 24 September (Deel I n°. 171—173), — doch dit geschiedde in verband met de politieke omstandigheden.

3) Deel I n°. 165 (1457). — Behandeling van zaken niet van politieken aard was misschien wel toegelaten: in 1516 althans namen de bijlhouwers, *in morgenspraak vergaderd voor de loting*, een besluit omtrent het vieren van eene mis op het altaar en de toetreding van nieuwe gildebroeders tot de broederschap van het gilde (Bijlhouwers-gilde n°. 16).

spraak te komen, wegblijven kon met verbanning voor den tijd van een jaar gestraft worden [1]; in later tijd eischte men eene boete [2], tenzij men eene geldige reden van verhindering konde opgeven, ter beoordeeling van de oudermannen [3]. Kwam men te laat, zoo was de halve boete verschuldigd [4]. Het was verboden om de stad tegen den tijd der verkiezing te verlaten, tenzij met toestemming van de vier oversten [5].

Toegang tot de morgenspraak hadden alle mannelijke gildebroeders, die in de stad woonden, twintig jaren oud waren, met hun gilde dienden [6]) en hunne „broken" en „koren" aan de stad en hun gilde betaald hadden [7]). Uitgesloten waren zij, die oorvedig waren [8]) of wien het stemrecht ontnomen was [9]).

Op het vereischte van inwoning werden later enkele uitzonderingen toegestaan: de molenaars mochten in de stadsvrijheid wonen [10]), en in 1455 werd het stemrecht ook gegeven aan hen, „die optes Gestichts sloten woenen ende die sonderlinge vryhede van der stat hebben om hoerre welldaet willen"; zij bleven echter uitgesloten van de verkiesbaarheid [11]). Eenige malen werd in speciale gevallen toestemming verleend tot het wonen buiten de stad, zonder dat van opheffing van het stemrecht sprake was; men ontvangt integendeel uit sommige bepalingen den indruk, dat het stemrecht behouden bleef [12]).

1) Deel I n°. 114 art. 4 (1386), n°. 116 (1413). In 1427 werd bovendien eene boete van honderd Beiersche guldens opgelegd (Deel I n°. 122 art. 3). — Voor het gilde werd oudtijds (14de eeuw?) van hen, die niet ter morgenspraak kwamen, eene boete geheven (Marslieden-gilde n°. 9 art. 1: 6 duiten, — Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 7: 5 schellingen, — Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 1: een oude boddrager, — Smeden-gilde n°. 1 art. 5).

2) Deel I n°. 159 art. 2 (1455): honderd Beiersche guldens, — Barbiers n°. 17 art. 34 (1545): vier stuivers, — Ordonnantie op het molenaars-gilde dd. 1542 (Quohier v. d. ordonn. der respect. gilden n°. 48) art. 3: „Item soe zellen die gildebruederen van der molennairgilde te mergenspraick ende te groiff commen, op alsulcken tyt als zy van den molennairbode daertoe vermaent ende die weet dairoff gedaen worden, opt verbueren, die daer dan nyet en quame, telcker reyse van eenen stuver totter molennair gilde voirseyt behoiff."

3) Eene ontheffing voor het leven werd in 1465 verleend door den raad oud en nieuw (Deel I n°. 167).

4) Marslieden-gilde n°. 9 art. 1, Bijlhouwers-gilde n°. 9 art. 1.

5) Deel I n°. 159 art. 2 (1455).

6) Deel I n°. 111 art. 2 (1341), n°. 114 art. 3 (1386).

7) Deel I n°. 114 art. 2 (1386), n°. 122 art. 2 (1427).

8) Deel I n°. 166 art. 1 (1460).

9) Vgl. Deel I n°. 123 (1433). B.spr.b. dd. 1455.

10) Molenaars-gilde n°. 2 (1435), Deel I n°. 129 art. 18 (1455).

11) Deel I n°. 129 art. 18 (gildenbrief 1455).

12) Barbiers n°. 3 (1448): „behoudelic dat hi der wantsnider gilde doen sell ende daermede dienen, gelijckerwijs ende in alre manieren off hi binnen der stadt mueren woen-

In 1492 werd bepaald, dat zij, die het burgerrecht gekocht hadden, de eerste 10 jaren daarna geen stemrecht mochten uitoefenen [1]).

Men mocht alleen komen in de morgenspraak van zijn eigen gilde [2]); hij, die in de morgenspraak kwam, zonder daartoe recht te hebben, werd bestraft [3]).

Ter verzekering van de goede orde in de morgenspraken waren verschillende voorschriften gegeven [4]), terwijl men tot geheimhouding van het daarin verhandelde verplicht was.

De gemeene morgenspraken werden gehouden:

1. voor de verkiezing van oudermannen en raden, gewoonlijk de loting genoemd; hierbij golden de formaliteiten, door ons beschreven bij de raadskeuze in de volgende paragraaf;

2. voor de behandeling der zaken, waarin de gilden door den raad geraadpleegd werden. Deze raadpleging was in bepaalde gevallen vereischt, het was de sanctie door de gilden op ontworpen raadsbesluiten. Zij hadden niet het recht van amendement, en konden alleen de voordracht aannemen of verwerpen, of hoogstens hunne goedkeuring van voorwaarden afhankelijk maken. Zooals wij reeds vermeldden, ontvingen de gemeene oudermannen mededeeling van het voorstel, zij brachten het ieder in hun gilde en deden daarover stemmen. In eene vergadering der gezamenlijke oudermannen werd dan het resultaat der verschillende stemmingen vastgesteld, dat aan den raad werd medegedeeld [5]);

3. volgens den gildenbrief van 1455, ter bespreking van zaken van algemeen belang, wanneer twee gilden morgenspraak verlangden [6]).

---

achtich waer, ende sijn borgerscap aldaer bescermen ende gebruken", — nos. 9 en 10 (1489); — Bijlhouwers-gilde no. 7 art. 7 (1452) (de lasten van het gilde moeten worden mede-gedragen door den gildebroeder, die binnen de mijl van de stad af woont, dus blijft ook het kiesrecht (= kiesplicht) behouden?), no. 22 (1436) (verlof om in de Weerd te wonen, „ende dat is geconsentiert, behoudelic des raets overdrachte out ende nywe in hore machten te bliven in allen anderen tyden").

1) Deel I no. 180 art. 14.

2) Deel I no. 39 (1455): een pond boete.

3) Deel I no. 114 artt. 2 en 3 (1386), no. 119 (1416), no. 120 (1417) enz.

4) Deel I no. 114 art. 1, no. 115 (1406), no. 126 art. 11 (1450) enz.

5) Deel I no. 129 artt. 34—36 (Gildenbrief dd. 1455). Voorbeelden van zulk een besluit, door de verschillende gilden in de gemeene morgenspraak genomen, vindt men in Deel I nos. 175 (1491) en 195 (1487).

6) Deel I no. 129 art. 33.

De vergaderingen werden uitgeschreven door de overste oudermannen.

In 1525 werd het aantal gemeene morgenspraken beperkt tot één per jaar en werd bepaald, dat ieder gilde daarin zoude zenden twee „meentmannen" tot het nazien der stadsrekeningen.

In 1528 vervielen de gemeene morgenspraken tegelijk met de politieke macht der gilden; de gewone morgenspraken bleven nog veroorloofd, doch slechts onder streng toezicht van de stedelijke regeering, terwijl uitdrukkelijk werd voorgeschreven, dat daarin slechts behandeld mochten worden zaken betreffende het bedrijf van het gilde.

---

e. *Politieke macht der gilden.*

De politieke macht, door de gilden langzamerhand veroverd, bleek in verschillende opzichten; wij kunnen haar bewijzen ten opzichte van vier hoofdonderwerpen der stedelijke regeering: 1. de verkiezingen, 2. de benoeming van stads-ambtenaren, 3. de besluiten van den raad en 4. het beheer der stedelijke financiën. Achtereenvolgens zullen wij dus bespreken den invloed der gilden in die vier opzichten.

1. Invloed op de verkiezingen.

Het bestuur der stad berustte vóór de overwinning der gilden in 1304 bij de schepenen, in sommige gevallen bijgestaan door den raad en voor zeer gewichtige zaken met medewerking van „de ghemeente". De schepenen vormden in hoofdzaak een rechtscollege en hadden slechts bij uitzondering tot de besluiten van den raad mede te werken. Meermalen echter trachtten zij hunne macht uit te breiden en den raad te overheerschen, gelijk blijkbaar ook korten tijd voor de vaststelling van den gildenbrief van 1304 geschiedde [1]).

Door dien gildenbrief werd de invloed der schepenen zeer verzwakt: zij zouden slechts aangesteld worden voor 1 jaar

1) Immers toen werden zij uitdrukkelijk uitgesloten uit den raad, ten zi dat men se daertoe roept" (Deel I nº. 109 art. 3).

en gekozen worden door den raad; de nog fungeerende schepenen zouden echter hun ambt levenslang mogen behouden. Deze laatste bepaling geeft den indruk van eene concessie te zijn geweest aan de regeerende schepenen, ten einde ook hunne goedkeuring te verwerven voor eene regeling, waardoor hun college mettertijd aan den invloed van den raad onderworpen zoude worden. De grootste macht in het bestuur werd dus verzekerd aan den raad, en door de bepaling, dat deze zoude gekozen worden door de oudermannen der gilden, verkregen deze laatsten dus eenen overwegenden invloed op de regeering der stad. Op deze wijze wist de overwinnende partij der gilden zich de macht te verzekeren en te beletten, dat zij haar opnieuw evenals in 1270 zoude verliezen.

Uit den gildenbrief blijkt slechts, dat er 24 raden zullen zijn en dat zij door de oudermannen gekozen zullen worden, doch op welke wijze die keuze zal geschieden, wordt niet bepaald [1]). Wie verkiesbaar zullen zijn tot raadslid, wordt evenmin vermeld; alleen wordt uitgesloten ieder, „die heren cleder draghet van binnen of van buten" [2]). De eisch, dat alleen leden van gilden gekozen zullen mogen worden, wordt niet gesteld; doch waar omtrent de schepenen wordt gezegd „ziin si buten ghilden, siin si binnen", komt men onwillekeurig tot de veronderstelling, dat de weglating daarvan met betrekking tot de raadsleden opzettelijk plaats vond en men dus voor verkiesbaarheid tot raadslid het lidmaatschap van een gilde eischte.

Zoekt men dan verder naar de reden, waarom de keuze voor de schepenen ruimer gesteld was, en uitdrukkelijk de mogelijkheid wordt geopend, om ook de aanzienlijken, die niet bij een gilde waren ingedeeld, in het schepencollege op te nemen, dan schijnt dit een zeer plausibele grond daarvoor te zijn: onder de aanzienlijken vond men allicht eerder personen, vertrouwd met en berekend voor de rechtspraak dan onder de leden der gilden, die door de dagelijksche uitoefening van

1) Misschien heeft men in den gildenbrief meer eene regeling te zien van de verhouding, na de overwinning der gilden, tusschen de vroegere en de nieuwe machthebbers, waarin alleen het recht, aan de gilden toegekend, omschreven werd, zonder in details te treden. Misschien had men daarbij ook het oog op, nu verloren, oude regelingen, die van kracht bleven, voor zooverre zij niet in strijd waren met den gildenbrief.

2) Deel I n°. 109 art. 5.

hun bedrijf minder voor eene dergelijke ontwikkeling den tijd of de gelegenheid hadden. Of in die tijdsomstandigheden ook gewogen heeft de idee, dat men door zijne gelijken moest beoordeeld worden, valt zonder nadere bepaling niet te beslissen.

Ten einde den schepenen te beletten, de grenzen van de hun toegewezen macht te overschrijden, werd bepaald, dat zij alleen in de vergadering van den raad mochten komen, wanneer zij ontboden waren.

De voorzitter van den raad zoude door de raden gekozen worden uit het college van schepenen en omgekeerd zouden de schepenen een lid van den raad tot hunnen voorzitter kiezen; waarschijnlijk werd dit aldus bepaald om onpartijdige voorzitters te kunnen verkrijgen. De beide voorzitters vervulden een jaar lang hunne functie, welke ongeveer gelijk was aan die der latere burgemeesters.

Over de keuze van de oudermannen wordt niet gesproken, doch wij mogen zonder bezwaar aannemen, dat zij geschiedde door de respectieve gilden zelven.

De gildenbrief van 1304 liet dus nog menig vraagpunt onaangeroerd, slechts de hoofdpunten werden vermeld, — de regeling der details werd eerst gegeven in den tweeden gildenbrief, die in 1341 tot stand kwam.

Volgens dezen gildenbrief zouden de gilden jaarlijks ieder afzonderlijk bijeenkomen ter verkiezing hunner oudermannen, die slechts een jaar zouden fungeeren. Deze bijeenkomsten, waarin alle gildebroeders verplicht waren te verschijnen [1]), vonden plaats op het St. Jans-kerkhof [2]), op den dag voor O. L. V. Lichtmis. In de morgenspraak van ieder gilde wees men dan bij loting [3]) uit de leden een vijftal aan, die hun 20ste jaar bereikt hadden, jaar en dag burger der stad waren en met het gilde dienden en waakten. Van deelneming aan de loting waren alleen uitgesloten de leden van het gilde,

---

1) Zie bladz. CLXXXIII noten 1—3.

2) Al worden tijd en plaats eerst later alzoo bepaald, toch mogen wij aannemen, dat dit ook vroeger gegolden heeft. Eerst in 1525 wordt in den dag der verkiezing wijziging gebracht en de eerste heilige dag na O. L. V. Lichtmis daarvoor aangewezen (Deel I n°. 216 art. 2).

3) Omtrent de loting vindt men eene aardige bepaling in de ordonnantie op de „oversten knapen, die der stat duerwaerders syn" (uit het laatst der 15de eeuw), zie Deel I n°. 108.

die op dat oogenblik schepen, raad of ouderman waren, omdat aan dezen het toezicht was opgedragen op den geregelden voortgang der loting. De vijf aldus gekozenen kozen op hunne beurt twee oudermannen, die terstond na hunne verkiezing den eed aflegden voor den nog fungeerenden raad. In hunne keuze waren de vijf beperkt tot de volle gildebroeders buiten henzelven, die voldeden aan de eischen, voor het lidmaatschap van den raad gesteld.

Zijn in alle gilden de oudermannen gekozen, dan komen dezen (42) bijeen en verkiezen de 24 raden, nl. twee uit elke der elf waken en twee van de straat (willekeurig uit een der gilden). Uit den gildenbrief blijkt, dat aan de keuze van overste oudermannen de oudermannen van alle 21 gilden deelnamen; voor den raad wordt geene beperking gemaakt, wij mogen dus aannemen, dat ook hij gekozen werd door de oudermannen zoowel van de hoofd- als van de lage gilden. Evenmin blijkt, of de gekozen raadsleden zouden moeten behooren tot een der 14 hoofdgilden; voor de twee raden van de straat zal dat vereischte althans wel *niet* gesteld zijn geweest.

Na de keuze der raadsleden werd uit de 42 oudermannen een vijftal aangewezen om de 2 overste oudermannen te kiezen; voor deze beide oversten was uitdrukkelijk de eisch gesteld, dat zij lid moesten zijn van een der „viertien" hoofdgilden [1]).

De schepenen werden daarna door de 24 raden gekozen.

Tegen mogelijke knoeierijen bij de loting werd straf bepaald. Om blijvenden invloed der magistraatspersonen te breken, werd voorgeschreven, dat de burgemeesters, de overste oudermannen en de kameraars de beide jaren volgende op hunne aftreding niet herkiesbaar zouden zijn [2]).

Ook was men erop bedacht te voorkomen, dat de vroegere heerschers, de aanzienlijken, zich gezamenlijk bij een der gilden zouden doen inschrijven, ten einde de andere leden te kunnen overvleugelen. Men bepaalde daarom, dat zij, die het ambacht niet wilden uitoefenen, alleen met toestemming der gemeene oudermannen in een gilde konden opgenomen

1) Deel I n°. 111 art. 9. v. d. Water geeft bij vergissing op „viertich" hoofdgilden (Plac.bk. deel III bladz. 69).

2) Deel I n°. 111 art. 10. Schepenen, raden en oudermannen waren volgens het Liber Albus (vastgesteld in 1341) reeds na 1 jaar herkiesbaar (Deel I n°. 107).

worden, — en bovendien dat tot ouderman alleen verkiesbaar waren zij, die het ambacht inderdaad uitoefenden of wel het gilde geërfd hadden van hunne ouders, die het ambacht uitgeoefend hadden.

Eene belangrijke beperking der verkiesbaarheid vond plaats in 1364 door het voorschrift, dat niet verkiesbaar zoude zijn tot schepen, raad, overste of gemeen ouderman hij, die niet geboren borger was of het burgerrecht nog geen 10 jaren bezat.

Eene nieuwe beperking ziet men in 1379 bij de beslechting door den bisschop en de acht oversten van den raad oud en nieuw van een geschil, waarbij de burgerij zich als het ware in twee partijen verdeeld had: er werd toen bepaald, dat de overste oudermannen, schepenen, raden en burgemeesters voor de helft uit ieder van beide partijen zouden gekozen worden [1]). Deze beperking was natuurlijk slechts van voorbijgaanden aard.

Toen in 1408 het aantal waken weder van 11 op 12 was gebracht, werd vastgesteld, dat uit elk dezer waken 2 raden zouden gekozen worden; daar het aantal raden op 24 bepaald bleef, vervielen hierdoor de twee raden van de straat.

Volgens de gildenbrieven van 1304 en 1341 berustte dus de keuze van den raad geheel en al in de handen der oudermannen zonder directen invloed daarop door de gildebroeders, en aan die keuze, zoowel als aan die van de overste oudermannen, werd door de oudermannen van *alle* gilden deelgenomen.

Eene belangrijke verandering werd hierin gebracht in 1450, toen het kiezen van de raadsleden werd opgedragen aan de oudermannen van de hoofdgilden gezamenlijk. Uit elke waak zouden 2 raden gekozen worden; en daar het aantal der waken weder op 11 was gebracht, zouden daarbij dus evenals in 1304 2 raden *van de straat* gekozen worden. Bij die keuze zal men eerst trachten, om zonder verdere formaliteiten tot overeenstemming te geraken; gelukt dit niet, dan zullen de oudermannen van de waak, waaruit de twee raden moeten gekozen worden, candidaten noemen, waaruit dan bij meerderheid van

---

1) Deel I n°. 112. Het volledige stuk vindt men bij: v. d. Water. Plac.bk. deel III bladz. 70, Muller, Rsbr. deel I bladz. 66 vlg.

stemmen de twee raden worden aangewezen door de gezamenlijke oudermannen der hoofdgilden. Bij staking van stemmen beslist het lot.

Ook de keuze van schepenen, burgemeesters en overste oudermannen wordt in 1450 eenigszins gewijzigd en vereenvoudigd. Voor de overste oudermannen wordt niet meer uitdrukkelijk het lidmaatschap gevorderd van een der hoofdgilden; doch dit werd waarschijnlijk als vaststaande beschouwd, omdat het ook vroeger aldus was geweest [1]). Immers de in 1450 aangebrachte wijzigingen strekten slechts ter vermeerdering van de macht der hoofdgilden; eene uitbreiding van den invloed der lage gilden, door, met afwijking van de vroegere regeling, voortaan ook hunne oudermannen verkiesbaar te stellen tot overste, ware hiermede geheel in strijd en zoude dus wel met zoovele woorden zijn vermeld geworden. Voor den raad-burgemeester werd uitdrukkelijk de voorwaarde gesteld, dat hij moest behooren tot een der hoofdgilden.

Van de verkiezing tot burgemeester of overste ouderman werden uitdrukkelijk uitgesloten allen, die het burgerrecht hadden gekocht; de keuze van de oversten werd den oudermannen ontnomen en overgebracht bij het college, gevormd door de oudermannen met de schepenen en raden. Ook in dat college vormden de oudermannen nog de meerderheid doch slechts eene kleine (42 van de 78 stemmen), en hunne uitsluitende bevoegdheid was bovendien hiermede gebroken. De verdere bepalingen betreffen bijzonderheden, waaronder voorschriften tot wering van bedrog en omkooperij.

De beweging van het jaar 1450 droeg dus een anti-democratisch karakter, daar zij gericht was op beperking van de macht der oudermannen en op bevoorrechting der hoofdgilden ten koste der lage gilden.

Dit streven vond zijne sterkste uiting in 1455, toen door den raad oud en nieuw, besloten werd om de oudermannen uit den raad te weren en den gildenbrief, waarin de oude rechten der oudermannen geschreven stonden, te doen vernietigen [2]). Dit streven van de aanzienlijken naar terugkeer tot

1) Zie bladz. CLXXXVIII.

2) Deel I n°. 127. Hieraan alleen is waarschijnlijk toe te schrijven, dat de gildenbrief van 1341 gemist wordt in de archieven van de stad en de gilden, en dat hij, waar hij nog gevonden wordt in het archief van het smeden-gilde, het zegel mist?

den toestand van vóór 1304 lokte echter weldra eene tegenbeweging uit van de gilden en leidde tot hevige reactie. Nog in dezelfde maand brak eene contra-revolutie uit, waarbij de democratische partij der gilden weder alle macht verkreeg en een nieuwen gildenbrief ontwierp, welke behoudens eenige wijzigingen nog in hetzelfde jaar werd afgekondigd.

Daarbij werd de macht der gildebroeders zeer vergroot, gedeeltelijk ten koste van de oudermannen, en werden ook de hoofdgilden van hunnen overwegenden invloed beroofd. Hun aantal, dat tot 14 geklommen was, werd weder tot 12 teruggebracht [1]). In één opzicht werd echter voortgegaan in de anti-democratische richting van Januari 1455: den oudermannen werd ook nu verboden om in den raad zitting te nemen.

Volgens het ontwerp van 1455 zoude niet alleen de keuze van de oudermannen maar ook die van de raden en de schepenen door de gildebroeders rechtstreeks geschieden. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tusschen de hoofd- en lage gilden. De eersten verkiezen 1 schepen, 2 raden en 2 oudermannen, de laatsten slechts 2 oudermannen voor hun gilde. Zooals boven werd aangetoond, zullen de lage gilden waarschijnlijk niet lang van de verkiezing van de schepenen en raden zijn uitgesloten geweest.

De wijze van verkiezing wijkt in het ontwerp ook in zooverre belangrijk af van de vorige regelingen, dat wel evenals te voren een bepaald getal (8 of 5) gildebroeders [2]) door het lot worden aangewezen, doch dat dezen niet meer zelven den magistraat kiezen, doch slechts candidaten aanwijzen, waaruit de gezamenlijke leden van het gilde schepenen, raden en oudermannen zouden kiezen. Elk der 8 of 5 aangewezenen noemde een candidaat; hij, wiens candidaat gekozen was, maakte het aantal candidaten weder voltallig door het noemen van een nieuwen candidaat. Deze regeling bleek weldra ongeschikt, zoodat zij spoedig na hare vaststelling door eene nadere verklaring werd gewijzigd; voortaan zouden de 8 of 5 aangewezenen voor iedere keuze een volledig stel candidaten voordragen, waarbij echter de niet-gekozenen telkens opnieuw mochten genoemd worden.

1) Deel I n°. 128 art. 1: de snijders werden gevoegd bij de wantsnijders, „soet een waeck is", en de brouwers bij de vischkoopers.

2) Namelijk 8 bij de hoofdgilden en 5 bij de lage gilden.

De keuze der twee burgemeesters wordt den oudermannen ontnomen en gebracht bij den raad. Hunne macht wordt aanzienlijk beperkt door de bepaling, dat zij slechts drie maanden in functie zouden blijven om daarna plaats te maken voor twee andere, op gelijke wijze gekozen, burgemeesters.

De invloed van den oudraad (raad, die het vorig jaar zitting had) wordt beperkt door zijne medewerking te bepalen tot de gevallen, waarin deze uitdrukkelijk gevraagd werd door den raad.

De keuze van de overste oudermannen, in 1450 gebracht bij schepenen, raden en oudermannen, wordt teruggebracht bij de oudermannen. Al wordt daarbij niet vermeld, of ook de oudermannen der lage gilden daaraan deelnemen [1]), zoo is dit toch waarschijnlijk, omdat de regeling in den gildenbrief volgt op de vermelding van de keuze der oudermannen in de hoofd- *en* in de lage gilden. Een grond te meer hiervoor vindt men in de uitdrukkelijke bepaling, dat de overste oudermannen zouden worden gekozen uit een vijftal candidaten, door loting uit de oudermannen van de hoofdgilden aangewezen [2]).

De vereischten voor de verkiesbaarheid tot schepen, raad of ouderman werden gewijzigd. Voortaan werd vereischt, dat men was geboren burger of 10 jaren lang het burgerschap bezat, dat men was gehuwd of weduwnaar, minstens 30 jaren oud, gegoed voor 400 Rijns guldens en niet pachter van een der accijnsen van de stad. Ook nauwe bloedverwantschap kon reden van uitsluiting zijn.

Doch dit ontwerp voor een gildenbrief was slechts eene eenzijdige handeling der gilden en eischte derhalve nog eene nadere goedkeuring door de stad. Immers: de gildenbrieven van vroeger waren vastgesteld met gemeen overleg tusschen stad en gilden; zij konden dus niet gewijzigd worden door één der partijen, in casu de gilden [3]).

De raad onthield echter zijne goedkeuring niet en zoo ontstond de gildenbrief van Palmmaandag 1455. Daaruit blijkt,

---

1) Het ontwerp geeft eveneens hierover geen uitsluitsel.

2) Deel I n°. 128 art. 10.

3) Wel moesten de besluiten der gilden geëerbiedigd worden volgens den gildenbrief dd. 1304 (Deel I n°. 109 art. 21), doch die van 1341 eischte samenwerking van schepenen, raden en oudermannen, oud en nieuw, en goedkeuring door de gemeene morgenspraak (Deel I n°. 111, considerans), zooals dan ook in 1450 plaats vond (Deel I n°. 126, considerans).

dat de raad zich door de gilden niet geheel heeft laten de wet stellen, daar verschillende bepalingen afwijken van het door de gilden opgesteld ontwerp. Deze wijzigingen zijn blijkbaar aangebracht door of op verlangen van den raad.

De wijze van verkiezing wordt veranderd: er zullen namelijk in elk gilde 15 personen worden aangewezen door het lot, waarvan de eerste 5 een vijftal candidaten stellen voor de keuze van een schepen, de tweede 5 een vijftal voor de keuze van twee raden en de derde 5 een vijftal voor de keuze van twee oudermannen. De verkiezing geschiedt overigens als in het ontwerp der gilden werd aangegeven, en de keuze van de oudermannen der hoofdgilden blijft geregeld als die van schepenen en raden. Van de verkiezing van oudermannen voor de lage gilden wordt niet gesproken en in de regeeringslijsten worden deze oudermannen niet vermeld, waaruit af te leiden valt, dat zij buiten den magistraat gehouden werden. Enkele nieuwe eischen worden gesteld voor de verkiesbaarheid [1]).

De keuze der overste oudermannen wordt nader omschreven: zij zal geschieden door de 24 oudermannen, dus slechts die der 12 hoofdgilden. Gekozen zal worden „uten gemenen gilden", dat zijn *alle* gilden; hieronder zullen wel te verstaan zijn alle 21 gilden (dus ook de lage), niet alle 12 gilden, waarvan in den gildenbrief alleen sprake is.

De macht van schepenen en raden wordt bepaald en hun wordt geboden „te houden ende te volgen sulke punten, als in den gilden in gemeenre morgensprake overdragen syn in desen tegenwoirdigen jaer MCCCCLV ende die noch in den gemenen gilden in der morgenspraken overdragen sellen werden". Hunne goedkeuring van de latere besluiten der gilden wordt dus reeds van te voren verzekerd, wel een bewijs van de groote macht der gilden in dat jaar.

Tegen knoeierijen bij de verkiezingen worden verschillende bepalingen gemaakt; en ten slotte worden een aantal maatregelen hieraan toegevoegd, die allen blijk geven van den democratischen geest, welke bij het opstellen van dezen gildenbrief heeft voorgezeten.

---

1) In het algemeen werd geëischt (Deel I nº. 129): burgerschap, bij geboorte verkregen of sedert 10 jaren genoten (art. 11), niet in heerendienst (art. 11), niet in ballingschap (art. 15), in echt geboren (art. 16) (behalve voor oudermannen), „gene manslachtige noch die in openbaren overspuele zitten" (art. 17).

De regeling van 1455 was slechts van korten duur: zij werd reeds in 1456 onder den invloed van een krachtiger bisschoppelijk gezag vernietigd en vervangen door nieuwe voorschriften [1]), waarbij in hoofdzaak werd teruggekeerd tot den gildenbrief van 1341.

De keuze der oudermannen werd wederom teruggebracht bij een door het lot aan te wijzen vijftal leden van ieder gilde en die der 24 raden werd opgedragen aan de 42 oudermannen der 21 gilden. De raad zelf werd belast met de keuze der 12 schepenen. De 2 overste oudermannen zouden worden aangewezen door een vijftal, bij loting uit de 42 oudermannen der 21 gilden aangewezen; de gekozenen moesten behooren tot een hoofdgilde. Hierdoor zien wij dus weder eenigen politieken invloed op de verkiezing der overste oudermannen toegekend aan de oudermannen der lage gilden [2]). In 1455 schijnt men hen als politieke grootheden voor een groot deel te hebben weggecijferd.

Het jaar 1465 bracht weder eene kleine wijziging met zich: de oudermannen zouden eerst na 7 (vroeger 4) jaren kunnen herkozen worden; in 1479 werd de oude regeling echter hersteld [3]).

In 1484 werd het vijftal, dat de oudermannen koos, tot een drietal teruggebracht.

Vijf jaren later had eene wijziging van meer belang plaats: in eene overeenkomst van den bisschop met den raad, de oudermannen en afgevaardigden der gilden werd bepaald, dat de keuze der raadsleden voortaan zoude geschieden door de gilden, nl. ieder gilde 1 of 2 raden, naar oude gewoonte. Het kiezen der raden was dus niet meer beperkt tot de 12 hoofdgilden, doch ook de lage gilden hadden zich dat recht veroverd ten koste van het hoofdgilde, waarbij zij gevoegd waren [4]).

---

1) Deel I n°. 163.

2) De machtsuitbreiding van de lage gilden ten koste der hoofdgilden geschiedde niet zonder tegenstand. In 1457 „bleven" twee personen aan den raad, naar aanleiding van hun zeggen: „dat die XII gilden corts weder in hoerre mogen comen souden" (Deel I n°. 209); een bewijs dus, dat de democratische partij bevreesd was voor de macht der hoofdgilden.

3) In 1484 werd de keuze der oudermannen niet aan 5 maar aan 3 „gehaerden" opgedragen (Deel I n°s. 171 en 172).

4) Deel I n°. 213 art. 3. — Wij zagen boven (bladz. CLXXII noot 4) reeds, hoe hier-

Op het einde der 15de eeuw verminderde de macht der gilden. Dit blijkt duidelijk uit de (zooeven gemelde) in 1489 tot stand gekomene veranderingen in de raadskeuze. Toen werd de benoeming der 4 oversten (2 burgemeesters en 2 overste oudermannen) aan de gilden onttrokken: zij zoude voortaan geschieden door den bisschop in overleg met de 4 aftredende oversten [1]). Twee jaren later werd zelfs de waardigheid der schepenen en raden erfelijk verklaard en werd aan de vertegenwoordigers der gilden alleen het recht toegekend, om bij voorkomende vacatures raadsleden te kiezen [2]). De politieke invloed der oudermannen werd vernietigd en de door de gilden uitgeoefende macht werd opgedragen aan een college van „meentmannen", waarin door elk gilde twee leden gekozen werden, die zitting zouden hebben voor het leven, behoudens afzetbaarheid in enkele gevallen.

Den „meentmannen" werd opgedragen het toezicht op de rekeningen der kameraars en op de gewichtigste besluiten van den raad, die zij dan bij de gilden in behandeling brachten. Voor het gebruik van het groote stadszegel werd hunne medewerking vereischt. Aan de oudermannen was alleen de benoeming der kameraars overgelaten. Door de benoeming voor het leven waren de „meentmannen" vrij wel onafhankelijk van de gilden; doch tegenover de andere magistraats-personen was hunne macht gering, daar ook de schepenen en raden voor het leven benoemd werden en aan deze beide colleges zelfs de beslissing werd overgelaten, welke stedelijke aangelegenheden van zoo groot belang waren te achten, dat het wenschelijk was, de „meentmannen" daarover te hooren.

Door de regeling van 1491 werd de grootste macht voornamelijk toegekend aan de schepenen. Dezen, en niet de raden, zouden voortaan bij tweetallen als burgemeesters optreden en aan hen werd de benoeming der stedelijke ambtenaren toevertrouwd.

Doch deze bijna onbeperkte overwinning op de gilden duurde slechts korten tijd. Reeds spoedig schijnt de benoeming van

---

over in 1465 een geschil ontstond tusschen de louwers en de wolwevers (Louwers-gilde n°. 7). — De drie gilden, die elk op zich zelve eene waak vormden, hebben ook steeds alleen 2 raden aangewezen.

1) Deel I n°. 213 art. 3.

2) Deel I n°. 174.

schepenen voor het leven weder opgeheven te zijn, althans in 1492 kwam de bisschop met de gilden overeen: „dat men die scepene in der tydt, die op Onser Liever Vrouwen-avont Nativitatis ofgaen zellen, dieselve scepene weder tot scepene kiesen zel moegen" [1]). In hetzelfde jaar werd de onafhankelijkheid der „meentmannen" opgeheven door aan elk gilde het recht toe te kennen, om de hen vertegenwoordigende „meentmannen" te ontslaan en te vervangen [2]).

In 1493 werd ook opgeheven het voor het leven benoemen van de raadsleden [3]) en werden de gilden in hoofdzaak hersteld in hunne oude macht.

Deze tijdelijke vernietiging der privileges was echter het begin van het einde; hadden de gilden hunne macht kunnen veroveren en uitbreiden in tijden van een zwak bisschoppelijk gezag en haar zien inkrimpen en besnoeien, wanneer een krachtig bestuur van den landsheer uitging, geheel werd hunne macht gebroken, toen Karel V de temporaliteit van het Sticht uit de handen van bisschop Hendrik van Beieren overnam.

Reeds 31 October 1528 werd bij keizerlijke ordonnantie den gilden alle politieke macht ontnomen en werden zij tot zuiver oeconomische bedrijfsvereenigingen teruggebracht. Den dekens (de vroegere oudermannen) werd verboden om andere zaken te behandelen dan die, welke hun bedrijf en de innerlijke organisatie van hun gilde betroffen. De vergaderingen der gilden werden onderworpen aan beperkende bepalingen. De oude politieke macht ging over op den keizer, die alle ambtenaren en zoo ook de schepenen en de raden aanstelde.

De bepalingen van 1528 werden den 5 Juli 1550 vernieuwd [4]) en bleven, voor zooverre de gilden betreft, ook later van kracht. Voor goed was dus de politieke beteekenis der gilden gebroken.

---

1) Deel I n°. 182.

2) Deel I n°. 180 art. 8. — Ook reeds in 1491 konden de „meentmannen", evenals schepenen en raden, worden afgezet, doch toen waren bepaalde gevallen opgenoemd, waarin dit alleen zoude kunnen geschieden (Deel I n°. 174 art. 6).

3) Deel I n°. 183.

4) v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 340.

2. Invloed op de benoeming der stadsambtenaren.

In het college der gemeene oudermannen vond de stad een geheel met de eischen van het gildenwezen vertrouwd college, dat als vanzelf aangewezen was, om te adviseeren bij de benoeming van de stedelijke beambten, wier werkzaamheid zich op het gebied der gilden bewoog. Het verwondert ons dan ook niet, dat ook de benoeming zelve in enkele gevallen aan hen, hunne gemachtigden of de overste oudermannen werd opgedragen. Dit geschiedde o.a. met betrekking tot de keurmeesters van het vleesch [1]), de „vinders" van den visch [2]) en de twaalf uitdraagsters [3]). Gewoonlijk stond dan de benoeming aan de twee overste oudermannen.

Afgescheiden daarvan is de benoeming van andere ambtenaren. Bij deze kon de reden van de opdracht aan de oudermannen niet zetelen in hunne bekendheid met de aangelegenheden der gilden, maar kon zij haren oorsprong slechts vinden in den politieken rol, door de gilden gespeeld, en den invloed, aan hunne vertegenwoordigers toegekend.

In het ontwerp voor een gildenbrief dd. 1455 werd de benoeming van de kameraars en schutmeesters opgedragen aan schepenen, raden en oudermannen, in den gildenbrief dd. 1455 zelven aan de oudermannen der hoofdgilden alleen [4]). In dien van 1456 werd deze regeling behouden, doch zonder de beperking tot de oudermannen van de hoofdgilden [5]).

Ook enkele beambten van minder belang werden door de oudermannen benoemd, zooals de bekkenslagers [6]).

Belangrijk vooral was de bepaling van 1486, waarbij het door de stad vergeven van ambten voor het leven verboden werd, *tenzij* met medewerking van de gilden [7]).

De benoeming der kameraars bleef aan de gilden tot 1528, toen zij door den keizer uitdrukkelijk werd voorbehouden

---

1) Vleeschhouwers-gilde n°. 16 art. 1 (1481).
2) Vischkoopers-gilde n°. 15 art. 7 (1478), n°. 27 art. 7 (1521).
3) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 1 (1382).
4) Deel I n°. 129 art. 46.
5) Deel I n°. 163 art. 12. Eveneens in 1491 (Deel I n°. 174 art. 8).
6) Deel I n°. 129 art. 45.
7) Deel I n°. 193.

aan zich of zijnen stadhouder [1]). Het benoemen van andere ambtenaren door de gilden verviel vanzelf met het verlies hunner politieke macht.

3. Invloed op de raadsbesluiten.

In de oudste gildenbrieven ontbreekt elke bepaling, waaruit een onmiddellijke invloed van de gilden op de besluiten van den raad zoude kunnen voortvloeien; middellijk werd door hen echter steeds invloed uitgeoefend, zoolang zij als politieke vereenigingen de raadsleden benoemden en door hun aaneengesloten optreden aan het schip van staat den door hen gewilden koers konden geven.

De eisch, dat de gilden zouden worden gekend, werd het eerst gesteld in het Liber Albus voor het aan een gilde toekennen van „vrihede . . . , daer ander ghilden bi gheaftert werden of daer hoere ordinanci bi ghebroken werde" [2]); terwijl het den raad in het algemeen verboden was om eenig verbond te sluiten tegen de „haercomen" der gilden [3]). Deze eisch werd ruim eene eeuw later (1455) door de gilden in hun ontwerp voor een gildenbrief en de daarop gegevene „verclaringe" uitgebreid tot alle zaken, „die der stad ende den menen gilden ofter meenten aengaen" [4]); zonder hunne toestemming zoude geen oorlog verklaard, geen morgengeld, schatting of accijns verhoogd, zouden geene bezittingen of inkomsten der stad vervreemd [5]), geene ballingen teruggeroepen mogen worden [6]). De gildenbrief van 1455 bestendigde die bepalingen [7]), en vorderde tevens, dat alle zaken en brieven, die tot oorlog zouden kunnen aanleiding geven, in de vergaderingen der gilden moesten gebracht worden, voordat de raad eene beslissing daaromtrent nam [8]), — en verder

---

1) Deel I n°. 187 art. 13.

2) Deel I n°. 1 (2de helft der 14de eeuw).

3) Deel I n°. 2 (1364).

4) Deel I n°. 128 art. 39.

5) Aldaar art. 44.

6) Aldaar art. 46. In 1426 geschiedde dit door den raad alleen (Deel I n°. 121) volgens de bepaling van 1389 (Muller, Rsbr. deel I bladz. 67). De vereischte medewerking der gilden was voor hen zeer gewichtig, daar hierdoor de ongewenschte, en althans onverwachte, terugroeping hunner verbannen tegenstanders belet werd.

7) Deel I n°. 129 art. 26.

8) Aldaar art. 29. — Volgens een besluit dd. 1455 „alle brieve, die voirtan alhier comen, onser stad ende den gemenen lande aendragende" (Deel I n°. 191).

dat de raad de geschillen, wier berechting hem te lastig voorkwam, zoude brengen bij de gemeene oudermannen, die ze zoo noodig aan de gemeene morgenspraak der gilden konden onderwerpen [1]).

Van zaken, waarbij de medewerking der gilden vereischt werd [2]), moest kennis worden gegeven aan de overste oudermannen, die den gemeenen oudermannen daarvan mededeeling deden, opdat dezen daarover ieder in hun gilde eene morgenspraak konden beleggen [3]).

In de latere gildenbrieven wordt deze verplichting, om de gilden te hooren, bestendigd noch opgeheven, doch uit den aanhef van tallooze besluiten ziet men, dat de gilden voortdurend gekend werden. In de tweede helft der 15de eeuw nam de raad geen besluit van eenig aanbelang zonder medewerking der gilden.

In 1491 werd voor het uitgeven van akten onder het groot stadszegel de medewerking vereischt van de „meentmannen", als vertegenwoordigers der gilden, en daardoor hun invloed verzekerd.

Of de medewerking der gilden moest ingeroepen worden voor de terugroeping van ballingen, werd in 1512 betwijfeld door den raad, die daarom eene commissie benoemde om dit te onderzoeken [4]); doch van een daarover uitgebracht rapport is ons niet gebleken. Misschien werd toch het recht van de gilden erkend, althans wij zien in 1525 ballingen teruggeroepen „doer overcomen van den raide ende meentemannen ende oick den XLII gescicten uuten gemeynen gilden" [5]).

Het raadplegen der gilden bleef dus in 1341 beperkt tot enkele zaken, voor de gilden als zoodanig van belang, en werd eerst in 1455 als algemeene eisch gesteld. Uit verschillende besluiten blijkt echter, dat de medewerking der gilden ook menigmaal vóór 1455 werd ingeroepen.

---

1) Aldaar art. 30.

2) De wenschelijkheid om de gilden te hooren, wordt o. a. met zooveel woorden uitgedrukt in een besluit van den raad dd. 1456 tot wijziging der ordonnantie op het waardijnambt en den ijk van tinwerk: „Ende want dan die voirseyde oirdinancie teser tijt niet nuttelic buten den menen gilden te veranderen en is" (Smeden-gilde nº. 51, considerans).

3) Deel I nº. 129 artt. 33—36.

4) Deel I nº. 200.

5) Deel I nº. 202.

Voorbeelden van medewerking der gilden vóór 1455 vindt men o.a. bij de vaststelling van het Liber Albus in 1341, dat eerst werd „gelesen in den menen ghilden", bij welke vaststelling werd bepaald, dat niets in dat „statboec" mocht worden bijgeschreven, tenzij „bi ghemeenre morghensprake van allen ghilden" [1]).

In 1344 werden eenige personen, die naar Holland waren geweken, verbannen „bi ghemeenre morghensprake van allen ghilden" [2]), en in 1347 richtten burgemeesters, schepenen, raden en de „ghemeenre ghilden" een brief aan de stad Brugge met verzoek om den uitgeweken Utrechtschen burgers te beletten hunne medeburgers te benadeelen [3]). In 1366 werd het besluit, om de inkomsten der stadsweide te besteden ter voltooiing van de verdedigingswerken der stad, „mit onsen ghilden in eenre ghemeenre morghensprake eendrachteliken overdraghen" [4]). De oorlog met Arkel werd in 1402 niet begonnen, voordat daarvoor de goedkeuring der gilden was verkregen [5]).

Menigmaal werd hunne medewerking ingeroepen bij allerlei besluiten, gelijk dan blijkt uit den aanhef: „overdraghen bi out raet ende bi nye ende bi ghemeenre morghensprake van allen ghilden" [6]), of, waar hunne sanctie op eene genomene beslissing werd gevraagd, „opt verbeteren der meenre ghilden".

In de tweede helft der 15de eeuw werden de gilden o.a. gehoord over verschillende besluiten ook van politieken aard als: de versterking der stad, het verbannen van burgers en het weder toelaten van ballingen, het schelden op den raad, het leggen in het dolhuis, financieele aangelegenheden enz.

Voor zaken, meer in het bijzonder een der gilden betreffende, werd ook meermalen de hulp ingeroepen van de oudermannen van het betrokken gilde, of wel werd door den raad een voorschrift op het bedrijf uitgevaardigd op uitdrukkelijk verzoek van het gilde. Dit laatste wordt b.v. vermeld bij de keur op de samenstelling van het buskruit, door den

---

1) Muller, Rsbr. deel I bladz. 68.

2) Muller, Rsbr. deel I bladz. 40.

3) Deel I nº. 203.

4) Deel I nº. 188.

5) Deel I nº. 189. De raad oud en nieuw zond daartoe aan ieder der gilden zijn voorstel schriftelijk.

6) Deel I nos. 1 (2de helft der 14de eeuw) en 2 (1364).

raad gegeven „overmits vervolch van scepenen, raeden ende oudermans van der marslude ghilde" [1]). Voor een besluit betreffende het houden van vergaderingen, dat bijzonder de gilden aanging, werd in 1455, nog voor de uitgifte van den gildenbrief, de medewerking ingeroepen van de gilden; en evenzoo voor een bevel tot inhechtenisneming van hen, die opstootjes hadden uitgelokt, ten einde de overste en de gemeene oudermannen te dwingen tot het houden eener morgenspraak.

Evenals alle uitingen van het politieke leven der gilden verdween ook deze in 1528.

4. Invloed op het beheer der stedelijke financiën.

Terecht werd door onze voorvaderen ingezien, dat men het best zijnen invloed kan doen gelden, wanneer men de koorden van de beurs in handen heeft. Ook de Utrechtsche gilden begrepen dit, en wisten in den gildenbrief van 1304 het verbod voor den raad te doen opnemen, om groote schulden aan te gaan voor de stad of hare eigendommen te vervreemden, tenzij „by rade der gemeene oudermans". In 1455 werd bepaald, dat zonder toestemming der gilden geene nieuwe lasten mochten worden ingesteld, geene reeds bestaande verhoogd en geen „verdriften" gedaan „aen geestelicken noch aen weerlicken" (d.i. geen geestelijke of wereldlijke personen verbannen mochten worden).

De verschillende besluiten tot vervreemding van gedeelten der stadsweide bewijzen, dat de vereischte medewerking ook werkelijk werd ingeroepen [2]).

Behalve het eischen van hunne toestemming wisten de gilden ook door te drijven, dat hun een recht van toezicht op de stadsrekeningen werd verleend. Zoo werd in 1366 bevolen, om de rekeningen van de timmermeesters af te leggen voor de gemeene oudermannen; de kameraarsrekeningen werden sedert 1455 eveneens voor hen afgelegd.

---

1) Marslieden-gilde n°. 34 (1432.)

2) In 1366 en door „borghermeysters, scepene, raet ende ghemene oudermanne van den ouden rade ende van den nyeuwen der stat van Vtrecht . . . . . mit onsen ghilden in eenre ghemeenre morgensprake" (Deel I n°. 188) en in 1432 door „die raede oude ende nywe by consente der meenre ghilden" (Deel I n°. 190).

De gilden verleenden ook hunne toestemming tot de uitgifte van rentebrieven ten laste der stad, zooals blijkt uit den aanhef dier brieven [1]), ook van die, welke vóór 1455 werden uitgegeven [2]). Waarschijnlijk werden deze gerekend te behooren tot de uitgaven, die groote schulden voor de stad schiepen, waarvoor de gildenbrief van 1304 de medewerking der gilden vorderde.

Verschillende rentebrieven dragen in dorso den naam van een der gilden, zonder dat van eenig verband met dit gilde blijkt. Bedenkt men, dat de gilden de uitgifte moesten sanctioneeren [3]), dan ligt het voor de hand die sanctie in verband te brengen met den naam in dorso. Misschien werden aan ieder gilde eenige rentebrieven ter contrôle ter hand gesteld en wijst de naam in dorso op het gilde, dat de daarmede geteekende rentebrieven sanctioneerde [4]). In elk geval is de dorsale aanteekening niet bij toeval geschied; immers in de oude rekeningen der conventen worden de stedelijke rentebrieven meermalen genoemd naar een der gilden: „onder de corencopers" enz. Is eene gissing geoorloofd, dan zouden wij deze willen maken, dat bij de uitgifte van rentebrieven ieder gilde ter contrôleering een aantal rentebrieven ontving. Die brieven werden gemerkt met den naam van een gilde en ter contrôle toegezonden aan de oudermannen van dat gilde. Deze methode zoude dit voor hebben, dat de contrôle der oudermannen aldus veel eenvoudiger was, dan wanneer zij te zamen alle rentebrieven moesten nazien.

In verband daarmede zoude kunnen staan een voorschrift in het gildeboek der marslieden, waarbij aan de oudermannen bij het doen hunner jaarlijksche rekening werd opgedragen om tevens aan hun gilde over te leggen een „uutscrift" van de in dat jaar verstorven lijfrenten [5]). Ook dit werd blijkbaar geëischt om een overzicht te verkrijgen van de nog te betalen lijfrenten en, naast het geven van een overzicht over de schulden der stad, de contrôle mogelijk te maken, of de

1) „Wy . . . . . by consente der ghemeenre gilden . . . .".

2) O. a. in 1430—1435 (Gemeente-archief Utrecht, Afd. I n°. 622).

3) Zie de vorige paragraaf over den invloed der gilden op de raadsbesluiten.

4) Of was ieder gilde aansprakelijk voor de richtige betaling der door hem gemerkte rentebrieven? Een bewijs daarvoor vonden wij echter niet.

5) Marslieden-gilde n°. 13 art. 4 (14de eeuw?).

stad niet meer rentebrieven had uitgegeven dan door de gilden was toegestaan.

Een voorbeeld van de wijze, waarop eene aanvraag van den raad om verlof tot uitgifte van rentebrieven behandeld werd, is ons bewaard gebleven in eene aanteekening van het jaar 1487 [1]). Daaruit blijkt, dat de gilden somwijlen voorwaarden verbonden aan hunne toestemming: de snijders eischten bv., dat de uitgifte zoude geschieden onder toezicht van vier daartoe uit de gilden gedeputeerden en dat men terstond na de uitgifte het zegel der stad, dat voor de brieven gebruikt was, zoude vernietigen. Eene dergelijke contrôle wordt vermeld in 1496 [2]).

Het recht van toezicht werd door de gilden streng gehandhaafd, en toen door de voorafgaande troebelen in 1485 niet meer de zekerheid bestond, dat er geene rentebrieven waren uitgegeven zonder toestemming der gilden, wisten de gilden te bewerken, dat hun alle in omloop zijnde rentebrieven zouden worden vertoond, ter contrôleering of bij de uitgifte onregelmatigheden hadden plaats gehad [3]).

De bevoegdheid der oudermannen werd in 1491 grootendeels overgebracht op de „meentmannen", voor wie sedert 1525 ook de rekeningen der stedelijke kameraars moesten worden afgelegd [4]). In laatstgenoemd jaar werd de macht der oudermannen zeer beperkt en gedeeltelijk overgedragen op de „meentmannen" en de „gescicten" uit de gilden [5]). In 1528 werd de invloed der gilden op het beheer der stedelijke financiën geheel vernietigd en overgebracht op „lieutenant, scout, borgermeysteren, scepenen (ende) raiden" [6]).

---

1) Deel I n°. 195.
2) Deel I n°. 199.
3) Deel I n°. 192.
4) Deel I n°. 216 art. 2.
5) Zoo werd een besluit tot toelating van ballingen genomen „door overcomen van den raide ende meentemannen ende oick den XLII gescicten uuten gemeynen gilden" (Deel I n°. 202).
6) Deel I n°. 187 art. 13.

II. De gilden als leden der gemeenschap.

Aan de gilden en hunne oudermannen waren verschillende plichten opgelegd als leden der gemeenschap. Die voor de gilden bestonden in dienst in het leger der stad (tocht), verdediging der stad (wacht), onderhoud der verdedigingswerken (gildeslagen) en hulp bij brand. Aan de oudermannen waren enkele administratieve verrichtingen opgedragen en aan de gemeene oudermannen eene rechtspraak, waartoe zij door hunne qualiteit bij uitstek geschikt waren.

a. *Verplichtingen der gilden van militairen aard en hulp bij brand.*

1. Tocht.

Hoe oorspronkelijk het leger der stad Utrecht was ingericht, valt uit de tot ons gekomene bronnen niet met zekerheid te zeggen; waarschijnlijk waren alle mannelijke burgers van eenen bepaalden leeftijd dienstplichtig en waren zij ingedeeld naar de kwartieren („vierendeelen") der stad, waarin zij woonden.

Toen echter de ordening der gilden eenmaal was tot stand gekomen, lag het voor de hand haar ook over te brengen in het leger. Van hoeveel gewicht dit was voor de gilden in de woelige tijden der middeleeuwen, behoeft wel niet nader betoogd te worden, daar hun hierdoor ook in het militaire eene ordening werd gegeven, die hen in staat stelde, met kracht elken aanval op hunne privileges te keeren.

Reeds in de oudste ons bewaarde gegevens over de inrichting van het stadsleger treft men de gildebroeders hierbij aan, ingedeeld naar hunne bedrijven en onder aanvoering van hunne oudermannen. Het stadsleger bestond uit drie afdeelingen („batalies"), elk gevormd door eenige gilden, eene afdeeling schutten en de bewoners van een paar buitengerechten, naar hunne woonplaatsen geordend [1]). Deze laatsten waren geplaatst

1) Deel I nos. 55—57 en 59 (1386 en 1387).

tusschen eenige afdeelingen gilden en schutten, ten einde verzekerd te zijn tegen mogelijk verraad van hunne zijde, omdat hunne belangen niet steeds overeenstemden met die van de stad [1]). Voor de gildebroeders, die verlof ontvangen hadden om in de buitengerechten te wonen, was eene afzonderlijke regeling getroffen: de molenaars en de brouwers dienden met hunne gilden [2]), doch, terwijl de eersten daarmede ook in de stad de waak betrokken [3]), waren de in de stadsvrijheid wonende brouwers hiervan vrijgesteld, waarvoor zij jaarlijks 2 pond aan hun gilde betaalden, en betrokken zij de waak met hunne medebewoners der stadsvrijheid [4]).

Voor tochten van minder belang trok slechts eene „batali" uit [5]); bij ernstigen strijd daarentegen konden alle drie „batalies" den last ontvangen uit te trekken [6]), doch bleef waarschijnlijk een gedeelte toch in de stad achter ter verdediging der veste. In zeer ernstige tijden kon als laatste ban de geheele overige weerbare manschap worden opgeroepen, zooals b.v. in 1402 geschiedde [7]).

In het leger diende elk gilde onder zijn eigen oudermannen [8]); de hoofdofficieren over het leger werden door de stad aangewezen [9]).

Zoodra de banklok luidde, moest elk gilde zich onder zijne

---

1) De verplichting van deelname aan den tocht werd in 1452 bij de bijlhouwers uitgebreid tot allen, die binnen eene mijl van de stad woonden (Bijlhouwers-gilde n°. 7 art. 7) (1452).

2) Molenaars-gilde n°. 3 (1444), Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 3 (1433).

3) Molenaars-gilde n°. 2 art. 4 (1435).

4) Vleeschhouwers-gilde n°. 5 art. 3 (1433).

5) Deel I n°. 57 artt. 2 en 4 (1387).

6) Deel I n°. 55 (1386) enz.

7) Deel I n°s. 61 en 62 (1402).

8) De oudermannen riepen op tot den tocht en gaven verlof (Marslieden-gilde n°. 15 art. 3) (14de eeuw?), zij benoemden een vaandeldrager (Smeden-gilde n°. 1 art. 32) (z. j.) en bepaalden de plaats van aantreding (aldaar art. 33), zij trokken mede uit (Deel I n°. 60) (1401) en de gildebroeders waren hun gehoorzaamheid verschuldigd (Deel I n°. 57 art. 1) (1387). — Wie meer dan een gilde gewonnen had, diende in het gilde, „daer hy meeste goets aen leggende heeft" (Marslieden-gilde n°. 19 art. 1) (1352), tenzij hem een bepaald gilde was aangewezen, waarin hij dienen zou (Oude-wantsnijders-gilde n°s. 11, 12 en 13) (1418, 1438 en 1439).

9) Deel I n°. 60 (1401). In 1386 worden, behalve de drager der stadsbanier, vermeld twee „hoefdmans" voor ieder der 3 batalies, terwijl de vier oversten „overste hooftmans" zouden zijn, wanneer het leger in het veld was (Deel I n°. 55). In 1387 worden bovendien vermeld de „ridemeysters" (Deel I n°. 56 art. 1). In 1458 waren er 4 „ritmeysters", 2 „homans van der peerden", 4 „verdingmeysters", 4 „scatmeysters", 4 „stockmeysters" en 4 „stocmeysters an der Plaetsen als men in den velde is" (B.spr.b. dd. 1458 fol. 27).

banier verzamelen op de Plaats [1]) of waar de oudermannen elders bevalen [2]). Een der gildebroeders droeg den wimpel en was hierdoor vrijgesteld van de waak [3]).

Wie niet opkwam, aan het bevel tot uittrekken geen gevolg gaf of vóór het overige leger terugkeerde, werd beboet [4]). Was men verhinderd mede uit te trekken, dan kon men aan zijne oudermannen verlof vragen [5]) of in hunne afwezigheid aan de raadsleden uit het gilde [6]); toen echter in 1402 de nood ten top was gestegen, werd den oudermannen tijdelijk deze bevoegdheid ontnomen [7]).

Het stellen van eenen plaatsvervanger was veroorloofd [8]), terwijl er ook verschillende redenen van vrijstelling vermeld worden.

In het gildeboek der smeden worden verschillende personen genoemd als vrij van dienst, bij sommigen wordt de reden opgegeven. Wij onderscheiden twee categorieën:

1. vrijstelling, zoolang het gilde eene van den betrokkene geleende geldsom nog niet heeft teruggegeven [9]);

2. vrijstelling, wanneer men gildebroeder wordt [10]), of totdat men huwt of een winkel opzet [11]).

Voor vrijstellingen was bij de Smeden steeds een besluit van de gildebroeders vereischt [12]).

Enkele dezer vrijstellingen blijken te zijn verleend voor het leven [13]), andere voor een bepaalden tijd [14]). Eene alge-

---

1) Deel I n°. 57 art. 2 (1387), n°. 58 (1387) enz. — Het marslieden-gilde bezat een zijden banier en een wimpel (Marslieden-gilde n°. 16 art. 5) (14de eeuw?).

2) Smeden-gilde n°. 1 art. 33 (z. j.).

3) Smeden-gilde n°. 1 art. 32 (z. j.). Reeds in 1386 vindt men een vaandel bij ieder gilde vermeld (Deel I n°. 55).

4) Marslieden-gilde n°. 15 art. 3 (14de eeuw?), Deel I n°. 57 art. 2 (1387), Smeden-gilde n°. 1 art. 34 (z. j.).

5) Marslieden-gilde n°. 15 art. 3 (14le eeuw?), vgl. ook Deel I n°. 61 (1402): „Ende al waert dat hem die oudermans van zinen ghilde oorlof ghegheven hadden".

6) Smeden-gilde n°. 1 art. 21 (z. j.).

7) Deel I n°. 61 (1402).

8) Smeden-gilde n°. 5 (1461): „of nyemant anders van sijnre wegen".

9) Smeden-gilde n°. 32 art. 1 (1454) (de tijdelijk vrijgestelde personen hadden ieder 8 gouden Rijnsguldens aan het gilde geleend).

10) Smeden-gilde n°. 38 art. 4 (z. j.).

11) Smeden-gilde n°. 34 artt. 2 en 4 (1478), — n°. 36 art. 3 (1453).

12) Smeden-gilde nos 32, 34, 36, 38 en 40.

13) Smeden-gilde n°. 40 art. 2 (1445) en misschien ook Smeden-gilde n°. 38 artt. 1—4 (z. j.), waarbij geen tijd wordt bepaald.

14) Smeden-gilde n°. 36 art. 2 (1448): 2 jaar, — n°. 34 art. 1 (1461), n°. 36 art. 1 (1447): 3 jaar, — n°. 32 art. 3 (1464), n°. 34 art. 3 (1480): 4 jaar, — vergelijk ook de op bladz. CCVI aangehaalde noten 9, 11 en 12.

meene vrijstelling gold ook voor ambtenaren in stadsdienst [1]).

Bij het bakkers-gilde moesten de vrijgestelden eene jaarlijksche contributie van 6 stuivers betalen aan het altaar van het gilde [2]).

Bij de overige gilden ontmoet men geene bepaling over vrijstelling van dienst, doch ook daar gold de algemeene regel, dat men, als men lid was van meerdere gilden, slechts in één behoefde te dienen en wel in dat gilde, dat het hoofdbedrijf omvatte [3]); ook hier echter ging handwerk vóór koopmanschap [4]). Later moest men dienen in het gilde, dat men het eerst had gewonnen of waarbij men was ingedeeld door de gemeene oudermannen [5]).

Aan de persoonlijke vervulling van den dienstplicht waren bij eenige gilden voordeelen verbonden: langer vrijdom voor de weduwe, om na het overlijden van haren man zijn bedrijf te blijven voortzetten [6]), en gunstiger voorwaarden voor den oudsten zoon met betrekking tot het verheergewaden van zijns vaders gilde [7]). Bij de vischkoopers mocht ook alleen de vrouw van den gildebroeder, die persoonlijk diende, achter zijne toonbank zitten [8]).

Eene bijzondere vrijstelling voor de vrouwen wordt niet vermeld; waarschijnlijk echter waren zij in de meeste gilden vrijgesteld of deden zij hunnen dienst door een plaatsvervanger vervullen.

Van de uitdraagsters wordt evenwel gezegd, dat zij met het oude-wantsnijders-gilde zouden dienen, tenzij zij of haar man vroeger een ander gilde gewonnen had [9]), — en de vrouwen, die het riemsnijders-gilde wilden winnen en beoefenen, moesten „in onse ghilde last ende dienst doen ghelyck een vul ghildebrueder" [10]). Hieruit schijnt te volgen, dat, althans bij de

---

1) Vergelijk bv. Smeden-gilde n°. 54 (1478) en het Register van ampten (Archief Afd. I n°. 214).

2) Vergelijk bladzijde CLIV noot 8.

3) Wantsnijders-gilde n°. 16 (1448).

4) Marslieden-gilde n°. 19 art. 1 (1352).

5) Deel I n°. 129 art. 42 (1455), Oude-wantsnijders-gilde n°s. 11—13 (1418, 1438, 1439).

6) Zie boven onder de paragraaf over de Soorten van leden (bladzijde LII vlg.).

7) Zie boven onder de paragraaf over de vereischten voor het lidmaatschap van het gilde (bladzijde LXII vlg).

8) Vischkoopers-gilde n°. 1 art. 5 (14de eeuw).

9) Oude-wantsnijders-gilde n°. 3 art. 1 (1382).

10) Riemsnijders-gilde n°. 3 art. 2 (1507).

oude-wantsnijders, de gehuwde vrouwen, die zelven lid va het gilde waren, door den dienst van hunnen man vrij va dienst waren [1]).

Van de weduwen werd somtijds eene gedwongen leenin (voor den oorlog ?) geheven [2]).

Voor de aanschaffing van wapenen moesten de gildebroeder zelven zorgen, tenzij het gilde daarin voorzag. Bij verr tochten werden door de stad aan de schutten en misschie ook aan de gilden wagens verstrekt; de overige deelnemer aan den tocht moesten zelven den wagenhuur betalen, tenzij er nog plaats was op de door de stad verstrekt wagens [3]).

Soldij ontvingen de gildebroeders niet van de stad, even- min aandeel in den buit; doch enkele gilden gaven zelven aa hunne leden eene toelage: de marslieden genoten 6 grooten per dag, als men geharnast uit moest trekken „zonder da een gemeene reyse ware", en 2 grooten, als men „in dese manieren" geharnast op de Plaats moest komen [4]), — en bi de smeden genoot de banierdrager eene vereering in wijn [5]).

Eene bijzondere regeling was getroffen voor de aanworpen, die bij de smeden slechts tot halven dienst verplicht waren [6]). In 1402 werden zij door den raad uitdrukkelijk opgeroepen [7]).

Naast het leger der gilden, dat meer uitsluitend bestemd was voor grootere tochten, bezat de stad Utrecht een staand leger: de schutten, die gebezigd werden voor kleinere toch- ten, verkenningen, enz. Zij trokken echter ook mede bi groote tochten en werden dan bij het leger der gilden inge- deeld [8]); zij vormden het staande leger. Zij genoten geene soldij, doch ontvingen, behalve vereeringen in geld of wijn,

---

1) Bij de smeden wordt eenmaal dienstvrijdom verleend voor een gildebroeder „mit zin wiif" (Smeden-gilde n°. 38 art. 2) en wordt eenmaal uitdrukkelijk vermeld, dat de vrouw van een vrijgesteld gildebroeder na haar mans dood vrij zal zijn van dienst tot zij her- trouwt. (Smeden-gilde n°. 40 art. 2.)

2) Deel I n°. 36 (1431).

3) Deel I n°. 63 (1420).

4) Marslieden-gilde n°. 20 (1368).

5) Smeden-gilde n°. 1 art. 32 (z. j.).

6) Smeden-gilde n°. 4 (1458).

7) Deel I n°. 62 (1402).

8) Deel I n°. 56 en 57 art. 4 (1387). — Het aantal schutten werd in 1444 weder gebracht op 400, „als van oudts geweest heeft ende niet meer" (Deel I n°. 102 considerans), doch

ndeel in den buit [1]) en waren vrijgesteld van de waak [2]). eze vrijstelling maakte, dat de toetreding van een gilde-oeder tot de schutten den last van het waken verzwaarde or zijne medebroeders, omdat dan dezelfde diensten door een einer aantal personen moesten vervuld worden en door ieder s meerdere malen in een bepaalden tijd. Daarom eischten smeden hiervoor speciale toestemming van de morgenspraak, rwijl zij nog eene schadevergoeding aan het gilde vorder-n [3]). Om dezelfde reden werd dan ook in 1445 en 1447, de aanvulling van het getal schutten, bepaald, dat men artoe zoo min mogelijk personen uit de gilden zoude nemen [4]).

De militaire diensten waren gelijk voor alle gilden, wat noodzakelijk tot onbillijkheden moest leiden, daar de gilden op den duur niet even talrijk konden blijven, zoo zij dit in den aanvang al geweest waren. Men trachtte daaraan tegemoet te komen, door gedurig nieuwe burgers in te deelen bij de zwakste gilden [5]); doch hierdoor kon slechts gedeeltelijk in den ongelijken druk worden voorzien, omdat de geboren burgers vrij waren in de keuze van een gilde [6]).

De onbillijkheid werd nog verhoogd, toen in 1528 voor hen, die geen bedrijf wenschten uit te oefenen, de aanleiding ophield om zich ter uitoefening van het kiesrecht bij een der gilden te doen indeelen. Eene verandering was dus noodig. Daarom werd in de ordonnanties van Karel V gebroken met de gelijke verdeeling van den dienstplicht en werd voor elk gilde, naar zijne sterkte, een contingent voor het stadsleger bepaald. Omdat de legerafdeelingen der gilden, die vroeger de grootste kracht van het stadsleger uitmaakten, door de uitbreiding der staande legers hunne beteekenis verloren hadden, bleef van de plichten der gilden met betrekking tot

---

in 1460 verminderd tot 300 (12 homanschappen van 25 schutten); de 100, die werden afgedankt, werden ingedeeld bij het gildenleger, behalve zij, die meer dan 60 jaren oud waren, „ende die beneden LX^en ende te zwaer lichame sijn, sellen pieken dragen" (Deel I n°. 105).

1) v. Riemsdijk, Geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht, bladz. 204.

2) Deel I n°. 101 artt. 1 en 2 (1417), n°. 102 considerans (1444).

3) Smeden-gilde n°. 11 (1476).

4) Deel I n°s. 103 en 104 (1445 en 1447).

5) Wantsnijders-gilde n°. 16 (1448), Oude-wantsnijders-gilde n°s. 11—13 (1418, 1438 en 1439). Vergelijk ook Deel I n°. 129 art. 41 (1455).

6) Deel I n°. 129 art. 39 (1455).

den tocht alleen over de verplichting om een zeker aantal haakbussen te leveren voor het staande leger [1]). 's Keizers stadhouder zoude een luitenant aanstellen, aan wien werd toevertrouwd „die bewaernisse ende toesicht... van der stat, stat-sloetelen, -poerten ende -toernen, tregiment van ruytere ende knechten ende van als, dat dairtoe dienen sal" [2]).

2. Wacht.

Onder de waak of wacht werd verstaan de handhaving van de innerlijke rust in de stad, de ronden langs de muren en de uitkijk op de torens.

Deze dienst was geheel aan de gilden opgedragen, die hiertoe verdeeld waren in een aantal groepen; gewoonlijk waren de gilden twee aan twee vereenigd, en vormde een enkel talrijk gilde eene afzonderlijke waak [3]). Het aantal dier waken en de bijeenvoeging der gilden tot eene waak was niet steeds dezelfde [4]). In 1341 waren de gilden verdeeld in 11 waken [5]), evenzoo in 1450 [6]), 1456 [7]), 1457 [8]), 1458 [9]), 1459 [10]), 1469 [11]) en 1478 [12]); in 1498 daarentegen in 12 waken [13]).

---

1) Het aantal werd in art. 8 der keizerlijke ordonnanties (1538—1555) respectievelijk bepaald: voor de bijlhouwers op 16, — voor de wantsnijders, de snijders, de korenkoopers en de smeden ieder op 12, — voor de bakkers op 10, — voor de molenaars, de louwers, de marslieden, de boterlieden, de steenbikkers en de zadelaars ieder op 8, — voor de linnenwevers op 6 — en voor de wolwevers, de oude-corduaniers, de oude-wantsnijders, de grauwwerkers en de riemsnijders elk op 4 haakbussen. Heta antal haakbussen is voor de brouwers, de vischkoopers en de corduaniers, bij gebreke der ordonnantie, niet vast te stellen. Deze getallen zijn natuurlijk zeer belangrijk voor de kennis van de onderlinge verhouding in getalsterkte der gilden tijdens de vaststelling dezer ordonnanties.

2) Deel I n°. 187 art. 1 (1528).

3) Deel I n°s. 75, 78 en 88 (1469, 1478 en 1498).

4) Zoo vormden de bijlhouwers in 1469 eene afzonderlijke waak (Deel I n°. 75 art. 1), in 1478 deden dit eveneens de korenkoopers (Deel I n°. 78), en in 1498 daarenboven de corduaniers (Deel I n°. 88 art. 3).

5) Deel I n°. 111 artt. 4 j°. 5.

6) Deel I n°. 126 artt. 2 j°. 5.

7) Deel I n°. 163 artt. 4 j°. 5.

8) Deel I n°. 70 art. 1.

9) Deel I n°. 71.

10) Deel I n°. 72 art. 1.

11) Deel I n°. 75 art. 1. — Dat er in 1469 10 waken zouden geweest zijn (door van Riemsdijk, a. w. bladz. 202, vermeld op gezag van Burman (dl. II bladz. 539), berust op eene vergissing van Burman, die in het mededeelen van zijne bron een regel („item viscopers ende brouwers enen man") oversloeg.

12) Deel I n°. 78.

13) Deel I n°. 88 art. 3.

Tot waakdienst waren verplicht alle mannelijke leden van het gilde zonder onderscheid [1]; volgens eene bepaling van het jaar 1460 konden personen boven de 60 jaar voor zich een plaatsvervanger in de waak zenden, doch waren zij vrij van waak, indien zij een zoon hadden, die waakdienst verrichtte [2].

De vrouwen waren vrijgesteld, doch waren daarom bij de vischkoopers in de uitoefening van haar bedrijf beperkt [3], terwijl de weduwen bij de smeden de helft van de som moesten storten, waarvoor een gildebroeder zijn waakplicht kon afkoopen [4]. Eene enkele maal echter werden, bij groote behoefte aan werkkrachten, ook de vrouwen opgeroepen, om de muren te helpen herstellen [5]; en in 1484 betaalden de weduwen, evenals de mannelijke inwoners, 1 oort per week als bijdrage in de kosten van de „omryders" [6].

Vrijstelling van de waak werd in het algemeen niet genoten door de schepenen, raden en oudermannen [7]; zij werden integendeel bij nalatigheid zwaarder gestraft [8]; enkele gilden verleenden hun echter vrijstelling [9]. Ook den waakmeesters, die bij de smeden eerst gehouden waren om mede te waken [10], werd later hiervan ontheffing verleend [11]. Voor den bode van het smeden-gilde was de waakdienst verlicht: hij behoefde namelijk slechts driemaal per jaar mede te waken, doch had hiertegenover te zorgen voor vuur en licht op den

---

1) Toen echter de raad in 1483 eene algemeene wapening uitschreef, gold deze alleen de inwoners van 20 tòt 60 jaren (Deel I n°. 82).

2) Deel I n°. 74.

3) Vischkoopers-gilde n°. 1 art. 6 (14de eeuw).

4) Smeden-gilde n°. 7 art. 7 (1472).

5) „Voert begheert die raet allen vrouwen, die wat doen willen, dat zy mede aen onser stadt muren komen ende helpen mede-arbeyden ende doen, dat men aen hem begeren sell" (B.spr.b. dd. 1483 fol. 61 verso), — „Oick begheert die raet aen den vrouwen, dat zy mede-arbeyden ende doen tbeste, als die rait hem toevertrouwet" (aldaar dd. 30 Juni), — „Oick lait die rait weten allen vrouwenpersonen, dat zy oick terstont komen willen by der muren ende helpen bolwercken, als zy dese voerleden dage gedaen hebbe" (t. a. p.), — den 10den October, toen de muren stuk geschoten waren, werd den vrouwen bevolen, aan de herstelling mede te werken, op eene boete van V ß en een straf ter arbitrage van den raad (aldaar dd. Translatio Martini, fol. 62).

6) Deel I n°. 87 art. 1. Deze „omrijders" dienden ter verlichting van de waak, die daardoor van eenmaal in de 8 dagen kon gebracht worden op eens in de 16 dagen.

7) Deel I n°. 68 (1437), n°. 70 art. 2 (1457).

8) Deel I n°. 70 art. 3 (1457), n°. 80 (1483).

9) Smeden-gilde n°. 7 art. 7 (1472).

10) Smeden-gilde n°. 1 art. 9 (z. j.).

11) Smeden-gilde n°. 1 art. 40.

toren van het gilde [1]). „Dienstknapen", die te Utrecht woonden en geen lid waren van het gilde, waren bij de smeden slechts tot halven dienst verplicht [2]). De vrijgestelden waren echter bij de smeden verplicht tot betaling van 7 (later 5) kromstaarten.

Zich te laten vervangen was oudtijds niet geoorloofd [3]), behalve, zooals wij reeds zeiden, aan personen boven de 60 jaar [4]). Dit verlof werd in 1485 uitgebreid tot allen, die den gestelden leeftijd hadden bereikt of „enige ampten off diensten van onser stadt hadden" of uit de stad waren [5]).

Wie te laat of niet in de waak kwam, werd beboet [6]). In 1514 werden zelfs de oudermannen van het gilde aansprakelijk gesteld voor het verzuim van de leden en werden zij daarvoor van stadswege gepand [7]), terwijl zij zich natuurlijk op de nalatigen konden verhalen. Kwam een gildebroeder niet op, dan was misschien de na hem waakplichtige tot opkomst gehouden [8]). De gildebroeders waakten n.l. bij tourbeurten [9]); zij kwamen op geharnast, met een ijzeren helm en een „lange were" [10]).

Het aannemen van de wakers der gilden berustte eerst misschien bij de oudermannen, doch werd in 1477 aan de vier oversten der stad opgedragen [11]). Aan de oudermannen

1) Smeden-gilde n°. 1 art. 41 (z. j.).

2) Smeden-gilde n°. 7 art. 7 (1472).

3) Deel I n°. 65 art. 1 (1396), n°. 8 art. 2 (1484). — Eene omschrijving van de wijze, „hoe die ghilden hoere waken houden binnen onser stat" „van den jaer van MCCCLXXI" was opgenomen in het nu verloren 5de stadboek van Utrecht (Muller, Rsbr. Inl. bladz. 385 noot 2).

4) Deel I n°. 72 art. 1 (1459), n°. 74 (1460).

5) Deel I n°. 87 art. 2 (1484).

6) Deel I n°. 66 (1407), n°. 70 art. 3 (1457): 1 boddrager, — nos. 71 (1458) en 73 (1460): 1 Vlaamsch, — n°. 74 (1460): een half pond. Bij de smeden oudtijds 5 schellingen (Smeden-gilde n°. 1 art. 4) (z. j.). — Wie te laat kwam, verviel in de halve boete (Smeden-gilde n°. 1 art. 4) (z. j.).

7) Deel I n°. 89 (1514). Deze regeling werd opnieuw gegeven in 1515 en 1519 (Deel I nos. 90 en 91).

8) Deze ontving tenminste de helft van de door den afwezige verschuldigde boete (Deel I n°. 70 art. 5) (1457); is hierin te zien eene vergoeding voor het waken ook gedurende den voor zijn voorganger bepaalden tijd?

9) Deel I n°. 70 art. 5 (1457), waar sprake is van „den gildebroederen, dien dan ter naester reysen hoir boirte wesen sell".

10) Deel I n°. 72 art. 1 (1459), „mit enen panser ende eenre langer weren", n°. 75 art. 2 (1469) „mit enen yserhoet ende ene kuse of heerhamer offte heerbyl".

11) Deel I n°. 77. In 1483 werd de zorg weder opgedragen aan de oudermannen (Deel I n°. 84).

was ook toevertrouwd de handhaving van de rust in de waak: wie na hun verbod onrust maakte, werd gestraft [1]).

In gewone tijden duurde de waak gedurende de nachtelijke duisternis, dus 's winters langer dan 's zomers. De regeling van 1457 schreef over een tijdsverloop van 's avonds 10 uur tot 's morgens 6 uur twee halve waken voor [2]); in het volgend jaar waren er weder volle waken van 's avonds 10 uur tot het blazen van „fuyc op" in den morgen [3]). Het waken van halve nachten werd echter in 1459 weder ingesteld, waarbij tevens verschillende uren voor de verschillende jaargetijden bepaald werden [4]). In 1469 werd de duur der waak gesteld 's zomers op 7 uur, van 's avonds 10 uur tot 5 uur in den morgen, terwijl voor den winter de waak een uur vroeger begon en een uur later eindigde [5]); in het oorlogsjaar 1482 werden de gildebroeders reeds te 8 uur 's avonds opgeroepen [6]).

In 1457 moesten de 11 waken voor elke halve waak 20 man stellen [7]), in 1458 voor den geheelen nacht eveneens, terwijl toen de dienst bepaald werd op eenmaal in de 14 dagen [8]). In 1469 moesten de 11 waken ieder eenen man doen opkomen [8]); vóór 1484 was de dienst op eenmaal in de week gesteld, doch werd toen bepaald op eens in de 15 dagen [9]). In 1498 eischte de raad van ieder gilde 2 man in de waak [10]). Een bijzonder zwaren waakdienst hadden de gilden te vervullen in 1483, na de inname van Utrecht door aartshertog Maximiliaan en bisschop David van Bourgondië. Toen werden gedurende eene week van elke gildewaak 10 mannen gevorderd in plaats van 1, en daarenboven werden een vierdedeel van de raadsleden en oudraden en twee homanschappen van de

---

1) Oude-wantsnijders-gilde n°. 2 art. 3 (14de eeuw?).

2) Deel I n°. 70 artt. 1 en 2.

3) Deel I n°. 71.

4) Deel I n°. 72 art 1.

5) Deel I n°. 75 art. 2. De zomerdienst begon op St. Gertrudis, de winterdienst op St. Michiel.

6) Deel I n°. 79.

7) Deel I n°. 70 art. 1.

8) Deel I n°. 75 art. 1. Bovendien werd iederen nacht de wacht betrokken door een half homanschap schutten en twee personen uit de buitengerechten, terwijl vier mannen („crupers") langs den buitenkant van den singel zouden omgaan; de poorten werden dagelijks bewaakt door de twee portiers, terwijl „twee manne uut den raide out ende nywe" zouden tegenwoordig zijn bij het openen en sluiten (Deel I n°. 75 artt. 5—8).

9) Deel I n°. 87 art. 1.

10) Deel I n°. 88 art. 2.

schutten onder de wapenen geroepen [1]); daarenboven werd een paar maanden later eene dagwaak op de torens ingesteld, die duurde van 5 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds en waarvoor elk gilde twee man te stellen had [2]).

Voor de bewaking der torens was aan elke waak een toren aangewezen [3]); de vier poorten werden bewaakt door honderd „stalbroeders" en een vierdedeel der „pynres" voor elke poort [4]). In 1469 moesten de raden en oud-raden twee aan twee aan ieder der poorten bij het openen en sluiten tegenwoordig zijn [5]).

Voor den waakdienst werd geene vergoeding gegeven [6]), alleen werd op Hasenberch steeds van stadswege licht gebrand [7]) en werd er amunitie [8]) en somtijds ook turf aan de gilden uitgereikt. Dit geschiedde o.a. in 1477 [9]); in 1483 werd den oudermannen opgedragen om te zorgen, dat zij steeds eene hoeveelheid turf en twee kaarsen op iederen toren in voorraad zouden hebben [10]).

In 1450 werd de waakplicht op Hasenberch tijdelijk afgeschaft wegens eene verbetering van de burgerwachten [11]).

---

1) Deel I n°. 80.

2) Deel I n°. 83 (1483).

3) Deel I n°. 83 (1483), n°. 88 art. 2 (1498). — Zie v. d. Monde, Straten, enz., deel I bladz. 167. Vermeld worden o. a.: de Snijders-toren (Deel I n°. 93) (1480), — de Vischkoopers-toren (Deel I n°. 88 art. 2) (1498), — de Louwers-poort (t. z. p.), — de Marslieden-toren, later Plompentoren (Muller, Rsbr. dl. I bladz. 48), — de Kramers-toren (B.spr.b. dd. 1471 fol. 166 verso, hij stond naast den Marslieden-toren en werd afgebroken in 1539), — de Boterlieden-toren (Deel I n°. 88 art. 2) (1498), — de Corduaniers-toren (B.spr.b. dd. 1470 fol. 144), — de Korenkoopers-toren (Deel I n°. 93) (1480), — de Steenbikkers-toren (Deel I n°. 88 art. 2) (1498), — de Riemsnijders-toren (B.spr.b. dd. 1488), — de Bijlhouwers-toren (Deel I n°. 88 art. 2) (1498), — en de Smee-toren (Deel I n°. 88 art. 2) (1498). De torens der niet vermelde gilden waren onder andere namen bekend (vgl. B.spr.b. dd. 1488 en 1498).

4) Deel I n°. 69 (1456).

5) Deel I n°. 75 art. 8.

6) Alleen wordt in 1427 als buitengewone maatregel eene vergoeding aan de gilden voor den waakdienst vermeld (Deel I n°. 67).

7) Deel I n°. 75 art. 3 (1469).

8) In copijboek E vindt men op fol. 83 eene lijst van de „bombaerdsteenen", die van stadswege werden uitgereikt; hierbij worden ook steenen voor de gildebussen vermeld. Over deze gildebussen zie copijboek B fol. 27 (1481).

9) Deel I n°. 76.

10) Deel I n°. 85.

11) R. D. B. dd. 1450 fol. 152 verso (zie de ordonnantie bij Burman, Utr. jaarboeken, deel II bladz. 174—178): daar volgens de hier gegeven voorschriften alle vierendeelen altijd bezet zijn, „so mach men dat opstaen ende oec der gilden waec in Hasenberch wel ontberen".

doch na korten tijd werd de oude regeling weder hersteld [1]).

Behalve door de gilden werd ook gewaakt door de bewoners der stadsvrijheid, doch buiten de stad [2]). De schutten waren oorspronkelijk vrij van waak [3]), doch in 1469 werd voor elken nacht een half „homanscap" opgeroepen [4]) en in 1483 tijdelijk zelfs twee homanschappen per nacht [5]).

Ter aanvulling van den waakdienst had men „buten-ommegangers" of „crupers", die 's nachts buiten langs den singel omgingen om de wakers te contrôleeren, en „omryders", die gelijke contrôle uitoefenden door langs de stadsmuren te rijden en de wakers aan te roepen. In 1457 werden vier dergelijke „omryders" aangesteld [6]), terwijl hun aantal in 1484 op zes werd gebracht [7]), en er in 1498 4 paren omgangers vermeld worden [8]). De „crupers" worden het eerst vermeld in 1459 ten getale van twee [9]); hun aantal werd in 1469 verdubbeld [10]). In 1484 en 1498 worden zij genoemd, doch zonder vermelding van hun aantal [11]).

Eene andere aanvulling had men in de „afterwakers", die reeds in 1396 ten getale van 24 vermeld worden en dienden „om de stat te bet te hoeden ende te bewaren voer brant ofte voer enich ongheval, dat ghescien mochte" [12]). Zij schijnen dus dezelfde functies te hebben uitgeoefend als onze tegenwoordige nacht- en brandwachts. Zij werden oudtijds door de gemeene oudermannen en later door de „vive" aangesteld [13]), en werden na middernacht afgelost door de „opstaenres", wier aantal in 1431 op 14 werd bepaald [14]).

---

1) van Riemsdijk, a. w. bladz. 203. In 1456 werd de waakdienst weder hersteld en nog uitgebreid (Burman, a. w. deel II, bladz. 333).

2) Deel I n°. 71 (1458). Ieder waakte om de 14 dagen.

3) Deel I n°. 101 artt. 1 en 2 (1417), n°. 102 considerans (1444).

4) Deel I n°. 75 art. 5.

5) Deel I n°. 80. Ook in 1484 worden schutten vermeld (Deel I n°. 87 art. 2). In 1460 bestond ieder der 12 homanschappen uit 25 schutten (Deel I n°. 105).

6) Deel I n°. 70 art. 6.

7) Deel I n°. 87 art. 1.

8) Deel I n°. 88 art. 4.

9) Deel I n°. 72 art. 5.

10) Deel I n°. 75 art. 7.

11) Deel I n°s. 87 art. 1 en 88 art. 5.

12) Deel I n°. 65 art. 2.

13) Deel I n°. 65 art. 2 (1396), van Riemsdijk, a. w. bladz. 203.

14) van Riemsdijk, a. w. bladz. 203.

3. Gildeslagen.

Aan elk gilde was een gedeelte van de wallen en de grachten om de stad toegewezen, waarvan hun het onderhoud was opgedragen en waarvan zij waarschijnlijk de voordeelen (het gras enz.) genoten [1]). Daartoe waren de wallen en grachten verdeeld in evenveel deelen, als er waken waren, en ontving iedere waak haar bepaald gedeelte, waarop zij ook haren waakplicht vervulde. Bestond eene waak uit meer dan een gilde, dan was het te onderhouden stuk wallen onder die gilden verdeeld.

Ook de in den wal gelegen torens waren ten laste der gilden [2]). Tot het buitengewone onderhoud waren zij echter niet verplicht, zooals blijkt uit de verklaring der schepenen en gemeene oudermannen d.d. 1391, na de verbetering door de bijlhouwers van hun toren en hun slag: dat het gilde vrijgesteld zoude zijn van de verdere kosten van hun slag bij de uitdieping der gracht, behoudens de gewone lasten [3]). Ook werd in 1480 aan de snijders en de korenkoopers eene tegemoetkoming van 20 ℔ door de stad toegekend in de groote kosten, welke de verandering van de rieten daken hunner torens in leien daken met zich bracht [4]).

Ter tegemoetkoming in de kosten van den bouw der muren werden in 1366 de inkomsten der stadsweide aan de gilden toegekend: elke waak zoude 116 ℔ 's jaars ontvangen, totdat de muur voltooid was, waarvoor elk gilde een man beschikbaar stellen moest [5]).

De gilden mochten de aan hun zorg toevertrouwde torens en poorten gebruiken; zij konden dezen tot lokaal voor de

---

1) Deel I n°. 92 (c. 1383). De indeeling van de stadsmuren was waarschijnlijk gelijk aan die van de gracht, welke overeenstemde met de verdeeling der torens onder de gilden.

2) Deel I n°s. 95 (1483), 97 (1511), 99 (1513). In 1490 werd een ouderman wegens slechte boekhouding veroordeeld tot bijpassing onder bezwering, „dat hy dat uut zinre rekeninge vergeten heeft *sonder argelist*"; weigerde hij dien eed, „zel hy geven IIII^{m} steens *tot behoef zyns gilden, indien zy den steen behoeven aen hoeren toern ende daeraen vertimmeren willen*, anders zel den steen gaen ter stadt behoeff" (Deel I n°. 38). — Zie over de verdeeling der torens bladz. CCXIV noot 3.

3) Bijlhouwers-gilde n°. 4.

4) Deel I n°. 93.

5) Deel I n°. 188.

wakers inrichten, waartoe de marslieden zelfs een bed en een peluw in voorraad hadden [1]), en mochten het niet bepoodigde gedeelte verhuren.

Tot het onderhoud van de gracht behoorde ook het „byten", d. i. het openhouden gedurende de vorst, ten einde het binnendringen over het ijs aan den vijand te beletten. Elk gilde moest daartoe in zijn slag een gleuf ter breedte van 2 roeden in het ijs openhouden en het losgehakte ijs tegen den wal opstapelen [2]).

Behalve het gewone onderhoud konden aan de gilden of andere personen in buitengewone gevallen ook de daaruit voortspruitende lasten opgedragen worden. Een voorbeeld zagen wij reeds in het oproepen in 1366 van een lid van ieder gilde ten behoeve van de versterking der stadsmuren.

Gewoonlijk werden dan in het bijzonder alle metselaars opgeroepen, zooals b.v. in 1483 voor de versterking der Wittevrouwen-poort, waartoe alle metselaars en houtzagers onder leiding van den schutmeester moesten medewerken [3]). Zoo werden ook in 1511 na de inneming van de kasteelen Nyenrode en Gunterstein de steenbikkers en de metselaars en opperknechts uit de overige gilden opgeroepen voor de slechting dier kasteelen en werd hun het werken voor particulieren verboden, totdat die slechting afgeloopen zoude zijn. Zij genoten daarvoor van stadswege een loon, maar aan de overige gilden werd bevolen om op eigen kosten ieder een man daarvoor aan te wijzen [4]).

4. Hulp bij brand.

Ook ingeval van brand werden van de gilden diensten gevraagd; waartoe elk gilde 3 lederen brandemmers en 3 hoosvaten moest gereed houden [5]).

In later tijd werd de hulp bij brand meer in het bijzonder aan de zakkendragers opgedragen: zij moesten, op straffe van

---

1) Marslieden-gilde n°. 16 artt. 1 en 2 (14de eeuw?). Zij bezaten op de Wittevrouwenpoort een bed („staet aen theel einde gescreven „„der marssluyde bedde"") en een peluw, en met de boterlieden te zamen nog een bed en een peluw.

2) Deel I n°°. 94 (1482) en 98 (1511).

3) Deel I n°. 96. Zelfs de vrouwen werden toen te hulp geroepen (bladz. CCXI noot 5).

4) Steenbikkers-gilde n°. 5.

5) Deel I n°. 106 (1444). Ook van de burgers werd dergelijke hulp geëischt.

boete en correctie door schout en burgemeesters, op het luiden der brandklok zich verzamelen aan de brandtrap, die het dichtst bij den brand gelegen was, en stonden op het terrein van den brand onder bevel van den schout, de burgemeesters, de schepenen, de raden en de „tingmeysters" [1].

---

b. *Verplichtingen der oudermannen en gemeene oudermannen.*

Aan de oudermannen en de gemeene oudermannen waren door de stedelijke regeering eenige werkzaamheden opgedragen, die niet direct het gevolg waren van hunne verhouding tot de gilden, doch die van hen werden gevraagd, omdat zij door hunne betrekking het best in staat waren, die functies naar behooren waar te nemen.

Deze werkzaamheden bestonden in: 1. eenige verrichtingen van administratieven aard, opgedragen gedeeltelijk aan de oudermannen van ieder gilde en gedeeltelijk aan het college der gemeene oudermannen, — en 2. de rechtspraak over de zoogenaamde vijf punten (woeker enz.), waarmede de gemeene oudermannen waren belast.

1. Administratieve verrichtingen der oudermannen en gemeene oudermannen.

Deze werkzaamheden waren meestal door haren aard zeer geschikt om door de oudermannen, of de gemeene oudermannen, te worden verricht, en daarin lag dan ook de reden, waarom zij hun door den raad waren opgedragen.

Zoo werd in 1410 den burgers, die buiten de stad woonden, bevolen „hoer woenstat binnen der stat [te] bewisen" aan de oudermannen van hun gilde: zij moesten ieder jaar een domicilie kiezen binnen de stad, waar alle rechtshandelingen te hunnen opzichte zouden geschieden, en de keuze van dat domicilie werd geconstateerd door de daarvan aan hunne oudermannen gedane mededeeling [2].

---

1) Zakkendragers n°. 11 artt. 58 en 59 (1551).
2) Deel I n°. 9.

Den oudermannen was ook opgedragen om de aanworpen bij hun gilde aan den raad op te geven [1]), en om toe te zien, dat geen personen tot hun gilde toetraden, die niet eerst het burgerschap gewonnen hadden [2]).

Aan de gemeene oudermannen was toevertrouwd het toezicht, dat de gilden in ledenaantal gelijk bleven; zij moesten daarom nieuwe burgers indeelen bij de zwakste gilden [3]).

Behalve de benoeming van eenige kleinere ambtenaren, was hun ook opgedragen de keuze van de bekkenslagers [4]), waardoor de zorg voor de openbare veiligheid gedeeltelijk in hunne handen werd gesteld.

De woekermeesters, die o. a. over voorkoop te rechten hadden, werden geregeld uit de gemeene oudermannen gekozen en de door hen opgelegde boeten kwamen voor $^1/_4$ aan hen, terwijl de overige $^3/_4$ gestort werden in de gemeene bus der gezamenlijke gilden [5]).

2. Bijzondere rechtspraak, opgedragen aan het college der gemeene oudermannen [6]).

De hierboven genoemde rechtspraak is geheel afgescheiden van die der oudermannen en gemeene oudermannen in zaken betreffende de gilden; het is een deel der gewone civiele jurisdictie, welke geheel behoorde tot het gebied van het gerecht der stad. Wederom zal deze delegatie van rechtspraak te danken zijn geweest aan de qualiteit der oudermannen, die juist daardoor voor de beoordeeling van zaken van dien aard het meest geschikt waren. Of is hier, althans gedeeltelijk, aan usurpatie te denken [7])?

---

1) Deel I n°. 15 art. 1 (1434).

2) Deel I n°. 20 art. 8 (1502).

3) Deel I n°. 129 art. 41 (1455).

4) Aldaar art. 45.

5) Muller, Rsbr. Inl. bladz. 221 vlg.

6) v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 88 § 2 (1464) en Muller, Rsbr. Inl. bladz. 250 vlg.

7) Bekend toch is de neiging, door den *raad* gekoesterd, om de rechtsmacht van schout en schepenen zooveel mogelijk te beperken. — Hierin zoude men daarom kunnen zien een streven om zooveel mogelijk de geschillen, waarin gildebroeders konden gewikkeld worden, te onttrekken aan de jurisdictie van schout en schepenen. — Mr. Muller oppert ook het vermoeden, dat deze rechtspraak zoude ontstaan zijn uit de rechtsmacht, vroeger aan de oudermannen van het groot koopmans-gilde toegekend; bewijzen vonden wij daarvoor niet.

Tot de rechtspraak der gemeene oudermannen behoorde:

1. de rechtspraak over de zoogenaamde „vijf punten", nl. over „huyshuere, verdient loon, vorwerden binnen jaers ende ses weecken ghemaickt, coep om ghereyt gelt ende verdreyden gelagen" [1]), — alzoo een zeer uitgebreid gebied van eenvoudige zaken, welke voornamelijk tot het handelsrecht behoorden. In dit laatste ligt waarschijnlijk de grond, waarom men juist dit college tot rechter koos, daar zij elk in hun gilde reeds in vele dergelijke gevallen te rechten hadden; de te behandelen zaken waren immers verwant aan die, welke behoorden tot de rechtspraak in zaken betreffende de gilden. In deze opdracht lag bovendien de zekerste waarborg tegen een mogelijk door het gerecht aan zich trekken van de rechtspraak, welke door de oudermannen van ieder gilde werd uitgeoefend;

2. in later tijden (1484) werd aan de gemeene oudermannen ook opgedragen de berechting van geschillen over dienstboden en (1508) over wanbetaling van pacht en schulden [2]);

3. ook de rechtspraak over voorkoop en woeker werd door hen uitgeoefend; en zij spraken recht in „alle saken, die voir den (oudermannen) geboren, daer breuken inne gelegen zyn" [3]), d. z. alle overtredingen, welke tijdens een voor de gemeene oudermannen gevoerd proces ter terechtzitting gepleegd werden.

Eene hooge positie werd door de gemeene oudermannen ingenomen door hunne rechtspraak over „wanrechtinge" (plichtverzuim door rechters): hierdoor toch traden zij op als hoogste rechterlijk college, zoodat zelfs schout en schepenen en ook de raad door hen konden gecorrigeerd worden [4]). Eene dergelijke positie namen zij ook in, waar zij recht spraken op verzoek van den raad in geschillen, die deze te moeilijk vond om te berechten [5]).

---

1) v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 88 § 2 (1464), bladz. 311 § 4 (1481), bladz. 312 § 1 (1484), Muller, Rsbr. Inl. bladz. 251. — „Vorwerden" = contracten; „verdreyden ghelagen", of zooals elders „van eten ende drincken" = wanbetaling van het gelag.

2) Muller, Rsbr. Inl. bladz. 253.

3) v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 74 § 12 (1400) en bladz. 91 § 5 (1484).

4) Deel I n°. 129 art. 48 (Gildenbrief dd. 1455), Muller, Rsbr. Inl. bladz. 249 en 250.

5) Deel I n°. 129 art. 30 — Evenzoo werd in 1492 bepaald, dat de twee aftredende burgemeesters en de vier oudste raden de geschillen betreffende de vijf punten, die hun

Naast de reeds genoemde rechtspraak werd door de geeene oudermannen ook eenige vrijwillige rechtspraak uitgeefend, waarvan de voor hen gepasseerde „wilkoeren" (schuldekentenissen) en volmachten blijk geven [1]).

Voor de behandeling van een geschil wees het college twee den uit zijn midden aan, om de zaak te onderzoeken en aarvan in de volle vergadering verslag uit te brengen [2]). udtijds werd hierbij gedagvaard met zeven geboden, die chter in 1484 tot drie werden verminderd [3]). De rechtspraak erd uitgeoefend in het oudermannenhuis, het achterste geeelte van het raadhuis; de oudermannen werden daarin ijgestaan door de busmeesters, de woekermeesters en den ameraar der gemeene gilden [4]).

Deze bijzondere rechtspleging bleef niet onaangevochten: et was een sterke inbreuk op de macht van schout en chepenen, en het verwondert ons dan ook niet, dat dezen e rechtsmacht der gemeene oudermannen trachtten te verleinen, zoo dikwijls de raad en de gilden in den strijd egen den bisschop en diens aanhang in de minderheid eraakten.

In 1484 werd dan ook, na de inname van de stad door artshertog Maximiliaan en bisschop David van Bourgondië, e rechtspraak over de vijf punten aan de gemeene oudermanen ontnomen en opgedragen aan de twee overste oudermannen net den oud-raad [5]). Doch deze verandering duurde slechts orten tijd en reeds in 1489 werden de gemeene oudermanen in hunne oude rechten hersteld [6]). In 1491 ging, tijdens e beweging tegen de gilden, deze rechtsmacht weder verloren en werd zij overgebracht bij een college, bestaande uit e oudste vier leden van den oud-raad onder leiding van de

---

zwaar vielen, zouden brengen „voer opten huse" (bij de meentmannen?). v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 90 § 5.

1) Muller, Rsbr. Inl. bladz. 254.

2) Marslieden-gilde n°. 23 (1418).

3) v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 313 art. 2.

4) Daar de procedure voor de gemeene oudermannen met de inrichting en de beteekenis der gilden slechts indirect verband houdt en reeds elders uitvoerig werd behandeld (Muller, Rsbr. Inl. bladz. 252—262), meenen wij met het medegedeelde te kunnen volstaan. Over deze rechtspraak is slechts weinig bekend, daar het „oudermanne boeck", dat in de Buurkerk bewaard werd, verloren is gegaan (Muller, Rsbr. deel II bladz. 212).

5) v. d. Water, Plac.bk. deel III bladz. 312 art. 1.

6) Deel I n°. 213 art. 2 (1489) j°. n°. 210 art. 3 (1489).

twee burgemeesters, die aan de beurt van aftreding waren [1]). Ook deze verandering was slechts van korten duur: in 1493 werd de erfraad opgeheven [2]) en daarmede de oude toestand hersteld en deze rechtspraak aan de gemeene oudermannen teruggegeven. Na dien tijd bleven zij ongestoord in de uitoefening van de hun opgedragen rechtspraak tot de overdracht der temporaliteit van het Sticht aan Karel V in 1528; toen werd zij hun voor goed ontnomen en aan de schepenen opgedragen [3]).

---

1) Deel I n°. 174 art. 5 (1491).
2) Deel I n°. 183 art. 1.
3) Deel I n°. 187 artt. 2 en 9.

BRONNEN.

A.

STUKKEN BETREFFENDE DE GILDEN IN HET ALGEMEEN.

I. RECHTEN EN VERPLICHTINGEN DER GILDEN.

1. (2de helft der 14de eeuw.) (*Verleenen van privilegiën aan gilden.*)

(V)oert is oud raet ende nywe overeenghedraghen bi gheeenre morghensprake van allen ghilden, dat oud raed ende ye voertmeer ghene machte hebben en sellen enighen ghilde ihede te gheven, daer ander ghilden bi gheaftert werden daer hoere ordinanci bi ghebroken werde, ten si bi gheeenre morghensprake van allen ghilden.

Liber Albus, fol. 35.

2. 1364, Mei 19. (*„Haercomen" der gilden.*)

Int jaer ons Heren MCCCLXIIII des Sonnendaghes na inte Servaes-dach wert overdraghen mit out raet ende mit ywe ende mit ghemeenre morghensprake van allen ghilden, lse dat die raet van der stat noch die ghilden van deser tijd oert gheen verbant nochte overdrachte maken en zellen mit nighen here ofte mit yemant, dat in enigher manieren gaen ochte tieghens der stat vrihede ofte tieghens horen ouden aercomen.

Liber Albus, fol. 53 verso.

1412, Januari 8. (*Ambachtslieden binnen de stad te wonen.*)

Die raet van der stat gebiet allen onsen borgeren ende ndersaten, die ambochten buten onser stat doen, uutgenomen ie backere ende die snidere, die upter lude delen neyen, at sy buten onser stat in onser stat vriheit gheen ambochten n doen teghens die overdrachte sraets out ende nywe ter yt toe, dat sy binnen onser stat weder mitter woenen geomen siin, alle dage voert by X ℔.

B.spr.b. dd. 1412, ssFridages na XIII-dach, fol. 87 verso.

4. 1452, October 18. (*Concurrentie van geestelijken met gilden.*)

1. Die raet out ende niwe ziin eendrachtelicken overdragen: wairt zake dat after deser tijt voirt enich man ofte wyff ons borgere ofte ondersate enigerhande wercke bestade ofte make liete in enigen cloesteren, zusterhuisen ofte begiinhuisen of aen enigen anderen geestelicken personen, die des ambocht geen vol gildbroeder en waer, vermits welker enige onser stat gilden ofte ambochten mede vercort ofte veraftert waer, die sell verboren X^m steens, also dicke ende also menich werven als hyt dede ende men dat ter wairheit vonde, die een helfte tot onser stat behoeff van Vtrecht ende dander helfte tot behoeff des gilden, die bij dit voirseyde werck vercort ende veraftert waer.

2. Item wair yemant van buten, die in enigen cloesteren ofte begiinhuisen binnen onser stat ofte statvrijheit enich ambocht ruerde, hoewel nochtans dat werck, dat hij dair wrochte, den cloester ofte den bagiinhuise toebehoirde, end hij voir dier tijt siin stedige woenstat aldaer niet gehad en hadde, den mogen die oudermans van dien gilde, dat hij ruerde, buten der vrijheit des cloesters ofte des susterhuis wachten, ophouden ende offnemen X^m steens tot hoirs gilden behoeff.

3. Item wair dat zake dat enich geestelic persone after deser tijt voirt enigerhande goet in manieren van comanscappen van buten binnen onser stat brochte, haelde ofte comen liete, ende dat goet onder anderen geestelicken personen ont gewin aen penwairden weder uutslete, dat sel men van onsen stat wegen zinen oversten ofte zinen capittel, dair hij onder hoirde, te kennen geven, omme hem te onderwijsen ende te berechten, dat hijt afliete ende hijs niet meer en dede; ende dede hijt noch hierenboven, so sal men die stat verbieden II jaer lang. Ende wairt zake dat ijemant van onsen borgeren ofte onderzaten, hij zij wijff ofte man, die aldus tegens enigen geestelicken personen enigerhande goet ofte waer cofte ofte ontfenge, dair onser stat gillden bij veraftert waeren, die sel verboren X^m steens so dicke alse hijt dede, die een helfte tot onser stat behoeff ende die ander helfte tot des gilden behoeff, dat dairbij veraftert wair.

4. Item wairt zake dat after dese tijt enich geestelic per-

e, tsij onder die ecclesie ofte anders, [1]) enich ambocht rde ofte enijge doden in enigen kerken ofte cloesteren mit keersen lichte, dair hij loon, gelt ofte miede van name, e die raet dat ter wairheit ondervonde, so sel die raet der stat zinen capittel ofte zinen oversten, dair hij onder de, te kennen geven omme denzelven also te onderwijsen, hij afliete ende hijs niet meer en dede. Ende dede hijt noch enboven, so sel men hem die stat verbieden II jaer lang.

Item so en sellen die waskeersmakers voirtan niemande catten ofte meer offnemen van die doden te lichten, dan over XL jaeren ofte dairenboven, na den wasse ofte payte te rekenen, te nemen plagen ofte in anderen steden romtrent na gelijkenisse des wercs dairoff neemt. Ende rt zake dat zij yemande hierenboven vorder offnamen ende raet dat ter wairheit ondervonde, so souden zij tot elker e verboren X^{m} steens tot onser stat behoeff.

Item so en sel geen gildbroeder hem verbijnden noch posicien maken mit den anderen, dair yemant anders van zelven gilde mede veraftert wert, bij zware correxie des s tot hoirs selfs goedunken.

R. D. B. dd. 1452, des Woensdages op sinte Lucas-dach, fol. 84 verso.

5. 1501, Augustus 9. *(Gilden tegenover de jaarmarkt.)*

Om een oversien te hebben opten gilden, hoe men die ende zel houden ende hoeverre onser jaermercten vryheyt cken zel, zyn gescict uten ouden Jan Thomassoen, Aryaen Abcou, uten nyen rade Floris Gysbertssoen, Goesen rtman [2]).

R. D. B. dd. 1501, op sunte Lourens-avont, fol. 103 verso.

6. 1536, Maart 29. (*Gildeboeken.*)

Die gildeboicken zyn op huyden die gescicten rayden van k dairtoe gescict overgelevert, omme die te visiteren ende raydt die weder aen te brengen mit hoir advys dairop rdonneert hebbende.

R. D. B. dd. 1536, des Woensdaichs nae Letare Jherusalem, fol. 34.

---

[1]) In HS. staat hier een overbodig „die".

[2]) Van dit besluit is waarschijnlijk het gevolg geweest het algemeene reglement op het kaatschap der gilden dd. 1502: zie hierachter blz. 11, n°. 20.

7. 1538, Augustus 14. (*Gilde-ordonnantiën.*)

Die generael puncten, die men voer ende oick nae in alle der gilde ordinantien scryven zal, syn gelesen ende by den rayde belieft.

R. D. B. dd. 1538, des Woensdaichs den XIIIIen Augusti, fol. 90.

II. RECHTEN EN VERPLICHTINGEN VAN DE LEDEN DER GILDEN.

a. Lidmaatschap van het gilde, burgerschap en domicilie.

8. 1390, Januari 21. (*Winnen van het gilde voor burgerschap.*)

Van der borgherscappe. — 1. Int jaer ons Heren MCCC ende XC op zinte Angnyeten-avont overdroech de raet van der stat out ende nywe: dat nyemant borgherscap winnen en zel after Onzer Vrouwen-dach te Lichtmisse, hi en hebbe eerst vol ghilde ghewonnen, zodat hi een vol ghildebroeder tUtrecht is.

2. Ende zo wie after Onzer Vrouwen-dach te Lichtmisse borgherscappe wonne ende weder uter stat voer ende jaer ende dach buten der stat bleve mitter wone, die waer zijnre borgherscappe qwijt.

Die Roese, fol. 20 verso.

9. 1410, Maart 30. (*Domicilie opgeven aan de oudermannen.*)

Voert so sellen die borgere, die in den lande geseten siin, jaerlix overgheven ende bewisen hoer woenstat binnen der stat horen oudermans van horen ghilden ende in scrifte overgeven, daer men sy bieden ende rechtvorderinghe gheestelic ofte weerlic up hem doen mach, na overdrachte sraets out ende nye, so sy voertyts overdragen siin. Ende en deden sy des niet ende sy voer den raet beclaecht worden, so sal men sy ter clocken byeden voer den rade te comen binnen XIIII daghen, ende dan sellen sy daer verborgen rechts te plegen denghenen, die sy beclaecht hadden; ende en deden sy des

niet, so sal men sy ontborgeren ter yerster clocken daerna, want sy niet gecomen en siin, alse sy geboden waren.

B.spr.b. dd. 1410, des Sonnendaghes te Beloken Paesschen, fol. 10 verso.

10. 1417, October 27. (*Slijkburgers hunne plichten waar te nemen op straffe van verlies van burgerschap en lidmaatschap van het gilde.*)

Des Woensdages up sinte Symon ende Juden-avont overdroegen scepen, raede ende oudermans op alle denghenen, die onser stat bruggen, trappen, straten, stegen of enige andere steden schoenhouden sellen, ende daerom borgerscap gegeven is ende daerop voert ghildebruedere geworden siin, dat sy elc hoer bruggen, trappen, straten, stegen ende steden schoenmaken ende schoenhouden sellen, also sy dat geloeft ende aengenomen hebben. Ende yemant die dit versuumde, dien wil de raet voirseyt hoer borgerscap weder nemen ende daertoe en souden sy gheen ghildebrueders dan meer wesen in haren ghilden, die sy aengenomen [1]) hebben.

R. D. B. dd. 1417, fol. 68.

11. 1428, November 19. (*Bevel tot het winnen van burgerschap en gilde.*)

Die raet van der stat gebiet ende laeten weten allen bestorven kiinderen van vader of van moeder, onsen borgeren ende ondersaten, die gene ghilden en hebben, dat sy borgere warden, die gene borgere en siin, ende dat sy elc een ghilde winnen sellen, *dat hem gelieft* [2]), om onser stat laest ende dienst te doen, geliken anderen onsen borgeren ende ondersaten, ende dit doen binnen achte dagen naestcomende. Ende waert dat sy dat niet en deden ende sy enen raet vinden kan, zo sellen sy dienen in der graeuwerker ghilde tot viiftien personen toe, die sy yerste vinden sellen.

B.spr.b. dd. 1428, des Vrydages na Octava Martini up sinte Elsabeen-dach, fol. 133.

12. 1429, Juni 21. (*Bevel tot het winnen van een gilde.*)

Van den borgeren, die borgerscap van gracien gegeven is, dat sy binnen XIIII daghen naestcomende ghilden wynnen.

B.spr.b. dd. 1429, des Dinxdages na Prothasy, fol. 160 verso.

---

1) In het B.spr.b. dd. 1417 komt op fol. 16 verso deze overdracht ook voor, doch daar staat: „aengenomen off ghewonnen".

2) In HS. is het cursief gedrukte later bijgevoegd.

13. 1429, Augustus 21. (*Bevel tot het winnen van een gilde.*)

Die raet laet weten allen dengenen, die borgerscap van gracien gegeven is, dat sy die borgerscap vervolgen ende voir den oudermans comen, ghilde wynnen ende doen nae rechte van onser stad binnen XIIII daghen naestcomende; off dairntendens will hem die raet die gracie ende borgerscap weder nemen.

B.spr.b. dd. 1429, des Sonnendages na Assumptionis Marye, fol. 164 verso.

14. 1429, November 2. (*Toewijzing van een gilde door de oudermannen.*)

Alle die borgerscap gegeven is van gracien om dienst will, die sellen comen voir den oudermans een Vrydage naestcomende, want doudermans dairom zitten sellen enen ygeliken wysen in sinen ghilde, dair hy in horen ende dienen sall. Ende die voir die oudermans niet en quame, die wil men die borgerscap weder nemen.

B.spr.b. dd. 1429, op Alre Zielen-dach, fol. 170.

15. 1434, Januari 28. („*Aenworpen*", *burgerschap.*)

1. Anno XIIII^{c}XXXIIII sDonredages nae Pauli Conversio overdroegen die rade oude ende nywe, dat een ygelic ouderman in sinen ghilde binnen eenre maent nae Onser Vrouwendach Purificatio naestcomende den rade van der stat bybrenggen sellen alle hoer aenworpen, die sy in horen ghilde hebben, om die borgere te warden, ende alle hoer borgeren de geen ghildebruedere en siin [1]). Ende enighe oudermanne, die dese siin aenwerpen den rade bybrenggen ende sy borgere warden, die sellen in dien horen ghilde bliven.

2. Mer enighe oudermanne, die hier versumich ynne worde ende siin anworpen den rade niet by en brochte binnen der maent voirschreven, die aenworpen sellen hebben die ghilden, die sy hoer oudermans dan bybrenggen sellen; ende in dien ghilde sellen sy dan borgers warden ende last ende dienst ynne doen.

3. Voert enighe andere mannepersonen, die ynne onser stat woenaftich siin ende engeen borgere of aenworpen in enighen

---

1) In HS. staat „ende alle .... en siin" in margine en is doorgehaald.

ghilde en siin, die mogen [1]) binnen viertien dagen naestcomende voor den rade comen ende ghilde kiesen na der overdrachten; off daerntendens sellen sy die oudermans, die sy den rade bybrenggen sellen, in horen ghilde borgere ende tot horen dienste hebben ende behouden.

4. In derselver formen selt oick wesen van allen ghiltbruederen, die engeen borgere en siin, die sellen hoer oudermans aenbrenggen ende borgere warden binnen eenre maent na Onser Vrouwen-dach te Lichtemisse naestcomende; of daerntendens sellen sy borgere warden ende ghildebrueder wesen in des ghilde, die sy van onsen rade ende oudermans den rade bybrenggen sall.

R. D. B. dd. 1434, fol. 111 verso.

16. 1448, April 20. (*Verplichte opgave van ambacht.*)

Mede so laet die raedt weten allen dengenen, den borgerscap gegeven is als voerscreven staet [2]) ende gheeedt sijn, dat sij comen tusschen dit ende Pijnxteren naestcomende bi Willam van Snellenberch ende Gijsbert die Wolf van Hamelenberch, van der oudermanne wegen daertoe geset, ende hem te kennen geven, wat ambochte sy vueren, opdat sij bi den gemenen oudermannen hoer gilden ontfangen mogen, als dat behoert; off darentenden sel men hem die borgerscap weder nemen, sonder yemant des te verdragen.

B.spr.b. dd. 1448, April 20, fol. 61 verso.

17. 1455, December 11. (*Bevel tot het winnen van burgerschap en gilde.*)

Want hier vele personen binnen onser stat woenaftich siin ende oec ampten rueren, die boirgere noch gildbroeders en siin, oec siin die sommige gildbrueders ende geen borgere, dat onbehoirlic ende oec tegens onser ouden overdrachten is, — hieromme so laet die raet weten den voirseyden personen, die borgere noch gildbruedere en siin, ende desgelijcs die gildbrueders ende geen borgere en siin, dat sij hemselven kennen ende openbaeren ende voir den rade comen binnen VIII dagen naestcomende om borgere te werden, bijt verboren van L ℔, die men niemant verdragen en sel, ende nochtans borgere te werden sonder verdrach.

B.spr.b. dd. 1455, des Donredages na Onser Vrouwen-dach Conceptio, fol. 117 verso.

---

1) In H.S. staat „mogen" in plaats van een doorgehaald „sellen".
2) Nl. „om hoers selfs of hoerre vriende dienst wille".

18. 1471, Februari 3. (*Bevel tot het winnen van burgerschap en gilde.*)

Voert laet die rait weten ende gebiet allen denghenen, die binnen onser stadt woenaftich zyn ende mede bestorven ende ehylict zyn ende noch ghene borgere en zyn, dat zy binnen XIIII dagen naistkomende borgerscap ende ghilde winnen, lle daghe by enen koer van enen ℔, of uut der stadt gaen.

B.spr.b. dd. 1471, op sunte Blasius-dach, fol. 149 verso.

19. 1471, April 4. (*Bevel tot het winnen van een gilde.*)

Voert laet die raet weten ende gebiet allen denghenen, die voertyts borgerscap gewonnen ende den cameraer voldaen ebben ende noch gheen gilde of hoeren eedt voer onsen raide iet ghedaen en hebben, dat zy binnen eenre maent naistomende gilde winnen, ende komen voer onsen raide ende oen aldaer hoeren eedt na der ouder gewoenten; of daerenthenen zellen zy hoer borgerscap weder opt nywe coepen ende oer betaelde gelden zellen hem ghene betalinge wezen.

B.spr.b. dd. 1471, des Donredages na Judica, fol. 152.

20. 1502, Januari 31. *(Lidmaatschap der gilden.)*

Die raet out ende nyewe heeft belieft ende toegelaten den gemenen gilden dese nabescreven punten:

1. In den yersten waer yemant van deser tyt voert, die van buten binnen Vtrecht mitter woen quaem ende begheerde enich gilde te hebben, dat hy dat gilde geven zel voer ziin gildegelt drie gouden Koerfurstsche Riinsgulden ofte payment hore weerden. Ende noch daerenboven elken ouderman van dat gilde een ℔ ende den bode vant gilde thien scillinge te rasoen.

2. Item waer enich borger ofte borgers-kynder, die enich gilde hebben woude, die zel dat gilde geven voer ziin gildegelt half gelt vant ghene voirseyt staet.

3. Item waer enich borger, die meer gilden hebben woude, dan hy yerst gewonnen hadde, die zel geven half gildengelt als voirseyt staet.

4. Item eens borgers outste zoen mach ziins vaders gilde verheergewaden ende en gheven niet meer dan van outs ghewoenliick is.

5. Item alle leerkiindere, die enich gilde leren willen, die zellen den gilde geven enen gouden Riinsgulden, dat is

te verstaen behoudelyck den gilden niet verminret te wesen hoer oude gewoenten, privilegien ende heercomen, als zy van outs te gebruken plegen.

6. Item waer yemant, die enich gilde ruerde ende dat gilde niet voldaen en hadde, soe moegen die oudermanne denghenen becoeren, die hoer gilde geruert heeft, tot elke reyse van twee ℔ ende alsoe dicke als zyt bevynden, die een helft ter gilde ende die ander helft ter ouderman behoef.

7. Item waer enich gilde, die tot eniger tyt verdochte, dat hoer gilde by deser verhoeginge verachtert waer, die mach tot alre tyt dit verminderen, alsoe dick alst hem believen zel, ende niet vermeerderen.

8. Item die oudermanne van den gilden en zellen gheen gildebrueders aennemen, ten zy dat hem kenlyck zy by een hantscrift van den secretarius dat zy borgers ziin, byt verboeren van dubbelt borgergelt.

R. D. B. dd. 1502, des Manendages na Pauli Conversionis, fol. 116.

21. 1528, November 9. („*Zunftzwang*".)

Voert dat nyemant neringe en doe, die de gilden rueren, ten zij dat se borgere ende gildbrueders zyn, bij correctie tottes stathouders voirseyt goitduncken.

B.spr.b. dd. 1528, des Manendages na sunte Wilboerts-dach, fol. 88.

22. 1529, Augustus 2. („*Zunftzwang*".)

Voert wert geboden allen dengenen, die neringe doen off enige ghilden rueren, dat zij terstont borger ende giltbrueders sellen werden bij correctie tottes stathouwers, scout, borgermeystere ende scepenen goetduncken. Ende dat oick geen oudermanne ofte dekene van enigen ghilden enige giltbrueders aennemen, ten sij dat se yerst toenen mittes secretarius hant van der stadt, dat se borger zijn ende ter stadt clocken affgeluyt, bijt verboeren van dubbelt borgergelt.

B.spr.b. dd. 1529, des Manendages altera Petri ad Vincula, fol. 99 verso.

b. Leerkinderen.

23. 1455, October 9. (*Contract over het aannemen van een leerkind.*)

Peter Jan Ysbrantssoen quam tot Peter van Boecholt sinen meester op sinte Victoirs-avont anno LV^{tich}, ende zel mit hem

wesen in sinen huse ende coste II (jair) lanck dairna. Ende dairvoir sel hy geven voir sinen coste XXVIII gulden, XV cromstert voir den gulden; the betalen VII gulden rede, VII gulden tot Paesschen dair naistvolgende, VII gulden Victoris dair naistvolgende ende VII gulden tot Paesschen dair alrenaist volgende.

Banboeck', deel I laatste folio.

24. 1455, z. d. (*Contract over het aannemen van een leerkind.*)

Geryt Jan Ysbrantssoen quam tot Willam Roelofssoen van Wijck sinen meester omtrent Omnium Sanctorum anno LV^tich, ende sel mit hem wesen in sinen huse ende coste III jair lanck dairna duerende. Ende dairvoir sel hy hebben voir sinen coste XXX gulden ende 1 cromstert, XV cromstert voir den gulden; te betalen VII gulden rede, opten Meye-dach dair naistvolgende VII gulden, Omnium Sanctorum dair naistvolgende VIII gulden ende opten Meye dair alrenaist volgende noch VIII gulden.

Banboeck, deel I laatste folio.

25. 1456 of 1457 [1]). (*Kwijting voor leerkindsgeld.*)

Quitantie. — Alle denghenen etc. doe ick verstaen Dirck van Zulen van Heemskerck, dat my kenliken is, dat Daniel gegeven ende betaelt heeft Peter van Boecholt VII gulden, XV crumstert voir den gulden, van der termyn van Paesschen lestleden, van wegen Peter Jan Ysbrantssoen, also hy in Peter van Boecholt huse ende coste is om siin ambocht mit hem aldair te leren. Welc gelt voirseyt ick Peter van Boecholt bekenne voir my ende voir minen arfgenamen van denselven Daniel van Nyewael wel vernoecht, voldaen ende betaelt te wesen. Ende schelde hem ende sinen arfgenamen voir my ende minen arfgenamen van deir termine ende gelden voirseyt volcomeliken quyte mit desen tegenwoirdigen brieve. Ende want ick Peter op desen tyt selve ghenen segele en heb, heb ick gebeden Dirck van Sulen etc.

Banboeck, deel I laatste folio.

---

1) Vgl. hiervoor No. 23 het contrac dd. 1455, naar aanleiding waarvan deze betaling geschiedt.

26. 1512, December 9. (*Verplichting tot betaling van het volle leerkindsgeld, als het leerkind zijnen tijd niet uitdient.*)

In der saken tusschen Tyelman Goesensoen, ter eenre, ende Ryck Henricksdochter, beruerende Henrick Luytgensoen hoere dochtersoen, die zij aen Tyelman om tamboch van glaesmaken te leeren bestaet hadde, ende zijn tijt nyet voldaen en heeft, ter andere syden, mit een libel den raide bijgecomen, sleten scepene, raide ende oudermanne, dat Ryck voirseyt den voirgenoemden Tyelman betalen sell die XXI R. guldens current, die hem noch resten, deen helft te Lichtmisse naestkomende ende dander helft te Paeschen daer naestvolgende, alle daige dairna bij een ℔.

R. D. B. dd. 1512, des Donredages na Onser Liever Vrouwen-dach Conceptionis, fol. 27.

27. 1533, Juli 30. (*Vrijstelling van leerkindsgeld.*)

Overcomen by scout, borgermeysteren, scepenen ende raide, dat een geboeren giltbruеders-kijnt, dat die vader leert, geen leerkyntsgelt sculdich en is, indien dat kijnt een geboeren borger is ende anders nyet.

R. D. B. dd. 1533, des Woensdages den XXX^en^ Julij, fol. 140.

C. Verzet tegen den raad.

28. 1361. (*Verzet tegen raadsbesluiten.*)

Int jaer ons Heren MCCC ende LXI wert overdraghen mit out raet ende mit nye: enich man van den rade oud of nye, die in ghilden of opter straten daertieghen zeyde, dat die raet overdroeghe, die zoude X jaer uten rade wesen.

Θ 1 fol. 16.

29. 1361, Juli 14. (*Belofte niets te zullen doen tegen den raad of de gilden.*)

In denzelven jare (MCCCLXI) des Woensdaghes na zinte Margrieten-dach, Steven Trot wilcoerde, waert dat hi ummermeer dede, dat teghen den rade van der stat ghinghe ofte eniinghe make in der wollewever ghilde ofte teghen anderen ghilden, dat men dat rechten zoude aen ziin liif.

Θ. 1 fol. 19 verso; Θ. 2 fol. 23.

30. 1485, December 7. (*Toclating van uitgewekenen.*)

Belieft by den raide out ende nyewe, dat opt goetduncken

nde welbehagen ons genedigen heeren van Vtrecht dese abescreven personen gracy hebben zellen ende binnen der tadt van Vtrecht moegen komen ende bliven op behoirlike ervede mit punten hieronder verclaert . . . . . .

Dit zijn die personen:

. . . . . .

Aelbert Vogel zel incomen, des zel hy zyns dienst ofstaen, at hy gheen bode wesen en zel in zyn gilde, ende zel uter orgenspraick van zynen gilde bliven.

. . . . . .

Alle dese bovengenoemde personen zellen behoirliken oerede doen, mit voerwaerden dat zy tevreden wesen zellen mit sulker betalinge van hoeren renten, die zy aen de stadt ebben, als men doet anderen borgeren van hoeren renten; nde en zellen niet komen moegen tot Montfoirt.

R. D. B. dd. 1485, des Woensdaghes na Nicolai, fol. 96.

d. Verzet tegen de gemeene oudermannen.

31. 1409, Januari 31. (*Ontburgering wegens verzet tegen de oudermannen.*)

Want Jacob Wolfssoen den oudermans van der stat overhorich geworden is, daerom neempt hem die raet siin borgerscap.

B.spr.b. dd. 1409, des Donredaghes na sinte Pouwels-dach Conversio, fol. 115.

32. 1410, October 11. (*Vermaning tot gehoorzaamheid aan de oudermannen.*)

Want Willam van Maersen Simonssoen van Maersen voer den oudermans vervolcht is opt vleyshuys te gaen ende niet opgegaen en is, daerom gebiet hem die raet, dat hy binnen achte dagen upt vleyshuys gae, of die raet wil hoer beraet daerop hebben.

B.spr.b. dd. 1410, des Saterdaghes up[1]) sinte Victoers-dach, fol. 31 verso.

33. 1410, October 31. *(Ontburgering wegens verzet tegen de oudermannen.)*

Want Willam van Maersen Simonssoen van Maersen geboden was upt vleyshuys te gaen bi siinre borgerscap, so hy voer den oudermans vervolcht was, ende niet upgegaen en is ende

---

1) NB. St. Victor viel in 1410 op een Vrijdag.

mit allen boden vervolcht is, daerom neempt hem die raet siin borgerscap.

B.spr.b. dd. 1410, sFridages up Alre Heyligen-avont, fol. 32.

34. 1425, December 14. (*Ontburgering wegens verzet tegen de oudermannen.*)

Want oude Jan voer de oudermans ter antwoerde gheboden is ter antwoerde te comen bi zine borgerscap [1]), des hi nyet gedaen en heeft, daeromme neempt men hem ziin borgerscap.

B.spr.b. dd. 1425, sVrydages na Lucye, fol. 33 verso.

e. Verzet tegen het bestuur van het gilde.

35. 1387, Maart 13. (*Oproeping tot uitgewekenen om hunne verplichtingen in hun gilde na te komen.*)

Die raet van der stat ghebiet al onsen borgheren, de nu uter stat siin, dat tusschen hier ende Zonnendach naestcomende over achte daghen binnen der stat comen ende doen der stat ende horen ghilde alse goede borghers sculdich siin te doen, of die raet wil hoer beraet daerop hebben.

B.spr.b. dd. 1387, des Woensdaghes na zinte Gregorius-dach, fol. 61 verso.

36. 1431, Januari 31. (*Verbanning wegens ongehoorzaamheid aan het gilde.*)

Voirt want Ghertrwt, Ghisebrechts Herdewst wiiff was, van horen ghilde geset op V scilde te lenen ende die niet geleent en heeft ende daerop vervolget is mit allen boden, daeromme verbiet die raet Ghisebrechts wiiff voirscreven die stat ende een mile van der stat te bliven, thent sy dat gelt voirseyt betaelt sel hebben ende den derden penninck meer; ende daer en sel sy niet of wederhebben nae der overdrachten sraets out ende nywe.

B.spr.b. dd. 1431, des Woensdages na Pauli Conversio, fol. 195 verso.

---

1) „b. z. b." is in HS. tusschengeschreven.

III. BESTUUR DER GILDEN.

37. 1369, December 31. (*Gilde-geld ten bate van het gilde te besteden.*)

Int jaer ons Heren MCCC ende tseventich opten Jaers-avont roeghen die scepene, raet ende oudermanne ghemeenliken vereen: wantet voertijds overdraghen was, dat men der ghilden elt nyet verdrincken noch wechgheven en zoude, maer dat nt houden zoude totter ghilden oorbaer, dat men dat voertaen ehouden wil hebben. Ende waer enich ouderman, die horen ildebroederen wiin ofte ghelt gave ofte in enigher manieren ylden van deser tijd voert, dan in hoers ghemeens ghilden baer, die zoude vier jare uter stat rade wesen.

Θ 2, fol. 51 verso; Liber Hirsutus Minor fol. 15.

38. 1490, Maart 3. (*Verzuim in eene gilde-rekening.*)

Want Goeyert Peterssoen als een ouderman van ziinen gilde kere penningen geboert heeft omtrent XV stuvers van steen, inen gilde toebehoerende, ende dat in ziin rekeninge den lde niet overgelevert en heeft, soe sleten scepene, rade ende dermans, dat indien hy mit ziinen ede daertoe doen wil, t hy dat uut ziinre rekeninge vergeten heeft sonder argelist, e zel hy vry wesen mit sulken penningen ziinen gilde te even; indien hy des niet doen en wil, zel hy geven IIII^{m} eens tot behoef zyns gilden, indien zy den steen behoeven n hoeren toern ende daeraen vertimmeren willen, anders el den steen gaen ter stadt behoeff.

R. D. B. dd. 1490, des Woensdages na Invocavit, fol. 62.

IV. MORGENSPRAAK.

39. 1455, Februari 26. (*Slechts gerechtigden ter morgenspraak te komen.*)

Voirt so laet die raet weten enen ygelicken ende verbi dat nyemant *hij sij man off wijff* [1]) van den gildbroederen des anders morgenspraeck en come, als die gilden ter mo genspraeke siin, dan allene die dairtoe geordineert werde bij enen coer van enen ponde. Ende desgelijcs, dat nyema vreemders ofte die geen borgere ende gildbroeders en siin t eniger morgensprake en comen, bij een coer van enen pond so dicke alst yemant dede.

B.spr.b. dd. 1455, des Woensdages nae sinte Mathijs-dach, fol. 69.

40. 1458, Mei 12. (*Onbehoorlijk gedrag in de morgenspraak*

Want Willam Dircssoen die backer hem onredeliken ontg heeft in sinen gilde in der morgenspraken nu laetsten gehoud alse onsen borgermeyster ende die rade out ende nye, in de backer gilde hoerende, dairuut te heten gaen, eer die gild broeders tot hoeren rade gaen souden om te antwoirden o tes raets overdrachte out ende nye. Ende hoewaell dit e werc is na onsen overdrachten, dat hem an syn lyff ga soude, zoe lyt die raet nochtans tesertijt mit hem ende do hem gracie. Ende hij is hier gecomen in heemde ende broec mit enen [2]) zweerde ter clocken, ende sell bekenn syn lyff verboert te hebben ende bidden om genade, en dairtoe neempt hem die raet out ende nye syn borgersca

1) In HS. is het cursief gedrukte later bovengeschreven.
2) In H.S. is hier „blancken" doorgehaald.

e hy sell X jair uter stat wesen ende een mile van der
ende dairntendens nummermeer weder borger [1]) tUttrecht
gen werden off in morgenspraken comen.

B.spr.b. dd. 1458, op sunte Pancraes-dach, fol. 33 verso.

41. 1525, Juli 19. (*Vereischten voor de bijwoning der morgenspraak.*)

leten scepenen, raide, oudermannen ende meentmannen
allen gilden, dat voertan nyemant te mergenspraeck in
gilde van der stat wegen gaen en sel, hij en heb tien
borger geweest ende ter stat clocken affgeluyt, dair zij
ren eedt oick toe doen sellen. Ende nyemant en sel oick
ijn gilde van des gilden wegen ter mergenspraeck moegen
n, hij en zij borger ende ter clocken afgeluyt, byt ver-
ren die contrary dede van C ℔ halff ter stat ende halff
s gilden behoeff.

R. D. B. dd. 1525, des Woensdages na Divisio Apostolorum, fol. 30 verso.

---

[1]) In H.S. is hier „off gildebroeder" doorgehaald.

V. UITOEFENING VAN HET BEDRIJF.

a. Verbod van voorkoop.

42. 1393, October 25. (*Verbod van voorkoop van varkens.*)

Van den beren. — Int jaer van XCIII des Zaterd
ghes na zinte Lucas-dach ewangeliste overdroech de raet v
der stat out ende nywe, dat nyemant van onzen borghe
nochte onderzaten nochte nyemant van hore weghen ghe
beren, die hier ter marcten tidende zijn, copen en zell
tusschen zinte Victoers-misse ende zinte Katrinen-daghe, d
zi levende voert vercopen willen of doen vercopen. End
dedet yemant hierenboven, die verboerde enen koer va
IIIm steens van elken beer. Ende dit zellen verwaren de
stat koermeysters van den vechtkoeren, die nu zijn ofte namael
wezen zellen in der tijt; ende zi zellen weder hebben van elke
koer, die verboert wart, Im steens ende de stat IIm steens
Ende deze overdrachte voerscreven zel dueren van dezer
voert van jare te jare, ter tijd toe dat de raet van der s
eens anders ofte eens beters te rade wart.

Die Roese, fol. 34.

43. 1442, October 15. (*Verbod van voorkoop van vee.*)

Die raet verbiet enen ygelicken, dat niement geen vie
coepp binnen twee milen weges omgaende der stat, dat h
ter merct tidende is, dan binnen onser stat opter mercten,
enen kuer van X ℔ van elcken beeste, dat hi anders co
so dicke alst yemant dede.

B.sprb. dd. 1442, des Manendages op sunte Gallen-avont, fol. 95.

b. Plaats van de uitoefening van bedrijf.

44. 1446, Augustus 22. (*Plaats van verkoop.*)

1. Scepenen ende rade hebben overdragen, dat men geen steden optie Backerbrugge beslaen en sel off doen beslaen, er die poirte op is, die men van dien dage besitten will om goet dairop te vercopen. Ende die steden en sellen mer sess voet lang wesen langes der bruggen, vier voet breet ter bruggenwert in.

2. Ende geen voircopers ofte voircoepstere en sellen copen noch steden beslaen voir negen uren.

3. Ende nyemant en sell voir den anderen staen.

4. Ende yemant die enich deser punten verbrake, die sell verbueren tot elcker reyse een out butken. [1])

5. Ende dit sell bewaeren Jan die Backer, die men heet in der wanderinge die Blaeuwe Schwt, ende dairoff hebben die een helfte ende Onse Vrouwe optie Backerbrugge dander helfte.

R. D. B. dd. 1446, des Manendages na Assumpcionis Marie, fol. 18 verso.

45. 1481, Maart 14. (*Plaats van verkoop.*)

Overdroegen scepenen, raide ende oudermans, dat niemant op die Plaets staen en sel mit eynigerleye veylicheyt ofte goede, by enen koer van enen ponde, daervan onse leghe dyenres koermeysters wezen zullen. Mer zy zullen well staen moigen onder die Lakensnyders, by consent van den bueren, daer zy voer den husen staen willen. Ende zy zullen oick wel staen moighen mit hoeren goede ende veylingen op die Gansemarct. Ende hyr zullen uut ghesondert wezen alle dieghene, die mit hoeren goeden van buten alhyr komen zullen.

R. D. B. dd. 1481, des Woensdaghes na Invocavit, fol. 6.

46. 1507, Augustus 9. (*Portiers geen ambacht of nering te doen in de poort.*)

Voert heeft die raet gesleten, dat die portiers gheen verc-

1) 's Maandags na Mauricii d. a. v. zijn vier personen „hoerre zaken gebleven an den rade van brueken, die sij optie Backerbrugge gebruect souden hebben", zie R. D. B. l. d. fol. 22.

kene houden noch ambochten of neringe doen en zellen de poerten, by correxy tottes raets goetduncken.

R. D. B. dd. 1507, op sunte Laurens-avont, fol. 57.

c. Arbeidsbeurs en arbeidsloon.

47. 1465, Juli 31. (*Verbod voor werkgevers en werknemers om het Buurkerkhof als arbeidsbeurs te gebruiken.*)

Die rait laet weten ende verbiet allen meyeren ende arbeytluden, dat zij op Buerkerchof voertmeer niet en komen om hem te verhueren, by enen koer van enen ℔, zoe dicke dgheschiede. Ende dat hemluden aldaer oick niemant en huert by denzelven koer. Ende hyrof zellen koermeysters wezen alle onser stat leghe dyenres. Mer die meyers ende arbeytlude zellen komen op sunte Marien-plaets ende hem aldaer verhueren mitten ghenen, die zy hueren willen.

B.spr.b. dd. 1465, des Woensdaghes na Jacobi, fol. 45.

48. 1490, Februari 3. (*Bepaling van arbeidsloon.*)

Item alle tymmerlude, metzelairs, leydeckers ende desgelijk aerbeytsluden zellen moegen nemen voer hoer dachhuere ende aerbeytsloen alsoe veel cromstert als zy van outs plegen te nemen over XX oft XXV jaeren.

B.spr.b. dd. 1490, des Woensdages altera Purificationis, fol. 167 verso.

d. Bezoek van vreemde markten.

49. 1308, z. d. (*Handel op Appingedam.*)

Reverendo in Christo patri ac domino Traiectensis ecclesie episcopo consules ac jurati terre Fiwilgonie necnon cives in Damme reverentiam in omnibus ac federa pacis inviolabiliter observare. Cum nundine per vestros burgenses ceterosque mercatores vestre jurisdictioni subjectos hactenus a tempore cuius memoria non extitit, in civitate Groninge sint servate, unde cum ipsorum malicia inter ipsos pro tanto excreverit, ut non concordiam et pacem inter ipsos appetant, verum quidem homicidia, rixas et discordias facere non formidant, quare cum mercatores ceterique peregrinantes securitate pacis congaudeant nec apud jam dictos valeat reperiri, unde presentibus vobis

notificamus, nos una vobiscum ac vestris vobis subjectis [1]) velle undinas apud Dammonem ac pacis federa inviolabiliter obser-ari ac si quis ex vestris rebus vel bonis captus fuerit vel letentus, universitas terre nostre cum XIX juratis ipsos quitos eddunt et solutos. Et ob hoc presens scriptum nostro sigillo ecimus communiri. Datum anno Domini M CCC VIII. Et uid in premissis decreveritis per latorem presentium nobis escribatis.

Orig. charter met zegel, Arch. Afd. I. N°. 738.

50. 1385, September 17. (*Ontduiking van tolgeld.*)

Want Pier Poppen zoen ghoet ghevoert heeft voerbi der ollen in Hollant voer borgher ghoet ende ghenen borgher e en behoerde, daeromme heeft hi gheleghen in den toorn, nde is hier ghecomen in hemde ende in broeke ter klocken nde zel den rade bidden verghifnisse ende gheven der stat e beteringe IIII^{m} steens.

B.spr.b. dd. 1385, op sinte Lamberts-dach, fol. 16.

51. 1406, Mei 26. (*Tocht naar de Antwerpensche markt.*)

Die raet van der stat heeft geset vier homans, alse Timan n Dorsschen, Timan Walmer, Jacob Haec ende Egbrecht n Groenenberch tot deser Antwerpensscher marcten; daerom ebiet die raet allen onsen borgeren ende ondersaten, man nde wive, die tot Antwerpen in der marcten varen willen, at sy hem rede maken ende rede siin te varen nu een Sater-age te primetijt, ende dat sy dan te samen varen elc man nit zinen harnasch ende die scutten mit horen bogen, bi rade er homans voirseyt ghins ende weder, ende nyemant voer of n en vaer. Ende yemant, die ghins of herweder voer of na-oer ende niet en voer mitten homans voirseyt ende bi horen de, die verboerde XX^{m} steens. Ende die koer sellen hebben e een helfte die raet van der stat, ende die ander helfte llen die homans hebben; ende dien nyemant te laten ofte verschonen daerin by horen eeden.

B.spr.b. dd. 1406, des Woensdaghes voer Piinsteren, fol. 38.

52. 1433, Mei 30. (*Tocht naar de Antwerpensche markt.*)

Item de vrouwen, die ter marcten varen zellen, ende dair

1) In H.S. staat „subjectos".

vueren hondert B. gulden werts goet off meer, die sellen totten oncost redeliken gelden by den homans.

B.spr.b. dd. 1433, opten hiligen Piinster-avont, fol. 36.

53. 1452, September 16. (*Handel op Hanzesteden.*)

Want men na overdracht der gemeenre Hanzesteden geen goet, dat in Vlaenderen geweest ofte gecoft is, in enigen der voirseyde Hanzesteden brengen noch sliten en moet bij verlies des goets, hieromme so laet die raet weten ende waernt allen onsen borgeren ende coopluden, dat zij geen goet en brengen in enigen Hansesteden voirseyt, opdat hem geen verlies daervan en come.

B.spr.b. dd. 1452, op sinte Lamberts-avont, fol. 176.

VI. KERKELIJKE VERPLICHTINGEN DER GILDEN.

54. 1495, Februari 1. (*Gilde-kaarsen voor kerkelijke ommegangen.*)

1. Sleten die rade out ende nyewe, dat elck gilde voertaen te Lichtmisse hoeren scepenen, rade ende oudermanne, in hoer gilde wesende, wassen keerssen geven zel na ouder gewoenten op verboeren van X ℔, die de oudermanne vant gild, die des niet en deden, des anderen dages op die kist brengen zellen.

2. Ende wie mit zynre keerssen ter stacien niet en quame, soude verboeren II ℔, noetzaken uutgeseyt, die hy des anderen dages opter kisten brengen soude.

3. Ende scepenen, rade, oudermanne ende scutten mitten gemenen giltbruederen zellen elx in hoer gilde gehouden wesen den cost tot desen te helpen betalen, ofs van noede waer.

4. *Dese slitinge bovengescreven is doot, ofgestelt ende te niet gedaen by den raet out ende nye anno XV^c des Manendages na Pauli Conversionis.* [1])

R. D. B. dd. 1495, des Sonnendages prima February, fol. 171 verso.

---

1) Deze laatste alinea is met lichtere inkt later bijgeschreven. Het raadsbesluit dd. 1500, Maand. na Pauli Conv. komt niet voor in het Raads Dagelijksche Boek van 1500.

VII. VERPLICHTINGEN VAN MILITAIREN AARD EN IN GEVAL VAN BRAND.

a. Tocht.

55. 1386, Juli 7. (*Legerindeeling bij den tocht.*)

Buersprake des Dinxdaghes na Margarete.

In deser manieren zellen de ghilden uutrecken aen dreen betalien:

1. In den eerster batali zullen trecken der stat banier, daer zellen bi wezen die scepene ende raet out ende nywe mitter stat knapen ende zes touwelike manne uut elker wake. Daerna zellen volghen de wantsniders ende sniders, de vleyschouwers ende visschers, elc mit siinre baniere; daerna die uten Weerde mit hore baniere; ende daerna die corencopers mit hore baniere, ende die zullen die afterhoede houden van der eerster batali ende daer zellen de piinres bi wezen.

Der stat banier zel draghen Lodewiich de Wale [1]).

Hoeftmans van der eerster batali:

Hughe Lieboert,

Beernt van Dolre.

2. In der ander batali zellen trecken de louwers ende wollewevers mit horen banieren, die steenbickers ende oude cledermakers mit horen banieren, die uter Tollensteghe, uten Liinpade ende van Absteden mit horen scouten, de moelnaers ende linnewevers mit horen banieren, die backers mit hore banieren ende die zellen die afterhoede houden mit hore banieren van der ander batali.

---

1) In H.S. is „L. d. W." geschreven boven een doorgehaald „Johan van Zulen".

Hoeftmans van der ander batali:
Meliis Aerntssoen ende
Jan van Benthem.

3. In der derder batali zullen trecken de merslude ende botterlude mit horen banieren, de smede ende zadelaers mit horen banieren; daerna de biilhouwers mit hore banieren; voert de riemsniders, grawerkers ende cordewaniers out ende nye mit horen banieren, ende die zellen die afterhoede houden van der derder batali, als men uuttrect, ende zi zullen die voerste wezen als men weder intrect.

Hoeftmans van der derder batali:
Vrederic van Drakenborch,
Lubbert Bolle.

4. Die overste zellen overste hooftmans wesen, alse zi in den velde ziin.

B.spr.b. dd. 1386, fol. 43 verso.

56. 1387, Februari 13. (*Legerindeeling bij den tocht.*)

Buersprake des Woensdaghes op sinte Valentiins-avont.

1. Waer dat sake dat hier enich gheruft quame bi nachte ofte bi daghe, dat de vyande in den velde waren, ende men de bankloc ene langhe poze sloeghe, zo zellen de ghilden uuttrecken also alse hierna bescreven staet:

2. In den eersten zo zellen uuttrecken ene batali volx ter eerster reyzen, de men uuttrecken zel, dat sellen wezen:
De louwers,
Wollewevers,
Steenbickers, [1])
Oudewantsniders,
Tollensteghe,
Liinpat,
Absteden,
Moelnaers,
Linnewevers,
De backers, ende daertoe de scutte van den Overen-eynde mitten roden wimpel.

3. Ter ander reyzen daerna zellen uuttrecken:
De wantsniders ende sniders, ende daer zellen onder trecken

---

1) In H.S. is onder „Steenbickers" „Oude cledermakers" doorgehaald.

de oude raet ente ghene, de onder der stat banier ghezet siin, de
Vleyschouwers ende
Visschers,
De uten Weerde,
Louwen-recht,
Pellencussens gherecht,
De Oude-oort ende Nye-oort,
De Nye-Weerde,
Buten zinte Katrinen-poorte ende de
Corencopers; ende daermede zellen trecken de scutte van den Nederen-eynde mitten wittten wimpel.

4. Ter derder reyze zellen uuttrecken de
Merslude,
Botterlude,
Smede,
Zadelaers,
Graeuwerkers,
Riemsniders,
Biilhouwers,
Cordewaniers nye ende out, ende de scutte mitten roden wimpel van den Overen-eynde.

Ende also voert van reyze te reyze.

5. Maer so wanneer dat men de banckloc slaet meer dan ene poze, zo zel de stat alinghe uuttrecken aen dreen batalien, also alst voertiids ter klocken ghekundicht is na der ouder manieren.

B.spr.b. dd. 1387, fol. 59.

57. 1387, Februari 20. (*Insubordinatie, verzamelplaats, verplichting tot tocht, samenstelling der eerste „batali".*)

1. Nu en Manedaghe naest verleden, doe onse volc uutghereyst was, daer waren zommighe lude, die onse hooftmans ende ridemeysters ende horen oudermans [1]) onhoorzamich waren, daer heeft die raet die hoer toeghezet; ende wien zi viinden, dat daerin broekich gheworden is, dat wil de raet van der stat aen hem rechten. Daeromme zo zie hem des een yghelic te voeren, dat hi onsen hooftmans ende ridemeysters hoorzamich zi; ende die des nyet en dede, dat woude

1) In H.S. zijn de laatste 3 woorden bovengeschreven.

hem de raet zwaerliken ofnemen na dien bode dat siit voertiits ter klocken ghekundicht hebben. [1])

2. Voert alse die stat ofte ene batali volx uutreyzen zel, zo zel een yghelic vergaderen onder ziin banier opter Plaetsen ende trecken uut na der ouder manieren, bi alzulken koeren alst voertiids ter klocken ghekundicht is.

3. Ende waer yemant, die gheboden worde uuttrecken ende nyet mede uut en toghe, ofte die voer ziin banier ofte eer thuys quame, eer die meen hoop, dat woude de raet van der stat aen hem rechten, also alze ziit voertiids gheboden hebben.

4. Voert zo wanneer men die klocke slaet ene poze, als men vyande verneempt in den velde, ofte dat men ene batali volx uutsenden zel, zo zellen die eerste reyze uuttrecken ene batali volx, dat sellen wezen:

De louwers,
Wollewevers,
Steenbickers,
Oude-wantsniders,
Tollensteghe,
Liinpat,
Absteden,
Moelners,
Linnewevers,
De backers ende daertoe de scutte van den Over-eynde mitten roden wimpel.

B.spr.b. dd. 1387, opten Asschelen-Woensdach, fol. 60.

58. 1387, April 22. (*De schutten treden aan voor Lichtenberch, de gilden op de Plaats.*)

Voert so zellen de scutte vergaderen voer den huze tot Lichtenberch onder hoer ponyoenen ende al de ghilden opter Plaetsen, ende elc onder ziins selfs banier.

B.spr.b. dd. 1387, op sinte Joriis-avont, fol. 65 verso.

59. 1387, April 22. (*Publicatie van de legerindeeling bij den tocht.*)

Hierna worden ghelezen die dre punten, hoe dat de ghilden uuttrecken zullen aen dreen batalien. Ende die punten worden

---

1) In H.S. volgen hierna, onderaan op fol. 60 recto namen van nieuwe burgers, blijkbaar reeds ingeschreven, voordat deze buurspraak over den tocht werd ingeschreven.

ghelezen uut desen boeke, also alse de oude manier is ende hiervoer int XXVI ende int XXVII blat [1]) bescreven staet.

B.spr.b. dd. 1387, op sinte Joriis-avont, fol. 66.

60. 1401, September 14. (*Ordonnantie op den tocht.*)

Buersprake optes heylighen Cruys-dach Exaltacio.

Aldus zellen de ghilden uutrecken aen dreen betalien, alse de stat ghewapent uutreyst:

In der eerster batalie zellen trecken: de louwers ende wollewevers, de steenbickers ende oude-cledermakers, de uter Tollensteghe, Liinpat ende Absteden mit horen scouten, de moelnaers, linnewevers ende die backers, ende die zellen die afterhoede houden van der eerster batali. Ende daer zellen de pijnres bi wezen. *Ende hierbi zellen trecken alle de scepene raet ende oudermans, die in den voerscreven ghilden horen* [2]).

Hooftmans van der eerster batalie:

Alfer van der A ende [3])

Johan van Lantscrone.

In der ander batali zellen trecken: der stat banner, ende daer zellen bi wezen die scepene ende raet out ende nywe mitter stat knapen ende zes touwelike manne uut elker wake. Daerna zellen volghen: de wantsniders ende sniders, de vleyschouwers ende visschers, daerna die uten Weerde ende alle dieghene de buten der Weerdepoorte woenaftich siin in der stat vryheden ende de mit dien uutten Weerde uut pleghen te trecken. Ende daerna die corencopers, ende die zellen die afterhoede houden van der ander batali. *Ende hierbi zellen trecken alle de scepene, raet ende oudemans, die in den voerscreven ghilden horen* [2]).

Hooftmans van der ander bataly:

Hughe Lieboort ende [4])

Yzebrant van der A.

---

1) Dit is blijkbaar eene vergissing, de ordonnantie staat op fol. 43 verso, er zijn bij het inbinden misschien bladen uitgevallen.

2) Het cursief gedrukte is in H.S. door dezelfde hand later bijgeschreven.

3) In H.S. is „Alfer ..... ende" doorgehaald, terwijl, tegelijk met het in noot 2 vermelde bijschrift, hier werd bijgeschreven: „Vrederic van Drakenborch".

4) In H.S. is, ten tijde der in noot 2 vermelde bijvoeging, eerst „Hughe Lieboort ende" doorgehaald en „Vrederic van Drakenborch" daarachter geschreven. De schrijver haalde echter daarna ook „V. v. D." door en schreef onder „Yzebrant van der A": „Goedscalc van Winsen", door eene voorgeschrevene „a" en „b" aanwijzende, dat Goedscalc op de eerste plaats moest staan.

In der derder batali zellen trecken:

de merslude ende botterlude, de smede ende zadelaers, de bijlhouwers, de riemsniders ende graeuwerkers, de cordewaniers out ende nywe. Ende die zellen de afterhoede hoeden van der derder batali, als men uuttrect, ende die voerste wezen, als men weder intrect. *Ende hierbi zellen trecken alle de scepene, raet ende oudermans, die in den voerscreven ghilden horen* [1]).

Hooftmans van der derder batali:

Henric van Ghent ende
Claes van Loenen [2]).

Overste hooftmans:
Ghisebrecht ouer de Vecht,
Wouter Grawaert,
Gheriid Vrencken ende
Willam van Alenderp.

B.spr.b. dd. 1401, fol. 323 verso.

61. 1402, September 17. (*Oproeping tot den tocht.*)

De raet van der stat ghebiet al denghenen, ooc in wat ghilden dat si ziin, de nyet gheleghen en hebben voer Gorinchem in elker legher ende die der stat gheen ghelt gheleent en hebben, dat si nu ter eerster reyzen mede uuttrecken ghewapent, alse de stat uuttrect. Ende yemant, die dit verbrake, die zel dre jaer lang uter stat wezen ende ene mile van der stat ende ziinre borgherscap rechtevoort qwijt. Ende al waert, dat hem die oudermans van zinen ghilde oorlof ghegheven hadden, dat en zel hem nyet baten. Ende desgheliix zelt wesen van al denghenen, de binnen der stat vryheden woenaftich ziin.

B.spr.b. dd. 1402, op zinte Lamberts-dach, fol. 21.

62. 1402, September 17. (*Oproeping tot den tocht.*)

Voirt ghebiet de raet van der stat allen manpersonen, die XX jaer out siin ofte darenboven, die gheen ghilde en hebben ofte die aenworpen ziin, ende die bestorven ziin ende die voer Gorinchem nyet gheleghen en hebben, dat si nu ter eerster reyzen (*enz., mutatis mutandis als de vorige buurspraak*).

B.spr.b. dd. 1402, op zinte Lamberts-dach, fol. 21 verso.

---

1) Het cursief gedrukte is in H.S. door dezelfde hand later bijgeschreven.

2) Ten tijde der in noot 1 vermelde bijvoeging werden deze beide namen doorgehaald en erachter geschreven: „Vrederic van Drakenborch, Gherijd van Damassche". „V. v. D." werd daarna weder doorgehaald en „Alfaer van der A." erboven geschreven.

63. 1420, September 3. (*Over het gaan zitten op wagens in den tocht.*)

Voert verbieden onse raet, dat nyemant in enigen reysen voirseyt, die geen schut en is, op enigen wagen en gaen sitten, voer der tyt dat alle die schutte, die dan in reyse siin, gewagent siin. Ende yemant die dit verbrake, dat woude de raet scherpelic an hem rechten; ende daertoe en wil de raet die wagenhuer niet betalen, mer sy souden die wagenhuer zelver betalen. Uutgenomen alle die ghilden, die hoer stede wagen hebben, die moghen hoer wagen besitten mit horen ghildebruederen als dat behoert.

B.spr.b. dd. 1420, des Diinsdages nae Egidy, fol. 102 verso.

64. 1511, Augustus 18. (*Bijdrage te geven door een thuisgebleven gildebroeder.*)

Want Henrick Passert mit zyn giltbruеders nyet mede in den leger voir Ysselsteyn geweest en heeft, soe ist overcomen by scepenen, raide ende oudermans, dat hy dairomme ghevensel in zijn gilde, hoir oncosten mede te betalen, een ℔ groeten van VI Rynsche guldens current.

R. D. B. dd. 1511, des Manendages na Assumptio Marie, fol. 177.

b. Wacht.

65. 1396, Juni 23. (*Ordonnantie op de wacht.*)

1. Ende men zel waken mit helen waken, alse elc ghildebroeder mit siins selfs live ende ziin hernasch aen hebbende; dat sel in- ende uutgaen totter overster ghoetduncken.

2. Voert so zellen die oudermans zetten in elken verrendeel zes afterwakers, die elc mit siins selfs live waken zel, om de stat te bet te hoeden ende te bewaren voer brant ofte voer enich ongheval dat ghescien mochte.

. . . . . .

3 [1]). Ende waer yemant, die ziin apotheke ofte siin taveerne open hielde after der tiender uren, die verboerde enen koer van II ℔; uutghenomen dat si den rade van der stat ofte der stat wakers wel wiin ofte bier vercopen moghen, ende daer en verboeren zi nyet aen.

B.spr.b. dd. 1396, op sunte Johans-avont te Middezomer, fol. 18.

---

1) Dit laatste artikel is in H.S. doorgehaald.

66. 1407, September 26. (*Algemeene waakplicht.*)

Die raet van der stat laet enen ygeliken weten, hy sy schut te niet, die binnen gescreven is, dat hi in sinen ghilde, er hi in hoert, savonts bi onsen rade upter Plaetsen ter aken koem ende daer blive siin wake uut. Ende yemant, e dat verbrake, dat woude die raet aen hem rechten, geken of hi in den velde geboden waer ende daer niet gemen en waer.

B.spr.b. dd. 1407, des Manendages na sinte Mauricius-dach, fol. 81 verso.

67. 1427, Januari 31. (*Toelage van stadswege voor gemaakte onkosten.*)

Schepen, raede ende oudermans hebben overdragen ende eclaert van der ghilden gelt, dat hem van gracien gegeven , alse elker wake CL gulden, van heren Henrics laitsten ge van Hoemoet, die was des Manendages nae Pauli Conersio lesteleden, dat dat gelt hem gegeven is voer allen ren verleden cost ende lasten van den verleden jare. Ende t dat gelt hebben sellen die rade ende oudermans, die nu in ende geweest hebben, om horen cost van den verleden ere mede te vervallen ende te betalen. Dit is geschiet Fridages nae Pauli Conversio.

R. D. B. dd. 1427, fol. 30.

68. 1437, Maart 11. *Dat die rade mede waken sellen etc.*

Overdroegen die rade oude ende nywe, dat scepenen, rade nde oudermans van den nywen raede mede waken sellen it horen ghildebrueders, by enen koer van enen braspenning. nde wert sake, dat degene, die niet en waecte, sinen brasenning niet en betaelde, so sel die busmeister van den de den braspenning betalen ende die busmeister sel hem an weder uutpanden twe braspenning, sonder yemant des verdragen.

R. D. B. dd. 1437, op sinte Gregorius-avont, fol. 173 verso.

69. 1456, Juni 29. (*Versterking van de wacht op de 4 poorten.*)

Item tot allen van desen voirseyden vier poirten [1]) sel men oec

1) Nl. „Tollensteges-poirte", „sunte Katrinen-poirte", „Wittevrouwen-poirte" en Weert-poirte".

scicken hondert stalbroeders ende dat vierendeell van den pijnres.

B.spr.b. dd. 1456, op sunte Peters-dach, fol. 153.

70. 1457, November 3. (*Ordonnantie op de waak.*)

Van der wake. — Bij den rade out ende nywe.

1. Item so sellen die XI waken binnen mueren waken m halver wake ende sy sellen hebben in elker halver wake X man gewapent mit panser ende yserhoet ende eenre lang weren ten minsten.

2. Ende scepenen, rade ende oudermans des gilde, die hoir boirte is, sellen mede waken, ende als die clocke X sla des avonts sellen sy wesen opter waken ende niet wede uter wake sceyden voir des morgens, dat die clocke VI geslagen heeft.

3. Ende wie van den rade ter voirseyder ure opter wak niet en waer off weder wechginge, voirdattie clocke V sloege, die souden verboeren elcs II boddragers; ende wi van den gildebroederen ter voirseyder uren opter waken ni en waeren off weder wechgingen, eer voirseyt is, die soude verboeren elcs enen boddrager.

4. Ende Jan die Wilde ende Peter die Lege sellen b verboeren van hoeren diensten den brokigen in deser waken alst hem te kennen gegeven is, die broken offnemen, sonde yemant dairinne te verschonen.

5. Ende van desen broken sellen Jan ende Peter hebbe deen helfte ende dander helfte sellen sy leveren den gilde broederen, dien dan ter naester reysen hoir boirte wesen sel van denselven gilden, dairin die gildebroeders hoeren, die die koeren offgenomen sellen werden.

6. Ende die raet beliefde mede, dat men mit IIII perde des nachts omme sell laten ryden an der stat mueren.

R. D. B. dd. 1457, des Donredages na Alre Heyligen, fol. 116 verso.

71. 1458, Juli 24. (*Ordonnantie op de waak.*)

Die raet out ende nye hebben geordeniert een wake bynnen onser stat, te weten van den elf waken, alse dat elke waeck nachtelix uutmaken sellen XX man tot horen rade out ende nye; ende men sel den dryen heren bidden, dat sy elx aldus doen willen tot dusvele personen toe, sodat dese wake omcomen sel tot alle veertien dagen. Ende diegene, diet horen

cht is te waken, die sellen in der wake comen te X uren den avont, ende uter wake niet gaen, voirdatter „fuyc op" blasen is, by een kuer van enen vlemschen, die van den ldbruederen aldus niet en deden, gelyc voirscreven is, ende n den raetsluden II vlems. Ende waert zake dat yment n onsen rade weygeringe deden dese twe vlems te geven, e soude van siinre raetscap ontset wesen; ende die gild-ueders, die weygeringe deden siin kueren te betalen, die nde verbueren X ℔, so dick als hijt weygerde. Ende die ten poerten wonen als van dien drien waken, dair sel elke rsoen of waken om den XIIII nacht, by een kuer van ℔ emschen. Ende die hierin bruekich gevonden worde, beyde n buten ende van bynnen, die sel Adryaen Peterssoen, ser stat dienre, bekueren ende hem die niet te laten opt rbueren van sinen dienst etc.

R. D. B. dd. 1458, des Manendages na Magdalene, fol. 135.

72. 1459, Februari 20. (*Ordonnantie op de waak.*)

Van der wake overdragen by den rade out ende nye:

1. In den eersten sellen die XI waken binnen mueren waken it halver waken ende sy sellen hebben in elker halver wake VI man ten minsten mit enen panser ende eenre langer eren. Ende die rade oude ende nye, die in der halver wake ijn, diet hoir boerte wesen sell, sellen mede waken boven en XVI mannen voirseyt. Ende als die clocke X slaet des vonts, sellen sy wesen opter waken ende nyet weder uter ake sceyden voir des morgens, dat die clocke vive slaet, sschen dit ende Midmey. Ende van Midmey als die clocke er slaet tot Onse Vrou Assumpcio toe; van Onse Vrou ssumpcio weder te vijff uren tot sunte Symon ende Juden-age toe ende dan voirt tjair uut, als die clocke VI slaet. Ende wie van den rade off een ander van den rade dairvoir ter voirseyder uren opter wake niet en wair off weder wech-ginge voir der benoempder uren in elke tyt alse voirseyt is, die sellen verboeren elcs II boddragers. Ende wie van den gildebroederen ter voirseyder uren opter wake niet en waeren off weder wechgingen eer voirseyt is, die souden verboeren lcs enen boddrager. Hier syn in gesondert die van den rade, die boven LX jaeren out sijn, die mogen enen knecht in hoir tede setten. Ende als sy buten syn, en sellen sy niet ver-umen die van den rade.

2. Item Adryaen Peterssoen selle alle nacht mede waken ende den rade byt verboeren van sijnen dienste ende eden bybrengen, sonder yemant te verschonen, alle diegene, die niet ter wake en comen; ende die raet sell dan terstont den brokigen hoir koeren offnemen, sonder yemant verschoent te werden. Ende dair sell Adryaen mede geloent werden van der eenre helfte, ende dander helfte verteren in der waken, dair dat versuum in viell.

3. Item so sel men den heren alse den Domproest ende den heere van Brederode bidden, dat sy alle nacht II man mede opter waken senden willen.

4. Item voirt so sel ment ordinieren mitten scouten buten mueren, dat sy oec ene wake stellen van XVI mannen, die by paren tegen malcanderen ommegaen ende den wakeren opten toirnen toespreken na gewoenten ende dair enen koer op te ordinieren.

5. Item so sel men twee man houden opter stat cost, die buten overall totten wegen sien sellen ende sellen die wakers buten bekoeren ende wakende houden.

R. D. B. dd. 1459, des Dynsdages na Reminiscere, fol. 163 verso.

73. 1460, April 29. (*De boete voor het verzuimen van de waak verminderd.*)

Item die wake is belieft by den rade out ende nye in allen toen alst overdragen wart in den jair verleden des Dijnsdages na Reminiscere, gesondert die broke is geminret, te weten die van den rade sellen verboeren elcs II vleemsche ende die gildebroeders enen vleemschen, ende dat sell Arijaen uutpanden, off dairvoir opleggen dubbelt gelt ende wie pantweringe dede sell verboeren X ℔.

R. D. B. dd. 1460, des Dijnsdages na sunte Marcus-dach, fol. 12 verso.

74. 1460, November 14. (*Verplichting om zelf te waken.*)

Overdroegen die raide oude ende nye, dat soe wie van den raide, alst zyne wake is, selve niet en waect, die sell verboeren eyn pont; ende desgelycx van den gildebroeders sel verboeren eyn halff pont; ende dat sellen die overste selve uutpanden van denghenen, die zyne wake brake, als voerseyt is. Ende die van den raide off ghildebrueders over LX jaeren out waren ende gheyne sonen en hadden ter wake dyenende,

ie sell voer hem ter waken seynden eynen anderen van den ide off ghildebrueder.

R. D. B. dd. 1460, des Vrydaghes na Martini, fol. 27 verso.

75. 1469, October 17. (*Ordonnantie op de waak.*)

Die raide out ende nywe hebben belieft ende ghecon-ntiert die raminge van der ghilden wake, by den ghedepu-erden ghemaict, ende daermede zel die ghilden-wake, die te ezen plach, af wezen. Mer die wake van den raide zel men ouden, als die tot heertoe ghehouden is, na der overdrachten y den raide out ende nywe daerop ghemaict des Sonnendaghes a Mey-dach lestleden.

Dit is die voerseyde raminghe hyrna volgende van woerde woerde aldus:

1. Die ghilden van Vtrecht zellen voertaen hoer ghilden-ake houden, in manieren als hyrnae bescreven staet:

In den yersten wantsniders ende [1]) botterlude enen man,
Item backers ende moelenaers enen man,
Item snyders ende oudewantsnyders enen man,
Item louwers ende wollenwevers enen man,
Item viscopers ende brouwers enen man,
Item marslude ende lynnenwevers enen man,
Item cordewaniers ende oude-cordewaniers enen man,
Item corencopers ende steenbickers enen man,
Item grauwerkers ende ryemsniders enen man,
Item bylhouwers enen man,
Item smede, zadelaers enen man.

2. Ende deze voerscreven gilden alzoe gheordiniert zellen eren elcx enen werachtighen man alle nacht te wakene in asenberch mit enen yserhoet ende ene kuse of heerhamer te heerbyl by hem te hebbene; ende zy zellen van sunte ichiels-dach tot sunte Gheertruden-dach toe alle avonde ter ake komen, als die clocke neghen slaet, ende des morghens eder van der wake gaen, als die clocke VI slaet; ende van nte Gheertruden-dach voerseyt tot sunte Michiels-dach toe llen zy alle avonde ter wake komen, als die clocke thien aet, ende des morgens weder van der wake gaen, als die ocke vive slaet.

1) In H.S. is hier „snyders enen man" doorgehaald.

3. Item waert zake dat enich van den voerscreven wakers hoer wake niet en hielde in manieren als voerscreven is, die zel verboeren van elker nacht, daer hy versumich inne waer, een pont stat-pay tot behoif onser stat leghe knapen ende tot behoif desgheens, die op Hasenberch licht ende vuer waert, omdat hy terstont aenbrengen zel den leghen knapen denghenen, die zyne wake verzuuymt heeft.

4. Item waert zake dat die leghe knapen voerseyt den waker, die zyne wake verzuuymt had, niet en panden als voerseyt staet, zoe zellen die leghe knapen ende die dat licht op Hasenberch verwaeren zell verbueren elcx van hem een pont stat-pay, tot behoif onser stadt viven in der tyt wezende, dieselve ponde zamentlike te hebben, die hem dat dan uutpanden zellen, zonder ymant des te verdraghene by hoeren eeden.

5. Oick hebben die raide out ende nywe overdragen, dat die hoemans van den schutten ordinieren zellen, dat alle nacht een half hoemanscip van den schutten wake mitten gilden ende raiden, ende dit zel dueren tot goetduncken des raitds out ende nywe.

6. Voert hebben die raide out ende nywe overdraghen, dat men den buerluden buten poerten bevelen zal, dat zy van dezer tyt voer(t) twee manne ter wake stellen zellen.

7. Voert is overdraghen by den raide out ende nywe, dat men ordinieren zal opter stat cost, dat alle nacht vier manne buten langhes die singel ommegaen zellen.

8. Voert hebben die raide out ende nywe overdraghen, dat men voer elke poerte stellen zal twee manne uut den raide out ende nywe, alle daghe, daer die portiers die poerte by op- ende toesluten; ende die zellen dien dach voer die poerte bliven mitten portieren. Ende men zel voer elke poerte weder zetten twee poertiers na der ouder ghewoenten.

9. Item oft gheviele, dat God verhueden moit, dat enich oploep ofte gheruchte gheviele binnen of buten onser stadt, zoe zellen alle dieghene, die van den raide out ofte nywe zyn, terstont in hoeren harnasch komen ende bliven by onsen oversten out ende nywe, omme misvall te schutten opter Plaetzen.

10. Voert hebben die raide out ende nywe overdragen eendrachtlike, dat men enen ygeliken waerschuwen zel mitter clocken, dat niemant, hy zy wie hy zy, op enige heren, forsten of anders ymant groet ofte cleyne, hy zy oick wie hy

, enighe ontamelike woerde ofte spraike en voere of en han-re in eniger wys. Ende waertt zake dat ymant hyrinne in r waerheyt broikachtich ghevonden worde, dat zal die rait n den broikighen corrigieren tot hoers zelfs goetduncken, alzoe dattet anderen exempel gheven zel. Ende dit is ter ocken uutgheluijt.

R. D. B. dd. 1469, des Dinxdages na Galli, fol. 16.

1477, Februari 17. (*De gilden ontvangen van stadswege turf voor de waak.*)

Die raide out ende nywe hebben belieft, dat men den ilden weder torf leveren zal van der stat wegen in der ake, na der ouder ghewoenten.

R. D. B. dd. 1477, des Manendages na Esto Michi, fol. 33.

77. 1477, October 29. (*De gilden mogen wakers slechts aannemen met goedkeuring der oversten.*)

Die raide out ende nywe hebben die wake weder aenge-men, die voertyts by den raide out ende nywe gemaict is weest, alse in den jaere LXIX lestleden des Dinxdages Galli. Behoudeliken dat die gilden hoerre wakers winnen de aennemen zullen by den oversten in der tyt ende anders et. Ende diezelve wakers zellen ter wake komen in hoeren arnasch mit zulker weeren, als die ordinancie innehout. Ende t zel dueren tot goetduncken van den raide out ende nywe.

R. D. B. dd. 1477, des Woensdages na Symonis et Jude, fol. 57 verso.

78. 1478, Januari 23. (*Wederinstelling van* 11 *waken.*)

Die raide out ende nywe hebben belieft ende geconsentiert e wake te houden mitten elf waken hyrna bescreven, als t van outs gewoenliken is geweest. Ende die koerencopers llen enen borger hebben, dien zy aenbrengen zellen binnen s weken naistkomende. Dit zyn die wake, de men houden ll; int yerste:

Wantsnyders, snyders,
Backers, moelenairs, linnenwevers,
Brouwers, viscopers,
Louwers, wollenwevers,
Marslude, botterlude,
Cordewaniers, out ende nywe,

Corencopers,
Oudewantsnyders, steenbickers,
Grauwerkers, ryemsnyders,
Bylhouwers,
Smede, zadelaers.

R. D. B. dd. 1478, des Vrydages na Agnetis, fol. 72.

79. 1482, Januari 2. (*Aantreden op de Plaats bij klokluiding.*)

Alsoe nu by den rade out ende nywe ene nywe wake gestelt ende gheordinert is, soe sel men die derde clocke, die men te negen uren pleecht te luden, nu voertaen tot acht uren des avonts luden ene goede pause; daerom gebiet die rait allen denghenen, tsy van den rade ofte van den ghildebroederen, die dan waken sullen, dat zy opter Plaetsen in hoeren harnasch ende mit hoeren weren wesen, als men die clocke laet, om een ygelyck te gaen ende te doen na der ordinancien voirseyt; die rade elck byt verboeren van enen ponde ende die ghildebruedere elck by enen koer van enen halven ponde, die men oick nymant verdragen en sell.

B.spr.b. dd. 1482, des Woensdages na Jaers-dach, fol. 29 verso.

80. 1483, April 25. (*Tijdelijke verzwaring van de waak.*)

Overdroegen scepenen, raide ende oudermans, dat men den rait out ende nywe in vieren deylen sall, ende elck vierendell alsoe geordinert sell enen nacht waken; ende uut elke wake van den gilden zel men ordineren X man, die oick mede waken sellen. Ende elken nacht sellen twee homanscip scutten mede waken. Ende die van den raide niet en waecten, sellen verboeren elcx I ℔, ende die gildebrueders elcx V scillingen; ende dese koeren sel men terstont panden ende verdrincken ende dit sell dueren VIII dage lang naistkomende.

R. D. B. dd. 1483, des Vrydages op sunte Marcus-dach, fol. 77.

81. 1483, Mei 17. (*Wie de boete op het verzuimen van de waak niet kan betalen, gaat eene nacht op het Vleeschhuis.*)

Overdroegen scepenen, raide ende oudermans, dat die gildebroeders, die niet ryck genoich en syn, horen koeren te betalen, als zy niet en waken, enen nacht opten Vleyschuys liggen sell, ende die stat sell die koeren betalen.

R. D. B. dd. 1483, op Pynxter-avont, fol. 79.

82. 1483, Juni 19. (*Verplichte wapening.*)

Voert laten die raide out ende nywe weten ende gebieden
en onsen borgeren ende ondersaten, die boven XX ende
neden LX jaeren out zyn, dat een ygelyck van hem, die
s van staden zyn, een pantzier of enen halven kreeft dagelyx
agen mit eenre weren, tzy zwert, langmes, kuse of byle;
enen koer van X scillingen die van den raide zyn, ende
e van den rade niet en zyn, zellen verboeren elcx vyf scilling,
e men nymant verdragen en sell. Ende die overste sullen
e raide panden, ende die oudermans horen gildebrueders ende
e broiken verteren.

B.spr.b. dd. 1483, des Donredages na Viti XIX Junij, fol. 60 verso.

83. 1483, Juli 6. (*Verplichting om dagelijks te waken.*)

Overdroegen die rait out ende nywe, dat elcke gilde van
n XXI gilden alle dage twe van hoeren gildebrueders schicken
len, die des dages op horen toorns liggen ende een becken
ten toorns hebben ende slaen sellen, als zy onrait van den
anden vernemen, ende alsdan sell een ygelyck ter muren
pen, alleens of men die banclocke sloege; ende sy sellen
ergens te vyff uren opgaen ende daerop bliven, then die clock
t geslagen sall hebben in den avont.

R. D. B. dd. 1483, des Sonnendages na Petri et Pauli, fol. 80.

84. 1483, October 22. (*Oudermannen voor de waak.*)

Overdragen by den raide, dat men die boden van allen
den ontbieden sel om hoer cedulen te brengen ende daeruut
out rait ende nye oudermans te kiesen van elken gilde,
n daermede uten gilden der stat toernen doen besetten in
r waeck.

D. B. dd. 1483, des Woensdages na XI^m^ Meechden-dach XXII Octobris, fol. 7 verso.

85. 1483, October 27. (*Turf voor de wakers.*)

Overdroegen die rait out ende nyewe, dat die oudermans
n allen ghilden bestellen sellen ende bescicken des avonts
x op zynre gilden toern L tael torfs ende II kersen, om die
aeck te bet moegen bewaeren; ende dat die cameraer be-
rgen sel meer torfs des nachts voer die porten totten ruteren,
n daermede te bescutten zekere gewelden, die zy bedriven
n brekinge van den husen ende anders.

R. D. B. dd. 1483, des Manendages na Crispini, fol. 9 verso.

86. 1483, October 27. (*Oudermannen aangewezen om te zorgen voor de waak.*)

Die raet out ende nyewe hebben geset ende geordineert oudermans in elke gilde, die hoer gilden regeeren sellen ende hoer toern besetten, als dat gewoenlyck is; ende zy genoemt als hierna volget. [1])

R. D. B. dd. 1483, des Manendages na Crispini, fol. 9 verso.

87. 1484, November 27. (*Verlichting van de waak.*)

1. Voert laet die raet weten, dat alsoe alle onse borgeren ende ondersaten gewaect hebben den achten nacht, om meerder verlichtenisse voertaen een yegelyck van onsen borgeren ende ondersaten waken zel den sestienden nacht, te wetene dat die helft van dien wecken, die voer elke poerte geweest hebben, zellen waken opten sestienden nacht opter Plaetsen mitten raden daertoe gescict. Des zel elck borger ende ondersaet ter weeck geven een oert van enen stuver, ende die penningen sel men bezigen om daermede betaelt te worden ses peerden, die alle nacht omryden zellen, ende buten-ommegangers, die meer gehuert zyn dan geweest hebben. Ende om dit oert van enen stuver wekeliken te geven zellen oick gehouden wesen alle weduwen, die des vermoegen.

2. Voert zel elck man borger ende ondersaet selve mitten live comen mit zynen vollen hernas ende brengen zyn yserhoet mee ende die scutters mit hoeren bogen; ende en zellen mit ghenen anderen in hoeren steden geset moegen betalen, ten waere dat enige ampten off diensten van onser stadt hadden off over hoer jaeren waeren off die buten onser stadt waeren, diewelke mit enen werechtigen man mit zynen hernas komende, in hoer stede geset, zellen moegen betalen.

3. Ende dese wake zel ingaen nu tavont naistkomende; ende men zel den wecken die wete doen, dat zy die helft van der wecken tavont brengen opter Plaetsen voerseyt. Ende die dit versaet, dien sel men ofnemen een ℔, des men nyemant verdragen en zell.

B.spr.b. dd. 1484, des Saterdages na Katherine, fol. 83.

---

1) De hierna volgende namen komen voor het grootste deel niet overeen met die der op voorgaande Lichtmis gekozenen.

88. 1498, April 26. (*Ordonnantie op de waak.*)

Dese nabescreven nywe ordinantie opter waeck is gemaict
out raet ende nywe:
. In den yersten ist overcomen, dat onse borgere voert-
niet meer voer den porten sitten en zellen.
. Item onse borgere en zellen oick des nachs niet meer
ken; dan die gilden zellen waken opter stat poerten, waec-
sgens ende oick in Hazenberch, in manieren nabescreven:
n den yersten zellen alle gilden, die een heel waeck
, des nachs op elck huysgen ende poert leggen elx II
hoeren gildebruеders opter gilden kost, te weten op elck
rt ende huysgen als hierna volcht:
Sunte Katriinen-poert,
Bollairts-toern,
Viscoper-toern opten hoeck,
Louwer-poert,
Plompentoern,
Botterlude-toern,
Hactentoern,
Steenbicker-toern,
Sunt Servaes-heck,
Tollestege-poert oestsyde,
Bylhouwer-toern,
Sme-toern.

(*De gilden worden daartoe verdeeld in de volgende waken:*)

Wantsnyders ende snyders	een waeck.
Backers, molenairs.	een waeck.
[1]) Linewevers, oucordewaniers	een waeck.
Louwers, viscopers	een waeck.
Brouwers, wollewevers	een waeck.
Marslude, botterlude.	een waeck.
Cordewaniers	een waeck.
Corencopers	een waeck.
Oudewantsnyers, steenbickers	een waeck.
Graeuwerckers, ryemsnyers	een waeck.
Bylhouwers	een waeck.
Smede, zadelairs	een waeck.

1) Deze „waeck" staat onder aan het lijstje, doch behoort blijkens verwijzing hier ingevoegd.

4. Item daer zellen wesen IIII paer ommegangers, die uut Hazenberch gaen zellen ende gaen tegens malcander om ende spreken den wakers aen, die opten toernen liggen. Ende dese wakers zel men nemen, nadat die nachten cort ofte lanck zyn.

5. Item die wakers zellen buten bliven, die men crupers heet.

R. D. B. dd. 1498, des Donredages na Beloken Paeschen, fol. 15.

89. 1514, Maart 8. *Opter gilden waick den oudermanne te panden.*

Overcomen ende belieft by den scepenen, raide ende oudermanne, dat die vive sellen moigen panden telker reyse der oudermans van den gilden van een ℔, indien zij van hoere gilden wegen gheen wakers en stellen off en houden na behoeren ende na voir-overdrachten.

R. D. B. dd. 1514, des Woensdages na Invocavit, fol. 68 verso.

90. 1515, Mei 4. (*De oudermannen zijn aansprakelijk, dat de gilden hunne torens bezetten.*)

Overcomen by den raide, dat die gilden hoir wakers opten toernen houden sellen; ende ofter gebreck in viele, dat men dairvoer die oudermanne van datselver gilde, dair tgebreck in waere, soude moegen panden.

R. D. B. dd. 1515, des Vrydages na Mey-dach, altera Crucis, fol. 87 verso.

91. 1519, October 7. (*De verplichting tot waken aan de gilden ingescherpt.*)

Overcomen by raide out ende nye, dat elck gilde zijn waker off wakers om der stadt bij nacht houden sell na ouder gewoenten. Ende ofter yemant wair, die zyn waker off wakers nyet en sette, soe sel men die oudermans in elker tyt wesende dairvoer panden, alsoe dat voertijts genoich overdragen is geweest.

R. D. B. dd. 1519, des Vrydages na sunte Franciscus-dach, fol. 18.

c. Gildeslagen.

92. (Circa 1383?) [1]). *(Indeeling van den singel in slagen.)*

Dit is de brede van der stat singel.

1. In den eersten in der backer slach tot haren Jan Vrenckens

1) Dit stuk is ingeschreven in het Liber Hirsutus Minor tusschen andere dd. 1382 en 1384.

nde toe neffen Roelof Pijls lande mitter singelmuer
de mitten halven sloot ghemeten, zo zel de singel daer
eet wezen XXXVII voete, alse Roelofs voerseyt statbrieve
houden.

2. Item tenden Roelof Pijls lant, daer haer Jan Vrenckens
nt beghint, daer zellen der moelnaers ende der linne-
evers slaghen breet wezen dre roeden ende vier voeten
de opt eynde vierdehalve roede.

3. Item der vleyschouwer slach vierdehalve roede.

4. Item dat eerste van der visscher slach vierdehalve roede
de opt lesteynde vijf roeden. Ende Peter Foeyte is in der
nghe mit sinen cameren een halve roede te na ende oec
der brede te na; ende daer zel hi der stat voer gheven
erlix dre loot sulvers, duerende totten naesten brande toe.
zulken manieren: zo wanneer dat Peter voerseyt ofte zijn
comelingen dit voerseyde zulver nyet langer gheven en
illen ende zys verdraghen willen zijn ende rumen der stat
er erve van also veel alse hi der stat te na is, ofte dattet
stat gheruymt wil hebben, zo zellen zyt rumen ende
zijn zi verdraghen te gheven dier dre loet sulvers sjaers
erscreven.

5. Item dat eerste van der louwer slach neffen Ghisebert
rawaerts hofstede twe roeden behalven de singelmuer, alse
hisebrecht Grawaerts statbrief inhout.

6. Item der wollewever slach dre roeden breet.

7. Item der merslude ende der botterlude slaghen van den
edde voert totten Wittenvrouwen-poerte toe, zellen wezen
so breet alse der cordewanier slach mitten rideweghe, de
der merslude ende in der botterlude slach leyt.

8. Item der cordewanier slach VI roeden breet ende mid-
en VIJ roden breet.

9. Item der corencoper slach VIJ roede ende midden VJ
ede ende opt eynde V roeden ende twe voeten.

10. Item der oudewantsnider slach VJ roeden breet.

11. Item der metsellaer slach vijf roeden ende een quartier
nde opt eynde vier roeden ende vijf voeten.

12. Item der bontwerker slach in de middel IIII roeden
nde twe voeten ende opt eynde IIII roeden ende I quartier.

13. Item der riemsnider slach IIJ roeden breet ende
idden IIIJ roeden breet.

14. Item der bijlhouwer slach neffen Willam Noddaerts twe

roeden drie voeten min ende buten der poorten VIII roeden[1] totten drayboom toe.

15. Item van denzelven drayboom voert der bijlhouwers smede, zadelaers, wantsniders ende sniders slaghen dre roeden ende dre voeten breet tot sinte Katrinen-poorte toe.

Liber Hirsutus Minor fol. 40. tRoede Boeck, fol. 89, 90.

93. 1480, Januari 11. (*De torens der snijders en korenkoopers krijgen hard dak.*)

Scepenen, raide ende oudermans hebben overdragen, dat men der snyder toorne ende der corencopers toorn, van den dake van stroe gemaict ontdecken zel binnen XIIII dagen naistkomende, ende men zel zy wederom decken mit harden dake; ende die stadt zel tot elken toern te bate geven XX ß.

R. D. B. dd. 1480, des Dinxdages na XIII-dach, fol. 135 verso.

94. 1482, Januari 2. (*Bijten hakken in den singel.*)

Die raet laet weten ende gebiet allen ghilden ende ghilde broederen, dat zy terstont hoire slagen in den borchwall byten twee roeden wyt ende dat yss ophalen ter stadt muren weert an, by enen koer van V ponden, des men nymant verdragen en sell.

B.spr.b. dd. 1482, des Woensdages na Jaers-dach, fol. 29.

95. 1483, Juni 4. (*Schoonmaken der torens.*)

Die rait laet weten ende gebiet allen onsen oudermans van onsen raide out ende nywe, dat elck syn torne ende cupen van synen gilden binnen schoenmaken ende die vulnisse ende onrenlycheit uuten tornen vegen van stonden an ende dattet tusschen dit ende ses uren gedaen is, alsoe dat men van den tornen weer doen sall moigen, oft van noide is. Ende ofter enige tornen of cupen waeren, daervan men ghene weer doen en mach, dat zy die tornen ende cupen oick terstont binnen maken mit plancken off hoerden alst best dienen sall, opdat men daervan weer doen sall moigen, wanttet van noide gedaen is, by correxy des raits.

B.spr.b. dd. 1483, des Woensdages IIIIen dach in Junio, fol. 59.

96. 1483, October 10. (*Oproeping der timmerlieden en metselaars tot versterking der wallen.*)

Voert soe gebiet die raet allen timmerluden ende houtsagers

---

1) In H.S. is „VIII roeden" herhaald.

ende metselaers, dat zy komen ter eenre uren voirseyt voer Wittevrouwen-poerte mit hoeren reetscapen ende wercktouwe tot hoeren ambocht dienende, om te doene dat hem onser stat timmeyster bevelen sel, by tverboeren van vyftich ponden, dat men van stonden an uutpanden sel, sonder ymant des te verdragen.

B.spr.b. dd. 1483, des Vrijdages op sinte Victoers-dach, fol. 65.

97. 1511, Juli 10. *(Schoonmaken der torens.)*

Overcomen ende bevolen bij den raide out ende nye, dat die oudermans van allen gilden hoir toernen doen scoenmaken, trappen ende anders reformeeren sellen, soedat men ofts noet sij weer dairuut doen mach, sonder vertreck.

R. D. B. dd. 1511, des Donredages na Translatio Mertini, den X^en^ dach in Julio, fol. 174 verso.

98. 1511, December 29. *(Bijten hakken in de slagen van den singel.)*

Die rait laet weten ende gebiet allen onsen borgeren ende ondersaten, dat een yegelick kome nu te namiddage te twee uren, elck in zyn gilde ende slach opten borchwal, ende dat aldair elck gilde zijn slach bijte, ende dat ijss en stucken slaen, als dat tot bewaernisse onser stadt best dienen sell, byt verboeren elcx van een ℔, dat die oudermans in elck gilde hoeren gildbruеders sellen moegen uutpanden.

B.spr.b. dd. 1512, des Manendages na den heyligen Kors-dach, fol. 131 verso.

99. 1513, Februari 9. *(Schoonmaken der torens.)*

Den viven is bevolen een toesien thebben, dat der gilden toernen gereynicht ende gemaict worden, dat men weer dairuut doen mach, als die rait out ende nye anderdages overcomen is, ende die oudermanne selver aengenomen hebben gehadt te doen.

R. D. B. dd. 1513, opten Asschel-Woensdach, fol. 39.

100. 1527, September 11. *(Schoonmaken der torens.)*

Sleten scepene, raide ende oudermanne, dat die gilden hoir toernen scoen ende ledich maken sellen, soedat men se besigen mach; ende dat men se openen sel alst van noede is; ende dat der gilden oudermanne ende hoer boden sluetelen dairaff hebben sellen tusschen dit ende en Saterdage naest-

komende, bijt verboeren van X ℔, die men den oudermanne afhalen sel, soe dicke alst geboert.

R. D. B. dd. 1527, des Woensdages na Nativitatis Marie, fol. 130 verso.

d. Verhouding der gilden tot de schutten [1]).

101. 1417, Augustus 18. *Van den ofgesetten scutten.*

Aldus brochten Jan van Lichtenberch, Jacop Egbertssoen ende Pilgrim de Wael den scepen, raede ende oudermanne aen, so sy daertoe geset waren, doe men die schutte een deel ofzettede int jaer ons Heren XIIII[c] ende achte, dat dan overdragen wart opten schutten, die ofgeset worden:

1. Enich schut, die schut geweest hadde voer der tyt dat men voer Rinenstein lach, dat die schut alle siin leven waeck-vry zitten sall binnen der stat van Vtrecht in sinen ghilde.

2. Ende die schutte, die in den besete voer Rynenstein of daernae schut worden ende ofgeset worden [2]), die zellen viif jaer van diere tyt elc [3]) vry zitten in der stat in zinen ghilde van horen waken; ende daerentendens sellen sy elc weder in horen ghilde waeken ende dienst doen, gelijken anderen horen ghildebruederen.

3. Mer buten onser stat en zellen engheen scutte voirseyt, die offgeset siin, oude of jonge, enichs diensts verdragen wesen in reysen ofte in legeren.

Dit geschiede int jaer ons Heren XIIII[c] ende XVII des Woensdages nae Onser Vrouwen-dage Assumpcio.

R. D. B. dd. 1417. fol. 64 verso.

102. 1444, Januari 23. (*Ordonnantie op de schutten.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye, dat men alle die oude scutte ofsetten sell; ende hebben se samentlic ofgeset voer nutscap der stat ende om des wille dat sij een wijl tijts tegens raedts overdrachte ende boven den getale onredelic ingenomen sijn. Ende die overste oudt ende nie, mitter scutter hoeftmans oudt ende nye ende den vieren van den rade daertoe geset, sellen weder scutte ontfangen ten getale van

---

1) De hierna volgende stukken zijn opgenomen, ofschoon zij de gilden slechts hier en daar zijdelings raken, als aanvulling van de stukken over den tocht van de gilden.

2) In H.S. is „ende ofgeset worden" bovengeschreven.

3) In H.S. is „elc" bovengeschreven.

, als van oudts geweest heeft ende niet meer, die der nutte sijn, mit vorwerden, dat diegene die binnen vijf laetste voerleden uutten gilden genomen sijn buten ent hoerre oudermanne, diewelcke oudermanne bi horen den rade dat bibrengen sellen, teser tijt int voerseyde ll van IIII^{c} niet wesen en sellen. Ende waert dat men ent te huus liete, die als een scut der stat in den laetsten oge off daervoer gedient hadde, die en soude sijn leven k in sinen gilde niet waken noch enigen anderen dienst binnen der stat, ende daer soude hi vri off wesen ende ers niet. Voert sellen die scutte houden dese ordinancie escreven:

1. In den yersten sel men een boeck maken ende daerinne riven alle der scutte zekere renten ende allen zekeren on-, den die scutte daeroff sculdich sijn te doen. Ende daer en die hoemans in der tyt voertmeer hoer rekeninge op doen.

2. Item in denselven boecke sel men alle die scutte be-ven mit name ende toename, die men nu annemen sell. e als die homans hoer rekeninge doen, so sel men terstont tegenwoerdicheit der gemeenre scutte in denselven boecke ven die scutte, die van dien jaer ingenomen sijn ende r die hoemans hoer rekeninge off gedaen hebben.

3. Item en sellen geen hoemans enige scutte meer annemen na overdrachten des raedts oudt ende nye, bi enen kuer n X ℔ ter scutte behoef van sijns selfs goede, so dicke st ijement dede.

4. Item sellen alle die oude hoemans van voerledenen ren, die noch niet gerekent en hebben, mit horen doelmeis-rs hoer rekeninge doen tusschen dit ende den heiligen dagen n Paschen naestcomende, elc bi enen kuer van X ℔ van ns selfs goede, ende daertoe die homans ende doelmeisters ne hoemans noch doelmeisters meer te mogen werden. nde die hoemans, die nu sijn of namaels comen, sellen altijt er rekeninge doen voer sunte Victoers-dage na horen of-anck [1]), bi den kueren ende bruecken voerscreven; ende en sellen gene restande rekenen, die lude en sijn mitten tersten recht verwonnen.

5. Item en sell niement scutt wesen ofte scutcovel dragen,

1) In H.S. is „na horen ofghanck" bovengeschreven.

dan die dachlicx binnen Vtrecht woent, gesondert die gulde sporen spannen off hoer kijnder.

6. Item so en sell nyement hoeman van den scutten moge wesen, ten si dat hi stedelicx mit sijnre hoechster weren binnen der stat woent, in alre manieren als die raedt oudt en nye optengenen, die in den rade sitten sellen, overdragen

7. Item en sel men genen heren, joncheren of yeme anders, den eens een scuttcovel gegeven is, tot geenre tijt me covel geven dan alleen onsen gnedigen here van Vtrecht.

8. Voert so en sel men geen wassende boem off hout uti doelen houwen, dan alleen rise van den wilgen die knoeth sijn, bi enen kuer van X ℔ ter scutte behoeff, so dicke a yement dede.

R. D. B. dd. 1444, des Donredages na Agnetis, fol. 83 verso.

103. 1445, Maart 30. (*Lichting van schutten.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye, dat die homans v den schutten tot XXII scutten annemen sellen mogen in des tegenwoerdigen jaer ende niet uut den gilden, so verre m se crigen kan ten getale voerscreven. Mer so wes sij n krigen en konnen, die sel men uut den gilden mogen nem bi den oversten oudt ende nye, daert den gilden min hinderlic is.

R. D. B. dd. 1445, des Dijnxdages na Paschen, fol. 138.

104. 1447, April 21. (*Lichting van schutten.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye, dat die tegenwoerdig homans van den scutten wael innemen mogen X nie scutte binnen desen jaer, mer sonder quetsinge van enigen gilde.

R. D. B. dd. 1447, des Vridages na Beloken Paschen, fol. 48 verso.

105. 1460, Februari 21. (*Afdanking der schutten.*)

Die rade out ende nye hebben eendrachtelic offgeset all die schutte, ende sy sellen gaen elcs in hoeren gilde, dair s in hoeren, ende die homans nu ter tijt mitten gescicten ute rade out ende nye dairtoe geset sellen weder annemen ute gilden in elcker homanscap XXV man, meer noch min, maec te samen III^{c} scutten; ende die homans van den scutten e sellen after deser tijt voirt in genen homanscappen scutte annemen boven tgetaell van XXV scutten, dan bij den rad out ende nye. Ende ofter enige scutten storven uut enige

anscappen of dairuut gingen, dair sellen die homans ont ander weder voir annemen, sodat altoes elke homan- hebben sell XXV man, meer noch min, diewelke die so nomen werden en sellen hem des niet weygeren ende tans tvolle gelt gelt *(sic)*. Item ofter mit deser ofsettinge der ten oude ofte onmachtige goede manne, die altoes tbeste en hadden, offgeset waeren, die sellen scutten bliven boven getale van IIIc scutten; te weten die van hem boven LX n out syn, die sellen buten verbande staen, ende die eden LXen ende te zwaer lichame sijn, sellen pieken dragen.

R. D. B. dd. 1460, op sunte Peters-avont ad Cathedram, fol. 6 verso.

e. VERPLICHTINGEN DER GILDEN IN GEVAL VAN BRAND.

106. 1444, Juli 19. *(Voorzorgen te nemen voor het geval van brand.)*

) Voert laet die raet weten enen ygelicken, dat sy binnen voerseyde tijt van achte dagen alle rescap rede hebben, totten brande geordiniert is, te weten, elc die in daken e woent ene leder vier voet langer dan die oysen [2]) van n huse, elc vierendeel enen groten branthaeck mit tween cken, drie grote brantlederen ende drie corte brantlederen haken ende elc gilde III leren eymeren ende drie oesvate; nt men tenden der voerseyde tijt alle die voerseyde reescapp uwen sell ende bekueren diegene, die sij niet gemaect en bben, van enen kuer van XXV ℔, gelyc die raedt oudt le nie overdragen is.

Rspr.b. dd. 1444, des Sonnendages na Divisionis Apostolorum, fol. 140 verso.

) In H.S. is deze geheele bepaling doorgehaald.
In H.S. is hier „boven" nog afzonderlijk doorgehaald.

VIII. POLITIEKE RECHTEN DER GILDEN.

a. Raadskeuze.

107. (14e eeuw.) [1]). (*Raadsleden zijn niet binnen het j herkiesbaar.*)

Dit is de ghemene stat te rade gheworden, dat men nye kyesen en sel weder opt huys te comen binnen jaers na daghe, dat hi van den huys gaet, is hi.. scepene,.. ra ouderman van ghilden.

Liber Albus, fol. 4. tRoede Boeck, fol. 1 verso.

108. (15e eeuw.) [1]). (*Loting voor de verkiezing van overste oudermannen.*)

Item van dat sy [2]) op Onser Vrouwen-avont te Licht op hoeren cost den ghilden dat cley leveren ende die termi in budelkijns, dair sy mede loten ende die lote maken, die oudermans mede loten om die overstoudermans med kiesen, onder hem beyden te samen IX ℔ XV st. [3])

Register van ampten, fol. 7.

109. 1304, Mei 8.

Dit is der ghilden brief van Vtrecht ende heet die oude ghildenbrief.

In nomine Domini, in Goeds namen, amen.

Wi ghemene oudermanne van den ghemenen ghilden

1) Daar dit stuk van onzekeren datum is, plaatsen wij het voor de gedateerde, einde misstand te voorkomen.

2) Nl. de „oversten knapen, die der stat duerwaerders syn".

3) Het hier medegedeelde stuk is een artikel uit de ordonnantie op de stadsdeur ders, geldende in het laatst der 15e eeuw, voorkomende in Archief, Afd. I. N°. 21 Sedert wanneer deze regeling gold, is niet bekend.

r stat van Vtrecht maken cont al denghenen, die dezen brief
llen zien of horen lezen, dat wi om meen oerbaer der stat
de des lants van Vtrecht bi ghemenen rade hebben
maect, dat:

1. Die scepene van Vtrecht, die nu scepene zijn, alse haer
mbrecht de Vreze, ridder, haer Vrederic Zoudenbalch,
er Herman Toytelaert, haer Ghisebrecht Pellencussen, haer
rman van den Velde, haer Alaerd Ere ende haer Herman
awaert, scepene zellen bliven tot horen live, of si willen.

2. Ente raet, die wi oudermanne vorghenoemt op onsen
t zetten in der stat raet om meen oerbaer der stat, die
llen voert scepène kiezen van jaer te jaer op horen eet,
n zi buten ghilden, zijn zi binnen.

3. Ente scepene zullen zitten tot hore banc, alse si sculdich
n te doen; ente twalef scepene en zellen nyet in der stat
le comen, ten zi dat men se daertoe roept.

4. Ente raedsmanne zellen wezen vier ende twintich; ente
pene zellen kiesen enen ouderman van der stat uten rade,
te raet zel kiesen enen ouderman uten scepene; ente ouder-
n van den scepene zel zitten bi den raet dat jaer uut.

5. Noch gheman zel raetsmanne wesen, die heren cleder
ghet van binnen of van buten.

6. Ende waert dat enich van onsen borgheren worde beclaecht
n hoechsten rechte aen zijn hals of aen sijn erve, tusschen
ede ende Bodegraven, daer zoude die stat zenden enen
pene ende enen raetsman ende enen voerspraec opter stat
st te helpen zijn recht.

7. Ende en zel gheen man, die onse borgher is, enen anderen
rgher beclaghen buten der stat om enigherhande dinghe;
de zo wie dat dede, die hadde de stat een jaer verboert,
er men bedraghen mochte mit twe wittaftighen mannen.

8. Ende worde enich onser borgher ghevanghen of zijn
oet ghenomen, daer soude die raet van der stat hoer boden
nden ende helpen tot sinen rechte opter stat coste, alse zi
st mochten.

9. Noch men zel gheen grote scout opter stat maken, ten
bi rade der meenre oudermanne van den ghilden; noch ten
l gheen borgher varen tot enigher zameninghe buten der
t, ten zi bi den ghemenen rade van der stat. Ende zo wie
t dade die zoude een jaer die stat rumen, daer men be-
aghen mochte mit tween wittaftighen mannen.

10. Noch en moet ghene onse borgher meer knapen clede dan hi daghelix binnen zijn huys op sinen cost heeft. End so wie dat verbrake, also menighen man alse hi buten z huys cleet, also menighe vijf pont zel hi der stat gheven.

11. Waer oec enich man, die men kore in der stat rad ende dat wederzeyde, die waers eerstewarven om vijf po ende anderwarven op vijf pont, ende derdewarven op pont. Ende die des meer dede, dien zoude men verzwe nummermeer in der stat rade te comen, des hi also ghe van sinen live is, dat hyt voeren mach.

12. Ende waer enich man, die men scepen kore, die h des weerde, die waers opten zelven koer, die hiervoer opt raet ghesproken is.

13. Noch en zel gheen scepene noch raet wezen vad mitten kijnde, noch broeder mitten broeder.

14. Ende zo wie den anderen beclaghede voer tgherech van scade of van scoude, die onse borghere zijn, die mogh malc van den anderen comen sonder begrijp.

15. Ende wanneer enich vonnes opter stat huys coemt, wie daertoe sprake zonder ouderman, die zoude uten ra gaen, ont dat vonnes gheeynt ware.

16. Noch en zel gheen mensch, waer hi man of wijf, mi vermanen van dode noch van beganghenisse anders dan d rechte erfname, hine waers, op vijf scillinghe.

17. Die mene coep van alle onsen borgheren die zel wezen alse hi haertoe comen is.

18. Noch men zel in ghenen ghilden zware koeren maken, ten ware bi rade der meenre oudermanne van den ghilden.

19. Ende zo wie hem gheneren wil aen enighen ambochten dat ghilde heeft, diet nyet aengheerft en is, die zellent winnen ist mansname ist vrouwenname.

20. Ende wi scepene ente mene raet van der stat van Vtrech loven dat mit goeden trouwen ende bi onsen ede ende b onsen vryen wille, sonder alrehande archeyt, dat wi de backer ghilde enten menen ghilden van onser stat, alle des vorghenoemde punten houden zellen ende helpen starcken die wi hem bescreven ende beseghelt hebben.

21. Ende alle die wilkoer, die der backer ghilde ente mene ghilden van onser stat vorghenoemt oplegghen om ghemee oerbaar bi ghemenen rade der oudermanne in horen ghilden dat wi die stedighen ende starcken zullen.

Ende opdat deze vorghenoemde vorwaerden ghoet ende
ast ende eweliken bliven zellen, zo hebbe wi desen brief
it onser stat zeghel beseghelt. Ende wi Lambrecht de Vreze,
dder, Vrederic Zoudenbalch, Herman Toutelaert, Ghisebrecht
ellencussen, Herman van den Velde, Alaerd Ere ende Herman
rawaert, scepene van Vtrecht vorghenoemde, opdat alle
se punten, die hier te voeren bescreven staen, vaste ende
arcke eweliken bliven, zo hebben wi aen desen brief onse
ghelle bizonderlinghen ghehanghen.

Dese brief wart ghegheven in den jaer ons Heren alse men
crijft dusent drehondert ende viere, des anderen daghes na
s Heren Hemelvaert.

Der stat copiboec B, fol. 94 verso.

110. 1305, November 14. (*Privilege van bisschop Guy.*)

Wi Guy, bi der ghenaden Goeds biscop tot Vtrecht, maken
nt ende kenlic alle denghenen, die desen brief sien sullen
f hoeren lesen, dat wi omme goeden wille, dien wi hebben
t onser stat van Vtrecht, die in paise ende in vreden te
tten, ende omme den dienst, die si ons ghedaen hebben
de noch, of God wille, trouwelike doen sullen, hebben wi
egheven ende gheven dese sticken, die hierna ghescreven
nen ewelike te duren:

1. Int eerste, dat wi onser stat van Vtrecht houden sullen
sulke brieve, alse si hebben van keyser of van Roemscen
ninghen, ende ten voersten dien brief, dien si hebben van
nsen oem den coninc Willaem, ende betoeghen moghen,
nder eenich wedersegghen.

. . . . . .

2. Vort sal de raet van der stat van Vtrecht scepen kiesen
n jare te jare, daer si ghebreken, alse der stat orbaer is,
nde wi sullen se eeden of deghene dien wyt bevelen.

. . . . . .

3. Vort dat elc coepman varen ende keeren mach tot der
at van Vtrecht vrilike met sinen ghoede, behouden syns
oeds, oec wat orloghe in der stat of in den lande ghevallen
ochte, des dat orloghe ons niet toe en behoerde, alse tie-
hens onser stat van Vtrecht, behouden ons rechts. Ende soe
ie dien coepman vinghe of roevede, dat wi dien coepman
ine weder sullen doen gheven van desgheens ghoede, die
at ghedaen hadde. Ende nochtan sullen wi die mesdaet
oen beteren alse recht wyst.

4. Vort dese voerscreven pointen ende alle ghoede pointen der ghilden recht ende hore brieve, die si ghemaket hebben ende bi ons noch maken sullen, ende al dat der ghemeenre stat orbaer is ende eere, dat selle wi voertsetten ende vorderen met ghoeden trouwen sonder alrehande archeyt.

Ende ommedat wi willen, alle dese pointen, die voerscreven sien, ewelike vaste ende ghestade bliven, soe hebbe wi desen brief beseghelt met onsen seghele ende hebben ghebeden heren Janne, abt van sente Pouwels, broder Diederic van Hollant, commenduur van den Dietschen huus, ende broder Diederike van der A, commenduur van sente Katrinen tot Vtrecht, dat si in orkonde ende in kennessen hierof ghemeene met ons desen brief seghelen met horen seghelen. Ende wi Jan abt, broder Diederic ende broder Diederic, commendure voerghenoemt, om bede ons heren des biscops voerseit, hebbe wi in kennessen der wareit desen brief beseghelt met onse seghele.

Ghegheven int jaer ons Heren dusent driehondert ende vive des Sonnendaghes na sente Martyns-daghe te Vredelant.

Origineel charter op perkament met 4 zegels, Inv. N°. 79.

111 [1]). 1341, Januari 20. *(Gildenbrief.)*

Wi . . scepene, . . raed ende ghemene oudermanne van den ouden rade ende van den nywen der stat van Vtrecht maken cont ende kenlic allen luden, dat wi bi consente der meenre ghilden der stat van Vtrecht vorseyt, om ons ende om onse stat in rusten ende in payse te houden, eendrachtelike ende mit goeden berade overeenghedraghen siin, dat wi alle de pönten, also alse hierna bescreven staen, ewelike vast ende ghestade ende onverbrekelike houden zellen ende willen, ten waer dat de . . scepene, . . raed ende oudermanne van den ghilden oud ende nywe, bi rade ende consente eenre meenre morghensprake van allen ghilden, eens beters te rade worden.

1. In den eersten dat als men in den ghilden oudermanne kyesen sel, so sellen de oudermanne, dar dan tgeghenwordich siin, elc in sinen ghilde alle hoer ghildebroeder daer doen comen, bi eenre pene van enen ponde ende de nyet te laten.

2. Ende die oudermanne sellen sonder voerraed bi horen

1) Deze gildenbrief komt ook, in afschrift, voor in het Liber Albus, fol. 31, met deren titel: „*Van den oudermannen ende den raet te kyesen.* — Dit is die vorme van den oudermannen ende van den rade te kyesen, des alle ghilden brieve hebben".

ede sonder arghenlist onder de mene ghildebroeder, de volle ghildebroeder siin ende jaer ende dach tUtrecht borgher gheweest hebben ende tuintich jaer out siin of meer ende in dien ghilde gaen ende waken, elken ghildebroeder, de daer coemt, een lot maken. Ende de . . scepene, . . raed noch oudermanne en sellen nyet mede loten noch lot hebben, omdat die . . scepene, . . raed mit dien oudermanne elc in horen ghilde, de volle ghildebroedere siin, de lote mede maken sellen.

3. Ende onder de lote sellen wesen vijf zonderlinghe lote ende nyet meer. Ende de vijf manne, daer de vijf zonderlinghe lote op vallen, sellen zweren ten heylighen, dat si des nyet laten en sellen om lyeve noch om lede, noch om engheenrehande zaken, si en sellen altehand sonder arghenlist nyet uut hemselven maer uut horen anderen volle ghildebroederen, de na der stat coer in der stat rade wesen moeghen, eendrachtelike ofte drie van hem viven, of si nyet al overeen en droeghen, tue oudermanne kyesen, de si vermoeden bi horen ede, dat der stat van Vtrecht, horen ghilde enten menen ghilden van Vtrecht nutte ende oorbaerlike siin. In dien manyeren, dat die vive hem in horen coer mit nyemant beraden en sellen anders dan mit hemselven.

4. Ende alse si ghecoren hebben, so sellen si de nywe oudermanne al rechtevoert, sonder runen of raden mit hem of mit anders yemant, in der stat rade presenteren, daer te sweren ende dien raed te kyesen alse ghewoenlic is; dat is te verstaen van elker wake tue raetsmanne, ende dander tue raetsmanne darenboven sellen si nemen uut dien ghilden bi horen ede, de hem donct dat der stat nutte siin ende oorbaerlike ende dien menen ghilden.

5. Ende de vier ende tuintich raetsmanne, alse de ghecoren siin, sellen kyesen tuaelf scepene, also alse die oude ghildebrief hout [1]).

6. Waer enich man, de mit bede of mit myede, of mit runen of mit raden, selve of mit anderen persoenen, wijf of man, leec of paep, in enigherhande manyeren enighen voerraed daerin dede, om dese oudermanne, . . raed ende scepene, overste oudermanne of borghermeysters te kyesen jeghens de manyere, de vorscreven is, ende de raed van der stat dat ter waerheyt

---

1) Vgl. Gildenbrief dd. 1304 art. 2 j° 3.

vonde, de verboerde tien pont. Ende de tien pont zoude hi voer de clocke brenghen aen hemde ende aen broeke, of jaer ende dach uut der stat te wesen ende ene myle van der stat.

7. Ende so wat man, dat enich ferpel of onreckelike dinghe in dese lotinghe dede, ende de raed van der stat dat ter waerheyt vonde, die zoude ewelike uut der stat rade wesen.

8. Ende en sel gheen man ouderman wesen, hi en si volle ghildebroeder, of hi en voer dat ghilde mitter hant, of hi en hebt ghevoert, oft en si hem aengheerft van sinen ouders, diet ghevoert hebben, oft en si hem aengheboren.

9. Voert als men de overste ouderman kyesen sel, so zellen de oude overste oudermanne maken tue ende viertich lote, ende daer sellen vijf zonderlinghe lote onder wesen; ende de vijf manne, daer die vijf zonderlinghe lote op vallen, sellen kyesen tue overste oudermanne uut dien viertien hooftghilden ende nyet uut hemselven, de hem doncken bi horen ede, dat der stat enten menen ghilden nutte ende oorbaerlike siin. Ende so waer die drie gaen, sellen de tue volghen.

10. Ende voert so en sellen engheen borghermeysters, overste oudermanne of cameraer weder comen in den stoel, daer hi in is, of elc in des anders stoel eer int vierde jaer.

11. Voert so en sellen de oudermanne ghene ghildebroeder ontfaen, diet ghilde nyet voeren en willen mitter hant, ten si bi den ghemenen oudermannen.

Ende omdat wi .. scepene, raed ende ghemene oudermanne van den ouden rade ende van den nywen vorseyt alle dese vorscreven pönten vast ende ghestade houden sellen ende willen, also alse hiervoer bescreven staet, so hebbe wi bi consente ende bi rade der meenre ghilden van onser stat desen brief beseghelt mit onser stat grote seghel.

Ghegheven int jaer ons Heren dusent drehondert ende een ende viertich op sinte Angnyeten-avont.

Origineel charter op perkament, waarvan het zegel verloren is, in het archief van het Smeden-gilde (berustende in het Eloyen-gasthuis) te Utrecht.

112. 1379, Juli 16. (*Overeenkomst omtrent de raadskeuze.*)

Int jaer ons Heren MCCCLXXIX des Saterdaghes na zinte Margrieten-dach zegheden onse lieve here van Vtrecht ende die acht overste van den ouden rade ende van den nywen een zegghen openbaerliken ter clocken tot eenre meenre buersprake van zulker onruste ende vergaderinghe, alse ghe-

vielen opter Plaetsen ende op Rodenborch-brugghe, daer men op beyden siden ghewapent was des Sonnendaghes voer sinte Margrieten-dach naest verleden in den avont ende in der nacht, alse die Manendach te handen quam, also alst hem die raet out ende nywe, die stat ende die ghilden belooft hebben, also alsi op beyden siden totten voerseyden tween steden vergadert waren, om ruste ende vrede voertaan eweliken te houden in zulken manieren, alse hierna bescreven staet:

. . . . . .

1. Voert en zel men ghenen borgher de stat verbieden nochte meenedich maken nochte uter stat rade legghen nochte zijn stemme nemen in zinen ghilde nochte onborgheren nochte verwilcoren op sijn lijf, ten zi bi out raet ende nywe, boven der stat boeke ende brieve.

. . . . . .

2. Voert zel men die oudermans kiezen op Onser Vrouwen-avont te Lichtmisse na der ghewoenten, alst haertoe ghecomen is. Ende alse die oudermans gheeet sijn ende die vijf lote ghevallen zijn onder die mene oudermans, zo zellen die oudermans, die de vijf lote vallen, kiezen bi horen ede twe overste oudermans, alse van elker ziden enen. Ende dan zellen die oudermans, die den raet behoren te kiezen, kyezen XXIIII raetsmanne, alse van elker zide twaleve. Ende die XXIIII raetsmanne zellen kiezen XII scepene, alse van elker zide zesse. Ende die scepene zellen kiezen enen borghermeyster uten rade, ende die raet zellen kiezen enen borghermeyster uten scepene, also dat van elker zide een borghermeyster wesen zel; ende vielt dat die twe borghermeysters van eenre zide ghecoren worden, zo zoude dieghene, die uten scepene borghermeyster ghecoren ware, borghermeyster bliven, ende den raet-borghermeyster zout men verkiezen, zodat van elker zide een borghermeyster wesen zel. Ende dan zellen die vier overste alle hoer ambochten bezetten, van elker zide ene.

. . . . . .

Liber Albus, fol. 66.

113. 1386, Januari 6. (*Loten door een niet-burger.*)

Want Peter van Aken ghezeghet heeft tots raets antworde, dat Willam van Breden lot aenghetast soude hebben in zinen ghilde ende gheen borgher en was, des Peter nyet bewizen en conste, daeromme is hi hier ghecomen in hemde ende in

broeke ter klocken ende zel den rade bidden verghiffenisse ende gheven der stat ter beteringhe X ℔, ghelike dat Willam ghedaen zoude hebben na der stat recht, oft Peter van Aken toeghebrocht hadde.

B.spr.b. dd. 1386, opten XIIIden dach, fol. 30 verso.

114. 1386, Januari 31. (*Oproeping tot de raadskeuze.*)

1. Waer yemant, de morghen enich perlement ofte onruste makede, dat woude hem de raet zwaerliker ofnemen dan op een ander tiid.

2. Voert verbiet die raet, dat nyemant lot aen en taste, hi en hebbe eerste der stat ende zinen ghilde voldaen van zinen koeren roerende van desen jare. Ende de hierenboven lot aentaste, die verboerde de helfte meer ende die koeren zoude hi bloots hoofts brengen voer den raet.

3. Ende yemant van onsen borgheren, de nyet stadelix binnen Vtrecht en woenen, die en zellen nyet medę loten. Ende waert dat yemant hierenboven lot aentaste, die verboerde X ℔ ende die zoude hi brenghen in hemde ende in broeke ter klocken.

4. Voert waer yemant de van onsen borgheren, de ghildebroeders siin ende de in horen ghilde lot aentasten moghen, op Onser Vrouwen-avont te Lichtmisse nyet ter morghensprake en quamen ende mede loten in horen ghilde, daer zi in hoerden, die verboerde de stat een jaer lang ende ene mile van der stat te wesen, also verre hi zo starc van live waer, dat hi ter morghensprake comen mochte.

B.spr.b. dd. 1386, des Woensdaghes na zinte Pouwels-dach in den Afterwinter, fol. 33 verso.

115. 1406, September 3. (*Onbehoorlijk gedrag bij de loting.*)

Des Vridages na sinte Gelis-dach overdroegen scepen, raet ende oudermans: want Alfer van Woudeggen onderedelike dingen gedaen heeft in der lotinge, daerom sel hy opter poorten leggen ende den rade verghiffenisse bidden, ende hi en sel in tien jaren niet mede loten in zinen ghilde noch gheen stemme hebben in zinen ghilde.

R.D.B. dd. 1406, fol. 92 verso.

116. 1413, (Februari 1?) [1]. (*Kiesplicht.*)

1. Die scepen, rade ende oudermans van onser stat hebben

1) Dit raadsbesluit volgt *na* een d.d. feria secunda post Pauli Conversionem (= Janu-

by horen rade ter waerheit gevonden, dat Herman Grawert binnen onser stat was gesont van live op Onser Vrouwen-avont te Lichtemisse, ende niet mede ter morgenspraeck geweest en heeft, noch mede geloet en heeft in sinen ghilde, ende dat nit opset ende wille gelaten heeft; daerom wil de raet, dat men dat rechte mitter clocken nae inhout sboecs. [1])

2. Ende desgeliix wil die raet, dat men enen ygeliken doé, die desgeliix ofte anders in der lotinghe gebruect hebben, dat men dat rechte nae den boeke, in dien ende in allen anderen ghilde, also als ter clocken gekundicht is.

R. D. B. dd. 1413, fol. 116.

117. 1413, (c. September 15) [2]). *(Bepaling, dat iemand zijn stemrecht zal blijven genieten.)*

Die rade van onser stat out ende nywe hebben overdraghen, dat Hubert van Hollant gesondert wesen sall van sinen vader geliken Henric Sloyer, dat is te weten, dat Hubrecht siin borgerscap hebben ende behouden sel ende siin stemme in sinen ghilde hebben ende behouden sell; want den rade kenliken is, dat Hubert van Hollant *hem wel bewiist heeft* [3]), up Rodenborgerbrugge *bi der meenten* [3]) was ende gheen gemeenscap in langen tiden mit sinen vader of mit sinen bruederen gehadt en heeft.

R. D. B. dd. 1413, fol. 127 verso.

118. 1413, Juni 27. *(Ontneming van burgerschap en stemrecht.)*

Die raet out ende nywe siin overdragen, dat men ghenen borger ontborgeren off siin stemme nemen en zel in sinen ghilde off uut den rade leggen en zell, then sy bi den rade out ende nywe.

B.spr.b. dd. 1413, des sDiinsdages nae sinte Jans-dach te Middezoemer, fol. 151 verso.

---

ari 30), doch is ingeschreven vóór den op O. V. avont te Lichtemisse (= Februari 1) gekozen raad.

1) In het B.spr.b. leest men dd. 1413 up sinte Benedictus-dach in den Zoemer (fol. 154 verso): „Want Herman Grawert Onser Vrouwen-avont te Lichtemisse niet te lote en quam in sinen ghilde ende bynnen onser stat was, daerom verbyet men hem die stat jaer ende dach ende een mile van der stat te wesen".

2) Dit stuk is ingeschreven tusschen andere dd. 1413, (Sept. 4) „sManendaghes na Egidy" en 1413, (Sept. 28) „des Donredaghes up sinte Michiels-avont."

3) Het cursief gedrukte is door dezelfde hand bovengeschreven.

119. 1416, October 9. *(Loten door iemand, die burger noch gildebroeder is.)*

Want Jan Egbertssoen de smit in der smede ghilde te lote gegaen heeft ende gheen borger noch ghildebrueder en is, daerom is hy hier gecomen in hemde ende in broec ter clocken ende sel den rade verghiffenisse bidden ende der stat te beteringe geven X ℔.

B.spr.b. dd. 1416, up sinte Victoris-avont, fol. 118.

120. 1417, Januari 22. *(Buiten-burgers uitgesloten van de raadskeuze.)*

De raet van onser stat verbiet allen onsen borgeren, die bynnen onser stat nyet stedelic woe[n]achtich en sijn, dat sy op Onser Vrouwen-avont te Lichtmisse, als men onser stat rade kiesen sal, nyet mede en loten, noch lot aen en tasten in horen ghilde, daer sy inne horen. Ende yemant die hieren boven lot aentaste, die verboerde X ℔, ende die soude hy in hemde ende in broeke ter klocken brengen.

B.spr.b. dd. 1417, des Vridages nae Agnetis, fol. 130 verso.

121. 1426, Augustus 2. *(Herstelling van gebannenen.)*

Alsoe opten dach der incoempst ons heren van Vtrechts ende sint diere tyt een deel goeder manne, onse mede-raede, borgere, dienre ende andere mit gedruck uut der stat geset waren [1]), tegens onser stat rechten ende vryheiden, sommige hoer stemmen, hoer raetscap, hoer borgerscap ende hoer ambochten genomen waren, daeromme heeft de raet hem allen hoer stemmen, raetscap, borgerscap ende hoer ampten wedergegeven, in allen schiin sy die elx hadden, eer sy hem genomen worden.

B.spr.b. dd. 1426, des Vridages nae Petri ad Vincula, fol. 59.

122. 1427, Januari 31. *(Oproeping tot de raadskeuze.)*

1. Morgen sel men, oft Godt wil, den niwen raet kiesen in onser stat; daeromme verbiet de raet, dat niemant dan vechtelic off perlement en make, want die raet dat dan voel swaerliker rechten ende hem ofnemen wil dan op een ander tyt.

2. Vert verbiet de raet, dat mergen niemant lot an en teste, hy en hebbe yerste der stat ende sinen ghilde voldaen

1) Dit hing samen met het schisma. Vgl. Burman, Utr. Jaarboeken, dl. I blz. 312 vlg., 329.

an sinen koren van desen verleden jaer. Ende yemant, die ierenboven lot antastede, die verbuerde die helfte meer; nde dien koer sall hy brenggen bloets hoefts voer den raede.

3. Ende waer yemant van onsen borgeren, die ghilde-ueder waer ende in sinen ghilde lot antasten mochte, ende p Onser Vrouwen-avont te Lichtemisse niet mede ter morgen-prake en quame ende niet mede en lotede in sinen ghilde, aer hy ynne hoerde, die verboirde de stat een jaer lang nde een mile van der stat te wesen [1]) ende daertoe hondert leyerssche gulden tot behoeff onser stat *ende daertoe all ulken dienst doen, als hy onser stat ende sinen ghilde sculdich s te doen, off hy hier tegenwoirdich waer*; also verre als hy lso starck van live is, dat hy ter mergenspraeck comen mach.

4. Ende waer yemant, die niet stedelix binnen onser stat n woende, die en sall niet mede loten. Ende waer yemant, ie hierenboven lot antastede, die verboirde X ℔; ende die all hy brenggen in hemde ende in broec ter clocken, ende aerntendens een jair uter stat wesen ende een mile van der tat. Ende men sal hem gheen lot maken.

B.spr.b. dd. 1427, des Vrydages nae sinte Pouwels-dach Conyersio, fol. 75.

123. 1433, December 14. (*Uitsluiting van actief en passief kiesrecht.*)

Overdroegen die rade oude ende nywe, dat van deser tyd voirt engeen man van allen dengenen, die uutgebannen, uut-gelopen off voirvluchtich geweest syn om onser laitster lasten will, — ruerende van den opstaen, dat geweest is van bisscop Zweder van Culenborch, ende zulker lasten als ons dairom ingeleyt geweest hebben, — sy off hoir kyndere, die weder incomen sellen, in onser stad rade niet gecoren en sellen warden noch in hoiren gilde te lote gaen.

R. D. B. dd. 1433, des Manendages nae sinte Lucien-dach, fol. 108 verso.

124. 1441, April 7. (*Buiten-burgers kiezen niet mede voor den raad.*)

Voirt wair dat sake dat enige van onsen buten-borgeren van deser tijt voirt lot aentastede op Onser Vrouwen-avont te Lichtmisse, die soude alle sijn vrijheiden van synre borger-

1) In H.S. is van hier tot „stat" met eene verwijzing later bijgeschreven en het cursief gedrukte door dezelfde hand bijgevoegd.

scap verliesen ende nyet voirtaen verantwoirt wesen van de stat van Vtrecht als voirscreven staet [1]), behoudeliken der over drachten van den molenairs in hore volcomenre machten te bliven, also die rade out ende nywe in den jair XIIII^c ende XXXV op sinte Pouwels-avont Conversio dat overdragen hebben [2]).

B.spr.b. dd. 1441, des Vrijdages na Judica, fol. 46 verso.

125. 1443, Januari 23. (*Straf tegen omkooping bij de stemming.*)

Overdroegen die rade out ende nye voir nutscap onser stadt wair yemant van deser tyt voirt, die in enigen gelagen ofte vergaderingen mit sinen gildebrueders ofte yemant anders vordell van den gelage op hemselven off op anderen settede om yemant in den rade gecoren te werden ofte yemant dair mede te weren, gave ofte name, die soude verboeren X steens; ende die soude hy brengen bloets hoefts voir den rade ende dairtoe twee jair uten rade wesen. Ende dese kueren sellen aenbrengen ende uutgaen die koermeystere in der tyd ende dair sellen sy van hebben den zesten penning, in allen schijn als sy van den vechtkoeren hebben; behoudelicken nochtant die oude overdrachte, ruerende van den voirrade, in hoerre machten te bliven.

R. D. B. dd. 1443, des Woensdages na sunte Agnieten-dach, fol. 44.

126. 1450, April 14. (*Gildenbrief.*)

Dit is die ordinantie, overdragen bij den rade out ende nye ende gemeenre morgensprake van allen gilden, hoe men in toecomende tijden den raet kiesen sel mitter boen.

(*Keuze der oudermannen.*)

1. Item zellen alle gilden loten om hoir oudermans te kiesen als zij hairtoe gedaen hebben; behoudelic dat men geen vordell dairin doen en sall, alse yemant te bidden off te spreken omme yemant bij namen tot oudermans te kiesen, ofte enige gelage oinder den gildbruederen te maken, off dairomme te gelden off te verleggen, bij een coer van C ℔ ende ewelic uut der

1) In de voorafgaande artikelen beloofde de stad aan hare inwonende burgers, hen „voir gewelde (te) beschermen, also lange als sy leven."

2) Zie hierachter de stukken betreffende het molenaars-gilde No. 2.

t rade te wesen ende meenedich ter clocken uutgekondicht
werden. Ende wair enich man in enigen gelagen, dair
er gelijc geschiede, als voirseyt is, ofte die van yemande
beden woirde ende dat den rade niet aen en brochte, die
rboerde L ℔. Wair oec yemant, die van enigen der punten
irseyt vername ende dat den rade bijbrochte, die zoude
bben van der stat L ℔. Ende men sal jaerlix des anderen
ages na Onser Vrouwen-dach te Lichtmisse II goede mannen
t den rade dairtoe scicken ende bij hoiren ede bevelen, dat
j in allen gilden onderzoec hiervan doen zullen. Ende so
ien zij hieromme eden willen, die en sellen hom des niet weren.

Om die rade te kiesen.

2. Alse alle die oudermans aldus gecoren ende opten huise
brocht ziin ende hoiren eedt na der ouder gewoenten gedaen
bben, so sellen die oudermans van den hoeftgilden terstont
e rade kiesen, alse uut elker waeck II rade ende II rade van
r straet, eendrachtelicken, off sij se eendrachtelic kiesen connen.

3. Ende wairt dat zij eniger waken ofte gilden rade off die
de van der straet niet eendrachtelic kiesen en conden, om
n dat omvragen te scutten, so sellen zij die kyesen in der
anieren hierna bescreven:

In den yersten sellen die oudermans van elken gilde, die
nen hoir rade kiesen sall, goede mannen uut hoiren gilde
benuempt opter kisten mogen scriven, na der ouder gewoenten.

Ende wair men twe rade uut eenre waeck ofte uut enen
lde aldus gebuerden te kiesen, dair zouden soveel mutsen
esen, als dair goede mannen uut dien gilde toe benoemt
airen; ende aen elke mutse sel een van den benoemden ziin
aem gescreven staen. Ende die oudermans, die men hoir
ade aldus kiesen sall, ende der overster stat knapen zellen
air sovele omme die kiste staen ende elx een van den
utsen in beyden hoiren handen ophoudende. Ende dair sell
n becken optie kiste staen, ende dair sell een van den
ersten knapen bij staen. Ende so sel men alle die ouder-
ans na ordynancien oproepen; ende so sel die overste dienre
lken ouderman allenken enen ziin bone in dat becken leggen.
nde so sellen zij elx mit eenre openre hant hoir boen uut
at becken nemen ende dan terstont die hant mitter boen in
lker muts eens steken; ende so wien zij dan hoir stemme
even willen, dair zellen zij heymelic hoir boen in laten vallen.

Ende aldan alle die oudermans aldus ter mutsen gewee
ziin, ende weder op hoir stede ziin gaen zitten, so sel m
uut elker mutse bijzonder die bonen storten in dat beck
ende elken bijzonder tellen ende scriven elken ziin getall v
den bonen bij zinen name opter kisten. Ende welke twe d
dat meeredeel bonen hebben, die zellen die twe rade wes

Wairt oec zaeck, dat hoire drie ofte meer even vele v
den meesten bonen hadden, sodat men niet en wiste wie
twe rade wesen zouden, so sel men diergeenre namen
bijsonder scriven op een cleyn pappierken even groet off
sneden ende werpen die in een mutse te zamen ende scudd
die mutsen well omme. Ende dair sel een van den overst
ofte outsten ouderman in tasten ende nemen dair allenk
enen twe namen uut, ende die zellen die twe rade wese
Ende wairt oec, dat een van hem allen dat meeredeel bon
hadde, die sel yerst voir enen raet vaststaen. Ende off d
van den anderen twe ofte drie van den meesten even ve
bonen hadden, die soud men dan oec elx hoir namen scriv
op een clein pappierken even groet offgesneden ende in
mutsen werpen als voirseyt is; ende dair sel oec die overs
off die outste ouderman in tasten ende nemen dair enen na
uut, ende dat sall die ander raet wesen.

Ende wairt zake, dat men om enen raet bonen zoude, d
souden so veel mutsen wesen, als dair mannen uut dien gil
toe benoemt wairen; ende die mutsen soud men houden en
totter mutsen souden alle oudermans comen, in derzelver m
nieren alse voirseyt is. Ende off dan hoire twe ofte me
even vele van den meesten bonen hadden, die zoud me
desgelijcs hoir namen scriven op een clein pappierken el
bijzonder even groet offgesneden ende doen die in die mutse
ende dair zel men enen naem uut nemen alse voirseyt is
ende die sel die raet wesen.

Ende die oudermans, die men hoir rade aldus kiesen sell, di
en zellen niet mede kiesen noch oec bonen, mer zij zellen de
overste dienres die mutsen helpen houden, of mens behoeffde.

Om die scepenen te kiesen.

4. Item als die rade aldus gecoren ziin ende opten huise ge
brocht ende horen eedt gedaen hebben, alse van outs gewoenli
is, so sellen zij na der ouder gewoenten die scepenen kiesen,
diezelve die zij eendrachtelic overeencomen ende vastzetten.

5. Ende diegene, die zij aldus niet eendrachtelic kiesen noch vereencomen en conden, die en zellen zij mit genen omvragen esen mer mitter boen in der manieren hierna bescreven:

Item sel men elken raetsman van den XXIIII rade iren naem scriven op een clein pappierken elcs bijsonder de even groet offgesneden, ende die tegader in een mutse erpen ende scudden se well omme. So sel dan een die erste ofte outste van den rade die mutse in die hant houden, de die dan die naeste die overste ofte outste van den rade , die sel bij taste V namen allenken enen uutnemen. Ende se vijff namen, die aldus uuter mutsen genomen werden, e sellen nuemen ende haren V goede mannen eendrachtelic te elke enen, off zijs niet eendrachtelic overeencomen en nden, dair men II scepenen mitter boen uut kiesen sell; de also voirt allenken tween totdattet XII is, in allen anieren alse hiervoir van den rade te kiesen gescreven aet. Ende wairt dat oneffen scepenen ierst vastgeset wor-n, so soud men mitten laetsten scepenen even vele wercs bben; ende in welke mutse dan dat meeredeel bonen, die nde die laetste scepenen wesen. Ende sel die overste off die tste van den rade bij der kisten staen bij dat becken, ende ll elken rade, als zij totter mutsen gaen, ziin boen leggen s voirseyt is, ende dan sel hij alrelaetste mit ziinre boen tter mutsen gaen.

6. Item die V mannen, die aldus yerst totten scepenen enoemt zellen werden, die zel men noch anderwerven off eer, off zij niet gecoren en worden, dairtoe haren ende nomen ogen, ter tijt toe dat die coer al van den scepenen gedaen waer.

Om die overste oudermans te kiesen.

7. Item alse die scepenen, rade ende oudermans aldus ecoren ziin ende horen eet na der ouder gewoenten opten ise gedaen hebben, so sellen die oude overste oudermans n terstont elken niwen ouderman opter ouderman huis een t gemaect hebben, na der ouder gewoenten, dair V zonder-nge lote onder wesen zellen. Ende die V mannen, dair die V zonderlinge lote op vallen zellen, die en sellen hem mit e niet bespreken, mer van een staende bliven. Ende als dan e lote gegaen ziin, so sel der stat clerc yerste gaen tot engenen, die dat yerste lot genomen heeft, ende vragen hem erste, wien hij noemt tot den overste ouderman te wesen,

ende dien zall hij scriven. Ende dan voirt totten anderen, dat anderde lot genomen heeft, ende vragen hem, wien dairtoe noemt; ende also voirt totten derden, vierden totten vijften. Ende off yemant enen noemde, die eens noemt wair, dat zoude hem die clerc zeggen ende soude dan enen anderen nomen. Ende als zij dan elx enen man dus genoemt hebben, dat die clerc oec heimelic bij zinen bij hem houden zell, wien zij elx genoemt hebben, so sel alle die oudermans voir opten raethuise bij den scepenen rade elx up hoir stede gaen sitten; ende zo sel men die genoemde, dair men die twe overste oudermans uut kie sell, opter kisten aldair doen scriven, ende dese V genoem sellen dan after opter ouderman huis gaen ende bliven ter toe die coer van den overste oudermans al gedaen is. E die ander V mannen, die de lote gehad hebben, die en len niet mede bonen, mer zij zellen omme die kiste st ende elx een mutse in beyden handen ophoudende hebb ende aen elker mutse sel een van den V genoemden naem gescreven staen ende daer zel een becken optie staen, dair een van den overste knapen bij staen sel e leggen een igelic ziin boen in dat becken; ende dan se die scepenen, rade ende oudermans elx bijsonder na ordinanc totter kisten ende mitter boen ter mutsen gaen, omme die overste oudermans te kiesen in alre manieren alse hi voir van den rade te kiesen gescreven staet.

Om die borgermeysters te kiesen.

8. Item als die overste oudermans aldus gecoeren ziin, sellen alle die ander oudermans een luttel tijts van den h gaen, ende die scepene sellen voir opten raethuise gaen ten, een igelic op ziin stede; ende die raet zel after op ouderman huis gaen. Ende die twe oude borgermeysters sellen terstont dair voir elken nien scepen een lot gema hebben, dair V zonderlinge lote onder wesen zellen. En die twe oude ende die twe niwe overste oudermans die zel dan oec terstont dair after opten huise elken rade een lot g maect hebben, dair oec V zonderlinge lote onder wes zellen. Ende dair die V zonderlinge lote dan op vallen o der den scepene, die zellen elx enen goeden man uten ra van den hoeftgilden den clerc nomen, gelijc hiervoir van de overste oudermans gescreven staet, dair men enen raetbo

meyster mitter boen uut kiesen sell, in manieren hierna reven. Ende die V sonderlinge lote, die onder den rade n zellen, die zellen elx enen goeden man uut den scepene n ende den clerc nomen, geliic hiervoir van den overste rmans gescreven staet, dair men enen scepenborgermeyster r boen uut kiesen sell in manieren hierna bescreven.

Ende aldan die lote onder den scepene die V mannen n rade, ende die lote onder den rade die V mannen uut scepene den clerc aldus genoemt hebben, als voirseyt is, ellen die rade voir opten raethuise bij den scepene elx op stede gaen sytten, ende dair sel men die V genoemden den scepene ende die V genoemden uut den rade, elke bijzonder, opter stat kiste laten scriven. Ende so sel men ont die niwe oudermans opter stat huis laten comen ende op ziin stede gaen sitten. Ende so sellen dan die V goede nen, die uuten scepene genoemt ziin enen scepenborger- ster uut te kiesen, yerst after opten huise gaen, ende dan n die V mannen, die onder den rade die lote gehadt en, niet mede loten om den scepenborgermeyster noch n, mer sij sellen om die kiste staen, elx een mutse op- ende in beyden handen; ende aen elke mutse sel enen n van den V benoemden mannen uut den scepene ge- ven staen; ende dair zel een becken optie kiste staen, een van den oversten knapen bij staen sell, ende so sellen scepene, rade ende oudermans na ordinancien opstaen e totter kisten comen ende mitter boen tot elker mutsen n, in alre manieren als hiervoir gescreven staet; ende zo van den V genoemden scepenen dat meeredeel van den n heeft, die sel scepenborgermeyster wesen. Ende wairt r twe ofte drie ofte meer evenveel van dat meeredeel n hadden, so sel men oec doen als hiervoir van den rade reven staet.

o. Ende als die scepenborgermeyster dan aldus gecoeren so sel men terstont in al derzelver manieren den raetbor- meyster kiesen; behoudelic dat die viiff goede mannen, tot den raetborgermeyster uut te kiesen genoemt ziin, oec after opter ouderman huis gaen en(de) bliven zellen, tijt toe die coer dairoff gedaen is.

1. Ende wair yemant, die in enigen der lotingen voirseyt boen openbaerlicken gave, sodat ment sage, off dat het ant zelve zeyde, wien hij ziin boen gegeven hadde ofte

wien hij se niet gegeven en hadde, off dat hij enige meninge d
teyken dede, dair ment bij merken mochte, wien hij ziin boen g
geven hadde, ende die raet dat ter wairheit ondervonde, die zo
X jaer lang ziin borgerscap quijt wesen ende dairtoe L ℔ blo
hoefts opter kisten brengen ende bidden den rade vergifnis

12. Item voirtan alle slitinge ende overdrachten van d
stat zaken ofte der lude zaken, die in der stat rade gebue
zellen, out ofte nye, die men niet eendrachtelic sliten o
overdragen en konden, dair mach men viifsins op ramen e
niet meer. Ende so wie die ramynge dairop doen, die ze
opstaende bliven, ten wair dat zij mit beter redene onderw
worden ende dan weder ginghen sitten, ter tijt toe dat e
igelic van den rade, die redene in der zaken te spreken wis
drie reysen, ofte zij wilden, dairvan gesproken hadden, o
die andere zwigende der zaken te bet te verstaen te com
So sel men dan ten laetsten, nadat dair ramynge ziin II, I
IIII ofte V, die overste dienres elx miit eenre mutsen ophoude
om die kiste staen; ende aen elker mutsen zell een van d
ramynge gescreven staen, ende een van den oversten kna
zel bij dat becken aen der kisten staen, ende so sel die gem
raet, die dair tegenwoirdich is, allenken enen na ordinan
opstaen ende mitter boen totter mutsen gaen, in allen manie
also hiervoir van den rade te kiesen gescreven staet. E
welke ramynge dan dat meeredeel bonen heeft, ende dat
onderviinden gelyc voirseyt is, dairna zell die zake dan geey
ende gesleten werden.

13. Item so en sel men mit deser ordinancie ende mani
van der lotinge van der bone gheen wilkoren, overdrach
noch slitingen, der stat van Vtrecht off den luden aendragen
die voir desen dage overdragen off gesleten ziin, breken
ondoen mogen in eniger wiis dan alleen mit eendrachten
raets out ende nywe, alse van outs gewoenlic is.

14. Item voirt so en zel oec nyemant aen den rade w
zueken om mit deser manieren van der bone enige slitinge
overdrachten, die voir deser tijt gesleten ofte overdragen z
gebroken geren te hebben ofte van enigen gratie den v
vluchtygen ende ballingen, die wij gescat ende uut onser s
gesleten hebben ofte die ons oirvede gedaen hebben. d
gratie van gedaen geren te hebben. Ende zo wie hier
aen den rade dat versoeken deden, die zoude V jaer l
uter stat wesen ende een mile van der stad. Mair wair d

e, alse wel zommige ziin, die jaren hebben, VI jaer, V , IIII jaer, III jaer, II jaer ofte een jaer, ende zij hem enbinnen zeechelic gehadt hadden, dat sel men dan ntlic verzueken aen den rade out ende niwe, ende laten in geschien alse van outs gewoenlic is.

5. Item voirt so en sel after deser tijt voert niemande, borgerscap gegeven werden off die borgerscap copen om t, in den oversten stoel mogen sitten noch cameraer mogen rden siin leven lang.

6. Item voirt so sellen jaerlix die II borgermeysters ende overste oudermans hoirelijc houden een peert totter stat hoeff, ende dairvoir zellen zij elx van der stat jaerlix bben I ℔ groeten, also dat in den jaere van (XIIIc) [1]) LXI rdragen wert. Ende desgeliic sel een igelic scepen ziin r uut een peert houden; ende elc peert sel weert wesen I oude scilden off dairenboven; ende elk zel ziin peert schen nu ende Beloken Piinxsteren hebben, ende dies dan t en hadde die en sell niet mede te rade comen ende rtoe sel men hem offpanden I ℔. Ende die rade sellen overste oudermans, die hoir peerde niet en hadden, die ndinge dagelix doen off doen doen, ende die oudermans raetborgermeyster, ende die schout ende scepenen den epen(borgermeyster), ter tijt toe zij hoir peerde hebben, voirseyt is.

R. D. B. dd. 1450, des Dincxdages na Beloken Paeschen, fol. 153 verso.

127. 1455, Januari 25. (*De oudermannen buitengesloten uit den raad.*)

Die raet out ende niwe van der stad van Vtrecht siin overagen ende laten weten enen ygelicken, dat omme onse stad nde goede gemeente ymmer te bet in rusten ende in vreden houden in toecomende tijden, die oudermans van onser tad, die tot haertoe mit den rade opten raethuis te rade tten plegen, voirtan ende tot ewigen dagen off wesen zellen, dat zij niet meer te rade opten raethuise comen noch sitten sellen. Ende hiermede sel der gilden brieff, daer men tot aertoe die oudermans uut gecoren heeft, doot ende nijt esen, ende men sel se in allen gilden schoren ende te nite doen.

B.spr.b. dd. 1455, op sinte Pouwels-dach Convercio, fol. 62 verso.

1) Vgl. Liber Hirsutus Minor fol. 1.

128. 1455, Januari 30. (*Gildenbrief.*)

By morgenspraecke van den gemenen gilden.

1. In den yersten sijn geset die XIIII hoeftgilden op X gilden, te weten elc gilde blijft alst is, gesondert die wa snijders ende snijders sijn tot enen gilde geset, soet een wae is, ende sall heten der wantsnijder gilde. Ende die viscop ende brouwers sijn oeck tot enen gilde geset ende sall het der viscoper gilde. Ende elc van desen XII hoeftgilden hebben enen scepen, twee rade ende twee oudermans.

2. Item des dages voir Onser Vrouwen-avont te Lic misse sel men voirtan den nyen raet kiesen ende dat manieren alse nabescreven staet:

3. In den yersten so sellen te lote gaen die XII hoeftg den, so die nu te samen geset sijn, elx tot eenre bequam stede, ende aldair sellen sij elcs in horen gilde loten na o ouder gewoenten. Ende men sall maken in elken gilde V sonderlinge loet; ende diegene, die de acht lote crigen, s noemen ende haren tot enen scepen elx enen man, sond beraet onder malkander, uut horen gilden ende niet uut he zelven, die boven XXX jaren oudt syn. Ende dan sal m hebben VIII mutsen, alse voir elken gehairden een mu ende dan sellen die gemeen gildebruеders in elken mut hoir hant steken ende een boen in hore hant hebben, die m elken leveren sell, ende sij mogen die boen laten in w mutse willen. Ende wie dan alremeest bonen heeft, die s de scepen van horen gilde wesen.

4. Item als die scepen gecoren is, sel diegene, die d scepen gehairt hadde, enen anderen weder in der stede hare Ende dan sal men bonen uten VII gehairden voirseyt, d niet geworden en sijn, ende uut den enen nywen gehairde kiesen twe rade; ende welke twe mutsen dan meest bone cregen, souden die twee rade wesen.

5. Item als die VIII lote gegaen sijn, so sel men eede diegene, die de lote gecregen hebben, na behoeren. Ende a sij geeedt syn, so sel men hem vragen van voir an, nad die lote gevallen sijn, wien sy haren int openbair, ende di sal men dan scriven. Ende dit zall al geschien sonder enic runen ofte raden van dengenen, die de lote gecregen hebben ofte oec yemant mit hem sprake te hebben.

6. Item alse dan die voirseyde twe rade uut den voirseyde

airden gecoren sijn, so sellen die twe, die de rade gehairt den, elx enen anderen weder in der stede haren. Ende sal men bonen als voirseyt is uten voirseyden sessen, die geworden en sijn ende tot rade ghehairt sijn, ende uut tween nywen gehairden twee oudermans. Ende welke mutsen ofte meer evenvele bonen cregen, so soud men namen scriven van den geliken bonen in een cedelken, e werpen se in een mutse; ende dan soude die oudste sone van den ouden rade, die de lote maken zellen, dairuut nen een cedelken, ende die dan yerste uutquame, soude scepen, raet. ofte ouderman bliven.

. Item die VIII lote, die die haringe in den XII hoeftden crigen, en sellen nyemant haren, sij en sijn gegoet IIII^{c} Rijnsche gulden toe off dairboven, na horen vijff sinende bij horen ede.

. Item die lege gilden sellen loten na der ouder genten mit vive sonderlinge loten; ende die vive loten sellen enen man haren boven XXX jaren out; ende dan sellen gildebroeders gemeenlicke bonen een ijgelic in sinen le. Ende welke twee mutsen dan meest bonen hebben, sellen de oudermans bliven.

. Item den eersten coer, die men nu doen zell, sel men l nemen mogen ongehijlicte personen, behoudelic der ouder XXX jaren; mer then naesten jair ende so voirtan en sel n nyemant kiesen voir scepen, rade ofte ouderman, hij en gehilict ofte hij sij weduwer.

o. Item als die scepen, rade ofte oudermans al gecoren syn, men die oudermans brengen opt raethuis ende dair sel n se eeden bij den ouden rade. Ende dan zellen die ouderns voirt opter oudermans huis gaen ende aldair om hoir erste oudermans loten mit vive man te haren uut den XII eftgilden, ende dair mit der boen uut te kiesen onder mzelven twe overste oudermans. Ende dat gedaen sellen van den huise gaen ende regieren hoer gilden ende dairop t wedercomen te rade.

11. Item als die oudermans voir geeedt sijn ende after en, sellen die rade opt huis oec geeedt werden van den den rade ende dan onder hem XXIIII^{en} loten mit vier nderlingen loten, dair sij uut bonen sellen twe borgermeysters; de die oudtste van jaeren sell die woirde vueren, ende die er, die de haringe gedaen hebben, mogen well mede bonen.

Dat gedaen, sell die oude raet offgaen ende niet weder in den rade comen, then wair off sij tanderen tijden dair gecoren waren.

12. Item die borgermeysters sel men alle III maenden, te weten des dages eer men die zijsen vercoept, vernywen. Ende een ijgelic raet mach men kiesen voir enen borgermeyster; ende wie eens borgermeyster geweest is, en sel men in datselve jair niet weder kiesen tot enen borgermeyster. Mer als hij weder te rade gecoren wert over tjair, mach men hem weder borgermeyster kiesen.

13. Item twe broeders noch die vader mit den kijnde en sellen te samen niet sitten in den rade voir scepen, rade ofte ouderman. Ende die borgermeysters noch overste oudermans en sellen malkander geen afterzusterkynt noch nairre maech wesen. Ende oft hier ghebreck inne viell, so soude degeen, die de eerste opt raethuis te rade quame, bliven, ende die andere soud men verkiesen.

14. Item alse dan die raet geeedt is, sel men die scepen in den rade oeck eden, ende dan van den huise gaen opt hoff ende dair den eedt doen; ende niet weder opt huis comen, then sij dat sij dair geeyscht werden omme over den blode te sitten, ende anders niet.

15. Item nyemant en sell in den rade sitten voir scepen, raet oft oudermans, hij en zij geboeren borger off hij en heb X jair borger geweest, sonder ferpell; ende men sall nyemant geboren borgerschap geven.

16. Item nyemant en sell in den rade sitten voir scepen, raet ofte ouderman, die aen den sysen ofte eniger stadgoede winnen ofte verliesen sall ofte veynoetscap dairaen hebben in dat jair, dat hy te rade sitten sell, op X jair uter stadt te wesen.

17. Item sel men tot alle zijsoenen rekenen van den onsekeren oncoste binnen XIIII dagen na uutghanc des sijsoens; ende nochtans rekenen van als tenden jairs, alse die overste camerair sijn rekeninge doen sell.

18. Item die camerairs en sel men niet te rade kiesen voir scepen, raet off ouderman; ende sij sellen hoir rekeninge doen opten raethuise voir scepene, rade ende oudermans mit open doren. Ende dese camerairs sellen vier jair lang camerair bliven; ende die en sellen dairenbinnen geen sijsen noch stadgoede copen noch dairan winnen nochte verliesen noch

veynote dairan wesen. Ende off die camerairs onredelike rekeninge deden, dair den rade noch der gemeenten niet aen en genuechde, so sel men se versetten; ende sij sellen dairtoe beteringe doen bij den rade.

19. Item Jacob Pott is camerair gecoren van den sack ende sall hebben sjaers II^{c} pont.

20. Item Claes van Sijll is lege camerair ende sall mede inmanen die coren ende onseker goede ende sall hebben sjaers C pont.

21. Item Zweder van Deenmerken is schutmeyster ende sall hebben sjaers C ℔.

22. Item nyemant en sall hem weren gecoren te werden, als voirseyt is, op X jair uter stadt te wesen.

23. Item want die zommige, vermits overdrachte sraets buten consente der gilden, ingecomen sijn van dootslagen, boven onser borger rechten ende vrijheiden bij den gemenen gilden overdragen, so sellen diezelve persoenen weder uuter stadt binnen drien dagen, ende men sall die overdrachten van den dootslagen voirtan volcomelicken houden.

24. Dese sijsen hier naebescreven zellen off wesen: die bottersijs, die marssys, die houtsys, die grauwerkersys, die hudesys.

25. Item alle giften ende cledinge ende officien in desen jare gegeven van der stad wegen sellen off wesen, alse

meyster Bertout
Victor
Wouter van der Hoeue
Jacob de lepelmaker

} alle dienst, pencie ende covels off.

26. Item want der stadt cyrrugijns geen pensie te hebben en plagen dan meyster Henric alleen, dat die zoene van sinen doden vader was, so zellen die pencien van meyster Claes ende meyster Gybert off wesen, mer sy sellen voirtan hoir covels van der stadt wegen behouden.

27. Item wanter teser tijt (gheen) ureclock en is te Buerkerck, so zall die pensie van Borre off wesen, mer hij sall sijn stadt-covell behouden.

28. Item die wakers, die des dages optie schottdoren sitten, sellen off wesen.

29. Item mer [1]) IIII lege knapen ende niet meer na der ouder gewoenten.

---

1) In H.S. staat „men".

30. Item sellen die camerairs voirtan bij hemselven begaen bij horen eden, sonder oncoste te dedingen van der haver tsinte Jan, dat Scuddekorffs-broet te bestaden, ende der schutter wijn te geven, sonder yemant vorder bewijnt ofte seggen dairin te hebben.

31. Item die vive sellen hebben elx halve jairs IJ c pont ende niet meer.

32. Item en sell nyemant heemraet optie Leckedijck wesen, hij en sij daironder gegoet tot twee hoeven lants toe, die sijn selfs sijn, sonder ferpell off argeliste.

33. Item Rycout van der Horst sell voirtan myn hebben L pont ter pensie sjaers dan hij gehadt heeft, ende Danelt sell der stadt geven na der ouder gewoenten C pont sjaers uut sinen ampte; ende die stadt sall trode was weder betalen.

34. Item Hegehusen sell hebben ter pensie voir sinen schade, ommedat die oudermans ofgeset sijn, sjaers LII ℔, ende dairtoe die LII ℔ sjaers, die hem te voren ghegont waren, ende dat gewoenlicke gelt van den rekeningen ende anders sijn onseker vervall. Ende sall der stadt dienen mit der stadt clerck, mit denwelken hij vercleet wesen zell, ende hij sell den camerairs lijffrenten-boeken ende erffrente-boeke jairlix scriven sonder loen.

35. Item en sall nyemant voirtan den bottermaten enich meetgelt van der scoppen opter bottermerct geven, then wair dat hij die botter gemeten woude hebben, ende anders niet.

36. Item alle der stadt officien, alse busmeysters, vive, lebelmeysters, coermeysters, heemraets, baghijnmeysters ende voirt alle des raets ampten, dair men rade toe te setten pleecht, dair sal men omme loten onder den rade mit vive sonderlinge loten. Ende so wien die vive loten vallen, sellen alle die ampten in den rade geven dat jair uut duerende; gesonder die vive en sellen niet langer dueren dan een halff jair ende dan sel men se weder op een nywe verkiesen mit den loten in manieren voirgeruert. Ende off borgermeyster worde gecoren van dengenen, die dese officien cregen, so sell die borgermeyster zijn beveell enen anderen overgeven van den rade. Ende nyemant en sall hem weren dese ampten aen te nemen ende te voren, op X jair uter stadt te wesen.

37. Item die busmeysters sijn, sellen mede woekermeysters wesen.

38. Ende dese overdrachte is gemaect, behoudelicken anders alle overdrachten, slitingen, willcoren ende goede gewoenten in hoire volcomenre machten te bliven.

Dit is een verclaringe optie voirseyde overdrach oec bi den menen gilden.

39. Item so en sel die raet van der stad niet overgeven mogen enigerhande saken, die der stad ende den menen gilden ofter meenten aengaen, sij en sellent yerste te kennen geven den tween overste oudermans; ende die twe overste oudermans sellent voirt den gemenen oudermans te kennen geven, ende hoir morgenspraec daerop hebben, wes hem dairin geboirt te antwoirden optie zake tot alre tijt alst geboren sel, als voirscreven staet.

40. Item voirt en sel men genen borger belasten in onser stad van eniger vangnisse, die men verborgen wil na der stad rechte, men heeft denzelven yerste ter antwoird geset; ende dairna voirt te varen na der stad rechte, gesondert van opsetten, moordadelicke saken ende ondaden.

41. Item wairt zake dat enich borger uutreysde, daer hij te doen had, ende hij belast woirde van der stad wegen, daervan sel sij die stad vrijen ende brieve van behulp van geven opter stat coste.

42. Item die haringe voirseyt, daer men die scepene, raet ende oudermans uut bonen sel, is verclaert aldus: dat die VIII lote elx enen man haren sellen tot enen scepen, die hem daer nutte toe dunct wesen, ende daer sel men uut bonen enen scepen als voirseyt is. Ende dat also gedaen, sellen die voirgeruerde VIII lote weder op een nywe haren elx enen man, die daer nutte toe is tot tween raden, ende dair sel men die twe rade uut bonen in manieren voirseyt. Dat dan also gedaen, sellen die voirseyde VIII lote noch weder op een niwe haren elx enen man, die dair nutte toe is tot twe oudermans, ende dan sel men dair twe oudermans uut bonen oec in der manieren voirseyt. Ende men sel wel weder haren mogen, die eens gehairt geweest hebben ende niet gewoirden en siin.

43. Item hoewel die overdrachte voirgeruert hout sowel optie oudermans als op scepene ende rade, dat sij gegoet wesen zellen tot IIII ^{c} Riinsche gulden toe, so sel die eed

nochtans daervan off wesen, van sovele dat den oudermans aendraecht.

44. Item die raet en sal geen oirloge aennemen, noch mergengelt noch scattinge overgeven, noch geen sisen verzwaren noch verhogen, noch geen verdriften doen aen geestelicken noch aen weerlicken, noch oec geen renten vercopen dan bij concente van den gemenen gilden van Vtrecht.

45. Item so sel men alle der borgers ende ondersaten der stad van Vtrecht hoir goede rechten ende vrijheiden voirtan vast ende stade houden sonder yet daerin te mencken.

46. Item en sel men nyemant voirtan believen in te comen van dengenen, die verdreven siin ofte voirvluchtich, buten concente van den gemenen gilden van Vtrecht.

R. D. B. dd. 1455, des Donredages voir Lichtmisse, fol. 23.

129. 1455, Maart 31. *Der gilden brieff ende overdracht by den gemeenen gilden overcomen anno XIIII^{C} LV des Manendages nae Palm.*

Wy borgermeystere, raet, gemene oudermans ende gemene gilden der stat van Vtrecht doen kont ende kenlic allen luden, dat wy om ons ende onse stat in rusten ende vreden te houden eendrachtelic mit goeden berade overeengedragen syn, dat wy alle dese punten, also alse hierna bescreven staen, ewelic, vast, stade ende onverbrekelic houden sellen ende willen, ten wair dat wy borgermeystere, rade, gemene oudermanne ende gemene gilden eens beters te rade worden.

1. In den eersten dat als men des dages voir Onser Vrouwen-avont te Lichtmissen in den twaleff gilden die scepene, rade ende oudermans kiesen sell, — te weten uut elken gilde enen scepen, twe rade ende twe oudermans, — so sellen die oude oudermans, die dan offgaen ende hoir tyt uut wesen sell, elc in sinen gilde alle hoir gildebroeders op een seker ure doen comen opter steden, dair men die voirseyde scepen, rade ende oudermans kiesen sell, bij eenre penen van V ß totter gilden behoeff; behoudeliken nochtans der ouder overdrachten van den C Beyersche gulden ter stat behoeff te verboren ende een jair uter stat te wesen in hoirre volcomenre machten te bliven.

Ende die dan ter voirseyder uren niet en quame, indien hij

so sterck van live wair, dair hij hem van ontreyden sell mit sinen ede, — off weder wechginge, eer die lotinge gedaen wair, te weten eer scepen, rade ende oudermans all gecoren waren, die soude verboren die voirseyde V ℔, die men nyemant verdragen en sell.

Ende die oudermans voirseyt sellen sonder voirraet, by horen ede, sonder argelist, onder die gemene gildebroeders, die volle gildebroeders syn ende jair ende dach borgers tUtrecht geweest hebben ende XX jair out syn off meer ende in dien gilde gaen ende waken, elken gildebroeder die dair coempt een lot maken.

Ende scepen, raet noch oudermanne, dan tegenwoirdich wesende ende offgaen sellen, en sellen niet mede loten noch weder gecoren mogen worden eer overt jair voir scepen, raet off ouderman, omdat die scepene ende raet mit dien oudermannen, elc in hoeren gilde, die lote mede maken sellen.

Ende onder die lote sellen wesen XV sonderlinge lote, ende niet meer. Ende die vyff man, dair die eerste vyff lote op vallen, sellen terstont, eer men vorder voirtroepen ofte [1]) voirtvaren zell mitter lotinge, haren elcs enen man tot enen scepen, sonder beraet onder malcanderen, uut horen gildebroederen ende niet uut hemselven, die der stat ende den gemenen gilden van Vtrecht nutte ende oirbairlic is, die gegoet syn by horen ede, na hoeren vyff sinnen, tot L Rynsche gulden toe sjairs erffrenten off lyffrenten off dairenboven, out XXX jair off dairenboven, dat een gehilict man is off weduwer. Ende als dan die voirseyde vyff man horen eedt gedaen hebben te haren in manieren voirseyt ende sy gehaert hebben, so sellen die vijff gehaerde horen eedt doen, dat sij die ouder hebben van XXX jaeren off dairenboven ende gegoet syn tot L Rynsche gulden toe sjairs erffrenten off lyffrenten off dairenboven. Ende dan sel men hebben vyff mutsen, alse voir elken gehairden een mutse, ende elc van den gehaerden sell syn mutse selver houden, ende dan sellen die gemeen gildebroeders in elcke mutse hoir hant steken ende ene bone in hoirre hant hebben, die men elc leveren sell, ende sy moegen die boen laten int heymelike, in wat mutse sy willen; ende wie dan meest bonen krege, soude die scepen van dien

---

[1]) In H.S. is het volgende „voirt" op den kant bijgeschreven.

gilde wesen. Ende die vyff man, die de haringe gedaen had den, sellen mede bonen om den scepen; ende dit sell aldu all gescien, eer men vorder ter lotinge gaet. Ende ofter tw off drie mutsen evenvoell bonen kregen, so soude men scri ven die gelike namen elcs in een cedelkyn ende werpen s in een mutse, ende dan soude die outste persoen van de ouden rade, die de lote maken sellen, in die mutse taste ende een cedelkyn dairuut nemen, ende die dan een uutquaem, soude die scepen bliven. Ende die oude scepe rade ende oudermans, die de lote maken, en sellen ni mede bonen.

2. Ende als dan die scepen aldus gecoren is, so sel me voirt ter lotinge gaen ende roepen voert, solange datte echter vyff lote uut gecomen sellen wesen, ende dan sel me tloten echter laten staen. Ende die vyff man, dair dese voi seyde ander vyff lote op gevallen syn, sellen elcs enen ma haren tot raden, in allen schyn als die vyff man totten scepe gedaen hadden, ende zulken eden als oec om den scepen t kiesen gesciet syn, gesondert dat die gehaerde volstaen se len tot eenre godinge van IIII c Rynsche gulden eens o dairenboven. Ende dan sellen die gehaerde die mutsen houde ende men sell bonen onder alle die gildebroederen, gelyc men om den scepen gedaen sell hebben; ende welke tw mutsen dan meest bonen kregen, souden die twe rade va dien gilde bliven; ende die eens gehaert syn ende niet e werden, mach men well weder haren.

3. Item als dan die voirseyde twe rade aldus gecore syn, sel men voirt ter lotinge gaen ende voirt roepen te eynde uut; ende die vyff man, dair die leste vyff lote op valle die dan onder den loten gebleven waren, sellen haren elc enen man tot oudermans, in allen manieren van eden end anders als voir van den scepen ende raden gesciet wesen sell behoudeliken dat men geen goet groten en sell; ende dai sel men dan uut bonen twe oudermans in manieren voirseyt ende welke twe mutsen dan meest bonen kregen, soude die oudermans bliven.

4. Ende als dan die scepen, rade ende oudermans aldu gecoren syn, sel men terstont in den gilde, eer men van de stede scheit, die oudermans eden na behoren by den oude raden, die de lote gemaect zellen hebben. Ende alsdan se men die scepen ende rade opt huys brengen by den oude

scepen, raden ende oudermans ende by den nyen oudermans, de dan sellen die oude scepen ende oudermans offgaen de die oude raet sell bliven sitten, so lange die nye rade eedt sellen wesen, ende die nye oudermans sellen after ter ouderman huys gaen ende noemen alse elc ouderman en man uut horen gilde, die sy hem laten duncken by oren ede gegoet te wesen tot L Rynsche gulden toe sjairs ffrenten off erffrenten off dairenboven, out XXX jair off irenboven, dat een gehilict man is off weduwer. Ende dan llen die XXIIII oudermans samentlic loten mit V sonderngen loten; ende die vyff man, dair die vyff sonderlinge lote p vallen, sellen haren ende noemen int heymelike sonder raet elcs enen man uten voirseyde gehairden, off sy willen, ff andere uten gemenen gilden, die hem nutte dairtoe duncken esen, dat scepen, raet noch ouderman en is, gegoet tot L ynsche gulden toe sjairs lyffrenten off erffrenten off dairenoven, dat een gehilict man is off weduwer ende out XXX jair ff dairenboven, na horen vyff zinnen by horen ede. Ende air sel men dan uut bonen twe overst oudermans, ende at in manieren nabescreven, te weten: men sell twe reysen onen, alse telken om enen overst ouderman; ende alsdan [1]) ie een overst ouderman uten vyff gehaerden geboent is mitter meester boen, so sel men dan uten anderen vier gehaerden, ie niet geworden en waeren, noch enen overst ouderman onen mitter meester boen; ende die eerste gecoren worde, oude die woerde houden. Ende die lote sellen maken die oude overst oudermans. Ende als dan die twe overst oudermans aldus gecoren syn, sel men se opter ouderman huys alen ende dair eden na behoren voir den gemenen oudermans; nde dan sellen die overst oudermans ende gemene oudermans an den huse gaen ende niet weder te rade comen.

5. Item als die scepen ende rade opt raethuys gebrocht yn ende die oudermans after gegaen, sel men die rade opt uys oec eden na behoren ende dan onder hem vier ende twintigen loten mit vier sonderlingen loten; ende die vier man, dair ie vier sonderlinge lote op vallen, sellen elcs sonder beraden nen man haren uten raden, ende niet uut hemselven, dair men an uut bonen sell twe borgermeysters mitter meester boen. nde om dese borgermeysters sel men twe reysen bonen,

1) In H.S. staat „een".

alse telken enen borgermeyster, in allen manieren als men o die overst oudermans doen zell ende voirseyt staet; ende d eerste gecoeren mitter boen sell die woirde houden ende vier, die de haringe gedaen sellen hebben, mogen well me bonen; dat gedaen sell die oude raet offgaen ende niet wed in den raet comen, ten wair dat sy tanderen tiden overt j dair gecoren worden.

6. Item die borgermeysters sel men alle drie maende, weten des dages eer men die syse vercoept, vernyen e enen ygeliken raet mach men kiesen voir enen borgermeyst so verre hy in der echten geboren is; ende wie eens borg meyster geweest heeft, en sel men in datselve jair niet wed kiesen tot enen borgermeyster; mer als hy weder te ra gecoren wert overt jair, mach men well weder borgermeyst kiesen.

7. Item twe broeders noch die vader mitten kynde sellen niet te samen gecoren werden voir scepen, raet no ouderman, te weten, als yemant voir scepen, raet off oud man gecoeren is, so en sel men sinen vader, broeder no kynder nergent vorder kiesen mogen in dat jair; ende d borgermeysters noch overst oudermans en sellen malcander geen after-suster-kynt noch naerre maech wesen; ende hier gebreck in viell, so soude diegene, die eerste gecore worde, bliven ende die andere soude men verkiesen.

8. Item alle der stat officien, alse busmeysters, vive, libel meysters, koermeysters, heemraets, bagynmeysters ende voi alle des raets ampten, dair men rade toe te setten pleecht, dair sel men om loten onder den rade mit vyff sonderlinge loten; ende wien die vyff lote vallen, sellen alle die voirseyd ampte in den rade geven dat jaer uut durende, gesondert di vive en sellen niet langer duren dan een halff jair, ende dan sel men se weder op en nye verkiesen mit vijff loten in ma nieren voirseyt. Ende dese koer der officien sell all geschyen, eer men van den huse gaet. Ende off yemant borgermeyster gecoren worde van dengenen, die de officien hadden, so sell die borgermeyster syn beveell enen anderen van den rade overgeven; ende die bussemeysters werden, sellen mede woe kermeysters wesen; ende die heemraets opten Leckedyck sellen gegoet wesen ten minsten tot twe hoeve lants toe onder den Leckedyck gelegen, die syns selfs syn, sonder ferpell off argelist.

Item als dan die raet geeedt is ende die ampten beset
sel men die scepen in den rade oec eden ende dan van
huyse gaen opt hoff ende dair den eedt doen, ende niet
er opt huys comen te rade, ten sy dat sy dair geeyscht
len om over den bloede te sitten ende anders niet.

[1]). Item nyemant en zell hem weren gecoren te worden
scepen, raet, overst ouderman off ouderman off tot offi-
, op X jair uter stat te wesen.

. Item nyemant en sell in den rade sitten voir scepen,
, overst ouderman off ouderman, ten syn geboren borgers
sy en hebben X jair borgers geweest; ende men en sell
mant geboren borgerscap geven.

2. Item nyemant en sell in den rade sitten voir scepen,
, overst ouderman off ouderman, die eniger heren off
wen, jonchere off joncfrouwe rade syn, ampte van hem
ren, hoir cledere off covels dragen, ten sy dat sy hoir
scap ende ampten opgeseyt hebben ende hoir cledere laten
en; ende dat sellen sy den rade te kennen gegeven hebben
jair te voeren, eer men se in den rade kiesen mach, dat
ler raetscap, ampten ende clederen qwyt syn.

3. Item off yemant te rade quaem, die heren ofte vrouwen,
here ofte joncfrouwe rade geweest waeren, die souden
ren, binnen tween jaeren nyemants raet te werden dan
er stadt raet.

4. Item en sellen geenre geesteliker off weerliker heren
woeren rade noch hoir gesworen amptlude ter morgen-
eck comen noch oec dat geen borgere en syn; ende worde
nant eniger uutheemscher heren off steden gesworen rade
gesworen amptlude, die souden, terstont als sy den eedt
en, hoirre borgerscap qwijt wesen.

5. Item nyemant en sell in den rade gecoren worden voir
pen, raet, overst ouderman off ouderman, die te banne syn,
sy niet van in beroepe en staen; ende off yemant te banne
me, derwilen hy raet wair alse voirseyt is, die soude hem
nen XIIII dagen uten banne lossen, off men souden ver-
sen ende X jair uten rade bliven.

6. Item en sel men nyemant kiesen voir overst oudermans,
scepens noch totten XXIIII raetsluden, sy en syn in der
ten geboren.

[1]) In H.S. is dit artikel met eene verwijzing hier ingevoegd.

17. Item en sellen gene manslachtige noch die in openbar overspuele zitten in den rade sitten voir scepen, rade, ove oudermans noch oudermans.

18. Item ten sell nyemant te lote gaen in sinen gilde, en sy een borger, XX jair out ende en hebbe jair ende da borger geweest ende en wone mit synre hoechster wer alse wyff ende kynderen bynnen onser stat, sonder ferpell argelist, by enen koer van L ℔. Uutgesondert ende behoudelik der overdrachten van den molenairs, die in den boeke staet, hoirre volcomenre machten te bliven; ende mede behoudelik dat diegene, die optes Gestichts sloten woenen ende sonderlinge vryhede van der stat hebben om hoerre wellda willen, dat die well te lote gaen mogen mer niet in den ra sitten [1]), ten sy dat sy binnen onser stat mitter woen come

19. Item en sellen gene borgere eniger heren off vrouwe jonchere off joncfrouwe cleder dragen, ten sy dat sij h brodige dagelixe dienres syn off ten sy dat sy merkeli dienste van den heren voirden, sonder ferpell off argelist, enen koer van L ℔, so dicke dat gesciede; ende deser her amptlude ende dienres en sellen nochtans in den rade m sitten voir scepen, rade, overst oudermans off ouderman ten sy dat sy eerste twe jair hoirre dienste ende cleder q geweest sellen hebben, dat openbair ende kenlic wair.

20. Item wair enich man, die mit bede, myede ofte ga off mit runen off mit raden, ofte gelagen uut te leggen ond enige gildebroeders ofte vordell te doen in enigerhande m nieren, by hemselven off by anderen personen, wyff off ma leec off paep, enigen voirraet dede om an den rade te com voir scepen, rade, overst oudermans off oudermans, ofte yema dair te brengen, die soude verboren X ℔ ende in X jar niet weder te rade comen. Ende off yemant in die gela saten, die aldus uutgeleit worden, ende des terstont den oude mans niet te kennen en gaven, die souden oec elcs verbor X ℔. Ende in die eerste morgensprake, die in enigen v den gilden gehouden sell werden, telken als die nye raet g coren sell wesen, sellen die oudermans in allen gilden elk horen gildebroeders bysonder by horen ede vragen, off van enigen gelagen off vordele weten off vernomen hebb om yemant te rade te comen. Ende dese eerste morgenspra

1) In H.S. is hier „voir scepen" doorgehaald.

oude men bieden by enen ponde, dat men dan den brokigen erstont offhalen sell, ende dan sellen die oudermans nochtans ragen dengenen, die sy die ponde offhalen, off sy van desen ordelen niet en weten by horen ede; niet min sellen die udermans een ygelick in sinen gilde hier ondersoeck van doen, ff yemant dustanige vordele om in den rade te comen ge- en hadden off dattet yemant geweten hadde; ende off sy emant hierin brokich vonden, sellen sy den gemenen oudermans nbrengen binnen sess weken na der eerster morgensprake oirseyt. Ende all en vonden sy niet, so sellen sy nochtans omen voir den oudermans ende gevent dair te kennen, dat yt onderzueck gedaen hebben ende niet gevonden en hebben. nde tenden den zess weken en sellen die oudermans niet uut oren huse gaen, ten sy dat sy by horen ede dese anbren- inge doen willen, by enen koer van XX [1]) ℔.

21. Item wair enich man van scepen, raden, overst oudermans ff oudermans, die enige myede, giften off gave ofte leninge an gelde off anders namen off [2]) yemant van synre wegen liete even off nemen ofte lenen, heymelic off openbair, in eniger anieren, dair ment ter wairheit vonde, om enige saken te orderen off te hinderen onder den scepen, raden ofte gilden, ie sell dat gelt dubbelt wedergeven ende ewelic uten rade esen voir scepen, rade, overst ouderman off oudermans ende airtoe nochtans staen tot correccie der gemeenre gilden. Ende dit punt sel men uutgaen, in allen manieren als dit voirseyde unt van den vordell in den rade te comen inhout, ende dat n derselver morgensprake.

22. Item die scepen en sellen hem geenrehande saken nderwynden den rade andragende, dan alleen dat den bloede nruert, mer hoir banc regieren alst mit rechte behoirt, be- houdeliken onser stat wilcoren ende overdrachten, gemaect in desen tegenwoirdigen jair dusent vierhondert vyff ende vyftich nde noch in den gilden gemaect sellen werden, van weerden te wesen ende te bliven.

23. Item die raet en sell hem geenrehande saken onder- wynden [3]) dan tgewelt te corrigieren ende onredelicheit in den rechten, der stat sysen ende goede te vercopen ende uut te

---

1) In H.S. „XXV" doch de „V" doorgehaald.
2) In H.S. staat „om".
3) In H.S. is hier „den rade andragende" doorgehaald.

rechten ende voirt te houden ende te volgen sulke punten, als in den gilden in gemeenre morgensprake overdragen syn in desen tegenwoirdigen jair MCCCCLV ende die noch in den gemenen gilden in der morgensprake overdragen sellen werden. Ende enige brieve, die an den rade gescreven sellen werden, sellen die borgermeysters ontfangen ende opbreken by twe van den rade ende voirt brengen terstont in den rade, van lasteliken saken, ende voirt onder die oudermans; ende van anderen saken, die tot genen lasten der gemeenten en staen, in den rade brengen, teerste die raet na gewoenten opt huys coempt, sodatter gene brieve achter die kiste geworpen en sellen werden, sy en comen int licht.

24. Item die overste en sellen gene brieve opbreken, die mede gescreven worden an den overst oudermans, oudermans ofte gilden, dan by dengenen, dair sy mede an houden off die sy dairtoe scicken.

25. Item en sell die raet genen borger vangen, die men verborgen will ende verborcht wert rechts te plegen na der stat rechten, te beteren na groetheyt der misdaet, mer men sel se ter antwoirde bieden ende vervolgen alse recht is; gesondert van opsetten, moerdadeliken saken ende ondaden ende die na onser stat wilcoren tlyff verboert hebben ende dieven, die men dryvende ende dragende vynt. Mer wairt sake dat yemant by nachte ofte dage onsedicheyt bedreve, die soude men well vangen ende leggen mogen, ter tyt toe sy verborcht syn te beteren na groetheyt der misdaet.

26. Item dat die raet geen oirloge annemen en sell, noch morgengelt noch scattinge overgeven en sell, noch geen sysen verzwaren off verhogen en sell, noch geen verdriften doen en sell an geesteliken nochte weerliken, noch yemant verdreven innemen en sell, noch geen renten vercopen en sell, dan by consente der gemeenre gilden.

27. Item diet lyff verboert ende men over recht, en sell geen goet verboren mogen.

28. Item off enich borger uutreysde, dair hij te doen hadde ende belast worde van der stat wegen, dairoff sel se die stat vryen ende brieve van behulp van geven opter stat cost.

29. Item en sell die raet gene grote saken annemen off overgeven mogen, dat der stat ende lande van Vtrecht gesien is tot oirlogen ofte lasten te comen, dan by den gemenen gilden. Ende enige brieve, die hier comen, die sulke zwaricheit

repen hebben, dat den rade ende oudermans dunct, datter ien is oirloch off te comen, die brieve sel men oec in den ien brengen.

o. Item off den rade enige saken anquamen, die hem te er waren te berechten, so sellen syt den overst ouder- s anbrengen mit enen voirraem in scrifte, diet voirt onder gemeen oudermans brengen sellen om die oudermans die en te berechten, off sy kunnen. Ende en kunnen sys niet s werden off berechten, so sel ment onder die gilden in gemeen morgensprake brengen.

1. Item off enige saken vielen onder scepen, rade off ermans, die men niet eendrachtelike eens werden en conde, soude men om bonen ende so mitter meester boen schey- ; ende wes men so mittet meeste deell van den bonen rquaem, soude van weerden wesen ende dair soude men bliven, ende dair en soude nyemant tegen seggen, opt boren van X jaren uten rade te wesen voir scepen, raet, rst ouderman off ouderman.

2. Item sellen die oudermans hoir gilden regieren ende nyemant van heren, jonckeren noch capittelen off yemant ers te rade gaen, dan mit hemselven op hoir gewoentlike de; ende off sy ergent ontboden worden, dat die gemene den niet en deden, dair en souden sy niet comen, mer ft yemant yet te kennen te geven den gemenen ouder- ns, die mogen dat te kennen geven den overst oudermans, de die sellent den oudermans voert anbrengen. Ende die rst oudermans en sellen mit nyemant te rade gaen dan ten gemenen oudermans, gesondert dat sy mede ten gene- en capittell mitten borgermeysters gaen sellen ende dair besten raden. Anders en sellen sy nergent te rade gaen, boetscappen an den oudermans an ende off te dragen.

3. Item so mogen die gilden morgensprake houden in ren gilden, so dick hem dat gelieft, van saken horen den anruerende, een ygelic op syn oude gewoentlike stede. r van anderen saken, oec van wat saken het syn, sel men gaderen op sunte Jans-kerchoff; mer men sell op sinte ns-kerchoff geen gemeen morgensprake houden buten haes- iken lasten, stat ende lant off den gemenen gilden anrue- nde, ten sij dat twe gilden te minsten overcomen gemeen rgensprake te hebben; ende als twe gilden off meer dan ergecomen syn gemeen morgensprake te hebben, so sellen

sy die sake den overst oudermans te kennen geven in scrifte, wairom sy die morgensprake hebben willen. Ende dan sellen die overst oudermans terstont die morgensprake laten leggen sonder vertreck. Ende dan sel men die sake in den gilden brengen.

34. Item men en sell geen cedelen, scriften noch spraken in enigen gilden lezen off brengen, by enen koer van X ℔, ten sy te voren by den overst oudermans geweest ende van hem aldus in die morgensprake gebrocht, alse voirseyt is.

35. Ende ofter enige saken aldus off anders in die gemeen gilden in die morgensprake gebrocht worden ofte quaem, die men niet eendrachtelike overeencomen en konde, so sellen die gemeen gildebroeders dairom bonen onder malcanderen, een ygelic in sinen gilden. Ende wie dan meest bonen krege, tsy dat scrift, dat in den gilden by den overst oudermans gebrocht wair, off die tegenraem, dair soude die gemeen gildebroeders by bliven; ende wie dairtegen seyde, souden verboren elcs V ℔.

36. Ende als dan die gemeen gilden aldus elcs hoir saken eens geworden syn, sellen sy elcs hoir raem openen den overst oudermans ende gemenen oudermans. Ende welke raminge der gilden dan meest gelyc gesciet syn, dair sell tmynre deell der gelden *(sic)* na volgen ende by bliven ende dat mede van weerden houden.

37. Item en sel men voirtan niet meer geven voir een borgerscap ende een gilde te samen dan V oude scilde, anderhalven Rynschen gulden voir den scilt, behoudeliken der stat dienres hoir rasoen ende dat pont te rasoen int gilde, alst van outs geweest heeft. Ende die V oude scilde sellen die stadt ende gemene gilden deylen halff ende halff, te weten die stat die een helfte, dair der stat camerair mede begaen sell, ende die gemene gilden, oec in wat gilde het verschynt, dander helfte, dair der gemeenre gilden camerair mede begaen sell, die men dairtoe setten sell. Ende dese camerair sell hebben van elken nyen gildebroeder V stuvers uter busse, des sell hy wederomme vaststaen voirt gelt. Ende dat gelt sel men tenden jairs deylen, dat in die gemene busse in des camerairs handen comen sell, in XII delen, alse elken gilde evenvoell, so elck gilde evenvoell diensten doen moet. Hierynne syn gesondert diegene, die tehants gilden hebben, die mogen die borgerscap winnen na der ouder gewoenten.

38. Item onser borgere kynder, den enich gilde angeerft ert, macht verheergewaden tgelt tot syns gilden behoeff, in en schyn alst hairtoe geweest heeft.

39. Item onse geboeren borgere mogen tgilde winnen, dat y mitter hant vueren off dair sy in geren te dienen, om IX ℔; de dat gelt sell oec comen in die gemeen busse ter geeenre gilden behoeff, oec in wat gilden het verschynt.

40. Item dat nu off naemaels gildebroeders waren ende eer gilden gebruken wouden dan sy hadden, sellen die gilden innen oec om IX ℔, dat in die gemene busse comen sell.

41. Item also die gilden nu even starck gemaect syn, als en naeste heeft kunnen ramen, ende men se geerne voirt ouden soude, so en sel men voirtan genen gildebroeder nnemen, oec van wat ampten hy is, dat geen geboren borer en is, ten sell gescien int openbair voir die gemeen udermans. Ende die gemeen oudermans sellen die gildebroeers, dat geen geboeren borgers en syn, wisen te dienen int rancste gilde, dat hy oec well voeren sell mogen, off hy ill; hoewell tgelt in die gemene busse comen sell, nietin sellen sy hoir ampten doen mogen sonder gelt in des ilden, dat hy mitter hant vuert, ende anders geen gilden eren dan omt gelt te winnen, behoudelike dat hy die ordiancie van den gilde houden sell, dat hy voert mitter hant. Ende den gemenen oudermans sel men alle jair tgetall der gildebroeders by eden overleveren by den ouden oudermans, nt eerste als die nye oudermans gecoren syn, opdat se weten ogen, wat gilde hulpe te doen heeft; ende dat gildegelt sell omen in die gemeen busse, also voirseyt is.

42. Item geen gildebroeder en sell meer dan enen dienst doen, te weten hy sell dienen int gilde, dat hy heeft off dair y in gewijst wort, ende anders nergent; ende alle overdrachen dairtegen ruerende sellen off wesen, behoudeliken anders nen ygeliken gilde hoir oude ordinancie in hoirre volcomenre nachten te bliven.

43. Item en sel men genen nyen heer annemen, hy en sweert ons onverbrekelic te houden in onsen rechten na ouden gewoenten ende sonderlinge, dat hy noch syn maerschalken off dienres onse borgere off ondersaten vangen noch scatten en sellen, ende mede desen gildebrieff ende overdrachten mit ons te houden.

44. Item en sellen hem niet meer dan zess man van onsen

borgeren off ondersaten te samen cleden mogen, noch geen borger en sell meer cleder geven yemant te dragen, het syn tabbert off covels, dan sinen dienres, die hy dachlics in sinen coste heeft, by enen koer van XXV ℔. Ende die dese cleder namen ende droegen, souden oec elcs verboren X ℔.

45. Item so sellen die oudermans alle jair, teerste die nye raet gecoren sell wesen, twe man uten oudermans setten, die dan des eersten werckedages dairna gaen sellen alle die straten doer binnen onser stadt tot al den gesetten beckenslagers om te besien, off sy hem nutte dairtoe duncgen wesen ende mede ofter yemant doot wair off uter buerten mitter woen gevaren waren; ende dair dus gebreck in wair, souden die twe oudermans verbeteren ende vervullen, also dat die buerten overall besorcht sellen wesen. Ende nyemant en sell hem weren beckenslager te wesen, opt verboren van L ℔.

46. In deser manieren sel men die twe camerairs ende den schutmeyster uter gemeenten kiesen. Als die camerairs ende schutmeyster offgaen, die nu syn, als hoir vier jair ommecomen sellen, so sellen die gemeen oudermans te samen comen op een stede op sunte Pouwels-avont Conversio, eer die voirseyde vier jaren, dair nu camerairs off syn, uutgaen; ende dair sellen dan uut elken gilde die twe oudermans te samen gaen ende haren te samen enen man tot camerairs uut horen gilde of uut andere gilden, die hem dair nutte toe dunct wesen, dat scepen, raet noch ouderman en is, ende men mach well haren die camerairs, die offgaen sellen. Ende als dan die oudermans in al den twaleff gilden elcs enen man gehaert hebben, so sel men bonen onder den oudermans uten voirseyden XII gehaerden eerst enen man mitter meester boen, dat die overste camerair wesen sell; dan sel men wederomme bonen uten XI gehaerden, die niet geworden en waren, enen man tot enen legen camerair; ende dan soude men noch weder bonen uten tien gehaerden, die dan noch niet geworden en waren, mitter meester boen enen schutmeyster; ende dese twe camerairs ende schutmeyster souden dan camerair ende schutmeyster bliven drie jair. Ende tenden den drie jaren, altoos op sunte Pouwels voirseyt, eer doude camerairs offgaen, sel men se verkiesen in manieren voirseyt ende so voert van drie jair te drie jaren; ende men mach se altoes well weder kiesen, die offgaen sellen ende camerair geweest sellen hebben.

47. Item wairt sake dat enich van den scepen, raden off ...dermans in hoirre tyt storve voir sunte Jacop, die soude ...n verkiesen in sulken schyn, als sy gecoren syn, ende niet ... sinte Jacop verkiesen. Ende wair enich camerair off schut-...eyster, die binnen synre gesetter tyt storve, so souden die ...ende in des doden stede enen anderen setten, by goet-...ncken der oudermans, die dair bequaem toe wair, dat jair ...t te verwaren, dair die camerair in gestorven wair; mer ...ent naeste jair soude men enen anderen kamerair in der ...de kiesen in manieren voirseyt.

48. Item die gemeen oudermans sellen die scepen ende ...de corrigieren, by goetduncken der gemeenre gilden, off ... niet en deden in den rechte off horen bevele, dat sy ...uldich waren te doen na groetheyt der saken, nadat die ...ke in hoirselven gelegen wair, te weten te besien ofter wille ... gebesicht wair ofte niet. Ende wair oec tsake dat yemant ...epen off rade buten horen sculden van wanrechtinge be-...echde off befaemde, die clager soude staen tot zware ...rrectie der oudermans ende gemene gilden voirseyt. Ende ... die oudermans niet en deden, dat sij sculdich waren te ...en, dat soude staen tot correctie der gemeenre gilden.

49. Item wairt sake datter tot eniger tyt enige vergaderinge ... toeloep geviele ende dan yemant krijsch off roep maecte ... yemant optie poerte te hebben, die doen krysch ofte roep ...ecte of dede, die soude terstont mede optie poerte gaen ...de dien man bespreken ende van der poirten niet comen, sy ... hadden beteringe gedaen den gilden ende dengenen, die sy ...geroepen hadden, soverre hij buten sculden opgeroepen ...air. Ende anders en sel men nyemant oproepen, mer heeft ...mant yet te seggen opten anderen, die macht sueken, dairt ...t rechte behoirt.

50. Item wairt sake datter enige vergaderinge off oploep ...viell, off dat die gemene gilden mit morgenspraken off anders ...eneen vergaderden, ende dan yemant in dien vergaderingen ...chtelic maecte of yemant dreychde, die soude verboren ... steens in die gemeen busse.

51. Item ofter enige vergaderinge off toeloep mit becken-...ge, clockenslage off anders geviell binnen onser stat, so en ...ude dair nyemant toe loepen, gewapent off ongewapent, dan ...se borgere ende ondersaten bynnen onser stat ende stat-...ryheden woenaftich, opt verboeren van horen live; te weten

alle vreemde, die binnen onser stat ende statvryheden niet woenachtich en syn, sellen ongewapent bynnen horen herbergen bliven. Ten wair off die gemeen oudermans eendrachtelic yemant by hem baden te comen ofte ontboden, dat die dan comen mochten by den gilden, sonder verboren.

52. Item so en beckenslach geordiniert is, so mogen en sellen die gesette beckenslagers dat becken slaen, also dick als van node is, sonder verboren, tot wat tyden hem dat an coempt by waraftigen gerufte offte dattet hem angebrocht wert by gehachtigen personen. Ende die dan niet en sloge, soude staen tot zwaerre correctien der gemeenre gilden.

53. Item so en sellen die XXIIII rade, die camerairs noch die schutmeyster gene syse copen, noch onser stadt goede gebruken, noch vennotscap dairan hebben, noch dairan winnen ofte verliesen, byt verboren van L Beyers gulden in die gemeen busse, also dicke als syt verbraken.

54. Item wairt sake dat enige broeken verboert worden, dat ant lijff niet en ginge, van den punten, die in desen brieve op gelt te verboren bescreven staen, soude men uutrechten by den oudermans totter gemeenre gilden behoeff in die busse, oec in wat gilden die broecken verschinen.

55. Item so sel men op sunte Jans-kerchoff tot ewigen dagen durende vier gemene morgenspraken alle jair hebben, te weten telken des eersten werkedages, nadat onser stat sysen vercoft wesen sellen; ende dair sel men dan lesen een ygelic in sinen gilde den gildebrieff, opdat den gemenen gildebroederen dat inhouden des briefs int hoeft blive, om een ygelic hem dairna te rechten.

Ende want wy borgermeistere, rade, overst oudermans,[1] gemeen oudermans ende gemene gilden dese overdrachte houden willen ende gehouden willen hebben tot ewigen dagen, ten sy dat wy mit eenre gemeenre morgensprake van allen gilden eens beters te rade worden, zoe hebben wy geloeft ende geloven elcs den anderen by onsen eden, dien wy elcs van ons geloeft ende gesworen hebben, loven ende zweren dese overdrachte te houden ende malcanderen dairynne te stiven ende te stercken ende mede in allen punten ende overdrachten, die overdragen sijn by den gemenen gilden in desen tegen-

---

[1] In H.S. is hier „oudermans" doorgehaald.

irdigen jair van MCCCCLV ende noch by den gemenen gil-
overdragen sellen werden, ende den goeden ouden punten,
voirtyts overdragen sijn ende men alle in een boeck be-
iven sell ende confirimeren by den gilden, dair elc gilde
copie van hebben zell. Ende hiermede sellen anders alle
raets voir-overdrachten den gemenen andragende, voir den
MCCCCLV gemaect ende overdragen, off ende doet wesen.
de wairt sake dat yemant tegen dese overdrachten ruende,
ede off om arbeyde om die in enigen punten buten den ge-
nen gilden te niete te doen, die soude verboren C Beyersche
ldens totter gemeenre gilden behoeff, die men nyemant
rdragen en sell. Ende wairt sake dat yemant oploep ende
rgaderinge maecte om mit machte gewapender hant tegen
se overdrachten in enigen punten te doen off die te breken
oploep tegen den gemenen gilden maecte, dat soude men
chten mitten sweerde an horen live. Ende men en sell geen
e gildebroeders annemen, sij en sellen zweren dese overdrachte
houden ende helpen houden, alle argelist in allen ende elken
nte bijsonder uutgescheyden.

In kennisse hieroff soe hebben wy onser stadt grote zegell
n desen brieff doen hangen ende gehangen. Ende om die
eerre oirconde, opdat hem namaels nyemant van ons gilden
ut deser overdrachten soudene off scheyden en sell mogen,
o hebben wy, gemene gilden, elcs ons gildensegell mede an
esen brieff gehangen. Deser brieve syn meer alleens sprekende.
Gegeven ende gemaect int jair ons Heren dusent vierhondert
yff ende vyftich des Manendages na den heyligen Palm-dage.

Copieboek D, fol. 90.

159. 1455, Mei 12. (*Oproeping tot de raadskeuze.*)

1. Morge, oft Got will, zel men den nywen raet ende ouder-
mans kiesen na der ordinantie van den gildenbrieven dairop
ordineert; hieromme so gebiet men, dat morgen niemant par-
lement ofte vechtelic en make, want men dat vele zwaerlicker
rechten woude dan op een ander tijt.

2. Voirt so gebiet die gemeente van Vtrecht ende laet
weten allen onsen borgeren, die na onser stat wilcoren te
lote gaen mogen ende so sterc van live sijn, dat sij morgen
ter morgenspraecke comen [1]) ende loten na der ordinantie van

1) In H.S. is hier „elc op sijn gewoentlicken stede" doorgehaald.

den gildenbrief voirgenoemt, ende dat niemant hierenbinnen uut onser stat en trecke, ende alle diegene, die uut onser stat getogen ende binnen der mylen zijn, dat zy binnen onser stat comen ende te loten gaen gelijc andere, bij een coer van C B(eyersche) gulden.

B.spr.b. dd. 1455, des Manendages op sinte Pancraes-dach, fol. 83.

160. 1455, Juli 13. (*De gildebroeders moeten den eed afleggen op den gildenbrief.*)

Die raet vernywet die voir-overdrachte, bij den menen gilde van Vtrecht overdragen, ende gebiet allen onsen borgeren ende ondersaten binnen onser stat woenaftich, gehilict ofte ongehilict [1]), out XX jaere ofte dairenboven, die noch geen eet opten gildbrieven gedaen hebben [2]), dat sij comen ten naester morgensprake op sinte Jans-kerchoff ende doen horen eedt opten gildebrieven, gelijc die gemeen gildbruederen gedaen hebben, by correxie van den menen gilden tot horen goetduncken.

B.spr.b. dd. 1455, des Saterdages na sinte Margreten-dach, fol. 96 verso.

161. 1456, Januari 30. (*Buitenwonenden worden uitgesloten van de loting.*)

Mer wair yemant die niet stedelics in onser stat en woende, die en sel niet mede loten, gesondert die molennairs, die nu mit den backeren in den backer-gilde te lote gaen sellen. Ende yemant, die hierenboven lot aentaste, die sal verboren X ℔, ende die sel hij in hemde ende in broec ter clocken brengen, ende daerentendens jaer ende dach uter stat wesen ende I mijl van der stat; ende men sel hem geen lot maken.

B.spr.b. dd. 1456, des Vrijdages na Conversionis Pauli, fol. 132 verso.

162. [3]) 1456, October 28. (*Keuze van oudermannen.*)

Item behalven die scepen, die te Lichtmissen gecoren worden, ende die rade ende oudermans, die op sunte Mercus-dach gecoren worden, so syn dese nabescreven personen noch oudermans gecoren op sunte Symon ende Juden-dach, mitten

---

1) In H.S. is hier „off" doorgehaald.

2) In H.S. is „die ..... hebben" bovengeschreven.

3) Deze overdracht staat in het Raads Dagelijksch Boek tusschen eene dd. „des Manendages XIX in April" op fol. 84 en eene lijst van de magistraatskeuze dd. „op sunte Marcus-dach" op fol. 86.

lken die gilden vervult werden, so der weder XXI gilden n, alst van outs geweest heeft. (*volgen* 17 *namen*).

R. D. B., fol. 85 verso.

163. 1456, October 29. (*Wijziging van den gildenbrief.*)

Wy burgermeystere, scepene, rade, overste oudermans nde ghemeene oudermans van den ouden rade ende van den yen ende wy ghemeene gilden der stat van Vtrecht maken ondt ende kenlick allen luden, dat wy, ons ende onser stadt rusten ende vreden te houden, eendrachtelike ende myt oeden beraide overeengedragen syn, dat wy alle dese pun-n, also als sy hierna bescreven staen, ewelike, vast ende estade ende onverbrekelike houden sellen ende willen, ten aer dat wy naemaels eens beters te rade worden.

1. In den yersten, dat als men in den gilden oudermans yesen sall, so sellen die oudermanne, die dan tegenwoirdich n, ellic in syn gilde alle hoir gildebroeders dair doen comen, y eenre penen van enen ponde, ende die nyet te laten.

2. Ende die oudermanne sellen sonder voirraet, by horen de, sonder argelist, onder die meene gildebroeder, die volle ldebroeders syn ende jair ende dach tUtrecht boirgher ghe-eest hebben ende twintich jair out syn of meer ende in den lden gaen ende waken, elken gildebroeder die dair coempt n lot maken. Ende schepene, raet noch oudermanne en llen nyet mede loten noch lot hebben, omdat schepene, raet yt dien oudermanne, elc in horen gilde, die volle gilde-oeders syn, die lote mede maken sellen.

3. Ende onder die lote sellen wesen vyf sonderlinge loten de nyet meer. Ende die vyf manne, dair die vyf sonder-nge lote op vallen, sellen zweren ten heyligen, dat sy des yet laten en sellen om lieve noch om leede noch om gheen-ehande saken, sy en sellen alltehant sonder argelyst, nyet t hemselven mer uut horen anderen volle gildebroederen, e nae der stat coer in der stat rade wesen moghen, een-achtelike off drie van hem vyven, off sy nyet all overeen n droeghen, twe oudermanne kyesen, die sy vermoden by oren ede, dat der stat van Vtrecht, horen gilde enthen me-en gilden van Vtrecht nuutte ende oirbaerlike syn. In dien anyeren dat die vive hem in horen coer myt nyement be-aden en sellen anders dan myt hemselven.

4. Ende als sy gecoren hebben, so sellen sy nywe oudermanne

all rechtevoirt, sonder runen off raden myt hem off myt ande yement, in der stat rade presentyeren, dair te zweren en dien raet te kyesen alse gewoentlike is, dat is te verstaen v elker wake twe raetsmanne. Ende dander twe raetsmann darenboven die sellen sy neemen uut dien gilden by hor ede, die hem duncht, dat der stat nutte syn ende oirbaerli ende den meenen gilden.

5. Ende die vier ende twintich raetsmanne, alse die g coren syn, sellen kyesen twaleff schepene, also alse die o gildebrieff hout.

6. Waer enich man, die myt bede off myt myde, myt runen off myt raden in enigherhande manyeren selve myt anderen personen, wyff off man, leeck off paep, enygh voirraet dede dairin, dese ouderman, raet ende schepene, over oudermanne off burgermeysters te kyesen tgeghens die m nyere, die voirseyt is, ende die raet van der stat dat d waerheyt vonde, die verbuerde tien pont. Ende die tien po soude hy voir die clocke brenghen aen heemde ende a broeke, off jair ende dach uut der stat te wesen ende e myle van der stat.

7. Ende so wat man, die enych ferpel off onreckeli dinghe in dese lotynghe dede, ende die raet van der stat d der waerheyt vonde, die zoude ewelike uut der stat r wesen.

8. Ende en sal gheen man ouderman wesen, hy en s volle gildebroeder, off hy en voere dat gilde mytter han off hy en hebt gevoert, off ten sy hem angeerfft van syn ouders diet gevoirt hebben, off ten sy hem aengeboeren.

9. Voirt als men die overst oudermanne kyesen sal, s sellen die oude overste oudermanne maken twe ende vierti lote. Ende dair sellen vyff sonderlinghe lote onder wese Ende die vyff manne, dair die vyff sonderlinghe lote op valle sellen kyesen twe overste oudermans uut dien viertien hoef gilden ende nyet uut hemselven, die hem duncken by hor ede dat der stat enthen meenen gilden nutte ende oirbaerli syn. Ende so waer die drie gaen, sellen die twe volgen.

10. Ende voirt so en sellen engheen borgermeysters, over oudermanne, overst oudermanne [1]) weder comen in den stoel

1 In H.S. is het 2de „overst oudermanne" geschreven op eene geradeerde plaats.

er hy in is off ellic in des anders stoel eer int vierde jair.
11. Ende voirt so en sellen die oudermanne ghene gilde-
eder ontfaen, diet gilde nyet voeren en willen mytter hant,
sy by den ghemeenen oudermanne.
12. Item in deser manyeren sel men die twe cameraers
de den scutmeyster uutter ghemeenten kyesen, als die
meraers ende scutmeysters offgaen, die nu syn: als hoir
er jair, daert jair viertienhondert vyf ende vyftich tierste
n vas, ommecomen sellen, so sellen die ghemeene ouder-
ans te samen comen op een stede op tsunte Pouwels-
ont Conversio, eer die voirseyde vier jair, daer nu camerers
syn, uutgaen. Ende dair sellen dan uut elken gilde twe
dermans te samen gaen ende haren te samen enen man tot
merers uut horen gilde off uut anderen gilden, die hem dair
t toe dunckt wesen, dat schepen raet noch ouderman en
; ende men mach wel haren die camerers, die affgaen sellen.
de als dan die oudermans in allen gilden elx gilden ouder-
ans enen man ghehaert hebben, so sel men bonen onder
n ghemeenen oudermans uut den voirseyden gehaerden
erst enen man mytter meester boen, dat die overste camerer
esen sall; dan sellen wederom bonen uut den voirseyden
ehaerden, die nyet geworden en waren, enen man tot enen
en camerer. Ende dan sel men noch weder bonen uut
n gehaerden, die dan noch nyet geworden en waren, mytter
eester boen enen scutmeyster.
13. Ende dese twe camerers ende scutmeysters sellen dan
merers ende scutmeysters bliven drie jair; ende teynden den
e jaren altoes op tsunte Pouwels-avont voirseyt, eer die
de camerers affgaen, sel men se verkyesen in manyeren
irseyt. Ende so voirt van drie jaren toe drie jaren. Ende
en mach se altoes wel weder kyesen, die affgaen sellen
de camerers geweest sellen hebben.
14. Ende waer enich camerer off scutmeyster, die bynnen
nre gesetter tyt sturve, so souden die vrienden in des do-
ns stede enen anderen setten by goetduncken der oudermans,
e dair bequaem toe waer, dat jair uut te verwaren, dair die
merer in gestorven waer. Mer teghent naeste jair soude
en enen anderen camerer in der steden kyesen in manyeren
irseyt.
Ende omdat wy burgermeystere, scepene, rade, overste
dermans ende ghemeene oudermans van den ouden rade

ende van den nywen ende wy gilden voirseyt alle dese voirseyde punten vast ende gestade houden sellen ende willen, also alse hiervoir bescreven staet, so hebben wy desen brief besegelt myt onser stat groote segel.

Gegheven int jair ons Heren dusent vierhondert ses ende vyftich des Vridages na tsunte Symon ende sunte Juden-dach apostelen.

Origineel charter met zegel, Archieven der gilden (berustende in het gemeente-archief), Afd. Charters N°. 2.

164. 1456, November 4. (*Oproeping tot de raadskeuze.*)

Also die gilden nu weder op XXI gilden gecomen syn ende een ygelic weder gaen sell int gilde, dair hy over twee jaeren in was, so sel men morgen oft God will in al den XXI gilden den ouden raet kyezen ende mede die nye oudermans, die in den gilden ontbreken sellen. Dairomme laet die raet enen ygeliken weten, dat hij morgen ter morgenspraec come in dien gilde, dair hij over twee jaeren in was, ende dair zedichliken kyezen, by zulken verboeren als op Onser Vrouwen Lichtmis-avondt gewoentlic is.

B.spr.b. dd. 1456, des Donredages na sunte Symon ende Juden-dach, fol. 163.

165. 1457, Januari 31. (*Bij de raadskeuze geene andere zaken te behandelen.*)

Voirt laet die raet weten ende gebiedt, om ymmer den raet mit rusten ende vreden te kiezen, dat men op morgen in den gilden gene brieve off boetscappen en ontfange off en late thonen, want men op dien dach niet en boert te tracteren dan alleen den raet te kyezen. Ende wairt saike dat yemant hierin contrarie dede off in den gilden arbeyde om dat te gescien, dat soude men terstont rechten mitten zweerde an hoeren liven. Ende wairt dat yemant enige brieve off boetscappen te tonen off te doen hadden, dat sellen onse overste ontfangen ende anders nyemant, na uutwysinge onser boecken.

B.spr.b. dd. 1457, des Manendages na sunte Pouwels-dach Conversio, fol. 173.

166. 1460, Januari 31. (*Publicatie omtrent de raadskeuze.*)

Aldustanige cedelen worden tegen Onser Vrouwen-avont in den gilden gescict uut overdrachte sraets out ende nye:

1. Item diegene, die oirvedich syn, en sellen niet mede loten noch in genen morgenspraken comen, gelijc dat bij den rade out ende nye voirtijts overdragen is.

2. Die raet out ende nye laet weten, wie dat in den gil- n lote antast ende krijcht, dat sy alsulken koer kyezen, r men op deze tyt eendrachticheyt in den rade mede hou- n mach; want wairt dat dair yemant anders quaem, die de die nye raet wederomsenden. Dairom begeert die raet dengenen, die de lote krijgen, dat sy by malcander bliven, tyt toe dat die oudermans hoeren eedt gedaen hebben.

3. Voirt so en sel men nyemant te rade kyesen, die geen ee maenden mit synre hoechster weren voir Lichtmissen nnen onser stat gewoent en hebben, gelyc by den rade out de nye voirtyts dat overdragen is, *uutgenomen dieghene gracie gedaen is* [1]).

R. D. B. dd. 1460, des Donredages na Conversionis Pauli, fol. 183 verso.

167. 1465, Januari 2. (*Ontheffing van kiesplicht.*)

Hebben die raide out ende nywe belieft ende gheconsen- rt Gheryt van Ryn, dat hy thuus bliven mach ende niet lote gaen in zyn gilde, want hy een out man is.

R. D. B. dd. 1465, des Woensdages nae Jaers-dach, fol. 108 verso.

168. 1465, Januari 29. (*Herkiesbaarheid tot overste.*)

Overdroegen die raide out ende nywe eendrachtlich, opt rbeteren van den gemeynen ghilden, om rust ende vrede de eendrachticheyt binnen onser stadt ende onder onsen emeynen borgeren te houdene, alze dat zoe wie op Onser rouwen-avont te Lichtmisse naistkomende borgermeystere de overste oudermans ghekoeren zellen werden, dat die et weder in den oversten stoel komen zellen eer int achte r daer naistvolgende, ghelyck dat plach te wezene int vierde r, ende zoe voert jaerlycx; ende dit zel wezende behoude- en den gildenbrieff in allen anderen punten, ende alle onse de previlegien ende oude boeken ende guede gewoenten hoerre volcomenre macht te bliven.

R. D. B. dd. 1465, des Dinxdaghes na Pauli Conversionis, fol. 110.

169. 1470, Juni 20. (*Herstelling van gebannenen.*)

Die raede out ende nywe hebben desen nabescreven per- nen ende hoeren kynderen, die zy op die tyt hadden, haer

1) In H.S. is het cursief gedrukte met lichtere inkt later ondergeschreven en onderhaald.

borgerscap ende stemme in horen gilden wedergegeven, in allen schyn als zij waeren, eer zij verdreven worden.

B.spr.b. dd. 1470, des Woensdages op des heiligen Sacraments-avont, fol. 134 verso.

170. 1479, November 27. (*Herkiesbaarheid tot overste.*)

Wy borgermeystere, scepenen, raide ende gemeyne oudermans van den ouden raide ende van den nywen ende wy gemeyne gilden der stadt van Vtrecht maken kondt allen luden, die desen onsen openen brief zellen zien of hoeren lezen, dat ende alzoe wy in den jare vyf ende tsestich lestleden des Dinxdages na sunte Pouwels-dach Conversionis, om rust ende vrede ende eendrachticheyt bynnen onser stadt ende onder onsen gemeynen borgeren te onderhoudene, eendrachteliken overdragen ende gheordineert hadden: soe wye op Onser Liever Vrouwen-avont te Lichtmissen doe naistkomende borgermeystere ende overste oudermans gekoren zouden werden, dat die niet weder in den oversten stoel gekoren werden en zouden eer int achte jair dair naistvolgende, gelyck dat plach te wezene int vierde jair ende in den brief [1]), dair desen onsen tiegenwoerdigen transfixbrief doergesteken is, bescreven ende verclaert staet, niettiegenstaende dattet alzoe voertyts by ons oick overdragen ende gheordineert had geweest. Ende want wy dan in der wairheit gevoelt ende bevonden hebben, dat die voerseyde overdracht int eynde onprofytelike ende onoerbaerlike wezen zoude voer onse stadt ende onsen gemeynen borgeren ende dair wel onminne ende twist onderlingen van komen mochten in toekomenden tyden, indien dairop niet versien en worde,

Soe ist dat wy, rypelike ende wel dairop beraiden, die voerseyde overdracht ende ordinancien van den achte jaren eendrachteliken weder nedergeleyt ende afgestelt hebben. Ende hebben weder aengenomen ende nemen aen mit desen onsen brieve die overdracht ende ordinancie van den oversten te kyezene ende te wezene van den vier jaren voerseyt, gelyck die tanderen tyden by onsen voervaderen overdraghen ende gheordineert is geweest ende in den brieve voergeruert, dair desen onsen tiegenwoerdigen transfixbrief doergesteken is, bescheydeliken bescreven staet, welken brief wy oick in allen zynen punten ende articulen volcomelike achtervolgen ende onderhouden willen, zonder enich gebreck dairinne te laten vallen.

1) Het charter hierboven medegedeeld als N°. 163.

Alle ding zonder argelist. Ende hebben des toerkonde onser stadt zegel aen desen brief doen hangen.

Gegeven int jair ons Heren dusent vierhondert neghen ende tseventich opten seven ende twintichsten dach in Novembri.

Origineel charter met zegel, Archieven der gilden (berustende in het gemeente-archief), Afd. Charters N°. 2.

171. 1484, September 23. (*Oproeping tot de raadskeuze.*)

1. Morgen oft God wil zel men nyewe oudermans kiesen in elke gilde, daeromme verbiet die raet, dat alsdan nyemant gevechtelyck ofte perlament en make, want men dat scerper rechten sal dan op een ander tyt.

2. Voert laet die raet weten, dat men loten zel in allen gilden na der ouder gewoenten, behalven in der louwer gilde, die voertaen te nyete wesen sel. Behoudelyck dat men in elke gilde mer drie loten maken en zel. Ende zellen alle ghilde-broeders, zy zyn in den rade ofte niet, te lote gaen ende kiesen na der ouder gewoenten, behoudelyck dat men die van den rade niet kiesen en zel.

B.spr.b. dd. 1484, des Donredages na Mathei, fol. 81.

172. 1484, September 23. (*Keuze van oudermannen.*)

Overdragen by den rade, dat die gilden oudermans kiesen zellen na der ouder gewoenten, behoudelyck dat die oudermans, die ofgaen zellen, drie loten maken zellen ende niet meer; ende alle andere gildebroeders buten hem, zy zyn in den rade out ofte nyewe oft daerbuten, zellen te lote gaen ende kiesen na der ouder gewoenten twee oudermanne in elke gilde, die van den rade niet en ziin.

R. D. B. dd. 1484, des Donredages na sunte Matheeus-dach, fol. 58 verso.

173. 1484, September 24. (*Keuze van oudermannen.*)

Men heeft geloet in allen ghilden ende nyewe oudermans zyn gekoeren, diewelke toegelaten ziin opten raidthuse by out raet ende nyewe.

R. D. B. dd. 1484, des Vrydages na Mathei, fol. 58 verso.

174. 1491, Augustus 25. (*Ordonnantie omtrent den erfraad.*)

Overcomen by den rade out ende nyewe eendrachtelyck, dat men sulke raminge, als gemaict om enen nyewe stadigen

raet te ordineren, vruntlyck in den gilden brengen zel ende oick andere punten, als hierna bescreven staet. [1])

. . . . . .

[2]) Raminge den raet te ordineren op Onser Liever Vrouwen-avont Nativitatis toecomende opt goetduncken sraets out ende nyewe ende den gemenen gilden van Vtrecht.

Namaels heeft elke gilde die ordinancie in deser formen: „*Veranderinge van den rade der stat van Vtrecht, overcomen by den rade out ende nyewe ende den gemenen gilden anno XCI des Vrydages na Bertolomei*" [3]).

1. In den yersten zellen daer wesen XII scepene, die altyt bliven zellen, ende XXIIII rade, die oick altyt bliven zellen, hoer leven lanck duerende, ten waer dat zyt verbuerden, als men na verclaeren zel. Welke XII scepene bewaeren zellen die scepenbanck, na ouder gewoenten. Ende die XII scepene ende XXIIII rade zellen bewaeren dat raethuys te samen, na ouder gewoenten. Ende zy zellen die stat van Vtrecht enen eedt doen, als gewoenlyc is, den raet te helen ende ten huys te comen, alst sitteldage ziin, by ℔ ende ede etc.

2. Item soe zellen die XII scepene twee ende twee borgermeysters wesen twee maent lanck, na den kalendier gerekent; ende dat zel wesen een van den outsten scepene ende een van den joncsten scepene. Ende dat zel soe voert omgaen van paer tot paren dat jaer lanck duerende, ende alsoe voert weder omgaende van jaer tot jaer hoer leven lanck, ten waer dat zyt misbruycten, als men na verclaeren zel. Ende dit zel aengaen van een van den outsten scepene ende een van den joncsten ende alsoe voertaen.

3 [4]). Item tot alre tyt als een scepene oflivich wort of ofgeset wort, soe zellen die XI scepene weder enen anderen scepene in ziin stede kiesen uten XXIIII rade; ende die XXIIII rade zellen kiesen enen raet uten XL meentemannen; ende die XL meentemannen zellen kiesen enen meenteman uut dat gild, daer die meenteman uut te rade gecoren waer. Ende dit is oick te verstaen van den rade ofte meentemannen, als zy

---

1) Hierna volgt een brief aan de gilden over stads financiën en accijnsen.

2) Het hier volgend stuk begint op fol. 130 verso.

3) In H.S. is „Namaels ..... Bertolomei" later tusschengeschreven.

4) In H.S. is dit artikel doorgehaald en het volgende 3a later bijgeschreven, met de opmerking „Verclaert aldus" (nl. door de gilden, vgl. N°. 176 op bladz. 106).

sterven of ofgeset worden. Ende desen scepene ofte raetsman zel men kiesen binnen den yersten atmael.

3a[1]). *Item tot alre tijt als een scepene ofte raet oftivich wort, se zellen die XL meentemannen weder enen anderen scepene ofte raet in ziin stede kiesen. Ende als een meenteman sterft of ofgeset wort, zel dat gilde, daer hy in was, enen anderen in ziin stede kiesen. Ende desen scepen ofte raitsman zel men kiesen binnen den yersten atmael.*

4. Item soe zellen daer wesen XL meentemannen, uut elke gilde twee goede manne, welke men daertoe ordineren zel, ende die zellen daer oick bliven hoer leven lanck, ten waer dat zyt misbruycten, als men na verclaeren zel. Ende dese meentemannen en zellen niet te rade comen, noch gheen officien hebben, dan zy zellen vierwerf sjaers, als die camerairs hoer rekeningen doen, opten huse comen. Ende als daer enige merkelike zaken ziin, die stat ofte lande aengaen ofte onsen gilden, soe zel men hemluden mede bieden opten huse ende geven hem die zaken te kennen; mer die meentemannen en zellen daer niet in sluten, zy en zellen dat yerst in hoer gilden brengen. Ende die rekeningen van den camerairs zellen zy oick binnen XIIII dagen brengen in hoer gilden, nadat die gedaen ziin.

5. Item soe zellen die twee ofgaende borgermeysters mit vier van den outsten rade after sitten op dat ouderman-huys tweewerf ter weke, na ouder gewoenten, ende berechten van den vyf bescreven punten ende anders niet; ende dat zel omgaen van twee maende tot twee maenden. Ende wat zaken elck in ziin tyt aengenomen heeft, die zellen zy binnen haer tyt eynden; oft warent alsulke zaken, dat zys niet wys worden en konden, soe zellen zyt voer opten huse brengen.

6. Item waer daer enige scepene, rade ofte meentemanne, die enige misbrukinge dede, te wetene dat hy openbaer overspul dede, openbaer woekenaer ofte voercoper waer, oft die ghiften of gaven naem om onrecht te helpen stercken, dootslagers waeren, of te ban waeren ende VI weken te ban bleven staen na der weet, die souden daerentenden uten rade wesen ende daertoe staen tot sraets correxy;

ofte die enige zaken dede, die een goet man ziin eer mede

---

1) Vergel. over dit bijgeschreven artikel 3a de op bladz. 106 hierachter N°. 176 medegedeelde aanmerkingen der gilden.

genomen wort, dat men in der waerheyt alsoe bevonden had, die soude verbueren ziin scependom, raetscap ofte meentemanscap ende die en soude nummermeer te rade comen.

Ende die alsoe ofgeset waer, daer soude men enen anderen goeden man weder in ziin stede setten, als voer verclaert staet.

7. Item daer en zel nyemant in den rade sitten ofte meenteman wesen, die tolnair is, bastaert is, yemants heeren cledinge draecht, oft die enigen heeren gezwoeren ziin ofte ampten vueren van enigen heeren.

8. Item zel men alle jaer in elke gilde kiesen op Onser Vrouwen-avont Nativitatis twee oudermanne, die haer gilden regeren zellen. Ende zy zellen alle jaer op sunte Pouwels-avont kiesen drie camerairs, welke camerairs men kiesen zel uten rade, meentemannen ofte opter straten; ende wort daer yemant gecoren uten rade ofte meentemannen, daer soude men weder enen anderen kiesen in ziin stede.

9 [1]). Item die [2]) scepene *ofte rade* [3]) en zellen gheen zysen copen, noch paert noch deel daeraen hebben, noch daeraen winnen noch verliesen. Ende waert dat den zysmeysters enigen twist ofte broeken gevielen, die zellen die XII scepene alleen berechten buten den rade [4]), *opt verboeren elx van C outscilde ter stat behoef, alsoe dicke alst gesciede* [5]).

10. Item soe zellen die XII scepene setten ende ordineren alle ampten, die de stat hoert te setten ofte ordineren, na ouder gewoenten.

11. Item waer daer yemant in den rade, die enige ampten bevolen worden, ende hy die niet en bewaerde na der ordinancie daerof gemaict, dat men ter waerheyt bevonde, die soude verbueren zyn raetscap, als voer verclaert staet, ende dat by discrecien des raets.

12. Item op Onser Vrouwen-avont Nativitatis alle jaer soe zellen borgermeysters, scepene ende rade hoer sluetelen ende rekeningen nederleggen opter kisten op dat raethuys ende gaen thuys. Ende die meentemannen zellen daerop ten huse comen, ende daer en zel nyemant van den rade weder-

---

1) In H.S. staat voor dit artikel „Verclaert aldus" (nl. door de gilden, vgl. N°. 176 op bladz. 106).

2) In H.S. is hier „XII" doorgehaald.

3) In H.S. is hier „ofte rade" later bovengeschreven.

4) In H.S. is „Ende ..... buten den rade" doorgehaald.

5) In H.S. is „opt ..... gesciede" later bijgeschreven.

men, hy en wort weder van den meentemannen gehaelt.
12a [1]). *Hierna volcht dat een puntken als mittet groet zegel iet te zegelen dan by den meentemannen, als na staet* [2]), *ende r meentemannen eedt. Item adhuc subsequitur prout est in dis, verte* 4 *folia* [3]).
13. Item in elke gilde zel men haren vier meentemannen, er die twee of bliven zellen: men zel maken V loet, die eren zellen IIII mannen; die twee oudermanne zellen oick eren II mannen uten loten, uten gescicten of waer zy illen; die II gescicten zellen oick desgelycx haeren II mannen, aer zy willen, — maken VIII mannen; daer zel men vier eentemannen uut kiesen mitter boen, allenken een teffens.

R. D. B. dd. 1491, des Donredages na Bartholomei, fol. 128 verso.

175. 1491, z. d. *(Stemming der gilden over de op bladz.* 102 *medegedeelde „raminge".)*

Wantsnyders belieft die cedel.
Snyders belieft, gesondert den koer van den meentemannen houden.
Backers: als men yemant ofsetten wil, zel men die zaeck erst in den gilde brengen. Item dat die gild die meentemannen kiesen zel.
Molenairs: by tmeeste deel van den gilden.
Linewevers: die zaeck yerst te weten in den gild.
Brouwers willen de koer hebben van den meentemannen.
Viscopers: zaeck voer van den oudermannen.
Wollewevers: zaeck voer van scepenen, rade meen(temannen).
Marslude: by der ouder ordinantie.
Botterlude belieft; dan alst voer den raet geweest hadde, dat men oick in der gilden brochte.
Cordewaniers: zaeck te weten, ballingen niet incomen dan by den gilden.
Oucordewaniers: koer van den meentemannen.
Coerncopers belieft.
Ouwantsnyders belieft.
Steenbickers: zaeck te weten voer.
Graeuwerckers belieft; zegel ende brief.
Ryemsnyders belieft; stemmen weder te geven.

1) In H.S. is art. 12a later tusschengeschreven.
2) N.L. in de hierachter op bladz. 106 medegedeelde aanmerkingen der gilden.
3) N.L. op fol. 135, zie den eed hierachter op bladz. 106.

Bylhouwers: zaeck te wetene.
Smede: zaeck te wetene, koer te houden.
Zadelairs: zaeck te wetene.

Archief Afd. I N°. 207.

176. 1491, Augustus 26. *(Aanmerkingen van de gilden op de op bladz.* 102 *medegedeelde „raminge".)*

Die ghilden hebben eendrachtelyck belieft, overgegeven ende consentiert die ordinancie ende raminge van den rade te ordineren ende van anderen punten, soe die tsamen in de gilden gelesen syn geweest, als die boven [1]) gescreven staet gesondert dese punten hierna volgende:

1. Overcomen by den rade out ende nyewe uut aenbrengen van den gilden, dat die rade ofte scepene voertaen niet zysen en zellen, noch daeraen paert noch deel hebben, noch daeraen winnen noch verliesen en zellen.

2. Item wanneer een scepene ofte rade [2]) oflivich wort of ofgeset wort, soe zellen die meentemannen in ziin stede enen anderen kiesen. *Ende als een meenteman sterft of ofgeset wort, zel dat gild, daer hy in was, enen anderen kiesen* [3]).

3. Item dat men voertan mittet groet zegel niet zegelen en zel dan by den meentemannen.

R. D. B. dd. 1491, des Vrydages na Bertolomei, fol. 132 verso.

177. 1491, September 6. (*Eed der meentemannen; keuze van schepenen en raden.*)

1. Des Diinsdages na Egidii deden die meentemannen opten huse voer den rade out ende nyewe hoeren eedt in deser formen:

„Dat zweer ick, dat ick van deser tyt voert, soe lange „ick meenteman, *raet, scepen* [4]) wesen zel, der stat ende ge„menen gilden van Vtrecht hoer beste raden zel, hoer quaetste „waernen zel, ter stat rade comen zel, als ick daer geeyschet „worde, nootzaken uutgesondert, der stat raet helen zel, den „ermen gelyck den ryken voerraden zel, ende die ordinancy „van der veranderinge van den rade, soe die overcomen „is geweest by den rade out ende nyewe ende den ge„menen gilden anno XCI des Vrydages na Bertholomei,

1) N.l. de „raminge" hierboven medegedeeld op bladz. 102.
2) In H.S. is „ofte rade" bovengeschreven.
3) In H.S. is „Ende ..... kiesen" later tusschengeschreven.
4) In H.S. zijn de woorden: „raet, scepen" bovengeschreven.

tter verclaringe daerop gemaict [1]) in allen punten houden, gaen ende aftervolgen zel na mynen besten weten. Des zel ick laten om lieve noch om lede, noch om maescap ch om zwagerscap, noch om anxt van mynen live noch anxt van mynen goede, noch om gheenrehande zaken. t my God soe helpe ende ziin heyligen".

Overcomen by den rade out ende nyewe, dat die meenannen after opter huse haeren zellen XV personen, die presenteren zellen onsen genedige heere, om die te beden ende te smalen tot XII scepene; ende die drie afgaende en rade wesen. Ende daertoe zellen zy haeren XXI rade.

R. D. B. dd. 1491, fol. 135.

178. 1491, September 7. (*De raad gekozen.*)

. Des Woensdages op Onser Vrouwen-avont Nativitatis in elke gilde oudermanne gecoeren ende worden opten e ontfangen van den meentemannen, ende oerlof gegeven thuys te gaen ende hoer gilden in den besten te regeren.

. Daerna worden die scepene ende rade genoemt opten se van den meentemannen ende worden van den meentennen gehaelt opten huse, die vergadert wesende deden daer hoeren eedt, in sulker formen als die meentemannen daen hebben, als boven gescreven staet; die rade ten ersten, comende van der ouderman huys, ende die scepene n lesten, comende uter oestzyder bancken.

2. Totter waeck te ordineren ziin gescict uten meentennen IJsbrant Janssoen, Goert van Voird, Flores Gysertssoen, Dirck van Loenen; uten rade Henrick van Voird, Villam van Amerongen, Bertelmeeus van Wael, Henrick oeck.

4. Item zel men in elke gilde geven een cedel van der eranderinge van den rade, soe die gecorrigeert is.

R. D. B. dd. 1491, fol. 135 verso.

179. 1491, September 7. (*Ampliatie van de ordonnantie op de raadskeuze.*)

Dese nabescreven punten zyn mede geset in die verandeinge van den rade, daer elke gilde een of heeft.

Alsoe men overmits der veranderinge van den rade zekere unten, die men pleech te houden, noitlike veranderen ende

1) In H.S. zijn de woorden „mitter verclaringe daerop gemaict" in margine bijgeschreven.

verclaeren moet, soe is men overcomen by den scepene, rade ende meentemannen van desen punten nabescreven opt behagen van den gemenen gilden:

1. In den yersten wes die raet out ende nyewe te berechten plach, dat zellen scepene ende rade voertaen berechten buten die meentemannen, te wetene van zaken, die den lande, stat ofte gilden niet en rueren, of daer die gilden niet in benoemt en ziin. Dan die raet zel alsdan geladen wesen bij ℭ ende ede.

2. Item alsoe na der tafelen, gemaict anno (XIIIIC LXXXIX [1]), opten raithuse hangende, die VIII overste deser engen raet plegen te wesen, soe zellen nu voertaen die XII scepene den engen raet wesen.

3. Item soe zellen die XII scepene covelen hebben.

4. Item men zel voertaen enen yegeliken, die betichticht worde, terechtstellen ende elken corrigeren na ziin misdaet sonder yemant meer te verdriven, behoudelyck der stat oude rechten.

5. Item die meentemannen zellen hoeren gilden enen eedt doen, ende alle gildebroeders zellen hoeren meentemannen wederom enen eedt doen, den meentemannen te helpen, stiven ende stercken, die ordinancie van der veranderinge van den rade te onderhouden, soe die gemaict is, ende dat men daerna noch toe reformeren ende verclaeren mach by goetduncken der gilden.

R. D. B. dd. 1491, des Woensdages op Onser Vrouwen-avont Nativitatis, fol. 136.

180. 1492, September 5. (*„Verclaringe" op de ordonnantie op de raadskeuze.)*

Dese nabescreven verclaringe opter ordinancie van den erfrade, gemaict anno XCI lestleden des Vrydages na Bertolomei, is van den meentemannen gebrocht voer den rade ende vandaer voert in allen gilden op huden, ende is belieft ende toegelaten van den gilden in manieren hieronder bescreven:

1. In den yersten opt punt, van dat die XII scepene ende XXIIII rade berechten souden, is verclaert alse: dat die borgermeysters in der tyt die zaken tusschen partyen, in hoer tyt den rade aengecomen, eynden zellen [2]) binnen XIIII dagen, nadat zy ofgegaen ziin, te wetene dat zy die gescicte van den rade

1) Vergel. R. D. B. 1489, fol. 43.

2) In H.S. is „zellen" geschreven boven een niet doorgehaald „souden".

itten zaken bevelen zellen, dat zy die zaken aenbrengen binnen r tyt voirseyt. Ende indien daer enich gebreck in viel, soe ude diegheen, daer tgebreck aen waer, daerna opter poerten en ende daer bliven, ter tyt toe die zaeck geeyndt waer.

2. Item opt punt, oft enich scepene ofte raet oflivich of geset worde, dat dan die XL meentemannen weder enen deren kiesen souden etc., is verclaert alse: dat alsdan nyemant n den meentemannen buten reysen en zel, ter tyt toe die eder gecoren is. Ende men zel dien scepene ofte raet moegen esen opter ordinancien mitten selven meentemannen, die sdan binnen der stadt ziin. Dan op Onser Vrouwen-avont ativitas soe zellen alle die XL meentemannen binnen r wesen, byt verboeren van XXV Beyers gulden die daer et en waer, sonder hem des te verdragen, ende daertoe tot rexy van den meentemannen ter meentemannen behoef.

3. Item oft enich meenteman tot enigen toecomenden tyden erf of by ziinre gilde ofgeset wort, soe zel dat gilde, daer y in waer, enen anderen meenteman in ziine stede kiesen, wetene: dat die twee oudermanne elx enen goeden man eren zellen, ende daertoe zel men noch drie loeten maken, er men om loeten zel; ende wie die loeten vallen, zellen k elx enen goeden man haeren. Ende men zel soewel oegen haeren die oudermanne. ende die de loeten hadden als er gemeenre gilden. Ende dan zellen die ghemeen gilde-roeders daerom boenen; ende wie die meeste boenen heeft, el meenteman wesen.

4. Item opt punt als van den twee ofgaende borgermeysters it vier van den outsten rade, die after sitten zellen, van dat y die zaken hem aengecomen binnen hoer tyt eynden souden, verclaert alse: dat zy die zaken eynden zellen binnen XIIII agen, na der tyt zy ofgegaen ziin, of zy zellen daerentenden p die poert gaen ende daer bliven, ter tyt toe zy die zaken eeyndt hebben.

5. Voert alle broeken, die after opten huse gesleten worden, ellen gaen die twee deelen totter stat tymmeringe behoef ende at derde deel tot behoef desgheens, die after sitten zellen.

6. Item als die meentemannen op Onser Vrouwen-avont Nativitas opten raethuse gecomen ziin, soe zellen die meente-mannen die scepene ende rade van den yersten totten lesten elx bysonder ziin zaken examineren. Ende soe wie van den-ghenen, die geexamineert wort, afterkynsmaech oft zwager

waer ofte naerder, die soude daerom ofgaen, ter tyt toe d
gedaen waer. Behoudelyck die XL meentemannen hoeren k
in weerden te houden, na vermoegen der ordinancie.

7. Item oft geboerde dat die meentemannen enigen scepe
ofte raet thuys lieten, die zaeck waerom dat gesciet zellen d
meentemannen den scepene ende rade binnen VIII dagen daer
bybrengen, ende die zellen dat dan voert uutrechten, na v
moegen der ordinancie.

8 [1]). Item soe zellen die gilden tot alre tyt hoeren k
houden, die meentemannen of ende aen te setten, te wete
waert zaeck dat zyt misbruycten onder die meentemannen,
der ordinancie, die zaeck waerom zel men te kennen geven
dat gild; ende duncket dan dat gilde, dat die zaeck alsoe
om of te setten, dat zel dat gild moegen doen of laten. En
waert zaeck, dat die meentemanne oick misbruycten in ho
gilde, soe zel dat gilde dien meenteman oick of moegen sett
ende enen anderen na der ordinancie kiesen.

9. Item opt punt, van dat men nyemant verdriven en z
behoudelyck der stat oude rechten, is verclaert alse: wa
zaeck, dat yemant, na vermoegen der stat oude rechten, d
stat verboden worde by slitinge oft mitter clocken, daer
zel men gheen gracy in doen moegen binnen jaers. En
daerentenden en zel men noch gheen gracy daerin doen moeg
dan by den rade ende meentemannen tsamen, ende dat
gelegentheyt der zaken ende anders niet.

10. Item alser enige zaken tusschen partyen voer den rad
tsy voer oft after, gesleten worden, die slitinge zel men afte
volgen ende niet weder ontsliten moegen.

11. Item waer daer yemant van den scepene, rade o
meentemannen, die enich gebreck creech by siecten o
anderssins, soedat hy niet wel nut en waer ziin stede te b
waeren, daer soude men tot alre tyt enen anderen goede
man in ziin stede voer kiesen, na uutwysinge der ordinancie
Behoudelyck dat men denghenen, die alsoe verset worde
ziinen wiin geven zel, alsoft hy noch in den rade waer, so
lange hy leeft.

12. Item soe en zel van deser tyt voert gheen scepen
tUtrecht gecoren moegen werden, hy en zel geboeren borge
tUtrecht wesen.

---

1) In H.S. is dit artikel 8 blijkbaar later ingeschreven (lichtere inkt en meer gedrongen schrift).

13. Item oft yemant van den scepene, rade ofte meentemannen enigen voerraet mit opsetten wil dede, om uten rade te meentemanscap te comen, die soude staen tot zwaere prexy sraets ende der meentemannen goetduncken.

14. Item soe en zel men van deser tyt voert gheen gildebroeders, dat gheen geboeren borgers en ziin, aennemen, zy zellen hoeren eedt doen, dat zy binnen X jaeren in hoer gilde niet te morgenspraeck comen en zellen, als men gemeen morgenspraeck van der stat wegen hout. Dan alser morgenspraeck van hoere gilden wegen is, soe zellen zy daer wel moegen comen.

R. D. B. dd. 1492, des Woensdages na Egidy, fol. 188.

181. 1492, September 7. (*Installatie der oudermannen, raadskeuze.*)

1. Worden in elke gilde twee oudermans gekoeren, bescreven int naiste boeck [1]), die after opten huse gecomen wesende, worde hem van den borgermeysteren ende oversten meentemannen geluck geboden ende worden georloft thuys te gaen, dit begheerten dat zy hoer gilden wyselike regierden.

2. Daerna ende oick daervoer was den raet opten raethuse gide die meentemannen opter ouderman huys; ende nadat de raet enige zaken tracteert hadde, quamen die meentemannen weer ende scepene ende rade gingen thuys, ende die meentemannen bleven aldaer om den raet weder te stellen.

R. D. B. dd. 1492, des Vrydages op Onser Vrouwen-avont Nativitatis, fol. 190.

182. 1492, October 15. (*Schepenen zijn terstond herkiesbaar.*)

Alsoe by onsen genedigen heere van Vtrecht mitten gemenen gilden overcomen is, dat men die scepene in der tyt, die op Onser Liever Vrouwen-avont Nativitatis ofgaen zellen, dieselve scepene weder tot scepene kiesen zel moegen ....[2]).

R. D. B. dd. 1492, des Manendages na Kalixti, fol. 9 verso.

183. 1493, September 6. (*De erfraad opgeheven.*)

1. Alsoe men doer voernemen van den gilden ende van der gemeenten den erfraet zel laten berusten ende men den raet weder kiesen zel na ouder gewoenten, soe, om te gaen by onsen genedigen heere van Vtrecht opt Hof ende te verspreken hoe men den raet kiesen ende ordineren zel, ziin gescict

1) N.l. voorin het Raads Dagelijksch Boek over 1492/97.
2) Hetgeen volgt handelt over het schepenrecht.

totten twe borgermeysteren, te wetene [1]) Ernst van Drakenborch ende Claes Janssoen, vier van den outsten scepene, te wetene Henrick van Ghent, Jan van Lantscroen, Henrick van Voird, Aernt Ram.

2. Ende after opten huse zyn gescict uten oudermanne Ysbrant Ysbrantssoen, Geryt vten Broeck, Geryt Hubertssoen, Willem Janssoen, Cornelis Lambertssoen, Aelbert Vogel.

R. D. B. dd. 1493, des Vrydages na Egidy, fol. 106.

184. 1494, September 6. (*Keuze van oversten.*)

1. By gemeenre morgenspraeck van allen gilden, geleyt te begheerten ons genedigen heeren van Vtrecht, ist overcome dat men onsen genedigen heere dese reyse den koer gu vier nyewe toecomende overste te setten, indien zyne genade dat doen by weten der overste die afgaende ziin, anders wille die gilden bliven by hoeren previlegien.

2. Daerna is onse genedigen heere tevreden geweest, d men kiesen zel na ouden heercomen, blivende by den previlegie

R. D. B. dd. 1494, des Saterdages na Egidy, fol. 148.

185. 1506, October 12. (*Vonnis wegens het verwekken van twist bij de raadskeuze.*)

Want Willem Steen op Onser Vrouwen-avont Nativita lestleden gesceel gemaict heeft in ziin gilde int kiesen v den oudermanne, daer veel twisten gesien waeren uut te ve rysen, soe sleten scepene, rade ende oudermanne, dat h in X jaeren naistkomende in ziin gilde gheen lot aentasten zel, ende zel op sunt Joseph-dach naistkomende in ziin gil geven twee tortysen, sulke als men na gewoenten pleech t hebben.

R. D. B. dd. 1506, des Manendages na Victoris, fol. 42 verso.

186. 1528, Februari 16. (*Oproeping tot de raadskeuze.*)

Voert gebiet die raet allen onsen borgeren, die na der sta koeren ende overdrachten te loet gaen moegen, alse die XIIII ghilden mit hoeren aenworpen, soeals die lest geset zijn...., dat zij mergen ter mergenspraeck komen ende loeten, n ouder gewoenten .....

B.spr.b. dd. 1528, des Sonnendages na sunte Valentijns-dach, fol. 76.

---

1) In H.S. is hier „Jan van Lantsc." doorgehaald.

37. 1528, October 31. (*Ordonnantie op het bestuur der stad.*)

Ordonnantie, by mijn heere die grave van Hoechstraten, thouder-generail van Hollant, Zeelant, Vrieslant, der stadt le lantscappen van Vtrecht van wegen der Keyserlicke jesteyt, gemaict, dairna schout, borgermeysteren, scepenen de raide der voirseyde stadt van Vtrecht hem reguleren len by provisie, ter tijt toe by de Keyserlicke Majesteyt ders sal wesen geordonneert.

1. Eerst die lieutenant, die de voirseyde stathouder bijnnen stadt Vtrecht sal laeten, sal die bewaernisse ende toesicht ben van der stat, stat-sloetelen, -poerten ende -toernen, giment van ruytere ende knechten ende van als, dat dairtoe nen sal, navolgende die last ende commissie hem gegeven.

2. Item dat van nu voertan oudermans noch overste dermans geroepen en sullen worden in wette ofte in raide, ch en sullen hem van ghenen saicken onderwijnden dan een van saicken, hair neringe van hair gilde aengaende; sonr dat sy sullen moegen vergaderen dan by consent van den utenant van de voirseyde grave van Hoechstraten, schout de borgermeysters. Ende als dieselve enige vergaderinge accordeert wordt, soe sal altijt dair een by gescict worden, mede present sal wesen in hoerluyde communicatie; op yne, indien anders geboerde, gestraft te worden aen live de aen goet na gelegentheyt van der saicken. Ende men mer een gilde consent gheven op enen dach vergaderinge maken.

3. Item in de voirseyde ghilden en sal voertan nyemant oegen wesen, die van der neringe off van den ambochte yet en sijn ofte geweest en is. Ende die alsulcx nyet en sijn sullen mitte voirseyde ghilden ofte enige van dien moegen rgaderen, op verbuerte als voeren.

4. Item die voirseyde leutenant ende schout sullen van voertan mede comen ende present moegen wesen in alle rgaderingen van scepenen ofte raiden, ende in als helpen dviseeren ende raiden tot eere van de Keyserlicke Majesteyt, orderinge van der justicie ende in allen anderen saicken, die elvaert van der stat aengaende.

5. Item die voirseyde schout off zijn substituyt sal oick acht hebben te moegen vangen ende apprehenderen alle elinquanten, sulcx als die borgermeysters van de viven tot

noch toe gehadt hebben, wyens macht ende auctoriteyt cesseren sal, ende die terechtstellen voir scepenen ende dat vonnis executeren. Ende desgelijcx, off die lieutenant enige borgers ofte inwoenende apprehendeerde, dat gheen knechten en sijn onder zoudye liggende, die sal hy terstont overleveren in handen van den schout off sijn substituyt, om die te recht te stellen voir scepenen als voeren. Ende van gelijcken, indien die scout off sijn substituyt enige ruyteren off knechten apprehendeert, zal die overleveren den lieutenant, omme justicie over hem gedaen te worden, als dat behoeren sal na uutwysinge van der misdaet.

6. Item sal die voirseyde schout den ontfanck hebben van alle die boeten, brueken, forfeyten, peynen ende confiscatien bijnnen der voirseyde stadt ende vryheyt van dien vallende.

7. Item dair sullen van nu voertaen gestelt worden jairlicx by de Keyserlicke Majesteyt ofte synen stathouder ende ge committeerde twee borgemeysters, die last sullen hebben nairstelick tot die stat-goeden te sien ende mitten scepenen recht ende justicie helpen administreren ende allet doen, dat goide ende getrouwe burgemeesters sculdich zijn ende behoeren te doen, tot eere van de Keyserlicke Majesteyt, eendrachticheyt ende welvaeren van der voirseyder stadt.

8. Sullen oick dairtoe gestelt ende gecommitteert worden twaleff scepenen boven die voirseyde twee burgemeesteren, die te samen kennisse hebben sullen van alle civile ende criminele saicken, geen uutgesondert, ende sullen een yegelick recht ende justicie administreeren. Ende sullen gehouden wesen die saicken van den keyser int civijl oft crimineel te vorderen ende termineeren voer alle andere saicken van partyen.

9. Item in saicken, dair die oudermans ofte overste oudermans kennisse off plagen te nemen, sullen die voirseyde XII scepenen van nu voertan oick die kennisse hebben. Ende ten eynde dat zy doer veelheyt van saicken nyet te veel beswaert ofte belast en worden, soe sullen die voirseyde XII scepenen dairaff die kennisse hebben by geboerten, te weten drie van hemluyden teffens, elcx voer den tijt van drie maenden. Ende sullen dieselve gehouden wesen ten minsten twee daigen in de weke tot dieselve saicken te verstaen. Ende elcx sal gehouden wesen te uuten alle die saicken, die bijnnen hoeren tijt begonnen zullen wesen.

10. Item die schout sal van wegen der Keyserlicke Majesteyt by advise van de burgemeysters stellen uuten XII scepenen

ree libelmeysters, die kennisse sullen hebben als gewoenlicken
, ende sullen dat aenbrengen die voirseyde burgemeysters
de scepenen, om dairaff gedaen te worden, als na recht
hoeren sall.

11. Item die voirseyde schout, borgermeysteren ende
epenen sullen voertaen oick kennisse van saicken nemen
er die ridderscappen, bijnnen der voirseyde stadt van Vtrecht
oenende, ende oick van delicten, die by die ridderscappen
r voirseyde stadt geperpretree(r)t sullen moegen worden, als
n andere borgers.

12. Item die voirseyde schout, borgemeysteren ende scepenen
n sullen voertan gheen excijnssen ofte andere pertyen ende
eden der stat toebehoerende moegen pachten ofte paert ofte
el in die pachtinge hebben, directelick ofte indirectelick, op-
e peyne van hondert gouden realen tegen die Keyserlicke
ajesteyt te verboeren, dairin die stadt hebben zal voer hoer
terest een derdendeel, ende dairenboven arbitralicken ge-
rrigeert te worden.

13. Item dair sullen oick van Keyserlicke Majesteits wegen
estelt ende geordonneert worden twee cameraers, dairaff die
e sal wesen cameraer van der penne, ende sal den ontfanck
ebben van alle den incoemste van der voirseyder stadt, nyet
tgesondert, ende doen die betalinge van den rentiers. Ende
oerts leveren in handen van den anderen tweesten cameraer
gene, dat men behoeven zal voer reperatie ende tymmeringe,
odeloen, wakers, poertiers ende anders, dat twee cameraers
legen te doen, sulcx als men hem ordonneren sal. Ende
ullen van als jairlicx doen een rekeninge mit behoirlicke
rdonnantie ende acquyten in presentie van lieutenant, scout,
orgermeysteren, scepenen, raiden ende anders, als dat ge-
oenlicken is te geschien.

14. Item noch sullen van Keyserlicke Majesteyts wegen
estelt ende geordonneert worden XXIIII persoenen ofte
aiden, die mitten voirseyden schout, borgermeysteren, scepenen
nde camelaers representeeren sullen dat lichaem van der stadt,
iewelke geroepen sullen werden by den schout ende borge-
meysteren in allen saicken, pollecien, neringen ende welvaert
er stadt aengaende, ende dairinne helpen raiden ende sluyten,
at tot die meeste eere, proffijt ende welvaeren van de Keyser-
icke Majesteyt ende zijnder stadt dienen sall.

15. Item die schout, borgermeysteren, scepenen, raiden,

cameraers off secretarissen ofte yemant van hemluyden en sullen in den dyenst van enige andere fursten ofte heeren hoedanich die zijn, moegen wesen noch enige pensye van hen hebben ofte ontfangen, noch oick gedoegen yemant van de borgers ofte inwoenders, hy zy geestelick ofte weerlick, ont fangen te worden, op peyne van gestraft te worden aen liv ende aen goede na gelegentheyt van der saicke.

16. Item in allen anderen saicken hierboven nyet gespeci ficeert sullen die voirseyde schout, zijn substituyt, borgemeys teren, scepenen, raiden ende camelaers hem reguleeren navolgende sulke ordonnantie, als hem van Keyserlicke Majesteyts wegen gemaict ende gelevert sal worden.

Aldus gedaen tot Vtrecht den lesten dach Octobris ann XV^{c} acht ende twijntich. Ondergescreven mittes stathouder hanteyken J. de Lalaing.

R. D. B. dd. anno XV ^{c} XXVIII, fol. 7.

b. Medewerking bij raadsbesluiten.

188 [1]). 1366, October 29. (*Raadpleging der gilden over de bestemming van de opbrengst der stadsweide voor den bouw der stadsmuren.*)

Wi borghermeysters, scepene, raet ende ghemene ouder manne van den ouden rade ende van den nyewen der stat van Vtrecht maken cont allen luden, dat wi mit onsen ghilden in eenre ghemeenre morgensprake eendrachteliken overdraghen siin, dat wi alsulc ghelt, alse ons jaerlix incoemen ende ver schinen zel van onser weyde boven dat se jaerlix costen zel te verwaren van slusen, van graven, van ladiken ende van anders onrade, aen onser stat muere vertymmeren zellen ende in anders gheenre orbaer te keren, ter tijd toe dat de muere ommeghecomen is, alse si in der bijlhouwer slach ghemaket is. Behoudelic elker wake jaerlix hondert pont ende zestien pont blivens ghelts, horen onraet mede te stoppen. Ende tot desen voerseyden ghelde te vertymmeren zel elc ghilde jaerlix enen man zetten, de volle ghildebroeder ende borgher is. Ende de tymmermeysters zellen alle jare rekeninghe doen voer de ghemene oudermans. In orconde deser dinghe so

1) Dit charter is in dorso geteekend: „Linnewever".

ebben wi borghermeysters, scepene, raet ende ghemene ndermanne van den ouden rade ende van den nyewen voer- benoemde onser stat seghel aen desen brief ghedaen. Ghe- even int jaer ons Heren dusent drehondert zes ende tsestich s Donredaghes na sinte Symon Juden-dach.

Origineel charter, het uithangend zegel verloren. Archieven der gilden (berustende in het gemeente-archief), Afd. Charters N°. 13.

189. 1402, Mei 13. (*Raadpleging der gilden over het te voeren verzet tegen onrechtmatige tolheffing door den heer van Arkel.*)

1. Int jaer van XIIII^{c} ende twe op sinte Servaes-dach [at] was opten Pinxter-avont, ende doe hielden morghen- prake alle de ghilden ende elc ghilde hadde een cedel, die leens spraken ende worden ghelezen in den ghilden ende ielden van worde aldus, alse hierna bescreven staet:

2. „Gi ghoede lude van den ghilden, gi moghet wel weten, hoe dat die here van Arkel den Ghestichte van Vtrecht, ons ende onsen borgheren ende onderzaten ende den coopluden groot ghewelt ende onrecht ghedaen heeft opten stroom in der Lecken ende andersins ende noch daghelix doet, daer wi veel vervolchs tot veel tiden of ghedaen hebben ende nye tot besceyde daerof ghecomen en consten, also dat wi van node daeromme daghe ghehouden hebben mitten rade van Hollant om dat voerseyde ghewelt te wederstaen, dat ons boven onsen rechte ende vriheden ghesciet is. Hierom ist dat de raet out ende nywe van u begheert te weten, of ghi hem hierin machte gheven wilt, hetsi in dedinghe of dat voerscreven ghewelt te wederstaen."

3. Welke morghensprake voerseyt alle die ghilden, daer ngheen ghilde en wederzeyde, ghevolcht enten rade out nde nye macht ghegheven hebben, hetsi in dedinghe ofte at voerseyde ghewelt te wederstaen, in al derzelver manieren at die voerseyde cedelen inhielden.

R. D. B. dd. 1402, fol. 10.

190. 1432, October 29. (*Raadpleging der gilden over den verkoop der stadsweide.*)

Alsoe die raede oude ende nywe by consente der meenre ghilden overdragen siin, om onser stat schoude mede te betalen, dat sy onser stat weide vercopen sellen tot soevoel deels als daertoe noit wesen sall, so waernt de raet ende laet weten

allen onsen borgeren, ondersaeten ende anderen, die onse stat schuldich is van der schout voirseyt, dat sy mit malcanderen overdragen ende hem verenigen, by alsoe dat sy van der weide copen ende daer hoir schoude voirseyt aen ynnen ende corten, als dat overdragen is; want die raet daer anders gheen weghe toe en weten, die lude te betalen, dan mitten coep van der weiden. Ende die raet van der stat wil daer voirt toe zitten die weide te vercopen op een Manendage naestcomende. Yemant die daer gadinge ynne heeft etc.

B.spr.b. dd. 1432, des Woensdages nae sinte Simon ende Juden-dach, fol. 17.

191. 1455, Februari 26. (*Brieven van algemeen belang in de gilden te lezen.*)

Die overste oudermans mit den oudermans brochten aen onsen gemenen rade opten raethuse, dat et belieft is ende concentiert bi den gemenen gilden, ... dat men alle brieve, die voirtan alhier comen, onser stad ende den gemenen lande aendragende, in den gilden in der morgensprake lesen zell.

R. D. B. dd. 1455, des Woensdages nae sinte Mathijs-dach, fol. 29.

192. 1485, Mei 9. (*Contrôle der gilden over renten, ten laste der stad verkocht.*)

Alsoe als die gemeyne gilden eertyts gemeenlike overdragen ziin geweest ende aen den rait out ende nyewe begheert hebben een voersien te hebben totten renten, die gecoft ende bezegelt ziin geweest tusschen den oploip gesciet des Dynsdages op Rodeburgerbrug ende die incoemst binnen Vtrecht des hertogen van Oestenryck, om te weten wie daeraen doechdelike oft ondoechdelike gecomen wair; soe laet die rait weten allen denghenen, die renten binnen der tyt voirseyt op onser stadt gecoft hebben, hoer brieven, die zy daervan hebben, mitten copien brengen in handen dergheenre, die van den raide out ende nyewe daertoe gescict zyn. . . . .

B.spr.b. dd. 1486, des Manendages in die Cruys-dage, fol. 91 verso.

193. 1486, Mei 8. (*Toestemming der gilden voor den verkoop van de „wacht" van stadsambten.*)

Overdragen by den raide out ende nyewe, dat men voertaen egheen wachten van enigen statampten, staende op eniger

orger live, noch levende, vercopen en zel yemant anders, ten aere by consent der gemeenre gilden.

R. D. B. dd. 1486. des Manendages na Mey-dach, fol. 107 verso.

194 [1]). 1486, October 28. (*Raadpleging der gilden bij de betaling van achterstallige schulden door uitgifte van lijfrenten.*)

1. Ende alsoe by den rade out ende nyewe voertyts overtragen is geweest, dat men den luden van buten van hoer sterwesen geven soude voer X ℔ een ℔ alsulken betalinge, als men onsen borgeren binnen Vtrecht doen zel, twelck by den gilden behoert belieft te wesen, soe begeert men dat mede te believen.

2. Dese overdracht bovengescreven is belieft des anderen dages na Symonis by omtrent de helft van den gilden, mit begeerten dat men der stat costen smalen ende die ruters verlaten soude; die andere gilden en hebbens niet belieft, ten waere dat men ten yersten der stat costen smaelde ende die ruters ofdede.

R. D. B. dd. 1486, op sunte Symon ende Juden-dach, fol. 120 verso.

195. 1487, Januari 3. (*Stemming der gilden over de uitgifte van lijfrenten ten laste der stad.*)

Anno (XIIII c) LXXXVII des Woensdages na Jaers-dach margenspraeck om renten te vercopen:

Wantsnyders belieft; begeren van den ruteren te smalen, oick by onsen heere van Vtrecht.

Snyders belieft, mit condicien dat men een cedel uuthangen zel, hoeveel dat men vercopen zel, ende uut elken gilde enen man kiesen ende uut den XX vier mannen byt bezegelen, ende dan tzegel ontwee.

Backers belieft.

Molenaers belieft.

Linewevers belieft; begeren verlichtenis van der poert.

Brouwers belieft; begeren van der poert dattet sonder onsen cost gescie, indient wesen zel.

---

1) Niet onaardig wordt de beteekenis van dit raadsbesluit opgehelderd door de marginale aanteekening in het H.S. „Nota. Van uuthemschen hoer resten te liven". Er is dus sprake van eene uitgifte van lijfrenten in betaling van achterstallige schuld, en wel 1 ℔ lijfrenten 's jaars voor iedere 10 ℔ schuld.

Viscopers belieft, dat die gemene gilden doen.

Wollewevers belieft; begeren de costen te smalen.

Marslude belieft; begeren dat die VIII overste niet en zysen ende dat men maec, dat men vaeren ende keeren mach.

Botterlude belieft; begeert dat die luttel ponde hebben, hoeren orber daermede doen mochten, sonder verboeren, sonder te verliven.

Cordewaner belieft.

Oucordewaner belieft, dat de gilden doen.

Korencopers belieft; begeren dat men mitten ℔ sel moegen begaen, die niet copen en willen.

Ouwantsnyders belieft; begeren de costen te smalen.

Steenhouwers belieft, indien men die costen smael, ende begeren [1]) dat byer op vier ℔.

Grauwerckers belieft, ende dat men niet verder verliven en zel dan van desen jaer.

Riemsnyders belieft; begeren dat men neringe make van draperyen oft anders.

Bylhouwers belieft; zeggen dattet niet en behoert, dat die in den oversten stoel sitten [2]) zysen zellen.

Smede belieft; begeren de costen smalen.

Zadelaers belieft; begert dat men die costen smale.

Archief, Afd. I N°. 294.

196 [3]). 1490, April 5. (*Gecommitteerden der gilden op het raadhuis.*)

Doer versoeck van eenreley vergaderingen van borgeren is die raet out ende nywe overcomen, dat men na den eten mergenspraec leggen zel in allen gilden om die gescicte uten gilden weder opten huys te hebben.

R. D. B. dd. 1490, des Manendages na Palm-dach, fol. 65 verso.

197 [3]). 1490, April 5. (*Gecommitteerden der gilden op het raadhuis.*)

Bij gemeenre morgenspraec gehouden in allen gilden ziin uut elker gilde twee gescicte gecoren om opten huse te sitten, ende hebben hoeren eedt gedaen opten huse in tegenwoerdicheyt des raets out ende nyewe des after-etens.

R. D. B. dd. 1490, des Manendages na Palm-dach, fol. 66.

---

1) In H.S. is „begeren" bovengeschreven.

2) In H.S. is „sitten" bovengeschreven.

3) Vergel. bij dit besluit het stuk dd. 1489, hierachter medegedeeld op bladz. 126.

198. 1492, Mei 4. (*Besluit der gilden omtrent te volgen politiek.*)

1. Overcomen eendrachtelyck by den gemenen gilden, dat men bliven zel by onsen genedigen heere van Vtrecht ende es gemenen Staten des Gestichts, ruerende die zake van den eere van Yselsteyn, ende dat men die zake nerstelyck ver-olgen zel om daeraf of daeraen te wesen.

2. Ende dat die borgers opten toernen waken zellen, als zy aer verleden gedaen hebben.

R. D. B. dd. 1492, des Vrydages na Crucis Invencionis, fol. 171.

199. 1496, Juni 9, 10. (*Goedkeuring door de gilden van de uitgifte van lijfrenten ten laste der stad.*)

Alsoe die wage verset is geweest voer XVI^{c} Ryns gulden, welck erflike losrenten ziin, ende die wage jaerlicx pleech te gelden omtrent XIII^{c} goede ℔, soe, om die erfrenten tot lyf-renten te maken ende enen wissel daervan te doen, is over-comen by out raet ende nye opt behagen van den gilden, dat men tot XIII^{c} goede ℔ toe renten verliven zel, daer men die XVI^{c} gulden voirseyt mede lossen zel, waermede die stat niet veraftert mer gevordert zel wezen; ende tghene men daer-men veroveren zel, zel men keeren totter stat tymmeringe.

R. D. B. dd. 1496, des Donredages na Bonifacy, fol. 207.

. . . . . .

Dese overdracht bovengescreven [1]) is by gemeenre morgen-spraeck in allen gilden gehouden eendrachtelyck belieft. Ende men zel uut elke gilde enen goeden man scicken by der regelinge om die weet te hebben, dat men niet meer zegelen en zel dan XIII^{c} goede ℔. Ende men zel beaerbeyden aen den ecclesien om den brief van der wage bezegelt te hebben.

R. D. B. dd. 1496, des Vrydages na Bonifacy, fol. 207.

200. 1512, Maart 19, Mei 5, Juni 21. (*Medewerking der gilden tot het verleenen van gratie aan eenen uitgewekene wegens doodslag.*)

Om te doersien, oft die rait out ende nye machtich is buyten den gemeynen gilden Folpert Foeyt gracie te doen bynnen

---

1) N.l. de hier onmiddellijk voorafgaande overdracht dd. 1496, des Donredages na Bonifacy.

te moegen komen, zijn gescict uuten ouden Gijsbert die Craen, Henrick Henricssoen ende uuten nyen raide Aelbert Janssoen, Cornelis Lambertssoen.

R. D. B. dd. 1512, des Vrydages na Oculi, fol. 9.

. . . . . .

In der sake van Folpert Foeyt om zijn besceyt te hoeren off Ot wten Boegert aen de wonde, die Folpert hem gequets hadde, gestorven is off nyet, zyn gescict uuten ouden Wilger Jacobssoen, Goeyert Lambertssoen ende uuten nyen raide Willem de Wail, Michiell Ram.

R. D. B. dd. 1512, des Woensdages opten vijften dach in Meye, fol. 13.

. . . . . .

Doer aenbrengen van den gemeynen gilden ist eendrachtelicken bijt meeste deell der gilden belieft, dat men mijnen genedigen heere van Vtrecht te lieve, soe zyn genaden menichwerff des begheert hebben gehadt, Folpert Foeyt in der stadt van Vtrecht sal laten komen ende verbliven, soe dat by den rait out ende nye anderdages opt behagen van den gemeynen gilden belieft ende overcomen is geweest.

R. D. B. dd. 1512, des Manendages post Octavas Sacramenti XXI[a] Junij, fol. 16.

201. 1525, Maart 29. (*Brieven niet in de gilden maar bij de oversten te brengen.*)

Sleten die raide out ende nye, dat van deser tijt voert nyemant van den scepenen, raide nochte oudermanne, out ofte nye, brieven van yemant ontfangen en sel om in zyn gilde te toenen, dan bij wil, weten ende consent van den oversten in der tijt. Ende wair yemant, die enige brieve ontfinge, sel dieselve brieven van stonden aen te voirscijn brengen in handen van den oversten in der tyt. Ende soe wye hierinne broekich bevonden worde, oick die sulke brieven den oudermanne ofte yemant van den raide voirseyt brochte ofte brengen dede, hij sij geestlick off weerlick, soude ewelicken uuter stat ende statvryheyt wesen ende bliven, op zijn lyff.

R. D. B. dd. 1525, des Woensdages na Letare [1]), fol. 8.

---

1) In H.S. staat achter den daar bovengeschreven datum „out ende nye" (nl. „raet"), ter aanduiding dat de bepaling door den raad oud en nieuw vastgesteld is.

202. 1525, Augustus 4. (*Medewerking der gilden tot het verleenen van gratie aan ballingen.*)

Die rait laet weten, doer overcomen van den raide ende eentemannen ende oick den XLII gescicten uuten gemeynen ilden, dat alle dieghene . . . . , die uuter stat geweken oft rtogen zijn, dat se weder bynnen der stat komen ende ijven . . . . .

B.spr.b. dd. 1525, des Vrydages na Petri ad Vincula, fol. 37 verso.

c. Gilden-oproeren.

203 [1]). 1347, November 30. (*Verzoek aan Brugge om bescherming tegen Utrechtsche ballingen.*)

Dit is de copie, die in Vlaendren ghesent wart, beseghelt itter stat seghe[l] ende der meenre ghilden seghelle [2]).

Craftighen wisen luden, onsen lieven gheminden vrienden, ien borghermeysteren, scepenen, dekenen ende ghemenen inders van allen neringhen der stede van Brugghe — wi borghermeysters, scepene, raet ende ghemene ghilden van Vtrecht, alse wantsnidere ende snidere, visschers ende vleyschouwers, steenbicker ende oudecledermaker, corencoper, cordewaniere nye ende oud, grawerkers ende riemsniders, merslude ende botterlude, backers, moelnaers ende linnewevers, louwers ende wollewevers, smede ende zadelare ende bijlhouwers, aluut ende alle vrientscappe. Lieve, gheminde vriende, wilt ghedenken, hoe dat onse here die bisscop ende wi ju vormaels ghescreven hebben van sommighen luden, die ontrumet sijn ende fugitive ghewor[den van] ute onser stat van Vtrecht, overmits dat si boven enen vrede, die bi horen wille ende consente ghecondicht was te houden [mitter] clocke, alse in onser stat ghewoenlic is, vechtende worden op onsen here den bisscop ende op die ghemene ghilden van Vtrech[t, daer]

---

1) Dit stuk heeft, zooals uit den tekst blijkt, niet betrekking op een oproer *van* maar op een *tegen* de gilden. Toch was plaatsing hier wenschelijk, omdat dit stuk aantoont, dat de strijd van 1346 tusschen de Lichtenbergers en Gunterlingen, waarvoor velen gebannen werden (zie de Regesten der stad Utrecht N°. 241—243), was eene contra-revolutie tegen de gilden-beweging van 1341, waaraan de nieuwe gildenbrief zijn aanzijn te danken had.

2) Het hoofd is met donkerder inkt geschreven.

si die stat regieren wouden na horen wille ende ghoetdunken ende dien raet ofdoen, die bi den ghemenen ghilden daer ghe[coren waer]. Ende nu hebben wi wel vernomen, dat een deel van dien fugitiven onse borghers in juwer stede swaerliken gheanxt hebben, d[ie daer] ghecomen waren om hare comenscappe te doene ende die daer veylich waenden wesen, alse si ghewone waren. Waer[omme wi] vriendelike bidden, dat ghi die fugitive dat also ofnemen wilt, dat si ende hore medewerkers onse borghers voer[tan in] ghemake laten in uwer macht. Ende hiirin wilt doen also narenstelike, alse ghi wout dat wi deer ju deden [in gheliken zak]en oft in meren. God onse Here beware ju altoes, ende ghebied over ons.

Ghegheven onder zeghelle der stat ende der ghi[lden voergh]enoemt int jaer ons Heren dusent drehondert seven ende viertich op sinte Andries-dach.

Origineel charter, het opgedrukt zegel verloren. Archieven der gilden (berustende in het gemeente-archief), Afd. Charters N°. 1.

204. 1403, November 15. (*Uitsluiting van tegenstanders uit het bestuur van het gilde.*)

Die raed van der stat oud ende nye ziin eendrachtelic overdraghen, dat van deser tijt voort nummermeer enich man van onser wederpertien enighe bevelinge ofte bewijnt hebben zal in zinen ghilde in enigher wiis.

R. D. B. dd. 1403, des Donredages na sinte Brixius-dach, fol. 33.

205. 1455, Februari 26. (*Geene vergadering ten nadeele der ecclesiën of gilden.*)

Want onlangs verleden bij den rade ende gemeenre morgenspraecke van allen gilden zekere punten overdragen ende ter clocken uutgeluit siin opt vergaderen van den gilden optie gemeentclocke, oft geboerde, onder denwelken een is aldus houdende: „Ende wairt zake, dat yemant anders vergaderinge „maecte contrarie deser overdrachte, dat woude die raet richten „mitten zweerde aen siin lijff," — hieroff is nu overdragen ende verclaert bi den rade ende gemene gilden aldus: Wairt dat yemant anders vergaderinge maecte contrarie der ecclesie off den gemenen gilden, dat men dat rechten sal mit den zweerde aen ziin lijff.

B.spr.b. dd. 1455, des Woensdages nae sinte Mathijs-dach, fol. 68 verso.

206 [1]). 1455, Juni 27. (*Keuze van personen tot het „verwaeren vant niwe recht van bewys".*)

Een Zonnendach naestcomende sel men loten elc in ziin gilde p ziin gewoentlicke stede omme te kiesen uut elken gilde nen man, dair men ses man uut loten sel, diet niwe recht n bewys, dat nu gemaect is, verwaeren zellen tot Lichtmisse estcomende. Hieromme gebiet die raet, dat niemant op sdan buten onser stat en trecke mer binnen onser stat blive nde te lote gae, op correxie srae[t]s tot horen goetduncken.

B.spr.b. dd. 1455, des Vrijdages na sinte Jans-dach, fol. 92.

207. 1455, September 7. (*Het houden eener gemeene morgenspraak afgedwongen.*)

Want sommige van onsen borgeren ende ondersaten hem huden versamelt ende also vergadert gecomen siin ter Mynrebroeder in den pant ende voirt in den reventer, daer die overste oudermans mit den menen oudermans te rade saten om aken wille, die sij te tractieren hadden, ende hebben aldair den menen oudermans aengegaen ende mit strengen woirden ende geveerde aengeroepen ende dairtoe gedrongen, dat sij hem terstont gemeen morgensprake leggen souden, oft sij wouden dat becken slaen, all boven ende contrarie onser gilden brieven, hieromme so gebieden die rade ende mene gilden van Vtrecht allen den voirseyden personen, sij siin borgere ofte ondersaten, die aldus in sterkinge van desen huden ter Mynrebroeder in den pant ofte reventer geweest siin in manieren voirseyt, dat sij terstont gaen opter poirten ende daerop bliven, ter tijt toe die raet ende mene gilden hierin versien ende hem wes ter beteringe over gesleten sellen hebben. Ende yemant brokich, die overhorich hierin woirde ende terstont niet op en ginge ende daerop bleve als voirseyt is, dat wouden die raet ende mene gilden aen den overhorigen zwaerlicken rechten tot horen goetdunken. Ende wair oec yemant, die den overhorigen hierenboven huisde ofte hoefde ende dien niet terstont te voertschine en brochte, dat wouden die raet ende mene gilden desgelijcs rechten tot horen goetdunken.

B.spr.b. dd. 1455, des Sonnendages op Onser Liever Vrouwen-avont Nativitas, fol. 104 verso.

---

1) Dit stuk plaatsen wij hier, omdat het wijst op eene verovering van macht door de gilden, waarschijnlijk, zoo niet zeker, een gevolg van het gilden-oproer van 1455; voor plaatsing in eene andere rubriek was geen motief.

208 [1]). 1456, Juli 19. (*Verandering van de verplichting tot betaling eener door de gilden opgelegde leening in eene leening door de kapittelen opgelegd.*)

Die gemene rade ende oudermans hebben machte gegeven den oversten qwijt te schelden der zusterhusen borgen, die sy geset hebben om der saken will, die hem in den gilden opgeleyt was, behoudeliken dat sij zulc gelt lenen sellen, als nu op hem by der ecclesie geset is. Ende alle die zusterhusen, die zulc gelt lenen als nu by der ecclesie op hem gesett is, die sellen vrij ende qwijt wesen van der zwaricheyt, die hem tot desen dage toe by den gilden opgeleyt mach wesen.

R. D. B. dd. 1456, des Manendages na Alre Apostelen-dach, fol. 90 verso.

209. 1457, Januari 17. (*Voorspelling van een gilden-oproer.*)

Wermbout Jan Weddensoen ende Gysbert die Kraen sijns gebleven, off sy hem versproken hebben in woirden, dat die XII gilden corts weder in hoerre mogen comen souden. Bijgescict Philips van Groenevelt ende Henric van Apcoude.

R. D. B. dd. 1457, op sunte Anthonis-dach, fol. 101.

210. 1489, Februari 12. (*Memorie van grieven der gilden.*)

Des Donredaiges na Scolastice voirseyt zyn gescict by gemeenre morgenspraeck van den gilden uut elke gilde twee mannen, sommige oudermans van hoeren gilde sommige gheen oudermans, om by den oversten van den [2]) rade out ende nyewe dese onlede ende alle dingen ten besten helpen vuegen. Dese hebben samentlike ene cedel begrepen, inhoudende zekere punten, als hierna volget:

Dese nabescreven punten zyn getracteert by den oversten out ende nyewe ende by den gescicten uten gemeynen gilden opt goetduncken ende welbehagen ons genedigen heeren van Vtrecht:

1. In den yersten duncket den gescicten redelyck te wesen, dat dieghene, die gezekert zyn ende oick die niet gezekert en

---

1) Dit stuk plaatsen wij hier, omdat het in geene der andere rubrieken past en het eene vernietiging door den raad bevat van een besluit, door de gilden blijkbaar in de volheid hunner macht genomen. In zoover zoude er dus verband zijn met het gilden-oproer van 1455.

2) In H.S. is „oversten van den" bovengeschreven.

m, rekeninge doen zellen van sulck bewynt, als zy gehadt bben vant mergengelt, vant huysgelt, vant wesen van der derhouwenissen van der poerten etc. Ende wie dieghene zyn, e de poert yerst ingenomen hebben [1]), tot correxy te stellen.

2. Item jonge Willem de Vosse rekeninge te doen van n vischsys vant jaer LXXXIII.

3. Item zellen die oude overste oudermans mitten geeynen oudermans weder comen opter ouderman huys, ende ellen berechten van den vyff bescreven punten ende van oeren gilden ende voert voer sitten van zaken allene, die e stadt ende lant aengaen.

4. Item zel men gedencken om by onsen genedigen heere e verspreken, dat men den ecclesien aenleggen zel, dat zy evreden willen wesen III oft IIII jaeren naistkomende mit XXII^{c} vate byers zysvry. Ende van den westerschen wynen iet te vercopen sonder zys.

5. Item zel die cleyn cameraer alle vierendeel jaers rekeinge doen van der sommen van den dagelicscen costen.

6. Item men zel gheen heeren laten incomen dan op geley, a der ouder gewoenten.

7. Item die overste out ofte nyewe after dese tyt en ellen gheen zysen copen noch paert daeraen hebben, noch aeraen winnen noch verliesen. Ende die zysmeysters zellen aerop hoeren eedt doen, als zy die zysen besetten. Ende ie hierinne brokich bevonden worde, soude verboeren C out ilde ter stat behoef.

8. Item men zel verspreken mit onsen genedigen heere an den ballingen, die hoer oervede doechdelike gehouden ebben, om in te nemen ende mitten yersten daertoe te icken om te siene die gelegentheyt van den personen.

9. Item van den twee stuvers op elck vat byers, die de brouwers verleggen, begheren die brouwers, dat dit toecomende zysoen die twee stuvers betalen zellen die tappers den zysmeysters des Diinsdages als die zysmeysters omgaen. Ende van den borgers zellen heffen ende boeren die uutdragers van

---

1) Na het vertrek van Maximiliaan (in 1483) bezetten nl. zijne bondgenooten de Hollanders (de heer van IJsselstein c. s.) de Catharijne-poort, en versterkten haar, zeer tegen den zin der Utrechtsche „gemeynte", die op 6 Februari 1489 de vreemdelingen weder verdreef (R. D. B. dd. 1489 fol. 15 verso). De personen, die „gecorrigeerd" zullen worden, zijn dus blijkbaar zij geweest, die de Hollanders gesteund hebben in hunne bezetting van de poort: zij ook hebben de poort „yerst" ingenomen.

den byer ende leveren dat gelt in des zysmeysters hant, na groetheyt des vaets. Ende van dat buten-byer zellen die brouwers den zysmeysters die II stuvers leveren mit hoer weeckceel.

R. D. B. dd. 1489, fol. 17 verso.

211. 1489, Februari 15. (*De oversten afgevaardigd uit den raad om met den bisschop en de afgevaardigden der gilden de grieven der laatsten te bespreken.*)

Om alle zaken te verspreken by onsen genadigen heere van Vtrecht ende den gescicten uten gilden heeft die raet ons ende nyewe macht gegeven den oversten out ende nyewe.

R. D. B. dd. 1489, des Sonnendages na Valentini, fol. 17 verso.

212. 1489, Februari 16. (*Goedkeuring door de gilden van de memorie van grieven.*)

1. Des Manendages na Valentini worde dese voerscreven ceel [1]) gebrocht in den gemeynen gilden elx een hebbende, ende na gemeyn morgenspraeck zyn die oudermans ofte gescicte uten gilden gecomen opten huse ende hebben dat inhout der cedel belieft ende hebben voerder begheert na inhout zekere cedulen, die enige gilden overgaven in scrifte, ende sonderlinge begheerden zy, dat men die gevangen vastsetten soude, soedat, bydien Henrick van Alendorp, Jan Proeys, jonge Willem de Vosse ende Steuen van der Zeuender vastgeleyt worden int Paradys, tot dien ende den anderen een zeker getal van den rade van den oudermans ende gescicten ende van den scutten bygeset worden opter poerten om die gevangen te bewaeren.

2. Voert begeerten zy, dat men by onsen genedigen heere ende den oversten den raet verstelde, soedat hy dicht mocht wesen ende een yegelyck ombeveynst mocht spreken.

R. D. B. dd. 1489, fol. 18.

213 [2]). 1489, Augustus 17. (*Tegemoetkoming aan de grieven der gilden.*)

Om rust ende vrede binnen onser stat te onderhouwen zijn dese punten ondergescreven overcomen ende belieft geweest by

---

1) Zie N°. 210 hierboven.

2) Vergelijk hierbij de stukken medegedeeld op bladz. 126 vlg.

een genedigen heere van Vtrecht, den rade out ende nyewe, n oudermanne ende gescicten uten gilden:

1. In den yersten zellen dieghene, die gezekert zyn geeest ende oick die niet gezekert en ziin geweest, rekeninge oen van sulck bewynt, als zij gehad hebben vant mergengelt, nt huysgelt ende vant wesen van der onderhouwenissen van er poerten.

2. Item die overste oudermans ende die oudermans, die en nu op Onser Vrouwen-avont Nativitatis kiesen zel, en ellen gheen regiment hebben dan alleen van hoeren vyf unten te berechten after opter ouderman huys ende hoer ilden, na uutwysinge der ouderman boeck; dan als men an statzaken spreket, zoe zellen zy mede voer opten huse itten.

3. Item soe zel men die oudermans kiesen uten gilden na uder gewoenten; ende die oudermans zellen kiesen den raet, e wetene uut elke gilde enen raet of twee raden, na ouden eercomen; ende die raet die scepenen. Behoudelyck dat onse enedigen heere mitten vier oversten in der tyt die vier overste etten zel op dese tyt.

4. Item soe zellen die cleyne camerairs alle vierendeel ers rekeninge doen van die dagelicsche costen den gemeynen udermans, ende die oudermans zellen dat voert hoer gilden e kennen geven.

5. Item men zel gheen heeren in der stat laten komen an op geley, na ouder gewoenten, mitter clocken.

6. Item die overste out ofte nyewe after dese tyt en ellen gheen zysen copen noch paert daeraen hebben, noch daeraen winnen noch verliesen. Ende die zysmeysters zellen oeren eedt daerop doen, als zy die zysen besetten. Ende ie hier brokich inne bevonden worden, zellen verboeren ondert oude scilde totter stadt behoef.

7. Item soe en zel after Onser Vrouwen-avont Nativitatis toecomende gheen enge raet wesen dan alleen die acht overste in der tyt.

8. Item soe en zel after dese tyt nyemant die een den anderen belasten mit woerden noch mit wercken noch nyemant niet [1]) overseggen. Ende waer yemant die daerboven

---

1) In H.S. is hier „opseggen" doorgehaald.

yemant misdade dan alleen mitten rechte oft yemant yet over seyde ende niet toebrengen en conste, dien soude men zwaer like corrigeren tottes raets goetduncken.

9. Item soe zellen alle weke twee oudermans omgaen wegen dat broet totten backeren na der rydingen, die men voer Hazenberch daervan uuthangen zel. Ende waer dat yemant van den oudermans, die daertoe gescict waere en niet om en ginck, die soude verboeren een mud weyts, die die overste in der tyt den ermen deylen zellen.

10. Item soe zellen die overste in der tyt after Onser Vrouwen-avont voirgeruert weder zulveren covelen hebben na ouwer gewoenten; ende die zellen zy dragen die vier hoechtyden, alle Onser Vrouwen-dagen, alle Apostel-dagen ende alle stacien, om die stat daermede te eren.

11. Item men zel weder zien om spoelluden, als wy hadden voer den oirloge, na ouder gewoenten, om die stat daermede te eren.

Dese punten bovengescreven mit der drier camerarenrekeningen van hoeren afterwesen, een cedel vant bewys van den sculden van den LXX^{m} Rynsguldens, een cedel van der antwoirdt der ecclesien opten eysch van der stadt om te hulpen te comen van den afterwesen worden in elke gilde gelesen in gemeenre morgenspraec, gehouden en Vrydag naistkomende.

R. D. B. dd. 1489, des Manendages na Assumptionis beate Marie virginis, fol. 42 vers.

214. 1525, April 24. (*Memorie van gricven der gilden.*)

[1]) Dit nabescreven zyn die punten, by den gescicten uuten gilden voirseyt gemaict ende van Hasenberch gepubliceert bi Cornelis Henricssoen van Vyanen, clerck van den bijlhouwers.

1. In den yersten dat alle edele ende onedele, cleyn ende groet, rijck ende erm, weder bynnen der stat van Vtrecht vry

---

1) In margine staat hierbij aangeteekend: „Nota. Mijn genedigen lieven heere van Vtrecht heeft mitter stat clocken alle dese nabescreven punten doet ende te nyet gedaen anno XV^{c} XXVIII des Woensdages nae sunte Bertelmeus-dach, ende alle brieven, die dairaff gemaict zyn geweest (vgl. het hierachter volgend stuk dd. 25 Mei 1525). doen casseeren". Tot aan het slot zijn alle artikelen geaccoladeerd, terwijl voor de accolade staat: „Doet ende te nyet gedaen", „Gedoet". — Deze memorie komt in concept voor in N°. 208 van Afd. I van het Gemeente-archief, waar de titel luidt: „Dit nabescreven is een ordinancie, gemaickt by den tween gylden, alse die bylhouwers ende smede, opt behagen van den anderen gilden". Het concept mist (natuurlijk) art. 13. De afwijkingen van het in den tekst medegedeelde stuk met het concept worden ter plaatse vermeld.

e veylich sellen moegen komen ende bliven, uutgesondert doetslagers, dair der stat rechten ende statuyten mede ort mochten werden [1]).

Item dat men voertan van elck vat byers geven zel xcijs; behalven dat stuvergelt, dat vijff pont IIII stuver [2]) ch te wesen, nu bliven ende wesen sel voer allen borgeren e ondersaten twee pont, alse vijff stuver current voir die ℔ [3]), ende voer den tappers III ℔, alse VIIJ stuver ent voir die drie pont [3]), al mit gelde te betalen [4]).

[5]). Ende dat die geestlicheyt boven hoir taxie, dat voirs by den raide out ende nye geordineert ende gemaict is, excijs de gheven sellen, gelyck andere borgeren ende ondersaten. *Dit voirseyde punt van der geestlicheyt worde doergedaen bij raide ende meentemanne des Manendages den IX^en^ in Meye, dattet die geestlicheyt nyet langer dan VI jaer believen en den. Dus hebben zij bynnen een maent hierna vollen zijs als moeten gheven ende besegelen etc.* [6]).

Item dat men van deser tyt voert nyet meer liven en van ℔ off enich ander lyfrenten, dan bij consent van den neynen gilden, ende dat men dat zegel dairaff voer den neynen gilden ontwee breken zel.

Item voertmeer dat die hele raet op dese tyt wesende wesen ende dat men mergen, en God wil, weder enen n raet kyesen sel uuten gemeynen gilden, sonder enige erscappen dairin gecoeren te werden.

Ende dat Goeyert van Roeyenborch, Euert Zoudenbalch e Goeyert van Voerde Henricssoen mitten ghenen, die raen houden, uuten raide wesen ende ewelicken daeruut en sellen.

Item dat men die rekeningen van den oirloge van Yssel-n ende voert alle ander rekeningen van dier tijt aff gedaen hebben voer den gescicten van den gemeynen gilden, die n dairtoe ordineeren ende scicken sell [7]).

---

1) Het concept leest „daer dye stadt nijet mede vercort en is".
2) Het concept leest „scyllinge".
3) Het concept mist deze waardeering van de ponden.
4) Het concept mist de laatste 5 woorden.
5) In H.S. is dit artikel onderhaald.
6) Het slot van dit artikel is *niet* later bijgeschreven. Het concept mist (natuurlijk) bijvoeging.
7) Vgl. het hierachter volgend stuk N°. 222.

8. Item die sloetelen van der stat sel men leveren in hande van den twee gilden voirseyde [1]) oudermanne ende XVI ge scicten, dairtoe gescict wesende, tot behoeff den tween bo germeysters die gecoeren sellen werden [2]).

9. Item dat voertan gheen brouwers noch backers in de raide gecoren sellen wesen *of werden* [3]), dan alleen in ho gilde.

10. Item soe wanneer ende van stonden an als d overste oudermanne gecoeren sellen wesen, dat men d die drie cameraers by den gemeynen oudermanne altijt kyesen zell.

11. Item dat nyemant yet nyewes meer te handen trecke en sel, anders dan hiervoer bescreven staet; ende dat te straffe als men sulcx gewoenlicken is te doen.

12. Item voert meer andere saicken, die men den nyen raid toecomende te kennen geven sell.

13. Ende onse genedige heere elect voirseyt ende voe die nye gecoeren raet hebben alle dese voirseyde punten end articulen geapprobeert ende te onderhouden ende doen onde houden beloeft; ende dat men hieromme nyemant van de gilden oft giltbruederen int generael noch speciael misdoe en sel etc., daer elken van den gilden zegele ende brieff a gegeven zijn. Desgelicx hebben mijn genedige heere d ecclesien, ritterscap ende die stadt elcx zegele ende brie dairaff genomen van den date duysent vijffhondert vyff end twyntich des Woensdages na sunte Marcus-dach evangeli den XXVI[en] dach in Aprili.

R. D. B. dd. 1525, des Manendages na Beloken Paschen, fol. 11.

215. 1525, April 25. (*De gilden verzetten de wet.*)

Gescicte uuten ghilden, om den eedt van den nye ghekoere oudermanne ende rait te ontfangen [5]).

. . . . . .

---

1) Nl. van de gilden der bijlhouwers en der smeden (vgl. het concept). — Het conc mist „voirseyde".

2) Het concept mist het slot van dit artikel („tot behoeff . . . . . werden").

3) In H.S. is „of werden" later naastgeschreven. Het concept heeft alleen „werden"

4) Het concept mist „altijt".

5) Er volgen 40 namen met aanwijzing der gilden. Uit elk gilde werden n.l. twee p sonen afgevaardigd. De namen van de vertegenwoordigers der bakkers zijn niet inger

Die raet, die te Lichtmisse lestleden gecoeren was, is al den gemeynen gilden affgeset, ende op huyden Dijnsdach inte Marcus-dach [1]) weder enen nyen raet gecoeren als abescreven staet [2]).

. . . . . .

Dese nabescreven XLII meentemannen zijn gestelt in de ede van den ouden raide, ende hebben hoeren eedt gedaen als hierna bescreven staet, ende sellen mede te raide omen, als men die raitclock luyt [3]).

. . . . . .

Ghescicten uuten gilden, die genen eedt gedaen en hebben och in den raide nyet geladen en worden [4]).

. . . . . .

Item naderhant zijn der noch XXI uuten gilden bijgescict, die nyet te boeck gecomen zijn, want hoer regiment nyet ange en duerde.

R. D. B. dd. 1525, resp. fol. 12, 13, 14 verso en 15.

216. 1525, Mei 25. (*Grieven der gilden weggenomen.*)

Wy borgermeisteren, schepenen, rade, gemeen oudermannen ende meentmannen van allen gilden der stadt van Vtrecht maken kont allen luyden, dat wy den gemeen gilden bynnen inser stat gegunt, belieft ende tonderhouden ende doen onderhouden beloeft hebben, gunnen, believen ende beloven tonderhouden mits desen alle punten ende articulen nabescreven:

1. In den yersten dat alle vreemde luijde, van buyten hier bynnen mitter woen komen ende enich gilt winnen willen, dat die yerst borger wesen zellen mitter stat clocken offgeluyt ende geven dan voer hoer gildegelt, dat zy mitter hant doen, zess gouden gulden; ende sellen mit hetselve gilt dienen, dat zij dan winnen. Ende die meer gilden winnen willen, sellen zij die moegen winnen mit halff gelt.

2. Item den eersten heyligen dach na Lichtmis soe zellen die gemeen gilden morgenspraeck hebben ende twee uut elke gilt scicken als meentmannen, dair men die rekeninge jairlix voer doen zell van der stat wegen.

---

1) 25 April.

2) De ambten werden vervuld als naar gewoonte.

3) Er volgen 42 namen met aanwijzing der gilden, n.l. twee meentemannen uit ieder gilde.

4) Er volgen 21 namen: uit ieder gilde werd een persoon afgevaardigd.

3. Item dat men geen ballinge maken en zell, dan een yegelick corrigeeren sell na zyn misdaet, na desen dach.

4. Item dat men voertan van elck vat biers geven zell tot excys; behalven tstuvergelt, dat vyff pont vier schellingen plegen te wesen, nu bliven ende wesen sell voer alle borgere ende ondersaten, geestelicken ende weerlicken, bynnen der stadt ende stadt-vryheit twee pont, alse vyff stuvers current voer twee ponden, ende voer den tapper drie ponden, als achtalve stuver current voer de drie ponden, all mit gelt te betalen.

5. Item dat men van dese tyt voert nyt meer liven en sell van ponden off van enigen anderen lyfrenthen, dan by consent van den gemenen gilden; ende dat men dat zegell dairoff voer den gemenen gilden ontwee breken sell, alst gesciet is.

6. Item dat Goert van Rodenborch, Euert Soudenbalch ende Goert van Voerdt Henricssoen mitten genen, die dairan houden, uuten rade wesen ende ewelicken daeruut bliven sellen.

7. Item dat men die rekeninge van den oerloge van Yselsteijn ende voert alle ander rekeningen voer dier tyt offgedaen will hebben voer den gescicten van den gemenen gilden, die men dairtoe ordineren ende schicken zell.

8. Item dat voertan geen brouwers noch backers in den rade gecoeren sellen werden, dan alleen in hoer gilden.

9. Item soe wanneer ende van stonden an als die overste oudermannen gecoeren sellen wesen, dat men dan die drie cameraers by den gemeen oudermannen altyt kiesen sellen.

10. Item dat alle borgere ende ondersaten elcx selve sellen moegen brouwen, uutgenomen die geestelicheit. Te weten dat drie off vier paer meer off min sellen tsamen moegen spannen ende brouwen ende dairvan hoeren excys geven na behoeren, byt verboeren tottes raets goetduncken, die de sys staet ende nyt en betaelden. Behoudelicken dat soe wie van den borgeren ende ondersaten zelver brouden ende dan bier by den vaten vercopen wouden ofte uutseynden, die soude dan der brouwer gild moeten winnen.

11. Item dattie moelenzys voertan na dit zysoen off wesen sell ten ewygen dagen, overmits dattie geestelicheit nu mede zys geven zellen van allen wynen ende bieren, twelck tot nutschap ende profyt van den schamelen borgeren is.

12. Item dat men geen neringe, die enige ambochten

ren, in enigen cloesteren ofte conventen bynnen der stadt de stadt-vrijheit van Vtrecht nyet meer doen en sellen moegen. Ende want wy alle dese voirseyde punten ende articulen de elck bysonder beloeft hebben ende beloven tonderhouden, e hebben wy des toirconde onser stat grote zegell hieran en hangen.

Gegeven int jaer ons Heren duijsent vyffhondert vyff ende yntich opten vyff ende twyntichsten dach in Meye.

Origineel charter met zegel, Archieven der Gilden (berustende in het gemeente-archief), Afd. Charters N°. 21.

217. 1525, Augustus 4. (*Memorie van grieven der gilden.*)

Die XLII gescicte uuten gilden hebben voer opten huyse oir den raide ende meentemanne gebracht een cedel mit VII unten nabescreven, op sunte Peters-dach ad Vincula lestleden p sunt Jans-kerchoff overcomen, alle welke punten scepene, aide ende meentemanne uut allen gilden voert ter begeerte er gescicte voirseyt geapprobeert ende belieft ende oick ter locken doen kundigen hebben. Dit nabescreven zyn die unten:

1 [1]). In den yersten, dat alle alsulke loften in zegel ende rieven, als den gemeynen gilden beloeft ende gegeven zijn, voertan onderhouden sellen worden nae inhout van dien rieven voirseyt.

2. Ten anderen, dat men alle alsulke rekeningen, als dair-oe gescict is off toe gescict mach worden, van den jaere van elven off ende dairbevoeren, uutgaen sel by den gescicten; ende wes penningen hieraff komen sullen, zellen komen in der gescicten handen, opdat zij dairvan kennis hebben moegen, wair zij gebleven zijn.

3. Ten derden, dat geen afterskijnt off naerre maech after Lichtmis naestkomende tsamen in den oversten stoelen sitten en sellen.

4. Ten vierden, datter gheen papen off geestlicheyt after desen dach meer int harnasch opte Plaets off anderswair comen en sellen, dan alser vyanden aen de stat zijn off brant in off

---

1) In H.S. zijn de volgende artikelen geaccoladeerd, terwijl daarboven is geschreven: „Mijn genedige heere van Vtrecht heeft dit al mitter clocken doet ende te nyet gedaen des Woensdages na sunte Bertelmeus-dach anno XV c XXVIII".

voer die stat is, oft men sel se doetslaen moegen sonder verboeren, als men se anders vijnt.

5. Ten vijften sullen dese gescicten alle weeck eens den anderen komen om die rekeningen te doersien ende ten eynde te brengen, ende dair enen dienre toe nemen, die hem believen sel. Ende niede sellen dese gescicte mergen spraeck in den gilden moegen leggen, soe dick als hem dat samentlick believen sal.

6. Ten sesten, dat Willem Loefszoen van stonden an uuten raide wesen ende ewelick daeruut bliven sel, want hij voertijts van den raide gediffameert is geweest.

7. Ten sevenden, dat Cornelis Hack van stonden an zijnen dienst verdragen sel wesen, ende dat Michiel Egbertssoen van stonden aen zijn vijfscap oick verdragen sel wesen.

R. D. B. dd. 1525, des Vrydages na sunte Peters-dach ad Vincula [1]), fol. 32 verso.

218. 1525, 17 of 18 Augustus [2]). (*Commissie uit de gilden ter beëediging van den raad.*)

Dese nabescreven zijn gescict van den gemeen gilden wegen, den eedt van den nabescreven nyen rait te ontfangen [3]).

R. D. B. dd. 1525, fol. 36 verso.

219. 1525, Augustus 19. (*Compromis, waarbij de gilden de uitspraak over de oneenigheden, voor zooveel hen betreft, opdragen aan den elect.*)

Wy oudermans ende gemeen gilden der stadt van Vtrecht lyen ende kennen mits desen, dat wy alle alsulke twist ende gesceel, als tusschen geestlicke ende weerlicke, edele ende onedele personen, borgere ende ondersaten bynnen der stat Vtrecht wesende, nyemants dairvan uutgesondert, tot desen daige toe geweest ende verresen zijn moegen, ganselicke ende heel verbleven ende gestelt hebben in handen des hoechwerdigen, doirluchtigen, hoichgeboeren fursten ende heeren, heeren Henrick, van Goids genaden elect tUtrecht, Pals-grave

---

1) In H.S. staat achter den daar bovengeschreven datum „out ende nye" (nl. „rait"), ter aanduiding, dat het bepaalde door raad oud en nieuw vastgesteld is.

2) De vorige overdracht (voor een paar ledige folio's) is van Donderdag na Assumptio (17 Augustus), terwijl de raad op Vrijdag na Assumptio (18 Augustus) gekoren werd (fol. 37).

3) Er volgen 8 namen.

by Rijn ende hertoge in Beyeren etc., onsen genedigen furs-ten ende lieven heeren, die dairvan een uutsprake doen sal mit bewilligung dergheenre, die sulcx mede berueren oft mencleven mach, dair nyemants an goide noch an bloede mede percort noch van dan voert an die een voir den anderen in gheenrewijs bevaert sel werden, als dieselfte uutspraeck dat dan breder vermelden sel. Welke uutspraick Zijn F. G. dairvan doen sullen, hebben wy geloeft ende loven mits desen tachtervolgen sonder enich innefallen. Welverstaende dat die rekenscappe van den jaere van XI[en] aff tot nu toe voertgang hebben sullen, doch sonder yemants buyten forme van rechte tovervallen. Ende geloven mede, dat wy onsen raet der stat van Vtrecht, dien wy nu gecoeren hebben oft in toecomenden tyden wesen sal, gehoirsam ende onderdanich wesen ende bliven sullen, soeals dat van rechtswegen geboert ende van outs gewoenlicken is geweest. Ende wairt saicke dat yemants dit voerseyde nyet en hielde ende dairinne gebreclick bevonden worde, geloven wy voerseyt samentlick ende elck bysonder mit onsen fursten ende genedigen, lieven heeren voerseyt sampt onsen borgermeysteren ende raide in der tijt die hant daeraen te holden, dat dieselfte gestraft sel werden, ende recht dairover te laiten gescien na behoeren. Hebben hieromme Zijn F. G. yerstsdaiges by ons bijnnenkomen willen, dit voirseyde te eynden, sonder dat wy samentlicke ofte yemants bysonder Zijn F. G. yet nyes insonderheyt, dan voirseyt is, voerhalden ofte voer ons selfs voernemen sullen. Des toerkonde soe hebben wy gemeen gilden elcx onse twee oudermanne ende by gebreck van dien elcx ander uut onsen gilden bysonder gebeden, dit voirseyde over ons te behanteykenen; twelck wy ter bede onser gilde als boven soe geerne gedaen hebben.

Gegeven tUtrecht int jaer ons Heeren duysent vijffhondert vijff ende twijntich opten negentiensten dach in Augusto.

R. D. B. dd. 1525, fol. 39.

220. 1525, Augustus 28. (*Uittreksel uit de uitspraak van den elect ingevolge het compromis, vermeld in No.* 219.)

Ten anderen sullen onse borgere ende gemeen ondersaten onser stat van Vtrecht hoeren borgermeysteren ende gemeenen rait, die nu is ofte hiernamails wesen sel, gehoirsam ende onderdanich zijn als goede borgers ende ondersaten sculdich

zijn te doen ende van olts gewoenlicken is. Sonder yet nyes in toecomenden tyden tegens hem voer te nemen dan behoirlicken is. Ende van nu voert an by sichselfs geen mergenspraeck ofte vergaderinge maken sonder wil, weten ende consent van hoeren borgermeysteren, oversten ende gansen raet, als dat behoirlicken ende van olts gewoenlicken is te geschien. Ende wairt saicke dat enich van den ghilden mergenspraeck begeerden, sal sulcx gescien op behoirlicke platsen ende by wille, weten ende consente als boven. Ende die rekenscappe van den jaire van elven aff sullen hoeren voertganck hebben. Ende die gedeputeerde van den gilden en sellen sich voertan geenre saicken meer onderwijnden dan alleen die rekenscappen voirseyt te hoeren, te eynden ende by dien, die des behoert, te doen executeeren, doch dat nyemants buyten maniere van rechte overvallen sal werden; laetende den Staten mitten gemeynen lantsaicken ende den rait onser stadt van Vtrecht voirseyt mit hoeren saicken begaen, sonder sich des voerder in eniger wijs te becroeden.

R. D. B. dd. 1525, fol. 41.

221. 1525—1527.

Die roederinge van den gilden van Vtrecht, gesciet by oploepen ende anders in den jaeren XV^c XXV, XXVI ende XXVII.

1. In desen nabescreven register zyn bescreven ende vergadert alle alsulke punten ende perselen, als by den LXXXIIII gescicten uuten gemeynen gilden, — in gemeenre mergenspraken op sunt Jans-kerckhoff vergadert wesende sDonredages, sVrydages ende Saterdages voer Letaere Jherusalem anno XV^c XXVI, — uuter stadt rekeningen van den camerairs van den sack van den jaeren, beghynnende XV^c XI, XII, XIII, XIIII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII ende XXIIII lestleden, gerodeert ende vergadert zyn worden.

2. Welverstaende dat die vier overste van elken jaere gelyck paert paerts gelijck opbrengen ende betalen zellen, tgene gerodeert is van den maeltyden op Lichtmisse-avont ende -dach.

3. Item voert alle ander teringen ende scenckelwijnen sel die scepene-borgermeyster in elken jaere, tgene dairaff gerodeert

s, opleggen. Dan hy sel zyn vennoten ende all, die dair mede y geweest, geteert ofte gedroncken hebben, voert moegen anen; doch die vennoten, die noch leven, sellen hem mit eren eeden moegen vryen vant ghene zy nyet mede geweest ch inne geconsenteert en hebben; dan diegene die doet zyn lt die scepene-borgermeyster op dien moegen houden mit nen eede. Ende wair nyet te halen en is, dat zel dairby rbliven.

4. Item alle cramen sel die weert selver verleggen ende en gasten elcx zijn aenpaert moegen manen, soedat hy selver ry bliven zell.

5 [1]). Item des Dijnsdages na Beloken Paschen is voert overomen by den rade out ende nye ende gemeynen gescicten an den gilden, dat alle dieghene, die in deputatien geweest ebben, te wetene borgermeysters van de vijff, scouwers ende oert alle dieghene, die in desen rekeningen bevonden zijn ff bevonden sellen werden, sellen zij off hoer erffnamen opbrengen. Ende soe wye hem hierinne nyet verantwoirden en an, sel zijn aenpaert gelden ende betalen ende dairmede olstaen. Ende dit sel men moegen verhalen op hoeren gereetsten goeden, tsij huys, hoff, erff, lant ofte renten, liggende ynnen Vtrecht off in den Gestichte. Ende ofter yemant estorven waere ende die erffnamen geen macht en hadden te betalen, soe sellen zy dairmede vry wesen.

Archief Afd. I N°. 592, fol. 1.

222. 1526, Juli 7. (*De raad bevestigt de kwijtschelding van boeten door de gilden.*)

Alsoe op sunte Lebuijns-dach lestleden in der vergaderinge van den gilden optie Noede overdragen is worden, dat alle oeren ende broeken, tot dier tyt toe gevallen, quyt gescouden souden zyn, soe laet die raet daeromme weten, dat die raet out ende nye, om alle gemack, rust ende vrede voertan te moegen onderhouden, dair voert in geconsenteert ende belieft heeft. Dan wye dairna ende oick voertan gebroict heeft oft noch broekich wert, denct die raet recht ende justicie dair-

---

1) Het Raads Dagelijksch Boek dd. 1526 bevat op fol. 71 verso een raadsbesluit, gelijkluidend aan art. 5, gedateerd „des Vrydages na den heyligen Paesch-dach", waarnaast in margine staat: „Gedoet by onsen genedigen heere mitter clocken anno XXVIII sWoensdages na Bertelmei".

over te doen, als recht ende gewoente is van onser stat, dair hem elcx na mach weten te reguleeren.

B.spr.b. dd. 1526, des Saterdages na Translationis Mertini, fol. 52.

223. 1527, Januari 4. (*Een ouderman, die het compromis geschonden had, wordt tot hechtenis veroordeeld.*)

Overcomen by den raide out ende nye, dat men, ter begeerte van den stedehouder ons genedigen heeren, Jan Janssoen ouderman van den lynnewevers sel doen gaen opt Vleyshuys, ter tijt toe zijn saicken uutgegaen sellen wesen, beruerende hij tegen tcompromis ende luydinge der clocken mergenspraeck in zyn gilde gheleyt ende andere onmanierlicheyt voergenomen heeft gehadt. *Item int op doen gaen is hij ontloepen ende is voert mitter clocken vervolcht ende die stat verboden* [1]).

R. D. B. dd. 1527, des Vrydages na Jaers-dach, fol. 92 verso.

224. 1527, Februari. (*Samensmelting van verschillende gilden.*)

Onse genedige heere van Vtrecht heeft een declaratie gedaen, ende is ter stat clocken gepubliceert des Woensdages na sunte Valentijns-dach [2]), wairby der molennaers ende der lynnewevers gilden afgeset ende te nyet gedaen, oick andere cleyn gilden tot anderen gilden geleyt zyn, gelijck dat hierna gecorrigeert is, doch dat alle raide bliven zellen.

R. D. B. dd. 1527, fol. 99 verso.

225. 1527, Februari. (*Samensmelting van verschillende gilden.*)

Anno XV^{c}XXVII op Onser Liever Vrouwen-avont Purificationis den nyen gecoeren raet:

Oudermanne [3]):

Wantsnijders.
Snijders.
Backers.

---

1) In H.S. is deze laatste zin later bijgeschreven.

2) Woensdag na Valentijns-dag viel in 1527 op 20 Februari.

3) Achter ieder gilde staan 2 namen; voor de samengesmolten gilden slechts 2 oudermannen van het hoofdgilde. Oorspronkelijk was hier nl. de op 1 Februari gekozen raad

Molennaers [1]).
Lynnewevers [1]).
Brouwers.
Viscoepers.
Louwers, *Wollewevers* [2]).
Wollewevers [1]).
Mersluyde.
Botterluyde.
Cordewaniers, *Oudecordewaniers* [2]).
Oudecordewaniers [1]).
Coerncoepers, *Steenbickers* [2]).
Oudewantsnijders [1]).
Steenbickers [1]).
Grauwerckers, *Zadelaers* [2]).
Ryemsnyders, *Oudewantsnijders* [2]).
Bijlhouwers.
Smede.
Zadelaers [1]).

R. D. B. dd. 1527, fol. 100.

226. 1527, Februari 26. (*De gilden beloven trouw en gehoorzaamheid aan oversten en raad.*)

Wy overste, gemene oudermans ende gemeenen ghildebroeders van den gilden bynnen Vtrecht doen kondt allen luden. Alsoe die hoichweerdighe, doerluchtighe, hoichgeboeren furst ende heere, heer Henrick, elect ind confirmaet tUtrecht, Palsgrave by Rijn ind hertouch in Beyeren, onse genedige lieve heere, dorch cracht eens compromisses, opten acht ende twijntichsten dach in Augusto anno vijff ende twijntich verleden gemaict, omme desse stadt in ruste ende vreede te moegen brengen, een uutsprake gedaen heeft, als diezelve dairvan wesende dat wyder inneholt, welke nyettegenstaende noch menigerley oproeren ende commotien bynnen der voirseyde stadt Vtrecht

---

ingeschreven en dus achter elk der 21 gilden 2 oudermannen. In verband met de samensmelting der gilden werden de namen van sommige gilden en hunne oudermannen doorgehaald en de namen dier gilden geschreven bij die van de hoofdgilden, waarin zij opgenomen werden. In de oudermannen van de hoofdgilden kwam geenerlei verandering, deze bestuurden dus voortaan beide gilden.

1) In H.S. zijn deze namen doorgehaald.

2) In H.S. zijn de namen der versmolten gilden geschreven onder die der hoofdgilden.

geweest zynt; — ende naderhant op Vrydach post Willebrordi noch een compromis by den drien Staten ende den gescicten van den gilden an zynre genadige hooge handt gelooft ende onderteyckent ende ter stadt clocken uutgepubliceert is, gheen vergaderinge meer te maken opt verboeren lyffs ende guets, ende als vredebreeckers gestraeft te werden; — welke uutsprake ende laetste compromisse nyettegenstaende alle guede luyden meer ende meer dorch oproeren bezwaert zyn worden ende zoeverre verlopen is, dat op dach Conceptionis Marie virginis laetstleden die stedeholderen onses genedigen lieven heeren voerscreven ende mit hem alle guede luyden die noot dairtoe gedrongen heeft, hoer lyff ende guet voer overvall te bescermen, sich werender hant tegens enige van ons ende anderen wederwilligen, op dien dach voirseyt savonts vergadert wesende, te stellen, dair God betert voele doode ende gewonden over gebleven zijn; — omme dan sulcx ende diergelijcken noch te voercomen ende desse stadt van Vtrecht weder in vrede ende justicie te stellen, hadden zijn furstelicke genaden voergenomen een stercte bynnen Vtrecht te maken, die guede dairmede te moegen beschermen ende tlichte volck van den beenen te holden. Aengemerct dat voirseyt is, besorghende dairomme men mit segele ende brieve ghene verbontenisse soe vast voertaen maken solde connen, die geholden mochten werden, hebben nyettemyn wy overste, gemeenen oudermannen ende gemeen gildebroeders van den gemeen gilden voirseyt, dieselve vestenisse te behynderen, zyn furstelicke genaden gebeden ende etlicke articulen voer doen geven, dairmit wij vermeenden desse zynre furstelicker genaden stadt in vrede bliven soude moegen. Want dan dieselve articulen tot zijnre furstelicker genaden eere nyet genoechsaem en waeren, hebben zyn furstelicker genaden op Woensdach nae Valentini verleden in tegenwoirdicheyt van zynre furstelicker genaden rede ter stadt clocken zynre genaden meninge ende guetduncken doen publiceren, welcke publicatie wy in allen zynen articulen achtervolgen willen, sonder die te verbreecken in eniger wijs. Ende hebben voerts geloeft, sekeren, zweren ende loven mits dessen onssen brieve voir ons ende onsen nacomelingen ditselve voirseyde tachtervolgen ende van nu voertaen gheen vergaderinge, mergenspraken ofte enige nyicheyt voer te nemen, dan by consent ende vermoegens den articulen voirseyt; mer onsen oversten ende raidt van Vtrecht,

se nu is ofte in toecomenden tijden wesen sall, gehoersaem nde onderdanich wesen sellen, als dat behoort ende wy sculich zijn te doene. Ende wairt saicke dat yemants van ons ampt ofte besunder tegens enige dese ende andere articulen oirseyt, als voirseyt is ter stadt clocken gepubliceert, dede nit woerden ofte mit wercken, dat men die van ons sampt ofte esunder an lijff ende guet als vredebreeckers, in wat plaetse nen se becomen can, se oick na te scriven, sonder genade sall loen straeffen. Ende wairt saicke dat yemants van ons ofte nderen nyettegenstaende desser onser loefte, dat God verueden will, yetwes tegens onsen oversten ende rait desser tadt Vtrecht dede ofte mit moetwille voername, sonder lleene dien gehoersaem te wesen, soe geloven wy als boren, sampt ende besunder, die hant an onsen oversten ende aidt te holden ende tot hoeren gebode mit geweer ofte sonler geweer by se te comen, dairbij bliven ende sonder consent van onsen oversten nyet te sceyden, dan lijff, goet ende bloet by denselven op tsetten, alsulke wederwillige gestraeft sullen moegen werden.

Ende opdat dit voirseyde vast ende stedich van ons ende onsen nacomelingen onderhalden mach werden, hebben wy gemeenen gildebroeders gebeden onse oversten ende gemeenen oudermannen, dit voirseyde over ons te onderhanteyckenen [1]) ende mit onser gilde zegelen voerts te besegelen. Dat wy overste ende gemenen oudermannen van den gilden voirseyt ter bede als voren, oick over onsselven, alsoe gedaen hebben. Ende voerts gebeden borgermeysteren, scepenen ende raidt desser stadt Vtrecht dit voirseyde tot meerder vesticheyt te willen confirmeren [2]).

Gegeven bynnen der voirseyde stadt Vtrecht, int jair ons Heeren duysent vyffhondert zoeven ende twyntich opten sess ende twyntichsten dach in Februario.

Ende desser brieve zyn vier, alleens luydende, dair onse genedige lieve heere enen, die vijff goitshuysen enen, die ridderscap enen ende die stadt van Vtrecht enen van hebben.

---

1) Die met een teeken achter hun naam hebben niet zelven geteekend.

2) De brief werd den volgenden dag bij transfix bevestigd door „borgermeysteren, scepenen ende raidt der stadt van Vtrecht".

Wantsnyders.

Peter van Merenborch.
Huug Foeyt Jans.

Snyders.

Jan die Hoegh.
Yoest van Rijt.

Backers.

Zander Henricss. ẏ
Gysbert Gysbertss. ⟨o

Brouwers.

Gherit Foeyt.
Rutgher Cluetinck.

Viscopers.

Jacop Jan Aelberts.
Willem Olofs.

Louwers.

Hubert Aryaëns.
Jacob Lam.

Mersluyde.

Goert Willems.
Anthonis Jans.

Botterluyde.

Peter Robbertss. van Benthem.
Willem Berntz.

Cordewaniers.

Geryt Huges. 4'
Dirck Gerrytss. ✕

Coerncopers.

Cornelis Jacops. van der Gau.
Aernt Sem.

Grauwerckers.

Wouter Grobben.
Jan Foeyt.

Ryemsnyders.

Lubbert van Alenderp [1]).
Jan Pott.

Bylhouwers.

Jan van der Mey.
Gherryt Peters.

Smede.

Wouter van Wee.
Joest van Eyck.

Origineel charter met 14 zegels, Archief Afd. I n°. 813.

---

1) N°. 813 bevat 2 exemplaren van dezen brief, waarvan het eene ten onrechte „Alendert" leest.

NASCHRIFT.

Tot onzen spijt moeten wij reeds terstond wijzen op een belangrijk verzuim, door ons gepleegd. Eene zeer merkwaardige bepaling komt voor in *die Roese*, betreffende het uitoefenen van ambachten in de stadsvrijheid, het winnen van gilden door aldaar wonenden, het onderscheid tusschen hoofden lage gilden en den tocht. Wij laten het stuk daarom alsnog volgen:

1392, Juni 28. *Van denghenen, dien de stat verboden wart van scoude* [1]).

Item opte zelven dach [2]) overdroech die raet out ende nywe overeen zulke punten alse hierna bescreven staen, alse optenghenen, die ambocht doen buten der stat in der stat vryheden.

1. In den eersten: waert dat van deser tiid voort yemant de stat verboden worde van scoude ofte die uter stat voere mitter woene, omdat [3]) siin last te minre wesen zoude, die en zel gheen ambocht doen in gheenre wijs buten der stat in der stat vryheden voerscreven, ende zi zullen terechte staen ende rechts pleghen in den gherechte, daer zi in woenen, ter tiid toe dat si weder in der stat comen mitter woene.

2. Voort want die uten Weerde, uter Tollensteghe, Oude Louwen recht, die oude Oort, Liinpat ende Absteden langhe jaren lude van ambochten onder hem woenaftich ghehat heb-

1) Dit hoofd schijnt alleen te slaan op de eerste alinea.

2) Nl. „int jair van (XIII c)XCII des Vridaghes na zinte Johans-dach te Middezom er.

3) In handschrift staat hier een overbodig „si", eene verschrijving blijkbaar in verband met het volgend „siin".

ben, zo zellen zi daer moghen woenen; ende die ambochten zellen dienen binnen der stat, elc in zinen ghilde, daer hi in hoort, ende dat ghilde winnen dies nyet ghewonnen en hebben; ende elc persoon van hem, die in hooftghilden ziin, zel gheven zinen ghilde voer zinen dienst jaerlix II ℔, ende die in leghen ghilden ziin, voer zinen dienst XXX sc. sjaers. Ende zi zellen houden die ordinanci van den ghilden, gheliic men hierbinnen hout. Ende zulc ghelt, alse hierof coompt, daer zel men den ghilde, daer zi in horen, rekeninghe of doen.

3. Voort van anders al denghenen, die buten in der stat vriheden woenen, dan hiervoer ghenoempt staet, ende ambocht daer doen willen, die zullen dat ghilde, daer zi in horen, voortaen winnen weder den oudermans van denzelven ghilde mit dubbellen ghelde, in al derzelver manieren dat hiervoer bescreven staet.

Die Roese, fol. XXXI vs.

BLADWIJZER.

Bladz.

VOORWOORD I

INLEIDING XI

De gilden in het algemeen XI
De gilden te Utrecht XIV

A. De gilden als bedrijfsvereenigingen.

I. De gilden in het algemeen XVIII

a. Aantal gilden XVIII
b. Bijbehoorende bedrijven XIX
c. Het ontstaan en tenietgaan der gilden XXIII
d. Bescherming van de gilden en beperking van het aan hen verleend monopolie. XXXIII
e. Autonomie der gilden. XXXIX

II. De gildeleden XLIII

a. Soorten van leden XLIII
1. Bedrijfs- en politieke leden (XLIII). — 2. Leden en aanworpen (XLVII). — 3. Bevoorrechte en in hunne rechten beperkte leden (XLIX).
b. Vereischten voor het lidmaatschap van het gilde LIV
(Leerkindsgeld, leertijd, gildeproef, gildegeld.)
c. Rechten en verplichtingen van de leden der gilden LXVI
d. Voorschriften, gegeven met het oog op de verhouding van de gildebroeders onderling LXX
e. Verhouding tusschen meester en knecht LXXVI
f. Einde van het lidmaatschap en beperking in de rechten als lid van het gilde LXXX

III. Bestuur van het gilde LXXXII

a. De oudermannen LXXXII
b. De busmeester XCIII
c. De bode van het gilde XCIV
d. Overige beambten van het gilde XCVI

IV. Vergaderingen van het gilde XCVIII

Bladz.

V. VOORSCHRIFTEN BETREFFENDE DE UITOEFENING VAN HET BEDRIJF. . CII

a. Voorschriften betreffende de verhouding der gildebroeders onderling . CII
b. Voorschriften betreffende de verhouding der gilden onderling. . . . CII
c. Voorschriften gegeven met het oog op het belang van het algemeen. CV
1. Bescherming van derden tegen het monopolie (CVI). — 2. Zorg voor de algemeene veiligheid (CIX). — 3. Marktpolitie (CXIII). — 4. Belastingheffing (CXXIII). — 5. Verzekering van de nakoming der door den raad gegeven voorschriften (CXXIV).

VI. RECHTSPRAAK IN ZAKEN BETREFFENDE DE GILDEN CXXVII

a. Rechtspraak in zaken overtreding van de keuren van het gilde, enz. CXXVII
1. Rechtspraak door de oudermannen (CXXVII). — 2. Rechtspraak door den raad (CXXIX). — 3. Straffen, door de oudermannen van het gilde of den raad opgelegd (CXXX).
b. Rechtspraak in geschillen tusschen gilden onderling over de grenzen van het monopolie, aan ieder hunner toegekend CXXXVI

VII. FINANCIEN VAN HET GILDE CXLI

B. DE GILDEN IN HUNNE VERHOUDING TOT DE KERK.

I. DE ALTAREN DER GILDEN. CXLV

II. DE BROEDERSCHAPPEN DER GILDEN CLIII

III. VERPLICHTE VIERING VAN ZON- EN FEESTDAGEN CLVII

C. DE GILDEN ALS POLITIEKE VEREENIGINGEN EN ALS LEDEN DER GEMEENSCHAP.

I. DE GILDEN ALS POLITIEKE VEREENIGINGEN CLX

Inleiding CLX
a. Soorten van gilden CLXVI
b. De leden der gilden CLXXIV
c. Bestuur en vertegenwoordiging der gilden CLXXVI
1. De oudermannen van het gilde (CLXXVI). — 2. De gemeene oudermannen der gilden (CLXXVI). — 3. De overste oudermannen (CLXXVIII). 4. De „meentmannen" (CLXXIX). — 5. „Gescicten" uit de gilden (CLXXX). — 6. De „voorraetsmanne" (CLXXXI).
d. De gemeene morgenspraak CLXXXII
e. Politieke macht der gilden CLXXXV
1. Invloed op de verkiezingen (CLXXXV). — 2. Invloed op de benoeming der stadsambtenaren (CXCVII). — 3. Invloed op de raadsbesluiten (CXCVIII). — 4. Invloed op het beheer der stedelijke financiën (CCI).

II. DE GILDEN ALS LEDEN DER GEMEENSCHAP CCIV

a. Verplichtingen der gilden van militairen aard en hulp bij brand . . CCIV
1. Tocht (CCIV). — 2. Wacht (CCX). — 3. Gildeslagen (CCXVI). — 4. Hulp bij brand (CCXVII).
b. Verplichtingen der oudermannen en gemeene oudermannen CCXVIII
1. Administratieve verrichtingen der oudermannen en gemeene oudermannen (CCXVIII). — 2. Bijzondere rechtspraak, opgedragen aan het college der gemeene oudermannen (CCXIX).

BRONNEN.

A. Stukken betreffende de gilden in het algemeen.

N°. Blz.

I. RECHTEN EN VERPLICHTINGEN DER GILDEN.

1 Verleening van privilegiën aan gilden. (2de helft der 14de eeuw.) 3
2 „Haercomen" der gilden. (1364.)
3 Ambachtslieden binnen de stad te wonen. (1412.)
4 Concurrentie van geestelijken met gilden. (1452.) 4
5 Gilden tegenover de jaarmarkt. (1501.) 5
6 Gildeboeken. (1536.)
7 Gilde-ordonnantiën. (1538.). 6

II. RECHTEN EN VERPLICHTINGEN VAN DE LEDEN DER GILDEN.

a. Lidmaatschap van het gilde, burgerschap en domicilie.

8 Winnen van het gilde voor burgerschap. (1390.) 7
9 Domicilie opgeven aan de oudermannen. (1410.)
10 Slijkburgers hunne plichten waar te nemen op straffe van verlies van burgerschap en lidmaatschap van het gilde. (1417.) 8
11 Bevel tot het winnen van burgerschap en gilde. (1428.)
12 Bevel tot het winnen van een gilde. (1429.)
13 Bevel tot het winnen van een gilde. (1429.) 9
14 Toewijzing van een gilde door de oudermannen. (1429.)
15 „Aenworpen", burgerschap. (1434.)
16 Verplichte opgave van ambacht. (1448.) 10
17 Bevel tot het winnen van burgerschap en gilde. (1455.)
18 Bevel tot het winnen van burgerschap en gilde. (1471.) 11
19 Bevel tot het winnen van een gilde. (1471.)
20 Lidmaatschap der gilden. (1502.)
21 „Zunftzwang". (1528.) 12
22 „Zunftzwang". (1529.)

b. Leerkinderen.

23 Contract over het aannemen van een leerkind. (1455.)
24 Contract over het aannemen van een leerkind. (1455.). 13
25 Kwijting voor leerkindsgeld. (1456 of 1457.)
26 Verplichting tot betaling van het volle leerkindsgeld, als het leerkind zijnen tijd niet uitdient. (1512.) 14
27 Vrijstelling van leerkindsgeld. (1533.)

c. Verzet tegen den raad.

28 Verzet tegen raadsbesluiten. (1361.)
29 Belofte niets te zullen doen tegen den raad of de gilden. (1361.)
30 Toelating van uitgewekenen. (1485.)

d. Verzet tegen de gemeene oudermannen.

31 Ontburgering wegens verzet tegen de gemeene oudermannen. (1409.) . . . 15
32 Vermaning tot gehoorzaamheid aan de oudermannen. (1410.)
33 Ontburgering wegens verzet tegen de oudermannen. (1410.)
34 Ontburgering wegens verzet tegen de oudermannen. (1425.) 16

e. Verzet tegen het bestuur van het gilde.

35 Oproeping tot uitgewekenen om hunne verplichtingen in hun gilde na te komen. (1387.)
36 Verbanning wegens ongehoorzaamheid aan het gilde. (1431.)

III. BESTUUR DER GILDEN.

37 Gildegeld ten bate van het gilde te besteden. (1369.) 17
38 Verzuim in eene gilde-rekening. (1490.)

N°. Blz.

IV. MORGENSPRAAK.

39 Slechts gerechtigden ter morgenspraak te komen. (1455.) 18
40 Onbehoorlijk gedrag in de morgenspraak. (1458.)
41 Vereischten voor de bijwoning der morgenspraak. (1525.) 19

V. UITOEFENING VAN HET BEDRIJF.

a. VERBOD VAN VOORKOOP.

42 Verbod van voorkoop van varkens. (1393.) 20
43 Verbod van voorkoop van vee. (1442.)

b. PLAATS VAN DE UITOEFENING VAN HET BEDRIJF.

44 Plaats van verkoop. (1446.) 21
45 Plaats van verkoop. (1481.)
46 Portiers geen ambacht of nering te doen in de poort. (1507.)

c. ARBEIDSBEURS EN ARBEIDSLOON.

47 Verbod voor werkgevers en werknemers om het Buurkerkhof als arbeidsbeurs te gebruiken. (1465.) 22
48 Bepaling van arbeidsloon. (1490.)

d. BEZOEK VAN VREEMDE MARKTEN.

49 Handel op Appingedam. (1308.)
50 Ontduiking van tolgeld. (1385.) . . . 23
51 Tocht naar de Antwerpensche markt. (1406.)
52 Tocht naar de Antwerpensche markt. (1433.)
53 Handel op Hanzesteden. (1452.) . . 24

VI. KERKELIJKE VERPLICHTINGEN DER GILDEN.

54 Gilde-kaarsen voor kerkelijke ommegangen. (1495.) 25

VII. VERPLICHTINGEN VAN MILITAIREN AARD EN IN GEVAL VAN BRAND.

a. TOCHT.

55 Legerindeeling bij den tocht. (1386.) . 26
56 Legerindeeling bij den tocht. (1387.) . 27
57 Insubordinatie, verzamelplaats, verplichting tot tocht, samenstelling der eerste „batali". (1387.) 28
58 De schutten treden aan voor Lichtenberch, de gilden op de Plaats. (1387.) 29

N°. Blz.

59 Publicatie van de legerindeeling bij den tocht. (1387.) 29
60 Ordonnantie op den tocht. (1401.) . . 30
61 Oproeping tot den tocht. (1402.) . . 31
62 Oproeping tot den tocht. (1402.)
63 Over het gaan zitten op wagens in den tocht. (1420.) 32
64 Bijdrage te geven door een thuisgebleven gildebroeder. (1511.)

b. WACHT.

65 Ordonnantie op de wacht. (1396.)
66 Algemeene waakplicht. (1407.) 33
67 Toelage van stadswege voor gemaakte onkosten. (1427.)
68 „Dat die rade mede waken sellen etc." (1437.)
69 Versterking van de wacht op de 4 poorten. (1456.)
70 Ordonnantie op de waak. (1457.) . . 34
71 Ordonnantie op de waak. (1458.)
72 Ordonnantie op de waak. (1459.) . . 35
73 De boete voor het verzuimen van de waak verminderd. (1460.) 36
74 Verplichting om zelf te waken. (1460.)
75 Ordonnantie op de waak. (1469.) . . 37
76 De gilden ontvangen van stadswege turf voor de waak. (1477.) 39
77 De gilden mogen wakers slechts aannemen met goedkeuring der overste. (1477.)
78 Wederinstelling van 11 waken. (1478.)
79 Aantreden op de Plaats bij klokluiding. (1482.) 40
80 Tijdelijke verzwaring van de waak. (1483.)
81 Wie de boete op het verzuimen van de waak niet kan betalen, gaat eene nacht op het Vleeschhuis. (1483.)
82 Verplichte wapening. (1483.) 41
83 Verplichting om dagelijks te waken. (1483.)
84 Oudermannen voor de waak. (1483.)
85 Turf voor de wakers. (1483.)
86 Oudermannen aangewezen om te zorgen voor de waak. (1483.) 42
87 Verlichting van de waak. (1484.)
88 Ordonnantie op de waak. (1498.) . . 43
89 „Opter gilden waick den oudermanne te panden." (1514.) 44
90 De oudermannen zijn aansprakelijk, dat de gilden hunne torens bezetten. (1515.)
91 De verplichting tot waken aan de gilden ingescherpt. (1519.)

Blz.

c. GILDESLAGEN.

eeling van den singel in slagen. 1383?) 44
torens der snijders en korenkoopers gen hard dak. (1480.) 46
ten hakken in den singel. (1482.)
hoonmaken der torens. (1483.)
roeping der timmerlieden en metsars tot versterking der wallen.(1483.)
hoonmaken der torens. (1511.) . . 47
ten hakken in de slagen van den gel. (1511.)
hoonmaken der torens. (1513.)
hoonmaken der torens. (1527.)

d. VERHOUDING DER GILDEN TOT DE SCHUTTEN.

„Van den ofgesetten scutten." (1417.) 48
Ordonnantie op de schutten. (1444.)
Lichting van schutten. (1445.) . . . 50
Lichting van schutten. (1447.)
Afdanking der schutten. (1460.)

e. VERPLICHTINGEN DER GILDEN IN GEVAL VAN BRAND.

Voorzorgen te nemen voor het geval van brand. (1444.) 51

VIII. POLITIEKE RECHTEN DER GILDEN.

a. RAADSKEUZE.

Raadsleden zijn niet binnen het jaar herkiesbaar. (14de eeuw.) 52
Loting voor de verkiezing van overste oudermannen. (15de eeuw.)
„Dit is der ghilden brief van Vtrecht ende heet die oude ghildenbrief." (1304.)
Privilege van bisschop Guy. (1305.) . 55
Gildenbrief. (1341.) 56
Overeenkomst omtrent de raadkeuze. (1379.) 58
Loten door een niet-burger. (1386.) . 59
Oproeping tot de raadskeuze. (1386.) 60
Onbehoorlijk gedrag bij de loting.(1406.)
Kiesplicht. (1413.)
Bepaling, dat iemand zijn stemrecht zal blijven genieten. (1413.) 61
Ontneming van burgerschap en stemrecht. (1413.)
Loten door iemand, die burger noch gildebroeder is. (1416.) 62
Buiten-burgers uitgesloten van de raadskeuze. (1417.)

N°. Blz.

121 Herstelling van gebannenen. (1426.) 62
122 Oproeping tot de raadskeuze. (1427.)
123 Uitsluiting van actief en passief kiesrecht. (1433.) 63
124 Buiten-burgers kiezen niet mede voor den raad. (1441.)
125 Straf tegen omkooping bij de stemming. (1443.) 64
126 Gildenbrief. (1450.)
127 De oudermannen buitengesloten uit den raad. (1455.) 71
128 Gildenbrief. (1455.) 72
129 „Der gilden brieff ende overdracht by den gemeenen gilden overcomen anno XIIII c LV des Manendages nae Palm." (1455.) 78
159[1]) Oproeping tot de raadskeuze. (1455.) 93
160 De gildebroeders moeten den eed afleggen op den gildenbrief. (1455.) . 94
161 Buitenwonenden worden uitgesloten van de loting. (1456.)
162 Keuze van oudermannen. (1456.)
163 Wijziging van den gildenbrief. (1456.) 95
164 Oproeping tot de raadskeuze. (1456.) 98
165 Bij de raadskeuze geene andere zaken te behandelen. (1457.)
166 Publicatie omtrent de raadskeuze. (1460.)
167 Ontheffing van kiesplicht. (1465.) . 99
168 Herkiesbaarheid tot overste. (1465.)
169 Herstelling van gebannenen. (1470.)
170 Herkiesbaarheid tot overste. (1479.) 100
171 Oproeping tot de raadskeuze. (1484.) 101
172 Keuze van oudermannen. (1484.)
173 Keuze van oudermannen. (1484.)
174 Ordonnantie omtrent den erfraad. (1491.)
175 Stemming der gilden over de op bladz. 102 medegedeelde „raminge." (1491.) 105
176 Aanmerkingen van de gilden op de op bladz. 102 medegedeelde „raminge." (1491.) 106
177 Eed der meentmannen; keuze van schepenen en raden. (1491.)
178 De raad gekozen. (1491.) 107
179 Ampliatie van de ordonnantie op de raadskeuze. (1491.)
180 „Verclaringe" op de ordonnantie op de raadskeuze. (1492.) 108
181 Installatie der oudermannen, raadskeuze. (1492.) 111
182 Schepenen zijn terstond herkiesbaar. (1492.)

[1]) Bij vergissing is van n°. 129 overgesprongen op n°. 159.

N°.		Blz.
183	De erfraad opgeheven. (1493.) . .	111
184	Keuze van oversten. (1494.) . . .	112
185	Vonnis wegens het verwekken van twist bij de raadskeuze. (1506.)	
186	Oproeping tot de raadskeuze. (1528.)	
187	Ordonnantie op het bestuur der stad. (1528.)	113
	b. MEDEWERKING BIJ RAADSBESLUITEN.	
188	Raadpleging der gilden over de bestemming van de opbrengst der stadsweide voor den bouw der stadsmuren. (1366.)	116
189	Raadpleging der gilden over het te voeren verzet tegen onrechtmatige tolheffing door den heer van Arkel. (1402.)	117
190	Raadpleging der gilden over den verkoop der stadsweide. (1432.)	
191	Brieven van algemeen belang in de gilden te lezen. (1455.)	118
192	Contrôle der gilden over renten, ten laste der stad verkocht. (1485.)	
193	Toestemming der gilden voor den verkoop van de „wacht" van stadsambten. (1486.)	
194	Raadpleging der gilden bij de betaling van achterstallige schulden door uitgifte van lijfrenten. (1486.) . . .	119
195	Stemming der gilden over de uitgifte van lijfrenten ten laste der stad. (1487.)	
196	Gecommitteerden der gilden op het raadhuis. (1490.)	120
197	Gecommitteerden der gilden op het raadhuis. (1490.)	
198	Besluit der gilden omtrent te volgen politiek. (1492.)	121
199	Goedkeuring door de gilden van de uitgifte van lijfrenten ten laste der stad. (1496.)	
200	Medewerking der gilden tot het verleenen van gratie aan eenen uitgewekene wegens doodslag. (1512.)	
201	Brieven niet in de gilden maar bij de oversten te brengen. (1525.) . .	122
202	Medewerking der gilden tot het verleenen van gratie aan ballingen. (1525.)	123
	c. GILDEN-OPROEREN.	
203	Verzoek aan Brugge om bescherming tegen Utrechtsche ballingen. (1347.)	
204	Uitsluiting van tegenstanders uit het bestuur van het gilde. (1403.) . .	124
205	Geene vergadering ten nadeele der ecclesiën of gilden. (1455.)	
206	Keuze van personen tot het „verwaeren vant niwe recht van bewys." (1455.)	12
207	Het houden eener gemeene morgenspraak afgedwongen. (1455.)	
208	Verandering van de verplichting tot betaling eener door de gilden opgelegde leening in eene leening door de kapittelen opgelegd. (1456.) . .	12
209	Voorspelling van een gilden-oproer. (1457.)	
210	Memorie van grieven der gilden. (1489.)	
211	De oversten afgevaardigd uit den raad om met den bisschop en de afgevaardigden der gilden de grieven der laatsten te bespreken. (1489.) .	12
212	Goedkeuring door de gilden van de memorie van grieven. (1489.)	
213	Tegemoetkoming aan de grieven der gilden. (1489.)	
214	Memorie van grieven der gilden. (1525.)	12
215	De gilden verzetten de wet. (1525.) .	12
216	Grieven der gilden weggenomen. (1525.)	12
217	Memorie van grieven der gilden. (1525.)	12
218	Commissie uit de gilden ter beëediging van den raad. (1525.) . . .	12
219	Compromis, waarbij de gilden de uitspraak over de oneenigheden, voor zooveel hen betreft, opdragen aan den elect. (1525.)	
220	Uittreksel uit de uitspraak van den elect ingevolge het compromis, vermeld in n°. 219. (1525.)	12
221	„Die roederinge van den gilden van Vtrecht, gesciet by oploepen ende anders in den jaeren XV^{c}XXV, XXVI ende XXVII." (1525—1527.) .	12
222	De raad bevestigt de kwijtscheldïng van boeten door de gilden. (1526.) .	12
223	Een ouderman, die het compromis geschonden had, wordt tot hechtenis veroordeeld. (1527.)	12
224	Samensmelting van verschillende gilden. (1527.)	
225	Samensmelting van verschillende gilden. (1527.)	
226	De gilden beloven trouw en gehoorzaamheid aan oversten en raad. (1527.)	12
	NASCHRIFT.	12

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAAF DER BRONNE
VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT.

I. **Het rechtsboek van Den Briel**, beschreven in vijf tractaten door
MATTHIJSSEN, op nieuw uitgegeven door **Mr. J. A. FRUIN** en **Mr.**
S. POLS . . . . . *f*

II. **Rechtsbronnen der stad Zutphen** van het begin der 14de tot de tweede h
der 16de eeuw, uitgegeven door Mr. C. PIJNACKER HORDIJK . *f*

III. **De middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht**, uitgegeven met I
ding en Glossarium door Mr. S. MULLER Fz., 4 deelen . . . *f*
De Inleiding is afzonderlijk in den handel onder den titel:
Recht en rechtspraak te Utrecht in de middeleeuwen . . . . . *f*

IV. **De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuid
land**, uitgegeven door Mr. J. A. FRUIN, 2 deelen . . . . . *f*

V. **De Friesche stadrechten**, uitgegeven door Mr. A. TELTING. . . *f*

VI. **Leidsche rechtsbronnen uit de middeleeuwen**, uitgeg. d. Dr. P. J. BLOK. *f*

VII. **Westfriesche stadrechten**, uitgegeven door Mr. M. S. POLS, 2 dl. *f*

VIII. **Rechtsbronnen der stad Harderwijk**, uitgegeven door Mr. J. L. BERNS. *f*

IX. **Stadboek van Groningen**, uitgegeven door Mr. A. TELTING. . . *f*

X. **De Saksenspiegel in Nederland**, uitgegeven door Mr. B. J. L. Baron
GEER VAN JUTPHAAS. 2 stukken. . . . . *f*

XI. **Stadrechten van Nijmegen**, uitgegeven door Mr. C. C. N. KROM
Mr. M. S. POLS . . . . . *f*

XII. **Limburgsche Wijsdommen**, dorpscostumen en gewoonten, bevattende v
namelijk bank-, laat- en boschrechten, uitgegeven door Jos. HABETS. *f*

XIII. **De middeleeuwsche rechtsbronnen der kleine steden van het Nederstich
Utrecht**, uitgegeven door Mr. R. FRUIN TH. AZN. Eerste deel.. *f*

XIV. **Oude rechtsbronnen der stad Breda**, uitgeg. door Mr. W. BEZEMER. *f*

XV. **Rechtsbronnen der stad Aardenburg**, uitgegeven door G. A. VORSTERM
VAN OIJEN . . . . . *f*

XVI. **Ordelen van den Etstoel van Drenthe. 1518—1604**, uitgegeven door Mr.
G. CH. JOOSTING . . . . . *f*

XVII. **Drentsche Rechtsbronnen** uit de 14e, 15e en 16e eeuwen, uitgegev
door Mr. S. GRATAMA . . . . . *f*

XVIII. **Het Rechtsboek van den Dom van Utrecht**, door Mr. HUGO WSTINC, uit
gegeven door Mr. S. MULLER Fz. . . . . *f*

XIX. **De gilden van Utrecht tot 1528.** Verzameling van rechtsbronnen uitgegev
door Mr. J. C. OVERVOORDE en Mr. J. G. CH. JOOSTING. Deel II. *f*

XX. **Oude rechten van Steenbergen**, uitgegeven door Mr. W. BEZEMER. *f*

Verslagen en mededeelingen. Eerste deel . . . . . *f*
idem. Tweede deel. . . . . *f*
idem. Derde deel nº. 1—5 . . . . . *f*

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

DE GILDEN VAN UTRECHT

TOT 1528.

VERZAMELING VAN RECHTSBRONNEN

UITGEGEVEN

DOOR

MRS. J. C. OVERVOORDE EN J. G. CH. JOOSTING.

TWEEDE DEEL.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1896.

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

EERSTE REEKS.

No. 19.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1896.

Typ. J. VAN BOEKHOVEN. — Utrecht.

Het Eerste Deel van Mrs. J. C. Overvoorde en J. G. Ch. Joosting, De Gilden van Utrecht tot 1528, verschijnt in het voorjaar van 1897.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1896.

Typ. J. VAN BOEKHOVEN. — Utrecht.

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

DE GILDEN VAN UTRECHT

TOT 1528.

VERZAMELING VAN RECHTSBRONNEN

UITGEGEVEN

DOOR

MRS. J. C. OVERVOORDE EN J. G. CH. JOOSTING.

TWEEDE DEEL.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1896.

B.

STUKKEN BETREFFENDE DE GILDEN IN HET BIZONDER.

I. WANTSNIJDERS-GILDE.

I. WANTSNIJDERS-GILDE.

a. Wantsnijders.

1. (14e eeuw.) (*Vreemd laken op te slaan in het wanthuis.*)

Waer enich gast, de ghewant brochte ende dat toeghede in enich hues sonder in onser stat wanthues, de waerd van dien huse verboerde vijf scillinghe, also dicke alst ghesciede.

Liber Albus, fol. 25 verso.

2. (14e eeuw.) *Van den onderscheide van den laken te vercopen.*

Dit punt, dat hierna bescreven staet, is overdraghen bi den rade van der stat out ende nye:

1. Enich man of wijf, die voertaen van nu Mitvasten naestcomende laken te cope houden wil, die zel kiezen, wat laken dat hi te cope houden wil.

2. Dat is te verstaen: zo wie dat Engels laken te cope houden wil, die en zel anders gheen laken nochte ghewant veyl houden binnen jaers, na dien dat hi kiest; ende hi zel hebben voer zijn huys ende des Saterdaghes voer zinen kraem die wapen van Engelant, tot enen teyken dat hi Engels laken te copen heeft. Ende zo wie dit verbrake, de verboerde X ℔ ende ene maent lang zijn neringhe; ende die X ℔ zel hebben de raet van der stat half, ende die ander helfte zellen hebben dieghene, die vans raets weghen daertoe zellen warden gheset in elker tijd.

3. Ende zo wie kiest, dat hi gheen Engels laken te cope houden en wil, ende hi darenboven anders enich laken vercofte binnen jaers, na dien dat hi ghecoren hadde, daert die

raet van der stat ter waerheyt vonde, die verboerde denzelve koer, in allen manieren alse voerscreven is.

4. Uutghenomen wit ende graeu van Engelant, dat mach een yghelic wantsnider vercopen zonder verboeren; behoudelike dat die witte ende grawe voerscreven een teyken hebben zullen, also alse hem die zeghellaers van den laken daerof gheven zellen; ende dat teyken zel daeraen bliven, also langhe als dat laken voerscreven waert, onder denzelven koer als voerscreven is.

5. Ende tends jaers zo zel een yghelic persoon kiezen van nywes, wat laken dat hi te cope houden wil, onder denzelven koer, in allen manieren alse voerscreven is.

6. Voert enich uutdraechster, die enich Engels laken te cope droeghe ofte vercofte, uutghenomen wit ende graeu in de manieren voerscreven, die verboerde V ℔ ende ene maen hoer neringhe, in allen manieren alse van den X ℔ voerscreven is.

Liber Hirsutus Minor, fol. 47.

3. 1395, Januari 31. *Van den Enghelschen laken.*

Int jaer van XCV des Zonnendaghes na Pauli.

1. Die raet van der stat out ende nywe zijn overdraghen dat nyemant, die wonaftich is in der stat ofte in der stat vrij heden, gheverwet Enghels laken vercopen en zel, bi enen koer van X ℔ ende een half jaer zijn neringhe; uutghenomen alzulke gheverwede Enghels laken, alzi nu hebben, die moghen zi wel vercopen, maer die zellen die zeghellaers van den laken mitter stat loden zeghel bezeghellen.

2. Ende enich man, die wit ende grawe Enghels laken copen wil tot zijns selfs ofte zijns ghezints draghene, die mach se wel doen verwen, hoe hi wil; maer hi en zelder nyemant vercopen gheverwet, bi denzelven koer voerscreven.

3. Voert zo zel de raet van der stat alle jare, alze de raet van der stat ghecoren ende ghestalleert is, twe manne daertoe zetten, die deghene bekoeren zellen, diet verboeren, ende zellen dien koer voerscreven half hebben.

Die Roese, fol. 34 verso.

4. 1411, Juli 1. (*Verkoop van geverfd Engelsch laken verboden.*)

Die raet gebiet allen wantsnideren, die want sniden, dat nyemant gheen geverwede Engelsche laken en vercope, bi

alken koer alse daerop staet; want die raet die koren niet erdragen en wil yemant, die sy verbroeken.

B.spr.b. dd. 1411, des Woensdages na Petri et Pauli apostolorum, fol. 65 verso.

5. 1412, Januari 25. (*De „gootspenninghe van den lakenen" in te zamelen voor het Melatenhuis.*)

Dat men alle die gootspenninghe, die in onser stat wanthuus an den lakenen ghegheven sellen warden, gheheliken ghaderen el ende comen sellen in dat bloc, dat in den huse voirseyt aet, tot behoeff der zyeker Molaten, also die oude gewoente ierof geweest heeft. Ende dit sel men jaerlix gebieden ende evelen den wantsysmeyster ende den gezworen strikers.

R. D. B. dd. 1412, sManendaghes nae sinte Agnieten-dach, fol. 106.

1414, September 17. (*Geen Schotsch laken te voeren naar de Hanzesteden aan de Oostzee.*)

Die raet laet enen ygeliken weten, dat die oostersche Ansschesteden overdragen siin ende uutgescreven hebben, lat men in horen steden ende landen engheen gewant dragen och brengen en moet, dat van Schotscher wollen gereyt is, *esneden of ongesneden* [1]). Daerom waernt de raet alle onse oopluden, dat sy in den oosterschen steden of landen engheen erboden want van Schotscher wollen daer en vuer noch en renge, want mens daer niet vercopen of bruken en mach.

B.spr.b. dd. 1414, zinte Lambrechts-misse, fol. 23 verso.

7. 1417, Februari 3. (*Vreemd laken op te slaan in het wanthuis.*)

Die raet van der stat verbiet allen gasten, die hier gewant n onser stat brenggen, dat sy dat niet op en slaen dan in nser gasten wanthuys, als gewoentliken is, by zulken koer ls daerop staet; ende dien koer en wil hem onse siismeyster iet verdraghen.

B.spr.b. dd. 1417, sWoensdages nae Lichtmisse, fol. 138 verso.

8. 1431, Maart 21. (*Van den onderscheide van den laken te vercopen.*)

Die raet van der stat waernt alle diegene, die want sniden, lat sy die ordinancie, gemaect van den onderscheide van den Engelschen laken ende anderen laken, houden; ende wye dat

1) Het cursief gedrukte is in H.S. later tusschengevoegd.

vercoept Engelssche laken, die geverwet siin, dat hy anders geen geverwede laken vercopen en sell dan Engelssche; ende die andere geverwede laken veyl heeft, enghene geverwede Engelsche laken veyl hebben of vercopen en sell; uutgenomen witte ende graeuwe Engelsche laken mach een ygelic wel vercopen. Ende dat die Engelsche geverwede laeken vercopen, dat sy hoir teyken uuthangen nae der overdrachten, by sulken koeren als daerop staen.

B.spr.b. dd. 1431, des sWoensdages up sinte Benedictus-dach, als nae den Sonnendach Judica, fol. 201.

9. 1438, September 26. (*Publicatie tegen den invoer van goedkoop vreemd laken.*)

Also opter draperien overdragen is, dat men na sinte Victoers-dage geen uutheemssche laken hier brenggen noch uutsniden en sel totten prys van XII Johannes-braspenning ofter onder, so heeft die raet daerop overdragen seker punten, daer sel men een cedel off uuthangen voer der scepenen huys, sodattet een ygeliken weten mach.

B.spr.b. dd. 1438, des Vrydages nae Mauritii, fol. 188.

10. 1441, Januari 11. (*De verkoop van Brabantsch en Vlaamsch laken toegestaan.*)

1. Also die overdrachte van der draperyen, die die raet oud ende nye bij goeduncken der gemeenre gilden van Vtrecht gemaect, in hare volcomen machten ende weerden te bliven; mer hier is ynne uutgesondert alle grawen ende witten, die in Brabant ende in Vlaenderen gemaect siin, die sel men hier binnen Vtrecht mogen brengen, copen ende [1]) vercopen, duerende een jair lanc.

2. Ende dit sel wesen altoes opt verbeteren des raets (out) ende nye, so wanneer hem des goetdunct, op den ouden sys. Dit gesciede anno XLI.

R. D. B. dd. 1441, des Woensdages na Dertyen-dach, fol. 222 verso.

11. 1441, December 15. (*Eenige wantsnijders onderwerpen zich aan de uitspraak van den raad betreffende hunne weigering om den eed op de draperie te doen.*)

Dirc die Jonge, Jan Jacopssoen, Jan Ottensoen, Wouter Ysebrantssoen, Jan van Embric ende Aernt Borrensoen syns gebleven an den rade, van dien sij weigeringe den tween van

1) In H.S. staat „in".

den rade geset ter draperien gedaen souden hebben van ede te doen, also die raet dat overdragen heeft.

R. D. B. dd. 1441, des Vridages na Lucie, fol. 18 verso.

12. 1442, October 11. (*De verkoop van goedkoop vreemd laken toegestaan, die van „valsch" laken verboden.*)

1. Overdroegen die rade oudt ende nye, dat die draperye in hoerre volcomenre machten bliven sall, so die in voertiden bi den rade oudt ende nye ende den gemenen gilden overdragen is. Behoudelic des, dat men tusschen dit ende Paschen naestcomende binnen der stat well brengen ende copen sell mogen ende vercopen uutheemsch laken tot den prijsse van XII Johannis-braspenninge off daeronder.

2. Ende die weerdeins sellen die valsche laken, die hier comen, wraken ende diegene, die sij vercopen, offbrengen ende bekueren na den ouden overdrachten.

R. D. B. dd. 1442, des Donredages in crastino Victoris, fol. 38 verso.

13. 1442, October 15. (*Vreemd laken op te slaan in het wanthuis.*)

Voert gebiet die raet allen dengenen, die van buten hier want ter mercte brengen, dat sij dat opslaen int wanthuus ende nergent anders, bi alsulcken kueren, als van outs daerop geset sijn.

B.spr.b. dd. 1442, des Manendages op sunte Gallen-avont, fol. 95.

14. 1445, September 9. (*Den nieuwen raad het bestraffen opgedragen van de wantsnijders, die geverfd Engelsch laken verkocht hebben.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye ende hebben den nyen rade volcomen macht gegeven, die wantsniders te corrigieren, van dat sij tegen des raets overdrachte geverwede Engelsche lakene vercoft hebben, sommige van hemlude als men seit. Ende die nye raet sel op dese tijt van gracien dat verbueren van een half jaer neringe, daer die overdracht off seit, matigen mogen in anderen correctien ende enen redelicken tijt setten dengenen, die noch Engelsce geverwede laken hebben, die te vercopen, soverre hem dat goetdunct. Behoudelic voertan die overdrachte in alle hoerre machte te bliven, die oec die raedt oudt ende nie volcomelic voertmeer gehouden will hebben, namelic van Engelschen wittèn, die yement mochte doen verwen ende die also geverwet vercopen.

R. D. B. dd. 1445, des Donredages na Onser Vrouwen-dach Nativitas, fol. 146 verso.

15. 1445, December 17. (*Eenige wantsnijders onderwerpen zich aan de uitspraak van den raad wegens het verkoopen van geverfd Engelsch laken.*)

Dirc die Jonge, [1]) . . . . . ., wantsniders, sijn hoerre zaken gebleven an den rade, van dat sij gebruect mogen hebben tegen des raets overdrachte oudt ende nye, van dat sij Engelsche geverwede lakene uutgesneden ende vercoft souden hebben.

R. D. B. dd. 1445, des Vridages na Lucie, fol. 152.

16. 1448, Januari 30. (*De eerste 25 nieuwe burgers toegewezen aan het wantsnijders-gilde.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye, dat der wantsnider gilde in hoer gilde hebben sellen, mit hem te dienen ende te loten, XXV borgere, die yerste gilden winnen sellen; behoudelic off sij arm waren ende ander gilde mit der hant deden, dat sij dan daerin dienen sellen.

R. D. B. dd. 1448, des Dijnxdages na Conversionis Pauli, fol. 65.

17. 1461, Maart 23. (*Eene raadscommissie benoemd tot het onderzoek van bedrog, gepleegd in de bezegeling van een stuk laken.*)

Herman Elyas, aenspraker, contra Henrick Aelbertsoen, van Meynsen zyns wyfs wegen, aengesproken van dat Meynse geseyt soude hebben, dat Herman voerseyt eyn zegell van eynen Leydschen laken getogen ende aen een Vtrechts laken gehangen zoude hebben, zyns gebleven. Bigeschict Aelbert Proys ende Jan van Hamersteyn.

R. D. B. dd. 1461, des Manendages nae Judica, fol. 46.

18. 1474, April 4. (*Ordonnantie op de „draperye".*)

Alzoe alhyr ene draperye biinnen onser stat te houden geordiniert is, die men gehouden wil hebben, soe heeft die rait uut bevele van den ouden raide dairop geordiniert ende verclaert die punten hyrna bescreven. Behoudeliken alle andere punten van der draperye, die hyr niet verclaert en zyn, in hoer volcomenre macht te blivene.

1. In den yersten dat nyemant, die woenaftich is in der

---

1) Er volgen nog 15 namen.

stat ofte in der stadt vryheyde, geverwet Engels laken vercopen en sel, by enen koer van thien ponden ende een half jaer hoere neringe; uutgesondert alzulke geverwede Engels laken, als zy nu hebben, die moigen zy wel vercopen, mer die sellen die zegelairs van den laken mitter stat loden zegele bezegelen.

2. Ende enich man, die witte ende grauwe Engels laken copen wil tot zyns zelfs ofte zyns gezynts dragen, die mach zy wel doen verwen, hoe hy wil; mer hy en zelder niemant vercopen geverwet, bi denselven koer voirscreven, gelyck dat voertyts overdraigen is geweest bi den raide out ende nywe.

3. Voert sellen alle wantsnyders, die uutheymsch laken willen snyden, dairof die elle gelden mach XIIII stuvers of dairboven, alle maent reyden of doen reyden mit hoeren gelde eenen half laken van der bester wolle ende dieselve uutsniden, byt verboeren een half jaer hoer neringe.

4. Item alle wantsniders, veyl houdende lakene onder den voirseyden prys, zellen oick alle maent reyden of mit hoeren gelde doen reyden een half laken van Scotscher of Spaensger wolle of van andere wollen van gelyken prijse ende dieselve uutsniden, byt verboeren een half jaer hoere neringe.

5. Item sellen alle voirlakene ende anderde man, van onser bester wolle, ende alle voirlakene, van Scotscher ofte Spaensger wolle ofte van andere wolle van gelyken pryse gemaict, die gheverwet syn, op die raempten gebroicht worden om aldaer ghewerdeert te werden, byt verboeren van vyf ponden van elken halven laken.

6. Item soe en sellen die verwers ghene Engelsche laken niemant van buten ofte van binnen onser stat verwen, zy en hebbent dat onsen weerdeyns yerst te kennen gegeven, wien die lakene toebehoeren, byt verboeren van thien ponden van elken halven lakenen.

7. Ende dese voirscreven punten sellen ingaen opten yersten dach in Mey naystkomende, dairnae een ygelick hem mach weten te rechten. Dat is te verstaen, dat een ygelic, die op deze tyt binnen onser stat ofte stadt vryheyde ongeverwede Engelsche lakene heeft, diezelve laken wel zel moigen doen verwen, zonder enige andere lakene van buten te halen of te laten comen binnen der voirscreven tyt; ende dairaen en sellen die verwers niet verboeren.

B.spr.b. dd. 1474, des Manendages na Palmen, fol. 23.

19. 1474, October 5. (*Vonnis wegens het overtreden der ordonnantie.*)

Sleten scepen, rait ende oudermans, want deze nabescreven personen niet ghedrapenie(r)t en hebben opter ordinancien, alze dat zy daerom fyn laken copen zellen, elcx als hyrnae bescreven staet, binnen VIII dagen naestkomende, ende dieselve lakene krimpen ende by stucken uutsniden; te weten Jacop Jansoen II laken, Ysbrant Woutersoen III laken, Claes Roeck II laken, Euert die Jonge II laken, Jan Gysbertsoen III laken, Gerryt Voet III laken, Jacop Heer II laken, Jacop Heren moeder IIII laken, Cornelis Verkerck VI laken, Jan van Lewen II laken. Ende waert zake dat zy des niet en deden als voerseyt, dat zoude staen tot correxy sraits.

R. D. B. dd. 1474, des Woensdages na Francisci, fol. 157.

20. 1474, October 5. (*Den wantsnijders bevolen iedere maand een fijn laken te bereiden.*)

1. Overdragen scepenen, rait ende oudermans, dat die wantsniders alle maent elcx een fyn laken reyen zellen off tvvercopen ende datselve krimpen ende by den stuck uutsniden, duerende tot Onser Liever Vrouwen-dach te Lichtmissen naistcomende.

2. Ende waert dat yemant soe arm waere, die dat niet en vermochte, dat soude staen tot goetduncken onser overster ende den weerdeyns.

3. Ende wairt dat hijr ymant broikich inne gevonden worde, dat zoude staen tot goetduncken sraits.

R. D. B. dd. 1474, des Woensdages na Francisci, fol. 157.

21 [1]). 1475, Juli 19. (*Vernieuwing van voorschriften omtrent de kwaliteit van vreemd en den verkoop van inheemsch laken.*)

Overdroegen die raide out ende nywe, dat zy bliven willen by der overdracht van der draperye ende die in weerden houden, die gheordineert ende ghemaict is ghe(we)est by den

---

1) „Des Donredages nae Arnolfi" (20 Juli) 1475 werd dit raadsbesluit bij klokluiding afgekondigd, zie het Buurspraakboek i. d., fol. 46 verso.

raide out ende nywe ende ter clocken verkundicht in den jaere LXXIIII lestleden des Manendaghes na Palmen.

Om die draperye in eren te houden ende opdat zy hoeren voortgang te beth hebben moige, soe hebben die raide out ende nywe overdragen ende gheordineert van der draperye te houden, die voer-overdrachten in hoeren machten te blivene, als hyrnae bescreven staet:

1. In den yersten dat men van dezer tyt voert gheenreye uutheymsche witte wollen lakene binnen onser stadt brengen ofte slyten en sel, die onder die weerde ende pryse van achte Vlaemsche witte stuvers, te wetene elke elle, beronden [1]) zellen werden, opt verboeren van den lakenen ende daertoe den wantsnyder een half jaer zyne neringe. Ende deze lakene zellen staen tot weerderinge van den ghezwoeren weerdeyns in der tyt. Behoudeliken dat dieghene die witte lakene, die zy op deze tyt hebben binnen hoeren husen [2]) ende versyst zyn, diezelve lakene wel zellen moigen bruken tot sunte Michiels-dach toe naistkomende ende niet langer.

2. Item dat after deze tyt voert alle onse borgere ende ondersaten vryliken zellen moigen kopen, vercopen ende slyten tot hoeren schoensten alle wollen lakene, die binnen onser stat ofte stadt vryheyt nae behoeren gedrapeniert zyn off ghedrapineert zellen worden, zonder verbueren ofte rueringe van der wantsnyder gilde.

R. D. B. dd. 1475, des Woensdaghes na Divisionis Apostolorum, fol. 13 verso.

22. 1476, Maart 15. (*Toezicht op de kwaliteit van vreemd laken.*)

1. Alsoe in den jaere verleden by den raide out ende nywe overdragen ende ter clocken verkundicht is geweest, dat niemant after die tyt voert enige witte wollen lakene brengen noch sliten en souden binnen onse stat ofte stat vriheyde, die onder die weerde ofte pryse van achte witte stuvers, te weten elke elle, bevonden zouden werden, opt verboeren van den lakene ende dairtoe den wantsnider een halff jaer zynre neringe; ende die lakene souden staen tot weerderinge van onsen gezwoeren weerdeyns in der tijt; behoudeliken dat een

1) In H.S. is „bevonden" herhaald.
2) In H.S. is hier „hebben" doorgehaald.

ygelich, die sulke lakene op die tyt binnen hoeren husen hadden ende versyst waeren, die well vercopen souden moigen tusschen die tijt ende sunte Michiels-dage doe naistkomende, ende niet langher; ende wanttan die rait die voirseyde overdracht ende ludinge houden ende gehouden will hebben, soe vernyet men die ende waerschuwen enen ygeliken, om sinen scade te scutten, alse dat die rait geordiniiert heeft vier goider manne, by namen Willem Rutgerssoen, Steuen Aerntsoen, Jan Peter Faessenzoen ende Jacop Reyerssoen, denwelken zy bevolen hebben ende bevelen by hoeren eeden, die zy dairop gedaen hebben, dat zy mit enen van onser stat dienres, hoge ofte lege, ommegaen zellen, ten minsten alle weke eens, tot allen husen binnen onser stat ende stat vriheyde, dair men wollen laken te cope hout, zyn zy wantsniders ofte ghene, ende ondersoeken alle die lakene, die zy binnen den husen vynden, off dair enige verboden lakene onder zyn. Ende als zy dan verboden lakene vynden, dat sellen zy terstont den weerdeyns te kennen geven, hoevele der lakene is, om die te weerderen ende daer voert mede te doen na inhout der overdracht voirscreven.

2. Ende wair ymant, hy wair wantsnider, snider, verwer, droechscherer off ymant anders, die den voirseiden vier mannen, als zy ommegaen zellen ende van ymant begeerden zijne wantkiste op te doen om hoirre lakene te besien, weygeringe dede ruerende van hoeren dienste, soude verboeren thien pont, so dicke dat gescieden, sonder ymant des te verdragen.

3. Item waert zake dat die voirseyde vier personen oft enich van hem vernamen, dat enighe verboden lakene binnen der stat ende stat vriheide gebrocht worden, die sellen zy tueven, ende dat dan terstont te kennen geven den weerdeyns, om daer voert inne the doen als voirscreven staet.

4. Voert waert zake dat die voirseyde vier personen of enich van hemluden enighe ontamelicheyt ofte onbehoirlicheijt hantierden in hoeren dienste, dat soude men aen den broikigen corrigieren nae gelegentheyt der zaken. Dairom verbiet die rait enen ygheliken, dat hem niemant en misdoe noch doen misdoen in woirden noch in wercken, by zwarer correcxy van den gerechte.

5. Voert verbiet die rait enen ygeliken, dat niemant binnen onser stat ende stat vriheide enige verboden lakene en huze

ch en hove, hy en geve dat te kennen den voirseyden r personen ofte enigen van hem, byt verboeren van thien nden, soe dicke dat gesciede, sonder ymant des te verdra-n. Ende hyrvan sel men een copij uuthangen voir der penen huis, opdattet een ygelich weten mach ende hem rna rechten.

B.spr.b. dd. 1476, des Vridages nae Reminiscere, fol. 59.

3. 1476, September 25. (*Verbeurdverklaring van te koop aangeboden verboden laken.*)

Want Cornelys van der Kercke een stuck lakens te cope nadt heeft, dat verboden is geweest te vercopen binnen stadt, daerom hebben scepene, raide ende oudermans ekent ende ghewezen, datzelve stucke lakens verboert te zene, na der overdrachten dairop gemaict ende ter clocken kundicht; dat ene derdendeel tot myns heren behoiff van recht, dat andere derdendeel tot behoiff der stadt van recht ende dat derde derdendeel tot behoick *(sic)* der ge-oeren tot dezer zake gezet.

R. D. B. dd. 1476, des Woensdaghes na Mauricy, fol. 26 verso.

4. 1477, Maart 10. (*Voorschriften omtrent den verkoop van vreemd laken.*)

1. Voert verbiet die rait out ende nywe, dat niemant after se tyt voert ghene uutheemsche zwarte lakenen en kopen vercope noch aen en snyden binnen onser stat ofte stat heyde, dair die elle van den lakene off staet totten pryse achtien stuvers off dairenboven tot vyff ende twintich vers toe, byt verboeren van den lakene, des men niemant draghen en zell.

2. Oick verbieden die raide out ende nywe, dat niemant er deze tyt voert gene lakene, gepact noch ongepackt, noch sacken noch aen stucken, en brenghe binnen onser stat ofte t vriheit om te copen, te vercopen off aen te sniden, hy en enghe die yerst in Keysericke om die te laten teykenen tter stat teyken, dat men dairtoe ordinieren zell, opt ver-eren van den lakene.

3. Ende ymant, die op dese tyt enige zwarte uutheemsche kene binnen zinen huze hadde totten pryze voirseyt, die die lakene brengen in Keyserick tusscen dit ende morghen

te twaleff uren dess middages, om die te laten teykenen i manieren voirseyt, oick opt verboeren van den lakene.

4. Ende alle andere uutheemsche lakene en zellen zy ni vercopen, zy en zyn eerst geteykent mitter stat teykene, o verboeren van den lakene.

B.spr.b. dd. 1477, des Manendages nae Oculi, fol. 87.

25. 1477, Juli 17. (*Voorschrift omtrent de kwaliteit van vreemd laken.*)

Die raide out ende nywe hebben, om nutscap ende pro van onsen gemeynen borgeren ende om die draperye v onsen besten lakene in weerden te houdene, overdragen:

1. Dat alle wollen lakene weder binnen onse stadt kom zellen moigen ende ghebruyct werden opten ouden sijs, u genomen zwarte wollen lakene, elcke ellen totten pry boven XVIII stuvers ende beneden XXV stuvers, byt ve boeren van den lakene, ghelyck dat ter clocken gheluyt i

2. Oick en sel men ghene witte wollen lakene binnen ons stadt brengen ende sliten, daervan elke elle is van den pry beneden zes stuvers, oick byt verboeren van den lakene uutgenomen mede Wyertsche lakene, Gheelsche lakene, sto breyt, kyrzeye ende manteldoick, die men alhyr wel brenge ende sliten zel moigen zonder verboeren.

R. D. B. dd. 1477, des Donredaghes na Margarete, fol. 43.

26. 1484, April 3. (*Vreemd laken op te slaan in het wanthuis.*)

Voert gebiet men allen vreemden gasten, dat zy gheenre hande wollen laken in packen of anders, die zy brengen i onser stadt, in enigen husen op en slaen of vercopen, me sellen die opslaen int wanthuys ende vercopen aldaer na de ouder gewoenten, op die koeren die daerop staen.

B.spr.b. dd. 1484, des Saterdages na Letare Jherusalem, fol. 72.

27. 1488, Mei 19. (*Voorschrift omtrent de kwaliteit van vreemd laken.*)

Overcomen by den raide, dat men verbieden zel mitter clocken alle uuthemsche witte laken onder den prys van XII stuvers ende geverwede laken onder den prijs van

V stuvers, opt verboeren van den lakene, die een helft ter
t ende die ander helft half ende half ter wantsijsmeysters
de den werdeyns behoeff; ende diet aenbrochte zel hebben
n ℔ van der stadt van elck halff laken. Ende dese over-
acht zel dueren tot des raets goetduncken.

R. D. B. dd. 1488, des Manendages na Ascensy-dach, fol. 156 verso.

28. 1489, Februari 3. (*Voorschrift omtrent de kwaliteit van vreemd laken.*)

Die rade out ende nyewe hebben verclaringe gedaen opter
aperyen, te wetene dat men gheen laken van buten hier-
nnen oft binnen onser stat vryheyt en zel brengen, zy en
llen enen enkelen gouden Rynsgulden beter wesen, ge-
rwet ende ongeverwet, die half lakene, dan onse lakene
nnen onser stat op die koer gemaict; uutgesondert alle
ngelsche lakene, Gheelsche ende Weertsche witten, die
llen binnen gebrocht moegen worden; ende dat byt ver-
peren van den lakene.

R. D. B. dd. 1489, des Dynsdages na Lichtmisse, fol. 15.

29. 1532, December 2. (*Het zegel van het gilde den dekens ter hand gesteld.*)

Peter van Merenborch [1]) bracht opter kysten tsegel van der
antsnyder gilde, seggende, datter nyet meer mede besegelt
n was dan Geryt Knyfs saicke alleen. Ende tselve zegel es
oert voer den raide gelevert die dekenen van der wantsnyder
ilde in der tijt.

D. B. dd. 1532, des Manendages na Andree, den tweesten Decembris, fol. 122 verso.

30. 1542, Augustus 23. *Die ordinancie van de wantsnijder gilde.*

Anno XV^{c} XLII des Woensdaichs den XXIII^{sten} Augusti.
Schout, borgermeijsteren, scepene ende rayde der stadt van
trecht hebben belieft ende toegelaten der wantsnyder gilde
e hebben ende te gebruijcken dese nabescreven artijculen en-
e puncten:

1. In den ijersten wairt dat ijemant van buijten bynnen deser

1) P. v. M. werd als schepen gekozen 1530 op St. Remigius (1 October), hij was echter
een schepen in 1532.

stadt mitter woen quaem ende begeerden der wantsnyder gilde voirseyt te hebben ende te gebruijcken, zell gehouden wese tgilde voirseyt voer zyn gildegelt te gheven vijer goude Karolus-gulden ende vier stuvers off paeijment hoere werde daervoer, ende nijet meer ofte oick min. Ende noch daere boven thien stuvers the rasoen reet, daervan elcke deke vier stuvers ende die boede twee stuvers off hebben zellen.

2. Item waer enich borger ofte geboeren borgher[1])-kyn dere van der wantsnyder gilde, die een ander ofte meer gild van deser stadt hebben ende gebruijcken woude, die ze gehouden wesen daervan tgilde, dat hy wynnen will, th gheven halff gildegelt van tgene voirseyt staet ende ee ijegelick zyn rasoen.

3. Ende dessgelijcx waert dat ijemant van den borgere ende geboeren borger-kynderen van anderen gilden der wan snijder gilde voirseyt wynnen woude, dat zellen zij oick moege doen mit halff gildegelt, als voirseyt staet, ende een ijegelic zyn rasoen.

4. Item zoe zellen die dekens van tvoirseyde gilde i elcker tijt nijemant aennemen, ten zij dat hem kenlicken is b een hantscrijft van der stadt secretarius, dat zij borgers zyn bijt verbueren van dubbelt borgergelt tot behoiff van de Keyserlicke Majesteyt ende deser stadt.

5. Item zoe zellen die dekens, welcke oudermans gehete plegen te worden, onderhouden dordonnancie, die van wege der Keijserlicke Majesteyt onsser alregenedichsten erffheere etc. anno XV^{c}XXIX den XXIII dach van Meerte gemaic zijn opte gilden ende dekens van deser stadt, te wetene: da die dekens voirseyt geenen saicken onderwijnden en zulle dan alleen van zaicken hair gilde aengaende. Ende en zelle nijet moegen vergaderen dan bij consent van den lieutena van den stadthouder-generael van deser stadt ende landen va Vtrecht, schout ende borgermeijsteren in elcker tijt wesende

6. Ende als den voirseyden gilde eenige vergaderinge ge accordeert wordt, zoe sall altijt een daerbij geschickt worden, die daermede present sall wesen in hoirlieder communicatie, op peijne, indien anders gebuerden, gestraft te worden aen lijff ende goet nae gelegentheyt van der saicke. Ende men sall

---

1) In H.S. is „borgher" later bovengeschreven.

een gilde consent gheven op eenen dach vergaderinge aicken.

Item in deser voirseyder gilde ende allen anderen gilden all nijemant moegen wesen, die van der neringe ofte ochte nijet en zijn ofte gheweest en is; ende die alsulcx en zyn, en zullen mitte voirseyde gilde oft enigen van moegen vergaderen, op verbuerte als voeren.

Item zellen mede die dekens van de voirseyde want-er-gilde hoer twaelff haickbusschen mit hoir toebehoeren, zij op geset zijn, wel onderhouden ende bewaeren, altoes gehoirsaem zijn den bevele van den stadthouder zijnen lieutenant [1]), schout, borgermeysteren ende den deser stadt voirseyt.

Item alle diegeene, die enige lakenen veijl houden willen e te vercoepen ende mitter ellen uut te meten, zellen uden wesen der wantsnijder gilde voirseyt te wynnen te voldoen.

. Item zoe en zellen geen dekens in der tijt nijemant min emen dan mittet volle gildegelt, off sy zellent zelver en opleggen ende deser gilde voldoen.

. Item zoe en zell nijemant enigerleij lakenen vercoepen gen, off zij zellen yerst [2]) gecrompen wesen, bijt ver-en telcker reijse van elcke laken, groot off cleijn, eenen olus-gulden, tot behoiff als voirseyt staet, te wetene die serlicke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde elcx een endeel.

. Item zoe wije der voirseyder wantsnijder gilde ruerde e diezelve ijerst nyet gewonnen ofte voldaen en hadde, die verboeren voir de ijerste reijse acht stuvers, ende die erde reijse twaelff stuvers, tot behoiff van der Keijserlicke esteyt, deser stadt ende deser gilde als voirseyt. Ende die-e zell alsdan noch daertoe gehouden wesen deser gilde te nen ende te betalen, in vuegen ende manieren als voir-staet.

. Item wairt dat een gildebrueder, die mit der voirseyder tsnijder gilde gedient hadde, storve ende een echte zoen liet, zoe zell den outsten zoen van hem bynnen tsjaers e zess weecken nae zyns vaders doot dese voirseyde gilde

[1]) In H.S. staat „lieutenaut".
[2]) In H.S. is „yerst" bovengeschreven.

moegen verheergewaeden mit anderhalve stuver, ende daertoe noch te gheven den dekens mitten bode hoer rasoen.

14. Item zoe en zel nijemant van der wantsnijder gilde twee toenen moegen houden, opt verboeren telcker reijse van eenen Karolus-gulden, tot behoiff als voirseyt, uutgesondert alleen opte vrij jaermerckt van Ponciani.

15. Item wairt dat een borger, die mit der voirseyde wantsnyder gilde gedient hadde, storve, soe zel die wedue dairoff nae hoers mans doot der voirseyde wantsnijder gilde moegen gebruycken een jaer ende zess weecken lanck, ende nijet langer, sonder ijet daervan the geven. Ende indien zijt daerentheijnden noch blijven doen will, zoe zell zij dat daervoer geven halff gildegelt ende hoir rasoen, als voirseyt staet.

16. Item soe zellen die berbiers bij hemzelven nijemant enige proeve moegen laten doen, off zij zellen ijerst die dekens van de wantsnyders-gilde daerby doen koemen ende hem die weet daerop laten, als dat van outs gewoenlick is geweest ende noch is om doen, bijt verboeren telcker reijse van eenen Karolus-gulden tot behoiff voirseyt.

17. Item soe zell dieghene, die zyn proeve alzoe doet ende gepasseert wert, gehouden wesen elcken van den deken van der wantsnyder gilde voirseyt in der tyt the gheven twee kannen goet Rynsch wijns nae ouder gewoenten.

18. Item alsoe die berbiers van ouden heercomen onder der wantsnijder gilde gestaen hebben ende noch staende zyn, zoe zellen diezelve berbiers gehouden zyn tot hoere laste te dragen het derdendeel van allen oncosten ende lasten, die der wantsnyder gilde voirseyt te dragen zell hebben, in maenieren soe zij dat van outs gedaen hebben.

19. Item soe wanneer ijemant van der wantsnijer gilde voirseyt, tzij man ofte vrouwe, offlivich geworden is ende die magen ende vrunden van des doden giltbrueder ofte -susteren den giltbruederes te groiff laten bidden, zoe zellen diezelve gehouden wesen, als men die doode ter eerde brengt, mede te groiff te komen, opt verboeren telcker reijse van eenen stuver totter gilde voirseyt behoiff.

20. Item die boede zell hebben van de gildebrueder the groiff te bidden twee stuvers.

21. Item zoe zellen die dekens in der tyt van der wantsnyder gilde voirseyt alle jairs, naedat zij een jaer beveel ge-

hebben ende dat jair ommeghecomen is, bynnen die te drie maenden daernae, soe gheringe zij van den nijewe ecomen dekens daertoe vermaent ende versocht worden, uden wesen behoirlicke rekenynge te doen, bijt verboe-, telcker reyse dat zij ghebrekelick daerinne vallen, daige van vier stuvers totter wantsnijder gilde voirseyt iff.

2. Item zoe zellen die dekens van de voirseyde gilde in er tijt opte feest- ende heijlige-dagen van sunte Maria dalenen, sunte Meerten ende opten heijligen Corss-avont ben elcx een take wyns ende die bode een kanne wyns, e op Lichtmis-avont elcx een waskeertse mit een paer schoen. Ende zellen mede opten zelven Lichtmisse-avont den elcken scepene ende raydt in der tijt, die van der seyde wantsnijder gilde is, een waskeers mit een paer scoen.

3. Item soe en zellen geen wantsnijder enighe duffelsche nen ofte andere gelycke lakenen van quade stove ofte ge lakenen, wesende mitte hoeijmakers-verwe geverwet, ant vercoepen moegen, off zij sellent ijerst den coipere te ren seggen, wat lakenen dattet zijn, opt verboeren van zelve lakenen tot behoiff van der Keyserlicke Majesteyt, er stadt ende den aenbrenger, elcx een derdendeel.

4. Item zoe en zellen die dekens vant gilde voirseyt in ker tijt gheen broicken van tvoirseyde gilde, die gevallen oir tijt, moegen uuthaelen dan bij consent van den schout deser stadt. Ende zellen gehouden wesen alle jairs op te Mertens-avont offte int offgaen van hoere officie in scrift schout ende deser stadt te leveren alle diegene, die ge-ict hebben ende daer deser stadt hoir deel off toecomt; lt daervan te leveren in handen van den ijerste cameraer deser stadt, zonder die te moegen verhauden ende te en, opt verboeren van dubbelde kueren van tgeen zij ver-den hebben, tot behoiff van der Keijserlicke Majesteyt, er stadt ende den aenbrenger, elcx een derdendeel.

5. Item voirt is den raydt overcomen, dat zy tvoirseyde de geen andere puncten ende artijculen believen ende toe-en en sellen, dan voirseyt staet ofte die noch by den raijdt ieft ende toegelaten zellen moegen worden, ten waere off irseyde gilde mit des stadts secretarius hánt costen bewijsen, bij out raijdt ofte nije voertijts hem andere, die bij desen

voirseyden artijculen ende puncten nijet verandert en zyn toegelaten zyn geweest, twelck zij den raijdt toenen zellen.

N. DE CLERCQ *subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden, No. 1.

---

b. BARBIERS [1]).

1. 1430, September 27. (*Burgerschap gegeven aan den knecht van den stadsdokter (?), mits hij een gilde winne.*)

Hiertoe sel meyster Henrix [2]) knecht Hubrecht . . . . . borgerscap van gracien hebben, als hys begheert, behoudelijk dat Hubert voirseyt een ghilde winnen sal nae der gewoenten.

R. D. B. dd. 1430, des Woendages nae Mauricy, fol. 61 verso.

2. 1434, Juli 28. (*Instelling van eene gildeproef voor de heelmeesters.*)

Van den barbieren. — Wy borgermeystere, scepen ende rade der stad van Vtrecht, ansiende ende voir ogen hebbende, dat onkunstige ende onbesochte in allen kunsten ende sonderlinge, die den leven ende gesonden der menschen ruere ende aengaen, die dairynne werken, grote verderffenisse den volke maken ende maken mogen, om dat te verhueden hebben wy overdragen ende gesleten eendrachteliken opten ambocht der barbieren in onser stad ende die dairynne dienen dat van deser tyd voirt engeen meyster barbier hem latens tande uut te trecken noch ciirurgie onderwynden en sall, hy en sy dairynne besocht ende geoeffent ende by den oudermans van der wantsnyder ghilde van onser stad, die wy dair bevelinge van doen, elken in synre tyd ende by meysteren van den ampte voirscreven, die dairtoe gesworen zellen wesen, die nu syn off namels wesen zellen, geprueft ende geapprobeert, weerdich te wesen die kunst ende dat ambocht te hantieren. Behoudelike dat een ygelick berbier, die hoir ghilde

---

1) De barbiers vormden eene afzonderlijke vereeniging in het wantsnijders-gilde, totdat zij in 1545 tot een zelfstandig gilde werden verheven.

2) „Meyster Henric van Rees", vroeger „der stat medicus" van Kampen, herkreeg op denzelfden dag het burgerschap der stad Utrecht (Zie R. D. B. i. d.).

3) In H.S. is hier eenige ruimte opengelaten.

ewonnen heeft off winnen zell, waell hair scheren mach nde den luden dairynne dienen. Actum anno XIIII c XXXIIII es Woensdages nae sinte Jacobs-dach apostoli.

R. D. β. dd. 1434, fol. 124.

3. 1448, April 4. (*Aan een barbier toegestaan om in de Weerd te wonen.*)

Die rade oudt ende nye hebben eendrachtelic gegont Henric ijsbertssoen van Paschen, den barbier, dat hi sijn leven nck woenen ende syn ambocht doen sel mogen in den Weerde buten der stadt, behoudelic dat hi der wantsnider ilde doen sell ende daermede dienen, gelijckerwijs ende in re manieren off hi binnen der stadt mueren woenachtich aer, ende sijn borgerscap aldaer bescermen ende gebrucken.

R. D. B. dd. 1448, des Donredages na Beloken Paschen, fol. 75 verso.

4. 1459, Juni 27. (*Vernieuwing van het voorschrift hierboven vermeld onder No. 2.*)

Want by den rade in den jair XIIII c XXXIIII des Woensages na sunte Jacobs-dach apostels overdragen wart ende in nser stat boek bescreven is opten ambochten der barbieren, elyc hierna bescreven staet, ende begint aldus:

„Wij borgermeystere, scepenen ende rade der stat van Vtrecht . . . . . .

Actum anno XIIII c XXXIIII des Woensdages na sunte acobs-dach apostoli" [1]).

1. Soe will die raet dieselve overdrachte also gehouden ebben, ende vernyen dieselve overdrachte in allen manieren, oet voer overdragen is geweest ende in dit punt voirscreven staet.

2. Ende die scepenen, rade ende oudermans hebben sooell meer overdragen: wairt dat yemant tegen der voirseyde oir-overdrachten dede ende dairin broecte, dat die verboeren ellen tyen pont, so dicke dat gesciede, halff totter wantnyder oudermans behoeff ende halff ter barbier-gilde behoeff.

R. D. B. dd. 1459, des Woensdages na Lebuini, fol. 168 verso.

5. 1461, December 21 of 22. (*Nader voorschrift op de proef voor de heelmeesters.*)

Alsoe by den raide in de jaere XIIII c XXXIIII overdragen ende in den jaer XIIII c ende LIX weder vernyet wert

1) Zie dit raadsbesluit hiervoor op bladz. 22, N°. 2.

opt ampt der barbieren in onser stadt ende die daerinne dyenen: dat gheyn meyster barbier hem latens, tande uut te trecken noch cyrgie onderwinden en sell, hy en sy daerinne besocht ende gheoefent, ende by den oudermans van der wantsnider-ghilde ende by meisteren van den ampte, die daertoe in elker tyt geswoeren sullen wesen, geprueft ende geapprobiert, weerdich te wesen die kunst ende dat ampt te hantieren, soe zyn scepene, raide ende oudermans vorder overdragen, behoudeliken anders die voer-overdrachten in huerre volcomenre macht te bliven:

1. Waer ymant die after dese tyt ter proeve ghinge ende niet toegelaten en worde by den geswoeren voerseyt, die sell van tween een zyn koer hebben, te weten off hy alleen bliven will by haer te scheren, dan off hy weder ter leringe gaen wil ende hem weder laten proeven.

2. Ende blyft hij dan alleen bij haer te scheren, soe sell hy terstont ten heilighen zweren voer den oudermans voerseyt, die elc daeroff hebben sellen eene quarte wijns, dat hy hem der ander punte voerseyt tot gheynre tijt binnen onser stadt noch onser stadt vryheyden onderwinden en sell.

3. Ende die hyrin verbroecte sell verbueren X ß, soe dicket gheschiede, een derdendeel ter stadt behoeff, een derdendeell ter oudermans behoeff voerseyt ende een derdendeell ter barbier-ghilden behoeff.

4. Ende kyest hy weder ter leringe te gaen, soe sell hy dat becken terstont intrecken ende en onderwinden hem noch haer te scheren, noch gheen van den voerseyden punten, eer hy weder besocht ende toegelaten waer.

5. Ende die proeve sell ten minsten eyn jaer lang vertrecken, naedat hy des ampts onweerdich gekent waere ende dat becken ingetoegen hadde, ende dat jaer mit eynen meyster van den voirseyden kunsten gewoent hebben knechtsgewyse, om die kunst te leren.

6. Ende waert dat hy hem anders enige voerseyde punten onderwonde dan knechtsgewyse, eer hy weder geproeft ende toegelaten waere, die sell oick verbueren X ß, soe dicket geschiede, te deylen alst voerseyt staet.

7. Ende soe dicke hy ter proeven gaet ende niet toegelaten en wert, sell hy weder op een nye een jaer lang in manieren voerseyt knechtsgewijse werken ende leren mit eynen meyster van den ampt voerseyt, eer men hem weder proeven sell.

8. Ende als ymant aldus geproeft ende by der oudermans ende gesworen voerseyt toegelaten wert, der kunst weerdich te wesen, sell hy geven den oudermans ende geswoeren voerseyt elc eyn take wyns.

9. Ende tot alre tyt als dit voerseyde ghilde die oudermans van der wantsnider gilde voerseyt te doen hebben, soe dicken zy tot elker reijse elken ouderman geven een take wyns.

R. D. B. dd. 1461, des Manendaghes in crastino[1]) sancti Thome apostel, fol. 31 verso.

6. 1471, April 27. (*Aangifte verplicht gesteld van hulp, verleend aan gewonden.*)

Voert laet die rait weten ende verbiet allen meysteren ende barbieren ende voert enen ygeliken, dat niemant enige gheplaestere en lecgen enigen gewondenen luden, zy en geven dat binnen een atmail onser stadt koermeysters te kennen, by enen koer van V M steens totter stadt behoef, dat men niemant verdragen en sal.

B.spr.b. dd. 1471, des Saterdages na Marci, fol. 154 verso.

7. 1475, Februari 3. (*Vreemdelingen hebben voor de uitoefening van het bedrijf verlof noodig van de oversten.*)

Oick laet men weten ende verbiet allen dengenen, die van buten komen alhyr binnen die stat ende hem meysterens onderwynden willen, vrouwen ofte mannen, tzy in medicinen of cyrurgien, dat zy hem geen meysterens en onderwynden noch brieve dairvan op en slaen dan by orlove ende consent van den oversten in der tyt.

B.spr.b. dd. 1475, op sunte Blasius-dach, fol. 41 verso.

8. 1479, Juli 21. (*Vereischten voor de uitoefening van het ambacht.*)

Overdroegen scepene, raide ende oudermanne opter barbyer gilde, alze dat niemant der barbieren gilde en sel moigen winnen noch hoer gildebroder werden, hy en heb hoer ambocht drie jaere te voeren geleert. Mer woude hy ter proven gaen, soe zel hy dat amboch vier jaer lang te voeren gedaen hebben. Ende waert zake datter ymant van buten quaem, die hoer gildebrueder werden woude ende zyn ambocht binnen der stat van Vtrecht niet geleert en had, die zal yerst zyn leerkintsgelt betalen.

R. D. B. dd. 1479, des Woensdages na Arnolfi, fol. 123 verso.

---

1) St. Thomas (21 December) viel in 1461 op Maandag.

9. 1489, Maart 18. (*Aan een barbier wordt het wonen in de Weerd toegestaan, mits hij het gilde winne.*)

Die raet heeft belieft ende gegunt meyster Jacob Wouterssoen, dat hy zel moegen woenen in die Weert om aldaer zyn ambocht te moegen doen van berbieren ende meysteren, behoudelyck dat hy tgilde winnen zel van den berbiers.

R. D. B. dd. 1489, des Woensdages na Reminiscere, fol. 26.

10. 1489, November 23. (*Eene vergunning om in de Weert te wonen wordt ingetrokken en aan een ander verleend.*)

Alsoe meyster Jacob Wouterssoen, berbier, niet geacht en heeft sulke beliefnisse, als hem by den rade gedaen was om in den Weert te moegen woenen, mer tot Abcou blivende geseyt hadde, niet gestelt te wesen om te comen, soe heeft die raet gesleten ende belieft, dat dien niet wederstaende meyster Peter Jacobszoen in den Weert zel moegen woenen ende zyn ambocht doen van barbieren en van meysteryen.

R. D. B. dd. 1489, des Manendages op sunte Clemens-dach, fol. 54.

11. 1490, Juli 30. (*Geen „latelbloet" op de straat uitgieten.*)

Item dat van deser tyt voert gheen barbiers enich latelbloet, dat zy van den luden laten, en ghieten int water of opter straten, mer dat zy dat latelbloet onder die eerde graven zellen, byt verboeren van X ℔ totter stat behoeff.

B.spr.b. dd. 1490, des Vrydages na sunt Jacobs-dach, fol. 181 verso.

12. 1494, December 16. (*Tandentrekkers moeten eene proef afleggen.*)

Sleten scepene, rade ende oudermanne tusschen den berbieren, aen die een, ende meyster Peter, tanttrecker, aen die ander zyde, alse dat meyster Peter voirseyt zyn proef doen zel ende der berbier gilde winnen, ende zel ziin pande vry weder hebben oft die borge daervoer zellen ontslagen wesen.

R. D. B. dd. 1494, des Dynsdages na Lucie, fol. 158.

13. 1498, November 27. (*Uitoefening van het ambacht door vreemdelingen.*)

Overcomen by out raet ende nye opter berbier gilde:

1. Waer enich man, die binnen onser stat quaem, het waer surgijn oft medicyn, doctoers uutgesondert, die enige cueren

ennamen oft water besien wouden, ende binnen onser tat mitter woen niet bliven en wouden, die zellen gehouden resen te geven totten outaer behoef van sunte Cosmas ende amianus in der Buerkerck XX stuvers current, die de bus-eyster van der berbier gilde mitten oudermans van den antsnyders oft mit enen van hen teminsten zellen moegen utpanden.

2. Ende indien zy binnen onser stat bliven willen mitter woen, ellen zy borgerscap ende gilde winnen, gevende na ouder ewoenten, te wetene X ℔ onser stat paey ende een ℔ was.

3. Ende waert zaeck dat zy wechtogen ende tenden jairs ederquamen ende weder cueren aennamen, souden zy ge-ouden wesen als boven XX stuvers te geven.

4. Hier ziin uut gesondert tanttreckers ende die mit worm-ruyt omgaen, diewelke zellen moegen tanttrecken ende ormcruyt vercopen na der ouder gewoenten.

R. D. B. dd. 1498, des Dynsdages na Katerine, fol. 33.

14. 1520, Maart 1. (*Het altaar van het gilde wordt afgebroken.*)

Overcomen by scepenen, raide ende oudermanne, dat men der barbieren outaer, in de Buerkerck staende, affbreken ende ruimen sel om der kercken oerber ende twerck van der nyer capellen te bet voert te moegen gaen.

R. D. B. dd. 1520, des Donredages na Petri ad Catedram, den yersten Donredach in den Vasten, fol. 31.

15. 1521, Augustus 20. (*Vonnis tegen een kwakzalfster.*)

Want Heylwijch, meyster Lievens wedue, hoer meysterens van medicinen onderwonden heeft, ende nadat zij Egbert Jacobsoens wyff Neelken medicijn ingegeven had, die nyet en holp, hoer om den hals gehangen heeft een noetscael, dairin was een levende spinne ende een soeghe, wesende een maniere van wychelyen, soe sleten scepene, raide ende oudermanne, dat Heylwijch voirseyt den raide bidden sel om vergiffenisse ende en sel voertan gheen vrynael uuthangen, ende sel der stadt ter beteringe gheven XXV Rynsche gulden current, ende Egbert Jacobsoen voirseyt enen gouden gulden van gewicht voer zyn meystergelt, hij hoer gegeven, ende die onlede hij ende zyn wyff gehadt hebben; te betalen bynnen vierthien daigen naestkomende, off zij sel daerenthenden optie kaeck staen.

R. D. B. dd. 1521, des Dynsdages na Assumptionis Marie, fol. 71 verso.

16. 1525, October 17. (*De raad vernietigt een vonnis van het gilde.*)

Sleten scepene, raide ende oudermanne tusschen meyster Gerijt van Vyanen der stat cyrurgijnmeyster, ter eenre, ende zekere zyn gildbruderen van der barbyer gilde, ter andere zyden, beruerende een jychtinge, meyster Gerijt voirseyt gedaen soude hebben over heer Willem Zymonsoen priester, zaliger gedachten, alse dat meyster Geryt voirseyt dair wel geindiceert heeft na sekeren tuychnissen dairaff gehoert, alse dat die priester voirseyt gestorven was an een groete zwellinge ende verheffenisse, die hy after an zijn hoeft onder zyn cruyn hadde, diewelke vol materyen, die vervuylt ende vuerich ende alom bol ende open was, diewelke meyster Gerijt in tegenwoirdicheyt van den viven getent heeft, ende die materye stinckende was, als meyster Geryt voirseyt gejycht heeft. Ende hiermede heeft die raet die voer-teykeninge des Woensdages den VI^en^ Septembris lestleden gesciet verclaert, ende dat die barbyrs den voirseyden meyster Gerijt zijn becken, die zij hem afgepant hebben, wedergheven sellen, ende indien zij wes op hem te seggen hebben, soe moegen zij hem mit rechten bespreken.

R. D. B. dd. 1525, des Dijnsdages na sunte Gallen-dach, fol. 46.

17 [1]). 1545, April 15. (*Ordonnantie op het barbiers-gilde.*)

Anno XV^c^ XLV des Woensdaichs den XV^en^ Aprilis.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der barbier gilde ofte ambochte te hebben ende te gebruycken dese nabescreven articulen ende puncten:

1. In den yersten wairt dat yemant van buyten bynnen deser stadt quaem ende begeerden der barbier gilde ofte ambochte voirseyt te hebben ende te gebruycken, zell gehouden wesen tgilde voirseyt voir zyn gildegelt the gheven vier gouden Karolus-gulden ende vier stuvers, ende nyet meer dan wel min, tot discretie van den gemeen gildebrueders van deser gilde. Ende noch daerenboven thien stuvers te rasoen

1) Deze ordonnantie, blijkbaar een concept geschreven door dezelfde hand, die de andere gilde-ordonnantiën in het Quoyer schreef, is niet onderteekend door den secretaris of zijn plaatsvervanger. Ook ontbreken de gewone slotartikelen.

et, dairvan elcke busmeyster vier stuvers ende die bode ree stuvers off hebben zellen.

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* er wantsnyder gilde" *in* „der voirseyder barbier gilde ofte nbochte".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* er wantsnijder gilde" *in* „der berbier gilde."

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4, *met wijziging van* ekens" *in* „busmeysters."

5. Item alle diegenen, die cyrurgie doen ofte hair scheeren illen bynnen deser stadt ende stadt vryheyt om hoir neringe ervan te maicken ende hoir cost mede te wynnen, tzy int eymelicke ofte int openbaer, die zellen gehouden wesen dese rbier-gilde te wynnen ende te voldoen.

6[1]). Item aensiende ende voor oegen hebbende, dat onkunstige nde onbesochte in allen kunsten ende sonderlinghe, die den even ende gesonden der menschen rueren ende aengaen, daerin ercken ofte wercken ende maicken moegen grote verderffnisse n den volcke. Ende om zulcx te verhueden en zell van deser ijt off voirt gheen meyster berbier hem latens noch tande ut te trecken noch syrurgie onderwynden, hy en zy daerin esocht ende geoefent, ende daerenboven yerst by den meysren van desen ambochte voirseyt, die daertoe gezwoeren ellen wesen, die nu zyn off naemaels coemen zellen, in presentie an de dekens van de wantsnyer-gilde geproift ende geapprobeert, omme die kunst ende dat ambocht voirgeruert te hanieren. Behoudelick dat een yegelick barbier, die deser gilde gewonnen heeft off wynnen zell, well hairscheren mach ende den luyden dairin dienen. Ende wairt saicke dat yemant iertegens dede, verboirde telcker reyse twee Karolus-gulden tot behoiff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser barbier gilde elcx een derdendeel.

7. Item zoe zellen alle dieghene, die desen ambochte van der berbier gilde hantieren ende doen willen, yerst geproift werden in manieren nabescreven, ende dat by den meysters, geswoeren wesende totter proeve in elcker tyt.

8. In den yersten zel hy in elcken huyse der tween geswoeren meysters van der proeven maken drie vlymen in

---

1) Vgl. bij dit artikel de gelijkluidende raadsoverdracht, boven opgenomen als N°. 2.

tegenwoerdicheyt van elcx der geswoeren meysters. Ende als hy die gemaickt heeft nae zynen wille, zoe zell hy se den geswoeren meysters te proeven gheven; ende dan zellen zy te samen die vlymen besien, off die gemaickt zyn ten ampt alst behoert. Ende als zy die besien hebben, dat se goet zyn, zoe zellen die geswoeren die vlymen hebben ende houden. Ende dan zellen zy hem voert proeven, werckende mitter selver vlymen mitter hant in presentie van den dekens van der want snyer gilde, the weten in den arm, opte hant ende opten voet. Ende hiervoer zoe zell die geproeffde gheven elcke van den tween dekens een take goets wyns, ende den tween geswoeren totter proeven oick elcx een take wyns ende den boede een mengelen wyns.

9. Item indien die twee geswoerens, die in elcker tyt zyn, des nyet eens en worden in der proeven voirgeruert, zoe sell dat noch diezelve, die zyn proeve geweygert is, dan voorts versoicken mit zyn instrumenten, daer hy mede wercken will, by den ghemeen gildebrueders.

10. Ende waer enich nye gildebrueder, die hem ter proeve stellen wilde, die zell bynnen XIIII daigen daertoe gaen sitten ende volleynden off versaicken als voirseyt staet.

11. Item alle diegheen, die geproift zyn off noch geproift zellen werden, soe wes die nyet en kunnen, daer en zellen zy nyet off wercken, hetzy van der tange off van der vlyme off mit sulcken instrumenten, als daertoe behoeren, opt verboeren telcker reyse van twee Karolus-gulden tot behoiff als voirseyt staet.

12. Item wairt dat yemant ter proeve ginge ende nyet toegelaten en worde by den tween geswoerens, als voirseyt, die zell van tween een zyn koer hebben, the weeten off hy alleen blyven will by haer the scheren dan off hy weder ther leeringe gaen will ende hem weder laeten proeven. Ende blyft hy dan alleen by hair te scheeren, zoe zell hy dan terstont then heylighen zweeren voer den tween geswoerens voirseyt, die elcx dairoff hebben zellen een quaert wyns, dat hy hem der andere puncten voirseyt tot geenre tyt bynnen deser stadt ende stadt vryheyt onderwynden en zell. Ende die hierinne broeckaftich bevonden worde, zel verboeren twee Karolus-gulden, zoe dicke dat oick geschiede, tot behoiff als voirseyt [1]).

---

1) Vgl. bij dit artikel de gelijkluidende raadsoverdracht, boven opgenomen als N°. 5 art. 1.

13. Item soe dickmael als yemant ter leringe will gaen, ledat hy tot desen ambochte onweerdich gekent zell wesen, e zell hy terstont dat becken intrecken ende hem knechts-wyse onder een meyster gheven, zonder hem te onderwynden egen om haer the scheren ofte vorder desen ambochte te eren, voerdat hy yerst weder besocht ende toegelaten zell esen. Ende dese proeve zell tenminsten een jaer lang ver-ecken. Ende dieghene, die hiervan in gebreecke bevonden orde, zell verboeren telcker reyse twee Karolus-gulden, t behoiff als voeren.

14. Item enich van den gildebruederes van deser gilde outste en, die mit deser gilde dient, die mach deser gilde verheer-waeden naer zyns vaders doot bynnen tsjaers mit vier stuvers de dairtoe die busmeysters mitten boede hoer rasoen als voeren.

15. Item waer yemant, die deser gilde voirseyt ruerde de tgilt nyet voldaen en hadde, zoe moegen die busmeysters nzelven bekoeren tot elcker reyse sdaichs van acht stuvers, soe menygen dach als zyt bevijnden, tot behoiff van der eyserlicke Majesteyt, deser stadt ende die busmeysters voir-eyt elcx een derdendeel.

16. Item alle leerkynderen, die desen ambochte leeren illen, die zellen gehouden wesen te gheven deser gilde voer oer leerkyntsgelt eenen Karolus-gulden ende acht stuvers.

17. Item zoe en zel nyemant van den gildebruederes van eser gilde meer aennemen dan een leerkynt ende dieselve yet minre dan twee jaeren; ende eer dat hy hem in zyn erck off winckel set, zoe zel hyt die busmeysters in der tyt an deser gilde te kennen geven, opt verboeren, indien yemant enich van desen dryen puncten, in dit artijckel benoemt, ontrarie doende off gedaen te hebben bevonden worde, van wyntich stuvers voer elcker reyse, tot behoiff van der Keyser-icke Majesteyt, deser stadt ende die busmeysters als voeren.

18. Item wairt dat die meyster, daer enich leerkynt hem nder verhuyrt hadde, offlivich worde ende tleerkynt zyn twee aeren nyet uut geleert en hadde, zoe sel dat leerkynt gaen nde leeren moegen onder een ander meyster zyn twee jaeren ut, sonder meer leerkyntsgelt sculdich te wesen. Ende wairt aicke dat enich leerkynt zyn meyster bynnen zyn twee jaeren ntliepe, zoe sel hy zyn meyster daeroff moeten vernuegen; nde geeft hij hem dan onder een ander meyster, zoe en zell die meyster hem nyet te werck moegen setten, hy en heeft

zyn voermeyster vernuecht, opt verboeren van eenen Karolus-gulden telcker reyse tot behoiff voirseyt. Ende die hem da aenneempt, die sal hem dan twee jaeren aennemen op nyewe gelyckerwijs off hy nye gewrocht en hadde, ende nyet mi

19. Item een gildebrueder van deser gilde die zell zij zelfs kynderen wel onder hem setten ende die leeren moegen sonder leerkyntsgelt daeroff sculdich te zyn. Dan indien h hem onder een ander laten leeren will, zoe zyn zyn zoene leerkyntsgelt sculdich als andere.

20. Item zoe en zell nyemant van buyten, die bynnen dese stadt nyet geleert en heeft, deser gilde moegen wynnen, o hij zel yerst behoirlicke betoen leveren, dat hy in een bemuerd stadt [1]) zyn ambocht geleert heeft. Ende indien hy geen beto en kan leveren, zoe zel hy yerst leerkyntsgelt betalen als voere

21. Item waer enich man ofte vrouwepersoen, die bynne deser stadt quaem, het wair cyrurgyn off medecyn, alle doctoirs ende licenciaten uutgesondert, die enige cueren aen-nemen ofte water besien wouden ende bynnen deser stadt mitt woen nyet blyven en wouden, die zellen gehouden wesen t geven totten outair behoiff van sunte Cosmas ende Damian in der Buerkerck twyntich stuvers. Ende indien zy bynne deser stadt langer dan een jair blyven souden willen mitt woen, zellen zy alsdan dairnae borgerscap ende deser gild wynnen moeten. Ende wairt saicke dat zy vertogen end teynden jairs wederquamen ende cueren aennamen, zouden z weder gehouden wesen te gheven twyntich stuvers als voere Ende die hierinne hem onwillich maicke, die zel men dairva uutpanden moegen ende bekoeren als voeren.

22 [2]). Item wair enich vreemt man ofte vrouwepersoen, di begeerde bynnen deser stadt mit eenige oly ofte salve te sta omme te vercopen, sell yerst van den schout ende borge meysters consent dairtoe hebben ende noch deser gilde betale jaerlicx XX stuvers, eer zy zellen enich oly ofte salve vercope moegen. Ende indien zy bynnen deser stadt langer dan ee jair aeneen ter woon zouden willen blyven, sellen alsda borgerscap ende deser gilde wynnen moeten, opt verboere als voeren.

---

1) In H.S. is het woord „bemuerde" later ingevoegd en hier „van rechten" doorgehaald.
2) In H.S is dit geheele artikel later met dezelfde hand tusschengeschreven.

3. Item zoe en zall nyemant van dese gildebrueders deen es anders cueren treden, tzij int cleyne oft int groot, noch mants plaesteren offnemen, ten zy by will ende consent van meyster, die te voeren over die cuere geweest is, opt oeren van twaelff stuvers; then waer dat hy den voerster vaststaen woude voer zijn loen, te weten voer dyerste e vier stuvers. Ende indien die voir-meyster langer dair- gemeystert zel hebben, zel alsdan die voir-meystert van vernoecht werden tot discretie van den gerechte, sondat die nae-meyster enige peen [1]) daeraen verboeren zal.

4. Item dat van deser tyt voirt nyemants enige pannen etten en sall, alst conjunctio off oppositie der manen is als die maen in den arm is. Ende oick en zel men tot e tyden in enich van den leden laten, daer die maen in is, wair by expres consent ofte bywesen van enich medecyn, verbueren van XII stuvers, als yemant hiertegens dede.

5 [2]). Ende zoe zel men op genen tyden enich bloot buyten stylen van de duere setten, opt verboeren als voeren. e oick zoe en zel nyemant enich bloot opte vensteren n moegen, dan bedect in hoer huys houden, opt verren als voeren.

5*. *Item zoe en sell nyemandt van den berbiers enich bloet gen setten opte vey(n)steren ofte voir in syn huijse, dat t van buyten opten straten zien mach, opt verboeren van n Karolus-gulden telcker reyse tot behoeff als voeren.*

6 [3]). *Item soe en sel geen berbier* [4]) *enich bloot uut zyn s opter straten ofte in der stadt graften gieten, dan alleen hoer privaeten, opt verboeren* [5]) *van drie Karolus-gulden behoiff als voeren.*

7. Item wairt saicke dat enich gildebrueder van zynen anten ontginge, die hem scaldich waer een vierendeel jaers scheeren ofte daerenboven, die en zell nyemant van deser e scheren moegen, naedien dat hem die weet yerst gelaten by een koer van eenen stuver, alzoe dicke als hy daerin eckich worde, tot deser gilde behoiff.

---

1) In plaats van „peen" stond eerst „koeren", daarna werd bovengeschreven „broecken", werd doorgehaald, terwijl „peen" ook boven werd geschreven.

2) In H.S. is dit artikel doorgehaald en het volgende in margine bijgeschreven.

3) Dit artikel is later tusschengeschreven.

4) In H.S. is „geen berbier" later bovengeschreven in plaats van „nyemant".

5) In H.S. is hier „als voeren" doorgehaald.

28. Item tot wat tyde een gildebrueder offlivich worde zoe sall die wedue van den dode gildebrueder datzelve gild moegen gebruycken een jair ende zess weecken zonder d gilt te wynnen, ende nyet langer. Behoudelicken dat hoer diender nyet en sall moegen laeten ende oick tanden uuttrecke ten waer off hy zyn proiff gedaen ende toegelaten wair.

29. Item zoe zel men alle gildebrueders ende giltsusters, d offlivich worden, op hoir lyck laten leggen, als ment begeer deser gilden pell. Ende dairvan zell die bode hebben vo zyn brengen ende halen anderhalven stuver, ende van d armen nyet.

30. Item van den gildebrueders ende giltsusters te gro te bidden zall die bode hebben anderhalven stuver, ende v den armen nyet.

31. Ende wairt dat yemant van den gildebrueders nyet groiff ende ten offeren en quaem ende ginge, die verboer telcker reyse eenen stuver tot deser gilde behoiff.

32. Item als die bode yemant van den gildebrueders eenig weten ende verbot doet, zal hy hebben van dengenen, die den onrechten valt, eenen stuver.

33. Item wairt dat yemant, geboden wesende te kom by den gemeen gildebrueders ofte busmeysters ende oic gezwoerens, ende nyet opter gesetter ure tytlyck genoich quaem, zel alsdan verboeren eenen stuver; ende quaem te laet, dan mer een halve stuver, tot deser gilde behoiff.

34. Ende die nyet en quaem ter gesetter ure omme me te loot te gaen, als hy daertoe geboden is, die verboirde vi stuvers tot behoiff voirseyt.

35. Item zoe wat meyster, die eens anders mans knaep werck gave buyten oirloff zijns meysters, die verboerde een stuver ende die knaep vier stuvers tot deser gilde behoi als voeren.

36. Item zoe sellen alle gildebrueders vieren sunte Cosm ende Damianus-daige, then wair off hoir vierdaige quam opten Vrydach ofte Saterdach; alsdan dieselve te vieren opt Sonnendach dairnae, mits voirwairden dat nyemant opte voi seyde vierdage geen beckens uuthangen en zell noch i openbair in den winckel scheren, opt verboeren van eene stuver tot behoiff als voeren.

37. Item zoe zellen die busmeysters van deser gilde ge- houden wesen, naedat die nye busmeysters weder gecoere

llen wesen, hoir rekeninge bijnnen een maent daernae te
n ende over te leveren mit goeder specificatie ende ver-
ringe, opt verboeren van alle daige daernae eenen stuver
t deser gilde behoiff. Ende dese rekeninge zell geschien
ir den nyen busmeysters, den geswoerens ende drie looten.

38. Item zoe en zellen geenen geswoeren ende [1]) busmeysters
e yemant van desen gildebrueders toegelaten worden, enige
ymelicke costen tot deser gilde laste te doen buten consent
n den gemeen gildebrueders, off zy zellen se zelver betalen.

39. Item zoe en zel voirtan nyemant in enich vergadering
n deser gilde komen, ofte hy zel zelver dagelicx tambochte
n deser gilde mitter hant doen. Ende dessgelycx en zel
n nyemant anders enich bewynt van deser gilde toelaten.

40. Item die geswoerens, die gekoeren zyn ofte naemaels
koeren moegen werden, zellen blyven hoer leven lang,
oe verre alse bequaem dairtoe zyn ende blyven.

41. Item zoe zellen die geswoerens, busmeysters ende bode
bben hoir keertsen ende hantschoen nae der gewoenten,
lyck andere gemeen gilden doen.

42. Item alle die berbiers, die nu zyn off naemaels wesen
llen, zullen mitte wantsnyders dienen ende last dragen nae
nmoegen der wantsnyder gilde ordonnancie, nyettegenstaende
e yemant van den berbiers noch andere gilde te voeren
wonnen hadde ende daermede diende.

43. Item als men omgaet vragen, wye eeten wil ofte
et, zellen dan die geswoerens ende busmeysters out ende
e mitte bode op deser gilde coste verteren moegen X stuvers,
de opte rekenmaeltyt twyntich stuvers, ende hoiger nijt.

44. Item zoe en zellen gheen geswoeren stadt-meysters
ch enige berbier gheen gewonde, die hem offsterven ende
ir zij aen gemeystert ende over gegaen hebben, denselven
et moegen indiceren.

45. Item als dese gildebrueders in enich van der gilde ofte
ldebrueders saicke vergadert zyn ofte als zy tsamen vrolicken
t den anderen teeren, soe wert belieft ende toegelaten,
irt dat yemant rebellicken mit quade woirden ofte geveerde
n geswoerens, busmeysters ofte yemant van den gildebrueders

---

1) In H.S. is „geswoeren ende" bovengeschreven, terwijl na „busmeysters" „ende geswoerens" is doorgehaald.

toespraicken ende verthoenden buten hoeren sculden, dat i
dien gevall ende als tselve bewyselick waer, die geswoeren
ende busmeysters denzelven zullen moegen contulneren o
een vat biers ofte min, naedat de saicke gelegen waer
Behoudelicken altyt ende onvermindert die schout van Keyser
licke Majesteyts wegen ende deser stadt hoir recht.

Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden, No. 7.

II. SNIJDERS-GILDE.

II. SNIJDERS-GILDE.

1. 1459, Januari 31. (*Voorschrift omtrent de proef.*)

Overdrachte sraets out ende nye opter snijder gilde.

1. In den eersten so en sell nyemant der snijder gilde winnen, die cleder maken ende meysterie setten will, hij en sell eerste selve mitter hant snijden vier stuc wercs voir vier gezwoeren, die men uten gilde voirseyt dairtoe setten sell; ende die vier gezwoeren dan bekennen by hoeren ede, dat hij syn ambocht well kan. Ende die voirseyde vier stucke sellen wesen een manstabbert, enen langen paeppentabbert, enen vrouwentabbert ende een vrouwen corte hoyck.

2. Item wair enich scheerre van buten off van binnen, diet gilde winnen off meysterie setten woude, die sell eerst een halff laken Leyts off Delfs scheren voir twee gezwoeren, die men uut den gilde dairtoe ordinieren sell; ende die sellen dat eerste kennen by hoeren eede, dat hy syn ambocht well kan, eer hy meysterie setten mach. Ende so wie syn rechte proeve hieroff niet en dede, die en sell binnen jairs geen proeve meer doen binnen der stat van Vtrecht.

3. Item so en sell nyemant in desen voirseyden gilde leerknapen annemen min dan twee jair.

4. Item wair yemant, die hem snydens off scherens onderwonde, ongeproeft te wesen, off leerknapen anname min dan twee jair, na uutwijsinge der ordinancie voirseyt, die sellen verboeren II ℔, so dicke ende mennichwerve sy dairin broecten ende becoert worden, halff ter stat behoeff ende halff tottes voirseyden gilden behoeff.

R. D. B. dd. 1459, des Woensdages na Pauli Conversio, fol. 159 verso.

2. 1473, Augustus 9. (*Verbanning wegens pandwering tegen de oudermannen van het gilde.*)

Want Beernt, een snyder van Monster, den oudermans van der snyder gilde pantweringe gedaen heeft ende die oudermans mit gewelt gekiert, dairom verbiet men hem onse stat, ende ene mile van der stadt te blivende vyf jaer lang nayst-komende, op syn lijf.

B.spr.b. dd. 1473, des Manendages op sunte Laurens-avont, fol. 12.

3. 1493, Januari 11. (*Oproerstokers worden veroordeeld tot voorloopige hechtenis.*)

Aryaen van Abcou ende Claes Helmincxzoen zyn gesleten opter poerten te gaen, ruerende van dat zy hoere gilde ende gildebruеders van der snyer gilde wederspannich gemaict souden hebben tegens den rade ende gemenen gilden. Ende zellen aldaer bliven, ter tyt hoere zake geeynt zel wesen. Ende daertoe ziin gescict Bruninck Piil, Ysbrant Wouterssoen.

R. D. B. dd. 1493, des Vrydages na Derthien-dach fol. 20 verso.

4. 1493, Februari 15. (*Vonnis tegen een oproerstoker.*)

Want Claes Helmincx in zyn gilde ende daerbuten ziin gilde-broeders wederspannich gemaict heeft tegensdragende dat overcomen van den rade, soe sleten scepene ende rade, dat hy den rade vergifnisse bidden ende uter morgenspraeck van zynen gilde wesen ende bliven zel, ende zel ene bedevaert doen te Colen, bethoen daervan brengende, uutgaende tusschen dit ende Midvasten naistkomende. Ende zel wilkoeren gheen onstantaftige zaken meer te doen, by zwaere correxy tottes raets goetduncken. *Hy heeft gebeden ende gewilkoert als boven.*

R. D. B. dd. 1493, des Vrydages na Valentini, fol. 28 verso.

5. 1498, Mei 15. (*Vonnis wegens misbruik, van het gereedschap gemaakt.*)

Want Jan die Groot, cleersnyder, mit zynre snyder-scheer een gouden croen bescroeyet ende besneden heeft, soe sleten scepene, rade ende oudermanne, dat hy en Saterdage naist-komende komen zel in liinen clederen van sunte Katriinen-poert ter clocken, mitten penninck ende mitter scheer voer ziin borst hebbende, ende zel bekennen grotelyck misdaen te hebben ende bidden den rade om genade. Ende daerna zel hy drie Sonnendage naistkomende in linen clederen voer der

rocessien te Buerkerck omgaen mit eenre bernende wassen ersse, den penninck ende scheer voirseyt oick voer ziin borst ebbende. Daerna zel hy uter stat wesen den tyt van drie eren ende ene mile daervan bliven, ende zel behoirlike oervede en in brieven. [1]) *Dat uutwesen van den drie jaren zel staen t vermaninge des raits. Actum Dynsdages na Urbani* [2]).

R. D. B. dd. 1498, des Dynsdages na Servatii, fol. 17.

6. 1511, Mei 19. (*De raad vernietigt een vonnis van het gilde.*)

Overcomen bij den raide, dat men Aryaen van Dort zijn ande, die hem der snijder gilde offgepant heeft, wedergheven ell, want hy hierbynnen waict, naet overcomen van den ide voertijts geschiet: dat alle die in der stadt dienst zijn, ry wesen sellen in den leger van hoer gilde.

R. D. B. dd. 1511, des Manendages den XIX^en^ dach in Mey, fol. 169 verso.

7. 1511, December 19. (*Inbreuk op de rechten van het gilde door huisnaaisters.*)

Overcomen bij den raide, dattet meechtgen, die de snyers epant hebben, hoer pande sell moegen verborgen.

R. D. B. dd. 1511, des Vrydages na Lucye, fol. 183.

8. 1512, Januari 31. (*Inbreuk op de rechten van het gilde door huisnaaisters.*)

Totten vrouwen, die by den huysen gaen neyen tot achterdeel der snyer gilde, zyn gescict uuten ouden Cornelis Lambertssoen ende uuten nyen raide Ysbrant Ysbrantssoen.

R. D. B. dd. 1512, des Saterdages den lesten dach in Januario, fol. 187 verso.

9. 1512, Maart 24. (*Geschil tusschen de snijders en de oudewantsnijders over huisnaaisters en leerkinderen van de zusters van het gilde.*)

1. In der saken tusschen der snijer gilde, ter eenre, ende der oudewantsnyder gilde ofte dengenen, die onder decsel van den oudewantsnijders geheel ny werck ofte cleder maken, ter andere zijden, claerden ende sleten die raide out ende nye: dat nyemant voertan gheenrehande geheel ny cleder totter luyde huys oft anders maken en sel moegen, die der snyder

1) Het volgende is in H.S. later bijgeschreven.

2) Dinsdag na St. Urbanus viel in 1498 op 29 Mei.

gilde nyet gewonnen ende die proeve vant selver gilde nyet gedaen en heeft. Ende wairt saicke dat zij dair yemant, mannen oft vroupersonen, over bevonden oft hem enich nye werck, dat se gemaict hadden, mit wittaftigen onpartijlicken tuygen voertan over bewijsen konden, als recht is, soe sellen zij dien moegen panden van II ℔, soe dicke alst geschiede. Mer alle out werck moegen die oudewantsnyders oft hoir gildbrueders off -susters overal ter luyde huyse wel maken, na ouden heercomen, sonder verboeren.

2. Ende aengaende die gildzusteren van der snijer gilde hoir leerkijndere is overcomen, dat zij dairinne doen sellen moeten voertan, als ander gildbrueders dairinne hoeren te doen. Ende want die busmeysters van den snijers gepant hebben Zwanelt Dirck Aerntssoens dochter, een wollenneyster, sonder hoir te bevijnden, na voir-overdrachten eertijts gemaict, soe sellen zij gehouden wesen hoir pande teser tijt scadeloes weder te leveren.

R. D. B. dd. 1512, des Woensdages na Letare Jherusalem op Onser Liever Vrouwen-avont Annunciationis, fol. 9 verso.

10. 1512, April 2. (*Geschil tusschen de snijders en de oudewantsnijders over „overgrepen" in elkaars gilde.*)

Tusschen der snijder ende oudewantsnyder gilden van sulck gescil als zy hebben beruerende hoer beyder gilden, dair overgrepen in gescieden zouden, zyn gescict uuten ouden Ysbrant Ysbrantssoen ende Cornelis Lambertssoen uuten nyen raide.

R. D. B. dd. 1512, des Vrydages na Judica, fol. 11 verso.

11. 1514, Maart 20. (*Geschil tusschen de snijders en de oudewantsnijders over huisnaaisters.*)

Men sel den snijers bevelen, dat se Goeyert Lambertssoen zijn pande wederleveren sellen scaideloes, die de snijers onlange tsijnen huyse gepant hebben om eens meechtken wil, die oude cledere aldair vermakende was.

R. D. B. dd. 1514, des Manendages na Oculi, fol. 69.

12. 1518, Maart 19. (*Inbreuk op de rechten van het gilde door huisnaaisters.*)

Overcomen by den raide, dat die snijders sellen Wouter van Oucoep ziin pande wedergeven, die zij hem ter cause van syn dochter afgepant hebben.

R. D. B. dd. 1518, des Vrydages na Letare, fol. 165.

13. 1521, Juli 11. (*Geschil tusschen de snijders en de oudewantsnijders over huisnaaisters.*)

Overcomen by scepene, raide ende oudermanne, dat die prueff- off koermeysters van der snyders gilde Dirck Euertssoen mitten sijnen sulke pande, als zij een deel meechden ofgehaelt hebben, wedergheven sellen op behoirlicke borchtocht om hoer rechts te pleghen.

R. D. B. dd. 1521, des Donredages optie Octave van Mertini Translationis XI[a] July, fol. 69 verso.

14. 1521, October 8. (*Geschil tusschen de snijders en de oudewantsnijders over huisnaaisters.*)

Want die proefmeysters ofte koermeysters van der nye snijder gilde sekere meechden ende vrouen van der oudewantsnijder gilde in desen jaere gepant hebben contrarie der verclaringen van den raide out ende nye, anno XII lestleden tusschen beyde den ghilden voirseyt gemaict, soe sleten scepene, raide ende oudermanne, dat die proeff- off koermeysters voirseyt den meechden ende vrouwen voirseyt hoir pande ende oick hoir penningen, die se van hoir mit compositien off anders overmits der pandingen voirseyt genomen hebben, costeloes ende scadeloes wederleveren sellen bij sonnescijn van desen daige, alle daige dairna by vijff pont. Ende want die proeff- off koermeysters voirseyt voertijts den raide overhoerich geweest hebben, soe sellen dieselve, die dat gedaen hebben, voer den raide komen ende bidden den raide om verghiffenisse ten naesten sitteldage. Ende die nye snyder-gildebrueders sellen ende moegen hem voert richten na vermoegen der verclaringen voirseyt.

R. D. B. dd. 1521, des Dijnsdages na sunte Franciscus-dach, fol. 74 verso.

15. 1521, October 12. (*Geschil tusschen de snijders en de oudewantsnijders over huisnaaisters.*)

Die raide out ende nye zijn eendrachtlicken overdragen, dat se bliven willen bij der verclaringen ende slijtingen, by den raide out ende nye gemaict anno XV[c]XII des Woensdages na Letare, tusschen der snyder ende oudewantsnyder gilden ende hoer gildbrueders ende -zusters, ende oick by der slytingen, by den nyen raide sDijnsdages na Francisci lestleden tusschen partyen voirseyt gesleten, welke slytingen voer ende

na die raide out ende nye onderhouden ende voldaen willen hebben bij sittende raide. Bruyn die snijer, Goesen van Scayck bijt Scaeckbert, Aelbert opten Dam ende Jacob Jacobssoen van Woerden, als koermeysters off pruefmeysters van der snijder gilde, hebben bekent misdaen te hebben ende op huyden om vergiffenisse gebeden. Ende hem es bevolen noch restitutie te doen bij sonnescijn na vermoegen der slijtingen voirseyt.

R. D. B. dd. 1521, des Saterdages na Victoris, fol. 74 verso.

16. 1522, Augustus 6. (*Inbreuk op de rechten van het gilde door vreemde snijders-gezellen.*)

Overcomen bij scepene, raide ende oudermanne, dat men die vreemde snijersgesellen, die tgilde bruyken ende gheen borgers noch gildbrueders en zyn, sel moegen doen aentasten ende vastleggen.

R. D. B. dd. 1522, des Woensdages na Petri ad Vincula, fol. 101 verso.

17. 1525, Juni 7. (*Het leerkindsgeld van de leerkinderen der snijders vervalt aan het gilde, al dienen zij in andere gilden; vreemdelingen moeten leerkindsgeld geven; vrouwen mogen geen lid van het gilde worden.*)

1. Sleten scepene, raide, oudermanne ende meentemanne uut allen gilden, dat soe wye der snijer gilde off ambocht mitter hant voertan doen sellen ende enige leerkijnder setten, in wat gilde dat se dienen, dat die oudermanne van der snijder gilde dat leerkijntsgelt onbecroent boren sellen. Ende die van buyten in de stat komen ende begeeren enich gilde te hebben, dat die gehouden sellen wesen mede leerkijntsgelt te gheven, gelijck onse borgers-kyndere doen.

2. Ende oick mede dat voertan geen vrouen der snijer gilde wynnen en sellen moegen; dan die nu zijn, sellen moegen bliven.

R. D. B. dd. 1525, des Woensdages na Pijnxteren, fol. 23 verso.

18. 1540, Februari 18. *Dordonnancie van der snyder gilde.*

Anno XV c XL des Woensdaichs den XVIIIen February.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der snyder gilde te hebben ende te gebruycken dese nabescreven artyculen ende puncten:

1. In den yersten, wairt dat yemant van buyten bynnen deser stadt mitter woen quaem ende begeerden der snijder

ilde voirseyt te hebben ende te gebruycken, zel gehouden esen tgilde voirseyt voer zyn gildegelt the gheven drye ouden Koerforster Rynsche gulden off paeyment hoere eerden daervoer, ende nyet meer dan wel min tot discretie an den dekens in der tyt. Ende noch daerenboven thien tuvers te rasoen reet, daervan elcke deken vier stuvers nde die boede twee stuvers off hebben zellen.

2. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 2, met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der snyder gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 3, met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der snyder gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 4.*

5. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 5.*

6. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 6.*

7. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 7.*

8. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 8, met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder gilde" *in* „der voirseyder snyder gilde".

9. Item soe en zel nyemant der snyder gilde voirseyt wynnen, die cleder maicken ende meysterie setten wil, hy en zel yerst selver mitter hant snyden *ofte teyckenen* [1]) vier stucken wercks voer vier geswoeren, die men uuten gilde voirseyt daertoe nemen zell; ende die vier geswoerens zellen dan bekennen by hoeren ede, off hy zyn ambocht wel kan off nyet. Ende die voirseyde vier stucken zellen wesen een manstabbert, een langen papentabbert, een vrouwentabbert, een vrouwe corte hoeyck, off dat in der tyt gewoenlicken wesen zel [2]). Behoudelicken dat dieselve, eer hy zyn prueff doen sel, nae ouder gewoenten gheven zel den dekens, den vier geswoerens elcx vier stuvers ende den bode twee stuvers voer hoeren arbeyt.

Ende als diezelve zyn proeff gedaen zel hebben, soe zellen die geswoeren proeffmeijsters voirseyt dan van stonden aen ofte bynnen een ure daernae gehouden wesen die proeve te loven ofte te laicken; byt verboeren, indien die proeffmeysters voirseyt ofte enich van hem des weygerde, elcks hoer loen ende daerenboven elcx noch eenen Karolus-gulden, tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt ende deser stadt.

---

1) In H.S. is „ofte teyckenen" later in margine bijgeschreven.

2) Vgl. bij dit artikel tot dusverre de raadsoverdracht, hierboven opgenomen als N°. 1 art. 1.

Ende indien diezelve zyn prueff wel doet, so zellen die dekens ende geswoeren mitten bode tsavonts een maeltyt hebben, nae der gewoenten.

10. Item waer enich sceerre van buyten off van bynnen, diet gilde wynnen off meysterie setten woude, die zell yerst een halff laken Leyds off Delffs scheeren voer twee geswoeren, die men uute voirseyde gilde daertoe ordineren zel; ende die zellen dat dan yerst kennen by hoeren eede, off hy zyn ambocht wel kan, eer hy meysterie setten mach [1]). *Ende by gebreck van Leyds off Delfs laken zoe zel hy nemen ende voldoen mit zess ellen lakens, soe goet wesende als Delfs off Leyds* [2]). Ende soe wye zyn rechte prueff nyet en dede van snijden off van scheren, die en zel bynnen een jair gheen proeff meer doen bynnen deser stadt Vtrecht [1]).

11. Item soe en zel nyemant in de voirseyde gilde leerknapen aennemen min dan twee jaer [3]).

12. Item waer yemant, die hem snydens off scherens onderwonden, ongeprueft te wesen, off leerknapen aenname min dan twee jaeren, die zel verbueren twaelff stuvers, soe dicke ende menichmael zy bruecten, tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde voirseyt, elcx een derdendeel [4]).

13. Item alle leerkynderen, die desen gilde ofte ambocht onder een meyster leeren willen, die een volle gildebrueder is van deser voirseyder gilde, ofte mitte ghene, die een gildebrueder is in de oudewantsnyder-gilde ende der snijer gilde voirseyt mit halff gildegelt mede gewonnen heeft, die zell deser gilde gheven voir zyn leerkyntsgelt eenen gouden gulden off paeyement dier weerden daervoer.

14. Item een giltbrueder ofte giltsusters-kynt, die het snyden ofte scheren leert by een ander meyster, wesende een gildebrueder van deser voirseyder gilde, die zel van zyn leerkyntsgelt gheven een halven gouden gulden voirseyt.

Ende soe wye zyn kynder selver leert, dairoff en zel men gheen leerkyntsgelt gheven.

15. Item soe menichmael alsser nye dekens geordineert

---

1) Vgl. bij dit artikel de raadsoverdracht, hierboven opgenomen als N°. 1 art. 2.
2) De tweede zin van deze alinea is met dezelfde hand, doch blijkbaar later, bijgeschreven.
3) Vgl. bij dit artikel de raadsoverdracht, hierboven opgenomen als N°. 1 art. 3.
4) Vgl. bij dit artikel de raadsoverdracht, hierboven opgenomen als N°. 1 art. 4.

rden, soe zellen daer oick geordineert worden vier geroerens van der snyer ambocht ende twee van der droichcerre ambocht, die hoeren eedt openbaerlicken doen zellen ir [1]) *schout, borgermeysteren, scepenen ende rayt, tsanderen ichs als die nye dekens geset zellen zyn; ende die dekens llen se den rait voirseyt presenteeren.*

16. Dit naebescreven is den eedt van den geswoerens voireruert: „Dat zweer ick, dat ick rechte konde draghen zel an dengheenen, die zyn prueff doet, nae vermoegen der rdinantie dairvan gemaict by myn heeren den schout, borgermeysteren, schepenen ende rayde der stadt Vtrecht; dat n zal ick nyet laten om lieff off om leet, noch om maechcap off zwagerscap, noch om geenrehande saicken. Dat my God soe helpt ende alle zyn heyligen."

17. Item nyemant en zel des anders knecht te werck zetn, eer hy zynen meyster voldaen heeft, by een kuer van ss stuvers, also dicke als hy bekuert worde, tot behoeff an der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde oirseyt, elcx een derdendeel.

Ende vant werck te verbieden sel die bode hebben twee tuvers.

18. Item wairt saicke, dat die koermeysters mitten gewoeren bode vant voirseyde gilde yemant wisten ofte vermoeden van de snyersknechts, in enige huysen makende nye ederen ende geen burger ende gildebrueder en waer, ende ij dairomme quamen tot yemants huysinge omme dieselve ddair te suecken ende opter daet te bevynden ende te bekueren, ende wairt dat hem dan zulcx belet ende die doeren nde huysingen daertoe nyet geopent worden van den inwoenders ende luyden dier huysinge, soe sellen zy dan dairop an denselve inwoenders, dair zy zulcx als voirseyt vermoeden, getuychnisse der waerheyt moegen eyschen. Ende indien yemant in weygeringe valt van dien daige, als hy off zy daertoe geboden wert off werden getuichnisse te doen, zoe zel men op dieselve over dwersnacht rechts moegen vervolgen. Ende indien dan bevonden wert ter wairheyt, dat dieghene, dairop vermoeden is geweest, gebrueckt heeft, zoe zel hy verboeren van elck stuck nye wercks twaelff stuvers tot be-

---

1) In H.S. is hier „hoir dekens" doorgehaald, terwijl de volgende regels van het artikel later met dezelfde hand zijn bijgeschreven.

hoeff als voirseyt. Ende wairt dat die brueckige fugity worde ende men die bruecken aen hem nyet te verhalen e wist, zoe zel die man ofte vrou des huys, dair die bruekig gebrueckt heeft ende voirts onthauden ende verhulst is g weest, die bruecken voirseyt off opleggen ende betalen; by alsoe dat die koermeysters mitten bode voirseyt die luyd yerst vermanen zullen, wairt dat zy yemant van hoeren a bocht als voeren onthielden ende verhulsteren, soe souden dan in de bruecke vallen, soeveer die bruekige fugity worde als boven. Ende hier zyn uut gesondert alle dieghen die voer camerlinck dienen ende wercken des huysgesi clederen, ende daervoer hoir broet ende loen ontfangen, so der argelist.

19. Item soe wat meyster van der snyer ambocht enic camerlinck sette te wercken, heymelick off openbaer, d verboirde twaelff stuvers, soe menichmael hy daerop beku worde, tot behoeff van de Keyserlicke Majesteyt, deser sta ende den dekens in der tijt, elcx een derden deel.

Ende wes knechten van der snyer ambocht enige camerlinc holpen wercken, verboerden in allen manieren als voirsey staet.

20. Item wairt dat enich gildebrueder eenich leerknec aenname ende hy dat die dekens nyet te kennen en gav bynnen veerthien dagen, soe soude die gildebrueder verbuere een Karolus-gulden, tot behoeff als voiren. Ende hier zy mede inne begrepen alle oudewantsnyders, die der snijd gilde mede gewonnen hebben ende ruerende zyn.

21. Item een maecht ofte wedue, die huwelick doet, nye tegenstaende dat zij deser voirseyder gilde te voeren ee gewonnen heeft, zel nochtans hoir man, soeverre hy tselv gilt mitter hant doen wil, gehouden wesen der snyer gild voirseyt noch eens te wynnen, soe die man voicht end momber is.

22. Item des outste zoen van een giltbrueder van dese gilde, die zel moegen byt leven van zynen vader zyns vaders gilt verheergewaeden omme een pont was mittet rasoen. Ende nae zyns vaders doot bynnen tsjaers mit drie groet, ende een yegelick zyn rasoen als voirseyt.

23. Item alle die ander kynder naest den outsten, tzij man ofte vroupersoen, byt leven van hoer vader zellent moegen verheergewaeden om twe ende dertich stuvers mittet rasoen.

24. Item soe en zel nyemant deser gilde voirseyt wynnen egen, die mitter hant snyden off scheeren wil, hij zel e jaer in een vrije bemuerde stadt geleert hebben; ende r zel hy behoirlicke betoen off leveren ende tonen.

25. Item insgelycken en sel men geen knechts te werck llen, hy en zel yerst twee jair geleert hebben, off hy zel rkyntsgelt sculdich wesen te gheven; ende daernae twee blyven by eenen meyster, soeverre hem die meyster te rck set ende geen oirloff en geeft. Ende dit by een kuer zess stuvers, soe menichmael des geboerde, tot behoeff der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde, x een derdendeel.

26. Item als men by consent voirseyt den gildbruederen t voirseyde gilde te groeff bidt, dat zel des gilden bode n'; ende dairoff zel hy hebben twee stuvers ende van den te leveren ende te halen twee stuvers.

27. Item soe zel men van deser voirseyder gilde wegen e loen ende ongelden voir den dekens, procuratoir, bus-yster, bode ende anders betalen ende gelden nae ouder woenten.

Ende desgelycx zel men op Corsmisse, Lichtmisse ende dere feestdagen van keertssen, hantscoen ende anders doen, van outs gewoentlick is.

28. Item alzo die gildebruederen van der snyder gilde voir-t des jaers eens te samen vrolicken mit den anderen ren by consent van den oversten als voeren, soe wert be-ft ende toegelaten: wairt dat yemant rebellicken den kens ofte enige goede gildebruederen qualicken toespraken yten hoeren sculden, ende indien tselve geviele ende be-yselicken waere, dat alsdan die dekens den rebelligen zul-moegen contuleeren op een vat biers ofte min, naedat saicke gelegen waere. Behoudelicken altoes ende onver-indert die schout van Keyserlicke Majesteyts wegen ende ser stadt hoir recht.

29. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

30. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Ja. van der Voort *in absentia subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden, N°. 2.

III. BAKKERS-GILDE.

III. BAKKERS-GILDE.

1374, April 14. (*Toezicht op het gewicht van het brood.*)

Van den backeren. — Int jaer ons Heren MCCC vier
le tseventich des Vridaghes na Beloken Paschen wert
ereenghedraghen mit out raet ende mit nywe zulke punten,
e hierna bescreven staen, alse van den backeren:

1. In den eersten, dat die weghemeysters weghen zullen
: allen hoghetiden ghelike tot andren tiden.

2 [1]). Voert ter backer huze, daer vrouwen kijnts legghen,
er zel men oec weghen, ende men zels daer nyet omme
en, dat si kijnts legghen.

3. Voert so zellen die weghemeysters dat broot breken
e laten breken, dien zi willen, ende weghent bi horen ede,
e zi sculdich sijn te doen.

4. Voert waer enich backer, man ofte wijf, die enich broot
ssake, alst hem die weghemeysters vragheden om doen te
ghen, ende die weghemeysters dat broot vonden, dat si
sseken hadden, ende dattet te lichte waer, die verboerde
bbellen coer.

5. Voert enich man van den rade ofte van den oudermans,
n boerde te weghen, ende diet verzumede, alst hem ver-
aent waer, zodat si nyet twewerve en woeghen alle weke
e meer, die verboerde III ℔, also dicke alst gheviele.

6. Voert so zellen der stat knapen, die der stat doeren
rwaren, dit verwaren aen den oversten van der stat, dat
t allen viertien daghen nywe weghemeysters gheset werden.

---

1) Naast dit artikel staat in H.S. „Raet" met eene andere hand geschreven.

Ende die weghemeysters zellen ommegaen weghen alle wek twewerve ofte meer. Ende gheviel hier enich ghebrec in dattet nyet en ghesciede ende dat bi der stat knapen voe screven verzumenisse toequame, zo verboerden zi V ℔, al dicke alse zyt verzumeden. Ende daervoer zellen zi twe zamen wederhebben dat derdendeel van den koeren, d verboert werden van den backeren.

7. Voert so zellen die weghemeysters de ridinghe ove draghen ende gheven, daer der backer oudermans ofte ho raetsmans nyet bi wesen en zellen. Ende die ridinghe z men der backer oudermans zenden bescreven, bi der st knapen, totter ouderman huze. Ende enich ouderman, d dat verzumede, dat hi die ridinghe nyet omme en liete ga ter backer huzen, alse hem die ridinghe ghebrocht waer b screven, die en zoude in eenre maent lang nyet backen noch in der stat rade comen.

8. Ende alle dese voerscrevene koeren zellen die wegh meysters nemen, daer zi verboert werden, ende nyet daer wedergheven, bi den ede, de zi ghezworen hebben.

Liber Hirsutus Minor, fol. 25 verso.

2. 1435, September 9. (*Voorschrift omtrent de samenstelling van het brood.*)

Van den backers. — Anno XIIII^{c} XXXV des Vr dages na Nativitatis Marie sijn overdragen scepenen, rai ende oudermans, dat engheen backer of bacster, die bro om gelt bact off vercoept by penweerden, anders backen doen backen en sell dan van weyte slecht weytenbroit, v rocge slecht rocgenbroot, van gharste slecht garstenbroo sonder dat een onder dat ander of enich van enich ander za off dingen daeronder te mengen of daerinne te backen. End enich backer, man ofte wijff, die aldus niet en bieke end dat mengede off daer anders onder dede, die zel verboere V ℔, alsoe dicke als hyt dede, ende daertoe ene maent lan zijn neringe aen backen, sonder ymant daerin te verschonen Ende dese koeren zellen die koermeysters hebben; ende di backers ende hoer dyenres te eeden, alsoe dicke als zy wille ende dat hem nutte dunct.

Die Roese, fol. 135.

3. 1438, Mei 14. (*Voorschrift omtrent de samenstelling van het brood.*)

Overdraegen scepene, rade ende oudermans om die mate
n den koirn te langen:
dat voertaen backen sel halff weit ende halff gort,
item halff rogge ende halff gort,
ende garstenbroet op hemselven.

R. D. B. dd. 1438, des Woensdages na Cantate, fol. 187.

4. 1439, Februari 20. (*Het koopen van koren op Vrijdagavond en Zaterdagmorgen verboden.*)

Overdraegen scepen, rade ende oudermans, dat die backers een koorn copen en sellen van sFridages svespertyts voert an des Saterdages na der elfter ueren.

R. D. B. dd. 1439, sFridages na Valentini, fol. 199.

5. 1439, Juni. *Van der rydinge van den brode.*

Anno XXXIX de mense Junii. Scepene, rade ende oudermans siin eendrachtelic overdragen, dat van deser tyt voert ngheen scepene, rade off oudermans van der backer ghilde aerover off daerby wesen en sell noch vervolch daerom oen en sell, heimelic noch openbaer, daer die rade, geset otter rydinge van den brode, die ridinge den backeren ghe-en sellen; noch daerom bidden off schencken off enige voer-aet daerom doen om die ridinge [1]) te setten, te lichten off e verswaren, by hem off by yemant anders. Mer der backer cepen, rade ende oudermans sellen hoeren bode senden aen en rade van der stadt totter rydinge geset, ende die rade ellen der backer bode die rijdinge geven na der marcten. nde enich scepen, raet off ouderman van den backeren, die ierntegens dede, die soude van diere tijt voirt uut onser tadt rade wesen ende dair nyet te rade comen binnen twee aren dair naistcomende. Ende hier sellen die rade van der tadt die rade totter rijdinge geset om eden, off zij enige gebreke ende aen wien hierynne weten off vernemen, om dat den gemenen rade bij te brengen, also dicke als zijs ver-maent warden.

R. D. B. dd. 1439, fol. 203.

---

[1]) In H.S. is hier „daer" doorgehaald.

6. 1448, Maart 29. (*Verkoop van brood tegen het verbod der weegmeesters.*)

Claes Meynertssoen die backer is an den rade gebleven van dat hi broet vercoft soude hebben tegen verbode der twier wegemeisters van den rade.

R. D. B. dd. 1448, des Vridages na Paschen, fol. 75.

7. 1457, Februari 21. (*Slechts gildebroeders mogen brood zonder „toespijse" in het klein verkoopen.*)

Voirt laet die raet weten ende gebiedt enen ygelic, dat nyemant, hy sy herberchsman off anders, broet en vercopen bij penwarden sonder toespijse, dan alleen diegene, die den backer gilde hebben, byt verboeren van enen ponde, so dicke alst yemant dede.

B.spr.b. dd. 1457, op sunte Peters-avont ad Cathedram, fol. 4.

8. 1460, Augustus 13. (*Gekocht duf koren moet worden weggedaan.*)

1. Overdroegen scepene, rade ende oudermans, dat alle diegene, die vant funsche koirn gecoft hebben, dat sy datselve korn wederleveren sellen te samen in enen boc op en Saterdages smorgens tot acht uren, ende voirt tsamen uter stat vueren ende een mile van der stat, ende niet weder binnen der mile laten comen, opt verboeren der neringe van backen, die hierin broecten. Ende en leverden sy dit koirn niet, dat wair oec opt verboeren van hoerre neringe van backen.

2. Item tgene van desen koirne, dat onvercoft is, sel men oec wederom uter stat senden.

R. D. B. dd. 1460, des Woensdages na Laurencij, fol. 20 verso.

9. 1461, Juli 20. (*Men mag geen ovens op zolder hebben.*)

Die raet gebiet allen denghenen, die backovene van broede off van glasen op solren staende hebben, dat zy die van desen dage off breken, by eynen koer van C ℔; ende des en sel men niemant verdragen. Ende hyr zellen ondersoeck van doen van sraits wegen Aetsert vten Ham ende Ghysbert Taetz.

B.spr.b. dd. 1461, des Manendages na Arnolphi, fol. 123.

). 1466, October 8. (*Van duf koren mag men niet bakken.*)

Overdroigen scepene, raide ende oudermans: waert zake t van dezer tyt voert enich backer broet byeck, dat vonsch ner, die backer zoude dat broit al verboeren, dat hy ghe-cken had, ende daertoe drie ℔ tottes raits behoif.

R. D. B. dd. 1466, des Woensdaghes na Francisci, fol. 148 verso.

. 1466, October 12. (*Van duf koren mag men niet bakken.*)

Die rait verbiet allen backeren, dat zy gheen broit en cken van vonschen ofte quaden koorn, byt verboeren van n broide ende koorne ende daertoe byt verboeren van thien nden totter stadt behoiff, zoe dicke dat gheschiede.

B.spr.b. dd. 1466, des Sonnendages na Victoris, fol. 65 verso.

12. 1478, October 6. (*Vonnis wegens weigering om brood te laten wegen.*)

Want Jan Otten Moelenersoen, die backer in Tollenstege, nse oudermans, daer zy quamen om dat broet te wegene a der gewoente, weygeringe ghedaen heeft zyn broet te ten wegene ende enen van den oudermans onaerdeliken op ne borst gestoten, daerom zel hy bloots hoofts uut der erkerke voer den raide opten huse komen ende bidden den de vergifnisse ende wilkoeren deser geliken niet meer te en, noch oick om deser zaken willen niemant te misdoen ch doen misdoen, in woerden noch in werken, heymeliken ch openbaer, in gheenre wys, by zwaerre correxy tottes its goetduncken. Ende hy zel ter beteringe geven XV M eens aen gelde, daervan die oudermans (hebben) zullen drie sent steens, te betalene binnen XIIII dagen, alle dage by nen ponde.

R. D. B. dd. 1478, des Dinxdages na Francisci, sexta Octobris, fol. 100.

13. 1481, Juni 11. (*Te bakken volgens de rijding.*)

1. Voert gebiet die rait allen backeren, die broet te ver-open plegen, dat sy terstont backen sonder verboeren na er rydinge hem geset, ende dat sy hoir broet openbaerliken p hoeren vensteren te cope houden, zonder ymant des te eygeren, byt verboeren van enen jaire hoir backen.

2. Ende waer enich backer, die in enich broet anders yet ede ofte bieke, dan alsulck goet hart koorn, dair hem die

rydinge op geset is, die zel verboeren vyf jair zyn neringe van backen.

B.spr.b. dd. 1481, des Manendages na Pinxteren, X [1]) Juny, fol. 14 verso.

14. 1481, Juni 12. (*Vonnis wegens het verkoopen van brood in strijd met de rijding.*)

Want Peter Stael die backer vier broede gegeven ende vercoft heeft tstucke voer enen halven Vleems, die na der rydinge gebacken waeren tstuck voer enen halven cromstert, daerom hebben scepene, raide ende oudermans gesleten, dat hy den raide vergifnisse bidden zell ende wilkoeren, om dezer zake willen den raide noch denghenen, die in dezer zake getuycht hebben, noch niemant anders niet te misdoen noch doen misdoen, in woerden noch in werken, heymelike noch openbaer, in gheenre wys, by zwaerre correxy tottes raits goetduncken. Ende hy zel ter beteringe geven aen gelde XXV ℔ tusschen dit ende Beloiken Pinxteren naistkomende, alle dage by I ℔; ende die zel men dan den armen menschen voert deylen ende geven. *Peter heeft gebeden, geloift ende ghewilkoert, als voerseyt is.*

R. D. B. dd. 1481, des Dinxdages na [2]) Odolfi, fol. 13 verso.

15. 1481, Juni 13. (*Vonnis wegens het verkoopen van brood in strijd met de rijding.*)

Want Godert Templaer, die backer, broede voer IX witgen gegeven ende vercoft heeft, die na der rydinge van den koorne gebacken waeren op II witgen, daerom hebben scepene, raide ende oudermanne ghesleten, dat hy ter beteringe geven zel aen gelde vyf pont totter armer menschen behoiff, tusschen dit ende Beloiken Pinxteren naistkomende, alle dage by enen ponde.

R. D. B. dd. 1481, des Woensdages na Odolfi, fol. 14.

16. 1484, September 23. (*Invoer van brood van buiten.*)

Voert laet die raet weten ende consentiert, dat men voertaen broot sel mogen brengen van buten ende verkopen alle

---

1) Pinksteren viel in 1481 op 10 Juni, de Maandag daarna dus op 11 Juni.

2) St. Odulfus wordt in Juni steeds vermeld op den 12en, ook in Mr. Muller's *Programma*. Nu was 12 Juni in 1481 een Dinsdag; Dinsdag na St. Odulfus zou dus 19 Juni zijn. Na het in den tekst medegedeelde raadsbesluit volgen echter dd. „des Woensdages na Odolfi" en dan dd. „des Vrydages na Odolphi XV Juny". Blijkbaar dus moet in de dateering van ons raadsbesluit „op" in plaats van „na" gelezen worden.

vrydage na XII uren des middages ende des Saterdages aernae, ende dien dach all.

B.spr.b. dd. 1484, des Donredages na Mathei, fol. 81.

7. 1491, November 17. (*Te bakken volgens de ordonnantie.*)

1. Sleten scepene ende rade, dat die backers broet backen ellen opter ouder ordinancie, te wetene scoen broet, grof reytenbroet ende ruggenbroet; indien zy cleyn ruych broet acken willen, dat zel wegen als grof weyten.

2. Ende wie van den backers binnen jaers tweewerf beoert worde ende daerenboven derdewerf brokich bevonden vorde, die zel ziin neringe van backen laten daerna een ierendeel jaers ende gheen broet op ziin venster veyl houden.

R. D. B. dd. 1491, des Donredages na Mertini, fol. 149 verso.

18. 1492, Juni 26. (*Plaats voor den verkoop van brood van buiten.*)

Ende alle die broet van buten gebrocht vercopen willen, lie tghilde niet en hebben, zellen staen ende vercopen dat broet tusschen die Vischbrug ende sunt Jans-brug.

R. D. B. dd. 1492, des Diinsdages na sunt Jans-dach, fol. 178 verso.

19. 1492, Juli 6. (*Ordonnantie op den invoer en het bakken van brood.*)

Ordinancie opt broot, dat hier van buten gebrocht wort.

1. Alle broot, dat hier van buten incoemt, dat en zel men niet wegen in die wage, mer die zysmeysters zellen een broot daerof wegen ende daerna dat ander rekenen; ende die vercoper zel geven te ziis van elck C ℔ broets, dat hy vercoept, enen stuver ende van L ℔ enen halven stuver. Ende wes hy niet en vercoept, dat mach hy sonder ziis uutvueren, daert hem belieft.

2. Item alle backers zellen backen na der rydinge hoer geset van den Saterdach opten weyt; ende die alsulck koern niet en bieken oft verlengden mit geerstenmeel, die souden verboeren X ℔, alsoe dicke zii dat deden, totter stat behoeff.

3. Item waert zake dat die backers enigen rogge bieken anders dan na der Saterdages rydinge, ende daerin deden boeckweyt, boenen, erweten, graen of wit of afterval van den zemel van den weyt, die zellen verboeren X ℔ telker reyse, tot behoef als voere; ende hiervan zellen koermeysters wesen die merckmeysters.

4. Item die merckmeysters zellen bewerven, in elke kerspelkerck een cedel geset te worden voer den predicstoel van der rydinge van den brode, alle Saterdage.

R. D. B. dd. 1492, des Vrydages na Mertini Translationis [1]), fol. 180

20. 1539, September 24. *Dordonnantie van de backer-gilde.*

Anno XV [c] XXXIX des Woensdaichs den XXIIII[en] Septembris.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende raide der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der backer gilde te hebben ende te gebruijcken dese naebescreven artyculen ende puncten:

1. = *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met wijziging van* „der snyder gilde" *in* „der backer gilde".
2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „de backer gilde".
3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 32 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der backer gilde".
4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 32 *art.* 4.
5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 32 *art.* 5.
6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 32 *art.* 6.
7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 32 *art.* 7.
8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 32 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnyder gilde" *in* „der voirseyder backer gilde" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „thyen haickbusschen".
9. Item een gildtbrueder outste zoen van der voirseyder backer gilde die mach bynnen tsjaers nae dat overlyden van zynen vader zyns vaders gilde verheergewaeden, ende gheven nyet meer tottet gilde behoeff dan zess stuvers ende voir den dekens ende boede te rasoen thien stuvers, als voirseyt staet; behoudelicken dat die voirseyde zoen yerst twee jaeren leeren zel ende zijnen meyster voldoen, eer hy tselve gilt gebruijcken zell.
10. Item alle leerkynderen, die dit voirseyde gilt willen leeren, die zellen geven eenen gouden Koerforster Rynsche gulden off die rechte weerde daervoer; ende zij zellen twee jaer leeren onder haer meyster.

---

1) Deze ordonnantie is in het Buurspraakboek van dat jaar (fol. 57) gedateerd: „des Vrydages na Divisionis Apostolorum in ante-profesto Magdalene" (Juli 20), waarbij de opmerking wordt gevoegd: „est annus bisextilis".

11. Item oick, waer enich gildebrueder, die enich knecht e werck sette, die onder der backer gilde bynnen off buten yn twee jaeren onder een meyster nyet uutgeleert en hadde, el sculdich wesen leerkyntsgelt van zyn gilt the gheven.

12. Item een giltbrueder van der backer gilde zel zyn selfs ynderen dat ambocht van backen leeren moegen, sonder nich leerkyntsgelt daervan the geven.

13. Item wairt dat eenich giltbrueder eenighe leerjonges enname ende in zynen huyse hadde, ende zyn dekens tselve yet te kennen en gave bynnen acht daigen, naedat hy die ehadt off aengenomen hadde, die soude verboeren een Kaolus gulden totter Keyserlicke Majesteyt, deser stadt Vtrecht nde der backer gilde voirseyt behoeff; ende nochtans zyn olle leerkyntsgelt betailt te werden.

14. Item waer yemant, die der backer gilde ruerde ende at gilde nyet voldaen en hadde, zoe zellen die dekens vant oirseyde gilde denzelven moegen bekoeren mit consent van len schout, by een koer van twaeleff stuvers tot behoeff an de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende der backer ilde voirseyt elcx een derdendeel, zoe menichwerff dat geschiede.

15. Item wairt dat enich gildebrueder storve, soe mach ie weduwe van den overleden gildebrueder dat gilde hebben nde vueren nae haers mans doot een jair ende zess weecken; nde wil zyt daernae dan langer doen, zel zy tselve gilde noegen wynnen mit halff gelt.

16. Item zoe en sellen alle die gildebroeders van der backer gilde voirseyt nyet meer moegen hebben dan eenen oen, byt verboeren, telcker reyse dat geschiede, vier stuvers ottet gilde behoeff.

17. Item enich gildebrueder, die after van der strate woent, die zel moegen opten Witten Donredach ende Paesch-avont een voer-veynster hebben, ende tot anders geenen tyden, byt verbueren van zess stuvers tottet gilde behoeff.

18. Item alsoe die koeckebackers in der backer gilde behoeren ende die wynnen, soe zellen zy [1]) gehouden wesen alle leerkynderen, die zij aennemen, ofte alle gesellen, die in haer werck staen, leerkyntsgelt the gheven, te weeten een

---

1) In H.S. is „zy" door dezelfde hand bovengeschreven.

gouden Koerforster Rynsche gulden off die weerde dairvoir, als voirseyt staet.

19. Item wairt dat yemant van den gildbruederen op enigen heyligen avonde, die de heylige kerck gebiet te vieren, vuer in zynen oven hadde, after dien dat die clocke thien geslagen hadde des avonts, ofte die des heyligen dages vuer in den oven hadde des avonts, eer die clocke thien sloege, die verbuerde telcker reyse IIII stuvers tottet gilde behoeff. Behoudelicken alle offgesette dagen, die hier te lant offgeset zyn, daer en zel men nyet op moegen bekoeren.

20. Item zoe en zel nyemant eenich gerstenbroot ofte bockweytenbroet voer noch nae, dan van Pyncxteren off tot sunt Jacob toe, off acht dagen daernae onbegrepen, moegen backen omme by die straten te dragen ende opte straet te vercoepen, by een koer telcker reyse van IIII stuvers tottet gilde behoeff.

21. Item alle backers, die woenen willen buyten deser stadt poirten bynnen deser stadt vryheyt, zellen gehouden wesen der backer gilde the wynnen mit dubbelt gildegelt, ende daerenboven noch alle jaer tottet gilde behoeff te gheven acht stuvers; ende dat overmits der backer bode hemluyden die rydinge theel jaer uutbrenct, ende oick mede zy dan daermede vrij zyn ende wesen zellen van allen den gilden oncosten. Ende dit voirseyde punt is der backer gilde voirtyts alzoe belieft ende by hem altoes geuseert geweest, vermoegens zekere overcomen van out raet ende nyewe, daervan den rayde getoent.

22. Item soe zel nyemant van buyten alhier geenrehande broot veyl houden off vercoepen moegen dan eenen dach ter weeck.

23. Item oft gebuerde dat enich gildtbrueder ofte giltsuster offlivich worde, zoe zellen die gemeen gildebroeders te beganckenisse off te groeff comen, opt verboeren een halve stuver tottet gilde behoeff.

24. Item also die gildebrueders van der backer gilde des jairs eens te samen vrolicken mit den anderen teeren by consent van den oversten, als voiren verhailt wert, soe wert belieft ende toegelaten: waert dat yemant rebelliken den dekens ofte enige goede gildebrueders qualicken toespraken buyten hoeren sculden, ende indien tselve geviele ende bewyselicken ware, dat alsdan die dekens den rebelligen sullen

ioegen contuleeren op een vat biers ofte min, naedat die ücke gelegen ware. Behoudelicken altoes ende onverminert die schout ende deser stadt hoer recht.

25. Item alsoe by den raydt anno XV c XXXVII des aterdaichs den XXI^en July een verclaringhe opte backer ilde gemaict ende ter stadt clocken gepubliceert is, die men nverbrecklicken onderhouden wil hebben, soe wert dieselve reder vernyeut ende toegelaten omme onverbrecklicken onerhouden te worden, in manieren soe die verclaert is greest ende hiernae volcht:

In den yersten, dat gheen backers ofte gildbrueders van er backer gilde enich broet backen ofte vercoepen en zellen, nders dan dat hem geset wert nae der stadt rijdinge te acken; ende soe wye dair gebrecklick inne bevonden worde, ie verboerde alle dat broot ende daerenboven, soe dicke at bevonden worde, noch drie Karolus gulden.

Item voirt, dat gheen backers enich meel by de grote ofte leyne maten vercoipen zellen moegen anders dan gebuyelt meel ende dat by de pondt, opt verboeren als voirseyt.

Ende alle dese voirseyde broicken zellen gaen tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt tdeen, deser stadt tdander ende den aenbrenger tderde derdendeel.

26. = *Wantsnijders-gilde N°. 32 art. 24.*

27. = *Wantsnijders-gilde N°. 32 art. 25.*

Ja. van der Voort *in absentia subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden, N°. 12.

IV. MOLENAARS-GILDE.

IV. MOLENAARS-GILDE.

1. 1432, Januari 31. (*Maalloon.*)

Van den moleners.

1. Is overdragen by scepen, rade ende oudermans, dat ie moelnairs malen zellen eerste den backeren hoir koirn nde dat halen ende wederbrenggen ende dairoff hebben van lken mudde, dat sy opter wyntmolen malen, enen halven ohannes-braspenning ende van elken mudde twe pont totter kinge. Ende laecte dat koirn meer, zo zel men hem corten oir elc pont, dattet meer laecte, enen halven Johannes-brasenning. Mer dat koirn, dat men opter rosmolen maelt, air sel men off geven van elken mudde enen Johannes-brasenning ende niet meer.

2. Ende in dierselver manieren sel men oick den borgeen ende gemenen volke malen.

3. Ende wair enich moelnair, die meer naem van yemants oirn, dan dese voirscreven overdrachte hout, die sell verbueen vyff pont, also dicke als hy dat dede. Ende van desen yff ponden sellen hebben die stad II ℔, diegene diet uutrocht twe pont ende die busmeysters van den rade een pont, mdat sy dat uutpanden sellen.

R. D. B. dd. 1432, sDonredages nae Pauli Conversio, fol. 84.

2. 1435. Januari 24. (*Verlof om in de stadsvrijheid te wonen.*)

Van den molenaren, by den rade oude ende nywe, anno XXXV op sinte Pouwels-avond Conversio.

Want van ontelliken verleden jaren ende tyden onse voir-

vadere, rade oude ende nywe onser stadt, voir nutscap end gemenen noit-orbair, also men dat binnen onser stad nie doen en mach noch nutte gedaen en is, belieft, gegonst end geconsentiert hebben alle mannepersonen, die moelen gehad hebben, dair sy snachts als sdages den gemenen volke med dienen moeten ende dairomme by horen moelen wesen, ho ampte doen ende dairop woenen, ende hoir borgerscappe dairop gehadt, gewonnen ende bewairt hebben; ende wa wy den onsen voirscreven alle tyd sculdich syn ende mogel ken hoir vryheiden ende goeder rechten te langen ende t meerren, die wy hem buten hinder ende vercortinge enige andere gilden doen ende geven mogen, geliken wy oick alle anderen ghilden sculdich syn te doen; hieromme ende o die voirscreven vryheiden te verclaren ende tot goeden ver staen te brengen, so syn die rade oude ende nywe teser ty wesende eendrachtelick overdragen:

1. Dat alle molenare voirscreven by horen molenen nach als dach buten mueren, mer binnen onser stadt vryheiden wesen mogen ende dairop woenen zellen ende hoir ampt dairop doen, alse voirscreven is, ende dairop borgerscap wyn nen, die geen borgere en syn, ende hoir borgerscappen dai bewaren ende bescutten, off sy in onser stadt binnen muere woenaftich waren, duerende also lange als sy dat ampte selve doen zellen, sonder argelist. Mar tot alre tyd als sy da ambocht laten ende selver niet en doen, soe zellen sy binne jairs ende zess weken weder binnen onser stad mueren come mit hore stediger woeninge, off sy syn hore borgerscap quu ende die en zellen hem dan voirt geen stade doen.

2. Mer wair enich moelnair, die teser tyd off hiernamel borger wair ende binnen onser stad woenaftich wair, die e zell niet buten onser stad op syn moelen varen woenen end dair syn borgerscap mede bewaren, hy en sell tenden jair nae synre uutvairt yerste borgerscap wynnen, geliken di buten woenen gedaen hebben.

3. Ende hebben hem hierop gegeven ende gegonst, geve ende gunnen alle previlegien, vryheiden ende goeden rechte geliken anderen onsen borgeren binnen onser stad woenaftic die wy hem geven ende gunnen mogen.

4. Behoudeliken dat sy, solange sy buten mueren woe nen, in onser stad rade niet gecoren en sellen werden. End mede behoudeliken der stad hore waken in dien ghilde va

en borgeren, geliken hoir borgere voirscreven alle wege daen hebben.

R. D. B. dd. 1435, fol. 130.

3. 1444, Januari 26. (*De molenaars, wonende in de stadsvrijheid, zullen dienen in hun gilde.*)

Sleten scepene, rade ende oudermans, dat die molenaers, oenende na overdrachten des raedts oudt ende nye buten r stat mueren, in horen gilde dienen sellen ende niet in erre buerscap.

R. D. B. dd. 1444, des Sonnendages na sunte Pouwels-dach Conversio, fol. 133.

4. 1444, Maart 13. (*Niet te malen zonder bewijs van betaalden accijns.*)

Die raet verbiedt allen molenaren, binnen onser stadt vrijit geseten, dat nyemant enich koern en male noch op en me, hert off weeck, sy en hebben eerste een teyken van n sijsmeysteren in der tijt, bij sulcken kueren, als dairop staen.

B.spr.b. dd. 1444, des Vrydages na Reminiscere, fol. 154 verso.

5. 1446, October 12. (*Geen karren op marktdagen voor 12 uren op de Neude of de Korenmarkt.*)

Die raet verbiedt dat geen molencarren en comen op enigen arctdagen in der Noeden off opter Corenmarct voer XII en. by enen koer van enen ponde, also dicke als dat gehiede. Ende dese kueren sellen hebben die marctmeysters nde all der stat dienres hoge ende lege, die syn in der tyt.

B.spr.b. dd. 1446, des Woensdages na Victoris, fol. 23.

6. 1481, Juni 11. (*Geen karren op marktdagen voor 12 uren op de Neude of de Korenmarkt.*)

1. Voert verbiet die rait, dat ghene moelenare en komen p enige marctdage mit hoeren karren opter Noide ende op e Koornmarct; mer willen zy dan enich koorn laden, dat llen zy halen totter lude husen ende anders nergent, by nen koer van enen ponde, zoe dicke dat geschiede. Ende ie koeren sullen hebben die marctmeysters ende onse dyenre oghe ende leghe, die zy bekoeren.

2. Oick verbiet die rait enen ygeliken, dat nymant binnen er weken enich koorne en kope om weder te vercopen dan

op die gewoenlike marctdage, by tverboeren van den koorn totter armer behoiff.

B.spr.b. dd. 1481, des Manendages na Pinxteren, X [1]) Juny, fol. 14 verso.

7. 1484, October 12. (*Maalloon.*)

Overdragen by den rade, dat men voertaen van een scepel herts koerns niet meer van malen geven en zel te wymmolen dan vier wit, ter rosmolen niet meer dan acht wit; ende van een brout malens op die wymmolen niet meer dan X stuvers, ende op die rosmolen niet meer dan XV stuvers. Ende wie meer daervan name, dat zel wesen te correxy des raets goetdunken, als men dat ter clocken vel kundigen zel.

R. D. B. dd. 1484, des Dijnsdages na Victoris, fol. 60.

8. 1485, October 26. (*Vonnis wegens het malen zonder bewijs van betaalden accijns.*)

Want Symon Janssoen molenaer tegens die ordinancy van den malen koren gehaelt heeft tot meyster Wemmer Dircksoen ende gemalen sonder teyken, soe sleten scepene ende raide, dat hy na der ludinge van der clocken, en Donredag na Victoris lestleden gesciet, geven zel ter beteringen L £ half ter stat ende half ter zysmeysters behoef, ende en zel binnen een half jaer niet malen.

R. D. B. dd. 1485, des Woensdages na XI M Meechden-dach, fol. 92.

9. 1501, April 28. (*Eed der molenaars.*)

Overcomen by den rade, dat die molenairs hoeren eed doen zellen den zysmeysters by denghenen, die de raet daer toe scicken zel, in deser nacomende formen:

„Dat zweer dy, dat ghy gheen backers- of koekebackers-[2] „koern uutvueren oft malen en zelt, oft doen vueren oft malen „by wyf, kyndere, knecht oft meecht, ten zy yerst versyst „ter plaetsen, daer ment van ouder gewoenten pleech te vers „zysen. Ende daer zel dy of diet uutvuert by bliven, ter tyt „dattet gescreven ende versyst is, byt verboeren van L £ „ende menedich ter clocken uutgeluyt te worden. Dat u God „soe help, etc."

R. D. B. dd. 1501, des Woensdages XXVIII Aprilis, fol. 97.

---

1) Pinksteren viel in 1481 op 10 Juni, de Maandag daarna dus op 11 Juni.

2) In H.S. is „of koekebackers" onderhaald.

10. 1511, Februari 14. (*Maalloon.*)

Overcomen ende gesleten by scepene, raide ende oudermanne, dat die molennaers nyet meer nemen en sellen van en mud herts koerns, dat se opte wijntmolen malen, dan twee hilippus ende, dat sij optie rosmolen malen, vier Philippus, nerende ter tijt toe die rait anders te raide sel werden.

R. D. B. dd. 1511, des Vrydages op sunte Valentijns-dach, fol. 162 verso.

11. 1511, September 16. (*Maalloon.*)

Want die molennaers, die de wijntmolens bemalen hebben, oven hoir gesette loen, bij den raide out ende nye hoir egevuecht, van malen genomen hebben, soe sleten scepene, aide ende oudermanne, dat die molennaers voirseyt van elker oelen ontrent onser stadt staende geven sellen ter beteinghe zess Rynsche gulden current. Ende wairt dat enich olennaer achter deser tijt voert noch meer name dant geset oirseyt, te wetene XIIII wit van elck mud weyten off oggen, dat sel wesen op een jair der stadt ende stat vryeyt ende zijnre neringhe te laten.

R. D. B. dd. 1511, des Dijnsdages op sunte Lamberts-avont, fol. 178.

12. 1514, September 20. (*Maalloon.*)

Sleten scepene, raide ende oudermanne, dat men voertan nyet meer gheven en sel van elck mud herts koerns te malen an thien witgens, twelc men terstont den molennaers laten eten ende bevelen sel nyet meer te nemen.

R. D. B. dd. 1514, des Woensdages na Lamberti, fol. 77.

13. 1514, October 13. *Moelens zyn uuter huer.*

Sleten scepene, raide ende oudermanne, dat die molenaers, ie de molens hueren, van der huer, die zij hebben, voertan ellen moegen ontslagen wesen. Ende die zyn huer belieft e houden, die mach se houden voer die oude huer; behoudelick dat se nyet meer nemen en sellen, dan die raet des Woensdages na Lamberti lestleden gesleten heeft.

R. D. B. dd. 1514, des Vrydages na Victoris, fol. 77 verso.

14. 1523, Mei 19. (*Slechts eene bepaalde hoeveelheid mout te malen voor de brouwers.*)

Overcomen bij scepene, raide ende oudermanne, dat voertan gheen molennaer mout malen en sel voer enigen brouwer dan

alleen zijn gesette rijdinge teffens tot elker reyse, te weten twee mud weyts, zess mud ghersten ende XIIII mud haveren. Ende indien yemant van den brouwers anders ter molen dede soe sel die molennaer tselve den raide ten yersten sitteldaige dairna bijbrengen, om den broekigen te moegen corrigeeren. Ende dat bij hoeren eeden, die alle molennaeren nu daero gedaen hebben, bij correctie tottes raets goitduncken.

R. D. B. dd. 1523, des Dijnsdages na Ascentionis Domini, fol. 120 verso.

15. 1540, Juni 16. *Dordonnancie van der moelennair gilde.*

Anno XV c XL des Woensdaichs den zesthienden Junii.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stad van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der moelennair gilde te hebben ende te gebruycken dese nabescreven artyculen ende puncten:

1. = *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met wijziging van* „der snyder gilde" *in* „der moelennair gilde".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der moelennair gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der moelennair gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder gilde" *in* „der voirseyder moelennair gilde" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „acht haickbusschen".

9. Item een van deser gildebroeders outste zoen zel zyns vaders gilde verheergewaeden mit een botdrager ende die dekens ende bode hoir rasoen, als voirseyt.

10. Item alle leerkynderen, die dese gilde leeren willen, zellen den gilde geven acht stuvers tot behoif van sunte Victoers autair.

11. Item waer yemant, die tvoirseyde gilde ruerde ende dat gilde nyet voldaen en hadde, soe moegen die dekens denzelven bekueren van VIII stuvers, ende dat soe dicke alse zyt bevynden, tot behoiff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde, elcx een derdendeel.

11. Item zoe en zel nyemant van desen gildebruederen enich leerkynt off knecht aennemen, zy zullen gehouden wesen

ilve bynnen acht dagen daernae die dekens in der tyt te nnen te geven, opt verboeren, die tselve verbraicke, van ht stuvers tot behoiff als voeren.

12. Item waer enich moelennair, die vennoit aennaem, die een borger noch gildebrueder en waer, ende zyn deken et te kennen en gaeff, die verboerde twee Karolus gulden, so dicke alse hyt dede, tot behoiff voirseyt.

13. Item waer enich backer off brouwer, die van zynen oelennair sloich, ongerekent en onbetailt, ende hy tot eenen ideren moelennair dede malen, soe sal die yerste moelennair en totten dekens in der tyt ende gevent hemluyden te ken-n. Zoe zellen die dekens dan rechtvoirt den anderen moelen-ir moegen doen verbieden by hoeren bode, dat hy dien cker ofte dien brouwer nyet en male, byt verboeren van nen stuver van alsoo menich sack, als hy maelde (tegens) erbot, ter tyt toe die backer ofte brouwer den moelennair emoicht zal hebben by den dekens van der moelennair gilde oirseyt. Ende die voorseyde broicken zel hebben sunte Vic-ers broederscap om den dienst Goids daermede te doen.

Ende die bode vant gilt zel hebben eenen stuver vant ver-ieden.

14. Item waer dat enich moelennair moell op dese nabe-creven hoichtyden, te wetene opten heyligen Cors-dach, airs-dach, Derthien-dach, Palm-dach, Paesch-dach, ons Heeren lemelvaerts-dach, Pijncxter-dach, opten heyligen Sacraments-ach, op sunt Jans-dach te Midsomer, Alre Heyligen-dach, unte Victoers-dach, sunte Meertens-dach, alle Apostel-dagen ie komen op Sonnendagen, Onser Vrouwen ses hoichtyden fte op Sonnendagen, te wetene na der middernacht, als enich an desen hoichtyden toecomende zijn, off op enigen dach erselver hoichtyden, ende voert voer der middernacht, als de oichtyt offgaet, ende des Sonnendaichs van dat die son opgaet otdat zij weder ondergegaen is, die verboerde eenen stuver, lsoe dicke als hy seylende off malende bevonden worden.

15. Ende wairt saicke dat die koermeysters hier enich onsent voerder off contrarie in gaven, anders dan voirseyt taet, soe verboerde die koermeyster ende moelennair elcx enen ouden scilt, alsoe dicke als die dekens dat in der wair-eyt bevonden, tot behoiff van der Keyserlicke Majesteyt, leser stadt ende den gilde, als voirseyt.

16. Item wairt dat men van Keyserlicke Majesteyts ofte

van deser stadts wegen geboeden worde te malen, zel me in dien geval wel moegen maelen sonder verbueren.

17. Item dese koeren van stuvers, die spruyten zelle moegen uut dese voirseyde twee artijculen, zellen de deke in der tyt jaerlicx opslaen ende vercoepen, ende de penninge daeroff komende emploeijeren omme doncosten daermede t betalen van den dienst Goids mede te vervallen.

18. Item dat alle diegheen, die tvoirgeruerde gilde mitte hant roeren ende doen, te wetene olyslagers, wijntmoelennai off die mitter rossmoelen malen, ende in der stadt ofte sta vryheyt geseten zyn, zullen geven jairlicx een stadt-pont al vier stuvers. Ende dat zell komen in der gilden bussch ende daervan zel men rekeninge doen. Ende dese vie stuvers zel een yegelick gehouden wesen te betalen op sunt Victoers-dach off bynnen zess weecken dairnae, opt verboere van dubbelt gelt.

19. Item zoe en zel nyemant van der moelennair gilde in de gilden voirseyt graftsteden geleyt werden, off men zel dairo gheven vier stuvers tot sunte Victoers behoeff. Ende soe wy sunte Victoer bespreeckt die vier stuvers voirseyt ofte soe vele meer, alst hem goetdochte, die sel daermede quijt wesen.

20. Item soe sellen in de voirseyde moelennair gilde noch aengenomen moegen worden tot gildebrueders uut ende va dieghene, die int plattelant van Vtrecht woenachtich zyn totter taxe onder acht ende twyntich personen, diewelck yerst borgerscap van deser stadt zellen wynnen ende da daernae deser gilde wynnen ende contenteren, ende scot end lot mit hem geven, ende in tyde van node in de Weer comen ende die helpen stercken ende houden tot vordel, profyt ende welvaeren van deser stadt. Ende hiervoer zellen dieselve ongehoudeh wesen des mairscalcks ende oick des Leckendyck clockenslach te volgen, — uutgesondert alse die nootcloc geslagen wert, zellen zy dan mede opten dyck komen end volgen ende doen als andere, — alsoe dat voirseyde der moelennair gilde van outs gegunt, gepreviligeert ende toegelaten is geweest ende daervan noch in possessie zyn.

21. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

22. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Ja. van der Voort *in absentia subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden, N°. 47.

V. LINNENWEVERS-GILDE.

V. LINNENWEVERS-GILDE.

1 [1]). 1442, Januari 13. (*Het gilde geeft verlof tot het weven in het klooster Jeruzalem.*)

Wy Dirck Giisbertszoen ende Andries Janszoen, oudermans, nde gemene gildbrueders van der linnenwever-gilde doen enlic allen luden, dat wy mit onsen vryen wille, mit goeden voirsien ende wel beraden voir ons ende onse nacoemelinge usschen ons ende den convente hiernae bescreven in eenre gemeenre mergensprake eendrachtelic mit malcanderen overdragen siin ende overgegeven hebben ende overgeven myt desen onsen tegenwoirdigen brief: dat die nonnen ende susteren des beslotene convents van Jherusalem buten Vtrecht sonder enich verboren off brueken aen onsen voirseiden gilde voirtaen rustelic ende vredelic vryliken mogen weven ende werken in haren convente voirscreven [2]) alle gaern, dat hemselven nu of hiernaemaels toebehoerde, ende anders geen gaern. Ende om alle ongunst, twijst ende scheell, die noch hiernaemaels vallen mochte tusschen ons ende den convente voirscreven te verhueden ende claerlic neder te leggen, soe sal dat convent voirscreven, diewile dat sie weven willen ende niet langer, onsen oudermans in elker tijt, tot behoef onser gemeenre gildbrueders, nyet van enich rechts wegen mer uut gunsten jairlix binnen den twaleff nachten na den heiligen Kors-dach uutreyken ende betalen een pont ende tyen schel-

1) Een gelijke brief werd door het linnenwevers-gilde verleend aan het convent van „sinte Nycolaes after den toern tUtrecht" (d. i. d.), opgenomen in een charter dd. 1442, op sinte Pontiaens-dach (Januari 14), en aan het convent van „Maria Egiptiaca woenachtich in sente Marien Magdalenen-straet tUtrecht" dd. 1446 Mei 2. Vgl. N°. 2 en noot 2 op bladz. 78.

2) De beide andere brieven voegen hier in: „mit twe of mit drie touwen ende nyt meer"

ling der stat pay van Vtrecht. Wairom wy geloeft hebbe ende geloven voir ons ende voir onse nacomelinge den voi seiden convente ende haren nacomelinge tot geenre tijt bove dese anderhalff pont voirscreven enige aensprake, hijnder lette off moyenisse te doen in enyger wijs. Mit sulken vo werden: waert sake dat wij of enich van onsen gildbruede den voirseyden convente tot eniger tijt opleyden of aenstrede mit woerden, dat sij ander gaern dan haerselvers gaern g wrocht hadden, ende ter witteliker waerheit niet bewisen e mochten, soe hebben wy vorder geloeft ende geloven de voirscreven convente van elker reysen uut te reyken ende w te betalen twe stat-ponde, dair onse oudermans dan in de tijt van onser gilden wegen hem betalinge of doen zellen t vermaninge des procuratoers van den convente voirscreven. Welke twe pont voirseit die voirseide oudermans dan wede uutpanden zellen dengenen, die ons dat tondegen [1]) bygebroch hadde. Mer. waert zake dattet ter witliker waerheit gevonde worde, dat sij ander gaern dan haerselfs wair gewrocht had den, soe sal dat convent voirseit, tot vermaninge onser ouder mans in der tijt, uutreyken ende betalen tot elker reysen twe stat-ponde, dair dat een pont onse oudermans voerseit ende dat ander pont die aenbrenger of hebben zellen.

Alle dinge sonder argelist.

In oirkonde des briefs besegelt myt onser gilden segel by wille ende consent onser gemeenre gildbruders.

Gegeven int jair ons Heren dusent vierhondert twe ende viertich op sunte Ponciaens-avont.

Origineel charter met zegel, Archieven der begijnhuizen (berustende in het gemeente-archief).

2 [2]). 1442, Januari 14. (*Het St. Nicolaas-klooster belooft aan het linnenwevers-gilde eene jaarlijksche rente voor het recht om te mogen weven.*)

Wy ministra ende ghemeen besloten convent van sinte Nycolaes after den toern tUtrecht doen kenlic allen luden:

1) De brief voor het St. Nicolaas-klooster leest „ten onrechte", die voor het klooster van Maria Egyptiaca „tonrecht".

2) Een gelijkluidende brief werd aan het gilde gegeven door het klooster „van Maria Egyptiaca woenachtich in sente Marien Magdalenen-straet tUtrecht" in 1446 (Mei 2) des Saterdages na ons Heren Hemelvaerts-dach (Archief der Oud Roomsche Clerezy te Utrecht).

t wi voer ons ende voer onse nacomelinghe gheloeft bben ende gheloven mit desen onsen teghenwoerdighen ef den oudermans in elker tijt van den lindenwevers-ghilde behoef der ghemeenre ghildebrueders jaerlix uut te reyken le te betalen anderhalf pont der stat paeyment van Vtrecht, sulke termiin, loeften ende vorwarden, also als die openne ef, beseghelt mit der ghilde seghel voerscreven, die si ons rof ghegheven hebben, dat inhout ende begrepen heeft, ekende van woerde te woerde aldus:

„Wy Dirck Ghijsbertsoen ende Andries Janszoen, oudermans,

. . . . . .

„Ghegheven int jaer ons Heren dusent vierhondert ende ve ende veertich op sinte Ponciaens-avont" [1]).

Ende want wi ministra ende ghemeen convent voerscreven se betalinghe van anderhalf pont voerscreven mit zulken erbande ende loeften, als hiervoer in den ghilden-brief erghenoemt over ons bescreven staet, volcomeliken houden de voldoen willen, so hebben wi onse ghemeen convents-ghel aen desen brief uutghehanghen tenen oerconde.

Ghegheven int jaer ons Heren dusent vierhondert ende ve ende veertich op sinte Ponciaens-dach.

Origineel charter met 2 van de 3 zegels, Archieven der begijnhuizen (berustende in het gemeente-archief).

3. 1464, Januari 29. (*Beleedigen van oudermans.*)

Sleten scepene, raide ende oudermans tusschen Thonys Vouterssoen, aen die ene, ende der lynnewever ghilde, aen ie andere zyde, ruerende van ontameliken woerden, die hy en oudermans ende den gemeynen ghilde ghegeven heeft, lze dat hy ter beteringe geven zel der stadt XX^{M} steens, e betalen binnen XIIII daghen naistcomende, alle daghe by nen ponde, ende wilkoeren op zyn lyf niemant te misdoen ff X jaer uut der stadt te wezen, daervan hy zynen koer ebben zell.

R. D. B. dd. 1464, des Sonnendaghes na Pauli Conversionis, fol. 91 verso.

4. 1473, December 15. (*Uitoefening van het ambacht.*)

Sleten ende overdroegen scepene, raide ende oudermans, lat die gildebroeders van der lynnewever-gilde zellen moigen

---

1) Hier is geïnsereerd de brief, waarbij het gilde aan het klooster verlof tot weven eeft, gelijkluidend met den hieraan voorafgaanden brief N°. 1.

stellen drie touwen in enen huse, als zy van outs plagen
doen, ende wercken totten avont toe, ghelyck anderen a
bochtsluden.

R. D. B. dd. 1473, des Woensdages na Lucie, fol. 127 verso.

5 [1]). 1526, April 10. (*Weven in kloosters.*)

Die oudermanne van den lynnewevers hebben den conve
ten op hoere aenspraken, beruerende dat weven in hoer
conventen na vermoegen voer-brieff ende voirwaerden etc., t
antwoerde gegeven, dat se bliven willen by den zegelen en
brieven, hem by den forst van den lande ende gemeen ghild
op sunt Jans-kerchoff gegeven ende besegelt, die zy da
thoenden.

R. D. B. dd. 1526, des Dijnsdages na Beloken Paeschen, fol. 71 verso.

6. 1550, April 16. (*Ordonnantie op het linnenwevers-gild*

Anno XV c vijftich des Woensdaechs den zestiensten April
Schout, borghemijsteren, scepenen ende raede der stadt v
Vuijtrecht hebben belieft ende toeghelaten den linnewev
gilde te hebben ende te ghebruijcken dese nabescreven ar
culen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 1, *met wijziging v*
„der wantsnyder gilde" *in* „der linnewever gilde" *en* „o
oick min" *in* „dan wel min, tot discretie van den dekens
der tijt".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging v*
„der wantsnyder gilde" *in* „den linnewever gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging v*
„der wantsnijder gilde" *in* „der linnewever gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging v*
„de voerseyde wantsnijder gilde" *in* „den voerscreven gild
der linnewevers" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „zes haeck-
buschen".

9. Item alle dieghene, die linnelaecken binnen der stadt

---

1) In HS. staat in margine naast dit besluit „Gedoet ut supra", nl. „by onsen ge-
digen heere, mitter clocken, anno XXVIII sWoensdages na Bertelmei".

le stadts-vrijheijt van Vijtrecht weven sullen willen, sullen houden wesen desen gilde te winnen ende te voldoen.

o [1]). Item soe sullen die linnewevers anders niet wercken somers dan bij dachlicht, ende des winters beginnende Victoris tot Petri ad Cathedram sullen sij bij die keerse eghen wercken van des morgens te ses uren tot des avonts acht uren. Ende waert dat ijemant bevonden worde conie te doen van desen ofte ghedaen te hebben, sal telcker sen verbueren vier stuijvers tot des gilden behoef.

11. Item so sal elcke linnewever niet meer ghetouwen ten ende in sijn huijs hebben om op te wercken dan drie; le waert dat ijemant contrarie bevonden worde te doene ghedaen te hebben, verboerden telcker reijsen enen Carolusden, tot behoef van den Keijserlycke Majesteyt ende er stadt deen helft ende desen gilde ende aenbrengher der helft.

12. Item so sullen dese gildebrueders ofte giltsusters niet er toenen noch plaetsen hebben, daer sij wercken ofte doen rcken, dan tot haren huijse, daer sy sdaechs vuer ende cht houden, opt verbueren als voren.

13. Item waert dat ijemant van den gildebrueders ofte -susters nant sijn laijcken niet oprecht gheweven en hadde, ende rover clachten ghecomen waren voer die deeckens, so sal selve dat beeteren tot kennisse van den deeckens; ende ertoe tgelt [2]) geven tottes gilde outaer behoef een pont was.

14. Item so sullen dese gildebrueders ende gildesusters r luijder werck opt touwe setten tot sulcker daeghen, als dat aenghenomen ende beloeft hebben te doen. Ende ien daer clachten van voer de deeckens comen, so sullen luijden dat voerscreven aenghenomen werck op touwe setten de afwercken tot sulcken daghe, als die deeckens hem tten ende ghebieden sal. Ende waert dat ijemant contrarie de, die verboerde alle daghe XII stuijvers, tot behoef des ijserlijcke Majesteijt, deser stadt ende den deeckens voerijt, elcks een derdendeel.

15. Ende die deecken, die dit ghebodt voerseyt doet, sal

---

1) Dit artikel werd, woordelijk eender, op 15 Januari 1550 door den raad aan het linenwevers-gilde „by provisie toegelaten ende belieft", zie R. D. B. i. d.

2) Het Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden leest in deze ordonnantie, wel zoo ridelijk, „tgilt".

hebben voor syn loon enen halven stuijver, te betalen di
ghebodt gedaen wil hebben.

16. Item so sullen die giltbrueders oft giltsusters ghe
werck, daer sy aen ghewrocht hadden, moeghen afsetten d
alleen met consent van syn deecken, op verbueren als vor

17. Ende waert saecke datter questie gheviel tusch
denghenen, die eenich webbe te weven ghebrocht hadd
ende den wever, aengaende dattet gheleverde gaern n
wercbaer en waer oft ander ghelycke questien, sal tsel
staen tot discretie ende seggen van den dekens.

18. Item so en sal niemant ennich verdingde werck a
nemen ende wercken, naedenmael hem een weet daerop gh
daen is van sijn deecken, opt verboren als voren.

19. Item als vriest, so sullen die deeckens out ende nie
te zamen byeencomen ende seijnden der gilden bode omme t
allen haer gildebrueders ende -susters binnen ende buijten en
verbieden haer te wercken. Ende waer yemant die daerbo
wrochte, verborde XII stuijvers tot behoef als voren, also di
alst bevonden worde, totter tijt toe dat ment hem wederbo

20. Item so en sal gheen gildebrueder ofte gildtsuster eeni
knecht oft maecht te werck setten, die binnen deser st
ghewrocht heeft, hij en heeft eerst ghevraicht den mijst
daer dieselve laest ghewrocht heeft, oft hy hem voldaen hee
Ende waert dat hy sulcs niet ghedaen en hadde, verboer
een pont was tottes outaers behoef.

21. Item waert dat ennich mijster [1]) sijn knecht oft maec
oirlof gave ende daerbij niet ten vollen en betaelde, so s
dieselve dat die deeckens moeghen te kenne geven, welc
deeckens alsdan sijn mijster twerck verbieden sellen, ter t
hij syn knecht oft meecht betaelt sal hebben. Ende indien
boven tghebot voerscreven wrochte ofte liet wercken binn
synen huijse, verborde telcker reijse een pont was tottes outae
behoef voerscreven. Welverstaende indien die mijster met si
eede houden wil, syn knecht ofte maecht betaelt te hebbe
so sal hy met sijn eedt volstaen; ten waer die knecht o
meecht contrarie ghetuijchenis ende bewijs wist bij te brengh

22. Item so en sal gheen knecht oft meecht van s
mijster scheijden ende tot een ander mijster gaen wercke

---

1) In H.S. is „mijster" met dezelfde hand bovengeschreven.

en heeft syn eerste mijster eerst voldaen, opt verbueren
e daghe als voren.
23. Ende waert dat ijemant van den gildebroeders ende
susters dieselve te werck setten, naedat hem tselve van
deeckens verwichticht waer, dat die knecht oft meecht
voer-mijster niet voldaen en hadde, verborde mede alle
ghe als voren.
24. Item so sullen die deeckens vaststaen voer de nie-
rghers, die sij aennemen sullen in haer tijt. Ende waert
t sy ijemant min aennamen dan tselve behoerden, sullen
lve selfs oplegghen ende betaelen.
25. Item so sullen die deeckens van desen gilde der gilden
omen ende goet niet moeghen verbrenghen ende verberghen,
arbitraele correctie des raets.
26. Item waert dat yemant dese voerscreven gilde ruerde,
hij dit gilt ghewonnen ende voldaen hadde, so moeghen
deeckens denselven bekueren tot elcker reijse tot XII
ijvers ende so dicke alst zijt bevinden, tot behoef van den
ijserlijcke Majesteijt, deser stadt ende den deeckens van
ser gilde.
27. Item so sullen die gildebrueders gheen leerjonghen
aennemen om te leeren dan een jaer lang.
28. Item so sullen die leerkinderen sculdich sijn te geven
er haer leerkintsgelt eenen Carolus-gulden, ende daeren-
ven VIII stuijvers voer syn rasoen totte deeckens behoef.
29. Item waert dat ennich gildebrueder ennich leerkint
nnaem ende hij dat die deeckens niet te kennen en gave
nnen XIIII daghen, so soude die gildebrueder verbueren
nen Carolus-gulden ende noch daerenboven tleerkintsgelt
taelt waerden als voren, tot behoef van den Keijserlycke
ajesteijt, deser stadt ende den deeckens van desen gilde,
een dordendeel.
30. Item so sal een gildebrueder sijn selfs kint zyn am-
ocht leeren moeghen sonder ennich leerkintsgelt daeraf
uldich te syn.
31. Item so sal een wedue van een gildebrueder van desen
ilde haers mans ambocht moeghen bliven bedienende ende
nderhoudende, zoelange sij in haer weduelijcken staet blijft
nde niet langher; des sal sy der gilde outaer geven eens
en pont was.
32. Item so sullen die gildebrueders eerlijcke sonder scoet-

vel ende baersebeen te graijf comen op die dode giltbruederen ofte giltsusters begravinghe; ende wie niet eerlijck te grayf en quame, verborde enen stuijver tottes gilden behoef.

33. Item so sullen die deeckens van desen gilde in elcken tijt alle jaer een busmijster kiesen. Ende waert dat diegene, die sij koren, in weijgheringhe waer tselve busmijsterscap aen te nemen, dieselve sal alle daghe verbueren XII stuijver, tot behoef van den Keyserlycke Majesteijt, deser stadt ende sgilde behoef, elx een derdendeel.

34. Item tot allen tijden als die gildebruederen van desen gilde by den anderen vergaert zijn in morghenspraijcke ofte in te graijf te gaen ende oeck mede als sy te zamen teren, so en sal niemant den deeckens ofte ennighe goede gildebruederen rebellicken noch met onbehoorlijcke woerden ende wercken toespreecken ende misdoen. Ende mede in eens anders worden onmanierlic vallen ende corrumperen. Ende indien zulx gheviele ende bewysselick waer, soe sullen die deeckens denselfden moeghen contrarolleren op een vat ofte een half vat biers, na der ghelegentheyt der saicken. Ende bij ghebreecke van willighe opligginghe alsdan den bruechkichgen tselve doen uytpanden; behouden altoes ende onvermindert die schout van Keijserlijcke Majesteijts weeghen ende deser stadt haer recht.

35. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

36. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

N. de Clercq.

Gildeboek, fol. 1.

VI. VLEESCHHOUWERS-GILDE.

EN

BROUWERS-GILDE.

VI. VLEESCHHOUWERS-GILDE

EN

BROUWERS-GILDE [1]).

a. Vleeschhouwers.

1. (14de eeuw.) *Van den vleyschouweren.*

1. So wanneer dat enich vleyschouwer sterft, de volle ildebroede(r) is, de sel sijn lot van der bancken, dat hi dde bi sinen levenden live, erven opten outsten volle ghilbroeder van dienselven ambocht, ende de selve vleyschouer is enter bancken staet ende gheen lot en heeft.

2. Ende en sel nyemant volle ghildebroeder wesen, noch lve vleysch ter bancken houwen of slaen, hi en sel sestien er out wesen of darenboven. Ende de beneden sestien jan sijn, en sellen gheen lot hebben aen enigher bancken, er si boven sestien jaren sijn of volle sestien jaer out.

3. Ende nyemant en sel mede loten van horen ghilderoederen, hi en slae daghelix vleysch ter bancken.

4. Ende waert dat enich van dien ghildebroederen enigherande eninghe makede buten rade van der stat, ende men

---

1) Nadat de raad in 1432 bevolen had het vleeschhuis af te breken om de rumoerigheid der vleeschhouwers, werd in 1433 het vleeschhouwers-gilde opgeheven en vervangen door het brouwers-gilde. De vleeschhouwers werden toen, om hunne kracht te breken, verspreid over de andere gilden. Zie de stukken Nos. 4 en 5 op bladz. 89.

dat ter waerheyt vonde, wie si waren, de verboerde e jaer sijn ambocht.

5. Alle de outste ghildebroeder sellen loten an dien ba ken, maer de jonghe, de ghene bancken en hebben, sel voer in den toorne staen opten disch.

6. De vleyschouwer en sellen nyet meer voerraetsman hebben dan tve, alse ander ghilden hebben. Maer de vo raetsmanne en sellen nyet wesen van denghenen, de dat j te voeren opt huys gheseten hadden.

7. Ende oec so sellen de vleyschouwer morghenspra houden alse ander ghilden, sonder int vleyschuys allene.

8. Enich vleyschouwer, de vleysch slaet, oec wanneer h slaet, de en selder maer drie mael mede houden.

9. Voert soe moeghen de oudermanne ende de voerrae manne den Zaterdach vercopen [1]) vleysch te slaen ende d voert te vercopen. Ende dat ghelt, dat de oudermanne e voerraetsmanne daerof nemen, dat sel gaen ints ghild oorbaer.

10. Ende waer enich man, de vleysch vercofte, dat sel ghestorven ware. de verboerde een jaer sijn ambocht.

Liber Albus, fol. 45 verso.

2. 1359, October 25. (*Schoonmaken van ingewanden.*)

Int jaer ons Heren MCCCLIX des Vrydaghes voer si Symon Juden-dach wart overdraghen bi scepene, raet e oudermanne: waer enich man of wiif, die wammen ond ende scoen makede opt Oudekerchof of in die middelstrat of die daer calver of derme zode, die verboerde een jaer si ambocht; maer si zellent doen buten weghes.

Θ 1, fol. 48; Θ 2, fol. 15 verso.

3. 1413, Februari 15. (*De varkens moeten gekeurd worden, voordat men ze verkoopen mag.*)

1. Die raet van onser stat verbiet, dat nyemant verke bynnen onser stat en besye, die men vercoopt, dan onser st gezworen verken-besieren, die dat besien-ambocht hebben, b enen koer van tween stuvers van elken verken, also dick alst yemant dede.

1) Lees „verbieden"?

2. Ende yemant, die siin verken vercoft, die hier ter marcn comen ende die zy nyet besien en liet onser stat beziere irseyt, off die zy van der marcten dreve, eer hy den siere voldaen hadde, alse van elken verken een nye duytin of twe duytkiin daervoer, die verboorde van elken verken een stuvers, als voirseyt is.

3. Behoudelic dat een ygelic vleyshouwer, die selve enighe rken incopen tot siins selfs behoef, die mach sy selve been off hy wil, ende daer en zel hy niet of gheven.

B.spr.b. dd. 1413, sWoensdages na Valentini, fol. 138.

4. 1432, Mei 23. (*De afbraak van het vleeschhuis bevolen.*)

1. Anno XIIII^{c}XXXII des Vrydages die XXIII dach in leymaent is overdragen by den rade oude en nywe eendrachliken, overmits groten lasten, die tot mennighen tyden van er vleyshouwer vergaderingen der stadt ende den goeden mannen in onser stat geschiet ende gevallen siin, dat sy onser tat vleyshuys nederleggen ende grontliken nu rechtvoirt fbreken sellen, ende dat vleishuys nummermeer aldaer weder e laeten maken ofte tymmeren in eniger wys.

2. Ende die vleyshouwer sellen hoir vleysch vercopen in oren husen, totter tyt toe dat men hem by den raede oude nde nywe andere steden wisen sell, dair sy hoer vleysch ercopen sellen. Ende engeen vleishouwer en sel hieromme iin vleyslaen laeten.

R. D. B. dd. 1432, fol. 92.

5. 1433, Januari 7. (*Opheffing van het vleeschhouwersgilde en instelling van het brouwers-gilde.*)

Anno XXXIII des Woensdages nae XIII-dach een raminge an den vleyschouweren ende van den nywen vleyschuysen.

1. In den iersten: also by den rade oude ende nywe overdragen is, overmits grote lasten, vechtelike ende verdriften, die tot nenigen tyden om der vergaderinge van den vleyschouweren n den vleyschuyse ende by der Plaetsen onser stad ende den goeden mannen in onser stad geschiet sijn; ende om zulke ergaderinge ende haestelike toelopen ende vechteliken, oft God will, meer te verhueden, dat oude vleyschuys nederende enwechgebroken is, ende engeen nywe vleyschuys lair weder te tijmmeren, so sijn dair twee nywe vleyschuyse

getijmmert, dat een boven ende dat ander beneden, dairo geraempt is, op verbeteren sraets oude ende nywe ende d meenre ghilden, als hiernae screven staet:

2. Item dat der vleyschouwer ghilde off ende te nye wesen zall ende dairvoir ende in diere stad een nywe ghil wesen zall ende sell heten der brouwer ghilde in allen vryhe den, vordelen, laste ende dienste als andere hoeftghilde staen. In desen brouwer-ghilde sellen wesen alle die brouwen binnen ende buten Vtrecht in onser vryheit geseten. End dit brouwer-ghilde sell hebben alle toirn, ondiep, renten en alle aenvall, die die vleyschouwer hadden, — dair sellen weder voir doen, als dat vleyschouwer-ghilde te doen plach. ende dairtoe alle der vleyschouwer weduen dairin bestorven ther tijd toe dat sy hem verhilicken off andere ghilde wijnne nae der ouder gewoenten.

3. Ende alle brouwere, die buten woenen zellen, die selle anworpe wesen ende der brouwer ghilde elx jairs geven voi horen dienst ende waken binnen onser stad twe pont, na inhout sraets overdrachten ende horen boeken. Ende dairto sellen sy buten hoir waken geliken horen bueren aldair hou den. Mer sy sellen in allen reysen dienen mitten brouwere ghilde binnen onser stad.

4. Item zellen in desen gilde mede anworpen wesen alle der brouwer knapen, die te brouwen plegen ende gehilicht sijn; ende die ongehilicht sijn mede, off sys begeren.

5. Ende dit ghilde sellen sy hebben, intreden ende gebru ken vryliken ende geheliken sonder enich gelt dairin te geve den ghilde, den bode off anders. Ende dairtoe mogen sy hoir leven lang hoirs voir-ghilden gebruken, als sy voir des tijd gedaen hebben; dan sy hierijnne dienen ende loten zellen.

6. Item want hiermede die gilden gecranckt wesen zelle in horen lasten ende diensten, so zel men den ghilde, dair die brouwers uut genomen warden, elken ghilde alsovuell persoen van den vleyschouweren wedergeven off andere per sone, als hem brouwere ontogen warden; ende die selle dair oick vry incomen, als voirscreven is.

7. Item alle die brouwere, die nu geen brouwere en sijn ende namels brouwen zellen, die sellen der brouwer ghilde wijnnen nae der ouder gewoenten om volle gelt, te weten alzovuell gelts, als men der vleyschouwer ghilde om te wijn nen plach, ende niet meer.

8. Item om der brouwer ghilde te bet te starcken, want mmige goede manne in sommigen legen ghilden gedrucket n ende dairmede hoir vryheiden vernedert sijn, dat doverste ir machte ijnne hebben dat te verbeteren; behoudeliken den ilde, dair sy nu ijnne sijn, hore volle mantaell weder te bben, geliken sy nu hebben.

9. Item van dengenen, die hier woenen ende noch borger ch ghildebrueder en sijn, dat ghilde dairmede te starken.

10. Item voirt alle andere vleyschouwere in allen ghilden te ylen ende te setten, geliken den ghildebruederen van dien ilde dairijnne geset warden, sonder gelt als voirscreven is. ehoudeliken die vleysch mitter hand slaen off dairan deylt, s voirscreven is, dat die in dat jair, dat hy dat doet, niet te ie gecoren en warden sellen; mar die mannepersone sellen c in den ghilde, dair sy in geset sellen warden, mede loeten.

11. Item zel men alle jair binnen den XII nachten nae orsmysse alle die bancken in den nywen vleyschuysen ver- ieren dat jair lang, aen te vaen des iersten dages nae ichtmysse.

12. Item dat nyemant vleysch off beesten slaen en zell noch oen slaen, vercopen noch doen vercopen, dan opten bancken, ie hy off sy in den nywen vleyschuyse gehuert hebben.

13. Ende nyemant en zell meer dan een banckstede hueren.

14. Item zo zellen alle borgere off hoir wyve off hoir reduen, oick in wat ghilde dat sy sijn, ende oir onbegeven ijndere, die dese bancken hueren, den tijd hore hueren leysch slaen mogen off doen slaen, om voirt te vercopen; ier elc sell op sijnre bancken dat selver vercopen ende yemant anders.

15. Mar zo wie dat selver vleysch slaet by hem off by inen boden, off die dair veynoet an is ende dat vercoept lze voirscreven is, die en zell in dat jair niet te rade gecoren nogen warden, als voirscreven is.

16. Item en zel men geen vleysch slaen noch wamme off ngedoempt ondoen, die men vercopen zell, opten Ouden- kerchove, in der Vuylstegen, opter Gansmarckten noch in ier Mynrebrueder-straten tot Gelre toe ende tot Jans huys van Heeswiick toe an beyden syden van den straten, binnen husen noch dairbuten.

17. Behoudeliken dat een ygelick in sinen huse, dat nu sijn is, aldair well woenen ende wesen mach.

18. Ende alle punten voirscreven te houden by zulk coren, als die raet oude en nywe dairop overdragen zellen.

19. Ende behoudeliken den rade hore mogen, te wet die vijnres te setten ende te doen regieren tot nutscap d gemenen orbairs.

Dit is aldus belieft ende overdragen by den raet oude e nywe in den jare ende dage voirscreven.

Die Roese fol. 124.

6. 1444, October 7. (*Het vee moet gekeurd worden, voordat men het slachten mag.*)

Voert laet die raedt allen vleischouweren weten, dat geen beeste en slaen, om die voert int vleischuus te vercope sij en hebben se yerst gebonden an den boem in der Nued die daertoe geordiniert is, ende die beeste en sijn bes ende geloeft van Jan die Wael ende Gijsbert Wolff v Hamelenberch, van onsen rade daertoe geset. Ende yem van den vleischouweren, die dit verbrake, die verbuer XXV ℔ ter stat behoeff ende een jaer sijn neringe, so dic alst yement dede.

B.spr.b. dd. 1444, des Woensdages na Remigij, fol. 145.

7. 1444, October 21. (*Verbod van het op straat werpen van afval.*)

Van den vleyschouwers by die Roideborch. — Anno XIIIIc XLIIII des Woensdages na Galli syn scepene raide ende oudermans overdragen, dat die vleyshouwers, den huise ter Roederborch woenaftich, alle bloet ende onrey licheyt, van hoeren beesten daghelycx comende, mitten dat hem valt, uut hoeren huisen ende van der straten doe brengen, ende brengen zellen zoo verre uut den luiden, dae niemant en hindert, by eynen koer van II ℔, zoe dicke zy lieten, half ter stat behoif ende half ter bussemeystere behoe van den raide in der tyt, die hem dat tot elker reyse uut panden zellen, sonder ymant des te verdragen.

Die Roese, fol. 143 verso.

8. 1447, Maart 20. (*Vleesch, tenzij gezouten of gerookt, mag slechts verkocht worden op de vleeschbanken.*)

Scepene, rade ende oudermans sijn overdragen, dat niemen enich vleisch ofte enich ingeduempt van beesten, runderen, scapen ofte verckenen ergent vercopen en sell dan opten

cken in ende voer den vleischusen, die men van der stat gen te verhueren pleecht, ten hebbe ierst XIIII dage ck int sout gelegen off in den roeck gehangen, bi enen r van sess ponden, so dicke alst yement dede, te hebben e stat die een helfte ende die zijsmeisters van den vleisch- ende die busmeisters van den rade in der tijt die ander fte, sonder yement des te verdragen.

R. D. B. dd. 1447, des Manendages na Letare, fol. 47.

9. 1449, Augustus 14. (*Verbod van het verkoopen van opgeblazen vleesch.*)

Die raet verbiet, dat nyemant after deser tijt voert enicher- de vleysche en vercope in enigen van den vleyschhuisen, t zij opgeblasen hebben, bij een koer van X ℔, also dick t yemant dede; ende dairtoe te verboren dat opgeblasen ysch. Ende dese koren zellen die een helfte van hebben vijnres van den rade dairtoe geset ende die stat die der helfte.

B.spr.b. dd. 1449, des Donredages na Laurentij, fol. 94 verso.

0. 1451, Augustus 16. (*Ingewanden mogen slechts schoon gemaakt worden op den trap bij den Plompentoren.*)

Die scepene, rade ende oudermans ziin overdragen, dat die eyschouwers ende hoir penslude voirtan hoir pensen wasschen de schoen maken zellen opter trappen bij den Plompentoorn de nargent anders op onser stat trappen noch in onser stat aften, tot elker reyse bij een coer van enen ℔. Hierin ziin zondert die vleyschouwers ende penslude, die in der Nistra- n off dairamtrent slaen.

R. D. B. dd. 1451, des Manendages na Onser Vrouwen-dach Assumptio, fol. 27.

11. 1451, October 6. (*Eene plaats aangewezen tot het schoonmaken van ingewanden.*)

1. Overdroegen ende sleten scepene, rade ende oudermans, t die vleyschouwers ende hoir huysgesinde voirtmeer hoir ensen ende dermen wasschen zellen bij dage buten opten orchwall buten die Wittevrouwen-poirte aen die noortsyde de anders niet.

2. Ende desgelijcs zellen zy hoir pensen ende dermen asschen ende scoen maken bij nachte, als die poirte gesloten , binnen opten naesten steiger bij den hock bij die Weert- oirte. Behoudelick, dat zij optie voirseyde steyger geen

gevulde dermen noch pensen brengen noch scoen maken
zellen, tot elker reyse bij een coer van [1]) V stuvers.

R. D. B. dd. 1451, des Woensdages na Remigij, fol. 30 verso.

12 [2]). 1454, October 2. (*Vonnis wegens het verkoopen van vleesch van een ziek rund.*)

Want Willam Dircszoen die vleyschouwer enen zieken o
uut siinre weye opgehaelt ende also geslagen ende voert
den vleyschuise ter bancken gesleten ende den luden verc
heeft, gelijc dat bij onsen rade ter zaken geset ter wittelick
waerheit uutgegaen ende ondervonden is, hieromme, so Will
voirseyt der zaken gebleven is an onsen rade, siin die scepe
rade ende oudermans overdragen ende hebben gesleten, d
hij onser stat ter beteringe geven sal XXV [M] steens e
hij sel ter clocken comen bloets hoefts ende bidden den r
om vergifnisse.

R. D. B. dd. 1454, des Woensdages na Remijgij, fol. 135 verso.

13. 1465, September 21. (*Verbod van het op straat werpen van afval.*)

1. Voert hebben diezelve raide out ende nywe overdrage
dat zoe wye beeste slaet ofte slaen doet by den vleysh
voerscreven [3]), erghent in den husen voerscreven [4]) ofte op
straten voer of after, engheen bloot of bloedich water u
hoeren doeren noch uut hoeren gueten ghieten en zell
opter straten. Ende daerom zellen hoer gueten hogher we
voer aen der straten dan after aen hoeren husen, by d
koeren voerscreven [5]).

2. Voert verbiet die rait, dat zy gheen inghedoem v
runderen aldaer op enigen straten en ontwerken of op
doen, of messen of anders onrellicheijt daerop en lecgen,
den kueren voerseyt van elker onrellicheyt, alzoe ducke
zy bekoert zellen werden; ende die kueren uut te pand
ende te deylen, als voerscreven staet.

3. Voert zellen die vleyshouwers in den voerseyden strat
woenaftich alle bloot ende onreynlicheyt, van hoeren beest

---

1) In H.S. is hier„ een "℔" doorgehaald.
2) In H.S. staat hiernaast in margine: „Ter clocken niet geluit".
3) Namelijk „dat nywe vleyshuus", zie R. D. B. dd. 1465 fol. 123 verso.
4) Namelijk op de Voorstraat enz., zie R. D. B. t. z. p.
5) Namelijk „van enen ponde", zie R. D. B. t. z. p.

gelycx komende, mit tgeen, datter hem valt, uut hoeren sen ende van den straten doen brengen, ende brengen dat e verre uut den luden, daert niemant en hindert; by enen er van twee ponden, zoe dicke zy broikich ghevonden wern, half ter stat behoef ende half tot onser overster dyenre hoef in der tyt wezende, die hem dat tot elker reyse uutnden zellen, zonder ymant des te verdragene.

R. D. B. dd. 1465, op sunte Matheus-dach, fol. 124.

14. 1470, December 17. (*Slechts de vleeschhouwers mogen versch vleesch verkoopen.*)

Overdroegen scepene, raide ende oudermans, dat niemant een vers vleys vercopen en sel dan die vleyshouwers, ende er zellen zy hoeren sys of geven na der ouder gewoenten. ehoudeliken dat dieghene, die der botterlude gilde hebben, el vercopen zellen moigen binnen hoeren husen ende op oeren vinsteren vleysch, dat tenminsten XIIII dage gezouten geweest, zonder argelist; ende daer en sellen zy ghen sys of geven. Oick zellen zy wel ghezoden versche orsten binnen hoeren husen ende op hoeren vinsteren verppen moigen, zonder sys daerof te ghevene. Ende ymant, e hyr broikich inne gevonden worde, zel verboeren, telker yse als hy broicte, een ℔ totter sysmeysters behoif van den eyssys, daervan die zysmeysters zelve koermeysters wezen llen. Ende die sysmeysters moigen dieghene eeden, die zy eynen dat broikich zyn, zoe dicke hem dat gelieft, by denelven koer.

R. D. B. dd. 1470, des Manendaghes na Lucie, fol. 47.

15. 1472, October 12. (*Vleesch zal bij het pond verkocht worden.*)

Overdroegen die raide out ende nywe, dat men after Lichtnissen naistkomende dat vleysch mit ponden vercopen zel.

R. D. B. dd. 1472, des Manendages na Victoris, fol. 98 verso.

16. 1481, April 7. *Ordinancie van den vleyshouwers.*

Die raide out ende nywe hebben overdragen ende gheordineert op die vleyshouwers ende dat vleysch, dat men binnen nser stat vercopen zel, in manieren hyrna bescreven:

1. In den yersten zoe en sel ghien vleyshouwer hoeren vye slaen, ten zel yerst gebonden wezen aen den boem ende gheschouwet ende gheteykent van een van den bezienres,

daertoe gedeputiert van den oudermans van der oudermann wegen, eer hyt van den boem halen zall. Ende die bezienre zellen woenen die ene omtrent der Nueden ende die ande omtrent den vleyshuse in die Nyestraet; ende dat en selle ghene vleyshouwers wezen. Ende die bezienre zel hebbe van elken hoornvie, dat hy teykent, vier doytgen; ende d zellen die bezienres tsamene deylen half ende half ende d zel die stadt betalen; ende alle maent zellen zy ene cedel daerof brengen opten raitdhuse, ende zoe zel hem die came raer dat gelt daeroff geven; ende daermede zellen die pond of wezen, die de stadt den bezienres jaerlicx te ghevene plech

2. Item waer ymant, die hyr bruekich inne bevonde worde, zoe dicke dat gheschiede, zell verboeren dieghene die in gebreken van dezen vyele, van elke hoernvye vye pont, halff totter stadt behoif ende een vierendeel tot behoi desghenen, dyet den besienre aenbrengt, ende dat ande vierendeel tot behoif der bezienres. Ende die bezienres e sellen niet zecgen, wyet hem aengebrocht heeft, mer zellen uutgaen ende geloift wezen by hoeren eeden.

3. Item yemant die hyrenboven enich hoerenvye sloeghe dat niet behoerlich en waer te slaen ende niet aen den boe geweest [1]) ende geteykent en waer, als voerseyt is, end men dat ter waerheyt bevonde, die zoude verboeren die voergescreven koer ende nochtant staen tot correxy des raits.

4. Item alle deze voerscreven punten zellen deze voerscreven gheschicte oudermans bewaeren.

5. Van dezen nabescreven punten zellen zonderlinge koermeysters geset werden van den rade in der tijt:

6. In den yersten zoe en sel gheen vleyshouwer mee vennoiten in den vleyshuse moigen hebben dan enen tot hem of drie tot hem. Ende zy en sellen niet meer dan eenreleye runtvleysch van enen beeste op hoeren bancken teffens veyl hebben, by tverboeren van tvleys totter stadt behoiff ende noch vier pont, die ene helfte van den ponden totter stadt behoif ende een vierendeel totter aenbrenger behoiff ende tandere vierendel totter vynders behoiff. Mer zy zellen van sunte Victoers-dage tot Kors-avont toe wel buken moigen ende rinder in den vleyshuse hangen ende die vercopen by den helen runderen, halven ofte vierendelen.

---

1) In H.S. is „geweest" in margine bijgeschreven.

). Item zoe en sullen die vleyshouwers mit hoeren vleysche
i Paischen totten yersten dach van Junio toe niet meer
ll houden dan vier; ende van den yersten dage van Junio
sunte Lamberts-dach toe niet meer mail houden dan drie;
le van sunte Lamberts-daghe tot sunte Gallen-dage toe
derom vier mail; ende van sunte Gallen-dage tot Vastel-
nt toe ses maill, by tverboeren van den vleysch ende vier
t, als voerseyt staet.

). Item wes vleys die vleyschouwers boven hoere malen,
voerscreven staen, niet en vercopen, dat zellen zy zouten
le niet vercopen dan op hoeren bancken, by tverboeren
n vier pont, gelyck voerscreven staet.

). Item voert zoe en sellen die vleyshouwers ghene koyen
en van sunte Martyns-dage in den Winter tot Vastel-avont
dan gelde koyen, opt verboeren van den vleysch totter
lt behoiff ende op vier pont tot behoif der stadt ende der
nders ende aenbrengers, als voerscreven staet, zoe dicke
t gheschiede.

10. Item voert zoe en sellen die vleyshouwers ghene
en slaen van sunte Andries-dage tot Vastel-avont toe, opt
rboeren van den vleysch ende vier pont, in maneren als
erscreven staet.

11. Item voert zoe en sellen die vleyshouwers oic ghene
gen noch gaerdachtige verkene in den vleyshuse vercopen.
t verboeren van den vleysch ende vier pont, als voer-
yt is.

12. Item voert zoe en sellen die vleyshouwers gheenre-
nde vleysch slaen, dat zy int vleyshuus vercopen willen,
n in hoeren gewoentliken slachhuse, byt verboeren van den
eysch ende vier pont, als voerseyt staet.

13. Item voert zoe en sel gheen vleyshouwer den vleyssys
pen, noch vennoit daeraen wezen, noch daeraen winnen
ch verliezen, noch oick bewaeren gheenssins, tot correxien
s raits.

14. Item zoe en sel men ghene scapen noch gheenreleye
esten opblasen, opt verboeren van elke beest ende twee
nt, ter behoif als voerscreven staet.

15. Item waert zake dat ymant van den vleyshouwers den
nienres, vynders ofte aenbrengers, omdat zy hem hyrvan
koerden of in die brueken inne te winnene, misdeden mit
oerden of mit werken, die zouden verboeren den koer van

thien ponden, tot behoif als voerseyt staet. Ende zoude noch tant beteringe doen, tot des raits goetduncken, denghene dien hy alzoe misdaen had.

16. Item die twee oudermans, die totten boem geschi zullen werden, zellen hoeren eedt doen elck tsyn, daer h toe geschict zel werden, dat nagaen zell elcx, in manere als voerscreven staet.

17. Item voert dat die gezwoeren vynders ofte bezienre als zy deze zake bevynden ofte tot hoerre conden komen b aenbrengen van ymant, dat zy dan terstont deszelven dage brengen zellen ter kennissen van den oversten in der tyt o daerinne voert te vaeren mit correxien, alzoe dat behoere zall. Ende of zy daerinne gebreclich waeren ende men da ter waerheyt bevonde, dat zy daerinne gesimuliert hadden, zellen zy daeraen verboeren den koer, dien dieghene di gedaen had verboert zoude hebben, totter stadt behoiff en daertoe hoerre officie, ende ghene officie daernae in der sta binnen drien jaeren moigen voeren noch hebben.

18. Ende waert dat die vleyshouwers deze ordinancie ni en hielden, als voerseyt staet, zoe wil die raidt den vreemde gonnen hoir vleysch alhyr binnen onser stadt te slaen en te vercopene na goetduncken des raits, gelyck die rait da overkomen zel.

R. D. B. dd. 1481, des Saterdages na Letare septima Aprilis, fol. 8 verso.

17. 1500, Juni 1. (*Op Pinksteren en O. L. V. Assumptio geen vleesch te verkoopen.*)

Die raet laet weten ende gebiet allen vleyshouwers, da nyemant vleyss en vercope opten heyligen Pinxter-dach of op Onser Liever Vrouwen-dach Assumptionis naistkomende, soo dat twee van den vier principalen hoectyden [1]) zyn; dan zellen hoer vleyss vercopen opten Pinxter-avont ende op Onser Vrouwen-avont, gelyck op andere hoechtyden-avonden, by correxy tottes raets goetduncken.

B.spr.b. dd. 1500, des Manendages na Ascensionis, fol. 8.

18. 1503, April 1. (*Verhuring der vleeschbanken; bevestiging der ordonnantie.*)

1. En Manendage naistkomende na den eten wil men verhueren die vleysbancsteden in den Noede ende en Diinsdage

1) De beide andere hooge feestdagen waren Paschen en Kerstmis.

die Nystraet, ende daer zel men toe sitten in den vleys-
en aldaer, als gewoenliick is. Die daer gadinge inne heeft,
koem aldaer, men zel hem goeden koep geven.
. Die raet laet weten, dat men die ordinancie vant vleys
vercopen, soe men die int vleyshuys uuthangen zel, ge-
den wil hebben, bii den broken daerinne bescreven.
. Voert verbiet die raet, dat nyemant enige beesten en
dan na deser ordinancie, ende gheen versch vleysch en
cope dan in den vleyshuse ende na inhout deser ordinancie,
sulck verboeren, als daerop staet.

B.spr.b. dd. 1503, des Saterdages na Midvasten, fol. 41.

19. 1507, Maart 22. (*Ampliatie op de ordonnantie voor de vleeschhouwers.*)

1. Die raet heeft een verclaringe gemaict op die ordinancie
t vleys te vercopen, te wetene dat men voertaen gheen
tvleys vercopen en zel gesouten oft ongesouten, versch oft
oden anders dan in den vleyshuysen. Ende alle beesten,
men slaen wil ende versch oft gesouten vercopen wil,
en yerst aen den boem in den Noede gethoent wesen ende
taen hebben, daer men zys of geven zel, byt verboeren
vier ℔ telker reyse.
2. Item van sunt Andries-dach tot Vastel-avont toe en zel
n gheen koeyen moegen slaen in den vleyshusen mer osse-
ys alleen, by derselver broick. Behoudelyck anders die
linancie vant vleys te vercopen in hoere weerden te bliven.
3. Ende hierop zel men na den eten die vleysbancsteden
rcopen.

R. D. B. dd. 1507, des Manendages na Judica, fol. 50 verso.

20. 1520, Juni 8. (*Het houden van varkens bij de Louwerstraat verboden.*)

Overcomen by den raide, dat men den vleyshouwers, die
ir vercken liggende hebben omtrent die Louwerstraet, die-
lve vercken vandair brengen ende op anderen platsen leggen
llen, soedatter nyemant over en clage, tusschen dit ende
Sonnendage naestkomende, alle daige dairna by V ℔.

R. D. B. dd. 1520, des Vrydages na Sacramenti, fol. 39.

21. 1526, November 29. (*Borgtocht te stellen voor de huur der vleeschbanken.*)

Sleten scepene, raide ende oudermanne, dat alle die vleys-

houwers, die hoir bancken noch nyet verborcht en hebben van stonden aen die noch verborgen sellen, dair die stat of cameraer mede tevreden is; oft men sel hem mitter clocke gebieden opte poert te gaen ende te bliven, ter tijt zij voi daen sellen hebben. Ende dat alle vleyshouwers deen hel van hoer penningen van den bancken betalen sellen den c meraer tussen dit ende Kersmisse, ende trest voer Lichtmis naestkomende.

R. D. B. dd. 1526, des Donredages op sunt Andries-avont, fol. 91.

22 [1]). 1546, April 7. (*Ordonnantie voor de vleeschhouwers.*)

Schout, burgermeysteren, scepenen ende raydt der stad van Vtrecht hebben overdraigen ende geordonneert dese na bescreven ordonnantie opte vleyschouwers ende alle vleysch dat men vercoepen zal in den tweeen vleyschuijsen van dese stadt, twelck tot hiertoe in een vleyschuys te geschien plach

1. In den yersten, alsoe van deser stadt wegen noch ee huysinge gecoft is besyden aen doude vleyschuijs by de Nued omme aldair oick een vleyschuijs off te maicken nae behoire opdat deser stadt te meer vleyschbancksteden hebben mach wairduer men bequaemlicken verhueden mach, dat men voirt aen geen gemenct vleijsch, oick doode ofte ongesonde ende dwaese beesten, noch oick gardachtiche verckenen bynne deser stadt vleyschuysen vercoopen en sal, — soe werdt mit desen eenen yegelycken geordonneert ende bevolen, dat voirt aen nyemandt enich vleysch van ossen, koeyen, quenen veersen, calveren, oeyen, rammen ende lammeren vercoope sal, versch ofte gesouten, dan alleen in de tweeen voirseyd vleyschhuysen, die men nu dairtoe geordonneert heeft, ende dat opte gehuijrden vleyschbanckensteden van deser stadt opt verbueren, die contrarie doende ofte gedaen te hebben bevonden worde, van tvleijsch ende dairtoe noch vier Karolus-gulden, tot behouff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende die kuermeysters van den vleysch dairtoe geordonneert, elcx een derdendell.

2. Item zoe en zall geen vleyschhouwer enich hoirenbeeste slaen ofte doen slaen, ten zal yerst gebonden wesen aen den boom, staende opte Nuede, een halff ure lanck, ende ge-

---

1) In het Quoyer der gilde-ordonnantiën is er geene voor het vleeschhouwers-gilde. Ook het hier medegedeelde stuk spreekt niet van een gilde.

ıouwet ende geteijckent van de besienre, dairtoe gedepu-
rt van de schout, burgermeysters voirseyt, eer zyt van
a boom haelen sal. Ende die besienre sal woonen omtrent
r Nuede, ende die en sal egheen vleijschouwer wesen. Ende
: besienre zal hebben van elcken hoirenbeeste, dat hy
'ckent, een witken; ende hiervan sal hy leveren alle vieren-
el jairs, ofte dairenbynnen tot vermaninge, een cedulle op-
ı raythuijse; ende sall dese stadt camerair hem alsdan sijn
›n dairoff betailen.

Ende den besienre en sall gheen hoirenbeesten opteykenen
›egen, off zy en hebben een halff ure aen den boom voir-
yt gestaen ende dat by den lichten daige, ende dieselve
llen oick eetbair wesen ende tenminsten weerdich vijff Ka-
lus-gulden.

3. Item wair yemandt die hierenboven enich hoirenbeeste
›ege, dat nyet aen den boom geweest ende geteyckent en
ıir, als voirseyt es, ende men dat ter wairheyt bevonde,
e zoude verbueren vier Karolus-gulden, tot behouff van de
eyserlicke Majesteyt, deser stadt, den besienre ende aen-
renger, elcx een vierendeel. Ende den besienre zall hierop
ın zijn aenbrengen geloiff hebben by zynen eede.

4. Item zoe en sal nyemandt enich hoirenbeeste slaen
nme gesouten te vercoopen, tenzy dattet yerst aen den
oom opte Nuede gestaen ende geteyckent sal wesen, in
ıanieren ende opt verbueren als voiren.

5. Item zoe zal die voirseyde besienre voir den raijdt ge-
edt werden omme dese voirseyde ordonnantie scerpelick te
chtervolgen, in manieren als voirseyt es. Ende sal mede die
esienre gehouden wesen. als hy yemandt bevijndt, weet oft
erneemt doir aenbrengen van anderen, die tegens dese voir-
eyde ordonnantie brueckich gevallen zyn, tselve den schout
nde die burgermeysteren bynnen XXIIII uren dairnae te
ennen te geven by zynen eede, om opte brueckijge voirt te
airen. Ende wairt dat datter dairnae bevonden worde, dat
y zulcx verswegen ende mitte brueckijge gesimileert hadde,
al alsdan dairvan gestraft worden tot discretie van den ge-
echte nae gelegentheyt der saicke.

6. Item zoe en zal egheen vleyschouwer meer vennoeten
n den vleyschuijs moegen hebben dan eenen tot hem; ende
n sullen dieselve vennoeten nyet by den anderen banck aen
›anck staen moegen, opt verbueren van ses Karolus-gulden

tot behouff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt en koirmeysters, elcx een derdendeel. Oick zoe en sullen d vennoeten in elcke weeck anders nyet vercoepen noch uu slyten moegen, dan gelijck vleijsch, als deen vercoept, s sal dander oick moeten vercoepen, ende nyet verscheyd vleysch, opt verboiren als voiren.

7. Item soe sal men int oude vleijschuijs nae de Nu toe nyet anders moegen vercoipen dan ossen-, hamele calveren-, geyten- ende lammerenvleysch, ende anders n Ende in dit voirseyde vleyschuijs en sall anders nyeman staen dan manspersoenen ende geen vrouwen, opt verbue van ses Karolus-gulden, tot behoiff als voiren.

Ende int nyeuwe vleyschuijs nae tBegynhoff ende ten R denborch-werts toe en sel men anders nyet moegen vercoip dan koeyen-, quenen-, veersen-, oeyen-, rammen- ende v kennenvleysch ende oick pensen, ende anders nyet. E hierinne sullen die vrouwen staen, ende oick mans, indi enich belieft; opt verbueren, die contrarie dede, als voiren.

8. Item zoe zal een yegelick van den vleijschouwers w in elcke vleyschuijse een banck moegen huijren. Ende zy zullen nyet meer dan eenreleij vleijsch op eenen banck, voiren teffens van eenen beeste, nyet gemenct wesende andere ende gelijcke vleijsch, alsoe ossen-, hamelen-, cal ren- ende lamerenvleijsch, vercoipen ende uuytbruycken mo gen. Ende dat lammerenvleysch sal men moegen vercoip tot sinct Jacobs toe ende nyet langer, opt verbueren als voir

Ende opt andere banck sal hy moegen vercoepen alle koeyen-, quenen-, veersen-, oeijen-, rammen- ende verckene vleijsch, wesende telcken van eenen beeste ende ongeme mit gelijcke ende anderen vleijsch. Ende wairt dat yeman in enich van dese voirseyde puncten versumich ende bruekig bevonden worde, die sal verbueren tvleijsch ende noch s Karolus-gulden, tot behoiff van de Keyserlicke Majesteyt deser stadt ende kuermeysters, elcx een derdendeel.

9. Item zoe sullen die vleyschouwers geenrehande vleys slaen, dat zy int vleyschuijs vercoipen willen, dan alleen hueren gewoinlicken slachuysen. Ende sullen gehouden wese alle ossen- ofte koeyenvleijsch by de vierendeel tenminst teffens, ende alle hamelen- ende oeyenvleysch etc. gehe teenemael int vleyschuijs te brengen. Ende dat die koirmeyster mitte zijsmeyster dairvan in als goede kennisse nemen mach

pt verbueren, die in enich van dese bruekich bevonden
rde, van vleysch ende noch drie Karolus-gulden, tot be-
iff als voiren.

10. Item zoe zullen die vleijschouwers oick gehouden wesen,
t alre tijt den sijsmeyster ofte koirmeysters thoire verma-
ge hoire slachhuysen ende woensteden te openen, opdat elcx
n mach, wes sij geslagen off gesteken hebben, ende den
smeyster zyn zys nyet vermindert en werdt, opt verbueren,
e in weygeringe waire, van drie Karolus-gulden telcker
yse, tot behoiff als voiren.

11. Item zoe en zall nyemandt van den vleyschouwers
orgeren ende ondersaeten eniche doode beesten, van hem-
lven doir siecte gestorven wesende, hoe die zijn, ofte eniche
eesten, die nyet eetbair en zijn, in den vleyschhuysen ofte
airbuten moegen vercoepen, heymelick ofte openbair, opt
erbueren van XII Karolus-gulden, tot behouff van de Key-
rlicke Majesteyt, deser stadt ende aenbrenger, elcx een
erdendeel.

12. Item zoe en zal men gene scaepen noch geenreleij
eesten mitte monde ofte anderssins opblaesen noch steecken
fte snyden moegen, opt verbueren van tbeest ende noch ses
Karolus-gulden, tot behouff van de Keyserlicke Majesteyt,
lese stadt ende die kuermeysters, elcx een derdendeel.

13. Item zoe en zel men op gheen scaepen, calver, lam-
eren off rammen enich vedt, smeer ofte ruesel moegen
angen off dairmede verchieren, dan alleen mit tselve, sy
y hair gehadt hebben ende by elcx bevonden is, opt ver-
ueren als voiren.

14. Item zoe en zullen die vleyschouwer mit hoiren vley-
che van Paeschen totten yersten dach van Junio toe nyet
eer mael houden dan ses; ende van den yersten dach van
unio tot sincte Lamberts-daige toe nyet meer mael houden dan
yff; ende van sincte Lamberts-daige tot sincte Gallen-daige toe
ederom ses mael; ende van sincte Gallen-daige tot Vastell-
vont toe die geheele weeck uuyt, opt verbueren van den
leysch ende drie Karolus-gulden, tot behouff als voiren.

15. Oick zullen die geswoirens goede toesicht draegen op
lle vleysch ende wair, dat men in de vleyschuijsen vercoepen
al, ende kennesse nemen, oft eetbair ende goet is omme te
ercoepen; ende wair hy gebreck vynden sal, tselve quaet
te schouden ende gebieden uuyten vleijschuyssen te brengen.

Ende wy dairenboven tzelve vercofte, die verbuerde s
Karolus-gulden, tot behouff als voiren.

16. Item wes vleysch, dair die vleyschouwers boven h
maelen als voirseyt mede staen ende nijet en vercoepen, d
zullen zy dan souten ende vercoepen tot hoiren oirbair i
vleyschuys als voirseyt ende nergent anders. Behoudelicke
dat die koirmeysters tselve ijerst ende voir all voir goit om
te vercoipen gekent sullen hebben, opt verboiren, die hi
tegens dede, als voiren.

17. Item soe men alle vleijsch, tsy versch ofte gesoute
oick verkenvleysch gesoden ofte ongesoden, als anders hi
voiren benoempt, dat men in den vleyschuysen will vercoepe
zoe sullen alle vleyschouwers gehouden wesen tselve, zy ve
coepen willen, te brengen in den vleyschuysen van ses ur
des smorgens tot negen uren dairaenvolgende ende nyet ande
uuytgesondert des Saterdaiges ende die vier hoichtyden v
den jairen den gehelen dach duere tvleysch int vleyschuys i
manieren voirseyt te brengen. Ende byalsoe dat alle vers
vleysch des avonts te voiren gesleegen ofte gesteken zal zij
uuytgesondert des Saterdaigs ende die vier hoichtyden voirseyt
alsdan warm in vleyschuyse te moegen brengen; opt verbu
ren, die hierinne brueckich bevonden worde, telcker reys
vant vleijsch ende drie Karolus-gulden, tot behouff als voire

18. Item soe wy eniche verckenen laet steken omme t
vercoopen, zall gehouden wesen dieselve verken oock do
den kuermeysters int vleyschuijs, eer hyt vercoopt, te laet
scouwen, opt verbueren als voiren.

19. Item zoe en sal nijemandt eniche soogen, ongansch
ofte gardachtige verckenen vercoopen, versch, gesouten of
geroict, dan alleen opte Gansmerct opte gehuerde steden va
deser stadt, opt verbueren als voiren.

20. Item alle goet geroict speck, schouderen ende hamme
zall een yegelick in syn huys moegen vercoipen.

21. Item wairt dat yemandt van den vleijschouwers ofte
andere den zysmeyster, besienre, kuermeysters ofte yemandt
anders, omdat zy hem maenden, bekuerden ofte omme die
bruecken inne te wynnen, mit woirden ofte in wercken misdoen,
die soude verbueren ses Karolus-gulden, tot behouff van de
Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende den aenbrenger elcx
een derdendeel, ende dairenboven noch te staen tot arbitraile
correctie van den gerechte nae gelegentheijt van der saicke.

12. Item zoe zal die zysmeyster van de vleyschsys ofte zyn wairder gehouden wesen, alle daige van Paeschen off tot cte Victoris-daige toe tvleyschuys te openen smorgens een irtier voir ses uren, ende des Sonnendaigs te vyff uren; ende irts van Victoris tot Vastel-avont toe nae ouder gewoenten.

13. Behoudelicken alle andere puncten, voir-overdrachten le slytingen opten vleyschsys, voirtyts gemaict ende die desen nyet gederogeert oft gebroicken en sijn, in hoir lcomen machten ende weerden te blijven.

24. Ende ommedat dese voirseyde ordonnantie getrouweken ende wel onderhouden ende geobserveert sal moegen rden, zoe zal men tot deser stadt costen uuyten vleyscuwers stellen ende nomineeren twee goede mannen tot irmeysters, diewelcke elcx noch tot hoire coste ende behulp t hem nemen zullen moegen, indient hem belieft, een goet an tot een substituyt, die de schout ende burgermeysters irtoe nudt ende bequaem sal duncken te wesen; ende hieroff l men elcke koirmeysters voirseyt alle jairs betailen.

25. Ende zullen die kuermeysters mit hoir substituyten de doen, dese ordonnantie voirseyt in allen hoiren puncten te derhouden ende te doen onderhouden, ende goede toesicht de kennisse draegen op alle vleysch, dat men in de tweeen eyschuysen voirseyt brengen ende vercoepen sal willen, nder eniche simulatien te doen ofte oick selfs te misbruycken; pt verbueren, indien zy versuijmelick ende gebrekelick bonden worde ofte enich van hemluyden, van dubbelde brueken an int geen zy culpabel bevonden zullen werden.

R. D. B. dd. 1546, des Woensdaichs den VII[en] Aprilis, fol. 217 verso.

b. Brouwers. [1])

1. 1390, Februari 11. (*Rijding.*)

Voert so ghebiet die raet te gheven ene halve take Amerspertsche hoppen om IX Holl. der sceydelpenninc voerscreven [2]),

1) Wij namen de biertappers bij de brouwers op, omdat nergens bleek, dat zij ingedeeld waren bij een ander gilde, en omdat de voorschriften op het bedrijf der tappers, wanneer zij niet afzonderlijk voorkomen, zijn opgenomen in de ordonnantiën op het brouwersbedrijf.

2) Nl. „enen sceydelpenninc alse XXXVI quartier voer IX pl., ende Brabantschen ende Hollantschen daerna volghende" (B.spr.b. dd. 1390 fol. 176).

bi enen koer van 1 ℔ ende ene maent den tap; ende d
half take inbrouwenre hoppe om V Holl. derzelver sceyd
penninc voerscreven bi den voerseyden koer.

B.spr.b. dd. 1390, des Vridaghes na Agathe, fol. 176 verso.

2. 1397, Augustus 17. (*Verbod van fraude.*)

1. Wie koeyt tappede voer Hamborgher bier, die v
boerde V ℔, also dicke alst yemant dede.

2. Ende wie koeyt tapt, die en zel gheen Hamborgh
tappen, bi denzelven koer voerscreven.

B.spr.b. dd. 1397, des Vridaghes na Onser Vrouwen-dach Assumptio, fol. 96 verso.

3. 1398, (c. 1 Februari[1]). (*Geijkte tonnen te gebruiken.*)

Die raet ghebiet allen brouwers, die binnen der stat en
binnen der stat vriheden woenaftich siin, dat si gheen b
mit tonnen uut horen huzen zenden en zellen, zi en hebb
eerste der stat brantteyken. Ende wie dat verbrake, die v
boerde de tonnen mitten bier, also dicke alse hiit verbrak

B.spr.b. dd. 1398, fol. 133 verso.

4. 1401, April 25. (*Rijding.*)

De raet van der stat ghebiet allen biertapperen, dat si e
vol [1]) halve take Amersfoortsche hoppen gheven zellen o
IX Brabants ende een vol [2]) vlessche Vtrechtsche hoppen o
XI Hollants, bi enen koer van I ℔ ende ene maent hore
tap te verboeren, also dicke alziit verbraken. Ende dit s
dueren tots raets ghoeduncken.

B.spr.b. dd. 1401, opten Manendach na zinte Joriis-dach, fol. 313.

5. (c. 1404 [3])). (*Rijding.*)

Dit is die manier van den rydinghen van den brouwers:

1. In den eersten soe zel ellic brouwer, die tUtrecht hop
penbier brouwen wil, nyet meer dan te weke brouwen XX
vaet. Ende die sel tot elken XX vaten voerseyt doen III
mud weyts ende een scepel ende XII mudde haveren end
III scepel ende anders gheen coern, maect te samen XVI

---

1) Deze publicatie is ingeschreven blijkbaar gelijktijdig met eene, daaraan voorafgaande, oproeping tot de raadskeuze op den volgenden dag, als medegedeeld is in deel I blad. 60 N°. 114. De raad werd in dien tijd gekozen op den dag voor Lichtmis (2 Februari); wij mogen de medegedeelde publicatie dus dateeren op c. 1 Februari.

2) In H.S. is „vol" bovengeschreven.

3) Dit voorschrift is van omstreeks 1464, vgl. art. 12.

ndde. Ende ditselve coern sel daerin bliven ongheminret. nde so wie tot elker weke meer breuwe dan XX vaet, die rboerden van elken broute, also hierna bescreven staet.

2. Voert so sellen die brouwers hebben voer al horen raet tot elken brout van XX vaten XX pont; alse VIII itte voert pont, ende een Vleemsche placke voer III witten herekent. Ende so wie min brouwede, die sollen hebben er horen onraet na den beloep van den XX vaten voirseyt.

3. Ende hierup sel men hem die rydinghe gheven tot ker maent. Ende dat sellen hem gheven die rade ende ldermans, die den backaers haer rydinge gheven in elker jt. Ende men sel die brouwers gheven die rydinge van den ern ghelike den backaers.

4. Ende gelt een brout biers mitten onrade van XX ponen voirseyt LX pont nywe, so sel men elc vat gheven voir XIIII wit payments voirseyt. Ende tapsteren sullen elc half ncke gheven om seven Hollantsche.

5. Ende gelt een brout biers mitten onrade voerseyt LXX ont nywe, dat beloept elc vat XXVIII wit, so sel men die alf take gheven om II doytkijn.

6. Ende gelt een brout biers mitten onrade voerseyt LXXX ont nywe, dat beloept elc vat XXXII wit, ende so sel men lie half take gheven om IX Hollantsche.

7. Ende ghelt een brout biers mitten onrade voerseyt tnentich pont nywe, dat beloept elc vat XXXVI wit, ende o sel men die half take gheven om X Hollantsche.

8. Ende ghelt elc brout biers een pont meer, dat beloept lc vat een scilling meer, II pont II scilling meer, III pont II pont III scillinghe meer, vier pont vier scilling meer, nde daerna voert op- ende nedergaende.

9. Voert so sel elc brouwer tot elken brout, dat hy brouwet, we van sinen boden daerby nemen, die men des gheloven nach. Ende sellent ten heylighen sweren, dat alsoveel coerns laerin ghedaen ende ghebleven is, alse voirseyt is. Ende waert dat si gheen II boden en hadden, so sullen si daerbi twe nemen van haren ghebueren ofte andere goede luden, die si krighen konnen, die men daerup eden sal, dat daer alsoveel coerns in gedaen is, alse voerseyt is, ende niet verminnert en is, dat si weten. Ende die brouwer ende sijn wijf, soverre als hy een heeft, sellen daertoe ten heylighen sweren, dat dat coern voerscreven algheheel ende onverminnert daerin gebleven

is. Ende so wie dit verbrake, die verboerden III pont stat
pay, gelike der backer rydinge inhout, also dic als hyt dede

10. Ende waer enich brouwer, die sijn bier duerrer gav
dan hem die rydinghe gegeven worde, die verboerde III pont
alse dic als die koermeysters voirseyt die waerheyt vonden

11. Ende waer enich brouwer, die om dese makinge wi
sijn brouwen liet, die en soude in een jaer daerna niet brou
wen noch gheenrehande neringe doen aen brouwen.

12. Voert so en sel gheen brouwer, die hoppenbier o
enich ander bier brouwen wil, meer brouwen dan XX vat
tot elker weke. Ende dat sel ingaen een maent na Paessche
naestcomende int jaer ons Heren dusent vierhondert ende vier

13. Ende waer enich brouwer, die meer brouwe dan XX
vate ter weke alse voirseyt is, die verboerde alle dat bier
dat hy meer brouwe dan die twintich voerseyt. Ende dat
bier, dat hy meer breuwe, sullen hebben die raet van der
stat ende die koermeysters, die daertoe geset sijn in dier tijt
half ende half. Ende dat sullen hem die koermeysters voer-
seyt uutpinden ende afnemen ende niet laten, bi horen ede.

14. Voert so sullen die koermeysters, diet broet pleghen
te wegen in der tijt, maendelix den brouwers haer rydinghe
gheven, up horen ede, ende in elker weke eens tenminsten
omgaen ende besoeken, of yemant daerin broekich gevonden
worde. Ende also dicke als hyt versumeden, so verboerde
elc een pont; ende dat sullen hem die busmeysters van den
oudermans uutpanden.

Die Roese, fol. 66.

6. 1413, October 23. (*Naleven van de ordonnantie.*)

Die brouwers hebben gelooft elc bi X oude scilden, of sy
min gebrouwen hebben of anders gedaen of daerin gebruect
hebben, dat sy dat beteren sellen.

R. D. B. dd. 1413, sManendages na XI m Virginum, fol. 128 verso.

7 [1]). 1421, December 23. (*Yk.*)

1. Die raet van der stat laet enen ygeliken weten, dat sy
bevolen hebben nae der ouder gewoenten Weernner van
Maersen horen mede-raet die ordinancie van den tynnewerck

1) Dit stuk namen wij op, hoewel het handelt over ijk, omdat het in art. 2 een voor-
schrift voor de tappers bevat.

bewaren, dat fiin werck ende koerwerck elc te teykenen hemselven ende dat te besien ende te koren. Ende daertoe hy der lude kannen ende vlesschen mitter rechter maten en ende dan tey(ke)nen sel by sinen eede.

. Ende enige vlesschen ofte kannen, die geteykent siin :er Weernners teyken, die sel (men) toezetten voer den tappen e die anders niet meten. Ende enich tapper, die des wey-de, die verbuert een pont van elken kannen ofte vleysschen, hy niet toe en zett. Ende anders en derff die tapper en-:en vlesschen off kannen toezetten, dan die geteikent siin Weernners of mit siinre voervadere onser rade teykenen.

B.spr.b. dd. 1422, des Woensdages na Thome, fol. 173 vs.

8. 1424, October 11. (*Vrijheid van brouwen voor eigen gebruik.*)

:nde yemant, die binnen sinen huse siin bier selver brouwen , dat hy drincket, dat mach hy doen, mer daer sel hy :n sys of geven geliken den brouweren; ende daerby sel n niemant weer ynne doen, by enen koer van L ℔, halff behoeff des raets van der stat ende dander helfte tot be-:ff des sysmeysters in der tyt.

B.spr.b. dd. 1424, in crastino Victoris des Woensdages, fol. 232 verso.

9. 1429, April 27. (*Slechts leeken en de geprivilegieerde geestelijken mogen zelven brouwen.*)

Want backen, brouwen geliken anderen ambochten weer-e weerke syn ende men onse stad mit onsen weerliken ibochten houden moet, so syn wy sculdich den gemenen ɔair voir te staen ende te beschutten onse gemeenten in ren ambochten ende weerliken neringen.

Hieromme is die raet out ende nywe overdragen, dat emant in onser stad ofte stad-vryheit brouwen en sall dan se borgere ende weerlike ondersaten in weerliken husen horen gewoentliken sys, dair onse stad ende hoir sysmeys-:en horen syse manen, halen mogen ende dat bier peylen de doen nae onser ouder gewoenten ende overdrachten.

Ende yemant die hernboven breu, die verbuert alle dat er, broutouwe ende alle reesscap dairtoe horende.

Behoudeliken der Doem-kerke ende vyff collegie-kerken [1])

---

1) Verkeerdelijk wordt de Dom *naast* de Vijf Kapittelen gesteld, waarvan hij er een — Hetgeen in den tekst volgt, ziet op het 15e eeuwsche Utrechtsche schisma: som-

ende den ouden cloesteren ende ouden goetshusen binnen onser stad, die der moeder Doem-kerken byblivich ende gehoirsam syn ende openbairlic medesingen ende goetsdienst doen, by dage ende by nachte, hore ouder vryheit, also sy die hadden ende hebben over vyftich ende LX jaren ende dair te voren.

B.spr.b. dd. 1429, des Woensdages nae Cantate na sinte Jorys-dach, fol. 153.

10. 1429, October 12. (*Verbod vreemd en inheemsch bier bij elkaar in te slaan.*)

Voirt zo gebiet die raet allen tapperen, dat nyemant geen uutheems bier ende imbrouwenbier, tsy hop off koyt, te samen in enen kelre inslae ofte tappen, by sulken koren als voirtyts overdragen is.

B.spr.b. dd. 1429, des Woensdages na Victoris, fol. 167 verso.

11. 1433, Januari 7. (*Opheffing van het vleeschhouwers-gilde en instelling van het brouwers-gilde.*)

Reeds opgenomen bij de vleeschhouwers als No. 5.

Die Roese, fol. 124.

12. 1436, Januari 31 [1]). (*Ordonnantie op het brouwen.*)

1. Van den brouwers. — Item geen brouwer en sall in de laetste XIIII dage meer noch myn brouwen, dan hy in enich van den anderen XIIII dagen, die an dat sysoen geweest hebben, gebrouwen heeft. Dats te verstaen, dat sy in den offgaen des sysoens versysen sellen alsovoell, als in den meesten XIIII dagen versyst geweest heeft binnen dat sysoen ende niet myn. Ende geen brouwer en sell meer brouwen dan twewerff ther weke.

2. Ende waert sake dat die raet van onser stadt tot enige tyt vonde, dat enich sysmeyster ofte brouwer in der tydt enich vordel ofte voirraet hierin deden, die soude verboeren C ℔, also dicke alse syt deden. Ende die koeren sellen hebben die tocomende sysmeysters die ene helfte, ende die stadt van Vtrecht dander helfte mitten bussemeysters.

---

mige kloosters weigerden den kerkdienst te vervullen om den pauselijken banvloek, die op Utrecht rustte, omdat het Zweder van Kuilenburg niet als bisschop wilde huldigen.

1) Deze ordonnantie, in het R. D. B. voorkomende tusschen overdrachten van „VI[a] post Pontiani" en „Lichtmisse," (resp. 20 Jan. en 2 Febr. 1436), met afwijkende hand, is van „sDinxdages na Pauli Conversio"; zie Mr. S. Muller Fz., Rechtsbronnen der stad Utrecht, dl. I blz. 321.

4. Ende geen brouwer en sell langwellwort noch leinwort
ger houden, dan dat syn bier in syn cuup vergadert is.
enen koer van C ℔, halff tot behoeff der sysmeysters in
tydt ende halff tot behoeff der stadt mitten bussemeysters.
5. Ende geen brouwer en sell bier tappen by cleynen
ten, by een koer van L ℔, halff tot behoeff der sysmeys-
s in der tydt ende halff tot behoeff der stadt mitten
semeysteren.
6. Voirt soe en sell geen brouwer bier vaten noch uutdra-
a noch uut doen dragen, then sy mit gesworen dragers,
hum die sysmeysters in der tydt dairby setten zellen;
r elke brouwer mach enen knaep setten by den gesworen
ger optenselven eedt, die hy doen sall by den sysmeyster.
6. Voirt so sellen die gesworen dragers then hiligen sweren
hte ghichtinge te dragen tot vermanen der sysmeysters
der tydt. Ende wair enich drager, die boven syn eedt
ekich worde, die sell een halff jair liggen in den Roden-
rn ende eten water ende broet.
7. Voirt soe en sell geen brouwer genen tapperen ofte
mant anders gheen bier min geven dant geset des raets
n der stadt in der tydt.
8. Ende waer enich brouwer, die sinen tapperen ofte yemant
ders enich genot hiernboven off gave dan syn rechte vulle
r, dats te verstaen tot elken smalen vaet vier myngelen,
e soude verboeren L ℔, halff tot behoeff der sysmeysters
de halff tot behoeff der stadt mitten busmeysters. Ende elc
smeyster in der tydt die mach brouwer ende tapper eeden
n allen saken voirscreven.
9. Voirt soe sell die tapper hebben boven tgeset des raets
ir sinen arbeit van elken vate VIII wijt vrys gelts, dats
verstaen van elker halver taken enen Brabond. Ende dit
er sell die brouwer den tapper in des tappers kelre bringen
ten der tapper coste.
10. Item alle bier, dat men uutvoert ende gegeven hebben
n elken vaet IIJ scillinck, zell nu gheven V scillinge [1]).
esondert alle bier, dat men mit helen brouten uuten Stichte
ert, dat sall bliven opten sys van IIJ scillinck.
11. Voirt soe en sell geen brouwer after Paesch-dach

1) In H.S. staat hier een overbodig „ende".

naistcomende geen bier brouwen, hy en heeft syn cuup end syn ketell mitten reesscap, dat men der een brout van X vaten in doen mach, niet meer off niet myn.

12. Ende waert sake dat enich brouwer syn cuupke mitten reesscap binnen der tydt voirscreven nyet te pa gemaect en hadden, als voirscreven is, die sell verboeren ℔, halff tot behoeff der sysmeysters in der tydt ende hal tot behoeff der stat mitten busmeysters.

13. *Voirt dat men geen nye bier brouwen en sell, dat ou bier en is eerst uten huse, by enen koer van hondert ponde off sy sellen hoer bier doen taken bi den siismeisters, ende d mach die brouwer nye bier browen in alre maten voirscreve die kueren halff tot behouff der stat mitten busmeysteren en halff die sysmeysters in der tyd.* [1])

R. D. B. dd. 1436, fol. 145 verso.

13. 1437, Mei 17. (*Uitvoer van weit toegestaan tegen invoer van bier.*)

Wart overdragen by scepenen, rade ende ouderman, dat me die van der Goude gunnen sel uut te vueren die helfte mi weits dan sy biers brenggen, dat is te verstaen XXVIII stuc biers, die maken XXIIII volle vate, maken IIII$\frac{1}{2}$ mudde weits.

R. D. B. dd. 1437, sFridages voer Piinsteren, fol. 175 verso.

14. 1437, October 8. (*De grootte der brouwketels voorgeschreven.*)

Van den brouweren. — Claerden die rade out end nywe opten brouweren:

Dat alle diegene, die XX vate brouwen mogen, datt die doen mogen, also dicke sy vermogen.

Ende die min brouwen willen, die mogen hoer broute minre maken tot XII vate toe ende also dicke ter weke brouwen, als syt vermogen.

Mer hoer ketelen ende cupen sellen also groit ende va sulker maten wesen, dat men daer alsovoel biers in havene mach ende niet meere.

Behoudeliken anders der overdrachten van den brouwen i hore machten te bliven.

R. D. B. dd. 1437, sDiinsdages na Remigy, fol. 179 verso.

---

1) Dit artikel is later bijgeschreven.

15. 1442, Februari 3. (*Alleen te brouwen van eigen mout.*)

Voert verbiet die raet allen brouweren ende brousteren, it sij geen bier en brouwen, tsi hoppe, koyte ofte roet bier, n anderen moute dan van hoers selfs moute.

B.spr.b. dd. 1442, des Saterdages op sunte Blasius-dach, fol. 78.

16. 1442, November 14. (*Een jaar lang mogen alleen brouwers van beroep brouwen.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye eendrachtelic, dat voer ntscapp ende orbar der stat van Onser Vrouwen Lichtmisse aestcomende een jaer lanck geen borger of ondersate brouwen a sell, die om gelt niet te brouwen en pleecht.

R. D. B. dd. 1442, des Woensdages na Obitus Martini, fol. 39 verso.

17. 1443, Februari 3. (*Een jaar lang mogen alleen brouwers van beroep brouwen.*)

Voert gebiet die raedt, dat nyement van onsen borgeren of ndersaten bier en brouwe, hoppe of koyt, die om gelt niet brouwen en pleecht, dit jaer lanck naestcomende duerende, elijc bi den rade oudt ende nye overdragen is.

B.spr.b. dd. 1443, des Sonnendages na Lichtmisse, fol. 104 verso.

18. 1447, Juli 18. (*Ordonnantie op het brouwen van „dubbelde koyte".*)

Bi den rade oudt ende nye.

Om die goede gemeente onser stadt in neringe te brengen uten scade derselver stadt an arbeide, koern, torve, solreuer ende anderre comanscapp, die daironder gelegen is ende n kenlic tot anderen steden sij, die groet gewin ende genott airvan hebben, soe is geordineert ene brouwerie te wesen innen onser stat ende stat-vryheit van dubbelder koyten in anieren hierna bescreven:

1. In den eersten so sel men dit bier brouwen van sovuell oerns, als hierna volget.

2. Item dair sellen in wesen X mudde haveren, VI mudde ersten ende IIII mudde weyts an moute, maect te samen X mudde koerns; ende dairoff sel men brouwen XX volle rove vate biers, te weten elc vat van X emmeren.

3. Item so wie dit dubbelde bier brout, die en sell anders een bier brouwen, derwilen hyt brout. Mer als hi eenwiselt bier brouwen will, soe sell hyt den sysmeysteren, beide

van den hoppensys ende van den inbrouwensijs, een half jair te voren seggen, ende hem dat int laetste zyssoen, eer hyt eenwisselde bier te brouwen annemen sell, weder vernyen ende niet annemen dan int beginsell van den zijssoen, by eenre pene van C ℔ ende ewelic die neringe, so dicke als yemant dede.

4. Item so sell dit dubbelde bier, dat men binnen der stadt ende stat-vryheit drinct, te zijsse geven ende van tonne gelde, alst uutheemsche bier hairtoe gegeven heeft; ende dat sell betalen diegene, dair dat bier gebrocht wert, oec als hairtoe geweest heeft. Ende so wes dubbelt bier, dat men buten der stadt vrijheit vuert, dair sel men off geven te zijsse van elcken groven vate V stuver; ende den sijs sell geven die brouwer, diet bier uutsent, te hebben die sysmeyster van den hoppensys in der tijt.

5. Item hiertoe sell elc brouwer geven voir sijn drinckel bier te zijsse van elcken broute, dat hi brout, tsi groet ofte cleyn, I ℔; mer hy en sell niet meer behouden dan onder een vat. Ende wairt dat hij yet dairoff vercofte off wechgave, sy soude hy verbueren C ℔ ende ewelic sine neringe. Oec en sell geen brouwer bier tappen, by denselven kuer.

6. Item so wes dubbelt bier enich brouwer brout, dair sell hy den sysmeysteren in der tijt van den hoppensijs bewijs off doen, wair hijt gelaten heeft, eer hij weder brouwet, opdat die sijssmeyster weet, wair hij sinen sijs wachtende wesen sell; by enen kuer van C ℔ ende ewelic sine neringe, so dicke alst yemant dede. Ende sende enich brouwer ergen bier buten weten ende consente des sysmeysters in der tijt, dair die sysmeyster om sinen sys niet panden en mochte, dat waer by denselven kuer.

7. Item en sell geen brouwer dubbelt bier brouwen, hij en sell den sijsmeyster ene wete laten, dairby te comen off te scicken, derwilen hy brout off dat bier vaet, om te besien, hoevuell hy brouwet ofte vaet; bij den voirseyden kuer van C ℔ ende ewelic die neringe, so dicke alst yemant dede.

8. Item enich brouwer, die enich bier verzaecte ofte verstake, die soude desgelijcs verbueren C ℔ ende ewelic sine neringe, so dicke alst geschiede.

9. Item wair enich tapper ofte tapster, die bier heymelic in syn huus ofte kelre dede comen, die verbuerde C ℔ ende sine neringe ewelic. Ende yemant anders, die niet en tappede

de bier heymelic opsloege off dede opslaen, die verbuerde
t steens off X jair dairvoir uut der stat te wesen, so dicke
t yemant dede.

10. Item yemant, die bier in der tapper huus brochte ofte
derswaer ergent, dair den sysmeyster sinen sys mede ontrret worde, die soude ewelic uut der stadt wesen.

11. Item alle bier, gesondert bier van over zee, dat binnen
r stadt ofte stat-vryheit opgeslagen wert ende binnen der
dt, stat-vryheit ofte den Stichtschen steden, alse Amersrde ofte Renen, niet gebrouwen en is, dat sell te zijse
ven elc vat X ℔ den sysmeysters van den hoppensys ende
℔ voir syn tonnegelt.

12. Item so wie enich bier, gesondert bier van over zee,
t) binnen onser stadt, onser stat vryhede off den Stichtschen
den, alse Amersfoirde ofte Renen, niet gebrouwen en
er, opsloege buten weten des zijsmeysters in der tyt, die
rbuerde L[M] steens, so dicke alst gesciede. Ende enich sysyster, die in desen uutheemschen biere vordel off voirraet
de off sochte, die verbuerde desgelycs L[M] steens, also dicke
s hy dat dede.

13. Item alle kueren, die de zysmeysters verbueren, sell
e stat alleen hebben, ende die ander kueren halff die stadt
de halff die sysmeysters in der tijt.

14. Item elc sysmeyster in der tijt sell sinen eedt doen, dit
houden ende van enen ygelicken sinen vollen sijs te nemen.

15. Item elc sysmeyster in der tijt sell mogen eden die
ouwers, dair hem an twivelt, dat sij dese ordinancie niet en
uden, hoir wive, hoir kynderen, meechde, knapen, drars ende alle andere, die dairmede ommegaen, so dicke
st hem gelieft. Ende yemant, dies hem weygerde, verbuerde
℔ ende sine neringe ewelic van den brouwers, ende van
n anderen L[M] steens off die stat ewelic. Ende off die zijsysters yemant van den bueren te tuge dairby geerden te
bben, die souden dairby comen sonder weygeren, bij enen
er van X[M] steens off tyen jair uter stat te wesen, so dicke
st yemant weygerde.

16. Dese ordinancie sel men volcomelick houden, solange
e rade oudt ende nye eens beters te rade werden off enich
nt dairinne verminren off vermeerren na horen goetduncken.
houdelic dat dat niet gescien en sel buten consent des sysysters in der tyt, dan tegen dat een nye zyssoen angaende

sel wesen. Ende behoudelic dat binnen desen naesten zijssoen ende niet langer alle uutheemsch bier noch wael comen sel mogen binnen der stadt ende stadt-vryheit opten zijss end dat tonnegelt, alst hairtoe gegeven heeft; ende dat elc brou wer waell dubbelt bier sell mogen brouwen opter voirseyde ordinancie ende dairtoe eenwisselt bier, dit zyssoen geduerende ende niet langer, ende so mennich vat teffens, alst hem gelieft.

17. Voirt van den inbrouwensys sell van deser tyt voir elc vat eenwissels biers te zijse geven XV scillinge, oec waert gevuert wert.

18. Ende die oude overdrachte, van dat geen brouwe tappen en sell, will die raet oudt ende nye voirtmeer volco melic gehouden hebben, op zulcken kueren als dairop in tyde voirleden overdragen syn. Ende wair enich brouwer, di eenwisselt bier brout, die yemant beter bier gave den ene dan den anderen, die soude verbueren C ℔ ende ewelic sy neringe, so dicke als dat gevonden worde.

19. Ende wairt zake dat yemant brueckich hierinne ge vonden worde ende yemant van den rade oudt ofte nye die voirstonde in den rade off opter straten mit woerden, bede wijse ofte geveerde, dien te ontsculdigen off sine bruecken oft kueren te verminren, oec in wat manieren dat dat gesciede die soude verbueren L^{M} steens ende dairtoe soude hy ewelic uut den rade wesen.

20. Ende wair yemant van den tapperen, die enich va desen voirseyden dicken bier anders dun makede ofte mengede dan sijt van den brouweren ontfangen, die soude verbueren C ℔ ende ewelic syn neringe. Ende desgelycs alle diegene die bier van den brouweren ontfangen ende voirt verco worde. Ende hierom mach die zijsmeyster eden die tappers hoir huusgesinne ende alle diegene, dair hem an twivelde, s dicke alst hem gelieft. Ende die raet van der stat mach di sysmeysters eden, so dicke them gelieft.

R. D. B. dd. 1447, des Dijnxdages na Margrete, fol. 53.

19. 1449, Mei 7. (*Het brouwen van eene bepaalde hoeveelheid voorgeschreven.*)

Overdroegen die scepene [1]), rade [2]) ende oudermans, dat di

1) In H.S. is „scepene" bovengeschreven.
2) In H.S. is na „rade" „out" doorgehaald.

ouwers in der tegenwoerdiger maent, doe men nu den sijs t vercoft, brouwen sellen alsovele ende menichwerven, s zij deden in der lester maent van den yersten sysoen. de en deden zij des niet, so zellen zy allijkewel sovele te e geven, off zij also gebrouwen hadden.

R. D. B. dd. 1449, des Woensdages na Mey-dach, fol. 114.

20. 1451, April 6. (*Rijding.*)

Dit is overdragen opten dicken bier by den rade out ende we, alse nabescreven staet:

1. In den iersten zo sellen die sysmeysters, also dicke alse ommegaen scriven ofte peylen, die brouwers eden, hoire ven, kijnderen ende boden ende huuisgesinne, dat die brouers dan in hoir gebrouwen bier gedaen hebben ende gelaten n moute, te weten in een breute van XX grove vaten X d haveren, VI mud garsten ende IIII mud weyts comansets. Ende dit zellen die sijsmeysters in der tijt ten heyligen eren, als zij horen eedt doen opten huyse na den ouden woenten, dat zij geeedt hebben in manieren voirscreven die rsonen voirgeruert van aenbegin hoir sysoens, ende dat zij irtan also doen zellen hoir sijsoen uut, zonder yemant des verdragen. Ende enige brouwers, die zij hierin bruekich nden, die zouden verboren L ℔ ende een halff jaer ziin ringe van brouwen, een derdendeel ter stat behoeff, een rdendeel ter siismeysters behoeff ende een derdendeel ter smeysters behoeff van den rade, diet hem uutpanden zellen.

2. Item geen brouwers en sellen hoir dicke bier duere ch myn geven dan een groff vat voir XX cromstert, bijt rboren als voirscreven is.

3. Item en zellen geen brouwers geen bier uutzeynden nder teyken van den sijsmeysters. Ende die teykenne en llen zij niet geren, dan alst bier alrede voir der poirten is n uut te voren, sodattet diegene ziet die de teykenne geeft, jt verboren alse voirseyt is, opdat die sysmeysters in horen sen niet verscalct en werden.

4. Ende in allen schine zelt wesen van den dunnen bier, sondert dat men aen moute doen ende laten zell in elken oute van XX smale vaten X mud haveren ende II mud rsten. Ende tgesette van den smalen vate sel wesen ende iven, gelyc leste bij den rade geset is.

R. D. B. dd. 1451, des Dijnxdages na Ambrosij, fol. 14.

21. 1454, October 12. (*Ampliatie op de ordonnantie.*)

Verclaringe opter brouwerien van den dicken bier, g
maect bij den rade out ende nywe, behoudeliken anders d
ordinancie van der brouwerien in hoire machten te bliven.

Des Saterdages nae Victoris.

1. In den jiersten sel men den sijs van den dicken bi
vercopen dit heel sisoen uut, die halve taeck op XII doy
als gewoenlic is. Mer des sellen die brouwers een groff
meer brouwen mogen uut IIII mud weits, VI mud gers
ende X mud haveren, dan sy hairtoe gedaen hebben; dat
te weten dat sy uut den voirseyden coorne brouwen sel
mogen XXI [1]) grove vate ende daertoe tot drinckelbier on
een vat. Ende wie meer uut den voirseyden coorne br
dan voirseyt is, sel verboren van elken vate, dat hij me
braut, XXV ℔, so dicke dat geschiede.

2. Item want die ridinge dit heel sisoen uut vaststaen s
alse voirseyt is, so sellen die brouwers also menichwer
brouwen, als sij in dit verleden sisoen gedaen hebben.
verboren van een jaer hoir neringe, soverre het den s
meister behoeflicken waer ende die sijsmeystere dat
hebben ende betalen woude ofte die brouwer niet beste
ofte bruken en conde.

3. Item so sellen die brouwers voirtan hoir cedulen.
die sysmeisters te halen plegen, selve den sijsmeisters b
gen altoes op enen dach in der weke; ende dien dach sel
die sysmeisters den brouwers eens voir all nomen ende h
op dien dach verwachten des mergens van VIII ueren
XI uren toe. Ende wije van den brouweren alsdan siin ce
niet en brochte, sel verboren XXV ℔, so dicke dat verb
ken woirde, ende nochtans siin cedel brengen.

4. Item waer enich brouwer, die enich bier verstake om
den sysmeister siin sys te vercorten ofte enich bier uut si
cedule liete, als hy die den sijsmeister brengen sel, sel v
boren van elken vate, groot ofte cleine, V ℔.

5. Item en sel geen brouwer enich bier uutsenden bu
der vrijheit zonder teyken, bij tverboren van X ℔ van el
vate. Oec en sel men geen cleynre vate mit teykenne u

---

1) In H.S. is hier „vate" doorgehaald.

rijheit senden dan een halff stuc, bij tverboren van X ℔ an elken vate, dat mynre waer.

6. Item die vreemde bieren, die nu tvat staet op X ℔ in en sys ende I ℔ te tonnegelt, sel men hengen hyr te comen p zulken sys, alst van outs te geven plach, te weten elc mal vat op III ℔ in den sijs ende V schillingen te tonnengelt.

7. Voirt is overdragen in vordernisse onser borgere ende ndersaten, die bier inleggen om selve mit horen gesinde onder vercopen te drincken, dat die geen tonnengelt geven n sellen; mer vercoften sy enich bier, dat zoude wesen op ubbelden sys, te weten alle bier dat in der vrijheit van Vtrecht gebrouwen wert.

8. Anders in allen punten, gesondert dat ewelic optie eringe staet, sel die voir-ordinancie gemaect opten brouweren n hoir volcomene machte bliven.

9. Item so sel die raet zetten tot elken sisoen twe coermeisters tot den broken van der brouwerien. Ende alle koren nde broken, die in der brouwerien verschinen sellen, sellen die sijsmeisters half hebben ende die stat ende coermeisters voirseyt dander helfte. Ende waert dat die sysmeisters ende die coermeisters den rade enige broken verduusterden ende niet bij en brochten, terstont als zij die ondervonden hadden, so sellen zij verboren, elx daert gebrec bij waer, C ℔ ter stad behoeff. Ende hyrop sel men beyde sijsmeysters ende koermeisters eden, als die sijs vercoft wesen sel.

10. Item so sellen die coermeysters tot alre tijt rede wesen, als die sijsmeisters des te doen hebben. Ende waert dat sy [1]) die coermeisters [2]) niet en vonden off dat zij niet ledich en waeren, so mochten dan die sijsmeisters twe ander uut den rade nemen; ende die sellen dan datselve hebben, dat die koermeisters gehadt zouden hebben.

R. D. B. dd. 1454, fol. 18 verso.

22. 1457, Januari 27. (*Geschil tusschen de boterlieden en de brouwers over het gebruik van den Minderbroeders-refter.*)

Sleten scepen, rade ende oudermans in der saken tusschen der botterlude gilde ende der brouwer gilde, van den zaell

---

1) In H.S. is „sy" bovengeschreven.

2) In H.S. is „coermeisters" met bleeker inkt geschreven boven het doorgehaalde „sijsmeisters".

ofte reventer ter Minrebroeder roerende, alse dat die brouwers bliven sellen an den zaell ofte reventer, behoudeliken dat sy den botterluden hoir tymmeringe in den zaell getymmert betalen sellen by Jan Thomaessoon ende Pons Willamssoon, van den rade dairtoe geset, te betalen op enen redeliken dach by den gescicten voirseyt. Ende dairtoe sellen die brouwers die botterlude vryen van den Minrebroederen van den pachte, die de botterlude geloeft ende besegelt hebben.

R. D. B. dd. 1457, des Donredages na Pauli Conversio, fol. 103.

23. 1462, Januari 12. (*Uitkoop van een brouwer om te verhuizen.*)

Overdroegen die raide out ende nye, dat Henric Pyll niet meer brouwen en zell in die Lynemarct in zyn huus, daer hy tot heertoe in ghebrouwen heeft. Ende die buer in die Lynemarct zellen hem binnen eynre maent naistcomende geven C ℔ te [1]) holpe, dat hy zyn brouwegetouwe uut der Lynemarct op eyne andere stede sette.

R. D. B. dd. 1462, des Dinxdages na XIII-dach, fol. 53 verso.

24. 1462, October 12. (*Rijding.*)

Die raide out ende nywe laten weten enen ygeliken, dat zy eendrachtelyck overdragen zyn op die brouwerye, als dat die brouwers van elck broute byers, dat zij brouwen van deser tyt voert, hebben zellen voer hoeren loen vyf Arn. gulden, XV cromsterten voer elken gulden gherekent. Ende zy zellen doen in elck brouwete byers vier mudde weyts, tmudde gherekent voer twee Arn. guldenen, ses mudde garsten, tmudde gherekent voer XIIII cromsterten, ende X mudde haveren, tmudde gherekent voer VIIJ cromstert. Ende uut dezen koerne zellen zy brouwen XXIIII grove vate byers, ende elck vat zal gelden voer die kuup XV cromsterten, ende dit is die halve take van der hoppen XIIII doytken ende die halve take dycke koyten XII doytken. Ende nae dezer rydinge van den koerne zel men dat byer voertmeer op- ende ofzetten, als dat koerne IIII Arn. gulden myn ofte meer gelt ofte verloept. Ende in allen manieren, als voerscreven is, zelt wezen ter halven van den inbrouwenbyer. Ende waert zake dat enich brouwer na dezer ordinancien niet brouwen en woude, zoe

1) In H.S. is hier „vulste" doorgehaald.

Ende geen brouwer en sell langwellwort noch leinwort
er houden, dan dat syn bier in syn cuup vergadert is,
enen koer van C ℔, halff tot behoeff der sysmeysters in
tydt ende halff tot behoeff der stadt mitten bussemeysters.

Ende geen brouwer en sell bier tappen by cleynen
n, by een koer van L ℔, halff tot behoeff der sysmeys-
in der tydt ende halff tot behoeff der stadt mitten
emeysteren.

Voirt soe en sell geen brouwer bier vaten noch uutdra-
noch uut doen dragen, then sy mit gesworen dragers,
hum die sysmeysters in der tydt dairby setten zellen;
elke brouwer mach enen knaep setten by den gesworen
er optenselven eedt, die hy doen sall by den sysmeyster.

Voirt so sellen die gesworen dragers then hiligen sweren
te ghichtinge te dragen tot vermanen der sysmeysters
der tydt. Ende wair enich drager, die boven syn eedt
kich worde, die sell een halff jair liggen in den Roden-
n ende eten water ende broet.

Voirt soe en sell geen brouwer genen tapperen ofte
ant anders gheen bier min geven dant geset des raets
der stadt in der tydt.

Ende waer enich brouwer, die sinen tapperen ofte yemant
ers enich genot hiernboven off gave dan syn rechte vulle
, dats te verstaen tot elken smalen vaet vier myngelen,
soude verboeren L ℔, halff tot behoeff der sysmeysters
e halff tot behoeff der stadt mitten busmeysters. Ende elc
neyster in der tydt die mach brouwer ende tapper eeden
allen saken voirscreven.

Voirt soe sell die tapper hebben boven tgeset des raets
sinen arbeit van elken vate VIII wijt vrys gelts, dats
verstaen van elker halver taken enen Brabond. Ende dit
sell die brouwer den tapper in des tappers kelre bringen
en der tapper coste.

Item alle bier, dat men uutvoert ende gegeven hebben
elken vaet IIℐ scillinck, zell nu gheven V scillinge [1]).
ondert alle bier, dat men mit helen brouten uuten Stichte
rt, dat sall bliven opten sys van IIℐ scillinck.

Voirt soe en sell geen brouwer after Paesch-dach

---

[1] In H.S. staat hier een overbodig „ende".

daghes nadat die zysen vercoft zellen wezen, ongeboet komen opten huze voer den rait int openbaer, ende aldaer elck van hem hoeren eedt doen, dat zy in elken broute byers dat hem zysoen uut, zonder arch, doen ende laten zellen vier mudden weyts, ses mudde garsten ende thien mudde haveren, goeden koepmansgoet. Ende ymant, die dit verbrake ende niet voer en quame ende dede, alze voerseyt is, die zoude verboeren zoe dicke hy ghebreclich ghevonden worde, vyftich pont.

7. Ende waert dat enich brouwer brouwede, eer hy zynen eedt int openbaer voer den raide gedaen hadde, dat voerscreven koern daerin te doen ende te latene, dat waer hem op een jaer zynre neringe ende oick mit dyen touwe niet te brouwen, hy noch niemant anders.

8. Item en zellen ghene brouwers meer brouwen dan twee werven die weke, by den voirseyden koer.

9. Item en zellen ghene brouwers enighe vaten uutzeynden heel noch half, die vaten en zellen ghebrant wezen by den ghezwoeren dyenre, opt verboeren van X ℔ op elck vat of half vat.

10. Item alle brueken ende koeren, die die brouwers of tappers verboeren zellen, die zellen al wezen die ene helfte totter stat behoef ende dandere helfte ter zysmeysters behoef.

11. Ende alle die broikige zel men binnen jaers, na dien dattet ghebreck gheschiet waere, voer den rait bespreken, of daerenthenden en sel men daer gheen recht of correxie of doen.

12. Item aldus zel die rydinge van den dycken byer nae staen ende daer men hem voertaen altyt die toekomende rydinge nae op- ende ofzetten zell, na der marct:

item een mudde weyts op XXVIIJ cromstert VI doytken
item een mudde garsten op XXIJ cromstert,
item een mudde haveren op XIIII cromstert.

Ende den brouwer voer alle zynen onkost ende voer zyn ghewyn tsamen XXXIII Arn. gulden ende V cromstert. Ende dat beloept elc grof vat voer den brouwer XXJ cromsterten ende II wit; ende daerop gherekent op elck grof vat te zysen XX cromsterten, ende op elck grof vat noch van tonnengelt II cromsterten ende van inbrengen IIII wit, ende die tapper voer zyn loen op elck grof vat XX wit, zoe koempt elke halve take te staen voer XIIII doytken.

13. Item zoe is te wetene, dat I doytken op die halve take te hoghene ofte te leghene beloept op elck grof vat XX

it, ende dat beloipt op elck brouwete van XXIIII grove ten, daer men voertaen op brouwen zell, LXXX cromstert. nde aldus zel men voertmeer die brouwers altyt rydinge tten, te verhogen ende oick te verleghen na der marct erscreven, als een broute koerns voerseyt [1]) XL cromstert p- ofte offslaen zel. Ende die voerscreven cromsterten op lck broute beloipt op elck vat X wit, ende dat beloept op lke halve take een half doytken.

14. Ende dit zel al wezen behoudeliken die voer-ordinanien van der brouwerye in allen anderen punten, die hyr niet erclaert en zyn, in hoerre volcommenre machten te bliven.

R. D. B. dd. 1465, des Dinxdaghes na Pauli Conversionis, fol. 110.

27. 1466, Februari 3. (*Oproeping van de brouwers tot het afleggen van den eed.*)

Voert laet die rait (weten) allen brouweren, binnen onser stat ende stat-vryheyde woenaftich, dat zy morgen komen opter stat huus ongheboet ende doen aldaer in tieghenwoerdicheyt sraits int openbaer hoeren eedt, dat zy in elke broute byers dit heel sysoen uut doen ende laten zellen zonder arch vyer mudde weyts, ses mudde garsten ende thien mudde haveren, guet koepmansgoet. Ende ymant, die dit verbrake ende niet voer en quame ende dede, als voerseyt is, die zoude verboeren, zoe dicke hy ghebreclich gevonden worde, vyftich pont, ghelyck dat anderdages by den raide out ende nywe overdraghen is.

B.spr.b. dd. 1466, des daghes na Lichtmissen, fol. 54.

28. 1466, Februari 3. (*Binnen de stad niet op de bierwagens te gaan zitten.*)

Oick verbiet die rait allen brouweren ende brouwersknechten, die byer uutvueren willen mit waghenen of mit sleden, dat zy langhes die straten niet en sitten opten peerden, waghenen ofte sleden, mer daerby gaen, by enen koer van enen ℔, die men niemant verdragen en sel. Ende hyrof zellen koermeysters wezen alle onser stat raide out ende nywe ende dyenres hoghe ende leghe.

B.spr.b. dd. 1466, des daghes na Lichtmissen, fol. 54 verso.

---

[1]) In H.S. is hier „L" doorgehaald.

29. 1468, Februari 17. (*Geen dun bier te brouwen.*)

Die raide out ende nywe hebben eendrachtlich om nutsc ende profyt onser stadt ofgeset dat dunne byer, ende me zel voertaen niet meer brouwen dan dicke byer op alzull ordinancy, als daer nu op staet.

R. D. B. dd. 1468, des Woensdages na Valentini, fol. 179.

30. 1468, Februari 18. (*Rijding.*)

Die raide out ende nywe hebben die halve take byers gese op enen halven cromstert. Ende die stat zel XII witgen t scaden hebben ende die brouwer II witgen, duerende d yerste sysoen uut.

R. D. B. dd. 1468, des Donredages na Valentini, fol. 179.

31. 1468, Februari 18. (*Slechts te brouwen in huizen van brouwers.*)

Voert verbiet die raet enen yegeliken, dat niemant en brouwe noch en helpe brouwen nyemants dan tot onser brouwer huys, daer men gewoenlic te brouwen pleecht, bij X jare uuter stat te wesen ende een mijl van der stat te bliven, op hoer liven.

B.spr.b. dd. 1468, des Donredages na Valentini, fol. 96.

32. 1469, Juni 7. (*Vonnis wegens het tweemaal per week brouwen.*)

Sleten scepene, raide ende oudermans, dat Goessen Peters- soen der stat ter beteringe geven zall L ℔ binnen XIIII dagen naistkomende, alle daghe by enen ℔, want hy tiegens die overdrachten sraits out ende nywe tweewerf in die weke ghebrouwen heeft.

R. D. B. dd. 1469, des Woensdaghes na Bonifacy, fol. 8.

33. 1475, Februari 8. (*Bevel tot tappen.*)

Overdroegen scepene, raide ende oudermans, dat men den byertapperen, binnen onser stadt ende stat-vryheyt woenaftich, ene wete laten zel, dat zy terstont tappen ende tappende bliven, als zij tot heertoe gedaen hebben. Ende waert zake dat zy des niet en deden, alsdan en souden zy after die tijt niet meer tappen, dan by consent van den raide.

R. D. B. dd. 1475, opten Asschelwoensdach, fol. 8 verso.

34. 1475, Augustus 30. (*Vonnis wegens het koopen van duf koren voor het brouwen.*)

Want Ludolf van Wely ende Folken Janssoen vonsche

irste gecoft hebben, die zy brouwen wouden, twelck tiegens r stadt polycien is, daerom hebben scepene, raide ende ldermans gesleten na den vermoigen derzelver policien, dat r ter beteringhe geven zellen elcx thien ponten binnen achte igen, alle dage by enen ℔.

R. D. B. dd. 1475, des Woensdaghes na Johannis Decollacionis, fol. 15 verso.

35. 1477, October 13. (*De tappers zijn niet verplicht bij denzelfden leverancier te blijven.*)

Overdroegen die raide out ende nywe, dat die tappers van en byer of diezelve, die byer inlecgen tot hoeren drincken, iet ghehouden noch verbonden en sullen wezen altois hoer yer te halen van enen brouwer, dair zy hoerre byeren van alen. Mer tot wat tyden den tappers of anderen voerseyt at goetduncken ende believen zall, alsdan zullen zy hoere yeren tot enen anderen brouwer halen moigen ende tappen nde inlecgen nae gewoenten. Ende waer die brouwer, daer ie tappere ende andere vorseyt hoer byer voer gehailt hadlen, aen den tapperen ende anderen ten afteren van hoeren yeren, daervan zullen die brouwers die voerseyde tappers nde andere mit rechte bespreken, daer zy winnen wanen, onder den tapperen ende anderen voerseyt enige vordere noyenisse dairinne te doen of te laten gheschien. Ende enich rouwer, die hyrenthenden den tapperen ende anderen voereyt gheen byer vercopen en woude om hoer ghelt, die zoude erboeren, zoe dicke dat gheschiede.

R. D. B. dd. 1477, des Manendaghes na Victoris, fol. 55.

36. 1480, April 24. (*Inwoners van eenige steden mogen te Utrecht bier verkoopen, doch niet duurder dan het Utrechtsche bier.*)

Overdroegen die raide out ende nywe, dat die van der Goude, van Haerlem, van Delf ende van Amersfoert alhyr binnen onser stadt ende stat-vryheyde hoer byer binnen hoeren steden gebrouwen, tsy koyt ofte hoppe, brengen, vercopen, tappen ofte doen tappen zellen moigen op alzulken zys, als die byeren, koyt ende hop binnen onser stadt ende stat-vryheyt gebrouwen dagelycx te geven plegen. Ende zy en zellen dat byer niet duyerre geven dan onse koyt ende hoppe voerseyt in elker tyt gelden. . . . . .

R. D. B. dd. 1480, des Manendages na Jubilate, XXIIII Aprilis, fol. 147 verso.

37. 1484, Februari 24. (*Rijding.*)

Scepene ende rait, aftervolgende die ordinancie op die brou werye ende verclaringhe voertyts daerop gemaect by anbrenge van den gescicten, die de merct van den koern oversie hebben, hebben dat dicke bier geset elke half taeke op V witgens. Ende die ridinge van den koern is: te wetene vie mud weyts, elck mud voer XXVIII stuvers, ses mud gersten elck mud voer XVII stuvers, ende thien mud havere, elck mud voer XII stuvers, maect tsamen XVI gulden Ryns XIII stuvers; doerop gerekent III Rynsguldens voer der brouwe cost, facit te samen XIX Rynsgulden XIIII stuvers, maec elke vat voer die kuyp XVIJ stuver, dan heeft die brouwe II stuvers over; daerop gerekent XIIIJ stuver van siis end tonnegelt, ende den tapper voer zyn loen III stuver IIII wit soe sellen die tapperen geven de kan voer V wit, als voer seyt is.

R. D. B. dd. 1484, des Diinsdages na Petri [1]), fol. 28.

38. 1488, Juni 16. (*Rijding.*)

Die rait heeft dat byer opgeset enen Philippus op elc groff vat byers ende zel nu gelden elck groff vat voir di kuyp XXIIII stuvers. Des zellen die brouwers den tapper goedertieren wesen, soedat zij een bol niet duerre geven e sellen dan enen cromstert. Ende die rait heeft die brouwer teser tijt hoeren eedt verdragen op die rydinge van der brou weryen om den groten oploep van den koerne, ter tyt di rait eens anders te rade wert.

R. D. B. dd. 1488, des Manendages na Viti, fol. 158.

39. 1491, October 12. (*Rijding.*)

Alsoe teser tyt dat koern zeer duer is ende nutter is, da men den weyt tot montkoern hout dan tot mout te maken soe heeft die raet een verclaringe oft een veranderinge ge maict opter brouweryen, die dueren zel tottes raets goet duncken; alle andere punten van der brouweryen voertyt gemaict in hoere weerden te bliven.

1. In den yersten zellen die brouwers elck brout byer

1) Hier is bedoeld Petri ad Cathedram blijkens het, aan het opgenomen voorafgaand raadsbesluit dd. 1484, „des Manendages na Petri ad Cathedram".

ıwen tot XXIIII grove vate ende niet langer, hoer drinkel-
: daerin gerekent.

Item in elck brout byers zellen die brouwers in doen
ɜ laten XV mud haveren ende V mud gersten, goet
pmansgoet.

nde hierop zellen die brouwers hoeren eed doen.

ɪes zellen zy moegen daerin doen XIII mud haveren ende
mud gersten oft XVII mud haveren ende IIII mud gersten,
ler meer veranderinge van den koern.

. Die rydinge van den koern is:

lck mud gersten . . . . . XXIIII stuvers -V wit,
lck mud haveren. . . . . XI stuvers,
ɛm voer brouwer onraet ende loen IIʃ Rynsgulden,
ɛm van kistegelt. . . . . XLVIII stuvers,
ɛloept elck vat voer die kuyp voer
borgeren ende butenluden . . . XVI stuvers I oirt.

)es zel die brouwer alle weeck brengen den zysmeyster
r den borger ende butenlude int Sticht geseten III cromstert
gelde ende enen cromstert aen ponde, totter kisten behoef.

)ie tappers sellen geven XV stuvers VIII wit; hier zellen
ɛ stuvers ofgaen, die die tappers den zysmeysters uut-
ken zellen, soe zel die brouwer hebben van den tapper
II stuvers VIII wit.

)eloept die kan gehaelt totten tapper XVII deutgen.

R. D. B. dd. 1491, des Woensdages na Victoris, fol. 144.

40. 1492, Juni 27. (*Vonnis wegens het gebruiken van hop bij het brouwen.*)

Want Tyman die weert in de Zwan gebrouwen heeft, daer
hop in gedaen heeft, ende ziin wyf hoer camerdoer toege-
ıden heeft voer onse raitsheeren, soe sleten scepene ende
le, dat zy beyde enen nacht opter poerten wesen zellen,
le daerna comen voer den rade ende bidden vergifnisse,
le zellen der stat ter beteringe geven XXV ℔, te betalen
ınen XIIII dagen naistkomende.

R. D. B. dd. 1492, des Woensdages na Johannis, fol. 179.

1492, Juli 20. (*Uitvoercedel; bepaling van de hoeveelheid vaten in elk brouwsel.*)

1. Overcomen by den rade, dat die brouwers voertaen
ɜt meer byers in een cedel scriven en zellen, dan zy teffens
een scou oft op een stel uutsenden en zellen.

2. Item soe en zellen die brouwers na voer-overdracht niet langer brouwen elck broute byers dan XXIIII va ℔ vat min oft meer ombegrepen, by correxy tottes ra goetduncken.

R. D. B. dd. 1492, des Vrydages na Divisionis Apostolorum, fol. 182 verso.

42. 1493, October 16. (*Bevel tot brouwen.*)

1. Scepene, rade ende oudermanne zyn overcomen, d die brouwers van desen dage oft mergen ondersteken en brouwen zellen; ende die des niet en dede, en soude n brouwen binnen een half jaer naistkomende.

2. Ende nyemant van onsen borgeren en zel by hemselv oft in den cloesteren moegen doen brouwen, die gheen borger en waer, ten waere dat die stat selve brouwen woude.

R. D. B dd. 1493, des Woensdages op sunte Gallen-dach, fol. 116.

43. 1493, October 17, 23. (*Hernieuwing van het bevel t brouwen en vonnis wegens daarop gevolgde weigering.*)

1. Overcomen by den raet out ende nyewe, dat die bro wers van desen avont ondersteken ende brouwen zellen opt lester rydinge, by eenre penen van XXV enkel Rynsc gulden elken te verboeren, ende by soeveel scaden, als d zysmeysters daerby leden, of zy niet en brouweden; uutgeso dert die gheen mout en hebben, moegen hemselven n hoeren ede ontreyden. Welke XXV Rynsgulden, indien brokich worden, brengen zellen moigen tot Wilger Jacobszo den cameraer; indien zy des niet en deden, souden zy b sonnenscyn opter poerten gaen ende daer niet ofgaen dan b slitinge sraits out ende nyewe.

2. Voert is die raet out ende nyewe overdragen, dat d brouwers, die selve mitter hant brouwen, gheen vergadering mit malcanderen maken en zellen, by eenre penen van XX Rynsche gulden elken te verboeren; dan moegen in hoer gild ter morgenspraeck comen, na gewoenten.

3. Alsoe die brouwers hiertoe onwillich ziin geweest, word daerop morgenspraeck geleyt namiddage in allen gilden.

Ende die gilden ziin eendrachteliken overcamen, dat zy b den rade ende by der overdracht voirseyt, die in elke gild

---

1) Lees „brouwer"?

lesen worde, bliven ende den raet daerinne stiven ende rcken willen.

4. Want dese nabescreven brouwers ongehoirsam ziin ge- est den raet out ende nyewe ende by vieren ende vieren, e hem bevolen was, opten raithuse niet comen en wouden, n teffens opten huse drongen ende, aldaer wesende, — na- n hem vruntlike vermaent worde van den borgermeyster, t zy ondersteken wouden ende brouwen, men soude hem en nendage naistkomende rydinge setten, indien den koep nt koern dat vermochte, ende men soude tot hoere supplicy, die zy overgegeven hadden, uten rade daertoe scicken, lien zy mede die hoere daertoe scicten, om geboirlicheyt erinne te doen, — des niet doen en wouden, ende daeren- enden boven die overdracht van den raet out ende nyewe, t zy ondersteken ende brouwen souden, opt verboeren elx n XXV gouden Rynsgulden, onwillich daertoe waeren ende t al verachten, daer voert morgenspraeck in allen gilden geleyt is geweest, — soe sleten raet out ende nyewe, t zy comen zellen uter Buerkerck bloets hoefs voer den et out ende nyewe ende bidden vergifnisse, ende zellen elx r stat ter beteringe geven vyftich ℔ aen gelde, te betalen nnen acht dagen naistkomende, behoudelyck die overdracht n den raet out ende nyewe bovengescreven, die in den lden is geweest, in hoere weerden te bliven. Ende oft enige n hem die penningen niet en hadden te geven, die zellen ervoer een bedevaert doen tot Onser Vrouwen te Nyenzeel, tgaende binnen VIII dagen naistkomende ende bethoen ervan brengende, eer zy weder incomen zellen.

5. Ende alsoe twee van den brouwers, by namen Claes die yck ende Jan Gysbertssoen, rebellige woerde gevuert hebben desen meer dan andere, soe zellen zy morgen opter poer- n gaen ende aldaer bliven verwachtende des raets slitinge.

Dit ziin die personen [1]).

R. D. B. dd. 1493, des Donredages na Galli, fol. 116.

. . . . . .

6. Die raet out ende nyewe heeft den brouwers boven- enoemt, die elx geven zellen L ℔, uutstel gedaen, dat zy etalen moegen tusschen dit ende Mertini. Ende die vier, die ecoren hebben bedevaert te doen ende by hoeren ede daertoe

1) In H.S. volgen 22 namen in 2 kolommen.

gedaen hebben, dat zy die penningen niet en hebben
geven tusschen dit ende Mertini, te wetene Willem van Velpe
Wouter Lam, Goert Strick ende Dirck Claessoen, zellen
nyewe overste dach setten, die bedevaert te doen tussch
Mertini ende sunt Jans-misse naistkomende, alst den overst
believen zel.

7. Want Claes die Ryck ende Jan Gysbertssoen en Dom
dage lestleden voer den raet out ende nyewe rebellige woer
gevuert hebben boven andere brouwers, soe hebben zy da
omme opter poerten gelegen, ende zellen comen voer d
raet out ende nyewe ende bidden vergifnisse ende geven e
ter beteringe L ℔ aen gelde, te betalen Mertini naistkomend

*Zy hebben gebeden vergifnisse ende andere brouwers bov
benoemt hebben oick desgelycx gebeden.*

R. D. B. dd. 1493, des Woensdages na XI M Meechden-dach, fol 117 verso.

44. 1495, Januari 22. *Een nyewe ordinancie op die brouwer*

Die raet out ende nyewe heeft alle overdrachten ende or
nancien opter brouweryen voertyts tot desen dage toe gemai
ende alle koeren ofte broeken daerinne begrepen nedergeley
ofgestelt, gedoot ende te nyete gedaen, ende heeft een nyew
ordinancie gestelt ende gemaict, die men vast ende onve
breclyck gehouden wil hebben, opten broken daerinne b
grepen.

1. In den yersten zellen alle brouwers in elck broute bye
doen ende laten vier [1]) mudde weyts, ses mudde gerst
ende thien mudde haveren, goet koepmansgoet na den g
wasse van elken jaere. Ende daervan zellen zy brouw
XXIIII grove vate byers, een half vat onder oft over omb
grepen, opt verboeren van L ℔ ende op een jaer hoer nering
ende oick mit dien broutouwe zy noch nyemant anders binn
jaers voirseyt te brouwen, noch dat te besigen in dien huy
noch nergent anders, noch nyemant anders te laten bro
wen, daer zy aen winnen oft verliesen souden, zy oft ho
kyndere.

Ende hiervan zellen ondersoeck doen ende peylen moege
die raet ende oick die zysmeysters in der tyt, soe dicke en
menichwerven hem dat gelieven zel.

---

1) In H.S. is hier „VI" doorgehaald, terwijl „vier" boven is geschreven.

Ende gheen brouwer en zel meer brouwen moegen dan bewerve ter weke, het waer edick oft byer, by den koer rseyt.

t. Item zellen alle brouwers tot elken zysoen, des anderen ges nadat die zysen vercoft zellen wesen, ongeboet komen en huyse voer den raet int openbaer ende aldaer elck van n hoeren eedt doen, dat zy in elck broute byers dat heel oen uut sonder arch doen ende laten zellen vier mudde yts, VI mudde gersten ende X mudde haveren, goet koepnsgoet. Ende yemant, die dit verbrake ende niet voer quame ende dede, als voirseyt is, soe soude hy verboeren, dicke hy gebreckelyck bevonden worde, L ℔. Ten waer die raet des anderen dages niet en saet, soe souden die rste in der tyt den brouwer oerlof moegen geven, onder steken opten ouden eedt totten yersten sitteldage toe ende ger niet.

. Ende waert dat enich brouwer brouwede, eer hy zynen t int openbaer voer den rade gedaen hadde, dat voirseyde rn daerin te doen ende te laten, dat waer hem op een r ziin neringe ende oick mit dien touwe niet te brouwen, noch nyemant anders, als int yerste punt bescreven staet, n waer by oerloff.

. Item soe zel elck brouwer geven voer ziin drinckelbyer zijs van elck broute, dat hy brout, II ℔; mer hy en zel t meer behouden dan onder een vat. Ende waert dat yet daerof vercofte of ewechgave, soe soude hy verboe- C ℔.

Dick en zel gheen brouwer byer tappen, by denselven koer.

. Item enich brouwer, die enich byer versaecte of verke, die soude desgelycx verboeren C ℔ ende een jaer zyn inge, soe dicke alst gesciede, ende mit ziin broutou niet brouwen, ende anders na inhout des yerste punts bovenscreven. Ende waer enich tapper ofte tapster, die om den meyster tsyn te ontferren byer heymelyck in zyn huys e kelre dede comen, die verboerde C ℔ ende een jaer neringe.

Ende yemant anders, die niet en tappede ende byer heymeen opsloech, die verboerde van elck vat C ℔ ende van f ende vierendelen na venant, indien hyt versaecte.

. Item en zellen gheen brouwers enige vaten uutseynden, el, half nochte vierendelen, die vaten en zellen gebrant

wesen by den gezwoeren dienres, opt verboeren van X ℔ c
elck vat heel, half ofte vierendeel.

7. Item en zellen die brouwers gheen byer uutdragen o
doen uutdragen binnen der stat ofte stat-vryheyt, zy en he
ben yerst den ziismeyster van den hoppensys in der tyt
scrift gebrocht ofte doen brengen mit des brouwers hantscri
hoeveel des byers is ende wien zy dat brengen zellen,
namen ende toenamen. Ende zy en zellen niet meer by
in hoer dachcedel setten, dan zy teffens in een scou oft
een stel uutsenden en zellen. Ende altoes als zy hoer cedel
den zysmeyster voirseyt senden ofte brengen, soe zellen
datselve byer in den cedulen voirseyt benoemt binnen
uren daerna doen uutdragen mit enen gezwoeren drager,
hem die zysmeysters dan terstont medegeven ofte believ
zellen te nemen om dat byer te dragen, soedattet voer
gesette ure in deser ordinancien genoemt uutgedragen z
sonder argelist, opt verboeren van L ℔ van elken va
groot oft cleyn, soe dicke alst gesciede.

8. Item soe en zellen die brouwers gheen byer uut hoe
husen ofte van hoeren werven laten vaeren om uut te drag
dan ter gesetter uren, — dat is te wetene van Alre Heylig
totten yersten dage van April des morgens van VII uren
des avonts te vijf uren toe, ende van den yersten dage v
April tot Alre Heyligen toe van des morgens te vyf u
tot des avonts tacht uren toe, — tenzy by consent ende oe
van den zysmeyster in der tyt, opt verboeren van elken va
groot oft cleyn, L ℔.

9. Item gheen brouwer en zel van deser tyt voert en
byer uutsenden enigen geesteliken personen, hy en zel d
gheen, dien hyt seynt, zynen naem ende toenaem ende oi
in wat kercken hy resideert, den zysmeysteren in ziin dac
cedulen ende Sonnendages-cedulen in scrift overleveren,
verboeren van elck vat, cleyn oft groot, X ℔.

10. Item waert zaeck dat enich brouwer enich byer
enigen geesteliken persoen uutscreve ende dat byer tot en
anderen persoen oft huyse brocht dan ten huse, daer
geesteliick persoen woenachtich waer ende te cost ginge, sou
die brouwer verboeren van elck vat, groot of cleyn, C ℔.

11. Item waert zaeck dat enighe weerlycke persoenen enic
byer lieten comen in hoeren husen by vaten, cleyn oft gro
ofte anders, ende dat byer uut geesteliker lude huse quae

) weerlike personen souden verboeren van elck vat, cleyn groot oft anders, C ℔; ende nochtans soe souden die erlike personen den zys daerof betalen.

12. Item soe zellen die brouwers van deser tyt voert tot en zysoen, als zy hoeren eedt doen zellen opten raethuse, debrengen in een cedel, wat byer zy van weeck tot weeck dat verleden zysoen den geesteliken personen geseynt bben, ende zellen hoeren eedt mede doen, dit voirseyde k te houden, -- ende soe zel die raet dan twee goede nnen scicken by den cameraer, die dese cedulen tegens die meysters-cedulen dan collacien zellen, om te wetene wat cortinge der heeren in elck zysoen beloepen zel, — opt rboeren van L ℔.

13. Item soe zellen die zysmeysters van den hoppensys hoeren ede, binnen VIII dagen nadat hoer zysoen uutgeen zel wesen, hoer cedulen opbrengen voer den rade van ulck byer, als die brouwers in dien verleden zysoen den esteliken personen van weeck tot weeck geseynt zellen bben, om die cedulen tegens die brouwers-cedulen by den e gescicte van den rade voer den cameraer te collacien, te wetene, wat die cortinge der heeren in elck zysoen loepen zel, — ende dan zellen oick die zysmeysters voirseyt debrengen II goede ℔ tot behoef der twee gescicte voirt voer hoeren aerbeyt, die zy doen zellen int collacien n den cedulen voirgenoemt, — byt verboeren van L ℔, inn zys niet en deden, ter stat behoef.

Nota. Hierop een overdracht infra des Manendages na isitationis beate Marie ende scickinge, verte XV folia [1]).

Van den broken opten kannen, cruken etc. anno I Lune post visionis Apostolorum [2]).

14. Item soe zellen die brouwers voertaen alsulke broute ers, als zy elke weke brouwen zellen, scriven in hoer eeckcedulen, gelyck zy oick doen zellen al alsulck byer, als van der weeck uutgeseynt zellen hebben tot hoeren tappers de onsen borgers ende oick buten onser stat, concorderende die dachcedulen; ende op hoeren cedulen scriven ende ykenen, van wat weke die cedel is. Ende die cedulen zellen

---

1) Dit raadsbesluit namen wij niet op, daar het handelt over accijns. Vgl. N°. 61 art. 13.
2) Dit raadsbesluit is hierachter opgenomen als N°. 48, waar het echter een dag later dateerd is: notulen van Maandag na Divisio Apostolorum zijn er niet.

die brouwers alle weke overleveren, als gewoenlyck is, d
zysmeysters, te wetene des Manendages te XI uren vo
middage. Ende waert zaeck, dat zy dat niet en deden o
enige punten daeruut lieten, souden zy verboeren X ℔.

Nota. Hierop een overcomen gemaict anno XV^c XIX
Donredages na Paischen [1]).

15. Item soe zellen die brouwers des Manendages v
middage II st. van elck vat byers, zy uutgeseynt ze
hebben onder den borgeren ende butenluden int Sticht gese
brengen den zysmeysters ter kisten behoef met hoer wee
cedel, opt verboeren van V ℔, die zy gehouden zellen we
opter kisten te brengen voer den rade. Ende oick en ze
zy gheen byer uutseynden, eer zy die II st. betaelt ze
hebben; dat is te wetene dat die brouwer III cromste
ter weeck brengen zel aen gelde van elck vat byers voir
ende enen cromstert aen ponde ten eynde na elck zyso
na ouder gewoenten.

16. Item en zel gheen brouwer enich byer uutsenden bu
der vryheyt sonder teyken, byt verboeren van X ℔
elken vate. Oick en zel men gheen cleynre vat mit tey
uter vryheyt seynden dan IIℊ emmer, byt verboeren van X
van elken vate, dat minre waer.

17. Item alle byer, dat die brouwers buten der stat
heyt int Sticht senden willen, daervan zellen zy den zysme
ters voirseyt hoer hantscriften senden, hoeveel des byer
ende wie dat hebben zel, by name ende toename. Ende
zellen die zysmeysters den lantman oft denghenen, die
hantscriften brenget, terstont een teyken geven, ende
lantman of die dat teyken voirseyt brengt, zel dat den bu
wer weder thoenen, eer hy dat byer van den lande
vaeren. Ende dat gedaen zel die lantman, oft die dat v
seyde teyken heeft, datselver teyken dan brengen ter plaets
die hem die zysmeysters wysen zellen. Ende waert zaeck
dat byer niet uut en ginge van dien dage, als dat tey
gehaelt waere, alsdan zel die brouwer datselve teyken
voirseyden zysmeysters wederbrengen binnen denselven d
of des anderen dages daerna des voermiddages, byt verboe
van elck vat, ist groot off cleyn, V ℔.

---

1) Zie noot 1 op bladzijde 133.

Nota. Hier is een overcomen op gemaict anno XV^c XV des naterdages na Victoris [1]).

18. Item waert zaeck dat enich byer, daer dat teyken of ehaelt, gethoent ende overgelevert waere, als voirseyt is, innen der stat ofte stat-vryheyt gelaten ofte wedergebrocht orde, dat men ter waerheyt vonde, sonder den zysmeysters ich wetentheyt daerof te doen, die soude verboeren van ck vat, groot of cleyn, C ℔, daer ment byer bevonde; ende e dat daer gebrocht hadde, vyf jaer de stat ende die stat-yheyt.

19. Item waer yemant die enich byer van buten der stat yheyt binnen der stat ofte stat-vryheyt brochte, sonder den smeysters daervan te adverteren, diegheen die dat insloech ude verboeren van elck heel vat C ℔, ende van den halven de vierendelen na advenant.

20. Item soe zellen die brouwers oick hoer byer uut moegen ten vaeren tot allen plaetsen buten den Sticht, een last van II vaten tsamen op IIII stuvers. Ende wes zy vuerden ven een last teffens, zellen zy geven van elck vat enen lven stuver; ende van een half last van ses vaten II stuvers. nde wes zy vuerden boven een half last tot onder tlast toe, ellen zy oick geven van elck vat ƒ stuver. Behoudelyck dat y yerst gehouden zellen wesen, daervan den zysmeysters irseyt hoer hantscriften te senden van hoevele des byers ende waer dat wesen zel, by name ende toename, in alre anieren als zy doen zellen vant byer, dat zy buten der stat yheyt int Sticht senden zellen. Ende yemant die hierinne okich bevonden worde, ende ziin byer sceepte om buten Sticht te vaeren ende binnen tSticht bleef, die soude ver-eren van elck vat C ℔, groot of cleyn.

21. Item soe en zellen gheen brouwers in die leste XIIII ge van elck zysoen meer byers uutdragen ofte doen uut-agen, dan zy in enige andere XIIII dagen van dien zysoen edaen hebben, byt verboeren van elken vate, groot ofte eyn, X ℔.

22. Item soe wes byer die brouwers in hoer weeckcedulen, ie zy den zysmeysters voirseyt alle Manendage overleveren ellen, geliick voirseyt is, na den brouten, die zy gebrouwen

---

1) Zie noot 1 op bladzijde 133.

hebben, denselven zysmeysters niet en bewysen, waer dat gebleven is, dat zellen die brouwers den zysmeysters verzyse voer binnen-byer.

23. Item soe zellen die brouwers voertaen hebben van elc broute byers, dat zy brouwen zellen, voer torf, hout, hop bodeloen ende andere oncosten VIII Arnhemsche gulden.

24. Item waert zaeck dat enige van den brouwers nie brouwen en wouden opter ordinancien ende rydingen, die me hem setten zel na den op- ofte ofslage van den koern, end die zysmeysters gebreck in hoeren zys daerby leden, die e zellen binnen jaers daerna niet brouwen moegen. Ende dae enboven zellen ende moegen die zysmeysters, by consent va den oversten out ende nyewe in der tyt wesende, kiesen enig andere brouwers, die hemluden brouwen zellen moegen soeve byers, als zy te doen hebben tot profyt van hoeren zys niettegenstaende die overdracht van dat gheen brouwer mee dan tweewerf ter weeck brouwen en zel.

25. Item waert dat hem yemant brouwens onderwonde anders dan daer onse gezwoeren brouwers gewoenlike brouwe in dien huse heymeliick, die soude verboeren L M steens end X jaer de stat; ende dat broutou, daer dat byer mede ge brouwen waer, soude men bernen opter Noede.

26. Item nyemant en zel buten mueren in der stat vryhey van Vtrecht brouwen moegen; ende men en zel oick op di hofstede van Compostel noch oick op Sculpen in die Vy Doeyts off daerby niet tappen noch herberge houden moege om zekere zaken wille, die daeruut spruten mochten, t correxy van den rade.

27. Item waert zaeck dat die ziismeysters aen enigen tap peren twivelden, dat zy hoeren ziis niet crigen en soude moegen, soe zellen die zysmeysters alle brouwers binnen onse stat ene wete laten, dat zy dien tapper after die tyt ghee byer en seynden. Ende waer enich brouwer, die den tappe byer seynden woude daerentenden, soe soude hy den zys meysters vaststaen moeten ende hem vernuegen van hoere zys, die hem dan voertmeer aen dien tapper verscynen soude behoudeliick dat die brouwers voirseyt niet langer daervoe vaststaen en zellen dan XIIII dage, nadat zy hoer weeck cedel overgelevert zellen hebben.

28. Item alsoe die brouwers den zysmeysters van den hop pensys vaststaen moeten ende gehouden ziin te vernuegen

er hoeren zys van die tappers, dien die brouwers byer seyn-
n na den verbode van den zysmeysters hemluden gedaen,
; voirseyt staet, soe zellen die brouwers wederomme, oft
m belieft, den zysmeysters vragen moegen, hoevele zy
n den tapperen voirseyt van hoeren zysoen ten afteren ziin,
erinne zy hem dat tappen deden verbieden. Ende dat ge-
ten, gelievet dan den brouwer den zysmeysters vast te
en voer hoeren zys, alsoe wel dat zy getapt hadden ende
t zy na den gebode noch tappen souden, soe zellen die-
lve brouwers volcomen macht ende moege hebben, dien
pper, daer zy aldus voer stonden, voer ziin byer ende den
s te samen te panden ende te vervolgen mitten busmeysters
der tyt, van den rade daertoe geordineert, gelyck die zys-
eysters van den hoppensys in der tyt voer hoeren zysen
egen te doen.

29. Item soe en zellen voertaen niet meer dan VIII ven-
oeten deylen aen enigen stat-zysen te mijnen, noch daer-
n te winnen noch te verliesen, ende niet meer dan twee
rouwers, die selve mitter hant brouwen, aen den hoppensys
eylen en zellen, daer zy hoeren eedt op doen zellen voer
en rade, als zy hoer zysen besetten zellen.

30. Item soe zellen die zysmeysters van den hoppensys in
er tyt gehouden wesen, alle weke in der kisten te brengen
an den twee stuvers, die zy van den brouwers van elck vat
yers des Manendages mitter weeckcedel ontfangen zellen, ter
isten behoef L Rynsgulden, daer men die losrenten mede
etalen zel.

31. Item en zellen die zysmeysters van den hoppensys
oirseyt gheen byer uut moegen laten gaen, zy en zellen
aervan hoeren vollen zys nemen. Ende en zellen gheen
ordeel yemant doen in den ofganck van den zys, om den
oecomenden zysmeyster tsyn tontferren; ende zellen daerop
oeren eedt doen mit hoeren vennoeten, als zy hoeren ziis
esetten ende oick opt verboeren van V^{c} ℔, half totter stat
ehoef ende die ander helft tot behoef den toecomenden zys-
neysters. Ende oick soe en zellen gheen zysmeysters int
fgaen meer byers inleggen dan twee vaten boven hoer ge-
woenlike byer.

32. Item waer yemant die den zysmeysters enige ℔ leende
ende van den zysmeysters niet betaelt en worde op sulke
dage, als zy tsamen overcomen waeren, die zel tenden den

dach van betalinge ziin ℔ aen den zysmeysters moegen
panden mitten busmeysters als zysbaer goet.

Ende desgelycx van den tappers, daer zy hoer zysen
betalen.

Nota. Die brouwers moegen die borgers panden voer
zys etc. Respice anno XV^c I Veneris nae Pauli Conversionis

33. Item soe zellen die zysmeysters hoer sculden moeg
uutpanden mit enen stat-dienre sonder busmeyster tot vyff
toe ende niet hoger

34. Item yemant die byer in der tapper huys brochte
ergent anderswaer, daer den zysmeyster zynen zys
ontferret worde, die soude vyf jaer uter stat wesen.

35. Item oft yemant den tapperen hoer goet holpe
steken by nacht oft by dage ofte die dat huysde oft ho
om den zysmeyster tsiin tontferren, soe menich dat ded
souden elck verboeren X ℔.

36. Item soe zel men onser stat hoppensys te Lichtm
toecomende vercopen als gewoenliken is, alse dat die z
meysters, die nu zyn ende dan afgaen zellen, ofscriven zel
na der ouder gewoenten. Ende soe wie voertaen onser s
hoppensys coepen zel, die zel altyt, als hy ofgaen zel, g
mitten nyewen zysmeyster totter tappers huys van huys
huys, nyemant over te slaen, ende peylen dat byer, dat zy d
bevynden. Ende soe wes byer, dat men tottes tappers h
bevynt, zel men peylen totten IIℓ [2]) emmer toe ende dat
den ouden zysmeyster ofscriven ende den nyewen zysmeys
zel dat opscriven ende zynen zys daerof hebben.

37. Item enich tapper, die enich byer verstake ende
te voerscyn brochte, als die zysmeysters omgingen peyl
die soude verboeren van elck vat, groot of cleyn, dat
alsoe versteken oft versaect hadden, XXV ℔.

38. Item soe en zellen die tappers nu voertaen gheen
legen byer meer ofscriven, want die raet ter waerheit bev
den heeft, dat daer onduechdelike hanteringe onder gesc
daermede onser stat hoppensys merckelike by veraftert w
ten waer zy enich byer van den brouwer gecregen hadd

---

1) Dit raadsbesluit is opgenomen in de hierachter opgenomen ordonnantie dd. 1530.
34; wij namen het niet afzonderlijk op, omdat het handelt over accijns.

2) In H.S. is later door dezelfde hand „II$^{1}/_{2}$" geschreven boven een doorgehaald „lesten".

at niet wel drinckelyck en waer, dat souden zy moegen loen ofscriven binnen vier dagen, nadat zyt ingecregen hadlen, ende anders niet.

39. Item alle die broeken zel men binnen een maent, nalien dattet gebreck gesciet is, voer den rade bespreken ofte ieden; daerentenden en zel men daer gheen recht oft corexie of doen.

40. Item soe zel die raet setten tot elken zysoen twee oermeysters totten broken van den brouweren. Ende alle oeren ende broken, die in der brouweryen gescieden zellen, ellen die zysmeysters half hebben, ende die stat dat tweedeel nde die koermeysters dat derdendeel van der ander helft. Ende waert dat die zysmeysters ende die koermeysters den ade enige koeren verduysterden ende nyet by en brochten, erstont als zy die ondervonden hadden, soe zellen zy verboeren, elx daert gebreck by waere, C ℔ ter stat behoef. Ende hierop zel men beyde die zysmeysters ende koermeysters den, als die zys vercoft zel wesen.

41. Item waert zaeck dat yemant in enigen punten brokich bevonden worde ende yemant van den rade out ofte nyewe dien voerstonde in den rade oft opter straten mit woerden, bedewyse ofte geveerde, dien te ontsculdigen of ziin broken ofte koeren te verminderen, oick in wat manieren dattet gesciede, die soude verboeren L^{M} steens, ende daertoe soude hy ewelyck uten rade wesen.

42. Item soe zellen die borgers, die byer inleggen, den brouwer hoer ℔ setten van hoeren zys binnen ses weken, nadat elck zysoen uutgegaen is.

Ende die brouwers zellen binnen XIIII dagen daerna den zysmeyster voldoen ende hoer ℔ setten, die zy hem sculdich ziin.

Ende binnen eenre maent daerna zel die zysmeyster den cameraer ziin ℔ setten ende betalen.

Ende soe wie van den borgeren, brouwers ofte zysmeysters voirseyt elck ziin ℔ niet en sette binnen den tyt als voirseyt staet, soe zellen zy betalen mit gelde; te wetene den borger den brouwer, die brouwer den zysmeyster ende die zysmeyster den cameraer.

Ende hierop zel die cameraer zynen eed doen, dat hy tenden die termynen voirseyt gheen ℔ oversetten en zel, mer mit gelde dat dan betalen.

Oick zel hy zynen eedt doen, dat hy die penningen uut ziinre camer nergent anders toe keeren en zel dan daermede den borgeren, ondersaten ende uuthemschen van hoeren pon den te betalen, ten waer by consent der gemeenre gilden.

Ende die tappers zellen desgeliicx hoer ℔ setten den zysmeysters binnen ses weken na den uutganck van den zys, uutgesondert dieghene die den zysmeyster niet verwissen en konnen.

43. Item soe zellen die zysmeysters van den hoppensys tot elken zysoen setten gezwoeren dragers, die den brouwers hoer byer zellen helpen uutdragen. Ende die brouwers en zellen gheen byer uutdragen, ten zy dat hem die zysmeyster enen gezwoeren drager medegegeven oft belieft zel hebben te nemen, noch die gezwoeren drager en zel hem oick niet helpen dragen, ten zy by oerlof van den zysmeyster voirseyt.

Voert soe zellen die gezwoeren dragers voirseyt nerstelyck onderhouden die ordinancie van der drageryen by hoeren ede, die zy daerop doen zellen.

Te wetene dat zy gheen byer en zellen helpen dragen, ten zy dat die dachcedel daervan den zysmeysters gebrocht is. Ende en zellen nyet meer byers teffens in een scou oft op een stel uutdragen, dan in die dachcedel geteykent en staet; ende dat byer zellen zy binnen ses uren, nadat die dachcedel overgelevert is, uutdragen.

Ende zy en zellen oick gheen byer helpen uutdragen dan ter gesetter uren; dat is te wetene: van Alre Heyligen totten yersten dage toe van April des morgens van seven uren tot des avonts te vyf uren toe, ende van den yersten dage van April tot Alre Heyligen toe van des morgens te vyf uren tot des avonts tacht uren toe.

Ende wes byer zy alsoe zellen helpen uutdragen, daervan zellen zy hoeren gesetten loen nemen; te wetene: van den borger van elck grof vat byers enen halven stuver ende van den tapper mer vier wit, ende van den halven ende vierendeel vaten na advenant.

Ende dese ordinancie zel men hem te voeren lesen, als zy hoeren eedt doen zellen.

44. Item men zel dese dragers den rade presenteren ende die zellen se eden ende of- ende aensetten, soe dicke hem dat belieft.

Ende waert zake dat die dragers voirseyt hierinne gebrec-

ɲck bevonden worden ende hoeren eedt niet en hielden, soe ɒude men hem die stat verbieden vyf jaer lanck ende ene ɯle van der stat te bliven op hoeren liven.

Respice supra van den oncosten anno XCIIII Mercury post)*culi* [1]).

Anno XIX een overcomen van de Hoemborger tonnen des)*onredages na sunte Lucyen-dach* [2]).

(*Anno XV*^{c}*I des Vrydages na Pauli Conversionis noch een* ɛ*rclaringe* [3])).

R. D. B. dd. 1495, des Donredages na Agnetis, fol. 162 verso.

45. 1499, April 29. (*Geen mout buiten de stad te laten bereiden.*)

Voert laet die raet weten ende gebiet allen brouwers, borɲers ende ondersaten, dat nyemant van hem enich mout en ɲake, dat men buten onser stat brouwen soude, byt verboeren ɛlker reyse van L ℔, half ter stat ende half ter zysmeysters ɲan den hoppensys behoef.

B.spr.b. dd. 1499, des Manendages XXIX Aprilis, fol. 170.

46. 1500, September 4. (*Verbod om bier te verkoopen aan een persoon, die buiten de poort tapt.*)

Scepene, rade ende oudermanne ziin overcomen, dat gheen ɔrouwer of backer Ansem in den Biesbos byer noch broot ɾercopen en zel, soelange als hy tapt, by X ℔ telker reys ɛ verboeren. Ende die poirtiers zellen Ansem voirseyt uter ɨtat houden, byt verboeren oick van X ℔.

R. D. B. dd. 1500, des Vrydages na Egidy, fol. 78 verso.

47. 1501, Juni 17. (*Uitkeering aan het gilde door hen, die zelf het ambacht uitoefenen.*)

Alsoe die brouwers, die mitter hant brouwen, tot behoef ɲan den oncosten, die de brouwer-gilde te doen heeft, voerɨyts van elke broute byers plegen te geven VIII deutgen, ɛnde nu overcomen zyn van elke broute byers te geven VI

---

1) De onkosten der brouwers worden in dit raadsbesluit voor ieder vat vastgesteld op „II½ R. g." (R. D. B. dd. 1494 fol. 130 verso).

2) Dit raadsbesluit is hierachter opgenomen als N°. 54.

3) Zie noot 1 op bladzijde 133. Vgl. N°. 61 art. 9.

deutgen, soe ter begherten van hemluden is die raet overcomen ende heeft der gilden voirseyt toegelaten ende macht gegeven, dat zy van denghenen, die onwillich mochten wesen die VI deutgen te betalen, mit enen legen dienre die gelden uutpanden zellen moegen, op vyf scillingen meer dan zy schuldich waeren van een zysoen.

R. D. B. dd. 1501, des Donredages na Viti, fol. 100 verso.

48. 1501, Juli 20. *Verclaringe opten broken van der brouwery.*

Scepene, rade ende oudermanne hebben verclaert op die broken van die brouwerye opt behagen van den ouden rade, dat nyemant enich byer van buten onser stat vryheyt binnen der vryheyt brengen en zel by kannen of by cruyken of desgeliken, byt verboeren van V jaeren uter stat te wesen. Ende dieghene, tot wes behoef dat byer binnen gebrocht worde ende die dat drincken souden, zellen van elke cruyck ofte kanne oft diergeliick byers, dat soe binnen gebrocht worde, geven ter beteringe C ℔. Ende die zysmeysters, die enigen drager alsoe bevonden, zellen macht hebben dien opt vleyshuys te brengen opten costen van denghenen, daer tbyer gedronken soude hebben geworden.

R. D. B. dd. 1501, des Diinsdages na Divisionis Apostolorum, fol. 102 verso.

49. 1505, April 26. *Den eedt van den brouwers.*

Dat zweer dy, dat ghy in dit aenstaende zysoen in elck broute byers doen ende laten zelt IIII mud weyts, VI mud gersten ende X mud haveren, goet koepmansgoet, ende daervan brouwen zelt XXIIII grove vate byers, een half vat min of meer ombegrepen. Ende dat ghy niet meer koerns int broute doen noch meer vate daeruut brouwen en zelt; ende dat ghy ter weeck niet meer dan tweewerf brouwen en zelt. ende voert die ordinancie van der brouweryen anno XCV lest gemaict onderhouden zel. Dat u God etc.

R. D. B. dd. 1505, des Saterdages na Cantate, fol. 14 verso.

50. 1508, Februari 3. (*Niet te leveren aan een tapper, voordat deze zijn vorigen leverancier voldaan heeft.*)

Voert is die raet overcomen, dat gheen brouwer enigen tapper aenslaen en zel om byer te leveren, ten zy dat die

per zynen voer-brouwer yerst ten vollen betaelt zel hebben. de oft enich brouwer daertegens dede, soude hy verboeren n elc vat I ℔ tottes raets behoef. Behoudelyck dat die de brouwer den nyen brouwer yerst een weet doen zel van n scult, eer die nyewe brouwer yet broken zel, ende dat t enen legen dienre.

R. D. B. dd. 1508, op sunte Blasius-dach, fol. 74.

1. 1508, September 6. (*Niet aan geestelijken te leveren, tenzij de vorige leverancier voldaan is; accijnsvrijheid der geestelijken.*)

1. Overcomen by den rade, alsoe die gheestelike personen ertaen hebben zellen hoer taxy van der cortinge van den s van den byer, soe die raet dat gesleten heeft, soe en llen die brouwers ghenen gheesteliken personen enich byer ynden, ten zy dat des gheestelike persoens voer-brouwer irst betaelt zel wesen, by V ℔ te verboeren, die een helft ttes raets ende dander helft totter brouwer gilde behoef, everre die voer-brouwer den na-brouwer des daerop die eet gedaen zel hebben.

2. Die raet heeft oversien gehad opter heeren cortinge n den hoppensys; ende soe men bevonden heeft, dat daerne groet misbruyck gesciet, soe heeft die raet die misbrunge versmaelt vant jaer verleden ende is overcomen, dat e gheestelike personen voertaen staen zellen op hoer taxy, t goetduncken van V luden van der ghilden, soe dat in er-jaeren pleech te wesen.

Dese bovengescreven cedel, in den gilden geweest, is by n gemenen gilden belieft op Onser Vrouwen-avont Natitatis.

R. D. B. dd. 1508, des Woensdages na sunt Gielis-dach, fol. 90 verso.

52. 1509, Juli 26, Augustus 7. (*Loon der bierdragers.*)

Totten byerdragers, van dat zij eyschen ℔ stuver vant vat dragen totten tappers, zyn gescict Lambert Bol, Aernt assert uuten nyen raide bij consent des out-raets.

R. D. B. dd. 1509, des Donredages na sunt Jacobs-dach, fol. 110.

. . . . . .

Belieft by den raide, dat die byerdragers zellen moegen emen van elck vat byers, dat zij totten tapper dragen, vyff

wit, dair den enen geswoeren drager off hebben zel drie w
ende die brouwer twee wit, duerende tottes raets wedersegge
R. D. B. dd. 1509, des Dijnsdages na Petri ad Vincula, den zevenden dach in Augusto, fol. 111.

53. 1512, Mei 24. (*Niet te brouwen op het land of mout te bereiden voor de boeren.*)

1. Die rait laet weten ende gebiet allen onsen borgere
dat nyemant int lant en gae brouwen, bijt verboeren va
XX ℔.

2. Voert verbiet die rait allen onsen borgeren ende onde
saten, geestlicke ende weerlicke, dat nyemant den lantluyde
mout en make noch uut en seynde, byt verboeren van L ℔
B.spr.b. dd. 1512, des Manendages na Ascensionis Domini, fol. 135 verso.

54. 1519, December 15. (*Tappers mogen geen ongeijkte tonnen van Hamburger bier gebruiken.*)

Overcomen by scepene, raide ende oudermanne, dat d
tappers achter Lichtmisse naestkomende gheen Hoemborge
tonnen, die ongeyct zyn, inleggen en sellen moegen. En
die brouwer en sel se oick nyet vullen off uutsenden tott
tapper behoeff, bijt verboeren van elke ton V ℔, dair d
ziismeysters koermeysters off wesen sellen. Dan die borge
sellen wel Hoemborger tonnen inleggen moegen, ongeyc
sonder verboeren.
R. D. B. dd. 1519, des Donredages na sunte Lucyen-dach, fol. 22.

55. 1522, September 1. (*Rijding.*)

1. Die rait heeft dat byer afgeset IJ deutken op elke ka
ende die kan sel gelden voer den tap V wit I braems.

2. Die rydinge van den koern is:

elck mud weyts	XLI st.,
elck mud garsten	XXV st.,
elck mud haveren	XIII st.,
brouwers oncost	III g.,

beloept elck groff vat byers voer die kuyp, behalven die
II st. van der kyst, XVIII st.

Des heeft die rait den brouwers op dese tyt tottes raits
wederseggen toegegeven, dat se sellen moegen brouwen
XXVIII groeve vaten byers ende nyet langer, dair die
brouwers hoeren eedt toe doen sellen, zij ende oick hoer

echten, dit voirseyde koern dairin te doen ende te laiten
le nyet langer dan XXVIII vaiten byers te brouwen.
}. Voert is die rait overcomen, dat se anders die ordinancie
1 der brouweryen, gemaict anno XIIII C XCV des Donre-
ges nae Agnetis, in allen punten ende verclaringen dairop
naict voertan onderhouden willen hebben, bij sulke koeren
le broeken, als dairop staen.
. Oick is die rait overcomen, dat die stuvermeyster alle
eck brengen sel by den boickverwaerder van den hoppen-
hoer cedel van alle byeren, die buyten gesent sellen
sen, van elken brouwer op hemselven, om te weten, off
nant langer gebrouwen had dan voirseyt staet.

R. D. B. dd. 1522, des Manendages op [1]) sunt Gelis-dach, fol. 102 verso.

6. 1522, September 3. (*Oproeping tot het afleggen van den eed op de ordonnantie.*)

)ie rait laet weten allen brouwers ende brouwersknechts
le oick alle andere, die bynnen brouwen willen, dat se
rgen te IX uren komen opten raithuse ende doen hoeren
lt opter ordinancie van der brouweryen voertyts gemaict.
le dat nyemant voertan ondersteeck om te brouwen, hij
heb zijnen eedt gedaen, by sulck verboeren als opten
uwers staet, ende voer die knechts bij V ℔ te verboeren,
in gebreke waer.

B.spr.b. dd. 1522, des Woensdages na Egidij, fol. 7 verso.

7. 1522, September 4. *Den edt, die de brouwers ende brouwersknechts op huyden gedaen hebben.*

)at zweer ick, dat ick van deser tyt voert dit tegenwoir-
e zijsoen uut in elck broute byers doen ende laten sel vier
dden weyts, zess mudden gharsten ende thyen mudden
eren, goet coepmansgoet, ende dairaff brouwen sell XXVIII
ve vaten byers ende nyet langer, tottes raets wederseggen.
le dat ick nyet meer koerns int broute doen noch meer
en dairuut brouwen en sel, ende dat ick ter weeck nyet
r dan tweewerff brouwen en sel, ende voert die ordinancie

Het H.S. heeft „na". Ten onrechte, want St. Egidius viel in 1522 op een Maan-, Maandag daarna ware dus de octaaf van St. Egidius en zou moeten *volgen* op, *voorafgaan* aan de later ingeschreven besluite dd. Donderdag na St. Egidius (in tekst medegedeeld als Nos 57 en 58).

van der brouweryen anno XCV lest gemaict onderhouden se
Dat my God soe help ende Zyn heyligen.

R. D. B. dd. 1522, des Donredages na Egidii, fol. 103.

58. 1522, September 4. (*Vonnis wegens smalen op den ee*

Want Henrick Goertssoen, Claes van Hijndersteijns knech
zijnen eedt opter brouweryen gedaen hebbende, geseyt hee
„Die verhuert is, die is vercoft, ick moet doen, dat mi
„meyster ende vrou heyten", in verachtinge zijns eedts voirsey
soe sleten scepene, raide ende oudermanne, dat hij kom
sel voer den raide ende bidden om vergiffnisse, ende t
Amersfoert bedevaert doen voer Ons Lieff Vrou, mergen v
dien daige, ende hij en sel bynnen jaers nyemant meer brouwe
*Ende want hij overhoerich is geweest dit voirseyde te doe
soe sel men hem die stadt verbieden ende vijff mijlen daire
te bliven ewelick, op zyn lijff.*

R. D. B. dd. 1522, des Donredages na Egidij, fol. 103.

59. 1526, Februari 16. (*Wie brouwt en geen lid is van d
gilde, moet een „inbrouwer" en drager hebben.*)

Oick laet die rait weten allen borgeren ende ondersate
die selver brouwen ende in der brouwer ghilde nyet en zij
dat zij gehouden sellen zijn enen geswoeren inbrouwer en
drager te hebben, die by sijnen eede den zysmeysters
kennen geven sel, hoe lanck dat se gebrouwen hebben,
correctie sraets tottes raets goetduncken.

B.spr.b. dd. 1526, des Vrydages na sunte Valentijns-dach, fol. 45 verso.

60. 1530, October 14. (*De brouwers leggen den eed af
op de ordonnantie.*)

Alle die brouwers zyn huyden geladen geweest hoer
eedt opter broueryen te doen ende hebben byna alle hoer
eedt gedaen, die ordinancie opter broueryen, gemaict an
XIIII^{C} XCV des Donredages na Agnetis ende hem op huyd
voirgelesen, ende die men dairvan noch uuthangen sel [1]) o
derhouden sellen, bij sulke koeren ende broeken als dair
staen etc.

R. D. B. dd. 1530, des Vrydages na Victoris den XIIII^{en} Octobris, fol. 60 verso.

61. 1530, October 14. *Die ordonnancie van der brouwerye.*

Anno XV^{C} XXX des Vrydages na sunte Victoers-da
den XIIII^{en} in Octobri.

1) Nl. afkondigen door aanplakking aan het stadhuis.

lie schout van Keyserlicke Majesteyts wegen, borger-
rsteren, scepenen ende raet der stadt van Vtrecht hebben
verclaringe gemaict opter ordinancie van der brouweryen,
rtyts anno XIIII C XCV des Donredages na Agnieten ge-
neert, die men vast ende onverbrecklick gehouden wil
ben, opten broeken daerinne begrepen.

. = *N°.* 44 *art.* 1, *behoudens vaststelling van het aantal*
n op „XXVIII", *der boete op* „X Karolus-gulden" *en uit-*
ng na „noch nergent anders" *van* „noch nyemant anders".

. = *N°.* 44 *art.* 2, *behoudens eisch om te* „komen opten raet-
rse voer den raet", *vaststelling der boete op* „X Karolus-
den" *en delegatie inplaats van op de* „overste" *op* „schout
le borgermeystere".

. = *N°.* 44 *art.* 3.

. Item soe sel elck brouwer gheven van elck broute byers
tes Keyserlicken Majesteyts demeynen XII stuvers in de
de van zijnen zijs, die hy te gheven plach; ende waert dat
yet daeraff vercofte off ewechgave, soe soude hy verboe-
1 XX Karolus-gulden.

Oeck en sel geen brouwer byer tappen by denselven koer.
Nota. Noch III stuvers halff tottes Keysers ende dander
stat behoeff etc. [1]).

5. = *N°.* 44 *art.* 5, *behoudens vaststelling der boete overal op*
X Karolus-gulden".

6. = *N°.* 44 *art.* 6, *behoudens weglating der boete en bij-*
ging van:

Ende en sellen gheen Hoemborger vaten doen yken noch [2])
: enigen tappers seynden, opt verboeren van II Karolus-
lden op elck vat, heel, halff ofte vierendeell; mer totter
ger huys sellen die brouwers wel Hoemborger vaten on-
brant moegen seynden, sonder verboeren. Ende die rechte
let van den geijcten ofte gebranden vaten sel wesen elck
off vat X emmer ende II bollen, den emmer XVII minge-
1; een halff vat ende een vierendeel daerna.

7. = *N°.* 44 *art.* 7, *behoudens vaststelling der boete op*
Karolus-gulden".

8. = *N°.* 44 *art.* 8, *behoudens vaststelling der boete op*
Karolus-gulden".

---

1) Het cursief gedrukte is met lichter inkt in H.S. later bijgeschreven.
2) De woorden „doen yken noch" zijn in H.S. bovengeschreven.

9. = *N°.* 44 *art.* 9, *behoudens eisch van* „Manendages [1])-ced
len", *vaststelling der boete op* „van elck vat, groet oft cley
II Karolus-gulden" *en bijvoeging van:*

Daerop verclaert is anno XV C een des Vrydages na Pa
Conversionis [2]): Indien die brouwer dat nyet en dede,
soude men hem sulck byer nyet corten, dan soude den
daeraff selve betalen ende daertoe verboeren op elck vat, gro
off cleyn, als voirseyt staet.

Ende soe wye van den brouwers enige geestelicke pers
nen boven hoer taxie byer seynde, die soude den zys sel
betalen; dats te wetene diegheen van den brouwers, die
leste daeraff waer na inhout der dachcedelen ende Manend
ges [3])-cedulen, den zysmeysters overgelevert.

10. = *N°.* 44 *art.* 10, *behoudens vaststelling der boete*
„XX Karolus-gulden".

11. = *N°.* 44 *art.* 11, *behoudens vaststelling der boete*
„XX Karolus-gulden".

12. = *N°.* 44 *art.* 12, *behoudens vaststelling der boete*
„X Karolus-gulden".

13. = *N°.* 44 *art.* 14, *behoudens vaststelling der boete*
„II Karolus-gulden", *weglating der* „nota" *en bijvoeging van*

Hierop is overcomen anno XV C XIX des Donredages
Paeschen [4]), dat die stadt scicken sel hoer doerweerders tot
zysmeysters van den hoppensys alle Manendage om te sien
off alle brouwers hoir weeckcedulen voer den middach o
brengen off nyet. Ende indien daer enige broeken vallen, s
sellen se van elker broeck hebben IIII stuvers [5]); ofter oi
geen broeken en vallen, soe sel hem die stat geven telk
reyse II stuvers. [6]) *Des sellen die dienres gehouden wesen a*
besceyt des Woensdages dairna den raide opten raethuse a
te brengen, bij VIII stuvers [7]) *te verboeren, die in gebre*
waer; ende hier en sel heylichdach noch werkendach uutg
sondert wesen.

---

1) In H.S. is „Manendages" geschreven boven een doorgehaald „Sonnendages".
2) Vrijdag na Conversio Pauli viel in 1501 op 29 Januari.
3) In H.S. is „Sonnendages" aldus veranderd.
4) Donderdag na Paschen viel in 1519 op 28 April.
5) In H.S. is „IIII stuvers" geschreven boven een doorgehaald „een pont".
6) In H.S. is het slot van dit artikel van hier af met donkerder inkt bijgeschreven.
7) In H.S. is „VIII stuvers" geschreven naast een doorgehaald „II ß".

14. = *N°.* 44 *art.* 16, *behoudens vaststelling der boete steeds op* [Karolus-gulden".

15. = *N°.* 44 *art.* 17, *behoudens wijziging van* „int Sticht" *in* t lant van Vtrecht", *van* „dat voirseyde teyken" *in* „dat ken voirseyt", *vaststelling der boete op* „enen Karolus-gul- n", *weglating der* „nota" *en bijvoeging van:*
Die brouwers sellen oick gehouden wesen te scriven, waer woent, die tbyer buyten hebben sel, ende den dach alst sciet; ende desgelycx sellen die stuvermeysters, die dat ken ontfangen, den lantman voert een teyken gheven om er bewys opt lant mede te moegen doen, dat zij hoer vergelt bynnen Vtrecht betaelt hebben.

16. = *N°.* 44 *art.* 18, *behoudens vaststelling der boete op* X Karolus-gulden" *en weglating van het lidwoord* „die" *voor t tweede* „stat-vryheyt".

17. = *N°.* 44 *art.* 19, *behoudens vaststelling der boete op* X Karolus-guldens".

18 [1]). = *N°.* 44 *art.* 20, *behoudens wijziging van* „int Sticht" „int lant van Vtrecht" *en vaststelling der boete op* „van k vat, groet off cleyn, XX Karolus-gulden."

19. = *N°.* 44 *art.* 21, *behoudens invoeging na* „hebben" *van* nder argelist" *en vaststelling der boete op* „II Karolus- ldens".

20. = *N°.* 44 *art.* 22.

21. = *N°.* 44 *art.* 23, *behoudens invoeging na* „voer" *van* uyshuer", *na* „ende" *van* „menigerley" *en vaststelling der goeding op* „zess Karolus-gulden".

22. = *N°.* 44 *art.* 24, *behoudens wijziging in* „by consent n den schout ende borgermeysters in elker tyt wesende" *invoeging na* „andere brouwers" *van* „bynnen Vtrecht".

23. = *N°.* 44 *art.* 25, *behoudens vaststelling der boete op* . [2]) Karolus-gulden".

24. = *N°.* 44 *art.* 26, *behoudens wijziging van* „den rade" „schout en scepenen".

25. = *N°.* 44 *art.* 27, *behoudens wijziging van* „binnen onser t" *in* „bynnen deser stat" *en van* „daervoer vaststaen" *in* aervoer staen".

---

[1]) In margine staat naast dit artikel: „Nota: nae te vragen".

[2]) Deze „L" is in H.S. geschreven boven eene doorgehaalde „X".

26. = *N°.* 44 *art.* 28, *behoudens wijziging van* „van d
rade" *in* „van den raide ofte scepenen".

27 [1]). *Item dat gheen brouwer enigen tapper aenslaen*
sel om byer te leveren, ten zy dat die tapper zynen voir-brou
yerst ten vollen betaelt sel hebben. Ende oft enich brouwer da
tegens dede, soude hy verboeren van elck vat vier stuvers tot
Keysers ende der stat behoeff; behoudelick dat die oude brou
den nyen brouwer yerst een weet doen sel van zijn scult, eer
nyewe brouwer yet broeken sel, ende dat mit enen legen die

28 [1]). *Ende insgelijcx en sellen die brouwers genen geestlic*
persoenen enich byer seynden, ten sy dat des geestlicke perso
voer-brouwer yerst betaelt sel wesen, bij enen Karolus-gulde
verboeren, die een helft tottes Keysers ende der stat ende dan
helft ter brouwer gilde behoif, soeverre die voer-brouwer
na-brouwer des daerop die weet gedaen sel hebben.

Van den tappers.

29. = *N°.* 44 *art.* 34.

30. = *N°.* 44 *art.* 35, *behoudens vaststelling der boete*
„II Karolus-gulden."

31. = *N°.* 44 *art.* 37, *behoudens vaststelling der boete*
„V Karolus-gulden."

32. = *N°.* 44 *art.* 38, *behoudens wijziging van* „want
raet" *in* „want men".

33. = *N°.* 44 *art.* 39.

34 [1]). *Om alle gebreke te verhueden, die dicwijl gevallen*
ende dagelicx meer ende meer gevallen van den tapperen,
omtrent die brouwer-huyse woenen ende anderswaer, dat
zysmeysters dickwyl int peylen meer byers vynden int weder
komen, dan zy daer gelaten hebben, hoewel zij by weten
zysmeysteren nochtans geen byer ingeslagen en hebben, dair
stat ende zysmeysters groetelyck by vercort ende veraftert w
den, — soe is die rait overcomen: soe wanneer die zysmeysters
peylen by hem mit enen stat-dienre alsulke gebreke voer
ergens meer vynden, dat dan die zysmeysters moegen kom
by den twee dairtoe gescict by den scepenen ofte raide in der
ende gaen mit hem totten tapper, daer zy dat gebreck gevon
hadden, ende geven hem VIII stuvers ende verbieden hem d

---

1) In H.S. zijn de artt. 27, 28, 34 en 51 met zwarter inkt later bijgeschreven en
nommers der artt. tot aan het einde toe veranderd.

ert bynnen dien zysoen nyet meer te tappen. Ende off daeren-ven enich tapper byer tapte, soe dicke hy dat dede soude hy rboeren X Karolus-gulden.

[1]). *Van den zijsmeysters etc.*

35. Item die zysmeysters zellen den brouwers telken zysoen e weet laten doen, dat zij bynnen acht daegen na den ntganck hoer cedel brengen sellen van hoeveel byers zij in at zysoen den geestlicken personen gelevert hebben, byt erboeren van II Karolus-gulden.

36. Item men sel twee persoenen scicken uuten scepenen fte raide, die theel jaer dat oversien hebben sellen van dese edulen mitten zysmeysters-cedelen te collacien ende te onder-sten, wye in desen broekich bevonden worde; die voer hoer en hebben zellen telken zysoen tsamen VIII stuvers, die e zysmeysters betalen sellen. Ende die helft van den broe-en, die hierin vallen, zellen die zysmeysters hebben ende ander helft sel wesen tot sKeysers ende stat behoeff.

37. = *N°.* 44 *art.* 13, *behoudens wijziging van* „van den ade" *in* „van den scepenen ofte raide", *van* „II goede ß" *in* „VIII stuvers", *van* „voirgenoemt" *in* „voergeruert", *van* „L ß" *in* „X Karolus-gulden" *en van* „ter stat behoef" *in* „deen elft tottes Keysers ende dander helft ter stat behoeff."

38. = *N°.* 44 *art.* 29.

39. = *N°.* 44 *art.* 31, *behoudens wijziging van* „voirseyt" *in* „in der tijt" [2]), *vaststelling der boete op* „C Karolus-gulden" *en toekenning daarvan* „halff totten Keysers ende der stat, elcx effen veel, ende dander helft totten toecomenden zys-meysters behoeff".

40. = *N°.* 44 *art.* 32, *behoudens weglating der* „nota" *en bijvoeging van:*

Ende den brouwers is oick toegelaten ende belieft: wye van den borgeren hem nyet en betaelde van den zys syns byers, dat hy int zysoen verleden gehadt hadde, als die brouwer besceyt van den zysmeysters daervan thoende, zijnen zijs daer-off mitten busmeysters van den raide sell moegen uutpanden,

---

1) Boven de nieuwe bladzijde, die hier begint, staat als hoofd, hoewel geheel overbodig: „Anno XV C XXX des Vrydages na Victoris den XIIII^den Octobris, achtervol-g[ende] die ordinantie van der broueryen beruerende".

2) Na „in der tyt" is in H.S. „gehouden wesen" doorgehaald.

indien den zys draecht boven V ℔; ende tot V ℔ off daer onder mach hij panden mit enen stat-dienre. Ende dese pan dinge sel hy doen bynnen den naesten zysoen, dat die borger na inhout der ordinantie vant naeste verleden zysoen nye betaelt en hadde, anders soude die brouwer zijn scult mitte recht inmanen gelyck andere luyde.

[1]) *Dit punt van den brouwers, dat se den borgers moege panden van den zijs etc., is anno XV^c XXXIII opten XXIXe in Octobri verclaert* [2]).

41. = *N°.* 44 *art.* 33.

42. Item soe sel men den hoppensijs tot elken sysoe verpachten off bewaeren laeten [3]) na den ottroey ons verlee van de Keyserlicke Majesteyt ende der ordinantie dairop ge maict, mitter clocken vercundicht ende voert scepenenhuy uutgehangen sdages na sunte Pauwels-dach Conversionis anno XV^c XXX lestleden, den tyt van omtrent zess jaeren lanck, alse: dat die zysmeysters, die nu zyn ende [4]) ofgaen sellen, ofscriven zellen na ouder gewoenten; ende soe wye voertaen onser stat hoppensys coepen sell, die zel altyt, als hij ofgaen zel, gaen mitten nyewen zysmeysters totter tapper huys, van huys tot huys, nyemant over te slaen, ende peylen dat byer, dat se daer bevijnden; ende soe wes byer dat men tottes tappen huys bevijnt, sel men peylen tott derdenhalven [5]) emmer toe, ende dat zel den ouden zysmeyster ofscriven ende den nyewen zysmeyster sel dat opscriven ende zijnen zijs daeraff hebben.

43. = *N°.* 44 *art.* 40, *behoudens wijziging van* „soe zel die raet" *in* „soe sellen die schout, borgermeystere ende scepenen", *invoeging na* „twee koermeysters" *van* „uuten scepenen ofte rade" [6]), *wijziging van* „die stat dat tweedeel" *in* „die Keyser

---

1) Deze alinea is in H.S. met zwarter inkt later tusschengeschreven.

2) Op een inliggend papiertje staat: „Anno XV^c XXXIII des Woensdages nae Simonis et Jude apostolorum den XXIX^en Octobris.

Opt XLe artikell van der ordonnantie van der brouweryen, — inhoudende, dat den brouwers is oick toegelaten ende belieft: wye van den borgeren hem nyet en betaelde van den sijs zijns byers etc., sell moegen uutpanden etc., gelijcken tvoirseyde punt dat breder innehout ende begrepen heeft, — hebben scout, borgermeystere, scepenen ende rade overcomen ende tvoirgeruerde punt verclaert, alsse dat die brouwers sellen moegen den borgeren hoeren zijs vant byer, sij hem geseynt sellen hebben gehadt, uutpanden, gelijckerwijs als die sijsmeysters den brouwers doen zellen moegen."

3) In H.S. is „off bewaeren laeten" bovengeschreven.

4) In H.S. is „zyn ende" bovengeschreven.

5) In H.S. is „derdenhalven" geschreven boven het doorgehaalde „en lesten".

6) In H.S. is „ofte rade" bovengeschreven.

de die stat, gelyck halff ende halff, die tweedeel", *van* den rade" *in* „den Keyser ende der stadt", *van* „C ℔ ter at behoef" *in* „XX Karolus-gulden tottes Keysers ende der adt behoeff halff ende halff" *en van* „vercoft" *in* „verpacht" [1]).

44. = *N°.* 44 *art.* 41, *behoudens wijziging van* „den rade at ofte nyewe" *in* „den borgermeysteren, scepenen ofte ede" *en vaststelling der boete op* „X Karolus-gulden".

45. = *N°.* 44 *art.* 42, *behoudens wijziging van* „hierop" *l.* 5) *in* „hiervan" *en van* „by consent der gemeenre gilden" *l.* 6) *in* „by consent van mijn heeren die stathouder, schout, orgermeysteren, scepenen ende raide", *terwijl de laatste linea doorgehaald is.*

46. = *N°.* 44 *art.* 43, *behoudens invoeging voor* „off- ende ensetten" (al. 7) *van* „die zysmeysters sellen se" [2]) *en bijvoeging, met andere hand, van:*

Dat zy oick op de camer ende hoir dienst zullen wachten a behoren, ten eynde een yder gerieft mach werden.

47 [3]). Overcomen by den raide des Woensdages na Victoris en XII^en^ Octobris, dat men den hoppensys verpachten off ewaeren sel laten, mit condicien dat die zysmeysters alle reke sellen moegen omgaen off scicken mitten bewaere van Keyserlicke Majesteyts wegen van die brouten, om te moegen reten, hoeveel brouten elck brouwer gebrouwen sel hebben a elck zysoen, oft sy sellent aen den bewaerre voerseyt oegen vernemen.

48. Item dat nyemant van den brouwers min brouwen sel oegen dan XXVIII vaet; ende oft yemant min broude, die el nochtans den zyss van XXVIII vaten goet moeten maken nde betalen.

49. Item soe wye gheen vyff brouten byers in elck zysoen n brout, die zel versysen ter weeck een halff vat.

50. Overcomen by den raede des Donredages den XIII^en^)ctobris, dat men die zijsen te namiddage verpachten off bewaeren sel laeten, mit condicien dat mijn heeren die stadtouder grave van Hoechstraten etc. ende zyn genedigen ieutenant mijn heere van Burgnyual etc., die schout van der tadt, die president, yerste ende andere raeden ende die griffier

---

1) In H.S. is „verpacht" geschreven na een doorgehaald „vercoft".

2) In H.S. zijn deze vier woorden bovengeschreven.

3) Dit en de drie volgende artt. komen voor in het R. D. B. dd. 1530, October 12.

van der Keyserlicke Majesteyts hoegen gerechte bynne Vtrecht zysvry wesen sellen van allen wynen, soewel Rijnsche als andere, die zy inleggen sellen by den vate tot ee halff aem toe tminste, ende voert alle byeren van buyte ende van bynnen; behoudelicken dat se sulke wijnen noch byeren nyet voert vercoepen noch by der kanne nyet uut seynden en sellen. Ende den zys van den voirseyden president raiden ende griffier sel men den zysmeysters voirseyt corten den byerzys [1]) aen ponde, dwynsys an gelde [2]); mer nyet va mijn heeren die stadthouder, lieutenant ende den schout voerseyt, want die vry zijn ende heertoe vry geweest hebben, sonder enige cortinge daeraff te doen.

51 [3]). *Alsoe op elck vat byers, dat buten vaert, geset zy II stuvers ende als diegene diet halen dat teyken dairaff som tyts in die poert nyet en laten sien, daeromme die brouwer I Karolus-gulden verboert na vermoegen der ordinantie van de broueryen, soe is die raet overcomen, dat diegene, die dat bijer buten vueren sellen, dat teyken daeraff in den poerten toenem sellen, hoeveel des byers is, byt verboeren vant byer ende dairtoe op elck vat II Karolus-gulden, halff tottes Keysers ende der stat ende ha(l)ff ter zijsmeysters behoeff.*

Register van ordonnantiën van de hooge regeering op het stedelijk bestuur en het beleid der justitie, Archief Afd. I N°. 34. Gildeboek fol. 1.

---

1) In H.S. is „den byerzys" met eene verwijzing in margine bijgeschreven.

2) In H.S. is „dwynsys an gelde" bovengeschreven.

3) Dit artikel is later ingeschreven, vgl. de noot bij art. 27. — Vgl. hierbij R. D. B. dd. 1508 op sunte Blasius-dach fol. 73 verso, waar de boete echter X ℔ en de breuke „half ter stat ende half ter stuvermeyster behoeff" is.

VII. VISCHKOOPERS-GILDE.

VII. VISCHKOOPERS-GILDE.

---

1. (14de eeuw.) *Van den vischeren.*

1. Int eerst so en sel ghene vrouwe visch copen tgeghen den gasten.

2. Voert so en sel men ghenen visch copen dan tusschen der Hude-brugghe ende der Cordewanyer-brugghe.

3. Voert enich goet, dat een ghildebroeder coept, dat mach ene ghildesuster medenemen.

4. Ende enich goet, dat een coman van dien ghilde eerst incoept, de sel den gast daerof voldoen. Maer enich ghildebroeder of ghildesuster, de dat goet medeneemt, de sel deen coman, de dat goet eerst incoept, voldoen; voldeden si hem nyet, so verboerden si elx daghes vijf scillinghe, half tot der stat behoef ende half tots comans behoef, de dat goet eerst incoept.

5. Voert so wat man, dat hoer ghilde winnen wil, de sel selve tghilde voeren; ten si dat hi selve mede waket ende gaet ende last draghet, soe mach hi sijn wijf setten.

6. Voert so en sel ghene vrouwe stoer, meerswijn, zalm noch cabbeliauwe sniden; ende daermede sellen si ganx, wakens ende des toorns verdraghen wesen.

7. Voert so en sel ghene vrouwe der vischer ghilde winnen, ten si eens ghildebroeders wijf, alse hoer man doot is.

8. Voert so en sel gheen vischer veynoodscappe hebben mit enen gast van buten. So wiet verbrake, de verboerde een pont, half tot der stat behoef ende half tots ghilden behoef.

9. Ende noch wijf noch man en sellen scottelvisch opt lant vercopen, bi enen ponde.

10. Ende nyet meer en sellen der veynoodscappe te hope hebben dan si tve, et si man of wijf, bi enen ponde.

11. Ende wanneer dat de cabbeliauwe eens ter market gheweest heeft, so en sel men nyet weder ter market brenghen, bi enen ponde, hem en is de start eerst ofghehouwen; ende dat pont zoude de stat half hebben ende dat ghilde half.

Liber Albus, fol. 44 verso.

2 [1]). (14de eeuw.) *Van den viscoperen.*

Deze punten, de hierna bescreven staen, zijn overdraghen mit out raet ende nywe:

1. In den eersten zo staen bescreven in der stat boeken, dier drie alleens zijn [2]), twe punten in der visscher ordinanci, daer dat (een) punt of hout aldus: „Voert zo en zel gheen „visscher veynoetscap hebben mit enen gaste van buten; zo „wiet verbrake verboerde I ℔, half ter stat behoef ende half „tots ghilden behoef" [3]); ende dat ander punt hout aldus: „Ende „nyet meer en zellen der veynoetscap te gader hebben dan „zi twe, het si man ofte wijf, bi I ℔" [4]).

Op de voerscreven twe punten is aldus overdraghen: daer staet I ℔ te verboeren, dat zel staen op II ℔ te verboeren ende daertoe op Hazenberch te legghen achte daghe lang, ende tends den achte daghen bloets hoefts te comen van Hazenberch voer de oudermans opter stat huys ende brenghen daer zinen koer, alzo dicke alze hien verboert hadde, ende bidden verghifnisse.

2. Voert zo en zel men ghenen telbaren visch vercopen bi hopen ofte mit korven, maer men zellen tellen, alze van outs ghewoen gheweest heeft, bi enen koer van II ℔, alzo dicke alst yemant verbrake.

---

1) Deze ordonnantie is ongedateerd, doch komt in die Roese voor op fol. 50 verso dus *na* de hierna als N°. 6 medegedeelde dd. 1395 op fol. 39 verso. *Misschien* dus is zij van jongeren datum. Dat echter de ordonnantie van 1395, die ook de bepaling van het Liber Albus (niet jonger dan 1342, vgl. Mr. S. Muller, Rechtsbronnen der stad Utrecht, dl. I blz. 68), hier in art. 1 genoemd, wijzigde, hier niet vermeld is, pleit voor hoogeren ouderdom dan 1395.

2) Nl. het Liber Albus, vgl. Rechtsbronnen van Utrecht, dl. I blz. 68. Deze aanhaling geschiedt echter uit tRoede Boeck, vgl. a. w. dl. I blz. 229 noot 1.

3) Vgl. Liber Albus fol. 44 verso, boven opgenomen als N°. 1 art. 8.

4) Vgl. Liber Albus fol. 44 verso, boven opgenomen als N°. 1 art. 10.

3. Voert zo en zel nyemant ghenen telbaren visch minen
n opte Vischbrugghe, bi denzelven koer van II ℔ voerscre-
n, alzo dicke alst yemant verbrake.

4. Ende deze koeren voerscreven ende al ander koeren
n den vischcoperen, die op ghelt staen, daer zellen de ghe-
ene oudermans of hebben die ene helfte ende die oudermans,
e ment beveelt ende daertoe ghezet warden, die ander helfte.

5. Ende alle die koeren ende broeken, die verscinen opte
ischmarct van Onzer Vrouwen-daghe te Lichtmisse tot Mey-
ghe toe, die zel men aenbrenghen den menen oudermans
ide rechten binnen XIIII daghen na Mey-dach voerscreven.
nde wat verscijnt tusschen Mey-dach ende zinte Jacobs-dach,
ie zel men aenbrenghen ende rechten binnen XIIII daghen
a zinte Jacobs-dach voerscreven. Ende wat verscijnt tusschen
nte Jacobs-dach ende zinte Victoers-dach, dat zel men aen-
renghen ende rechten binnen XIIII daghen na zinte Victoers-
ach. Ende wat verscijnt tusschen zinte Victoers-dach ende
nzer Vrouwen-dach te Lichtmisse, dat zel men aenbrenghen
nde rechten binnen XIIII daghen na [1]) Onzer Vrouwen-dach
e Lichtmisse. Ende zo voert jaerlix van den terminen totten
erminen voerscreven, in allen manyeren alze voerscreven is.

6. Ende zo wat oudermans, die in der tijd tot dezen voer-
eyden zaken ghezet warden, die deze koeren ende broeken
oerscreven den voerzeyden oudermans tot elken voerzeyden
ermine nyet aen en brochten, in allen manyeren alze hier-
oer int naeste punt bescreven staet, die verboerde V ℔ tot
ehoef der oudermans, die nu zijn ende namaels wezen zullen
n der tijd; ende daertoe zouden zi een maent lang uten rade
wezen. Ende nochtans zo zouden die oudermans die koeren
nde broeken rechten, van welken koeren ende broeken die
we oudermans voerscreven, die daertoe ghezet waren, nyet
hebben en zouden.

7. Voert zo en zel men nerghent opte Visschemarct gheen
tafelsteden zetten visch op te houwen meer dan een voer elc
huys. Ende daer en zel nyemant visch op houwen dan die-
ghene, die thuys zijn is ofte die dat huys bewoent; ende die
mach enen veynoet bi hem nemen ende nyet meer.

8. Ende de voerzeyde tafelsteden ende die vloetsteden voer

---

1) In H.S. is „na" doorgehaald en onderstippeld, terwijl verkeerdelijk „voer" daarboven is geschreven.

elc huys en zellen nyet meer steden begripen dan vijf voeten van den huze ter straten waerts in opten utersten kant.

9. Voert alle die vloetsteden, die opte Visschemarct staen ende staen zullen opte graft, nyet vorder staen en zullen ter straten waerts an dan opte muer, die uter grafte op coempt gaen, ghelike der straten mit horen utersten kant van der vloten.

Die Roese, fol. 50 verso.

3. 1388, Maart 13. (*Plaats voor den verkoop van ouden haring; verbod, ouden en nieuwen haring te vermengen.*)

1. Voert so verbiet de raet van der stat nyemant ghenen ouden herinc nochte Heylich-lantschen herinc nochte ghenen buckinc, de van ouden herinc ghemaket is, nochte ghenen buckinc van over een jaer verleden vercopen en zel nerghent binnen der stat, dan op Buerkerchof, opte Smede-brugghe ende opte Vie-brugghe, bi enen koer van enen ponde, also dicke alst yemant verbrake.

2. Ende die den ouden herinc onder den nywen bruycte, die verboert denzelven koer.

B.spr.b. dd. 1388, des Vridaghes na Gregorij, fol. 93.

4. 1392, December 13. *Van den vischcopers.*

Deze punten, de hierna bescreven staen, worden overdraghen mit out raet ende mit nywe int jaer van XCII op zinte Lucien-dach :

1. In den eersten: waer enijch man, die van dezer tijd voert der vischcoper ghilde winnen wil, die gheen ghilde en heeft, die en zel zijn wijf binnen zes jaren opte Vischmarct nyet zetten visch te vercopen. Ende zet hi dan zijn wijf opte Vischmarct visch te vercopen, alze voerscreven is, ende storve dat wijf ende naem hi een ander wijf, dat wijf en zoude opte Vischmarct nyet zitten visch te vercopen binnen zes jaren.

2. Ende desghelijx en zouden de vischcopers, die nu ter tijt zijn, die hoer wive opte Vischmarct nu ter tijd zitten. ende storven die wive ende zi een ander wijf namen, dat wijf en zoude opte Vischmarct nyet zitten visch te vercopen binnen zes jaren, alze voerscreven is.

3. Voert waer enijch man of wijf, die van dezer tijt voert der vischcoper ghilde winnen wil, die een ander te voren

idde, die en zel zijn wijf opte Vischmarct nyet zitten visch vercopen.

4. Voert waer enijch man, die vischcoper is, die zijn selfs sch of daer hi veynoet aen waer mijnde of yemant van jnre weghen dede minen, dat de raet ter waerheyt vonden, e en zoude in enen halven jare ghenen visch binnen Vtrecht pen noch vercopen; ende coft hi of vercoft hi enighen visch, ze voerscreven is, zo zoude hi een half jaer uter stat wezen.

5. Voert waer enijch wijf, die enighen visch, die van der coempt, mijnde tieghens yemant, wie hi waer, die verpoerde I ℔; ende daertoe en zouden zi in enen halven jare pte Vischmarct nyet zitten visch te vercopen. Ende vercoften i darenboven enighen visch binnen dien halven jare, alze oerscreven is, zo zouden zi een half jaer uter stat wezen.

6. Voert waer enijch man, die viscoper is, die enyghen isch mijnde, die den coepman min gave dan hien mijnde, ie verboerde I ℔, ende daertoe en zoude hi in enen halven are ghenen visch copen noch vercopen binnen Vtrecht. Ende oft hi of vercoft hi darenboven enighen visch binnen dien alven jare voerscreven, zo zoude hi een half jaer uter stat ezen.

7. Voert alle visch, die men tellen zel, die en zel nyemant ellen dan de ghezworen telres, opten zelven koer voerscreven.

8. Voert waer enijch coepman of coopwijf, die mosselen fte spouden ael ofte ghezouten baerze of die kerren mitten ossche ofte mitten spierinc ofte levenden vissche, die binnen we milen na der stat van Vtrecht ghevanghen ware, ter arcte brochte binnen der stat van Vtrecht om daer te verpen, die zel zelve zijn mael daermede houden; dat is te erstaen: van des morghens te middaghe toe zo macht copen ie wil, ofte van den middaghe ten avont toe ende zo macht pen de wil, zonder verboeren.

9. Voert waer enich viscoper, man of wijf, of yemant van ore weghen, de mosselen ofte kerren mitten possche ende ierinc ofte spouden ael ofte ghezouten baerze ofte levenn visch, die binnen tween milen na der stat van Vtrecht evanghen waer, die hier ter marcte quame om voert te rcopen, cofte, hi en hadde eerste zijn mael ghehouden alze erscreven is, die en zoude ghenen visch vercopen binnen en halven jare. Ende vercoft hi binnen dienzelven halven e enighen visch, zo zoude hi een half jaer uter stat wezen.

10. Voert enyghen visch, de men in de Lecke vanghet, die staet buten alle dezen koeren voerscreven.

11. Voert en zel gheen viscoper, man of wijf, noch nyemant van hore weghen deze voerscreven visch kopen binnen tween mylen na der stat van Vtrecht, dan tusschen der Plaetsen ende der Cordewanier-brugghe, bi denzelven koer voerscreven.

12. Voert en zel gheen vischkoper, man noch wijf, bi den ghenen staen, die deze voerscreven visch hier ter marcte brenghen, om helpen te vercopen, bi denzelven koer voerscreven.

13. Voert alle deghene, die nu ter tijt der vischcoper ghilde hebben ende die een ander ghilde te voren hadden, ende die hoer wive nu ter tijd opte Vischmarct zitten, ende storven die wive ende namen zi een ander wijf, die wive en zouden opte Vischmarct nyet zitten visch te vercopen.

14. Voert zo zellen die overste oudermans van der stat, de wezen zellen in der tijd, alle jaer binnen XIIII daghen na Onzer Vrouwen-dach te Lichtmisse twe oudermans daertoe zetten; ende men zel hem bevelen, dat zyt verwaren zellen bi horen ede, dattet ghehouden warde in allen manyeren, alze hiervoer bescreven staet. Ende die twe oudermans ende die twe vijnders, die daertoe ghezet warden, die en zellen ghene koeren nemen dan bi den ghemenen rade, alze scepene, raet ende ghemene oudermans; ende namen zyt darenboven buten den rade voerscreven, dat woude de ghemene raet van der stat zwaerliken aen hem rechten.

Die Roese, fol. 28.

5 [1]). 1395, September 17. (*Verkoop van haring.*)

Op sinte Lamberts-dach int jaer van XCV.

Ende dit wart vernyet ter klocken op sinte Lamberts-dach int jaer van XCVII [2]).

1. Die raet van der stat ghebiet, dat nyemant ghenen herinc, de men hier in tonnen brengt, nerghent opslaen en zel dan in de cule voer der waghen, ten zi bi den twe mannen van den rade, de men daertoe zet, bi enen koer van C scillinghen.

2. Ende zo wat herinc, dat recht Scoensch herinc is, die

1) Deze ordonnantie komt voor op een los blad dd. 1395, geplakt in het Buursprakboek van 1397.

2) Het cursief gedrukte is later bijgeschreven.

mach een yghelic vercopen overal in der stat ende in der tat vriheden, daer hi wil.

3. Ende al herinc, dat tyherinc of Engelsch herinc is, daer el men opte tonne een root vaenkiin steken, bi eenre pene an C scillinghe, also dicke alst yemant brake.

4. Ende al herinc, dat Heylich-lants herinc is, daer zel nen opte tonne ende opte mouden een wit vaenkiin steken, i denzelven koer voerscreven.

5. Ende nyemant en zel tyherinc, Engelsch herinc nochte Ieylich-lants herinc vercopen tusschen der Borchbrugghe enter Backerbrugghe, bi den koer voerscreven. Maer op Buerterchof ende anderswaer overal in de stat ende in de statriheden mach men wel vercopen zonder misdoen, alsoverre lse zi hoer vaenkiins daerop steken, alse voerscreven is.

B.spr.b. dd. 1397, fol. 107.

6. 1395, October 29. *Van der visschemarct.*

Int jaer ons Heren MCCCXCV des Vrydaghes na zinte Symon ende zinte Juden-dach overdroech de raet van der stat ut ende nywe alzulke punten, alze hierna bescreven staen:

1. In den eersten: zo wanneer dat een viscoper sterft, zo mach zijn wijf bliven zitten opte Visschemarct visch te vercopen een jaer na hoers mans doet, darentends nyet meer.

2. Voert en zellen ghene wive opte Visschemarct zitten isch te vercopen, die hoer manne in anderen ghilden dienen.

3. Voert zo en zellen alle de wive, die hoer manne balinghe zijn ofte uter stat mitter woene ghevaren zijn, opte Visschemarct nyet zitten visch te vercopen.

4. Voert zo zellen de vrouwen, die nu in der viscoper ghilde zijn ende weduwen zijn ende tgilde ghewonnen hebben a hoers mans doet, die hoers manne viscopers waren ende n dien ghilde loten ende dienst deden, bliven zitten opte Visschemarct visch te vercopen.

5. Voert zo zellen alle der viscoper wive opte Visschemarct visch moghen vercopen, die hoer manne in der viscoper ghilde mede loten ende dienen.

6. Voert zo zellen alle de rechte viscoper-wive voerscreven versterven ende nedergaen tot XL viscoper-wive toe, zodatter an stadelix XL rechte viscopers-wive bliven zel ende nyet meer. Ende alst tot dien XL personen toe verstorven is, ende enijch van dien veertighen die dan sterft, zel die stede

erven op dat oudste rechte ghildebroeder-wijf, die langste ghildebroeder gheweest heeft; ende zo voert te erven altoes opten outsten persoen alze voerscreven is.

7. Voert enijch viscoper, de visch coept, die zel betalen des anderen daghes. Ende dede hi des nyet endet den oudermans van der visscher ghilde ghetoent worde, zo zellen de oudermans van der visscher ghilde den coman zijn ghelt gheven van hoers ghilden goede; ende of men de oudermans nyet en vonde, zo zellen de bussemeysters van dienzelven ghilde dien coman voldoen vans ghilden ghoede. Ende alze dien coman voldaen is vans ghilden ghoede, zo zellen de voerscreven oudermans denghenen, daer tghebrec aen is, mitten bussemeysters van den menen oudermans den derden penninc meer ofpanden; ende van dien derden penninc meer zellen hebben de mene oudermans die ene helfte ende der visscher ghilde de ander helfte. Ende en had hi gheen ghoet, daer men hem aen panden mochte, zo zoutmen hem rechtevoert in den toern legghen, ende daer nyet uut te comen, hi en hadde eerste voldaen; ende ontrumede hi, zo en zoude hi nyet in der stat comen, hi en zoude eerste in den toern gaen ende daer nyet uutcomen, hi en hadde eerste voldaen, alze voerscreven is.

Die Roese, fol. 39 verso.

7. 1397, October 11. (*Verkoop van haring.*)

1. Voert alzulc ghebot, alse die raet van der stat voertiids gheboden heeft ter klocken, alse van den Scoonschen herinc, tyherinc ende ander herinc te vercopen [1]), dat wil de raet also voert ghehouden hebben, dat men dien herinc vercope op alzulke steden ende in allen manieren, alse voertiids ter klocken, op alzulke koeren alse daerop staen.

2 [2]). *Voert waer yemant, de tyherinc, Engelsch herinc ofte Heylich-lants herinc mengde onder rechten Scoonschen herinc, dat woude de raet rechten na horen goetduncken.*

B.spr.b. dd. 1397, des Donredaghes na zinte Victoors-dach, fol. 110 verso.

8. 1404, September 29. (*Verkoop van haring.*)

Die raet van der stat ghebiet enen ygheliken, die enighen herinc vercopen wil anders dan Schoenschen herinc, datten

1) Wordt hier misschien bedoeld de publicatie dd. 1395, hiervoor opgenomen als N°. 5?
2) Dit 2de artikel is in H.S. later bijgeschreven.

lie vercopen zel up Buerkerchof ende nerghent anders. Ende ellen een root lapkiin upzetten, daer men bi kennen mach. ler Schoenschen herinc mach men vercopen, daer men wil. nde waert dat dit yemant verbruekede ofte dat yemant nderen herinc mengede onder Schoenschen herinc, die ver- oerde een ℔, also dicke alst yemant dede. Ende hier en eeft die raet die hoer toe gezet, die dit hueden ende be- oren zellen, die hierin brueken.

B.spr.b. dd. 1404, up sinte Michiels-dach, fol. 98 verso.

9. 1438, Maart 5. (*Vischschuiten te lichten.*)

Die raet gebiet allen dengenen, die hier vischscepe an der narcten sellen brenggen, dat sy terstont hoer scepe lichten an horen visschen ende die scepe vandaen vueren, by enen oer van enen ponde, als dicke alst yemant versuumde; ende nser stat knechte sellen die bruekige becoren.

B.spr.b. dd. 1438, sWoensdages nae Invocavit, fol. 170 verso.

10. 1445, September 7. (*Ambt van afslager ingesteld.*)

Overdroegen die rade oudt ende nye, dat voer nutscap ende emenen orbar, beide der stat ende des gemenen coepmans an der vischneringe, die offslach van den visch optie Visch- nerct een dientst ende ampt wesen sell op eenre zekerre or- linancie daervan te maken. Ende niemant en sell hem des fslaens meer onderwijnden, hi en hebbe bevelinge van den ade na der ordinancie, die daeroff gemaect sal werden als oerscreven staet, bi sulcken verbueren, als die rade oudt nde nye in voer-jaren overdragen hebben tegen dengenen, lie hem zaken onderwijnden, die den rade te berechten staen; onder yement des te verdragen.

R. D. B. dd. 1445, des Dijnxdages op Onser Vrouwen-avont Nativitas, fol. 145 verso.

11. 1448, Februari 3. (*Niet te tasten in de korven van een koopman.*)

Voert want den vreemden coepman, die sinen visch hier er mercten seint ofte brenct, gebreck valt, dat die vreemde lande daerin comen, so gebiet die raedt, dat niement sine lande en sla in des coepmans goet, yet daeruut te nemen, esondert alleen van Onser Vrouwen visch van dengenen, liet goetwillentlic geven willen na der ouder gewoenten ende nders niet, bi enen kuer van V ℔, so dicke alst yement dede.

B.spr.b. dd. 1448, des Saterdages na Lichtmissen, fol. 55.

12. 1465, September 21. *Hange opte Vischmerct.*

1. Overdroegen die raide out ende nywe, want men niet bevynden kan van den hangen op die Vischmart enige scrifte noch overdrachten wezende, dat die hange daer niet zyn e souden, hoewel dattet een qualick staen is; om dan die quad lucht van den hangen te verhueden, soe zyn die raide o ende nywe overdragen, dat men terstont twee vynders zette zel, die goet goet weten te prysen ende quaet te laken, end die zellen hoeren eede daerop doen openbaerliken voer de raide opten raithuse.

2. Item zoe wannier enigen verschen herincg binnen di stadt koempt, die men ophangen zel, alsdan zel men die vyn ders beyde terstont daerby halen ende den hering doen prys of laken. Ende vynden die vynders den herincg dan go by hoeren eeden, zoe mach men den ophangen na der oude gewoente; ende wert hy quaet gevonden, zoe zel men he terstont den marct verbieden ende wech doen voeren uut de stadt ende stat-vryheyde.

3. Item waer ymant die enigen herincg ophenge of ded ophangen, die niet besien en waere, goet of quaet gheschouwet ende men dat ter waerheyt vonde, die zoude verboeren vyftic pont, half totter stat behoef ende half tottesgheens behoef dyet aenbrochte, ende daertoe binnen jaers daernae ghene herincg in zynen huse te droigen.

4. Ende dit zel dueren, ter tyt toe die raide out end nywe eens beters te raide werden.

R. D. B. dd. 1465, op sunte Matheus-dach, fol. 123.

13. 1473, Januari 26. (*Visch eerst in den afslag te brengen, voordat hij gemarkt wordt.*)

Overdroegen die raide out ende nywe, dat die viscopers o andere, die mitter vischneringe ommegaen, ghenen visch opte marcten noch nergent anders vercopen en sellen after Onse Vrouwen-dach te Lichtmissen naistkomende, hy en sy yers openbaerliken in den offslach ofgeslagen, by enen koer va vyf ponden, zoe dicke alst ymant dede, half totter stad behoif ende dandere helfte tot behoif der sysmeysters va den vyssys.

R. D. B. dd. 1473, des Dynxdages na Conversionis Pauli, fol. 106 verso.

4. 1476, Februari 18. (*Geen aan accijns onderworpen visch in te slaan dan met goedkeuring van den accijnsmeester.*)

Voert verbiet die rait enen ygeliken, dat niemant enige ering, bucking off anderen visch op en slae noch enich zysbaer oet op en slae dan by consent van den sysmeysteren, by erboeren van X ponden, soe dicke alst ymant dede.

B.spr.b. dd. 1476, des Manendages nae Valentini, fol. 57 verso.

15. 1478, Januari 31. *Ofslach.*

Overdroigen scepene, raide ende oudermans voer nutscap nde profyt des ghemeynen volcx deze punten hyrna bescreven:

1. In den yersten zel men allen zeevisch van Lichtmissen oert op die Vischbrucge brengen, voerdat die clocke achte laet des voermiddaghes; ende die visch, die dan opter brucge iet en staet, dien en sel men niet ofslaen voer des aftermiddages te twee uren. Ende wat visch yerst aen die marct koempt, die zel men yerst opdragen ende yerst ofslaen. Ende dit zel dueren van Lichtmissen voerseyt totten yersten dach toe van Meerte daer naistvolgende.

2. Item van den yersten dach van Meerte zel men den zeevisch op die Vischbrucge brengen, des morgens voerdat die clocke sevene slaen zel; ende die visch, die dan opter brucge niet en staet, dien en sel men niet vercopen voer des aftermiddages te twee uren. Ende dit zel dueren tot sunte Gelys-dach toe; ende van sunte Gelys-dach weder van achte uren totten yersten dach van Meerte; ende zoe voert van tyden te tyden, als voerseyt staet.

3. Item waert zake dat hyr enich ghebreck van vorste ofte van ys inne waere, alzoe dat die voerseyde visch op die voerseyde uren niet gekomen en konde, dat zal dan staen tot verclaringhe ende goetduncken van den oversten in der tyt.

4. Item en sel gheen weert van den visch enighen visch copen of mynen tot eniger andere lude behoif. Mer willen zy enigen visch copen tot ander lude behoif, die zellen zy te voeren, the wetene korven ofte bennen, teykenen ende uutsetten ende die betalen, nadat die andere korven offte bennen, die ofgeslagen werden, gelden zullen.

5. Item den visch, die des enen dages gecoft wert, die en zellen zy des anderen daghes niet weder op hoere stede zetten

om te vercopen, tenzy daf die versche visch, die van dien dage gekoemen waere, yerst ofgeslagen zy.

6. Item moigen die cloestere zelver mynen of die visch copers van hoere weghen, mer ghene weerden.

7. Item die vynders, die de overste oudermans in der tyt voertmeer zetten zellen, die en sellen mitter vischnering niet ommegaen.

8. Item waert zake dat die weert van den vysch of die ofslager of die sysmeyster in der tijt niet bereyt en waere ofte hem te zuekene maicte totter voerseyder uren ende terstont niet of en sloege, die verbuerde vyf pont totter stadt behoif, zoe dicke hy dat verboerde. Ende ijmant anders, die in den voirseyden punten broikaftich bevonden worde, die zoude verboeren, zoe dicke dat gheschiede, tot elker reyse vyf pont, zonder ymant des te verdragene.

R. D. B. dd. 1478, des Saterdaghes voer Lichtmissen, fol. 76 verso.

16. 1484, Januari 19. *Ofslach van den visch.*

Dit nabescreven is een verclaringe opten ofslach, behoudeliken alle andere articulen voermaels daerop overdragen in hoere machten te bliven:

1. In den yersten soe sel men voertan van den tonherinck, corfherinck, groenen herinck, buckinck, sprot, gesouten zeespeck, gesouten aell, alle gedroechde visch, gesouten stoer, gesouten salm ende alle andere visch, die in onser stat ofte stat-vryheyt coemt ende ofgeslagen weert ofte anders sonder ofslach vercoft wert ende voert by penwerden binnen onser stat ofte stat-vryheyt gebruyct wert, daer men voermaels of pleecht te geven den tsestichsten penninck van ofslach, daer sel men voertan of geven den dertichsten penninck, gelijck men van anderen zeevisch doet. Ende waert dat yemant enich goet, te wetene dat voerseyt staet, binnen onser stat cofte ofte vercofte ende binnen onser stat ofte stat-vryheyt by penwerden niet gebruyct en worde, daer en sel men ghenen ofslach of geven, indien dat in den ofslach niet ofgeslagen en worde. Mer soe wes buckinck, dat in den hanck hanget ende daeruut gecoft wert onder een half last toe, daer sel men mede den dertichsten penninck van ofslach of geven. Mer van een half last teffens of daerenboven daer en sel men genen ofslach of geven.

2. Item soe en sellen onse borgeren ende ondersaten

enen ofslach geven van alle die voerscreven perceelen, die ven gescreven staen, die zy buten onser stat halen, te tene drie milen van der stat, ende zy bruken sonder enige noetscap van binnen of van buten daertoe te hebben. m mer wes zy van desen voerseyden percelen vercoften ende nen onser stat oft stat-vriheit voert by penwerden gebruyct werden, daer sellen zy mede den ofslach of betalen, in selver manieren of datselve goet ofgeslagen worde.

3. Item voertan sellen onse borgeren wel salm, elft ende endich visch mogen halen op de myl of buten der myle, le die voert mit enen vennoet mogen sliten ende niet meer, nder enige ofslach daerof te geven. Mer soe wes salmen, ten of levendige visch, dat zy of laten slaen, daer sel den lager den dertichsten penninck of hebben van ofslach. m mer des en sellen onse borgeren noch nyemant vreemders een salmen, elften noch levendige visch binnen onser stat rcopen om by penwerden voert binnen onser stat ofte stat-heit voert gebruyct te werden, hy en sel openbaerlyck geslagen werden.

R. D. B. dd. 1484, des Manendages na Anthony, fol. 22.

17. 1484, Januari 19. (*Plaats van verkoop van visch; weerden; afslag.*)

1. Item alle dieghene, die visch mit hoepnetten vangen, e sellen voertaen staen op sunte Mertyns-brugge ende niet Calis, zysvry. Ende alle andere borgeren of ondersaten, e levende visch vercopen willen ende mit ghenen hoep-tten selve gevangen en hebben mer selve mit ander netten vangen hebben, die sellen staen op Calis ende geven te s den XV penninck, die zy ontfangen. Ende waert dat mant enige visch mit hoepnetten ghevangen hadde ende Calis staen woude, die soude mede geven te ziis den V penninck. Ende waert dat yemant zynen visch vercofte sunte Mertyns-brug, in scijn of hy mit hoepnetten gevangen dde, ende die zysmeyster in der waerheyt bevonde, dat hy it hoepnetten niet gevangen en waer, die sel verboeren, soe dicke als hy broeckachtich bevonden wert, tot elke reyse stat-pay, ende nochtans sel hy zynen zys betalen.

2. Item voert soe en sellen ghene weerden, daer visch aen seynt woert, ghenen visch minen in den ofslach noch emant van hoere wegen; ten waer of zy hem selver mit

penwaerden bruken wouden, soe sellen zy den visch wel moe
mynen, te wetene alse dat teyken ofte merck, daer die v
mede geteykent is, half ofgeslagen is ende niet eer. E
waert dat die weerden hierin bruekich bevonden worden,
sellen zy verboeren totter stat behoef tot elke reyse
stat-pay.

3. Item soe wie den vischsys mitten ofslach coept,
sel geven alle weke onser stat cameraer ses Rynsgu
current aen gelde in ofcortinge van den zys, ende dat a
sel men voert betaelen mit ponde aen den cameraer
te scriven.

R. D. B. dd. 1484, des Manendages na Anthony, fol. 23 verso.

18. 1485, Februari 16. (*Instelling van het „weertscap*
invoerrecht op spiering voor de openbare werken der s

1. Om nutscap, orber ende profyt der stadt van Vtr
heeft die rait out ende nyewe overdragen, dat men
nyewen ofslach opten visch setten zel, dat men dat weert
hieten zel; ende zel datselve opsetten openbaerlyck
vercopen na der ordinancien, die men daervan maken
Tot welker ordinancien te ontwerpen ziin gescict Jan van V
ende Anthonis van Ameroŋgen uten ouden, Bruninck
ende Giisbert Zas uten nyewen rade.

2. Overdragen by den rade out ende nyewe, dat e
keer spierincx, binnen der stadt komende, geven zel
groet Vlems tot behoef der stadt scutmeyster in der tyt,
den steenwech ende sonnenwech ende ander timmeraedze
die stadt daermede te maken.

R. D. B. dd. 1485, des Donredages na Asschelwoensdach, fol. 71.

19. 1485, Maart 29. (*Ordonnantie op het „weertscap*

Die rait out ende nyewe heeft belieft die ordinancie, ge
by den gescicten van den raide, van een ampt, dat
heeten zel dat weertscap van den visch, ende oick hoe
den zys van den spierinckkerren ende den zys van den ber
wyn vercopen zel, in manieren hierna bescreven:

1. In den yersten soe sel men dit ampt ofte dienst v
seyt vercopen om gereet gelt, te betaelen XIIII dage
den koip onser stat cameraer Peter Trynde.

2. Ende dieghene, die dit ampt ofte dienst copen zel,
en zel niet eer dit ampt ofte dienst aenvatten noch gebru

n des anderen dages na Onser Vrouwen-dach Lichtmisse istkomende, als die vischzys vercoft zel wesen; behoudelyck : die weerden mitten zysmeyster van den visch des overeenamen, soe sellen zy van stonden aen dit ampt moegen tasten.

3. Item dit voerseyde ampt zel men vercopen enen man, ser stat borger wesende, die tot hem enen vennoit zel oegen nemen, wie hem gelieft, oick onsen borger wesende; de die zellen beyde dienstvry wesen. Ende desen dienst l staen op hoere beyder lyf; te wetene als een van hem yden sterft, soe sel die helft ofsterven ende dan zel die at weder die helft vercopen openbaerliken mit sulken voirierden: waert zake dat yemant dese helft van den dienste erseyt cofte, die denghenen, die de ander helft hadde, niet haechlyck en waere, soe zel diegheen, die in den dienst as, den coper van der ander helft voirseyt moigen aflossen de geven hem tot zyn mijnpenninck drie ℔ gr. Vlems. Ende n soe zel hy moigen nemen enen vennoit tot sulker helft erseyt, die hem wel genuecht. Soe voertgaende als voeryt staet, alsoe dicke alst versterft.

4. Item waert zake dat die weerden of enich van hem eyden by verdriften oft andere noitlike zaken, hoe dattet aere, den dienst niet bewaeren en mochten, soe zellen zy nen anderen in den dienst moigen stellen, den rait behaichck wesende, of die rait soude hem moegen geven lyfrenten, n vyf penningen een, na beloip van den gelden, die zy om en dienst voerseyt gegeven hadden

5. Item soe zel die stadt dit ampt ofte dienst tot alre tyt oegen aen hem lossen tenden den drien jaeren mit sulken enninck, als daervoer gegeven zel wesen, ende den weert aertoe ter winninge geven hondert Rynsche gulden current, lats te wetene elx vyftich Rynsche gulden ende daertoe ouden zy dienstvrij bliven hoer leven lanck. Ende waert ake dat die stat dit ampt aen hem lossen woude, soe sel nent den weerden een vierendeel jaers te voeren opseggen. nde dese lossinge soude gescien op Onser Vrouwen-dach Lichtmisse.

6. Dese nabescreven parceelen zellen weertgelt geven: abbeliau, gubben, natte cabbeliaus-hoefden, scelvisch, wytinck, natte scollen, alle bot, tongen, zeehanen, rochen, vleten, groenen herinck, korfherinck, zerdeynen ende alle verschen

herinck, daer men buckinck of maict, versch zeespeck, sto
ende bruynvisch; ende voert van allen anderen visch, die
koipmannen aen den weerden seynden ende hem daerin
behoeven, sel men geven weertgelt.

7. Item soe en zel hem nyemant weertscap onderwynd
noch genot noch profyt daervan nemen, cleyn noch gro
anders dan dieghene, die dit weertscap kopen zel in manier
bovengescreven, byt verboeren van vyftich ℔ aen gelde, s
dicke alst gesciede, half tot behoef der stat van Vtrecht en
half tot behoef der weerden.

8. Item soe zellen die weerden hebben den viertichst
penninck van den koipman van buten ende van onsen bo
geren den tsestichsten penninck; ende wat borger meer ve
noiten hebben dan een onsen borger tot hem, die zellen geve
den viertichsten penninck gelyck den koipman van buten.

9. Item als den visch ofgeslagen is, soe zel den wee
binnen vier uren daerna den koipman zyn gelt geven end
daertoe een cedel van wat zyn goet gegouden heeft in de
ofslach, om den koipman mitterselver cedel mitten zy
meysters-boick te collacien, oft hem gelieft. Ende waert zak
dat die weert den koipman niet en voldede, als voerseyt is
soe soude hy verboeren alsoeveel als die comenscap droech
die een helft daerof ter stat behoef ende die ander helft to
des koipmans behoef, indien die koipman claechde ende zy
gebreck den borgermeyster te kennen gave.

10. Item voirt soe wie dit weertscap koipt, die en z
ghenen vischzys koipen noch vennoit daeraen wesen, byt ver
boeren van zyn ampt.

R. D. B. dd. 1485, des Dynsdages na Palmen, fol. 74 verso.

20. 1490, Maart 29. (*Vonnis wegens voorkoop*).

Want Frans Jacobssoen in die Tollestege voercoep gedae
heeft, copende levenden visch ter merct waert tydende, bove
verbot mitter clocken ende waerscuwinge van enigen van de
rade hem daerop gedaen, soe sleten scepene ende rade, da
hy bloets hoefs comen zel uter Buerkerck ende bidden de
rade vergifnisse, ende zel den cameraer IIII dagen dienen op
zyns selfs cost, alst den cameraer believen zel, oft zel een
anderen man, alsoe sterc wesende als hy is, voer hem hueren
moegen, die IIII dage te dienen.

R. D. B. dd. 1490, des Manendages na Judica, fol. 65.

21. 1497, Maart 6. *Spierinck geley.*

Alsoe onse stat ende die gemene borgere erm ende ryck pyst worden by den spierinck, die men hier ter merct act, sonderlinge in die vasten ende als hier ghenen anderen ch ter marct en komt, soe heeft die raet geleyde gegeven n denghenen, die mit spierinck alhier ter marct komen, . live ende goede, uutgesondert een yegelyck voer ziin en proper scult, duerende tottes raets wederseggen.

R. D. B. dd. 1497, des Manendages na Letare Jheruzalem, fol. 232 verso.

1509, Februari 3. (*Spiering niet in den afslag te brengen.*)

Overcomen by den raet out ende nye, dat men den vissys etten ende vercopen zel na ouder gewoenten. Ende die erinckerren ende spierincwagen zellen hoeren spierinck copen na ouder gewoenten, sonder die in den ofslach te ngen, opt verboeren van den visch.

R. D. B. dd. 1509, op sunte Blasius-dach, fol. 100 verso.

1512, December 22. *Ofslach van den visch of spiering.*

Overcomen ende gesleten by scepene, raide ende oudermanne, : men den ofslager bevelen sel op zijnen dienst, dat hij enen visch, die alhier mit kerren koemt, offslaen en sel, wetene brasen, post, spierinck, ael etc.; mer dat alle gene, die den visch mit kerren alhier ter merct brengen, : selver alhier tsynen geboerlicken tyden mercten ende coepen sellen ende gheenen voircoepers buyten noch bynnen, voert te vercoepen, vercoepen en zellen.

R. D. B. dd. 1512, des Woensdages na sunt Tomas-dach, fol. 29.

24. 1515, Maart 2. (*Geen „kerrevisch" op te koopen voor* 11 *uur 's morgens.*)

Overcomen by scepene, raide ende oudermanne, dat nyemant enrehande kerrevisch, die Wittevrouwen-poert incomende, pen en sel by kerren, paenres oft desgelijcken, om voert vercoepen oft buyten te brengen off te scicken, voer der : die clocke elff geslagen sal hebben svoermiddages.

R. D. B. dd. 1515, des Vrydages na Invocavit, fol. 85 verso.

25. 1515, Juli 24. (*Geene mosselen te verkoopen.*)

Overcomen by scepene, raide ende oudermanne, dat nyemant n onsen borgeren noch ondersaten voertan mosschelen bynnen

onser stadt off stat-vryheyt vercoepen off doen vercoepen
sel, bijt verboeren van XX ℔, dair die overste ende geme
oudermans koermeysters off wesen zellen.

R. D. B. dd. 1515, des Dijnsdages op sunt Jacobs-avont, fol. 90 verso.

26. 1515, Juli 26. (*Prijs van eenen schotel spiering.*)

Overcomen bij scepene, raide ende oudermanne, dat m
voertan een scottel spierincks nyet duerder gheven en sel d
een halff blanck off IIIIȷ wit, bijt verboeren van X ℔, dair
overste ende gemeen oudermanne koermeysters off wesen sell

R. D. B. dd. 1515, des Donredages na Jacobi, fol. 90 verso.

27. 1521, Januari 22. *Verclaringe opter viscoper gilde.*

Die rait out ende nye heeft toegelaten een verclaringe [1]) opt
viscoper gilde, gemaict na inhout sekere punten in een
cedulen, voer den raide out ende nye op huyden gelesen en
hierna bescreven:

1. In den yersten: alle coepluyde van buyten, die alhi
ter merct komen mit salm, stoer ende elft, die sellen
moegen uutsnijden tweemael. Ende togen dan dieselve coe
luyden weder uut om ander salm, stoer ofte elft, ende alhi
weder ter merct quamen, dat se dan dieselve wel wed
onbecroent van yemande sellen moegen uutsnyden, als vo
seyt staet.

2. Item die rait out ende nye en hout ghenen visch vo
doet visch, dan al dat die Wittevrouwen-poert ende de Wee
poert op kerren ofte wagens inkoemt; daer sel men me
staen een atmael. Dat al tot discretie van den geswoer
vijnders.

3. Item wairt saicke dat enich coepman off coepwyff v
buyten quame bynnen onser stadt mit gesouten stoer, g
souten zalm, gesouten zeespeck off gesouten ael ende diesel
uutpenwaerden wouden, die sel moegen staen opte Pla
off elders ende penwairden die uut tot vordeel van der g
meynten ende onbecroent van der viscoper-gilde. Behoudelic
off die coepman dieselve vischen voirseyt alhier nyet lang
uutpenwaerden en woude, dat se dan die aen nyemant ande
brengen noch vercopen en sellen, heymelick noch openbaer

---

1) Nl. op de ordonnantie dd. 29 October 1395 (hierboven opgenomen als N°. 6), vgl.
art. 5 van deze „verclaringe" in verband met art. 2 van de ordonnantie dd. 1395.

: voert vercopen souden, mer brengen die openbairlicken
en offslach om off te slaen; oft sy sellen daermede varen
le buyten in anderen steden moegen brengen ende anders
t. Ende dit sel al wesen tot discretie van den geswoeren
ıders.

. [1]). Item voert dat gheen giltbrueder noch ghiltsuster van
' viscoper gilde voer nyemant mijnen en sellen, te wetene
ır cloesters, rentmeysters ende anderen, dan voer hemselven,
: verboeren telker reyse alst geboerde van twee oude scilde;
le dairtoe en souden zij in enen halven jair opte Vischmerct
:t sitten moegen visch te vercoepen. Ende vercoften zij
:renboven enigen visch bynnen dien halven jaer, als voir-
rt is, soe souden zij een halff jair uuter stadt wesen.

5. Item opt punt sprekende aldus: „Voert en sellen gheen
ive opte Vischmerct sitten visch te vercoepen, die hoer
ıanne in anderen gilden dienen", — heeft die rait out ende
e verclaert: soe wanneer enige onser borgeren off borgers-
ıderen der viscoper gilde winnen wil ende een ander gilde
dde, die selt selve gilde moegen winnen mit halff gelt, na
tmoegen der overdrachten sraets out ende nye, gemaict
no XV^{c} twee des Manendages na Pauli lestleden. Ende
ın ende wyff sellen tselve gilde moegen gebruyken, gelyck
f syt mit hem bedienden.

6. Item dat men den visch, die men in den ofslach brengt
ıde vercoepen wil, aent weertscap ende aen nyemant anders
ynden sell.

7. Item dat die overste oudermanne bynnen XIIII daigen
ı Lichtmisse, als zij gecoeren zyn, twee oudermanne setten
llen, die alle broeken, aen der viscoper gilde gebroect worden,
ıtgaen ende dieselve broeken aenbrengen sellen den oversten
ıde gemeynen oudermannen opten termijnen van hoer gilden-
ɔeck. Ende dat die twee oudermanne, die dairtoe geset
llen werden, sellen moegen nemen twee mannen van der
ıscoper gilde om die broicken mittieselfde te ondersueken
ıde vijnders wesen sellen, oft die visch goet off quaet is.

8. Item alsoe aen de vreemde coepman, die hoir visch
lhier opten ofslach brengen, veel gebrecks gevallen is ende
och dagelicx geschiet, soe is die rait out ende nye overdragen,

---

1) De „verclaringe" komt ook voor in N°. 220 van het Archief, Afd. I. Naast dit rtikel staat aldaar in margine: „Nota nyet te moegen mynen oft copen voer den zysvryen".

dat nyemant enigen visch, die offgeslagen wort, uuten visch manden nemen en zel dan alleen, dat tot profijt van Ons Liever Vrouwen is ende dat se van outs heeft gehadt.

9. Item voert verclaert die rait out ende nye opten levend visch, te weten aell, braessem ende alle ander levende visch die men bij hoepen in den ofslach brengt, ende dair men d muyken om trect, wye yerst in den ofslach wesen sel: s sellen dieghene, die de muyken getogen hebben, gehoud wesen sulke hoepen, alse zij genoemt hebben om off lait te slaen, eer zij die muyken getoegen hebben, moeten lait vercoepen in denselven ofslach ende dair selver nyet op mijn noch nyemant van hoere wegen. Ende soe wye hierinn broekich bevonden worde ende zijn hoepen, die hij genoem hadde, ophielde ende nyet en lyet vercoepen off dair selv op mijnden, die sel verboeren telken alst geboirde tw oude scilde.

10. Item wye in enich van den voirseyden punten broekic bevonden wert, die sel verboeren telker reyse twee ou scilde totten gemeynen oudermannen behoeff, die hoer gesci dairaff loenen sellen.

R. D. B. dd. 1521, des Dijnsdages na sunte Agnieten-dach, fol. 53 verso.

28. 1524, Februari 3. *Verclaeringe gemaect opten offslach van den visch ende viscooper-neringe.*

1. In den eersten dat men voirtaen den levenden visch ende ael, die men offslaen wil, van Lichtmisse off tot Victori toe beginnen off te slaen des smorgens ontrent VII uren, soe dat ze voer VIII uren offgeslaegen zel wezen.

2. Voert sel men aen alle spierinck, post, brasem, aell end andere onvisch, van wat plaetssen dat ze comen, off zel moeg slaen, of se willen. Ende den ofslach zel men daervan beginnen van L(i)chtmis tot Victoris toe des smorgens te acht uren, ende van Victoris tot Lichmisse toe omtrent halff negen ure

3. Ende dese voirseyde onvisch zel van dien daeghe, uut gesondert aell, van Lichtmisse tot sunte Victoer toe verco moeten wezen voer XII uren des middages ende van Victori tot Lichtmisse toe voer een ure des naemiddaeges, byt verboeren van den visch ende daertoe X stuvers.

4. Ende wairt saecke datter soevele visch ter merct quame, dat men aen den cabbeliau te vercoopen van Lichmisse tot Victoris toe te X uren, ende van Victoris tot Lichtmisse toe

halff elff uren, totten offslach niet en zoude moeghen comen, e zellen die zysmeysters ende die weerdt gehouden wezen, ch eenen offslach te maken om den cabbeliau te vercoopen.
5. Item zoe zellen voirtaen alle viscoopers, die visch in n offslach coopen willen, den zysmeyster gehouden wezen fficiente borge te stellen, daer hy mede tevreden is, ende s, die zy sculdich werden sellen, te betalen ten daige ende e nae vermogen der ordinancie daervan synde, want die smeysters der stadt daervoere vaststaen moeten.

Archief, Afd. I N°. 220 dd. anno XV c XXIIII des Dynsdaichs den IIIen Februarij nae Lichtmisse.

29. 1525, Juli 26. (*Ampliatie op de ordonnantie.*)

Die scepene, raide, oudermanne ende meentemanne van len gilden hebben toegelaten ende verclaert opt viscoper-gilde manieren nabescreven:

1. In den yersten dat die vischlude op Calis aen de Vischugge, aldair mit visch ter merct komende, hoeren visch teffens t enen mael oft op enen dach uutvercoepen oft weder thuys ter stat vueren sellen, om die borgers goiden coep te hebben; nder enigen visch in corven te setten ende opt duerste te derhouden ende die luyden alsoe uut te monigen. Ende iten zij dairenboven enige corven hangen, dair zij visch in ouden willen om te monigen, dat der viscoper gilde die l moegen aff doen snyden ende ontlossen sonder verboeren, e dick ende menichwerve alst geschiede.

2. Voert dat alle rechte viscoperswive versterven ende dergaen sellen tot XL viscoperswive toe, soedatter dan gelicx XL echte viscoperswive bliven sellen ende nyet eer. Ende alst tot dien XL personen toe verstorven is, nde enich van dien XL die dan sterft, sel die stede erven p dat outste rechte giltbruederswyff, die langste giltbrueder eweest heeft; ende soe voert te erven opten outsten persoen, s voirseyt is. Behoudelicken wairt saicke dat een recht iltbrueder zijn wijff storve ende hij een ander wijff name, at wijff soude opte Vischmerct moegen staen, alse zijn voirijff dede. Mer off een man, die recht giltbruer wair, storve, at zijn wyff, dien hoir man gestorven waer, dat gilde bynnen jaers weder wynnen ende dan moegen staen soude, gelijck ff hoer man noch leefde, soelange zij weder ghenen witteicken huwelick en dede.

3. Ende behoudelicken anders die verclaringe opt viscoper gilde anno XV C XXI lestleden gemaict in weerden te blive

R. D. B. dd. 1525, des Woensdages altera Jacobi, fol. 31.

30. 1529, Januari 29. *Vischzijs-verclaringe.*

Een verclaringe opten vischsijs, nu gemaict by den stathoude scout, borgermeysteren, scepenen ende raide der stat va Vtrecht, als nabescreven staet.

1. Item dat dair nyemant, het zij vreemt, uutheem borger off ondersaet, van nu voertan ghenen zeevisch, oic zalm, stoer off elft, vercoepen en sel, tensy die visch ijer in den ofslach geweest is, bijt verboeren van vijftich po ende dairtoe tot sraets correctie.

2. Item insgelijcx soe en sellen nyemant, het zij vree man, borger off ondersaet, herinck, buckinck, ael off and gedroechde visch ende zijsber goet inslaen dan by den geswoer dragers, die daertoe geeedt sellen werden ende die dan g houden sellen wesen bij hoeren eedt den zysmeysters wetentsc dairaff te doen, opt verboeren als boven.

3. Item soe en sellen gheen viscopers, het sij van bynne off van buyten, enigen ryviervisch uut hoeren scepen slae sij en sellen yerst comen ende seggen den zysmeysters i der tijt bij hoeren eede, hoeveel zij bestaet hebben, byt ver boeren als boven.

4. Ende en sel oick nyemant op sijn selfs goet moege mijnen, bij sulck verboeren, als daer van outs toe staet.

R. D. B. dd. 1529, des Vrydages na sunte Pauwels-dach Conversionis, fol. 17 verso.

31. 1531, Juli 5. (*De raad dwingt tot opname van iemand als lid van het gilde.*)

In der saicke tusschen Floris Cornelissoen, ter eenre, end der viscoper gilde, ter andere syden, sleten borgermeystere scepene ende raet, dat Floris voerseyt dat viscoper-gilde s moegen wynnen ende gebruyken ende oick mittet selve gild gelden scot ende lot ende alle oncosten, gelyck die gemee giltbrueders, sonder hem enige weygeringe off belet daerinn te doen off te gescien laten.

R. D. B. dd. 1531, des Woensdages altera Mertini Translationis, den V^en July, fol. 83.

32. 1533, Februari 3. *Vijntampt van den visch.*

Verclaringe ende ordonnantie opt vijntampt van den visch, gemaict by den scout, borgermeysteren, scepenen ende raide der stat van Vtrecht.

1. In den yersten sellen daer vier vijnders ende keures n den visch wesen, die alle visch, welke alhier ter merct emt, scouwen, loven off laken sellen, diewelke daerop ge- oeren sellen zijn goede, rechtveerdige kennisse te dragen n denselven visch na behoeren.

2. Item soe sel die stadt laten maken zekere maten, dair en voertan mosschelen mede meten sel, te wetene maten, e men opgehoept mit mosschelen nyet duerer geven en sell n twee penningen; ende van gelijcken cleynre maten van en penninck; welcke maten wesen sellen in bewaeren van n geswoeren vijnders. Ende soe en sel nyemant alhier ige mosschelen ter merct brengen ende vercoepen, dieselve osschelen sellen yerst van den geswoerens voirseyt besien n ende die maten van der stadt daertoe gedaen hebben, er men se mede uutmeten sel ende anders nergens mede. nde sellen alle avonde die maten gehouden wesen tottes ge- oerens huys te brengen ende telkens, als zij se weer halen, ieselve mosselen wederom te laten besien, allet bijt ver- oeren van den mosselen ende dairtoe zess stuvers telken lst geschiet.

3. Item sel men noch laten maken sekere maten, daer en den spierinck mede uutmeten sel, ende nyet duerder heven dan een oer(t) stuvers voer die maet wesende opgehoept; nde zullen vercoft hebben allen spierinck ende brasem voer lff uren, by den verboerten van den visch ende vier stuvers.

4. Ende wes spierinck ofte braessem met karren coemt, en el men nyet ofslaen, by de verboerte van twee Karolus-gulden, ntgesondert ael ende herinck, dien sellen zij moegen afslaen.

5. Item alle ranen, die quaet zijn ende hemselven scamen, el men den merct verbieden.

6. Item sellen die geswoeren vijnders voerseyt mede opsicht ebben opt telampt ende sellen des morgens, als die visch ncoemt, elck merct ofte coepmansgoet alleen setten ende aeraff hebben alsulck loen als daertoe staet; ende by den isch altoes een by te blijven, ende geen visch setten dan ij consent van den weert, die daer beveel off heeft, ofte by en coepman selffs; ende dieselfde visch aensleepen ende in en ofslach brengen voert selfde loen.

7. Item soe en sel men voertan gheenen ydelen herinck neer tellen noch droegen.

8. Voerts zellen die vijnders gehoude wesen alle visch-

daigen te ghaen eens off twee reysen int mael ende besien allen visch, die opter merct is. Ende waer zij gebrec vijnden, sellen sij die off heten leggen. Ende waert saick dat die vynders voirseyt andermael denselven visch vonden noch bij hem opter merct hebben, sel dieselfde, die dat waer verboeren voer die yerste reyse X stuvers, die anderde rey XX stuvers, die derde reyse tot correctie van scepenen.

9. Item soe sel den aell van Alre Heyligen off tot Licht misse toe ofgeslegen zijn voer halff negen uren ende op ande tijden voer acht uren, opter verboerte van enen Karolus gulden, diewelke gelden sal den afslager ofte excijsmeyste

10. Item soe sel men van Alre Heyligen tot Lichtmisse to den visch bestaen aff te slaen te halff negen uren ende o andere tyden te acht uren. Ende soe wes visch dat kom onder den afslach, sal mede afgeslegen werden; ende we onder den afslach nyet en koemt, dan na den afslach, sel ee ander mael mitten ofslach verwachten.

11. Desgelycks stoer, zalm, elft ofte andere visch, op verboeren als voeren.

12. Item sel men den hering, die den bruyhering heet, voertan den merct verbieden.

13. Item sullen noch die geswoeren vijnders hebben van elke scuyt mosselen, als zij eerst aenleggen, een oert stuvers ende van een scip enen halven stuver. Des sellen die geswoeren vijnders gehouden wesen goede toesicht te hebben opten maten, daer men die mosselen ende spierinck mede uutmeten sall.

R. D. B. dd. 1533, des Maendages op sunte Blasius-dach, den derden Februarij. fol. 127 verso.

33. 1535, Februari 3. *Die ordinancie van den buytenluyden van hoeren visch, die zy op Calis vercopen moeten, etc.*

Voert laeten myn heeren weeten, dat alle uutheemsche, welcke mit levende visch, die zij selfs gevangen hebben, alhier opter merct, om selfs te vercoepen, staen willen, hoeren visch tweemael ter weeck sellen moegen merckten op Calis. Ende wes zy dan nyet en vercoepen, sellen zy in den offslach brengen, sonder die in corven the slaen, byt verboeren van een Karolus-gulden ende den visch.

B.spr.b. dd. 1535, des Dynsdaichs den III[en] [1]) in Februario, fol. 147 verso.

1) De derde Februari viel in 1535 op Woensdag.

34. 1546, Juli 21. (*Vreemdelingen moeten loten met de burgers voor den afslag; loon der vischgrommers.*)

1. Item soe zellen die vreemde coopluyden, die bynnen ser stadt van Vtrecht ter merct comen mit hoir scepen, laden wesende mit aill ofte anderen levende visch, omme selve alhier te vercoipen in den affslach, soe sellen dieselve opluyden gehouden wesen, indient hoir gelieft, mit deser dt borgeren, die oick hoiren aell ofte levende visch in den slach vercoipen willen, yerst te loten, omme alsdan nae de inge voirseyt hoiren aill ofte levende visch in den affslach doen vercoopen.

2. Item zoe zellen die grommers hebben voir hoir loen nt dragen van elcke last herincx, die zy dragen sullen totten- nen, die syn van der neringe, drie stuvers, ende van de lve ende die vierendelen nae advenant.

R. D. B. dd. 1546, des Woensdaichs den XXI^en^ Julij, fol. 241 verso.

35. 1547, Augustus 11. (*Vaststelling der ordonnantie.*)

Die rayt heeft op huyden dordonnantie van de vischcooper- ilde [1]) belieft.

R. D. B. dd. 1547, des Donredaichs den XI^en^ Augusti, fol. 32 verso.

---

1) Deze ordonnantie is verloren. Wel bevat het Quoyer v. d. ordonn. der resp. gilden nder N°. 23 eene ordonnantie dd. 13 Juli 1582. Is misschien, toen deze laatste was stgesteld en in het Quoyer opgenomen werd, de oudere dd. 1547 daaruit verwijderd?

VIII. LOUWERS-GILDE.

VIII. LOUWERS-GILDE.

(14e eeuw.) (*Plaats aangewezen voor het weeken van huiden.*)

Men sel gheene groen hude noch ghesouten hude legghen [1]) i de graft boven noch beneden, bi vijf scillinghen also dicke s ment doet; maer si moeghen se alle legghen in den borchrave after sinte Nyclaes ende after dien Louweren [2]).

Liber Albus, fol. 18 verso.

2. (14e eeuw.) (*Geen huiden te koopen ten behoeve van vreemdelingen.*)

De hude coept tot eens gasts behoef ende mede dees [3]) in eynoodscappe is, de verboerd dre pont.

Liber Albus, fol. 18 verso.

3. 1433, April 29. (*Run aan de stadsmuur opruimen.*)

Die raet gebiet allen louweren, die hoir runne onder die ouwer an der stat muer aldaer leggende hebben, dat sy die umen ende wech doen voeren binnen achte dagen, alle dage oirt by enen ponde.

B.spr.b. dd. 1433, des Woensdages nae Misericordia Domini, fol. 32 verso.

4. 1446, September 28. (*Houden van honden door louwers.*)

Scepenen, rade ende oudermans sijn overdragen, dat tenden XIIII dagen, nadien men dit ter clocken verkundigen sall, yement gene honde houden en sel in onser stat, hi en sel so menich vol loep zouts houden op sinen cost ter stat behoef, ls hi menich hont in sinen huse hout, bi enen kuer van vijf

1) Deze bepaling komt ook voor in tRoede boeck, waar eene latere hand hier aanmkte: „noch gheenrehande velle"; de boete werd daarbij veranderd in: „x ℔" (R. v. J. Rb. XII, 5 cf. L. A. X).

2) Het slag der louwers lag ten oosten van de Weerdpoort.

3) R. v. U. Rb. XII, 4: „des mede"; de latere hand veranderde aldaar de boete: „van ike huit X sc."

ponden tot elcker reyse, so dicke als ment bevijnt; uutge
nomen die louwers, want sij der honde tot horen ambocht
behoeven, ende diegene die jachhonde houden, daer sij med
te jagen plegen.

R. D. B. dd. 1446, des Woensdages op sunte Michiels-avont, fol. 23.

5. 1457, Augustus 2. (*Vonnis wegens smaden van het gilde*

Overdroegen ende sleten die rade out ende nye, dat Jaco
Wouterszoen comen sell in der louwer gilde, teerste dat gild
morgensprake hout, ende kennen hen versproken te hebbe
ende bidden den gilde om vergiffenisse, ende hij sell onse
stadt ter beteringe geven X^{M} steens ende sell wilcoren die
gelike woirde niet meer te spreken. *Dese wilkor heeft hij gedae*

R. D. B. dd. 1457, des Dynsdages na sinte Peter ad Vincula, fol. 114.

6. 1459, Februari 20. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het koopen door de laatsten van buiten de stad gelooid leder.*)

Also twydrachticheyt is tusschen der louwer gilde ende de
cordewanier gilde, zoe heeft die raet out ende nye daer ee
verclaringe in gedaen ende verclaert om sy te verenigen end
dat enwech te leggen:

1. Item in den eersten so en sel men geen gegerwe
lederen binnen Vtrecht brengen noch wercken, ten sy gegerw
van dengenen, die der louwer gilde binnen Vtrecht hebbe
byt verboeren van den leder ende dairtoe X ℔, so dicke d
gesciede; gesondert alle cordewaen, zeemsche lederen en
alle ander wilde lederen.

2. Item voirt alle ander lederen sel men hier mogen brenge
vercopen ende wercken na den overdrachten dairop gemae
ende na ouden gewoenten.

3. Item dese verclaringe sell dueren tot goetduncken srae
out ende nye.

4. Ende hiermede sellen beyde die gilden tevreden wese
ende malcanderen niet misdoen in woirden ofte wercken, b
zwaerre correctie sraets. Ende den scade sellen sy bijbrengen de
vieren ter saken geset, want die raet dat ter naester reyse
als die raet out ende nye weder opt huys coempt, sliten wil

R. D. B. dd. 1459, des Dynsdages na Reminiscere, fol. 163 verso.

7. 1465, Juni 28. (*Geschil tusschen de louwers en de wolwevers over vertegenwoordiging in den raad.*)

Overdroegen die raide out ende nywe tusschen der louwe

de ende der wollenwever ghilde, ruerende van enen raide, n die louwer nu hebben ende die wollenweveren ghenen, s hem die wollenwevere beclagen: alze dat die rait uut der iwer gilde, by den ghemeynen oudermans ghekoeren, rait ven zel dit jaer uut tot Lichtmissen toe, ende die wollen- veren zellen dan van Onser Vrouwen te Lichtmisse voert e jaeren hoeren rait hebben, als zy van den LXXX jaeren rwerts ghehadt hebben [1]).

R. D. B. dd. 1465, des Vrydaghes na Lebuini, fol. 118 verso.

8. 1484, September 23. (*Opheffing van het gilde.*)

Die raet out ende nyewe hebben eendrachtelyck ofgeset de ofgestelt die louwer-gilde [2]) om zekere lasten wille, als m den lesten overvalle die de stadt geleden heeft uten lven gilde; ende zellen die ghiltbroeders van derselver gilde eleyt ende gespreyt worden in anderen gilden.

R. D. B. dd. 1484, des Donredages na sunte Matheeus-dach, fol. 58 verso.

9. 1495, September 25. (*Herstelling van het gilde.*)

1. Alsoe der louwer gilde voertyts by out raet ende nyewe gestelt ende ofgeset is geweest ende onse stat ende gemene orgeren daerby afterdeel hebben, soe hebben die rade out nde nyewe eendrachtelyck tselve gilde weder geset ende estelt in allen sciin, in sulck wesen ende in sulke vryheyt, st tselve gilde was, eert gebroken ende ofgeset worde.

2. Ende alle dieghene, die, by tyden tgilde staende was, at selve gilde te loet gegaen hebben, die zellen weder int ilde voirseyt comen; ende oick dieghene, die de neringe ant selve gilde hantieren.

3. Ende dit sel men ter clocken luden tegens Onser Vrou- ven-dach Nativitatis toecomende.

4. Hierentusschen zel men twee oudermannen int selve ilde kiesen, die dat dit jaer regeren zellen sonder in den raet e comen. Ende dat en zel hem niet letten aen hoeren koer en naesten jaer.

R. D. B. dd. 1495, des Vrydages na Mauricii, fol. 189.

---

1) De gilden der louwers en wolwevers vormden te samen een hoofdgilde.

2) De regeeringslijsten noemen voortaan dan ook (tot 1495, vgl. hierna N°. 9) de udermannen van slechts 20 gilden.

10. 1514, Juni 2. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over de hoeveelheid leder, die corduaniers moge looien, en over hunne kalkkuilen.*)

Sleten die raide out ende nye in der saken tusschen de louwer gilde ende sekeren gildbruederen in der cordewanie gilde, gepant wesende, omdat se meer leders geloeyt hebbe dan se bynnen hoeren huyse gewrocht hebben, alse dat di louwers onderhouden sellen tgene zy den gildbruederen v den cordewaniers vercoft ende laten winnen hebben. M des soe sellen die cordewaniers, die gewonnen ende oirlo hebben te moegen loeyen ende dat doen willen, hoer kalkuyl buyten der stadt hebben ende hoer vellen aldair havenen, alre manieren als die louwers doen moeten tusschen die Weer poert ende den Plompentoern. Ende die cordewaniers selle hoir pande wederhebben.

R. D. B. dd. 1514, des Vrydages voir Pijnxteren, den II^en dach in Junio, fol. 72.

11. 1515, Januari 10. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het hebben van kalkkuilen.*)

Cornelis Lambertssoen ende Gerijt Claessoen zijn gesci tusschen den louwers ende den cordewaniers, ruerende h slijtinge van calckuylen, bij den cordewaniers op te breken et

R. D. B. dd. 1515, des Woensdages na XIII-dach, fol. 80 verso.

12. 1515, Januari 17. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers* [1].)

Sleten scepenen, raide ende oudermanne, dat die corde waniers voldoen sellen die slytinge sraets out ende nye, tu schen der louwer gilde ende hem gesleten, tusschen dit end Midvasten naestkomende; alle daige dairenthenden, die i gebreke wair, bij V ℔.

R. D. B. dd. 1515, des Woensdages op sunt Antonis-dach, fol. 81.

13. 1519, October 7. (*Geschil tusschen de corduaniers en de louwers* [2].)

Tusschen die cordewaniers ende der louwer gilden beruerend hoir gescil zyn gescict uuten ouden Claes Beeflant ende

1) Misschien handelend over opbreken door de corduaniers van hunne kalkkuilen, zie n°s. 10 en 11.

2) Misschien handelend over het winnen van het louwers-gilde, zie N°. 14.

melis Lambertssoen ende uuten nyen raide Jan van Doeyenrch ende Gysbert Cluetinck.

R. D. B. dd. 1519, des Vrydages na sunte Franciscus-dach, fol. 18.

4. 1520, October 5. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het winnen van het louwers-gilde met half gildegeld.*)

In der saicken tusschen der louwer ende der cordewaniers den sleten die raïde out ende nye, dat men der louwer de oick winnen sel moegen van anderen onsen borgeren de borgers-kijnderen, die een ander gilde hebben, mit halff lt, na vermoegen der overdrachten sraets out ende nye maict anno XV^{c}II des Manendages na Pauli Conversionis, i waere oft die louwers enige sonderlinge previlegien anders wysen konden.

R. D. B. dd. 1520, des Vrydages na Remigii et Francisci [1]), fol. 47.

15. 1545, Maart 11. (*Ordonnantie op het louwers-gilde.*)

Anno XV^{c}XLV des Woensdaichs den XI^{en} Marty. Schout, borgermeysteren, schepenen ende raede der stadt n Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der louwer gilde hebben ende the gebruycken dese nabescreven articulen de puncten.

1. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 1, met wijziging van* er wantsnyder gilde" *in* „der louwer gilde" *en* „ofte oick in" *in* „dan wel min, tot discretie van de dekens in der tyt."

2. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 2, met wijziging van* er wantsnyder gilde" *in* „der louwer gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 3, met wijziging van* er wantsnijder gilde" *in* „der louwer gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 4.*

5. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 5.*

6. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 6.*

7 [2]). = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 7.*

8. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 8, met wijziging van* le voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „de voerseyde louwerlde" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „acht haeckbusschen".

9. Item zoe en zell nyemandt eenighe huyden ofte vellen,

---

1) St. Remigius valt op 1 October, St. Franciscus op 4 October. Een dag, gewijd aan migius en Franciscus, is niet bekend.

2) In H.S. staat naast dit artikel met latere hand „nota".

wesende ruijge, versch, gesouten, ongesouten, gegerwet end geloijt, coopen noch vercopen ofte dieselve gerween ende oec loyen ende oeck mede eenige neringe daervan maecken, o hy en zell yerst gehouden wesen der louwer gilde voerscreve te winnen ende te voldoen in manieren voerseyt. Ende d hiertegens broeckachtich bevonden worde, zell verbuer[e eenen Carolus-gulden, soe dicke dat oeck gebuerde tot b hoeff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende de louwer-gilde voerseyt, elx een derdendeel. Ende dit all o vermindert in der gilden hoir ordonnantie, die in dese ho bey den rade toegelaten mach zyn.

10. Welverstaende dat alle leer, dat die louwers zell nyet bereyden en konnen ofte alsnu nijet gewoenlicken zy te bereyden, dat zellen die cremers, van buyten gecoft hebbende, vercopen moegen onbecroent van de louwer-gilde.

11. Item zoe zellen die borgers van Vtrecht well moegen coipen versche huden, omme die alleen te souten ende ge souden buyten deser stadt van Vtrecht te merct te voeren ofte oeck weder binnen deser stadt van Vtrecht te vercopen, sonder anders eeniche neringe daervan te maecken, onbecroent van de louwer-gilde.

12. Item soe en zell nyema(n)dt van buijten deser stadt, noch dieselve, die geen borger van Vtrecht en is, buyten die vrye jaermercten van deser stadt eenige versche huyden ofte vellen binnen dese stadt moegen opcopen, opt verbueren van zess stuvers van elke huyde, zoe dicke yemandt daerop bekoert zell worden, tot behoeff als voeren.

13. Item zoe sell eenen ousten zoen nae de doot zyns vaders binnen sjaers der louwer gilde moegen verheergewaden ende versoecken mit drie groot ende die dekens geven elx vier stuvers ende den bode twee stuvers voir hoir rasoen, ende zell alsdan mitte gilde dienen mo[eten].

14. Item zoe zell een jonge zoen der louwer gilde altijt moegen winnen mit eenen gouden Carolus-gulden ende die dekens ende bode geven hoer rasoen als voerseyt, ende oeck alsdan mit tgilde dienen moeten.

15. Item zoe zell een weduwe van een louwer [1]) die neringe nae die doot hoirs mans een jaer lang moegen doen sonder yet daervan te geven. Ende indien zy nae tjaer die neringe

1) In H.S. is „van een louwer" met gelijke hand bovengeschreven.

ende will blyven, soe sell zy gehouden wesen tgilde voeryt te winnen als boven.

16. Item als een [gildebrueder] [1]) een leerknecht ofte leerngen aenneempt ende diezelve dan run op leer doet leggen, e zell diezelve brueder van wegen zyn leerknechts ofte leerngen alsdan van leerkijntgelt der louwer gilde voerscreven :ven eenen gouden Karolus-gulden ende acht stuvers.

17. Ende tot wat tyden die knecht der lauwer gilde beert te winnen, soe sel men hem denselven gouden gulden sdan corten, ende sel offslach wesen van tgilde te winnen; de zell diezelve den bode geven drie groot, als hy die run te leer geleyt heeft.

18. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

19. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Gildeboek, fol. 1.

N. DE CLERCQ.

---

1) In het origineele gildeboek is dit woord uitgeveegd; wij ontleenden het aan een afschrift ervan, aanwezig in de archieven der gilden (opgenomen in het gemeente-archief).

IX. WOLWEVERS-GILDE.

IX. WOLWEVERS-GILDE.

1. 1355, Mei 20. (*Geene zaken behoorende bij de verwerij op grachten of werven te brengen.*)

Int jaer ons Heren MCCCLV des Woensdaghes voer inxsteren droeghen overeen die mene raet ende oudermanne, at die verwers ghene dinghe, die tot hore verweryen beoren, opten werven noch opten graften brenghen en sellen, i daghe bi I ℔ ende bi nachte bi II ℔.

Θ 1, fol. 12 verso.

2. 1376, Augustus 27. *Van den caerden lakenen.*

Int jaer van LXXVI des Woensdaghes na zinte Bertelneeus-dach overdroeghen die scepene, raet ende oudermans ulke punten, alze hierna bescreven staen:

1. In den eersten: enijch man ofte wijf, die caerde ofte dede aerden, daer ment ter waerheyt vonde, die verboerde X ℔; nde die zel hi brenghen in hemde ende in broeke ter clocten, maer die vrouwen bloets hoefds.

2. Ende enijch wever ofte vulre, die dat laken wevede ofte vullede, die verboerde X ℔; ende die zoude hi brenghen in hemde ende in broeke ter clocken.

3. Voert waer enijch man ofte wijf, die laken reyde van gheverweder wollen, daer ment ter waerheyt vonde, daer olec in ghemenghet waer, dat laken zoudmen bernen op die Plaetse; ende die dat laken zijn waer, die zoude daerbi staen op enen stoel.

4. Voert enijch man ofte wijf, die wolle bleckede ofte

dede blecken, die ghezoden waer in aluyn, of die gheblaud wolle dede blecken, dat laken zoudmen bernen opte Plaets ende die dat laken zijn waer, die zoude daerbi staen op en stoel. Ende die de wolle bleckede om loen, die verboerd X ℔; ende die zoude hi brenghen in hemde ende in broek ter clocken, maer de vrouwen bloets hoefds.

5. Voert enijch man ofte wijf, die laken reyde van drue men, die verboerde X ℔; ende die zoude hi brenghen te clocken, maer die vrouwen bloets hoefds.

6. Voert waer yemant, die noppede mit scraepyzer, dae ment ter waerheyt vonde, die verboerde X ℔; ende die z hi brenghen in hemde ende in broeke ter clocken, maer di vrouwen bloets hoefds.

7. Ende alle deze voerscreven koeren zel de stat hebben.

8. Ende waer yemant, die broekich worde in enyghen van dezen voerzeyden punten, die zel gheven II ℔ den ghezworen vijnders van der wollewever-ghilde, behoudeliken der stat hore koeren voerscreven.

Die Roese, fol. 10.

3 [1]). (14de eeuw.) (*Ordonnantie op het wolwevers-gilde.*)

Dese punten hierna bescreven hebben scepen, raet ende oudermans der stat van Vtrecht overdraghen upter wollewever ghilde:

1. In den eersten so en moet gheen drapeniesters Enghelsche wolle noch wolle van anderen landen te samen in sijn huys hebben, bi een koer van X ℔. Ende die koeren zelle hebben half die ghemene oudermans ende half die gh(e)zworen zegellaers.

2. Item wat laken, dat men bijnnen Vtrecht weeft ende lijsten heeft, dat zel zeghelbaer [2]) wesen.

---

1) Deze ordonnantie is ongedateerd en volgt in Die Roese *na* de ordonnantie van 1414. Zij bevat eenige artikelen (nl. artt. 2—5, 7 en 8) ook vastgesteld in 1380 (vgl. N°. 4 hierachter) en andere (nl. artt. 12—16) ook (als artt. 1, 3, 5, 6, 8) voorkomende in de ordonnantie dd. 1376 (vgl. N°. 2 hiervoor). Van de laatste wordt in art. 17 verklaard, dat zij reeds „voertijds overeenghedraghen" zijn, van de eerstgenoemde echter niet. Bovendien bevat de ordonnantie in art. 18 de instelling der zegelaars, terwijl in art. 1 van de ordonnantie dd. 1380 toezicht op de zegeling ondersteld wordt (het laken moet „zeghelbaer" wezen). De ordonnantie is dus jonger dan 1376 en ouder dan 1380. — Enkele onbeduidende schrijffouten in het H.S. zijn door ons stilzwijgend verbeterd (ook in de ordonnantie dd. 1414).

2) In H.S. staat „zoghewaer".

3. Voert dat ghemenghet laken, dat men scheren sel van ghelscher wollen, dat zel scheren XLVIII twist up III ellen. de also menighen twist, alst min hielde, also menighe X sc. rboerde die meyster, dit (*sic*) dat laken aennaem te weven.

4. Voert wit ende blawe van Enghelscher wollen, dat zel ieren LIIII twist op drie ellen; ende also menighen twist, it min hielde, also menighe X sc. verboerde die meyster, : dat laken aenname te weven.

5. Voert Scots, Zeeus ende hierlantsche wolle, dat sel ieren XLIIII twist up III ellen ende niet min; ende also nighen twist, alst min hielde, also menighe X sc. vererde die meyster, die dat laken aenname te weven.

6. Voert weer enich wever, die dese voerseyde twist brer zettede dan up III ellen, als voerseyt is, die verboerde sc., half tot behoef der ghemeenre oudermans ende half t behoef der ghezworen zeghellaers.

7. Voert waer enich wever, vulre ofte nopsters, die een ken mismaecten mit weven, noppen ofte vullen, dat zellen r beteren bi den oudermans van der wollenwever-ghilde de bi den ghezworen zeghellaers.

8. Voert zo en zel gheen kemster noch nopster noch roster nochte wevers-knaep min maken dan een half laken; de zy zellen horen oudermans van horen ghilden bewizen, aer zy die wolle copen.

9. Voert zo en moet gheen vulre op enich laken maken [1]) och lopen, bi eenre koer van III ℔, also dicke als hy daerof etughet worde of bevonden. Ende die koeren zellen hebben ie ghezworen zeghellaers.

10. Voert waer enich man of wijf, die kaken (*sic*) reyde ofte ede reyden, daer noppen of vlocken in waren of kalcwolle, at laken zoudmen barnen apenbaerlic op die Plaetse; ende ie dat laken zijn waer, zoude daerby staen, daer ment bernde, de een jaer uter stat wezen.

11. Voert waer enich man of wijf, die zulc laken reyde de hyt te voren wist, al en waer dat laken zijn nyet, die oude een jaer uter stat wezen.

12. Voert waer enich man of wijf, die kaerde of dede aerden, daer ment ter waerheyt vonde, die verboerde X ℔;

1) Lees „muken", vgl. de ordonnantie dd. 1414 (hierachter opgenomen als N°. 12) t. 15 en Die Roese fol. 76.

ende die zel hy brenghen ter clocke in hemde ende in broe
ende die vrouwen bloets hoefts.

13. Voert waer enich man of wijf, die laken reyde
gheverweder wollen, daer ment ter waerheyt vonde, d
blec in ghemenghet waer, dat laken zoudmen bernen op
Plaetse; ende die dat laken zijn waer, die zoude daerby st
op een stoel.

14. Voert waer enich man, die laken reyde van drom
die verboerde X ℔; ende die zoude hy brenghen, als v
seyt is, ter clocke.

15. Voert yemant, die noppede mit scraepyser, daer m
ter waerheyt vonde, die verboerde X ℔; ende die zel
brenghen ter clocke, als voerseyt is.

16. Voert waer yemant, die brokich worde in enich
den voirseyden punten, die zel twe ℔ gheven den ghezwo
vijnders van den wollenwever-ghilde, behoudeliken der s
hoer koeren voerseyt.

17. Ende dese zeven leste punten hebben die raet en
oudermans voertijds overeenghedraghen.

18. Ende hierop sel die raet zetten twe ghezworen zegh
laers, die daghelix ommegaen tellen van ghetouwe tot gh
touwe. Ende wes zijn ghetvijst hout na overdracht des ra
alse voerseyt is, daer zellen zy een cleyn zeghel aen sla
Ende daer zellen zy of hebben een vierndeel van ee
Vleemscher placken; ende voert die koeren, die in den tel
verschinen zellen, zellen hoer wezen. Ende voert zellen
bezien ende verwaren, waert ghekaert is, dant van vlock
of van noppen of van droemen is; ende dat zellen zy d
rade bybrenghen by horen ede. Ende daer sellen zy of h
ben van elker koer II ℔, behoudelic der stat hoer koe
ende broeken.

19. Voert zellen die twe ghezworen zeghellaers an d
raem gaen ende bezien daer die laken. Ende wat daer g
ende gave is, daer zellen zy een groot zegel aen slaen. En
waer enich laken, dat niet goet en waer noch gave, dat z
zeghel verboert hadde, het waer mit verwen of mit vull
of mit weven of mit noppen, dat zoudmen beteren bi d
oudermans van den ghilde ende bi den twe ghezworen
ghellaers. Ende van den zeghel, dat zy aen den raem a
den laken slaen, daer zellen zy of hebben een virendeel v
eenre Vleemscher placken. Ende waer yemant, die hier b

ch in worde, die verboerde een ℔; ende dat zellen hebben e twe oudermans ende die twe zeghellaers.

20. Voert zo en zel men gheen laken int wanthuys verpen, ten zel onghecrompen, gheraemt ende ghelijst wezen de zijn cleyn zegel hebben, by een koer van enen ℔. Ende e koer zellen hebben die ghezworen strikers. Ende dat zel en hem bevelen bi horen ede, die zy der stat ghezworen ebben, nyemant daerin te versconen.

Die Roese, fol. 69.

4. 1380, Januari 11. *Van den wollenwevers.*

In denzelven jaer van LXXX des Woensdaghes na Derienden-dach.

Dit zijn de scepene, raet ende oudermans overeenghedraghen, alze van den wolleweveren:

1. In den eersten: wat laken dat men binnen Vtrecht weeft, dat lijsten heeft, dat zel zeghelbaer wezen.

2. Voert wat ghemengt laken, dat men sceren zel van Enghelsche wolle, dat zel sceren XLVIII twiste; ende alzo menyghe twiste, alst min hielde, alzo menyghe V sc. verboerde hi, die dat laken zijn waer.

3. Voert wit ende blaeu van Enghelsche wolle dat zel sceren LIIII twiste; ende alzo menyghe twiste, alst min hielde, alzo menyghe V sc. verboerde hi, die dat laken zijn waer.

4. Voert Scots, Zeeus ende hierlants wolle dat zel sceren XL twiste ende nyet min; ende alzo menyghe twiste, alst min hielde, alzo menyghe V sc. verboerde hi, die dat laken zijn waer.

5. Voert waer enijch vulre ofte nopster, die een laken mijsmaecten mit noppen ofte mit vullen, dat zellen zi beteren bi den oudermans van der wollewever-ghilde.

6. Voert en zel gheen kemster nochte scroester nochte nopster nochte wevers-knaep min maken dan een half laken; ende zi zellen horen ouderman van horen ghilde bewizen, waer zi de wolle copen.

Die Roese, fol. 12 verso.

5. 1385, Januari 5. (*Tijdelijke verbanning wegens het schrapen van laken.*)

Opten Dertienden-avont in den jare van LXXXV.

. . . . . .

Optenzelven dach wart Fissy der nopster de stat verboden

een jaer lang, want si laken mit scraapyzeren ghescraapt heeft.

Θ 2, fol. 95 verso.

6. 1394, April 13. *Van den verwers ende vulres.*

Int jaer ons Heren MCCCXCIIII des Manendaghes na Palm-dach overdroech de raet van der stat out ende nywe, dat ghene verwers nochte vulres woenen en zellen boven der Vyebrugghe bi der graften, die hoer ambocht daer doen willen. Ende oec en zellen zi nyet wonen in dOudelle bi der graften, die hoer ambocht daer doen willen, ten waer bi ghoetdoncken des raets van der stat out ende nywe.

Die Roese, fol. 37 verso.

7. 1394, December 23. *Van den sceerres ende van den wantsniders.*

Int jaer ons Heren MCCCXCIIII des Woensdaghes na zinte Thomaes-dach overdroeghen de scepene, raet ende ghemene oudermans:

1. Waer enijch sceerre, die van dezer tijt voert enijch laken smoute ofte dede smouten, die en zel in enen jaer daerna gheen ambocht doen in der stat of in der stat vryheden.

2. Ende waer enijch wantsnider ofte anders yemant, die laken smoute ofte dede smouten, het waer binnen der stat of daerbuten, die verboert dat laken totsgheens behoef, die de raet daertoe zet in der tijd, ende daertoe L ℔; ende die zel hi brenghen bloets hoefds ter klocken, ende die L ℔ zel de stat hebben voer hoer broeken.

Die Roese, fol. 38 verso.

8. 1395, December 17. *Van den wevers ende vulres.*

Int jaer ons Heren MCCCXCV des Vrydaghes na zinte Lucien-dach overdroeghen de scepene, raet ende ghemene oudermans zamentlic ende eendrachtelic die twe punten, die hierna bescreven staen:

1. In den eersten: waer enijch wever ofte zijn knape ofte enijch vulre ofte zijn knape, die enijch ledichganc makede, daer dat ambocht bi ledich laghe, die zoude een jaer lang uter stat wezen, daert de scepene, raet ende oudermans ter waerheyt vonden.

2. Voert waer enijch wever of zijn knape, ofte vulre of zijn knape, die enijch scietspoel of kaerden nederleyden, hi

hadt vervolcht in eenre morghensprake van der wollewe-
r ghilde, die zoude een jaer lang uter stat wezen, daert de
epene, raet ende oudermans ter waerheyt vonden.

Die Roese, fol. 40 verso.

9. 1404, December 19. (*Ampliatie op de ordonnantie.*)

Int jaer ons Heren MIIII^{c} ende vier des Vridages na zinte
ıcien-dach overdroeghen scepen, raet ende oudermans upter
ollewever ghilde:

1. In den eersten zo en moet gheen drapeniersters Engel-
he wolle noch wolle van anderen landen te zamen in zijn
ıys hebben, bi enen koer van V ℔. Ende die koren zellen
:bben half die ghemeen oudermans ende half die gezworen
:gelers.

2. Item wat laken, dat men binnen Vtrecht weeft ende
sten heeft, dat zel zegelbaer wesen.

3. Voirt wat ghemenget laken, dat men scheren zel van
ngelscher wollen, dat zel scheren XLVIII twist up drie
len; ende also mennighen twist, alset min hielde, also
ennige X sc. verboerde die meyster, die dat laken aenname
: weven.

4. Voert wit ende blaeu van Engelscher wollen, dat zel
:heren LIIII twist up III ellen; ende also mennighen twist,
set min hielde, also mennige X sc. verboerde die meyster,
ie dat laken aenname te weven.

Die Roese, fol. 54.

10. 1409. (*Vonnis wegens onrechtmatige bezegeling van een laken.*)

Gelis Gheryt Lubbrechtssoens soen sel bloots hoefts co-
ıen voer den rade ende bidden verghiffenisse, omdat hi selve
en laken besegelt heeft, dat oick niet segelber en was; ende
i sel den rade te beteringe geven X^{M} steens.

R. D. B. dd. 1409, fol. 15.

11 [1]). 1409, Januari 31. (*Vonnis wegens onrechtmatige bezegeling van een laken.*)

Want Claes Dircssoen, die men Bisscop heet, die scheere
en laken besegelt heeft bi hemselven buten den segelaers

---

1) In het Buurspraakboek leest men op 1409, (Januari 31) des Donredaghes na sinte
ıwels-dach Conversio, fol. 115: „Want Claes Dircssoen die schere een laken be-

daertoe gesworen ende dat laken niet segelbaer en was, daerom sel hi voer der clocken komen bloots hoefts ende bidden de rade verghiffenisse, ende die raet neempt hem siin borgerscap.

R. D. B. dd. 1409, fol. 15.

12. 1414, Mei 4. *Van der draperye.*

Int jair van XIIII^{c} ende XIIII sFridages nae Jubilate.

1. In den yersten so en moet gheen drapenyere noch ofsteker noch nyemant anders Engelsche wolle ende wolle van anderen landen te samen in sijn huys hebben om te vercopen ofte drapenyeren, op een boete van X ℔, also dicke als ment betugen mochte.

2. Voert so wat kemster den drapenyere sijn wolle qualike kemde, de verbuerde X sc. ende hoer loen. Ende nyemant en moet gheen wollenwerck kaerden, by X ℔ te verbueren ende een jair de stat. Ende desgelijx deghene, diet doen doen.

3. Voirt so wye den drapenyere van sijnre wollen quaet gaern spinnet, die verbuert V sc. ende hoer loen, dat ment daeroff geven soude.

4. Voert so en moet gheen spinster meer wollen in horen huse hebben dan eens minschen wolle, by X sc.; noch gebaerde wolle spinnen, op een boete van X ℔ ende een jair de stat, opdat ment betugen mochte.

5. Voert so en moet gheen drapenyere sijn gekemde wolle uutwegen anders dan mit enen yseren evenaer of mit coperen wichten, die geteykent sijn, by III ℔ te verbueren, also dicke als ment betugen mach of bevijnden conste.

6. Voert so sel elc half laken lanck wesen, alst geweven is, tusschen XXI ende XXII ellen op een boete van XXX sc. Ende hier zel men vijnders toe zetten, de dese voirseyde lakenen meten zellen, als sy van den touwe vallen.

7. Voert waer enich laken, dat nyet segelbaer en waer, dat bi den wever toequame, dat soude de wever den drapenyere beteren bi den weerdeyns.

---

segelt heeft bi hemselven buten den gezworen zegelers, ende dat laken niet segelbaer en was, daerom is hy bloots hoefts ter clocken gecomen ende sel den rade verghiffenisse bidden, ende die raet neempt hem siin borgerscap."

8. Voert so en moet nyemant gheenrehande gaern copen, at buten der vryheyt gesponnen is, noch gheenrehande aern drapenyeren, dat gekaert is, op een boete van X ℔, lso dicke als ment betugen mochte.

9. Voirt soe en moet gheen drapenyere buten der vryhede an Vtrecht doen weven off vullen, op X ℔, also dicke als ient betugen mochte ofte bevijnden.

10. Voert so en moet gheen kemster, ofsteker, verleester, och uutdreechster, de opter lude deel werken of binnen oren huse om hoer loen, jegen dese voirseyde lude wolle och gaern copen, bi derselver boeten voirseyt.

11. Voirt waer enich wyester off ofsteker, die hem bestelen te werken, daer sy nyet en quamen, die zellen verbueren V sc. Ende desgelijx zellen verbueren, die se huerden ende nyet te werke en zetteden.

12. Voert so wye enich laken wyede anders dan mit plompen yser, die verbuerde X ℔ ende een jair de stat; ende desgelijx zellen verbueren deghene, daer ment int huys dede, of denghenen, die dat laken ware, bi derselver boeten voirseyt.

13. Item als de laken genopt sijn, so sel men se brengen te besien voir de weerdeyns over een perse, eer men se vollet. Ende is dat laken ten yersten wail genopt, so sel men hem een loot geven. Ende ist nyet wail genopt, so sel ment wisen te verbeteren ende wederbrengen te besien; ende ijst noch nyet wail genopt, so sel ment anderwarven wisen te verbeteren ende wederbrengen te versien; ende alst derdewarf wedercoomt te besien, so sel men hem een loot geven, tenen teyken dattet driewarf besien is.

14. Voirt so wat vulre een laken qualiken vullede of versumede, dat by hem toequame, dat nyet segelbaer en waer, dat soude de vulre den drapenyere beteren bi den weerdeyns.

15. Voert so en moet gheen vulre op enich laken muken of lopen, by III ℔, also dicke als hy daerof betuycht wart of bevonden.

16. Voirt so en zellen de vulres nyet meer dan twe halve laken tot enen mael te comme dragen; ende daer sellen sy op wesen III dage lanck ende nyet min, by XII sc. elken vulre, diere op staet. Ende en hadden de vulres nyet twe halve laken te comme te dragen, soe moeten sy mit enen halven laken te comme gaen; ende daer sellen sy op staen twe dage lang, bi derselver boeten voirseyt. Sonder de derde

wolle entie vierde wolle, daer sellen sy op staen twe dage lanck ende nyet min.

17. Item alse de laken gevullet sijn, so sel men se brengen te bezien, eer men se aen den raem slaet, in allen manieren als van den ghewieden lakenen voirscreven is; ende ist also gevullet, dat den weerdeyns genuecht, so sellen sy daeraen slaen een cleyn zegel.

18. Voirt so sellen alle halve laken van der voer-wollen, als sy wel gevullet sijn, eer men se aen den raem slaet, lanck wesen XVI ellen ende X vierendeel breet ende nyet min. Sy zellen aen den raem staen tusschen XX ende XXI ellen lanck ende XIII vierdel breet ende nyet breder. Ende dese voirseyde halve laken van dier wollen zellen hebben den groten segel, opdat sys weerdich sijn.

19. Item so wat halve laken, dat men van puyck maken sall, dair zellen de VII ℔ van der wollen off weerdich wesen enen Engelschen nobel. Ende dese laken zel men brengen te bezien voir de weerdeyns, alse voirscreven is; ende de sel men geven twe cleyn zegel ende twe grote zegellen, opdat sys weerdich sijn. Ende dese voirseyde halve laken zellen wesen gecrompen XI vierendeel breet ende nyet min, ende zellen wesen lanck gecrompen XVI ellen ende nyet min. Ende de vulres zellen werken op elke half laken twe dage lanck ende nyet min. Ende dese voirseyde halve laken zellen opte raem staen XIIII vierendeel breet ende XX off XXI ellen lanck Ende oftie weerdeyns dochte, oftie VII ℔ wollen van den puyck laken voirseyt nyet goet genoech en ware van hare, so sel men dat laken voirseyt ofsniden alle sine segellen. Ende van desen voirseyden puyck-wolle en zel men nyet meer dan een laken teffens te comme dragen, by XII sc.

20. Item voirt zellen alle ander halve laken van der ander wolle, eer men se aen den raem slaet, lang wesen XVI ellen ende IX vierendeel breet, ende nyet min. Ende dese voirseyde halve laken van der ander wolle zellen aen den raem staen tusschen XX ende XXI ellen lanck ende XII vierendeel breet, ende nyet breder.

21. Voirt so sellen alle halve laken van der derder wollen, eer men se aen den raem slaet, lang wesen XVI ellen ende II ellen breet ende nyet min. Ende dese voirseyde halve laken van der derder wollen zellen aen den raem staen tusschen XX ende XXI ellen lanck ende XI vierendeel breet

ade nyet breder. Ende dese voirseyde halve laken van der erder wollen mach elc crijmpen, de wil, sonder palleren.

22. Item so sellen alle halve laken van der vierder wol- n, eer men se aen den raem slaet, lang wesen XVI ellen ade II ellen breet ende nyet min. Ende dese voirseyde alve laken van der vierder wollen zellen aen den raem staen isschen XX ende XXI ellen lanck ende nyet min, ende X ierendeel breet ende nyet breder. Ende dese voirseyde halve iken van der vierder wollen mach elc crijmpen, die wille, onder palleren.

23. Item waer yemant, de ander wolle paleerde dan En- elsche wolle, die verbuerde van elken stuck III ℔, also icke als ment betugen mochte; ende alle valsche laken zel aen bernen.

24. Voirt so sellen alle halve laken twe lijsten hebben; ner sticken, de van den lande innecomen te maken, de en ellen ghenen lijst hebben, ende die en zellen gheen zeghel iebben, noch men sel se nyet ramen; mer men sel se bren- gen te bezien voer de weerdeyns geliken den anderen laken oirseyt, ende daer zellen sy een half claykijn of hebben. Ende dit zellen sy den weerdeyns wis maken, by V ℔, dattet an buten is, op een boete van III ℔, also dicke als ment betuget off bevijnden mach.

25. Voirt vrageden de weerdeyns ofte vijnders, jegen wyen y de wolle gecoft hadden van desen voirseyden halven la- ken, dat soude de drapenyere den weerdeyns berechten of en vijnders, trechte waer daerof, by III ℔ te verboren.

26. Voirt so sel de voir-wolle van den voirseyden halven laken weerdich wesen dat pont tusschen IX ende X groten, ander zell weerdich wesen tusschen IIIIℊ ende V groten, de vierde wolle zel weerdich wesen IIIℊ groot, ende nyet min. Mer elke wolle voirseyt moet wel beter wesen dan dair sy voir geset is, ende dit zel wesen enen Engelscen nobel, ge- rekent voir III ℔. Ende dese voirscreven wolle mogen de weerdeyns op- ende offzetten na den verloep van den gelde ende van der wolle voirseyt.

27. Voirt wair enich van desen voirscreven halve lakenen niet goet genoech van hare, dair sy voir gezet sijn, die sel men een vierendeel opscorten aen den raem; sonder puyck, de zel men alle sijn segelen offsniden, alse voirscreven is.

28. Item so wat halve laken, dat weerdich is X ℔ of

daernboven, dat sel men averechten mitter scheren, eer ment aen den raem slaet, by XII sc. te verbueren, dats in de weerde van onsen payment omtrint XVI gulden.

29. Voirt wair yemant, de sijn laken nyet en dede, so heet de weerdeyns toewijsden, alse voirscreven is, de verbuerde X ℔.

30. Voirt wair yemant, die sijn laken nyet en brochte te bezien, eer ment aen den raem sloege, als gekoert is, de verbuerde X ℔ ende een jair sijn neringe; ende voirt te beteren bi den raide, opdat hy dairoff betuycht of bevonden worde; uutgeseyt stucken mit eenre lijst, die zel men brengen te besien, alse voirseyt is.

31. Voirt wair yemant van onsen borgeren ende ondersaten, die nyet besocht en woude wesen, alse de vijnders tot haren huse quamen, die verbuerden X ℔, opdat men se dairof betugen mocht; ende voirt te beteren bi den raide.

32. Voirt wairt sake dat enich van onsen borgers ende ondersaters enich laken vercofte, dat gecrompen ende gescoren waer, ende de coopman, die dit laken cofte, staket int water ende dat laken meer crompe, so soude die vercoper verbueren III ℔, also dicke als ment bevijnden conste, ende hy soude des coopmans scade beteren bi den weerdeyns.

33. Voirt so en moeten de wevers nyet langer weven dan te middage toe Onser Vrouwen zes avonde ende alle vygelie ende alle Apostol-avonde; zonder als die roede van den boome is, so moeten syt wel ofweven, sonder verbueren. Ende de wevers en moeten nyet knopen bi der keersen, by XII sc. te verbueren van ellic pont voirseyt. Ende dit sellen de vijnders besoeken, die men dairtoe scicken sal.

34. Voirt sellen de weerdeyns voirseyt hebben van elken halven laken een claykijn; ende hierom zellen de weerdeyns of hore drie van den viven voirseyt tot alre tijt bereyt wesen smorgens tusschen VIII ende X uren aen de clocke ende naer noenen tusschen twe ende vier uren aen de clocke. om dese voirseyde lakene te besien, als voirseyt is.

35. Voirt wairt dat yemant van onsen borgeren ende ondersaten den weerdeyns ofte den vijnders quade woirde gave van alle den voirseyden punten, van wat neringe dat sy waren, verbuerden III ℔; ende voirt te beteren bi den rade, opdat ment betugen mochte, tsy man ofte wijf.

36. Item so wye dat ander wolle drapeniert dan Engelsche wolle, daer tpont of weerdich sy IIIIℓ groot of daernboven,

sel men weven ende in den camme setten ende opten
m, aldair men de Engelsce wolle van der derder mande
e weeft ende op raemt. Ende wat wolle arger is dan
IJ groot, de zel men zetten in den kam ende opten raem,
lair men de Engelsche wolle van der vierder mande in
ven sal ende op ramen, by III ℔ te verbueren.

37. Item de wolle van
r vierder mande zel staen
den kam van

XL	III	ellen	III	over.
XLI	III	ellen	III	over.
XLII	III	ellen	III	over.
XLIII	III	ellen	III	over.
XLIIII	III	ellen	III	over.

38. Item de wolle van
r derder mande sel staen
den cam van

XLV	III	ellen	III	over.
XLVI	III	ellen	III	over.
LXVII	III	ellen	III	over.
XLVIII	III	ellen	III	over.
XLIX	III	ellen	III	over.

39. Item de wolle van
r ander mande zel staen
den cam van

L	III	ellen	III	over.
LI	III	ellen	III	over.
LII	III	ellen	III	over.
LIII	III	ellen	III	over.

40. Item de wolle van
r yerster mande zel staen
den cam van

LIIII	III	ellen	III	over.
LV	III	ellen	III	over.
LVI	III	ellen	III	over.
LVII	III	ellen	III	over.
LVIII	III	ellen	III	over.
LIX	III	ellen	III	over.

41. De puyck-wolle zel
aen in den cam van
Ende de lijst.

LX	III	ellen	III	over.
LXI	III	ellen	III	over.
LXII	III	ellen	III	over.
LXIII	III	ellen	III	over.
LXIIII	III	ellen	III	over.
LXV	III	ellen	III	over.
LXVI	III	ellen	III	over.
LXVII	III	ellen	III	over.
LXVIII	III	ellen	III	over.

42. Item wever- ende vulre-knapen, nopster, scroster,
pinster ende kemster, hore gheen en moeten min reyden
an een half laken tevens. Ende sy zellen oeck bewisen,
air sy de wolle gecoft hebben, of ment van hem weten
roude.

43. Voirt wat wolle dat men smout, dat sel wesen mit botter ende mit anders gheen smout, by II ℔.

44. Voirt sel men weven in dachueren ende anders nyet; ende wye anders knapen wonne, de verbuerde I ℔.

45. Voirt wair yemant, de laken reyde, dair geblect wolle onder wair, dat laken wair valsch ende dat zoudmen bernen

46. Voirt wair yemant, de wolle blecte ofte dede blecken de gesoden wair in aluyn, of de geblaeude wolle dede blecken dat laken, dat dairof gereyt wair, dat wair valsch ende dat zoudmen openbair bernen opte Plaetse. Ende deghene, die dat laken sijn wair, die zoude dairby staen op enen stoel Ende die de wolle blecte, de verbuerde X ℔, ende die soude hy brengen in hemde ende in broecke ter clocken, ende wairt een wijf, die soudt bloots hoofs brengen ter clocken; ende dit hout der stat boeck.

47. Item wanneer een laken geverwet is ende opten raem coomt ende nyet segelbaer en is van verwen, so scriven de zegellaers opt laken „Verwet bet". Ende wanneer dat laken anderwerff ende derdwerff wedercoomt ende noch nyet wel geverwet en is, so sel die verwer dat laken nae hem nemen ende gelden hem, also als sijn wedergade gegouden heeft of gelden sel, dat wel geverwet waer; ende en haddet gheen wedergade, so soude hyt ghelden bi den weerdeynen ende den zegelaers; ende dairtoe soude hy verbueren V ℔.

48. Voirt so en moet nyemant voederlaken reyden, ten sel tenminsten halff linnen gesceert wesen.

49. Voirt wair yemant van den weerdeyns of van den zegelairs, die een laken segelden, dat mit recht nyet segelbair en wair, die zoudmen sijn ambocht nemen; ende dat soude openbair wesen ter clocken.

50. Item alle coren, de verschinen, zellen de weerdeyns ende de zegelairs hebben; uutgenomen so wes boven enen ponde is, dair sellen scepen, raide ende oudermans de een helfte of hebben ende de weerdeyns ende zegellairs zellen de ander helft hebben.

Die Roese, fol. 61.

13. 1461. *Gelyde voer die opreyders.*

Wy borgermeistere, scepenen, raide ende ghemeyne oudermans van den ouden raide ende van den nywen der stadt van Vtrecht maken kondt allen luden ende zonderlingen den

samen, wysen borgermeisteren, scepenen ende raide der stede n Antwerpen, onsen bisonderen gueden vrunden, — dat r om nutscap, profijt ende promocy der ghemeynre komanap ter instancyen ende begerten Lambert ter Nyulant ende ter Anthonyssoen ghegont ende belieft hebben, gonnen de believen mit dezen onzen brieve denzelven Lambert de Peter mit XXV personen of daeronder, alle lakenen innen onser stadt ende stadt-vryheyde te scheren, te ruwen, ramen, te persen ende anders al, dat den lakenen toebeert, tot nutscap ende oerbaer des coepmans te excercieren behoeren. Gesondert dat dieselve Lambert ende Peter de hoer dyenres ofte vennoiten totten voerseyden getale et ghehouden en zellen wezen onse borgere te werden meer erof ghevryet blyven. Behoudelyken dat zy elck gilde, at zy rueren, na hoeren rechten vernuegen ende daerof tereden stellen zellen, den tijt hierna bescreven ghedurende. nde gheven daerom den voerseyden Lambert ende Peter tot XV personen toe of daeronder mit hoeren lyven ende ueden een vry, vast, zekere geleyde ende veylicheit, hoere oerseyde officy bijnnen onser stadt ende stat-vryheyde te antieren, als voerseyt staet. Wel(c) gheleyde ende veylicheit gaen zellen ende gaen in op huden datum dis ons briefs, erende een jaer lancg ende ses weken naistkomende ende yen lesten dach al, zonder argelist. Uutgenomen, die ons henedichs heren van Vtrecht of onser stadt vyande of balinge of voervluchtighe zijn, of die van koeren of van broiken ut onser stadt zijn.

Des toerkonde heb wy onser stadt zeghell aen dezen brief oen hanghen. Gegeven int jaer ons Heren MCCCCLXI.

Copyboek D, fol. 28 verso.

14. 1464, October 11. (*Vonnis wegens beschadiging van garen.*)

Want Jan Dryel een wever een webbe gaerns opten touwe onduechdeliken ontwee gesneden heeft, daerom verbiet men hem onse stat twee jaer lancg ende ene mile van der stat te blivene, op zyn lyf.

B.spr.b. dd. 1464, des Donredaghes na Victoris, fol. 31.

15. 1465, Februari 20. (*Verlof tot het plaatsen van ramen op den singel.*)

Scepene, raide ende oudermans hebben belieft ende ghe consentiert Gherart . . . . . [1]), dat hy by Jerusalem langes die muren opt zingel vier raempte zetten zel moigen die lakene te reckene ende te bereydene, duerende tot Pinx teren toe naistkomende.

R. D. B. dd. 1465, des Woensdaghes na Valentini, fol. 115 verso.

16. 1465, Juni 28. (*Geschil tusschen de louwers en de wevers over vertegenwoordiging in den raad.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 8.

R. D. B. dd. 1465, des Vrydaghes na Lebuini, fol. 118 verso.

17. 1473, Juni 9. (*Bevordering van de draperie.*)

1. Alzoe by onsen raide out ende nywe ene draperye ge ordiniert is te hebben binnen onser stadt, die men houde ende gehouden hebben wil, zoe sal men een cedele dairva uuthangen voir der scepenen huis, dairnae een ygelich he zel moighen weten te rechten.

2. Voirt laten die rayde out ende nywe weten allen man nen ende vrouwenpersonen, uut wat lande zy zijn, die binne onser stadt komen willen mitter woen ende touwe setten drapenieren ende wollen lakene reyden opter ordinancie dairop gemaict, dat zij dat zullen doen moigen onbecroe ende onbekoert van der wollenwevers gilde of ymant ande

3. Oick laten die raide out ende nywe weten allen de ghenen, die van buten binnen onse stadt komen willen mitte woen ende opreyden ofte drapenieren, dat men denselve personen borgerscap geven zel, by goetduncken van de weerdeynen van der voirseyder draperije. Ende hyr selle uut gesondert wesen dieghene, die ons gnedichs heren va Vtrecht of onser stadt vyande of ballinge of voervluchtig sijn, of die van koren of van broiken uut onser stadt sijn.

4. Voirt laten die raide out ende nywe weten allen onse borgeren, dat zij alle lakene, die gedrapiniert ende gemayc zyn ende werden sellen binnen onser stadt, wel moigen ko

1) De naam is in H.S. niet ingevuld.

en, vercopen ende uutsnyden nae horen schoensten binnen ıser stadt, sonder verboren.

B.spr.b. dd. 1473, des Woensdages na Pinxteren, fol. 9a.

3. 1473, December 1. (*Keuring van wol; verkoop van laken.*)

1. Voert verbiet die rait, dat nyemant van deser tijt voert ıige wol of vachten opslaen noch op doen slaen en zel noch pen wol bestaen te reijden, die weerdeijns en hebben se ırst besien, byt verboeren van X ponden, soe dicke alst hesciede, ende dairtoe nochstans staen tot zwaere correxie aits na gelegenheyt der misdaet.

2. Voert alle Vtersche laken binnen onser stadt gereijt sel ıen brengen moigen des Saterdages ende voert tot alre tijt, ist den luden gelieft, in Keyserijck om aldaer te vercopen y den helen laken of bi den halven of by der ell, mer aners geen laken.

3. Voert verbiet die raet allen drapenijerers, dat sy gheen ıken vercopen en sellen of doen vercopen by enigen makeıers, byt verboeren van twee ponden van elken halven laken.

B.spr.b. dd. 1473, des Woensdages na sunte Andries, fol. 16 verso.

19. 1474, Augustus 26. (*Verbod van het dwingen tot loonswijziging en tot werkstaking.*)

1. Voert laet die rait weten ende gebiet allen kemsters, pinsters, wevers ende verwers, dat nyemant mitten anderen erbant noch overdracht en make om hoir loen te vermeren ff te vermynren, tenzy by den weerdeijns, byt verboeren tot aits goetduncken.

2. Voirt laet die rait weten ende gebiet allen vulres ende ulresknapen, dat zy vullen sullen op alsulck loen, als hem an den weerdeyns geset is off noch gesett sell weirden. nde wair yemant, die hyrenboven enich verbant, overdracht ff uutganck maecte, die zoude men twee jair die stat verieden.

3. Ende wairt dat enich vulre ofte vulresknapen den andeen geweldelike dwonge ofte dreijchde uut syn werck te gaen nde niet te wercken, dat zoude men mitten zweerde rechten en hoeren liven.

B.spr.b. dd. 1474, des Vridages na Bartolomei, fol. 32.

20. 1474, September 23. (*Vonnis wegens het bereiden van niet gekeurde wol.*)

Sleten scepen, rait ende oudermans, dat Cornelys Verkerck ter beteringe geven zeel X ℔ nae uutwisinge der overdrachten, om des willen dat hy woll gereijt heeft, die die weerdeyens niet besien en hebben.

R. D. B. dd. 1474, des Vridages na Mauricy, fol. 156.

21. 1474, October 5. (*Vonnis wegens knoeierij in de bezegeling.*)

Sleten scepen, rait ende oudermans, want Neell uten Bongaert een laken opten raemten gehat heeft, dair het cleijn zegel aen gedaen wort, ende want zy dan dat cleijn zegell offgedaen heeft of of laten doen heeft ende het teyken uutghebeten of uutgebeten heeft doen laten ende weder opten raemten gebrocht heeft, om het grote zegell daeran te crigen, — alze dat zy daerom bloets hoefts opten raithuise comen zell ende bidden den raide vergiffenisse ende geven ter beteringe C ℔ aen gelde binnen sess weken naistkomende, alle dage bi I ℔. Ende zy zell dat laken opten raithuse brengen, ende daer sel ment ontwee schoeren. *Ende heeft terstond gebeden; ende het laken woert ghescoert, als voerseyt is.*

R. D. B. dd. 1474, des Woensdages na Francisci, fol. 157.

22. 1475, Juni 22. (*Bevordering van den aankoop van wol.*)

Die raide out ende nywe hebben macht ende moige geven den oversten out ende nywe mittenghenen, die zy uut den raide out ende nywe by hem nemen zellen, den oerber te doen mit onsen borgeren om wolle te moigen werven, als dat zyn tyt gheeft.

R. D. B. dd. 1475, des Donredaghes na Viti, fol. 13.

23. 1476, Juli 10. (*Vonnis wegens het beleedigen en bedriegen van de waardijns.*)

Want Wit die verwer ghezeyt heeft in tiegenwoerdicheyt van den weerdeynen, dat zy een onrecht oerdel ghewezen hadden; oick heeft hy een laken van den ramen doen nemen, daer die weerdeyns op ghescreven hadden: „laet staen", ende heeft datzelve laken in eens anders verwers huus ghebrocht

nde nat laten maken, om die weerdeyns alzoe daermede te edriegen; ende oick dat merck van denzelven lakene gedaen, nde datzelve laken totten eysschen van den weerdeyns niet rederghebrocht en heeft, — dairom hebben scepene, raide nde oudermanne ghesleten, dat hy den raide ende den weereyns in tiegenwoerdicheyt des raits vergifnisse bidden ende ilkoeren, om dezer zake willen niemant te misdoen noch doen isdoen in woerden noch in werken, heymelich noch openaer, by zwaerre correxien. Ende gheven ter beteringe honert pont aen gelde, dat ene derdendeel tot myns heren boiff van Vtrecht, dat andere derdendeel totter stadt behoif nde dat derde derdendeel totter weerdeyns behoiff; te betalene usschen dit ende Victoris naistkomende, alle dage by enen onde. *Ende Wit heeft 'terstont gebeden ende gewilkoert, ls voerseyt staet.*

R. D. B. dd. 1476, des Woensdaghes na Translacionis Martini, fol. 25.

24. 1476, October 30. (*Woonplaats der verwers.*)

Overdroegen ende ordineerden scepene, raide ende oudermans, dat die verwers wel zellen moigen woenen boven in die stadt op die graft, daer zy niemant scadelich en zyn, by raide ende goetduncken van den oversten in der tyt.

R. D. B. dd. 1476, des Woensdages na Symonis ende Jude, fol. 28 verso.

25. 1476, November 13. (*Verlof tot het oprichten eener verwerij bij de Geertebrug.*)

Die vier oversten van onser stadt in der tijt hebben belieft ende geconsentiert, by goetduncken van den raide, Mor van Dashorst ene verwerye te zetten by sunte Gheerden-brucge, in den huse daer Egbert Rutgerssoen inne te woenen plach.

R. D. B. dd. 1476, des Woensdages na Martini, fol. 28 verso.

26 [1]). 1487, Augustus 27. *Drapery.*

Ordinancie van eenre drapery, die belieft wort by den rade out ende nyewe des Manendages na Bertholomei lestleden.

Om twelvaeren der stadt van Vtrecht, tot nutscap, orber ende profyt der gemeynre borgeren ende ondersaten derselver stat, heeft die raet out ende nyewe ene ordinancie gemaict

---

1) Deze ordonnantie is ingeschreven in het R. D. B. „des Donredages na Assel-Woensdages" (Februari 20) d. a. v.

van eenre draperyen, die men houden zel ende gehouden wil hebben in allen hoeren punten in deser manieren hierna volgende:

1. In den yersten zel die raet out ende nyewe ordineren ende scicken drie goede mannen tot weerdeyns van deser draperyen, die te regieren, te houden ende te doen houden by hoeren volstaefden eede, sonder yemant daerinne te verscoenen.

2. Item aldusdanige wolle hierna bescreven by rade dergheenre, die hem des verstaen, ist goet gedocht die draperye yerst mede te beginnen:

item Geseker wolle,
item Pulbornsche wolle,
item Hessche wolle,
item Vlemsche wolle,
item alle andere wolle, deser wollen gelike ofte beter.

3. Item van deser wolle reyt men twyerley laken of, die een geheten voirlaken ende die anderde geheten anderde man genoemt groifgens.

4. Ende dese voirseyde voirlaken sel men sceren LVIII hoech; ende zellen opten touwe staen binnen lysten XV vierendeel breet, opt verboeren van V ℔.

5. Item die anderde man zel men scheren XL hoech, ende zellen opten touwe staen XIII vierendeel binnen lysten breet, opt verboeren van V ℔.

6. Item die wever zel sceren alle die laken XXI ellen lanck, opt verboeren van ziin loen.

7. Item die wever en zel gheen laken van den touwe sniden, die werdeyns en zellent yerst besien ende geteykent hebben, byt verboeren van een ℔.

8. Item zellen alle wevers een loit weven in die lyst van den lakene, daer die werdeyns dat weefteyken op printen moigen, byt verboeren van V stuvers van elck half laken.

9. Voert en zel men hier after sunte Mertyns-dage naistkomende binnen der stat ofte stat-vryheyt van Vtrecht gheen wollen laken coipen ofte vercoipen totter weerden ofte pryse, als hierna bescreven staet, — te wetene die geverwede laken elke el XV stuvers ende die ongeverwede laken die el XII stuvers, of daeronder, — die laken en zellen alhier in onser stat ofte stat-vryheyt gereyt, geweven, geverwet ende opgemaict wesen by weten ende consente der gezwoeren werdeyns.

ende van sulker wollen, die de werdeyns gesien, geloift ende consentiert hebben te drapeneren ende te reyden, by enen koer van X ℔ van elken halven laken.

10. Ende hier zellen uut gesondert wesen alle Engelsche lakene.

11. Item voert soe en zel men gheen lakene bezegelen, zy en hebben hoer haeckgaern aen beyden eynden vulloit ende stailloit.

12. Item soe wat lakene, dat die werdeyns aen den raem besien hebben ende zy heten ofnemen, die zel men terstont ofnemen, byt verboeren van X ℔. Ende soe wie dat keeren woude, die zel verboeren desgelycx oick X ℔.

13. Voert enich man ofte vrouwepersoen, uut wat landen dat zy zyn, zellen binnen onser stat comen moigen mitter woen, touwen ende commen setten ende drapenieren opter ordinancien voirseyt, ende wollen laken reyden totter pryse voirseyt of daeronder, onverbroect ende ombesproken tegens der wolrewevers gilde of tegens yemant anders.

14. Voirt yemant, die hier van buten quame om dese draperyen te helpen stiven ende stercken, zel men borgerscap geven by rade ende goetduncken van den werdeyns.

15. Ende in desen tween punten zellen uutgesceiden wesen, die ons genedichs heeren van Vtrecht of onser stat vyande, ballinge of voirvluchtige zyn, of die van koeren of van broiken uut onser stat ziin.

16. Item soe wes lakene die werdeyns teykenen mit een ront gat in den hoeck, waer yemant, die dat stopte of dede stoppen, die zel verboeren II ℔.

17. Voert waer yemant, die enige lakene toestopte ofte dede stoppen, dat die werdeyns geteykent hadden om qualick verwens wille, die zel verboeren II ℔.

18. Voert soe wat lakene die werdeyns vynden onzegelber aen den raem, overmits enigerhande gebreke, dat zel beteren diegheen, die die sculde heeft aen den gebreke.

19. Voirt soe wat opreyder enige opene lakene hielde uter pars, anders dan terwylen dat hy se wrocht, die zel verboeren van elken halven laken een ℔.

20. Voirt soe zellen die ramers ende die uutreyers een yegelyck zyn lakene wederleveren, dat hem gelevert wert. Ende waert dat zy enich laken verloeren of hem uut hoeren huse of van den ramen genomen worde, dat souden zy tot

werdeyns seggen betalen, ten waere by ongevalle van brande.

21. Item voert soe en zel men gheen laken breeden, after dien dat zy bezegelt ziin, by enen koer van V ℔.

22. Item voert wat laken dat men die vou verbiet, die sel men overmidsen ontwee sniden, sonder meer boeten te verboeren.

23. Ende waer enich opreyer, die hierenboven laken voude, die verboerde, alsoe dicke als hy dat dede, X ℔.

24. Voirt yemant, die hier drapenieren wille ende wolle copen wille, die men hier in der wagen uutlevert ende uutweghet, die en zel voer dien koep gheen neen moegen seggen binnen enen halven jaer na den dach van betalinge, mer die betalen na der wichten tot zynen gesetten dagen, of men selt hem uutpanden als onser stat goet.

25. Voirt of enich wantsnider verladen waer mit enigen wollen lakene van buten, die hier niet gedrapeniert en waeren totten pryse voirseyt of daeronder, die wantsnider mach dat uuthemsche laken tot ses oft acht stucken na sunte Mertyns-dage voert uutsniden, sonder broeken ofte verboeren; mer gheen wollen laken meer na sunte Mertyns-dage incopen totten pryse voirseyt of daeronder, by der koer voirseyt, sonder verdrach.

26. Voert alle schelinge, die vallen in der draperyen, die zellen staen alleen tot berichte der gezwoeren werdeynen ende nyemant anders.

27. Item soe en moet nyemant wollen gaern vueren uter stat te cope noch wolle beneden vijftich pont, byt verboeren van X ℔, ten zy by consent van den werdeyns.

28. Item soe wanneer die werdeyns ontbieden by hem te komen die drapeniers tot eenre stede, om mit hem te spreken van enigen punten der draperyen aenruerende, die dan niet by hem en quame, verbuerde V stuvers; ende dien en zel men gheen lakene bezegelen, voerdat die boet betaelt waer.

29. Item yemant, die binnen onser stat ofte stat-vryheyt woenachtich waer ende wollen laken buten onser stat dede weven of vullen of verwen, ten waer by consent van den werdeyns, die zel verboeren van elck half laken IIII ℔.

30. Item alle laken, gedrapeniert ende opgemaict binnen onser stat, zel een yegelyck van onsen borgeren wel moegen copen, vercopen ende uutsniden tot ziinen scoensten binnen onser stat, sonder verboeren.

31. Item soe en zel gheen drapeniere laken toppen ofte verechten, die men ramen zel, byt verboeren van X ℔ van lken halven laken.

32. Item een yegelyck drapeniere, die laken reyt, die zel yn merck doen weven in zyn laken, by enen koer van nen ponde.

33. Voert soe en zel gheen drapeniere laken laten weven, y en zel daeraen doen weven lysten ende haeckgaern, die ysten van acht draey, byt verboeren van I ℔.

34. Item soe en moet men in desen lakenen niet wercken oppen, vlocken ofte droemen ofte moerwerp, byt verboeren an XXV ℔; ende daertoe soe sel men die lakene bernen.

35. Voert waer dat enich drapeniere zyn laken niet en lede noppen, die soude verboeren enen Philippus op elck alf laken.

36. Voert soe zellen alle dieghene, die drapenieren, gerechte wichte in hoeren huse hebben, te wetene dat elck spinpont zel wegen LVIII loet, by enen koer van drie ℔.

37. Voirt soe en zel gheen drapeniere enige wol in zynen huse opslaen ofte opdoen, die werdeyns en zellen die yerst besien hebben, — ende daer zellen die werdeyns of hebben van elck hondert, dat zy besien, een oirt stuvers, — opt verboeren van X ℔.

38. Item soe en moet gheen drapeniere noch nyemant anders zyn laken vercopen noch doen vercopen by den makelairs, byt verboeren van II ℔ van elck half laken.

39. Item alle lakene, die aen den raem geslagen werden, die en zel men niet of moegen doen, zy en zellen by den werdeyns yerst gesien ende geweerdeert wesen, ten waer by consent van den werdeyns, byt verboeren van X ℔.

40. Item zel men int aenslaen van den lakene dat nopteyken ende des drapeniers merck beslaen, alsoe dat die werdeyns dieselve nopteyken ende drapeniers-merck niet bekennen en zellen, als men dieselve lakene werderen zel, opt verboeren van V stuvers.

41. Item soe en zel daer nyemant in den ramen komen, als die werdeyns werderen, byt verboeren van V stuvers.

42. Item zellen die voerlaken opten raem lanck wesen XIX ℓ[1]) ellen ende breet XI ℓ vierendeel, opt verboeren van V stuvers.

---

1) In H.S. stond hier „XVIII", wat is doorgehaald.

43. Voert soe en zellen gheen werdeyns in den ramen comen, dan als zy werderen zellen, ende dat zel wesen voer den middach ende niet eer, als die clock negen geslagen heeft.

Van den vulres.

44. Item die vulre zel dat laken brengen opten huse gevult, XVI ellen ende een vierendeel lanck ende X vierendeel breet.

45. Ende die anderde man, die groifgens heten, zellen oick XVI ellen ende I vierendeel lanck wesen ende acht vierendeel breet.

46. Ende waert dat se enich vulre corter vulde, dan voirseyt is, die verboerde ziin loen.

47. Item oft zaike waer dat dat laken qualick gemaict waer op zyn averrecht, daer zel diegheen aen verboeren, diet gemaict heeft, van elken halven laken enen Philippus.

48. Item oft zake waer datter enige lakene quamen, die onclaer waeren, smoutvuyl ofte qualick geruyt, die zel die vulre moegen verbeteren tot twee reysen toe sonder verboeren, ende die derde reyse op zyn loen.

49. Item soe zel die vulre hebben voer zyn loen van elken halven laken IX stuvers.

50. Voirt soe en zellen daer gheen twee meysters over enen ketel gaen.

51. Voirt soe en zel gheen vulre kaerden mit yseren kaerden, noch die kaerden in zynen huse hebben, byt verboeren van V ℔.

52. Voirt soe en zel gheen meyster-vulre enige genopte lakene langer in zynen huse houden, ongevult, dan XIIII dage lanck, by enen koer van II ℔.

53. Voirt waert dat enige vulre enige laken reckten, als zy gevult zyn, die laken zellen ombezegelt bliven ende die vulre zel zyn loen verboeren.

54. Voirt en zel gheen meyster-vulre meer houden dan twee knapen op enen komme, byt verboeren van II pont.

Van der verwers.

55. Item gheen verwer en moet zwerten, blicken noch folien, by II ℔. Dats te weten: dat zwerten maict men van run van elsenboemen ende van slyp van slypsteen, van gom van galnoten; ende dat blicken maict men oick van derselver run.

56. Oick zoe en zel gheen verwer besigen wynsteen noch Coelschen aluyn tot zynre verweryen, byt verboeren van II ℔.

57. Item gheen verwer en zel laken sieden, ten hebbe yn teyken van den blauwen, by II ℔.

58. Item waert dat die werdeyns quamen tot enigen verwers, daer zy vonden enige lakene, die niet genoech geblaeuwet en waeren opt stael, ende die werdeyns daer anderwerve ende derdewerve wederquamen, ende dieselve lakene noch niet genoech geblauwet en waeren opt stael, die verwer soude verboeren X stuvers van elck half laken.

59. Item of die verwer enige lakene verwede, die qualick geverwet waeren ende „verwet bet" opten raem gescreven worde, die zel die verwer eens verbeteren. Ende waert dan noch qualick geverwet, soe zelt ombezegelt bliven; ende soe zel die verwer den drapeniere daer een bezegelt laken voer geven oft zyn gemoede daervan hebben.

60. Omdat dieselve draperye hoeren voertganck hebben mach, daer die stadt van Vtrecht ende die gemenen borgeren ende ondersaten, alsoewel die ryke als die erme, merkelike bij verbetert sellen worden, soe zel die stat van Vtrecht den drapeniere te baten comen op elck half laken enen Vlemschen, den wever enen Vlemschen ende den vulre enen stuver. Ende die zellen hem die werdeyns uutreyken, ende die werdeyns zellen die van den zysmeyster wederom ontfangen. Ende daer zel men den zys op vercopen, ende die zel men den zysmeyster weder corten.

61. Item zellen die werdeyns hebben van elken halven laken te stalen een oirt stuvers, ende dat zel die verwer geven.

62. Item van elck half laken op die paerts zel die drapeniere geven enen halven stuver.

63. Ende die wever zel geven van elken halven laken vier Vtersche doeytkens.

64. Voirt soe en zellen die wevers, vulres ofte hoere boeden tot gheenre vergaderinge te samen comen, dan by consent van den werdeyns, om zaken wille der draperyen aengaende ende anders niet; ende soe wie hier brokich inne worde, dat soude die raet corrigeren tot hoers selfs goetduncken.

65. Voert of hier enige punten te veranderen ende te verbeteren inne waeren, die zellen die werdeyns in der tyt talre tyt by den rade veranderen ende verbeteren, tot orber,

nutscap ende profyt der gemeynre borgeren ende ondersaten, als hem des nut ende orber zel duncken wesen der draperyen dienende.

66. Werdeyns tot deser draperyen van den rade geset ende hebben hoeren behoirliken eedt gedaen:

Bernt Proeys Aelbertszoen,
Ffloris Gysbertszoen,
Aert die Greef,
Peter Jacobszoen.

R. D. B. dd. 1488, fol. 148 verso.

27. 1488, Maart 6. (*Volmacht op den nieuwen raad tot wijziging van de ordonnantie.*)

Overdragen by den rade out ende nyewe, dat die nyewe raet zekere punten, die dienliick wesen mochten in toecomenden tyden orberliick ende profiteliick, in der ordinancien van der draperyen zel moegen veranderen, vermeerren ende verminderen, ongeroepen daertoe den ouden rade.

R. D. B. dd. 1488, des Donredages na Reminiscere, fol. 152.

28. 1488, October 8. (*Tapijtwevers mogen een jaar werken zonder het wevers-gilde te winnen.*)

Die raet heeft gegunt zekeren personen, die tapecery wercken, een jaer te woenen alhier sonder wever-gilde te winnen.

R. D. B. dd. 1488, des Woensdages op sunte Dyonisius-avont, fol. 6 verso.

29. 1488, November 5. (*Ampliatie op de ordonnantie.*)

Die raet heeft een verclaringe gedaen opter draperyen, om die te bet hoeren voertganc te moegen hebben, ende heeft dese nabescreven punten overdragen:

1. Item soe en zel die wever gheen gaern langer uut laten gaen dan een vierendeel lanck of dubbelt op-een-scieten, opt verboeren van vyf stuvers.

2. Item oick en zel die wever gheen paddevoeten in dat laken weven, op den koer voirseyt.

3. Item die wever en moet gheen werck sengen, dat hy weven zel, opt verboeren van X ℔.

4. Item alle lantwerck ofte stucwerck zellen die werdeyns opten touwe een loet aenslaen om te besien, of daer enige laken onder gevonden mochten worden, dat dien drapeniere

epuket hadde; ende hier zellen die werdeyns een witkyn of ebben. Ende dan zel die wever datselve laken opten huse rengen, ende geven daer van elker ellen een doytkyn, als ien in der lester draperyen plach te doen. Ende hier zel ut gesondert wesen, dat onder XII ellen wesen zel.

5. Item waert zake dat die werdeyns enige laken vonden, lat beter waer dan een bezegelt laken, dat souden zy na iem moegen nemen ende geven daer een bezegelt laken voer; nde dat laken, dat beter waer, soude ombezegelt bliven.

6. Item gheen verwer en zel laken verwen, daer die werleyns hoer loet aen geslagen hebben, dan op dat stael. Ende waren dat enige lakene, die men niet en behoerde te stalen, lat zel die verwer den werdeyns te kennen geven, omdat men wil, dat alle lakene ten raem comen zellen, op dat verboeren van X ℔.

7. Item dede daer yemant enige laken verwen ende niet aen den raem en sloege, verbuerde dieselve koer voirseyt.

8. Item men zel gheen lakene stoppen aen den raem, men zel daer enen witten draet op hangen, opt verboeren van enen ℔.

9. Item blaeuwen, paersen ofte groenen zellen yerst gebast wesen, opt verboeren van vyf stuvers.

10. Item dat alle wichten rechtverdich zellen wesen na der ordinancien, opt verboeren van een ℔.

11. Item alle broeken beneden vyf ℔ zellen hebben die werdeyns, ende alle andere broeken zel die stat van Vtrecht half hebben ende die ander helft die werdeyns. Ende dese broeken zellen die werdeyns opboeren ende doen rekeninge van der eenre helfte binnen jaers, eer men den raet versetten zel.

12. Die raet is overcomen, dat die werdeyns van der draperyen noch een jaer lanck duerende bliven zellen in hoeren dienst van der draperyen.

13. Oick heeft die raet om die draperye te vaster gehouden te werden tot enigen punten, in der ordinancien van der draperyen gescreven, zekere broeken toe doen setten, soe die aengeset zyn in der ordinancie et punten, in den boeke gescreven des Manendages na Bertolomei van denselven jaere [1]).

R. D. B. dd. 1488, des Woensdages na Alre Heyligen-dach, fol. 8.

---

1) Nl. de hierboven als N°. 26 opgenomen ordonnantie dd. 1487.

30. 1490, Mei 10. (*Goedkeuring van de rekening der drapeniers.*)

Die raet heeft belieft die rekeninge van den drapeniers van den jaere LXXXVIII.

R. D. B. dd. 1490, des Manendages na dominica Cantate, fol. 69.

31. 1490, Juni 14. *Verclaringe opter draperyen.*

Omme die draperye enen goeden voertganc te moegen hebben, soe ziin dese punten nabescreven overcomen ende belieft by den raet out ende nyewe, den oudermannen ende gescicten uten gilden:

1. In den yersten soe zel men nu voertan binnen onser stat moegen drapenieren Scotsche wol, Nycastelsche wol ende Spaensche wol, die tot sulken prijs staet, dat men se alhier na onser oerdinancie drapenieren mach, ende voertmeer alle andere wollen diergeliken, uutgesondert Engelsche wolle.

2. Item dese voirseyde wol zel men scieten aen drien scoten ende gebruken na der ordinancien; gesondert die derde scoet, die laken daervan gemaict zellen een derdendeel beter wesen dan onse voerlaken nu ziin.

3. Item die wever zel dese voirseyde laken LXVI gangen hoege scheren, ende zellen in den cam opten touwe staen vier ellen breet binnen lijsten, opt verboeren van vier ℔.

4. Item die laken gemaict van den derden scoet zellen die werdeyns een loet aenslaen, daer LXVI op geteykent staen zel.

5. Item dese half laken van den derden scoet zellen lanck wesen XVIJ el ende breet wesen X vierendeel.

6. Item die wever en moet dat voirseyde laken uut die cam niet sniden, het en is yerst geteykent van den werdeyns voirseyt, opt verboeren van een ℔.

7. Item dese laken aldus gemaict zellen een groter zegel hebben, daer sunte Mertiin te peerde in staen zel, groter dan ander lakene hebben.

8. Item alle lakene, daer LXVI op geteykent staet, ende die werdeyns kennen by enige gebreken, dat laken niet goet genoech te wesen een groter loet te hebben, zellen een ander loet hebben ofte ombezegelt bliven.

9. Item die lakene, gemaict van den derden scoet voirseyt, zellen die werdeyns van hebben van elc half laken IX

it, als zy van den touwe comen; ende alle ander lakene
in minder prys en zellen die werdeyns niet meer van hebben
in VI wit, alst in die ander draperye placht te wesen. Ende
c werdeyn en zel nu niet meer hebben dan VI Riinsgulden,
ide zellen die halen tot die zysmeysters, als zy plegen te
)en.

10. Item des soe zel noch oick alle ordinancie op die
apery gemaict van weerden bliven.

11. Item alle die lakene, die nu gereyt werden van die
erde scoet, daer zel men die zysmeysters hoer gemoede van
ebben van die men by der el uutsniden zel.

12. Item waert zaeck datter enich laken gedrapeniert wort
an die derde scoet, dat beter waer dan die ordinancie, dat
oegen die werdeyns na hem nemen ende geven daervoer
en bezegelt laken weder.

13. Item soe zel nu voertaen den stoter of wesen van
lken halven laken, die de drapeniere, de verwer ende de
olre plegen te hebben.

14. Behoudelyck wat dat tot desen dage toe ombetaelt
aer, dat zel men betalen na uutwysinge der ouder ordinancien.

R. D. B. dd. 1490, des Manendages na Odulphi, fol. 71.

32. 1492, Januari 16. (*Vrijheid van drapeeren voor een jaar.*)

Die raet heeft doer aenbrengen van den gilden die or-
linancie van der draperyen nedergeleyt op een besoeck een
aer lanck, ingaende Lichtmisse naistkomende, soedat een
egelyck zel moegen drapenieren, soet hem belieft.

R. D. B. dd. 1492, op sunte Anthonis-avont, fol. 157.

33. 1548, April 25. (*Ordonnantie op het wolwevers-gilde.*)

Anno XV c XLVIII des Woensdaichs den XXV^en^ Aprilis.
Schout, borgermeijsteren, schepenen ende raede der stadt
an Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der wollewever
ilde the hebben ende te ghebruycken deese nabeschreven
rticulen ende punten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 1, met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der wollewever gilde" *en van* „ofte oick min" *in* „dan wel min, tot discretie van den dekens in der tyt".

2. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 2, met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „de wollewever gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der wollewever gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „den voerseyden wollewever-gilde" *en van* „twaelff haickbusschen" *in* „vier haeckbussen".

9. Item soe sullen alle wollewevers, vulres, verwers, hoeymaickers, blauw-lynneverwers, garenmaickers, die mitte tweernmoelen wercken, bleckverwers, haerwevers, dekenwevers, legwerckers ende mutsmakers gehouden wesen desen gilde voerseyt te wynnen ende te voldoen, als voeren.

10. Item waert dat yemant deser voirseyder gilde ende ambochten ruerden ende tgilt nyet voldaen en had, soe moegen die dekens denselven bekoeren tot elcker reyse van twaelff stuvers, ende soe dicke als zyt bevijnden, tot behoeff van den Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende den dekens van desen gilde.

11. Item soe sullen die hoeyemaickers, gairnmaickers, die mitte tweernmoelen wercken, legwerckers ende dekenwever hoir leerjongens gehouden wesen te aennemen ende te leeren twee jaeren lanck ende nyet minre.

12. Item die wollewevers, wolleverwers, vulders, blauwlynneverwers, bleckverwers, hairweevers ende mutsemaickers zullen gehouden wesen haer leerkynder nyet minre aen te nemen ende te leeren dan een jaer.

13. Item soe en sullen die dekens nyemandt aennemen, zy zyn van binnen deser stadt gebooren ofte van buyten binnen deser stadt gecomen, oft zy ontfangen ende sien yerst betoen van hem, dat se hoer ambacht geleert hebben onder een meyster naer vermoegen deeser gildeboeck, als hiervoiren. Ende indien die dekens hiertegens versumelicken bevonden worden, die sellen alsdan verboeren drye Carolusgulden tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deeser gilt, elcx een derdendeel.

14. Item waert dat die meyster storff, voir de tyt dat hy zyn leerjongens syn tyt uut geleert hadde, zoe zal dan dieselve leerjonge onder een ander meyster hem bestaden moeghen

de zyn leertyt voirt uuyt leeren, als boven. Ende waert ke dat enich leerkynt zyn meyster binnen syn leerjaren tliepe, soe zal hy zynen meyster daeroff moeten vernuegen. ıde gheeft hy hem dan onder een ander meester, zoe en sal ɜ meester hem nyt te werck setten moeghen, oft hy en eft syn voer-meyster vernuecht, opt verbueren van een Calus-gulden, tot behoeff als voiren. Ende die hem dan aenempt, die sal hem dan aennemen op nyeuws, gelyck oft r nye gewrocht en hadde, ende nyet min.

15. Item soe zal een wedue van een gildtbroeder van desen lde haer mans ambacht moegen blyven bedienende ende derhoudende, zoelange zy in hoer weeduwelicker staet yft ende nyet langer.

16. Item als yemandt van den giltbroeders van deser gilde, e daermede gedient heeft, offlivich geworden is, soe zal sdan zyn outste zoon, indien hii geboren borger is, zyns ders gilt verheergewaeden moegen ende en geven nyet eer desen gilde dan drye groot ende daertoe die dekens itte boode hoer rasoen.

De raet verclaert, dat dit woort „alsdan" te verstaen is: binnen sjaers na dode van den afflivigen giltbroeder. Actum den XXIX Juny 1590.

G. van der Voort. [1])

17. Item alle leerkynder, die enich van den ambochten an deser gilde zullen willen leeren, die sellen desen gilde heeven twyntich stuvers voer hoer leerkyndtsgelt ende die ekens mitte boode hoer rasoen.

18. Item waert dat eenich gildebrueder eenich leerkyndt nnaem ende hy dat die dekens nyet te kennen en gave innen veertien dagen, soe zoude die gildtbrueder verbueren enen Carolus-gulden, — ende noch daerenboven tleerkyntselt betaelt te werden, als voeren, — tot behoeff van der eyserlicke Majesteyt, deser stadt ende desen gilde voeryt, elcx een derdendeel.

19. Item dat een man, die een volle giltbrueder van desen ilde is, die mach zyns zelffs kynder syn eygen ambocht nde hantwerck leeren, sonder daeroff leerkyntsgelt te betan. Maer waert dat hy oft yemant anders van desen gilde yn kynt by anderen van desen gildebrueders woude laten

1) Het cursief gedrukte is in H.S. later tusschengeschreven.

leeren enich van den ambochten van desen gilde voerseyt, soe sullen zy gehouden wesen daervan leerkyntsgelt te geven als voeren.

20. Item waer enich meyster van deesen gilde, die enich knecht werck loeffden ende nyet te werck en stelden, dan hem leech liet gaen, soude in dien geval hem een dachuer oprechten ende betalen. Ende indien zyt oneens waeren, sal tselve dan staen totte dekens zeggen. Des zoe zal die meyster altyt te werck moeten stellen denghenen, die hy yerst werck geloeft zal hebben.

21. Item waert dat enich knecht twee meijsters werck loeffden op een gelycke tyt eenen dach te wercken, soude verboeren vier stuvers tot deesen gilde behoeff. Ende die meyster, die hy leech liet gaen, zoude hy een dachuer oprechten ende betalen tot seggen van de dekens. Des die hy yerst te wercken geloeft hadde, zal hy yerst moeten wercken.

22. Item indien yemandt die knecht te werck sette, eer hy synen meyster, die hy syn gelofte nyet en hadde volbrocht, voldaen ende betaelt hadde als voeren, die verbuerden vier stuvers als voiren.

23. Item indien daer tusschen den meesters ende knechts enich onverstant ofte questie valt van enich werck, dat deen den anderen geloeft heeft te laten doen ofte doen doen, ende oeck vant loen van dien, soe moegen die meysters van deesen gilde die knechts ende die knechts oeck die meysters hoer werck verbieden, opt verbueren van alle dage twee stuvers tot deesen gilde behoeff. Ende indien syt nyt eens en kennen wordden, zal alsdan tselve staen tot seggen van den dekens, die alsdan, als zy daertoe versocht worden, hebben zullen elcx eenen stuver ende oeck die boode van twerck te verbieden eenen halven stuver van elke pertye; die verleggen sullen diegeene, diet yerst van hem begeeren sullen, ende daernae betalen dengheenen, die in onrechten bevonden zal worden.

24. Item waert dat een wollewevers-knecht hem veranderde aen een linnewever ende daerna weeder by eenen wollewever gaen wercken woude, die zal schuldich wesen yerst deesen gilde te geven eenen stuver voer syn boet; ende dit soe dickmale ijemandt dat deede ende hem veranderde.

25. Item dat nyemandt van deesen gilde meer houden ende gebruycken zal dan eenen toon; ende oft hy anders

vonden worde, die verbuerde, zoe dickwils hy daerop be-
ert worde, negen stuvers tot behoeff van der Keyserlicke
ajesteyt, deser stadt ende deesen gilde, elcx een derdendeel.

26. Item waer enich giltbroeder, wesende een wollewever
n zyn ambocht, die anders werckende bevonden worde
n alleen by dachlicht, ende hy daerop bekuert worde, zal
sdan verbueren vier stuvers tot desen gilde behoeff; ende
t soe menichmael hy daerop bevonden worde. Welver-
aende dat sy des wynters by de keersse zellen moegen
ercken van vyff urren tsmorgens beghinnende ende des
ronts tot acht urren toe.

27. Item waert dat enige wollewever syn duer ofte huyse
et openen en wilden, ofte yemant van hoerentweegen,
er de kuermeysters van desen gilde in elker tyt, die ver-
erde telcker reyse acht stuvers tot behoeff als voiren.

28. Item des wynters, alst vriest binnen shuys, zoe zal
en dat weven verbieden. Des sullen die dekens out ende
e yerst byeencomen om daeroff te spreken. Ende als men
at werck verbiet, sullen die volres eenen dach nawercken.

29. Item waert saecke dat yemandt wrochte des wynters,
s dat werck verboden waer, die verbuerde eenen stuver
lcker reyse, tot deesen gilde behoeff.

30. Item waer enich koermeyster, die tegens dese ordon-
antie yemant oerloff gave te wercken, die verbuerde eenen
arolus-gulden tot behoeff als voiren.

31. Item zoe en sal geen volre by der keerssen moeten
aerden, opt verbueren van eenen stuver, telker reyse hy
aerop bekuert worde, ter deser gilde behoeff.

32. Item so en zal geen volre, hy zy meyster ofte knecht,
een tegens den anderen moegen offrekenen voer op Donre-
ach, dan ten ware by beyden hoer consent, opt verbueren
a goetduncken der dekens in der tyt.

33. Item waer enich wever, die de luyden loeffden een
ebbe ofte meer ofte ander werck te wercken op eenen
delicken tyt, ende dat nyt en hielden, so moegen die luy-
en dat webbe oft werck opbieden om eenen stuver; ende
o geringe als dat touwe leech waere, so souden die meysters
at webbe ofte werck opsetten, by een koer alle dage van
wee stuvers, tot desen gilde behoeff.

34. Item die vulres zellen mede in deesen toen ende
ruecken staen.

35. Item die hoeymaickers sellen te werck gaen te Vastell-avont van des morgens te vier urren tot des avonts te acht urren tot sunte Victor toe, ende na Victoris van des morgens te vyff urren tot des avonts te acht urren tot Vastell-avont toe, sonder bekoert tworden.

36. Item als men die hoeden verwet, vormt ende bereyt, dat sal buyten koeren weesen.

37. Item soe en sal geen vremt man enige tapesserye-werck oft andere legwerck moegen binnen deser stadt te cope ommedragen noch in enigen huysen veyl leggen buyten die vry jaermerct van Pontiani, op verbueren telcker reyse van vier stuvers tot deeser gilde behoeff.

38. Item dat nyemandt binnen deeser stadt ende stadt-vriheyt enige lakenen drapenieren, maken, vullen ofte wercken en sal, dat van eynden, vlocken oft enich ander quaet, cort ende valsch getuge gesponnen ende gemaect is, opt verbueren van denselven lakenen ende daerenboven noch tien Carolus-gulden, tot behoeff van den Keyserlicke Majesteyt, deser stadt, deser gilde ende aenbrenger elcx een vierendeel, zo dicke alst gebuerde.

39. Item men en sal geen lakenen breeder scheeren dan sestien vierendeel breet ende twee ende twyntich ellen lanck, uutgesondert tlantwerck, opt verbueren telker reyse van twaelff stuvers, tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt, deeser stadt ende deeser gilde, elcx een derdendeel.

40. Item waer enich gildebroeder oft gildesuster te groeff gebeden waer mit enich gildtbrueder ofte gildtsuster, die doot ware, ende die dan nyet te groeff en quame, als men den doode ter kercken brochte, die verbuerde eenen stuver.

41. Item soe en sal voertaen nyemandt geoerloft zyn enige hoeden ofte vilten veyl te houden oft te vercopen, die men binnen deeser stadt maken can ende gewoentlicken is te maecken, al waert dat sy tgilt winnen wouden, dan diegene, die se zelffs alhier gemaect hebben ofte van den hoeymakers ambochte zyn.

42. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

43. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

N. DE CLERCQ *subscripsit.*

Gilden-archieven (aanwezig in het gemeente-archief) N°. 451.

X. MARSLIEDEN-GILDE.

X. MARSLIEDEN-GILDE.

a. Bepalingen, ontleend aan het gildeboek [1]).

1. (14de eeuw?) z. j. *Dits die ordonnantie van der marssluyde gilde tUtrecht.*

1. In den eersten: der marssluyde gilde zal men winnen m VIII ℔ V sc. Ende sijn outste zoon macht winnen mit alven gelde by zijns vaders levende live, tot discretie van le dekens in der tijt.

2. Voert zoe wie onse borger is ende der marssluyde gilde iet en heeft, ist mansname off vrouwename, ende hoir amacht oeffenen will, die in enen anderen gilde is, die zell iem geven halff gelt, alsoe haer gilde staet. Mer enich man iff wijff, die in haire gilde niet en ware ende pellen, dat is e verstaen gulde laken, sindael off baudekijns, vercopen roude, die zell haer volle gilde winnen. Ende had hyt voor nit halven gelde gewonnen, dat zoude hem in stade staen. Ende soe wie dit verbrake ter waerheit, die gelt een ℔,

---

1) Het gildeboek (helaas slechts in afschrift tot ons gekomen) is te splitsen in een ongedateerd gedeelte en een gedeelte, waarin de stukken, behoudens ééne uitzondering, chronologisch op elkander volgen. In het tweede gedeelte zijn de verschillende stukken gemakkelijk te onderscheiden, wat in het eerste niet overal het geval is, omdat de kenmerken, die het origineel ons zoude verschaft hebben (verschil in hand enz.), ontbreken. Toch blijkt bv. uit N°. 1 en 3, die hetzelfde onderwerp behandelen, dat het ongedateerde gedeelte niet ééne ordonnantie is. Wij hebben daarom eene splitsing aangenomen naar het onderwerp der bepalingen, maar meenden de volgorde van het H.S. te moeten behouden, nu niet met zekerheid vast te stellen is, of misschien stukken van jongeren datum tusschen oudere zijn ingeschreven of wel daarmede vermengd. De datum der bepalingen is dan ook niet vast te stellen; waarschijnlijk zijn het de oudste voorschriften voor het gilde en dagteekenen zij uit de 14de eeuw of het begin der 15de.

alzoe dick als hyt dede, halff ter stadt behoeff ende halff den gilde.

3. Item soe wie der merssluyden gilde winnet met halven gelde, die zall geven IIII ℔ X sc. stat-paye mitten bodeloon.

Gildeboek fol. 1.

2. (14de eeuw?) z. j. (*Verkoop door vreemdelingen.*)

Voort zo heeft die gemene raidt gegeven der marssluyden gilde dit recht van desen dryen puncten, die hiernae beschreven staen; ende waer yemandt, die enich van desen dryen puncten verbrake, die verbuerde III ℔, alzoe dicke als hyt dede.

1. In den eersten: waer enich gast, die brochte goet van gewichte, die en zalt niet vercopen dan in groten, als hyt brenct, dats te verstaen alheel ongescheiden.

2. Voort waer enich gast, die brochte zyde off sindael, samit, baudekijn off gemengde marsse, die en zal ze niet vercopen dan zamenscoop, dat is te weten mit enen godspenninck.

3. Voort waer der enich gast, die leder brocht off ledermarsse, gewrocht off ongewrocht, die zal ze niet vercopen dan in groten, alzoe hy ze brengt, dats te verstaen algeheel te zamen.

Gildeboek fol. 1 verso.

3. (14de eeuw?) z. j. (*Beërven en winnen van het gilde.*)

1. Voort zoe wie der marssluyde off der riemsnyder halve gilde heeft off noch winnen zell, die zel zijn halve gilde alzowel erven zijn outste zoon, gelijcken dat een volle gildebroeder zijn volle gilde doen mach.

2. Enich gildebroeder, die enen zoon heeft, daer tgilde op comen mach, die macht gilde winnen om halff gelt by zijns vaders levende live.

Gildeboek fol. 2.

4. (14de eeuw?) z. j. *Dits die raminghe opter onrechter roeder-tollen ende ander onrecht, dat men onsen borgeren doet in Hollandt voor die tollen.*

1. In den eersten: waer yemandt van onsen borgeren, man off wijff, die meer toll off roeder-toll gave dan onsse recht is nae der overdrachte, die verboerde V M steens totter stat be-

oeff; ende die zoude hy brengen bloots hooffs voor den idt opter stadthuys, ende bidden den raide van der stadt ergiffenis.

2. Enich gildebroeder, die mitten anderen uutvoer om omenscap, die zall na den anderen leggen enen dach ende icht op zijns zelffs cost, waert dat hem kenlicke noot dede. nde waert dat hy daer langer nae laghe ende hys begeerde, e zoude hy leggen op sgeens cost, daer hy nae laege. Ende e wie dit niet en dede, verboerde I ℔ tottes gilden behoeff.

3. Item waer enich gildebroeder, die zynen toll ontvoerde, aert kenlick waer ende daer onsse gilde scade off scande ff hadde, die verboerde zijn gilde.

Gildeboek fol. 2.

[1]). (14de eeuw.) z. j. (*Rechtsvorderingen tegen gildebroeders.*)

1. Waer enich man, die burger ende onse volle gilde-roeder waer, die beclaget worden tusschen Noden-enghe nde Bodegraven aen zijn hals off aen zijn erve, daer zoude lie stadt mede zeinden enen schepen, enen raidtsman ende enen oorspraecke opter stat cost ende onse gilde thien mannen p ons gilde cost, hem mede te helpen tot zynen recht ende ijn ere te behouden.

2. Soe wie onsse borger is, die en zall genen anderen orger buyten beclagen om enigherhande dinck buyten der tadt. Wie dit verbraeke, die verboerde die stadt een jaer anck.

Gildeboek fol. 2 verso.

6. (14de eeuw?) z. j. (*Voorschriften op de uitoefening van het ambacht.*)

1. Soe wie olye vercoft, die gemenget ware, daer ment edragen mach mit twe gildebroederen, die verboerde X sc., lzoe dicke als hyt doet.

2. Die boomwolle slaen dede ende die steen daer weder n dede off daer men ze in vonde, daer ment betuygen mach, lie verboerde X sc., alsoe dicke als hyt dede.

3. Die voetwas vercofte op zijn veinster, daer ment betuy-gen mach mit wittachtighen tuygen, die verboerde X sc., alzoe dicke als hyt dede.

---

1) Vgl. hierbij den gildenbrief dd. 1304 (opgenomen in deel I als N°. 109) artt. 6 en 7, waaraan deze bepalingen blijkbaar ontleend zijn.

4. Waer enich onser gildebroeder off gildesusteren, die den andere zijns huys off zijn camere off zijn erve onderhuyrden, ten waer mit desgeens wille, diet in huyeren hadde ende die daerin woenden, die verboerde zijn gilde.

5. Waer enich man off wijf, die Engels wieroock vercofft voor goet wieroock, die verboerde V sc., alzoe dicke als hyt dede, daer ment betuygen mach.

6 [1]). Soe wie cameren opdede om goet te vercopen off openhielde op Onser Vrouwen-daghen, op Apostel-dagen, op Sonnendaghen off op sinte Martyns-daghe, ten waer dat ze op marckdaghe quamen off ten waire in den Oustmaent, want men dan qualicken onberen mach, die verboerde V sc., daer ment proeven mach mit tween gildebroederen.

7. Waer enich onser gildebroederen off -susteren off haer boden, die enen anderen zijn coopman onriepen van zijnre camere, hy en ware van hem gescheiden, die verbuerde II sc., daer ment betuygen mach mit twe gildebroederen.

Gildeboek fol. 3.

7. (14de eeuw?) z. j. (*Beleediging en mishandeling van gildebroeders.*)

1. Waer enich onser gildebroederen off gildesusteren, die den anderen loechende, daer ment betuygen mach mit twe gildebroederen, die verboerde V sc., alzoe dicke alst geschiede.

2. Waer enich onser gildebroederen off gildesusteren, die den anderen sloegen, daer ment betuygen mochte mit twe gildebroederen, die verboerde X sc., alzoe dicke als hyt dede.

Gildeboek fol. 4.

8. (14de eeuw?) z. j. (*Voorschriften op den tocht en de wacht.*)

1. Waer enich man, die onder sijn banyeren niet en quame, alst die stadt van doen hadde, die verboerde een pont, daer ment betuygen mach mit twe gildebroederen.

2. Waer enich man, die uut zijn banyere liep sonder oorloff, die verboerden I ℔.

3. Die ter wake niet en compt, als ment biet, die verbuert II sc. Compt hy te late, zo gelt hy XII d.

Gildeboek fol. 4.

---

1) Vergelijk bij artt. 6 en 7 de ordonnantie op het riemsnijders-gilde dd. 1417 art. 17 j°. 22 en 18.

9. (14de eeuw?) z. j. *Van den morgenspraeke.*

1. Die ter morgensprake niet en quame, als men bode, ie verboerde VI d. Compt hy te laete, zoe gelt hy II d.

2. Waer enich gildebroeder, die sprake sonder oorloff van ynen ouderman in den morgenspraeke, als ze beset waer, ie verbuerde VI d.

3. Waer enich gildebroeder, die twist make(de) in der iorgensprake, die verboert II sc.

4. Een ongeriege boete is II sc. ende een schelders-boete ; oock twe sc.

5. Waer enich man, die onse gildebroeder waer ende den nderen een onscout wedde voor dat gilde, ende daernae dat erplage, daer hy voor die onscout gedaen hadde, die ver- ioert II sc.

Gildeboek fol. 4 verso.

10. (14de eeuw?) z. j. *Van doden.*

Waer enich man, die onse volle gildebroeder waer, off ijn wijff, daer een gildebroeder storve off zijn wijff, die aer niet en ware ter vygilien off als men opbuerde ende ter kerken draghet ende int graft zet, die verbuert tot elker tijt XII d., daer ment betuygen mach mit twe wittaftighe tuygen.

Gildeboek fol. 4 verso.

11. (14de eeuw?) z. j. *Van stucken teinden.*

Waer enich man, die geset worde van ons gilde wegen tot enighe stucken ende hy ze niet en eynde binnen der tijt, die men hem zette, die waers op II sc.; des niet te laeten. Ende elcx van den partyen desgelijcks op II sc.

Gildeboek fol. 5.

12. (14de eeuw?) z. j. (*Onrechtmatige beschuldiging tegen oudermannen.*)

Waer enich man, die zynen oudermans berekenen woude off raidtsmanne off dienstluyde, ende hys niet volbrengen en conde, die verbuerde V sc.; ende daertoe zoude hyt beteren by den gilde.

Gildeboek fol. 5.

13. (14de eeuw?) z. j. (*Administratie der oudermannen.*)

1. Item geen ouderman en mach zijns gilde goet meer wechgeven dan V sc. ende niet daerenboven buyten den gemeinen gildebroederen.

2. Item zoe wanneer men ons gilde loten maket, zoe zu len die oudermans ende die bussmeysters te gader come ende maken die loten, ende dan zoe mogen zy van des gild goede verdrincken een pont.

3. Item zoe wanneer men ons gilde rekeninghe maekt daer staet toe een pont.

4. Item zoe wanneer die oudermannen in der tijt ho rekeninghe overleveren, zoe zellen zy mede overleveren d uutscrift van den verstorven lijffrenten in denzelven jare, da zy oudermannen in hebben geweest. Ende datzelve uutscri zal men jaerlicx leggen mitter rekeninghe ins gilden kist.

Gildeboek fol. 5.

14. (14de eeuw?) z. j. (*Loting om plaatsen op kermis en markt.*)

Elck gildebroeder en mach mer een lot aentasten off in leggen op eenre karmis off op eenre marckt, daerre ve versament zijn van onse gilde, by enen koer van enen ponde halff ter stadt ende halff ten gilde.

Gildeboek fol. 5 verso.

15. (14de eeuw?) z. j. (*Verplichtingen der gildebroeders.*)

1. Dits een wilkoer, dat geen man onse gildtbroeder wese en zall, hy en zall reedt gelt geven voor zijn gilde. End waer enich man, die onse gildebroeder ware, die om vers bade, die verboerde II sc.

2. Item zoe wat gildebroeder, die beruft ware van simpel zaicken off van ondaet off van verrade off meneedich ware die waer zijns gilden quijt, daer ment betuygen mocht m twe wittachtighe tuygen.

3. Item zoe waer die stadt mitten gilde uutreyst off wi reyssen, ende die oudermans daer die gildebroeders toe on boden, ende zoe wie dan versaete dat gebot van dier reysse die verbuerden I ℔ tot sgilden behoeff, ten ware by orlov van den oudermans.

4. Soe wanneer dat enich van onse gildebroeders sterft die erft zynen outsten zoen dat gilde ende dat zall hy ver heervaerden mit XV sc. binnens jaers. Dede hys niet, zo verviele hy van allen dien recht ende toeseggen, dat hy dae voor an hadde, dat hem zijn vader geerft hadde. Ende daer mede zit hy stille, thent hy tot zynen jaren compt.

5. Item waer enich man off wijff, die onse gilde aentasten ngewaerder hande, die verbuerde I ℔.

6. Item geen gildebroeder en mach twe cameren ophouden nde daer veilinghe in togen ende daghelicks neringhe in oen opter marssluyde ghilde, by enen koer van enen ponde, zoe dicke als men doet off bekoerde, halff die stadt ende alff sgilden behoeff.

7. Soe wat luyde, die waeckmeysters zijn, zellen zelven aken by V sc.

8. Item alze die bode ontboden wert, daer een onse gilderoeder doot is ende hy die gildebroeders daertoe biet, zell y daeroff hebben V sc.

9. Voort zoe en zall niemandt onse beste pellen besigen, y en zy gildebroeder off gildesuster; kinder off bode zellen esigen onse gilden oude pelle ende die strijpte saerts.

Gildeboek fol. 5 verso.

16. (14de eeuw?) z. j. *Dit zijn ons gilde goeden.*

1. In den eersten een bedde, leyt op die Wittevrouwenoirte, staet aen theel einde gescreven „der marssluyde bedde" nde weget LXVIII ℔ mitter tijckt; ende daer is een oude olue toe ongeweven.

2. Item mitten botterluyden gemeen opterzelver poorte en bedde mit eenre poluwen.

3. Item op onsen kleynen toern staet ons gilde grote kiste, lair sijn in vijff cleine lootbussen.

4. Item hebben die oudermans ofte bussmeysters een eycken iste.

5. Item een zyde bannyer ende een wimpel, staen in drie vergulde kanisse.

6. Item II toortijdsse, II heerpannen.

7. Item een eycken lade, daer is in ons gilde niew pellen nit enen linnen laken ende een blaw saerts.

8. Item een out pellen mit een strijpte saerts.

9. Item een ladeken mit ons gilde brieven.

10. Item twe besloten bussen, daer zijn in veel rollen ende edullen ende ons gilden zegell.

11. Item Jan Matheuszoen van den Wael verhuert anno XVIII ons gilden ondiep elx jaers om VIII loot silvers, alzoe die stadt van hoiren renten nemen zall in elker tijt der betaling.

12. Item Jan van Malsen geeft van ons gilden slach sjaers II loot silvers.

13. Item van ons gilde grote toern geeft men nu IIII ℔ stadts pay sjaers; bruyckt Huge van Breda.

14. Item van den kelre onder ons gilden toorn geeft Gijsbert van der Horst II ℔ stat-pay sjaers.

Gildeboek fol. 6 verso.

17 [1]). (14de eeuw.) z. j. *Die overdracht in der lotinghe.*

1. Die raidt van der stadt oude ende niewe zijn overdragen, dat nyemandt van onsen borgeren, die niet stadelix binnen Vtrecht en wonen, mede loten en zellen op Onser Vrouwen-avont. Ende waert dat yemandt hierenboven lot aentasten, die verbuerde X ℔; ende die zoude hy brengen an hemde ende an broke ter klocke.

2. Voort zoe en zall niemandt op Onser Vrouwen-avont lot aentasten in synen gilde, hy en hebbe der stadt ende zynen gilde voldaen van zyne koere ende broeken roerende van desen jare. Ende die hierenboven lot antasten, die verbuerde de helffte meer, dan die koeren ofte broeken beliepen; ende die zoude hy brengen bloots hooffs voor den raidt opter stathuys.

Gildeboek fol. 7 verso.

18 [2]). (14de eeuw.) z. j. (*Beëediging der vijf kiezers.*)

1 [3]). Dat sweert ghy, dat ghy twe oudermannen kiesen zelt, die desen gilde ende die gemene gilden ende der meenre stat van Vtrecht nutte ende orbaerlick zijn, by uwe vijff zinnen. Dat en zuldy laten noch om lieve noch om lede, noch om maechscap noch om swagerscap, noch om anxte van uwen live noch om anxte van uwen goede, noch om geenrehande saicken. Dat u God zoe help ende Zijn heiligen!

2. Voort zo vragen wy u by desen zelven eede, off ghy van yemant gesproken zijt off gebeden off verbonden, dat ghy dat zegt openbair; ende zegget ghy des niet ende het die raidt van der stadt na ter waerheit vonde, dat gys van

1) Gelijke voorschriften, als hier zijn vermeld, zijn te vinden in de oproeping tot de raadskeuze dd. 31 Januari 1386 (opgenomen in deel I als N°. 114).

2) Deze artikelen betreffen blijkbaar de beëediging van de vijf gildebroeders, die volgens art. 3 van den gildenbrief van 1341 (opgenomen in deel I als N°. 111) aangewezen werden om de oudermannen van het gilde te kiezen, in 1450 „gehaerden" genoemd. Zij zouden in dat geval dus dagteekenen van circa 1341.

3) In H.S. is bij dit artikel een † geplaatst.

emande gesproken zijt off gebeden off mit yemande verbon-
en, zoude men u offnemen den koer van X ℔, alzoe daertoe
aet, off jaer ende dach uuuter stadt wesen. Ende daertoe
ude men u menedich houden ende proeven.

Gildeboek fol. 8.

19. 1352, Juni 20. (*Voorschriften betreffende het winnen van een tweede gilde.*)

Aldus hout der oudermans boeck:

Int jaer ons Heren MCCCLII des Woensdaechs voor sint ns-dach te Midsomer droeghen overeen die gemene ouder-annen:

1. Enich man, die twe ambochten voert mitter handt, die ell dien gilde dienen, daer hy meeste goets aen leggende eeft. Ende desgelijcks zall wesen van luyden, die twederande comenscap voeren; mer ambochte gaen boven die omenscappe.

2. Voort enich man, die in den gilde is ende een ander ilde hebben will, waer enich ouderman, die dien man aname ten waer by den menen oudermannen, die verboerde III ℔.

Gildeboek fol. 8 verso.

20. 1368, Maart 16. (*Vergoeding voor buitengewonen dienst in tocht en wacht.*)

Int jaer van LXVIII waren oudermans in der tijt Euert rinde ende J(a)cob Scrodekijn Tymansszoen. Doe droegen nse gemeene gildebroeders overeen opten XVI dach in laerte in deser maniere:

Soe wie dat geboden worden mit harnasch uuter stat e varen zonder dat een gemeene reysse ware, die zall elkes ages hebben zes grote, wanneer dat hy uuter stadt compt. nde zoe wie dat in deser manieren wert geboden mitten arnasch opte Plaets te wesen, die zell elkes dages hebben I grote.

Gildeboek fol. 9.

21. 1410, Januari 15. (*Verklaring wat marswaren zijn.*)

1. Int jaer ons Heren MCCCC ende thien des Woensdaechs a Pontianij doe wert toegesleten den merssluyden, dat zy ogen houden veill alle gewrochte beelde vergult off onvergult, overmits die sadelaers hadden gepant Dirck Jansszoen,

ende die raidt settertoe Matheus Scrodekijn ende Jan Mathijszoen, ende die sleten den marssluyden toe, dat zyt wel mogen houden veil, als voorseyt is, gesneden off gepinsiert werck, alst van den meister gecomen is.

2. Voort zo mogen die marssluyden houden veil alle gewrocht werck van smeden, als messen ende alle gevijlt werck ende alle geslepen werck ende alle verteent werck. op der marssluyden gilde, uutgesondert alleen swart werck van groven smeden, ongevijlt, ongeslepen ende onverteent.

3. Waer enich man, die vercoft werp in werp. die der marssluyde gilde niet en heeft, die most haer gilde winnen, alzoet staet: want sayen, sarck, woosteyn, dats werp in werp, ende alle desgelijcks, dat werp in werp gewrocht is, dat hoort den marssluyden toe, als kersey, voederlaken, mutsen, bolletkyns, die papen dragen, dekenen, zalloenen, gemaeckte coussen, Dornix zyde-laken.

4. Alle gesteenten geslepen off ongeslepen, als diamanten, lobben, saphyren, robynen, peerlen, corael, ende alle gesteenten, die julierers dragen gewrocht off ongewrocht of ongepijnt, horen den marssluyden toe ende hoiren gilde. Voort alle cruyde, specerye ende drogeride, die aptekers toehoeren, is al te zamen marsseryde.

Gildeboek fol. 9.

22. 1413, Januari 2. (*Slechts gildebroeders mogen lood en tin in het klein verkoopen.*)

Int jaer ons Heren dusent IIII C ende XIII des Manendages nae Jaers-dach: dat voortmeer niemant vercopen zall loot off tin beneden thien ponden gewichtts, zy en zellen hebben der marssluyden gilde ofte zy zellent winnen, alzoe dat staet.

Gildeboek fol. 10.

23. 1418, Januari 17. (*Marslieden mogen veters, snoeren enz. verkoopen.*)

Int jaer ons Heren dusent IIII C ende XVIII des Manendages na sinte Pontiaens-dach sleten die gemeene oudermans: want die marssluyden gepandt waren van de ryemsnyders aen hosveteren, rijchsnoer, buydelen, handtschoen ende aen ander gewrochte ledermarsse, die zy veil hadden, daer die ryemsnyders off meenden, dat men hoir gilde roerde, dat die marssluyden mit haren oudermans in der tijt, als Henrick de

ſitte ende Vrederick Trinde, doe vervolchden voor die geene oudermans, ende daer worden toe geset Wouter Grauert ende Aernt Willemsoen; ende die gingen dat uut, zoedat ɔsleten wert: dat die ryemsnyders den marssluyden haer ınde wedergeven zouden, ende die marssluyden zullen voortеer bliven in allen hoiren ouden rechten ende gewoente.

Gildeboek fol. 10.

4. 1499, Augustus 20. (*Panding door het riemsnijders-gilde.*)

Anno dusent IIII c ende negen ende tnegentich op den X dach in Augusto, enen legen dach, sleten die oeverst ıderman mitten gemeen oudermans: alsoe als die ryemsnyders ıit onrecht gepant hebben Aernt Janssen ende Reijer Jaɔbssoen, soe zellen zy hem hoir panden wedergeven ende ɔreken mit recht, daer zy menen te winnen.

Gildeboek fol. 10 verso.

5. 1499, September 6. (*Marslieden mogen zeep verkoopen.*)

Anno dusent IIII c ende negen ende tnegentich den sesten ach in September sleten die oeverst ouderman mitte gemeen ıdermans: alzo als die botterluyden-gilt gepant hebben Harıan van Werckhouen ende Willem van Diemerbroeck, omdat y zeep vercoft hebben ende om huer gilt te winnen, dat ıen hoir pant wedergeven zell ende ongepant laten zellen, er tijt toe dat die botterluyden-gilt beter bescheyt voortbrengen.

Gildeboek fol. 10 verso.

26. 1499, September 6. (*Koekbakkers moeten het gilde winnen.*)

Anno dusent IIII c ende negen ende tnegentich ut supra ıleten die oeverst ouderman mitte gemeen oudermans, als lat alle die koekebackers der marssluyden gilt winnen zellen. ɔnde die koekebackers, diewelck dat zelver ovens zetten, laer zy hair koeken in backen, zellen oick mede der backers ɟilt winnen. Mer die koekebackers, die hoir koeken in ander ıyden huysen gaen schieten, die zullen ongehouden wesen ler backer gilt te winnen.

Gildeboek fol. 11.

27. 1514. (*Benoeming van een busmeester.*)

Int jaer ons Heren dusent V c ende XIIII waren oudermans ɔosen van Voird ende Gijsbert Heinrickzoen, ende zy over-

droegen mitte gemeene gildebroederen, dat die oudermans in der tijt moghen kiesen enen bussmeyster uut die gemene gildebroederen; ende wair yemant, die dat weigerde off niet wesen en woude, die verboerde een goude gulden van gewichten tot sgilden behoeff. Doe wort gecoren Claes Roick tot I busmeister.

Gildeboek fol. 11.

28. 1513. (*Schild voor het gilde.*)

Int jaer ons Heren MV c ende XIII heeft ons gildt laten maken, — ende int zelve jaer was bussmeyster Jan Splinterzoen spiegelmaker. — een sulver schilt vergult ende weecht IIIIʒ ons min ʃ verdel Troijs.

Gildeboek fol. 11.

29. 1538, April 1. (*Plaats der kramen.*)

Copie.

Anno XV c XXXVIII des Manendaechs den eersten Aprille onder meer ter stadt clocke vercondicht:

1. Voorts zo laten myn heren voorseyt weten ende gebieden, dat niemant voortaen mit enighe cramen ende marsseryen en staen op enighe plaetzen binnen deser stadt ofte aen de muren ende straten van deser stadt graften buyten der veynsteren van hoiren ofte ander luyden huysingen, opt verbueren van deerste reysse een Carolus-gulden tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt ende deser stadtt, ende oft meer gebuerde by dubbelde koeren.

2. Ende waert dat yemant enighe steden, omme mit hoiren cramen ende mersseryen bestaen, hueren wouden, dat zellen zy doen in deser stadt oude raidt- ende wanthuyse van der camerers van deser stadt, die daer een ygelicken off goet bescheyt doen zellen.

Dit was onderteykent:

Jacob van der Voort *in absentia subscripsit.*

Gildeboek fol. 11 verso.

30. 1541, October 26. (*Ordonnantie op het marslieden-gilde.*)

Anno XV c een en veertich des Woensdaechs den zes ende twijntichsten dach van Octobri.

Schout, burgemeisteren, schepenen ende raide der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der merssluyden

lde te hebben ende te gebruycken dese naebeschreven ar-
:ulen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 1, met wijziging van* ler wantsnyder gilde" *in* „der merssluyden gilde" *en* „ofte ck min" *in* „dan wel min, tot discretie van de dekens in :r tijt."

2. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 2, met wijziging van* ler wantsnyder gilde" *in* „de marssluyden-gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 3, met wijziging van* ler wantsnijder gilde" *in* „der marssluyde gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 4.*

5. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 5.*

6. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 6.*

7. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 7.*

8. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 8, met wijziging van* de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „de voorseyde marssluyden-:ilde" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „acht haickbusschen".

9. Item niemant en zall mogen der marssluyde gilde voor-eyt aentasten ende mit open veinsteren voortdoen, ofte mitte narsse om neringhe zuecken gaen, ofte mit tafelette voort-taen om marsserie, specerye ofte apothecarye te vercopen, enzy dat hy borger is ende desen voorseyden gilde voldaen :nde gewonnen heeft.

10 [1]). Item alle geesteente, geslepen oft ongeslepen, diamante, obbe, saphieren, robynen, peerlen, corael ende alle, dat die uwelierrers veyle dragen, gewrocht ofte ongewrocht, alle :ruyden, speceryen, droghe, aptekaryen zijn all marsseryen, :nde die dit veyl draghen ende vercopen zellen, moeten der narssluyden gilde winnen.

11 [2]). Item waer een man, die vercoft enich werp, die der narssluyden gilde niet en heeft, die moetet winnen, want ayen, sarcx, worstein, kersey dats werp in werp; ende all lesgelijcke, dat werp in werp gewrocht is, dat hoort die marss-uyden toe, als kersey, voederlaken, bonetten, boldettekens [3]), lie de papen dragen, dekenen, salloenen [3]), gemaeckte caus-:en, Doornicks sydelaken etc.

---

1) Vergelijk N°. 21 art. 4.

2) Vergelijk N°. 21 art. 3.

3) Een ander afschrift dezer ordonnantie (Archieven der gilden N°. 453) leest in plaats van „boldettekens" en „salloenen" resp. „bolnettekens" en „galloenen".

12 [1]). Item waer enich man ofte vrouwe, die des voorseyden gilde aentasten ongewaerder hant, die verbuerde een Carolus-gulden tot behoeff des Keyserlicken Majesteyts, des stadts ende dese gilde voorseyt, elcx een derdendeel.

13 [2]). Item alle koekebackers ofte die koeken int openbaer vercopen, zullen die marssluyden-gilde winnen. Ende die koekebackers, die selver ovens zetten, dair zy in backen, zullen daerenboven mede den gilde van de backers winnen. Mer die koekebackers, die hair koeken in ander luyde ovens schieten, en zullen niet gehouden wesen der backers gilde te winnen.

14. Item off hierenboven yemant voortdede, zullen die dekens hem mogen dat verbieden mit hoiren bode. Ende waert saicke dat hy dat gebot terstont binnen een uure daernae niet en verhoorde, zoe zel hy verbueren telker reysse enen Carolus-gulden tot behoeff als voren.

15. Item off daer yemandt ware van den comans, die in voortyden aengenomen waer als aenworpelinck —, als voortijts altijt geuseert is geweest, ende dat want der marssluyden gilde geen leerkinder en heeft, — ende geen borger en waer, die zall eerst borger worden, eer hy voortdoen zall, ende dan zijn gilde voldoen nae dese niewe ordonnantie. Welverstaende dat die penninghen, die hy in voortyden betaelt heeft, hem betalinghe strecken zullen, soeveer zy strecken, behoudende dat rasoen als voorseyt.

16 [3]). Item zo wanneer enich gildebroeder van desen gilde sterft, die erft zynen outsten zoon dat gilde; ende dat zall hy verheergewaden binnen sjaers mit een pont wasch tottes gildes outaers behoeff. Ende indien daer gebreck in geviele, zoe waer hy vervallen van alle sijn recht, dat hem by dode zijns vaders van den gilde aenbestorven.

17 [4]). Item zoe wie der marssluyden gilde gewonnen heeft mit halven gelde ofte noch winnen zall, die zall zijn gilde zijn outste zoon allzoewel erven, gelijck off hyt met vollen gelde gewonnen hadde.

18 [5]). Item waer enich giltbroeder-zoon, die der marssluyden

---

1) Vergelijk N°. 15 art. 5.
2) Vergelijk N°. 26.
3) Vergelijk N°. 15 art. 4.
4) Vergelijk N°. 3 art. 1.
5) Vergelijk N°. 3 art. 2.

ilde begeerden te winnen by zijns vaders leven, die zalt ıogen winnen tot discretie van de dekens.

19 [1]). Item geen gildebroeder ofte gildesuster en mach pter marssluyden gilde twe tonen doen ofte twe cameren penen, om dagelicks veilinghe te doen, by een koer telke eysse te verbueren enen Carolus-gulden tot behoeff als voren.

20 [2]). Item waer enich gildebroeder off gildesuster ofte hairen ode, die den enen den anderen zynen coipman ontriepe ofte renckte van zijnre camere ofte thoon, eer hy van hem gecheiden waer, ende ment betuygen conde, die verbuerde hien stuvers, zo dick hetzelffde geschiede.

21 [3]). Item zoe wie oly vercoopt, die gemengt waer, dat nen bewysen can, die verbuert telker reyse enen Carolusgulden tot behoeff als voorseyt.

22 [4]). Item zo wie boomwol slaen dede ende die steen daer vederom in dede ofte daerin bevonden waer, die verbuert telke eysse, indien ment bewysen can, enen Carolus-gulden tot behoeff voorseyt.

23 [5]). Item die marssluyden zullen mogen vercopen alle vergulde ende ongestoffeerde beelden, gestoffeert ende gepinseert ende alreley gemaekt werck, alzoe alst van den meyster compt, cannen, cruyken, geleedt ofte ongeleedt, gelaesen, taferelen, brieven etc. ende voort all, dat die marssluyden van outs in haer marsseryen geuseert hebben veil te houden.

24 [6]). Item voort zellen die marssluyden mogen veil houden alle gewrocht werck van den smeden, als messen, alle gevijlt werck, alle geslepen werck, alle vertint werck, opten marssluyden gilde, uutgesondert alleen swart werck van grove smeden ongevijlt, onvertint ende ongeslepen.

25 [7]). Item die marssluyden zullen mogen veil houden nastelen, hossveteren, rijchsnoeren, buydelen, handtschoenen ende ander gewrocht ledermarsse.

26 [8]). Item zo zullen die marssluyden oick mogen vercopen loot off tin int gros ende oick alle gemaeckt werck by der

1) Vergelijk N°. 15 art. 6.
2) Vergelijk N°. 6 art. 7.
3) Vergelijk N°. 6 art. 1.
4) Vergelijk N°. 6 art. 2.
5) Vergelijk N°. 21 art. 1.
6) Vergelijk N°. 21 art. 2.
7) Vergelijk N°. 23.
8) Vergelijk N°. 22.

pont beneden die thien pont wichts, als men in een marsse dragen mach.

27 [1]). Item zullen mede die marssluyde mogen vercopen zeep, tzy Amsterdamsche, Spaensche, hierlantsche, hoe zy genoempt mach wesen.

28 [2]). Item waer enich gast van buyten, die goet brochte van gewichte, die en zalt niet vercopen dan int gros als hyt brengt, alheel onverscheiden. Ende indien contrarie bevonden wert, zall hy verbueren telke reysse enen Carolus-gulden tot behoeff voorseyt.

29 [3]). Item zoe wie brengt goude laken, flueel, dammast, camelot, samit, lint, baudekens off enigerhande marsserye, en zal ze niet mogen vercopen dan mit enen godtspenninck allgeheel, by tverbuere telker reysse een Carolus-gulden tot behoeff voorseyt.

30 [4]). Item waer der enich gast van buyten, die leder bracht ofte ledermarssch, tzy gewrocht ofte ongewrocht, zall ze allgeheel vercopen mit enen goidtspenninck, by tverbueren telker reysse enen Carolus-gulden tot behoeff voorseyt.

31. Item zo zellen alle arme ende schamele comans, die mitte marsse langes der straten gaen, tafeletten uutsetten, brieven hangen ofte enighe marsseryen handteeren wille, waervan alle hoir marsseryen ende comanscap eens boven drie Carolus-gulden niet weerdt en is, die zullen dat mogen doen zonder openbaer winkel te houden, mits gevende tot discretie van de dekens.

32 [5]). Item zoe wie cameren ofte winckelen opendoet, ofte mit die marsse loopt ofte omgaet, taefeletten uutset, ofte brieven hangt, ofte enige marsserye voortdoet op Sonnendaghe, Apostel-daghen, Ons Vrouwen-daghen, sinte Martynsdaghe off zinte Nicolaes-daghe, die verbuert, telke reysse als ment bewysen kan, thien stuvers tot behoeff voorseyt; ten waer dat ze op merckdaghen quamen ofte in den Oustmaent, want ments dan qualick omberen mach.

33. Item waert dat enich gildebroeder van den voorseyden

---

1) Vergelijk N°. 25.
2) Vergelijk N°. 2 art. 1.
3) Vergelijk N°. 2 art. 2.
4) Vergelijk N°. 2 art. 3.
5) Vergelijk N°. 6 art. 6.

lde, mittenzelven gedient hebbende, offlivich worden, zall sdan zijn weduwe van hem der marssluyden gilde daernae n jaer lang zelver moegen gebruycken ende niet langer, n zy dat zy den gilde op niewe weder gewonnen hadde, t verbueren als voeren.

34. Item waert dat enich gildebrueder offlivich woorde ıde mit der marssluyde gilt niet gedient en hadde, zall die eduwe daervan na zijnder doot moghen gebruycken zes eken ende niet langer, opt verbueren als boven; off zy zall ilt op niews moeten winnen.

35. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24, *met wijziging van* den schout ende deser stadt" *in* „den schout des stadts".

36. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Gildeboek fol. 12.

---

b. Andere bepalingen.

1. 1350, Juli 26. (*Zoenbrief o. a. met het marslieden-gilde.*)

Alle denghenen, die desen brief sellen sien of horen lesen, loe wi verstaen Jacob van Heteren, ridder, Philips ende ghisebrecht van Heteren, knapen, broeders, dat wi ende alle nse maghe ende hulpers, gheseten in des hartoghen lande an Ghelre, ene alinghe, ganse zoene overdraghen siin weder acob van Driel ende alle sinen maghen, yeghens die stat an Vtrecht ende yeghens den mersluden van Vtrecht, die hoer ghoet verloren hebben, ende van allen zaken, dat daeraf roert. Ende wi Jacob van Heteren, ridder, Philips ende Ghisebrecht, sine broeders, gheloven dese zoene witteliken ende wel te houden voer ons, voer onse maghe ende hulpers, die n des hartoghen lande van Ghelre gheseten siin, omdat ons voldaen is van Eerst van Weerdensteyn, onsen doden oem, ende gheloven mede oervede te doen, wanneer dats ons die stat van Vtrecht vermanen doet; welke oervede wi doen sellen tusschen der stat van Vtrecht ende Renen, daer wi veylich comen moghen, na des Stichts rechte, sonder archeyt.

Voert so hebben wi Jacob van Heteren, ridder, ende Ghisebrecht van Heteren, siin broeder, knape, gheloeft ende gheloven mit ghoeden trouwen der stat van Vtrecht, den

mersluden van Vtrecht ende Jacob van Driel ende sinen maghen, alse waer dat sake dat hem enich hinder, stoet of scade ghedaen worde in enigher manieren van onsen maghen ende hulperen, die in des hartoghen lande van Ghelre gheseten siin, roerende van Eersts dode van Weerdensteyn, ons oems, so souden wi dat ofdoen ende verrechten binnen eenre maent, nadien dat wiis van der stat van Vtrecht of van horen bode vermaent werden. Waer dat wi des nyet en daden, so souden wi tends dier maent onghemaent incomen binnen Vtrecht, ghewapent, te peerde, mit ons selfs live, ende hulper wesen der stat voerseyt op ons selfs cost op dieghene, die hem dien scade ghedaen hadden, ter tiid toe dat hem die hinder, scade ende stoet ofghedaen ware ende verbetert ende die voerseyde zoene van Eersts dode vorghenoemt ghehouden worden, alse voerscreven is. Voert so siint vorwarden, waer dat sake dat ons zulke nootsaken voervielen, dat wi dien dienst mit ons selfs live nyet doen en mochten, so souden wi tue ander ghoede manne voer ons legghen, voer ons te dienen in derselver manieren, die voerscreven is, ter tiid toe dat wi van dien nootsaken weder ontladen waren.

Ende alle dese voerscreven punten hebben wi gheloeft ende gheloven bi onser trouwen witteliken ende wel, vast ende stade te houden ende vol te done, sonder arghelist. In orconde deser dinghe so hebben wi Jacob van Heteren, ridder, Philips ende Ghisebrecht van Heteren, sine broeders, knapen, vorghenoemde, onse seghelle an desen brief ghedaen. Ende om die mere orconde ende vestenisse deser dinghe so hebben wi Henric van Brienen, ridder, ende Aernoud van der Horst, knape, gheloeft ende gheloven mit ghoeden trouwen voer alle onse kindere, dese voerseyde zoene witteliken ende wel te houden ende doen te houden in allen manieren alse voerscreven is, ende hebben voer onse kindere onse seghelle mede an desen brief ghedaen tenen orconde om bede wille haren Jacobs, Philips ende Ghisebrechts vorghenoemt.

Ghegheven int jaer ons Heren dusent drehondert ende viftich des Manendaghes na sinte Jacobs-dach in den Zomer.

Orig. charter op perkament met 5 uithangende zegels, Inv. N°. 513.

32. 1387, November 29. (*Voorschrift op de waarde van vreemd geld.*)

Op sinte Andries-avont worden deze punten, de hierna be-

reven staen, ghekundicht ter klocken ende worden over-
aghen bi den ouden rade ende bi den nywen:

1. In den eersten, dat de wissellaers, die van deser tiid
ert wissel houden willen, zweren zullen ten heylighen, dat
der drier heren gulden [1]), de nu ghengaftich siin, nyet
gher nemen, gheven nochte weerderen en zullen dan tstuc
er XXX witte Hollantsche grote ofte voer XXVIIIJ pl.,
so alst de raet out ende nywe mitten menen ghilden over-
aghen ziin, ende zi zullen weder moghen nemen, of si wil-
n, van elken gulden te wissellen I doeytkiin ende daerna
eer van elc stuc gouts, nadien dattet meer ghelt. Ende
aert dat hier enich argher gouden ofte zulveren ghelt quame,
it en zouden zi nyet copen nochte vercopen nochte doen
pen nochte vercopen, maer zi zullent rechtevoert den rade
an der stat laten weten. Ende die raet zelt dan weerdighen
er ziit uutgheven ofte dattet ghengaftich worde. Ende zo
ie van hem dit verbrake, die waer meenedich ende daertoe
n zoude hi nummermeer wissel houden.

2. Ende na der weerde van den gulden voerscreven zo
il de raet van der stat al ander gouden ghelt zetten, elc
uc na ziinre weerde.

3. Voert waer enich mersseman of anders yemant, die dit
oerseyde payment hogher name ofte gave dan de ghilden
verdraghen ziin, dat woude de raet van der stat scerpeliken
en hem rechten, nadien dat si vonden, dat si ghebroect
adden.

B.spr.b. dd. 1387, fol. 79.

13. 1417, Juni 18. (*Verbod, kruit, zwavel enz. te verkoopen of uit te voeren zonder verlof van de oversten.*)

1. Die raet van onser stat laet enen ygeliken weten:
vaert dat yemant vercofte donrekruut, zwevel, salpeter ofte
cut buten wete ende oerlof van onsen oversten, yemant, die
lat verbrake ende die raet dat ter waerheit vonde, die zoude
X jaer uter stat wesen.

2. Voert laet de raet enen ygeliken weten ende verbiet,
lat nyemant donrekruut, zwevel, salpeter off scut uter stat

---

1) Nl. „des bisscops gulden", de „Hollantsche gulden" en de „Ghelressche gulden", vgl. B.spr.b. dd. 1387, (December 4) op sinte Barbaren-dach, fol. 82.

en vuer buten wete ende consente van onsen oversten. Ende yemant, die dit verbrake, dat woude de raet rechten mitten zweerde aen siin liiff.

B.spr.b. dd. 1417, sVrydages voer sinte Jans-dach te Middezomer, fol. 150 verso.

34. 1432, Juli 31. *Van den polver.*

Want hier in der stat ende in den lande voel lichter gesellen come ende brenggen, maken ende vercopen voel polvers, die van vulre stoffen gemaect is, daer die lude mede bedrogen ende verschalket warden, om dit te besorgen ende te verhueden heeft die raet, overmits vervolch van scepenen, raede ende oudermans van der marslude ghilde, hierop overdraghen, als hiernae beschreven staet:

1. Dit siin die crude, daer men de polver off maken sell:

peper,
ghengeber van Cathay,
metsgengeber,
blaeu gengeber,
makiin, die niet gheel en is,
galiga,
greyn,
canneel,
musschaten,
rompen van musschaten,
musschaeten-bloemen,
nagelen,
stocken van nagelen,
soffraen.

} tgrabbelloir hieroff mach men well prueven.

2. Ende dese polver en sel mit geenrehande dingen geverwet wesen dan alleen mit soffraen voirseyt.

3. Ende waer enich man off wiif, die enigen polver makede off dede maken off vercoft om in spise te doen anders dan van den cruden voirbescreven ende die raet dat ter waerheit vonde, dat yet anders ynne gedaen waer, hy waer borger of ondersaet, die sel verbueren een halff jaer siin neringe ende viif pont stat-pay, *also dicke alse hyt dede* [1]), ende die brenggen bloits hoefts voer den raet opter kisten. Ende enich gast van buten, die hierynne bruekich gevonden worde, die sel men

1) Het cursief gedrukte is in H.S. later bovengeschreven.

ıen polver openbaerlic opter Plaetsen bernen, zoe wie en aecte of vercofte, ende daertoe terstont den maker off ver-ıper opten kaec setten ende daertoe den raede te beteringe ›ven viifdusent steens.

B.spr.b. dd. 1432, vigilia Petri ad Vincula, fol. 11 verso.

35 [1]). 1436, November 14. (*Beëedigde wisselaars zullen aangesteld worden.*)

Voirt want die raet gesworen wesselairs setten will, dairom ›rbiet die raet allen wisselaren, allen marslude ende allen ıderen onsen borgeren ende ondersaten, dat nyemant van ›ser tyt voirt en wissel dan die geswoeren wesselairs, als r geset syn, by enen koer van XXV^{M} steens, also dicke lst yemant dede.

spr.b. dd. 1436, des Woensdages nae sinte Martens-dach in den Wiinter, fol. 129 verso.

36. 1447, Februari 1. *Potten.*

Scepene, rade ende oudermans sijn overdragen, dat van eser tijt voert niement van buten mit eerden potten hier ıercte houden en sell, dan opten rechten gesetten wekemerct-ach; ende yemant, diet tot anderen tiden dede, die verbuerde ℔, so dicke alst yemant dede.

R. D. B. dd. 1447, des Woensdages op Onser Vrouwen-avont te Lichtmisse, fol. 39.

37. 1472, Januari 27. (*Bepalingen over het uitstallen van waren door marslieden en riemsnijders.*)

Overdroegen scepenen, raide ende oudermans alzulke punten, ls hyrna bescreven staen, ruerende van der marslude ende yemsnyder ghilden:

1. In den yersten, dat niemant vorder toenen en sel dan ne elle breet buten den stylen van zynen veynsteren boven ıoch beneden, noch ghene vate ofte hoichte opten veynsteren etten, daer die buere gebreck by hebben.

2. Item dat niemant ghene bancken noch stolen of anders ret, daer men op thoenen mach, zetten en sel buten den reynsteren voerscreven op die straet.

3. Item en sel niemant den anderen onredeliken voertoenen

---

1) Gelijk besluit werd genomen in 1434, (April 3) des Saterdages na den hiligen Paeschdage (B.spr.b. i. d. fol. 63 verso), doch zonder afzonderlijke vermelding der marslieden.

mit hangenden werke, dat totten ambocht hoert, mer hy zelt hanghen buten aen zyn stylen ende niet vorder.

4. Ende ymant, die in enich der voerscreven punten broikaftich gevonden worde, zel verboeren vyf scillinge, zoe dicke dat gheschiede. Ende hyrvan zellen koermeysters wezen alle onser stat dyenres hoghe ende leghe.

R. D. B. dd. 1472, des Manendaghes na Pauli Conversionis, fol. 76.

38. 1494, Juni 27. *Syndaelsnyders.*

1. Overcomen by den rade, dat die syndaelsnyers hoer waer brengen zellen ter plaetsen, die den Cartusers toebehoert ende die zy daertoe gunnen ende gewesen hebben ende daer zy se wysen zellen, ende anders nergent, byt verboeren van XXV ℔, alsoe dicke alst gesciede. Ende als zy hoer ampt doen, soe zellen zy die materie laden in tobben ende dragen die die trappen neder ende laden in scouwen ende niet in backen ende brengen se voirt uut ter plaetsen voirseyt. sonder daervan yet in den graften te werpen oft te laten vallen, by den koer voirseyt. Ende hiervan zellen koermeysters wesen alle die van den rade zyn out ende nyewe ende alle dienres hoech ende lege, ende die aenbrenger zel die helft daervan hebben.

2. Ende Peter Victerssoen ende Euert Volkensoen zïn gescict om te ondertasten van een stuck erfs, den zindaelsnyers voertyts toegevuecht, daer zy pacht of boeren souden.

R. D. B. dd. 1494, des Vrydages na Johannis, fol. 138.

39. 1504, Juli 16. *Merscramen.*

Overcomen by den rade, datter voertmeer tot gheenre tyt merscramen staen en zellen tusschen sunte Mertens-brug ende die Plaets ende van der Plaets tot die Beyerbrug, byt verboeren van V ℔, telker reyse dat yemant bevonden worde.

R. D. B. dd. 1504, des Dynsdages na Margarete, fol. 169.

40. 1512, Maart 15. (*Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van grof ijzerwerk.*)

Ter saken van der smede gilde ende enige merslude off andere, die groff yserwerck vercoepen, hoir gilde hijnderlick wesende, zyn gescict uuten ouden Gijsbert die Craen, Aernt Passert ende uuten nyen raide Gerijt Peterssoen ende Gerijt Foeyt.

R. D. B. dd. 1512, des Manendages na Oculi, fol. 8 verso.

41. 1512, Maart 24. (*Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van spijkers.*)

Die raide out ende nye hebben gesleten tusschen der smede lde, ter eenre, ende den mersluden ende anderen, die yserwerck ercoepen, ter andere zijden, alse dat nyemant enige negell, wetene spontnegel oft dairboven, veyl houden oft vercoe-en en sellen, zij en sellen se selver oft hoir dienres bynnen trecht gemaict hebben. Ende wye hem vermet veerder erechticht te wesen, vermits dat se tgilde gewonnen hebben, le sellen hoir besceyt bij den gescicten brengen bynnen acht agen, opdat men dair voerder op verclaeren mach.

R. D. B, dd. 1512, des Woensdages na Letare Jherusalem op Onser Liever Vrouwen-avont Annunciationis, fol. 10.

42. 1516, Augustus 20. (*Vonnis wegens den verkoop van slechte lijnkoeken.*)

Want tot Lubbert Roelofszoen des gorters huys in de Weerde ekere quade koeken van Henrick Stuerman tot Meersbergen ecoft zijn, wairvan Henrick voirseyt XVII scape afgestorven ijn, als den rait kenlycken genoich gemaict is, soe sleten cepene, raide ende oudermanne, dat Lubbert voirseyt die oirseyde XVII scaepe betalen sel tot taxacie van den na-ueren by den gescicten van den raide. Ende dairtoe sel ubbert der stat ter beteringe geven XXV Rynsche gulden urrent, dair men steen om coepen sel tot behoeff enen toern n der viscopers slach opten hoeck by die Weerde mede te nakene; te betalen bynnen een maent naistkomende, alle laige dairna bij V ℔.

R. D. B. dd. 1516, des Woensdages na Assumptionis Marie, fol. 124 verso.

43. 1522, April 4. *Koeken backen.*

1. Voert mede laet die raet weten, na overcomen der scepene, raide ende gemeen oudermanne, dat voertan nyemant van den coekebackers meer roggen coepen en sel dan drie mud ter weeck, dair zy coeken off backen sellen moegen, wegende elcx twee pont min vier loet, dair elcx zyn teyken op setten sel; welke coeken die wegemeysters van den oudermannen altijt, alst hem belieft, wegen ende becoeren sellen moegen gelyck ander broet.

2. Ende dese koeken en sel nyemant uut onser stadt off stat-vryheyt meer dan een teffens voer zyn selfs eten moegen brengen noch vueren, opt verboeren van den coeken ende tot zwaer correctie van den scepenen, raiden ende gemeyn oudermannen.

B.spr.b. dd. 1522, des Vrydages na Letare Jherusalem, fol. 237.

44. 1523, December 17. *Rottecruyt.*

Sleten scepene, raide ende oudermanne, overmits gebreck dat mit vergeven vant rottecruyt gevallen is ende noch meer vallen mocht, dat voertan nyemant bynnen der stadt noch stat-vryheyt van Vtrecht rottecruyt, te weten arcenicum oft mercurium, hebben oft veyl houden en sel dan een man, die dat by synen eede vercoepen sel in deser manieren, te wetene: wye des behoeft sel komen mit twee van sijn nabueren, ende die geswoeren voirseyt sel dan oick twee van zyn nabueren dairbij nemen, dair hyt hem bij vercoepen ende leveren sel. ende dat sel die geswoeren mit al den tuygen dairbij teykenen in een boeck. Ende wye anders ruttecruyt voirseyt hadde. vercofte ofte van buyten brochte, dat sel wesen op zijn lijff.

R. D. B. dd. 1523, des Donredages na Lucye, fol. 132 verso.

XI. BOTERLIEDEN-GILDE.

XI. BOTERLIEDEN-GILDE.

1. 1408 [1]). *Van den keersen.*

1. Scepen, rade ende oudermans siin overdragen, dat nye-
ınt int cruuswerck in der Buerkerc zitten en sel mit keersen
vercopen, also alse die raet dat voertyts overdragen heeft.
2. Voert waer yemant, die van der stede ghinghe zitten
t keersen te vercopen, daer hi op gheloet ofte gheset waer,
ɜ en soude in enen jaer in die kercke niet zitten mit keersen
vercopen nochte nyemant van siinre weghen, sonder arch.
3. Voert en sel niemant mit keersen te vercopen in die
rke voirscreven ommeghaen, bi denselven koor.

R. D. B. dd. 1408, fol. 15 verso.

. 1416, Januari 31. (*Geen hars te mengen in geele was.*)

Die raet van der stat verbiet allen dengenen, die gheel was
ırcopen ofte keersen of beelde van ghelen was maken, cleyn
groet, dat niemant daer herse in en menge off en vercope,
ıer herse in gemenget waer. Ende yemant, die dit verbrake,
e verboerden elc X ℔, also dicke alst yemant dede; ende
e X ℔ sel hy brengen bloots hoefts ter clocken.

B.spr.b. dd. 1416, des Vridages nae Pauli Conversio, fol. 88.

3. 1427, October 11. (*Plaats der zuivelmarkt.*)

Die raet van der staet laet weten allen luden, die hier mit
ɔren suvel ter marcten of mit andere hoir provande comen
ıde bi der Buerkerc, in der Marssegasse of daervoer te staen

1) Dit raadsbesluit wordt in H.S. onmiddellijk gevolgd door een blijkbaar later inge-
hreven besluit dd. 1408, (October 29) des Manendaghes na sinte Simon ende Juden-
ıch der heyligher apostelen (R. D. B. i. d. fol. 15 verso).

plegen, dat sy die marcte houden sellen allanges den Steenwec
over der goeten voer der lude huse, die daer woenen, allang
der straten, ende die een niet vor den anderen staen en s
ende niet in der Marssegasse of dairvoer [1]), by enen ko
van V sc. Ende de hier bruekich ynne wart, die selle
onser stat knapen ende knechten becoren, ende die kore
selver hebben.

B.spr.b. dd. 1427, des Saterdages nae Victoris, fol. 89.

4. 1428, December 7. (*Machtiging door het gilde tot eige
domsoverdracht van onroerend goed.*)

Wy scepene ende rade ende oudermans oude ende ny
van der botterlude ghijlde tUtrecht doen cont allen luden,
dat wy in gemeenre morgensprake ghemachtijcht hebben en
maken machtich mijt desen tyegenwardighen brieve Willa
van Weelden ende Aernt van Tyel, onsen mede-ghebruederen
van ons gijlden weghen ende in onsen naeme over te ghev
den procuratores ende der bruederscap van sinte Jacobs-gast
huus tUtrecht den vrien eygendom van den Roeden Acker
egghen ende eynden, mijt allen synen toebehoren, alzo al
die gheleghen is in der gherecht van Zoes, streckende v
den Spijcwech aen Vrancken-maet toe, daer suytwert nae
gelant sijn Jacobs erfgenamen van Zulen ende noertwert Her
man Janssoen; ende mede dat stuck lants teynden den Roede
Acker voerscreven, streckende van denselven Roeden Ack
tot aen Vrancken-maet toe, alzoe als Peter Werrinck d
stucke lants voertijts cofte teghens Aernt Spruyt, daer Jacob
van Zulen voerscreven boven ende Herman Janssoen beneden
naest ghelant sijn, — ende van allen desen voerscreven lande
ende van allen brieven, die daerof roerende zijn, te vertyen
voer den scoute ende scepene tot Zoes in den gherechte to
behoef der bruederscap voerseyt. Ende loven hem mede va
ons ghijlden weghen ende op ons gijlden goede den vryen
eyghendom van den voerscreven lande te waren alze recht.
Ende soe wes dat bi Willam ende Aernt voerscreven hierinne
ghedaen sel werden, dat loven wy goet, vaste ende ghestad
te houden voer ons ende voer onsen naecomelinghen. Ende
hebben des tot enen orconde ons gijlden seghel aen desen
brief uutghehanghen.

---

1) In H.S. is „ende niet ..... dairvoer" in margine bijgeschreven.

Ghegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert acht ende rijntich op Onser Vrouwen-avont Concepcio.

pgenomen in een brief dd. 1428, (December 16) des Donredages nae sinte Luciendach (Origineel charter met fragmenten van 2 der 5 zegels, Archief van het St. Jobs-gasthuis (berustende in het gemeente-archief)).

5. 1436, Februari 10. *(Plaats der zuivelmarkt.)*

Van der marct te houden langes den Steenwech, te weten ıt die bottermarct ende eyer- ende melcmarct, die men hout die Marssegasse ende by Onser Vrouwen huiskiin, dat men ıer niet houden en sell die marct voirscreven mer langes ı den Steenwech tot sinte Katherinen-werts aen. Ende ɜmant, die dit verbrake, die sel verbueren sulke koren, alst oirtijts by verboden is, te weten . . . . . [1]).

B.spr.b. dd. 1436, des Vrydages up sinte Scolasticaes-dach, fol. 110 verso.

6. 1456, Maart 17. (*Publicatie van de overdracht op den verkoop van zuivel en wild.*)

Want groet gebreck dagelix velt int voercopen end veropen der botter, eyer ende ander zuvel ende mede van den oenren ende wilbrade, so laet die raet enen ygelicken reten, dat men die overdrachten dairvan in werden houden ell. End opdat hem dan niemant schuldich dairin ontschuligen zel moegen, so sel men die overdrachten dairvan houende uuthangen voir der schepen huus, dattet een ijgelic ien ende lezen mach, hem na te richten.

B.spr.b. dd. 1456, op sinte Gertruiden-dach, fol. 137 verso.

7. 1457, Januari 27. (*Geschil tusschen de boterlieden en de brouwers over het gebruik van den Minderbroeders-refter.*)

Reeds opgenomen bij de Brouwers als N°. 22.

8. 1467, Mei 11. (*Spek en worst niet te verkoopen op de Ganzenmarkt.*)

Want alhier opter Gansemercten tot vele tijden speck ende vorsten te coop comen, dat ongewoenlic is, en men oec niet n weet, oft gans of ongans is, oec soe gatet tegens onser tat vleysbancsteden, daerom laet die raet weten ende gebiet nen ygeliken, dat nyemant spec noch vleysch noch worsten

---

1) In H.S. is de boete niet ingevuld.

en vercopen dan opten gewoenliken steden, te weten in den vleyshusen of totter lude husen, diet ghilde hebben, na ouden gewoenten, bijt verboeren van enen ponde, soe dicke alst yemant dede, totter botterlude gilde behoef, die jaerlicx hoer koermeysters daertoe setten sellen.

B.spr.b. dd. 1467, des Manendages na Ascensionis, fol. 82.

9. 1475, Augustus 16. (*Vogelverkoopers op de Ganzenmarkt mogen geen water bij zich hebben.*)

Overdroegen ende ordineerden scepene, rade ende oudermans voer gemeynen nutscap ende profyt des ghemeynen volcx, alze dat die voghelvercopers gheen water bezigen noch by hem hebben en sellen in tobben ofte emeren op die Gansemarct, als zy hoeren vogelen vercopen, byt verboeren van thien scillingen, zoe dicke als ymant van hemluden broekaftich bevonden zel werden.

R. D. B. dd. 1475, des Woensdages na Assumpcionis Marie, fol. 15.

10. 1477, November 3. (*Verkoopprijs van een vogel.*)

Willem van Steenre ende Peter van Zulen zyn gheschict in der voegelcopers zake, van dat zy enen voogel duerre gegeven zouden hebben dan I stuver.

R. D. B. dd. 1477, des Manendages na Alle Heyligen, fol. 58.

11. 1487, September 16. *Voercopers.*

Voert laet die raet weten allen voercoperen ende voercoepsters, die mit vetwaer omgaen, ende gebiet, dat nyemant en kope noch en dinge op merckdagen, dan na die clock elf geslagen zel hebben, byt verboeren van vyff ß. Ende daervan zel die raet ende alle dienres hoech ende lege koermeysters of wesen.

B.spr.b. dd. 1487, des Sonnendages op sunte Lamberts-avont, fol. 124 verso.

12. 1510, Juni 6. *Vriesen geley.*

Die raet heeft gheleyde gegeven allen coepluden uut Vrieslant, alhier mit hoir vettewair ende ander goet ter merct comende, ende belieft dat men in sekeren plecken ende steden, hem bequaem wesende, tselve wittigen ende den coepluden geleyde toescriven zel op onser stat cost.

R. D. B. dd. 1510, des Donredages na Bonifacij, fol. 137 verso.

13. 1515, December 3. *Gansbancken.*

Sleten scepene, raide ende oudermanne tusschen den zijseysters van den gansbancken, ter eenre, ende den voegelepers, ter andere zijden, alse dat alle onse borgere ende idersaten, die hutten coepen, die sellen elcx een banck van r stat hueren. Ende wat luyde van buyten [1]) komen mit oengemaicte vogel, sellen opte lange banck bij de Minreueders staen. Ende wat luyde van buyten, die hutten ieren ende hier vogel brengen in de veren off anders, llen oick opte lange banck voirseyt staen ende hoer geoenlicke stedehuer gheven, byt verboeren telker reyse van n pont. Des sel die zijsmeyster die banck scoen houden, at men dair staen sel moegen.

R. D. B. dd. 1515, des Manendages na sunt Andries-dach, fol. 98 verso.

14. 1538, November 20. *Der botterluyde gilde ordonnantie.*

Anno XV^{C}XXXVIII° des Woensdaichs den XX^{en} Noembris.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt an Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der botterluyde ilde te hebben ende te gebruycken dese nabescreven artycuen ende punten:

1. = *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met wijziging van* „der nijder gilde" *in* „der botterluyde gilde" *en wijziging van den lotzin in* „Ende noch daerenboven elcke deken van tvoirseyde ilt vier stuvers ende den bode van tgilde twee stuvers tot asoen".
2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* der wantsnyder gilde" *in* „der botterluyde gilde".
3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* der wantsnijder gilde" *in* „der botterluyde gilde".
4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.
5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.
6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.
7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.
8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van*

1) In H.S. is hier „die hutten hueren ende hier vogel brengen" doorgehaald.

„de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „voirseyde botterluyde-gilde" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „acht haickbusschen".

9. Item dat nyemant, tzy man noch wijff, botter coepen zal by den heelen, halven, vierendelen ofte halff-vierendeels-vaten om die voirts te vercoepen ende uut the wegen, hy en zal der botterluyde gilde hebben off moeten wynnen, als nae alden heercoemen gewoente ende rechte deser stadt van Vtrecht plach the geschien.

10. Voirts zullen alle diegene, die speck, seep, smeer, traen, oly, peck, ter, waskeersen, kesen, smeerkeersen ofte zulckx by den heelen ofte halven ponden vercoepen ofte vercoepen willen, der voirseyde gilde hebben off moeten wynnen.

11. Voorts en zullen gheenen olyslagers beneden die kanne ofte halve kanne metter cleynder maten ofte by den heelen ende halven ponden moegen vercoepen, hy sell moeten hebben der voirseyde botterluyde gilde ofte wynnen moeten.

12. Ende wairt dat yemant in dese voirseyde artyculen ende puncten doende ofte hanterende bevonden worden sonder tgilt van den botterluyde gewonnen te hebben, die zel verbuert hebben in de yerste wete van tgilt te moeten wynnen; ofte en wil hy off zy dan tgilde nyet wynnen, soe verbueren zy twaelff stuvers. Ende voorts, soe dickwils als hy off zy daernae int voirseyde bruekich bevonden worden, die zel dan noch verbueren twaleff stuvers tot de Keyserlicke Majesteyts, deser stadt ende deser gilde behoeff, elcx een derdendeel.

13. Voirts en zullen gheenen van de gildbroeders ofte gildzusters van de voirseyde botterluyde-gilde enich botter, keese ofte geenreley vettewary moegen doen coepen by eenigen personen, die geen gildtbrueders oft -zusters voirseyt en zyn, noch die daertoe hueren ofte gelt off gheven onder decxsell van den coip, die zy van den botter, keess off anders als voirseyt gecoft mochten hebben, aen hem te neemen, opt verbueren, zoe dick yemant daerinne bevonden worden, van twaelff stuvers tot behoeff als boven.

14. Voorts en zall man noch wijff, die de voirseyde botterluyde-gilde hebben, die manden mit cleynder waskeerskens willen toestellen oft uutmaicken om in den kercken ofte daervoer te vercoepen, zellen maer twee manden uuytmaken moegen mit haer zelffs lyff, kynderen ofte broedige dienairs. Ende indien zy hierinne ter contrarie mit eenige vreemde

:den bevonden worden, verbuerden dan twaelff stuvers tot ıoeff voirseyt.

5. Ende ofte eenige gildebroeders, gildezusters ofte enige leren uutheemsche ende vreemde personen mit botter, :sen, speck, keerssen ofte diergelycke, den botterluyde-gilde ıtreffende, bevonden worden anders dan op hair gewoentlicke etsen, dair zy woenachtich zyn, die verbuerde telcker reyse ıelff stuvers tot behoeff voirseyt.

6. Want allen harnesvegers der botterluyde gildebruеders ı outs geweest hebben, zellen voirts der botterluyde gilde ıoeren te wynnen, opt verboeren als voeren.

17. Item wairt dat enich gildebrueder van der voirseyde de, mit denselven gedient hebbende, offlivich worde, zal dan zyn weduwe van hem der botterluyde gilde daernae ı jair lang zelver moegen gebruycken ende nyet langer, ızy dat zy den gilde op nyewe weder gewonnen hadden, t verbueren als voeren.

18. Item wairt dat enich gildebrueder offlivich worde ende t der botterluyde gilt nyet gedient en hadde, zal die wedue ervan nae zynder doet tvoirseyde gilt mer zess weecken lang)egen gebruijcken ende nyet langer, opt verbueren als ven; off zij zel tgildt op nyeuws moeten wynnen.

19. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

20. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Quoyer van de ordonn. der respective gilden, N°. 45.

XII. CORDUANIERS-GILDE.

XII. CORDUANIERS-GILDE.

1. 1459, Februari 20. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het koopen door de laatsten van buiten de stad gelooid leder.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 6.

2. 1487, September 3. (*Deelrecht der gildebroeders.*)

Dit nabescreven punt ruerende die cordewanier-gilde wort verdragen ende belieft van den raide des Manendages na unte Gielis-dach:

Waert dat enich man of wyf enich goet vercoft by den ordewanier-gilde, het waer leer ofte smeer ofte enigerley oet, daer mach een yegelyck gildebroeder zyn deel aen ebben op alsulke dagen, als zy mit malcanderen overcomen. nde waert zake dat enich man alsdan zyn gelt niet en gave p alsulke dage, die verboerde alsdan alle dage een pont, er tyt toe dat dat gelt gegeven waer; ende dat pont zel aen deylen aen drien na den gildenrecht. Ende oick mede oe verboerde hy zyn gilde. Ende die broeken van dit voer-enoemde pont zellen hebben, dat een derdendeel die rait, at ander derdendeel dat gilde ende dat derde derdendeel lie coopman; ende dit mach men uutpanden mit enen stadt-lienre of mitten busmeysters by den oudermans.

R. D. B. dd. 1487, fol. 137.

3. 1512, Maart 12. (*De stadsbode heeft dezelfde verplichtingen als de andere gildebroeders.*)

Sleten scepene, raide ende oudermanne, dat Claes Lau-enssoen, der stat bode, mede gelden zell in der cordewanier gilde als ander gemeen gildbrueders.

R. D. B. dd. 1512, des Vrydages na Reminiscere, fol. 8 verso.

4. 1514, Juni 2. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over de hoeveelheid leder, die corduaniers mogen looien, en over hunne kalkkuilen.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 10.

5. 1515, Januari 10. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het hebben van kalkkuilen.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 11.

6. 1515, Januari 17. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 12.

7. 1518, April 16. (*Geen leer te touwen met vuur onder de hal bij het Buurkerkhof.*)

Overcomen by scepene, raide ende oudermanne, dat die scoemakers onder die hal bij Buerkerchoff, om perikel van den brant te scutten, in hoeren huysen geen leer touwen en sellen, daer zij vuer toe besigen, bij daige noch bij nachte, byt verboeren telker reyse van V ℔.

K. D. B. dd. 1518, des Vrydages na Beloken Paeschen, fol. 167.

8. 1519, October 7. (*Geschil tusschen de corduaniers en de louwers.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 13.

9. 1520, October 5. (*Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het winnen van het louwers-gilde met half gildegeld.*)

Reeds opgenomen bij de Louwers als N°. 14.

10 [1]). 1532, Juni 6. (*De bepalingen van het gildeboek in acht te nemen.*)

Overcomen by scout, borgermeysteren, scepenen ende raide opt gesceel van den scoemakers, alse dat die scoemakers vastelicken onderhouden ende achtervolgen sellen hoere gildenboeck, daer alle giltbruеders op aengenomen zijn ende voertan worden sellen.

K. D. B. dd. 1532, des Donredages altera Bonifacij, fol. 107 verso.

---

1) Eene ordonnantie uit den tijd van Karel V, gelijk de andere gilden ontvingen, is niet bewaard. In een raadsbesluit dd. 13 Juli 1551 wordt wel genoemd „die ordonnantie van der cordewanier gilde" (R. D. B. i. d. fol. 33), doch zonder vermelding van den datum. Het is dus niet zeker, of zij ouder dan wel jonger was dan 1528.

XIII. OUDE-CORDUANIERS-GILDE.

XIII. OUDE-CORDUANIERS-GILDE.

1. 1484, September 7. (*Bevel tot teruggave van afgewonnen panden, omdat de vervolgde buiten de stad gewoond heeft.*)

Sleten scepene ende rade tusschen Peter Maech, als ouder-nan van der oude-cordewanier gilde, ende Kerstgen, outscoe-naker, alse dat Peter Maech Kerstgen voerseyt zyne pande wedergeven zel, die hy hem ofgepant heeft, alsoe Kerstgen buten der stadt gewoent heeft.

R. D. B. dd. 1484, op Onser Vrouwen-avont Nativitatis, fol. 52.

2. 1552, Augustus 9. (*Ordonnantie op het oude-corduaniers-gilde.*)

Anno XV C LII des Dynsdaichs den IX Augusti.

Schout, burgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der ouder-corde-wanier gilde te hebben ende te gebruycken dese naebescreven articulen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 1, met wijziging van* „der wantsnyder-gilde" *in* „der ouder-cordewanier gilde" *en vaststelling van het gildegeld op* „vier gulden ende vier stuvers *van twyntich stuvers tstuck* ende nyet meer dan well min, tot discretie van den deeckens in der tyt".

2. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 2. met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „de oude-cordewanier-gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 3, met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der ouder-cordewanier gilde" *en weglating van* „ende een yegelick zyn rasoen."

4. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 4.*

5. Item zoe sellen die deeckens onderhouden der ordon-nancie, die by de Keyserlicke Majesteyt onsen alregenedichsten erffheeren etc. den Ven July anno XV c ende vyftich gemaict

is opte gilden ende deeckens van deser stadt, the wetene: dat die gilden ende deeckens voirseyt hemluyden van gheenen saicken onderwynden en zullen, dan alleenlick van saicken haer neringhe van haer gilde aengaenden; sonder dat zij sullen moegen vergaderen dan by consente van den stadthouder oft zynen luytenant, schout ende burgermeesteren.

6. Ende als dieselve enige vergaderinghe geaccordeert zell worden, soe sal altyts een van den gerechte daerby geschickt worden, die mede present zal zyn in hoerluyder communicatie, op peyne, indien anders gebuerde, gestraft te worden aen lyff ende goet naer gelegentheyt van der saicke. Ende men sall maer een gilde consent gheven op eenen dach vergaderinghe te maicken.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „zellen mede" *in* „zoe sellen", „wantsnijder-gilde" *in* „oude-cordewanier-gilde" *en* „twaelff haickbusschen" *in* „vier haick-busschen".

9. Item dat alle dieghene, die oude schoen sellen willen vermaicken ende lappen ofte oude sticklappen maicken omme te vercoepen, zellen gehouden wesen desen gilde the wynnen ende te voldoen.

10. Item zoe zellen die gildebruederes van desen gilde moeghen maicken, onbecroent van de cordewanier-gilde. een heel nye lap op een oude bynnensoel, oick nyewe after-hack-stucken aen oude overleer, ende voirt nye solen wercken ende die dubbelt, daer een van beyde off out wesen zall.

11. Ende waert dat yemant tvoirgenoemde gilt ruerde ende tzelve gilde nyet gewonnen noch voldaen en hadde, zellen die (deeckens) moegen bekueren, soe dick ende menich-werven alse zy dat bevynden, telcker reyse van twaelff stuvers, tot behoiff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende tvoirseyde gilde, elcx een derdendeel.

12. Item soe en zellen die uuytdragers ofte uuytdraechsters gheen oudt werck van schoen, toffelen ende diergelycke moegen vercoepen, dan die zij bewysen kunnen in een erff-huys gecoft te hebben, opt verboeren telcker reyse van vier stuvers tot behoiff vant gilde.

13. Item zoe sellen die cordewaniers desen gilde moegen wynnen mit twaelff stuvers, ende daerenboven geven elcke deecken vier stuvers ende die bode twee stuvers voer hoer rasoen.

14. Item soe zellen die gildebruederſ van desen gilde, die te weeckmerckt-daigen willen staen buyten hoeren huyse e winckele opte mercte daertoe geordonneert, zellen geuden zyn in elcke jaere te geven vier stuvers tot behouff n desen gilde; welcke vier stuvers men colligeren sall in weecke van Beloicken Paesschen ofte daernae. Ende die willige sal men dese vier stuvers tot hoere coste moegen)en uuytpanden mit een legen dienre mit consent van den hout [1]).

15. Item soe en sellen die deeckens in elcker tyt nyemant in aennemen moegen tot gildebruederſ ofte om dese gilde rueren, dan nae inhout van dese gilde-ordonnancie voirgeert. Ende waert dat zyluyden contrarie van desen dede, uden alsdan gehouden zyn desen gilde voorts ten vollen op leggen ende te voldoen.

16. Item zoe en sel gheen schoenmaicker enyge oude hoen lappen, opt verboeren, die contrarie van desen bevonen worde gedaen te hebben, te verbueren twaelff stuvers t behouff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende esen gilde elcx een derdendeel.

17. Item soe en sell gheen gildebrueder van desen gilde oeghen houden ende hebben meer dan een toen, daer hy agelicx werckt, ende en zell oick gheen leerknecht ofte necht onder hem moeghen hebben, dan daer hy dagelicx elfs sit ende werckt; opt verbueren, die contrarie van desen evonden worde te doen, van twaelff stuvers telcker reyse, t behoiff als voeren.

18. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 24, met invoeging van* zyn" *na* „gevallen".

19. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 25.*

JA. VAN DER VOORT.

Quoyer van de ordonn. der respective gilden, N°. 46.

---

1) Het papier is in dit artikel gedeeltelijk afgescheurd; de daardoor ontbrekende woorden zijn in margine aangevuld door dezelfde hand.

XIV. KORENKOOPERS-GILDE.

XIV. KORENKOOPERS-GILDE.

1. 1412. (*Instelling van het „vijndambt" van het koren.*)

Dit is die vorme van den makelaren van den koorn, bi t raet ende nye:

1. Die raet van der stat heeft twe manne ghezet, dat ern te verwaren ende te bezien. Ende zellen mede viinders de makelaers wesen. Ende sellen hebben van elken hon-rt twe grote, daer zy bi siin; ende daer sy niet bi en siin, llen si hebben enen groten. Ende vant half hondert sellen hebben I groten, ende beneden dat half hondert en zellen niet hebben.

2. Voert so sellen sy hebben van elken last herinx enen groten, de beneden enen last herinx [1]) en zellen zy niet hebben.

3. Ende waer onse borgers der makeler begheren [2]), zo zel-n zi gheven geliken enen gaste.

4. Ende hieroff zellen die marctmeysters in der tijt hoer chters wezen.

R. D. B. dd. 1412, fol. 84 verso.

1421, April 25. (*Ordonnantie tegen het opkoopen van koren.*)

Want die raede van onser stat ter waerheit gevonden heb-en, dat van der genaeden Goots hier herts koorns genoech enen ygeliken tot siinre nootorft, ende sommige lude hier-nboven oploep ende opslach in den koorn maken, die noch-ns herts koorns genoech hebben ende daertoe noch meer oorns opcopen om hoer koorn tot duerten te brenggen, so in die raede van der stat overdragen:

1) In H.S. staat „henrix".
2) In H.S. staat „begheven".

1. Dat niemant, die XXV mudde herts koorns heeft meer bi hem leggen, dat die engheen hert koorn meer cop en sel, ter tyt toe dat de raet eens anders overdragen si Ende yemant, die dit verbrake, die verbuerde allet dat koo dat hy meer of hierenboven gecoft had. Ende dat koern men deilen den armen in den gasthusen bynnen onser st geliken dat voer ter clocken geluyt is.

2. Voert dat niemant, die hondert mudde haveren of me bi hem leggende heeft, dat die engeen haver meer copen sel, ter tyt toe dat die raet eens anders te raede warden en overdragen siin. Ende yemant, die dit verbrake, die verbuer alle die haver, die hy meer gecoft hadde.

3. Voert en sel nyemant den coman, die hier ter marct comen ende koorn brenggen, buten der marcten tegenslop bynnen noch buten onser stat of so voerraet daerynne doe mer alle koorn siin marcte laeten versueken ende houde Ende yemant, die dit verbrake, dat woude de raet swaeri an hem rechten.

4. Voert en sellen engeen wagen noch kerren, die koe ter muelen te vueren plegen, des Saterdages te voermiddag opter marcten comen noch koern daervan vueren, by en koer van enen ponde, als dicke alst yemant dede.

5. Voert en sel niemant van sFridages te vesperty tottes Saterdages ter negender ueren toe enich koorn cope off verkopen, by sulken koer als daerop stat van sFridaig te vespertyt tottes Saterdages ter achter ueren toe.

6. Voert verbiet die raet, dat nyemant engeen koor weyt noch rogge noch garste noch haver ergent uyt ons stat en vuer in eniger wys, dan by oirlove ende consen onss raets voirseyt. Ende yemant, die dit verbrake, di verbuerde alle dat koorn, dat hy uytvuerde teghens de verbode voirseyt.

7. Voert en (sel) gheen backer noch brouwer meer koorns hert noch anders, copen meer dan hy nu heeft, dan hy bynne eenre maent verbacken of verbrouwen placht na siinre ge woentliker neringe. Ende yemant, die dit verbrake, die ver buerde van elken mudde X sc., also dicke alst yemant dede

8. Dit sel dueren, ter tyt toe dat die raet eens anders t raden wart, van allen punten van den koorn voirseyt.

B.spr.b. dd. 1421, sFridages up sinte Marcus-dach, fol. 129.

3. 1427, Maart 10. (*Ordonnantie op den korenhandel.*)

1. Die raet van der stat verbiet, dat niemant uut onser ıt en trecke voer off nae om enich koorn te copen, dat tot ıser stat werts tidende is. Ende yemant, die dat verbrake, ıt woude de raet zwaerliken an hem rechten boven alsulken ›orn, als daerop staen.

2. Voert verbiet de raet allen corencoperen, die koorn ercopen, dat sy engeen coren en copen, dat tot onser marcten ecomen is of binnen onser stat is, van des Vridages te ves-ertyde tottes Saterdages te vespertyde toe, by zulken koren, ls daerop staen. Ende daertoe wilt de raet scherpelic an em rechten tot horen goeduncken an yemant, die hier ruekich ynne gevonden worde.

3. Voirt verbiet die raet, dat niemant meer weits en cope innen onser stat ofte stat-vryheit dan tien mudde, dan by nsen rade daertoe geset ende by den gezworen makelers an den koorn. Ende dat niemant meer roggen en cope dan en mudde ter weke, dan by den rade voirscreven. Ende lat niemant enich koorn en cope tot yemants anders behoeff, y enen koer van tien ponden, also dicke alst yemant dede.

4. Voert verbiet de raet, dat hem niemant makelaerdie n onderwinde van den koorn dan [1]) die gesworen makelaers an den koorn, by enen koer van X ℔.

5. Voert laet de raet enen ygeliken weten, dat alle diegene, lie hier mit horen guede ter marcten comen sellen, al waren y oick onse ontseide vyande, dat die lude ende hoer guede geleide ende veilicheit hebben [2]) overall in den lande ende in nser stat van Vtrecht. Ende yemant, die hierenbove siin goet genomen worde ende men den rade dat bewisen mochte, wiet hem genomen hadde, die raet wil dat genomen guet rechten ende betalen ende die lude vryen, off sy gevangen worden.

B.spr.b. dd. 1427, des Manendages nae Grote Vastel-avont, X dage in Meerte, fol. 77.

4. 1427, October 9. *Van den koorne, also die cedel inhout.*

1. Die raet van onser stat oude ende nywe verbieden allen onsen borgeren ende ondersaten, corencoperen ende anderen, dat niemant in onser stadt engene koorne, weyt,

1) In H.S. is hier „by den" doorgehaald.
2) In H.S. is hier „sellen" doorgehaald.

rogge, garste ofte haver, gewassen hier in desen lande van Vtrecht, en cope omme op te leggen off voert te vercopen off uut te vueren, bii enen koor van halff dat koorne te verbueren, dat hii hierboven cofte. Ende yemant, die dese copere, hierynne bruekige, onsen raide biibrenget, alse Jacob Scrodekiin, Egbert van Gruenenberch, Lambert van Zulen ende Johan van Hamelenberch, die sall dairoff hebben halff die kueren, als dat vierendeel van den alingen koorne, dat aldus gecoft warden sall, mitten goeden mannen van onsen rade vorscreven geliick te deylen, ende dat ander vierendeel onse stat. Ende dit sell dueren, thent die raet oude ende nywe eens beters off eens anders te rade wesen sellen.

2. Behoudeliken dat enich borger off ondersaet wael copen off opleggen mach alsovele herts koorns, alse hii nae grootheit sijns costes een jair lanck in sinen huse behoeven sall; ende voir elc rydepeert viifftich mudde haveren; ende die gene rijdeperde en hadde, XXV mudde haveren ende niet meer, bi den koor voirscreven.

3. Ende mede behoudeliken dat een yegelijck, die koorn over Ysell haelt off in der Eem off buten lants coopt, dat in anderen landen gewassen is, wel copen off opleggen ende sinen orbair ende wille mede doen mach, zonder verbueren.

4. Voort en sell niemant tot yemants anders behoeff dan tot sijns selfs koorn copen, bii enen koor van thien ponden in alre manieren voirscreven, ende dairtoe en soude die cope niet wesen.

5. Voirt verbiet die raet, dat niemant enich hert koorn, garst off haver off ander zaet en cope noch en vercope dan opter vrijer marcten, dair men dat koorne ofte saet gemeenliken te vercopen pleecht, bii enen koor van X ℔ beide coper ende vercoper, also dicke alst yemant verbrake. Ende so wiie dit anbrenget, sell hebben halff die koren ende dander helft onse raet tot onser stat behoeff.

B.spr.b. dd. 1427, zinte Victoers-avont, fol. 106.

5. 1437, April 26. *Van den koirn.*

1. Dat men gheen koirn, dat in onser stat ofte lande tegenwoirdich is, daeruut vueren en sel. Behoudeliken dat die coipman van buten vrilic in onser stat comen mach ende hoir koirn copen ende vercopen ende, des sy niet en vercopen veilich ende vrylic weder uutvueren mogen.

2. Ende desgeliix selt wesen van onsen borgeren, die van ser tyt voert enich koirn van buten inbrenggen, dat sy dat irn weder vercopen ende vrilic uutvueren mogen.

3. Anno XXXVII sFridages na Exaudi sel men die van mersfoirde gunnen koorn uut te vueren by den tween ende den oversten.

R. D. B. dd. 1437, sFridages na Jubilate, fol. 176.

6. 1437, Augustus 31. *Van den koorn.*

Also onse gen(e)dige here van Vtrecht voir noit-orber siins nts mit sinen brieven allen sinen mairscalken, allen sinen nptluden, dienren, schouten, gerechten ende ondersaten in en Overstichte, in den Nederstichte ende in Emelant mit nen open brieven, die voer onser schepen huys opter Plaetsen aen, geboden heeft ende laeten weten, dat nyemant enich oorn, weit, rogge, garst, haver, boecwit, bonen off arwaten, in esen lande gewassen, uut sinen lande van Vtrecht en vueren ff uutvueren en laten off en gehenge in eniger wys; — ende enich oper, die dit verbrake, die sel verbueren alsulc koorn ende lsulc gelt, als hy daeromme gegeven off geloift hadde; — ende ie vercopere, die dit verbrake, sel oick verbueren dat alinge oorn, dat hy vercoft of uutgevuert hadde of doen uutvueren; — nde die voerman sel verbueren scepe, wagen, touwe, peerde, air hy enich koirn voirscreven mede uutvuerde; — all tot nss heren behoeff, beide koorn, gelt, scepe, wagen ende ouwe ende peerde; — ende hier wil de stat minen here ynne tarken; — ende yemant, die dese bruekige aenbrengget, die sel aeroff hebben die helfte van de korne, dat hy aenbrenggen sel; —

1. So verbieden die rade oude ende nye der stat van Vtrecht oick allen onsen borgeren ende ondersaten ende allen nderen luden, dat niemant enich koorn voirscreven, hier in en lande gewassen, uut onser stat ofte stat-vriheit of uuten ande en vuer of vueren en laet, want beide coper ende ver- oper dat koorn ende gelt, daerom gecoft off offgelent waer, erbuert sellen hebben tot onser stat behoeff. Dat is te weten, at onse stat daeroff hebben sel die een helfte van dien ver- uerden koorn, ende die vier van onse rade, dit te hueden nde te bewaren geset, dat vierendeel ende diegene, die dit en rade anbrenggen sellen, oick dat vierendeel.

2. Voirt verbiet die raet, dat niemant mit enigen sinen koern, hier in den lande gewassen, enige marcte dan in onser

stat opten merckdach en brenge of en sueke, oick bi der pene te verbueren alle koirn ende gelt, dat yemant anderswa vercoft of brocht, als voirseyt is.

3. Voirt verbiet die raet allen onsen borgeren ende onde saten, corencoperen ende anderen, dat niemant in onse st ofte lande engheen koirn voirseyt, in desen lande gewasse en cope om op te leggen of voert te vercopen off uut vueren. Ende yemant, die dit verbrake, die sel verbuer alle dat koorn, dat hy hierenboven cofte of vercofte; en dat koren sellen hebbe onse stat die een helfte, ende die v rade ende die dit aenbrenggen sellen die ander helfte, voirscreven is. Behoudeliken dat een yglic borger off ond saet wel [1])copen ende opleggen mach opter vryer marc in onser stat mer nergent anders alsovoel koirns, als hy groitheit siins cost een jair lang in sinen huse behoeven s

4. Ende mede, die koirne over Ysele haelt of in der E of buten lants coept, dat in anderen landen gewassen wael copen, daer halen, weder uutvueren ende sinen oirb daermede doen mach, sonder verbueren. Mer die selt d de rade te voeren seggen, als hy dat koorn in onser stat g brocht heeft, om te weten, hoevoel koorns hy weder uut s mogen vueren, oft hem gelieft.

5. Voirt en sel niemant tot yemants anders behoeff d tot siins selfs koorn copen, by enen koer van L ℔.

6. Voert gebiet de raet te houden [2]) onss heren brieve v Vtrecht ende alle punten daerynne begrepen. gemaect opt koern, dat niet uut den lande te vueren, also die brieve d inhouden, die voir Hasenberch staen. Oick sel die raet v deser hore overdracht opten koorn niet uut te vueren e cedel doen zetten voer Hasenberch, sodattet een ygelic wet mach ende hem niemant daerynne en versume.

7. Item off onse here van Vtrecht ende onse overste yema oirloveden enich koorn uut te vueren, daer sel onse he sinen pander ende die stat horen knaept up setten, diet g leiden ende veiligen sellen, off men macht nemen, als voi screven staet.

8. Voirt yemant uten lande van den Lande van Vtrecht die hier ter marcten comen sellen om koorn te copen, di

1) In H.S. is hier „ver" doorgehaald.
2) In H.S. is hier „alle punten" doorgehaald.

el men oirloven coren te copen binnen onser stat opter narcten, alsovoel koorns als hy redelic ende bewiislic in sinen ost behoeven sall.

B.spr.b. dd. 1437, tSaterdages nae Decollacionis, fol. 151 verso.

7. 1443, November 25. (*Gelegenheid te geven tot het koopen van koren.*)

Voert gebiet die raedt, dat niement koern en vuer mit kerren off mit wagenen van der korenmerct in der Nveden op nigen merctdagen, voerdat die clocke XII geslagen heeft; nde dat niement koern en [1]) cope noch en vercope boven len ouden overdrachten, bi den ouden kuer ende enen kuer an enen ℔, so dicke alst yement dede. Ende dese kueren ellen innemen alle die van den rade ende knapen etc.

B.spr.b. dd. 1443, des Manendages op sunte Katrinen-dach, fol. 123 verso.

8. 1455, December 11. (*Het opkoopen van koren verboden.*)

1. Item dat nyemant, hy sy wie hy sy, die gecoirnt is tot XX mud weits ende X mud roggen toe, meer coirns binnen onser stat ende stat-vryheit copen en sel. Mer die backers, als die hoir coirne onder die voirseyde somme verbacken hebben, so mogen sy wel copen van merctdage te merctdage soveel coirns [2]), als zij in dier toecomender [3]) weeck verbacken mogen. Ende die brouwers, die gecoirnt siin tot IIII brouten toe off daerenboven, die en sellen oec niet meer coirns copen binnen onser stat ofte [4]) Gestichte; mer als sij onder die voirseyde somme gecoirnt siin, so mogen sij wel van merctdage tot merctdage copen sovele coirns tot der sommen toe van IIII brouten toe, als voirseyt is, ende nyet meer teffens. Enich coper, die dit verbrake, sel tot elker reyse verboeren XV roeden muers.

2. Item die coirncopers, opleggers, backers off yemant anders van onsen borgeren ende ondersaten, die gecoirnt is boven C mud weits off C mud roggen toe, die sellen alle merctdage X mud coirns voirseyt off dairenboven optie merct brengen te vercopen, tot elcker reyse bij een coer van vive roeden muers.

B.spr.b. dd. 1455, des Donredages na Onser Vrouwen-dach Conceptio, fol. 119.

---

1) In H.S. staat „ende".
2) In H.S. is hier „totter somme toe van IIII l" doorgehaald.
3) In H.S. is hier „tyt" doorgehaald.
4) In H.S. is hier „stat-vryheit" doorgehaald.

9. 1455, December 17. (*Verbod, koren buiten Utrecht te koopen, tenzij men het daar ter markt brengt.*)

Item dat nyemant van onsen borgeren ofte ondersaten coirne buten lants copen en sellen, opt verboeren des coirns: then sij dat sij dat coirne binnen onser stat brengen, om dat alhier openbaerlic te veylen na behoren. Ende dat coirne sellen sij geven mogen so duer, als sij connen. Ende en connen sijs alhier nit vercopen, so sellen sijt weder uut mogen vueren [1]) ende horen oirber daermede doen, sonder verbueren.

B.spr.b. dd. 1455, des Woensdages na Lucie, fol. 120 verso.

10. 1471, Juli 26. (*Vonnis wegens den verkoop van slecht koren.*)

Sleten scepene, raide ende oudermans tusschen Herman van Malsen, aen die ene, ende Jacob van Noerde, aen dandere zyden, ruerende dat Jacob voerseyt vercoft heeft Herman voergenoemt XXXV mudde rocgen voer goet koipmansgoet: want die rait ter waerheyt bevonden heeft, dat die rocge gheen koipmansgoet en is mer quaet ende vonsch is, dat daerom die koip van gheenre weerden wezen en sel. Ende Jacob zel den quaden rocge wedernemen ende leveren Herman XXXV mud rocghen goet koipmansgoet, tot goetduncken Hugen Foyt ende Wilger Jacobsoen [2]), eer die [3]) schout beneden ommegaet. Ende waert zake dat Jacob des niet en dede, alsdan mach Herman zyn recht vervolgen mit zynre plechte tiegens Jacob voorscreven.

R. D. B. dd. 1471, des Vrydaghes na Jacobi, fol. 62 verso.

11. 1478, November 23. (*Uitvoer in overdekte schepen.*)

Overdroigen scepene, raide ende oudermans, dat men after dezer tyt voertmeer gheen koorn uut onser stadt voeren en sell in verdeenden ofte verdecten scepen ofte bocken, dan by openbaeren consent ende bevelinge van onsen vier oversten, in der tyt wezende.

R. D. B. dd. 1478, des Manendaghes na Cecilie, fol. 103 verso.

---

1) In H.S. staat hier overbodig: „so sellen sijt wel weder uutvueren".

2) Wilger Jacobssoen was ouderman der oude-wantsnijders en busmeester der stad in het derde kwartaal; Hugo Foeyt komt niet in de regeeringslijst van 1471 voor.

3) In H.S. is „die" herhaald.

12. 1481, Juni 12. (*Vonnis wegens het koopen van koren voor het bepaalde uur.*)

Want Alart Janssoen koorne gecoft gehadt heeft voer der ren daertoe gezet, daerom hebben scepene, raide ende udermanne gesleten, dat hy bloots hoofts opten raithuse oer den raide komen zel ende bidden den raide vergifnisse. Ende *hy heeft den raide gebeden, als voerseyt is.*

R. D. B. dd. 1481, des Dinxdages na [1]) Odolfi, fol. 13 verso.

13. 1481, Juni 15. (*Geen duurte van het koren te bewerken.*)

1. Oick gebiet die rait enen ygeliken, dat nymant gheen koorne en koipe, die een mud of daerenboven heeft, byt verboeren van den koorn totter armer behoif; uutgenomen backers ende brouwers, die zoeveele zellen moigen koipen, als zy in eenre weken besygen.

. . . . . .

2. Voert gebiet die rait enen ygeliken, dat nymant hem gheenreley saken en onderwynde mit woerden of mit wercken, daermede enich koorn oploip kryge of meer gelde mochte, by zwaerre correxy tottes raits goetduncken.

B.spr.b. dd. 1481, des Vrydages na Odulfi, XV Junij, fol. 15 verso.

14. 1481, Juni 20. *Van den koorne.*

1. Overdroigen scepene, raide ende oudermans, dat een ygelic van onsen borgeren ende onderzaten alhyr onser stadt koorne zellen moigen kopen, ende dat andere onse borgere ende onderzaten dat koorne terstont weder zullen moigen koipen ende geven hem van elken mudde ther winninge enen cromstert.

2. Oick zellen dieghene, die dat koorne yerst ingecoft hebben, zecgen by hoeren eeden, wat dat koorne in tinkoipen gecost heeft. Ende wanneer zy dat ingecofte koorne op hoeren zolren ghebrocht hebben, zullen onse borgere ende ondersaten dat koorne oick weder koipen moigen binnen enen atmail daernae, dattet koorne opten zolren ghedaen waere, ende geven van elck mudde ter winninge niet meer dan twee cromstert.

3. Ende die dat koorne yerst gecoft had, zel oick by zynen eede te zecgene gehouden wezen, wat hem dat koorne

---

1) Lees „op", vgl. bladz. 58 noot 2.

gecost heeft int incopen. Ende die dit verbrake, dat woude die rait aen den broikigen corrigeren tot hoers zelfs goetduncken.

R. D. B. dd. 1481, des Woensdages op des heyligen Sacraments-avont, XX dage in Junio, fol. 15.

15. 1481, Juli 26. (*Vonnis wegens het bedriegen van den kooper.*)

Want Clais Willem Tylmansoen die backer koorn ter marcte gebrocht ende geveylt gehadt heeft, dat boven beter was dan onder in den zack, daerom zel hy der stadt ter beteringe geven twintich pont aen gelde binnen achte daghen naistkomende, alle daghe by enen ℔.

R. D. B. dd. 1481, des Donredages na Jacobi, fol. 19.

16. 1483, Januari 27. (*Toekenning aan het gilde van de „borgerscap" van een nieuwen burger.*)

Scepene, raide ende oudermans hebben belieft, dat Jan van Scadyck tot behoif van der corencoper gilde van den yersten borger, hy onsen oversten aenbrengt, syne borgerscap boeren sell, voerdat die vreemde coipluden in der Noide mitten scepelen meten.

R. D. B. dd. 1483, des Manendages na Conversionis Pauli, fol. 67 verso.

17. 1485, October 13. (*Bevel het koren te doen meten, voordat het te koop wordt aangeboden.*)

Voert laet die rait weten ende verbiet, dat nyement gheen koern en vercope in enigerley manieren binnen onser stadt ofte stat-vryheyt, ten zy dat hy dat laet meten by enen gezwoeren meter, byt verboeren van vyff ℔ op elck mud ende op dubbel meetgelt te geven, alsoe dicke als dat geboerde.

B.spr.b. dd. 1485, des Donredages na Victoris, XIII[a] Octobris, fol. 97 verso.

18. 1491, Augustus 23. (*Ordonnantie op den korenhandel.*)

Die raet heeft een ordinancie gemaict opt copen van den koern, die men onverbreclyck gehouden wil hebben, by sulke broeken, als daerop staen.

Dit is die ordinancie.

1. In den yersten en zel nyemant gheenreley koern copen noch vercopen binnen der stat ofte stat-vryheyt van Vtrecht van twee uren voer den merctdach tot des anderen dages opten merctdach ter negender uren toe, opt verbueren van elck

ud II ℔, half totter stat behoef ende half tot gheens be-
›ef, diet aenbrenct; daervan een yegelyck van onsen borge-
n ende ondersaten koermeysters of wesen zellen.

2. Item soe en zellen gheen koerncopers, die koern ver-
›pen by der maten, noch gheen uuthemsche lude enich
›ern copen opten merctdach, voer der tyt dat die clock
II geslagen heeft. Ende die hierinne bruekich worde, soude
›rboeren, als voirseyt staet.

3. Item soe en zel nyemant van onsen burgeren oft on-
›rsaten enich koern copen voer yemant vreemders, koern-
›pers ofte uuthemschen luden dan voer hemselven, tot cor-
›xy sraets.

4. Item desgeliicxs oick en zellen gheen burger oft onder-
›et gheen koern meer copen dan een mud voer der XII^{ster}
ren, opt verbueren als voer.

5. Item soe en zellen oick gheen burger noch ondersaet
nich koern kopen moegen in den Gestichte ofte vryheyt van
Vtrecht, dan alleen binnen der stat van Vtrecht; behoudeliick
›e voer-overdracht, als te tweeder uren voer den merctdach
›t IX uren toe opten merctdach, in weerden te bliven.

6. Item en zel oick gheen koerncoper comen opter mercten
m koern te copen of daerna te vragen, noch oick by yemant
›an hoer wegen doen copen oft vragen, van smorgens te
even uren tot XII uren toe, opt verbueren van X ℔ ende
laertoe tot correxy sraets.

7. Item en zel oick nyemant, die alhier binnen Vtrecht
›oern veyl brenct, ziin koern duerre moeten vercopen dien
nerctdach, dan hyt smorgens in koep geloeft heeft, opt ver-
›oeren van den koern.

8. Ende dese ordinancie zel dueren, ter tyt die raet eens
›eters te rade zel werden.

9. Ende hiervan zel men een cedel voer Hazenberch of
›uthangen.

B.spr.b. dd. 1491, des Dynsdages op sunte Bertelmeeus-avont, fol. 27 verso.

19. 1491, Augustus 26. (*Verbod voor de korenkoopers om handel te drijven in Utrechtsch koren; verlof aan de boeren om koren uit te meten bij de kleine maat.*)

1. Overdragen by den rade out ende nyewe, dat die koern-
copers gheen hierlants koern copen noch vercopen en zellen;
dan zy moegen koern copen tot Amsterdam ende vercopen,

ende oick koern uut Gelrelant, Zeelant oft anderen landen; dan zy en zellen sulck koern niet opslaen dan by consent der overste in der tyt. Ende dit zel dueren tot Korsmisse oft hierentusschen, na goetduncken van den rade.

2. Item dat staende desen dueren tyt die lantlude uut zellen moegen meten hoer koern mit scepel ende ½ scepel.

R. D. B. dd. 1491, des Vrydages na Bertolomei, fol. 133.

20. 1491, September 9. (*Verbod van koren-uitvoer.*)

Des Vrydages na Onser Vrouwen-dach Nativitatis altera [1]; *ter clocken verkundicht* [2]).

1. Overcomen by den rade, dat nyemant gheen koern copen en zel opten merctdach om uten Sticht te brengen; mer die ingesetene des Gestichts, die cost hebben tot vyf persoenen toe of daeronder, moegen wel copen een half mud, ende die meer personen hebben na venant. Ende hierop zel een yegelyck lantman, die koern uutbrenct, gheedet worden voer den poerten.

2. Item waer yemant, die mit behendicheyt enich koern verstaeck of hielpe versteken om anderswaer te vueren buten den Gestichte, die soude verboeren dat koern ofte alsoeveel, als dat koern weert waer, ende daerenboven twee oude scilde, half ter stat ende half tot behoef desgheens, die dat uutbrochte.

3. Item waer yemant, die hiertegens enich koern cofte ofte yemant wiste, die hierinne brokich waer, ende dat niet te kennen en gave, die soude verboeren denselven broeck als voer.

4. Item hiervan zellen opsien hebben alle, die in den poerten sitten. Ende soe wie enich versteken koern oft versaect koern vonde, die soude daervan hebben die helft van der broeck, ende die stat die ander helft. Ende hier zellen koermeysters of wesen alle onse borgers ende ondersaten, die dat yerst vernemen konnen.

R. D. B. dd. 1491, fol. 141.

1) „Altera" beteekent hier „de dag volgende op" (vgl. Mr. Joosting's opstel „Des anderen dages — altera die" in Fruin's Bijdragen, 3e Reeks, dl. IX afl. 3); immers O. L. V. Nativitas viel in 1491 op Donderdag, en „altera" moet niet verbonden worden met „Vrydages", zooals blijkt uit de data der volgende raadsbesluiten: „des Donredages na Crucis Exaltationis" (= 15 September) en „op sunte Lamberts-avont" (= 16 September).

2) In H.S. is „ter clocken verkundicht" met bleeker inkt bijgeschreven.

21. 1492, Mei 4. (*Verkoop van ingevoerd duf koren.*)

Sleten scepene ende rade, dat men dat vuyns koern, dat ıier van buten gecomen is, niet duerre geven en zel dan t mud LVI stuvers, mer wel min. Ende dat men den dermans van der backer gilde een weet doen zel om den ckeren voert te laten weten, of zy willen, dat zy tselve ern niet kopen en zellen om te backen ende voert te verpen, by enen koer van X ℔.

R. D. B. dd. 1492, des Vrydages na Crucis Invencionis, fol. 171.

2. 1492, September 5. (*Herstelling van het gilde in het recht, koren uit te meten bij de kleine maat, behoudens uitzondering.*)

Die raet heeft die koerncoper-gilde weder geset op hoer ıde gewoenlike rechten, te wetene: dat nyemant voertaen it cleynen maten meten en zel, hy en zel der corencoper ilde hebben. Des zellen die corencopers tevreden wesen, alsoe ıige borgere ende ondersaten koern van Amsterdam ende van ıderswaer gehaelt hebben om te vercopen, dat zy dat zeln moegen uutmeten mit cleynen maten tusschen dit ende ınte Victoers-dach naistkomende. Dat oick die lantlude nde uuthemsche des Saterdages of opten merctdach zellen ıoegen meten mit cleynen maten, sonder die gilde voirseyt : hebben of daertegens te broken.

R. D. B. dd. 1492, des Woensdages na Egidy, fol. 187 verso.

3. 1494, Augustus 27. (*Volledige herstelling van het gilde in het recht, koren uit te meten bij de kleine maat.*)

Alsoet voertyts overmits den dueren tyt vant koern belieft ras den lantluden, hoer koern uut te moegen meten mit :epel ende ℔ scepel, daer die koerncoper-gilde mede verftert was, soe, want die tyt by der gracien Gods beter gerorden is, heeft die raet out ende nyewe die koerncoperilde weder geset in allen hoeren rechten, als zy van outs leech te hebben [1]).

R. D. B. dd. 1494, des Woensdages na Bertholomei, fol. 146 verso.

---

1) In overeenstemming hiermede vaardigde de raad „des Saterdages na Bartholomei'. a. v. (Augustus 30) deze publicatie uit: „Voert laet die raet weten enen yegeliken, die mit korenneringe ommegaen, dat die korencoper-gilde weder geset is by hoeren

24. 1542, Maart 8. *Van der coirncoper gilde.*

Anno XV c twee ende veertich des Woensdaichs den achtsten dach Martij.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der coirncoper gilde te hebben ende te gebruycken dese nabescreven artyculen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 1, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der coirncoper gilde" *en van* „ofte oick min" *in* „dan wel min, tot discretie van de dekens in der tyt".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „de coerncoper-gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der coirncoper gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „der voirseyder coirncoper gilde".

9. Item alle borgere, man ofte vroupersoen, die hart koirn vercoepen willen by halff mudden, scepelen ofte cleynre maten, ende die een stall van koirn voer hoer doeren ofte op hoer veynsteren setten ofte setten willen, sellen gehouden wesen der coirncoper gilde te wynnen ende die mede bedienen, indien se geene anderen gilde te voeren en hadden, daer se inne dienden.

10. Voerts mede soe zellen alle borgere, man ofte vroupersoen, die hart koern vercoepen willen by mudden ofte cleynre maten, der coirncoper gilde jaerlicx geven vier stuvers, indien se der coirncoper gilde nyet begeerden te wynnen.

11. Dan soe wanneer zij der coirncoper gilde wynnen willen, soe zell hem die vier stuvers, die zy van tselver jaere gegeven hadden, te baten komen; uutgesondert dieghene,

---

„rechten ende ouden gewoenten, ende dat nyemant mit cleynen maten meten en zel. by „en heb die korencoper-gilde" (B.spr.b. dd. 1494, fol. 96 verso).

e coirn vercopen int gross boven twaelff mudden tsamen-
eps, zell ongehouden wesen der coirncoper gilde te moeten
ynnen ofte jairgelt te geven.

12. Hier zel noch uut gesondert wesen haver ende mout,
e sulcx vercoipen. Ende insgelycken oeck den vreemden
ist ofte coepman mit zynen goede, diewelcke zell zyn coern
r mudden opten weeckmerckt-dach well slyten moegen,
ide in de weecke nyet dan tsamenscoops.

13. Item zoe zellen alle dieghene, die hem behelpen mit
ouweryen, bynnen deser stadt ende oick in de vrijheyt
oenende, als aenworpen totter coirncoper gilde den voirsey-
en gilde jairlicx geven vier stuvers, nae ouder gewoenten.

14. Uutgesondert alle die borgers, die hoir koern bouwen
p hoir selffs lant off thienden, die zellen hoer koern well
oegen vercoepen sonder toeseggen vant gilt voirseyt, vant-
hene zij selver gebouwet moegen hebben op hoers selffs
nt off thiende.

15. Een gildebrueders outste zoen, daervan die vader mit
eser gilde gedient heeft, ende geen andere, zellen desen
ilde verheergewaeden moegen mit een pont was ter gilden
oirseyt behoiff.

16. Wairt dat een gildebrueder storve, die mit deser gilde
edient hadde, soe mach zyn wedue deser gilde blyven ge-
ruyckende een jaer lang nae hoer mans doot; ende indien
yt dan langer gebruycken will, soe zell zij deser gilde moe-
en wynnen mit twyntich stuvers ende een yegelick te ghe-
en zyn rasoen.

17. Ende waert dat een gildebrueder storve, die mit deser
ilde nyet gedient en hadde, soe mach zyn wedue deser gilde
lyven gebruyckende sess weecken lang nae hoer mans doot;
nde indien syt dan langer gebruijcken will, soe zell zy deser
ilde wynnen moegen mit vijff ende twijntich stuvers ende
aertoe te geven een yegelick zijn rasoen. [1])

Quoyer v. d. ordonn. der respective gilden, N°. 51.

1) Deze ordonnantie is in H.S. niet onderteekend, ook ontbreken de gewone slotartikelen (Wantsnijders-gilde N°. 30 artt. 24, 25). Zij is dus blijkbaar niet volledig.

XV. OUDE-WANTSNIJDERS-GILDE.

XV. OUDE-WANTSNIJDERS-GILDE.

a. Bepalingen, ontleend aan het gildeboek.

1. 1400. (*Mutsenmakers moeten het gilde winnen.*)

Doe men screef dusent ende vierhondert, doe waren overste oudermans Wouter Grawaert ende Jan Pot ende oudermans van onsen ghilde waren doe Pouwels van Nimmeghen ende Jan Ghysbertssoen. Die overdroeghen mitten ghemenen oudermans, dat van deser tyt voert de mutsmakers der ouder-wantsnider ghilde winnen sellen ende hem toehoren, want sy die mutsen mit yseren naelden breyden ende in onsen kom vvullen. Ende die wollewevers en [1]) sellen van den mutsmakers gheen toesegghen hebben, want sy die mutsen niet en weven, noch in haren kom niet en vollen.

Gildeboek fol. 1.

2. (14e eeuw?) *Dit is onse ordenancie ende haercomen.*

1. In den eersten: waer dat sake dat enich twiste viel in onsen ghilde tusschen onsen ghildebroeders, ende dat onse oudermans in die hant hebben wouden, sonder koerwonden behouden der stat hoers rechts, dyes hem weygherde, verboerde X sc.

2. Item waer enich ghildebroeder ofte ghildesuster, die den anderen lochende, daer ment mit tween goeden knapen betughen mochte, verboerde een pont was.

3. Item waer enich man, die onlust makede in onser morghensprake ofte in onser wake, ende hem dat die oudermans verboden, dies niet en liete, verboerde V sc.

4. Item wat man ofte wyf, die een cleet om loen makede ende dat cleet so makede, dat men daerover croende, dat

1) In H.S. staat „ende".

sellen twe ghoede knapen van onsen ghilde besien by haren ede. Ist cronens weert, so sel hy dat cleet om niet ghemaket hebben ende sel daertoe gheven in die busse II sc.

5. Item waer enich ghildebroeder, ghildesuster ofte uutdraechster, die enighen coepman wederhaelde of dade halen ofte wederriepe ofte dede roepen vans ander stal, die verborde [V?] sc.

6. Voert so en sel gheen ghildebroeder, ghildesuster nochte uutdraechster des Saterdaghes, alse zi ter marcten staen, meer dan enen stal hebben, bi enen koer van V sc.

7. Item wie tot siinre morghensprake niet en quame, als hem die oudermans bieden dede, die verboerde V sc.

8. Item waer dat sake dat enich ghildebroeder ofte ghildesuster storve, die daer niet te groeve en waer, verborde V sc.; ende die V sc. soude men hem rechtevoert ofpanden. Ende mit dien V sc. soude men dan rechtevoert broet copen ende dat an stucken sniden ende ghevent om God voer des doden siel.

9. Item wat ghildebroeder, die een boete verboerde ende hem die boete overghewijst worde mitten oudermans ende mitten menen ghilde, die daerboven opt huys ghinghe ende vellich daer worde, die verboerde V sc. totter gilden behoef.

10. Item wat man ofte wijf, die onse ghilde begheert ende mitter hant voeren sel, die sel gheven in onse busse enen ouden scilt ende een pont was onsen ghilde ende een yghelic van onsen oudermans V sc. ende den bode V sc.

11. Item enich man van onsen ghildebroederen ofte ghildesusteren, die malcanderen stiete of sloeghe, die verboerde X sc. tots ghilden behoef, behoudelic die stat hoers rechts.

12. Item so en sel gheen gast, die mit ouden clederen in die stat coemt, siin goet vercopen dan des Saterdaghes ende in die weke niet, bi enen ponde, half ter stat behoef ende half ter ghilden behoef.

13. Item so en sel gheen out-cledermaker van buten, die bi der straten mitter scare ghaet, siin ambocht voeren binnen Vtrecht dan des Saterdaghes ende in die weke niet, by enen koer van enen ponde totter ghilden behoef.

14. Item waer enich ghildebroeder ofte gildesuster, die des heilich daghes wrochte, die verboerde V sc., also dicke als ment hem [1]) verbode, totter gilden behoef.

---

1) In HS. wordt „hem" herhaald.

15. Item waer enich gildebroeders ofte gildesusteren, die knapen ofte magheden had(d)en, die enich goet incoften om aen te winnen, die verboerde V sc., also dicke als sijt deden.

Gildeboek fol. 1.

1382, December 9. (*Uitdraagsters; uitstalling; leerknapen.*)

Int jaer ons Heren MCCC twe ende tachtich des Dinxdaghes na Onser Vrouwen-dach Concepcio overdroeghen die ghemene oudermans out ende nijwe sulke punten ende ordenancie van den uutdraechsteren, als hierna bescreven staen:

1. In den eersten so sellen twalef uutdraechsters wesen ende nyet meer, die der lude goet om loen vercopen sellen; ende die twalef uutdraechsteren sellen setten die ghemene oudermans. Ende die sellen hebben van elken ponde enen halven groten, ende si sellen jaerlix borghe setten aen hande des busmeysters van den ghemenen oudermans, elc voer twintich oude scilde, den luden hoer goet te leveren ende te gheven ende dat van den horen coemt; ende dat sellen si ten heilighen sweren. Ende waert dat sy dat verbraken, daert die oudermans ter waerheit vonden, so souden si meenedich wesen ende sy en souden niet meer uutdraechsters wesen, ende men soude een ander in haer stede setten, bi den ghemenen oudermans, die daer nutste toe waer. Ende die twalef uutdraechsteren sellen mitten ouden-cledermakers dienen, alsoverre als sy of haer manne gheen ghilde ghewonnen en hadden, eer sy uutdraechster wart.

2. Voert so en sel niemant der lude goet vercopen dan dese twalef uutdraechsters voerscreven, by een koer van enen ponde, half der ghemeenre oudermans behoef ende half ter ouder-cledermaker gilde behoef.

3. Voert so en sellen die uutdraechsters gheen goet incopen om daeraen te winnen, by enen koer van vyf ponden, also dicke alse sijt daden, half tot behoef der ghemeenre oudermans ende half totter ouder-cledermaker ghilde behoef.

4. Voert so sellen dese twalef uutdraechsteren staen des Saterdaghes an sinte Marien-plaetse, daer sy horen, ende sy sellen wekelix loten om hoer stede, by enen koer van V sc. tot behoef der ouder-cledermaker gilde.

5. Item waer enich ghildebroeder ofte ghildesuster, die horen stoc langher uutstaec dan twe ellen, die verboerde een pont was.

6. Item wat ghildebroeder ofte ghildezuster, die yeman onse ambocht leerde, so sel dieghene, diet ambocht leerde gheven in onse busse een pont.

7. Item waer enich ghildebroeder ofte ghildezuster, die de anders knapen te werken sette, eerdat hi mit gunsten va sinen meyster ofte vrouwen ghesceyden waer, die verboerd een pont was. Ende desghelijc so verboerde die knaep oe een pont was.

Gildeboek fol. 2.

4. 1397. (*Verbod van uitstalling op Zon- en feestdagen.*)

Item int jaer van XCVII waren oudermans Emont va Brakel ende Pouwels van Nymeghen, overdroeghen in di morghensprake mitten ghemenen gildebroeders, dat, om di eer Gods, dat op Sonnendaghe, op Onser Vrouwen-daghe Apostel-daghe ende ander heilighe daghe dat ghildebroeder noch gildzuster niet hanghen en sellen te coep cleder an hoe doerstijl of an hoer vensteren, by enen koer van V sc., als dicke als sijt deden, ende des niet te laten.

Gildeboek fol. 2 verso.

5. 1402, Juni 6. (*Marktplaatsen.*)

Int jaer ons Heren doe men screef duzent vierhondert end twee des ander daghes na sinte Bonifaes-dach, doe over droegen die ghemene ghildebroeders van der ouder-want snider ghilde tUtrecht bi consente ende goeddunckeu Joha Valken van Goudenberch ende Tydeman Ysebrantssoen, di die ghemene oudermanne hem bygheset hadden, alsulk punten, alse hierna bescreven staen:

1. In den eersten: want twist ende scheel te vallen plac tusschen onsen ghildebroeders ende ghildesusteren om de steden willen te staen op sinte Marien-plaetse, so sy(n) w overdraghen, dat men daerom loten sel. Ende die lotingh sel men beginnen opt westeynde van sinte Marien-plaets after die wantsnider-crame een strate twicaft opwaert. End elke stede sel wesen sestien voete lang. Ende hier sel me elken ghildebroeder ende ghildesuster, die de neringhe doet een wete of doen daer te comen ende mede te loten, als me loten sel.

2. Ende waert dat yement waer, die de neringhe dede ende niet mede loten en woude, die soude opt oesteynde aen der lotinghe aenstaen.

3. Ende waert dat yement na der lotinghe onse ghilde ronne of die neringhe bestonde, die sellen boven aenstaen; nde diet eerst beginnet, die sel naest der lotinghe staen dat aer uut totter eerster lotinghe toe.

4. Ende niement en mach siin stede verhuren noch wechenen. Ende waert dat yement thuus bleve, so mach die nder, die daernaest gheloet is, voert aen gaen staen.

5. Ende waert dat yemant anders stonde dan in der nanieren voerscreven, die verboerde een stat-pont, also dicke ls hi bekoert worde, half tot behoef der ghemeenre oudernanne ende half tot ons ghilden behoef.

6. Ende dese lotinghe sel jaerlix wesen des anderen Sonendaghes na Onser Vrouwen-dach te Lichtmisse, alsoverre alse onse oudermans van onsen ghilde daertoe comen moghen.

Gildeboek fol. 3.

6. 1366 [1]), Juli 31. (*Verklaring, welk werk behoort tot het gilde en verboden is voor de snijders.*)

Int jaer ons Heren MCCCLXVI [1]) des Vridages na sinte Jacob-dach overdrogen de gemeen oudermans thusschen den snyders, an die een side, ende den oude-cleemakers, an de ander side, alse dat die snyders nyemant wamboesen noch geen werck maken en zellen, daer wollen noppen, vlocken of enych werck in lage, daert mede verheffen mochte, syn zellen den oude-cleermaker-gilde wynnen, of sy verboren I ℔, alse dicke alst sy doen. Ende die snyders noch nyemant en zellen wamboesen noch werck croken dan voer den ellenboge, of sy verboerden diezelver koer, als voerscreven is.

Gildeboek fol. 3 verso.

7. 1471, Januari 22. (*Oudewantsnijders mogen leerkinderen aannemen.*)

Int jair ons Heren dusent vierhondert een ende tseventich des Dijnsdages na Agnetis sleten die ghemene oudermans tusschen den snijderen ende Henric de Cuper, dien sij of hebben doen panden twe kannen, omdat hij leerkynder geset

---

1) In verband met de chronologische volgorde van N°s 3—5, 7, 8 zoude men hier 1466 willen lezen. De datum wordt dan evenwel 1 Augustus 1466, — 1 Augustus = Petrus ad Vincula, — en vreemd zoude het zijn, dat men dien hoogen feestdag niet met zijn eigen naam aangeduid had.

hadde van der ouder-wantsnyder gilde wegen: alse dat der snijder gilde Henric voirseyt zijn pande terstont wederleveren zellen, alle dage bij enen ponde, ter tijt toe die snyders bewijsen, dat die oude-wantsnyders geen leerkijnder setten en mogen. Ende dese pande sel Weernaer van Lichtenberch wederleveren, zo hij die pande gepant heeft, ende zueckent aen sijn gilde.

Item dese voirseyde slityng heb ic Iacop van Iutfaes, der ouderman clerck, ghecollacioneert teghen der ouderman boeck ende hout van woerde te woirde, als voirscreven staet, ende hebdairom myn daghelixce hanteyken hieronder gheset.

Jutfaes. [1])

Gildeboek fol. 3 verso.

8. 1472, Juni 24. (*Vrijstelling van de waak voor den vertegenwoordiger van het gilde.*)

Int jair ons Heren dusent vierhondert twee ende tseventich op sinte Jans-dach te Middesomer overdroegen die gemeen ghildebruederś in der morghensprake, voir dat Willem van der Maern [2]) onsen dingen in den gilde beset ende hoir woirde hout, dairt tgilde te doen heeft, dat hy syn leven lanck geen waeck geven en sell onsen gilde.

Gildeboek fol. 4.

9. 1470—73, 1486, 1535. (*Namen van oudermannen en nieuwe gildebroeders.*)

Int jaer ons Heren MCCCCLXXXVI opten dach toe Mydsomer sinte Johan [3]) Johan Wighers dat ou-wantsnider-gilde gewonnen het voer eennen gulden.

Int jaer van LXX [4]) varen oudermans
Dijrc Bloc, Verner Janzoen; Heijnrijc Mar busmeijster.

(*Nieuwe gildebroeders.*)

Rijcout Jacopzoen,
Jacop Mutsmaker,
Jan die Metseler,
Jan Gherytzoen,

1) Het cursief gedrukte is met eene andere (latere) hand bijgeschreven.
2) „Willem van der Maern" is in H.S. geschreven boven een doorgehaald „hy."
3) 24 Juni.
4) Nl. 1470.

ın van den Born,
lyt van Stoutenberch,
leeijl van der Lwct,
obborc aen den Stenvech,
eert Dijrc Gosen wyf.

Int jaer van XXXV [1]).
Hermen Iansen van Colens huesvrau heft ghewonnen dat ude-wantsniders-ghielt.

Int jaer van LXXI [2]) varen oudermans leijnrijc Mar, Wijlger Jacopzoen.

(*Nieuwe gildebroeders.*)

)ijken Petersdocter,
Lelbert Heijnrijczoen,
leijnrijc van Hasselt,
Iermen Jacopzoen,
Betken Aernt vyf,
Alijt van Borchem,
Hannijken van Heemert,
Gosen van Boeghen.

Int jaer van LXXII [3]) varen oudermans Ian Joestzoen, Mateus Bloc.

(*Nieuwe gildebroeders.*)

Loijc Janzoen,
Eem Beernt Heijen vijf,
Ian Ghijsbertzoen,
Gheertrut Smalen,
Crijn van Aken,
Alyt van Born,
Marij Arijaens van Mijddelborch.

Int jaer van LXXIII [4]) varen oudermans Dyrc Bloc, Verner Janzoen.

(*Nieuwe gildebroeders.*)

Claes Eerstzoen,
Neel Jan Vyllemzoens moeder,

1) Nl. 1535.
2) Nl. 1471.
3) Nl. 1472.
4) Nl. 1473.

Bernt van Boeckelt,
Met Amel Bus wijf,
Gheerijt Janzoen,
Ermghert van Rijn,
Dyrc Heynrijczoen die vijecoper,
Heermen Carman.

Gildeboek fol. 4.

10. 1548, Juni 27. (*Ordonnantie op het oude-wantsnijders-gilde.*)

Anno XV^{c} XLVIII des Woensdaichs den XXVII^{en} Junij. Schout, burgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der oude-wantsnyer gilde te hebben ende te gebruycken dese nabescreven articulen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 1, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der oude-wantsnijer gilde", *weglating van* „Karolus" *en wijziging van* „ofte oick min" *in* „dan wel min, tot discretie van de deeckens in der tyt".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der oude-wantsnyer gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der oude-wantsnyer gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „der voirseyde oude-wantsnyer gilde" *en van* „twaelff haickbusschen" *in* „vier haickbusschen."

9. Item zoe sullen alle diegene, die oude cleer vermaicken zellen willen, tzy dat se der snyder gilde oick gewonnen ende voldaen hadde, gehouden wesen deser gilde te wynnen ende te voldoen. Ende wye yerst deser gilde wynt ende voldoet, zell in dese gilde [di]enen [1]) ende volle gildebrueder wesen.

10. Item alle dieghene, die oude cleer int erffhuys ofte anderssins opcoepen zellen willen, omme diezelve weder te

1) Het Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden leest hier „dienen" (zie aldaar N°. 351

rcopen mit open winckele ofte langes die straten veyl agende ofte anderssins omme daeraen te wynnen, zellen houden wesen deser gilde te wynnen ende te voldoen.

11. Item alle diegene, die enige cussens ende oude betten vermaicken ende verstellen zellen willen, zellen geuden wesen deser gilde te wynnen ende te voldoen.

12. Item zoe sellen die gildebruederś ofte gildesusters van ser gilde moegen maicken alle nyeuw werck, dat men van n halve elle laickens maicken mach, ende voorts een paer reuwe mauwen in een out wambois, een lyff op een vrouenrock, een paer nuer hosen aen een oude broick. Ende ederomme zellen die gildebruederś ende -zusters van de yder-gilde maicken moegen alle out werck, dat tot hoere ysen gebrocht wort te vermaicken.

13. Item een outste zoen van een gildebrueder van deser ilde, die zel moegen byt leven van zynen vader zyns vaders ilde verheergewaden omme zess stuvers mittet rasoen, ende ae zyns vaders doot bynnen tsjaers mit drie groot ende een egelick zyn rasoen, als voirseyt.

14. Item alle die ander kynder naist den outsten, tzy man fte vroupersoen, zellen deser gilde byt leven van hoer vaders oegen verheergewaeden om twyntich stuvers mittet rasoen.

15. Item waert dat yemant deser gilde ruerde, sonder dat y van de deeckens van deser gilde aengenomen waer, die ell daervan verbueren telcker reyse negen stuvers, tot beoiff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser ilde, elcx een derdendeel.

16. Item waert saicke dat die deeckens mitten bode van eser gilde yemant wisten ofte vermoeden van de snyers, tzy an ofte vroupersoen, in enygen huysen maickende oude lederen ofte anders, dat deser gilde ruerde, die geen burger fte gildbrueder en waer van deser gilde, ende dairomme uamen totte burgers ofte inwoenders huysinge omme diezelve ldaer te suecken ende opter daet te bevynden ende te beueren, ende indien hem dan zulcx van dezelve belet ende ie dueren ende huysingen daertoe nyet geopent en worden an de inwoenders derzelver huysingen, zoe zellen zij van ezelve moeghen eyschen, die in weygeringe valt, getuychnissen er waerheyt ende diezelve mit overdwersnacht-recht doen ervolgen. Indien yemant in weygeringhe waer getuychnisse nitten yersten bode te doen ende indien dan by den gerechte

gekent worde, dat dieselve, daer zy vervolch omme gedae
hadde, brueckich waere, zoe sel hy verboeren negen stuver
tot behoiff als voeren, ende daertoe die gerechtlicke oncoste
tot behoiff als voeren.

17. Desgelycx off die deeckens yemant van dengene
die hoir off der snyder gilde nyet gewonnen en hebben, koste
overbetuygen ende bewysen enich out werck gemaict
hebben, diezelve zell oick verboeren negen stuvers, tot b
hoiff als voeren.

18. Ende hierinne zyn uuytgesondert alle dieghene, d
voer camerlinck dienen ende wercken des huysgesins cledera
ende daervoer hoir broot ende loon ontfangen, sonder argeli

19. Item zoe wort toegelaten die deeckens van deser gild
omme hoir gildebruеders ende gildesusters, op dagen end
termynen van jaeren te voldoen, aen te nemen. Ende wai
saicke dat yemant alsdan op zyn termynen nyet en betailde
zoe zellen zy mit enen lege stadt-dienre hoere sculden ae
denselve mit pandinge uuythalen moegen, mits consent daert
hebbende vermoegens dordonnancie.

20. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

21. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

*Dese voorschreven pointen syn gecollationeert jegens g
lycke pointen, staende geregistreert int „Quoyer van de ordo
nantien der respective gilden binnen de stadt Vtrecht", weesend
in den raide gelesen ende gearresteert op Woensdage de
XXVII^en^ Junij anno XV^C^XLVIII. Ende syn daermed
accorderende bevonden by my*

C. de Ridder. [1])

Gildeboek fol. 5.

---

b. Andere bepalingen.

11. 1418, Januari 30. (*Versterking van het oude-wantsnijders-gilde.*)

By den rade out ende nywe.

Die raede van onser stat siin eendrachteliken overdragen
dat diegene, die van Onser Vrouwen-dage te Lichtemisse naest-

---

1) Het cursief gedrukte is met eene andere (latere) hand bijgeschreven.

mende borgers warden willen, tot XXXII mannen toe, in r ouder-wantsnider ghilde dienen zullen ende bliven ende dat ilde zonder gelt hebben zellen. Ende waer yemant van sen XXXII borgers, die enich ander ghilde mitter hant eren woude, die mach dat ghilde wynnen ende voeren itter hant, mer nochtan zo sel hy dienen in der ouder-want-ider ghilde. Ende dese XXXII mannen en zellen gheen scutte arden, then sy by den rade out ende nywe. Ende dese llen ghildebruеders wesen, gelijc of zijt mitter hant voerden de oft hem aengeboren waer.

R. D. B. dd. 1418, des Sonnendages nae Pauli Conversio, fol. 73 verso.

12. 1438, Januari 20. (*Versterking van het oude-want-snijders-gilde.*)

Also die oudermans van der ouder-wantsnider ghilde den de oude ende nywe thoenden ende te kennen gaven, dat y so luttel personen tot ghildebruederen hadden ende so anck van dienste waren, dat sy horen ghilde mit horen ildebruederen in horen waken ende in anderen horen lasten iet voldoen of genoechdoen en consten, begeerden daerom aertoe hulpe, raets ende bistants van den rade, siin die raede ude ende nye dit bekennende overdraghen, dat tien die erste ghildebruederen, die den gemenen oudermans gepre-enteert sellen warden, alleen den ouden-wantsnideren, om oer ghilde te starken, toegeset ende toegewiist sellen warden, aerynne ghildebruere te wesen ende te dienen, sonder yemant aerynne te verschonen.

R. D. B. dd. 1438, in profesto Agnetis, fol. 181 verso.

13. 1439, Januari 12. (*Versterking van het oude-want-snijders-gilde.*)

Upten Versworen Manendach nae XIII-dach anno XXXIX verdroegen scepen, rade ende oudermans, dat VII die eerste nan, die borger werden sellen, dat die wesen ende dienen sellen n der ouder-wantsnider ghilde, nietwederstaende enige saken.

R. D. B. dd. 1439, fol. 191 verso.

4. 1454, November 13. (*Schorsing door den raad van een besluit van het gilde.*)

Overdroegen scepene, rade ende oudermans, dat die over-lrachte, laetstwerven overdragen bij den oudermans ende

gildbroeders van die oude-cledercopers, daervan dat hem Jan van Oudewater ende Jan Butendijc beclagen, dat zij in horen ampten van die oude-cledercopers vercort souden wesen, off ende nijt sal wesen, tot der tijt toe dat die raet hem anders hierin versiet heeft. Bijgescict Gijsbert Lourensoen ende Jan de Wit.

R. D. B. dd. 1454, des Woensdages nae Martini, fol. 19 verso.

15. 1474, Augustus 26. (*Verbod van handel in besmet geacht goed.*)

1. Item so wat oude-cleercopere of oude-cleercoepstere van deser tyt voert van buten off van binnen der stat van Vtrecht enigerhande cledere ofte goet cofte uut enigen huse, dair yemant van der pestilencien uut gestorven ware, binnen ses weken nadat die dode begraven ware, soude verboeren dat vercofte goet ende dairtoe XXV ℔ totter stat behoiff.

2. Item so wie van deser tyt voert oude-cleercopen ofte anderen enigerhande goet ter marcte brochte, dair yemant uut gestorven ware, binnen den voirscreven sess weken, ten wair potten, pannen, yserwerck, metalenwerck, tynnenwerck, sulverwerck ofte goudewerck, soude verboeren dat vercofte goet ende dairtoe X ℔ totter stat behoiff.

B.spr.b. dd. 1474, des Vridages na Bartolomei, fol. 31 verso.

16. 1511, December 19. (*Inbreuk op de rechten van het snijders-gilde door huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 7.

17. 1512, Januari 31. (*Inbreuk op de rechten van het snijders-gilde door huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 8.

18. 1512, Maart 24. (*Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters en leerkinderen van de zusters van het snijders-gilde.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 9.

19. 1512, April 2. (*Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over „overgrepen" in elkaars gilde.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 10.

20. 1514, Maart 20. (*Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 11.

21. 1518, Maart 19. (*Inbreuk op de rechten van het snijders-gilde door huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 12.

2. 1521, Juli 11. (*Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 13.

23. 1521, October 8. (*Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 14.

24. 1521, October 12. (*Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters.*)

Reeds opgenomen bij de Snijders als N°. 15.

XVI. STEENBIKKERS-GILDE.

XVI. STEENBIKKERS-GILDE.

1. 1449, Augustus 25. (*Burgerschap geschonken aan drie steenhouwers.*)

Nye borgers gratis:

Coenraet de Cuper
Lambert de Cuper
Willam Peterssoen
} steenhouwers.

R. D. B. dd. 1449, des Manendages na Bertelmey, fol. 122 verso.

2. 1458, Maart 20. (*Iemand veroordeeld tot borgstelling aan de broederschap van het gilde.*)

Sleten scepene ende rade uut aenbrengen der ouder raden, alse Jan van Hamersteyn ende Jan Hermanszoen, in der saken tusschen der broederscap tot Buerkerc van den Vier Gecroenden van der steenbicker gilde, an deen syde, ende Lubbert Euertsoen, an dandere, alse dat Lubbert der voirseyde broederscap verborgen sell tusschen dit ende Paesschen, byt verboeren van V oude scilden, te betalen XLIIJ Aer. gulden, te betalen halff tot Corss-avont naestcomende ende dander helfte tot sunte Meerten dairna.

R. D. B. dd. 1458, des Manendages na Judica, fol. 125.

3. 1495, October 19. (*Den oudermannen van het gilde het toezicht opgedragen op de grootte der tegels enz.*)

Jacob van Nyewelt ende Lambert Passert, oudermanne van die steenbicker-gilde, ziin gescict ter zaken, ruerende dat die tegelen, plevuysen ende anders te cleyn gemaict worden, daervan ondersueck te doen ende weder op die oude vorme te doen maken.

R. D. B. dd. 1495, des Manendages na Galli, fol. 191 verso.

4. 1498, Augustus 13. (*Vonnis wegens het schelden tegen de oudermannen van het gilde.*)

Want Joest Aryaenssoen den oudermannen van der steenbicker gilde, om des willen zy hem gerechtelike gepant hadden, lelike ende ombillike woerde toegesproken heeft, soe sleten scepene, rade ende oudermanne, dat hy den rade vergifnisse bidden ende der stat ter beteringe geven zel XX enkel gulden, daer ofgaen zellen II outscilde voer den oudermannen; ende II tortsen, elck van III ℔ zel hy geven ter beteringe in zijn gilde, te betalen binnen XIIII dagen naistkomende; ende zel behoirlick oervede doen.

R. D. B. dd. 1498, des Manendages na Laurenty, fol. 19 verso.

5. 1511, April 8. (*Verbod om voor particulieren te werken, voordat de sloten Nyenroide en Guntersteyn geslecht zijn.*)

Sleten scepene, raide ende oudermanne, dat die gildbrueders van der steenbicker gilde bynnen onser stadt ende oick alle metselaers, die mitten truyfel wercken, ende alle upperknechten, in anderen gilden wesende, van deser tijt voert nyemant wercken en sellen, voer der tijt dat zij om hoer loen thuys te Nyenroide voer ende Guntersteyn na aff sellen hebben helpen breken. Ende alle andere gilden sellen elcx enen man uutmaken off loenen op hoeren cost hiertoe te helpen, ter tyt toe dattet gedaen zij.

R. D. B. dd. 1511, des Dijnsdages na Judica, fol. 165 verso.

6. 1512, Maart 24. (*Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers over leerkindsgeld voor het leeren beeldhouwen.*)

In der saken tusschen der zadelaer gilde mit Joest Jacobszoen hoeren gildbrueder, gepant wesende van der steenbicker gilde, ruerende om van Joesten jongen leerkijntsgelt in der steenbicker gilde te willen hebben, claerden ende sleten die raide out ende nye, dat die meysters van der zadelaers gilde hoer leerkijndere wel sellen moegen leeren beeldemaken, soewel van steen als van hout off van ander substancie, sonder mer een leerkijntsgelt in der zadelaer gilde ende nyet in der steenbicker gilde te gheven; ende dat dairomme Joest Jacobssoen voirseyt zijn pande costeloes ende scadeloes weder-hebben zell.

R. D. B. dd. 1512, des Woensdages na Letare Jherusalem op Onser Liever Vrouwen-avont Annunciationis, fol. 9 verso.

7. 1512, Juni 17. (*Betaling door de steenbikkers aan de zadelaars.*)

Die zadelaers hebben voer den rait gebracht LII ℈ [1]) stuver ot behoeff der steenbickers [2]).

R. D. B. dd. 1512, des Donredages na Odulphi, fol. 16.

8. 1513, Augustus 12. (*Bevel aan het gilde, het dekken van de kerk van het Karmelieten-klooster niet te belemmeren.*)

Overcomen by den raide, dat men die steenbicker-gilde off ioeren oudermans die weet doen sel van sraets wegen, dat ij die Vrouwen-brueders hoer kerck sellen decken laten; des ellen die Vrouwe-brueders wederomme borchstellen, tgilde voirseyt rechts te plegen vantgene zij hem eyschen willen.

R. D. B. dd. 1513, des Vrydages na sunte Laurens-dach, fol. 52.

9. 1516, September 16. (*Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers.*)

Die saicke tusschen den zadelaers ende steenbickers van Willem Crom is getogen voer den raide out ende nye.

R. D. B. dd. 1516, des Dijnsdages op sunte Lamberts-avont, fol. 125 verso.

10. 1520, Maart 22. (*Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars.*)

Overcomen by scepene, raide ende oudermanne, dat die pandinge tusschen der steenbicker ende der zadelaer gilden tUtrecht ten beyden zijden opstaen sell, ter tijt toe zij malcanderen mit recht besproken ende vervolcht sellen hebben.

R. D. B. dd. 1520, des Donredages na Letare Jherusalem, fol. 33 verso.

11. 1532, December 20. (*Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars over de indeeling der beeldhouwers.*)

Alsoe der steenbicker gilde hem onderwonden hebben enen genoemt Colijn die beeldemaker in hoer gilde te trecken, om des willen zij hem bevonden souden hebben beelden in steen te maken; waertegen die dekenen van de zadelaers-gilde geseyt hebben ende seggen, dat na overdrachten ende slytingen yerst van den oversten ende gemeynen oudermannen ende na

---

1) In H.S. is hier „XLV" doorgehaald.

2) In H.S. is hier later door dezelfde hand bijgeschreven: „(tot be)hoeff Hermen Roelofszoen, busmeyster van der steenbicker gilde LII½ st."

van den raide out ende nye soe nyet en behoert, mer dat Colijn voerseyt na vermoegen denselven overcomen, slytingen ende ouden heercomen behoert te wesen ende te dienen in der zadelaer gilde etc., — gesien ende gehoert tbesceyt ten beyden syden, wesen borgermeystere ende scepene, des van den scout van Keyserlicke Majesteyts wegen vermant wesende, voer recht, dat Colyn voerseyt wesen ende dienen sel in der zadelaer gilde; ende alsulck gelt, als die steenbickers genomen hebben, sellen hem die steenbickers weder moeten gheven.

R. D. B. dd. 1532, des Vrydages op sunt Tomas-avont den XX^en Decembris, fol. 124.

12. 1539, October 15. *Dordonnancie van der steenbicker gilde.*

Anno XV ^C XXXIX des Woensdaichs den XV^en Octobris. Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der steenbicker gilde te hebben ende te gebruycken dese naebescreven artyculen ende puncten:

1. := *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met wijziging van* „der snijder gilde" *in* „der steenbicker gilde".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der steenbicker gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der steenbicker gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „der voirseyder steenbicker gilde" *en van* „twaelff haickbusschen" *in* „acht haickbusschen".

9. Item alle beeltsnyers, die groff steen houwen, the weeten van [1]) schoersteenen ofte metsellerie, die zellen gehouden weesen den gilde voirseyt te wynnen.

10. Item wairt dat enich gildebroeder van der steenbicker gilde voirseyt offlivich worde, zoe mach zyn outste zoen zyns vaders gilt verheergewaeden ende en gheven nyet meer, als

1) In H.S. is „van" bovengeschreven.

van outs gewoentlyck is, te weeten een pont wasch ende den lekens mitte bode haer rasoen, als voirseyt staet.

11. Item alle leerkynder, die dese gilde leeren willen, die zellent gilde geven een goude gulden ofte paeyment dier weerden daervoer.

12. Item wairt dat enich gildebrueder enich leerknecht aennaem ende hy dat die dekens nyet te kennen en gave binnen veertien dagen., soe zoude die gildebrueder verbueren een Karolus-gulden, ende noch daerenboven zyn leerkyntsgelt te geven, tot behoeff van der Keyserlycke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde voirseyt, elcx een derdendeel.

13. Item dat een man, die een volle gildtbrueder in der voirseyde steenbicker gilde is, hetzy steenhouwer, metselair, glaismaicker, leydecker, straetmaker ofte tegeldecker, die zyn zelfs kynder hoir amboicht leeren mach, daer en zellen zy gheen leerkyntsgelt off geven. Maer waer dat saecke dat zy haer kynder brochten by ander gildebrueders om hoir kynder te doen leeren, het waer steenhouwer, glaesmaker, metselaer, leydecker, straetmaker ofte tegeldecker, zoe zoude hy gheven leerkyntsgelt, gelyck ander kynder, die haer vader gheen gildtbrueder en waer.

14. Item wairt saicke datter enige vreemde gesellen van buyten quamen ende hierbynnen bij enigen gildebroeder wrochte, die zel gheven alle weecke eenen stuver tot behoeff van deser gilde autair om den dyenst Goids te onderhouden.

15. Item zoe wye enich van desen gildebroeders in eens anders werck treet, wairvan den anderen nyet voldaen en is, die soude verbueren een gouden gulden tot behoeff van der Keyserlycke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde autair, elcx een derdendeel.

16. Item waert saicke datter enige gildebrueder ware, die enich werck aenname ende in dat werck niet en quame ofte oick dat werck lyet leggen, alsdat die luyde daer gebreck by hadden ende daerover claichden, die soude verboeren een goude gulden tot behoeff als voeren.

17. Item dat geen metselairs noch leydeckers enich leerknechts aennemen en zellen dan twee jair in haeren cost, daerdoer dat die metselairs ende leydeckers veel scamel gesellen aannemen, opdat zy voer die goede luyden hoer doeren niet en gaen bidden ende dat se die meyster mach vynden.

18. Item en zel geen gildebroeder meer dan een leerknecht

hebben, opte verbueren alle dage een stuver; uutgesondert glaesmakers, die hoir leerknechts zellen moegen hueren ende wynnen by dagen, weecken ofte maenden, soe hem dat belieft. Maer wairt datter een van buyten quaem ende uut zyn leerjaren wair, die mach die meyster hueren in zynen cost.

19. Item wairt saicke dat den eenen gildebroeder den anderen zyn werck dede verbieden mit die dekens, ende dat werck dan nyet en liet leggen, dieselve soude verboeren een Karolus-gulden tot behoeff als voirseyt.

20. = *Bakkers-gilde N°. 20 art. 24, met wijziging van* „der backer gilde" *in* „der steenbicker gilde."

21. Item waert saicke datter enige gildebroeder ofte gildezuster offlivich worde, zoe zellen die gildebroeders te groeff coemen, byt verboeren van eenen blanck.

22. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 24.*

23. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 25.*

JA. VAN DER VOORT *in absentia subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respect. gilden, N°. 53.

XVII. GRAUWWERKERS-GILDE.

XVII. GRAUWWERKERS-GILDE.

1. 1413, Januari 30. *Van den grawerkers.*

Scepen, rade ende oudermans siin overdraghen, dat der raeuwerker ghildebruederen enen ygeliken vercopen sellen an horen werke ynckel stucken, elken man siin gadinghe; nde die mach een ygelic wech doen dragen ende laten maken, aer hy wil.

R. D. B. dd. 1413, sManendages na Pauli Conversio, fol. 110.

2. 1445, December 17. (*De raad arbiter tusschen Jan van Duven c. s. en het gilde, dat hen lastig had gevallen, omdat zij pelterijen gekocht hadden van den heer van Brederode*)

Jan van Duuen mit sinen gesellen, ansprakers, optie een ide, ende die ouderman ende gildebrueders van der graeuvercker gilde, die dat ambocht mitter hant doen, angesproken, ijn hoerre zaken gebleven an den rade, van overdrachten nde smetenisse ruerende, die sij opten voerseyden Jan ende inen gesellen gemaect souden hebben om zeker pelterien ville, die Jan van den here van Brerode gecoft heeft.

R. D. B. dd. 1445, sVridages na Lucie, fol. 152.

3. 1535, April 16. (*Vonnis van den raad, houdende verklaring dat men pelterijen bij uitdragers mag te koop stellen.*)

In der saicken tusschen Geryt van Hairlem Dauidtszoen, aenlegger, ter eenre, ende die dekens van der grauwerkers gilde, verweerres, ter andere zyden, beruerende X romenijsche vellen, die Gerijt van Hairlem voirseyt om te vercoepen by

een uutdraechster geleyt had, diewelcke die dekens by een scouten-dienre doen panden ende na hem genomen hebben, pretendeerende dat hy gebroect had, overmits een punt in hoere gildenboeck bescreven, beruerende: dat men gheen lammerwerck off knynewerck off gheen nyewe pelterye tot geenen uutdraegers oft uutdraechsters vercoepen en soude moegen etc.

Wairop dat Geryt van Hairlem voirseyt geantwoert heeft, dattet zyn zelfs goet was ende, gemerct hy een borger wesende, men hem nyet verbieden en mochte, zyn selfs goet te doen vercoepen etc.

Aangesien aenspraeck ende antwoerde ende dat punt in hoere gildenboeck voirseyt gescreven, twelck by den raet out ende nye nyet geapprobeert en is, alst genoech blyct, wesen dairomme borgermeystere ende scepene, des van den schout uuten naem van der Keyserlicke Majesteyt, als hertoge van Brabant, greve van Hollant ende erffheer van der stadt ende landen van Vtrecht etc., vermaent wesende, ende wysen mits desen voer recht, dat die dekens voirseyt sculdich zyn den voirseyden Geryt zyn X vellen voirseyt weder te leveren costeloes ende scadeloes.

R. D. B. dd. 1535, des Vrydaichs den XVI^en^ Aprilis, fol. 11 verso.

4. 1540, Juni 16. (*Ordonnantie op het grauwwerkers-gilde.*)

Anno XV ^C^ XL des Woensdaichs den zesthienden Junij.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaeten der grauwercker gilde the hebben ende te gebruycken dese naebescreven artyculen ende puncten:

1. = *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met invoeging van* „of" *na* „buyten" *en wijziging van* „der snijder gilde" *in* „der grauwercker gilde".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „de grauwercker-gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der grauwercker gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van*

le voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „der voirseyder grauwerc-
er gilde" *en van* „twaelff haickbusschen" *in* „vier haick-
usschen".

9. Item soe wye enige nye pelteryen vercoept ofte veyl
out om te vercoepen, dat is the wetenen alreley grauwerck,
ildewerck, getaut ende romenys, Spaens, lammeren wit
ide zwert getout, ende der grauwercker gilde nyet en hadde,
e soude verboeren, telcken als hy daerop bevonden wordde,
enen Karolus-gulden, die twee deelen totte Keyserlicke
lajesteyt ende deser stadt ende dat derde derdendeel totter
rauwercker gilde voirseyt behoiff.

10. Item en sel oick nyemant eenighe tabbaerden off yet
nders moegen voederen mit nye pelterye ofte mit out om
elt by den huysen off elders, die tvoorseyde gilde nyet en
ebben, byt verbueren telcken, die daerop bevonden worde,
enen Karolus-gulden als boven; behoudelicken dieghenen,
ie tlaten doen by hoer gebroedighe dienstboden voer hoer
elfs te dragen.

11. Item en zel oick nyemant enyge pelterye moegen
uwen voer enyge borgers ofte ondersaten voer hoer zelfs
e dragen, ten zy saicke dat die tauwer het grauwercker-gilde
ewonnen hadde, off die tauwer verboerde, telcken hy daerop
evonden worde, eenen Karolus-gulden tot behoeff als boven.

12. Item dat gheen giltbrueder zyn mede-giltbruederen
eygeringe doen zel in enyge coopmanscap hoer gilde be-
effende, als zy daerby zyn ende begeeren, byt verboeren van
enen Karolus-gulden tot behoeff als boven.

13. Item voert dat gheen giltbruederś die een den anderen
yn goet laicken en zell van eenygerhande pelteryen, die
oet ende nyet laickber en zyn, byt verbueren telcke reyse
an eenen Karolus-gulden tot behoiff als boven.

14. Item dese giltbruederś outste zoen die mach bynnen
irs nae dat overlyden van zynen vader dit voirseyde gilde
erheergewaiden ende geven tottet gilde behoeff een pont
as ende die dekens mitte boede the rasoen thien stuvers;
ehoudelycken dat die soen voirseyt yerst twee jaeren onder
enen meyster leeren zel ende zynen meyster voldoen, eer
y tselve gilt bruycken will.

15. Item voert en zel nyemant der voirseyder grauwercker
ilde moegen wynnen, off hy en zell yerst twee jaeren by
enen meyster geleert hebben ende daer betoen off brengen.

16. Item alle leerkynderen, die dit voirseyde gilt willen leeren, die zel gheven tottet gilde behoiff eenen gouden Koerforster Rynsche gulden; behoudelicken dat een giltbrueder zyn kynderen dit ambocht wel zel moegen leeren, sonder enich leerkyntsgelt te gheven.

17. Item oick waer enich giltbrueder, die enich knecht te werck sette, die geen twee jaeren by eenen meyster geleert en hadde, zel sculdich wesen leerkyntsgelt van zyn gilde the gheven.

18. Item voirt dat gheen knecht noch tauwer uut zyn meysters dienst off werck sonder zyn consent gaen en sel in eens anders werck, hy en zell yerst voldoen van die tyt, hy hem geloeft hadde, byt verboeren alle daige van eenen stuver tottet gilde behoeff.

19. Insgelycken zel die giltbrueder ofte giltsuster, die de knecht ofte tauwer the werck sette, oick verbueren als voirseyt.

20. Item waert dat een giltbrueder storve, zoe mach die wedue van denselven overleden dat gilde gebruycken nae hoers mans doot een jaer ende zess weecken.

21. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

22. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

JA. VAN DER VOORT *in absentia subscripsit.*

Gildeboek fol. 1.

XVIII. RIEMSNIJDERS-GILDE.

XVIII. RIEMSNIJDERS-GILDE.

a. Bepalingen, ontleend aan het gildeboek.

1 [1]). 1417, April 30, *en later.* (*Keuren van het riemsnijders-gilde.*)

Int jaer ons Heren dusent vierhondert ende seventhien opte leye-avont overdroeghen die ghemene ghildebruеders van er riemsnyder ghilde tUtrecht eendrachtelic alsulke punten, ls hiernae bescreven staen:

1. In den eersten dat van deser tyt voert gheen ghilde-rueder noch ghildesuster nyet meer dan enen leerknape jaerlix etten en sellen moghen, die si leren sellen. Ende dieselve eerknape zellen si leren aen hoers selfs wercke ende nyemants nders, dat een jaer om dat ander; dat is te verstaen: dat gheen ghildebrueder ofte ghildezuster ghenen leerknape enich ghelt ofte ander ghiften gheven en zellen binnen den eersten we voerscreven. Ende waert dat die voerseyde leerknape storve binnen den eersten jaer, soe soudmen enen anderen weder zetten moghen in zynre stede, sonder verboeren.

2. Voert soe en zel gheen meyster ofte meysterse van ghildebrueder ofte ghildezuster, als voerscreven staen, gheen leerknapen ofte megheden te wercke zetten moghen, zi en hebben hoer leerjaren ghehadt, als voer bescreven staet.

3. Ende waert dat enich ghildebrueder ofte ghildezuster hierin verbrake ende nyet en hielden, als hiervoer bescreven staet, die verboerde alsovele, als daer men onse ghilde voerscreven om te winnen pleecht, alsoe dicke alst gheschiede. Ende nochtans soe en soude die knape ofte meecht binnen dien jare nyet mit hem ofte hoer werken.

4. Voert waer enich man of wijf, die borgher is, die wit leder hadde of van buten brochte, ende wane dattet hem

---

1) Deze keuren zijn vastgesteld in 1417 en later, vgl. artt. 9 j°. 46. De artikelen 1—49 zijn echter tegelijk ingeschreven, waardoor afscheiding van de ordonnantie dd. 1417 van de latere toevoegsels niet mogelijk is.

quame, ende die gheen ghildebrueder ofte ghildezuster e
ware aen der riemsnyder ghilde ende dieselve [1]) leder vercope
woude binnen Vtrecht, die soude der riemsnyder ghilde ghev
half ghelt, alst ghilde te winnen staet [2]).

5. Voert waer enich onser ghildebrueders, die enich ghas
hude touwede ofte anders yemants, die onse ghildebrueder ny
en ware, die verboerde V sc. van elker huydt, die hi touwed
half totter ghemeenre oudermans behoef ende half tots ghild
behoef. Ten waer of yemant een huyd of twe touwen dede
die hi niet vercopen en woude mer selve in sijn huys bezigh
woude tot wasac of te maken of vleghelbande of te maken

6. Voert waer enich man van der riemsnyder ghilde, di
rawe leder touwede of [3]) dat hijt wrochte aen riemen of ae
anderen wercke, dat tot onsen ambocht behoert, die verboerd
een pont, also dicke als hijt dede, half ter stat behoef end
half tots ghilden behoef.

7. Voert soe en zel nyement van onsen ambocht ghee
hantschoen nochte wanten maken anders dan binnen alleens
bi een koer van V sc., also dicke alst gheschiede.

8. Voert soe en zel nyemant dan des gilde broueders [4]) ghee
scapen- nochte calverenleder, dat op zeems getouwet [5]) is, ae
onsen ambocht ontwesnyden, bi een koere [6]) van V schillinge
alzo dicke alst ghesciede, van elken stucke. Ende oec e
selt nyemant vercopen, by derselver koere [6]).

9. Voert zo en zel nyemant van onsen ambocht scapen
afterblade of -nayblade wercken in coeyentasschen. End
daer is anders nu op overdraghen [7]).

10. Voert soe en zel nyemant van onsen ambocht ghetey
kende hanschoen maken, men en zel se overlegghen end
stemmen in den groep.

11. Voert waer enich knape van onsen ambocht, die zyne

---

1) Eene latere hand haalde dit woord aldus op; een 17de eeuwsch afschrift dezer o
donnantie (Arch. Afd. II N°. 461, deel 2) leest „die seemleder".

2) Waarschijnlijk volgde hierna nog een regel, althans in het handschrift zijn daarv
vage sporen.

3) „Touwede of" is bijna geheel verdwenen, eene latere hand gaf ten onrechte „touweden"

4) Eene latere hand haalde de laatste drie woorden aldus op; het in noot 1 genoemd
afschrift leest „dese gildebrueders".

5) „Getouwet" is bijna geheel verdwenen; eene latere hand gaf ten onrechte „of wet."

6) Eene latere hand veranderde ten onrechte „koere" in „boete"; ook het in noot 1
genoemde afschrift leest „boete".

7) Zie art. 46.

meyster vier penninghe of meer te scaden dede, die en zoude nyet meer wercken aen der ryemsnyder ambocht. Ende wie dien dief te wercken gave, die verboerde XXV sc*hillinge*.

12. Voert waer enich meyster van onsen ambocht, die sinen knape mysdede, dat zoude hi dien knape beteren tots ghilden segghen.

13. Voert zoe wat knape van onsen ambocht, die sinen meyster lochende of sloeghe of smadenisse dede, zoe wie van onsen ghildebruеders dien knape te wercken gave, eer hi tieghen zinen meyster versoent ware, die verboerde V sc., alzoe dicke alst ghesciede.

14. Voert zoe wat knape van onsen ambocht, die sinen meyster ontghinghe uut sinen dyenste, die verboerde een half pont wasse. Soe wie van onsen ambocht dien knape te wercken gave, hi en hadde sinen meyster ghebetert ende des ghilden ghemoede, die verboerde V sc., alzoe dicke alst ghesciede.

15. Voert soe wat knape van onsen ambocht, die ander knapen onder hem sette te wercken, die verboerden een ℔ was elc, daer men bedraghen mach ter waerheit, also dicke alst ghesciede. Ende daertoe souden sy beyde een maent spoelen gaen.

16. Voert soe wie van onsen ghildebrueders den anderen sloeghe of lochende of smadenisse dede, daer men ter waerheit bedraghen mach, die verboerde V sc., also dicke alst ghesciede.

17. Voert zoe wie van onsen ghildebrueders ofte ghildezusteren op enich Onser Vrouwen-daghe ofte Sonnedaghe ofte Apostel-daghe zijn veynster ondede ende zijn wercke daervoer toghede, die verboerde XII d., also dicke alst ghesciede.

18. Voert zoe wie van onsen ambocht enyghen coman roept van zijns ghildebrueders huys, daer men ter waerheit bedraghen mochte, die verboerde II sc., also dicke alst gheschiede.

19. Voert alle Onser Vrouwen-avonde, alle Apostel-avonde ende alle Saterdaghe nae ghesonghen vespertijt tot zinte Martijn ente clocke ghelaten is, soe wie dat men van onsen ambocht daernae werkende vonde, die verboerde XII d., ende elc knape VI d. Ende elken knape, die men boven of beneden werkende vonde, die verboerde oec XII d. ghelike zinen meyster, alle natwercke uutgheset. *Ende hier is oec een ander op overdraghen, dat hierafter staet* [1]).

---

1) Deze laatste zin is met lichtere inkt door dezelfde hand bijgeschreven.

20. Voert waer enich man of wijf, die onse ghilde aentaste onghewaert van ons, die verboerde I pont, also dicke alst gheschiede.

21. Voert soe hebben wy mit enen ghemenen wilkoer ofgheleyt by keersen te wercken of by nachte, op alsulken koer alse onse ghilde te winnen staet, uutgheset alle natwercke. Voert zo zel onse koermeyster ommegaen ghildebrueder huyse ende knapen, sonder enych misdoen; daer moghen zy aencloppen; laet men se dan nyet te goeder tijt in, zoe sijn zy koerbaer. Voert wat werc, dat zy vijnden buten der ghildebrueder camer of huys, daer sy openbaer daghelix in wercken, dat hi boetsculdich is.

22. Voert waer yemant, die men werkende vonde opten heylighen daghen, die de heylighe kerke biet te vyeren, die verboerde V sc., daer men bedraghen mach ter waerheyt. Enen knape ghelijc enen ghildebrueder, daer men bedraghen mach ter waerheyt.

23. Voert enich man of wijf of knape, die zittende wercke wrochte buten ghildebruеders huys, die verboerde V sc.

24. Voert enych knape of joncwyf, die myt wercke begrepen worde, dat cōerbaer waer, die verboerde V sc.

25. Voert enych knape, die men werkende vonde zittende wercke in een ander huys dan in ons ghildebrueders huys, die verboerde een maent zijn ambocht. Ende nochtans zel hijt den ghilde beteren, eer hij werken mach aent ambocht.

26. Voert enych man, die zijns ghildebrueders knape spreect of ruert daertieghen om zijns diensts wille, eer zijn tijd uut waer, die verboerde X *sch.*

27. Voert enych man, die rughe velle pluckede openbaer by der straten, die verboerde enen groten, alze dicke als men daerover bevijnt.

28. Voert soe wye stinkende bete hadde of stinckende calc of stinckende water of stinckende sterte of stinckende hoerne of vleysch, dat over siin tiid laghe, of buten kelnaer hude onthoernde, of die gheplucte scaepsvelle onghedect by der straten droeghe, of die vuyle hoerne of vuyle vleysch tonsteden leyde of brochte, of die zijn scaveboem min dan vier voete van den dorpel zettede, — van elken punte zoe is de koere daerof enen groten te verboeren.

29. Voert soe wie van Paesschen tot zinte Victoers-misse toe enyghe gheweykede velle uutworpe na der eerster clocke

tot Buerkercke ende die clocke ghelaten ware, die verboerde V sc.

30. Voert enych man of wijf, die onse ghildebrueder ofte zuster is, die mach der merslude ghilde winnen mit halven ghelde, also hoer ghilde te winnen staet.

31. Voert enych man of wijf van onsen ghildebrueders ofte ghildezusters, die enyghe stoffe wrochte tot riemen of tot enyghen anderen wercke, ofte yet wrochte dan fijn tin, — ten waer dat ment hem brochte, dat hyt yement verghieten zoude, zadelaers of anders yemant, diet brochte ende daer een riem of anders wercke of ghemaect woude hebben, — die dit verbrake, die verboerde van elken stuc wercx enen groten.

32. Voert zoe wie zijn tynne herden wille, die selt herden mit latoen of mit coper of mit wezemael. Zo wie dit verbrake, die verboerde V sc.

33. Voert yemant, die ter mercte of op kermissen voere mit zinen wercke, die zelt laten bezien onsen ouderman ofte onsen bussemeysters, eer hi besloeghe. Ende soe wie des nyet en dede, die waer coerbaer, het waer van tasschen of van riemen of van broecriemen of van huden ofte van enyghen wercke, dat tot onsen ambocht hoerde. Ende als ment beslaen zoude, zoe zel men den ouderman ofte den bussemeyster van onsen ghilde in der tijd daertoe halen, dat hijt bezye, dattet niet coerbaer en zy. Ende waert dat hij dan niet mede en ghinghe, zoe mach ment beslaen, zonder koer te verboeren. Ende soe wie dit verbrake, die verboerde X sc., also dicke alst ghesciede.

34. Voert waer enych meyster [1]), die enen knape sprake ofte huerde, die in eens anders mans dienste waer, die verboerde een pont ende daertoe en soude hi binnen den naesten jaer daernae hem nyet werken.

35. Voert waer enich ghildebrueder, die enygherhande wercke dede, dan dat wercke bi naeltecussen naeyde of enygherhande wercke dede, dat onsen ghilde roerde, zonder dat voerscreven is, die verboerde alzulke koere, als dat ghilde te winnen staet.

36. Voert soe en sel men gheen budel maken dan elckes van hemselven: hasen van hasen, zeems van zeems, scapen van scapen, — sonder die hasen-budele mach men voederen

---

1) Eene latere hand haalde dit woord op als „myster".

mit scapen, — op een koer van V sc. van elken stucke, daer men bedraghen mach der waerheyt, *half tot der oudermans behoef ende half tot der kuermeisters behoef* [1]).

37. Voert soe en sal nyemant gheen spangordel maken, dat men lijfgordel heyt, dat overleder ende dat onderleder en sel van enen stuc wesen, ende dat opgheleyde leder mit twe naden, ende dat leder ghesmeert nae syn toebehoren.

38. Voert soe wanneer een ghildebrueder stervet, die sel siin ghilde erven sinen outsten soen, ende dat mach hi verheerwaden binnen jaers om dat daerop staet.

39 [2]). *Waer dat saec dat iement enich lerkint sette, man of wif, de soude den busmeisters oerlof bidden, ende dat kint sel V scillin(ghe) gheven, eert werc aentast. Ende de sin erste loen wint, de sel gheven te helfte min, eer hi in sin loen tret. Ende die dit verbraec, die verboerde een ℔.*

40. Voert soe sel men wercke laten, als die clocke ghelaten is sinte Meertijn ende die bode „werc laet" gheboden heeft. Ende soe wye hi daernae werkende vijnt, die sel hi bekoeren den meyster voer vier d. ende den knaep voer II d. Mer sijt die knaep buten der wercstede, soe verboert hij IIII d. ghelike den meyster. Ende die koeren zel hij selver ghelden ende betalen, eer hi meer werken sel aen ons ambocht, also dicke als hijt doet.

41. Voert soe wat knaep, die mit onghunsten van sinen meyster ghinghe, eer sijn tijt uut waer, ende die meyster bewisen mocht, dat die knaep sijn scout waer, soe en sel die knaep aen ons ambocht niet werken, eer hi versoent is mit sinen meyster. Ende soe wie den knaep te werke gave, eer hi versoent ware mit sinen meyster, die verboerde een ℔ was; ende daertoe sel hijt onse ghilde beteren, eer hi werken sel.

42. Voert die drie daghe nae Paesschen ende die drie daghe nae Pijnsteren ende die drie daghe na den heylighen Kors-dach die en sel men niet werken, na den ouden regement.

43. Voert soe wie op de straet stonde ofte saet ende wrochte, het waer meyster of knape ofte mecht, die verboerde V sc., alzo dicke als hijt dede.

44. Voert soe en zel niement den anderen onredeliken voer-toenen mit hanghenden werc, dat tot onsen ambocht hoert, hy selt hanghen buten aen sinen style ende niet voerder.

---

1) Het cursief gedrukte is in H.S. met latere hand bijgeschreven.

2) Dit artikel is in H.S. met latere hand bijgeschreven.

bij enen koer van V sc., alsoe dicke alst yement dede, van elken stucke.

45. Voert soe en sel men gheen zeemsche tasschen maken, sy en sellen al binnen van wilden zeemschen leder wesen; ende wie dit verbrake, die verboerde V sc. van elken stucke, daer ment bedragen mach der waerheyt.

46. Voert soe en sel men gheen tasschen maken, die naelbladen en sellen calverenleder wesen; mer wie dat scapennaelbladen maken wil, die sel se voerom belegghen mit alsulken leder, daer die tassche binnen mede ghestoffeert is. Ende soe wie dat roet scapen-afterhellen maken wil, die sel se voederen mit witten leder ende proeffylen; ende die voerhellen sellen al hasen wesen. Ende alle die ander budelen sellen al hasen wesen ende daer sellen al hasen-sluutryem doergaen. Wie dit verbraec, die verboert V sc. van elliken stucke, daer ment bedragen mach ter waerheyt.

47. Voert soe wat riem, dat men vijnt buten der wercstede, die ghesuert syn ende onghemaect, daer men gheen touwe bi ende vijnt, daer men riem mede opreden mach, soe sellen die ryem vry wesen, sonder koer.

48. Voert soe wat meyster, die een ander mans knape te werc ghave buten oerlof syns meysters, die verboerde V sc. ende die knape 1 ℔ was; ende daertoe sel die knaep een maent spoelen gaen, also dicke als ment bedraghen mach der waerheyt.

49. Voert soe waer enich ghildebrueder, die beruft ware van diefte, van moerde, van verrade, van meenedich, die is zijns ghilden qwijt.

50 [1]). *Voert so en sel gheen ghildebrueder ofte ghildsuster enighe witte hosveteren ofte riisnoer maken of vercopen dan van hondenleer, bi een kuere van V sc. van elken stuc, also dic alst yemant dede.*

51. *Voert so en sel gheen ghil(d)broeder ofte ghildsuster enighe hosveteren ofte riisnoer copen of van buten brenghen, die onbesleghen siin, bi enen kuer van V sc. van elken stuc, also dic alst ghesciede. End oec so en sel men se niemant beslaen, bi derselver kuer.*

52. *Voert so en sel gheen ghildbrueder ofte ghildsuster yemant enighe hosveteren ofte riisnoer ofte hanscoen ofte wanten*

---

1) De artikelen 50—55 zijn met eene andere hand geschreven.

maken ofte sniden van laken of van enighen leer of oick mede [1]) *cussens vvollen, dan elke ghildbrueder ofte ghildsuster van hoers selves stof, bi enen kuer van V sc. van elken stuc, daer men bedraghen mach ter waerheit. Ende oec so en sel men niemant enigherhande werc maken, dat tot onsen ambocht behoert, dan van ons selves stof, bi derselver kuer.*

53. *Item van deser tiit voert so en sel gheen ghildbrueder ofte ghil(d)suster van Paeschen tot sinte Victoers-misse des morghens niet eer werken, eer die cloc viif ghesleghen heeft, ende des avonts niit langher, dan die cloc seven ghesleghen heeft, bi enen kuer van V sc., also dic als hi daerof bekuert wort. Ende van sinte Victoers-misse tot Paeschen toe niit eer wercken des smorghens, eer die cloc ses ghesleghen heeft, ende niit langher, dan die cloc seven ghesleghen heeft des avonts, bi derselver kuer.*

54. *Voert so en sel van deser tiit voert gheen ghildbroeder ofte ghildsuster enighe leerknapen ofte meechden annemen te leren, si en sellen eerst onse ghilde ghegeven hebben II ℔ stat-pay, eer si enich werc antasten om te leren. Ende van desen tween ponden, die si sellen gheven, sel men hem een ℔ korten, als si onse ghild winnen sellen. Ende waer dat saec. dat hierenboven enighe ghil(d)broeder ofte ghildsuster enighe leerknaep ofte leermeecht te werc sette, eer hi onse ghild voldaen had, als van den tween ponden, die onse ghild daerof hebben sel, die soude verboeren twe ℔, also dic als dat ghesciede ende ment bedraghen mocht ter waerheit, behoudelic onse ghild hoer leerkiintsghelt.*

55. *Voert so en sel gheen ghil(d)brodere ofte ghildsuster niet meer dan enen leerknaep ofte leermecht jaerlix setten, die si leren sellen; ten waer dat die voerseide leerknaep ofte meecht storve binnen jaers, so souden si enen anderen moghen setten in siinre steden, sonder verbueren. Ende waer dat saec dat enighe ghildebrueder ofte ghildsuster meer dan enen leerknaep ofte meecht sette binnen jaers, die soude verbueren alsoveel, als daer men onse ghild voerseyt om te winnen pleecht. Ende dese kueren ende dit leerkiintsghelt sel men onse ghild te rekening brengen, gheliic ons ghilden ander renten; ende men sel dat leerkiint sinen naem in ons ghildenboec setten, ende op wat dach dattet anghenomen is.*

Gildeboek bladz. 1.

---

1) De laatste drie woorden zijn niet duidelijk leesbaar; het op bladz. 326 noot 1 genoemde afschrift leest „of oec mede cussens vellen".

2 [1]). 1467, April 26. (*Priester voor het altaar van het gilde.*)

Int jaer van LXVII op Sunnen voer Mey-dach overdroe-ghen die ghemen ghildebruers van der ryemsnyder ghijlde, lat [2]) die oudermans in der tijt wel eenen pryester aen moghen neemen, die hem dient op onssen outtaer tot Buerkarch mijssen te doen. Ende gheen oudermans in der tyt en sellen den pryester nyet ofsetten, ten sy by den ghemen [3]) ghildebruers van der rijemsnider ghyld in die ghemen marghensprake.

Gildeboek bladz. 20.

3 [4]). 1507, Augustus 1. (*Winnen van het gilde; keurmeesters; werk vallende onder het gilde.*)

Int jaer ons Heren XV C ende seven op sunte Peters-dach ad Vincula overdroeghen die ghemeen ghildebroeders:

1. Dat men nu voordaen aennemen sal die ghildebroeders in drieen manieren, te weten: dat men een man van der straet aennemen sal om datgheen, dat men daerof ghecrighen can; ende een ghildebrueder als een lanternmaker of een blaes-balchmaker of een budelmaeckster aennemen sal om datgheen, dat men daeroff ghecrighen can; mer een ghildebroeder, die ons ghild mytten handen doet, die en sal men nyet myn aen-nemen dan voor heel ghelt, te weten drye golden Rynsgulden, ende, die myt ons dient, voor half ghelt. Behaudeliken die audermans ende dye boy dat hoor.

2. Item alle vrouwenpersonen, die onse ghilde winnen ende voeren willen mitter hant, die sel in onse ghilde last ende dienst doen ghelyck een vul ghildebrueder. Ende eens borghers dochter die mach onse ghild winnen na der auder ghewoenten om IX ℔. Ende dat gheen borghersdochter en is, die selt winnen om drie Wilhelmus-schilde.

3. Voort so en sel nyemant onse ghilde wynnen, man noch wyf, noch meysterye setten, diet voeren willen mitter hant, ten sy dat sy twe jaer gheleert hebben, als voorscreven is. Ende so wye dit verbrake ende nyet en hielde, als voorseyt is, die saude verbueren alsoveel, als daer men onse ghilde om te wynnen plech.

---

1) Dit is met eene andere hand geschreven dan N°. 1.

2) In H.S. is hier „sy eenen pryester" doorgehaald.

3) In H.S. staat hier overbodig „ghmenen".

4) Dit is met eene andere hand geschreven dan N°s 1 en 2.

4. Voort so sellen die audermans in der tyt twe coermeysters setten tot deser overdrachten, ende die koermeysters sel men in onsen ghilde eden na behoren, sonder yemant des te verdraghen. Ende tot wat tyden die koermeysters den audermans by horen ede vermanen myt hem te gaen om te panden denghenen, die becoort syn, ende des terstont dan nyt en doen, nootsaken uutgheseyt, so sauden sy verboren een ℔, also dicke als ghescyede, half tot onsen ghilden behoef ende tot der koormeysters behoef. Ende tot wat tyden die koormeysters den brueckighen nyet en bekuerden na behoren, so sauden sy verbueren ghelyck den audermans voorseyt.

5 [1]). Voert waer daer enich man of wif, die latoen of wit bleck wrochte of enighen hoernen in lanteernen wrochte of enighen benen-wercken dreiden of mackten, ende ons ghilde nit voldaen en hadde, die verbuerde een ℔, also dic als men hem ter waerheit bedraghen mach.

Gildeboek bladz. 21.

4 [2]). (15de eeuw.) (*Naamlijst der gildebroeders, die het gilde hebben verheergewaad.*)

Dit sijn diegheen, diet ghilde verheerwaert hebben:

Jan Vitvoet,
Jan Kerl Jan Kerlen soen,
Torriaen Vredericxsoen,
Tyman Solbol, verheervaert syn vader.
Heyn Backers soen ende
Ian Koen Pelgherimssoen,
Jan Trinde Braemssoen,
Aernt Hoet Ghisebrechtssoen,
Jan Vaninghen Willamssoen,
Peter Wacker Hermanssoen,
Heynric Jan Henrichssoenssoen,
Willam Scade Willamssoen,
Jacob Daem Iagers soen,
Jan van Sonnenberch,
Peter Wacker Herman Wackers soen,
Aelbert Pijl Aelberts Pyls soen,

1) Deze laatste alinea is door eene andere hand geschreven.

2) Deze lijst is geschreven door dezelfde hand, die de ordonnantie op het gilde dd. 1417 (hierboven opgenomen als N°. 1) in het gildeboek inschreef, en vervolgd door andere 15de eeuwsche handen.

Jan de Man Aernt die Mans soen,
Rikovt van der Meer Goessenssoen [1]),
Ian Bernt Ianssoen van Stachbroec [1]),
Ghijsbert Cappellaen Hermanssoen [1]),
Aert Joestsoen heeft dit ghylde verhervaert [1]).

Gildeboek bladz. 25.

5. 1514. (*Roerende bezittingen van het gilde.*)

Anno XV [C] ende XIIII. Oudermans: Peter Poot, Jan Wilemzoen; busmeisters: Tymen van Rodenburch ende Jan Verbeijck.

Item dit is, dat ic Jacob Bertzoen, bode van den gilde die ryemsnyders, ontfangen heb in myn bewaren:

1. Item een kelck myt een scoettel wegende XXVIII loet zylvers, ende gewegen tot den huse Jacob van Noert goutsmyt, wonende op die Beyerbrucge.

2. Item een kasuffel myt twe alften ende dat daertoe behoert.

3. Item een missael geprint.

4. Item drie metalen kandelaren ende e'en pel.

5. Item twe voercleer voer dat outaer, een swart ende een roet.

6. Item twe kelckzacken ende twe corporael-doeken ende twe deckselen op die kelck eende twe pasen.

7. Item een zijlveren ryem, wegende twe loeet zylvers stif.

8. Item VII dweelen goet ende qwaet, als ic se ontfangen heb, ende III outerlaken ende dat laken, dat in dat svart voercleet vant outaer leyt.

9. Item dat boeck van die rekeninge ende dat boeck der gilden-rechten.

10. Item twe paer pullen ende een scel myt een broetbus van blyck.

11. Item twe gerdynen ende loeet-tange, daer men mede loeet, ende twe snuteldoeken ende een gruen cleet, om des vastens voer dat outaer mede te decken.

Item die buergen voeir Jacob Bartzoen waren doe Gelis Dierckzoen, backer, Lambert Beyndop an die Plaets, wyntapper.

Gildeboek bladz. 26.

---

1) De namen van de laatste vier personen zijn later (in de 15de eeuw) aan het lijstje toegevoegd; eerst Rikovt en Ian, daarna Ghijsbert en eindelijk Aert.

6 [1]). (15de en 16de eeuwen.) (*Naamlijst der gildebroeders van andere gilden, die tevens lid zijn van het riemsnijders-gilde.*)

1. Dit sijn de louwers:

Melijs Aerntssoen,
Ghisebrecht Splijnterssoen,
Hadewaert Meeussoen,
Claes Peterssoen,
Reynaer Aelbertssoen ende siin moeder,
Aelbert Noet,
Dirc Iacobssoen,
Jan Iacobssoen,
Siman Iordaenssoen,
Jan Cnwt,
Pouwels Cnwt,
Vranc Bertoussoen,
Claes van Loenen,
Merten Janssoen,
jonge Henric Moerken,
Dirc Hey,
Henric de Wit Janssoen,
Herman Haec,
Henric van Meerlant,
Steffen Zullensoen,
Bertout Moerken,
Tyman opt tEnde,
Jan van Haenwijc,
Gherijt de Wachter,
Henric Berntssoen,
Godewaert Vranckensoen,
Sibert Gheritssoen,
Hubert Iacobssoen, verheervaert,
Dirc Lambertssoen,
Bertout Knuut Janssoen,
Claes Ian Knuyts broeder,
Gherijt Vranckensoen,
Jacob de Wachter,
Jan de Wit Vranckensoen,
Claes Steffaenssoen,
Zegher Om,
Gherijt Splijnterssoen,
Jan Croken soen,
Splinter Splijnterssoen,
Merten Knif,
Jan Brunt,
Korsken Heinricssoen,
Peter Ianssoen,
Heinric van Loenen [2]),
Claes Aelbertssoen [2]),
Ghiisbert van Meerlant [2]),
Aelbert de Clerc [2]),
Gheriit Iansoen [2]),
Vessel Iansoen [2]),
Ghiisbert Sticker [2]),
Meliis Haec [2]),
Vranc Godeuaertsoen [2]).

2. Dit zyn die zadelaers [3]):

Jacob Hubertzoen,
Jan van Amersfoerde,
Hermen van Amersfoerde Janzoen,
Hey(n)rick Loeef,
Gerrit van Enge,
Willem Janzoen.

---

1) Deze lijst is geschreven door dezelfde hand, die de ordonnantie op het gilde dd. 1417 (hierboven opgenomen als N°. 1) in het gildeboek inschreef. Zij werd vervolgd door latere (15de eeuwsche) handen, terwijl in het begin der 16de eeuw de laatste inschrijvingen plaats vonden.

2) De namen der negen laatste personen zijn later ingeschreven.

3) Deze categorie van personen is later ingeschreven, en wel door dezelfde hand, die in 1514 de roerende bezittingen van het gilde (hierboven opgenomen als N°. 5) in het gildeboek inschreef.

3. Dit zyn die smede [1]):

Claes Geel, Jan Geel.

4. Dit zyn die scoenmakers [1]):

Jan Pareman, Claes Pannemaker.

5. Dit zyn die backers [1]):

Ryckwyn Janzoen.

6. Dit syn de merslude:

Korstans de Rijc,
Vierman Anxt,
Roetert van Aernem,
Heynric Oem,
Helminc,
Henric Walwisch,
Dirc Rws,
Jan vten Gaerde,
Aernt Gherytssoen,
Wouter van Oudencoep,
Jan de Ridder,
Gherijt Gelyssoen van Driebergen,
Peter Claessoen Helmincs neve,
Merten van Loesden Peterssoen,
Herman Abbensoen,
Henric Scutter Korstiaenssoen,
Aernt van Cleue Aerntssoen,
Jacop Heerken Heerkenssoen,
Lambert van Zulen heeft dat heel ghilde,
Jorden van der Zon heeft dat heel ghilde,
Willam de Wiit [2]),
[Daem(?)] de Truwen dochter [2]),
Peter possteidebacker dochter [2]),
Alijt van Bilant, heel ghild [2]),
Mechtelt Korsstans, heel ghild [2]),
Aechte [Hvghen], heel ghild [2]).

Gildeboek bladz. 29.

7. 1555, Juni 6. (*Ordonnantie op het riemsnijders-gilde* [3]).)

Anno XV [c] LV des Donredaichs den zesten Junij. Schout, burgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van

---

1) Deze categorieën van personen zijn later ingeschreven, en wel door dezelfde hand, die in 1514 de roerende bezittingen van het gilde (hierboven opgenomen als N°. 5) in het gildeboek inschreef.

2) De namen der laatste zes personen zijn later ingeschreven.

3) Bij raadsbesluit dd. 27 November 1553 werden de raadsleden Sompeecken, Asch en Frans Both gecommitteerd „tottet maicken van tgildeboick van den ryemsnyder-gilde" (zie R. D. B. i. d., fol. 105 verso). Misschien is bij die werkzaamheid tevens het oude gildeboek (hierboven opgenomen als N°. 1—6) vóór deze ordonnantie dd. 1555 in het nieuwe gildeboek ingebonden.

Vtrecht hebben belieft ende toegelaeten der ryemsnyder gilde te hebben ende te gebruycken dese naebeschreven articulen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 1, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde voirseyt" *in* „der ryemsnyder gilde", *weglating van* „gouden", *wijziging van* „hoere" *in* „dijer" *en weglating van* „ofte oick min."

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der ryemsnyder gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der ryemsnijder gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Oude-corduaniers-gilde N°.* 2 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „de voirseyde ryemsnijder-gilde" *en van* „twaelff haickbusschen" *in* „vier haickbusschen".

9 [1]). Item soe sellen alle rijemsnyders, nastelmakers, tassemakers, hantschoenmakers, sweepmaeckers, vlegelbandemakers, maelenmakers ende boeygelmakers gehouden zyn der ryemsnyder gilde te wynnen ende te voldoen.

10. Item alzoe der smede gilde ende der ryemsnyder gilde gewoenlick zyn de speldemakers by gebuerte aen te nemen. nae vermoegen oude voirgaende accorde ende gescheyt [2]). soe zel dese gilde daerinne achtervolgen tselve gescheyt ende die belieftenisse mitte approbatie des rayts, daerop gedaen den XXIII^en^ Aprilis anno vier ende vijftich verleden.

11. Item soe zellen dese gildebrueders wel seems, wit ofte geaelluynt leer moegen tauwen ende oick by de stuck vercopen ende uuytslijten, onbecroent van enyge gilde van deser stadt.

12. Item zoe zellen die budelmakers, cussemaecksters, lanteernmakers, terlijnckmakers, kammemakers, blaesbalckmakers ende ballemakers gehouden zyn der ryemsnyder gilde voirseyt te wynnen, mits daeroff nyet meer gevende dan XII stuvers ende daerenboven die deeckens ende bode van deser gilde elcx hoer rasoen.

---

1) In H.S. is naast dit artikel met latere hand bijgeschreven: „tassemaeckers trolle gilt".

2) Dit stuk is opgenomen bij de Smeden als N°. 43.

13 [1]). Item een giltbruеders outste zoen, die mit desen ilde gedient heeft, die mach zyns vaders gilde verheerge-aeden ende geven nijet meer dan drie groe[t].

14. Item soe sellen alle giltbrueders-kynderen, dairoff die ader mit desen gilde gedient heeft, desen gilde wynnen by oers vaders leven mit achthien stuvers ende nae hairs vaders oet mit vier ende twyntich stuvers, ende dairenboven geven ie deeckens ende bode hair rasoen, als voirseyt staet.

15. Item alle leerkynder, die dese gilde leren willen, die ellen tgilde geven twailff stuvers voer hoer leerkyntsgelt.

16. Item waert dat enich gildebrueder enich leerknecht ennaem ende hy dat die deeckens nyet te kennen en gave ynnen veertien dagen, soe soude die gildebrueder verbueren en Karolus-gulden; ende noch dairenboven tleerkyntsgelt te even, tot behouff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt nde deser gilde voirseyt, elcx een derdendeel.

17 [2]). Item waer yemant, die der riemsnyder gilde ruerde nde tgilt nyet voldaen en hadde, soe moegen die deeckens lenselven becoeren tot elcker reyse van acht stuvers ende lsoe dicke, als zyt bevijnden, tot behouff als voeren.

18. Item geen giltbrueder en sal hebben meer dan enen oen ende dat in zynre huysinge, daer hy woent, ofte in zijn ehuerde winckel, bijt verbueren van vier stuvers, alsoe dicke ls hijt doet.

19. Item soe en zell geen giltbrueder enige leerkijnt min noegen aennemen om te leren dan twee jaeren.

20 [3]). Item soe en zall geen meijster een knecht moegen ennemen, hy en heeft twee jaeren zijn ambocht eerst onder en meyster geleert; ende dat bewysen, off hij sal wercken oer een leerknecht ende leerkyntsgelt schuldich wesen.

21 [4]). Item dat voirtaen geen knecht, die verhuert is, bij en ander meyster zell moeghen wercken, eer zijn verhuerde yt uut is. Ende insgelycken en zel geen meyster enich ver-uerde knecht, dairvan geadverteert zynde, ter werck setten, ijt verbueren van elcx enen Karolus-gulden, tottes Keyser-icke Majesteyts, deser stadt ende der ryemsnijder gilde be-

---

1) Vergelijk N°. I art. 38.
2) Vergelijk N°. I art. 20.
3) Vergelijk N°. I artt. 2 j°. 1.
4) Vergelijk N°. I artt. 14 en 34.

houff, elcx een derdendeel. Welverstaende: wairt dat tusschen meijster ende knecht enich twist geviele vant voirschreven, soe sellen die dekens in der tyt mit drie oft vier van den bequaemsten uuten gilde die schelinge hoeren ende verlijcken moghen.

22. Item soe en sellen die deeckens in elcker tyt nyemants min moegen aennemen dan mittet volle gildegelt, nae inhouden deser ordonnantie, ofte die deeckens sellen tselve opleggen ende dese gilde voldoen.

23. Item soe zel die wedue van dese gildebrueders, wedue blyvende, deser gilde mogen blijven bedienen, zoelange zy leeft, sonder deser gilde yet dairaff te gheven.

24. Item soe zellen die deeckens gehouden wesen, desen gilde behoirlicke scriftlicke rekenninghe te doen ende te boeck te stellen bynnen jairs nae hueren offganck, opt verbueren alle weecke dairnae van vier stuvers totter gilde behouff.

25. Item wanneer die gildebrueders van de ryemsnydergilde voirseyt by den anderen vergadert zijn in morgenspraecke ofte als zy tsamen teren by consent van de oversten als voeren, soe en zal nyemant den deeckens ofte enyge goede giltbrueders rebellicken, onmanierlicken ende quaelicken toespreken buijten haeren schulden. Ende indien tselve geviele ende bewyselicken waer, soe wert belieft ende toegelaten den deeckens in elcker tyt, denselven rebelligen te mogen contuleren op een vat biers ofte min, naedat die saecke gelegen waer. Behoudelicken altoes ende onvermindert die schout ende deser stadt hoer recht.

26. Item wairt saecke datter enyge gildebrueder ofte gildezuster offlivich worde, soe sellen die gildebrueders gebeden wesende te groeff coemen, bijt verbueren van enen stuver tot behouff van deser gilde.

27 [1]). Item soe en zal nyemant van deser gilde enich stinckende bete, calck, water, sterte, hoirne ofte vleysch over zyn tyt by hem hebben, noch enich hude onthoirnen buyten zyn kelnair ofte oick enich geplucte schaepsvellen ongedeckt by der straeten dragen, noch oick zyn vuyle hoirnen ofte vleysch op openbaer steden ofte plaitsen leggen. Mede soe

---

1) Vergelijk N°. I art. 28.

:n sellen zy hoer schaeffboem bynnen hoere huyse hebben :nde setten vier voeten van den dorpel. Opt verbueren, die n gebreke bevonden worde, van elck punt voirseyt vier tuvers tottes gilden behouff.

28 [1]). Item soe en sellen geen van deser gilde onredelicken noegen voer-tonen mit hangende wercke, mer zel zyn wercke iangen aen zynen style van zyn huysinghe ende nyet vorder.)pt verbueren van vier stuvers tot behouff voirseyt.

29. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

30. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Ja. van der Voort.

Gildeboek bladz. 33.

---

b. ANDERE BEPALINGEN.

8. 1472, Januari 27. (*Geschil tusschen de marslieden en de riemsnijders over het uitstallen van waren.*)

Reeds opgenomen bij de Marslieden als N°. 7.

9. 1553, Januari 16. (*Aantal knechts en leerjongens.*)

Op huyden compareerde voir den rayde opten raythuyse Roeloff Joesten van Sunt Oeyenroey, speldemaker, ende gaff aldaer te kennen, dat hy geerne bynnen deser stadt van Vtrecht ter woen coemen soude omme zyn ambocht ende neringe van speldemaken te doen ende mede burgerscap mitsgaders tgilde van der ryemsnyder gilde wynnen, voldoen ende daermede dienen soude willen nae behoeren; dan tselve en soude hem nyet proufytelick ende oirbaerlyck wesen te doen, ten waere hem die rayt accorderen, believen ende toelaeten soude willen, dat hy tusschen twyntich ende dertich persoenen ofte meer alse meysters, knechts, leerknechts ende jongens soude moegen setten ende te werck stellen, onbecroent van der gilde; ende mede verclarende, dat hy die knechts ende jongens daervan redelycken loen geven, oick opvoeyen ende leeren soude, omme hoir leven lanck hoer cost eerlicken te wynnen moegen, alsoe dat duer hem mittertyt een goede neringe van speldemaken, alse tot Antwer-

---

1) Vergelijk N°. I art. 44.

pen, tsHertogenbosch ende elderswaer nu ter tyt is, coemen ende vallen soude bynnen der stadt van Vtrecht. Ende die rayt gehoirt hebbende tvoirseyde aengeven ende versoeck, ende mede trapport van den gescickten van den rayde, die van der voirseyde saicke van Roeloff Joesten voirseyt gecommuniceert hadden mitte deeckens van der ryemsnyder gilde in der tyt, heeft veraccordeert, geconsenteert ende belieft int versueck van Roeloff Joesten voirseyt.

R. D. B. dd. 1553, des Manendaichs den XVI^en^ January, fol. 79 verso.

XIX. BIJLHOUWERS-GILDE.

XIX. BIJLHOUWERS-GILDE.

a. Bepalingen, ontleend aan het gildeboek.

1 [1]). 1444, Januari 26. (*Stichtingsbrief van de St. Jozefs-broederschap op een altaar in de Geerte-kerk.*)

In den name Godes amen.

1. Kont ende kenlic sy allen tegenwoordigen ende toekonende, dat wy Reijer Aerentsoon ende Guedert Egbertssoon, oudermans, ende gemeene gildebroeders van der bijlhouwer gilde der stad van Utrecht met voordachten sinnen ende rypen beraden van eenre gemeenre mergenspraec, sonderlinge daarop gelegt ende gehouden, by consent, wille ende belieftenisse der kerckmeesteren ende gemene bueren der kerke van sinte Geerde t'Utrecht voorseyt, ter eere Gods, Sijnre gebenedyder moeder Marien ende des heyligen Josephs, vueders ende behueders der jonckvrouwelijcker reynigheyt Sijnre gebenedyder moeder voorseyt, ende tot vermeeringe haars loffs ende dienste ende sielen saligheyt onser ende onser nakomelinge gildebroeders des voorseyde ons gilde geordineert, gesticht, gemaakt ende gefundeert hebben, schicken, ordineren, maken ende funderen mit desen openen brieve een broederschap in der kerken van sinte Gheerden voornoemt, die tot eeuwigen dagen duerende die broederschap van den heyligen Joseph geheten ende genoemt wesen sel.

---

1) In H.S. staat boven dit stuk: „Copia uuten brieff van sinte Josephs broederschap".

2. Tot welcker broederschap die voorseyde kerckmeesters ende buere ons gegont ende verlenigt hebben een altaer, dat naaste by sinte Gheerden zuden-altaar, staande in den cruyswercken aan die noordzyde der kerke voorseyt, den dienst Gods daarop te doen, te sieren ende te timmeren tot alre redeligheyt, nutschap onser broederschap voirseyt. Ende daartoe vier grave in derselver kercke onder ende voor denselven altaere voorseyt, die tot onser behoeff te doen wulven ende teykenen, om onse doode broederen daerin te begraeven; in sodaniger manieren dat men tot elcker openinge enich deser graeve voorseyt, om iemand daarinne te begraven, den kerckmeesteren der voorseyde kercken in der tijt na der ouder gewoonten een pondt stadspay geven zal eens, te betalen van des doden goede, indien hy zo rijck is, anders salt voorseyde gilde daarvoor opleggen.

3. Ende wy ende onse nakomelingen sullen tot eeuwigen dage opten voorseyden altaer altijd des Manendages des smorgens omtrent seven uuren eene singende sielmisse laten doen voor den dooden gildebroederen, daar men ook der levendiger in gedencken sal op onser ende onser nacomelingen cost, beyde van zingen ende van waslicht ende anders, dat men daartoe behoeft, buyten allen cost ende schade der kercken voorseyt; sonder ook iemanden der gildebroederen dan goetwillentlic verbonden te wesen aldaar te komen. Ende tey(n)den elcker missen voorseyt sel die priester mit eenen wyquast die voorseyde vier grave te samen begaan mitten psalmen „*Miserere mei Deus*" ende „*De profundes*" mit eenre collecten voor de zielen, als dat van ingeset der heyliger kercken behoort.

4. Voorts sal men jaarlijx een hoogtijt houden van den heyligen Joseph voorseyt in den broederschap voorgenoemt, alse opten naesten Manendag na sinte Lucas-dach des evangelisten in den Herfst. Ende op desen dach sullen alle die gildebroederen ende broederen deser broederschap in der tijt. — by eenre penen van een out butkijn, ende die van den rade sijn out ofte nye twee butkijns, — verbonden [1]) wesen te komen op die Smedebrug des smorgens omtrent agt uren. ende voort ter eeren Gods ende des heyligen Josephs twee tortysien [2]) te brengen voor den altaar voorseyt ende aldaer

---

1) In H.S. staat hier een overbodig „te".
2) In H.S. staat „cortysien".

:en eynde der missen, die men vierlic singen zal mit tween lienren, te blyven ende ten altaere te offeren, sooveele een yegelijk God int herten seynden sal. Ende na der missen sullen die broederschap voorseyt byeenblyven ter maaltijt, liengeene dient gelieft, ende deen zal dat gilde vijfftien pont :e voren geeven, ende daarenboven zal elck zijn penninc verteeren.

5. Item des naesten dages daarnae zal men een lijck setten opten voorseyden graven ende dan des smorgens omtrent der sevender uuren ene singende sielmissen doen; ende teinden der missen dat lijck begaan, alst behoort, voor alle die gildebroederen, die van dien jaar gestorven zijn, diewelcke daartoe geven zullen elck der broederschap een pont, indien sys vermogen, van haren agtergelatenen goede. Anders ende den armen sel ment doen ter God. Ende die levendige sullen daar comen offeren, indien sy innicheit daartoe hebben, mer sonder alle verbant.

6. Ende om dese voorseyde broederschap immer ter eere Gods, Zijnre gebenedyder moeder ende des heyligen Josephs tot ewigen dagen vast ende steede gehouden te werden in der manieren voorseyt, buyten grooten cost der gemeenre gildebroederen, sijn wy eendrachtelick overdragen, dat voortmeer dese onse broederschap hebben sal van eenen yegelyken, die onsen gilde wint, een pont. Mer des soo sell onse ghilde hebben thien schelling min; ende diegeene, diet gilde wint, sell thien schellinge meer geeven, dan teser tijt toe gewoontlijc is geweest. Ende van elken leerkijnde sell dieselve broederschap hebben thien schelling; ende des sal elc leerknaep meer geeven vijff schelling, ende 't gilde sal vijff schelling daer min off beuren, dan haartoe geweest is. Ende voor dat sellen die leerknaepen ook in dese broederschap weesen, off sys begeeren. Ook sal die voorseyde broederschap alleen hebben die vijff schelling van elcken niven gildebroeder ende leerknaepe, die tot deser tijt toe die oudermans gehadt hebben; ende daertoe sullen allen nachtwerc-kueren ende ander kueren halff deser broederschap toebehooren ende halff den oudermans mitten busmeisteren in der tijt.

7. Voorts sullen altijt twee procuratoirs weesen, dese broederschap te regeeren, alse een out ende een nye; ende der selder een tenminsten wonen in den kerspell voorseyt van sinte Geerde. Ende die oudermans des voorseyde gilde jaerlijx,

als zy haer busmeesters ende anderen des gilden diensten besetten, sullen dan eenen procuratoir setten. Ende die sel dit jaer opbeuren ende uytgeven, ende zyne rekeninge doen, als hy oudt-procuratoir is, op dieselven dag als die oudermans van den voorseyden onsen gilde haere rekeninge doen; daar men alsdan ook den vieren gesetten oudermanne rekeninge bevelinge doen sel, dieselve des procuratoirs rekeninge meede te loven ofte laken, als dat behoort.

8. Ende dese voorseyde broederschap, met alle puncten ende verbanden daarinne begreepen ende elx bysonder, hebben wy oudermans ende gemeene gildebroeders voorseyt gelooft voor ons ende onse nakomelinge, oudermannen ende gildebroederen ons gilde voorseyt, diet ook meede doen sullen, als sy eerst in onse gilde aangenomen worden, ende geloven mit desen onsen brieff vast, stede ende onverbrekelic te houden tot ewigen dagen, uytgescheyden daarinne ende in elken puncten bysonder alle argelist. Ende hebben des toirconde onses gilden zegel aan desen brieff doen hangen. Ende (omme meere) vestenisse ende sekerheit hebben wy gebeden Jan van Lichtenberch van Lantscroon ende Willem Aerntszoen, goede mannen van onsen gilde, desen brieff meede onder (*sic*) ons te besegelen mit hoeren zegell.

9. Ende want wy kerkmeesters ende gemene kerspelluyde der kerke ende des kerspels van sinte Geerden voorseyt den voorgenoemden goeden luyden der bijlhouwer gilde 't voorseyde altaar mitten vier graven, in der voorseyder manieren te gebruyken, ende dese broederschap van den heyligen Joseph te maken ende tot ewigen dagen te houden, gegont hebben, belieft ende geconsenteert, gonnen, believen ende consenteeren mittenselven tegenwoordigen brieve, behoudelic onser curen ende cureyten in der tijd sijns rechts, — soo hebben wy ghelooft ende gelooven voor ons ende onse nakomelingen, kerkmeesteren ende kerspelluden der kerken ende kerspels voorseyt, denselven gilde der bijlhouwer alle voorseyde puncten, sooveele ons ende onsen kerken dat aandragen sal mogen, ewelic, vast ende steede ende onverbrekelic te houden, ende hem immer geen crogt, moeyenisse off hinder daarinne te doen ofte doen doen in eenigerleye wyse, ook sonder alle argelist. Ende hebben des t'oirconde onser kerken segel aan desen brieff doen hangen, ende gebeden eersamen mannen van onsen kerspel, alse Lubbert van Groenen-

woude ende Willem van der Woirde, desen brieff ter meere vestenisse mede over ons te besegelen mit hoiren segelen.

Ende wy Jan van Lichtenbergh ende Willem Aerntszoen voorseyt, gildebroeders van der voorseyder bijlhouwer gilde, hebben om beeden wille onser oudermannen ende gemenen gildebroederen voorseyt onse, ende wy Lubbert van Groenenwoude ende Willem van der Woirde voorseyt hebben om beden wille der kerkmeesteren ende gemene kerspelluyden van sinte Geerde voorseyt onse segele meede aan desen brieff gedaan ter meere vestenisse ende oirkonde alre voorseyde dingen, ende zo wy meede onse consent ende volbert daartoe gegeven hebben.

Deser brieven sijn twee alleensspreeckende.

Gegeven int jaar onses Heeren duysend vierhondert vier ende veertich des Sonnendaeges nae sinte Pauwels-dach Conversio.

Gildeboek (afschrift) fol. 1.

2. 1400, Januari 27. (*Wonen in de stadsvrijheid.*)

Item dit punt, dat hiernae beschreeven staat, is overdragen mit oudt raad ende nye in 't jaer ons Heeren duysent vierhondert des Dinsdaches voor Onser Vrouwen-dach te Lichtemisse; ende dit voorseyde punct sal men vinden in der stads dagelijxe boeck van den voorgenoemden jaere duysent vierhondert [1]):

Dat alle ambachten, die nu ter tijt buyten der stadt in der stadt vryheyd wonachtich zijn, die mogen daer blyven metter woon ende haer ambachten daar doen, alsoolange als sy leven [2]), dats te weten die in haers selfs huysinge woonen; ende nae haere dood niemand in haeren steeden te comen. Behoudelic des dat die backers daer mogen blyven metter woon, ende die snyders mogen daar wel wercken opter lude deel om haer loon. Ende waer yemandt van ambochten, die in huurhuysen woonden, die sal daer mogen blyven metter woon, alsoolange alse die huurweer van de huyse duerde, behoudelic den gilden hoirs dienste als sy haartoe gehadt hebben.

Gildeboek (afschrift) fol. 5.

3. 1432, Augustus 21. (*Verkoop van hout.*)

Dit punct, dat hiernae beschreeven staat, wert overdragen

---

1) De raads dagelijksche boeken van vóór 1402 zijn verloren.

2) Aldus Die Roese (fol. 48); in ons H.S. staat „selven". Die Roese heeft volgens den zin blijkbaar de goede lezing van het R. D. B. (vgl. Muller, Rechtsbr. v. Utr., Inl., blz. 375 vlg.).

mit oudt raed ende mit nye in het jaar ons Heeren duysent vierhondert ende twee ende dertich des Donredages naer Onser Vrouwen-dach Assumpt(ion)is; ende dit punt sal men vinden in den stadt lange papieren boek in den jaere XXXII [1]):

1. Die raedt oud ende nieuwe hebben overdragen: waer eenig eycken- ofte vuerenhout, dat van boven ofte van beneden quame binnen eenre mylen na onser stadt, dat soudmen verkopen in deser manieren, dats te verstaen: dat een yegelijk man, wie hy wil, uyt synen scheepe vercoopen mach, duerende veerthien dagen lang, luttel ofte veel, elc sijn gading, mer daerentey(n)den en sal niemand geen hout meer vercoopen dan binnen Utrecht.

2. Maar woude eenich koopman, die aan die Nyevaart quam, daar langh blyven leggen off sijn hout op het landt slaan om te vercopen, die mach een yegelijk dan sijn gadinge vercopen tot vijff en twintich Arnoldus-guldens toe ende niet min, alsooverre als hy sooveel houdts inhadde; mer waerts dat hy min houts inhadde, dat soude hy te samen vercopen mit eenen godspenning; behoudelicken dat zy onsen burgeren ende ondersaten alsdan tot alre tijt vercopen mogen elk zijn gadinge, luttel ofte veel, hoe syt hebben.

3. Ende waer eenich man, die dit verbrake, die verbeurde vijff pondt, also dicke als hy het deede. Ende dat sullen hem uytpanden die busmeesters van den rade off van den oudermans in der tijd; ende die sellen hebben die halve keuren voorseyt, ende d'andere helft sullen hebben die oudermans van der bijlhouwer gilde.

Gildeboek (afschrift) fol. 5 verso.

4. 1391. (*Het gilde zal niet meer dan de andere gilden behoeven bij te dragen in de kosten eener eventueele verdieping van zijn slag.*)

Dit nabeschreeven punct sal men vinden in een van der stads boeken, dat men noemt „*die Rose*", ende staat in den veertichtsten blade:

In 't jaer ons Heeren dusent CCCXCI overdroegen die schepenen ende gemene oudermans van die bijlhouwers, nu dit toekomende jaer haers gilden gelt aan haers gilden toorn

---

1) Nl. het raads dagelijksch boek, zie R. D. B. i. d. fol. 94.

ertimmeren sullen in haeren slach ende die toorn hoogen nde verbeteren sullen: waert dat hiernaemaels geviele, dat nen overdroege, dat men der stads grafte in der bijlhouwer lach greeven ende diepen souden, dat dan die bijlhouwers aer dan niet meer meede belast en sullen sijn, dan anders ie gemene gilden van der stadt wesen en sullen.

Gildeboek (afschrift) fol. 6 verso.

5. 1454, October 27. (*Leerknapen.*)

Deese nabeschreeven puncten zijn overdragen des Sonnenaeges nae den Elfdusent Maagden-dach in den jaere van ier en vijfftigen:

1. Voort zoo zijn wy overgecomen: zoo en zel geen meyser meer dan een leerknaep setten binnen twee jaeren; ende en sel die meester niet baten, off die leerknaep borger ende ildebroeder wilde worden; dat en zal die knaep ook niet aten, hy en sell sijn volle twee jaar uitleeren, gelykerwijs ls dat van oudts geweest is, off hy dat gilde niet gewonnen n hadde. Ende zo en sel after dese tijt geen leerknaep eeren, hy en sel geeven twee ouden Beyersche guldens ende rie vijff-schellingen. Ende van desen gelde sellen die oudernans ende die bode elx haer vijff schellinge hebben, ende oseph [1]) sijn pont; ende dat ander dat soude dan dat gilde ebben. Ende wanneer zy dan dat gilde wille winnen, soo el men hem een Beyersche gulden korten. Ende die meester ell vaststaan voor dat geldt.

2. Item waart saeken dat eenich gildebroeder twee leernaepen sette binnen den twee jaeren, alsoo menich dach ls hy den laesten knaep te wercke setten, also menichwerff ijff schellinge soude die meester verbeuren. Ende dat souden ie oudermans in der tijt hem uytpanden, sonder yemand des e verdragen. Ende waer dat sake (dat die) knaep enwechiep, soo soude hy geen leerknaep setten, eer die twee jaeren mgekomen waeren. Mer waer het saeke dat zijn leerknaep torve, soo soude hy een ander aanneemen mogen binnen den wee jaeren.

3. Voort soo sijn wy des overgecomen: soo wie eenig werk uitborget, dat van onsen gilt is, soo waere het saeke

1) Nl. de broederschap van St. Jozef, vergelijk den stichtingsbrief der broederschap, ierboven opgenomen als N°. 1 art. 6.

dat die man, die dat werk geborcht had, woude dan die man anderswaert gaen en laten sijn werck anderswaer maken, soo soude dan die meester, die aan dien man ten afteren is, gaen tot dien meester, die den man dat werk maken sel, en seggen hem, dat hy dat werk niet en maket, want hy hem noch schuldig is van sijn werck. Ende waert saeke dat hy dan des niet en deede, so verbeurde die meester vijff schellinge alle dage; ende dat souden hem die oudermans in der tijt uitpanden.

4. Voort zo en zal geen knaep hier werken, die van buyten inkompt, hy en sel twee jaer geleert hebben onder eenen meester; ten waere saeke dat sijn meester gestorven ware, soo souden hy onder eenen anderen meester mogen wercken buyten. En waere 't saeke dat zy binnen woude wercken, soo soude sy leerkijntsgelt geven en schuldich weesen. Ende waere het saeke dat sy daar geen goed betoon off en brochten off dat men haer woorden niet en geloofden, soo souden sy eerster leerkijntsgelt gheven, ghelijckerwijs off sy nooit geleert en hadde.

5. Voort soo en sal geen meester een leerknaep aannemen, hy en sel komen totten oudermans off totten bode ende geeven dat te kennen, binnen acht daegen dat hy een leerknaep heeft; ende hy en sel hem den eersten dag noemen, dat hy hem te werck coemt. Ende dat sel men in ons gilde-legger teykenen om gebreeck wil, dat daerin vallen mag. Ende waere dat saeke dat hy des niet en deede, alsoolange ende alsoo menichen dag als hy over die achte dagen toevede, alsoo menich vijff-schelling soude die meester verbeuren; ende dat soude die oudermans in der tijt hem uytpanden.

6. Voorts soo en sel geen meester een leerknaep besoeken, van wat ambagt dat het is, also vro als hy hout aantast, dat tou ende daarmede werket, soo is hy leerkijnsgelt schuldig; ende die meester sel vaststaan voor dat gelt, soals dat van ouds geweest is.

7. Voort waart saake dat eenig meester een leerknaep had, die hem ontliep, soo en sal geen ander meester dien knaepe te werck setten, hy en heeft synen meester eerst verneucht. Ende als hy zynen meester verneucht heeft, diegeen, die hem dan aanneemt, die sal hem dan twee jaar aannemen op een nieuwe, gelijckerwijs off hy nooit gewrocht en hadde, ende niet min.

6. 1465. (*Schuitmakers mogen geen korven maken van noten- of appelhout.*)

Voort zo zijn wy des overgecomen ende hebben overdragen [1]) it punt metter gemene morgenspraeck in 't jaer van vijff nde t' sestigen:

Dat geen schuytemakers en sellen wercken notebomen ofte ppelbomen korven, by het verbeuren van vijff schellingen p elke korff, also menig als hy dier wrocht. Ende dat sellen em die oudermans in der tijd uytpanden, sonder ymand des ; verdragen.

Gildeboek (afschrift) fol. 9.

. 1452, Februari 13. (*Ordonnantie op het bijlhouwers-gilde.*)

Dese nabeschreeven puncten zijn overdragen eendrachtelyke iitter gemeenre morgenspraeke in 't jaar ons Heeren MCCCC nde twee ende vijftich op sinte Valentijns-avondt:

1. Item men sal niet langer werken van sinte Vichtors-ach off tot Onser Liever Vrouwen-dach te Lichtmisse toe es morgens te ses uuren ende des avonds te seven uuren e. Soo wie hierover wrochte, verbeurde vijff schellingen lso dicke als hy dat dede ende verbeurde. Ende die euren sellen komen die eene helft in 't gilde, ende die nder helfte sellen hebben die keurmeesters, die se bekeuren. nde waer dat zake dat eenich gildebroer bekeurt waer en en keurmeester dat gelt niet geeven en woude, soo soude ie oudermans mitten keurmeesters omgaan panden; ende die an gepant wert, die sal gelden dubbelde keuren; ende halff ie keuren sellen hebben die oudermans, die hem panden, nde die andere helfte die sel gaan, als voorseyt is. Ende raart sake dat hier enich oudermans in der tijd waren, die iet om en woude gaan panden off een uytwech daarin ochte, die zoude dat gelt voor hem allen opleggen. Ende it sullen die keurmeesters uytgaan, by haren eede, den ryken ls den armen, ende den vrienden als den vyanden. Ende die eurmeesters en sellen van niemand eenich genot nemen; ende raart sake dat zy van iemand eenich genot namen ende ien dat ter waerheid vonde, soo soude die keurmeester sijn

1) In H.S. staat „overdragen hebben".

gilt verbeuren. Behoudelijk die kuypers haer nachtwerck, dat is te verstaan van sinte Victors-dach tot sinte Martijnsmisse in den Wijnter des smorgens te ses uuren ende des s'avonds te negenen toe; ende die drayers ende die mandemakers mogen werken al den winter door[1]) des morgens van ses uren, des avondts tot negen uren toe in den avondt, ende niet langer, by alsulcken keur als voirseyt is.

2. Item soo wanneer die bode omgaet bieden tot eenen dode ghildebroeder ofte gildesuster, die in onsen gilde gestorven waer, soo wie daer niet en quaem, die verbeurde eenen ouden boddrager. Ende die oudermans, die daer dan niet en quaem, die soude dubbelt gelt geven. Des soo sal die bode den oudermans ende den gildebroederen die wete eerst laten een ure te voren tot haren huysen of in haren antwoort, eer men se panden mach. Ende waert dat die oudermans dan daer niet en quamen, soo soude die gildebroeders, die daer dan waren, omgaen panden, gelijckerwijs off sy daer tegenwoirdich waren. Item waert sake dat sy in der stadt rade waren, soo en souden sy niet verbeuren.

3. Item wanneer die bode omgaet bieden tot eenen doden gildebroeder ofte gildesuster te grove, daer sal hy of hebben enen ouden boddrager, soo dicke als hy dat dede.

4. Item soo wie dat bijlhouwer-ghilde winnen wil, die sal dat gilde geven twee gouden Rijnsche gulden ende den oudermans in der tijt mitten bode elcx eenen ouden boddrager.

5. Item soo wie dat bijlhouwer-gilde ofte -ambocht leeren wil, die sal dat gilde geven twee gouden Beijerschen gulden ende den oudermans, in der tijt wesende, mitten bode elcx eenen ouden boddragher.

6. Item eenich man, die hout coft-ende[2]) vercoft voorts, die sel der bijlhouwer gilde winnen, geven ende voldoen dat ghilde, gelijck voorseyt staet.

7. Item eenich man, die buyten der stadt van Vtrecht binnen der myle woonde ende dat bijlhouwer-gilde gewonnen heeft, die sal die last van den gilde helpen dragen, gelijckerwijs off hy binnen onser stadt woonachtich waere.

8. Item enich man, die van buyten inquaem ende onse

---

1) Hier begint het officieele gildeboek, dat wij dus verder volgen.
2) In H.S. is hier „ofte" verbeterd in „ende".

ilde rueren of in onsen gilde wercken woude, die mochte ercken ses weken lanck onder enich meyster van der bijlouwer gilde, ende niet langer, om niet. Ende woude hy anger wercken, soo soude hy winnen borgerschap ende der immerluyden ghilde.

Gildeboek (afschrift) fol. 9 verso en Gildeboek fol. 6.

8. Z. j. *Dit is die ordinancie van der houtsagers.*

1. Item in den eersten dat sy waken ende dienen sellen n der bijlhouwer ghilde, alsoo alst van outs haergecomen ende gewoentelick is.

2. Item voort waert dat sake dat enich gildebroeder, die n onser stadt wonachtich in wat ghilde dat hy oock ware, lie werck verdinget hadde tegen enigen houtsager, ende hem lie houtsager niet te werck en quame, alse hy gelooft hadde, ende hy in anderen wercke te wercke ginge, soo soude der bijlhouwer ouderman hem zijn werck verbieden. Ende vrochte hy daerenboven, soo verbeurde hy een pont, alsoo dicke als hy dat dede ende hem die oudermannen werckende vonde; ter tijt toe dat hy dengenen voldaen hadde, die hem yerste gewonnen hadde. Halff die keuren van den pande sullen hebben die gemene oudermannen ende halff der bijlhouwer gilde.

3. Voort en sellen die houtsagers ghene morgensprake hebben, ten sy dat hem der bijlhouwers oudermans eene morgensprake leggen off bieden doen. Ende waert sake dat die houtsaghers enige morgensprake ofte sameninge, wilkeur ofte verbandt makede heymelyken off openbaer buyten den gemeenen oudermans, alsoo menich persone alse daerover ware an rade off aen dade, die verbeurde een pont in der oudermanne busse; off voor dat pont te kiesen jaer ende dach uuter stadt te wesen.

4. Voort enich houtsager, die van buyten onser stadt incoempt, sel waken ende dienen gelijcken den anderen houtsagers. Ende waer dat sake dat hy van enigen houtsageren verdroncken ofte beschat worde, dieghene, die dat deden, verbeurden elcx een pont totter oudermans behoeff, alsoo dicke alse dat geviele.

Gildeboek fol. 6 verso.

9 [1]). Z. j. (*Ordonnantie op het bijlhouwers-gilde.*)

1. Item die ter morgensprake niet en quame, die verbeurde enen ouden boddrager. Compt hy te late, hy ghelt halff gelt, alsoo dicke als dat gebeurde.

2. Item die ongehoorsaem is in der morgensprake, die verbeurt eenen ouden boddrager. Ende wie zonder oirlof uuter morgensprake gaet, die verbeurt oock eenen ouden boddrager, alsoo dicke als dat gebeurde.

3. Item soo wie van onsen gildebroederen, die sprake, alse die morgensprake beset waer, sonder oirloff, die verbeurde vijff schellinge, alsoo dicke hyt doet.

4. Item soo wie voor des anderen boeten biddet, die ghelt vijff schellinge.

5. Item soo wie onlust maket, daer dat gemene gilde vergadert is, die verbeurt eenen ouden boddrager, soo dicke als hyt doet.

6. Item soo wie den anderen lochende of ongebonden woorden toesprake, die gelt eenen ouden boddrager, alsoo dicke hyt doet.

7. Item soo wie den anderen slaet met vuysten ofte mit stocken, die verbeurt eenen ouden boddrager, behoudelick der stadt rechten ende keuren.

8. Item enich man, die den anderen wercket, die dat werck verboden is, sal geven enen ouden boddrager, alsoo dicke als hyt dede.

9. Item soo wie in eens anders werck ghinge, hy en hadde daer eerst bescheyt off, die verbeurde eenen ouden boddragher, alsoo dicke als hyt dede.

10. Item zoo wie wercket op eenen heyligen dach, die men in der kercken gebiedt te vieren, off des nachts, die verbeurde eenen ouden boddrager.

11. Item enich knape, die synen meester ontginge mit eernsten moede, die verbeurde enen ouden boddragher. Ende soo wie hem dan te wercke gave, die verbeurde oock eenen ouden boddragher, alsoo dicke als hyt dede.

---

1) In H.S. zijn N°s 8 en 9 vereenigd tot één doorloopend geheel; ten onrechte, zie bijv. N°. 9 artt. 15—17. die op het geheele gilde betrekking hebben. Alleen N°. 8 betreft alleen de houtzagers, zoodat in verband met N°. 8 art. 3 j°. N°. 9 art. 1 de grens tusschen de twee ordonnantiën blijkbaar is te trekken, zooals wij deden.

12. Item enich gildebroeder, die goet name, daer onse ge-ıene ghilde schande off hadde, of dat hy syne clederen ver-ubbelde, die verbeurde sijn ghilde.

13. Item enich knape, die synen meester vier penwaert :haden dede van dieften, die sal men een jaer zijn ambocht erbieden int ghilde.

14. Item wie onse ghilde antast ongewaerder hant, die erbeurde een pont.

15. Item (wanneer) enich gildebroeder van der bijlhouwer hilde oflyvich geworden ware ende sonen after hem liet, soo al die outste zoon, daer dat gild op comen mach, dat gilde innen jaers verheerwaerden mit drie oude boddragers, die ie oudermans in der tijt mitten bode hebben sellen. Ende aermede zal hy vry wesen, tot hy tot synen jaeren gecomen ;; ende dan dat gilde lasten te helpen dragen. Ende wilt die ıutste sone dat gilde winnen by zijns vaders levende lyve, lat sal hy mogen winnen mit half gelt. Ende die ander :inder, die dat ghilde winnen willen, die sullen gheven ıeel gelt.

16. Item wanneer enich ghildebroeder ofte gildesuster van ınsen ghilde oflyvich geworden is, die sal geven een pont vasch op onsen outaer voor haer dootschult.

17. Item voort sijn wy overgecomen, dat niemandt van ler bijlhouwer gilde meysterye setten sal, hy en sal eerst geproeft werden. Des sellen wy twee proefmeesters setten, lie diegheen proeven sellen, die ons gild metter handt doen villen, ende die proeffmeesters sellen twee wesen. Ende die wee sijn sys niet wijs, soo sellen sy hem beraden mitten-genen, die dat werck mitter hant wel maken can, van dat-gheen dat zy hem vermeten; ende die proefmeesters sellen dat liegeen, die men proeven sal, (ende) sellen dat die oudermans e kennen geven. Ende die oudermans sullen dan diegeen, die ıaer proeff doen sellen, een bequaem stede wysen, daer sy ıaer proeff doen sellen. Ende die zijn proef doen sel, die ıl dat hout selffs brengen, daer hy aen geproeft sal worden.

Can hy kistemaken, soo sal hy maken een seskant trusoor, ıen tafel daerop ende die sal overhoeck geklampt wesen mit ıen kalf daer midden in; ende maken een oeygijff mit een ıiesken aen die kant van die tafel; ende die malluer onder lie tafel sel hy aen dat groote ront mit een biesgen maken; ende op die middelregel sal hy leggen een oeygijff mit een

biesgen; ende die boyem beneden sel hy legghen rontom in een spond; ende beneden aen dat trusoor sal hy leggen een dubbelde bies; ende al die voorseyde mallueren sel hy aenleggen met lijm ende mit duveken.

Een timmerman sal maken een goet cruysraemt mit dubbelde sponden ende mit reserde vensteren ende binnen mede gespont.

Can hy raymaken, soo sal hy maken een goet radt.

Can hy kupen, soo sal hy maken een goede keern ende een keessvat.

Een stoeldreyer sal maken een goede setel.

Ende die sijn proeff doen sal, die sal selffs dat hout medebrengen, daer hy aen geproeft sel werden. Ende die proefmeesters sellen dat werck besien ende werderen ende den oudermans te kennen geven, of dat werck wel gemaeckt is of niet, by haeren eedt. Ende hebben sy dat werck wel gemaeckt, soo sullen hem die oudermans meesterye setten laten. Ende is dat werck niet wel gemaeckt, soo sal hy gheen meesterye setten, totter tijt toe dat hy dat werck wel maken can. Item die proeffmeesters sullen moghen panden al diegheen, die sy vinden wercken ende haer proeff niet gedaen en hebben, by consent van den oudermans, ende becoren van een pont was, waer sy se vinden ende alsoo dicke als sy se vinden werckende, alsoolange sy haer proef niet gedaen en hebben.

Gildeboek fol. 7.

10. 1502. (*Rekenplichtigheid der oudermannen.*)

Item in den jare dusent vijffhondert ende twee soo overdroegen ende sleten Henrick van Leeuwenberch ende Ghijsbert Sas, oudermans, mitten gemenen gildebroeders in eenre gemeenre morgensprake: dat alle oudermans, die ofgegaen sijn ende die nieuwe weder gecoren sijn, alle jaer daerna, dat sy ofgegaen sijn, haer rekeninge doen sullen voor sinte Jacobs-dage daer naestcomende, dat sy offgegaen sijn, byt verbeuren van eenen stadt-ponde alle dage, alsoo menigen dach sy dat versuymden ende haer rekeninge niet en deden, als voorseyt is.

Gildeboek fol. 9.

11. 1502. (*De gildebroeders mogen slechts één winkel hebben.*)

Item in denselven jaere dusent vijfhondert ende twee over-

oegen ende sleten Henrick van Leeuwenberch ende Ghijs-rt Sas, oudermans, mitten gemenen gildebroeders in eenre mene morgensprake: dat niemant van onsen gildebroeders sullen vorder tonen dan tot eenre stede, te weten daer haer hoochste weer [1]) houden.

Gildeboek fol. 9 verso.

12. 1502, Januari 31. (*Lidmaatschap der gilden.*)

Item in den jaire ons Heeren dusent vijfhondert ende twee es Manendages nae sinte Pouwels-dach Conversio hebben udt raidt ende nieuwe belieft ende toegelaten den gemenen hilden dese nabeschreven puncten:

1. = *deel I A N°.* 20 *art.* 1.
2. = *deel I A N°.* 20 *art.* 2.
3. = *deel I A N°.* 20 *art.* 3.
4. = *deel I A N°.* 20 *art.* 4.
5. = *deel I A N°.* 20 *art.* 5.
6. — *deel I A N°.* 20 *art.* 6.
7. = *deel I A N°.* 20 *art.* 7, *met wijziging van* „alre" *in* „elcker".
8. = *deel I A N°.* 20 *art.* 8.

Gildeboek fol. 9 verso.

13. 1513, Februari 22. (*Kleinoodiën van het gilde.*)

1. Item overcomen in een gemeen morgenspraeck op sinte Peters-dach ad Cathedram anno vijfthienhondert ende derthien by dien oudermans ende gemeen gildebroeders in een volle mergenspraeck: dat niemant van oudermans ofte busmeester ofte bode ofte yemant van den gildebroeders onse gilde kleynoten, als casufel, kelck, pullen, paes ofte eenige cleynoten, die wy noch crygen mogen, niemant leenen noch verhueren sullen, opt verbeuren van haer ghilde ende daertoe alle schade, dat gilde daerby hadde, op te rechten ende betalen buyten dat gilde cost.

2. Dit nabeschreven sijn die cleynoten, die tghildt heeft:

Item een casufel van gulden laken mitte stoel, manipel ende alff ende annet [2]).

---

1) In H.S. staat „weert".

2) Lees: amict.

Item noch een casufel van root damast mit sijn toebehooren.
Noch een dagelicx casufel mit zijn toebehoren.
Een missael, in stof geschreven.
Noch een missael gheprent.
Noch twee laken ende twee dweelen opt outaer.
Item noch drie groote kandelaers ende eenen platten candelaer, dagelicx te besigen.
Item eenen schoonen kelck.
Item enen silveren paes.
Noch twee silveren pullen.
Item een pel van swert fluweel mit sijn toebehoren, alse ses gulden stucken ende mit haer silveren haecken.
Noch een outaercleet van fluweel met vier gulden sterren.
Item een silveren bul.
Item een autaircleet, daer Maria mit Joseph in staet.

Gildeboek fol. 10 verso.

14. 1513, Juni 13. (*De raad schenkt vergiffenis aan oproerige leden van het gilde.*)

Anno XV^{c}XIII des Manendaegs na sinte Odulphus-dach.
Alsoo des Vrydages nae sinte Agnieten-dach anno XV^{c} ende twaelff sekere vergaderinge ende commocie van den bijlhouwers binnen Vtrecht in den avondt gebeurt is geweest, vermits welcken drie mannen, te wetene Cornelis van Meurs, Jan Herbertssoen van Herderwijck ende Joris Jacobssoen, bijlhouwers, by den raide out ende nye op sinte Catharynenpoort vastgeleyt wesende, verlost ende afgehaelt zijn geworden mitter stercker hant, contrarie ende tegens den raide out ende nye voorseyt, — soo ist gebeurt terselver tijt, dat, om vorder verloop, bloetstortinge ende anders, datter geschepen was uut te verrysen ende te comen, te verheuden, by tusschenspreecken van goeden eerbaeren mannen dieselve sake aling ende al nedergeleyt ende den voirseyden bijlhouwers ganschelijck vergeven is geworden, in sulcker voegen dat die raidt out ende nye noch niemant anders tot geenre tijt eenigerhande correctie off wraeck daeraff doen noch doen doen en sel in geenre wijs. Ende want dan optie tijt geen teyckeninge noch document daeraff gedaen en is geweest, soo ist by den raide out ende nye op huyden overdragen ende belieft, ter begeerten van den bijlhouwers voirseyt, sulcx noch in der stadt

boeck [1]) te teyckenen, want syt doch eewelijcken, tgene voirseyt staet, vastelicken onderhouden willen hebben.

Valentinus *secretarius subscripsit.*

Gildeboek fol. 11.

15. 1515. (*Het gildegeld terstond te betalen.*)

Anno XV^{c}XV.

Overdragen in een gemeen mergensprake by oudermans Ghysbert Pauw ende Jan Loefszoen ende mede by die gemene gildebroeders, al in dieselve mergensprake vergadert, dat men voortaen geen gildebroeders ofte leerkinder aennemen en sel, dan mit gerede gelt ende dat den busmeester in der tijt te betalen.

Gildeboek fol. 11 verso.

16. 1516, Februari 1. (*Dagelijks zal eene mis gevierd worden op het altaar van het gilde; nieuwe gildebroeders moeten lid worden van de broederschap.*)

Anno XV^{c}XVI op Onser Vrouwen Lichtmissen-avont.

Item is noch overcomen ende overdragen in die mergensprake, die men te loet solde gaen, van die oudermans Ghijsbert Pauw ende Jan Loeffzoon, by consent van allen den gildebroeders, daer vergadert wesende, dat men voortaen alle dage op onse altair, in sinte Geertruden-kercke gelegen, misse doen sel voor alle onse broeders ende susters, levendich ende doot wesende, die in onse broederschap tot desen dage toe geweest zijn. Ende alle, die after desen dach onse gilde winnen wil, die sel oock gehouden wesen dese broederschap te winnen ende geven eenen Hoorns-gulden voor die broederschap voorschreven boven sijn gildegelt.

Gildeboek fol. 11 verso.

17. 1516, Juli 13. (*De gildebroeders mogen zelven hunnen kinderen het ambacht leeren, zonder leerkindsgeld daarvoor te betalen.*)

Anno XV^{c}XVI op sinte Margareten-dach.

Overcomen in eenre volle margenspraeck vant bijlhouwergilde by oudermans in der tijt Jan Willemsoen de Leech

---

1) Nl. het raads dagelijksch boek: vergelijk R. D. B i. d. fol. 47 verso, waar woordelijk hetzelfde staat.

ende Jacob Henricxsoen van der Meer, ende Ghijsbert Pauw ende Jan Loeffszoen, oude oudermans, mit die gemeen raetsheeren ende gildebroeders: dat alle gildebroeders haer eygen kinderen leeren mogen, sonder enich leerkintsgelt dat gilde voirseyt daeraf te geven. Mer waert saeck dat sy haer kinderen bestaden off setten wouden by eenen anderen meester, alsdan sullen sy gehouden wesen haer leerkintsgelt dat bijlhouwer-ghilde te voldoen ende betalen.

Gildeboek fol. 11 verso.

18. 1519, Augustus 10. (*Orde in de morgenspraak.*)

Actum XV^{c}XIX op sinte Lourens-dach.

Overcomen in een volle morgenspraeck by oudermans Huych Feuoyt Gerritsoen ende Thomas Jan Thomaszoen ende by die raetsheeren ende gemeen gildebroeders, als in dieselfde morgenspraick vergadert: als dat men by dat dagelicx boeck [1]) blyven sal. Ende soo daer bancken gemaeckt zijn, dat een yegelijc sitten sal en niet meer opstaen en sullen dan drie gelijck; ende soo wie voor opgestaen is, voor spreken sal by redenen, op alsulcke boeten ende ordinancie nae inhout ons gildenboeck voorseyt.

Gildeboek fol. 12.

19. 1522, September 7. (*Instructie voor den bode van het gilde.*)

Anno XV^{c}XXII op Onser Liever Vrouwen-avondt Nativitatis.

Overcomen in een volle morgenspraeck by oudermans Eerst van Amerongen ende Jan Gerritssoen Cremer ende by die raetsheeren ende gemeen gildtbroeders, in dieselve morgenspraeck vergadert, dese nabeschreven articulen ende puncten, die onse bode, in elcker tijt wesende, gehouden sel wesen te doen, byt verbeuren van zynen dienst:

1. In den eersten sel hy alle weeck tweemael gaen totten oudermans ende den busmeester in der tijt ende vragen, off hem wes belieft.

2. Item voort sel hy eens ter weeck omgaen tot allen ghildtbroeders ende anderen plaetsen, om te vernemen, of daer yemant is, diet gilt reurt ende niet voldaen en hebben;

---

1) „Dat dagelicx boeck" niet van den raad, maar van het gilde: vergelijk het slot van deze bepaling „ons gildenboeck *voorseyt*", waar blijkbaar naar N°. 9 art. 3 verwezen wordt.

t'selve den oudermans ende den busmeester te kennen te geven, op synen dienst.

3. Item noch sel hy gehouden wesen alsulcken tabbert te dragen, als hem dat gildt geven sal, te weten van tweerley verwen.

4. Item soo sal hy voort gehouden wesen dien tabbert aen te hebben mitte bijl op zijn mou op alle statiedagen, diet gildt int heel jaer heeft, te weten: als wy ter kercken gaen op Josephs-dach ende t'samen eten, voort als hy mergenspraeck biedt, ende als men mergenspraeck hout, ende als men te groeff biedt off te groeff gaet, off tot wat tyden die oudermans vant gilden weghen vergadert sijn, ende als men ter eerste misse gaet, — op synen dienst.

5. Item voort sel hy noch gehouden wesen alle jaer te comen opten dach, als die busmeester sijn rekeninge doet, sijn sleutelen neder te leggen. Heeft hy dan t'verleden jaer wel gedient, soo sel men hem die sleutelen wedergeven; ende ist dat hy qualick gedient heeft, soo sel men hem offsetten ende een anderen in sijn stede kiesen.

6. Item noch sel die bode schuldich ende gehouden wesen, alle dootschulden uut te manen ende die te leveren in de busmeesters handen.

7. Item soo sel hy noch gehouden wesen mitten busmeester om te gaen manen, telcken als die busmeester des van hem begeert, op synen dienst.

8. Item noch sel dieselve bode mede gehouden wesen mitten proefmeesters om te gaen, als sy des begeeren.

9. Item die nu ende tot anderen tyden bode gecoren sel worden, sell gehouden wesen twee goede mannen te borch te stellen, elcx een voor al te loven voor dusent gouden gulden van gewichten.

Gildeboek fol. 12.

20. 1540, December 15. (*Ordonnantie op het bijlhouwers-gilde.*)

Anno XV^{c} ende veertich des Woensdaegs den vijfthienden Decembris.

Schout, borgermeysteren, schepenen ende raide der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der bijlhouwer gilde te hebben ende te gebruycken dese nabeschreven articulen ende puncten:

1. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 1, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der bijlhouwer gilde" *en van* „ofte oick min" *in* „dan wel min, tot discretie van de dekens in der tijt".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „de bijlhouwer-gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der bijlhouwer gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „de voirseyde bijlhouwer-gilde" *en van* twaelff haickbusschen" *in* „sesthien hayckbusschen".

9. Item alle timmerluyden, kistemakers, cuypers, schuytemakers, raymakers, mandemakers, stoeldreyers, anctijckdreyers, boichmakers ende alle dieghene, die hout vercopen int openbaer ofte dagelicx in haeren huysen ofte gehuerden plaetsen, die sellen gehouden wesen der bijlhouwer gilde voirseyt te winnen ende te voldoen.

10. Item alle doosmakers ende alle diegene, die schuppen, werven, haickhouten, zweepgarden, vlegelen ende cluppelen ofte diergelijcke houtwerck vercopen, die sellen gehouden wesen desen gilde te winnen mit twintich stuvers ende den dekens ende bode voirseyt te betalen haer rasoen als voren.

11 [1]). Item enich der bijlhouwer gildebroeders sijn outste zoon, die mit t'gilde voirseyt dient, die mach desen gilde verheergewaeden naer sijns vaders doot binnen t'sjaers mit ses stuvers.

12 [2]). Item waer yemandt, die desen gilde *voorseyt* [3]) ruerde ende t'gildt niet voldaen en hadde, soo mogen die dekens denselven bekeuren tot elcker reyse s'daegs van acht stuvers, alsoo menigen dach, als syt bevinden, tot behoeff van den Keyserlicken Majesteyt, deser stadt, desen gilde ende den dekens, elcx een vierendeel.

---

1) Vergelijk N°. 9 art. 15.

2) Vergelijk N°. 9 art. 14.

3) In H.S. is „voorseyt" later bijgevoegd.

13 [1]). Item alle leerkinderen, die enich ambochte van desen gilde voorseyt leeren willen, die sellen gehouden wesen te geven desen gilde voor haer leerkintsgelt eenen Carolus-gulden ende achthien stuvers ende noch den dekens ende bode elcx twee stuvers; behoudelijcken dattetselve leerkint, soo wanneer hy desen gilde winnen wil, corten sel den gilde voirseyt sijn halff leerkintsgelt voirseyt, alse negenthien stuvers van sijn gildegelt voorseyt.

14 [2]). Item soo en sel niemant van de gildebroeders van desen gilde meer aennemen dan een leerkijnt, ende dieselve niet minre dan twee jaeren, ende en sel geen besoeck aen hem hebben. Ende eer dat hy hem in sijn werck ofte winckel set, soo sel hyt den dekens in der tijt van desen gilde te kennen geven; opt verbeuren, indien yemandt in eenich van desen drien puncten, in dit artijckel benoempt, contrarie doende off gedaen te hebben bevonden worde, die sell telcker reyse verbeuren twintich stuvers tot behoeff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt, deser gilde ende den dekens, elcx een vierendeel.

15 [3]). Item waert dat die meester, daer enich leerkint hem onder verhuert hadde, offlyvich werde ende t'leerkint sijn twee jaeren niet uutgeleert en hadde, soo sel dat leerkint gaen ende leeren onder een ander meester sijn twee jaeren uut, sonder meer leerkijntsgelt schuldich te wesen. Ende waert saecke dat eenich leerkint sijn meester binnen sijn twee jaeren ontliepe, soo sel hy sijn meester daeroff moeten vernoeghen; ende geeft hy hem dan onder een ander meester, soo en sel die meester hem niet te werck mogen setten, hy en heeft sijn voor-meester verneucht, opt verbeuren van eenen Carolus-gulden telcker reysen, tot behoeff voorseyt. Ende die hem dan aenneemt, die sal hem dan twee jaeren aennemen opnieuwe, gelijckerwijs of hy noyt gewrocht en hadde, ende niet min.

16 [4]). Item een gildebroeder van desen gilde die sel zijns selfs kinderen wel onder hem setten ende die leeren mogen, sonder leerkintsgelt daerof schuldich te zijn; dan indien hy hem onder een ander laten leeren wil, soo sijn syne soonen leerkintsgelt schuldich als andere.

---

1) Vergelijk N°. 7 art. 5.
2) Vergelijk N°. 5.
3) Vergelijk N°. 5 art. 7.
4) Vergelijk N°. 17.

17 [1]). Item waert sake dat enich knecht ofte leerkint mit quaden ofte onbehoirlijcke manieren uut zijn werck ginge, die verbeurde vier stuvers. Ende wie dieselve te werck settede, naedat hem die weet ende kennisse daeroff gedaen waere, die verbeurde oock vier stuvers, alsoo dicke hyt dede, tot behoeff als vooren.

18 [2]). Item soo wie enich van desen gildebroeders in eens anders werck ginge, waervan den anderen niet voldaen en is, die sel, soo geringe als hy des vermaent wort, uut dat werck gaen, opt verbeuren van een Karolus-gulden tot behoeff als vooren.

19. Item waert sake datter enich gildebroeder ware, die enich werck aenname ende in dat werck niet en quame ofte oock twerck liet leggen, als dat die luyden daer gebreck by hadden ende daerover claechden, die soude verbeuren eenen Karolus-gulden tot behoeff als vooren.

20. Item soo en zel niemandt desen gilde voirseyt winnen moghen, alse timmerman, kistemaker, cuyper, schuytemaker, raymaker, mandemaker, stoeldreyer ende boochmaker, hy sell twee jaren in een vrye bemuerde stadt geleert hebben ende daer sel hy behoirlijcke betoon off leveren ende thoonen.

21. Item soo en sel men geen knechts te werck stellen, hy en sel eerst betoonen, dat hy twee jaeren in een bemuerde stadt geleert heeft, of hy sel leerkintsgelt schuldich wesen te geven ende daernae twee jaer blyven by eenen meyster, sooverre hem die meester te werck set ende geen oirloff en geeft; opt verbeuren, die hierinne versuymich valt, van twintich stuvers tot behoef als vooren.

22 [3]). Item waert sake dat eenige houtsager yemant gelooft hadde te wercken, eenige gildebroeder ofte oock eenige borgeren ofte ondersaten, ende hy in dat werck niet en quame ende dat werck volbrochte, soo sel men hem een weet eerst by den bode van desen gilde doen. Ende indien hy dan optenselven dach binnen vier uren na der weten ofte t'sanderen daegs smorgens niet in dat werck en ginge, soo verbeurde hy alle dage acht stuvers tot behoef als vooren, ter tijt hy sijn aengenomen werck voldaen hadde.

---

1) Vergelijk N°. 9 art. 11.
2) Vergelijk N°. 9 art. 9.
3) Vergelijk N°. 8 art. 2.

23 [1]). Item soo en sel niemandt van der bijlhouwer gilde meysterye setten, hy en sal eerst geproeft wesen by den dryen proefmeesters, diewelcke wesen sellen een timmerman, een kistemaker ende een cuyper; ende dieselve sellen noch anderen uut desen gilde tot hem roepen mogen totte wercken, die geproeft sellen werden, daer sy t'volle verstant ofte kennisse niet of en hebben, omme hem te beraden mittegene, die dat werck, dat geproeft sal worden, wel konnen maken. Ende alsser yemant sijn proeff sel willen doen, soo sellen die proefmeesters dat die dekens te kennen geven, ende soo sellen die dekens dengenen, die sijn proeff doen sel, een bequaem plaetse wysen ende seggen, daer hy se doen mach. Ende die sijn proef doen sal, die sel dat hout, daer hy sijn proef aen doen sall, selffs brengen mitte reetschap daertoe.

Een kistemaker sal geprueft werden int maken van een halff zesskant trusoor, een tafell daerop ende die sal overhoeck geklampt wesen mit een kalf daer midden in; ende maken een oeygyeff mit een biesghen aen de kant van die tafell; ende die malluer onder die tafel sel hy aen dat groote ront mit een biesgen maken; ende op die middelregel sal hy leggen een oeygijf mit een biesgen; ende die boyem beneden sel hy leggen rontom in [2]) een spond; ende beneden aen dat trusoir sel hy leggen een dubbelde bies; ende al die voorseyde mallueren sel hy aenleggen mit lijm ende mit duevels.

Een timmerman, sijn prueff doende, sal maken een goet cruysraemt mit dubbelde sponden ende mit reserde vensteren ende binnen mede ghespont.

Een raymaecker sal in zijn prueff maken een goet rat.

Een cuyper zal in sijn proeff maken een goede keern ende een keesvat.

Een stoeldreyer sal in sijn proeff maken een goede setell.

Ende als diegeene, die sijn proeff doende is, sijn werck volmaeckt ende opgelevert heeft, soo sellen die proefmeesters mittegene, die sy daerby geroepen hebben, dat werck besien ende weerderen ende van stonden an off binnen een halven dach daerna datselve werck loven off laken ende die dekens by haeren eedt voort aenbrengen ende hem seggen, off dat werck

---

1) Vergelijk N°. 9 art. 17.

2) In H.S. is „mit" aldus verbeterd.

wel gemaeckt is off niet. Ende indient werck wel gemaeckt is, soo zullen hem die dekens meesterye setten laten. Ende ist werck niet wel gemaeckt, soo sal men hem verbieden meysterye te setten, ter tijt toe dat hy dat werck wel maken can.

Ende waert dat yemant daerenboven ongeprueft ende sonder consent van de dekens van desen gilde, als voorseyt, meysterye settende waer, die sell telcker reyse verbeuren een Karolus-gulden tot behoeff van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt, den dekens ende proefmeesters, elcx een vierendeel.

24 [1]). Item gheen giltbroeder en sal hebben meer dan eenen thoon ende die voor ende binnen zijnre deuren, daer hy woont, opt verbeuren van vier stuvers, alsoo dicke als hyt doet, tot behoef van de Keyserlicke Majesteyt, deser stadt, desen gilde ende dekens, elcx een vierendeel. Ende hierinne sijn uutgesondert alle vrye marcten.

25. Item tot wat tyde een gildebroeder offlyvich wort, soo sal die weduwe van den doode gildebroeder datselve gilde mogen gebruycken een jaer ende ses weken sonder dat gildt te winnen, ende niet langer.

26 [2]). Item wanneer eenich gildebroeder ofte giltsuster van desen gilde offlyvich geworden is, daervan sellen d'erffgenaemen gheven voor haer dootschult tot behoeff van des gilden autaer een pont was. Ende hierinne sijn uutgesondert alle arme gildebroeders ende giltsusters.

27. Item soo sel men alle gildebroeders ende giltsusters, die offlyvich worden, op haer lijck laten leggen, als ment begeert, der gilden pell; ende daervan zel der gilde bode hebben voor sijn brengen ende halen vier stuvers, ende van den armen niet.

28 [3]). Item van den gildebroeders ende giltsusters te groef te bidden zal die bode hebben twee stuvers, ende van den armen nyet.

29. Item als die bode yemant van den gildebroeders eenige weeten ende verbot doet, sal hy hebben van dengeenen, die in den onrechten [4]) valt, eenen stuver.

---

1) Vergelijk N°. 11.
2) Vergelijk N°. 9 art. 10.
3) Vergelijk N°. 7 art. 3.
4) In H.S. is „in den rechten" aldus veranderd.

30 [1]). Item soo sellen die dekens van desen gilde gehouden wesen, naedat zy haer jaer gedient hebben, goede rekeninge lesen gilde op sint Josephs-dach over te leveren ende te loen, opt verbeuren van alle dage daernae vier stuvers tot les Keyserlicken Majesteyts, deser stadt, desen gilde ende len nyen dekens behoeff, elcx een vierendeel.

31. Item soo sellen die dekens, busmeester ende bode van desen gilde boven haer rasoen voirseyt noch hebben opter stacien van Magdalene, Elffdusent-Meechden-dach, op sinte Mertijns-avondt, Corss-avont, Pontiani ende Agnetis, alsse die dekens telcker reyse twee kannen wijns, die busmeester ende bode elcx een kanne wijns.

32. Item alsoo die gildebroeders van den bijlhouwergilde voirseyt des jairs twee dagen aeneen t'smiddaegs te samen vrolicken mitten anderen teeren, by consent van den oversten, als vooren verhaelt wert, soo wert belieft ende toegelaten: waert dat yemant rebellicken den dekens ofte eenige goede broeders qualicken toespraken buyten haeren schulden, ende indien tselve geviele ende bewyselicke ware, dat alsdan die dekens den rebelligen sullen mogen contuleren op een vat biers ofte min, naedat die sake gelegen ware; behoudelicken altijt ende onvermindert die schout ende deser stadt haer recht.

33. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

34. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Gildeboek fol. 13.

---

b. Andere bepalingen.

20. 1398, (c. 1 Februari [2])). (*Straf op het verkleinen van geijkte tonnen.*)

Voert waer enich cuper, die enighe biertonnen minrede ofte meerrede, daer der stat brantteyken aen stonde, die verboerde een half jaer ziin ambocht.

B.spr.b. dd. 1398, fol. 133 verso.

21. 1429, December 9. (*Plaats voor het afbreken van schepen.*)

Die raet verbiet, dat nyemant enige wiinschepe of andere

---

1) Vergelijk N°. 10.

2) Zie blz. 106 noot 1.

oude schepe en breke of ontwe en slaen, dan in der Nywer[1]) Mynne, by enen koer van viif ponden, also dicke alst yemant verbrake.

B.spr.b. dd. 1429, des Vrydages nae Onser Vrouwen-dach Conceptio, fol. 172.

22. 1436, Juli 20. (*Verlof voor een kuiper om in de Weerd te wonen.*)

Anno XXXVI sFridages nae Alre Apostelen-dach sleten scepen, rade ende oudermans voer gevoech, dat Jan Hildebrantsoen die cuper in den Weerde mach bliven woenen sinen leven lanck, om die brouwere ende olislagere bi nacht te behelpen, of hoer kupen ofte vate lec worden. Ende dat is geconsentiert, behoudelic des raets overdrachte out ende nywe in hore machten te bliven in allen anderen tyden.

R. D. B. dd. 1436, fol. 159.

23. 1452, Juni 7. (*Geschil tusschen de oudermannen van het gilde en de mandenmakers.*)

Die oudermans van der bijlhouwer gilde, aengesproken, ende die mandemakers, ae(n)sprakers, ziins gebleven etc., dat die oudermans hem mit onrechte gepant zoude hebben.

R. D. B. dd. 1452, des Woensdages nae sinte Bonifaes-dach, fol. 65 verso.

24. 1466, Januari 29, Juni 13. (*Geschil tusschen het gilde en een gildebroeder over het recht, het ambacht uit te oefenen.*)

Sleten scepene, raide ende oudermans, dat Henric Zandersoen voert werken zel moighen ende by ghildebroederen doen wercken, ghelyck hy ghedaen heeft zint der tyt hy der bylhouwer ghilde wan, ter tyt toe die rait out ende nywe anders verclaeren uut onderwys van den bylhouwers, dattet anders behoerde.

R. D. B. dd. 1466, des Woensdaghes na Pauli Conversio, fol. 134 verso.

. . . . . .

Overdroeghen die raide out ende nywe, dat Henric Zandersoen van den bylhouweren berusten zel int werken, na uutwysinge der slitinghe laetste ghesleten by den ouden raide, ter tyt toe tonderwys gheschiet zel wezen ende verclaringhe by den raide out ende nywe na uutwysinge derzelver slitinghe. Ende dieghene, die ghepant zyn, zellen hoerre pande weder-

---

1) In H.S. is hier „graften" doorgehaald.

hebben. Ende hyr is toe gezet Huge van Maersen ende Jan Luitgensoen.

R. D. B. dd. 1466, des Vrydaghes na Odolphi, fol. 142.

25. 1495, October 19. (*Den oudermannen van het gilde het toezicht opgedragen op de grootte der turfschouwen.*)

Gysbert Zas ende Aelbert Vogel, oudermanne van der bylhouwer gilde, zyn gescict ter zaken van den torfscouwen, die te cleyn zyn, om weder te laten maken op die oude maet.

R. D. B. dd. 1495, des Manendages na Galli, fol. 191 verso.

26 [1]). 1516, Augustus 13. *Ordinancie van den torfscouen ende -sacken.*

Alsoe veel gebreken in de groete van den torfscouwen gevallen zijn, wairbij die gemeyn borgeren ende ondersaten hoer rechte mate ende getal nyet wel en hebben konnen gecrygen, soe hebben scepene, raide ende oudermanne een ordinancie ende verclaringe dairop ende oick opten torfsacken ende anders gemaict, gelyck hierna bescreven staet:

1. In den yersten soe sellen voertan die torfscouwen elcx wesen lanck XXXIIII voet, wijt IIIIJ voet opten bodem midden in die scou ende diep anderhalven voet ende twee duym, gelyck zij van outs plegen te wesen. Ende anders en sel men gheen scouwen moegen maken off vermaken dan op die maet voirseyt, bijt verboeren van XXV ℔ van elker scouwen, — aff te nemen den timmerman, die se gemaict off vermaict had, ende dat soe dick ende menichwerff alst gesciet, — dat een derdendeel ter stadt, dat ander derdendeel totter gemeen oudermanne ende tleste derdendeel totter vijnders [2]) behoeff, die van den oudermannen dairtoe in elker tyt gescict sellen wesen. Ende hiervan [3]) sel men doen maken een yseren mate ende hangen die [4]) opter oudermanne huys, dair men alle torfscouwen na maken sel moeten.

2. Item alle scouwen, die men soe opte maet voirseyt

---

1) Eene gelijke ordonnantie (doch zonder den considerans) werd door den raad uitgevaardigd in 1523, (Augustus 7) des Vrydages na Petri ad Vincula (R. D. B. i. d. fol. 125 verso). De afwijkingen worden door ons ter plaatse vermeld.

2) De ordonnantie dd. 1523 voegt hier in „ofte geswoeren voirseyt" en laat „die van den ..... wesen" weg.

3) De ordonnantie dd. 1523 voegt hier in „is off."

4) De ordonnantie dd. 1523 leest inplaats van „ende hangen die" „hangende".

maict, sel men voertan teykenen mitter stadt brant ende teyken, dair die veenluyde off gheven sellen van elker scou te teykenen enen halven stuver. Des sel die stadt een dyenst dairaff maken off een off twee geswoeren toe setten [1]). Ende wye zyn scouwen alsoe nyet teykenen en lyete [2]), dat soude wesen opt verboeren van X ℔ van elker scou, tot behoeff als voirseyt staet.

3. Item soe wye enige torfscouwen van nyewes maken off oude scouwen vermaken sel, die sel gehouden wesen dat denghenen [3]), die se teykenen sel, te kennen te gheven ende die te laiten teykenen mitten brant voirseyt, byt verboeren telker reyse van X ℔, tot behoeff als voirseyt.

. . . . . .

R. D. B. dd. 1516, des Woensdages na sunte Laurens-dach, fol. 123.

27. 1518, Maart 8. (*Herstelling der ongeÿkte turfschouwen.*)

Belieft bij scepene, raide ende oudermanne, dat die scutemakers bynnen Vtrecht die oude torfscouwen, die den brant nyet en hebben, wel lappen sellen moegen. Behoudelicken die ordinancie opten torffscouwen, anno XVI lestleden gemaict. anderssins in weerden te bliven.

R. D. B. dd. 1518, des Manendages na Oculi, fol. 164.

28. 1535, September 3. (*Winnen van het gilde en afleggen van de proef.*)

1. Overcomen by borgermeystere ende scepene, dat Ot van Campen borgerscap wynnen ende oick zyn prueve van kistemaken doen zel, indien hy tgilde genyeten wil.

2. Want Ot van Campen, kistemaker, beleden ende geseyt heeft, dat die Dom-deken Appelteern hem borgerscap gegeven hadt, twelck nyet wesen en mocht, ende dairom gheen borger en is; ende gemerct dan hy voerder geseyt heeft, dat Volcken Verborch, als deken van der bylhauwer gilde, hem tot eenen gildtbrueder aengenomen ende zyn gildegelt oick betailt had, twelck by Willem Cornelissoen, deken nu in der tyt vant bylhauwer-gilde, nyet wedersproken en worde, — soe

---

1) In de ordonnantie dd. 1523 ontbreekt deze zin.
2) De ordonnantie dd. 1523 voegt hier in „van den geswoeren voirseyt".
3) De ordonnantie dd. 1523 leest inplaats van „denghenen" „den geswoeren".

hebben dairom borgermeystere ende scepene, des van den schout uuten naem van der Keyserlicke Majesteyt, alsse hertoge van Brabant ende grave van Hollant ende erffheere der stadt, steden ende landen van Vtrecht etc., (vermaent wesende,) gewesen, dat die dekenen vant bylhouwer-gilde voirseyt dairaen gebroect hebben dubbelt borgergelt, nae vermoegen der ordinantie, gemaict by den rayde out ende nye anno XV^{c} twee des Manendaichs nae sunte Pouwels-dach Conversionis [1]), te betalen tusschen dit ende en Manendage naestkomende.

3. Henryck Dirckssoen, in de stede van Willem Cornelissoen, deken van der bylhauwer gilde, heeft geseyt contra Robbert Reyerssoen, in de stede van Ot van Campen, dat Ot van Campen Volcken Verborch aen mocht spreken voer tgheen, dat Volcken gedaen hadde, ende was in Volckens machte nyet, dat hij buyten morgenspraeck van de bylhauwergilde yemant zyn proeve quytscelden mocht.

R. D. B. dd. 1535, des Vrydaichs den III^{en} Septembris, fol. 22.

---

1) Zie deel I A N°. 20.

XX. SMEDEN-GILDE.

XX. SMEDEN-GILDE.

a. Bepalingen, ontleend aan de gildeboeken [1]).

1. Z. j. *Dit is der smede ordinancie.*

1 [2]). Ten sel gheen man meer smidt houden dan twe; ende die sel van der ander smit setten enen goeden man ter stat behoef, die waken sel ende reysen ende op die poerte leggen. Ende wanneer dat hi die smit breket, so sel hi een jaer daerna houden desen voerseiden knaep, alse hiervoor bescreven staet.

2. Item dese naghescreven placken van deser ordinancie dat syn Dortsche placken.

3. Item enich man, die onse ambucht antast van gewrochten wercke, die verboert I ℔, also dicke als hyt doet, behouden der stat hoor recht.

4. Item enich man, die ter wake niet en coemt, als men hem biet, die verboerde V sc. Ende die te late coemt, verboerde II$\frac{1}{2}$ sc.

5. Item enich man, die ter morghenspraec niet en coemt, als men hem biet, die verboerde I plac *of een stuyver.*

6. Item so wie den anderen in der morghenspraec onrede-

---

1) Op het gemeente-archief van Utrecht is aanwezig een afschrift van de oudste drie gildeboeken, afkomstig uit de Cheltenhamsche collectie en omstreeks eene eeuw geleden door den klerk van prof. Bondam vervaardigd en door dezen gecorrigeerd (Archieven der gilden N°. 477*), waarnaar wij enkele malen verwijzen.

2) Het H.S. vertoont èn boven èn onder artikel 1 sporen van een thans geradeerd artikel. Ook H.S. Bondam mist die twee artikelen. Wij ontcijferden het oude artikel als: „Enich man, die der smede ghilde winnen wil, die sel gheven [VII$^{1}/_{2}$?] ℔ stat-pay."

like woerde gave, die verboerde V sc., also dicke als hyt dede, *off een stuyver.*

7. Item so wie den anderen in der morghenspraeck lochende, verboerde X sc., also dic als hyt dede, *off II stuyvers.*

8. Item waert dat yemant sprake, alse die morgensprake beset ware, ende dan niet en sweghe, so wanneer hem die oudermans, die dan sijn in der tyt, heten swigen, die verboerde V sc., also dicke als hyt dede, *off een stuyver.*

9. Item so wie dat in der tyt waecmeyster is, die sel waken, bi V sc.

10. Item so wat man, die op sinte Loys-avont niet te vesper en coemt ende des anderen dages ter missen, die verboert tot elker reysen I plack.

11. Item enich man, die den anderen werct, die dat werck verboden is, die verboerde V sc.

12. Item niement en sel werc voertleggen op enige heiligen daghen, die men viert, by een koer van V sc.

13. Item soe wie wrochte des morgens van sinte Victoer tot Paesschen voer die vyfte ure, die voerboerde een plack.

14. Item soe wie wrochte after die seste ure des avonts tusschen sinte Victoers-dach ende Paesschen in den winter, verboerde een plach.

15. Item soe wie wrochte des morgens tusschen Paesschen en sinte Victoer voer der vierder ure, die verboerde een plack.

16. Item soe wie wrochte after die sevende ure des avonts tusschen Paesschen ende sinte Victoer in den somer, die verboerde een plack. Voort waer enich ouderman in der tyt, die selve ommeghinghe ende hi se becoerde, soe verboerden si V sc., also dicke als hi se becoerde.

17. Item alle heilige avonden, die men gemeenlic viert, sel men werc laten des avonts ter vierder uren, by een koer van een plack.

18. Item ten sel gheen ghildebroeder noch niement van sijnre wegen geen werck te coep dragen, bi V sc.

19. Item so wie mitten scoetvelle ofte baerrebeen quame ter morgensprake ofte waer die ghemene ghildebroeders vergadert waren, die verboerde I plack.

20. Item enich ghildebroeder, die goet cofte jeghens enen gast binnen Vtrecht van yser ofte van colen, ende si syn oudermanne ofte raetsmanne medehebben woude binnen enen

-eygerde, so verboerde hi van
-nde als hi cofte.
-eren oerlof geven dan
-ogen die raetslude
-ermanne binnen

- der tijt, die niet uut
r tyt, dat die ordinancie
-ders becoeren van V sc.,
-e half tot behoef den tween
-neysters becoren. Ende die koren
in der tyt terstont uutpanden.
-n ghildebrueder of syn wyf ende men
-ve, die daer niet en waer, worde hi ge-
-rde I plack. Ende en quame hi des anderen
missen, oec I plack.
ten sel gheen gast gewrocht werc vercopen dan
-ages, bi enen coer van enen ponde, half tot behoef
-ermanne ende half tot behoef des gilden.

25. Item waer enich knaep, die sinen meyster ontghinghe
-nnen synre tyt, die verboerde V sc.

26. Item waer enich meyster, die dien knaep te wercke
-tte, eer hi sinen meyster voldaen hadde, die verboerde V
c., also dicke als hyt doet.

27. Item waer enich knaep, die sinen meyster ontghinge
binnen synre vermyeder tyt, die en sel binnen Vtrecht noch
n der stat vryheyt niet wercken, eer hi sinen meyster vol-
laen hadde, bi enen koer van enen ponde, also dicke als hem
lie oudermans dat verbieden.

28. Item ten sel gheen man sekerhede hebben an enen
naep, hi en myeten mit voerwaerden, als om enen bespro-
ten loen.

29. Item waer enich ghildebrueder, diet misviele, dat hi
rake hadde, dat hi te bedde lage, dat kenlic waer, dat
ijs te doen hadde, die sel men des jaers geven tot elken
inte Loys-dage V pont.

30. Item ten sel gheen meyster enen knaep aennemen, hi
n heeft twe jaer syn ambucht geleert; ende dat bewisen, of
i sal wercken voer enen leerknaep.

31. Item waer enich knaep, die sinen meyster diefte dede
fte ontvoerde tsyn, die en sel geen ghildebrueder te wercke

setten binnen enen jaer, bi enen koer van enen ponde, also dicke als hijt dede.

32. Item so wie dat die oudermans dat wimpel beveelt, alse men oerloecht, die sal sijn wake vry hebben, alsolanghe al hi die wympel heeft. Ende hi sel hebben tot elker reyse, als hi mit dat wympel uut is, van des ghilden goede een myngelen wyns.

33. Item voert so wanneer dattie stat reyst, so sellen die ghildebruеders comen by der wympel totter stede, daert die oudermans ramen sellen in die morgensprake, bi enen coer van V sc.

34. Item so wanneer onse ghilde mitter wympel int velt is, ende die dan niet by der wympel en waer, alse men ter vvaerde ghinge, die verboerde X sc. Ende die uter vvaerde ghinge, eer die wympel weder inquame, die verboerde dienselven koer.

35. Item waer enich ghildebruеder, die in enen werc waer. het waer verdinget ofte niet verdinget, daer en sel gheen man in comen wercken, hem en is voldaen. Ende enich man die dat verneemt, dat ment hem doen wil, die selt sinen ouderman seggen. Ende die ouderman selt hem voert seggen sonder koer, dat hyt laet; ende doet hys niet, hi verboert, also dicke alse hi hem werct, V sc.; ende des niet te laten. Ende die oudermans, die dan syn in der tijt van onsen ghilde, die mogen hem die koer uutpanden, sonder wedersegghen.

36. Item enich ghildebruеder, *die mit ons dient ende* [1] storve, sijn outste soen die mach sijn ghilde verheervaerden mit X sc. binnen jaers. Ende wil hijt binnen sijns vaders levende live winnen, so sel hi gheven III ℔ ende II ℔ was. Ende had hi meer sonen, die mogen onse ghilde winnen om V ℔ ende III ℔ was, weder die vader doot is of levende. Ende had hi bastaertsonen, die moghen onse ghylde winnen om V ℔ ende III ℔ was ende niet myn. Ende een yeghelyc sijn resoen.

37. Item waer enich man, die smede mit sinen wive, die verboerde V sc., also dicke als hyt dede, alsoeverre als

---

1) In H.S. stond oorspronkelijk „die storve"; later werd „die mit ons dient" bovengeschreven en het oorspronkelijke „die" gewijzigd in „ende".

em twe ghildebrueders becoerden. Ende dien koer souden em die ghildebrueders mitten oudermans uutpanden.

38. Item so mogen die oudermans mitten ghildebrueders p sinte Loyen-dach verteren dat gelt van enen ghildebrueder nde niet meer. So wes si meer verteerden, dat en soude ıen opt ghilde niet rekenen.

39. Item ten sel gheen goutsmit mit hameren smeden roeger noch later dan een ysersmit, bi den koer als voereyt is.

40. Item voert so en sel gheen waecmeyster waeck hebben.

41. Item voert so en sel gheen bode niet meer dan drie vake hebben, ende daer sel hi mede vueren ende lichten.

42. Item voert so en sel gheen ouderman binnen jaers op ınse ghilde rekeninge slaen meer dan een ℔; ende dat ℔ roerseyt sellen hebben die IIII, die tot die rekeninge gheıet syn.

43 [1]). Item voert als men die lote maect, mach men verlrincken [dre ℔?] ende nyet meer.

44. Item voert so en sel men op gheen waecrolle cost rekenen onsen ghilde.

45. Item voert enich man of wyf, die der smede ghilde ıentast, ende die oudermans des gewaer werden ende si denghenen panden, die brokich waer, dat pant mogen die oudermans verdrincken voer I ℔, alsoverre alst recht waer; ende onse ghilde en sel daer genen scade of hebben. Ende willen si dat ghilde winnen ter naester morghensprake, so sel hem dat ℔ aen den ghildeghelt te baten comen.

46. Item waer enich man, die der smede ghilde dede mitter hant ende den koermeysters onverdient onredelike woerde sprake, omdat hi hem becoerde, die verboerde V sc.

47. Item gheen oudermans noch busmeysters en sellen voertaen rekenen dan mit gelde ende mit genen panden van ons ghylden goede.

48. Item enich man, die ghepant wert van ons ghilden goede, die sel sijn pande losenen voer Onser Vrouwen-dach te Lichtmisse of binnen XIIII dagen daerna, of men sel se vercopen.

49. Item enich man, die ter rekeninge gheset wert, die

---

1) Bondam teekende ter plaatse van dit artikel aan: „Articulus hic scalpello erasus erat in M.S. et legi non potuit".

selt aenbrenghen binnen VI weken, of si verboren horelike I pont was tot sinte Loys behoef.

50. Item ten sel gheen man des anders mans knaep hueren van onsen ghilde dan binnen VI weken, dat syn tyt uutgaet van sinen meyster, bi een koer van V sc.; ende die knaep, die hem verhuert hadde, oec V sc. Ende die huer en sel van geenre waerde wesen; ende die knaep en sel mit dien meester niet werken binnen dat eerste jaer daerna.

51. Item waer enich man, die syn ghildebroeder knaep spraec ofte dede spreken ofte ruunde, eer binnen VI weken dat syn tyt uutghinc, die verboerde V sc.

52. Item waer enich knaep, die syn dienste bode enich ghildebroeder, eer binnen VI weken dat syn verhuerde tyt uutgaet van sinen meyster, die verboerde V sc.

53. Item ten sel gheen man yser proeven dan die gesworen proever in der tyt, bi een koer van V sc., also dicke als hyt doet.

54. Item dese gesworen proever in der tyt die sel hebben van elcken stic, dat hi proeft, een oude tuun; ende daer sel hi den derden pennync of geven in sinte Loeys bus.

55. Item desen ghesworen proever sel hebben tot elken jaer op den Kers-avont een vlessche wyns van onse gilden goede.

56 [1]). Item dese ordinancie sel men alle jare lesen binnen die eerste maent, als die nyewe oudermans ghecoren syn.

Gildeboek N°. 1 fol. 1.

2. 1432, December 14. (*Loon van den bode van het gilde.*)

Int jaer ons Heren MCCCC ende twe ende dertich des Sonnendaghes na sinte Lucyen-dach overdroeghen die ghemenen raet oude ende nywe van der smeden ghilde, mitter ghemeenre morgensprake van der smeden ghilde, in aldusdaniger manieren: alse dat onse bode, die wi voertaen sellen hebben jaerlix sal hebben van onse ghilde te helpe tot sinen clederen XX ℔ stat-pay. Ende die oudermans, die dan in der tyt syn, die sellen mitten voerseyden XX ponden onse bode laken copen, dat onse bode mit eren dragen mach. Ende

1) Reeds Bondam teekende tusschen de artt. 55 en 56 aan: „Hic iterum scalpello erasus erat articulus".

ert so sel onsen bode jaerlix daertoe hebben van onsen ilde VIII pont stat-pay voer syn loen. Ende daertoe sal hebben syn aendeel van der coelmaet, als ghewoenliken , ende mede alsulc toeval, alse onse ordinancie inhout.

Gildeboek N°. 1 fol. 8.

3. 1452, Januari 18. (*Wanbetaling van gekocht goed.*)

Anno XIIII C LII des Dynsdages na sinte Anthonis-dach. Overdroeghen die gemeen oudermans: waer enich coepman, ie der smede bode ommesendede om yser ofte colen te veropen, ende hy vercoft ende niet betaelt en worde, so soude y gaen totten bode, ende soe soude die bode voirt gaen otten oudermans ende segghen hem, dat die man hem niet etaelt en hadde. Ende so soude die ouderman gaen ende verpen dat aenbelt van den block of verbieden hem dat verck, ter tijt toe dat hy den coepman betaelt hadde. Ende nen soude den coepman een herberge wysen, dair hij teren oude op desgenen cost, die den coepman niet betaelt en adde. Ende wairt dat sy den bode niet ommegheseint en adden, so en souden die oudermans daer gheen recht of loen. Ende hier soude die ouderman of hebben V scillinge nde die bode IIJ scilling van diegene, die niet betaelt en adde; ende dat soude men hem mede terstont uutpanden nit des coepmans gelt des derden dages of op wat tyden lairna, dat die coepman des rechts geert.

Gildeboek N°. 1 fol. 9.

4. 1458, April 9. (*Dienst der „aenworpen".*)

Int jair ons Heren dusent vierhondert acht ende vijftich opten Bloken Paeschen-Sonnendach doe overdroegen die raet out ende nywe mit een gemeen morgenspraec der ghil(d)-bruedere van der smeden ghild tUtrecht:

Also dat alle aenworpen van onser smeden ghilde voerdaen halven dienst doen sellen, sonder yemant des te verdragen. Ende worde yemant daerin wederspannich of koorbruekich, dan loven alle onse ghildbruederen dien wederspannigen of koorbrueckigen niet te werck te setten, ten zij dat hi onsen ghilde die wederspannicheit gebetert heeft of die koorbroken betaelt heeft, of die meyster sel dat voer hem opleggen ende betalen sonder enich wederseggen.

Gildeboek N°. 1 fol. 9 verso.

5. 1461, Januari 11. (*Verzuim van dienst met het gilde.*)

Int jaer ons Heren dusent vierhondert ende enentsestich des Sonnendaghes nae Dertien-dach doe overdroegen die raet out ende nywe mit ghemeen morgenspraeck der ghildbrueders van der smede ghild tUtrecht:

Also dat men after dien dach nyement der smede ghild gheven en sel, die dat jaer ende dach verwoent heeft ende die genen dienst ghedaen en heeft in dier tijt, als hien verwoent, ghelijck ander onse ghildbrueders, of nyemant anders van sijnre wegen. Dese sellen dat ghilde voirseyt moeten copen ende betalen, sellen sijt hebben, nae inhout der overdrachten als daeroff voir overdragen ende bescreven staet.

Gildeboek N°. 1 fol. 9 verso.

6. 1467, Februari 27. (*Messenmakers mogen alleen verkoopen in hunnen winkel.*)

Anno XIIII^{c}LXVII des Vridages na den Sonnendach Reminiscere.

Wantet altoes een oude gewoente geweest heeft, zoe bliven die oudermans daerbi ende sijn overdragen: dat geen messemaker enige messen te veyle dragen noch vercopen en sel in scheyden noch dairbuten dan alleen bynnen den huyse, daer hi woent ende sijn toenbanc heeft, ende anders nergent, by enen koer van enen ponde, so dicke alst yemant verbrake.

Gildeboek N°. 1 fol. 10.

7 [1]). 1472. (*Ordonnantie op het smeden-gilde.*)

Overdraghen van die ghemeen broeders van der smede ghilde int jaer ons Heren dusent vierhondert twe ende tseventich:

1. In den eersten soe sellen die oudermans, die nou ghecoren sellen warden in der smede ghilde te Lichtmisse naestcomende ende voertmeer, tot gheenre tijt enich waeck [hueren ?] [2]) van enighen ghildbroeder ofte anders, dat den ghilde roert, off van des ghilden weghen.

2. Item soe sellen die oudermans in der tyt up tsinte

---

1) Bondam teekende naast deze ordonnantie aan in margine: „Voces intermedias legere non potui utpote evanescentes". Wij waren gelukkiger, zie echter noot 2.

2) Hier is in H.S. ruimte voor een woord van ongeveer 5 letters.

oeyen-avont mit sijn ghildebroeders die keers te Buerkarck raghen ende die ghildebroeders des aftermiddages van eten nde van drincken gheven, als van outs ghewoenlic is. Daeroer sell elcker ouderman in der tijt voir hebben ses pont ɔt elcker reys van des ghilden goet.

3. Item soe sel voertmeer op sunte Loyen-dach, als die ;hildebroeders te samen eeten, scepen, raet ende oudermans ut ende nuwe haer maeltijt ghelden, als die ghildebroeders loen, ende hebben sulck vordel, als die ander doen.

4. Item soe sellen die oudermans in der tijt moghen alle lie koeren ende broeken ende alle rechten uutgaen ende hebɔen daeroff, als van outs ghewoentlic is, uutghesondert des ghilde goet.

5. Item soe sellen die oudermans voirscreven after dese tijt voirt alle die ampten ende diensten besetten van den ghilde den anderden Sonnendach nae Onser Liever Vrouwendach te Lichtmisse. Ende men sel nijt meer dan enen busmeyster setten off kiesen, als hiernae bescreven staet.

6 [1]). Item soe sel men al der ghildebroeders naem in scrifte nemen ende snijden se van een ende doen die in enen hoet, ende daer sel een ouderman sonder voerraet vijf namen uuthalen. Ende die vijf sellen elck bij haren ede enen haren uut onsen ghildebroeders, die hem nut dunct wesen, tot een busmeyster. Ende alsdan sellen die vijf ghehaerde staen elck mit eenre mutse; ten waer of die ghehaerde daer niet en waer, soe sellen diegheen mitter mutssen dan staen voer diegheen, die daer niet en sijn, ende ten sel hem niet hijnderen an haeren kuer. Ende ten sel hem nyement moeghen weren, die ghecoren wart, bijt verbueren van tien ℔ des ghilden behoef. Ende dan soe sellen die ghildebroeders hair hant mit haere bonen in den mutsen steken ende laten haer boon vallen, daert hem nut dunct. Ende die dan die meeste bonen heeft van die vijf ghehairde, die sel dan dat jair uut busmeyster wesen, *ende nijt weder gecoren warden, hij en heeft een jaer lang daerof geweest* [2]).

7. Item soe sel die busmeyster van elcken ghildbroeder bueren, die gheen schut en is ende nijt en waect, seven

---

1) In H.S. is dit artikel doorgehaald.

2) Het cursief gedrukte is in H.S. door eene andere hand later bijgeschreven. — Tusschen de artt. 6 en 7 is een artikel geradeerd; ook bij Bondam ontbreekt het, doch hij vermeldt de rasuur niet.

cromstert tot des ghilden behoeff. Utghesondert scepen, raet ende oudermans off die dienstvrij sijn, — ende alle dienstknapen, die binnen Vtrecht vuer ende licht houden, op halven dienst, indien sy gheen ghildbroeders en sijn, — ende alle weduwen op halff ghelt.

8. Item tot wat tijden die busmeyster behoeft die oudermans om van des ghilden goet uut te panden, indien die busmeyster eenwarf, anderwarf, derdewarf ghemaent heeft, soe sellen die oudermans een of beyde mit hem gaen ende doen dat recht van des ghilden weghen, als van outs ghewoentlic is. Ende hiervoir sel elcke ouderman hebben ses pont aen ghelde, ende nijt meer, van des ghilden goet.

9. Item dat pont van der loetmaeltijt [1]) seel off wesen. Wil enich oudermans loetmaeltijt eten, die moghen sij doen op hoir selfs cost ende nijt op des ghilden cost.

10. Item soe sel Volken off naemels der smede bode hebben voir vuer ende licht in der waeck, daer hij voir plach te hebben vier stuyvers [2]), daer sel hij nu voir hebben vijf pont van des ghilden goet aen ghelde, ende nijt meer heymelic noch openbaer te ghenieten van den ghilde, op sinen dienst; behalven sijn loen ende dat hem van rechts toebehoirt. nae ouder ghewoenten.

Gildeboek N°. 1 fol. 10.

8. 1474, October 1. (*Leerknapen van andere gilden niet te werk stellen, tenzij zij lid worden van het smeden-gilde.*)

Anno XIIII C LXXIIII op sinte Remigius-dach.

1. Overdroghen die oudermans ende die ghemene ghildebroeders, dat gheen ghildebroeder van onsen ghilde te werc sel setten enen knaep, die een ander ghilde heeft ende daerin dient, hi en sel onse ghild winnen, opt verboeren van V sc., also dicke alst enich mester dede; ende dat sellen die oudermans uutpanden.

2. Oec mede so en sel men hem niet bieden, daer yser of kolen veyl syn, hi en heeft onse ghild ghewonnen. Ende dat sel men onsen bode bevelen, op sinen dienst.

Gildeboek N°. 1 fol. 12.

---

1) In H.S. staat „loettijt maeltijt", blijkbaar eene schrijffout voor „loetmaeltijt", zooals later volgt.

2) In H.S. staat „sitters", blijkbaar eene schrijffout voor „stuyvers".

9. 1475, Juni 18. (*De priester zal jaarlijks de legende van St. Eloy voorlezen.*)

Int jair ons Heren dusent vierhondert vijf ende tseventich des Sonnendaghes voir sinte Loey in den Zomer doe overdroeghen die oudermans mit die ghemeen ghildebroeders in der morghensprake, dat men tot allen sinte Loyen hochtijt die legende van sinte Loey prediken sal, ende dat sal costen tot elker tijt X sc.

Gildeboek N°. 1 fol. 12.

10. 1476, Januari 14. (*Bijdrage van dienstvrijen voor de waak.*)

Int jair ons Heren MCCCCLXXVI op sinte Pontiaens-dach overdroghen die oudermans mitten ghemeen ghildebroeders in der morghensprake, dat men die wake nu voert na desen dach niet verminren noch ofsetten en sal, mer si sal bliven op V cromsterten ende niet min. Ende de busmeyster in der tyt sal van een ighelick niet min bueren dan V cromsterten.

Gildeboek N°. 1 fol. 12 verso.

11. 1476, October 20. (*Gildebroeders mogen alleen met verlof van het gilde schutter worden.*)

Int jair ons Heren MCCCCLXXVI des Sonnendaechs na sinte Lucas-dach doe wart overdraghen by den oudermans ende by den ghemeen ghildebrueders in der ghemeen morghenspraeck, dat nu voirtan after desen dach gheen scutten werden en zellen van onsen ghildebrueders dan bi die ghemeen morghenspraec. Ende willen dan die oudermans ende ghemeen ghildebrueders consentieren ende toelaten, dat hy scut wart, so zel hy terstont onsen ghilde gheven VI ℔.

Gildeboek N°. 1 fol. 12 verso.

12. 1486, Augustus 6. (*Twist tusschen meester en knecht; een knecht mag niet deelnemen aan het gelag bij eene verkooping van ijzer.*)

Int (jair) ons Heren MCCCC ende LXXXVI.

Item int jaer van LXXXVI des Sonnendaghes na Onser Liever Vrouwen-dach in die Sne overdroeghen die oudermans mit die ghemeen ghildebroers in die merghensprack:

1. Vaer dat sake dat enich meister tvist hadde tegens syn knecht of die knecht teghens syn meister, daerom dat sy merghenspraeck begheerden, ende die merghensprake gheleit worde, die dan in den onrechten ghewesen worde, die solde verbueren drie pont was; die twe pont souden gaen tot onsen outaer te Buerkerck ende dat derde pont in ons gasthuus. Ende vaer dat sake dat die kneckt merghensprake begherde op syn meister, so solde die kneckt den oudermans seker buerghe setten of goede pande gheven voer die brueken, eer dat men hem merghensprake soude legghen.

2. Item waer dat sake dat enich meister seynde syn cnaep, daer men colen ofte yser vercofte, ende die cnaep daer bleef sitten drinckken in datselver lach, so verboerde die meister een pont was, also dicke as hyt doet. Ende waer dat sake dat die knecht quaem uut hemselven ende nyet gheseynt en waer van syn meister, so verbuerde die knecht oeck een pont was, so dicke als hijt doet. Ende dat sel wesen tot sunte Loyen behoef.

Gildeboek N°. 1 fol. 13.

13. 1493, Juni 25. (*Broederschap van het gilde.*)

1. Int jaer ons Heren dusent CCCC drie ende tneghentich op sunte Lebuynen-dach overdroeghen die audermans aut ende nywe mitten raet aut ende nywe ende die gemeen gildebroeders van der smede ghilde in eenre gemeenre morghensprake, dat gheen man en sel moghen wynnen der smede ghilde, hy en sel moeten wynnen sunte Loyen broederscap, also als overdraghen is in die ghemeen morgensprake.

2. Item eenich ghildebroeder, die ons broederscap wynnen wil, die sel gheven die broederscap tyen stuvers ende den bode sel hi gheven enen stuver.

3. Item soe sellen alle die broeders des Sonnendaghes te kerken comen ende offeren; ende die daer niet en comen, die sellen verboeren twe deu(t)gens.

4. Item eenich broeder ofte suster die storve ende hoer uutvaert gedaen woude hebben, daer sellen sy voer geven enen gauden Davits-gulden; ende daer sel men hem voer doen dertych sielmissen ende een vighely, ende des Saterdaghes een sielmis. Ende die des niet en begheert, die en is daer niet in gehouwen.

5 [1]). Item die onkosten van die missen die sellen betalen die een heelft die broederscap ende die ander helft dat ghilt, dat heel jaer doer; ende soe sellen die broederscap een tertys betalen ende dat ghilt oeck een.

6 [1]). Item soe sel onse bode hebben X stuvers voer syn loen, omdat hy dye broederscap dienen sal ende dat versuem inhalen.

Gildeboek N°. 1 fol. 13 verso.

14. 1489, November 1. (*Niet meer dan één winkel; geen nieuw gemaakt werk te venten.*)

Item int jair ons Heren dusent vierhondert negen ende tachtich op Alre Zielen-dach doe overdroegen die oudermans oudt ende nywe mitten raet ende gemeen gyldebroeders van der smede gylde mit eenre gemeenre morgensprake:

1. Dat geen gyldebroeder meer hebben en sel dan [2]) een toen, ende die sel wesen bynnen sijnre doeren, daer hij woent, ende anders nergent, bij dat verbueren van vijf scellinc, alsoe dicke als hij dat gebot brake.

2. Ende dat oick geen gyldebroeder noch nyemant en sel geen nye gemaect werck veyl dragen bij der straten, bij eenre koere van een pont, alsoe dicke als hij dat gebot brake.

Gildeboek N°. 1 fol. 14.

15. 1490—1494. (*Overdracht van de gildebus.*)

1. Item Peter Wycktersoen dye heeft onse ghyldebous ontfanghen van die staet van Outtert anno XC.

2. Item Bartelmeus van Wee die heeft onsse ghyldebous ontfanghen van Perter Wycktersoen anno XCI.

3. Item Allert Dyrcksoen die heeft onssen ghyldebous ontfanghen van Bartelmeus van Wee anno XCII.

4. Item Bartelmeus van Wee heeft ons ghildenbus ontfangen van Alert Dircsoen anno XCIII.

---

1) De artikelen 5 en 6 staan in H.S. onder de volgende overdracht dd. 1489. Zij behooren echter blijkens het schrift tot de overdracht van 1493. Deze verplaatsing werd veroorzaakt, doordat men bij de inschrijving van de overdracht van 1493 eerst te laat tot de ontdekking kwam, dat men haar moest afbreken, omdat de overdracht van 1489 in den weg stond.

2) Het H.S. leest foutief „dat".

5. Item Ghoryet Ghysbertsoen die heeft oenssen ghi(l)debous ontfanghen van Bartlmeus van Wee anno XCIIII [1]).

Gildeboek N°. 1 fol. 14 verso.

16. 1493, Juni 25. (*Verhouding van broederschap en gilde.*)

Int jaer ons Heren dusent CCCC drie ende tneghentich op sunte Lebuynen-dach overdroeghen die audermans aut ende nywe mitten raet aut ende nywe ende die ghemeen ghildebroeders van der smede ghilde in eenre ghemeen morghensprake:

1. Vaer enich man ofte wyf, die coelen liet veylen bi onsen bode, ende hy vercoept ofte sy, die soude gheven sunte Loyen broederscap te Buerkerc een maet coelen, soe dic als dat gheschiede [2]).

2. Item die cost van was, die men jaerlix behoeft op sunte Loyen autaer, die sel dat ghilt heel betalen; ende die missen, die men des Sonnendages doet, sel dat ghilt half betalen.

3. Item die twe hoechtiden, die men jaerlix haut op sunte Loyen autaer, sel dat ghilt heel betalen; behauwelic dat die broederscap van sunte Loy sel gheven jaerlix een tertys.

Gildeboek N°. 1 fol. 14 verso.

17. 1490—1494. (*Lijst der leerkinderen, aangenomen door de opgegeven gildebroeders.*)

1. Dit syn die leerkynder int jair van XC:

a. Van den lychten gelde:

Item Henrick Hubertsoen een leerkynd, gheheten Euert Trijnde, XXXII stuvers lichten gelts.

Item Dirck Knoep een leerkijnt, geheten die jonghe Peter van Walkendael.

Item Gherrit die Bruyn een leerkijnt, geheten ..... [3]).

Item Tymen Ysbrantsoen twe leerkijnder, geheten den eenen Herbort Jan Herbortsoensoen ende Willem Jan die Rijcken soen, alle beyde lichten gelts ellicks XXXII stuvers.

---

1) In H.S. staat hieronder „Proefmesters", wat waarschijnlijk ziet op het ambt van den bewaarder der bus.

2) In H.S. schijnen hier twee regels geradeerd te zijn.

3) De naam is in H.S. niet ingevuld.

b. Dit is nu swaer gelt:

Item Dirck van Druenen een leerkijnt, geheten Jan Jacobsoen, XXXII stuvers.

Item Bernt van Bittersum een leerkijnd, geheten Henrick Jan Bottermanssoen, XXXII stuvers.

Item Willem Welrycksoen een leerkijnd, geheten Dirck Swerssoen, XXXII stuvers.

Item Hermen Henricksoen van Ravezwaey een leerkynd, geheten Arnt Steuensoen van Zijl, XXXII stuvers.

2. Dit syn die leerkijnderen int jair van XCI:

Item Jan Willemsoen een leerkijnt, geheten Merten Janssoen, XXXII stuvers.

Item Bernt Ottesoen een leerkijnd, geheten Michiel, XXXII stuvers.

Item Luutgen van Benthem een leerkijnd, geheten Henrick Henricksoen, XXXII stuvers.

Item Eelgis Eelgissoen een leerkijndt, geheten Sweer Gherlofsoen, XXXII stuvers.

Item Hubert Gherritsoen een leerkijnd, geheten Gherijt Janssoen, XXXII stuvers.

Item Cornelis van Oerd een leerkijnd, geheten Henrick Knyff, XXXII stuvers.

Item Rutgher van Wely een leerkynd, gheten Hubert Dirck Kollert soen van Montfort.

Willam Janszoen een leerkynt, gheheten Teeus Gerritszoen.

Heynric Maech een leerkeynt, gheheten Jacop Janszoen.

Goyer Jacopszoen een leerkynt, gheheten Herman Heynricszoen.

Gherrit Gerrit Hubertszoen een leerkynt, gheheten Cornelis Wrederickzoen, en sel niet corten.

Dirc die Buser een leerkeynt, gheheten Willam Willamszoen.

3. Dit is dat jaer van XCII:

Willam Wlricszoen een leerkijnt, gheheten Heynric Kuttebrower.

Willam Wlricszoen een leerkijnt, gheheten Jacop Peter Pot zoen.

Cornelis van Nort een leerkynt, gheheten Peter Gerritszoen.

Herman Heynrics een leerkijnt, gheheten Gisbert Reyierszoen.

Goyert van der Haar een leerkijnt, gheheten Peter Gerritszoen.

Elgis Elgiszoen een leerkijnt, gheheten Jan Tonyszoen.

Dirc Knoep een leerkynt, gheheten Gerrit Dircszoen.

4. Item dit is dat jaer van XCIII:

Item Dyrck de Bousser een leerkynt, ghehetten Jan Wyllamsoen.

Item Claes Gherytsoen een leerkynt, ghehetten Ghebernt Berntsoen.

Item Coernellys Ghysbert een leerkynt, ghehetten Cornellys Jansoen.

Item Henryck Mach een leerkynt, ghehetten Coernellys Henrycksoen.

Item Aewel van der Weecht een leerkynt, ghehetten Fraec Claes Foelpertsoen.

Item Toenys van Maessen soen een leerkynt, ghehetten Ghoeryt outten Leen.

5. Item dit syen die leykyenderren (*sic*) anno XCIIII:

Item Ghysbert Eeyuertsoen een leerkyent, gheten Rutgher Rutghersoen.

Item Herman Henrycksoen van Ravezwaey en leerkyent, gheten Henryck Dyrcksoen.

Item Rycout Gherytsoen een leerkyent, gheten Aenthonys Staeessoen.

Item Wyllaen (*sic*) Jansoen de Wiet een leerkyent, gheten Jan Coernellyessoen.

Item Gheryt Gheryt Houwert soen een leerkynt, gheten Jan Jansoen.

Item Jacop Claessoen een keerkyent (*sic*), gheten Aees Jansoen.

Item Aewel van der Weeck een leerkyent, gheten Heenryck Jansoen dye Wyet.

Gildeboek N°. 1 fol. 15.

18. 1505. (*Het gilde gewonnen voor den verkoop alleen van staal en ijzer.*)

Jan van Ryn is gecoft, dat hy ons ghyld gewonnen heft, dat hy stael ende yser vercopen sal ende anders nyt; anno XV^{c} ende vyf.

Gildeboek N°. 1 fol. 17.

19. 1520, November 7. (*Loon van den gasthuismeester.*)

Anno dusent vyfhondert ende twyntich overdraghen in een ghemeen morghenspraecke, dat die huusmeyster van sunte

Loeyen gasthuus, soe hy veel te maenen heft ende arbeyts doet buten ende bynnen, dat hy hyer jaerlix of hebben sal voer syn loen twe Fredericus Badens-guldens. Ende des sal die huusmeyster, die te Lichmis ofghaet, syn rekening doen daernae voer sunte Loey in de Wynter ende syn jaerrenten opbrenghen sonder restant, byt verboeren van syn loen. Ende dit gheschyede op sunte Williboerts-dach.

Gildeboek N°. 1 fol. 17.

20. 1511, Februari 25. (*Vonnis wegens pandwering.*)

Anno XV c XI des Dyncxsdaghes nae sunte Mathijs-dach. Want Heynrick Willemssoen, die messesteecker, pandtweringe gedaen heeft der smeede ghilde, dairomme hy in der stadt vangenisse gelegen heeft, so sleten schepen, raidt ende oudermans, dat hyt gilde voldoen soude ende thien pont van pantweringe optie kist brengen sell, ende sell behoerlycke oervede doen in brieven ende syn steengelt betalen.

Gildeboek N°. 1 fol. 17 verso.

21. 1513, Juni 10. (*Leerknechts van de messenmakers.*)

Anno XV c ende dertien opten tienden dach in Junio. Overdraegen in gemeen mergenspraeck van der smeede ghilde, dat van deser tyt voert gheen messemaecker meer dan een leerknecht hebben en sell in twee jair. Ten wair saecke off den leerknecht [1]) gebreck crege, soedat hy tot dat ambocht nyet en dienden, sel die meyster enen anderen leerknecht moegen nemen, twee jair duerende. Ende wairt saecke dat die leerknecht bynnen die twee jaren ewechliep off dat hy hem oneerlycken regierden, dat kenlyck wair, soe sell den meyster enen anderen jongen moegen aennemen twee jair lanck in manieren voerseyt. Ende soe wye dit verbraecke aen beyden zyden, die verbuerden II ℔, halff tot sunte Loy ende halff tot behoeff der oudermans in der tyt.

Gildeboek N°. 1 fol. 17 verso.

22. 1517, Juli 4. (*Benoeming en instructie van den gasthuismeester.*)

Anno vyftien(hon)dert ende zeventien op sunte Merthyns-

---

1) In H.S. staat hier een overbodig „off".

dach Translationis overdroegen die oudermans ende gemeen gildebrueders in eenre gemeen morgensprake:

1. Dat men voertaen alle jair een huysmeyster van sunte Loeyen gasthuys kyesen ende setten sel, diewelke huysmeyster mit alle der gasthuysen voirseyden goeden ende renten begaen ende die regieren, opboeren ende uutgeven sel. Ende dairvan sel den huysmeyster, in elker tyt wesende, zyn rekeninge weder off doen, drie maenden nadat zyn tyt uut is ende offgaet off soelange dairna, alse hem by den oudermans in der tyt out ende nye ende by den busmeyster in der tyt dairvan uutsettinge gegeven ende gedaen sel werden, byt verboeren van zyn loen nabescreven. Ende zyn rekenscap gedaen hebbende, soe sel men hem by den oudermans ende gemeen gildebrueders dan loenen tot discretie ende goetduncken, nadat hy dienst dairin gedaen heeft ende dairaen verdient sel hebben.

2. Item soe sel men desen voirseyden huysmeyster kyesen ende setten optenselven dach ende in alsulken schyn ende maniere, als men den busmeyster van der smede gilde kyest. Ende dair sel een yegelick toe gekoeren moegen werden, uutgesondert die oudermans ende den busmeyster in der tyt. Ende dat en sel hem nyemant moegen verweren, byt verboeren van thyen pont tot des gilden behoeff. Ende die gekoeren sel werden, die en sel geen huysmeyster weder gekoeren werden, off hy sel yerst een jaer offgeweest hebben.

3. Item soe sel den huysmeyster een kist mit twee sloeten laten maken, — daer die oudermans in der tyt die een ende den huysmeyster in der tyt die ander sloetel off hebben zellen, — daer men alle die brieven totten gasthuysen behoerende in leggen sel. Des soe sel den huysmeyster alle die rentbrieven van sunte Loeyen gasthuys aengaende uutscriven, die hem dienen sellen om die renten te manen.

4. Item soe en sel men voertaen in den gasthuys voirseyt nyemant innemen off ontfangen dan by den oudermans out ende nye ende by den busmeyster in der tyt.

Gildeboek N°. 1 fol. 18.

23. 1517, Augustus 1. (*Tinwerk.*)

Anno vyftienhondert ende zeventien op sunte Peters-dach ad Vincula overdroegen die oudermans ende gemeen gildebrueders, die tambocht vant tinnegieten mitter hant rueren, in eenre gemeen morgensprake, alse nabescreven staet:

1. In den yersten soe en sel men voertaen geen cruycken maken, ten sel all te samen wesen van kannewerck; ende die se maect, sel dair zyn naem ofte letter mit dat koeryser op setten.

2. Item diegene, die cruycken maken van quaet tin, die sellen hoer letter dairop slaen.

3. Item soe en sel men voertaen geen cruysen maken dan van fyn tin off van kannewerck; ende op die fyn cruysen sel men die croen op slaen, ende die van kannewerck gemaect zyn, sel men dat cueryser mit zyn letter op slaen, die se maect.

4. Item soe en sel oeck nyemant geen soutvaet bynnen Vtrecht maecken noch te coep houden noch buyten seynden dan van kannewerck gemaect, ende dair sel men oeck dat koeryser mit hoer letter op slaen, die se maect.

5. Ende waert saicke dat hier yemant in enigen punten voirseyt bruekich worde, die sel verboeren tot elker reyse vyff pont, halff tot sunte Loeyen gilde behoeff ende halff tot desgeens behoeff, die hem becoerde; dair alle tinnegieters, diet ambocht mitter hant doen ofte rueren, koermeysters off wesen sellen.

Gildeboek N°. 1 fol. 18 verso.

24. 1517, Juli 4. (*De oudermannen en de busmeester mogen onruststokers uit het gasthuis verwijderen.*)

Item op sunte Merthyns-dach Translationis anno zeventien voirseyt overdroegen die oudermans ende gemeen gildebrueders in deselve morgensprake: alse waert saicke dat yemant int gasthuys wesende enich rumoer, kivagie, twist ofte onrust maecte, dat kenlicken waere, soe sellen die oudermans out ende nye ende den busmeyster, in der tyt wesende, dieselve altyt uut tgasthuys moegen setten, sonder mergenspraeck dairomme te derven doen leggen ende onbecroent van yemant.

Gildeboek N°. 1 fol. 19.

25. 1495, 1496. (*Overdracht van de gildebus.*)

1. Item Bertelmeus van Wee die heeft onssen ghyldenbous ontfanghen van Ghoeryt Ghysbertsoen anno XCV.

2. Item Jan Bovl die heeft oenssen ghyedenbous *(sic)* ontfanghen van Bertelmeus van Wee anno XCVI.

3. Item anno XCVI des daechs nae Nativitas Marie soe hebbe ick Jan Boll onse ghildenbus gheseynt Aelaert Dircksoen

mit een lade mit cruut ende XII loeden, een vorm ende onse ghildenboeck.

Gildeboek N°. 1 fol. 19 verso.

26. 1519. (*De gildebroeders moeten opkomen bij de eerste mis van zoonen hunner medebroeders.*)

Anno XV^{c}XIX.

1. Overdroeghen die ghemeen ghil(de)broeders in een ghemeen morghenspraecke, dat van nou voertaen, als een ghil(de)broeders-soen syn eerste mys doen sal ende die oudermans myt die ghil(de)broeders daertoe ghebeden worden, soe sellen die oudermans die ghildebroders ter morghenspraeck laten byeden. Ende soe sellen die oudermans mijt die ghil(de)broeders ghaen offeren, elck alsoeveel alst hem belyeven sal, ende daerenboven sel ons busmeyster in der tijt gheven noch van ons ghildegoet een loet gouts van XV stuvers. Ende soe wye daer nyt en quame, die verboerde een stuver.

2. Ende tot ghenen anderen eerste myssen en sel men moghen panden, ten waer dat die ghil(de)broeders gheboeden waren ter morghenspraecke ende ydt te doen waer, dat enych van die ghildebroeders of onse ghilde aenghinge. Ende soe soudmen moghen panden op die koer, als boven ghescreven staet.

Gildeboek N°. 1 fol. 19 verso.

27 [1]). 1502, Januari 31. *Dit is der smede ordinancie.*

Anno vijftienhondert ende twe des Manendaechs nae Conversio Pauli heeft die raet out ende nije overdragen ende belieft dese nabescreven punten te aftervolgen die ghemeen gilden van Vtrecht:

1. In den eersten: waer ijemant van deser tijt voert, die der smeden gilt wynnen woude, die sel der smede gilde geven drie gouden Korvorster Rijnsgulden ofte paeijment hore weerden daervoer in der tijt der betalinge, enden noch daerenboven tien stuvers te resoen; dat is te verstaen elcke ouderman drie stuvers ende onsen busmeister ende bode elx twe stuvers te rasoen; ende dat gelt sel rechtevoert in tegenwoerdicheijt rede wesen.

---

1) Vergelijk hiermede de algemeene ordonnantie op het lidmaatschap der gilden van denzelfden datum, deel I A N°. 20.

2. Item waer enich [1]) borger ofte borgers-kinder, die enich gilde hebben woude, die sel dat gilde geven voer sijn gildegelt half gelt vantghene, dat voerseyt staet, ende een ijgelicke sijn rasoen.

3. Item enich borger, die meer gilden hebben woude, dan hij eerst gewonnen hadde, die sel geven half gildengelt, als voerseyt staet, ende een ygelicken sijn rasoen.

4. Item enich onse gildebrueder sijn ou(t)ste soen, die mit ons dient, mach sijn vaders gilde verheergewaden ende geven nijt meer dan men van outs gewoentliken is.

5. Item enich man, die een leerkijnt aenneemt, dat leerkiint sel der smede gilde geven een gouden Korvorster Rijnsgulden; ende daer sel die meister waer voer seggen ofte dat voer oplegen. Ende setten hijt te werck, eer hij voldaen hadde ofte oerloff hadde van den oudermans ofte busmeister, die verbuerden een pont, also dijck als hijt dede.

6. Item waer ijemant, die enich gilde ruerde ende dat gilde nijt voldaen en hadde, so mogen die oudermans denghenen bekoren, die huer gilde gheruert heeft, tot elcke reijsse van twe pont ende also dicke als sijt bevinden, die een helft ter gilde ende die ander heelft ter oudermans behoeff.

7. Item die oudermans van den gilden en sellen geen gildebruеders aennemen, ten sij dat hem kenlick is bij een hantscrijft van den secretarius, dat sij borgers sijn, bijt verbueren van dubbelt borgergelt.

Gildeboek N°. 1 fol. 20.

28. 1502, Mei 13. (*Instructie voor den busmeester.*)

Item anno XV c ende twe op sinte Servaes-dach overdroechgen die oudermans ende die ghemeen gildebruers mit eenre ghemeen morgenspraecke, dat die busmeister in der tijt gheheelliken mit des gilden goet begaen sel ende dat opbueren ende uutgeven sel; dat is te weten: van die gildebrueders, van die leerkijnderen ende van der waken, van des gilden renten ende alle dat den gilde aengaet ende toebehoert. Daervan sel die busmeister in der tijt rekenijnge off doen, drie maenden nadat hij offgaet. Ende daervoer sel die busmeister dan hebben ses pont aen gelt van des gilden goet

---

1) In H.S. staat „emich".

voer sijn loen. Ende dede hij die rekennynge bynnen die drie maenden nijt, als voerseyt staet, dat waer opt verbueren van sijn loen voerseyt; ende daertoe so sel hij geven een vat biers tzijsvrij, dat die gemeen gildebruederes te voren hebben sellen op sinte Loeijgen-avont in die Somer in ons gasthuijs, als wij ons keers te kerken dragen sellen.

Gildeboek N°. 1 fol. 21 verso.

29. 1486, September 1. (*Verkoop van nieuw tinwerk en lood.*)

Anno XIIIIc ende LXXXVI des Vrijdaghes post Johannis Decollacionis.

Sleten die oude overste oudermans mitten ouden raide tusschen die mersluyden-ghilde ende der smede ghilde, ruerende van sekere pandinge, die sy die een den anderen gedaen hadden etc., — te weten alsoe als dan die tynnegieters die marsluyden eerst gepant hadden van nye tynnewarck, dat die mersluyden vercoften, dat der tynnegieters ambocht aengaet, daervan die raet overcomen is, als dat die tynnegieters terecht gepant hebben, alsoe datselve werck nye werc was, dairomme sy gepant hebben, ende oeck datselve hoer ambocht alleen aenginck, als voerseyt is, alsoe dat mede ter wairheyt well ondervonden is by sekeren getuyge, die de raidt dairop gehoert heeft, — ende soe dan wederomme die mersluyde denselven ghilde van der smeede ghepant hebben, omdat sy onder thien pont loots dagelicx vercopende zyn, dat der mersluyde gildt weder aen soude gaen, ofte die tynnegieters van der smede ghildt souden moeten eerst der mersluyden gildt wynnen, eer sy dat doen souden moegen. Want dan die raet ter wairheyt ondervonden ende uutgegaen heeft, als dat die mersluyde dair geen segell off brieff off getoent en hebben van dier vryheyt, noch geen ander slytinge daervan by den raide out ende nye gemaect, dairomme soe (is) die raet hiervan overcomen, alse dat die mersluyde een onrechte pandinge gedaen hebben, ende die smeede een rechte pandinge. Dairom soe sullen die smede hoer pant vry wederhebben sonder enygen schade, alle dage by een ℔; ten wair dat dieselve mersluyde noch tot anderen tyden enyge andere overdrachten brochten ofte toenden, by den raide oudt ende nyeuwe gemaeckt, ofte zekere andere betoen van brieven ofte slytinge.

Gildeboek N°. 1 fol. 22 verso.

30 [1]). 1512, Maart 24. (*Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van spijkers.*)

Anno XV^{c}XII des Woensdaghes nae Letare Jherusalem op Onser Liever Vrouwen-avont Annunciationis.

Die raidt oudt ende nyeuwe hebben gesleten tusschen der smeede ghildt, ter eenre, ende den mersluyden ende anderen, die yserwerck vercopen, ter andere zyden, alse dat nyemant enyge negele, te weten sponnegell oft dairboven, veyll houden oft vercopen en sellen, sy en sellen se selver oft hoer dienres bynnen Vtrecht gemaect hebben. Ende wye hem vermet vorder gherechticht te wesen, vermits dat se tgilde ghewonnen hebben, die sellen hoer besceyt by den gescicten brengen bynnen acht dagen, opdat men dair vorder op verclaren mach. [2])

Gildeboek N°. 1 fol. 23.

31. 1508—1524. (*Lijst van gildebroeders, die het gilde verheergewaad hebben.*)

1. Item dit (syn) die gilbroeder, die dit gild verhergevaden anno ach; doe was Clas Gersoen busmeister.

Item Heinrick Aerson Aert van Til son,

Item Villem Gerson Gerit Inscaeft son,

Item Jan Tonissoen [3]),

Item Lambert Toensoen Jan Toensensoen,

Item Vouter Claesoen Claes Gersoen van Vianen soen [3]).

2. Item int jaer van X heft verhergevaet Coers Jansson op Out-Cerckhoff; doe vas busmeister Claes Gerson.

Ende Cornelis van Welden,

Joest Jan Dansoensoen.

3. Item anno XV ^{c} XVIII soe hebben Wyllam Volken Wyllamsoensoen ende Herman Ot Hermansoensoen huer vaders ghildt verhervaert ende hoer resoen betaelt; ende die busmeyster was Jaspar Zweersoen.

4. In(t) jaer ons Heren XV ^{c} XXIIII soe hebben Aerryaen Verhaer, Joest Verhaer syn soen, ende Vautter Jacopsoen,

---

1) Deze uitspraak van den raad komt ook voor in het Raads dagelijksch boek i. d. fol. 10 (zie Marslieden N°. 41).

2) Op fol. 24 volgen opgaven van gildebroeders, die van 1529—1532 het gilde hebben verheergewaad.

3) Deze naam is in H.S. doorgehaald.

Jacop Classen syn soen vast, hoer vaders ghyldt verhervaert ende hoer resoennen betaelt; ende die busmeyster vas Jan Andryssen.

Gildeboek N°. 1 fol. 25.

32. 1454, 1464. (*Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders.*)

1. Jan van Riebeeck,
Dirc van der Beeck,
Oelric Timanssoen [1]),

dese sellen dienstvrij wesen ende hoer wive; ten waer dat onse gilde hem elcx wedergave VIII gouden Rinsche gulden, ende soe souden sij jaer daerna dese vriheit hebben.

2. Ende men sel nae deser tijt niemant anders verdingen om meer daerof te nemen ende hem hoer gelt weder te geven. Dit gesciede int jaer MCCCC ende LIIII.

3 [2]). Item Claes Ketelaer sel dienstvry wesen vier jaer lanck, ingaende anno LXIIII op sunte Loeyen-dach.

Gildeboek N°. 1 fol. 27 verso.

33. (15de en 16de eeuwen.) (*Lijst van gildebroeders, die het gilde hebben verheergewaad.*)

Dese naebescreven hebben der smede ghilde verheervaert:

Jan van Breda Henricszoen [1]),
Henric van der Weyde [1]),
Jacob Aerntssoen [1]),
Ghisebrecht Mertijnssoen [1]),
Euert Euertssoen van der Beeck [1]),
Claes Jan Koster soen [1]),
Ghysbert van Linscoten,
Jan Jacobsoen van Wijnkel [1]),
Matheeus Willam Hubertssoenssoen,
Herman Goesens Bormans soen,
Euert Koeyfen soen [1]),
Vreric Mertenssoen [1]),
Aernt Aernt de Brunen soen,
Gheriit Grawaert Dircssoen [1]),
Willam Hughensoen,
Jan Gherit Tolnaers soen,
[Alfer ?] Berntssoen van Wyc,
Jan Gherits Janssoen,
Aernt Aernts van Clef,
Heinric van Vlueeten Gheryt-soen [1]).
Dirc Hermansoen die goutsmit,
Wyllam Ver Kuel,
Joest Dirc Garstmanssoen die heeft ons ghild verheervaert [1]).
Jan Ghysbert Euertssoenssoen,
Tonis Berntssoen,
Jon *(sic)* de Ryc [Bribet ?],
Jan Butendyc soen,

1) Deze naam is in H.S. doorgehaald.
2) Deze alinea is in H.S. doorgehaald.

Ariaen Heinrickzoen van Balegherien,
Aryaen Ewout Valekennaer soen,
Wijllam Oelryczoen,
Andries var Haer,
Gy(s)bert van Leven,
Ariaen Claessoen,
Willam Keysser,
Jan Aerntsoen van Baern,
Herman Berntsoen,
Henryck van Housden,
Gherit Jansoen van Nerden,
Ghysbert de Grouter,
Gheisbert Henryck Boenen soen,
Beernt Tuenissoen anno LXXXII,
Claes Floryssoen,
Heinric Jansoen van Elten,
Henryck Henr(i)cksoen de speldemaker,
Henryck soen van Haem,
Wyllam van der Mern soen, [1])
Claes Florys,
Jost Gheretsoen wan Beemel heeft syn vvaeders ghiel vverherwaert anno XII.

Gildeboek N°. 1 fol. 28.

34. 1461—1478. (*Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders.*)

1 [2]). Item Bertelmeeus van Wee sel dienstvry sitten drie jaer lanck, ingaende Onser Vrouwen te Lichtmysse int jaer ons Heren dusent vierhondert een ende tsestich.

2. Item Henryck Holbertsoen die sel dienstvvrij sytten, tout der tyet toe hey hielly(c)t off mesterrye seet. Ende dit is overgheven in de ma(r)ghensprake anno LXXVIII.

3. Item Gheryt Poluelsoen die zel dyensvvry sytten IIII jaer lanck, inghaende Onsen Wrouwen te Lychmysse int jaer ons Heren MCCCC ende LXXX.

4. Item Ghoryt Jacopsoen die sel dynsvvry sytten, tot der tyt toe dat hey hiellycte of dat hie messtenrye seet; anno LXXVIII.

Gildeboek N°. 1 fol. 29 verso.

35 [3]). 1484, Maart 28. (*Geld door het gilde geleend van het Eloyen-gasthuis.*)

Item sunte Loyen gasthuuys heeft ons ghild gheleent VIII Rynsche gulden current ende XVI stuvers anno LXXXIIII te Mitvasten.

Gildeboek N°. 1 fol. 29 verso.

---

1) Hierna zijn in H.S. een paar regels geradeerd.
2) In H.S. is deze alinea doorgehaald.
3) In H.S. is dit stuk doorgehaald.

36 [1]). 1447—1453. (*Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders.*)

1. Item Loff van der Haer zel dynstvry sytten drie jaer lank naestcomende; int jaer van zeven ende vierticht.

2. Ghiisbert die Brwn sel dinstvry sitten twe jaer lanc na Onser Vrouwen-dach int jaer van XLVIII.

3. Item Aernt Roelofssoen van Baern sel dienstvrij sitten ter tijt toe dat hij gehijlic is. Dat is belieft in der gemeenre morgensprake in den jaer van LIII; doe waren oudermans Heinric van Nyevelt ende Gerijt van Boemel.

Gildeboek N°. 1 fol. 30.

37. 1457, Februari 1. (*Levering van waskaarsen.*)

Int jaer ons Heren dusent vierhondert seven ende viiftich op Onser Vrouwen-avont to Lichtmis, die doen was opten Dinxdach, so wert gegonnet ende ghegeven bij consent ende believinghe der oudermannen mit den gemenen gildbroers in der ghemeenre morgenspraeck Jan van Wee, onsen gildbroer. den dienst van den was ende onsen ghildekeersen al to maken tot sin live, ende alsolange als hij levet.

Gildeboek N°. 1 fol. 30.

38. Z. j. (*Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders.*)

1. Item Jan van Hilhorst zel dienstvry zitten mit twe smytten.

2 [2]). Jan van Wesel zel dyenstvry zitten mit ziin wiif.

3 [2]). Item Gherit van Amersfoert zel dienstvry zitten.

4 [2]). Item als Willam Zael onse ghildebroeder vart, zoe sel hy dienstvry zitten.

Gildeboek N°. 1 fol. 30 verso.

39. 1443, 1446. (*Benoeming van den keurmeester van het ijzer.*)

1. Item Aernt van Cleef zeel yserprover wesen ziin leven lanc, heeft onse mene gilde overdraghen int jaer van XLIII des Sondaghes na Onse Vrowen-dach Annunciationis.

2. Int jaer van XLVI, na dode Aernts voerscreven, wert dese offici gegeven Henric Bor de sloetmaker, in allen scijn als voerscreven stat.

Gildeboek N°. 1 fol. 30 verso.

---

1) In H.S. is dit stuk doorgehaald.

2) In H.S. is deze alinea doorgehaald.

40. 1445, December 1. (*Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders.*)

1 [1]). Item onse meen gilbroder overdroghen int jaer van XLV ›p zunte Loey-dach in de Winter, dat Claes Gheriitsoen de nesmaker V jaer dienstvry zitten zel van onse ghilde, omdat ıi te jonghe was te bet te gaen.

2 [1]). Item Herman van Santen sel dienstvry sitten siin leven lanc; ende zijn wijf, alsolange als sy ongehilict saet na Hermans doet.

Gildeboek N°. 1 fol. 30 verso.

41. (14de en 15de eeuwen.) (*Lijst der gildebroeders, die nict met het gilde dienen.*)

Dit syn onse ghildebruеders, die mit ons niet en dyenen:

Steuen Roelofzoen die droechschere,
Euert van den Poll [2]),
Dirc Godeuaertssoen,
Pouwels Steuenssoen,
Jacob Bott,
Aernt van Scalcwijck [2]),
Jan van der Natt [2]),
Jan van Zonnenberch [2]),
Jan van Dryel [2]),
Dirc Heymericssoen,
Jan Peterssoen,
Willam Eenoghe [2]),
Willam Bertoutssoen [2]),
Beernt die barbier [2]),
Jan Knoep [2]),
meyster Yoest die barbyer [2]),
Euert van Broechusen [2]),
Claes Janssoen [2]),
Wyllam dye scherslyper,
Aelbert van den Damme [2]),
Euert Voscuul [2]),
Tyman die Voss [2]),
Jan van Osenbrugge [2]),
Gheryt van Ede [2]),
Jan van Tuernout,
Dirc Matheeussoen [2]),
Peter van den Velde [2]),
Jan van der Kule [2]),
Henric van Nyweneg [2]),
Gherijt van Zulen [2]),
Jan Claessoen die spanneghieter [2]),
Corst die barbier [2]),
Jan Sybertsoen,
Pelgrym van Hoy,
Jan Boy,
Maes de hernysmaker [2]),
Peter Rutghersoen,
Beernt Willamsoen van Blochouen [2]),
Jacob Jacobssoen,
[Gunter?] Steyn [2]),
Dirc Janssoen de mesmaker [2]),
Gheriit Jacobsoen van der Goude,

1) In HS. is deze alinea doorgehaald.
2) In H.S. zijn deze namen doorgehaald.

Kornelis Janssoen,
Willam de Vos,
Jacob Jacobssoen van Bentem [1]),
Gherijt Hubertsoen,
Willam Hubertsoen,
Jacop Bouwenssoen,
Jan Heinricxsoen van Bernevelt [1]),
Jacob Hubertsoen,
Aernt Heinricssoen,
Jan van Neerden,
Jan Ghijsbertssoen die bensvercoper,
Heinric Nannensoen [1]),
Splinter Nannensoen [1]),
Jorys Iacobssoen [1]),
Aelbert Vrerickssoen,
Beernt Lambertssoen,
Aernt Goessensoen,
comen Jacob die Meyster.
Dirc van Hamelenberch [1]),
Louwerens de berbier,
Bernt Proeys,
coman Henric,
Dirc van Wael,
Dirc de Vroede,
Aelbert Corneliszoen,
Euert Ghijsbertzoen,
Gysbert Sca,
Ares Knyf,
Gysbert van Laer,
jonge Jan Knif,
Tyman Knif,
Gherit Harbertsoen,
Peter Jacopsoen van Zuaterken.
Corn(e)lys Matheus.

Gildeboek N°. 1 fol. 31.

42 [2]). 1538, Augustus 14. (*Ordonnantie op het smeden-gilde.*)

Anno XV^{c}XXXVIII des Woensdaichs den XIIII^{en} Augusti. Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten die smede-gilde te hebben ende te gebruycken dese naebescreven articulen ende puncten;

1. = *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met wijziging van* „der snijder gilde" *in* „der smede gilde" *en van den slotzin in* „Ende noch daerenboven thien stuvers te raesoen reet, daervan elcke deken drie stuvers, die busmeyster ende die bode elcx twee stuvers off hebben zellen".

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der smede gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der smede gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

---

1) In H.S. zijn deze namen doorgehaald.

2) Volgens het R. D. B. i. d., fol. 90, werd deze ordonnantie „in den rayde gelesen ende voert by den raide beloeft ende belieft".

6. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 6.*

7. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 7.*

8. = *Wantsnijders-gilde N°. 30 art. 8, met wijziging van* „wantsnijder-gilde" *in* „smede gilde".

9 [1]). Item eenich der smede-gilt brueder zyn oudste zoen, die mit tgilde voirseyt dient, mach zyns vaders gilde verheergewaeden ende gheven nyet meer dan een out botdrager.

10 [2]). Item waer enich gildbrueder van deser gilde, die een leerkynt aenneempt, soe zel dat leerkijnt der smede gilde gheven een gouden Koerforster Rijnschgulden ende daer zell die meyster waer voer seggen off daervoer opleggen. Ende sette hy hem te werck, eer hy voldaen hadde ofte oirloff hadde van den dekens ofte busmeyster in der tyt, die verbuerde vier stuvers, alsoe dicke hyt dede, halff tot Keyserlycke Majesteyts ende stadts behoeff ende halff tottes gilde ende dekens behoeff.

11 [3]). Item waer yemant, die der smede gilde ruerde ende tgilt nyet voldaen en hadde, zoe moegen die dekens denselven becoeren tot elcker reyse van 2 gl.[4]), ende alsoe dicke als zyt bevynden, tot behoeff als voeren.

12 [5]). Item soe wye wrochte smergents voer vier uren off savonts nae acht uren, die moegen die koermeysters elck in hoer quartier becoeren tot elcke reyse van eenen stuver.

13 [6]). Item soe wye den koermeyster onverdient onredelicke woerden ghave, die verbuerde eenen stuver.

14 [7]). Item soe wat koermeyster des avonts, nae die clock acht geslagen waer, ende smorgens voer vier uren nyet uutginck ende men hem werckende vonde, soe moegen twee giltbruederes hem becoeren van twee stuvers.

15 [8]). Item gheen giltbrueder en zal hebben meer dan eenen toen, ende die bynnen zynre dueren, daer hy woent, bijt verbueren van eenen stuver, alsoe dicke als hyt doet. Ende

---

1) Vergelijk N°. 27 art. 4.

2) In H.S. staat boven en naast dit artikel „nota". — Vergelijk N°. 27 art. 5.

3) Vergelijk N°. 1 art. 3.

4) In H.S. stond oorspronkelijk „acht stuvers", wat door dezelfde hand later aldus gewijzigd werd.

5) Vergelijk N°. 1 artt. 13—17.

6) Vergelijk N°. 1 art. 46.

7) Vergelijk N°. 1 art. 22.

8) Vergelijk N°. 14.

nyemant en sall enich gewrocht werck by der strathen veyl dragen, then zy dat se yerst der smede gilde gewonnen zellen hebben.

16 [1]). Item ten zel gheen vreemden man enich gewrocht werck vercoepen dan van des Vrydaeges te twee uren off tot des Saterdages daernae des namiddages te twee urren toe.

17. Item alsoe die goutsmeden soe vroech ende laet wercken moegen, als zy willen, daervoer zellen zy gheven tot behoeff der armen giltbruederen ende -susteren in tsynte Loeyen gasthuys elck tsjaers twee stuvers.

18 [2]). Item then en zel geen man sekerheyt hebben aen een knecht, ten waer hy hem gehuert hadde om een seker loen.

19 [3]). Item dat voertaen gheen knecht, die verhuert is, by een ander meyster zel moeghen wercken, eer zyn verhuerde tyt uut is, ende insgelycken en sell gheen meyster enich verhuerde knecht ter werck setten, byt verboeren van elcx enen Karolus-gulden tottes Keyserlycke Majesteyts, deser stadt ende der smede gilde behoeff, elcx een derdendeel.

20. Welverstaende, waer dat tusschen meyster ende knecht enich twyst geviele vant voirscreven, soe zellen die dekens in der tijt mit drie ofte vier van den bequaemsten uuten gilde die scelinge hoeren ende verlycken moegen.

21 [4]). Item then sal gheen meyster een knecht moegen aennemen, hy en heeft twee jaeren zyn ambocht eerst onder een meyster geleert; ende dat bewysen, off hy zall wercken voer een leerknecht ende leerkiintsgelt sculdich wesen.

22 [5]). Item waer eenich giltbrueder, die mit deser gilde diende ende jairlicxe oncosten mede betailde ende hy storve, soe mach zyn outste zoen zyn gilde verheergewaiden mit twee stuvers bynnen jairs. Ende will hyt bynnen zyns vaders levende live wynnen, zoe sell hy gheven twaleff stuvers ende twee pont was. Ende had hy meer soenen, all waerent oick bastaerden, die moegen deser gilde wynnen mit twyntich stuvers ende drie pont was, weder die vader levende off doot is. Ende alle zyn kynderen zyn vry vant leerkyntsgelt.

---

1) Vergelijk N°. 1 art. 24.
2) Vergelijk N°. 1 art. 28.
3) Vergelijk N°. 1 art. 50.
4) Vergelijk N°. 1 art. 30.
5) Vergelijk N°. 1 art. 36.

23 [1]). Item waer enich coepman, die der smede bode omseynden om yser ofte colen te vercoepen, ende hy vercoft ende nyet betailt en worde, soe soude hy ghaen totten bode ende soe soude die bode voirt gaen totten dekens ende seggen hem, dat hy die man nyet betailt en hadde. Ende soe souden die dekens gaen ende werpen dat aenbeelt vant block, off verbieden hem zyn werck, totter tyt toe dat hy die coepman betailt hadde. Ende men soude den coepman een herberch wysen, daer hy teren soude op desghenen cost, die den coepman nyet betailt en hadde. Ende wairt dat zy dien bode nyet omgeseynt hadden, soe en souden die dekens daer gheen recht off doen. Ende hier sellen die dekens off hebben enen stuver ende die bode enen halven stuver van denghenen, die nyet betailt en hadden; ende dat soude men hem mede terstont uutpanden mit des coepmans gelt des derden daichs off op wat tyt daerna, dat die coepman des rechts begeert.

24 [2]). Item zoe waer dat men yser off colen vercoepen wil, daer en zel nyemant comen intselve gelach, dan die daer coepen, ende nyemant anders, om den coipman daer nyet by verzwaert te werden, twelck tot achterdeel van der gemeent wesen souden; byt verboeren van eenen Karolus-gulden tot des Keyserlycke Majesteyts, deser stadt ende der gilde behoeff, elcx een derdendeel.

25 [3]). Item dat gheen mesmaker meer dan een leerknecht hebben zal in twee jaeren, then waer saicke dat die leerknecht gebreck crege, soedat hy tot dat ambocht nyet en dienden, off dat hy bynnen de twee jaeren storve, ewechliep off dat hy hem oneerlick regierde, dat kennelyck waer, soe mach die meyster enen anderen aennemen, twee jaeren lanck, in manieren voirscreven. Ende soe wye dat verbraicke aen beyden zyden, die verbuerde acht stuvers, halff tot tsinte Loeyen gasthuys ende dander helft totter Keyserlycke Majesteyt, deser stadt ende dekens behoeff in der tyt.

26. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

27. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Ja. van der Voort *in absentia subscripsit.*

Gildeboek N°. 2 fol. 1.

---

1) Vergelijk N°. 3.

2) Vergelijk N°. 12 art. 2.

3) Vergelijk N°. 21.

43[1]). 1377, Januari 31 (*Uitspraak van de gemeene oudermannen in het geschil tusschen de smeden- en riemsnijders-gilden over de indeeling van eenige ambachten.*)

Dit ist ghesceyt tusschen den smeden, opte een zyde, ende den ryemsnidere, opte ander side, van der ghemeenre oudermanne weghen:

1. In den eersten so sette wi den ryemsnideren toe, also alsi van outs ghehat hebben, alse die terningmakers, die lanteernemakers, die blazebalchmakers ende die kammakers; ende die smede sette wy toe de naeldemakers, die spannegieters in vormen, die men te kermisse vercoipt.

2. Voert sette wy die speldemakers halff ende halff; ende des zellen die smede den eersten hebben ende die ryemsnydere den anderen.

3. Ende daermede zellen zy gescheyden ende in vreden wesen, dat van deser zaken roert, ende alsoe voert, ewelicken voert.

4. Soe wye van desen voirscreven neringhen in der smede gilde waer, die zoude daerin bliven ende dienen, alst haerghecoemen waer. Ende diergelijcke in der riemsnyder ghilde, die daerin waer, die soude daerin blyven dienen den ghilde, daer hi in waer. Ende dit ghilde zoude hi erven zinen oudsten zoen, alse ghewoentliken is.

5. Behoudelic den smeden, dat zi hoerre selfs blaesbalge maken ende vercoepen moegen, deen den anderen, die tot hoeren ambochte hoert.

6. Voert waer enich spannegieter, die ryemmaken woude, die soude der ryemsnyder gilde wijnnen, -- ende waer enich ryemmaker, die spannegieten woude, die soude der smede gilde winnen van deser tijd voert, — die tghilde noch winnen zoude.

---

1) Deze uitspraak werd door den raad „gerenoveert, geapprobeert ende beliefft" op 23 April 1554, zie R. D. B. i. d. fol. 118 en Gildeboek N°. 2 fol. 10 verso (waar de datum echter abusievelijk 16 April 1554 luidt). Achter het in het Gildeboek opgenomen raadsbesluit dd. 1554 volgt dan de in den tekst opgenomen beslissing met den titel: „Item hiernae is geinsereert ende gescreven in dit bouck copie van tvoirseyde gesceyt ende overcomen. Copie". Op verzoek van de dekens der beide gilden werd in 1554 tevens, als sanctie op de naleving der uitspraak, door den raad bepaald: „Ende dat op een peen van drye Karolus-gulden, te verboeren by de deeckens, die contrarie tvoirscreven gesceyt yemant van de speldemaickers voer zyn buert aenname, tot behouff van den Keyserlycker Majesteyt, deser stadt ende partye geinteresseerde, elcx een derdendeel. Ende mede dat elcx van den deeckens gehouden souden zyn den anderen te adverteren, als yemants enich speldemaicker aenname, op gelycke pene als voeren, die zulcx verswegen hadden".

Ende alle punten zonder argelist.

Ende van desen vorwarden voerscreven zo zijn deser brieve twe: des hebben die smede een, ende die riemsnider hebben die ander, ende elc heeft des anders brieff mit hoers ghilden zegel besegelt.

Dit ghesciede int jaer ons Heeren dusent drehondert zeven ende tseventich des Saterdages na sinte Pouwels-dach Convercio.

Gecollationeert dese voirscreven copie tegens zyn originaele welbesegelde brieve mittet segele van der ryemsnydere voirscreven gilde, ende es bevonden daermede te accorderen. By my

Ja. van der Voort.

Gildeboek N°. 2 fol. 11.

---

b. ANDERE BEPALINGEN.

44. (14de eeuw.) (*Allooi.*)

Ene marc sulvers, de men doet werken, de en sel nyet meer laken dan ses coninx enghelsche, te houden na der ouder assaye.

Liber Albus fol. 22 verso.

45. 1366 [1]). *Van den potgheteren.*

Dit is de raet overeenghedraghen, dat nyemant meer ghieten en zel teffens in zine huse dan Peter Oem Heynensone CCC pont, Jacob de Cannemaker CCCC ℔, Heyne Vrese LXXV ℔, Dyderic van Lederdam C ℔, Gheriit van Lederdamme C ℔, Jan de koeperslagher CC pont, bi V ℔. Ende nyemant en zel ketelcoeper ghieten in die Viesteghe, op een jaer siin ambocht. Deser cedelen siin tue.

Θ 2 fol. 42 verso.

46. 1378, Augustus 4. (*Willekeur wegens het maken van valsch werk.*)

Int jair van LXXVIII. . . . .

In denzelven jare des Woensdaghes na zinte Peters-dach ad Vincula wilcoorde Jan de Wachter, de goutsmit, de men heet IJzendoren: waert dat hi ummermeer enighe va(l)ssche

---

1) In H.S. staat dit stuk tusschen andere dd. 1366, vgl. ook Liber Hirsutus Minor fol. 6.

ringhen ofte valsch werc makede, dat ment rechten zoude aen ziin liif. Ende hi zel viif jare uter stat wesen.

Θ 2, fol. 78 verso.

47. (1382 ? [1]).) *Dit is de oerdinanci van den goutsmeden.*

1. In den eersten: dat nyemant zulver wercken en zel binnen der stat van Vtrecht noch binnen hore vryheyt, dat meer aloeys houden zel die marc dan IJ vierendeel, bi enen koer van II ℔ ende dat werc ontwe te slaen.

2. Item van elker marc zulvers, die zi werken mitten hamer, daer en zellen zi nyet meer of nemen van lakinghe dan ℔ loet.

3. Item van ghegoten wercke, van metselrien, van alivuren ende van pertseringhe en zellen zi nyet meer van lakinghe nemen dan van der marc een loet.

4. Item zel elc goutsmit zijn wercke teyken mit zinen teyken, dat men teyken mach, eer hyt uut zinen huze laet draghen, bi III ℔. Ende dat zel hi voert leveren den weerdeyn van der stat, bi denzelven koer; die zelt mede teyken mitter stat teyken.

5. Item dat zulver, dat alzo cleyn is dat men nyet teyken en mach, dat zel alzo goet wezen van aloy, alze voerscreven is, bi enen koer van II ℔ ende dat werc ontwe te slaen.

6. Item wat werc ghevonden worde ghevullet mit lode, mit yser of mit anders enyghen zaken, dat men proeven mochte dat valsch waer, die dat makede ofte maken dede mit voerrade, verboerde dat werc, ende dat zoudmen ontweslaen. Ende des zoude hebben de stat de ene helfte ende die ghezworen die ander helfte. Ende die dat makede zoudmen houden voer enen valscher.

7. Voert en zel nyemant zulverwerc te cope houden ofte te cope draghen, ten zi alzo ghoet van aloy, alze voerscreven is, bi enen koer van III ℔, alzo dicke als men dat vonde.

8. Voert en zellen die goutsmeden gheen coperen werc maken te cope, ten zi kercwerc, bi enen koer van III ℔.

9. Item en zel men ghene valsche stene zetten in goude, noch gheen fine steen in coper of in latoen, bi X ℔. Ende waer dat zake dattet yemant te cope hielde mit voerrade, die

1) Deze ordonnantie volgt in H.S. op eene (op fol. 13), welke gedateerd is „opten Dertienden-dach in den jaer van LXXXII" en wordt (op fol. 15) gevolgd door eene overdracht dd. „in den jaer van LXXXII": zij is dus waarschijnlijk van 1382.

verboerde dienzelven koer, alzo dicke alze hi daermede bevonden worde.

10. Item waer enijch man, die enyghe penninghe vergulde, die op goutmunte gheslaghen waer, die zulver of coper waer, die verboerde een jaer zijn ambocht, ten waer dat hi een gat daerin sloeghe, dat men bescheydelic zien mochte.

11. Voert en zel gheen man zulver bernen dan openbaer bi der strate mit open doeren van zinen huze, bi enen koer van III ℔, alzo dicke als men dat proeven mochte.

12. Oec en zel gheen man zulver bernen, ten zi ghoet fijn-lodich zulver ende dat gheteykent mit zinen teyken, eert uut zinen huze gaet, bi enen koer van III ℔. Ende dat zulver voert leveren den weerdeyn, bi denzelven koer. Ende die zelt teyken mitter stat teyken. Ende waer dat zake dat den weerdeyn dochte, dattet nyet fijn ghenoech en waer, zo zout de goutsmit anderwerve opzetten ende fijn maken op zijns selfs cost.

13. Voert waer enijch man, die zulver bernde, dies nyet en teykende ende den weerdeyn nyet en liet teyken ende dat zulver wechbrochte, hi verboerde alzovele zulvers, alze hi wechbrochte, ende darentens een jaer zijn neringhe.

14. Voert zellen zi hebben van elker marc zulvers te bernen, alst uten test coemt, II grote; maer wat zi bernen beneden zes loden, daerof zellen zi hebben van elken lode IIII d.

15. Ende op alle dezen punten zel men zetten twe goutsmede, die men daertoe eden zel, ende enen weerdeyn, die men oec daertoe eden zel, ende die zèl hebben der stat teyken. Ende die weerdeyn zel hebben alle der goutsmede teyken in een tin gheslaghen. Ende die voerghenoemde ghezworen mitten weerdeyn zellen hebben van elken stuc ghewrochts wercs te teyken, ist groet of cleyn, I d.; ende van elken stuc ghebernts zulvers, dat boven IIII loden is, I d. ende beneden IIII loden nyet.

16. Ende heeft yemant zulver ghewrocht, dat nyet goet ghenoech en waer na dezer aloy, die maecs hem qwijt tusschen hier ende zinte Jacobs-daghe, bi zulken koer, alze daerop staet.

17. Voert waer enijch man, die bisscops-grote uter stat voerde, daer ze te vuere ghebrocht worden, ofte dat hi ze vercofte, daer men ze te vuere brochte, die verboerde L ℔, alzo dicke alze hi daermede bevonden worde.

48. 1398, December 17. *Die brief van zinte Loyen outaer.*

Wy Tyman Trinde ende Iohan Vos, kercmeysters in deser tijd der kerken tot Buerkerke tUtrecht, doen cond allen luden, dat wi van der kerken weghen voerscreven overdraghen sijn mitten oudermans ende ghemene ghildebroeders van der smede ghilde tUtrecht alsulke punten ende vorwarden, alse hierna bescreven staen, roerende van zinte Loys outaer in der kerken tot Buerkerke voerseyt:

1. In den eersten so sel zinte Loy staen boven den heylighen Sacrament over zinte Loys outaer, also alst nu staet, duerende alsolanghe alse dat heylighe Sacrament staende blijft, daert nu staet. In zulken manyeren: waert dattet heylighe Sacrament hiernamaels tot eenre ander stede gheset worde, so sel men zinte Loy weder zetten, also alse hi te voren stont, eer dat heylighe Sacrament daer ghezet wart, dat is te verstaen beneden op datzelve outaer.

2. Mit zulken vorwarden, dat wi ende die kercmeysters, die namaels wesen zellen in der kerken voerscreven, tot elken tween tiden, alse men sinte Loys feeste begaet [1]), setten zellen van der kerken weghen voerseyt op zinte Loys outaer vijf wassen keersen, elc weghende een pont, die bernende bliven sellen des avonts die vesper uut ende des morghens die misse uut ende also voert jaerlix.

3. Mede so zijnt vorwarden, dat die ghildebroeders voerseyt tot elker tijd van sinte Loys feest voerscreven ghebruken moghen des morghens ende des avonts der voerseyder kerken tortisen, orghelen ende klocken; in sulken manyeren, dat die kerke voerseyt hebben ende behouden sel al alsulc was, alse men brengt sinte Loy voerscreven, ende alsulc ghelt, alse men brengt in sinte Loys bloc voer desen outaer voerscreven.

4. Voert so sellen wi ende die kercmeysters, die namaels wesen sellen, jaerlix tot sinte Loys feesten die grote keerse, die men draecht voer den ghildebroeders voerscreven, lenghen, alle archeit uutghezet.

Ende opdat dit vaste ende stade blive, so hebben wi kerc-

---

1) Nl. op 25 Juni (St. Eloy in den Zomer) en 1 December (St. Eloy in den Winter).

meysters voerscreven onse seghelle aen desen brief ghedaen tenen orconde.

Ghegheven int jaer ons Heren MCCCXCVIII des Dinxdaghes na zinte Lucien-dach.

Registerboeck der Buerkerck, bladz. 38.

49. 1412, Januari 27. (*Aansprakelijkheid tegenover den meester voor schade, veroorzaakt door een leerling.*)

Want scepen, rade ende oudermans ter waerheit mit voel goeder tughen uutgegaen ende gevonden hebben, dat Euert van Lyelaer gelooft heeft Jacop van den Dyck, den goutsmit, doe hy jonge Euert, sinen soen, bestaedde aen Jacop voirseyt, dat jonge Euert Jacop sinen meyster trouwe wesen soude; ende daerna, doe Jacop ende siin wiif tot Antwerpen varen souden, dat jonge Euert doe geloofde ende aennam Jacops, siins meysters, goet truwelic ende wel te bewaren; ende doe Jacop voirseyt siin goet verloren hadde, dat Euert van Lielaer voirseyt, jonge Euerts vader, doe in Jacops huse quam ende seide openbaerlic Jacops vreenden toe, dat hy Jacop voirseyt also reckeliken kende, zo wanneer dat Jacop thuus quame, zo wes Jacop dan zeide mit sinen simpelen woerden, dat hy verloren hadde, dat Euert hem dat wel betalen ende vernuegen woude, — hierom hebben scepen, rade ende oudermans overdraghen ende gesleten eendrachtelic, dat Euert van Lielaer Jacop van den Dyck voirseyt betalen sel die twehondert gulden ende XV wit, die Jacop hem gheeysschet heeft voer sinen schade, alsoverre Jacop voirseyt ende siin wiif dat mit horen eeden hielden, off sovoel min, alse sy daerof hielden; te betalen die een helfte tot Paesschen naestcomende ende dander helfte zinte Jacops-misse daer naestcomende, off binnen XIIII daghen na elken termiin voirseyt. Ende Jacop voirseyt ende siin wiif waren bereyt voer onsen rade horen eet te doen up die twehondert gulden ende XV wit voerscreven van sinen schade voirscreven; welken eet hem Euert voirseyt om Goits willen verliet in tegenwoerdicheit sraets. Ende hiervoer sellen Euerts borgen van Lielaer behaft wesen, die hy gheset heeft aen ons raets handen alse:

Jan Gueden soen, Egbert Bierdrancker, Willam Timanssoen.
Euert Bot, Vrederic van Voerde,

R. D. B. dd. 1412, sWoensdages na Pauli Conversio, fol. 82 verso.

50. (1433, Februari 3 [1]).) *Dit is de nywe ordinancie van den goutsmeden, also die raet dat overdragen heeft.*

1. In den iersten dat men geen gout erger warken en zell, then zell houden XVIII koraet, ende dat heet toetsgout; mer beter, die will. Ende yemant, die hierin brueckte, die verbuerde van elken werck, een onsse wegende, V ℔, ende dairnboven wegende X ℔ van elken werck.

2. Item zo en zell nyemant binnen onser stad off in onser stad vryheide enige gemunte gouden penning symenteren om ter munten te brengen off anders yemant te vercopen, by enen koir van X ℔ van elker reysen; ende hier mogen die vijnres om eden dengenen, die sy willen. Behoudelick dat een goutsmijt well op syment setten mach ende fijn maken sijn gout, dair hy mede vergulden woude off dat hy verwerken woude, ende anders niet. Ende yemant, die den gesworen den eedt weygerde, die verbuerde tot elker reyse X ℔.

3 [2]). Item zo en zellen die goutsmeden geen coperwerck maken te coep, then sy kercwerck, by enen koir van twe pont tot elker reysen, ende dat werck ontwe te slaen.

4 [3]). Item zo en zel men geen valsche steen setten in goude, noch geen fijn steen in coper off in lathoen, by enen koir van X ℔. Ende wairt datter yemant te cope hielde mit voirrade, die verbuerde den koir van elken stuk X ℔.

5 [4]). Item wair enich man, die enige penninge vergulde, die op goutmunte geslagen waren, die zulveren off coperen waren, die verbuerde een jair sijn neringe off ambocht ende den koir van V ℔, then wair dat hy een gat dairin sloege, dat men bescheidelick sien mocht.

6 [5]). Item dat men geen zulver werken en zell binnen der stad van Vtrecht noch binnen hare vryheiden, dat meer alloys

---

1) Deze ordonnantie staat in „Die Roese" tusschen stukken van het jaar 1433. Wij mogen haar dus dateeren op 1433, (Februari 3) „des Dinxdages nae Onser Vrouwen-dach te Lichtmysse", op welken datum in het Buurspraakboek vermeld wordt: „Een ordinancie is gemaect van den goude ende zulver, dat men hier werken zell. Ende daer sel men een cedel off uuthangen voir der scepen huys, sodattet een ygeliken weten mach, dient angaet. Ende dat hem daer niemant ynne en versume" (Bspr.b. dd. 1433, fol. 25).

2) Vergelijk N°. 47 art. 8.

3) Vergelijk N°. 47 art. 9.

4) Vergelijk N°. 47 art. 10.

5) Vergelijk N°. 47 art. 1.

houden zell die Coelsche marck dan drie vierdell van enen Koelschen lode, by enen koir van II ℔ ende dat werck ontwe te slaen.

7 [1]). Item van elc marck, dat sy werken mit den hamer, zellen sy off nemen van lakinge ℈ loot ende niet meer, by enen koir van enen ponde.

8 [2]). Item van gegoten werck, van metselrien, van alivueren ende van peertsiringe en sellen sy niet meer nemen van lakinge (dan) van der Koelscher marck I loot, by enen koir van I ℔.

9. Item in alle cleyn werck, dat men in zeeschuum ghiet, dair sel men in zetten in de Koelsche marck fijns zulvers een Koelsch loet alloys ende niet meer, by twe pont.

10 [3]). Item dat zulverwerck, dat also cleyn is dat ment niet teykenen en mach, dat sell also goet wesen van aloy, als voirscreven is, ende dat in den zeeschuum gegoten is, by II ℔.

11 [4]). Item wat warck gevonden worde ghevullet mit lode, mit yser off mit anders enigen saken, dat men prueven mocht dat valsch wair, die dat maecte off maken dede mit voirrade, die verbuerde dat werck ende dat zoude men ontweslaen. Ende des souden hebben die stad die ene helfte ende die gesworen die ander helfte. Ende die dat makede soudmen houden voir enen valscher.

12 [5]). Item zo en zell niemant zulverwerck te cope houden off te cope dragen, then sy also goet van aloy, als voirscreven is, by enen koir van X ℔, also dicke als men dat vonde.

13 [6]). Item zo en zell geen man zulver bernen, dan mit open dueren ende openbair in sinen huyse, by enen koir van II ℔, also dicke als men dat proven mocht.

14 [7]). Item zo en zell geen man zulver bernen, then sy goet fijn-lodich zulver, ende dat teykenen mit sinen ende der stad teyken, eert uut sinen huse gaet, by enen koir van II ℔.

15 [8]). Item wair enich man, die zulver bernde ende dat niet en teykende, als voirscreven is, ende dat zulver wechbrochte

---

1) Vergelijk N°. 47 art. 2.
2) Vergelijk N°. 47 art. 3.
3) Vergelijk N°. 47 art. 5.
4) Vergelijk N°. 47 art. 6.
5) Vergelijk N°. 47 art. 7.
6) Vergelijk N°. 47 art. 11.
7) Vergelijk N°. 47 art. 12.
8) Vergelijk N°. 47 art. 13.

by hem off by yemant anders, die verbuerde alzovuell zulvers, als hy wechbrochte, ende dairtoe een jair sijn neringe. Ende dat zulver zouden hebben die coermeysters die ene helfte ende die raet van der stad dander helfte.

16 [1]). Item zo zell elck goutsmijt sijn werck teykenen mit twe teyken, alze dat een teyken van sinen teyken ende dat ander sell wesen der stad teyken, eert uut sinen handen gelevert wart, dat groff werck is ende men gewoentlick pleecht te teykenen binnen Vtrecht ende in anderen goeden steden. by twe pont. Uutgenomen dat gebernt zulver is, sellen die gesworen teykenen; ende van elken teyken sellen sy hebben een oirt van enen cromstart.

17. Item dese twe gesworen hebben volcomen moge van den rade van der stad, dat sy tot alre tijd, alst hem genuecht ende orbair dunct wesen, gaen mogen tot alle goutsmeden huys ende besien dat gout ende dat zulver, dair sy off werken.

18. Item oick hebben dese twe gesworen machte te gaen tot alle diegene, die gout off zulver openbair veyll houden, om dat te besien, als voirscreven is.

19 [2]). Item enich goutsmijt, die gewrocht gout off zulver had, dat niet goet genoech en wair nae desen aloy, die maecks hem qwijt tusschen dit ende Mitvasten nu naestcomende.

20. Ende alle punten voirscreven will die raet aldus gehouden hebben, by zulken koren als voirscreven staen, sonder yemant dairijnne te verschonen in eniger wijs. Ende alhier heeft die raet voirscreven bevele van gedaen, dit te bewaren ende die bruekige te becoren. Ende die koren sellen hebben die ene helfte die stad ende dander helfte Gijsbrecht de Gruter ende Euert van Vosculen, die hiertoe dit truweliken te bewaren van onsen rade gesworen zijn.

Die Roese fol. 117.

51. 1456, Januari 24. (*Waardijn-ambt en ijk van tinwerk.*)

Want Willam van Mersen voirtijts tegen onser stat gecoft ende wel betaelt heeft een van onser stat ampten, alse dat weerdein-ampt van den tynnenwerc binnen onser stat op sulker ordinancie, als siin brieff dairoff inhout, den hij dairoff heeft.

---

1) Vergelijk N°. 47 art. 4.
2) Vergelijk N°. 47 art. 16.

besegelt mit onser stat segell; in welker ordinancie hem wederstoet valt ende gevallen is van den tynnegieters binnen onser stat, vermits dat sij niet nuttelic noch oirberlicken voir onsen borgeren ende gemeenten opter oirdinancie voirgenoemt werken en hebben connen noch mogen ende oec nye bij mans huechnisse opter voirseyder ordinancie gewrocht en hebben, gelijc Willam voirseyt dat onsen rade menichwerven gethoent ende geclaecht heeft. Ende want dan die voirseyde oirdinancie teser tijt niet nuttelic buten den menen gilden te veranderen en is,

1. So heeft die raet belieft ende concentiert uut vervolch van Willam van Mersen, dat Willam voirseyt mit den tynnengieteren voirgenoemt overcomen is ende componiert heeft, als dat sij ses jaer lang onbecroont van hem wel werken sellen mogen op sulker ordinancie, als sy L oft LX jaer lang herwert tot hairtoe gewrocht hebben, om zulken penning, als sy mit Willam voirseyt overcomen ende componiert siin. Behoudelic anders sinen voirseyden brieff mit die weerdeinscap ende alle punten dairin begrepen in volcomen mochte te bliven; then wair dat die raet ende mene gilden van Vtrecht herenbinnen eens beters te rade werden, dat dan dese voirseyde composicie ende beliefnisse sraets off, nijt ende doet sel wesen.

2. Voirt so die voirseyde Willam van Mersen oec onsen rade lange tijt geclaecht heeft, dat hem gebre(ken) vallen int teykenen van den tynnen kannen, sodat die tynnen kannen lange tijt ongeteykent siin gebleven, dair hij groten scade bij geleden heeft, so heeft die raet oec belieft, dat Willam voirseyt van elken kan te teykenen, dair hij off te hebben plach IIII penning, voirtmeer van elker kan hebben sal te teykenen IIII doyts, dats te weten van ses kannen I oud botgen. Oec al geduerende tot des raets ende der meenre gilden wederseggen ende niet langer.

3. Voirt so is noch overdragen, dat die [1]) weerdein voirtan alle tynnen kannen van der stat wegen teykenen sell na zulker steeck, alse den voirseyden weerdein van onsen wegen overgedaen ende gelevert is, dair dat wedercleef off in onser stat kist leit; te weten na den langeste steeck sel men

---

1) In H.S. is hier „tynnegieters hoir kannen" doorgehaald.

teykenen die J^ter kannen, ende na den cortsten steeck die clein kannen.

R. D. B. dd. 1456, des Saterdages op sinte Pouwels-avont Convercio, fol. 72.

52. 1471, December 9. *Goutsmeden.*

Alzoe groet ghebreck gheweest heefft ende noch is onder den goutsmeden van gout ende zulver te werken ende koipmanscip dairmede te hantieren, daer onse stadt mede onteert ende veraftert wart, om dan te verhueden, dat zulcx tanderen tyden niet meer en gheschie, zoe zyn die raide out ende nywe overdragen eendrachtlich ende willen onverbreclich onderhouden die ordinancy van den goutsmeden, als hyrna bescreven staet:

1 [1]). In den yersten en sel gheen goutsmit enich gout argher werken, dan dat houden zel achthien kraet ende beter, of hy wil, byt verboeren van vyf ponden totter onse toe weghende of daeronder, ende daerenboven weghende thien pont van elken werke; ende daertoe dat werck ontwee te slaen.

2 [2]). Item ten zel gheen goutsmit enich zulver werken, dat argher wezen zal dan goet werckzulver, ende zel houden elf penninge ende vier greyn, ende alle ghegoten werck elf penninge ende niet argher, bijt verboeren van vyf ponden ende dat werck ontwee te slaen; ende die gezwoeren op dubbelde koeren.

3. Item zoe en sel voertmeer gheen goutsmit noch niemant anders der stadt teyken hebben noch slaen op enigerleye werck, mer die ghezwoeren zellen der stadt teyken hebben van der stadt weghen van Vtrecht, op hoeren eedt.

4 [3]). Item zoe zellen voertmeer alle goutsmede, ghezeten binnen onser stadt ofte binnen der stadt vryheyt, alle werck, dat zy maken of doen maken, van grosserien of van metselryen of alle werck, dat men teykenen mach, weghende boven een loet, teykenen mit hoeren teyken. Ende alsdan, eer zy dat werc opreyden ende leveren zellen, brengen in handen der ghezwoeren, om die dat te laten bezien ende te proven ter minster quetsinghe. Ende wes werck dan zoe goet ghevonden wert, dat zellen die ghezwoeren teykenen mitter stadt teyken. Ende van elken teyken zellen zy hebben een witgen; ten

---

1) Vergelijk N°. 50 art. 1.
2) Vergelijk N°. 47 art. 1, N°. 50 art. 6.
3) Vergelijk N°. 47 art. 4, N°. 50 art. 16.

waere oftet lepele waeren, ende tot een half dossyn off daeronder zel men mit een teyken betalen. Ende wes die ghezwoeren niet goet genoich en vynden, dat zellen zy te stucken slaen; ende die dat ghemaict had, die heeft verboert vyff pont.

5. Item zoe en sel gheen goutsmit enighe gordel of ander werck van pertseringe maken, hy en sel zyns zelfs teyken daerop slaen, om te weten, oft zoe goet niet en waere, aen wien men dat verhalen zoude.

6 [1]). Item alle cleyne wercken, die men niet teykenen en mach, zellen alzoe goet wezen. alze voerseyt staet, by denzelven koer.

7. Item zoe en sel gheen goutsmit enich werc leveren of van hem doen, ten zy yerst gheteykent by den ghezwoeren, byt verboeren van thien ponden.

8. Item ten zel niemant zulver veyl houden noch veyl dragen, daer men faetsoen aen vercopen wil, ten zy alzoe goet, als voerscreven is, byt verboeren van thien ponden.

9. Item ten zel gheen goutsmit enigerleye werck van koeper of van latoen vergulden of versulveren, ten zij kerckwerck of heren-ghesmyde, byt verboeren van thien ponden ende dat werck ontwee te slaen.

10 [2]). Item en sel gheen goutsmit ghene valsche steen ofte gheconterfeyte steen in gout zetten noch oick niemant veyl houden, byt verboeren van thien ponden.

11 [3]). Item waer enich man, die enighe penninge vergulde, die op gout ghemunt ende gheslegen waeren, die verboerde een jaer zyne neringe ende zyn ambocht ende enen koer van thien ponden; then waer dat hy daer een gat doer sloge, alzoe datten elck kennen mochte.

12. Item ten zel niemant gouden penninghe zouderen dan mit goet zouduer, by thien ponden.

13 [4]). Item ten zel gheen goutsmit zyn werck onredelike vollen mit zouduer of mit koeper of latoen of mit yser of mit enighen zaken, dat men proeven mochte dat valsch waere; die dat maecte of dede maken mit voerrade, die verboerde

---

1) Vergelijk N°. 47 art. 5, N°. 50 art. 10.
2) Vergelijk N°. 47 art. 9, N°. 50 art. 4.
3) Vergelijk N°. 47 art. 10, N°. 50 art. 5.
4) Vergelijk N°. 47 art. 6, N°. 50 art. 11.

dat werck, ende dat zoude die rait nochtant rechten na groetheyt der misdaet.

14 [1]). Item zellen die goutsmede moigen nemen ter lakinge van elker marck een half loet van grosseryen, ende van anderen werc elck marck een loet; dat is van outs ghewoentlich.

15 [2]). Item deze ghezwoeren zellen moigen ommegaen tot allen husen, tot marsluden, uutdraichsteren, daer men zulver veyl hout om faetsoen aen te vercopen, ende bisonderen totten goutsmeden, om hoer werck te bezien ende hoer busse, daer hoer zulver inne is, intasten om te besien, oft zoe goet is, als voerscreven staet, ende daervan den broikighen te corrigeren.

16. Item enich goutsmit, die enich gemaict zulver coipt, zelt enen dach op zyn veynster houden staende, om (te wetene) oft ymant verloeren had, byt verboeren van enen ℔.

17 [3]). Item ten zel gheen goutsmit binnen onser stadt noch niemant enich zulver veyl houden afte(r) Mitvasten naistkomende, ten zy alzoe goet, als voerscreven is, byt verboeren van vyf ponden ende dat werck te breken. Ende dit zullen dan die gezwoeren tot alre tyt moegen verzueken, alst hem nut ende oerber dunct wezen.

18 [4]). Item zoe zellen wezen twee ghezwoeren ende die zellen dit ambocht doen off ghedaen hebben mitter hant, die hem des ambochts verstaen, want dat den ambocht van noide wezen zal.

19 [5]). Item alle koeren ende broeken zellen gaen ende wezen die ene helfte totter stadt behoif ende die andere helfte tot behoef der ghezwoeren in der tijt.

20. Item die ghezwoeren, die men nu ordineren zel of die namails wezen zellen, zellen hoeren eedt doen opten huse in tiegenwoerdicheyt des raits van onser stadt, alle punten voerseyt vast ende onverbreclich te houden ende uut te gaen nae hoeren vyf sinnen, zonder ymant des te verdragen, ende die broikigen te corrigeren.

R. D. B. dd. 1471, des Manendaghes na Concepcionis Marie, fol. 71 verso.

---

1) Vergelijk N°. 47 artt. 2 en 3, N°. 50 artt. 7 en 8.
2) Vergelijk N°. 50 artt. 18 en 17.
3) Vergelijk N°. 47 art. 16, N°. 50 art. 19.
4) Vergelijk N°. 47 art. 15.
5) Vergelijk N°. 50 art. 20.

53. 1476, Juli 17. (*De eed afgelegd op de ordonnantie.*)

Bartelmeus van Wede zynen eedt gedaen [1]), die ordinancien van den goutsmeden ende zulvere te houden, die laetstwerve gemaict is gheweest by den raide out ende nijwe.

R. D. B. dd. 1471, des Woensdaghes na Divisionis Apostolorum, fol. 25 verso.

54. 1478, April 27. *Den brief van die coelmate* [2]).

Wy borgermeystere, scepene, raide ende gemeyne oudermans van den ouden raide ende van den nywen der stadt van Vtrecht maken kondt allen denghenen, die dezen onsen openen brief zellen zien of hoeren lezen, dat wy mit rypen beraide, wel dairop voerdacht, voer ghemeynen oerbaer, nutscap ende profyt van onser stadt vercoft hebben ende vercopen mit dezen onsen brieve jonge Jan Coman een onser stadt ampten ofte dyensten van der coelmate, zoe die overmits dode Jan Romers zaliger gedachten weder vry ende loss aen onse stadt gekomen is, om ene zekere sommen van penningen, die hy ons vol ende al betailt heeft, den lesten penning mitten yersten, ende wy voert in onser stadt oerber ende profyt gekiert hebben; diezelve Jan dit voerseyde ampt ofte dyenst te hebben ende te behouden zyn leven lancg opter manieren ende ordinancien hyrna bescreven. Oick zel Jan voerseyt, zoelange hy leeft, dyenstvry wezen van allen dyensten binnen ende buten onser stadt, die hem beyde van onser stadt ende zynen gilde boeren, aenkomen of opgeleyt zellen moigen werden. Ende hy zal dezen dyenst ofte ampt zelve bewaeren of by enen anderen, bequame daertoe wezende, bewaeren laten.

Dit is die ordinancie van der coelmate voerscreven:

1. In den yersten zoe zellen vier ghezwoeren coelmeters wezen altois ende niet meer; ende ymant anders, die hem des onderwonde of dede, of den koelmeteren thoer verstaken ofte verduusterden, die zouden verboeren thien pont, zoe dicke dat gheschiede, half ter stadt behoif ende half ter metere behoiff.

2. Item zoe en sellen die meters ghene colen veylen, zy en zyn yerst gheprueft, by enen koer van thien ponden tot onser stadt behoiff.

---

1) Was hij misschien waardijn, zooals in 1490 (vgl. bladz. 427)?

2) Dit stuk is door ons opgenomen, omdat het smede-gilde een exemplaar daarvan schijnt ontvangen te hebben (vgl. het op bladz. 377 noot 1 vermelde H.S. Bondam).

3. Item zoe zellen deze meters, na ouden gewoenten, elck mit hoeren vennoit meten, twee ende twee tsamene. Ende elke twee, dyet hoer boerte is, zellen hoer scip wachten, ende daer en sellen zy gheen vordel inne doen om enighe scepe dat ene voer dat andere inne te komene. Ende alst binnen der milen is, zoe zel elck zyn scip wachten, ende desgelycx zel elck zyn stertken wachten; ende een stertken is vyff hoet smedekolen ende vyftich tonnen houtkolen, ende wes daerboven is, dat is voer een scip gherekent.

4. Item zoe zellen die meters hebben van een hoet smedekolen te metene een out botgen, ende van elke hondert tonner houtkolen zeven oude botdragers, ende des dages ene mailtyt: ende van elken veylen zellen zy hebben enen ouden boddrager. ende van elcx gelt te gaderen enen ouden boddrager.

Welke punten voerseyt wy borgermeystere, scepene, raide ende ghemeyne oudermans voerseyt van onser stadt wegen geloift hebben ende geloven mit dezen onsen brieve den voirseyden Jan of denghenen, die dezen dyenst ofte ampt van zynre weghen vueren ofte bedienen zal, vast, stede ende onverbreclich te houden ende te doen houden, zonder argelist.

Ende hebben des toerkonde onser stadt zegel aen dezen brief doen hangen.

Gegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert achte ende tseventich, des Manendaghes na sunte Marcus-dach des heyligen ewangelisten.

Copie diversarum constitutionum et certificationum dd. 1478, fol. 182.

55. 1490, November 17 *of* 18. *Van den goutsmeden.*

Een nyewe ordinancie gemaict opten goutsmeden, aengebrocht ende belieft by den rade out ende nyewe in manieren nabescreven:

1 [1]). In den yersten soe en zel gheen goutsmit, binnen onser stat ofte stat-vryheyt geseten, enich gout erger wercken, dan ten zel houden XIX [2]) kraet ende zel heten toetsgout; op elck marck gouts tvierendeel van enen kraet van remedien, sonder des begrepen te ziin.

---

1) Vergelijk N°. 50 art. 1, N°. 52 art. 1.

2) In H.S. staat hiernaast in margine: „Den engels XVIII cr., XXI cr., XXIIII cr."

Ende tgout, dat zy noemen filetgout, zel houden XXII [1]) kraet fyns, opt vierendeel van enen kraet van remedien.

Ende tfiin goudt zel houden XXIIII [1]) kraet fyns.

Ende of zy dat arger maecten dan voirseyt staet, zoe zellen zy dubbelt alsoeveel verboeren, als dat werck is, daer dat gebreck aen gevonden worde, ende nochtans daerenboven den partyen genoechdoen vant verlies, zy daerby geleden hadden.

2 [2]). Item soe zellen die goutsmeden gheen penningen, hoe zy ziin, vergulden noch souderen, opt verboeren van V ℔.

3. Item alle penningen, die coperen ende valsch ziin, die den goutsmeden oft den gezwoeren ter hant comen, die zellen zy ontweesnijden, opt verboeren van V ℔.

4 [3]). Item en zel oick gheen goutsmit enige valsche steene ofte conterfeyte steene in gout noch in sulver, noch gheen fiin steen in coper oft in latoen setten noch oick nyemant veyl houden, byt verboeren van L ℔ ende daertoe tot correxy sraets.

5 [4]). Item gheen goutsmit en zel oick enigherley werck van coper of van latoen vergulden oft versulveren, ten zy kerckwerck oft heeren-gesmye, byt verboeren van L ℔ ende dat werck ontwee te slaen.

6. Item nyemant en zel oick enigerley werck van coper oft latoen maken tot scalen, tot crusen, tot lepelen oft anderssins, om dat te vergulden oft te versulveren, noch dat en zel oick nyemant copen noch veyl houden, byt verboeren van elken stucke L ℔ ende dat werck ontwee te slaen.

7 [5]). Item ten zel oick gheen goutsmit enich sulver wercken, dat arger wesen zel dan goet wercksulver ende zel houden XI drachme ende VIII greyn fyns; op IIII greyn van remedien opt gegoten, gesoudeert ende gepeertseert werck, ende twee greyn tot remedien op scalen, crusen ende lepelen ende voert op alle werck van grosserien. Ende waert bevonden, dat zy meer namen van remedien dan voirseyt is,

---

1) In H.S. staat hiernaast in margine: „Den engels XVIII cr.. XXI cr., XXIIII cr."

2) Vergelijk N°. 47 art. 10, N°. 50 art. 5, N°. 52 artt. 11 en 12.

3) Vergelijk N°. 47 art. 9, N°. 50 art. 4, N°. 52 art. 10.

4) Vergelijk N°. 52 art. 9.

5) In H.S. staat naast dit artikel in margine: „Nota: nemende op e(l)ck marck Troys gewichs VII$^1/_2$ sunt Andries g. ende III st. sonder faetsoen." — Vergelijk N°. 47 art. 1, N°. 50 art. 6, N°. 52 art. 2.

twerck soude gebroken wesen ende souden daertoe verboeren XXV ℔; ende die gezwoeren op dubbelde koeren.

8 [1]). Item soe zellen voertaen alle goutsmeden, binnen onser stat ofte stat-vryheyt geseten, alle werck, dat zy maken oft doen maken, van grosseryen oft van metselryen of alle werck, dat men teykenen mach, wegende boven een half ons, teykenen mit hoeren teykenen. Ende alsdan, eer zy dat werck opbereyden ende leveren zellen, brengen in handen der gezwoeren om die dat te laten besien ende proeven ter minster quetsing. Ende wes werck dan goet gevonden wort, dat zel dan die gezwoeren werdeyn in der tyt teykenen mitter stat teyken; ende van elken teyken zellen die werdeyns te samen hebben een witgen; ten waer oft lepelen waeren, ende tot een dousijn oft daeronder zel men mit een teykengelt betalen. Ende wes die gezwoeren niet goet genoech en vynden, dat zellen zy in stucken slaen; ende die dat gemaict hadde ofte die dat niet en teykende ende niet teykenen en dede, als voirseyt staet, soude op elck stuck wercx verboeren XXV ℔. Ende soe wat werck zy maken zellen wegende beneden een half onss, dat men niet teykenen en mach mitter stat teyken, dat zellen zy teykenen mit hoers zelfs teyken, om te wetene, oft soe goet niet en waer, aen wien men dat verhalen soude, by denselven koer voirseyt.

9 [2]). Item alle cleyne wercken, die men niet teykenen en mach, zellen alsoe goet wesen als voirseyt staet, by denselven koer.

10 [3]). Item ten zel gheen goutsmit ziin werck onredeliken vullen mit souduer of mit coper of latoen of mit yser of mit enige zaken, dat men proeven mochte dat valsch waer; die dat makede of dede maken mit voerrade, die verbuerde dat werck, ende dat soude die raet nochtans rechten na groetheyt der misdaet.

11 [4]). Item soe zellen die goutsmeden moegen nemen te laken van elker marck vyff engels van grosseryen, ende van anderen werck van elker marck een halff onss, als van outs gewoenlyck is geweest.

---

1) Vergelijk N°. 47 art. 4, N°. 50 art. 16, N°. 52 art. 4.
2) Vergelijk N°. 47 art. 5, N°. 50 art. 10, N°. 52 art. 6.
3) Vergelijk N°. 47 art. 6, N°. 50 art. 11, N°. 52 art. 13.
4) Vergelijk N°. 47 artt. 2 en 3, N°. 50 artt. 7 en 8, N°. 52 art. 14.

12 [1]). Item enich goutsmit, die enich ghemaict sulver coept, zelt enen dach op ziin veynster houden staende, om te wetene, oft yemant verloeren hadde; byt verboeren van XXV ℔, dies niet en dede.

13. Item als van den kremers ende anderen personen, die hem onderwynden enich sulverwerck, riemen ende ander juwelen van goude ende van sulver te vercopen by den marck, by der onss, by der half onss of daeronder, is overdragen, dat die nyemant en zel moegen vercopen, zy en zyn van goude ende van sulver sulck in aloy van duechden, als nu ter tyt geordineert is den goutsmeden, ende geteykent mitten teyken, sulck als dat ander werck ziin zal by deser ordinancien, het zy in vrye mercten oft in anderen plaetsen, byt verboeren van XXV ℔ op elck onse gouts ende van X ℔ op elck marck sulvers. Endè waert by alsoe dat zy ander sulverwerck oft ander juwelen hadden van goude ende sulver, die geteykent waeren mitten ouden teykenen, daermede men geplogen heeft te teykenen die sulveren scalen ofte ander sulverwerck, diewelke van sulken aloy noch alsoe goet van duechden niet en ziin, in dien gevalle zellen zy dat te kennen geven denghenen, die de voirseyde sulveren scalen, juwelen ende ander sulverwerck zellen willen copen, ende zellen hemluden ofslaen ende ofcorten die redelike weerde daervan, alsoe dat die copers niet bedrogen en worden. Ende waert zake dat zy ter contrarien deden ende vercoften tsulverwerck, geteykent mitten ouden teyken, soevele als dat mitten nyewen teyken geteykent waer, dat soude wesen byt verboeren van XXV ℔ op elke marck sulvers dierste reyse; ende worden sy anderwerve brokich bevonden, dat waer opt verboeren vantselve sulverwerck ende op dubbelde koeren te verboeren.

14 [2]). Item ten zel gheen goutsmit oft nyemant anders binnen onser stat oft stat-vryheyt enich werck van sulver oft gout veyl houden after *sunt Jans-dach naistkomende* [3]), ten zy alsoe goet, als voirseyt is, byt verboeren van XXV ℔ ende dat werck te breken. Ende dat zellen dan die gezwoeren tot alre tyt moegen versueken, alst hem nut ende orber dunct wesen.

---

1) Vergelijk N°. 52 art. 16.

2) Vergelijk N°. 47 art. 16, N°. 50 art. 19, N°. 52 art. 17.

3) In H.S. zijn de cursief gedrukte woorden later, met bleeker inkt, ingeschreven, waarbij het derde herhaald werd.

15 [1]). Voert soe en zel nyemant sulver bernen dan openbaer by der straet mit open doeren van zynen huse, by enen koer van XXV ℔, alsoe dicke als men dat proeven mochte. Ende soe wie sulver bernt, die zel dat teykenen mit zijns teyken, eert uut zijnen huse gaet, ende het zel wesen goet fijn-loych sulver. Ende waert zake dat yemant sulver bernde, dat soe goet niet en waer, die soude dat anderwerve opsetten ende alsoe fijn maken, op zijnen cost. Ende die dat niet en teykende mit zyns zelfs teyken, gelyck voirseyt is, ende dat sulver wechbrochte, hy verboerde alsoeveel sulvers, als hy wechbrochte ofte ongeteykent liet, ende daerentendens een jaer ziin neringe.

16 [2]). Item soe zellen zy hebben van elker marck sulvers te bernen, alst uten test comt, vier stuvers.

Mer wat zy bernen beneden een merck, daerof [3]) zellen zy hebben van elker halver onse enen halven cr.; ten waer dattet sonderlinge quaet waer, dat zel men op nauste moegen bedingen.

17. Item ten zel oick nyemant van deser tyt voert binnen onser stat ende stat-vryheyt, hy zy wie hy zy, hem onderwynden enige tafeletterye te houden oft belioen te copen oft te vercopen dan onser stat gezwoeren wisselaer ende goutsmeden, want daer veel dieveryen ende gebrecks inne gelegen is, byt verboeren van XXV ℔ dierste reyse; ende die dat anderwerve dede, dat soude ziin by L ℔ ende tot correxy sraets.

18. Item dat voertaen oick gheen goutsmit noch nyemant anderswegen copen noch vercopen en zel gout noch sulver noch enigerley gesteent after *sunt Jans-dach te Midzomer naistkomende* [4]), anders dan by Troys gewicht, byt verboeren van L ℔. Ende alle punten van den gewichte voirgenoemt zellen oick yerst *ingaen tsunte Jans-misse naistkomende* [4]), opdat hem een yegelyck hierenbinnen van gerechten Troys gewicht versien mach.

19. Behoudelyck dat men alle erfpachten ende lyfpachten ofte huerweer, die voer deser tyt uutgeslegen zyn, staende by marcken ofte loede van sulver, betalen zel na uutwysinge hoere brieve.

---

1) Vergelijk N°. 47 art. 11, N°. 50 art. 13.
2) Vergelijk N°. 47 art. 14.
3) In H.S. is „daerof" herhaald.
4) In H.S. zijn de cursief gedrukte woorden later ingevoegd.

20 [1]). Ende op allen desen punten voirseyt sel men setten twee goutsmeden, die dat ambocht doen ofte gedaen hebben mitter hant ende hem des ambochs verstaen, mit enen weerdeyn, die men tsamen daertoe eden zel, dese ordinancie voirseyt vast ende onverbreclyck te houden ende uut te gaen na hoeren vyf sinnen ende den brokigen daervan te corrigeren, sonder yemant des te verdragen. Ende die weerdeyn voirseyt zel hebben der stat teyken ende zel oick hebben alle der goutsmeden teykenen in een tin geslagen. Ende die twee gezwoeren goutsmeden voirseyt zellen oick omgaen, soe dicke hem dat believen zel, tot allen husen, tot mersluden oft tot uutdraechsteren, daer men sulverwerck veyl hout, ende bysonder totten goutsmeden, om hoer werck te besien ende hoer busse, daer hoer sulverwerck in is, intasten ende besien, oft alsoe goet is als voirseyt staet; ende voertaen toesien hebben tot allen punten voirseyt, om die te achtervolgen ende den brokigen daerinne te corrigeren, gelyck voirseyt is, want dat van noede wesen zal.

21 [2]). Item alle koeren ende broeken zellen gaen ende wesen die een helft totter stat behoef ende die ander helft tot behoef der gezwoeren in der tijt.

Koermeysters hierof: Tyman Ysbrantssoen [3]) ende Splinter Iacobszoen; werdeyn: Bertelmeeus van Wede.[4])

R. D. B. dd. 1490, des Woensdages op sunte Lysbetten-avont [5]), fol. 91 verso.

56. 1507, Januari 12. *Goutsmeden.*

Dese nabescreven ordinancie, gemaict by den goutsmeden tUtrecht, worde belieft ende toegelaten by den rade out ende nyewe [6]), behoudelyck die ordinancie opten goutsmeden, anno XC lestleden gemaict [7]), anders [8]) in hoere werden te bliven.

1. Alsoe in anderen steden als Colen, Brug, Gent, Antwerpen etc. goede ordinancien gemaict ziin om enen goeden

---

1) Vergelijk N°. 47 art. 15, N°. 50 artt. 17 en 18, N°. 52 artt. 18 en 20.

2) Vergelijk N°. 50 art. 20, N°. 52 art. 19.

3) In H.S. is deze naam doorgehaald, terwijl boven werd geschreven: „Voir hem Jan de Haes".

4) Dezelfde hand schreef hier later onder: „Item vantself a° XCV c VII (*sic*) Martis post Epiphanie" (zie n°. 56).

5) St. Elisabeth viel in 1490 op Vrijdag: de dagteekening is dus onjuist.

6) In H.S. is „out ende nyewe" bovengeschreven.

7) Hiervoor opgenomen als N°. 55.

8) In H.S. is „anders" bovengeschreven.

eerliken koer te wercken van gout ende sulver, welken koer in den steden voirseyt zeer nerstelyck onderhouden wort, soe hebben die goutsmeden tUtrecht die ordinancie van den koer aengenomen te onderhouden in deser manieren, te wetene: als dat die goutsmeden alle jair onder hemselven kiesen zellen twee koermeysters, die bewaeren zellen dat teyken van der stat hoer jaer lanck, dat daer gheen gebreck in en valt. Ende om gheen gebreck in hoer jaer te gescieden, daer zellen zy toe verbonden wesen by eenre penen, die die goutsmeden onder malcanderen gemaict hebben, den brokigen hoer boeten of te nemen, die daertoe staen, sonder vertreck.

2. Ende dese kiesinge is geraemt te wesen alle jaer op sunte Loeyen-dach, komende sdages na sunt Andries-dach. Ende tot dese kyesinge zel een yegelyck goutsmit verbonden wesen te comen, als zy des van den koermeysters vermaent worden, byt verboeren van vier ℔ stat-pay, nyemant te verdragen, noitsaken uutgeseyt. Ende daer dan wesende, soe zellen die gemeen goutsmeden kiesen twee koermeysters mit loeten.

3. Ende die twee koermeysters zellen gehouden wesen teminsten alle vierthien dagen, oft alsoe dicke alst hem belieft, om te gaen in allen goutsmeden-winckelen ende daer dan dat sulver te nemen van der stavelye of uut den scootvellen, waert hem belieft, ende dat te besien ende te steken, of dat soe goet is, als den koer behoirt.

4. Item die twee koermeysters zellen der stat teyken vueren ende litteren slaen naet A. B. C. D., als men in anderen steden doet.

5. Ende waert datter enich gebreck in geviel, dat zellen die koermeysters sculdich wesen te verantwoerden, elck in ziin jaer, voer den raet.

R. D. B. dd. 1507, des Dynsdages na Derthien-dach, fol. 45 verso.

57. 1512, Maart 15. (*Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van grof ijzerwerk.*)

Reeds opgenomen bij de Marslieden als No. 40.

58 [1]). 1513, Januari 4. (*Verplaatsing van het altaar van het gilde.*)

Wy Heynrick van Duuen ende Adryaen van Brevoerdt, kerckmeysters nu in der tijt der kercke van Buerkerck tUtrecht,

---

1) In H.S. staat boven dit stuk „Smee-gild. — Copye".

doen kondt allen luyden: alsoe cortelijck uutgeset ende getijmmert is Onser Lieven Vrouwen choere ofte cappelle, staende aen de noortsyde der kercke van Buerkerck voerseyt, vermits welcker tijmmeringe der eerbaere smede ghildt van Vtrecht hoer altair aldair nyet blyven en mochte, dairt plach te staen, — so ist, dat wy kerckmeysters voerseyt, by raide, will, consent ende belieffenis Goeyerts van Rodenborch, schepene- ende Aelbert van Leeuwen, raidt-borgermeysters in der tijt der stadt van Vtrecht, als overste kerckmeysters derselver kerck voerseyt, der smeede ghildt voerseyt gegunt, geconsenteert ende belieft hebben, hoer altair voerseyt te moegen doen setten after in dieselve kerck aen de noortsyde in de cappell, gheheten des raets cappell, ende dieselve cappell te moegen gebruycken ter eeren Goots. Ende wairt saecke datter yemant vreemders comen zoude tot enyger tijt, om een altair te setten aen enijch van den pijlleernen int cruyswerck off voer aent choer, die dair nu nyet en staen, dair sell der smede ghildt hoeren voerchoer in hebben, hoer altair voerseyt dair the moegen setten, indient hem belieft. Ende soe datselve ghildt onser kercke voerseyt om Goodts willen gegeven heeft dat sitten, staende aen den bijlre neffen sunte Jan Baptist over int cruyswerck, soe zell datselve ghildt hebben ende gebruycken vier van onser kercken grafsteden by hoer altair, dair dat nu staet, op kerckenrecht van de graeff te openen ende anders, als andere bruedersscappen; duerende soelange hoer altair after in die voergeruerde cappell blijft ende nyet langer. Alle dinck sonder argelist.

Ende want wy borgermeysters voerseyt belyen ende kennen, dat dit by onsen rade, will, consent ende belieffenis aldus gesciet ende gedaen is, soe hebben wy des toerkonde onser stadt signet, twelck wy dagelijcx gebruycken, voer aen desen brief gedaen. Ende om der meerre oerkonde ende vestenis wille hebben wy Heynrick van Duuen ende Adryaen van Brevoerdt, kerçkmeysters voerseyt, onse zegelen aen desen brieff gedaen.

Gegeven int jaer ons Heeren duysent vijfhondert ende dertien opten vierden dach in Januario.

Registerboeck der Buerkerck, bladz. 183.

XXI. ZADELAARS-GILDE.

XXI. ZADELAARS-GILDE.

1. 1402, November 29. *Dit is die ordinancie van der zadellaer ghilde* [1]).

Wi Tydeman Trinde ende Johan Vos, kercmeysters in dezer tijd der kerken tot Buerkerke tUtrecht, doen cont allen luden, dat wi van der kerken weghen voerscreven overdraghen zijn mit den oudermans ende den ghemenen ghildebroeders van der zadellaer ghilde tUtrecht alzulke punten, alse hierna bescreven staen, om ene zeker summe van ghelde, die zi ons vol ende al betaelt hebben, den lesten penninc mitten eersten, ende die wi voert in der voerseyder kerken orbaer ghekeert hebben.

In den eersten zo zellen wi ende onse nacomelinghen, kercmeysters in elker tijd der kerken voerscreven, den oudermans ende den ghildebroeders van der zadellaer ghilde voerscreven leveren alle jaer op Onser Vrouwen-avont Concepcio tavontide in der kerken tot Buerkerke een tortyse van zes pont was; ende daer zellen die oudermans ende die ghildebroeders voerscreven of hoer bode die voerseyde tortyse ontfaen ende des anderen daghes te homissetijd daer wederbrenghen in der kerken voerscreven ende daer laten staen bernen der misse uut. Ende alse die misse ghedaen is, zo zel die tortyse voerscreven daer bliven tot behoef der kerken voerscreven, in de ere Onser zoeter Vrouwen. Ende also voert jaerlix, eweliken duerende.

Ende dit hebben wi gheloeft ende gheloven voer ons ende voer onse nacomelinghen, die kercmeysters wesen zellen in der

1) Dit stuk is geene gilde-ordonnantie; het opschrift is alleen juist in verband met het register, waarin het stuk opgenomen is.

tijd der kerken voerscreven, vast ende stade te houden ende vol te doen, zonder arghelist. In orconde des briefs beseghelt mit onsen seghellen.

Ghegheven int jaer ons Heren dusent vierhondert ende twe op zinte Andries-avent.

Registerboeck der Buerkerck bladz. 46.

2 [1]). 1447, October 26. (*Overeenkomst tusschen de pastoors en kerkmeesters der Buurkerk en de daarin gevestigde St. Barbara-broederschap der klompenmakers.*)

Wy Dirck Tant ende Dirck Krieck, cureyten, ende wi Iacob Martenzoen van den Vossche, Wouter Gherritzoen van Vianen ende Henrick Garstman, kerckmeysters in deser tiit der kerke tot [2]) Buerkerck tUtrecht, doen cond ende kenlick allen luden:

1. Dat wi voir ons ende voir onse nacomelinghen, cureyten ende kerckmeysters der kerken voirseyt, georloft ende gheconsentiert hebben den eerbaren procuratoers ende gemenen broederen stillegangmakers, die nu siin in der tiit ende naemaels wesen zellen van sunte Barbaren broerschap, die si houden (mit) onsen wille ende consente in onser voirseyder kerken opten outair, dat ghesticht is in die eer des alreeerwerdighen heylighen Sacramente ende der heyligher Drie Coninghen: alse wairt sake dat die broeder der broederscap voirseyt tot eenigher tiit hinder, crot, letsel ofte moenisse geschiede [3]) van yemant om desen outair voirseyt, dat si dan hoir beelde, tafel ende alle hoir reescap, die si dair gebrocht hebben, vrilick na hem nemen moghen ende gaen dairmede, daert hem genuecht ende goet sel doncken wesen.

2. Ende hierom hebben die broederen der broederscap voirgenoemt ons, voirseyden cureyten ende kerckmeysteren in der tiit, ende onsen nacomelinghen, cureyten ende kerckmeysteren der kerken voirseyt weder geloeft, dat si ons in onser voirseyder kerke geen crot, letsel, hinder ende nochte moyenisse doen en sellen. Ende wair dat zake dat si den cureyten in der tiit der kerken voirseyt hierenboven hiinder ofte

---

1) Dit stuk betreft niet het zadelaars-gilde maar de broederschap der klompenmakers. Toch scheen opname ons gewettigd, omdat de klompenmakers behoorden tot het zadelaarsgilde en dit stuk een der zeldzame bewijzen is, dat de afzonderlijke ambachten van een „vergadert gilt" (Zadelaars-gilde N°. 10 art. 20) soms eene zelfstandige broederschap vormden.

2) In H.S. is „tot" geschreven boven een niet doorgehaald „van".

3) In H.S. staat „geschiedie".

moyenisse daden [1]), soe moghen sij tot alre tiit den broederen der broederscap voirgenoemt segghen of laten weten, dat si hoir stacie noch hoir misse niet meer en houden noch en doen opten outaer voirseyt, ende dan soe sellen die broederen der voirseyder broederscap hoir reeschap, die si dair ghebrocht hebben, weder na hem nemen ende brenghen, dairt hem genuecht.

3. Voirtmeer so moghen die broers voirseyt ende zellen tot alre tiit, alst hem genuecht, bij rade ende goetdoncken der cureyten in der tiit tot Buerkerck eenen priester nemen ende kyesen, die hem horen dienst doen zel. Ende wair dat sake dat die priester den cureyten niet en genuechde, so moghen cureyten altoes eenen anderen priester hem setten, also dickwile als dat gevalt ofte hem ghenuecht.

In allen voirseyden punten alle arghelist uutghesloten.

In oirconde ende in kennisse hierof soe hebbe wi Dirc Tant ende Dirck Krieck, cureyten, ende wy Iacob Martenzoen ende Wouter Gherritzoen van Vianen, kerckmeysters voirseyt, onse zeghelen an desen brief ghehanghen over ons selven ende onse nacomelinghen, cureyten ende kerckmeysteren der kerken voirseyt, ende wy Iacob Martenzoen van den Vossche ende Wouter Gherritzoen van Vianen, kerckmeysteren voirseyt, mede over Henrick Garstman, onse mede [2])-kerckmeyster voirseyt om siinre bede wille. Ende ic Henric Garstman, kerckmeyster voirseyt, lie ende kenne alle dat voirseyt staet onder zeghelen Iacob Martenszoen ende Wouter Gherritzoen van Vianen voirgenoemt ende hebbe hem ghebeden, desen brief mede over mi te bezeghelen mit horen zeghelen, want ic selve gheen zeghel en hebbe op dese tiit.

Gegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert seven ende viertich des Donredaghes na der Elfdusent Maechden-dach.

Memoriale Tylmanni fol. 86 verso.

3 [3]). 1448, November 13. (*Overeenkomst tusschen de St. Lucas-broederschap en de O. L. V.-broederschap, beiden in de Predikheerenkerk gevestigd, over het gebruik van kerkmeubelen der O. L. V.-broederschap.*)

Wij procuratoers ende gemene broeders van sinte Lucas ter Jacopinen tUtrecht doen kont ende kenlic allen luden

---

1) In H.S. staat „waren".

2) In H.S. staat „moeder".

3) Dit stuk betreft niet het zadelaars-gilde maar de St. Lucas-broederschap der schil-

ende bekennen mit desen opene brieve voir ons ende voir onsen nacomelingen, procuratoers ende broeders onser broederscap voirscreven:

1. Alse dat die eerbare procuratoers ende gemene broeders der broederscap van Onser Liever Vrouwen ter Jacopinen voirseit onser voirseider broederscap om Gods wille gegunt hebben ende gunnen, alse dat wij alle hoir sittenen, hoir bancken, hoir kniebancken, alle hoir lectrinen, hoir lederen, tafel ende scragen ende dat raemt, dair sij hoir broederen ende zusteren mede plegen te begaen, vrylic besigen ende bruken mogen tot alre tijt in onser missen, alse wij se te doen hebben in der kerken ter Jacopinen voirseit.

2. Mit zulken vorwairden: so wes aen dese voirscreven reescap gebroken wert tot eniger tijt of dat sijt nywe vermaken souden, dat wij dat dan gunstelic mit malcanderen zellen doen maken ende gunstelic mit malcanderen elx half ende half zellen gelden ende betalen [1]).

3. Mede sijnt vorwairden: tot wat tiden dat sij hoir stacie houden of dat Onser Liever Vrouwen-dach opten Sonnendach quame of dat sinte Lucas-dach opten Dijnxdach coemt, dat dan Onser Vrouwen broederscap voirseit dese voirseide reescap altoes voir besigen zellen voir onse broederscap van sinte Lucas voirscreven, buten enigen bewijnde ofte toeseggen onser broeders van sinte Lucas-broederscap voirgenoemt.

4. Oec sijnt vorwairde, dat Onser voirseide Vrouwen broederscap noch onse broederscap van sinte Lucas voirscreven geen van desen voirseiden reescappen uter voirseider kerken lenen zellen, ten sij bij wille ende consente der procuratoers van beyde den broederscappen voirscreven sonder argelist.

In oirconde der wairheit so hebben wij desen brief bezegelt mit onser voirseider broederscap zegel.

Gegeven int jair ons Heren dusent vierhondert acht ende viertich des Woensdages na sinte Martijns-dach in den Wijnter.

Oorspronkelijk charter op perkament met zegel der St. Lucas-broederschap, Archieven der Broederschappen (opgenomen in het gemeente-archief), Afd. Charters N°. 83.

---

ders. Toch scheen de opname ons gewettigd, omdat de schilders behoorden tot het zadelaars-gilde en dit stuk een der zeldzame bewijzen is, dat de afzonderlijke ambachten van een „vergadert gilt" (Zadelaars-gilde N°. 10 art. 20) soms eene zelfstandige broederschap vormden.

1) In H.S. is „dat wij dat dan : . . betalen" onderhaald.

4. 1512, Maart 24. (*Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers over leerkindsgeld voor het leeren beeldhouwen.*)

Reeds opgenomen bij de Steenbikkers als N°. 6.

5. 1512, Juni 17. (*Betaling door de zadelaars aan de steenbikkers.*)

Reeds opgenomen bij de Steenbikkers als N°. 7.

6. 1516, September 16. (*Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers.*)

Reeds opgenomen bij de Steenbikkers als N°. 9.

7. 1520, Maart 22. (*Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars.*)

Reeds opgenomen bij de Steenbikkers als N°. 10.

8. 1532, December 20. (*Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars over de indeeling der beeldhouwers.*)

Reeds opgenomen bij de Steenbikkers als N°. 11.

9. 1538, September 30. (*De aanneming van een niet-burger tot lid van het gilde gecasseerd.*)

Overcomen by schout, borgermeysteren ende scepenen: alsoe Peter Airtssoen mit zyn consorten, alse die dekens, overman ende busmeysters van der sadelaer gilde, anno XV ^{C} XXXIII hem onderwonden hebben, Scoenen Aert Peterssoen van Mechelen mit zyn huysfrau ende Peter zyn zoen aen te nemen omme hoer neringe te doen, sonder borgerscap van deser stadt gewonnen te hebben, daervan zy XXXVI stuvers genoten hebben, dat dairomme zy van stonden aen gehouden zellen wesen den voirseyden Scoenen Aert zyn voirseyde gelt weder te geven; ende Scoenen Airt zel voirt overleveren by gescrifte alle scaey ende interess, die hy wil seggen dairby gehadt te hebben.

R. D. B. dd. 1538, des Manendaichs den lesten Septembris, fol. 92 verso.

10. 1540, April 14. *Dordonnantie van der sadelaer gilde.*

Anno XV ^{C} XL des Woensdaichs den XIIII^{en} Aprilis.

Schout, borgermeysteren, scepenen ende rayde der stadt

van Vtrecht hebben belieft ende toegelaten der sadelair gilde te hebben ende te gebruycken dese naebescreven artyculen ende puncten:

1. = *Snijders-gilde N°.* 18 *art.* 1, *met wijziging van* „der snijder gilde voirseyt" *in* „der sadelaer gilde" *en wijziging van het slot in* „daervan elcke deken drie stuvers, die busmeyster ende bode elcx twee stuvers off hebben zellen."

2. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 2, *met wijziging van* „der wantsnyder gilde" *in* „der sadelair gilde".

3. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 3, *met wijziging van* „der wantsnijder gilde" *in* „der sadelaer gilde".

4. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 4.

5. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 5.

6. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 6.

7. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 7.

8. = *Wantsnijders-gilde N°* 30 *art.* 8, *met wijziging van* „de voirseyde wantsnijder-gilde" *in* „der voirseyder sadelair gilde" *en van* „twaelff haickbusschen" *in* „acht haickbusschen".

9. Item zoe zellen in desen ambochte van der sadelair gilde behoeren saelmakers, beeltsnyers, scilders, cleerscryvers, maelres, sceymakers, verlichters, boeckeprinters, boeckebynders, tripmakers ende clompmakers.

10. Item een gildebrueders outste zoen die zel bynnen jaers nae toverlyden van zynen vader zyns vaders gilt moegen verheergewaeden ende gheven nyet meer tot dese gilde behoiff dan zess stuvers ende daertoe die dekens, busmeyster ende boede hoir rasoen, als voirseyt is. Behoudelycken dat die soen yerst twee jaeren leren zell ende zijn meyster voldoen, eer hy tgilt gebruycken zel moegen.

11. Item waer yemant, die der sadelaer gilde ruerde ende dat gilt nyet voldaen en hadde, zellen die dekens denselven dan moegen becoeren by consent van den schout, telcker reyse by een koer van twaelff stuvers, tottes Keyserlicke Majesteyts, deser stadt van Vtrecht ende tgilde behoeff, elcx een derdendeel.

12. Item alle dieghenen, die beelde maicken van haut off van steen, die zel der sadelair gilt bedienen ende ander geen.

13. Item dese beeldesnyders ofte beeldemaickers zellen hoer leerjongens wel moegen leeren wercken van haut ende van steen ende van alreley substancien daertoe dienende,

sonder meer leerkyntsgelt te gheven dan in de sadelaer gilt. the wetene eenen gouden gulden.

14. Item een giltbrueder van der voirseyder sadelaer gilde zel zyns zelfs kynderen moegen hoer zelfs ambocht, dat zy mitter hant doen, leeren sonder enich leerkyntsgelt daervan te gheven.

15. Item waer enich meyster in desen gilde, die enighe leerjongen besuecken woude een maent off zess weecken, tsy mit bewerpen off conterfeyten, zel gheven tot desen gilden autair behoiff zess stuvers. Ende indien die jongen aen tselve ambocht blyft, zoe zellen hem die zess stuvers wesen aen affcortinge van zyn leerkyntsgelt.

16. Item waer dat enich giltbrueder enige leerjongens off ontwerpers aenname ende zyn dekens tselve nyet te kennen en gave bynnen veerthien daigen, zy die gehadt off aengenomen hadden, die soude verboeren eenen Karolus-gulden tot behoeff van der Keyserlicke Majesteyt, deser stadt ende deser gilde voirseyt, als voirseyt staet.

17. Item oick waer enich giltbrueder, die enich knecht te werck settede, die onder der sadelair gilde, bynnen off buyten, zyn twee jaeren onder een meyster nyet uutgeleert en hadde, zel sculdich wesen leerkyntsgelt te gheven, te wetene eenen gouden gulden, als voirseyt is.

18. Item soe en zellen gheen gesellen off knechten moegen uut hoer meysters werck gaen om by een ander the wercken, dan by consent van zynen meyster, opt verboeren van twaelff stuvers ende tot behoiff, als voirseyt is.

19. Oick en zel geen giltbrueder werck laten maicken tot een ander mans huys, dat gheen giltbrueder en is, byt verboeren ende tot behoiff als boven.

20. Item alzoe der sadelair gilde een vergadert gilt is van veel diversche ambochten, te wetene: saelmaickers, beeltsnyders, scilders, cleerscryvers, maelres, sceymakers, verlichters, boeckeprinters, boeckebynders, tripmakers ende clompmaickers, dat dairomme nyemant van alle dese voirseyde giltbrueders en zellen moegen deen des anders ambocht ende wercken rueren, ten waer dat zyt selfs mitter hant costen doen. Ende zellen oick mer eenen thoen hebben, ten waer op gehuerde plaetsen, dair dese stadt profyt off hadde.

21. Item waer dat enich giltbrueder storve, soe mach die wedue van den overleden giltbrueder dat gilde hebben ende

vueren een jaer ende zess weecken, sonder verboeren. Ende wilde zij dan hoirs overleden mans gilt langer doen, sel zy tselve gilde dan moegen wynnen mit halff gelt, gelyck off zy borger ende geboeren giltbrueder waer.

22. Item waer enich convent off geestelick man, die der sadelaer gilde ruerde ende om gelt vercofte, zellen der sadelaer gilt wynnen, gelyck off zij weerlicke personen waeren.

23. Item alsoe dagelicx geboirt, dat veel vreemde personen van buyten bynnen Vtrecht komen ende vercopen doeckwerck, scilderie, geprinte boicken ende brieven, die dagelicx opgeslegen ende voir den kercken ende by den huysen vercoft worden, daerby der sadelair gilt merckelicken behyndert ende bescadicht wordt, zellen dairomme dieselve, die tgilt voirseyt nyet wynnen en willen, gheven van elcke stede, dair zy voertdoen, alle daige tot behoiff van der gilden autair eenen halven stuver. Ende diegheenen, die by den huysen gaen om wes te vercoepen, oick alle daige geven zellen eenen halven stuver.

24. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 24.

25. = *Wantsnijders-gilde N°.* 30 *art.* 25.

Ja. van der Voort *in absentia subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respective gilden, N°. 75.

9 [1]). 1548, Februari 15. (*Goudslagers behooren tot het zadelaars-gilde.*)

Anno XV [c] XLVIII des Woensdaichs den XV[en] February. Verclairt by den rayde, dat die goutslagers blyven zellen in der sadelaer gilde ende diezelve voirtaen oick wynnen, ende nyet der smede gilde, zoe die goutslagers in voertyden altoes intselve sadelaer-gilt geweest ende oick gewonnen hebben.

N. de Clercq *subscripsit.*

Quoyer v. d. ordonn. der respective gilden, N°. 76.

---

1) Opname van dit stuk scheen ons gerechtvaardigd door de omstandigheid, dat daarin vermeld wordt, wat „in voertyden" regel was, en dat dit uit geen der oude stukken betreffende het zadelaars-gilde bleek.

C.

STUKKEN BETREFFENDE AMBACHTEN, OUDTIJDS EENE VEREENIGING VORMENDE, LATER ALS GILDE VOORKOMENDE.

I. WIJNKOOPERS.

I. WIJNKOOPERS.

1 [1]). 1234, Maart 30. (*Verkoop van wijn om te tappen slechts door en aan Utrechtsche burgers.*)

Nos scultetus, schabini, consules ac jurati civitatis Traiectensis pro communi omnium utilitate statuimus, ne quis deinceps vendat vas vini vel amplius alicui, qui illud velit vendere ad tappum in Traiecto [2]), nisi emptor illius vini sit civis Traiectensis solvens precarias sive exactiones et ad alia honera civitatis sit astrictus. Statuimus etiam, ne aliquis nomine alicujus, qui non est civis Traiectensis, vel ad opus ejusdem vinum ad tappum vendere presumat. Si quis autem contra hec statuta nostra venerit, ipse tenebitur solvere pro pena decem libras vel civitatem exibit, non intraturus per annum unum; insuper reus erit erga nos juramenti nostri lesi. Insuper mercatores Reni cives nostri, istud factum nostrum approbantes, inter se compromiserunt, quod quicunque ex eis hoc statutum nostrum infregerit, hansa sua sit versus Renum privatus; et nunquam eam recuperet, nisi pro pena solvat marcam, et nullus infra annum unum commercationem cum eo faciet. Quod si quis fecerit, ipse similiter erit hansa sua privatus, non recuperaturus eam, nisi marca data. Et si ipse solus [3]) emerit vinum Colonie, hoc nullus fratrum hanse potabit Traiecti; et si quis potaverit et de hoc convictus fuerit per duos aldermannos, hansa sua carebit.

Actum anno Domini M CC XXX IIJ IIIJ feria ante Pascha.

Oorspronkelijk charter op perkament met geschonden zegel van de stad Utrecht, Archief, Afd. I N°. 1.

---

1) Deze keur werd (woordelijk gelijk, doch met weglating van „omnium" in den tweeden regel) opnieuw uitgevaardigd „anno Domini M CC L primo in die Lucie virginis" (Oorspronkelijk charter op perkament met geschonden zegel v. d. stad Utrecht, Arch. Afd. I N°. 2).

2) In H.S. is „in Traiecto" bovengeschreven.

3) In H.S. is hier „Colonie" doorgehaald.

2. (1e helft der 14e eeuw.) *Dit sijn die coeren van wijn ende van den wijntappers.*

1. De wijntapper wart hi begrepen mit waenre mate, de sel ghelden vijf scillinghe of men sellen scuppen, also dicke als ment vint.

2. De wijn meet sonder mate gheteykent mitter stat teyken, de sel ghelden een pont; ende voert also dicke als men daermede begrijpt.

3. De wijn gheeft om ghelt ende mit enen craen leyt uut enen andren vate daerin, de verboerde dre pont.

4. Gheen zamencoper en sel coman wesen van dien goede, daer hi zamencoper of is, voert te vercopen, bi enen coer van tween ponden, of hi verboerde een jaer sijn ambocht.

5. Den vuulen wijn, daer men vint, sel men den boden uutslaen.

6. Enich wijnroeper, de dyent een stuc wijns, dat op enen dach uutloept, ende men een ander na opstake optenselven dach, so selt de wijnroper segghen ende ropen tot dien tween naesten brugghen toe, aen elke side van dien kelnaer, dat hi sijn ander doet, bi enen ponde ofte te scuppen.

7. Nyemant en sel sine taveerne van wine vorder oefene dan op sinen kelnaer, bi enen coer van enen ponde. Sonder tapper of roeper, de moeghen gaen, maer ghenen wijn mit hem te draghen van der taverne, bi enen ponde ofte scuppen.

8. Enich borgher, de wijn tappet binnen der stat of binnen der stat vryheyde duerre dan der stat wilcoer, de verboerde dre pont, daertoe asijs. Ende de stat selt voert doen tappen, alse de wilcoer is van der stat.

9. De een leghellen wijns breket bi der ame of half ame, om ghelt of op stocken te drinckene, duerre dan der stat wilcoer, de verboerde dre pont ende daertoe asijs.

10. Enich onser borgher, de wijn vercoft, de men tappede onder de clesie, de sel der stat horen sijs daerof gheven, ghelike oft hyt selve tappede.

11. Voert so wie den andren, de wijn tappen woude, sine taverne verbade oft daerom dobbelde of opten besten wijn lyete oft enighe dinghe daertoe dede, daer dander taverne mede afterbleve, de verboerde een pont, also dicke alse hyt dede. Ende deghene, de sijn taverne daermede afterlyete, de verboerde oec een pont.

12. So wie zuderschen wijn verlaet in Rijnschen vaten, de verboert van elken stuc, ist groet ist cleyne, vijf pont.

Voert de zuderschen wijn menghet in Rijnschen wijn of desghelike doet, de verboerd vijf pont.

De zuderschen wijn tappet, hi en doeten te voeren roepen voer zuderschen wijn, verboerd oec vijf pont.

Voert so sel zudersch wijn legghen in sinen zonderlinghen kelnaer, daer anders ghene wine in en legghen dan zudersche wijn; de anders dade, verboerde vijf pont.

Liber Albus, fol. 15 verso.

3. 1357. (*Eed van de makelaars.*)

Int jaer van LVII, doe borghermeysters waren Herman van Lochorst ende Bertelmeeus Gunter, doe zwoeren die makelaers van den wine ende zellen zweren, als men ze eed, alse hierna bescreven staet:

Dat sweer gi, dat gi in der makelaerdien tusschen onsen borgheren ende den comans ene rechte middel draghen zelt, ende ghi ghene voermiede van gheenre zide nemen en zelt, ende al dat doen zelt, [dat] een ghoet gherecht makelaer sculdich is te doen [1]). Dat ju God also help ende Zine heylighen.

Θ 2, laatste folio.

4. 1374, Februari 5. *Van den wiinmans ende van den wiinroepers.*

Int jaer van LXXIIII des Sonnendaghes na Onser Vrouwen-dach te Lichtmisse wert overeenghedraghen mit out raet ende mit nywe:

1. Dat gheen wiinman meer dienres hebben en zel dan enen hoeftroeper ende enen knecht opten kelnaer, daer men dien wiin tapt. Ende van dien kelnaer en zel die knecht ghenen wiin dienen, maer die hoeftroeper mach gaen ende dienen dien wiin overal, daer hi wil. Ende enich wiinroeper, de dit verbrake, die zel legghen in den Roden-toorn ene maent lang.

2. Ende enich wiinman, die meer dienres hadde ende weder dese voerseyde overdrachte dede, die verboerde viif pont, also dicke alse hiit dede. Ende dien koer zellen die koermeysters van der stat, de wesen zullen in der tiid, op-

---

1) In H.S. is „ende al dat ..... te doen" en een overbodig „dat" bovengeschreven.

boeren voer den raet van der stat opter stat kiste, ghelike den vechtkoeren.

Liber Hirsutus Minor, fol. 25.

5. (2e helft der 14e eeuw.) *Van den wine ende wiinluden.*

Dit is de overdrachte van den wine, also alst die raet out ende nywe overdraghen heeft:

1. = *N°. 2 art. 1.*
2. = *N°. 2 art. 2.*
3. = *N°. 2 art. 3.*
4. = *N°. 2 art. 4.*
5. = *N°. 2 art. 7.*

6 [1]). Waer yemant, die enighen wiin tappende binnen onser stat duerre dan de stat ghezet hadde, die verboerde dre pont ende daertoe den siis. Ende die stat zouden voert doen tappen voer dat ghelt, daer hi voer ghezet waer.

7 [2]). Waer yemant, de wiin vercofte, die men tappede onder die ecclesi, die zel der stat horen siis gheven, ghelike of hien zelve tappede.

8. = *N°. 2 art. 11.*

9 [3]). De zuderschen wiin verlaet in Riinschen vaten, die verboert van elc stuc, ist groot ist cleyn, tien pont. Voert die zuderschen wiin menghet in Riinschen wiin of anders enighe wine, malemizeye of clareyt of hoe hi ghenoempt waer, die verboerde ooc tien pont.

10. = *N°. 2 art. 12 laatste alinea.*

11 [4]). Voert en zel nyemant meer dienres hebben dan enen hooftroeper ende enen knecht opten kelnaer; maer die hooftroeper mach gaen dienen, daer hi wil.

12 [5]). Voert waer enich man, die de taveerne ziin waer, die dit verbrake heymelic of openbaer, die verboerde ene maent de stat ende ene mile daerof.

13. Waer enich wiinroeper, die enighen wiin priisde, alse hi ghenen dienst en hadde, ofte lakede, alse hi ghenen dienst en hadde, die verboerde ene maent de stat ende ene mile daerof.

---

1) Vergelijk N°. 2 art. 8.
2) Vergelijk N°. 2 art. 10.
3) Vergelijk N°. 2 art. 12.
4) Vergelijk N°. 4 art. 1.
5) Vergelijk N°. 4 art. 2.

14. Voert waer yemant, die een leghel wiins opstake ende dat proeven liete opter straten, of dat hi daeruut ghetappet hadde den luden om hoer ghelt, ende dan in enen andren leghel voer, dat crancker wiin waer, die verboerde tien pont. Ende daertoe zoude de stat dat eerste leghel op doen steken ende tappent voert uut.

15. Voert waer enich wiinroeper of wiinknecht, de wiin priisde voer verwe te houden, ende gheen verwe en hielde, zo verboerde de hoeftroeper ene maent de stat, ende den knecht soudmen scuppen, oft hem hoer meysters nyet en stonden.

16. Ende waer yemant, de wiin dede roepen, voer dat hi verwe houden zoude, ende hi ghene verwe en hielde, die verboerde tien pont; ende die zoude hi brenghen bloots hoofsts ter klocken van den kelnaer, daer die wiin ghelopen hadde. Ende de wiin, de men roopt voer verwe te houden, die zel twalef uren lang verwe houden.

17. Voertmeer en zellen nyet meer veynoots wezen aen wine dan vier manne in enigher veynootscappen; ende yemant, die meer veynoten hadde ofte loften ofte vorwaerden mit yemant, dat in enigher wiis te win of te verlieze droeghe, die verboerde L ℔, also dicke alse hiit verbrake. Ende hier zellen die koermeysters maendelix onderzoeke of doen ende eden elken persoon bi hem; ende die zel zweren, dat hi daerin nyet ghebroect en heeft noch nyemant, dat hi weet, zint dier tiid dat dit punt eerste overdraghen wart. Ende die koeren zellen hebben half de stat ende half die koermeysters.

18. Voert waer yemant, die wiin makede ofte dede maken mit crude of mit anders enigherhande zaken, om des wil dat si bereyt souden warden, ten waer bi den rade van der stat, die daertoe ghezet waren, die zoude brenghen L ℔ aen hemde ende aen broeke ter klocken ende bidden den rade verghifnisse. Ende daertoe en zoude hi nochte zine veynoten binnen enen jaer daerna ghenen wiin tappen.

19 [1]). Voert waer yemant, die een stuc wiins opstake ende dat uutloopt, ende hi een ander opdede in dien kelnaer van dienzelven daghe ofte avont, zo zoude hi enen hoep uuthangen van enen wiinleghel ende anders nyet, alsolanghe alse dat leghel liepe, tot enen teyken dat dat siin ander waer, bi

1) Vergelijk N°. 2 art. 6.

enen koer van viif ponden. Ende daertoe zoude de roeper gaen tusschen den tween bruggen aen beyden siden van der grafte ende roepen, dat dat siin ander is, bi enen koer van enen ponde.

20. Voert so en zellen nyet meer dan twe veynootscappen van den wiinluden te gader den wiinsiis hebben moghen, noch oec nyemant mit hem, zodat si daeraen winnen of verliezen moghen Ende enich man, die dit verbrake, die verboerde vijftich pont. Ende hier zel men onderzoec of doen binnen viertien daghen na elker tiid, als men den siis vercoft heeft. Ende dat sellen die koermeysters doen, de in der tiid siin, als men den siis vercoopt.

21. Voert so wanneer die overste nye koermeysters setten, zo zellen zi hem zonderlinge bevelen *doen* bi horen ede, dat si die koeren van den wine verwaren zullen also, alst boec inhout. Ende die koeren zel die stat half [1]) hebben ende die koermeysters half.

22. Voert so zel die raet setten vier manne van horen rade, die al de wine bezien zullen, de hierbinnen in kelnaren legghen, tusschen den tween Onser Vrouwen-daghen ghenoempt Assumptio ende Nativitas. Ende wat si dan ontidich viinden, die zellen zi talien ende in scrifte nemen ende zeghen denghenen, die de wine zine ziin, dat hi die wine nyet en bruke nochte weerloos en warde, ten zi bi consente des raets van der stat, bi enen koer van L ℔. Ende na zinte Martiins-daghe zo zellen diezelve vier of dieghene, die de raet daertoe zet, de wiin bezien, de zi ghetaliit ende in scrifte ghenomen hebben. Ende vonden zi yemant daerin broekich, dien zouden zi horen koer ofnemen, alse voerscreven is. Ende wat wine, de nyet wederghecomen en waren, die zouden voert bliven legghen, bi zulken koer, alzi voer gheleghen hadden, totter tiid toe dats hem die raet oorlof ghegheven hadde. Ende watter vuyl is, dien zellen zi den bodom inslaen.

Liber Hirsutus Minor, fol. 43 verso.

6. (2de helft der 14de eeuw.) *Opten wiinluden.*

Deze punten, de hierna bescreven staen, ziin overdraghen bi den rade out ende nywe:

---

1) In H.S. is „half" herhaald.

1 [1]). In den eersten: zo wie wiin makede ofte dede maken mit crude of mit anders enigherhande zaken, om des wille dat die wine bereet warden zouden, ten ware bi den rade van der stat, die daertoe ghezet waren, die zouden brenghen L ℔ aen hemde ende aen broeke ter klocken, in al dierzelver maten dat hiervoer int derde blat bescreven staet [2]). Maer die vrouwen zouden comen bloots hoefts ter klocken ende brenghen L ℔.

2. Ende deze koeren zellen verwaren een scepen, die de overste daertoe zetten, die twe koermeysters ende die twe weghemeysters van der stat, die wesen zullen in der tijd. Ende die koeren zel die stat hebben de ene helfte ende de vive voerscreven de ander helfte.

3. Ende worden die wiinluden enighen wiin qwijt, die ghetalijt ware in enigher tiid, buten orlove dergheenre, die daertoe ghezet worden vans raets weghen, die verboerde den voerseyden koer.

Liber Hirsutus Minor, fol. 46 verso.

7. 1390, Februari 11. (*Zetting van den wijn.*)

Voert so en wil de raet van der stat ghenen wiin duere ghetappet hebben dan VIIʃ pl., ten zi bi oorlove des raets van der stat.

B.spr.b. dd. 1390, des Vridaghes na Agathe, fol. 177.

8. 1397, Februari 16. (*Verbod wijn te vervalschen.*)

1 [3]). Waer yemant, die zudersche wiin menghede in Riinschen wiin ofte de zudersche wine leyde bi Riinschen wine in enen kelnaer, die verboert zulcken koer, alse daerop staet ende der stat boec daerof inhout, ende daertoe van dier tiid voert een jaer ziin neringe aen wiin te doen. Ende desgheliix verboeren al dieghene, die daeraen winnen ofte verliezen, ende dieghene, die den wiin verlaet, alse elc van hem optenzelven koer, alse voerscreven is.

2. Voert waer enich gast, die zuderschen wiin mengde in Riinschen wiin ofte die zuderschen wiin leyde bi Riinschen

1) Vergelijk N°. 5 art. 18.
2) Zie hiervoor N°. 5 art. 18.
3) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 artt. 9 en 10.

wiin in enen kelnaer, die verboerde zulken koer, alse der sta boec inhout, ende daertoe een jaer de stat.

3 [1]). Voert zo wie wiin makede ofte dede maken mit crude ofte mit anders enigherhande zaken, om des wille dat de wine bereet warden zouden, ten waer bi den rade van der stat, die daertoe ghezet waren, die verboerde L ℔; ende die zoude hi brenghen aen hemde ende aen broeke ter klocken, ende bidden den rade verghifnisse. Maer de vrouwen zouden comen bloots hoofts ter klocken, ende brenghen L ℔ ende bidden verghifnisse, alse voerscreven is. Ende daertoe en zoude hi nochte zine veynoten binnen enen jaer daerna ghenen wiin tappen.

B.spr.b. dd. 1397, des Vridaghes na Valentiin, fol. 64.

9. 1398, Maart 6. *Van den wijnkannen.*

Int jaer ons Heren MCCCXCVIII opten zesten dach in der maent van Maerte overdroeghen de scepene, raet ende oudermans alzulke punten, alze hierna bescreven staen:

1. In den eersten dat alle de wijnlude, de wijn pleghen te tappen of tappen willen, de zellen hebben tinnen kannen ende anders enghene kannen; ende die kannen zellen wezen elc mit enen pin duymbreets lang ende mit enen platen bodem duymsdicke. Ende waer yemant, die zijn kannen te kleyn waren, die verboerde de kannen ende daertoe 1 ℔, alzo dicke alst gheviel; ende die kannen zel men rechtevoert ontweslaen. Ende alle de kannen zellen wezen van eenre maecsel, alze de kannen zijn, die de raet nu heeft doen maken, bi denzelven koer voerscreven.

2. Voert zo zellen de weghemeysters van den brode, alzo dicke alze zi ommegaen weghen ofte dattet hem goetdunct, de wijnkannen bezien tot allen huzen, of zi groet ghenoech zijn ende hoer rechte mate hebben; ende daer zi te kleyn zijn, die lude zel men bekoeren; ende die koeren zellen de weghemeysters van den broden hebben ende behouden.

3. Ende waer yemant, die zijn wijnkannen missake ende nyet al voert en brochte, alst hem de weghemeysters van den broede vermaenden, die verboerde V ℔, alzo dicke alze hyt verzake; ende de V ℔ zoude hi brenghen bloets hoefts voer

---

1) Vergelijk N°. 5 art. 18, N°. 6 art. 1.

den raet opter stat huys; ende die V ℔ zellen de weghemeysters voerscreven hebben ende behouden.

Die Roese, fol. 45 verso.

10. 1407, Januari 31. (*Makelaardij.*)

Die scepen, rade ende oudermans out ende nye[1]) siin overdraghen upten makelaren van den wiin etc., alse die cedele inhout hierna bescreven:

1. In den eersten dat die vier makelaers hebben sellen van elker roede wijns, die men incoept, II oude grote, alse die oude gewoente is, weder sy daerbi siin of niet.

2. Voert waert dat enich coopman enichs makelaers begheerde, so sel die makelaer daerbi gaen ende sinen dienst doen truwelic tusschen den coper ende vercoper. Ende daerof sel hi hebben voer siin loen van elken voeder VI Dordrechtse placken ofte III dubbelde botdrager. Ende also voert up ende neder, nadien dats wiins voels of luttel is; dat is te verstaen van elker aem I Dordrechtse plack of een cleyn botkiin. Ende wes loen dien makelaer hierof buert, die over die comenscap is, daer sel die makelaer die een helfte alleen of hebben ende die ander helfte sellen die vier makelaers gelike deylen. Ende dit loon sellen die coper ende vercoper gelike ghelden half ende half.

3. Ende so waer gheen makelaer over gheroepen en wert[2])

. . . . . .

4. Ende hierof sel men een cedel uuthangen voer Hasenberch, sodattet een ygelic weten mach, dient aendraecht ende noot is te weten.

B.spr.b. dd. 1407, des Manendages na zinte Pouwels-dach Conversio, fol. 55.

11. 1408, Maart 23. (*Transport van wijn tusschen schip en kelder.*)

Scepen, rade ende oudermans siin overdragen tusschen de wiinscroders ende den vatewasschers: so wes twe manne mit enen boem dragen moghen ende in ofte uut enen kelnaer of enen scepe brengen mogen sonder yemant anders hulpe ofte toedoen, dat sy dit dragen mogen onbesproken van den scroders ofte van yemant anders. Ende waert dat hem yemant holpe

1) In H.S. is „out ende nye" bovengeschreven.

2) In H.S. is hierna ongeveer een half folio onbeschreven; vergelijk voor de ontbrekende bepalingen Rechtsbronnen van Utrecht dl. I blz. 146.

heffen ofte draghen, so verboorden die draghers een pont, also dicke alst yemant dede.

R. D. B. dd. 1408, (des Vrydages na Oculi [1]), fol. 10 verso.

12 [2]). 1429, December 9. (*Verbod Franschen wijn bij Rijnwijn te leggen.*)

Die raet verbiet, dat nyemant zudersche wiin in Riinsschen vaeten en laete noch zuderssche wiin en legge by Riinsche [3]) wiin in enen kelre, by sulken koer als daerop staet.

B.spr.b. dd. 1429, des Vrydages nae Onser Vrouwen-dach Concepcio, fol. 172.

13. 1431, Januari 12. *Een overdracht ende verclaringe by scepen, rade ende oudermans opten wijnluden.*

Anno XXXI des Vrydages nae Derthien-dach.

1 [4]). Wair enich man, die zudersschen wijn verliete in Rijnsschen vaten, die verbuert van elken stucke, ist groot off cleyn, X ℔.

2 [5]). Voirt enich man, die zuderssche wijn mengget in Rijnsschen wijn off anders enige wine, malemeseye, clareyt off hoe hy anders genoempt wair, — uutgenomen dat sy snyden mogen Rijnsschen wijn mit Rijnsschen wijn, — die verbuert oick X ℔; ende die sell hy brengen bloots hoiffs van sinen kelre voir den raet opter kisten, als die raet sit. Ende dairtoe hy ende alle sijn veynoten een jair hoir neringe an den wijn.

3 [6]). = *N°. 2 art. 12 laatste alinea, N°. 5 art. 10.*

4 [7]). Voirt wair yemant, die een legell wijns opstake ende dat prueven liet opter straten off dat hy dairuut getapt hadde den luden om gelt, dat legell wijns sell hy uuttappen, off hy will, mer op dien dage in genen anderen legell in dien kelre varen off opsteken, by enen koir van X ℔. Ende voir hy in een ander legell, zoe mach die raet dat yerste legell op doen steken ende doent uuttappen om sulck gelt, alst voir wair laten prueven.

5 [8]). Item zoe en sell nyemant meer dan twe volle op enen

---

1) Vergelijk Rechtsbronnen van Utrecht, deel I blz. 236.
2) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 artt. 9 en 10, N°. 8 art. 1.
3) In H.S. staat „zudersche".
4) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 9, N°. 8 art. 1, N°. 12.
5) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 9, N°. 8 art. 1.
6) Vergelijk N°. 8 art. 1, N°. 12.
7) Vergelijk N°. 5 art. 14.
8) Vergelijk N°. 2 art. 6, N°. 5 art. 19.

dach in enen kelre opsteken, dat is te weten dat hy dat ander legell niet opsteken en sell, dat yerste en is uut; ende uut doen roepen tusschen den tween bruggen [1]); ende dan enen hoep uutsteken voir an den schafft, sodattet een ygelic weten ende bekennen mach. Ende dat dan dat ander legell also goet off beter wijn wesen sall, als dat yerste geweest hadde.

Ende yemant, die hier versumich in worde, die soude verbueren X ℔, also dicke als dat yemant dede.

6 [2]). Item enich wijnman, die wijn roepen dede voir verwe ende engeen verwe en hielde, die sell verbueren X ℔; ende die sell hy brenggen bloots hoefts voir der clocken. Ende die wijn, die men voir verwe roept, die sell verwe houden XII ueren off langer.

7. Behoudeliken der overdrachten sraets out ende nywe anders in allen punten in hore machten te bliven.

8. *Ende die raede hiertoe geset sellen ende moghen eeden die wijnlude, verlaetere, dienre, manne ende wive, die hiermede ommeghaen of bruekich ijnne gevonden sellen warden, tot goeduncken der raede.*

Die Roese, fol. 113.

14. 1432, December 10. *Opten wiinluden.*

Anno XXXII overdroegen scepene, raede ende ouderman des Woensdages nae Onser Vrouwen-dach Concepcio opter wiinnering:

1. Dat niemant yn enen kelre myn opsteken sel dan een aem of een Hamborger tonne; ende dat sell uutlopen sonder ynsteken, sonder argelist.

2 [3]). Ende als dat uutgelopen is, so mach men in dien kelre een ander vol opsteken even groot off mere, als voirseyt is, van denselven wiin off van geliken goeden of van beteren wiin mit enen hoep, ende te roepen tusschen den tween bruggen [1]), nae der ouder gewoenten.

3 [3]). Ende yemant, die dit verbrake off hier versumich ynne worde, die sel verbueren twe pont; ende die sellen die busmeysters van den raede hebben ende sellent hem uutpanden.

---

1) Vergelijk N°. 2 art. 6.
2) Vergelijk N°. 5 art. 16.
3) Vergelijk N°. 2 art. 6, N°. 5 art. 19, N°. 13 art. 5.

Ende daertoe en sel hy of niemant anders in dien kelner wiin tappen binnen enen vierdel jaers daer naestcomende.

R. D. B. dd. 1432, fol. 95 verso.

15. 1439, Maart 16. (*Versnijden van Rijnwijn.*)

Die raet van der stat verbiet, alse sy voertyts verboden hebben, dat nyemant engeen Riinssche wiin en tappe, gesneden mitt zueten winen of enige Riinssche wiin en snide dan mit Riinsschen wiin, noch suete wiin in siinen kelre en houwe, by sulken koer als daerop staet ende voertyts ter clocken verboden is.

B.spr.b. dd. 1439, des Manendages nae Gregory, fol. 197 verso.

16. 1445, October 12. (*Deelrecht der wijnkoopers aan wijn, gekocht tusschen Keulen en Vreeswijk.*)

Scepene, rade ende oudermans sijn overdragen, dat geen onser borgere wijn beneden Colen copen en sell dan an die Vaert, hi en sell onsen anderen borgeren van der wijnneringe, die daer gadinge in hebben, den wijn mededoen, als die wijn an die Vaert coemt, voer sulcker weerde bi sinen ede, als hi den wijn ter waerheit gecoft heeft, sonder weigeren, bi rechtinge tots raets goetduncken.

R. D. B. dd. 1445, des Dijnxdages na sunte Victoers-dach, fol. 147 verso.

17. 1453, Januari 10. (*Geschil tusschen wijnkoopers en vreemde kooplieden.*)

Overdroegen scepene, rade ende oudermans mit dat meeste deel van den bone, dat die wijnlude ongemoyt sellen laten den coepluden van buten van den anspraicken, dair zy den voirseyden coepluden nu voir onsen rade van besproken hebben. Ende hebben zy yet opten voirseyden coopluden te seggen mit rechte, dairvan sel men die voirseyde coepluden setten tot enen onvertogen recht. Ende ist dat zij den wij(n)luden mit den rechte ontgaen, so sellen zij der coepluden oncost betalen, bij onsen rade.

R. D. B. dd. 1453, des Woensdages na XIII-dach, fol. 96 verso.

18. 1458, Juli 17. (*Wijn opslaan in het huis van een geestelijke.*)

Willam Korstgenssoen is der saken gebleven, so hy wynen opgeslagen heeft in eens papen huys. Ende hy sel des raets slijtinge dairvan wachten. Borch: Merten Jacob Peterssoenszoen.

R. D. B. dd. 1458, des Manendages na Divisio Apostolorum, fol. 134.

19. 1458, October 9. *Van der verclaringe van der wynneringge.*

Anno XIIII^{c}LVIII des Manendages op sunte Victoirs-avont by den rade out ende nye.

1 [1]). Wair enich man, die zudersche wine verliete in Rynschen vaten, die verboerde van elken stuck, ist groet ist cleyn, X ℔.

2 [2]). Voirt enich man, die zudersche wyne menget mit Rynschen wyn off anders enige wine, malemezeye, clareyt off hoe hy anders genoempt wair, — uutgenomen dat sy snyden mogen Rynschen wyn mit Rijnschen wyn, — die verboert oec X ℔; ende die sell hy brengen bloets hoefts van sinen kelre voir den raet opter kisten, als die raet sit. Ende dairtoe hy ende alle sijn vennoten een jair hoir neringe an den wyn.

3 [3]). Voirt sell zudersche wyn leggen in sinen sonderlingen kelre, dair anders gene wine in en leggen dan zudersche wyn; die anders dede, die verboerde V ℔.

4 [4]). Voirt wair yemant, die een legell wyns opstake ende dat proeven liet opter straten off dat hij dairuut getapt hadde den luden om gelt, dat legell wyns sell hy uuttappen, off hy will, mer op dien dage in genen anderen legell in dien kelre vaeren off opsteken, by enen koer van X ℔. Ende voir hy in een ander legell, so mach die raet dat eerste legell op doen steken ende doent uuttappen om zulc gelt, alst voer waer laten proeven.

5 [5]). Item en sell nyemant meer dan twe volle op enen dach in enen kelre opsteken, dat is te weten dat hij dat ander legell niet opsteken en sell, dat eerste en is uut; ende uut doen roepen tusschen den tween bruggen [6]), ende dan enen hoep uutsteken voir an den schaft, sodattet een ygelic weten ende bekennen mach. Ende dat dan dat ander legell also goet off beter wyn wesen sell, als dat eerste geweest hadde. Ende yemant, die hier versumich in worde, die soude verboeren X ℔, also dicke alst yemant dede.

---

1) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 9, N°. 8 artt. 1 en 12, N°. 13 art. 1.
2) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 9, N°. 8 art. 1, N°. 13 art. 2.
3) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 10, N°. 8 art. 1, N°. 12, N°. 13 art. 3.
4) Vergelijk N°. 5 art. 14, N°. 13 art. 4.
5) Vergelijk N°. 2 art. 6, N°. 5 art. 19, N°. 13 art. 5, N°. 14 art. 2.
6) Vergelijk N°. 2 art. 6.

6 [1]). Item enich wynman, die wyn roepen dede voir verwe ende engeen verwe en hielde, die sell verboeren X ℔; ende die sell hy brengen bloets hoefts voir der clocken. Ende die wyn, die men voir verwe roept, die sell verwe houden XII uren off langer.

7 [2]). Ende die rade hiertoe geset sellen ende mogen eden die wijnlude, verlatere, dienre, manne ende wive, die hiermede ommegaen off brokich inne gevonden sellen werden, tot goetduncken der rade.

8 [3]). Die wijntapper wart hy begrepen mit waenre mate, die sell gelden V stuver off men sell hem scuppen, also dicke als ment vijnt.

9 [4]). Die wyn met sonder mate, geteyckent mitter stat teycken, die sell gelden I ℔; ende voirt also dicke als men hem dairmede begrypt.

10 [5]). Wair yemant, die enigen wyn tappede binnen onser stadt duerre dan die stadt geset hadde, die verboerde III ℔ ende dairtoe den sys. Ende die stat souden voirt doen tappen voir dat gelt, dair hy voir geset wair.

11 [6]). Voirt so wie den anderen, die wyn tappen woude, syn taveerne verbade off dairom dobbelde ofte opten lesten wyn liete ofte enigerhande dinge dairom dede, dair die ander taveerne mede afterbleve, die verboerde V ℔, also dicke alse hijt dede; ende diegene, die syn taveerne dairmede afterliete, die verboerde oec V ℔.

12 [7]). Wair enich wijnroeper, die enigen wijn prysde ofte lakede, alse hij genen dienst en hadde, die verboerde een maent die stat ende een mile dairoff.

13 [8]). Voirt wair enich wijnroeper off wijnknecht, die wyn prysde voir verwe te houden, ende geen verwe en hielde, so verboerde die hoeftroeper een maent die stat; ende den knecht soude men scuppen, ofts hem hoir meysters niet en stonden.

---

1) Vergelijk N°. 5 art. 16, N°. 13 art. 6.
2) Vergelijk N°. 13 art. 8.
3) Vergelijk N°. 2 art. 1.
4) Vergelijk N°. 2 art. 2.
5) Vergelijk N°. 2 art. 8, N°. 5 art. 6.
6) Vergelijk N°. 2 art. 11.
7) Vergelijk N°. 5 art. 13.
8) Vergelijk N°. 5 art. 15.

14 [1]). Voirt wair yemant, die wyn makede ofte dede maken mit crude off mit anders enigerhande saken, om des wil dat sy bereyt soude werden, ten waer bij den rade van der stadt, die dairtoe geset waeren, die soude brengen L ℔ in heemde ende in broecke ter clocken ende bidden den rade vergiffenisse. Ende dairtoe en soude hy nochte sine vennoten binnen enen jair dairna geen wyn tappen.

15. Item wair yemant, die sinen wijn opstake, eer die wyn geset wair, hoe dat men tappen soude, die verboerde X ℔.

16 [2]). Item so en sellen niet meer dan vier man, die mitter wijnneringe ommegaen off dairan winnen ofte verliezen, den wijnsijs copen off vennot dairan wesen; mer sy mogen waell tot hem nemen tot zess personen toe ende niet meer, die mitter wynneringe niet omme en gaen noch dairan en winnen ofte verliezen, bijt verboeren van L ℔. Ende dit sel men bij eden uutgaen.

17 [3]). Item so sel men vier koermeysters setten tot elken sysoen, diet verwaeren sellen op hoeren eedt na deser ordinancie; ende sy sellen hoir dinck samentlick doen off tenminsten drie van hem. Ende off yemant van hem binnen der tyt hoirs beveels ziec worde off buten reysde, so soude men dair andere voir setten, diet die wile op hoeren eedt bewaerden. Ende alle broecken sellen die koermeysters in der tyt halff hebben ende die stat dander helfte.

18. Item so sel men den wijnsys vercopen optie zeste take, nadat men tapt.

19 [4]). Item dat geen wijntappere mit maten meten en sellen in kannen, die geteyckent sijn mitter stat teycken, alst die lude begeren in die kannen getapt te hebben, mer sellen in die kannen tappen, bijt verboeren van enen ponde.

20. Ende dit sell all wesen, behoudeliken anders den overdrachten van den wijn ende wijnluden in hoerre volcomen machte te bliven.

21. Item dit sell ingaen tegen dit naeste sijsoen ende hier sel men een cedell off uuthangen voir der scepen huys.

R. D. B. dd. 1458, fol. 144.

---

1) Vergelijk N°. 5 art. 18, N°. 6 art. 1, N°. 8 art. 3.
2) Vergelijk N°. 5 art. 20.
3) Vergelijk N°. 5 art. 22.
4) Vergelijk N°. 2 art. 2, N°. 5 art. 2.

20. 1461, Januari 28. *Verclaringe by den raide out ende nye gedaen van der wynneringe.*

Anno XIIII^{C} LXI des Goedensdages na Conversionis sancti Pauli.

1 [1]). Item alle oude overdrachten van der wynneringe sellen in hoerre volcomenre macht bliven; ende want daer vele ghebreecks in gevallen is, soe heeft die rait out ende nye daerop verclaert, om te verhueden gebreke, die daer in toecomenden tyden in vallen mochten: alse dat die rait nu voertaen twee guede manne uut den raide schicken zellen, die koermeysters wesen zellen van deser ende anderen ouden ordinancien, van den wyn ende wynneringe ghemaict, duerende eijne maent lang, ende alsoe voert van maenden tot maenden. Ende soe wie die koermeysters na den ouden koeren ende broeken dan broekachtich vonden, den zellen zy dan terstont den raide bybrengen, ende die rait sell daer terstont slitinge van doen. Ende die slitinge gedaen wesende, zellen die bussemeysters van den raide mitten gheschicten voerseyt die brueken rechtevoert uutpanden. Ende wat brueken daeraff comen, daervan sell die stadt die helfte hebben ende van der andere helfte zellen die twee, van den raide daertoe geschict, die twee deel hebben ende die bussemeysters dat derdendeell. Ende die twee, die daertoe tot elken maende gheschict werden, sellen hoeren eet doen voer den raide, alle punten, voer- ende naebescreven ende andere voertyts gemaict, vast ende stede te houden, sonder des ymant te verdragen.

2. Voert en sellen gheyne wynlude noch niemant anders enige Rynsche wyne tot Renen noch daerbeneden copen dan by onsen gezwoeren makelaers van den wyne. Ende die makelaers zellen dan terstont bij hoeren eeden ende opt verboeren hoerre ambochten onsen oversten ende den tween, daertoe van den raide bijgheschict, bybrengen, wat die wyne ter waerheyt sonder argelist gegouden hebben; ende daernae sellen dan onse oversten mitten tween gheschicten die rijdinge van den wyne setten.

3. Voert alle dieghene, die mit Rynschen wijnen ommegaen ende hoer hantieringe daermede hebben, en sellen mit

---

1) Vergelijk N°. 5 art. 22, N°. 19 art. 17.

gheynen westerschen noch anders gheenrehande wynen ommegaen noch hantieringe daermede hebben in eniger wys. Ende dessghelycx alle dieghene, die mit westerschen off anders enigerhande wynen ommegaen off hoer hantieringe daermede hebben, en sellen niet ommegaen mit enigen Rynschen wynen noch daer gheyne hanttieringe mede hebben in eniger wys.

4. Voert alle dieghene, die westersche off zudersche wyne hebben, die moegen die wyne ghebruken tusschen dit ende den heiligen Palm-dach naistcomende. Behoudeliken dat zy die wyne in eynen sonderlingen kelre lecgen sellen, daer gheyne Rynsche wyne in en lecgen; ende dat men doer den eynen kelre in den anderen niet gaen en sell, mer eyn ygelic kelre sell zynen uutganc hebben aen die strate.

R. D. B. dd. 1461, fol. 36.

21. 1475, Februari 3. *Wynneringe.*

Onse gnedige here van Vtrecht ende die raide out ende nywe hebben, om nutscap ende ere van onser stadt, op die wynneringe overdragen die punten, die hyrna bescreven staen, diewelke men houden wil ende gehouden wil hebben by den broiken daerinne begrepen, zonder ymant des te verdragen.

1 [1]). In den yersten waer enich man ofte wyf, die zudersche wyne verlieten in Rynschen vaten, die zellen verboeren van elken stucke, ist groet ist cleyne, X ℔.

2 [2]). Item enich man, die zudersche wyne mengt mit Rynschen wyn of anders mit enigen wynen, het waer malevezey, clareyt off hoe hy anders genoempt waere, zel verboeren X ℔ ende den wyn, alzoe gemengt, zoe dicke dat gheschiede; uutgenomen dat zy snyden moeghen Rynschen wyn mit Rynschen wyne.

3 [3]). Item zel men die zudersche wyne in enen zonderlingen kelre lecgen, daer anders ghene wyne dan zudersche wyne inne en lecgen, byt verboeren van vyf ponden, zoe dicke men dat anders bevonde Gesondert malevezey, die men zonder verboeren zel moigen lecgen in enen kelre, daer Rynsche wyne inne lecgen.

---

1) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 9, N°. 8 artt. 1 en 12, N°. 13 art. 1, N°. 19 art. 1
2) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 9, N°. 8 art. 1, N°. 13 art. 2.
3) Vergelijk N°. 2 art. 12, N°. 5 art. 10, N°. 8 artt. 1 en 12, N°. 13 art. 3, N°. 19 art. 3.

4 [1]). Item enich wynman, die wyn dede roepen voer verwe, ende enghene verwe en hielde, zel verboeren X ℔, zoe dicke dat gheschiede. Ende die wyn, die men voer verwe roept, zell verwe houden XII uren ofte langer.

5 [2]). Item die raide, die geset zullen werden deze ordinancie tachtervolgene ende tonderhoudene, zellen ende moigen eeden die wynlude, verlatere, dyenre, manne ende wyve, die hyrmede ommegaen of broikich inne gevonden zellen werden, zoe dicke hem dat oerber ende nutte dunct wezen.

6 [3]). Item die wyntapper wert hy begrepen mit waenre mate, zel verboeren V stuvers, off men zel hem scuppen, zoe dicke alst ment vynt.

7 [4]). Item die wyn met mit maten, die niet geteykent en zyn mitter stat teykene, zel verboeren een ℔, zoe dicke men hem daermede begrypt.

8 [5]). Item waer ymant, die wyn tappen woude, ende een ander hem zyne taveerne verbade of daerom dobbelde ofte enigerhande dinge daerom dede, daerom die andere zyne taveerne afterliete, die verboerde V ℔, zoe dicke dat geschiede; ende die zyne taveerne daerom afterliete, verboerde oick V ℔.

9 [6]). Item waer enich wynroeper, die enighen wyn prysde ofte laicte, als hy ghenen dienst en had, zel verboeren ene maent die stadt ende ene mile daeraf te blivene.

10 [7]). Item waer enich wynroeper ofte wynknecht, die wijn prysde voer verwe te houdene, ende ghene verwe en hielde, zoe verboerde die hooftroeper ene maent die stadt, ende den knecht zoude men scuppen, ofts hem hoere meysters niet en stonden.

11 [8]). Item waer ymant, die wyn maicte ofte dede maken mit crude of mit anders enigherhande zaken, om des willen dat hy bereyt zoude werden, zoude verboeren vyftich pont, zoe dicke dat gheschiede, ende allen den ghemaicten wyn.

---

1) Vergelijk N°. 5 art. 16, N°. 13 art. 6, N°. 19 art. 6.
2) Vergelijk N°. 13 art. 8, N°. 19 art. 7.
3) Vergelijk N°. 2 art. 1, N°. 19 art. 8.
4) Vergelijk N°. 19 art. 19.
5) Vergelijk N°. 2 art. 11, N°. 19 art. 11.
6) Vergelijk N°. 5 art. 13, N°. 19 art. 12.
7) Vergelijk N°. 5 art. 15, N°. 19 art. 13.
8) Vergelijk N°. 5 art. 18, N°. 6 art. 1, N°. 8 art. 3, N°. 19 art. 14.

12 [1]). Item en sellen niet meer dan vier manne, die mitter wynneringe ommegaen of daerane winnen ofte verliesen, den wynsys copen ofte vennoit daeraen wezen; mer zy moighen wel tot hem nemen tot acht personen toe ende niet meer, die mitter wynneringhe niet omme en gaen noch daeraen en winnen noch en verliesen, byt verboeren van vyftich ponden. Ende dit zel men mit eeden uutgaen.

13 [2]). Item en sellen ghene wyntappere mit maten meten in kannen, die gheteykent zyn mitter stadt teykene, als die lude begeren in die kannen ghetapt te hebbene, mer zellen in die kannen tappen, byt verboeren van enen ponde, zoe dicke zy dat weygerden.

14. Item zellen die oversten in der tijt, zoe dicke hem dat nutte ende oerber dunct wezen, die wynlude of andere, die wyn tappen willen, voer hem doen komen ende hem ofvragen by hoeren eeden, wat die roede van den wyn gecost heeft int incopen, zonder argelist, om den wyn te zetten, hoe men dien tappen zel.

15 [3]). Item zellen die oversten in der tijt tot elken sysoen, of zoe dicke hem dat nutte zel duncken wezen, twee goede manne uut den raide scicken, die ten heiligen zweren zellen, in tieghenwoerdicheyt van den raide, deze ordinancie nae te gaen ende te houden ende die broikigen aen te brenghen den raide, om hemluden by des schouten ende der stadt dyenres hoere broiken af te doen halen ende anders te doen, als voerseyt is, zonder ymant des te verdraghen.

16. Ende dit zel all wezen, behoudeliken die voer-overdrachten van der wynneringe in allen anderen punten, die hyrvoer niet benoempt of gheroert en syn, in hoere volcomenre machten te wezene ende te blivene.

R. D. B. dd. 1475, op sunte Blasius-dach, fol. 5.

22 [4]). 1482, Februari 25. (*Zetting van den wijn.*)

Scepene, raide ende oudermanne hebben overdragen, dat men ghenen ouden Rynschen wyn binnen onser stadt duerre tappen en sell dan elke quarte voer vyf cromstert, ende

---

1) Vergelijk N°. 5 art. 20, N°. 19 art. 16.
2) Vergelijk N°. 2 art. 2, N°. 5 art. 2, N°. 19 art. 19.
3) Vergelijk N°. 5 art. 22, N°. 19 art. 17, N°. 20 art. 1.
4) Vergelijk N°. 7.

nywen Rynschen wyn voer ses cromstert. Ende men en sel ghene malemezeye duerre tappen dan elke quarte voer achte cromstert.

R. D. B. dd. 1482, des Manendaghes na Invocavit, fol. 42 verso.

23. 1486, October 13. (*Verlof van den accijnsmeester vereischt voor het tappen van wijn.*)

Overdragen bii den rade out ende nyewe, dat men den wynsys vercopen zel na der ouder gewoenten dit zysoen uut, mit voerwaerden dat nyemant wyn tappen en zel dan by consent ende beliefnisse des zysmeysters van den wynsys, die gheestelicheyt uutgesondert. Behoudeliick oft enich wyntapper niet toegelaten en worde van den ziismeyster zynen wyn te tappen, soe souden die overste in der tyt een versien daerinne hebben ende den wiintapper toelaten, indien ziin zake goet bevonden worde.

R. D. B. dd. 1486, des Vrydages na Victoris, fol. 119 verso.

24. 1491, Juli 27. *Wynneringe.*

1. Die rade out ende nyewe zyn overcomen, dat zy bliven willen by der ordinancien van der wynneringen, gemaict anno XIIII^{c}LXXV op sunte Blasius-dach, in allen punten, behoudelyc dat die twee mannen uten rade, die men tot elken zysoen scicken zel totter wynneringe, hebben zellen die helft van den broeken, die gevallen zellen.

2. Ende die makelaers van den wyn zellen altyt by den koep van den wynen wesen, om den raet besceyt daerof te moegen doen.

3. Dese ordinancie bovengeruert is verkundicht ter clocken ende voer Hazenberch uutgehangen.

R. D. B. dd. 1491, des Woensdages na Jacobi, fol. 124 verso.

25 [1]). 1492, October 12. (*Versnijden van wijn.*)

1. Overcomen by den rade opter ordinancie van den wiinsys, dat men ghene Riinsche wynen snyden noch maken en zel mit enigerley soet oft ander materie; dan men mach die

---

1) Vergelijk N°. 15.

Riinsche wiinen snyden mit Riinsche wiinen, ende die wyntappers moegen bastaert besigen. Ende hierop zellen die wiintappers, hoere boden ende die cupers hoeren eedt doen.

2. Dese nabescreven hebben hoeren eedt daerop gedaen:

Claes Janszoen,	Dirck Verkerck,
Gysbert [1]) Henricxzoen,	Gelis Bloc̣k,
Dirck Zas,	Dirck Janssoen in den Stoer,
Jan Foeyt,	Geryt Gysbertszoen,
Aryaen van Hiindersteyn,	Jacob Wouterssoen, cuper,
Aelbert Janszoen,	Jan van Gelre,
Henrick Zuermont,	Aert van Eck.
Alyt Foeyt,	

R. D. B. dd. 1492, des Vrydages na Victoris, fol. 9.

26 [2]). 1495, Maart 9. (*Bevel om te tappen en zetting van den wijn.*)

Overcomen by den raet out ende nyewe, dat die wyntappers hoer kelnaeren opdoen zellen ende tappen hoere wynen elke quaert om V cromstert, by I ℔ grote alle dage te verboeren, half ter stat ende half ter zysmeysters behoeff.

R. D. B. dd. 1495, des Manendages na Invocavit, fol. 174.

27. 1510, Februari 4. *Westersche wijnen op te slaen onder die geestlicheyt.*

Overcomen bij scepene, raide ende oudermanne, dat men gheen westersche wijnen opslaen en sel tot geestlycker luyden huysen oft in hoeren kelres, dan ten sij dat die scroeyers dat yerst den gescicten dairtoe van den raide in elker tyt te kennen gheven ende daerbij nemen, bijt verboeren van X ℔ van elken vate groet oft cleyn, halff ter stadt ende halff ter gescicten behoeff.

R. D. B. dd. 1510, des Manendages na Lichtmisse, fol. 130.

28 [3]). 1523, Mei 19. *Wiin wert geset.*

Alsoe die rait genoech uutgegaen heeft, dat die wijncoe-

1) In H.S. is hier „Claeszoen" doorgehaald.
2) Vergelijk N°s 7 en 22.
3) Vergelijk N°s 7, 22 en 26.

pers hoer wijnen elke quaert geven moegen om drie braspenninge, soe sleten scepene, raide ende oudermanne, dat se elke quaert wijns voertan geven sellen voer drie braspenninge. Ende indien yemant des weygerde ende nyet en dede, soe sel hij zijn kelre sluyten ende een jaer zijn neringe laiten ende daerenboven staen tot correctie sraets, tottes raets goetduncken.

R. D. B. dd. 1523, des Dijnsdages na Ascentionis Domini, fol. 120 verso.

II. ZAKKENDRAGERS.

II. ZAKKENDRAGERS.

1. 1446, December 19; 1447, Januari 11. (*Onrechtmatige beschuldiging van een gildebroeder.*)

Huge Gerijtssoen die pijnre, anspraker, optie een side, ende Gelis Michielssoen oec die pijnre, angesproken, sijns an den rade gebleven van dat Gelis uut Hugen huus ene mande mit tinne gehaelt soude hebben buten Hugen consent ende weten.

R. D. B. dd. 1446, des Manendages na Lucie, fol. 30 verso.

. . . . . .

Sleten scepene, rade ende oudermans, dat Huge Gerijtssoen die pijnre den rade ende Gelis Michielssoen den pijnre vergifnisse bidden sell in tegenwoerdicheit van sinen gildebrueders in eenre volre mergensprake; ende Gelis sel weder sijn ambocht mogen doen gelijc een ander gildebrueder, ongehindert, want die raet ter waerheit gevonden heeft, dat Gelis onsculdich is der zaken, die hem Huge angeseit heeft. Ende Huge Gerijtssoen sel daerom IIII^{M} steens der stat te beteringe geven.

R. D. B. dd. 1447, des Woensdages na Dertien-dach, fol. 33.

2. 1447, September 16. (*Grootte der zakken voor hen, die geen lid zijn van het zakkendragers-gilde.*)

Die raedt gebiet den houtscilden, te weten die dragers, die in der pijnre gilde niet en sijn, dat sij gene zacken en dragen dan van drien ellenen, bi tverbueren van den zacken ende daertoe sulcken kueren, als van oudts daerop gestaen hebben.

B.spr.b. dd. 1447, op sunte Lamberts-avont, fol. 44 verso.

3. 1470, Mei 25. (*Vonnis wegens ongehoorzaamheid aan de „viven".*)

Sleten scepene ende raide: want Ridder Goessen die pynre overhorich is geweest onser stat viven, daer zy hem geboden te dienen in onser stadt werck, daerom zel hy komen bloots hoofts uut der Buerkerck mit vieren van zynen gildebroeders ende bidden den raide vergifnisse; ende daertoe zel hy achte dage lancg in der stadt werke arbeyden op zyns zelfs cost, als hy des vermaent zel werden van den scutmeyster; ende hy zel wilkoeren hyrom niemant te misdoen noch doen misdoen in woerden noch in werken, by zwaerre correxy tottes raits goetduncken. *Ende hy heeft terstont gebeden ende gewilkoert, als voerscreven is.*

R. D. B. dd. 1470, des Vrydages na Cantate, fol. 32.

4. 1498, Mei 2. (*Vonnis wegens het verknippen van den gildebrief.*)

Want meyster Floris Jacobszoen van Hairlem der pynre giltbrief tot Amsterdam gecanceliert heeft ende sulx gedaen heeft doer informacy van den oudermanne derselver gilde ende ten versueke van hem, waerby die zake twivelachtich is, des die raet genegen is bet ter gracien dan tottet scerpste van recht te gaen, soe sleten scepene, rade ende oudermanne, dat hy uter stadt wesen ende ene mile wegen daervan bliven zel ewelyck, op ziin lyf, ende zel behoirlyck oervede doen in brieven.

R. D. B. dd. 1498, des Woensdages na Mey-dach, fol. 16.

5. 1504, Mei 17. *Torfsacken.*

1. Die raet is overcomen, dat men drie yseren maten uuthangen zel, deen opter ouderman huys, dander op Rodeborgerbrug ende die derde op die Backer-brug, daer alle sacdragers hoer torfsacken na maken zellen. Ende wie ziin zacken hierna niet en maicte noch en hadde, die soude verboeren, telker reyse hy bevonden worde, zyn zacken ende daertoe V stuver, — daer alle sacdragers koermeysters of wesen zellen, — tot behoef deen helft die se bekoert ende dander helft tot behoef van den gilde. Ende elken zack zel houden twee tal Oestveens torfs ende Westveenschen torfs, soe die groter is, vyf worp min. Ende die oudermanne in der tyt zellen jairlix hoeren eedt doen voer den rade, dese ordinancie te houden; ende

dat gedaen wesende zellen zy totten cameraer gaen ende halen jairlix onder hem vieren vyf pont.

2. Ende want die raet dese ordinancie gehouden wil hebben, soe heeft zy bevolen ende beveelt den oudermans vant gilde, dat zy dese ordinancie houden ende een opsien daerop hebben, tot sraets correxy.

R. D. B. dd. 1504, des Vrydages na Servaty, fol. 166.

6. 1516, Augustus 13. *Ordinancie van den torfscouen ende -sacken.*

. . . . . .

Item soe sellen alle sackdragers hoir torfsacken maken na die yseren maten, anno XV^{c} ende vier lestleden dairaff gemaict, wairvan een maet opter ouderman huys, dander op Roedeborger-brug ende die derde op die Backer-brug hangen. Ende wye zyn sacken hierna nyet en maicte noch en hadde, die soude verboeren, telker reyse hij bevonden worde, zijn sacken ende dairtoe thyen scellinge, — dair alle sackdragers koermeysters off wesen sellen, — deen helft tot behoeff die se becoert ende dander helft tot behoeff van der sackdragers gilde. Ende elken sack sel houden twee tael Oestveens torfs ende Westveenschen torfs, soe die groeter is, vijff worp min. Ende die oudermanne van den sackdragers in der tijt sellen jairlix hoeren eedt doen voer den gemeynen ofte den gescicten oudermannen, dese ordinancie van den sacken te onderhouden, tot correctie van den oversten ende gemeen oudermannen, in elker tijt wesende.

R. D. B. dd. 1516, des Woensdages na sunte Laurens-dach, fol. 124.

7. 1521, Februari 18. (*Bevestiging door den raad van de keuze van een ouderman door de zakkendragers van het Boven-einde.*)

Scepene, raide ende oudermanne hebben geconfirmeert die koer, die de vijff loeten van den pijnres off sackdragers vant Over-eynde yerst gedaen hebben, dairmede zij Oloff die Bongenaer tot een ouderman gecoeren hebben. Ende Oloff sel ouderman bliven; ende die ouderman, na by drange gekoeren, sel aff wesen.

R. D. B. dd. 1521, des Manendages na Invocavit, fol. 6a.

8. 1521, Februari 27. (*Vonnis wegens het uitoefenen van ongeoorloofde pressie bij de keuze van een ouderman.*)

Want Cornelis Boes, Gerijt Dircssoen, Jan Euertssoen,

Aelbert Scol, Mager Jan, Jacob Huysgen, Willem Zeeu, Lange Aelbert Floer, Lenert ende mijnheer van Gheyn, sackdragers vant Over-eynde, die vyff loeten in hoir gilde gedwongen hebben, enen anderen ouderman te kyesen, dan se gekoeren ende geeedt hadden, soe sleten scepene, raide ende oudermanne, dat se ter naester clocken komen sellen in hemde ende broeke, bloets hoefts ende bervoets, elck mit een bloet zweert in zijn hant, voer der clocken, bekennende hoer liven verboert te hebben, ende sellen bidden om gracie ende genade. Ende ofter yemant waer, die sulcx nyet en dede, die sel ewelick uuter stat wesen ende een mijl dairaff bliven, op zyn lyff. Voert soe en sel nyemant van den voirseyden sackdragers voertan mess moegen dragen dan een broetjong sonder oert. Ende sellen alle behoirlicke oirvede doen ende geloven gheen onstantaftige saicken meer te doen, bij zware correctie tottes raets goetduncken.

Zij hebben alle voer der clocken geweest ende gedaen, als voirseyt staet [1]).

R. D. B. dd. 1521, des Woensdages na Reminiscere, fol. 63.

9. 1522, Maart 12. (*Vonnis wegens het uitoefenen van ongeoorloofde pressie bij de keuze van een ouderman.*)

Want Jan van Leyen, sackdrager vant Over-eynde, mit zijn medewerckers die vyff loeten in zyn gilde tjair verleden heeft helpen dwyngen, enen anderen ouderman te kyesen, dan se gekoeren ende geeedt hadden, soe sleten scepene, raide ende oudermanne, dat hij ter naister clocken komen sel in hemde ende broeke, bloets hoefts ende bervoets, mit een bloet zweert in zyn hant, voer der clocken, bekennende zyn lyff verboert te hebben, ende sel bidden om gracie ende genade. Voert soe en sel hy voertan gheen mess dragen moegen dan een broetjong sonder oert. Ende sell behoirlicke oirvede doen gheen onstantaftige saicken meer te doen, by zwaere correctie tottes raits goetduncken.

Hy heeft voer die clock geweest, gebeden ende oirvede gedaen, als voirseyt staet [1]).

R. D. B. dd. 1522, des Woensdages na Invocavit, fol. 91.

---

1) Het cursief gedrukte is in H.S. later bijgeschreven.

10. 1527, September 19. *Zackdragers.*

Sleten die raide out ende nye, dat alle sackdragers van beyden Eynden bynnen onser stadt, die huyden te morgenspraeck op sunt Jans-kerchoff geweest hebben, te namiddage weder daer komen sellen ende laten hem inscriven, doen ende laiten, tgene die overste hem bevelen sellen, bijt verboeren hoirs lyfs. Des sellen se elcx hebben IIII stuvers Hollants sdaiges, ende die tynmeysters dubbelt gelt. Ende alle sackdragers, die nu buyten zyn, sellen incomen voer en Saterdage savonts naestkomende, doen ende laiten gelyck den anderen voirseyt, oft zij sellen uut hoir gilde ende der stat bliven ewelick. *Non processit*[1]).

R. D. B. dd. 1527, des Donredages na sunte Lamberts-dach, fol. 131.

11. 1551, Februari 23. (*Ordonnantie op het zakkendragers-gilde.*)

Anno XV^{c} een ende vijftich des Manendachs den XXIII^{en} February.

Dese naebeschreven ordonnantie hebben schout, burgemeysteren, schepenen ende raedt belieft ende toegelaten die sackedragers- ofte pioniers-gilde van den Over-eynde ende Neder-eynde deser stadt Vtrecht:

1. In den eersten soo wie der sackedragers gilde voerschreven winnen ofte bedienen wil, sal gehouden sijn eerst by mijn heren die schout ende burgermeysteren daertoe gestelt te sijn. Ende sal dan geven voer zijn gildegelt die somme van twee Carolus-gulden ende sestien stuvers, XX stuvers voer den gulden voerseyt gerekent, te betalen aen handen van den deeckens ofte busmeysters, dan in der tijt wesende. Welverstaende dat indien yemant ware, die 't geheele gildegelt t'eenen male niet betalen en conde, sal mogen die helfte opbrengen gereet, ende d'ander helfte te betalen op alzulcken dage, als hem by den deekens gegonst sal worden. Ende der burger kinderen, die desen gilde begeeren te winnen, sullen preferentie hebben voer vreemde ende buytenluyden.

Item sal noch betalen aen handen van den bode voer sijn inscriven eenen stuver.

2. Item alle die gildebroeders sullen gehouden zijn te comen,

---

1) In H.S. is „Non processit" later bijgeschreven.

te weten die vant Over-eyndt opte Roedenburger-brugge alle jare, soolange sy het gilde bedienen willen, opten Sonnendage voer Onser hoge Liever Vrouwen-dage in den Somer, omme vandaer reverentelyck te gaen metter stacien in die kercke van sinte Nicolaes; op peyne, die daer niet en quame ofte quamen, naedat die gildebroeders metter stacien waren verby die Reguliers-brugge, van een halff pondt was; ten ware yemant uut der stadt ware ofte andere nootsaken hadden, waervan zy den deeckens gehouden worden t'adverteren, midts welcke zy worden gehouden voer geexcuseert. Ende die vant Neder-eyndt sullen comen ende vergaderen opte Backer-brug opten voerschreven dach ende tijt, ende alsdan te gaen met der stacien in sint Jacobs-kercke; op peyne, die daer niet en quame ofte quamen, naedat die gildebroeders verby sint Johans-brugge waren metter stacien, te verbeuren als voren.

3. Item so wanneer enich giltbrueder ofte giltsuster sterft, sullen alle die anderen giltbruederen gehouden zijn mede te groeve off te beganckenisse te comen, daertoe by den bode gebeden zijnde, by die keure van een halve stuver; ten waere yemants van de giltbruederen wrochte in dachhuere ofte uut der stadt ofte cranck waere.

4. Item worden insgelijcx gehouden op die beganckenisse ofte sielmisse hem te laten vinden in der kercken, aleer d'evangelie van der missen gelesen ofte gesongen zal sijn, op peyne voerschreven.

5. Item soe wanneer die boede die pelle brengt ten huyse van eenige gildebroeders, overleden wesende, sal hebben voer sijn salaris van den sterffhuyse eenen stuyver.

6. Item van te groeve en te beganckenisse te bidden, insgelijcx voer den boede eenen stuver.

7. Item die kiesinge van den deeckens sal geschieden by schout ende burgemeysteren, in manieren als andere deeckens gecoesen ende gestelt worden, achtervolgende Keyserlijcke Majesteyts ordonnantien.

8. Item niemants en sal deeckens, busmeysters ofte bode met woerden ofte wercken misdoen uut saecke van huerluyder officie, op pene van vijff pondt was ende gehouden te worden vant gebruycke der gilden, ter tijt toe dat sy goet gekent ende andere giltbruederen in een openbaer morgenspraecke vergiffenisse gebeden sullen hebben.

9. Item tot wat tyden die deeckens morgenspraecke leggen

by orlove van mijn heeren die stadthouder, schout ende burgemeysteren, sullen alle die gildebrueders, dan in der stadt wesende, gehouden sijn daer te comen, aleer die cedule van de namen van den gildebrueders opgelesen wort; op verbuerte van een oert stuvers, soverre die boede die wete hemluyden yegelicx in persone ofte tot haren woenstede gedaen heeft, 'twelck die boede gehouden wort te verclaren.

10. Item indien die bode iemants vergeten hadde die wete te doen, sal verbueren van elcke, die hy vergeten heeft, een oert stuvers.

11. Item waert zake dat yemant het secreet, twelck in de vergaderinge getracteert is, anderen geen gildebrueders wesende openbaerden off yemants te kennen gave, sal verbueren twee pondt was.

12. Item so wanneer die gildebrueders vergadert zijn om te tracteren, soo en sal niemandt mede mogen brengen vrouwen ofte kinderen; dan indien iemant gesocht worde, sal alleen mogen by haer gaen ende doen haer bescheydt, ende dat by oerlove van den dekens, op peyne van een pondt was.

13. Item indien iemant ontamelick sprake ofte twist maeckte in die vergaderinge ofte morgensprake, sal verbueren twee pont was.

14. Item niemant en sal mogen spreecken in die morgenspraecke dan die deeckens, ende d'andere gildebrueders by orlove van den dekens, op peyne t'elcker reyse van een pondt was.

15. Item niemant en sal d'een den anderen verwyten, 'tgeene hem in die vergaderinge ofte morgensprake geschiet is, op peyne van drie pondt was.

16. Item ten dage als die gildebrueders met malkanderen teeren ofte drincken, zullen zy hem manierlicken gedragen ende geen kannen, dranck ofte spyse aentasten voert begin der maeltijdt, dan by orlove van den dekens ofte andere daertoe geschickt, op peyne van een halff pondt was.

17. Item niemandt en sal den anderen de canne weygeren, op pene als boven.

18. Item indien iemant eenige kannen braecken, sal verbueren een halff pont was; ten ware hy 'tselve dede uyt fortse ofte grammen moede, sal verbeuren t'elcker reyse drie pondt was.

19 [1]). Item indien iemant van die gildebrueders den anderen

1) In H.S. is dit artikel in margine bijgeschreven.

quade woerden gave, oneerlijck toesprake ofte mondelijck twist maeckte, soude verbeuren twee pont was.

20. Item waer iemandt, die den anderen dreychden ofte sloech, soude verbueren vier pondt was. Insgelijcx off daer yemant over vreede vochte ofte den dekens vreede weygerde, soude verbueren vier pondt was, als voeren.

21. Item indien iemant, ten tyde het gilde teert, spise ofte dranck misbruyckte ofte storten, sal verbueren drie pondt was.

22. Item so wanneer die gildebroeders teeren, en sall niemant daer mogen commen dan alleen elcke gildebroeder met sijn huysfrouwe. Ende waert zake iemant ter contrarie dede, sal verbueren een pont was.

23. Item ter plaetse daer die dekens vergadert zijn ofte daer 't gilde teert, en sal niemant met eenige instrumenten mogen spelen om gelt, op pene van drie pondt was.

24. Item niemandt en sal om eenich werck dobbelen, hy en sal tselve werck metter handt gehouden zijn te doen, op pene van eenen stuver.

25. Item niemant en sal tweemael dobbelen om een werck, op pene van eenen stuver.

26. Item niemant is gehouden dengeenen dobbelspul te doen, die niet en weet, waer 't werck wesen sall ende wat loen men daeraff ontfangen sal.

27. Item niemant en sal uyt het een werck int ander gaen, op pene van een pondt was.

28. Item niemandt en sal wercken met eenige andere, die van der gilde niet en sijn, dan alleenlijck metten gebroedigen dienaers van dengeenen, dient goedt toequame, op poene van een pondt was.

29. Item niemant en sal des anders werck ondergaen, op pene van een pont was.

30. Item indien iemandt waere, die eenich werck aengenomen hadde ende tselve werck alleen niet machtich en ware, sal gaen, te wetene die vant Over-eynde opter Roederburger-brugge ende die vant Beneden-eynde opter Backer-brugge, ende laten die gemeen gildebruеders daerom dobbelen, wie hem helpen sullen; ten ware hem eenich gildebrueder te gemoete quame, denwelcken hy gehouden is te nemen tot hulpe, op pene van een halff pondt was.

31. Item niemant en sal eenich werck aennemen, ten zy dat hetselffde werck eerst aen den werff off aent landt geves-

ticht oft gebonden leyt, daer tselve opgedragen sal worden, op pene van een pondt was.

32. Item so wie meer oogen rekenden op die steenen, dan hy geworpen hadde, ter quader trouwen, sal verbeuren een pondt was.

33 [1]). Item indien iemant het loen van den anderen gildebrueders opbuerden ende dat niet over en gave binnen XXIIII uren, soude verbeuren telcken reyse twee pondt was.

34. Item so wanneer enich coren in schepen ofte schuyten gestort is ende daer gildebrueders int werck zijn, sal niemant den gildebroeders, die daer int werck zijn, aff mogen dringen, soolange sy int werck bliven, op pene van een pondt was, al waert dat tselffde gestorte cooren oock diversche luyden toebehoerden.

35. Item soo wanneer eenige schuyten ofte schepen geladen sijn met cooren, in sacken gesackt ende diversche luyden toebehoeren(de), en sal niemandt twee luyden gelick mogen aennemen ofte helpen, op verbueren van een pont was. Ende insgelijcx zal men bedienen die solders ende wagenen.

36. Item niemant en sal eenich werck ende van dragen ofte van meeten mogen aennemen, dan hy selffs metten lyve doen ende bedienen zal, op verbuerte van twee pondt was.

37. Item waert zake dat eenich inwoender ofte vreemt coopman om arbeyders ofte gildebroeders zonden ende middelretijt andere giltbroeders twerck, daerom uytgesonden waer, aennamen, ende die gildebrueders, diewelcke die bode gehaelt hadde, quamen, eer die voerste int werck waren, sullen diegeene, die 't werck aengenomen hebben, den anderen dobbelspeel doen, op verbueren van een pondt was.

38. Item soo wanneer een deel gildebroeders by den anderen zijn ende een van hemluyden het werck aenname, zall gehouden zijn den anderen daerby sijnde dobbelspeel te doen, soolange als den teerling loopt, op pene van een halff pondt was.

39. Item indien eenige gildebrueders werck aennemen in der herberge ofte andere huysen bi daghe ofte bi nachte, sal gehouden sijn den anderen gildebroeders, die sulcx versoeken, dobbelspel te doen, op poene van een pondt was.

40. Item geen gildebroeder en sal den anderen vry mogen

---

1) In H.S. is dit artikel in margine bijgeschreven.

nemen, dan alleen diet dragen met den draechboom, op poene van een half pont was.

41. Item alle die burgers ofte ondersaten sullen t'alre tijt uyt den dragers mogen vry nemen ende kiesen, alsoveel alst hem gelieft, onbecroent van den anderen, ende dat alleenlick voersoeveele alst dragen angaet. Ende worden hierinne die maters omme te meten gesecludeert.

42. Item indien iemant van de gildebroeders voerscreven hem verclaerden, gecoren ende vry gemaeckt te sijn, ende contrarie van dien bevonden worde, soude verbueren vier pondt was ende daerenboven vervallen zijn vantselve werck.

43. Item indien iemant van den gildebroeders het tou ofte gereetschap van den gilde besichden, sonder 'tselve weder tsavonts te brengen ter plaetse daertoe geordineert, sal verbueren een halff pondt was.

44. Item indien iemant des gilden touwe braecke ofte verlore, sal 'tselffde tot synen coste betalen ofte laten maken ende daerenboven noch verbueren een halff pont was.

45. Item indien enich gildebroeder der gilden touwen by hem hadde, en sal niet mede mogen dobbelen ofte eenich werck bedingen, ten zy hy het tou tsijnder behoerlicker plaetse eerst ende voeral gebrocht heeft, op pene van een halff pondt was.

46. Item niemant en sal met den cordewagens jagen by der straten, op pene van een halff pondt was.

47. Item sullen alle die maters met malcanderen om alle werck dobbelen. Ende wie des weygerde, sal verbeuren t'elcker reyse een pondt was, uutgesondert die weeckmerckten.

48. Item die maters sullen hebben van elcke mudde, dat sy meeten op die weeckmerckt, vier mijtgens. ende in die weecke een penninck. Ende boven dit loen en sal niemant mogen nemen, op pene van een pont was; ende indient dickmael gebuerden, souden daervan arbitralijck gecorrigeert worden ende daernae niet meer moeten meten.

49. Item niemant en sal der gesworen maters vat aentasten ofte voer hem nemen, terwyle men meet, op pene van twee pondt was.

50. Item indien iemant sijn bruecken, pene ofte eenige schulde, den gilde beruerende, niet en betaelde op synen prefixen [1]) tijt, dieselffde sal dobbeltspeel geweygert worden, ter tijt toe hy voldaen heeft.

---

1) In H.S. staat „prefiren".

51. Item indien iemant dobbelde met dengeenen, die dobbelspel verboden is, tselffde wel wetende, sal verbueren een halven stuver.

52. Item niemant en sal mogen speelen met chaerten, teerlingen, hutselen ofte met eenigerley spel ende dat om gelt, opte Nuede noch tusschen die Gaert-brugge ende Regheliers-brugge ende mede tusschen die Backer-brugge ende St. Johans-brugge inclusive, op pene van een pondt was.

53. Item indien iemandt achterclap dede van sijn gildebruers, hem verdeylende ofte sijn fame achter rugge ofte voer hooft benemende, zal verbueren drie pont was.

54. Item soo wanneer d'een den anderen diefte ofte gewelt aenseyt, die sullen beyde uut den gilde gedaen worden, ter tijt toe sy voer den raedt ofte heeren van den gerechte der stadt Vtrecht eenen man uytgemaeckt hebben.

55. Item soo wanneer iemant den anderen heet zijns vaders werck doen ofte andere diergelijcke onbetamelijcke schandelose, ontydige woerden geeft ofte toespreeckt, sal verbueren drie pondt was.

56. Item niemant en sal den anderen heeten liegen, op pene van een pont was.

57. Item so en sullen geen gildebruederS hem onderwinden eenige maeckelaerdie van den cooren off geen beveel nemen tusschen den cooper ende vercoper, beruerende den coop van den coorn, op verbuerte van drie Carolus-gulden tot behoeff van de Keyserlijcke Majesteyt, deser stadt ende den gilde voerschreven, ende noch twee pondt was tot des gilde autaers voorseyt behoeff ende tselve werck niet te mogen bedienen.

58. Item tot wat tyden die clocke geslagen ofte den hoorn geblasen wordt, 'twelcke geschiet in laste van brande, worden die gildebroeders gehouden te commen ter naester brandtrappe, aldaer den brandt alsdan geschiet, met haer tingen ende andere gereetschap, ten brande behorende; op pene, die aldaer hem niet en verschene, van vier pondt was ende daerenboven noch te staen tot arbitrale correctie van schout, burgermeysteren ende gerechte der stadt Vtrecht.

59. Item soo sullen die gildebroeders voerschreven schuldich zijn voer tyde ende mede in tyde van brandt ende daernae, mijn heeren die schout, burgermeysteren, schepenen, rade ende die geschickten tingmeysters van der stadt te obedieren, ende gaen ende commen ter plaetsen, daer zy van

denselven geschickt worden; ofte indien iemant daerinne gebreeckelijck waere, sall daervan swaerlijck gestraft worden tot goetduncken van den gerechte, als voren.

60. Item die houtschilden sullen dragen nae ouder gewoenten.

61. Item die gildebroeders van den Over-eynde en sullen geen gelijck dorven doen den gildebroeders van den Nedereynde ofte weederwerck ende dat binnen haer vryheit, diewelcke streckt tusschen die Gaert-brugge ende Reguliers-brugge ende insgelijcx op die Smede-brugge.

62. Ingelijcx en sullen die gildebroeders van den Neder-eynde niet dorven gelijck ofte weederwerck doen den Over-eynde, diewelcke haer vryheyt hebben tusschen die Backer-brugge tot verby Vreesenberch ende voerts insgelijcx op sint Jacobsbrugge.

63. Item waert dat eenich zackedrager ofte mater den burgeren ende inwoenders weygerden te dienen ende te wercken om haer behoerlijcke loen, sal daervan verbueren een pondt was.

64. Item waert dat ymandt van de sackedragers bevonden worde deser stadt tynen ende tijnbomen te besigen ofte gehaelt te hebben uyt die huysinge, daer se te bewaren in geset sijn, anders dan in tyden van node ende van brande, verbuerde daerof telcker reyse twee pont was.

65. Item alle dese voerschreven puncten ende articulen zijn den gilde voerschreven toegelaten by provisie ende onvermindert die Keyserlijcke Majesteyt in de kueren, bruecken ende andere saecken sijn recht ende hoocheyt. Ende mede soo sal die raedt deser stadt desen ordonnantie tot allen tyden moegen altereren, vermeerderen ende verminderen, soo men bevinden zal te behoeren.

Onderteeckent:
Jacob van der Voert.

Nog leger stondt:

Gecollationeert ende bevonden accorderende mit die principale ordonnantie by my
ende onderteeckent
G. van der Voort.

Gildeboek (Archief Afd. II N°. 461), deel II bladz. 579 vlg.

VERBETERINGEN.

Bladz. 60 N°. 20 art. 2 *lees:* „de backer-gilde."
„ 74 N°. 15 art. 20 „ „de voirseyde moelennair-gilde."
„ 80 noot 1 *bij te voegen:* „Met de in den tekst genoemde „zegelen ende brieven" wordt blijkbaar bedoeld het stuk, als N°. 216 opgenomen in deel I op bladz. 133 (en wel speciaal art. 12), j°. N°. 217 art. 1."
„ 93 N°. 10 hoofd *lees:* „schoon- gemaakt."
„ 145 noot 1 „ „besluiten."
„ 210 N°. 16 „ „als N°. 7."
„ 218 N°. 26 art. 43 „ „zellen; ende."
„ 233 N°. 4 art. 1 „ „opter stadt huys."
„ 234 N°. 6 art. 7 „ „7 [1]). Waer."
„ 313 N°. 7 hoofd „ „Betaling door de zadelaars aan de steenbikkers."
„ 341 N°. 8 „ „als N°. 37."
„ 369—372 de N°s 20—28 *te wijzigen in* N°s 21—29.

BLADWIJZER.

B. STUKKEN BETREFFENDE DE GILDEN IN HET BIZONDER.

N°.		Blz.
	I. WANTSNIJDERS-GILDE.	
	a. WANTSNIJDERS.	
1	Vreemd laken op te slaan in het wanthuis. (14de eeuw.)	5
2	„Van den onderscheide van den laken te vercopen." (14de eeuw.)	
3	„Van den Enghelschen laken." (1395.)	6
4	Verkoop van geverfd Engelsch laken verboden. (1411.)	
5	De „gootspenninghe van den lakenen" in te zamelen voor het Melatenhuis. (1412.)	7
6	Geen Schotsch laken te voeren naar de Hanzesteden aan de Oostzee. (1414.)	
7	Vreemd laken op te slaan in het wanthuis. (1417.)	
8	„Van den onderscheide van den laken te vercopen." (1431.)	
9	Publicatie tegen den invoer van goedkoop vreemd laken. (1438.)	8
10	De verkoop van Brabantsch en Vlaamsch laken toegestaan. (1441.)	
11	Eenige wantsnijders onderwerpen zich aan de uitspraak van den raad betreffende hunne weigering om den eed op de draperie te doen. (1441.)	
12	De verkoop van goedkoop vreemd laken toegestaan, die van „valsch" laken verboden. (1442.)	9
13	Vreemd laken op te slaan in het wanthuis. (1442.)	
14	Den nieuwen raad het bestraffen opgedragen van de wantsnijders, die geverfd Engelsch laken verkocht hebben. (1442.)	9
15	Eenige wantsnijders onderwerpen zich aan de uitspraak van den raad wegens het verkoopen van geverfd Engelsch laken. (1445.)	10
16	De eerste 25 nieuwe burgers toegewezen aan het wantsnijders-gilde. (1448.)	
17	Eene raadscommissie benoemd tot het onderzoek van bedrog, gepleegd in de bezegeling van een stuk laken. (1461.)	
18	Ordonnantie op de „draperye". (1474.)	
19	Vonnis wegens het overtreden der ordonnantie. (1474.)	12
20	Den wantsnijders bevolen iedere maand een fijn laken te bereiden. (1474.)	
21	Vernieuwing van voorschriften omtrent de kwaliteit van vreemd en den verkoop van inheemsch laken. (1475.)	
22	Toezicht op de kwaliteit van vreemd laken. (1476.)	13
23	Verbeurdverklaring van te koop aangeboden verboden laken. (1476.)	15
24	Voorschriften omtrent den verkoop van vreemd laken. (1477.)	
25	Voorschrift omtrent de kwaliteit van vreemd laken. (1477.)	16
26	Vreemd laken op te slaan in het wanthuis. (1484.)	
27	Voorschrift omtrent de kwaliteit van vreemd laken. (1488.)	
28	Voorschrift omtrent de kwaliteit van vreemd laken. (1489.)	17

N°. Blz.

29 Het zegel van het gilde den dekens ter hand gesteld. (1532.) 17
30 „Die ordinancie van de wantsnijdergilde." (1542.)

b. BARBIERS.

1 Burgerschap gegeven aan den knecht van den stadsdokter(?), mits hij een gilde winne. (1430.) 22
2 Instelling van eene gildeproef voor de heelmeesters. (1434.)
3 Aan een barbier toegestaan om in de Weerd te wonen. (1448.) 23
4 Vernieuwing van het voorschrift, hierboven vermeld onder N°. 2. (1459.)
5 Nader voorschrift op de proef voor de heelmeesters. (1461.)
6 Aangifte verplicht gesteld van hulp verleend aan gewonden. (1471.) . . 25
7 Vreemdelingen hebben voor de uitoefening van het bedrijf verlof noodig van de oversten. (1475.)
8 Vereischten voor de uitoefening van het ambacht. (1479.)
9 Aan een barbier wordt het wonen in de Weerd toegestaan, mits hij het gilde winne. (1489.) 26
10 Eene vergunning om in de Weerd te wonen wordt ingetrokken en aan een ander verleend. (1489.)
11 Geen „latelbloet" op de straat uitgieten. (1490.)
12 Tandentrekkers moeten eene proef afleggen. (1494.)
13 Uitoefening van het ambacht door vreemdelingen. (1498.)
14 Het altaar van het gilde wordt afgebroken. (1520.) 27
15 Vonnis tegen eene kwakzalfster. (1521.)
16 De raad vernietigt een vonnis van het gilde. (1525.) 28
17 Ordonnantie op het barbiers-gilde. (1545.)

II. SNIJDERS-GILDE.

1 Voorschrift omtrent de proef. (1459.) 39
2 Verbanning wegens pandwering tegen de oudermannen van het gilde. (1473.) 40
3 Oproerstokers worden veroordeeld tot voorloopige hechtenis. (1493.)
4 Vonnis tegen een oproerstoker. (1493.)
5 Vonnis wegens misbruik, van het gereedschap gemaakt. (1498.)

N°. Blz.

6 De raad vernietigt een vonnis van het gilde. (1511.) 41
7 Inbreuk op de rechten van het gilde door huisnaaisters. (1511.)
8 Inbreuk op de rechten van het gilde door huisnaaisters. (1512.)
9 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters en leerkinderen van de zusters van het gilde. (1512.)
10 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over „overgrepen" in elkaars gilde. (1512.) 42
11 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1514.)
12 Inbreuk op de rechten van het gilde door huisnaaisters. (1518.)
13 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1521.) 43
14 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1521.)
15 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1521.)
16 Inbreuk op de rechten van het gilde door vreemde snijders-gezellen. (1522.) 44
17 Het leerkindsgeld van de leerkinderen der snijders vervalt aan het gilde, al dienen zij in andere gilden; vreemdelingen moeten leerkindsgeld geven; vrouwen mogen geen lid van het gilde worden. (1525.)
18 „Dordonnancie van der snyder gilde." (1540.)

III. BAKKERS-GILDE.

1. Toezicht op het gewicht van het brood. (1374.) 53
2 Voorschrift omtrent de samenstelling van het brood. (1435.) 54
3 Voorschrift omtrent de samenstelling van het brood. (1438.) 55
4 Het koopen van koren op Vrijdagavond en Zaterdagmorgen verboden. (1439.)
5 „Van der rydinge van den brode." (1439.)
6 Verkoop van brood tegen het verbod der weegmeesters. (1448.) 56
7 Slechts gildebroeders mogen brood zonder „toespijse" in het klein verkoopen. (1457.)

N°.		Blz.
8	Gekocht duf koren moet worden weggedaan. (1460.)	56
9	Men mag geen ovens op zolder hebben. (1461.)	
10	Van duf koren mag men niet bakken. (1466.)	57
11	Van duf koren mag men niet bakken. (1466.)	
12	Vonnis wegens weigering om brood te laten wegen. (1478.)	
13	Te bakken volgens de rijding. (1481.)	
14	Vonnis wegens het verkoopen van brood in strijd met de rijding. (1481.)	58
15	Vonnis wegens het verkoopen van brood in strijd met de rijding. (1481.)	
16	Invoer van brood van buiten. (1484.)	
17	Te bakken volgens de ordonnantie. (1491.)	59
18	Plaats voor den verkoop van brood van buiten. (1492.)	
19	Ordonnantie op den invoer en het bakken van brood. (1492.)	
20	„Dordonnantie van de backer-gilde." (1539.)	60

IV. MOLENAARS-GILDE.

1	Maalloon. (1432.)	67
2	Verlof om in de stadsvrijheid te wonen. (1435.)	
3	De molenaars, wonende in de stadsvrijheid, zullen dienen in hun gilde. (1444.)	69
4	Niet te malen zonder bewijs van betaalden accijns. (1444.)	
5	Geen karren op marktdagen voor 12 uren op de Neude of de Korenmarkt. (1446.)	
6	Geen karren op marktdagen voor 12 uren op de Neude of de Korenmarkt. (1481.)	
7	Maalloon. (1484.)	70
8	Vonnis wegens het malen zonder bewijs van betaalden accijns. (1485.)	
9	Eed der molenaars. (1501.)	
10	Maalloon. (1511.)	71
11	Maalloon. (1511.)	
12	Maalloon. (1514.)	
13	„Moelens zyn uuter huer." (1514.)	
14	Slechts eene bepaalde hoeveelheid mout te malen voor de brouwers. (1523.)	
15	„Dordonnancie van der moelennair gilde." (1540.)	72

N°.		Blz.

V. LINNENWEVERS-GILDE.

1	Het gilde geeft verlof tot het weven in het klooster Jeruzalem. (1442.)	77
2	Het St. Nicolaas-klooster belooft aan het linnenwevers-gilde eene jaarlijksche rente voor het recht om te mogen weven. (1442.)	78
3	Beleedigen van oudermans. (1464.)	79
4	Uitoefening van het ambacht. (1473.)	
5	Weven in kloosters. (1526.)	80
6	Ordonnantie op het linnenwevers-gilde. (1550.)	

VI. VLEESCHHOUWERS-GILDE EN BROUWERS-GILDE.

a. VLEESCHHOUWERS.

1	„Van den vleyschouweren." (14de eeuw.)	87
2	Schoonmaken van ingewanden. (1359.)	88
3	De varkens moeten gekeurd worden, voordat men ze verkoopen mag. (1413.)	
4	De afbraak van het vleeschhuis bevolen. (1432.)	89
5	Opheffing van het vleeschhouwersgilde en instelling van het brouwersgilde. (1433.)	
6	Het vee moet gekeurd worden, voordat men het slachten mag. (1444.)	92
7	Verbod van het op straat werpen van afval. (1444.)	
8	Vleesch, tenzij gezouten of gerookt, mag slechts verkocht worden op de vleeschbanken. (1447.)	
9	Verbod van het verkoopen van opgeblazen vleesch. (1449.)	93
10	Ingewanden mogen slechts schoon gemaakt worden op den trap bij den Plompentoren. (1451.)	
11	Eene plaats aangewezen tot het schoonmaken van ingewanden. (1451.)	
12	Vonnis wegens het verkoopen van vleesch van een ziek rund. (1454.)	94
13	Verbod van het op straat werpen van afval. (1465.)	
14	Slechts de vleeschhouwers mogen versch vleesch verkoopen. (1470.)	95
15	Vleesch zal bij het pond verkocht worden. (1472.)	
16	„Ordinancie van den vleyshouwers." (1481.)	
17	Op Pinksteren en O. L. V. Assumptio geen vleesch te verkoopen. (1500.)	98

N°.		Blz.
18	Verhuring der vleeschbanken; bevestiging der ordonnantie. (1503.)	98
19	Ampliatie op de ordonnantie voor de vleeschhouwers. (1507.)	99
20	Het houden van varkens bij de Louwerstraat verboden. (1520.)	
21	Borgtocht te stellen voor de huur der vleeschbanken. (1526.)	
22	Ordonnantie voor de vleeschhouwers. (1546.)	100

b. BROUWERS.

1	Rijding. (1390.)	105
2	Verbod van fraude. (1397.)	106
3	Geijkte tonnen te gebruiken. (1398.)	
4	Rijding. (1401.)	
5	Rijding. (c. 1404.)	
6	Naleven van de ordonnantie. (1413.)	108
7	IJk. (1421.)	
8	Vrijheid van brouwen voor eigen gebruik. (1424.)	109
9	Slechts leeken en de geprivilegieerde geestelijken mogen zelven brouwen. (1429.)	
10	Verbod vreemd en inheemsch bier bij elkaar in te slaan. (1429.)	110
11	Opheffing van het vleeschhouwersgilde en instelling van het brouwersgilde. (1433.)	
12	Ordonnantie op het brouwen. (1436.)	
13	Uitvoer van weit toegestaan tegen invoer van bier. (1437.)	112
14	De grootte der brouwketels voorgeschreven. (1437.)	
15	Alleen te brouwen van eigen mout. (1442.)	113
16	Een jaar lang mogen alleen brouwers van beroep brouwen. (1442.)	
17	Een jaar lang mogen alleen brouwers van beroep brouwen. (1443.)	
18	Ordonnantie op het brouwen van „dubbelde koyte". (1447.)	
19	Het brouwen van eene bepaalde hoeveelheid voorgeschreven. (1449.)	116
20	Rijding. (1451.)	117
21	Ampliatie op de ordonnantie. (1454.)	118
22	Geschil tusschen de boterlieden en de brouwers over het gebruik van den Minderbroeders-refter. (1457.)	119
23	Uitkoop van een brouwer om te verhuizen. (1462.)	120
24	Rijding. (1462.)	
25	Geijkte tonnen te gebruiken. (1464.)	121
26	Ampliatie op de ordonnantie op het brouwen. (1465.)	121
27	Oproeping van de brouwers tot het afleggen van den eed. (1466.)	123
28	Binnen de stad niet op de bierwagens te gaan zitten. (1466.)	
29	Geen dun bier te brouwen. (1468.)	124
30	Rijding. (1468.)	
31	Slechts te brouwen in huizen van brouwers. (1468.)	
32	Vonnis wegens het tweemaal per week brouwen. (1469.)	
33	Bevel tot tappen. (1475.)	
34	Vonnis wegens het koopen van duf koren voor het brouwen. (1475.)	
35	De tappers zijn niet verplicht bij denzelfden leverancier te blijven. (1477.)	125
36	Inwoners van eenige steden mogen te Utrecht bier verkoopen, doch niet duurder dan het Utrechtsche bier. (1480.)	
37	Rijding. (1484.)	126
38	Rijding. (1488.)	
39	Rijding. (1491.)	
40	Vonnis wegens het gebruiken van hop bij het brouwen. (1492.)	127
41	Uitvoercedel; bepaling van de hoeveelheid vaten in elk brouwsel. (1492.)	
42	Bevel tot brouwen. (1493.)	128
43	Hernieuwing van het bevel tot brouwen en vonnis wegens daarop gevolgde weigering. (1493.)	
44	„Een nyewe ordinancie op die brouwerye." (1495.)	130
45	Geen mout buiten de stad te laten bereiden. (1499.)	141
46	Verbod om bier te verkoopen aan een persoon, die buiten de poort tapt. (1500.)	
47	Uitkeering aan het gilde door hen, die zelf het ambacht uitoefenen. (1501.)	
48	„Verclaringe opten broken van der brouwery." (1501.)	142
49	„Den eedt van den brouwers." (1505.)	
50	Niet te leveren aan een tapper, voordat deze zijn vorigen leverancier voldaan heeft. (1508.)	
51	Niet aan geestelijken te leveren, tenzij de vorige leverancier voldaan is; accijnsvrijheid der geestelijken. (1508.)	143
52	Loon der bierdragers. (1509.)	
53	Niet te brouwen op het land of mout te bereiden voor de boeren. (1512.)	144

N°. Blz.

54 Tappers mogen geen ongeijkte tonnen van Hamburger bier gebruiken. (1519.) 144
55 Rijding. (1522.)
56 Oproeping tot het afleggen van den eed op de ordonnantie. (1522.) . . . 145
57 „Den edt, die de brouwers ende brouwersknechts op huyden gedaen hebben." (1522.)
58 Vonnis wegens smalen op den eed. (1522.) 146
59 Wie brouwt en geen lid is van het gilde, moet een „inbrouwer" en drager hebben. (1526.)
60 De brouwers leggen den eed af op de ordonnantie. (1530.)
61 „Die ordonnancie van der brouwerye." (1530.)

VII. VISCHKOOPERS-GILDE.

1 „Van den vischeren." (14de eeuw.) . 157
2 „Van den viscoperen." (14de eeuw.) . 158
3 Plaats voor den verkoop van ouden haring; verbod, ouden en nieuwen haring te vermengen. (1388.) . . . 160
4. „Van den vischcopers." (1392.)
5 Verkoop van haring. (1395.). . . . 162
6 „Van der visschemarct." (1395.). . . 163
7 Verkoop van haring. (1397.) . . . 164
8 Verkoop van haring. (1404.)
9 Vischschuiten te lichten. (1438.) . . 165
10 Ambt van afslager ingesteld. (1445.)
11 Niet te tasten in de korven van een koopman. (1448.)
12 „Hange opte Vischmerct." (1465.). . 166
13 Visch eerst in den afslag te brengen, voordat hij gemarkt wordt. (1473.)
14 Geen aan accijns onderworpen visch in te slaan dan met goedkeuring van den accijnsmeester. (1476.) 167
15 „Ofslach." (1478.)
16 „Ofslach van den visch." (1484.) . . 168
17 Plaats van verkoop van visch; weerden; afslag. (1484.) 169
18 Instelling van het „weertscap"; invoerrecht op spiering voor de openbare werken der stad. (1485.) . . . 170
19 Ordonnantie op het „weertscap.(1485.)
20 Vonnis wegens voorkoop. (1490.) . . 172
21 „Spierinck geley." (1497.). 173
22 Spiering niet in den afslag te brengen. (1509.)
23 „Ofslach van den visch of spiering." (1512.)
24 Geen „kerrevisch" op te koopen voor 11 uur 's morgens. (1515.) 173
25 Geen mosselen te verkoopen. (1515.)
26 Prijs van eenen schotel spiering. (1515.) 174
27 „Verclaringe opter viscoper gilde." (1521.)
28 „Verclaeringe gemaect opten offslach van den visch ende viscooper-neringe." (1524.) 176
29 Ampliatie op de ordonnantie. (1525.) 177
30 „Vischzijs-verclaringe." (1529.) . . . 178
31 De raad dwingt tot opname van iemand als lid van het gilde. (1531.)
32 „Vijntampt van den visch." (1533.)
33 „Die ordinancie van den buytenluyden van hoeren visch, die zy op Calis vercopen moeten, etc." (1535.). . . 180
34 Vreemdelingen moeten loten met de burgers voor den afslag; loon der vischgrommers. (1546.). 181
35 Vaststelling der ordonnantie. (1547.)

VIII. LOUWERS-GILDE.

1 Plaats aangewezen voor het weeken van huiden. (14de eeuw.) 185
2 Geen huiden te koopen ten behoeve van vreemdelingen. (14de eeuw.)
3 Run aan de stadsmuur opruimen.(1433.)
4 Houden van honden door louwers. (1446.)
5 Vonnis wegens smaden van het gilde. (1457.) 186
6 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het koopen door de laatsten van buiten de stad gelooid leder. (1459.)
7 Geschil tusschen de louwers en de wolwevers over vertegenwoordiging in den raad. (1465.)
8 Opheffing van het gilde. (1484.) . . 187
9 Herstelling van het gilde. (1495.)
10 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over de hoeveelheid leder, die corduaniers mogen looien, en over hunne kalkkuilen. (1514.). . . 188
11 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het hebben van kalkkuilen. (1515.)
12 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers. (1515.)
13 Geschil tusschen de corduaniers en de louwers. (1519.)
14 Geschil tusschen de louwers en de

N°. Blz.

corduaniers over het winnen van het louwers-gilde met half gildegeld. (1520.) 189
15 Ordonnantie op het louwers-gilde. (1545.)

IX. WOLWEVERS-GILDE.

1 Geene zaken behoorende bij de verwerij op grachten of werven te brengen. (1355.) 195
2 „Van den caerden lakenen." (1376.)
3 Ordonnantie op het wolwevers-gilde. (14de eeuw.) 196
4 „Van den wollenwevers." (1380.) . . 199
5 Tijdelijke verbanning wegens het schrapen van laken. (1385.)
6 „Van den verwers ende vulres." (1394.) 200
7 „Van den sceerres ende van den wantsniders." (1394.)
8 „Van den wevers ende vulres." (1395.)
9 Ampliatie op de ordonnantie. (1404.) 201
10 Vonnis wegens onrechtmatige bezegeling van een laken. (1409.)
11 Vonnis wegens onrechtmatige bezegeling van een laken. (1409.)
12 „Van der draperye." (1414.). . . . 202
13 „Gelyde voer die opreyders." (1461.). 208
14 Vonnis wegens beschadiging van garen. (1464.) 209
15 Verlof tot het plaatsen van ramen op den singel. (1465.) 210
16 Geschil tusschen de louwers en de wolwevers over vertegenwoordiging in den raad. (1465.)
17 Bevordering van de draperie. (1473.)
18 Keuring van wol; verkoop van laken. (1473.) 211
19 Verbod van het dwingen tot loonswijziging en tot werkstaking. (1474.)
20 Vonnis wegens het bereiden van niet gekeurde wol. (1474.) 212
21 Vonnis wegens knoeierij in de bezegeling. (1474.)
22 Bevordering van den aankoop van wol. (1475.)
23 Vonnis wegens het beleedigen en bedriegen van de waardijns. (1476.)
24 Woonplaats der verwers. (1476.) . . 213
25 Verlof tot het oprichten eener verwerij bij de Geertebrug. (1476.)
26 „Drapery." (1487.)
27 Volmacht op den nieuwen raad tot wijziging van de ordonnantie. (1488.) 220
28 Tapijtwevers mogen een jaar werken zonder het wevers-gilde te winnen. (1488.) 220
29 Ampliatie op de ordonnantie. (1488.)
30 Goedkeuring van de rekening der drapeniers. (1490.) 222
31 „Verclaringe opter draperyen." (1490.)
32 Vrijheid van drapeeren voor een jaar. (1492.) 223
33 Ordonnantie op het wolwevers-gilde. (1548.)

X. MARSLIEDEN-GILDE.

a. BEPALINGEN, ONTLEEND AAN HET GILDEBOEK.

1 „Dits die ordonnantie van der marssluyde gilde tUtrecht." (14de eeuw.) . 231
2 Verkoop door vreemdelingen. (14de eeuw?) z. j. 232
3 Beërven en winnen van het gilde. (14de eeuw?) z. j.
4 „Dits die raminghe opter onrechter roeder-tollen ende ander onrecht, dat men onsen borgeren doet in Hollandt voor die tollen." (14de eeuw?) z. j.
5 Rechtsvorderingen tegen gildebroeders. (14de eeuw.) z. j. 233
6 Voorschriften op de uitoefening van het ambacht. (14de eeuw?) z. j.
7 Beleediging en mishandeling van gildebroeders. (14de eeuw?) z. j. 234
8 Voorschriften op den tocht en de wacht. (14de eeuw?) z. j.
9 „Van den morgensprake." (14de eeuw?) z. j. 235
10 „Van doden." (14de eeuw?) z. j.
11 „Van stucken teinden." (14de eeuw?) z. j.
12 Onrechtmatige beschuldiging tegen oudermannen. (14de eeuw?) z. j.
13 Administratie der oudermannen. (14de eeuw?) z. j.
14 Loting om plaatsen op kermis en markt. (14de eeuw?) z. j. 236
15 Verplichtingen der gildebroeders. (14de eeuw?) z. j.
16 „Dit zijn ons gilde goeden." (14de eeuw?) z. j. 237
17 „Die overdracht in der lotinghe." (14de eeuw.) z. j. 238
18 Beëediging der vijf kiezers. (14de eeuw.)
19 Voorschriften betreffende het winnen van een tweede gilde. (1352.) . . . 239
20 Vergoeding voor buitengewonen dienst in tocht en wacht. (1368.)
21 Verklaring wat marswaren zijn. (1410.)

N°. Blz.

22 Slechts gildebroeders mogen lood en tin in het klein verkoopen. (1413). . 240
23 Marslieden mogen veters, snoeren enz. verkoopen. (1418.)
24 Panding door het riemsnijders-gilde. (1499.) 241
25 Marslieden mogen zeep verkoopen. (1499.)
26 Koekbakkers moeten het gilde winnen. (1499.)
27 Benoeming van een busmeester. (1514.)
28 Schild voor het gilde. (1513.) . . . 242
29 Plaats der kramen. (1538.)
30 Ordonnantie op het marslieden-gilde. (1541.)

b. ANDERE BEPALINGEN.

31 Zoenbrief o. a. met het marslieden-gilde. (1350.) 247
32 Voorschrift op de waarde van vreemd geld. (1387.) 248
33 Verbod, kruit, zwavel enz. te verkoopen of uit te voeren zonder verlof van de oversten. (1417.) 249
34 „Van den polver." (1432.). 250
35 Beëedigde wisselaars zullen aangesteld worden. (1436.) 251
36 „Potten." (1447.)
37 Bepalingen over het uitstallen van waren door marslieden en riemsnijders. (1472.)
38 „Syndaelsnyders." (1494.) 252
39 „Merscramen." (1504.)
40 Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van grof ijzerwerk. (1512.)
41 Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van spijkers. (1512.) 253
42 Vonnis wegens den verkoop van slechte lijnkoeken. (1516.)
43 „Koeken backen." (1522.)
44 „Rottecruyt." (1523.) 254

XI. BOTERLIEDEN-GILDE.

1 „Van den keersen." (1408.) 257
2 Geen hars te mengen in geele was. (1416.)
3 Plaats der zuivelmarkt. (1427.)
4 Machtiging door het gilde tot eigendomsoverdracht van onroerend goed. (1428.) 258
5 Plaats der zuivelmarkt. (1436.). . . 259

N°. Blz.

6 Publicatie van de overdracht op den verkoop van zuivel en wild. (1456.) . 259
7 Geschil tusschen de boterlieden en de brouwers over het gebruik van den Minderbroeders-refter. (1457.)
8 Spek en worst niet te verkoopen op de Ganzenmarkt. (1467.)
9 Vogelverkoopers op de Ganzenmarkt mogen geen water bij zich hebben. (1475.) 260
10 Verkoopprijs van een vogel. (1477.)
11 „Voercopers." (1487.)
12 „Vriesen geley." (1510.)
13 „Gansbancken." (1515.) 261
14 „Der botterluyde gilde ordonnantie." (1538.)

XII. CORDUANIERS-GILDE.

1 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het koopen door de laatsten van buiten de stad gelooid leder. (1459.) 267
2 Deelrecht der gildebroeders. (1487.)
3 De stadsbode heeft dezelfde verplichtingen als de andere gildebroeders. (1512.)
4 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over de hoeveelheid leder, die corduaniers mogen looien, en over hunne kalkkuilen. (1514.). 268
5 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het hebben van kalkkuilen. (1515.)
6 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers. (1515.)
7 Geen leer te touwen met vuur onder de hal bij het Buurkerkhof. (1518.)
8 Geschil tusschen de corduaniers en de louwers. (1519.)
9 Geschil tusschen de louwers en de corduaniers over het winnen van het louwers-gilde met half gildegeld. (1520.)
10 De bepalingen van het gildeboek in acht te nemen. (1532.)

XIII. OUDE-CORDUANIERS-GILDE.

1 Bevel tot teruggave van afgewonnen panden, omdat de vervolgde buiten de stad gewoond heeft. (1484.). . . 271
2 Ordonnantie op het oude-corduaniers-gilde. (1552.)

N°. Blz.

XIV. KORENKOOPERS-GILDE.

1 Instelling van het „vijndambt" van het koren. (1412.) 277
2 Ordonnantie tegen het opkoopen van koren. (1421.)
3 Ordonnantie op den korenhandel. (1427.) 279
4 „Van den koorne, also die cedel inhout." (1427.)
5 „Van den koirn." (1437.) 280
6 „Van den koorn." (1437.) 281
7 Gelegenheid te geven tot het koopen van koren. (1443.) 283
8 Het opkoopen van koren verboden. (1455.)
9 Verbod, koren buiten Utrecht te koopen, tenzij men het daar ter markt brengt. (1455.) 284
10 Vonnis wegens den verkoop van slecht koren. (1471.)
11 Uitvoer in overdekte schepen. (1478.)
12 Vonnis wegens het koopen van koren voor het bepaalde uur. (1481.) . 285
13 Geen duurte van het koren te bewerken. (1481.)
14 „Van den koorne." (1481.)
15 Vonnis wegens het bedriegen van den kooper. (1481.) 286
16 Toekenning aan het gilde van de „borgerscap" van een nieuwen burger. (1483.)
17 Bevel het koren te doen meten, voordat het te koop wordt aangeboden. (1485.)
18 Ordonnantie op den korenhandel. (1491.)
19 Verbod voor de korenkoopers om handel te drijven in Utrechtsch koren; verlof aan de boeren om koren uit te meten bij de kleine maat. (1491.) 287
20 Verbod van koren-uitvoer. (1491.) . . 288
21 Verkoop van ingevoerd duf koren. (1492.) 289
22 Herstelling van het gilde in het recht, koren uit te meten bij de kleine maat, behoudens uitzondering. (1492.)
23 Volledige herstelling van het gilde in het recht, koren uit te meten bij de kleine maat. (1494.)
24 „Van der coirncoper gilde." (1542.) . 290

N°. Blz.

XV. OUDE-WANTSNIJDERS-GILDE.

a. Bepalingen, ontleend aan het gildeboek.

1 Mutsenmakers moeten het gilde winnen. (1400.) 295
2 „Dit is onse ordenancie ende haercomen." (14de eeuw?)
3 Uitdraagsters; uitstalling; leerknapen. (1382.) 297
4 Verbod van uitstalling op Zon- en feestdagen. (1397.) 298
5 Marktplaatsen. (1402.)
6 Verklaring, welk werk behoort tot het gilde en verboden is voor de snijders. (1366.) 299
7 Oude-wantsnijders mogen leerkinderen aannemen. (1471.)
8 Vrijstelling van de waak voor den vertegenwoordiger van het gilde. (1472.) 300
9 Namen van oudermannen en nieuwe gildebroeders. (1470—73, 1486, 1535.)
10 Ordonnantie op het oude-wantsnijdersgilde. (1548.) 302

b. Andere bepalingen.

11 Versterking van het oude-wantsnijders-gilde. (1418.) 304
12 Versterking van het oude-wantsnijders-gilde. (1438.) 305
13 Versterking van het oude-wantsnijders-gilde. (1439.)
14 Schorsing door den raad van een besluit van het gilde. (1454.)
15 Verbod van handel in besmet geacht goed. (1474.) 306
16 Inbreuk op de rechten van het snijders-gilde door huisnaaisters. (1511.)
17 Inbreuk op de rechten van het snijders-gilde door huisnaaisters. (1512.)
18 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters en leerkinderen van de zusters van het snijders-gilde. (1512.)
19 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over „overgrepen" in elkaars gilde. (1512.)
20 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1514.) 307
21 Inbreuk op de rechten van het snijders-gilde door huisnaaisters. (1518.)

N°. Blz.

22 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1521.) 307
23 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1521.)
24 Geschil tusschen de snijders en de oude-wantsnijders over huisnaaisters. (1521.)

XVI. STEENBIKKERS-GILDE.

1 Burgerschap geschonken aan drie steenhouwers. (1449.) 311
2 Iemand veroordeeld tot borgstelling aan de broederschap van het gilde. (1458.)
3 Den oudermannen van het gilde het toezicht opgedragen op de grootte der tegels enz. (1495.)
4 Vonnis wegens het schelden tegen de oudermannen van het gilde. (1498.) . 312
5 Verbod om voor particulieren te werken, voordat de sloten Nyenroide en Guntersteyn geslecht zijn. (1511.)
6 Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers over leerkindsgeld voor het leeren beeldhouwen. (1512.)
7 Betaling door de zadelaars aan de steenbikkers. (1512.) 313
8 Bevel aan het gilde, het dekken van de kerk van het Karmelieten-klooster niet te belemmeren. (1513.)
9 Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers. (1516.)
10 Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars. (1520.)
11 Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars over de indeeling der beeldhouwers. (1532.)
12 „Dordonnancie van der steenbicker gilde." (1539.). 314

XVII. GRAUWWERKERS-GILDE.

1 „Van den grawerkers." (1413.) . . 319
2 De raad arbiter tusschen Jan van Duven c. s. en het gilde, dat hen lastig had gevallen, omdat zij pelterijen gekocht hadden van den heer van Brederode. (1445.)
3 Vonnis van den raad, houdende verklaring dat men pelterijen bij uitdragers mag te koop stellen. (1535.)
4 Ordonnantie op het grauwwerkersgilde. (1540.) 320

N°. Blz.

XVIII. RIEMSNIJDERS-GILDE.

a. BEPALINGEN, ONTLEEND AAN HET GILDEBOEK.

1 Keuren van het riemsnijders-gilde. (1417 *en later.*) 325
2 Priester voor het altaar van het gilde. (1467.) 333
3 Winnen van het gilde; keurmeesters; werk vallende onder het gilde. (1507.)
4 Naamlijst der gildebroeders, die het gilde hebben verheergewaad. (15de eeuw.) 334
5 Roerende bezittingen van het gilde. (1514.) 335
6 Naamlijst der gildebroeders van andere gilden, die tevens lid zijn van het riemsnijders-gilde.(15de en 16de eeuwen.) 336
7 Ordonnantie op het riemsnijders-gilde. (1555.) 337

b. ANDERE BEPALINGEN.

8 Geschil tusschen de marslieden en de riemsnijders over het uitstallen van waren. (1472.) 341
9 Aantal knechts en leerjongens. (1553.)

XIX. BIJLHOUWERS-GILDE.

a. BEPALINGEN, ONTLEEND AAN HET GILDEBOEK.

1 Stichtingsbrief van de St. Jozefs-broederschap op een altaar in de Geertekerk. (1444.) 345
2 Wonen in de stadsvrijheid. (1400.) . 349
3 Verkoop van hout. (1432.)
4 Het gilde zal niet meer dan de andere gilden behoeven bij te dragen in de kosten eener eventueele verdieping van zijn slag. (1391.) 350
5 Leerknapen. (1454.) 351
6 Schuitmakers mogen geen korven maken van noten- of appelhout. (1465) 353
7 Ordonnantie op het bijlhouwers-gilde. (1452.)
8 „Dit is die ordinancie van der houtsagers." (Z. j.) 355
9 Ordonnantie op het bijlhouwers-gilde. (Z. j.) 356
10 Rekenplichtigheid der oudermannen. (1502.) 358
11 De gildebroeders mogen slechts één winkel hebben. (1502.)
12 Lidmaatschap der gilden. (1502.) . . 359

N°. Blz.

13 Kleinoodiën van het gilde. (1513.) . 359
14 De raad schenkt vergiffenis aan oproerige leden van het gilde. (1513.) . 360
15 Het gildegeld terstond te betalen. (1515.) 361
16 Dagelijks zal eene mis gevierd worden op het altaar van het gilde; nieuwe gildebroeders moeten lid worden van de broederschap. (1516.)
17 De gildebroeders mogen zelven hunnen kinderen het ambacht leeren, zonder leerkindsgeld daarvoor te betalen. (1516.)
18 Orde in de morgenspraak. (1519.). . 362
19 Instructie voor den bode van het gilde. (1522.)
20 Ordonnantie op het bijlhouwers-gilde. (1540.) 363

b. ANDERE BEPALINGEN.

21 Straf op het verkleinen van geijkte tonnen. (1398.) 369
22 Plaats voor het afbreken van schepen. (1429.)
23 Verlof voor een kuiper om in de Weerd te wonen. (1436.) 370
24 Geschil tusschen de oudermannen van het gilde en de mandenmakers. (1452.)
25 Geschil tusschen het gilde en een gildebroeder over het recht, het ambacht uit te oefenen. (1466.)
26 Den oudermannen van het gilde het toezicht opgedragen op de grootte der turfschouwen. (1495.) 371
27 „Ordinancie van den torfscouen ende -sacken." (1516.)
28 Herstelling der ongeijkte turfschouwen. (1518.) 372
29 Winnen van het gilde en afleggen van de proef. (1535.)

XX. SMEDEN-GILDE.

a. BEPALINGEN, ONTLEEND AAN DE GILDEBOEKEN.

1 „Dit is der smede ordinancie." (Z. j.) 377
2 Loon van den bode van het gilde. (1432.) 382
3 Wanbetaling van gekocht goed. (1452.) 383
4 Dienst der „aenworpen". (1458.)
5 Verzuim van dienst met het gilde. (1461.) 384
6 Messenmakers mogen alleen verkoopen in hunnen winkel. (1467.)
7 Ordonnantie op het smeden-gilde. (1472.)

N°. Blz.

8 Leerknapen van andere gilden niet te werk stellen, tenzij zij lid worden van het smeden-gilde. (1474.) . . . 386
9 De priester zal jaarlijks de legende van St. Eloy voorlezen. (1475.) . . 387
10 Bijdrage van dienstvrijen voor de waak. (1476.)
11 Gildebroeders mogen alleen met verlof van het gilde schutter worden. (1476.)
12 Twist tusschen meester en knecht; een knecht mag niet deelnemen aan het gelag bij eene verkooping van ijzer. (1486.)
13 Broederschap van het gilde. (1493.) . 388
14 Niet meer dan één winkel; geen nieuw gemaakt werk te venten. (1489.) 389
15 Overdracht van de gildebus. (1490—1494.)
16 Verhouding van broederschap en gilde. (1493.) 390
17 Lijst der leerkinderen, aangenomen door de opgegeven gildebroeders. (1490—1494.)
18 Het gilde gewonnen voor den verkoop alleen van staal en ijzer. (1505.) . . 392
19 Loon van den gasthuismeester. (1520.)
20 Vonnis wegens pandwering. (1511.) . 393
21 Leerknechts van de messenmakers. (1513.)
22 Benoeming en instructie van den gasthuismeester. (1517.)
23 Tinwerk. (1517.) 394
24 De oudermannen en de busmeester mogen onruststokers uit het gasthuis verwijderen. (1517.) 395
25 Overdracht van de gildebus. (1495, 1496.)
26 De gildebroeders moeten opkomen bij de eerste mis van zoonen hunner medebroeders. (1519) 396
27 „Dit is der smede ordinancie." (1502.)
28 Instructie voor den busmeester. (1502.) 397
29 Verkoop van nieuw tinwerk en lood. (1486.) 398
30 Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van spijkers. (1512.) 399
31 Lijst van gildebroeders, die het gilde verheergewaad hebben. (1508—1524.)
32 Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders. (1454, 1464.) 400
33 Lijst van gildebroeders, die het gilde

N°.		Blz.
	hebben verheergewaad. (15de en 16de eeuwen.)	400
34	Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders. (1461—1478.)	401
35	Geld door het gilde geleend van het Eloyen-gasthuis. (1484.)	
36	Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders. (1447—1453.)	402
37	Levering van waskaarsen. (1457.)	
38	Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders. (Z. j.)	
39	Benoeming van den keurmeester van het ijzer. (1443, 1446.)	
40	Vrijheid van dienst verleend aan gildebroeders. (1445.)	403
41	Lijst der gildebroeders, die niet met het gilde dienen. (14de en 15de eeuwen.)	
42	Ordonnantie op het smeden-gilde. (1538.)	404
43	Uitspraak van de gemeene oudermannen in het geschil tusschen de smeden- en riemsnijders-gilden over de indeeling van eenige ambachten. (1377.)	408

b. ANDERE BEPALINGEN.

44	Allooi. (14de eeuw.)	409
45	„Van den potgheteren." (1366.)	
46	Willekeur wegens het maken van valsch werk. (1378.)	
47	„Dit is de oerdinanci van den goutsmeden." (1382?)	410
48	„Die brief van zinte Loyen outaer." (1398.)	412
49	Aansprakelijkheid tegenover den meester voor schade, veroorzaakt door een leerling. (1412.)	413
50	„Dit is de nywe ordinancie van den goutsmeden, also die raet dat overdragen heeft." (1433.)	414
51	Waardijn-ambt en ijk van tinwerk. (1456.)	416
52	„Goutsmeden". (1471.)	418
53	De eed afgelegd op de ordonnantie. (1476.)	421
54	„Den brief van die coelmate". (1478.)	
55	„Van den goutsmeden". (1490.)	422
56	„Goutsmeden". (1507.)	427
57	Geschil tusschen de smeden en de marslieden over den verkoop van grof ijzerwerk. (1512.)	428
58	Verplaatsing van het altaar van het gilde. (1513.)	

XXI. ZADELAARS-GILDE.

1	„Dit is die ordinancie van der zadellaer ghilde". (1402.)	433
2	Overeenkomst tusschen de pastoors en kerkmeesters der Buurkerk en de daarin gevestigde St. Barbara-broederschap der klompenmakers. (1447.)	434
3	Overeenkomst tusschen de St. Lucasbroederschap en de O. L. V.-broederschap, beiden in de Predikheerenkerk gevestigd, over het gebruik van kerkmeubelen der O. L. V.-broederschap. (1448.)	435
4	Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers over leerkindsgeld voor het leeren beeldhouwen. (1512.)	437
5	Betaling door de zadelaars aan de steenbikkers. (1512.)	
6	Geschil tusschen de zadelaars en de steenbikkers. (1516.)	
7	Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars. (1520.)	
8	Geschil tusschen de steenbikkers en de zadelaars over de indeeling der beeldhouwers. (1532.)	
9	De aanneming van een niet-burger tot lid van het gilde gecasseerd. (1538.)	
10	„Dordonnantie van der sadelaer gilde". (1540.)	
11	Goudslagers behooren tot het zadelaars-gilde. (1548.)	440

C. STUKKEN BETREFFENDE AMBACHTEN, OUDTIJDS EENE VEREENIGING VORMENDE, LATER ALS GILDE VOORKOMENDE.

N°.		Blz.
	I. WIJNKOOPERS.	
1	Verkoop van wijn om te tappen slechts door en aan Utrechtsche burgers. (1234.)	445
2	„Dit sijn die coeren van wijn ende van den wijntappers". (1ste helft der 14de eeuw.)	446
3	Eed van de makelaars. (1357.)	447

N°.		Blz.
4	„Van den wiinmans ende van den wiinroepers". (1374.)	447
5	„Van den wine ende wiinluden". (2de helft der 14de eeuw.)	448
6	„Opten wiinluden". (2de helft der 14de eeuw.)	450
7	Zetting van den wijn. (1390.)	451
8	Verbod wijn te vervalschen. (1397.)	
9	„Van den wijnkannen". (1398.)	452
10	Makelaardij. (1407.)	453
11	Transport van wijn tusschen schip en kelder. (1408.)	
12	Verbod Franschen wijn bij Rijnwijn te leggen. (1429.)	454
13	„Een overdracht ende verclaringe by scepen, rade ende oudermans opten wijnluden". (1431.)	
14	„Opten wiinluden". (1432.)	455
15	Versnijden van Rijnwijn. (1439.)	456
16	Deelrecht der wijnkoopers aan wijn, gekocht tusschen Keulen en Vreeswijk. (1445.)	
17	Geschil tusschen wijnkoopers en vreemde kooplieden. (1453.)	
18	Wijn opslaan in het huis van een geestelijke. (1458.)	
19	„Van der verclaringe van der wynneringge". (1458.)	457
20	„Verclaringe by den raide out ende nye gedaen van der wynneringe." (1461.)	460
21	„Wynneringe". (1475.)	461
22	Zetting van den wijn. (1482.)	463
23	Verlof van den accijnsmeester vereischt voor het tappen van wijn. (1486.)	464
24	„Wynneringe". (1491.)	464
25	Versnijden van wijn. (1492.)	
26	Bevel om te tappen en zetting van den wijn. (1495.)	465
27	„Westersche wijnen op te slaen onder die geestlicheyt". (1510.)	
28	„Wiin wert geset". (1523.)	

II. ZAKKENDRAGERS.

1	Onrechtmatige beschuldiging van een gildebroeder. (1446, 1447.)	469
2	Grootte der zakken voor hen, die geen lid zijn van het zakkendragersgilde. (1447.)	
3	Vonnis wegens ongehoorzaamheid aan de „viven". (1470.)	470
4	Vonnis wegens het verknippen van den gildebrief. (1498.)	
5	„Torfsacken". (1504.)	
6	„Ordinancie van den torfscouen ende -sacken". (1516.)	471
7	Bevestiging door den raad van de keuze van een ouderman door de zakkendragers van het Boven-einde. (1521.)	
8	Vonnis wegens het uitoefenen van ongeoorloofde pressie bij de keuze van een ouderman. (1521.)	
9	Vonnis wegens het uitoefenen van ongeoorloofde pressie bij de keuze van een ouderman. (1522.)	472
10	„Zackdragers" (1527.)	473
11	Ordonnantie op het zakkendragersgilde. (1551.)	

Verbeteringen 481

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAAF DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT.

I. **Het rechtsboek van Den Briel**, beschreven in vijf tractaten door Jan Matthijssen, op nieuw uitgegeven door **Mr. J. A. Fruin** en Mr. M. S. Pols . . . . . *f* 4.75

II. **Rechtsbronnen der stad Zutphen** van het begin der 14de tot de tweede helft der 16de eeuw, uitgegeven door Mr. C. Pijnacker Hordijk . *f* 3.—

III. **De middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht**, uitgegeven met Inleiding en Glossarium door Mr. S. Muller Fz., 4 deelen . . . *f* 4.—

De Inleiding is afzonderlijk in den handel onder den titel:

Recht en rechtspraak te Utrecht in de middeleeuwen . . . . . *f* 7.50

IV. **De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland**, uitgegeven door Mr. J. A. Fruin, 2 deelen . . . . . *f* 12.—

V. **De Friesche stadrechten**, uitgegeven door Mr. A. Telting. . . *f* 5.—

VI. **Leidsche rechtsbronnen uit de middeleeuwen**, uitgeg. d. Dr. P.J. Blok. *f* 6.75

VII. **Westfriesche stadrechten**, uitgegeven door Mr. M. S. Pols, 2 dl. *f* 15.—

VIII. **Rechtsbronnen der stad Harderwijk**, uitgegeven door Mr. J. L. Berns. *f* 3.25

IX. **Stadboek van Groningen**, uitgegeven door Mr. A. Telting. . . *f* 2.—

X. **De Saksenspiegel in Nederland**, uitgegeven door Mr. B. J. L. Baron de Geer van Jutphaas. 2 stukken. . . . . *f* 7.25

XI. **Stadrechten van Nijmegen**, uitgegeven door Mr. C. C. N. Kroom en Mr. M. S. Pols . . . . . *f* 10.75

XII. **Limburgsche Wijsdommen**, dorpscostumen en gewoonten, bevattende voornamelijk bank-, laat- en boschrechten, uitgegeven door Jos. Habets *f* 7.25

XIII. **De middeleeuwsche rechtsbronnen der kleine steden van het Nederstichtsch Utrecht**, uitgegeven door Mr. R. Fruin Th. Azn. Eerste deel.. *f* 7.50

XIV **Oude rechtsbronnen der stad Breda**, uitgeg. door Mr. W. Bezemer. *f* 2.50

XV. **Rechtsbronnen der stad Aardenburg**, uitgegeven door G. A. Vorsterman van Oijen . . . . . *f* 5.50

XVI. **Ordelen van den Etstoel van Drenthe. 1518—1604**, uitgegeven door Mr. J. G. Ch. Joosting . . . . . *f* 6.25

XVII. **Drentsche Rechtsbronnen** uit de 14e, 15e en 16e eeuwen, uitgegeven door Mr. S. Gratama . . . . . *f* 2.25

XVIII. **Het Rechtsboek van den Dom van Utrecht**, door Mr. Hugo Westing, uitgegeven door Mr. S. Muller Fz. . . . . *f* 7.—

Verslagen en mededeelingen. Eerste deel . . . . . *f* 8.—

idem. Tweede deel. . . . . *f* 10.—

idem. Derde deel nº. 1, 2, 3 en 4. . . . . *f* 5.—

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

Form 419